BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
8 E
44

Digitized by Google

13-D-E-14

13 D f 21

B-8-E-44

CHRISTOPHORI PORCII IVRISCON. PAPIENSIS,

IN TRES PRIORES inſtitutionum libros doctiſsimi commentarii;

CVM SVMMARIIS ELEGANTISSIMIS,
ET INDICE CAETERIS AMPLIORE
ab erroribus repurgati.

ADDITIONES DD. IASONIS MAYNI,
Nicolai Belloni, nonnullorumque in finem cuiuſque
Paragraphi adiecta.

C. M

VENETIIS
Apud Cominum de Tridino Montisferrati.
M D LXIIII.

Franciſci de Baroncellis Sublacenſis

CHRISTOPHORVS PORTIVS IN LIBRVM

PRIMVM INSTITVTIONVM

Imperialium, cum additionibus Iaſonis, & remiſſionibus ad omnia opera Nicolai Belloni.

1 *Cauſa efficiens libri Inſtitutionum duplex.*
2 *Leges per ora Principum diuinitus promulgate.*
3 *Noſtra facimus quibus authoritatem noſtram impartimur.*
4 *Cauſa materialis huius libri Inſtitutionum que fuerit.*
5 *Cauſa formalis que.*
6 *Cauſa finalis.*
7 *Moralis philoſophia diuiditur in ethicam, economicã, & politicam.*

ANtequam Ad ipſam Rubricã expediendã, cõdeſcẽdã ꝓmittẽdo aliquid ad euidẽtiã. Queritur igitur in primis, que fuerit cauſa efficiẽs huius libri, que materialis, que formalis, & que finalis: & cui parti philoſophie ſupponatur. Ad primũ reſpondetur,
1 † quod cauſa efficiẽs fuit duplex: vna mediata, hoc eſt, ipſe Deus. Ipſe enim dixit, & facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil, vt habetur Io. 1. & ipſe operatur bonum, & cooperatur ad adiuuandum nos in bono, vt eſt glo. ſingu. in clemen. 1. extra de magiſt. de quo etiã in auth. quomodo opor. epiſ. in prin. Nam conſtat
2 † leges per ora Principum promulgatas eſſe, l. ij. § neque. ff. de veter. iur. enucle. l. bene a Zenone. C. de quadrien. preſc. Alia immediata, & hec fuit duplex: quedam fuit proxima, hoc eſt, ipſe Tribunianus, Theophilus, et Dorotheus. §. omnes vero. infra in proem. Cauſa vero aliqualiter remota fuit Iuſtinianus, cuius mandato cõpoſuere hunc librum, vnde ipſe Iuſtinianus dicitur cõpilaſſe. ar. in. l. ita autem. §. geſtiſſe. ff. de admi. tut. plene
3 per Bart. in. l. ſed ſi vnus. §. ſeruus meus. ff. de iniurijs. † Ea enim noſtra facimus, quibus authoritatem impartimur. l. i. §. omnia. C. de vete. iur. enucle. † Cauſa materia-
4 lis potuit eſſe duplex, vna generalis & communis aliorum librorum legalium, & eſt ipſa iuſtitia. l. i. in prin. ff. de iuſ. & iu. Aberrarunt igitur, vt mihi videtur, plerique, qui dixerè bonum & equum eſſe ſubiectum materiale huius libri & aliorum, quia non ſunt proprie ſubiecta, ſed ſunt qualitates qualificantes ſubiectum, vt in ſimili de poſſeſſione habetur, que vna eſt, licet multipliciter qualificetur, vt habetur plene in. l. i. C. de acqui. poſ-
5 ſeſ. † Cauſa formalis fuit diſpoſitus ordo titulorum. l. ij. ff. de ſtatu ho. & l. Imperatores. ff. de in diem addic. &
6 habetur in proe. ſexti libri. † Cauſa finalis fuit ſeparatio equi ab iniquo. liciti ab illicito, exhortatio bonorũ, ſpes premiorum, purgatio malorum, metus penarum. d. l. i.
7 ff. de iuſtitia & iure. Supponitur morali philoſophie, que diuiditur in ethicã, que docet regere ſeipſum, de hoc tractat l. ij. C. de ſecũ. nup. l. libertinus de ri. nup. & economicam, que docet regere familiam, de hoc tractat l. ij. d C. de emend. propin. & de emend. ſer. & in politicam, que docet regere populum, & de hoc tractat tit. de off. pret. Afric. cum ſeq.

RVB. PROEMII.

HEC Rubrica non continuatur, quia continuatio de-
a *bet* [a] *fieri ad proxima. l. ij. de ſtat. ho. & habetur in proe. ſexti libri. Vnde cum ſit principium, nihil ante ſe habere poteſt ad quòd continetur. §. diſcipuli. in proemio Digeſtorum. & l. proximus. de verbo. ſignifica.*

ADDITIO.

a De hac continuatione quando debeat fieri, & quãdo non, vide per gl. in l. Gallus. in prin. de lib. & poſth. & gl. in rub. ff. de condi. furt. & per glo. in l. i. C. de peti. bon. ſub. lib. x. Cetera die vt hic.

1 *Ieſus, id eſt, ſaluator.*
2 *Impp. vnguntur in brachio dextro, Papa vero in capite.*
3 *In initio cuiuſque operis inuocandum eſt diuinum auxilium.*
4 *Licet cuique inſcribere nomen ſue [illegible]*
5 *Maior eſt honor virtute ſua [illegible] aſſequi, quã facto maiorũ fuerũ.*
6 *Que ſit natura gentium.*
7 *Verba ſtatutorum non deb. ut deturpari per ora ruſticorum.*
8 *Notarius Chriſtianus conficiens inſtrumentum inter Iudeos, poteſt nomen Chriſti inuocare.*
9 *An inſtrumentum vitietur ſi notarius non inceperit ab inuocatione diuini numinis.*
10 *Imperator non poteſt iura Imperii diminuere.*

INnomine domini. Non ſummatur breuius, nec etiam caſus figuratur, ſed pro vtroque ſufficit diuiſio. Quatuor igitur habet partes. Nam in prima diuinum imploratur auxilium. In ſecunda ponit nomen ſcribentis. In tertia ponit nomen eius cui liber dirigitur. In quarta et vltima ponit materiam que deſcribitur. Secunda ibi. Imperator. Tertia ibi, cupide le-
1 gum. Quarta ibi, incipit. In tex. † Ieſu Hebraice, Latine ſaluator interpretatur, quia ex eo inducta eſt mundi ſalus, glo. in auth. de here. & falc. in prin. ibi, Chriſti, id eſt, vncti: nam Chriſtus tanquam verus mundi Imperator fuit vnctus, vt not. glo. in verſi. prealle. Nam
2 † ſacratiſſimi Imperatores vngi debent in brachio dextro, ad differentiam Pape, qui vngitur in capite. c. vn-
3 ctio. extra de ſacra vnctione. Not. primo, † in quo- a
cunque operis initio diuinum auxilium implorandũ eſſe
concord. l. in nomine domini. C. de offic. prefect. preto. b
Afric. in auth. de armis. in prin. Secundo, ex ſecunda
4 parte collige, † licere cuique inſcribere ſibi titulos dignitatis ſue. concord. l. hac conſultiſſima. in prin. C. de teſta. Ex quo dixit Bart. licere militi & doctori, ſe militem c
& doctorem appellare. Eius pace, iſtud hic nõ ſumitur.

licet alij ſequantur: quia huiuſmodi intitulatio non fuit
facta per Iuſtinianum, ſed per compilatores, quibus bene
licuit proprio ore laudare Iuſtinianum virtute ſua.
Eodem modo l. hac conſultiſſima. non probat: quia ibi
loquitur de teſtatore, qui debuit exprimere nomina dignitatum
heredis potius ſub virtute ſua, quam virtute
5 maiorum. † Maior enim eſt honor virtute ſua titulos
a conſequi, quam facto maiorum l. ſi quis in bello.[a] ff. de
cap. Et ideo dicit Bar. quod maior honor eſt comiti doctorato,
ſi doctor potius quam comes appelletur, ratione
predicta. Item no. in tertia parte, iuuenes vt plurimum
eſſe cupidos ad diſcendum: & ideo inquit Iuriſconſultus
Si alterum pedem in ſepulchro haberem, adhuc
diſcere vellem l. apud Iulianum. ff. de fideicom. lib.
6 ¶ Item no. † quod genitiuus ſignificat cauſam[b] ma-
b terialem. Aliquando cauſam formalẽ. & hec duo probãtur
in proemio Cod. Iuſtiniani, ibi, repetite lectionis.
Aliquando ſignificat cauſam finalem. vt in l. i. ff. de iuſt.
& iur. Aliquãdo ſignificat verum dominium, vt in l. ij.
§. i. de relig. & ſump. fun. Aliquando ſignificat poſſeſſionem.
l. i. iuncto prin. cum fine. ff. nau. cau. ſtab. Aliquando
ſignificat ſolam detentationem: vnde ſolẽt ruſtici
dicere, iſte cãpus eſt mei, & erit domini. dicitur etiã
equus regatij, quia detentat ipſum, vt in l. ij. & ibi glo. ff.
de orig. iur. Ex quibus infert Bar. quod ſi ſtatuto caueatur,
ſi quis in aſerit poſſeſſionem alicuius tali pena
puniatur, non habet locum in inuaſore rei commodate
quo ad cõmodantem, quia genitiuus ex propria natura
dominium ſignificat. Id autem palam eſt, verba ſtatuti
ſecundum propriam verborum naturam intelligenda
eſſe. l. quicquid aſtringende. de verbo. oblig. Fatetur tamẽ
quod ſi res nobis cõmodatas noſtras appellamus,
quod hoc caſu ſtatutum ſibi locum vẽdicaret, quia cõmunis
vſus loquendi dat propri[illegible] ſignificationẽ verbis
ſtatuti, quando talis vſus [illegible] nde eſſet more ſaptẽ
7 tum, † quia verba ſtatutorũ non debent deturpari per
ora ruſticorum l. Titius. § itẽ pretor ff. de ſuis & legiti.
ſuit elegans dictũ Bal. in ru[illegible]e ſucceſ. feu. in v ſib. feud.
Capio glo. i. ibi, eccleſie [illegible] nec aliquis doctorari poteſt,
nec ad cauſas forenſes perorare, niſi ſit fidelis Chriſtianus
l. ſi. C. de aduo. di. iud. In fi. gl. Sed cõtra opp.
nam licet Iuſtinianus fuerit Chriſtianus: tamen ex quo
iſte liber eſt compilatus ex varijs conſtitutionibus Imperatorum
diuerſe ſecte. §. omnis. in proemio, videtur
huiuſmodi inuocationem Chriſti factã eſſe in deriſum
l. Iudeos. C. de Iudeis. Sol. dicit Bar quod licet iſte liber
fuerit ex varijs conſtitutionibus compilatus, tamen ex
quo Iuſtinianus qui Chriſtianus fuit, fecit cõpilari, debuit
inuocare nomẽ Chriſti, quia opus ſibi appropriatur:
queadmodum ſi quis ex alieno vino & melle conficiat
mulſum, efficitur dominus illius ſpeciei l. adeo. §.
cum quis. de acqui. rer. dom. §. cũ ex aliena. infra de rer.
diuiſ. Sed certe huiuſmodi ſolutio nõ videtur bona quia
quando quis ex aliena materia conficit nouam ſpeciẽ.
tum demũ efficitur dominus illius ſpeciei, quando non
poteſt reduci ad priſtinum ſtatum & rudem formã. d. l.
adeo. §. cum quis. ſupra alleg. Sed ita eſt, quod huiuſmodi
compilatio poſſet reduci ad priſtinam materiam &
rudem formam, igitur non eſt attribuẽdus actus Iuſtiniano.
Vnde videtur quod iſte actus attribuatur Iuſtiniano,
ratione authoritatis per eum, attributę l. ij. §. i. de
origine iuris l. ij. §. ſed neq. C. de vete. iur. enu. ex quibus
8 infert Bar. quod † ſi notarius Chriſtianus[c] cõficiat in-
c ſtrumentum de contractu Iudeorum,[d] poteſt inuocare
d nomen domini noſtri Ieſu Chriſti: quod verum arbitror,
quia inuocatio huiuſmodi non eſt de ſubſtantia cõtractus,
nec de pertinentijs, ſed eſt de ſubſtantia inſtrumẽti,
& de pertinentijs ad notarium, vnde ritus notarij ſunt
9 inſpiciendi l. ſi quis decurio. & ibi glo. C. de fal. Sed †
pone quod notarius in inſtrumento omittat inuocare

nomen domini, an inſtrumentum reddatur vitioſum?
Dicit Bar. quod non, fretus ratione duplici. Primo, quia
hec ſolẽnitas inſtrumentalis nõ reperitur requiſita a iure,
ergo eius omiſſio non vitiat actum l. generali. C. de
tabel. lib. x. Preterea dato quod hec ſolẽnitas eſſet a iure
requiſita, nihilominus eius omiſſio veluti leuis ſolẽnitatis,
actum non vitiat l. i. in fi. ff. de ventre inſpiciẽ. Si-
e mile dicitur in omiſſione ſigni crucis[e] quod non habet
inuentarium vitiare l. fi. §. ſin autem. C. de iure deliber.
Contrariam partẽ veluti veriorem tenuit Iac. de Rauenna,
& eſt opinio vtiq; cõmunior. Primo, per tex. in
auth. vt prepon. nomen Imperat. in tex. ibi. Deo authore,
& exponit glo. in nomine domini. Ex hoc patet reſponſio
ad primum. Secundo, quia hoc dictat generalis
conſuetudo, que dat formam contractibus l. quod ſi nolit.
§. qui aſſidua. ff. de edil. edic. Nõ obſtat, quod ſit leuis
ſolẽnitas, quia reſpondetur per Imperatorẽ vt in d. authẽ.
vt prepon. nomen Imperatoris. Poſſem aliter reſpondere,
ſed hec ſufficiant. Glo. in verbo, Imperator
ibi, Imperator. Sed quare appellatur Iuſtinianus Imperator?
Glo. in rub. proemij Digeſtorum dixit quod appellatur
Imperator ab actu imperandi. Sed hec non videtur
bona ratio, ex hoc enim ſeqretur quod pater qui
filio, Abbas qui monacho, dominus qui ſeruo imperãt,
debuiſſent Imperatores appellari: hoc autẽ eſt falſum
ergo &c. Sol. dixit Bar. quod ideo appellatur Imperator
per quandã excellentiam, quia ipſe alijs imperat, & ſibi
imperari non poteſt. Sed hec ratio non eſt bona. quia
imperat Apoſtolicus, id eſt, papa. capit. ſolite. de maior.
& obedien. capit. venerabilem. extra de electio. Vnde
dicite ex mente Bar. quod quedam ſunt nomina verbalia
ſignificantia dignitatem vel exercitium, ad quam dignitatem
vel exercitiũ deueniri non poteſt ſolo actu exer-
* cendi, ſed requiritur ab alio dependentia, * & tunc non
valet argumentum ſumptum ab actu exercendi. Exemplum
in Imperatore, qui non ſolo actu imperandi Imperator
appellatur, ſed debet primo eligi per illuſtres dominos
ſeptem Elec. de quibus in c. ad Apoſtolice. de ſenten.
& re iudi. lib. vi. Poſt hec debet coronari triplici co-
f rona, ſcilicet ferrea,[f] argentea, & aurea, ex quibus fortitudo,
puritas, & excellentia ſignificatur, de qua in cle.
g i. de iureiurãdo. [g] Similiter in doctore, qui dicitur a doceo
doces, & tamen licet quis, puta ſcholaris doceat, nõ
tamen doctor appellatur, quia requiritur examinatio
& approbatio doctorum, & inſule lamialea l. i. C. de aduoc.
diuer. iudic. Quedam autem ſunt nomina verbalia
ſignificatiua alicuius dignitatis vel exercitij, ad quã vel
ad quam ſolo actu exercendi peruenitur, & tunc tenet
arg. ab actu exercẽdi ſumptum l. athletas. ff. de infa. ibi,
Auguſto. melius dixiſſet a Ceſare Iulio, ſecundum Bar.
In fi. glo. Vel dicite quod appellatus fuit Ceſar, quia primus
fuit qui tenuit Ceſariẽ. In glo. Iuſtinianus, ibi,
loquitur. Hec cõmuniter approbatur, quia ibi loquitur
de eo Iuſtiniano qui fuit tẽpore ſexte ſynodi, hic autem
fuit tẽpore quinte ſynodi, vt xvi. diſt. habeo lib. Ibi, in
regno. Hec non eſt bona, quia Conſtantino non ſucceſſit
in regno Iuſtinianus, ſecundum Leo., vt habetur in
chronicis Romanorum. Secundum Bar. in fi. dicite,
quod queſtio nominum eſt relinquenda pertinacibus l. ij.
de conſti. pecu. no. in ſ. rub. Infortiati. In fi. gl. in verb.
alemanicus. no. ex glo. iuncta cum tex: quod nomina gentis
vel patrie intelliguntur de gẽte vel patria accidẽtali:
quod eſt verum hic in caſu iſto, quia Iuſtinianus non
potuit habere plures patrias naturales, vnde in dubio
intelligẽdum eſt de gẽte vel patria naturali. Si ergo dicitur,
iſte eſt alemanicus, debet intelligi, quia natus ibidẽ,
non autẽ quia forte diu ibi ſteterit l. ſed & reprobari. §.
amplius. in verb. romanetus. ff. de excuſ. tut. In fin. glo.
in verb. Auguſtus. Ex hoc colligunt Doc. quod dona-
h tio[h] facta per Conſtantinum Imperatorẽ ſacratiſſimũ

Pape

e Pape Sylueſtro non valuerit. † quia non potuit diminuere iura Imperij. & ita tenet glo. in auth. quomodo opor. epi. §. i. Contrarium tenuit in l. i. §. cum vrbē. de offi. pręfe. vrb. & illa eſt communior, quia non dicitur Conſtantinum tam alienaſſe iura Imperij, quam reſignaſſe eccleſie quod ſuum erat lxiij. diſt. ego Ludo.

Finaliter quæritur, quia ex rubrica habetur ꝙ epiſtola debet continere nomen ſcribentis, etc. Pone ꝙ epiſtola contineat ſignum [i] ſed nomen non ſit appoſitū, an probabit huiuſmodi epiſtola? Dicite ꝙ non. l. quod ad teſtium. §. ſequens. ff. de teſti. Sed pone ꝙ in epiſtola dicatur, Caius Sempronio ſalutem plurimam dicit: & ꝙ poſtea non ſcribatur nomen propriū mittentis, an iſta epiſtola probat? dicite ꝙ ſic. tex. eſt apertus in l. cum antiquitas. §. cum autem. C. de teſta.

ADDITIONES.

a Adde, ꝙ dū allegatur l. ſi quis in bello. ff. de cap. illud eſt in glo. & facit ēi l. ii. ff. de interdi. & releg. vide in ſimili l. quod prin. & l. Auguſte. de le. ii. De hoc, quis ſit magis honorandus, an qui ſua virtute & ſcientia pollet, an qui aliena vide Bar. in proem. ff. ver. in fi. vbi etiā quærit quis debet præcedere: an doctor, an miles. & diſtinguit inter Doctores excellentes, & doctorellos: & pro excellentibus, ꝙ ſint magis honorandi, alle. tex. optimum in l. ſed & reprobari. §. valde. de excuſa. tutor.

b Adde tu, ꝙ genitiuus regitur qñque ex natura cauſe efficientis, vt hic qñque ex natura cauſe materialis: vt C. de nouo Cod. comp. in prin. rub. qñque ex natura poſſeſſionis, vt equus regatii. gl. ſingularis in l. ii. ff. de orig. iu. quandoque ex natura eius qđ eſt alterius l. ii. §. i. ff. de relig. & ſump. fun. Et hoc vltimo modo debet intelligi in dubio ex propria ſignificatione genitiui: ſed tamen ex communi vſu loquendi habet locum id quod dicitur in glo. d. l. ii.

c Adde, ꝙ licet notarius Chriſtianus conficiendo inſtrumentum inter Iudeos poſſit apponere nomen domini noſtri: tamen Iudeus notarius non poteſt apponere quia hoc videtur facere in contemptum Chriſtiane fidei. l. Iudeos. C. de Iude. tamen circa alia quæ non concernunt fidem, vt circa iudicia, contractus & tutelas, licet eis vti iure noſtro. l. Iudeus. alle. & l. ſpadonem. §. iam autem. de excu. tuto. Fallit in teſtimonio, quia Iudæus & hæreticus non poſſunt eſſe teſtes in iudicio cōtra Chriſtianum, quia ſunt infames. l. ſi. & auth. Gazaros. C. de hæreti. & C. de Iude. l. licet. & de teſt. c. licet. & no. in l. i. de ſum. trin. & fid. catho. Fallit etiam in aliis caſibus, in quibus Iudei ſeparantur a cōmunione hominum. c. Iudei. extra de Iudeis. licet poſſint eſſe teſtes in contractibus & teſtamentis, ne facultas probationis anguſtetur. l. quoniam. C. de hær. Vide ſuper prædictis Bar. in l. i. ff. de ope. no. nun. vbi hæc omnia dicit.

d Quid autem ſi Iudæus alicui Chriſtiano iurauit per Chriſtum an teneatur illud ſeruare? dic ꝙ licet non teneatur iurare, vt l. non erit. in prin. ff. de iureiur. tū ſi iurat, tenetur obſeruare. hoc tenent Inn. in c. & ſi Chriſtus. de iureiur. & Bar. in proem. Digeſtorum.

e An omiſſio ſanctæ crucis habeat vitiare inuentarium, vide per Gemin. in c. ſtatutum. §. cum vero. de reſcrip. in vi.

Vide quod tradit Bellon. per hanc doctrinā in trac. rub. ff. de offi. eius. vbi tractat de vicariis & vicegerentibus.

f Et coronā ferreā capit in Allemania. ſ. Colonie, argenteā in Mediolano, & aureā Romæ, vt in d. cle. i. An aūt ante coronationē vocetur rex: & dic vt c. venerabilē. extra de ele. Et an priuilegia conceſſa ab Imperatore ante coronationē valeant? dicite vt in l. bene a Zenone. C. de quad. præſcri. & in Spe. de reſcrip. c. præſentatione. & per Bar. l. ſed ſi reprobari. ff. de exc. tu. & licet iura variare videantur, communiter tamen tenetur ꝙ ſic & ita tenet Io. And in cle. i. de iureiurando & Inn. in c. venerabilem. de electione.

g An aūt Imperator dicatur dominus vniuerſi? dic ꝙ ſic quo ad protectionem, non quo ad dominium rerum priuatarum, ſecundum glo. in proem. Digeſtorum.

h An valuit donatio facta per Cōſtantinū Imperatorē Pape Syluestro, vel non: vide de hoc p Bal. in proem. feudor.

i Adde, dum dr̄ hic de ſigillo apponendo in literis, idem dicunt Doct. de ſigno notarii: quod debet apponi in inſtrumentis ſecundum conſuetum ordinem: & adde quod eſt pena falſi illud mutare ſeu maculare: vt voluit Bar. in d. l. ad teſtium. §. ſi quis. & facit. §. item lex. infra de publi. iudi.

IMperatoriam maieſtatem.

ADDITIO.

a Dum hic tex. vult Imperatorem oportere ſcire iura faciunt multa quæ ſcribo poſt Bar. in l. cum Syllanianum. C. de his qui. vt indig.

TITVLVS I.

De iuſtitia & iure.

1 *Continuatio rubrice.*
2 *Iuſtitia mater iuris.*
3 *Ius dupliciter conſideratur, cauſaliter & eſſentialiter, aliquando formaliter.*

a GLoſſ. [a] Rubrice. Cōtinua eā per hūc modum. † Pollicitus fuit Iuſtinianus tractare & explicare iura populi Romani, vnde vt in ipſis faceret exordiū, intitulauit de iuſti. & iur. Not. ſcđo ex gloſſ.
a † iuſtitiam appellari matrē iuris: ex quo aperte colligitur ꝙ diuerſo tpe [b] fuerunt in eſſe producta. Sed contra hoc oppo. & imo videtur quod eodē tempore cauſatum fuerit ius, quo cauſata fuit iuſtitia: vnde oppo. de tenore diffinitionis iuſtitie, ibi, ius ſuū vnicuiq; tribuēs.
c Sol. [c] Multi multa dixere: ſed ea eſt opinio cōmunior,
3 vt dicamus quod † ius conſiderari pōt dupliciter. Vno modo cauſaliter & eſſentialiter, antequam eſſet reductum ad præcepta iuris ciuilis vel gentium, & hoc modo ius et iuſtitia fuerunt eodē modo in eſſe producta: et data iuſtitia datur & ius, quemadmodū dato igne datur calor. Aliqñ ius conſideratur formaliter prout eſt redactum ad præcepta iuris gentiū vel ciuilis, quæ clauduntur ſub volumine librorū iuris, tunc procedit opin. glo. quia a iuſtitia ius deſcendit l. i. in prin. ff. de iuſti. & iur. In glo. iure. ibi, ſcđm Phi. hęc opinio non eſt bona quia licet præceptor artis dicat propter adoleſcētes clarius, non tñ debet male loqui. arg. l. precibus. C. de impub. & aliis ſubſt. l. vt reſponſum. C. de tranſac. Præterea propter adoleſcentes audientes debebat potius diffinitionem ponere quam omittere. In fi. glo. dicite vt dicam in §. iuris præcepta. infra eo. tit.

ADDITIONES.

a Io gl. ii. rub. ibi, vel dic plerūq;. no. ꝙ qñque rubrica eſt gñalior nigro vt hic & in gl. infra de oblig. quæ ex delic. naſc. ſuper rubrica. E conuerſo nigrū eſt gñalius rubro, vt no. gl. in auth. de inceſt. nup. in prin. in verb. illicitas. colla. ii. & ibi dicit Accur. eius originem fuiſſe de Florentia, ſed habitatio ſui ſtudii fuit in villa Ricardina Comitatus Bononienſis vt vult gl. in l. annua. §. a Titia. ff. de ann. leg. Sed an rubricis licet arguere? Dic quod ſic prout arguit gl. in l. i. C. ne fideiuſ. do. den. & per Bar. in l. i. ff. ſi cert. pet. & eſt ratio, quia rubrica dr̄ eſſe de textu. Ideo ſcriptor qui promiſit ſcribere librum, tenetur ſcribere rubricas, ſecundum Io. And. in proem. vi. lib. in gl. ne. rub. in ver. titulis. Item ſi non requiritur nigrum, vt quod rub. ex ſe diſponat, vt vult gl. in l. ii. §. i. ff. ſi quis teſt. lib. eſſe iuſ. fuerit. Item vbi tex. eſt dubius qualiter debeat intelligi, no. per gloſ. in l. vnica C. ne lic. tertio pro. Item vbi rubrica eſt prohibitiua & negatiua, non poteſt renunciari per partes tali diſpoſitioni, vt vult glo. in d. l. i. C. ne fideiuſ. do. den. etiam cum iuramento, vt ibi voluit Bar.

b Tu dic, aut conſideramus ius prout eſt in habitu hominis, & tunc ius et iuſtitia fuerunt & ſunt ſimul omni tpe, aut conſideratur ius prout eſt in actu, et tunc iuſtitia fuit prius, et poſtea ius, et ſic intelligitur l. i. ff. eo. Sed hic intelligitur prout eſt in habitu: na iuſtitia eſt virtus, ius eſt conſecutiuum illius virtutis, vt hic in gl. in verb. iuriſprudentia

dentia. & per Barto. in l.i.ff. eod. Et not. quod Ius eſt genus
comprehendens ſub ſe multas alias ſpecies iuris. infra ti.i.
§.conſtat. Et dicitur ius, quia iuſtum: vnde non dicitur iu-
dex niſi iuſte iudicet, vt in c.generale ius.i.diſt.
c Contra hanc ſolutionem facit, quia ſiue cõſideramus iu
ſtitiam in eſſe, ſiue in forma, ſemper appellata eſt iuſtitia:
ſed iuſtitia dr̃ quaſi iuris ſtatus, vt ſcribo infra proxi. col.
ergo nunquã fuit ſine iure. Cogita niſi dicas quod iuſtitia
ita demum dicatur qñ eſt ad actũ, ſiue ad formã deducta. &
ita probat litera in aut. vt omnes obe. iudi. prouin. in verb.
hominibus. Et dum gloſſ. hic vult quod obligatio ſit mater
actionis, & ideo præmittatur in tractatu infra de actio. du-
bitat hic Nic. de Neapo. quare in ff. & C. non ſeruetur iſte
ordo in tit. ff. & C. de act. & obli. imo ſit totum econtra. Ni
hil reſpondet. Tu reſponde vt habes per iſtum, infra de ob-
ligatio. in rubrica, vt ibi dixi.

1 Doctor ea docere debet quæ ingeniis auditorum ſcit eſſe magis conuenientia.
2 Eccleſia nunquam claudit gremium penitentibus.
3 Iuſtitia conſideratur dupliciter, in concreto & in abſtracto.
4 Punctus habet vim copulæ.

§. IVſtitia. Non ſummatur, quia breuis, ſe-
cundum Docto. Sed Iuſtinia. ve
luti optimus præceptor imitatus eſt rectum
ordinem procedendi, qui debet eſſe diffiniti
uus, diuiſiuus et exemplorum poſitiuus. Et
ideo titulus noſter quinque habet partes. Nam in pri-
ma ponit diffinitionem iuſtitie. In ſecunda ponit diffini
tionem iuriſprudentie. In tertia declarat quo ordine &
qua via tractande ſint leges. In quarta deſcribit præce-
pta iuris, vel diffinit ius ſecundum opin. quam tenebo.
In quinta diuidit ius per membra. Secunda ibi, iuriſpru
dentia. Tertia ibi, his ergo generaliter cognitis. Quar-
ta ibi, iuris præcepta Quinta ibi, huius ſtudij. No. pri-
a mo ex hoc text. diffinitionem iuſtitie [a] Not. ſecundo
diffinitionem iuriſprudentie, quibus concordat l. iuſti-
tia. ff. eodem. Item not. quod a generalibus ad parti-
cularia deſcendimus per cognitionem concord. l.i. ff. eo.
tit. generali, cum ſeq. Item no. non eſſe grauandum
1 auditorem rerũ multitudine aut varietate: [1] debet enim
doctor ea docere quæ intelligat ingenijs auditorũ con
uenire. viij. q. i. c. oportet. vt no. glo. in peoemio ſexti.
Subſequenter not. quod diffidentia remouet animũ
a ſtudio literarum. Et hoc ſatis vſque ad iuris præcepta
b Glo. i. [b] ibi, myſtice figuratiue loquitur. Ibi in primo
2 ſeculo. Eſt ratio, † quia eccleſia nunquam claudit gre-
mium penitentibus. l. Manicheos. C. de hæreticis. Vel
aliter, & hoc eſt Bar. in l. iuſtitia. ff. eo. poſſet reſponderi
quod illud non fuit iniuſtum. Ex quo enim patrfami.
c tantum conuenit dare venienti in ſero [c] quantũ in ma-
ne, poterit veluti moderator rei ſue ſine iniuria legẽ ſta
tuere. l. in re mandata C. mandati. l. i. § ſi conuenit. ff. de
poſit. niſi illi primi eſſent decepti in dimidia iuſti pretij,
quod eſt bene notandum, quod l. ij. C. de reſcind. vendi.
habet locum in contractu locationis, licet loquatur de
contractu venditionis, & hoc idem volunt Docto. in
l. ſi pretio. §. quemadmodum. ff. loca. & facit quod no-
tat glo. in l. maioribus. in gloſ. ij. C. commu. vtriuſque
iud. Ibi, vt auth. hæc non eſt bona. qa reprehendit ma-
ieſtatem Imperatoriam, hoc eſt, diffinitionem. In fi.
glo. quæſiuit modum in quo voluit emendare Iuſtinia
nus, & ideo vos dicite, quod hic iuſtitia diffinitur iuſtitia
generaliter ad argumenta vero breui diſtinctione faci-
3 le ſic reſpondebitis. † Aliquando conſideratur iuſtitia
prout eſt in abſtracto, & tunc iuſtitia eſt conſtans &
d perpetua [d]. Aliquado conſideratur prout in concreto, ut
eſt poſita in corpore hominum adminiſtrantium, &
tunc dicitur corruptibilis, non ratione eſſentialitatis iu-
ſtitie, ſed ratione mali continentis, hoc eſt praui homi-
nis. Exemplum poſſet poni in notabili ruſtico meo, qui
poſuit vinum optimũ in prauo vaſe, & deſtructũ eſt,

e In glo. [c] notitia ibi in princi. dicite quod vterque
4 eſt caſus nominatiui. Ad arg. reſpondetur q̃ † punctus
ſubiunctus ſub verbo notitia, obtinet vim copule. glo.
eſt ordinaria in l. iiij. §. due cauſe. ff. de carbo. edict. in l.
pretia. ff. ad leg. Falc. in verb. adeat. in l. cum duobus.
in ver. moliri. §. damna. ff. pro ſoc. Ibi, infimum. Sed
contra hanc glo. oppo. quod iuſtitia non ſit ſummum
bonum, ſed q̃ felicitas ſit ſummum bonum quæ eſt ſta-
tus ex quatuor virtutum cardinalium congregatione
perfectus, quæ ſunt, iuſtitia, fortitudo, prudentia. & tem
perantia. Præterea videtur quod maius bonum ſit pru
dentia quam ipſum ius: nam lõge melius eſt habere no
titiam iuris in pectore, quam corpus iuris in ſcrinio li-
gneo. Sol. dicit Bar. quod hæc verba, ſummum, infimũ,
mediũ, poſſunt conſiderari dupliciter: vno modo eſſen
tialiter, quo ad eſſentiã bonitatis, & tunc argu. procedit
Alio modo conſiderantur quo ad ordinẽ prioritatis &
poſterioritatis, & tunc procedit dictum gl. Summũ. n.
apponitur, id eſt, primũ infimum, .i. vltimum. infra de
iure perſo. in prin. Sed cõtra oppo, & imo vr̃ quod in-
cõſtãtia admittatur. l. ſi ſterilis. §. fi. de ac. emp. Sol. incõſtã
tia regulariter non admittitur. vt hic. Fallit ſi ex volũta-
te cõtrahentiũ hoc permittatur. ita loquitur cõtrariũ l.

ADDITIONES.

a Iuſtitia autem dicta eſt quaſi iuris ſtatus, vt dixit text.
in c. forus. de ver. ſig. vide tex. in authẽ. vt oẽs obe. iudi. pro-
uinc. in prin. Sed contra diffinitionem iuriſprudentie op-
po. dũm dicit, iuſti atque iniuſti ſcientia. Nam videtur qđ
illa dictio, iniuſti, ſit ſuperflua, quia cognito vno de con-
trariis cognoſcitur & reliquum: & ſic cognito quid ſit iu-
ſtum, cognoſcitur & quid ſit iniuſtum, ergo ſuperflue
eſt poſitum alterum ipſorum. Et ſi dicis quod ſit poſitum
ad maiorem declarationem: inſto, quia licet Imperator
propter iuuenes potuerit clarius loqui non tñ debuit ma-
le loqui. l. precibus. C. de impube. aliis ſubſtit. vt dicit iſte
ſupra ad fi. huius rubricæ. Solu. enumerare cõtraria ſimpli
citer non eſt ſuperfluum imo eſt neceſſarium: ſed poſtquã
ſunt numerata, dare ſuper vnoquoque contrario particula
rem doctrinam bene eſt ſuperfluũ. Sic facit Imperator in-
fra de his qui ſunt ſui. in prin. & infra de tutel. in prin. vbi
Imperator dicit quód hominũ quidam ſunt liberi, quidam
ſerui. Ecce quod enumerat illa contraria, ſed poſtea in tra-
denda cognitione non proſequitur niſi vnum contrarium.
b Glo. i. diuiditur in tres. in prima timore vnius contra-
rii dupliciter intelligit diffinitionem iuſtitie. In ſecunda
declarat illa verba ius ſuum cuique tribuens. In tertia po-
nit alias diffinitiones. Vel melius diuide in quatuor. In pri
ma timore vnius contrarii dupliciter intelligit primã par
tem diffinitionis iuſtitiæ. In ſecunda circa ſecundam partẽ
diffinitionis remouet tacitum contrariũ. In tertia adhuc
alio modo declarat primam partem diffinitionis. In quarta
ponit alias diffinitiones iuſtitie.
c Not. quod diuina iuſtitia tantũ dat venienti in ſero, quã
tum venienti in mane, quia etiam nunquam claudit gre-
mium. c. inter claras. & c. ſuper eo. extra de hæret. in vi. Se-
cus in humana iuſtitia: quia ſi debes mihi operam diurnã
& venias in ſexta hora diei, nihilominus teneris mihi no-
mine totius diei. l. ii. in fi. ff. de aon. lega. quia para opere
per horas ſolui non poteſt. Ideo licet præſtes mihi hodie
operas ſex horis, & cras ſex horis, non liberaris ab opera. l.
iii. in glo. de oper. liber.
d Vel aliter poteſt dici, quod dum hic dicitur quod iuſti-
tia eſt conſtans perpetua voluntas debet intelligi ea con-
ſtantia & perpetuitate quæ poteſt homini cõuenire, vt hic
per Au. & per Bar. in l. iuſtitia. ff. eo. tit.
e Pro iſta glo. vide optimum tex. in auth. vt omnes obed.
iudic. prouin. in prin.

1 Leges addiſcuntur uigili ſtudio.
2 Verbum ſtudioſe, in delictis ſumitur, in malam partem.
3 Species dupliciter ſumitur, dialectice, & legaliter.
4 Azo fuit doctor Accurſii.
5 Diſcipulus debet defendere ſuum doctorem.
6 Iure naturali primeuo omnia erant communia.
7 Propulſatio iniuriarũ an habuerit fundamentum a iure naturali.

§. Iuris

5. IVris præcepta. Non ſummatur. No.
tria præcepta iuris. Itē
not. ex ver. huius ſtudij. quod aliud eſt ius
priuatum, aliud eſt ius publicum. Finali-
ter no. priuatum ius tripliciter diſtingui: cō-
ſtat. n. aut ex naturalibus præceptis, aut gentiū, aut ciui-
libus. concor. l. i. §. ius naturale. ff. eo. Glo. i. facilis eſt.
a In fi gl. in verbo, ſuum[a] ius. conuenit gl. quod in hoc. §.
ponatur diffinitio iuris. facit l. iuſtitia. §. i. ff. eod. vbi po-
nitur & habetur iſte. §. ad literam. Si ergo hęc verba cō
plecterentur diffinitionem iuris, ecce quod ibi eſſet diffi-
nitio iuris repetita, cum diffiniatur in l. i. in princ. ff. eod.
quod eſt abſurdum, quia ars & natura nihil operantur
fruſtra. l. qui bis idem. de verb. obli. Ego arbitror pace
b doctorū quod hic diffiniatur[b] ius. Moueor primo, quia
verba hoc patiuntur, vt patet ex declaratione glo. Se-
cundo, quia abſurde dictum non videtur quod in volu
mine digeſtorū eſſet poſita diffinitio, ſed diuerſimode.
Non enim primo fuerat ius diffinitū per effectus ſuos.
Simile videmus in l. libertas. ff. de ſta. ho. & infra de iur.
perſ. in prin. Ita hic Imperator diffinit ius per effectum,
vt clariores redderet iuuenes. In fin. glo. in verb. ſtu-
a dij. no. ꝙ leges percipiūtur vigili ſtudio. Ideo quia vi-
gilaui, meliorem meam conditionem feci. l. pupillus. &
a l. qui autem. ff. de his quæ in fraud. cred. Addite ꝙ ver-
c bum, ſtudioſe,[c] in delictis in malam partem accipitur.
Iſte ſtudioſe vulnerauit dominum Petrum, id eſt, data
ad hoc opera, cum malo animo. Iſte ſtudioſe vincit di-
ſputantem, ſumitur in bonam partem. Eſt enim ſtudiū
vehemens applicatio animi ad aliquid agendum, cum
d ſuprema opinione. In fin. glo. in verb. ſpecies.[d] pro
3 concordia dicite, quod ſpecies ſumitur dupliciter, vno
modo dialecticæ, & tunc ſumitur pro ſpecie prædicabi-
li de pluribus numero differentibus: & hoc modo Plac.
intellexit, quam ſpeciem Azo genus appellauit. Alio
modo ſumitur ſpecies legaliter pro vnoquoque indiui-
duo. l. eum qui edes. ff. de vſucap. & hoc modo intelligit
4 Azo. Item not. ex glo. quod Azo[e] fuit doctor Ac-
e curſii, quem Accurſ. bene defendit: eſt enim doctor a
5 diſcipulo magnopere defendendus. l. palam. in fin. ff. de
arbi. l. ſi is qui teſtamentum. ff. de teſtamen. Ex fi. gl.
collige duo. Primo illud præceptum, quod quis ſine
aliena iactura locupletetur, eſſe de iure naturali prime-
uo. Sed docto. communiter hanc gloſ. reprobarunt eā
6 ratione. Nam iure naturali primeuo omnia erant cō-
munia. l. ex hoc iure. ff. eo. ergo non erat dare lucrū cum
iactura aliena, & hanc opin. tengit gl. in l. nam natura.
de condi. indeb. Sed ipſi ponunt aliud exemplum, vide-
f licet in educatione[f] liberorum, quæ eſt de iure naturali
primeuo. l. i. §. ius naturale. ff. eod. c. ius naturale. diſt. i.
7 Secundo collige ex glo. ꝙ propulſare iniuriam ſibi
g illatam eſt de iure gentium.[g] Sed contra hoc oppo-
nitur, et imo videtur quod ſit de iure naturali primeuo.
Nam propulſare iniuriam compent omnibus ani-
mantibus, etiam irrationabilibus. l. i. §. cum arietes.
ff. ſi quadr. pau. fecíſ. dicatur. ergo de iure naturali pri-
meuo. Secundo oppon. & imo videtur quod ſit de
iure ciuili. Nam in propulſanda iniuria ſibi illata ex-
quiritur forma, vt fiat cum moderamine inculpatæ tu-
telæ, & illa forma eſt de iure ciuili. l. i. C. vnde vi. ergo
iniuriam propulſare eſt de iure ciuili. Solu. pro concor
dia diſtingue: aliquando quis dicitur propulſare vio-
lentiam iniurioſam. & hoc eſt de iure gentium, quia ſo
lum conuenit gentibus quæ iniuriam paſſe ſunt. l. vt
vim. ff. eod. Aliquando & ſecundo dicitur quis pro-
pulſare violentiam non iniurioſam, ſed offenſibilem ex
quodam inſtinctu naturæ, & tunc dicitur de iure na-
turali primeuo: animalia enim irrationabilia non di-
cuntur iniuriam pati, quia mente carent, ſed ſolummo-
do quandam corporis læſionem. l. i. §. arietes. ff. ſi quad.
pau. fecíſ. dicatur. Aliquando & tertio cōſideratur iſta
propulſatio quo ad formam defendendi, & tunc eſt de
h iure ciuili & ita loquitur l. i. C. vnde vi. Glo. in verb.
i rei[h] Rom. Glo. in verb. Romanæ.[i]

ADDITIONES.

a Eſt aduertendum. Glo. hic dicit, quod ſupra in diffinitione iuſtitiæ illa verba, ius ſuum vnicuique tribuere, tantum important quantum hæc tria: ſed hoc arguit ſuperfluitatem, niſi dicas quod hic ſit magis explicite dictū, ad maiorem declarationē iuuenū. Item poſſet hic dubitari, quare illa præcepta ſint magis attributa iuri quam iuſtitiæ. Tu potes dicere, quod hic ponitur diffinitio iuris ſecundū glo. hic, cum qua cæteri tranſeunt. Eſt ad primum vide Nic. de Neapol. hic, qui reſpondendo dicit, quod quotieſcunque aliquid ſub aliquo continetur, ſi illud exprimitur, non dicitur amplius ſub illo contineri. l. doli clauſula. ff. de verb. oblig. & l. ſanctio legum. ff. de pœn.

b Quod hic non diffinitur ius, patet, quia omnis diffinitio debet eſſe generalis, & cōuerti cū omni ſuo diffinito. l. i. §. dolū malū. & ibi gl. ff. de dolo. ſed hic nō cōuertetur cū iure naturali, q̄a hęc diffinitio nō poſſet cōuenire iure naturali. Et cogita an ſub hac diffinitione cadat ius naturale.

c Qualiter hoc verbū, ſtudioſe, in delictis capiatur in malam partem, vide Bal. hoc dicentem in l. i. §. huius ſtudii. ff. eod. & alleg. l. ii. ff. qui pet. tuto.

d Quot modis aſſumatur hoc verbum ſpecies, vide not. in l. legato generaliter. de leg. i. & eſt glo. in l. ii. ſi cert. pet. & adde quod idem operatur genus quo ad genus, quantū ſpecies quo ad ſpeciem, quo ad incluſionem, vt l. ſi duo. in fi. cum concord. in glo. alle. ff. de admini. tuto. licet non quo ad cognitionem l. quoties. §. fina. ff. de vſufruct. Bonum tamen eſt quod aliquid declaretur per ſpeciem potius quā per genus, vt l. ſed ſi quis. §. quæſitū. ff. ſi quis cautionibus. & vide quæ ſcripſi in §. quæ pleb. infra tit. i.

e Et dicit Bal. in c. i. in titu. Imper. Loth. Euge. Papæ in ii. col. quod Azo habuit illuſtre ingenium. Et dicit Salicet. in l. ii. C. de ſent. quæ ſine certa quan. quod qui neſcit equitatem teneat ſe ad Azonem. Et dum ille colligit hic quod præceptor eſt defendendus a diſcipulo, non bene colligit, quia hic glo. non defendit Azonem, ſed potius Placen. Et dom allegat ad hoc l. fin. ff. de arbi. credo ꝙ velit allegare. l. dicere. §. i. ff. de arbit.

f Sed aduerte, quia iſtud exemplum de educatione liberorū non poteſt conuenire iuri publico: & ideo cū non inueniam aliquod exēplum de iure naturali quod conueniat iuri publico forte poſſet dici contra glo. hic & in l. i. §. huius ſtudii. ff. eod. & Doctores hic & ibi, vt non ſit verum quod ius publicum ſit ex tripartito collectum. Cogita tamen. Sed venit poſtea mihi in mentem vnum præceptum iuris naturalis quod conuenit iuri publico, ſcilicet non licere aliquem offendere: iſtud eſt de iure naturali. l. i. §. cum arietes: hic allega. & tamē conuenit iuri publico, ſcilicet ne res publica aliquem offendat, & circa hoc vide. l. vt vim. ad fin. ff. eod. & l. ſi ex plagiis. §. tabernarius. ff. ad l. Aquil. Potes etiam defenſare gl. in primo exemplo iuris naturalis, quia licet iure naturali omnia eſſent communia, tamen ſi quis volebat ſibi aliquid appropriare, & ſibi proprium facere, dicebatur locupletari cum aliena iactura, ex quo alios priuabat illa vniuerſali cōione, & per hoc dicebatur cōtra ius naturale venire. Sed ex alio fortius reprobatur primū exēplum: quia non eſt commune brutis, & eis non conuenit, cū brutis non poſſit appropriari illa locupletatio cum aliena iactura ergo illud primum exemplum non poteſt dici de iure naturali. Aduerte etiam ad aliud circa hanc glo. quia videtur multum abſurde locuta, dum dicit de vſucapione & propulſatione iniuriæ, quia illa non ſunt præcepta, ſed quædam diſpoſitiones: niſi dicas iſtud præcipi a iure, ſcilicet iuris diſpoſitione, quando diſponendo ita præcipit. Vel melius intellige ex præceptis, id eſt, ex regulis.

g An propulſare iniuriā ſit de iure naturali, an vero de iure ciuili, dic vt per iſtum. An aūt licitum ſit defenſare amicum vel conſanguineum, dic quod ſic. vt per Bald. in l. vt vim. ff. de iuſti. & iur. Et an quia debeat fugere ſi poteſt, & non ſe defendere, vide infra in tit. ſeq. in §. ios autem. In gloſ. ſuper verb. bella. adde quod in dubio, eo ipſo quod

quis incontinenti ſe defendit & aliam percutit, ꝙ dicitur
hoc facere ad defenſionem, ve not. & videtur tex. in l. ſi ex
plagiis. §. tabernarius. ff. ad l. Aquil. Alias aũt ſi ille reper
curiat aliũ ex interuallo, dr hoc fecisſe ad vindictã, & ve-
nie puniẽdus vt voluit gl. in verb. repellere. in c. ſignifica-
ſti. de homicidio. Quod autem requiritur ad hoc vt ali-
quid fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ? dicit glo. in
l. i. C. vnde vi, quod tria. Primum quod fiat cum eiſdem
armis, item quod incontinenti, item quod ob defenſionẽ.
& ibi vide plura, & ſcribam infra in §. ius autem.

h In glo. in verbo rei Roma. not. quod ius publicum cõ-
ſiſtit in ſacerdotibus & magiſtratibus reipublicæ: nã in-
tereſt eſſe ſacerdotes & magiſtratus iura reddentes. Et ſic
patet quod ſacerdos eſt perſona publica, & ideo põt alteri
ſtipulari, & omnibus quorum intereſt in caſu ad ſe ſpectã
te, & in reſtitutione vſurarũ extra de vſuris c. quanquam.
lib. vi. Sed in caſu ad ſe non ſpectante non põt, cum nõ ſit
de perſonis publicis qui poſſunt alteri ſtipulari enumera
tis p gl. infra de inuti. ſtip. §. ſi quis alii, licet ſacerdos poſ
ſit eſſe tabellio, tñ poſtquã eſt in ſacris, debet ſibi interdici
officiũ tabellionatus. extra ne clerici vel monachi. c. ſicut.
Si tñ poſtea poſt interdictionẽ cõficeret inſtrm, tenet, nec
eſſet excõicatus, ſcdm Hoſt. ibi. ſimiliter & magiſtratus
cũ ſit perſona publica, põt alteri ſtipulari in his quæ ſpe-
ctant ad eius officium, & acquirit vtilem actionẽ ei cui
ſtipulatur. l. i. §. exigere. ff. de magiſtratibus conuenien.

i Glo. hic in verb. Romanæ. allegat multa iura, & maxi-
me. §. quia vero. ſed qualiter omnia illa iura inducantur,
vide per Azonem in ſumma huius tit.

TITVLVS II.

De iure naturali gentium & ciuili.

*HAEC Rub. continuatur ad præcedentem hoc or-
dine: Supra viſum eſt de iuſtitia & iure, verum quia ius
conſtat aut ex naturalibus præceptis, aut gentium,
aut ciuilibus. §. fin. ſupra tit. i. ideo de his tractaturus
Imperator intitulauit de iure naturali, gentium & ci-
uili. & præpoſuit de naturali, ut de vetuſtiore, & ſic di
gniore: poſtea de ſingulis.*

1 *℞ Quid ſit ius naturale.*
2 *Liberorum procreatio & educatio ſunt de iure naturali.*
3 *An illicita maris atque fœminæ coniunctio ſit de iure naturali.*
4 *An educatio parentum facienda a liberis, ſit de iure naturali.*
5 *Si quis habeat patrem & filium egenos, & uni tantum ſubuenire
poteſt, utrum patri an filio ſubuenire debeat.*
6 *An ſit minus peccatum cognoſcere pulchram quam deformem.*

IVs naturale. Non ſummatur,
quia diffinitiue pro
cedit. & diuiditur in duas partes: nam
in prima tractat de iure naturali, in
ſecunda de iure gent. & ciuili. Secun-
da ibi, ius autem ciuile. Item prima
ſubdiuiditur in tres. Nam in prima
diffinit ius naturale. In ſecunda diffinitionem pro-
bat per quandam conuenientiam. In tertia declarat
per exempla. Secunda ibi, nam ius iſtud. Tertia ibi,
hinc deſcendit. Item ſecunda principalis ſubdiuiditur
in quinque. Nam in prima tradit modum cognoſcen
di ius gentium a iure ciuili. In ſecunda ponit quid ſit
ius ciuile. In tertia ponit quid ſit ius gentium. In quar
ta determinat incidentem quæſtionem. In quinta &
vltima repetit ꝙ dixerat de iure gentium. vt aliquid
addat. Secunda ibi. nam ꝙ vnuſquiſque. tertia ibi,
ꝙ vero, quarta ibi, ſed quoties, quinta ibi, ius autem.
1 Not. primo, † dici ius naturale, quod natura docuit
omnia animalia, id eſt, quod omnibus animantibus
recte conuenit. concord. l. i. §. ius naturale. ff. de iuſt. &
iur. & c. ius naturale, diſtinct. i. Secundo not. quod
animalia aut naſcuntur in cœlo, aut in terra, aut in
a mari. concor. iura ſupra alleg. Item not. [a] quod pro-
2 creatio & educatio liberorum ſunt de iure naturali,
vt in prin. decre. In gl. ius naturale. [b] Contra oppo.
& imo videtur qđ illud quod habetur in l. Moſaica
non appellatur ius naturale: nã ius naturale eſt immu
tabile. §. ſed naturalia infra eo. at illud qđ habetur in l.
Moſaica eſt mutabile. c. ius naturale. diſt. v. ergo &c.
Sol. Præceptorum quæ habentur in l. Moſaica quædã
ſunt moralia, puta, non occides, non fenerabetis, & hu
iuſmodi ius eſt naturale & immutabile, et ita loquitur
hic. Quædam aũt ſunt præcepta mixta, id eſt, figurati-
ua, puta non arabis cum boue & aſino, non indues ve
ſtem, filo lanaq; contextam, & huiuſmodi præcepta
ſunt mutabilia. probatur hoc in c. non eſt peccatum. §.
i. vi. diſt. In fi. glo. dicatis aliter, quod hoc ſecundum
quod, erit accuſatiui caſus, & verbum natura. erit no-
minatiui. Nam hoc verbũ, docuit, poteſt regere duos
accuſatiuos diuerſos, vt habetur in lib. Alexandri, de
regimine caſuum, & eſt glo. ordi. in l. ſucceſſores. C. ad
l. Falc. & habetur in l. eam quam. C. de fideicõ. In
gl. fi. in verb. cœlo colligunt quidam, quod ſi aliquis
bannitus reperiatur ſuper arbore, non dicitur reperiri
ſuper territorio a quo bannitus eſt, & ideo non pote-
rit detineri aut occidi. Quod facit ad quæſtiones Gui-
nelle, quod non debuerit decapitari. quia ſupra currũ
intrauerat territorium Marchionis Ferrariæ. Sed hæc
opi. eſt falſa, per l. qui ſella. ff. de ſeruit. ruſt. præd. & ibi
Ang. determinat contra Guinellam. Non obſtat hæc
litera iuncta cum glo. quia loquitur in auibus quæ a
ſui origine ſuper arboribus naſcuntur, quæ etiam arbo
re ſublata viuerent abſque illa terra: at nos loquimur
in homine, qui a ſui origine naſcitur ſuper terram, &
remota arbore caderet in terrã, ita quod propter eius
põderoſitatem dicitur ſuſtineri a terra: aues vero pro-
pter eorum leuitatem dicuntur ab aere. ſuſtineri. In
fin. fi. glo. in ver. matrimonium: pro intellectu literæ et
3 materiæ eſt primo ſciendum, an † illicita maris & fœmi
næ coniunctio ſit de iure naturali. Circa quod dixit gl.
in l. i. §. ius naturale. ff. de iuſti. & iur. quod in ea copu-
la duo ſunt conſideranda. Primum, primus motus
quo mouetur maſculus ad fœminã, et iſte eſt de iure na
turali, quia ad illũ motũ omnia animalia inſtigantur.
Secũdo eſt cõſiderandũ oblectamẽ ſubſequẽs, & illud
non eſt de iure naturali, quia de iure naturali permitte
batur fratri miſcere ſe ſorori, vt legitur in Teſtamẽto
veteri. Circa ſecundũ, de cõiunctione licita, hoc eſt, ma
trimoniali, cõſiderandũ eſt quod matrimonium quo ad
originẽ eſt de iure diuino, quia a Deo inuentum eſt in
paradiſo terreſtri. Quo autẽ ad inſtinctũ naturæ dicitur
de iure naturali, vt hic. Quo aũt ad ſubſtantiã, conſen-
ſus dicitur de iure gẽtiũ. l. cũ amplius. §. in natura debet.
c de regu. iu. Quo autem ad formam verborũ [c] dicitur
de iure Canonico. c. cum apud. & c. cum locũ. extra de
ſponſ. Quo autem ad prohibitionẽ graduũ lineæ aſcen
dentis & deſcendentis, vel etiam collateralis in primo
gradu vel tranſuerſali, in ſecunda linea inæquali, dicitur
de iure diuino. c. literas. extra de reſtitu. ſpo. Quo au-
tem ad prohibitionem cæterorum graduum vel cæte-
rarum perſonarũ, dicitur de iure Canonico & ciuili. c.
nõ debet, extra de cõſan. & affi. & infra de nup. p totũ.
Quo autem ad cauſam finalẽ dicitur de iure naturali,
quia nihil eſt tam naturale quã vnumquodq; produ-
cere ſibi ſimile. c. ius naturale. i. diſt. & vnũquodq; ens
naturaliter quærit cõſeruationẽ ſui. Vnde cũ homo nõ
poſſit in ſe perpetuo reſeruari, p geniturã filiorũ quæ-
rit conſeruari. l. liberorum. §. fi. de verb. ſign. Ex fin.
d glo. educatio vero, not. quod educatio liberorum [d] eſt
e de iure naturali. [e] Sed contra oppo. & videtur quod
imo ſit de iure ciuili, l. ſi quis a liberis, §. ſi vel parens.
de lib.

de lib. agno. Sol. aut huiuſmodi educatio conſideratur
quo ad inſtinctum nature quo mouetur parens ad edu
candum liberos. & tunc eſt de iure naturali, & ita lo-
quitur hic. Aut quo ad neceſsitatem impoſitam paren
tibus vt filios alant, & dicitur de iure ciuili, & ita lo-
f quitur contrarium. Sed dubitatur [f], quid econtra,
4 † an educatio parentum fienda a liberis ſit de iure
naturali? & videtur quod ſic, per l. fina. §. ipſum au-
tem. C. de bonis quæ liber. Secundo, quia huiuſmodi
educatio non ſolum conuenit hominibus, verũ etiam
& ceteris animalibus, ergo eſt de iure naturali, vt hic
probatur aſſumptum. Nam legitur in libro animaliũ,
de quadam aue, quę appellatur epopus, hec cum videt
parentes plumis deſtitutos, & oculis caligatos, reficit, &
calefaciendo renouat. Similiter legitur de quadam aue,
que appellatur a gama, hec cum parentes ſui pēnas ſe-
nio cogente relaxant, nec amplius ſunt idonei ad pro-
prios cibos querendos, frigida membra fouentes cale-
faciunt, & pia viciſsitudine reddunt quod apparẽtibus
paruuli ſuſceperunt. Veritas eſt in contrarium: quia quod
parentes alantur a liberis, hoc prouenit ex accidentia
paupertatis: item prouenit turbato nature ordine, ergo
g non eſt de iure [g] naturali. l. nam & ſi parentibus de ino
ffi. teſt. iuncto. §. fin. infra eo. Non obſtat. §. ipſum au-
tem. quia fateor quod educatio parentum dicitur de iu-
re naturali ſecundario, quo mouemur ex quodam in-
ſtinctu benefacientibus benefacere. l. ſed & ſi lege. §.
conſuluit. ff. de petitio. hęredita. ſed de iure naturali
primeuo nequaquam. Non obſtat quod legitur de his
auibus, quia illud non eſt regulare in ceteris animali-
bus, ergo eorum natura non eſt inſpicienda. l. nam ad
ea. ff. de legibus. Sed quæritur finaliter de duobus.
5 Primum, † filius habet patrem [h], habet & filium egen
h tem, vni ſoli poteſt ſubuenire, cui teneatur, an patri, an
vero filio? dicite vt per Cy. in l. ij. C. de patri. qui fil. di-
i ſtra. Arbitrarer tamen potius filio [i] eſſe ſubueniendum,
quia per filium conſeruatur memoria paterna, non au-
tem per patrem. l. liberorum. ff. de verbo. ſig. Et prima
k charitas incipit a ſeipſo. l. præſes. C. de ſerui. & aqua. [k]
Finaliter quęritur, quia ſumus in materia iuris natu-
6 ralis † quod minus peccatum ſit cognoſcere pulchram
quam deformē, dicite vt per glo. in c. ſur. xiiij. quæſt. v.
Finaliter opp. Dicitur hic quod procreatio liberorũ
eſt de iure naturali: ſed contra oppon. & imo videtur
quod non ſit de iure naturali, quia non conuenit omni-
bus animalibus: non enim conuenit vermibus qui na-
ſcuntur ex putrefactione terre, ergo &c. Sol. hic Impe-
rator refert genera ſingulorum, non autem ſingula ge-
nerum. Et ſi dixeritis, nonne vermis eſt genus anima-
lium? fateor: ſed reſpondetur quod relatio non fit ad
verbum animalia, ſed ad alia verba, quæ celo, terra, ma
rique, &c. quaſi dicat, animalia quæ naſcuntur in celo,
mari & terra, naſcuntur ex coniunctione maris & fe-
mine, non tamen omnia.

ADDITIONES.

a Not. etiam ex verſicu. videmus tamen cetera animalia,
quod verbum video, non refertur ad oculum corporeum.
quia non omnia animalia cum oculo corporali actualiter
videmus, ſed videndo aliqua intelliguntur alia. ar. c. de ta-
ptoribus. xviii. q. i. Quod facit ad dictum teſtis qui dicit ſe
vidiſſe aliquem ſemper poſsidere, licet ſingulis diebus nō
viderit, tamen ex eo quia vidit illum multoties, potuit in
telligere idem eſſe in aliis temporibus, vt valeat eius di-
ſpoſitio & iuſtificatur ſecundum Bal. in aut. quas actiones.
C. de ſac. ſanc. eccl. & in procem. C. circa fi. & per Bar. in l.
i. ff. de manumiſ. & vide Bar. in l. i. ff. de aqua quoti. & eſti.
b In gloſſ. ius naturale. adde, quod quemadmodum ius
naturale poteſt aſſumi quinque modis, vt ibi ea, ita &
obligatio naturalis. Prima tamen appellatur obligatio na
turalis id eſt quidam inſtinctus naturę qui ad inſtar obli-
gationis nos compellit ad liberos educandos, vt hic. Se-
cunda eſt obligatio quæ non prouenit ex ſolo inſtincto,
ſed ex beneficio recepto, vt ſic benefacienti &c. l. ſed & ſi le
ge. §. conſuluit. ff. de pet. hære. & iſta appellatur ad antido
ra. Tertia eſt quæ deſcendit ex quadam equitate rationis,
quæ inſita eſt homini ex eo quod eſt animal rationale, &
iſta eſt ea qua immediate obſeruantur pacta, quia nihil
magis congruit fidei quam pacta ſeruari. l. i. ff. de pact. &
iſta obligatione ſeruus naturaliter obligatur, cum ſit ani
mal rationale. l. naturaliter. ff. de condic. indeb. Quarta eſt
obligatio quæ deſcendit ex eadem equitate, reſtricta ta-
men a iure gentium, & ex vſu gentium l. ius gen. de iuſti.
& iur. & infra de rerum diuiſ. §. ſingulorum, & iſte ſeruus
non obligatur, quia iſtorum iure ſeruus eſt nullus, ſicut
iure ciuili. l. ſi id quod. de condi. inde. & ibi Barto. Quinta
eſt quæ deſcendit ex eadem equitate reſtricta de iure ciui
li, & iſta non cadit in ſeruo. l. quod attinet. ff. de re. iu. per
Bar. in l. ex hoc iur. & in d. l. ſi id quod.
c Quis autē debeat prius interrogari, an ſponſus an ſpon
ſa, habetur in l. ii. ff. de adop. & eſt text. in c. ſi inter virum,
extra de ſponſa.
d An pater teneatur alere filium, etiam ſuum dilapidan-
tem, vide Bal. in §. ius naturale. & Iac. de Are. in l. libertus
qui. ff. de ope. lib.
e Dum hic habetur quod pater tenetur alere filium, limi
ta eſſe verum ſupra triennium: nam infra trienniō eſt ma-
ter quæ tenetur ipſum lactare ex. eſt in l. pen. in ver. trien
nio. & ibi glo. declarat. C. de patr. pot. & ibi dicit poſt Bar.
Item limita, niſi filius commiſiſſet aliquam cauſam ingra
titudinis, per quam poſſet exhæredari: quia ex eadem cau-
ſa poſſent denegari alimenta filio. glo. eſt no. in l. ſi quis a
liberis. §. idem iudex. in verb. detulerat. ff. de libe. agno. vbi
Bar. Item limita niſi filius poſſet ſe ex ſuis operibus alere.
tex. eſt in d. l. ſi quis a liberis. §. ſed ſi filius. & ibi gl. & Bar.
& glo. ponit iſtam tertiam ſallentiam in l. i. §. ius natura-
le. in verb. educatio. ff. de iuſt. & iu.
f Vide de hoc Bal. in l. i. §. ius naturale. ff. eod. vbi determi
nat quod non ſit diſtinguens, quod homo poteſt conſidera
ri dupliciter: primo modo vt animal, & tunc non eſt de iu
re naturali. Nec obſtat hoc quod hic dicitur de primo ani
mali, quia reſpondet Bald. quod non obſtat, quia vna hi-
rundo non facit ver, nec vnum ſingulare facit genus. Ali-
quando conſideramus hominem prout eſt ratio, & cum ra
tione, tunc poteſt dici quod naturaliter ratione naturali
teneatur: quia licet ius naturale hæc non dictet, tamen
ratio naturalis hæc dictat, ſcilicet vt genitus non deſerat
genitorem, a quo habet eſſe, quia benefacienti benefacere
debemus, arg. l. ſed & ſi lege. §. conſuluit. de peti. hæredi. &
hoc mihi placet.
g Adde, licet extrauaganter, quod quando aliquis tene-
tur ad alimenta præſtanda alicui iure naturę, quod ille
cui veniunt præſtanda alimenta debet operari illi qui dat
alimenta, alias ille non tenetur dare alimenta. allegatur
glo. in l. ſicut patronus. ff. de ope. lib. & no. Bart. in l. Caio,
ff. de alim. & cib. leg. Ang. in l. aſsiduis. ff. qui po. in pig. hab.
& Bal. in l. cum oportet. & in l. fi. §. ipſum autem. C. de bo.
quæ liber. & in l. vnica. §. exactio. de rei vxo. actio. & Bal. in
l. i. C. de legi.
h An ſi filius habeat patrem & filium egenos, & vni ſoli
poſsit præſtare alimenta, cui venient præſtanda, an patrī
filio. Vide etiam econtra, quid ſi pater habet patrem di-
uitem, & ſimiliter filium diuitem, a quo potius debet cape
re alimenta, an a patre, an a filio? dicit Barto. quod a patre
prius, quam a filio, & etiam prius quam ab auo, quia pater
habet pro pignore ſanguinem. ita Barto. in l. quemadmo-
dum. ff. de libe. agno.
i An autem pater teneatur alere filium baſtardum? dic
quod non de iure ciuili, ſcilicet, quia natura ex nefario coi
tu. aut. ex complexu. C. de inceſt. nupt. ſed de iure Canoni-
co ſic. cap. cum haberet. extra de eo qui duxit in matr. qua
polluit per adul. Alium naturalem tantum bene cogitur
alere. d. l. ſi quis a liberis. §. ſi filius. alle. per Io. de Plat.
k Circa finem huius. §. poſſet quæri vt quærit Bald. in. §.
ius naturale. videlicet an frater teneatur alere ſororem
& econtra, de quo in l. qui filium. ff. vbi pupil. educari de-
beat. & in l. cum plures. §. in primis. ff. de adminiſtrato. & vi-
de Bal. vbi ſupra, quærentem etiam ibi an legitima ſit de-

bita

bita filio naturali, de quo ibi per eum, & in l.ii.C. de inſ. & fa. ignoran. in glo. & in l. cū ratio. C. de bonis dam. & eſt tex. qđ frater teorī aleic fratrē in l. mutus. §.i. ff. de iu. do.

1 ℞ *Verbum æquiuocum in partem digniorem accipi debet.*
2 *Differentia inter religionem pietatem, obſequium & officium humanæ naturæ.*
3 *Bellum duplex, & quando ſit licitum.*
4 *Contractus ſtipulationis eſt de iure ciuili.*
5 *Literarum obligatio eſt contractus iuris ciuilis.*
6 *Circa contractum tria conſiderantur.*
7 *Contractus emptionis eſt de iure gentium.*
8 *Omnes obligationes ex maleficio prouenientes ſunt de iure gentiū.*

5. a IVs autem ciuile. [a] Not. illud appellari ius ciuile, quod conſtituitur ab vnaquaq; ciuitate. No: ſecūndo, illud appellari ius gētium quod naturali ratione introductum conuenit omnibus hominibus. Item no. in verſi. quæ ſingula. quod materie tractatuū ſunt ſiuande in locis opportunis. l. Imperatores. ff. de in di. addict. Itē not. quod appellatione iuris ciuilis, in dubio intelligitur de iure
1 ciuili Romanorū. Ex quo aliud colligitis quod † verbum equiuocum in dubio ſumitur in partem digniorē & potiorem. concord. l. i. §. qui in perpetuum. ff. ſi ager vect. & l. quæritur. ff. de ſta. homi. Finaliter no. ex iure gentium eſſe introducta bella, captiuitates, ſeruitutes, & omnes quaſi contractus. concord. l. ex hoc
b iure. ff. de iuſtitia & iure. Glo in verb ius ciuile. [b] In
c glo. vtuntur. ibi et patrie. [c] not. quod veneratio qua
2 Deo tenemur, appellatur religio, quæ eſt inter patrem & filium appellatur, pietas. Quę vero eſt inter libertū & patronum, appellatur obſequium. Illa autem quæ eſt inter hominem & hominem, appellatur officium humanæ naturæ, hæc eſt glo. ordinaria in l. obſequio. C. de nego. geſt. In gl. bella. ibi, vnde vi. dicite quod
3 † duplex eſt bellum: publicum, & hoc regulariter improbatur Fallit ſi inducatur authoritate Imperij: quia eſt translata poteſtas manus regie. l. hoſtes. ff. de capt. iuncta. l. ff. de conſti. prin. Quoddam eſt bellum priuatum ꝙ infertur a perſona perſonę, & hoc regulariter eſt prohibitum. l. extat. ff. quod met. cauſa. l. ſi quis in tantam. C. vnde vi. Hoc fallit ſi fiat ob tutelam corporis ſui, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ: in quo tria ſunt conſideranda. Primum, qualitas qua quis ſe defendit. Nam ſi verberares me cum pugno, non debeo me defendere cum enſe vel cum gladio. Secundo qualitas temporis: nam ſi tu verberaſti hodie me cum cultello, non debeo cras te aggredi cum gladio, quia hoc fieret ad vindictam, non defenſam. Tertium, quod hoc bellum inferatur ob defenſam, nō autem ad vindictam. Nam ſi tu me aggrediaris, &
d poſſum fugere, [d] vel tu ſis perſona de qua veriſimiliter non poſſum dubitare, non debeo te occidere, ſed aliter euadere. l. ſcientiam. §. qui cum aliter. ff. ad legem
e Aquiliam. & eſt glo. ordinaria in l. i. C. vnde vi. [e] Finaliter fallit in caſu l. prætor. §. ſciendum. ff. quæ in fraudē creditorum. Sed oppono, & imo videtur quod bella illicita inuenta fuerunt de iure gentium, nam eo iure inuenta fuit diſtinctio dominiorum. l. ex hoc iure. ff. de iuſti. & iure. & propter illas inſurrexere poſtea bella, igitur, &c. Solu. dixerunt Doctores quod bella non fuerunt inuenta de iure gentium diſpoſitiue, ita quod per ius gentium bella diſpoſita & ſtatuta fuerint, ſed fuerunt inuenta occaſionaliter: nam ex quo ius gentium inuenit diſtinctionem dominiorum, inſurrexere poſtea bella. Et ideo ſi meum & tuum de medio tollerentur, homines mundi quiete viuerent. An poſtliminium ſit de iure gentium an ciuili, dicite ꝙ eſt de iure gentium occaſionaliter, quia propter bella fuit inuentum. c. ius gentium diſtinctio. I. Sed diſpoſitiue fuit inuentum a iure ciuili. l. poſtliminium. ff. de captiuis. Addite prædictis, quod captus ab hoſtibus in bello licito ſi fugiat peccat mortaliter, in bello non licito laudatur. hæc eſt glo. ordinaria in c. ius gentium. diſtinct. i. In glo. ab initio. in fin. dicite vt dicam in §. ſerui. In gloſ. pœnę. Sed oppono & imo videtur
4 quod † contractus ſtipulationis ſit de iure gentium, nā cauſatur ex conſenſu, vt l. i. ff. de verb. obliga. ergo eſt de iure gentium. l. cum amplius. §. is natura debet. ff. de regu. iur. Solu. licet cauſetur ex conſenſu tamen quia lex ciuilis tribuit formam huic contractui, ſumpta de nominatione a forma appellatur de iure ciuili, quia forma dat eſſe rei. l. Iulianus. §. ſed & ſi quis. ff.
5 ad exhibendum. Ibi, de † literarū obligatione. Ideo hic contractus appellatur de iure ciuili, quia celebratur circumſcripto conſenſu confitentis vt videbitis infra de lit. obl. §. i. & ibi dicam. Sed contra opp. ꝙ nullus contractus ſit de iure gentium, imo facti ſit. & in facto verſetur. l. conſilio. §. fin. ff. de cur. furi. Sol. circa
6 † contractum ſunt tria conſideranda. Primum eſt facultas ineundi contractum a iure tributa, & hoc reſpectu dicitur contractus de iure gentium, quia eo iure eſt inuenta diſtinctio dominiorum ſuper quibus contractus celebrantur. Secundo conſideratur contractus quo ad ipſum modum ineundi contractum, & quo ad contractum in ſe, & hoc modo dicitur contractus facti, & in facto verſari, vt loquitur d. l. conſilio. Aliquando conſideramus contractus quo ad effectus qui oriuntur ex ipſo contractu, qui ſunt, obligatio & actio, & tunc dicitur quo ad obligationem de iure gētium, quo ad actionem de iure ciuili. dicam infra de actio. in prin. Sed iterum opponitur, & imo videtur
7 ꝙ † contractus emptionis non ſit de iure gentium, vt concludit litera. Nam huiuſmodi contractus non poteſt celebrari niſi interuentu pecunie numerate. §. item pretium. infra de emp. & ven. in l. ij. §. i. ff. eo. Sed ita eſt ꝙ fabricatio pecunię, & illa impreſſio characteris quæ funditur in ere, fit authoritate principis, & ſic de iure ciuili. l. i. in prin. de contrahen. empt. ergo ipſe contractus emptionis erit de iure ciuili. Sol. dicunt Doctores ꝙ licet forma pecunie ſit inuenta authoritate principum, tamen quia ſubſtantia contractus, hoc eſt, partium conſenſus, quo ſolo, contractus perficitur, eſt de iure gentium. d. l. amplius. §. is natura debet. de regu. iur. appellatus eſt contractus de iure gentium. Præterea nonne antequam foret excuſſa pecunia, ſiue pecunie forma emptio contrahebatur? certe ſic. d. l. ſupra
8 alle. ergo &c. In fi. inquantum glo. concludit † omnes obligationes ex maleficio prouenientes non eſſe de iure gentium, reprehenditur a maioribus, per legem primam. ff. de furtis. & habetur in. §. i. de obligationi. quæ ex deli. naſ. Inquantum concludit obligationem ex quaſi maleficio prouenientem, de iure gentium nō eſſe, approbatur, quia in his contingit aliquem obligari facto alieno, quod ius gentium non conſiderauit, de quo dicam infra de oblig. quæ ex quaſi deli. naſcun. in princip.

ADDITIONES.

a Ius autem hoc dictat, cuilibet populo iuriſdictionem habenti permiſſum eſt ſibi ius proprium cōſtituere, quod ius ciuile et ius ſtatutarium illius ciuitatis vocatur. quod autem ab omni gente æqualiter cuſtoditur, ius gentium appellatur. Et ius gentium eſt quod humano generi cōe eſt, quo gentes humanæ vtuntur et ſibi conſtituerunt: et ex hoc iure gentium introducta ſunt bella, captiuitates orte, et quaſi oēs contractus. Hoc dicit vſque ad §. cōſtat. No. primo, ibi, omnes populi qui, quando qualitas adiecta per hoc relatiuum, qui, competit cuilibet de genere ſiue de populo; tunc relatiuum qui, ponitur declaratiue, vt

hic

hic,& l.omnes populi.ff.eod. Sed ſi qualitas non competit
cuilibet de genere tunc ſi relatiuum adiunctum certe ge-
neralitati ponitur ſine copula, reſtringit,ſed ſi cum copula
ponitur augmentatiue.l.ea tamen adiectio.de leg.iii.Not.
ſecundo,licitum eſſe cuilibet populo iuriſdictionem habẽ
ti ſibi condere ſtatuta:& ſic patet quod ſtatuta iuſta appro-
bãtur de iure ciuili,& vocãtur ſtatuta ius ciuile,id eſt, ius
municipale illius loci.aliter ſimpliciter loquendo appella
tione iuris ciuilis intelligitur de iure ciuili Romanorum.

b Io glo.io verb.ius ciui.dum dicitur quo iuri naturali.de
trahitur per vſucapionem:dic ꝙ illa glo. reprehenditur in
hoc per Iac.de Are.Alb.& Bal.in l.ius ciuile.ff.de inſtit. &
iur.quia pręſupponit quod de iure naturali primeuo eſſet
dare meum & tuum,quod eſt falſum,quia diſtinctio domi-
niorum eſt de iure gentium.l.ex hoc iure.ff.de inſti.& iur.
Salua tu glo.ꝙ imo per vſucapionem detrahitur iuri natu
rali primeuo in hoc:cum enim eo iure omnia eſſent cõmu-
nia detrahitur illi ſolum per vſucapionem.Potes tamen ſe
cundum præfatos Docto.magis expedite exemplificare in
educatione liberorum,quæ ineſt de iure naturali primeuo,
quo iure educatio erant indifferens, quia illi detrahitur
per ius ciuile, vt filium. ſi parentes idonei ſint, alimen-
tare cogantur, argu.l. ſi quis a liberis.§.ſed ſi filius, eum
cooeor. ff. de liber.agno.

c Et dum glo. dicit quod parendum eſt parentibus & pa-
triæ, adde text. illum notabil.in l.i.§.& generaliter. ff. de
ven.in poſ.mitt.quem reputat ſingularem Bal.in l.matres.
ad ſenatuſconſul.Tertul.

d Adde etiam quod quia non debet fugere ſi eſt homo in-
quantum eſſet ei verecundia. Bar.in l.vt vim.& in l.i.C.vn
de vi. In hac repulſione cum moderamine, tria conſidera,
quæ habentur in d.glo.l.i.

e Adde etiam,quod propulſare iniuriam eſt de iure gentiũ
quod ſane intellige,quia ipſa propulſatio,& ſic defenſio,eſt
de iure naturali,quia competit etiam brutis.l.i.§.cum arie
tes.ff.ſi quadr.pau.fec.dica.& l.iiii.ad l. aquil. ſed defenſio
& repulſio cum moderamine inculpatæ tutelæ,& ſic forma
ipſa eſt de iure gentium,quæ forma dat eſſe rei, ideo &c.l.
Iulianus.§.ſi quis.ff.ad exhiben.

1 *Ius conſtat ex ſcripto & non ſcripto, & ideo ius ſcriptum in ſex partibus conſiſtere manifeſtum eſt.*

2 *An ſcriptura ſit neceſſaria ad ſubſtantiam legis.*

a COnſtat. ᵃ Non ſummatur, quia diui-
dendo & diffiniendo procedit.
Sed diuiditur in duas. Nam in prima diui-
dit ius ciuile. In ſecunda diuiſionis mem-
bra proſequitur. Secunda ibi,ſcriptum. Illa
ſecunda habet plures partes,quæ de ſe notæ ſunt,ideo ali
ter non diuido. Ibi,apud Græcos,qui vtebantur iure
ſcripto & non ſcripto. Ibi,placuit,id eſt,animo conden-
de legis. Ibi,indulſit,id eſt,remiſit. Ibi, ius honorarium,
1 id eſt,ius prætorium. No. primo, † conſtare ius no-
ſtrum ex ſcripto & non ſcripto.cõcor.l.de quibus.ff. de
legib. No.ſecundo,quod ſex ſunt particulæ quę clau-
duntur ſub iure ſcripto,vt eſt lex,plebiſcita,ſenatuſcon-
ſulta, principum placita, &c. Item nota quid ſit lex,
quid ſint plebiſcita,quid ſenatuſconſulta,vt ex litera col
ligitur. Item nota quod plebs differt a populo tan-
b quam ſpecies a genere: ᵇ & tanquam pars ſub toto,
c ita plebs clauditur ſub populo ᶜ tanquam ſub vno to-
tali. In fin.glo.in verb. lex. licet Docto. ita pertran-
ſeant,ego non arbitror hic & ibi legem pariter diffini-
d ri: ᵈ nam licet hic lex diffiniatur, illud fit per cauſas effi-
cientes, & in eſſe legem producentes: declarat enim
qualiter & a quibus in eſſe lex producitur. Sed in l.i.
diffinit legem per quidditatem & ſubſtantiam legis,
& per effectus qui ex ea ſequuntur. nam aliquando
aliquid diffinitur per cauſas efficientes,vt hic. Aliquan-
do per quidditates,& ſubſtantiam rei, vt dicta l. i. Ali-
quando per effectus ex iure inſurgentes, vt l. libertas.
ff.de ſtatu hominum. & infra de iure perſonarum. §. i.
2 Sed hic dubitatur, † an ſcriptura ſit neceſſaria ad
ſubſtantiam legis: & arguitur quod ſic. Primo per
iſtum textum. nam lex clauditur ſub iure ſcripto, ergo
neceſſaria eſt ſcriptura. Secundo hoc probatur in l. hu-
e manum. C. de legibus. in verbo dictari, ᵉ quod expo-
nitur, id eſt, ſcribi. Tertio probatur, in ſententia iu-
f dicum requiritur ſcriptura, ᶠ lege hac l. & l. finali. C.
de ſenten. ex breui.recit. ergo & in lege quæ eſt ſenten-
tia principum. Quarto, quia ſi non requireretur ſcriptu-
ra, iam nulla eſſet differentia inter legem & conſuetu-
dinem a populo Romano approbatam, quod eſt fal-
ſum, vt hic, iuncto §. ex non ſcripto.infra eodem.& l.
de quibus.ff. de legibus. Denique lex dicitur a lego, le-
gis, ideo eſt neceſſaria ſcriptura. Contraria opinio eſt
verior,& de iure approbatior: quia primo in diffinitio
ne dicuntur claudi omnia requiſita & ſubſtantialia ad
diffinitionem legis.l.omnis bona diffinitio.ff. de regu.
iur. Sed ita eſt quod in nulla diffinitione legi attributa,
reperitur mentio ſcripturæ, Igitur &c. Secundo induci
tur iſte §. lex. Tertio allego textum ad literam vltra
alios infra,de rerum diuiſio.§.ſingulorum. verſic.ciui-
lia.ibi, & leges ſcribi. Ex quo not.quod ante erant le-
ges quam ſcriberentur. Nõ obſtat,quod claudatur ſub
iure ſcripto,quia lex appellatur ius ſcriptum non quod
ſcriptura ſit de ſubſtantia legis,ſed quia emanat ad pro
bationem legis.probatur in l.contrahitur.ff.de pignor.
Eodem modo reſpondetur ad l.humanum,quod leges
dictantur & ſcribuntur non ad ſubſtantiandum ipſas le
ges,ſed ad probandum eas ita latas. Non obſtat quod
non eſſet differentia inter legem & conſuetudinẽ,quia
reſpondetur nequaquam, quia lex inducitur ſolo con-
ſenſu populi,vel ſacratiſſimi Imperatoris.l.i.ff.de con-
ſtitutionibus principum. conſuetudo autem inducitur
ex frequentia actuum.l.de quibus.ff.de legib. Non ob-
ſtat quod dicatur lex a lego,legis, quia imo dicitur a li-
g go,ligas,vt C.de legi.l.leges ſacratiſſimæ. ᵍ

ADDITIONES,

a ᵃ Ius ſcriptum cõſiſtit in ſex partibus hic nominatis. Hoc
dicit vſque ad.§.ex non ſcripto.

b An autem bonum ſit argumentum de ſpecie ad genus,vt
poſita ſpecie ponatur genus?dic quod ſic.l.ii.§. doli. & ibi
Barto.ff.vi bonorum rap.& hoc affirmatiue, ſed negatiue
non.l.duobus.§.ſi quis iurauerit.ff.de iureiur.& cum præ-
cedenti dicto concor.Barto in l.iuris gentium.§.ſed ſi frau
dandi.ff. de pact.licet argu.a genere ad ſpeciem affirmati-
ue non procedat.

c In hoc differunt plebs & populus, quia appellatione po
puli continentur ſiue exiſtentes in dignitate,ſiue non:ap-
pellatione plebis continentur ſolummodo vulgares homi
nes.quod primum limita vt limitat Panor. in c. i. extra de
vita & hon.cler. vt videlicet appellatione populi contineã
tur exiſtentes in dignitate,exceptis clericis, quia illi ſub
populo non intelliguntur vbi de eorum præiudicio agitur
vt dicit ibi Panor.alleg.no.per Bar.in l.j.ff.ad municipalẽ.
vide tamen de hoc Bald.in l.i.§.huius ſtudii.ff. eo. qui di-
cit quod ſacerdotes ſunt pars reip.& ſunt de diſtrictu ciui-
tatis,& alleg.no.in c.ſi.de reſcri.in vi.

d Quid ſit lex, vide Baldum aliis duobus modis diffinien-
tem.in §. ſi. qui incipit, In huius operis, in titu. de pa-
ce Conſtan.

e Sed quod dictari non capiatur pro ſcribi, habes tex.in l.
dictantibus.C.de teſta.

f Sed reſponde ad hoc tertium, vt ideo ſit in ſententia
neceſſaria ſcriptura, ne iudici detur materia mutandi &
corrigendi. ita dixit textus in illa l. ſecunda. C. de ſen-
ten.ex breu.recit. quæ ratio, ceſſat in legibus, quæ
ſunt in publico.

g Vnum tamen not.quod text ibi. ſenatum vice populi ex
l.ii.§.exactis.de orig. iur. ſumpta eſt practica, & bona eſt
pract.in eligendo plures homines qui ſunt de conſilio vt
habeant eandem autoritatem, quam habet populus totus
in ſtatutis & reformationibus condendis,& aliis opportu-
nis,

nis,vt vult gloſſa ſuper rubr.quæ ſit longa conſuetudo. &
iſti conſiliarii hodie ſunt loco decurionum,qui olim erant
vt dicit gloſ.l.aliud.§.refertur.ff.de regulis iuris. ad pala-
tium,vel ad alium locum conſuetum,vt l.ii.C.de decurio-
nib.lib.x.& l.ſi quidem.C.de legib.lib.x. & debent adeſſe
due partes ad minus,alias non valeret quod fieret.l.nomi-
nationes.C.de decurionib.& nota.gloſſ. in l.nulli. ff.quod
cuiuſque vniuerſitatis.

1 *Non omne quod placet principi habetur pro lege.*
2 *Placita principum regulariter pro lege generali habentur.*
3 *Edicta prætorum habent vim legis.*
4 *An populus Romanus poſſit hodie condere legem generalem.*
5 *Qualis populus poſſit ſtatuta condere.*
6 *Quale collegium poſſit condere ſtatuta.*
7 *Quales iudices poſſint ſtatuta condere.*
8 *An Doctores habentes iuriſdictionem in ſcholares, poſſint ſtatuta pœnalia condere.*
9 *An ſtatutum liget & obliget ignorantem.*
10 *Quatuor ſūt ſigna qbus cognoſcitur an lex aliqua ſit gñalis vel nõ.*
11 *Quomodo priuilegium perſonæ tributum extendatur ad aliã perſonam, vel non extendatur quod inſeritur ad bimembrem quæſtionẽ.*

§. Sed & quod principi. Not. id qđ placet princi-
a pi haberi pro lege.[a] quod verum intelligi
te, quod ei placet animo legis condendæ.
1 Nam † non omne quod placet principi,ha
betur pro lege.l.ex ſtipulatione.C.de ſenten.Nam ſi ei
placet comedere,hoc non eſſet lex.Ex quo aliud intelli-
gitur,q̄ verba generaliter prolata debēt reſtringi,ne in-
cidamus in abſurditatem.concordat.§. ſi quis in aliena,
infra de rerum diuiſione. Secundo not.quod hęc po-
teſtas principi conceſſa quod poſſit condere legem, fuit
poſtquam, l. regia ab Hortenſio lata, vis Imperij in
principem fuit tranſlata.concordat l. i. de conſtitutio-
nibus principum. Item not.quod quicquid Impera-
b tor conſtituit per epiſtolam, vel cognoſcens[b] decreuit
c vel edicto præcepit, habetur pro lege.[c] Item nota
2 † quod placita principum habentur regulariter pro le-
d ge generali.[d] Hoc fallit tribus caſibus. Primus, quan-
do Imperator ob meritum aliquid alicui tribuit.Secun
dus,quando ob gratiam alicui pœnam remittit. Ter-
tius, quando ob pietatem alicui ſubuenit. concordat.
l.prima. ff. de conſtitutionibus principum. Ex. §.
e prætorum. not.[e] quod † edicta prętorum tantam ob-
3 tinent iuris autoritatem, vt vim legis habere cenſean-
tur. Nota ius prętorium appellari honorarium.
Item not. ibidem, quod alludendum eſt vocabu-
lo,videbitis infra de tutel.in §.i. Not.in §.reſponſa.pru-
dentum reſponſa tantam vim ac poteſtatem obtinere,
vt iudicibus nullo pacto ab eis recedere liceat. In fin.
gloſſ. in verbo conceſ. colligitis duplicem opin. Pri-
4 mam, quod † populus Romanus hodie non poſſit
condere legem generalem. & hanc ſententiam tenuit
glo. in l.non ambigitur.ff.de legibus quam opinionem
ſequitur Bar.et communiter citramontani. Primo per
l.fin.C.de legibus. Secundo ratione, quia abdicata eſt
a populo iuriſdictio,& in principem tranſlata, vt in l.
i.§.ſed hoc ſtudioſum.C.de vet.iur.enucl.l.i.§. regimen
tis.ff.de offic.præfect.præt.l.ij.§.nouiſſime.ff. de origi-
ne iuris ergo non potuit legem condere, quia poteſtas
l. condende a iuriſdictione dependet, probatur in l.i.
cum glo. ſua. ff. de iuriſdi. om. iudi. Tertio, quia licet
olim Imperator eligeretur a populo Romano, hodie
tantum eligitur ab illuſtribus & reuerendiſsimis viris
Alemaniæ, & ſunt tres Archiepiſcopi,vnus Rex,vnus
Marchio, vnus Dux, vnus Comes, de quibus in cap.
ad apoſtolicæ. de ſenten.& re iud. lib.vi. Ergo non po
terit populus hanc poteſtatem ab Electoribus tributã
reuocare,regula iuris, ius noſtrum. Quarto, quia quē
Papa confirmat,nemo infirmat.c.ij.de maior. et obed.
Sed Papa confirmat Imperatorem electum, cap. per
venerabilem. extra de elect. ergo populus Romanus
non poteſt infirmare. Finaliter ego allego te at.in §.lex.
ſupra eod.vbi dicitur quod lex eſt quod populus Ro-
manus ſenatorio magiſtratu interrogante, veluti Con-
ſule conſtituebat:quod verbum, conſtituebat, tanquã
verbum præteriti temporis, eſt abnegatiuum præſen-
tis.glo.eſt ordi.in l.iij.§. lex Iulia.ff. de teſtibus. in ver
bo, palam. alias in l.i. C. de rapt. virgin. Contrariam
ſententiam, ſcilicet quod populus Romanus hodie
poſsit cōdere legem generalem,videtur hic tenere gloſ.
& apertius in l.fina.C. de legibus. & hanc ſententiam
tenuerunt vltramontani,quorum opinio mihi place-
re conſueuit, & in eam ego ſum procliuior. Primo
f per textum rotundum in l. non ambigitur.ff. de legib.[f]
Secundo per l.nouam.C. de offic. præfect. præt. Ter-
tio, ratione,nam populus Romanus poteſt inducere
conſuetudinem generalem.l. de quibus.ff. de legibus.
ergo & ſtatuere legem generalem. argumen.l.cū quid.
ff. ſi cert. peta. Quarto quia populus Romanus non
tranſtulit omnimodam iuriſdictionem in Imperato-
rem, ſed illam ſibi conceſsit, vt d. l. i.ff. de conſtitutio-
nibus principum, quod verbum, conceſsit, ſignificat
tantum tranſlationem vſus,non dominij.l. arboribus.
§. vſufructuarius.ff.de vſufructu. ergo poteſt quando-
cunque reuocare.l. iudicium ſoluitur. ff. de iudic. De-
nique,quia licet populus Romanus conceſſerit primo
Imperatori iuriſdictionem,eo mortuo non eſt acquiſi-
g tum ius ſuo ſucceſſori.[g] §.alteri. Inſti. de inuti. ſtipul. l.
ſtipulatio iſta. §. alteri de verbo. obliga. Non obſtat
l.fina.C.de legibus, quia ibi excludit ſingula generum,
non genera ſingulorum. Vel reſpondetur vt in gloſſ.
Non obſtat quod populus tranſtulerit,quia reſpondeo
quod illa verba ſunt exponenda, id eſt, conceſsit, per
hunc tex.in l.i.de conſtitutionibus principum, & pro-
batur hæc ſolutio in l.i. in fin.ff.de offic. eius. Non ob-
ſtat quod eligatur a dominis de Alemania, & confir-
metur per Papam,quia huiuſmodi electio, & Papę cō
firmatio facta in iure communi,non videtur tollere ius
alterius.xij.diſt.cap.præceptis, vnde non videtur tol-
lere ius populi Romani reuocandi Imperatorem. Nō
obſtat §. lex. quia reſpondetur quod verba præteriti
temporis ſunt abnegatiua præſentis, ſecundum quali-
tatem quam referūt. Vnde eſt ſenſus,quod lex eſt,&c.
quam populus Romanus conſtituebat: quæ verba
notant actum conſtituendi, vnde bene ſequitur quod
negant actum, quia hodie non conſtituit: non tamen
negant potentiam conſtituendi de præſenti, quia nec
illam de præterito amiſerant. Si enim dixiſſet, lex eſt
quam populus Romanus inducere poterat, & ſic no-
tarent potentiam,bene negarent actum de præſenti:&
ita loquuntur contraria. Videamus breuiter quis
5 poſsit condere ſtatuta. Circa quod dicite breuiter: Aut
talis populus habet iuriſdictionem ſibi tributam a prin
cipe,vel conſuetudine præſcripta,& poteſt condere ſta-
tuta.l.fi.ff. de priuileg. cred. Aut nullam habet iuriſdi-
ctionem,& tunc ſi vult condere ſtatuta ad cauſarum
deciſionem,non poteſt ſine autoritate ſuperioris, vt l.
quoties. & l. ſi quid ordinarium. C. de allegat. lib. x.
Aut condere ſtatuta quo ad cōmoda vniuerſalia,vt pe
cunia populi expendatur,& ſimilia, & tunc poteſt.l.ij.
ff.de decret.ab ord. fa. Quid autem in collegio? dicite,
6 † aut tale collegiū eſt approbatū,[h] & dicite vt ſupra in
h l.fi.C.de iuriſdictio,omnium iudi.l.ij. de conſtituta pe-
cunia. Aut collegium non eſt approbatum:& non po
teſt. In dubio tamen omnia collegia præſumuntur re-
probata & illicita,niſi approbata reperiātur l.iij.§.i.ff.
de colleg.illicit.et eſt glo.ordi.in rub.d.titu. An iudi-
7 ces poſsint condere ſtatuta? dicite, † aut ſunt princi-
pes, ſenatores,& præfecti prætorio illuſtres, vt eſt illu-
ſtriſsimus Dux Mediolani, & tūc poſſunt.l. Romanū.
C.de offic.

C.de offic.præfect. præt. Aut ſunt mediocres, & tūc aut
habent iuriſdictionem perpetuam, vt Marchiones, epi-
k ſcopi, archiepiſcopi, [k] & ſimiles, & poſſunt in diœceſi
ſua.c.vt animarum.de conſti. libr. vi. alias ſecus. Aut
l ſunt iudices inferiores, vt ſunt poteſtates [l] terrarum, &
non poſſunt ſine conſenſu populi, vt in rubri. C. com-
muna. & epiſto. & habetur in l.i.ff.de legibus. Hinc eſt
8 quod dicit Bar. q̄ licet noſtri † doctores habeant iuriſ-
dictionem approbatā in ſcholares, vt habetur in proœ-
mio Digeſtorum. §.i.& in authen. habita.C. ne fil. pro
patre. & habeant etiam correctionem morum l. item
quæritur. §.Iul.ff.commod.l.ſed ſi quantum.§. fin. ad l.
Aquil. non tamen poſſunt facere ſtatuta pœnalia, vt
puta, ſi quis attulerit vitioſum latinum puniatur in de-
nario, quia non valet, cum ob mores inſtruendos exa-
ctio pecuniæ fieri non debet.l.vnica.§. placuit. C. de rei
vxor.act. Pœna tamen corporalis imponi poteſt no-
lenti obedire.glo.ordi.in l.liberto.ff.de obſe. Quæritur
9 an ſtatuta obligent ignorantem? dicite, † aut ſtatutum
punit factum iam damnatum a lege vel natura, & tunc
ligat ignorantem.l. vulgaris.§.ſi quis ſex. ff. de furtis.
l.non ſolum.§.i.ff.de iniur. Ratio, quia culpa eſt atten-
tando rem illicitam.l.ſi mulier. in princ.ff. quod metus
cauſa. Aliquando ſtatutum punit factum a lege non
damnatum, & tunc non ligat ignorantem.l. fina. ff. de
decret.ab ord.fact.& eſt gl.ord. in c. ex nobis. extra de
ſenten.excom. Cætera autem pertinentia ad hanc ma-
teriam, dicite vt per Bar.in repet.l. omnes populi. ff. de
iuſti. & iur. & Bald. in l. cunctos populos.C.de ſum.
trinita.& fide cath. In fin. glo. in verb. plures. dicite,
facit l. metum §. ſed quod prætor ait.ff.quod met.cauſ.
10 In glo.in verbo, ſubuenit, dicite quod † quatuor ſunt
ſigna cognoſcendi an lex ſit generalis vel non. Primū,
quando Imperator vtitur hoc verbo, hac generali le-
ge ſtatuimus. Secundo, quando vtitur hac edictali leg.
decernimus. Tertio, quando vtitur hoc verbo, vnam
volumus eſſe generalem. Quarto, quando ſcribit per
vniuerſum orbem, quę omnia probantur in l. leges. C.
de legibus. In fi. glo.in verb. tranſgreditur. ſi quæra-
tur an beneficium perſonæ tributum ad aliam perſo-
11 nam extendatur, dicite, † aut hoc priuilegium tribuitur
a lege aut a principe. Primo caſu aut tribuitur inſpe-
cta quadam naturali æquitate, & tunc egreditur per-
ſonam, & ad hæredem tranſmittitur. l.hæredes. C. ad
Velleia.l.non ſolum.§. minores.ff. de minoribus. Ali-
quando lex tribuit priuilegium ex reuerentia perſona-
li, & hoc perſonam non egreditur, nec ad hæredē tranſ-
mittitur.l.& ſi fideiuſſor.& l.ſi cum vxore.ff.de re iu-
di. Aut ſecundo priuilegium tribuitur a principe, et hoc
aliquando tribuitur perſonæ, & aliquādo tribuitur rei,
aliquando tribuitur generi ſiue poſteritati, aliquando
tribuitur loco. Si tribuitur perſonæ, pone regulam ne-
gatiuam, quod perſonam non egreditur vt hic, & ff.de
conſtitu. prin. Hæc regula primo fallit, quando hoc pri
uilegium eſſet attributum ad petitionem partis. l. i. ff.
quod quiſque iuris. Ratio, quia quod equum putat
iſte petens in perſona ſua, equum debet arbitrari in alie-
na, vt d.l.i. Secundo fallit in caſu l.fina. C. de fruct. &
lit. expen. vbi prodeſt aduerſario litiganti. Ratio quia
ęquitas in iudicijs ex vtraque parte litigantium verſa-
m ri debet. d.l. fina. [m] Tertio fallit, quando princeps men
tionem facit de hæredibus in plurali, quia tunc tranſmit-
tit ad hæredes. l. ſciendum. ff. de verbo. ſignificatió. l.
cum antiquitas.C.de vſufructu. Si autem tribuatur rei,
tunc comitatur quemcunque, ad quem res ipſa transfe-
ratur.l.iij.ff. de cenſibus. l. ſordidorum. C. de excuſat.
muner. patri. Si vero tribuatur generi vel poſteritati,
tranſmittitur ad quoſcunque ſucceſſores. l.i.in fin. ff. de
iur.immunita. Hoc priuilegiū nō ſolū cōpetit illis de il-
lo loco, ſed quibuſcunque qui vadunt ad illum locum l.
ſi non ſpeciali. C. de teſtament. l. i. C.quemad. teſtam.
aper.l.ſi fundus.ff.de euict. Illis autem de loco non cō-
* petit, ſi locum exierunt. In dubio * tamen non præſu-
mitur priuilegium loco attributum, ita not. Bald. in l.
ſi non ſpeciali.C.de teſtamen. & fa.l. fin. ff. de conſtitu-
tio.princi. Ex quibus infertur ad quæſtionem bimē-
brem. Pone quod Papienſis reperiat ſe in ciuitate Me-
diolani tempore quo ex priuilegio ſancti Ambroſii
Medioſanenſes veſcūtur carnibus, an & ipſe quoque
Papienſis poterit veſci & comedere? Eodem modo
econtra pone quod eo tempore ſcholaris Mediolanen
ſis reperiat ſe in ſtudio, an poterit carnes comedere?
Ex his eſt diſtinguendum. Aut priuilegium beati Am-
broſii eſt tributum loco, hoc eſt ciuitati Mediolani, &
tunc Papienſis ibi exiſtens poterit comedere, Medio-
lanenſis alibi exiſtens non. Aut fuit tributum perſonæ,
hoc eſt, ciuibus Mediolani, & tunc Mediolanēſis quo-
cunque vadat, poterit comedere, forenſis autem ibi exi
ſtens, non. In dubio vero eſt coniecturæ locus, quod ſo-
lum loco tributum fuerit, quo fiet, vt Mediolanenſes
alibi exiſtentes comedere non poterunt, forenſis autem
ibi exiſtens, comedere poterit.

ADDITIONES.

a Limita, dummodo ſit iuſtum, vt hic per Ang.de Aret. Itē
limita, dummodo illud ſit honeſtum, per id quod pulchre
valt Bal.in l. quod ex liberta.C.de ope. liber.

b Item not.in verbo, vel cognoſcens decreuit. quod ſenten
tia principis habetur pro lege. Ex quo infertur illud valde
notabile quod pono poſt Bar.in l.fi.C. de legatis. vbi vide
multa pulchra, videlicet quod licet ſententia contra ſen-
tentiam valeat aliquando vt eſt text.in l.i.C. quando pro-
uoc.non eſt nec.& ibi not.tamen ſecus eſt, ſi feratur con-
tra ſententiam principis.

c Adde etiam huic §.ſed & quod principi. quod nemo præ
ſumitur priuilegiatus, niſi oſtendatur priuilegiū. Itē quod
priuilegium conceſſum propter paupertatem, extinguitur
auctis facultatibus.l.non tantum.§.eos.ff.de excu.tut.& l.cu
ra.§. deficientibus.ff.de muner.& honor.

d Not.ex §.ſed & quod prin. q̄ quatuor ſignis cognoſcitur
an Imperatoris epiſtola ſit facta vt obſeruetur pro lege ge-
nerali. Primo ſi in ea dicatur, edictali, &c. prout infra in gl.
Not. ſecundo, ibi plane. q̄ priuilegium perſonale perſonā
non egreditur. concor.l.i.ff de conſti.prin.l Gallus §.nunc
de leg.ff. de lib. & poſthu. & per Dyn.in reg.iur.quia per-
ſonale.de regu.iur. in vi. Fallit hoc primo, ſi priuilegium
eſſet conceſſum propter naturalem & ſufficientem rationē,
vt in beneficio reſtitutionis minoris conceſſo per læſionē,
quod trāſit ad hæredem l. interdum.ff.de minorib.l. ea quę
ff.de temp.in integ.reſtit.peten. Secundo fallit in benefi-
cio conceſſo marito ne exigatur in plus quā facere poteſt,
quod tranſit ad hæredem, id eſt filiū cōem.l. etiam.ff. ſolu.
matri. Tertio fallit in priuilegio prælationis dotis con-
ceſſe mulieri quod tranſit ad hæredem filium eiuſdē matr.
l.aſſiduis.§.exceptiones.C.qui pot.in pig.ha. Quarto fal-
lit, ſi de hæredibus in plurali in priuilegio eſt facta men-
tio quia tunc tranſit ad hæredem hæredis.l.ſciendum.ff.de
verb.ſig. Secus ſi de eis eſſet facta mētio in ſingulari, qa tūc
non trāſit niſi ad primū hæredem, ſi eſt talis res quæ de ſui
natura nō tranſit ad hæredem.l.antiquitas.C.de vſufru.

e Adde q̄ prætores ꝓprie ſunt p̄ſides prouincię, & defenſo-
res ciuitatū ſunt, vt poteſtates ſeu vicarii, & etiam priores
& antiani, item epiſ.& quanto tpe præſcribatur actionibus
introductis ab eis, vide Bar.in l.v.ff.de ver.obli.& l.i.de bo.
poſ.item cōſiliarii ciuitatū decuriones vocātur, vt vult gl.
in rub.de decur.lib.x.qui repræſentant populū, vt no.glo.l.
aliud.§.refertur de reg.iur.& in rub.C.quæ ſit long.cōſuet.

f Dic qđ loquitur cū authoritate ſuperioris, ꝑ l.fi.C.de leg.
alias bene eſſet dubitabile, & tex. dicit nō ambigitur. Ad l.
formā dic notabiliter qđ ꝓ ſit facere legem, ſed non gene
ralem. Hoc probo inconuincibiliter. Præfectus prætorio in
totum æquiparatur cardinali, vt eſt glo.approbata per om-
nes in l.i.in fi.ff.de offi.præfect.præt.ſed cardinalis nō poſ-
ſet facere legem generalem. Cle.ne Romani.§.i.de elect.

g Dic quod imo acquiritur ſucceſſori. tex. eſt in l. ſed & qđ principi. ff. de leg. ii. & notatur in d. §. ſi quis alii. dũ gl. dicit ibi ꝙ notarius iudex, & alię publicæ perſonæ poſſunt alii ſtipulãdo acquirere: ſed Imperator eſt publica pſona, imo quilibet officialis eſt publicus, ſecd̃m An. de Arer. in §. i. ſupra tic. i. & Doct. in l. i. §. ius publicũ. ff. de iuſt. & iur.

h Adde, quod omne collegium quod fit ad pium actum eſt approbatũ, vt inquit Bart. in l. cum ſenatus. ff. de reb. dub. alleg. not. in l. i. circa princi. ff. quod cuiuſque vniuerſ. & dicit quod collegiũ verberatorũ eſt approbatum ſub iudice ſeculari, niſi in eo ſint aliqui clerici, vide ibi.

i An collegium poſſit condere ſtatuta vel ne, puta collegium mercatorum. dicitur in d. l. ii. in glo. C. de conſtituta pecu. quod ſic, dummodo non concernat præiudicium tertii, nam tunc non valent, niſi ſint confirmata a principe, vt vult Bart. in l. i. ff. de colleg. illicit. facit. §. interim. in authen. de defenſ. ciui. & quod notat Bart. in l. priuatorum. C. de iuriſd. omn. iudi.

k Adde quod pro hoc etiam facit tex. in l. formã. C. de offic. præfect. præt. & not. in l. non ambigitur. C. de legi. Et idẽ dicas in Cardinalibus, qui æquiparãtur præfectis prętorio, licet non æquiparentur ad tenendas mulieres, vt dicit gloſſ. in l. vnica, in §. penul. ff. de offic. præfect. præt. Et idem in legatis ſedis apoſtolicæ, quia eorum ſtatuta facta in legationibus valent & durant etiam finita legatione, vt c. fin. extra de offi. lega.

l Adde tamen, quod licet poteſtas nihil poſſit ſtatuere niſi congregato conſilio, vt ſupra, tamen poteſt facere per ſe ordinamenta & prouiſiones pro toto ſuo tempore, ſecundũ exigentiam factorum: vt, quod nullus portet arma toto tẽpore ſui officii, nec quod vadant de nocte, vel quod portãs frumentum ad ciuitatem tempore caristie habeat tantum. l. i. §. fin. ff. de offic. præfect. vrb. & l. cum nauarchorum. C. de nauiculariis. lib. xii.

m Aduerte ad ſecundam fallẽtiam ſupra datam, dum aſsignat rationem ad l. fi. C. de fruct. & lit. expen. & dicit ꝙ ibi eſt ſpeciale propter æquitatem iudiciorum. cum qua ſol. tranſit ſimpliciter Bart. in l. l. ff. de conſti. princi. Multum videtur mihi obſtare l. iii. §. i. ff. quod quiſque iuris. ad illã l. fin. Nam ſi verum eſt quod æquitas in iudiciis ſit ſeruanda, ergo videretur ꝙ etiam ſi motu proprio princeps cõnceſſerit priuilegium vel ius iniquum alicui, quod aduerſarius poſsit vti eodem iure propter æqualitatem iudiciorũ. Secundo & multum fortiter, in caſu d. l. fin. erat illud priuilegium conceſſum motu proprio & ſine poſtulatione, vt tea. dicit ibi in princi. & ibi, per leges ſacraſque conſtitutiones. & ibi ponderat Bartol. Item erat ius iniquum: nam quod victus non condemnetur in expenſis, eſt iniquum, & tamen illud ius iniquum obtentum ſine poſtulatione trãſit ad aduerſarium. Cogita, quia non bene video quomodo illa benedicta iura concordentur, niſi teneas ſecundum intellectum glo. & Bar. ibi, & omnia ceſſabunt.

• In dubio cui cenſeatur tributum priuilegium, an perſonæ, an rei vel loco, vide pulchre per Bellonum conſi. xx. nume. 7. cum ſeq.

1 ☞ Quid conſuetudo.
2 Conſuetudo legem imitatur.
3 Vnde originem habuerint ius ſcriptum & non ſcriptum.
4 Diu appellatur de decem annis: unde dubitatur an conſuetudo inducatur decem annis.
5 Longæuum tempus appellatur de decem annis.
6 An ad conſuetudinem inducendam ſufficiat binus actus.
7 Conſuetudo duplex.
8 Quid differat conſuetudo a præſcriptione.
9 An error poſſit conſuetudinem impedire.
10 Conſuetudo generalis uincit legem.
11 An conſuetudo nomen ſuum amittat ſi fuerit in ſcriptis redacta.

§. EX non ſcripto. Conſuetudo eſt ius moribus introductum, quæ pro lege ſeruatur, vbi lex ſcripta non reperitur hoc d. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quid ſit ius nõ ſcriptũ. Secũdo reſpõdet tacite q̃oni, Tertio remouet quoddam
dubium. Quarto deſcribit de quibus ius pertractare
habeat. Secũda ibi, & nõ elegãter tertia ibi, ſed natura-
1 lia. quarta ibi, omne aũt ius. No. primo ꝙ † cõſuetudo
eſt ius nõ ſcriptũ, moribus populi introductũ. c. cõſuetu
2 do. diſt. i. l. de quibus. ff. de legib. Itẽ not. ꝙ † conſuetudo
legẽ imitatur, quod verũ intelligitur quo ad effectus: nã
ſicut vis legis eſt imperare, permittere & punire. l. legis
virtus. ff. de legib. ita vis conſuetudinis eadẽ eſt. Quo
aũt ad originem & modum in eſſe deducẽdi non imita
tur legem, quia lex vnico expreſſo conſenſu populi cõ
ſtituitur. §. lex ſupra eo. Conſuetudo vero dicitur ex fre
quentato actu & tacito conſenſu populi, vt hic & in d.
l. de quibus. & l. ij. quæ ſit longa conſuetudo. Itẽ not.
quod origo rei eſt inſpicienda. concordat l. i. ff. de cõtra-
hen. emp. l. i. ff. de origine iuris. & facit quod habetur in
ſimili, in l. ꝙ ſi nolit. §. qui mancipia. ff. de edil. edic. Item
not. ꝙ illud dicitur eleganter fieri, quod ſumit originem
3 ab optimis conſtitutionibus. Item not. ꝙ † diſtinctio
iuris ſcripti vel nõ ſcripti, traxit originẽ ab illuſtri ciuita
te Athenarum, & Lacedemoniorũ: quia Athene vtebã
tur legibus, & ſic iure ſcripto. Lacedemonij aũt vtebãn
tur iure ſeu conſuetudine, et ſic iure non ſcripto. Glo.
diuturni. diuiditur in trea. Nã primo tractat quanto tẽ-
pore cõſuetudo inducatur. Secundo tractat quot actus
requiratur an inducendã conſuetudinẽ. In tertia oppo-
nit & ſoluit. Secunda ibi, ſed nunquid. tertia ibi, nũquid
ergo. In ea ibi. §. Ariſto. venit per hunc modum. Nã
4 ibi dicitur, † quod diu appellatur ſpatium decem anno-
rũ, et quod diuturni mores conſuetudinẽ inducunt, ergo
conſuetudo inducitur ſpatio decem annorum. & hæc
eſt cõis opinio. Sed contra oppono, ꝙ imo videtur qđ
longius tempus requiratur. l. ij. C. quæ ſit lon. conſue.
vbi habetur quod conſuetudo habetur ex longo tem-
5 pore: † longeuum autem tempus appellatur, curſus cen
tum annorum. l. fi. C. de ſacroſanct. eccleſiis. l. ſi vſusfru
ctus. ff. de vſufructu legato, ergo requiritur tempus cen
tum annorum. Solu. aut tempus refertur ad perſonam
hominis, & tunc longeuum appellatur tempus centum
annorum, & loquuntur contraria: aut refertur ad con-
ſuetudinem, & tunc appellatur curſus decem annorum.
& loquitur hæc glo. Secundum enim qualitatem ſubie
cti ad quod verba referuntur, intelligenda ſunt. l. quo-
a ties. ff. de verb. ſignifi. l. ſi vno. ff. locati.[a] In ea. ibi, de
b conſuetudine.[b] Ex hac gloſſ. colligitur duo. Primo,
6 quod † ad inducendam conſuetudinem requiritur[c] ſal-
c tem binus actus cum tranſcurſu decennij. Sed con-
tra oppo. & imo videtur quod plures quam duo
actus requiruntur, vnde oppo dicta l. i. ij. & iij. C. quæ
ſit long. conſuetu. Sol. dicunt Doctores, aliquan-
do iſti duo actus ſunt notorij populo, puta tenere pon-
tem in ſtrata publica, & tunc ex his inducitur conſue-
tudo. Ratio, quia ex quo iſti actus ſunt notorij populo,
facile præſumitur ex his populum conſentire. l. i. §. tra-
ctatum. ff. de aqua quot. & æſtiua. l. fina. ff. de flum. Aut
iſti actus non ſunt notorij populo, & tũc eſt in arbitrio
iudicis examinare quot actus requirantur, ex quibus
conſuetudo inducatur: argu. in l. i. de iure delib. Secũ-
do ex glo. colligitur, quod ad inducendam conſuetudi-
d nem requiruntur[d] duo actus iudiciarij. & idem vide-
tur tenere in l. de quibus. ff. de legibus. & in rub. C. quæ
ſit long. conſuet. Sed Doctores tenent communiter cõ-
trarium, per l. cum de conſuetudine. in verbo etiam. ff.
de legibus. concludentes quod non ſolum per actus iu
diciarios, ſed etiam per extra iudiciarios conſuetudo in-
ducatur. Placet hæc opinio ea ratione, nam conſuetu-
do obtinet vim & poteſtatem ex tacito iudicio populi,
quod iudicium ita declaratur ex actu extraiudiciali
ſicut ex actu iudiciali. dicta l. de quibus. ergo conſue-
tudo ex actu extraiudiciali poteſtatem obtineret. In
fin. gl. dicit eſſe ſimile quod habetur in l. licet. per gl. C.
de acquir.

de acquiren. poſſeſ. Nam dicitur quod ſcientia inflãmat
hominem, & tamen ſcientia non inflammat, ſed ſuper-
bia quæ prouenit ex ſcientia, vt in glo. dicitur. In glo,
e conſenſu. ibi, eſt communis conſuetudo.[e] colligitur ety-
mologia conſuetudinis, quia conſuetudo dicitur com-
munis aſſuetudo. Sed contra hoc oppo. & imo vide-
tur quod conſuetudo non dicatur communis aſſuetu-
do, vnde appo, de l. vel vniuerſorum. ff. de pigno. actio,
7 & cap. ad noſtram. de contrahen. emptio. Solu. † du-
plex eſt conſuetudo: quædam eſt conſuetudo vnius ho
minis, vt quando dicitur, talis conſueuit ita facere, vt
puta fenerari, furari, ſtudere, & iſta non eſt proprie con-
ſuetudo, ſed appellatur aſſuetudo, & ita loquuntur iura
contraria. Quædam eſt conſuetudo plurium perſona-
rum, puta vnius ciuitatis vel populi, vel vniuerſitatis,
& hæc proprie appellatur cõſuetudo, & ita glo. loqui-
8 tur. Sed diceret quiſpiam ſecũdum hoc † quid differt cõ-
ſuetudo a præſcriptione, quæ etiam cauſatur ex longo
vſu? Solu. Conſuetudo differt in hoc, quia in his proce
dit quæ non poſſet populus vno expreſſo conſenſu in-
ducere: præſcriptio vero procedit in his quæ non poſ-
ſet populus vno expreſſo conſenſu inducere, ſed requi-
ritur poſſeſſio & temporis diuturnitas, vt videbitis in-
9 fra de vſucapio. in princi. In fin. glo. not. † errorem
f impedire conſuetudinem.[f] ſed contra facere videtur l.
in glo. allegat. pro cuius intelligentia proponitur, &
imo videtur quod conſuetudo nihil operari poſſit, Nã
aut iſta conſuetudo erit conſona legi, & diſponit idem
quod lex, & tunc non appellatur conſuetudo, ſed legis
obſeruantia. not. in ſimul in cap. i. de conſtitu. lib. ſexto,
in cap. licet. extra de officio ordina. in l. ſæpe. ff. de of-
fic. præſid. per Baldum in l. iij. ff. de legat. i. Aut iſta
conſuetudo erit aduerſa legi, & tunc non videtur tene
re. Nam cum lex nitatur ex ratione, conſuetudo con-
traria erit irrationabilis, ergo non conſuetudo, ſed cor-
ruptela appellatur cap. fina. extra de conſuetu. Solu.
Aliquando conſuetudo eſt ſecundum legem, & diſpo-
nit idem quod lex, & tunc fateor quod appellatur ob-
ſeruantia legis. Aliquando eſt præter legem, & tunc
proprie appellatur conſuetudo. Aliquando eſt contra
legem, & dic, aut talis conſuetudo habet in ſe rationem
vel æquitatem, & erit valida. Aut non habet rationem
nec æquitatem, & tunc ſi populus errorem induxerit,
non erit obſeruantia, ſed corruptela appellatur, dicto
cap. fina. Aut populus ex certa ſcientia induxit, & tunc
obſeruabitur in illo caſu, ſed ad ſimilia non extendetur
veluti rigoroſa. & ita intelligitur l. in ratione. In glo.
10 mutantur. ibi, in fin. colligitur ex glo. quod † conſuetu-
g do generalis vincit legem generalem.[g] Sed contra op-
pono, & videtur quod lex ſit maioris poteſtatis ipſa
conſuetudine, vnde oppono de l. ij. C. quæ ſit lon. con-
ſuet. Sol. ſi quæratur an lex vincatur a conſuetudine
vel econtra, quænam ipſarum ſit maioris poteſtatis:
diſtingue, aut conſideramus conſuetudinem & legem
ex parte conſtituentis, & tunc lex appellatur maioris
poteſtatis, quia producitur ab Imperatore, qui eſt ho-
die quibuſcunque populis ſuperior; conſuetudo vero
inducitur a populis qui ſubſunt Imperatori. Aut conſi-
deramus conſuetudinem & legem ex parte conſtituti,
hoc eſt, ipſius legis & conſuetudinis: & tunc dico quod
conſuetudo non tollit radicitus legem, ſed tollit obſer-
uationem legis in illo caſu. Ex quo infertur, quod illa
poterit induci in argumentum ad alios caſus, & ita lo-
quitur l. ij. C. quæ ſit long. conſuet. & facit quod not.
glo. in l. i. ff. de coniun. cum eman. lib. eius. Concludit
ergo glo. quod lex ſpecialis emanata poſt conſuetudi-
nem ſpecialem, habet tollere illam conſuetudinem. Sed
hæc opinio reprobatur, primo per d. l. iij. in glo. alleg.
in §. diuus. Secundo per c. i. de conſti. lib. vi. Tertio, ra-
tione: nam cõſuetudo eſt facti, & ea quæ ſunt facti pro-
babiliter ignorantur. l. de quibus. ff. de legi. iuncto. c. i.
ſupra alleg. Ergo princeps qui ſtatuit legem, non vide-
tur tollere conſuetudinem quam ignorat. l. tres fratres.
ff. de pact. Vnde diſtingue, aut conſtat quod princeps
vult tollere conſuetudinem, & tunc res eſt clara quod
tollitur auth. naufra. C. de furt. Aut non conſtat quod
princeps vult tollere conſuetudinem, & tunc res eſt cla
ra quod non tollitur. Aut ſumus in dubio, vt hic, & tũc
aut conſuetudo ſequitur legem, & tunc lex tollitur. Ra
tio, quia illi qui inducunt conſuetudinem, præſumuntur
habere notitiam legis quæ iuris eſt, & ab omnibus ſciri
debet. l. leges. C. de legibus. Aut econtra lex ſequitur cõ
ſuetudinem, & tunc lex non tollit conſuetudinem, quia
conſuetudo eſt facti, & probabiliter ignorari poteſt.
Fallit vno caſu, videlicet quando lex quæ ſequitur con
ſuetudinem, imponit pœnam facienti contra illam legẽ,
quia tunc videtur tollere conſuetudinem iſte eſt tex. ſe-
cundũ Bal. in d. l. iij. §. diuus. Ratio vltra Bal. nam quã-
do lex imponit pœnã, non videtur tollere cõſuetudinẽ,
non ex eo quia præſumitur habere notitiã cõſuetudinis,
ſed quia imponẽdo pœnã damnat factum: vnde cõſue-
tudo contraria tanquã emanans ſuper facto damnato
non eſt conſuetudo, ſed corruptela appellatur. d. c. fin. de
conſuet. In fi. glo. dicit, vt ſupra dixi. Finaliter quo
11 ad hanc materiam, pone quod † conſuetudo redigatur
in ſcriptis, an perdat nomen conſuetudinis? Videtur quõd
ſic, per iſtum tex. in quo ponitur conſuetudo ſub iure nõ
ſcripto. Secundo, quia nulla eſſet differentia inter legem
& conſuetudinẽ. In contrariũ eſt veritas, per l. imo ma-
gnæ. ff. de legib. Secundo, quia feuda licet ſint in ſcriptis
redacta, nihilominus appellantur conſuetudines, in rub.
prima libelli feudorum. Tertio, quia in diffinitione con
ſuetudinis non ponitur ſcriptura. cap. conſuetudo. diſt. i.
Non obſtat iſte tex. qui denotat communem acciden-
tiam facti, quia conſuetudo non conſueuit in ſcriptis re-
digi. Nec obſtat quod non eſſet differentia inter legem
& conſuetudinem. quia reſpondetur quod imo lex in-
ducitur expreſſo conſenſu, conſuetudo autem ex taci-
to conſenſu: quia præſumitur ex diuturnitate temporis
& actuum frequentia.

ADDITIONES.

a Vide Bal. & alios Docto. facientes hanc diſtinctionem &
notab. loquentes in l. iii. C. de epiſ. aud. & in c. cum eccleſia
Sutri. extra de cau. poſſeſ. & proprie. vide etiã in l. de qui-
bus. & l. ii. C. de ſerui. & aqua.

b In quo differat conſuetudo ab vſu. dic quod vſus & mo-
res ſonant factum ex quo deſcendit conſuetudo, id eſt ius
non ſcriptum, ſecundum Bar. in l. de quibus. Quid aũt ſi fot
maui libellũ ſuper conſuetudine, & in veritate erat ſtatutũ
& conſuetudo? dic quod propter ineptã propoſitionẽ reus
debet abſolui, ſicut per ineptam actionem propoſitam l. i.
§. i. ff. ſi menſor falſ. mod. dix. & l. Bebius Marcellus. ff. de
pact. dot. Item an conſuetudo liget minorem? Dic vt in l.
tuto. §. Lucius. ff. de admi. tut. & ibi per Bar. cætera ad ma-
teriam pertinentia vide in d. l. de quibus.

c Eſt tamen quædam conſuetudo interpretatiua, quæ non
requirit hæc omnia, vt per Bellonum conſi. i.

d Adde quod quinque ſunt neceſſaria ad inducendam con
ſuetudinem. Primo quod moribus vtentiũ vel populi, id eſt,
tacito conſenſu eorũ ſic introducta, vt hic: vel maioris par-
tis populi. l. ſi quis a filio. §. fi. de leg. i. quod maior. ff. ad mu
nicip. Et dicitur ille tacitus conſenſus ex moribus populi
vel maioris partis, quia continuæ ſic eſt obtentum ſine con
tradictione, vel ſi fuit contradictum, & hoc in cõtradictorio
iudicio conuocato cõcilio populi per tubam vel campanã vt
inquit glo. in l. aliud. §. refertur. ff. de reg. iur. fuit obtentũ,
vt in glo. in l. diutina. ff. de legibus. Secundo requiritur quod
ſit continuata per diuturnitatem temporis, ſcilicet decem
annorum, vt in gloſ. in d. l. de quibus. in verb. inueterata.
Tertio requiritur frequentia actuum. l. an in totum. C. de
ædificiis priuatis. & aliquando duo actus requiruntur ſi ſunt
notorii, vt hic in glo. & appatet in hac columna. Nec eſt

neceſſe quod ſint iudiciarii, & ſic reprobat in hoc gloſſ. vt hic vides: alias ſi actus non ſunt notorii, debet interuenire ſrequentia actuum, vt dixi, & quot actus ſint ſufficientes, relinquitur arbitrio iudicis, arg. l. i. ff. de iu. delib. Quarto requiritur quod hæc conſuetudo ſit introducta non errore, ſed cum ratione, alias eſt corruptela. cap. fin. extra de conſue. l. quod non ratione. ff. de legibus. Quinto, quod ſit ius non ſcriptum, niſi eſſet ſcriptum ad memoriam, vt l. contrahitur. ff. de pigno. An ſi redigitur ad ſcripturam, perdat nomen conſuetudinis, vide infra in fin. §.

e Qualiter autem probetur conſuetudo, dic quod debet probari plene, cũ ſit facti, & per conſequens poſsit eſſe certum & dubiũ. l. ii. ff. de iur. & facti. ignor. Nec obſtat quod ius non probetur, nec admittantur poſitiones iuris, vt not. in l. ii. §. ꝙ obſeruari. C. de iura. calum. & cõſuetudo eſt ius vt hic, ergo non ꝓbatur, quia illud eſt verũ in iure ſcripto: nam leges generales ab omnibus ſciri debent. l. leges. C. de legi. Secus in iure conſuetudinario non ſcripto, ſecundum Bar. in d. l. de quibus Et poteſt probari per teſtes & inſtrumenta vt l. in exercendis. C. de fi. inſtru. vel per inſtrumentũ actorum, in quibus inueniuntur duę ſententiæ infra decẽ annos late, vel vna cõtra negãtes conſuetudinẽ in contradictorio iudicio obtentã, vt volunt Doct. in d. l. de quibus & ſufficit in bello aſſerere ita cõſuetudinem eſſe, & poſtea in capitulis debẽt deduci ea quæ ſunt ad ſubaudiendã conſuetudinẽ, ſcilicet ꝙ a decem annis citra fuit obtentũ & conſuetũ per maiorẽ partẽ populi ſic fieri: vel ẽt in contradictorio iudicio ſic iudicatũ: & econtra volẽs reprobare conſuetudinem debet capitulare, & de oppoſito probare, & vide in l. iii. de epiſcopa. audien. & in d. l. de quibus.

f Not. aliquas concluſiones circa materiam cõſuetudinis. Prima eſt qđ vniuerſitas quæ non põt ſtatuere, id eſt ſtatutum condere, non poteſt conſuetudinem inducere, vt probatur in d. l. de quibus. vęt. nam cum. contrariæ enim ſunt lex ſtatutaria & conſuetudo, ſicut tacitum & expreſſum, & ſic quod non põt fieri tacite, nec expreſſe. Et ideo ſi eſt ſtatutum quod ſyndici villarũ teneantur denunciare maleficia, & quædam villa per centũ annos habuit conſuetudinẽ non denunciandi, tamen hæc conſuetudo non eſt temporis diuturnitate roborata: cum de hoc non habuit poteſtatem ſtatuendi, niſi hæc conſuetudo eſſet expreſſe approbata per ſuperiorem, vt l. fi. C. de teſta. Secunda concluſio eſt, ꝙ ibi conſuetudo eſt contra authoritatem legis ſuperioris, quod eſt vbicunq; Imperator prohibet conſuetudinem, vt C. de fur. auth. nauigia. & auth. omnes peregrini. C. commu. de ſucceſsionibus. auth. caſſa. C. de ſac. ſan. eccle. non valet conſuetudo, quia minor conſuetudo non tollit maiorem, c. cum inferior, de maio. & obed. Secus ſi ſic diſpoſita, alias non tenetur contra authoritatem legis, vt cum ius commune diſponit quod furioſus ſuccedat, conſuetudo poteſt diſponere oppoſitum, & ita in ſimilibus, ſic contra. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. de verborum obligatio.

g In hac materia, quæ videtur mihi ſummæ periculoſa, & in qua video tex. multũ contrarios, quicquid dicant alii, puto ſic concludendum. Cum quæritur an conſuetudo tollat legem facti vel econtra, facias duos caſus principales. Aliquando conſuetudo ſequitur legem, & tunc ſi conſuetudo eſt generalis, tollit legẽ etiã generalẽ. l. de quibus. in fi. ff. de legib. Aut conſuetudo eſt ſpecialis, & lex generalis, & tunc in loco ſpeciali municipii vincit, ita intelligo l. vẽditor. §. conſtat. licet Bart. in l. de quibus. in iii. col. intelligat illum. §. vt loquatur in lege ſpeciali, quod mihi non ſatisfacit: & ita, prout ego, intelligit etiam gl. hic & vbiq;. In alio autẽ loco conſuetudo ſpecialis non vincit legẽ generalem, ita intelligo l. i. C. quæ ſit longa conſue. licet ad eam fiat aliqualis reſtrictio, tamẽ vt concor. cum l. de quibus neceſſe eſt ita intelligere. Item fit alia violentia de reſtringendo illam l. ii. in alio loco, non in loco ſpeciali. Eſt verum ꝙ tex. in c. fin. de conſuetu. ponens totam illam l. ii. videtur eam intelligere vt conſuetudo non tollat legem, quod eſt verum, niſi ſit rationabilis & legitime præſcripta. Secũdus caſus principalis eſt, qñ cõſuetudo præcedit legẽ, & in iſto caſu duo iura multũ vidẽtur cõtrariari: nã text. in l. ii. §. diuus. ff. de ſepul. vio. vẽ velle ꝙ lex ſequẽs tollat cõſuetudinẽ, & ſic intelligũt illũ. §. diuus qđ ibi lex eſſet facta poſt cõſuetudinẽ, & colligũt ex tex. ibi, poſt reſcripta principalia, ita intelligit Bar. vbiq;, & vbiq; gl. licet tex. ille iudicio meo ſentiat contrarium. Et in iſtis ẽt terminis intelligunt l. fi. C. de teſta. ꝙ illa cõſuetudo ruſticana eſſet ante legẽ, licet ſcđm Bar. in §. diuus fiat magna violẽtia ad illã l. fi. & ille. §. diuus. loquitur de ſtatuto nõ cõſuetudinario. Iſtis ll. multum obſtat c. i. de conſti. lib. vi. Cõiter reſpõdent Cano. ibi, & Bart. in d. §. diuus. & in repe. l. de quibus. ꝙ in illis. ll. Imperator fecit mentionem de illis ſtatutis, quæ eſt magna diuinatio. Alii quos refert Bar. in d. repetit. l. de quibus. dicunt, ꝙ ſi primo fuit lex, poſtea cõſuetudo deinde ẽt lex, tunc bene tollit conſuetudinem, quia de facili reditur ad primũ ius. ita loquitur dictus. §. diuus. Quæ ſolutio primo eſt contra rationem dicti c. i. vt dicit Bar. Secundo diuinat multum, & maxime, ad l. fin. Alii ſoluunt vt Bal. & iſte hic refert, quod in §. diuus. eſſet impoſita pœna contra facienti, ꝙ eſt ſomniare. Imo & ſecundo fortius non obſtat l. fi. C. de teſta. quia in l. hac conſultiſsima. quæ ſequitur illã conſuetudinem ruſticanã, nõ erat aliqua pœna. Tene cõem ſolutionem ꝓ minus periculoſa. Neſcio qđ aliud dici poſſit in hac materia, de qua Ang. hic nullum verbum facit.

1 ☞ *Perſonæ quibuſcunque rebus ſunt digniores.*
2 *Qualiter ius naturale tolli poſſit.*

§. SEd naturalia. Not. quod iura naturalia ſunt immutabilia, ciuilia autem mutari ſolent. Item no. quod ius aut de pſonis, aut de rebus, aut de actionibus tractat. concord. l. i. ff. de ſtatu hominum. Item no. a dignioribus eſſe inchoandum. concor. § ſingulorum. infra de rer. diuiſio. Item no. ꝓperſonas quibuſcunque rebus digniores eſſe: glo. alleg. pro concord. ver. Ouidij primo Metamorph.

Pronaq; cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumq; videre.
Iuſsit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

a In glo. ſed naturalia, in fin. tenet primam ſolu. † quia ius naturale quoad effectus extrinſecos tolli põt, quo
a vero ad eſſentiam in ſui totalitate [a] non poteſt tolli: &
b vide ad hoc glo. in c. a nobis. extra de deci. [b]

ADDITIONES.

a Adde, dum dicit, in ſui totalitate. Cõtra hoc facere vĩ. §. minus ergo iuris. infra de hæredit. quæ ab inteſta. vbi etiã in partem non põt tolli ius naturale. ad idem poſſet allegari l. iura ſanguinit. ff. de reg. iur. iuncto. §. ꝙ autem infra de cap. dim. Sed dic ſcđm glo. in d. c. a nobis. ꝙ vna pars in totum non poſſet tolli, puta vnum cap. vel pręceptum, ſed nec etiam pars vnius capituli vel præcepti, puta de iure diuino eſt vnum pręceptum, nõ occides, illud non poſſet in totum tolli, ſed bene in aliqua parte, puta quod occidens occidatur. Dum glo. iſta opponit de §. ꝙ autem, illud contrarium venit hoc modo: nam cognatio eſt de iure naturali. l. videtur. in fi. ff. de iuſti. & iure, & tamen tollitur d. §. ꝙ autem.

b Adde, ꝙ eodem modo ea quæ ſunt de neceſsitate naturę non mutantur, ſed ea quæ ſunt de præſumptione naturę ſic; puta ꝙ leo præſumatur ferox, & homo manſuetus, mutari poteſt. l. i. §. beſtias. ff. de poſtulationibus. & ibi Bar. & Dyn. in regula iuris, Semel malus. De reg. iur. in vi. & in iſtis quę de pręſumptione naturæ dicuntur, magis inſpicitur accidens quam natura. Et ideo ſi ſunt conceſſe repreſſalię contra Florentinos, nõ capitur Floren. qui non moratur in terra naturali. de quo vide l. i. ff. de ſtatu homi. Bar. in tract. repreſſaliarum. Contra iſtum. §. ſed naturalia. dum dicit ꝙ omne ius quo vtimur, &c. opp. gl. in l. i. ff. de ſta. homi. arguẽdo ſuperfluitatem, cum appellatione rei veniãt actiones l. rei appel. & l. appellatione. ff. de verbo. ſignifica. & ibi teſpon. glo. quod illud fecit, vt melius quod intendebat, exprimeret. Puto, licet omnes ibi, & Angel. hic ſic tranſeant, poſſe dici quod Imperator voluit hic diuidere ius per tractatus, hoc eſt, aut ad perſonas aut ad res, &c. & quia diuerſi ſunt tractatus rerum & actionum, ideo hic diuiſim ponit, & ſi diceres. ergo debuiſſet etiam dicere de obligationibus, reſpondeo quod in ff. non eſt diuerſus tractatus actionum & obligationum, imo vnus, licet hic propter iuuenes aliter factum ſit. Cogita.

TITVLVS III.

De iure perſonarum.

HAEC Rub. continuatur ad precedentes, hoc ordine. Omne ius quo utimur, aut ad perſonas, aut ad res, aut ad actiones pertinet. l. 1. ff. de ſtatu homi. §. 1. ſupra tit. 1. Cum ergo perſonę quibuſcunque rebus ſint digniores. l. iuſtiſſime. ff. de edil. edict. l. in ſeruorum. ff. de pen. ideo ab eis exordium facturus Imperator, intitulauit de iure perſonarum.

1 *Libertas in tex. diffinitur per effectus, ſeruitus vero p eſſentiã.*
2 *Capti ab hoſtibus fiunt ſerui hoſtium duobus concurrentibus.*
3 *Serui fiunt uel iure gentium, uel iure ciuili.*
4 *An oratio pluralis numeri conuertatur in ſuas ſingularitates.*
5 *Verum ſingularitas conuertatur in pluralitatem.*
6 *Statuliberi quo ad quædam ſunt ſerui, quo ad quædam ſunt liberi.*
7 *Qui cenſiti & adſcriptitii ſerui dicantur.*
8 *Quomodo fieri poſſit, ut liber homo uendatur.*
9 *Res facilius impeditur in eſſe produci, quam producta tollatur.*
10 *Duo aliquando multa dicuntur.*

SVmma. Non ſummatur breuius,
quia diffiniendo & diuidē
do procedit. Sed diuiditur in quinque
partes. Nam in prima diuidit ius per-
ſonarum. In ſecunda, diffinit libertatē.
In tertia diffinit ſeruitutem. In quarta
ponit etymologiam verbi, mancipia.
In quinta ponit conditionem ſeruorum. Secunda ibi,
& libertas, tertia ibi, ſeruitus. quarta ibi, ſerui. quinta
a ibi, in ſeruorum. Not. primo [a] diuiſionem perſona-
rum, quæ talis eſt: quia omnes homines aut ſunt liberi,
aut ſunt ſerui. Not. ſecundo diffinitionem libertatis.
1 ac etiam ſeruitutis: & dicebat Dom. Petr. quod † hic
Imperator diffiniebat libertatem per effectus, ſeruitutē
autem eſſentialiter diffiniebat. Probabat ipſa: nam face
re aliquid quod alicui libet, eſt effectus libertatis: ergo
hic diffinitur libertas per effectus ſuos. Eodem modo
in ſeruitute. Nam quem ſubijci alterius dominio, eſt de
eſſentia ſeruitutis, ergo ſeruitus eſſentialiter diffinitur.
Ego vero arbitror vtranque, ſcilicet libertatē & ſeruitu
tem eſſentialiter diffiniri. Nā cum in diffinitione liber-
tatis dicitur ꝙ eſt naturalis facultas, aperte demonſtra-
tur eſſentia & quidditas libertatis, quæ in libera faculta
te conſiſtit. Illa autem verba quæ ſubijciuntur. Eius
quodcunque, &c. ponuntur ad declarandum & qua-
lificandum eſſentiam libertatis, hoc eſt, circa quæ illa fa-
cultas verſetur: non autem ponuntur ad demonſtran-
dum effectus libertatis. Effectus enim libertatis ſunt,
vt actus liberi hominis valeant, puta teſtamenta, con-
tractus, quaſi contractus, & ſimilia: nec enim creden-
dum eſt ꝙ hic Imperator voluerit eſſentiam diffinire,
attingere, & declarare: ſimiliter & Iuriconſul. in l. li-
bertas. ff. de ſta. ho. Idem dico de diffinitione ſeruitutis.
Nam in ea denotantur duæ cauſæ. Prima cauſa efficiēs,
cum dixit conſtitutio iuris gentium. Secunda cauſa eſ-
ſentialis ſiue naturalis, cum dixit, qua quis alieno domi-
nio contra naturam ſubijcitur. Effectus autem ſeruitu-
tis ſunt hi, vt quicquid acquirat ſeruus, domino acqui-
rat. l. placet. de acquir. hæred. & ſimiles non ponuntur
in hac diffinitione. Item uot. quod ſerui ſunt appella-
ti a ſeruando, non autem a ſeruiendo, eo quod Impera-
tores captiuos potius ſeruari & venūdari iuſſerunt, quā
b occidi.[b] Ex alio ver. not. quod † capti ab hoſtibus effi-
2 ciuntur capientiū: quod verū intelligitur duobus cōcurrē
tibus. Primo, quod capti fuerint in iuſto bello. l. ſi quis
in bello. §. pen. ff. de capti. Secundo, ſi talia bona erant
proprie hoſtium, non autem ab ipſis capta l. ſi captiuus.
§. i. ff. eod. Item not. ſeruos appellari quoque manci-
pia, quaſi manu capta: & hic eſt figura quæ appellatur
pleonaſmos, manu capta non pede. Sic alibi habetur,
Nō audiet iudex auribus, in l. ſi extraneus. ff. de iure do-
tium, et alibi, Sic eſt ore locuta. Item not. in ver. ſerui.
in verbo naſcuntur. iuncto ver. fiunt ꝙ ea quæ naſcun-
tur, non dicuntur fieri, ſed generari. Item not. quod
3 † ſerui aut efficiuntur iure gentium, aut iure ciuili. Iure gē
tium vno modo tantum, cum ab hoſtibus capiuntur.
Iure ciuili duplici modo. Primo modo, cum naſcuntur
ex ancillis. Secundo cum homo liber maior xx. annis
patitur ſe venundari, quod qualiter intelligatur, dicam
ſtatim in glo. Item not. quod ſeruorum vna eſt con-
ditio, libertorum autem multę: quia quidam ſunt inge-
nui, quidam libertini. Ex quo aliud colligitur, quod duo
appellantur multa. In glo. ſumma. in prin. ibi. §. ſin-
gulorum. Hæc non bona, quia ſeruitus nedum cauſa-
tur ex ipſo iure gentium, verum etiam formaliter a iu-
c re ciuili, vt §. ſerui. infra eod.[c] In fin. glo. Et hæc bona
quia breuior eſſe non poteſt, quam bimembris. Vel te-
nebitis primam, quia vtraque placet, & communiter
approbatur. In glo. nam omnes, ibi, non eſt, licet hęc
oratio pluralis numeri, omnes homines, conuertatur in
hanc, omnis homo, tamen erit vtique falſa, quod om-
nis homo aut ſit liber, aut ſit ſeruus: quia hęc dictio vni
uerſalis, omnis, quemcunque hominem complectitur,
argumentum in l. Iulia. ff. de leg iij. Vnde dicitur, quod
formaliter tex. bene ſtat vt iacet. Ad argumentum re-
ſpondebitis, ꝙ dictio omnis, aliquando ſtat collectiue,
puta, omnes Apoſtoli ſunt duodecim, & tunc ſumitur
in ſenſu proprio, & argumentum procederet. Aliquan-
do ſtat diſtributiuæ, & tūc ſumitur pro quolibet, & ar-
d gumentum tunc non concludit.[d] In fin. gloſſ. ſi quæ-
4 ratur † an oratio pluralis numeri, conuertatur in ſuas
ſingularitates, & econtra, dicite, quod oratio pluralis
numeri reſoluitur in ſuas ſingularitates, vt hic, & l.
falſa. §. fina. ff. de condition. & demonſtrationibus.
Hoc primo fallit, niſi pro forma pluralitas eſſet requi-
ſita l. iij. §. hoc. ff. quod vi aut clam. Secundo fallit
ſi pro eſſentia rei pluralitas eſſet requiſita. l. vbi nu-
5 merus. ff. de teſtibus. Circa ſecundum, † verum ſin-
gularitas conuertitur in pluralitatem, dicite quod con-
uertitur in caſu fauorabili, non autem in caſu odioſo l.
ſi quis ita. §. 1. de teſtament. tutel. Et hoc infertur ad
notabilem quæſtionem. Titius inſtituit Caium &
Sempronium eius hæredes, & ſi vterque ſine libe-
ris deceſſerit, ſubſtituit Titium, moriuntur ambo,
vnus relicto filio, alius nullo relicto, an ſubſtitutus
vocabitur ad partem eius, qui nullum reliquit filium?
Videtur quod non, quia dixit, ſi vterque: tamen quia
illud verbum, vterque, reſoluitur in ſingularitatem, hoc
eſt ſi eorum alter deceſſerit, vocabitur ad partem ſuam.
Iſte eſt caſus in l. hæredes mei. §. ij. ff. ad Trebellianum.
e In gloſſ. libertas,[e] ibi, de diffinitione, hæc non eſt bo-
na, nam illa verba non ſunt de ſubſtantia diffinitio-
nis, ſed ſolum effectum quendam libertatis demon-
ſtrant. Nam Iuriſconſultus qui diffinit libertatem,
in l. libertas. ff. de ſtatu hominum. non appoſuit il-
la verba, ex qua liberi, &c. ergo non ſunt de ſubſtan-
f tia diffiniti.[f] In gloſ. iuris gentium. Videtur per hanc
glo. dicendum, quod ſeruitus debet eſſe de iure ciuili,
cum forma ſit illa quæ dat eſſe rei, & ab ea debet fie-
ri denominatio. Sed dic hoc procedere quando actus
non poſſet eſſe ſine illa forma, vt ſtipulatio ſine in-
terrogatione & reſponſione: ſed ſeruitus bene poſſet
eſſe ſine iſta forma iuris ciuil. &c. Et dum glo. dicit, ꝙ
quoties aliquid additur, efficitur ius ciuile, reſponde no.
quod illud quod additur, efficitur ius ciuile, non autem
illud cui additur. In glo. ſerui, ibi, ſtatuli. quia ſtatu-
liber quo ad quædam habetur pro libero, quo vero ad

quidam habetur pro ſeruo, vt not. in d. l. fin. ſi ex noxa-
6 li cauſa aga. In ead. glo. ibi cenſito. † appellantur[g] enim
g cēſiti illi qui ſunt † adſcripti territorio nec poſſunt ſine
7 territorio alienari, & præſtant certam penſionem, ſed
adſcriptitij incertam, puta ad quartam vel quintā par-
tem fructuum qui producūtur ex tali territorio, ita not.
glo. C. in qui. cau. col. lib. xi. l. ij. Ibi. cenſu. huic gloſſe
concord. quod notatur in l. ij. §. i. de origine iuris. vbi ru
ſtici appellant agrum ſuum, quem colunt: quod verum
eſt quo ad culturam, non quoad dominium. In fin.
glo. dicite, ſeruos quo ad matrimonium, quod contra-
here non poſſunt, haberi pro mortuis. Sed ſingulariter
colligitis ex hac glo. clericos & monachos teſtimoniū
ferre poſſe, cui conſona eſt glo. in §. cogitandū. in auth.
de monach. In fi. gl. in verb. ſeruitus. not. ſeruitutem
quo ad eius originem appellari de iure gentium: quo
autem ad formam appellari de iure ciuili: & ad hoc fa-
cit quod ſupra not. glo. de iure naturali. in prin. Sed di-
xerit quiſpiam, quo pacto potuit ius gentium aut ciui-
le derogare libertati, quæ omnibus animalibus ab exor
dio rationalis creature impoſita eſt? Solu. libertas quo
ad eſſentiam, quæ in bono & equo conſiſtit, tolli non
poteſt. Nec etiam ſeruitus tollitur, quia etiam in ea eſ-
ſentia libertas eſt bonum & equum. Item reperitur lō-
ge melius & vtique equius, homines captos in ſeruitu-
tem capi, quam mortalitatē incurrere. Hęc ratio proba
tur hic, ibi, qui etiam mancipia. quo autem ad effectus
extrinſecos, hoc eſt exercitium libertatis, bene tolli po-
teſt, faciunt quæ habentur in l. i. in princ. C. de cad. tollē.
In fin. glo. in verbo, iure ciuili. dicite, quod etiam hi
h duo[h] modi ſunt de iure ciuili, nec text. iſte duos alios
modos denegauit ſed ſolum quædam exempla poſuit,
quæ regulam non reſtringūt. l. damni infecti ſtipu. per-
i tinet. ff. de damn. infect. Ia glo.[i] in verſi. maior. ibi,
k l. i.[k] Sed dicet aliquis quomodo hic poteſt venun-
l dari, & participare vere de pretio,[l] cum ſtatim atque
ſeruus factus eſt, hoc pretium acquiſitum cedit lucro
domini. l. placet. de acquir. hære. Sol. arbitrarer hoc ca-
ſu pretium non acquiri domino: nam ex quo voluit
lex hunc participare de pretio, intelligendum eſt quod
voluit cum effectu. l. i. ff. ſi ager vect. vel emph. Non
obſtat l. placet, quia intelligitur in his, quæ quis ſeruus
factus acquiſiuit: ſed hoc pretium acquirit non poſt-
quam eſt ſeruus factus, ſed acquirit tempore quo eſt li-
ber, & ad ſeruitutem progreditur. Simile dicitur, quod
cum quis eſt in vltimo vite, ſpiritu, dicitur viuens mo-
ri. no. glo. ,i. de lege Fuſia can. in verbo, morientibus.
quæ dicit, id eſt, ad mortem tendentibus. Ia ea. glo.
8 ibi libertatem. Sed dixerit aliquis, † quomodo pote-
rit venditio liberi hominis fieri etiam obſeruata iſta ſo-
lennitate? & quod fieri non poſſit, arguo ſic. & pri-
mo: nam liber homo non eſt in cōmercio noſtro, ergo
non poteſt incommercium adduci. l. liber homo. l. inter
ſtipulantem. §. ſacram. de verbo. obli. §. i. infra de inuti-
libus ſtipulationibus. Prĕterea liber homo non eſt do-
minus membrorum ſuorū. l. liber homo. ff. ad l. Aquil.
ergo venditio facta a non domino, non tenuit effectū.
l. rem alienam. ff. de contrahen. emptio. Præterea ven-
ditor deceptus in dimidia iuſti pretij poteſt reſcindere
contractum l. ij. C. de reſcinden. venditione. Sed hic eſt
deceptus in pluri, quam dimidia, quia liberum corpus
æſtimationem non recipit. l. ſi. ff. de his qui deie. vel effu.
Poteſt reſponderi, quod hic venditio ſuſtinetur in vir-
tute authoritatis legis, quæ lex eſt domina membro-
rum humanorum: notat. Bar. in l. Titio centum. ff. de
cōdi. & demōſt. Nō obſt. quod liber homo non ſit in cō
mercio noſtro, quia hoc ſuſtinetur pp iuſtam ignorātiā
emptoris, & tantā ſolennitatem requiſitā in hoc cōtra-
ctu. arg. in l. diuus. ff. de in integ. reſtitu. Ex quibus dicit
Dy. quod licet quis non poſſit per pactum ſe obligare
ad carcerē, quia nō eſt dominus mēbrorum ſuorum, po
teſt tamen obligari ex forma ſtatuti, quia edictum eſt a
Rep. quæ domina eſt membrorū humanorū. Sed infe-
runt, quod iſti famuli veſtri nō poſſunt ſe obligare per-
petuo ad ſeruiendum, quia huiuſmodi promiſſio ſapit
naturam ſeruitutis. l. ij. ff. de lib. ho. exhib. & hoc tenuit
glo. in l. poſt certi. C. de libe. cauſ. Contrarium tenuit in
l. iij. ff. de vſufru. & in l. cum antiquitas. C. eo. Dic vt ibi
in fi. Non obſtant hęc iura, quia loquuntur quando do
minus, ac etiam emptor a venditore ſua ſponte pretiū
m accepit.[m] In fi. glo. Pro hoc facit, quia facilius res im-
9 peditur in eſſe produci, quam producta tollatur: vnde
turpius eijcitur, quam non admittitur hoſpes. cap. quē-
admodum, extra de iureiur. l. pater. ff. de his qui ſunt
ſui vel ali. iur. Glo. fin. in fi. reſpondet huic textui, ſed
non bene loquitur: vnde dicite, quod due tantum ſunt
conditiones liberorum: nam latini & dedititij ſunt ho-
10 die ſublati. Item dicite, quod † duo appellantur mo-
dica & multa, ſecundum qualitatem perſonarum et ma
n teriæ, l. ſed ſi ſuſceperit.[n] ff. de iud.

ADDITIONES.

a Contra hunc tex. in iſto notabili videtur facere tex. in-
fra de liber. in princi. vbi dicitur quod imo ſunt tria gene-
ra hominum. Sed dic quod hic ponitur prima diuiſio, alia
ſubdiuiſio ponitur in fin. huius tit. dum dicitur ꝙ liberorū
hominum quidam ſunt ingenui, quidam libertini: ſi iſtas
duas diuiſiones ſimul ponas, conſtituentur tria genera ho-
minum, ſcilicet liberi, ſerui, & libertini, quod ergo hic po
nitur diuiſim, ibi ponitur collectiue.

b Et ſic habes ꝙ etymologia ſeu alluſio vocabuli ſumitur
ex eo ꝙ fieri ſolet & diffinitio fit ex eſſentia, denūciatio fit
cócreti ab abſtracto, vel ecōtra, vt ab ede, ab albo, vt no. Cy.
in l. i. ff. de iuſti. & iur. & adde quod dicit hic gl. in verb. ſer
uare, ꝙ licet ſeruus dicatur a ſeruādo, tabellio dicitur ſer-
uus publicus a ſeruiendo, vt l. non. n. ff. de adop. Et ſicut per
ſeruū acquiritur domino, ita per tabellionem acquiritur
alteri. d. l. non enim. & acquirit vtilem actionem, facta ceſ-
ſione, directam vero ſine ceſſione, & hoc in iudicialibus.
In conuentionalibus autem dicidem, vt voluit Bart. in l. ii.
ff. rem pub. ſal. fo. & in d. l. nec. & debet ſtipulari ſibi tāquā
publicæ perſonæ, quod in dubio intelligitur facere ſi ſtipu
letur ſibi tanquam notarius.

c Vide pro hoc quæ hñr in l. i. ff. de rer. diui. & in l. ii. ff. de
exec. doli. & in l. in ſumma. ff. de cōdi. inde. & in l. ꝙ ſi Ephe
ſi. §. ſi. ff. de eo qđ cer. loc. Et qā in delictis plurale reſolua-
tur in ſingulare, vide Bar. in l. ii. §. homines. ff. vi bon. rap.

d Cōtrariū expreſſe tenet Bar. in l. hoc articu. ff. de hęred.
inſti. Et pro expeditione huius gl. oppone vt facit Nic. de
Neap. hic contra tex. hoc modo: Vbicūque aliquid vniuer-
ſaliter proponitur, ſi pars vniuerſalis eſt falſa, tota oratio
redditur falſa, vt eſt tex. in l. ſi is q ducēta. §. verū. ff. de reb.
du. vbi inquit vniuerſaliter Iuriſc. ꝙ quotieſcūq; ſignifica
tio ſumitur ex vniuerſo, ſi aliquid falſum eſt, totā orationē
falſam efficit. Si aūt ſignificatio ſumeretur non ex vniuer-
ſo, ſed ex aliquo particulari, ſi veri aliquid ibi ſit, totā ora
tionem veram efficit. Modo ad propoſitum. Tex. iſte dicit,
quod omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui, ecce quali-
ter, &c. Et iſta eſt notabilis expeditio glo. præſentis, modo
oportet in tex. ꝙ vna pars alternatiuæ vniuerſaliter ſit ve-
ra, quod eſt falſum, ergo tex. falſus.

e Circa hoc, an pluralis locutio reſoluatur in ſuas ſingu-
laritates, dic ꝙ quādo pluralis locutio in ſuo ſimplici ſum-
pta eſt falſa, tunc reſoluitur, vt hic: vbi autem ex tali reſo-
lutione reſultaret diuerſitas perſonarū, tūc non reſoluitur
in ſingularitates. Vnde ſi duobus ſubſtituitur, quorū vnus
eſt pupillus, alter maior, nō reſoluitur niſi in caſu qui poſ-
ſit vtriq; cōuenire: vnde reſoluitur ſolū in vulgari ſubſtitu
tione, nō autē intelligitur ille eſſe ſubſtitutus in pupilla-
ri. l. quamuis. C. de impub. & aliis ſubſtitu. Quid autem
ſi ſubſtitutio eſt facta pluribus a teſtatore: an vno moriē-
te, an vero omnibus admittatur ſubſtitutio? Bar. in l. hære-
des mei. §. cum ita. ff. ad Treb. dicit quod ſi ſubſtitutio eſt
facta cum adiectione nominis collectiui, pura, ſi ambo, vel
omnes, vel vtrique non erunt hæredes, ſubſtituo talem,

t

ſecundum propriam ſignificationem vocabuli excluderetur ſubſticutus, vbi in perſona omnium extiterit conditio: ſed ſecundum præſumptam voluntatem defuncti admittetur ſubſtitutio, niſi alter hæres inſtitutus ſit: an ſi conceſſa eſt res eccleſiaſtica duobus, ita quod ipſis morientibus ſine liberis, res reuertatur, ſi vnus moriatur ſine liberis, an reuertatur: an vero illa pars accreſcat alteri ſocio? Spec. tenet, quod accreſcet alteri. ita tenet in tit. de loc. §. nunc aliqua. verſi. lxviii. Bar. tenet contrariũ in l. ſi mihi & Tit. ff. de ver. ob. ſ. quod imo reuertatur ad eccleſiam. quia poſt emolumentũ quæſitum, non eſt locus iuri accreſcendi, per tex. & gloſ. in l. i. iuncta ſi. ff. de vſufr. ac. & per tex. in c. i. de duobus fratribus de nouo beneficio inueſtit. in vſib. feud.

f Pro expeditione glo. in verbo, libertas. ab extra oppono contra diffinitionem. Nam illa diffinicio competit etiã ſeruis, &c. Patet de ſe. Item oppono de ſuperfluitate illorum verborum, ex qua liberi vocantur, quæ non ſunt in diffinitione. l. libertas hic alleg.

g Cogita quare prior additio velit, quod intelligendo ſecundum primum intellectum diffiniatur libertas etiam ſeruorum, cum illa verba ex qua liberi vocantur, nõ ſint de diffinitione, ſed effectum quendam libertatis demonſtrant: quare ergo ſunt potius de diffinitione, ſecundum primum intellectum, quam ſecundum vltimũ? cogita. Et circa ea quę tanguntur in gl. in verbo, libertas, dum tangit hic gloſſ. an ſeruus poſsit dici aliqua libertate liber, vide late illum infra de liber. in prin. per quem poteris tenere primum intellectum gloſſ.

h Qui dicantur adſcriptitii. Dic quod adſcriptitius reddit medietatem fructuum domino, ſed cenſitus non, ſed reddit certum cenſum, vt vult gl. in d. l. ii.

i Vide alios modos poſt Bar. in l. ſeruorũ. ff. de ſtat. ho. & quæ pulchre dixi poſt Bar. in l. in his ſolis. C. de reuoc. do. Et dum glo. dicit de reuocatione in ſeruitutem propter ingratitudinem, vide textũ illum no. in l. ii. in ſi. C. de liber. & eorum liber. & quod ibi pulchre Bal. in ſi.

k Iſta gl. diuiditur in quatuor partes. In prima ponit quæ & quot requirantur vt homo liber poſsit venundari ad pretium participandum. In ſecunda ponit, quid ſequatur ſi illa requiſita non interueniant. In tertia format quæſtionem. In quarta aliam.

l Et dum glo. iſta in quinto requiſito allegat l. ii. ff. ſi quis ingen. eſſe di. glo. in l. & ſeruorum. ff. de ſta. homi. alleg. melius. ſi. quibus ad lib. procla. non licet. l. pen. Et aduerte quod ſecundum requiſitum eſt idem cum primo. Et dum dicitur de maiore a xx. annis, obſtat l. benignius. ff. de liber. cau.

m Item dum iſta glo. magna in verb. maior. circa medium dicit, quod emptor non cogitur accipere pretium, cogita, per l. ſecundam. C. de pac. qui fil. diſt. & fortius per. §. dominus noxali. infra de noxal. vbi glo. videtur contrarium tenere, dum ita intelligit dictam l. ii. in prin. ff. ſi liber ingen. eſſe di. hic alleg. in glo. Sed potes reſpondere ad d. §. dominus noxali. vt reſpondet gloſſ. in d. l. ii. in prin. & ad l. ii. C. de pat. qui fi. diſt. quod loquitur quando ex neceſsitate quia proceſsit in ſeruitutem, hic quando ex voluntate. Itẽ aduerte dum glo. iſta in verbo, maior. vult quod venditus ad pretium participandum poſsit prouocare ad ingenuitatem ſi reddit pretium emptori volenti: ego dubito, licet nemo hic aut alibi tangat, an illa gloſſ. bene dicat, & credo quod non, per illam l. homo liber. ff. de ſtat. homi. Nec in contrarium facit l. ii. in prin. ff. ſi inge. eſſe dic. hic allegata in glo. quia ibi dicitur, quod ſi pretium ſit reſtitutum, quod poſſit contendere de libertate: ſed de ingenuitate verbum nullum: niſi caperes ibi libertatem pro ingenuitate, prout capitur in l. cum pacto. ff. de lib. cau. Poſſes forte ſaluare hãc glo. in hoc, per tex. in l. facta ff. de edil. edic. & quod ibi dicit glo. & ſentit Nicol. de Neapo. hic allegando d. l. facta.

n Et dum gl. hic ante finem dicit, quod competit vtilis rei vendicatio, dic quod imo eſt directa. Ita de directa probat illa l. i. §. i. ff. de rei vendi. in verbo, per hanc. Et aduerte, quod licet glo. iſta, cum qua ceteri tranſeunt, teneat, quod iſte non poſſit reſtitui vel reuocari poſtquam mutauit ſtatum: tu tene contrarium per caſum clarum in l. iii. in prin. ff. de lib. cau. Nec obſtat l. tutelas. § ſi libertate. quæ lex facit errare glo. quia ibi dicitur quod nulli reſtitutioni locus eſt, verum eſt ex illo edicto de cap. di. per rationem illius tex. & ibi Bar. in ſummario: ſed bene poteſt reuocari ex aliis remediis, de quibus hic. Pro hac etiam concluſione eſt caſus clarus in l. ii. ff. ſi inge. eſſe dicatur in princ. Et licet Ang. hic limitet illam meam concluſionem, niſi pater fuiſſet ſciens, puto contrarium per tex. in l. iii. in ſi. iuncta l. ſeq. ff. de lib. cau. nam exceptio firmat regulam in caſibus non exceptuatis. Cum ergo in illa l. iii. ſolum excipiatur ſcientia patroni, ergo in aliis etiam ſcientibus ſtabit firma regula. Et eſt ratio diuerſitatis, quia non tantus eſt dolor vel iniuria patroni ſicut patris & aliorum affinium. Et ſi dicas, ſi poſſunt reuocare, ergo iſte contractus erit ſine effectu. Reſpondeo negando, per tex. in ſimili notabilem in l. ſecunda. C. de pac. inter empt. & vendi. Et ita alias ſuſtinui concluſionem illam publice.

o Adde quod illa l. ſed ſi ſuſceperit. eſt ff. de indi & ibi gl. Et dum gloſſa, iſta allegat infra vi bon. rapt. nihil facit. Dũ poſtea allegat ff. eo. l. iiii. §. i. & ii. non intelligas, ff. eo. ſ. de ſtatu homi. quia nihil facit, ſed ff. eodem, ſcilicet vi bon. rapt. & ibi vide glo.

TITVLVS IIII.

De ingenuis.

HAEC Rub. continuatur ad præcedentes hoc ordine: Supra tit. i. viſum eſt de iure perſonarum, qualiter quedam ſunt ſerue, quedam libere: liberorum autem hominum quidam ſunt ingenui, quidam libertini, ideo de his tractaturus, exordium facit ab ingenuis, tanquam a nobilioribus, &c.

1 *Ad conſequendam ingenuitatem inſpicitur conditio matris.*
2 *Si manumiſſio de facto facta fuerit, non facit libertinum, qui alias ingenuus fuerat.*
3 *In quibus filius ſequatur patrem, & in quibus matrem.*
4 *Pater incertus eſt, mater vero certa.*
5 *Quare potius dicatur matrimonium, quàm patrimonium.*
6 *Plus mater filio prodeſſe poteſt, quàm pater.*

a INgenuus. Is eſt ingenuus appellandus qui ex duobus libertinis, vel altero libero naſcitur. Et † quo ad ingenuitatem conſequendam ſpectatur conditio matris, quam ſufficit fuiſſe liberam, vel tempore conceptionis, vel tempore medio, vel tempore partus. hoc dicit. Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat qualiter quis naſcitur ingenuus. In ſecunda tractat qualiter ingenuitas perditur. Secunda ibi, cum autem. Prima ſubdiuiditur in quinque. Nã in prima parte ponitur dictum. In ſecunda illud declaratur. In tertia reſpondetur tacite quæſtioni. In quarta alteri quæſtioni reſpondetur. In quinta parte deciditur incidens quęſtio. Secunda ibi, Siue ex duobus, tertia ibi, & ſi quis, quarta ibi, & econtrario, quinta ibi, ex his autem. No. Summarium. Secundo nota, paria eſſe quo ad ingenuitatem naſci vulgo, vel ex patre ſeruo. Ex quo ſingulariter colligitis, quod vbi non requiritur certitudo perſone, ſi perſona minus, legitime interueniat, actum non vitiat, facit quod no. glo. ſingu. in l. qui teſtamento. §. i. ff. de teſta. & in l. vnic. in princ. C. de rei vx. act. Itẽ no. calamitatem matris non debere nocere ei qui conceptus eſt matre exiſtente libera. Ratio, quia huic partui concepto iam eſt quæſitum ius ingenuitatis, quod non debet ex calamitate matris tolli. regula iuris, quod noa
a ſtrum [a]. Item no. quod † manumiſsio emanata de fa
2 cto, non facit quem libertinum, imo ingenuus eſt. Et fuit ratio dubitandi. Nam huiuſmodi manumiſsio tanquã priuatio ſeruitutis, videbatur ſeruitutem tanquam habitum præſupponere. l. manumiſsiones. ff. de iuſti. & iu. l. decem. de verbo. oblig. Ergo manumiſſus erit libertinus, vt infra tit. i. in prin. Ratio decidendi fuit, quia licet manumiſsio interuenerit, tamẽ ex quo interuenit de facto,

cto, præſupponit ſeruitutem fuiſſe de facto, ideoque in-
genuitati non poteſt de facto præiudicare, vt hic. In
gl. naſcitur, ibi, l. fi. Iſtud eſt receptum in ſeruis Reip. ra-
tione publice vtilitatis. Ibi, quia hoc eſt etiam ſpeciale
fauore Reipu. In fi. glo, oppono contra tex. & gloſ.
quod partus non ſequatur conditionem ventris, hoc
eſt, matris, ſed ſequatur conditionem patris: vnde oppo
no de l. cum legitime. & de l. nature. ff. de ſtat. hom. et l.
3 i. ff. ad municip. Solut. dicite, † ſi quæratur cuius condi-
tionem aut patris aut matris partus ſequatur, aut iſte
partus eſt editus ex legitimo matrimonio, et tunc ſequi
tur conditionem patris: primo, quo ad familiam, et ap-
pellatur de familia, & patris parentela: ſecundo, quo ad
originem ciuitatis, item quo ad dignitatem & honores
& loquuntur iura contraria. Quoad ingenuitatem con
trahendam vel ſeruitutem incurrendam conſideratur
conditio matris, vt hic, & l. & ſeruorũ. ff. de ſtat. hom.
Aut iſte partus nõ eſt editus ex legitimo matrimonio,
& tũc quo ad oĩa ſupra dicta ſectatur conditionẽ ma-
b tris. l. vulgo. ff. de ſtat. ho.[b] Sed dixerit quiſpiã, quænã
potuit eſſe ratio, qđ partus editus ex legitimo matrimo
nio, ſectatur conditionẽ matris, quo ad ingenuitatẽ vel
ſeruitutẽ: nã vr̃ quod lex fecerit contra dictamen recte
rationis, iſta ſtatuendo, cũ potius conditionẽ patris, ve-
luti nobiliorẽ, imitari debuiſſet. l. in finalibus. ff. fi. reg. §.
ſingulorum. infra de rer. diuiſi. Solu, quidam dixere, qđ
4 ideo inſpicitur conditio matris, quia † pater incertus eſt,
mater vero certa. l. quia ſemper. ff. de inius voc. Sed hęc
ratio non eſt bona, quia non procedit in partu edito ex
legitimo matrimonio, quo caſu is pater eſt, quem nu-
ptię demonſtrant. d. l. quia ſemper. §. i. vnde alii dixere,
quia mater ſuſtinet plura onera ipſo patre, quia filius
eſt matri oneroſus ante partum, doloroſus in partu, &
5 laborioſus poſt partum: † qua ratione cõiunctio maris
& femine potius matrimonium quam patrimonium
appellatur. c. ex literis. extra de conuer. infide. Sed hæc
ratio non eſt bona, quià ea attenta debuiſſet quo ad oĩa
cõditionem matris imitari, quod eſt falſum, vt ſupra di-
xi. Quare cogitaui duas rationes. Prima eſt, quod ideo
6 ſequitur conditionem matris, quia † mater pluribus tẽ-
poribus poteſt prodeſſe filio quo ad ingenuitatem con
ſequendam. Nam ſufficit eam fuiſſe liberam vel tempo
re partus, vel tempore conceptionis, vel medio tempo-
re. Si autem inſpiceretur conditio patris, ſolum inſpice-
retur tempus generationis. Proinde eſt ſtatutum fauo-
re libertatis, vt conditio matris conſideretur, quia pluri
bus temporibus filio poteſt prodeſſe quam pater vt
hoc tex. Secunda ratio: nam licet partus naſcatur ex ſe
mine viri, tamen debet attribui loco. & perſone ex qua
naſcitur. l. qua ratione. ff. de acqui. rerum domi. §. qua
ratione, infra de rerũ diui. Vnde ſi mater eſt ſerua, par-
tus qui editus eſt erit in dominio domini matris: ſi ve-
c ro ipſa eſt libera, ipſe erit vtique liber. In gl. fi.[c] oppo.
ab extra. Dicitur hic in tex. quod manumiſſio de facto
nihil operatur: ſed contra oppo. & imo videtur quod
ſufficiat quid de facto fieri. l. fi. C. ſi mancipium ita fue.
alie. Solu. illud eſt verum quo ad penam euitandã, quo
caſu licitum eſt parere mandatis qualitercunque fieri
poteſt, & dicatis vt ibi.

ADDITIONES.

a Et dom Aoge. hic ex mente Ioã. Fab. ponit vnum caſum
in quo natus ex ancilla eſt liber, in l. cum iorer. C. de fidei
commiſſ. lib. adde tu alium valde notabilem in l. eum Syl-
lanianum. C. de his quib. vt indig. & ille tex. eſt ſingularis
ad tria, ſecundum Bar. ibi.

b Vide Barto. notabiliter in l. exemplo. C. de decurio. lib.
x. & l. ii. §. in filiis. ff. de decurio. & in l. imperialia. §. his il-
lud. C. de nup. & quod ibi in glo. & per Doc. traditur de fi-
lio nato antequam pater efficitur rex. Adde dum hic alle-
gatur l. & ſeruorũ. ꝙ eſt i ver. nec intereſt an iuſtis nuptiis.
Sed non video vllo modo quare iſto caſu ꝗratur de ſtatu
matris, cũ in matrimo. legitimo non poſsit eſſe niſi libera.

c Iſta gl. fi. allegatur, ꝙ ſancti cum moriuntur, dicuntur
viuere: cui adde aliam gl. concor. quæ eſt de gloſsis ſingul.
Do. Ludouici Ro. in l. cum quidem. ff. de annu. leg.

TITVLVS V.

De libertinis.

CONTINVATVR *ad præcedentes, hoc ordine: Supra uiſum eſt de ingenuis, uerum quia liberorum quidam ſunt ingenui et quidam libertini, unde uiſo de ingenuis, ſequebatur ordine competenti uidere de libertinis. Ideo ſequitur rub. de libertinis.*

1 *Qui dicantur libertini.*
2 *Manumiſſio inuenta eſt de iure gentium.*
3 *Priuatio præſupponit habitum.*
4 *A proprio ſignificatu uerborum non eſt recedendum.*
5 *Nemo dat quod non habet.*
6 *Locatio non transfert dominium.*
7 *Vbi uerba contractus ſunt dubia, debent interpretari contra ſtipulatorem.*

a Libertini ſunt. † Iure manumiſſus li
bertinus appellat, et
manumiſsio, quæ libertatis datio eſt, a
iure gentiũ originem traxit, hoc dicit.
Diuiditur in quatuor. Nã in prima par
te determinat, qui ſunt libertini. In ſcđã
da, qđ ſit manumiſsio. In tertia manu-
miſsionem declarat. In quarta tradit, quo iure iuuenta
fuit manumiſsio. Secunda ibi, manumiſsio, tertia ibi,
nanque diu, quarta ibi, quæ res. No. primo, eos ap-
pellari libertinos, qui ex iuſta ſeruitute ſunt manumiſsi.
Item no. manumiſsionem appellari dationem liber-
a tatis[a] Tertio not. quod † manumiſsio fuit inuenta
2 de iure gentium: quod verũ intelligite occaſionaliter,
non autem diſpoſitiue. Nam ex quo ius gentium adin-
uenit ſeruitutẽ, fuit data occaſio iuri ciuili reperiendi ma
numiſsionẽ, quæ manumiſsio de iure ciuili appellatur.
§. multus autem infra eodem. quod ius ciuile licet diſpo
nat circa modos manumittendi, non tamen diſponit
circa libertatem, ſed eam iure naturali tributam conſer-
uat & cuſtodit. argumen. in l. filio. ff. de libe. & poſthu.
3 in l. ſi vnus. §. pactus. ff. de pac. Item no. quod † om-
b nis priuatio habitum[b] prius in eſſe productum pręſup
ponit. concor. l. manumiſsiones. ff. de iuſtit. & iu. l. decẽ.
de verborum oblig. Finaliter not. quod licet olim ab
exordio rationalis creature vno nomine omnes appel
larentur, ſcilicet liberi, hodie tamen triplici nomine nun-
cupatur, aut liberi, aut ſerui, aut libertini. In glo. liber-
tini, ibi, prima vera. & hęc eſt bona. Nam ſi manumiſ-
ſio fuiſſet facta ſiue emanata de facto, nõ diceretur ma-
numiſſus libertinus. ſed ingenuus, vt ſupra tit. i. §. fin.
Ibi, manumitti. hæc non eſt bona: Nam licet quis fue-
rit manumiſſus non ſui merito, ſed benignitate domi-
ni, tamen libertatem conſequitur, vt d. §. ſemel. In fi.
hæc non bona, quia nedum ſeruitus cauſatur a iure gẽ-
tium, ſed etiã cauſatur a iure ciuili, vt ſupra de iur. perſ.
§. ſerui. vnde tenete primam. Vel expone, iuſta, id eſt, iu-
ridica, & non de facto. In gl. datio. ibi, id eſt, detectio,
hanc expoſitionem Doc. communiter conſueuerunt re
4 prehendere. quia † a proprio ſignificatu verborum nõ
eſt recedendum. l. non aliter. ff. de leg. iij. Secundo, quia
hæc expoſitio pręſupponit quod ſeruus inſpecto iure
primeuo etiam hodie liber eſt: ſed eius libertas ſit ſerui-
tute non ſublata, ſed obfuſcata, hoc eſt falſum, vt in. §.
ſerui. ſupra de iur. perſ. Ego puto glo. ſentire veritatem.
Moueor primo, nam libertas eſt ius inſitum homini-
bus

bus de neceſsitate ab exordio rationalis creaturæ: ſeruitus autem eſt accidentalis actus iniunctus hominibus a caſu & a fortuna: ergo per eum non poteſt tolli libertas. Secundo ego allego caſum ad literam in l. ſi id quod dominus. ff. de condi. inde. Item allego caſum in l. hos accuſare. §. omnibus, in verbo, communis natura ff. de accuſa. Præterea hoc demonſtratur. Nam ſeruus obligatur ex cōſenſu naturaliter, l. quibus diebus. §. dominus. ff. de condi. & demon. ergo in eo eſt libertas circa conſenſum. l. cū amplius. §. is natura debet. ff. de reg. iur. Finaliter, nonne liberum arbitrium eſt tributum de iure diuino & naturæ? ergo radicitus tolli non poteſt aliquo iure. §. ſed naturalia. ſupra de iure natur. Non obſtat iſte tex. quia debet intelligi datio, id eſt, detectio. Ille autem qui detegit, non dicitur aliquid de nouo creare. Sicut remotio nebularum non facit eſſe ſerenum, ita nec remotio ſeruitutis facit quem eſſe liberum ſed illa nubecula ſeruitutis tollitur, qua ſublata libertas ſeruatur. Simile videmus in l. adeo. §. cum quis alleg. in gl. Et quod iſte fuerit intellectus literæ, probo. nam cū Imperator dixerit, ꝙ manumiſsio eſt datio libertatis, ſtatim poſuit in verſi. nam quamdiu. qualiter poteſt declarari libertas, quæ non eſt eſſentialiter ſublata: & reſpondet: Nam quandiu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt, & manumiſſus, liberatur, quaſi dicat, licet vere eſſet liber, tamen quia illa libertas erat ſuppoſita manui alterius, & ſic obſuſcata, talis obſuſcatio tollitur per manumiſsionem. Non obſtat. §. ſerui. quia reſpondetur, quod quo ad effectus iuris ciuilis, ſeruus nullo iure appellatur liber. l. placet. de acquir. hære. quo autem ad effectus iuris naturalis appellatur liber. dic. l. quibus. §. dominus. l. Neſennius. ff. de pecul. In fi. gl. Hæc ſolutio non videtur bona, propter regulam quæ

5 dicitur, † neminem dare quod non habet. l. traditio. ff. de acquir. rerum domini. Non obſtant leges allegatæ in glo. quia includunt caſus ſpeciales, qui non ſunt in conſequentiam deducendi l. quod vero contra. ff. de legibus. Vnde Barto. in antiqua lectu. dixit, ꝙ dominus manumittendo ſeruum dat illam libertatem quam habet ſeruo. Ad argu. ergo quod ipſe remanet ſeruus, reſpondet, nequaquam: nam bonum virtutis in ſe diuiſum recipit incrementum. l. legatis. §. ornatricibus. ff. de leg. iij. Exemplum: nam ſi quis doceat alium, non amittit ipſe ſcientiam, ſed & ipſe doctior efficitur. Eodem modo ſi quis habeat lumen & alij porrigat, claritatem non amittit. Ita in propoſito. Hæc non eſt bona conſequentia, quia verum eſt, ꝙ bonum vniuerſale diſtributum ſuſcipit incrementum: vnde finaliter Bar. in noua lectu. tenet gl. videlicet ꝙ dominus manumittendo ſeruum dat ſeruo libertatem quam ipſe habebat in potentia, & illam deducit ad actum. Tolle exemplum: Tu mihi es obligatus ad mille, liberationem tuam non habeo in actu, ſed habeo in potentia, quia poſſum facere pactum de non petendo, & liberare per acceptilationem & ſic deducere ad actum. Et ſic in propoſito libertatem ſerui habet dominus in potentia deducendi, quam ex manumiſsione deducit ad actum, & ita vult verſi. quandiu. Tolle exemplum in l. id quod noſtrum. de vſufru. in l. ſi edes. §. libertas. de ſeruit. ruſt. præd. In fi. glo. in verbo, tria Doct. inducunt hanc glo. ad quæſtionem, & præſertim

c dicit Bar. in d. l. manumiſsiones. Pone,[c] commodaui tibi duos equos: cum duobus equis quos tibi commodaui promitto commodare quinque, an vero tres? Et dixit quod ſolum tres, quia cum illis tribus, illi duo primi commodati dicuntur connumerati. Finaliter facit iſte tex. in verbo, manu, ꝙ ſi trado tibi domum ea lege, ne

6 exeat manus tuas, quòd potes eam locare. quia † locatio non transfert dominium, & verbum manus, debet intelligi, id eſt, dominium. l. locatio. ff. locat. de quo per glo. & Docto. in l. codicillus. §. inſtituto. de leg. ij. Et dixit circa primum Bart. ꝙ ſi tibi cōmodaui duos equos et poſtea dixerim, cum duobus equis quos tibi commodaui promitto cōmodare quinque, ꝙ ſolum quinque, non autem ſeptem erunt commodandi, ſed contra Barto. allego tex. in l. ſi is qui ducenta. in prin. ff. de reb. dub. Secundo contra Bart. arguo ſic: Nam dictio Cum & dictio Et, habent parem poteſtatem copulandi. l. Titio §. nihil. de leg. 1. l. ille cum illo. ff. de vſufruct. leg. Sed ſi dixiſſem, promitto tibi cōmodare cum illis duobus quos tibi commodaui, tres vel quinque, ſeptem intelliguntur. Ergo eodem modo ſi promiſi ſine copula, ſed ſolū cum copula Cum. Ego tamen puto Bart. bene loqui,

7 fretus ratione duplici. Nam † vbi verba cōtractus ſunt dubia, debet fieri interpretatio contra ſtipulatorem. l. veteribus. ff. de pac. l. ſtipul. iſta. §. in ſtipulationibus. de verbo. obli. Cum ergo hic verba ſint dubia, fiet interpretatio contra ſtipulantem. Secundo quia ubi ſufficere debet ſi cui vel in paucis &c. l. tutori. C. de neg. geſt. l. tutores. ff. de admin. tut. Non obſtat tex. in l. ſi is qui ducēta, quia ibi copula non reſpiciebat duo verba eundem actum importantia, & ita tenuit Bar. in noua lect. quæ communiter non habetur. Non obſtat ꝙ dictio Cum, ſtet copulatiue, quia reſpondetur aut dictio Cum, ponitur inter diuerſas res & perſonas, et tunc dictio Cum ſtat copulatiue. & ita loquuntur contraria. Aliquando ponitur inter res euſdem ſpeciei, & tunc ſtat aggregatiue. Non ſunt hic alia.

ADDITIONES.

a Contra hoc opponitur, ꝙ pater manumittit filium, vt in rub. ff. ſi quis a parente fuerit ma. & tamen non dat ſibi libertatem, cum ſit liber, nec detegit. Sed dic quòd in dicta rub. exponitur manumiſſus, id eſt, emancipatus, vt ibi dicit glo. per text. expreſſum in l. i. §. alienatio. ff. quando act. de pecu. eſt annalis. Sed contra iſtam ſolu. facit tex. in l. Pantonius. in prin. ff. ſi quis a patre fue. manu. vbi tex. dicit, emancipatus & manumiſſus. Ego puto ꝙ iſta ſit veritas ſcilicet ꝙ de iure Digeſtorum filius in emancipatione dicitur manumitti, & ſibi dari libertas: quia vt dicit tex. in l. liberos. §. i. ff. de capit. di. de iure Digeſtorum non poterat fieri emancipatio, niſi intercedente venditione & manumiſsione: nam pater volens emancipare filium vendebat eum vni, qui poſtea eum manumittebat, & hoc modo liberabat a patria poteſtate, vt eſt tex. & ibi glo. declarat, in. §. præterea, infra quib. mod. ius pat. pot. ſol. Quia ergo filius in emancipatione vendebatur, & poſtea manumittebatur, dico ꝙ ſibi dabatur libertas, cum non eſſet liber. Verū quia hodie iſta forma emancipationis eſt ſublata per dic. §. præterea: & l. fi. C. de emancip. lib. hodie filius non dicitur manumitti, niſi impropriè in emancipatione.

b Aliquando tamen priuatio non præſupponit habitum. Bello. libro ſecundo Suppute. c. xvii.

c Vide Bald. formantem hanc quæſtionem in caſtro conceſſo, ita vt non exeat manus illius conceditur. infra l. manumiſsiones. ff. de iuſti. & iur. dicens ibi Bal. ꝙ in caſu prędicto, ſi quis locaret alicui potenti domum vel caſtrum ſine ſpe recuperationis, ꝙ tūc diceretur exire manū, nec obſeruare pmiſſa ad hoc allegat tex. in l. q habebat de leg. iij.

1 *Manumiſsio facta in vltima voluntate minus ſolenni, valet tanquam facta inter viuos.*
2 *Seruus poteſt inuitus manumitti.*
3 *Quod alteri non nocet, & tibi prodeſt, facile concedi poteſt.*
4 *Filiusfamilias inuitus non poteſt emancipari.*
5 *Differentia eſt inter ea quæ ſunt contentioſæ & voluntariæ iuriſdictionis.*
6 *Licet verba legis ſint generalia, tamen reſtringi debent per aliam legem ſpecialiter loquentem.*

§. MVltis autem modis. Manumiſsio poteſt fieri tam inter viuos, quam in vltima voluntate: & quo ad actus voluntariæ iuriſdictionis exercende omnis locus honeſtus iuridicus appellatur

pellatur,hoc dicit. Diuiditur in tres partes. Nam in pri-
ma parte ponit quot modis manumiſsio fieri poteſt.
In ſecunda, quot ſunt libertinorum ſtatus de iure anti-
quo. In tertia refert ius nouiſsimum. Secunda ibi liberti
norum. Tertia ibi, ideoque noſtra. Nota ſummariũ.
Secundo no. in verbo, multis, ꝙ tres appellãtur mul
a ta, vt dixi ſupra de iure perſon. §. fi. Item no. [a]ſeruos
poſſe manumitti nedum in vltima voluntate, verum-
b etiam inter viuos[b]. Item no. quòd licet olim triplex
eſſet ſtatus libertinorum, hodie tamen vnus eſt, quia
c omnes plena libertate vtuntur. In glo. vindicta,[c] ibi,
initium. & hęc bona. In glo. in verbo, quodlibet. dici
1 te,† quòd manumiſsio facta in teſtamento minus ſolẽ-
ni, valet vt facta inter viuos, non autem vt facta in te-
ſtamento, & ita tenuit glo. in l. i. §. i. C. de lati. lib. tol.
2 In glo. ſerui in fi. not. † ſeruum etiam inuitum manu-
mitti poſſe. quod poteſt ratione ſuaderi. Nam vnuſ-
quiſque naſcitur liber. l. i. in fin. ff. de vent. inſpi. Vnde
cum interſit Reipublice ſubditos habere liberos, nimi-
rum ſi poſſunt inuiti manumitti, præterea nullum eis
3 præiudicium affertur, ſed Reipubli. cõmodum. † quod
ergo tibi non nocet, & alteri prodeſt, facile concedi po
teſt. l. ſi quod ad te. ff. de euict. l. ij. §. idem Neratius. de
4 aqua plu. arcen. Item not. † nec filios poſſe inuitos
emancipari. Ratio, quia hic non tractatur de commo-
do vel de incommodo reipubli. Ita enim poſſunt filijfa
mil. ad honorea prouocari, quemadmodum filij eman
cipati. facit l. filiusfamilias. ff. de procurato. In gloſſ.
d tranſire, ibi, poterat, not. [d]quòd ea quæ poſſunt fieri
ſine prætore, facta coram eo etiam extra iudicium, va
lent & tenent, ſimilis eſt gloſſ. in l. qui teſtamento. §. l.
5 ff. de teſtamen. In fin. glo. not. † quòd ea quę ſunt cõ-
e tentioſe [e] iuriſdictionis, non poſſunt exerceri niſi in figu
ra iudicij, iudice pro tribunali ſedente, ea autem quæ
ſunt voluntarie iuriſdictionis poſſunt exerceri coram
prætore extra iudicium. fa. l. ij. ff. de offic. procon. & le-
f gati. In fin. gloſſ. [f] in verbo, libertinis, ſi quæratur,
quare poſſunt liberti in ſeruitutem reuocari. d. c. vt not.
per gloſſ. ord. in l. manumiſſus. C. de liber. & eorum
libe. In gloſſ. fin. ſuper verb. diſcrimine. not. quòd
6 † licet verba ſint generalia, reſtringi tamen poſſunt et
debent per aliam legem ſpecialiter loquentem. cõcor.
l. quamuis. ff. de inius vocan. l. vt gradatim. §. ſed ſi lege
ff. de muneribus & honoribus. per Barto. in l. i. ff. quod
vi aut clam. per Cano. in capit. item cum quis. extra de
reſtitu. ſpolia. Et ideo ſi ſtatutum dictauerit quòd con-
tra inſtrumentum publicum nulla poſsit opponi exce-
g ptio, poteſt tamen opponi ſi alio ſtatuto permittatur.[g]
In glo. in verbo, additis, & eſt ratio, quia dominus
linquendo ſeruum egrotantem, videtur ipſum habere
pro derelicto. l. ij. ff. de infamibus. l. Thetidis. ff. pro de-
relicto, vnde ſerui ipſi occupanti conceduntur. §. quod
in nullius, infra de rerum diuiſio. Ibi, proſtituit. Et
hoc prouenit propter odium praue adeo mercantie hu
mane carnis, vt habetur in dicta l. vnica. Ibi, pro-
ceſſerunt, & eſt ratio, ne quis defraudetur teſtimonio
publico, & per illum textum conſuluit Bald. tem-
pore ſchiſmatis pro Papa prius electo, ne populus de-
fraudaretur de teſtimonio publico, quia publice pro
h Papa tenebatur[h].

ADDITIONES.

a Not. etiam, quod manumiſsio poteſt fieri nedum in loco
prophano, ſed etiam in eccleſia, quia eſt actus voluntarius.
An autem alii contractus voluntarii poſsint fieri in eccle-
ſia? dic regulariter quòd non, quia eccleſia eſt inuenta ad
celebrandum diuina officia. cap. licet extra de immu. eccl.
in vi. Fallit, niſi iſte contractus eſſet ex cauſa pia, & etiam
in legitimatione, vt dict. §. quantum, quibus modis natu.
effi. legi. & l. ii. C. de his qui in eccle. manu. Fallit ſecundo,
vbi alter iſtorum contrahentium non auderet exire,

b Adde tamen, ꝙ licet manumiſsio poſsit fieri per epiſto-
lam, vt hic, non tamen poteſt fieri per procuratorẽ: reuoca
tio tamen in ſeruitutem poteſt fieri per procuratorem. l.
per procuratorem. ff. de obſeq. l. ſed & hæc. §. i. ff. de procu.
glo. in l. penul. C. de liber. & eorum liber. Et cogita de ra-
tione diuerſitatis. Et aduerte, ꝙ ſicut manumiſsio poteſt
fieri per epiſtolam, ita per nuntium. Et ratio diuerſitatis
inter nuntium & procuratorem eſt ſecundum Angel. de
Are. hic, quia ille qui manumittit, debet eſſe actualiter do
minus. l. ſi pater. in prin. ff. de ma. vind. quod non eſt in pro
curatore: ſed nuncius poteſt, quia non facit nomine ſuo,
ſed nomine domini. l. quod ante. §. fi. iuncta l. fi. ff. de conſti.
pecu. & glo. notabil. in l. multum intereſt. C. ſi quis alteri
vel ſibi. Ego puto quòd ratio, quia procurator non poſsit
manumittere, ſit illa quæ eſt Iuriſconſulti in l. ſeruos fu-
rioſi. ff. de manumiſ. & i l. fi. ff. de cura. furi. iũcta l. i. in prin.
ff. de procur. per quam rationem potes cogitare rationem
diuerſitatis, quare poſsit reuocare in ſeruitutem, quia con
cernit commodum pecuniariũ, & ſic adminiſtrationem ſe-
cundum glo. in d. l. ſed & hęc. §. ii. & ibi Bar. in ſummatin,
& glo. in d. l. procuratorem. & l. nec mulier cui. C. de mãd.
vind. Similiter nec adoptio nec arrogatio poteſt fieri per
procu. l. nec abſens. & l. poſt mortem. §. fi ff. de adop. Simili
ter nec emancipatio poteſt fieri. l. iubemus. C. de emancip.
lib. ibi, precibus a ſemet, &c. Similiter nec impetratio ve-
nie ætatis l. omnes. C. de his qui veniam eta. impetra. Legi
timatio autem bene poteſt fieri per procuratorem vel filiĩ
legitimati vel parentes. de quo per Bar. in l. Gallus. §. forſi
tan. ff. de lib. & poſthu. & l. executore. ff. de excu. tut. Item
diſpenſatio poteſt fieri per procuratorem, vt l. fi. ff. de ſpõ.
& c. fi. de procu. in vi. per Barto. in l. qui bona. §. ſi alieno.
ff. de dam. infec. Item adde quod manumiſsio poteſt fieri
etiam apud iudicem extraordinarium. l. fi. de manu. vind. &
vide de epiſtola in l. non epiſtol. C. de proba. & in l. iube-
bus. C. de libe.
c Aduerte ad gl. in verb. vindicta, in prin. dum dicit, id eſt,
cauſa cognita. licet Docto. ita tranſeunt, forte ꝙ gloſſ. non
bene dicit, quia iſta manumiſsio poteſt fieri prætore non ſe
dente pro tribunali. l. nec eſt. ff. de ma. vind. Sed ea quæ re-
quirunt cauſe cognitionem, non poſſunt expediri niſi a iu
dice ſedente pro tribunali. l. ii. §. dica. ff. quis ordin. in bon.
poſſeſ. ſer. l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offi. pro-
con. & l. iii. §. ſi cauſa. ff. de bn. poſ. Niſi dicas ꝙ illud ſit ve-
rum ſi requiritur plena cognitio. ita ſentit gloſſ. in d. §. vbi
decretum. & glo. expreſſa in l. voluit. ff. de interroga. actio.
Sed hic non requiritur plena, per l. an apud Cel. ff. de man.
vind. & niſi forte in minore. ita ſaluo gloſ. infra in verb. in
trãſitu. vbi ita expreſſe tenet Ang. per rõnem quã ibi vide.
d Et iſtam gloſſ. dicit eſſe ſingularem Bald. in l. conſen-
taneum. C. quomodo & quando iud. in v. colum. alleg. Bal.
in cap. i. §. ſi quis vero. de pac. iur. fir. & Bald. in l. ii. C. de
Iure emphyt.
e Et licet communiter dicatur, quòd ea quæ redduntur in
inuitum ſint contentioſe iuriſdictionis, puto non bene di
ci, quia manumiſsio etiam redditur in inuitum l. fina. §. ii.
C. de teſtament. manu. Et ſi dicas, ꝙ etiam ſit in volentem,
dico illud eſſe in iudiciis. ita eſt tex. in l. inter ſtipul. §. i. ff.
de verbo. obligat. dum dicit, etiam in inuitum. quæ dictio
etiam, eſt implicatiua. Dic ergo, vt dicit Barto. in d. l. ii. ff.
de offi. procon. & ibi etiam Bal.
f Dum glo. dicit, Et alia multa, quę ſint iſta, vide glo. fi. in
l. fi. C. de bo. libe. Et aduerte ꝙ dum glo. iſta dicit, ꝙ omnia
iſta tolluntur præter ea quæ debentur natura, non bene di
cit, quia reuocatio in ſeruitutem non eſt hodie ſublata in
d. §. i. in auth. vt lib. de cetero. & tamen non debetur natu-
ra. Item non eſt verum, quòd omnia illa perdantur, niſi ex
preſſe renunciauerit, vt hic per Angelum de Are. Et ideo
glo. in d. l. iii. §. ſi cauſa cognita. ff. de bonorum poſſeſsio.
dicit contrarium eius quod hic, ſcilicet manumiſsio poteſt
fieri de plano.
g Aduerte hic ad vnam gloſſellam In verbo, antea, quid
velit dicere: & puto ꝙ velit dicere, iſta praua conditio, ſ.
eorum latinorum & dediticiorum. Cogita.
h Ad octauum caſum glo. adde tex. in §. fi. infra de adopt.
& ibi poteſt colligi alius caſus. & vide in propoſito texe.
valde no, in auth. item ſi quis. la ii. C. de nat. lib. & in cor-
pore

pore vnde ſumitur. Adde alium caſum in l. ii. C. de mulieribus quæ propriis ſeruis ſe immiſcuerunt. Item dominus inſtituendo ſeruum videtur ei dare libertatem, infra titu. i. in princip. & infra de hęred. inſtitu. §. i. Item dando eum tutorem. infra qui da. tut. poſſ. in prin. ſcilicet ſi dat in teſtamento, vt ibi.

TITVLVS VI.

Qui & ex quib. cau. manu. non licet.

HAEC Rub. continuatur ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de libertinis, & de uariis modis manumittendi, uerum quia non omnibus manumittere licet, nec ex omnibus cauſis, ideo de his tractaturus Imperator ſacratiſſimus intitulauit, Quibus ex cauſis, &c.

1 *Nemini inter uiuos licet manumittere ſeruum in fraudem creditorum, & de ratione ibi.*
2 *In teſtamento poſſunt celebrari contractus.*
3 *An ſit fauendum paupertati.*
4 *Quis dicatur pauper.*

NOn tamen. Non licet domino actu inter viuos quempiam ſeruorum in fraudem creditorum manumittere. In vltima autem voluntate vnum hæredem inſtituendo liberū efficere poteſt: quod formaliter introductum eſt, ne defunctus ſine hærede decedens iniuria afficiatur, & qui vult conſequens intelligitur velle omne neceſſarium ei antecedens, hoc dicit. Diuiditur in tres partes. In prima parte ponit dictum: In ſecunda declaratur dictum. In tertia limitat. Secunda, ibi, nam is, tertia ibi, licet. Ibi vero tamen quaſi dicat, licet dixi ſupra quemlibet poſſe manumittere, & licet multos modos manumittendi tradiderim, non tamen
1 licet cuique manumittere. No. primo, † nemini inter
a viuos licere [a] manumittere ſeruum in fraudem creditorum. concor. l. in fraudem. ff. qui & a quibus. Secun-
b do not. [b] rationem, quia lex Aelia Sentia impedit libertatem. Et ſic colligitis, ꝙ legis voluntas pro ratione allegari poteſt. concor. §. furtiue. infra de vſucap. Hec tamen lex potuit fundari ea ratione. Nam licet vſus libertatis ſit fauorabilis, l. inter pares. ff. de ſenten. & re iudica. l. Paulus. ff. de fideicommiſ. lib. non tamen debet eſſe adeo fauorabilis vt tollatur ius creditorum. l. ij. §. ſi quis a prin. & §. merito. ff. ne quid in loco publi. Species enim furti eſt de alieno largiri. l. ſi pignore. §. i. ff. de
c fur. Item not. [c] non licere domino vnum ſeruū inſtituere. & liberum facere, etiam in fraudem creditorum, quādo nullus alius eſſet exiturus domino hæres. Hoc autem fundatur ſuper quadam humanitate rationis, ne defunctus ſine hærede decedens iniuria afficiatur, concord. l. in fraudem, cum ibi no. ff. qui & a quibus. Ex quo colligitis, quod eadem lex vnum permittit & prohibet in diuerſis caſibus, diuerſa ratione ſubſiſtente.

Item nota paria eſſe neminem hæredem inſtituere, & inſtitutum non velle adire. concord. infra de hæred. quę ab inteſt. deſe. in prin. Item nota eſſe iniurioſum homini ſi ſine hærede decedat: & hæc iniuria infertur famę, & non perſonę. §. per contrarium, infra de hæred. quæ ab inteſt. deſe: Finaliter nota illum qui inſtituit ſeruum ſimpliciter hęredem, videri quoque ei libertatem relinquere. Ratio eſt, nam ex quo vult ipſum hæredem eſſe, videtur quoque tollere maculam ſeruitutis, quæ afferebat impedimentum ad ius libertatis conſe-
d quende, [d] arg. in l. illud. ff. de acquirend. hæred. In fin.
2 glo. in verbo, manumittit, not. ꝙ † in teſtamento poſſunt celebrari contractus. concor. glo. in l. hæredes palā. §. ſi. de teſtam. & l. i. §. aſſignare. ff. de aſſignat. libe. Ex
e quo infertur, quòd licet teſtamentum ſit reuocabile [e],
contractus tamen reuocari non poteſt, fuit dictum nota. Dyn. in regula iuris, Quod ſemel. lib. vi. In fi. glo.
f in verb. nihil [f] agit. Ratio eſt, quia iſte in reuocatione libertatis allegaret turpitudinem ſuam, hoc eſt, fraudem commiſiſſe, ergo non audiendus. l. cū profitearis. C. de reuoca. dona. l. tranſactiones. C. de tranſac. In fi. gloſ.
3 in verbo, egentes, ſi quęratur † an ſit fauendum paupertati: dicite breuiter, aut tractamus de onere inferendo, aut tractamus de honore et commodo. Primo caſu, aut illud onus prouenit ex paupertate, & tunc non fauetur paupertati. l. ſi creditores, in princ. de priuile. cred. l. ſi fideiuſſor. §. fina. ff. qui ſatiſd. cog. Aut onus proueniebat ex diuitiis, & tunc fauetur paupertati. l. ij. C. de alluuio. Aut hoc onus prouenit aliunde, & hic tractamus de fide præſtanda, & non fauetur pauperi, imo diuiti, quia maior fides adhibetur. l. iij. ff. de teſti. §. i. in auth. de teſtibus. Aut tractamus de commodo vniuerſali, & tunc magis fauetur pauperi quam diuiti. l. illicitas. §. fina. de offic. præſid. l. Pedius, de incen. rui. nauf. Aut ſecundo caſu principali tractamus de honore & commodo inferendo, tunc ſi quidem honor prouenit ſeu inferri debet ex paupertate, fauetur pauperi: ſi autem ex diuitijs, nocet diuiti. l. ſi quis ad declinandam. C. de epiſcop. et cleri.
g In dubio autem paupertas nocet. [g] Nam difficile aut prope impoſſibile eſt ab eo res præclaras agi, cui facultates deſunt. Sunt enim facultates inſtrumenta virtutū & nihil habet infelix paupertas durius in ſe, quam ꝙ ridiculos homines facit. Et alibi habetur, heu quam mihi
h mala paupertas eſt hec [h]. Sed breuiter eſt videndum
4 † quis dicatur pauper [i]. Glo. in l. paupertas. ff. de excuſ.
i tuto. dicit ꝙ ille appellatur pauper qui habet neceſſe ſibi quęrere victum pro labore ſuo. At glo. in l. vbi adhuc. C. de iure dot. dicit, ille appellatur pauper qui non habet patrimonium l. aureorum. l. nonnulli. ff. de accu. Dicite vos. quòd hoc reſidet in arbitrio iudicis, qui ex qualitate perſonę, ex quantitate patrimonij, ex opinione vulgi, quem aut diuitem aut pauperem appellabit aut iudicabit. & facit glo. in l. illicitas. §. ne tenuis. ff. de offic. præſid. quę dixit, ſi iſti pauperrimi perdant porcū, videntur perdere oculum. Hoc præſtat argum. ad quęſtionem ſecundum Barto. quòd ſi ſit factum legatum pro puellis pauperibus maritandis, quòd ad officium iudicis pertinet, quæ pauperes appellentur, declarare. In dubio tamen dixit Bald. in d. l. paupertas, quòd illi pauperes ſunt, quibus de proprio ſudore neceſſe eſt quęrere victum, & dixit eſſe glo. ſingularem in l. paupertas. de excuſ. tuto. In fin. glo. in verb. ſecundum ſimilem gl. habetis in l. eius. ff. ſi cert. petat. in l. viro atque vxore. ff. ſolut. matrimo. Ex quo colligitis, quòd verba quæ non poſſunt verificari in pręſenti, verificando ſunt in præteritum, per ſubauditum intellectum verbi, quondā. Ex quo dixit Bar. in l. i. ff. de no. oper. nunc. in quæſtionis facti ſe ſaluaſſe inſtrumentum in quo notarius dixerat, Titius filius Sempronij vendidit & tradidit, & tamen tempore inſtrumenti Sempronius non viuebat, Nam inſtrumentum ſaluatur a falſo, ſubaudiendo, Titius filius Sempronij quondam. In fi. gl. in verbo, libertate. Hæc glo. facit quod ſi quis ingrediatur monaſteriū pacto appoſito, quod liceat retinere bona quod ingreſſus vitatur. de quo in authen. ingreſſi. C. de ſacroſanc. eccle. Item hæc glo. inducitur ad quæſtionem ſecundum Bald. hic. Noſti enim quod ſi teſtator aliquem inſtituit in vna re, detracto nomine rei erit hæres inſolidū l. i. §. ſi ex fundo. ff. de hęre. inſtitu. Pone igitur quod teſtator inſtituat vnum in vna re, & prohibeat amplius non habere, erit inſtitutio nulla, de quo per Barto. in l.
k quoties. §. ſi duo. ff. eo. titu. Capio glo. [k] in verb. noua. ibi, quæ eſt contra. Hęc reſponſio non videtur bona, quia ex quo lex antiqua iſta ſtatuerat, credibile eſt quod

non ſine ratione ſtatuerit: nec alia ratione moueri potuit c.erit lex.diſtinctio. i.l.ſcire leges.ff. de legib. ergo ratio non fuit noua,ſed lege antiqua introducta. Vnde reſpondete ꝙ hoc verbum, noua, debet exponi,id eſt, ſingulari ratione,quia iſta ratio eſt notabilis.

ADDITIONES.

a Not.etiam ꝙ fraus interueniens reddit manumiſsionem nullam niſi aliquis maior fauor interueniat,qui fraudis vitium ſuperet: licet enim ſimpliciter permittatur domino manumiſsio ſerui,intelligitur, dum tamen in fraudem & præiudicium aliorum non faciat:quia ſemper In actu intelligitur dolus & fraus exceptus.l.creditor.§.Lucius.ff.mãd. Adde tu,quod libertas data in fraudem creditorum,impeditur ipſo iure a lege,quia eſt irreuocabilis. Secus in alia re reuocabili, quia tunc alienatio reuocatur.l. ſi ſciens.in fin.de contrahen.emptio. & quòd libertas non ita de facili reuocetur, imo difficiliter, habes ſecundum Angel. hic in tex.l.ſi ex cauſa.§.ſi.& l.ſeq.ff.de minor. facit §.ſemel infra eodem,adde tu tex.notab.in l.& ſi ſine.§. ſed quod Papi.ff.de minor.Et hanc rationem diuerſitatis aſsignat glo. in l.ſi noxali,in prin.in verbo,ipſo iure.ff. de noxalib. quã allegat Nicol.de Neapo.hic prin.

b Not.ibi,egentes homines, fauendum eſſe pauperi quantum ad libertatem dandam ſeruo in fraudem creditorũ, vt hic. Item quantum ad alimenta relicta pauperibus perſonis vel locis l.ſi quis ad declinandam.C.de epiſco.& clerici. Item quantum ad legatum annuum, quia factum pauperi cenſetur ad alimenta:ſecus ſi diuiti.l.cum hi.§.ſi in annos.ff.de tranſact.Item quantum ad penam extraordinariã vel corporalem. l.ſi quis id quod §.in ſeruos. ff. de iuriſdi. omn.iud. Item prodeſt quantum ad procuratorem pauperem,vt non teneatur pro domino appellare. l.ſi procuratorem.§.ſi ignorantes.ff.manda.Item nec quo ad fidem exhibendam.l.teſtium.ff.de teſtib. niſi forte eius vita eſſet moribus comprobata.l.ſcire oportet.§. fin.de excuſ.tuto. Cetera vide in glo. Item patet hic quòd licitum eſt alios fraudare vſqu ad verecundiam ſuam occultandam.Similiter ad cooperiendam paupertatem non cogitur quis res mobiles oſtendere,ſed ſtatur ſuo ſacramẽto.C. quando & qui.quarta pars debetur.l.ii.lib.x.Et ſic patet quòd lex magis cari pendit honorem defuncti, quam vtilitatem creditorum, & ſic defuncto poteſt inferri iniuria.concor.l.oſſa.ff.de relig.& pro ea agit hæres.l.i.§.i.& l.ſi forte. de iniuriis. Idẽ etiam ſi relinquat ſeruum ſuum tutorem alicui filio ſuo, vt infra qui da.tuto.poſſ.in princ.ſecundum Ioan.de Plat. Et dum dixi, ad occultandum verecundiam adde omnino text. illum ſingularem in l.quæ omnia .§. i.ff. de pen. & quod ibi Bartol.

c Hoc limita per text. not.in l.ſi non lex Aelia Sentia. in princip.ff.de inſtitu.hæred.& ibi vide gloſſam i. quam ibi multum commendat Imol.Item limita per tex.in l.i.C.de neceſ.ſer.hæredib.inſtit.& cogita de ratione illius tex. quæ ratio de qua hic videtur obſtare.

Et ſic no.ꝙ quoties quis concedit aliquid,videtur concedere omne illud ſine quo conceſsio non valeret.l. quidã conſulebat.ff.de re iudica.Hoc probatur etiam, ꝙ ille qui vult conſequens, videtur velle omne antecedens ad illud vt iuribus vulg.

d Et hinc Dyn.dicit in d.l.quod ſemel, quod eſt nouus caſus in quo quis poteſt facere teſtamentum irreuocabile:puta ſi teſtator dicat,quod ſi contingat illud teſtamentum reuocari,quod vult ipſum obſeruari pro contractu,de quo vide Dy.ibi & Bar.& Ang.in l. ſtipulatio hoc modo concepta.de verbor.obligatio.

● Ita conſuluit Bellonus conſi.lxi.nu.viii.

e Ex hac glo.in verbo,nihil,not.quòd faciens aliquid contra legem vel ſtatutum in præiudicium alterius, nihil agit in preiudicium illorum ſed in præiudicium ſui ſic, & ſic limitatur l.non dubium.C. de legib. Et licet contractus factus contra legem ſit nullus,tamen habet locum pena impoſita facienti illum contractum,iſta eſt gl.not.in l.ii.C. de epiſ. audien.& vt de per Bar. in l. ſi quis legatum. ff. ad legem Corneliam,de falſis.

f Petrus dicit quod truffa eſt dicere quod paupertas proſit, ſed in quibuſdam caſibus magis pauperi, quam diuiti fauetur:ſed ab hoc prodeſſe liberet nos dominus: iſta ſunt verba Cyn.in d.l.ſi quis ad decli.§.ſi.Et aduerte,quod dum gloſſ.hic allegat l.ſpadonem.§.ſi.ille text.intelligitur duobus modis,vt ibi per Nicola.de Neapol. & ſecundum primum intellectum ille textus nihil facit in propoſito ſed iuxta ſecundum ſic.

g Ad ſolutionem contrariorum in gloſſa formatorum, licet ego ſentiam cum Petro,quod paupertas non proſit,iunctis verbis Domini Chriſtophori hic,cum quæritur an paupertas proſit, vel non, ex variis theoricis Docto.hic facto tres caſus. Aut tractamus de honore,aut de onere, aut de pena imponenda.In primo dico,aut onus prouenit propter paupertatem,& nocet.l.ſi creditores.§.ſi.ff.de priuile.credi.l.ſi fideiuſſor.§.ſi.ff.qui ſatiſda.cog. Sic intelligo l.ſpadonẽ.§.ſi.ff.de excuſ.tut.allega a.in gl.pro contrario. Aut onus prouenit aliunde, & non nocet. l.ii. C. de alluuio.l. ad ſubeunda.C.de decurio.lib.x.In ſecundo caſu principali, ſi cum honore ſit admixtum commodum, vel ſit incommodum tollendum,paupertas prodeſt. l.ſi quis ad declinã dam hic alle.& text.not.in §.ſi quis autem, in authen. de eccle.titu.Sic intelligo l.cum hi.§.ſi.in annos, hic allegat in glo.& hic bene facit illa extenſio Ludo. quam ponit in l.ſi vero.§.de viro.in iiii.fall.ff.ſolut.matrimo.propter paupertatem.fa.l.tam dementis.C.de epiſco. audien. quam tamen non puto veram. Aut ille honor eſt ſine cõmodo particulari,& non prodeſt, ſic intelligo §. ſancimus. in auth. de teſti.&l.iii.in prin.ff.de teſti.Et quando teſtis propter paupertatem repellitur vide glo.no.in c.ſi qui.de teſti.quę mirabiliter limitat l.ad egregias. ff. de iureiuran. & vide glo.illam ſumme ſingularem in.§.ſi vero abſunt,in verbo, ſubſtantiam.in auth.de here.& fal.In tertio caſu principali diſtinguo cum Ange.hic aut in pena corporali l.Pedius. hic alleg.& l.capitulum.§.ſerui.vbi Bar. de pecu.aut in pecuniaria,& ſi eſt ordinaria,non prodeſt, quia qui non habet in ere,luat in corpore.l.ſi.ff.de in ius voc. aut in extraordinaria,& prodeſt.l.illicitas.§.ſi.hic alleg.

h De materia paupertatis,quis dicatur pauper,vide Bart. in l.ſi conſtante.ff.ſolu.matrimo.in prin & in d.l.ſi quis ad decli.& in §.ſed propter paupertatem, infra de excuſ. tut. & in iuribus hic alleg. Quis autem debet probare paupertatem:Dic quod ille qui ſe fundat ſuper eã, ſiue ſit actor, ſiue reus.glo.eſt in l.ſi vero.ff.qui ſatiſda.cogan. & probatur per vulgi opinionem.l.vbi adhuc. C.de iur. dot. vide in d.l.ſi conſtante.vide infra de excu.tuto.vide etiam gloſ.in authen.præterea.C.vnde vir.& vxo.

● Quis dicatur pauper,vide ſingulare conſilium Bello.conſi.xvi.per totum.

i De hoc verbo,quondam, per quod ſaluantur inſtrumenta,vide etiam glo.infra de vſucap.in §.ſed aliquando in gl. penul.& vide aliam glo.in verb.olim,quæ dicitur ſingularis,in l.i.ff.de oper.no. nun.quæ dicit quòd iſtud verbum, Quondam,importat tria tempora,ſcilicet præſens, præteritum & futurum.

k Pro expeditione huius glo.vide glo.in §.i. infra de hæred.inſt.in verbo,per innouationem,vbi aperte format contrarium quod hic tacite ſoluit glo.

1 ☞ *Sepenumero homines plus ſperant eſſe in facultatibus ſuis, quam ſit in illis.*
2 *Quis obligetur ex conſilio fraudulento.*
3 *An libertas directa facilius reuocari poſſit quam fideicommiſſaria.*
4 *Nemo videtur rem ſuam iactare.*
5 *Quomodo ignorantia ſit probabilis vel improbabilis.*

§. IN fraudem credito. Vt manumiſſio dicatur I fraudem creditorum, nedum tempus præambulum manumiſsioni,ſed & immediate ſequens conſideratur:& in ea fraus & euentus requiritur,vt libertas data reuocetur,hoc dicit. Diuiditur in tres [a] partes. Nam in prima ponit vnum dictum. In ſecunda determinat incidentem quæſtionem. In tertia reſpondet tacite obiectioni.Secunda ibi, præualuiſſe,tertia ibi, ſepe Nota [b] primo, duo tempora conſiderari vt manumiſsio fraudulosa dicatur, hoc eſt, tempus

tempus preambulum manumiſsionis, & tempus im-
1 mediate ſequens. Item not. † ſepenumero homines
plus ſperare in rebus ſuis quam reuera ſit: quod contin
git præſertim quando mercimonia longe abſunt. l. in
fraudem. ff. qui & a quibus. Item not. q in annullan
da libertate duo requiruntur, fraus, & euentus fraudan
di creditores. concord. l. i. C. qui manumit. non poſſ.
Item not. quem ex conſilio obligari: quod verum in-
2 telligitur † ex conſilio fraudulento, non autem ex conſi-
lio bona fide perueniente, licet ex eo malus exitus ſub-
ſequatur. l. ij. in fin. ff. mand. §. at ſi mand. infra mand. &
l. conſilij. ff. de reg. iur. In glo. impediri, ibi, ſi in frau-
dem. licet Docto. ita pertranſeant, ego tamen dubius
c ſio in hac ratione, [c] videtur enim rectius oppoſitū eſſe
3 dicendum, q † libertas directa facilius reuocari poſsit
quam fideicommiſſaria. Nam fideicommiſſ. libertas
nititur ex authoritate teſtatoris relinquentis, & ex au-
thoritate hæredis manumittentis: directa autem nititur
ex authoritate teſtatoris ſolum. §. i. de ſingu. rebus per
fideicommiſ. relic. ergo difficilius debent reuocari fidei-
commiſſ. tanquam ſubnixa duplici vinculo, & autho
ritate, quam directa. argumen. in auth. de cōſanguineis
d & veterinis frat. in prin. Vnde ego dico aliā rationē. [d]
Nam ideo facilius ex ſolo euentu fraudis libertas fidei-
commiſſ. reuocatur, quia vbi cōtingit creditores re ip-
e ſa [e] fraudari, remouetur voluntas teſtatoris ab actu.
Nam cum teſtator mandat hęredi vt manumittat ſer-
uum, intelligitur mandare ſine preiudicio creditorum,
quia in mandato non venit aliquid illicitum. l. creditor.
§. fina. ff. manda. l. ſi procurator. in prin. ff. de condictio-
ne indeb. Sed quando teſtator ipſe directo manumittit,
f & credit [f] ſe non fraudare, iſta manumiſsio habet vo-
luntatem domini manumittētis, cuius authoritate ſub-
nixa difficilius reuocatur. Sed contra prædicta allego
text. in l. ſin autem. ff. de inofficioſo teſtamen. vbi ha-
betur quod libertates directe facilius reuocantur quam
g fideicommiſſ. Solutio, [g] ibi loquitur in teſtamento an-
nullato per quærelam, quo caſu omnia directe relicta
corruunt. l. nemo. ff. de teſtamen. tutel. At relicta per fi-
deicommiſſ. ideo nō corruunt, quia ab inteſtato deberi
poſſunt, vt not. in l. eam quam. C. de fideicommiſſ.
In fin gl. in verbo, ſæpe. non obſtat hæc l. quiſquis. quia
loquitur in caſu in quo quis ignorat pretium rei ſingu
laris quam vendidit, in quo non cadit probabilis igno-
4 rantia, maxime cum alienat rem propriam, † ne ſuum
alienare videatur, nec iactare. l. cum de indebito. ff. de
probat. & hic loquitur in caſu quo ignorātia verſaba-
tur circa vniuerſum patrimonium, quæ longe proba-
h bilior habenda eſt. Vnde ſi quęratur, [h] an in rebus pro-
5 babilis ignorātia habeatur, dicite breuiter, aut loquimur
in rebus alienis, & tunc illa eſt probabilis. l. quanquā. ff.
ad Velleia. l. fi. ff. pro ſuo. Ratio, quia nemo debet quę-
rere facta aliena, niſi ad eum pertineat. Vnde inſurgit
Terentij dictum: Tantum a tua re otij tibi eſt vt alie-
na cures, quæ ad te nihil pertinent? Aut loquimur in re
bus proprijs, & tunc regula eſt, ignorantiam non eſſe
probabilem. d. l. quiſquis. de rei vend. d. l. fin. ff. pro ſuo.
Hæc regula fallit primo quando ignorantia verſatur ſu
per facto de longinquo. l. peregre. in prin. ff. de acq. poſ.
ideo, quia memoria hominum labilis eſt, & ex tempo-
ris diuturnitate laeditur l. ij. §. ſi quid autem in tanta. C.
de vete. iur. enuc. Et ideo ſcholaris cui ex diuturnitate
temporis deleta eſt memoria lectionis, quia eas non re-
petit, dicitur vti ſtudio deſitorio. not. glo. in §. fi. in au-
then. de quæſtore. & facit quod notat Seneca in decla-
matione: Solebat mihi bonæ fidei eſſe, ſcilicet memo-
ria, & quæ ei conceſſeram cito reddebat: nunc autē æta-
te quaſſata & longa deſidia, quæ iuueniles animos diſ-
ſoluit, quam noua audio? Secundo hęc regula fallit in
facto implicito, d. l. in fraudem. ff. qui & a quibus. &
in l. fideicommiſſaria. C. de confeſſ. Tertio fallit in
eo qui ſuccedit in locum alterius. l. qui in alterius. ff. de
regu. iur. Quarto fallit in rebus per alium adminiſtra-
tis. l. fi. ff. pro ſuo. l. ſi quis iuſtificatus. ff. depoſ.

ADDITIONES.

a Vel melius diuide in quatuor. In prima ponitur dictū,
per quod dictum extenditur regula poſita in princi. huius
tituli. In ſecunda ponitur limitatio illius regulæ. In ter-
tia reſpondetur tacite obiectioni. In quarta ex limitatione
infertur vna concluſio. Secunda ibi præualuiſſe. tertia ibi,
ſæpe enim, quarta ibi, itaque.

b Quod autem modis præſumitur alienatio facta in frau-
dem? Dic q ſex modis. Primo, ſi quis alienauerit omnia ſua
bona. l. omnes. §. Lucius. ff. de his quæ in fraudem credito-
rum. Vel aliorum partes. l. propter litem. ff. de excuſ. tuto.
Secundo, ſi alienat in coniunctam perſonam. l. data. C. de
dona. tamen ſola conſanguinitas non ſufficeret. l. pen. ff. de
bo. libe. Tertio, ſi poſt alienationē reperiatur alienās poſ-
ſidere. l. ſic ut. §. ſuperuacuis. ff. quib. mod. pig. vel hyp. ſol-
ui. Quarto, ſi alienatio eſt facta clam. l. i. ff. de ritu nupt. l.
non ea teſtimonio. ff. de admin. tut. Quinto, ſi proxime ſe-
quatur delictum, vel interuenit fuga alienantis. l. ſi ventri.
§. fin. ff. de priuil. cred. Sexto, ſi alienatio eſt facta ſub con-
ditione, ſi contingat bona lucrari. l. fin. de ſtipula. ſeruo. &
ibi not. & de hoc vide Bar. in l. poſt contractum. ff. de dona.

c Licet iſtam rationē ſibi adſcribat, tamen eā ponit glo. in
l. ſi aūt. ff. de inofficio. teſta. Et aduerte q ēt glo. male dicit
dum vult q fideicommiſſaria libertas nō ſit vltima volun-
tas, quia eſt falſum: ſed tamen gloſſ. hoc non vult: ſed be-
ne male dicit vult q diſpoſitio domini videtur lex, ſiue in-
ter viuos ſiue in vltima voluntate, nam hoc eſt falſum, quia
voluntas ſolum defuncti eſt lex.

d Si tu conſideras iſtam rationem, per eam poteris ſuſti-
nendo glo. reſpondere ad fundamentum ſupra factum. Et
aduerte quod manumittens ex cauſa fideicommiſſi non po
teſt reuocare. l. i. C. de lib. & eorum liber. & vide l. ſeq. vbi
caſus notab. ad duo. Et quod quādo fit manumiſsio ex cau
ſa fideicommiſſ. non adſit voluntas defuncti, probatur hic,
q etiam non adſit voluntas fideicommiſſarii, eſt tex. in di-
cta l. i. C. de liber. & eorum libe. quia dicitur facere ex de-
bito, non voluntate ſua. Et ad iſtam fideicommiſſariam li-
bertatem vide quod deciditur in caſu notabili, l. ſi quis lo-
cuplex. ff. de man. teſtamen. & l. in fraudem, C. de teſtamen.
manu. de quarum deciſione videtur ſatis mirandum. Ang.
tamen de Aret. & Nico. de Neap. hic non ſequuntur ratio-
nem iſtius gl. quia ſecundum Ang. de Aret. voluntas teſta-
toris eſt lex ita in fideicommiſſariis ſicut in directis: vnde
tenent ipſi rationem diuerſitatis gloſſ. in dicta l. fina. C.
eodem. quia directe libertates competunt ſtatim, fideicom
miſſariæ autem ſunt præſtandæ per manum hæredis, qui
non tenetur vltra vires hæreditarias. l. ſucceſſores. C. ad le-
gem Falcidiam l. i. §. penulti. ff ad Trebellia. quæ ratio nō
placet mihi, quia imo creditoribus tenetur vltra vires hæ-
reditarias, vt habes per iſtum, infra de hęred. qual. & diffe.
in princi. Primum confunditur per dictam legem, ſi quis
locuples. ff. de man. teſtamen. & l. in fraudem, C. eod. item
& per l. iiii. §. ſi quis in fraudē. ff. de fideicommiſſ. lib. vbi p
adiectionem bonorum factam præcedente præſtatione cau
tionis de ſatisfaciendo creditoribus, non tamen ſuſtinetur
fideicom. libertas quamuis ibi hæres ille anomalus, vt in-
quit glo. reputata ſingularis infra de eo cui lib. cauſa bon.
adiiciuntur, poſt prin. teneatur vltra vires hæreditarias.

e Adde dum dicitur, vbi contingit creditores re ipſa frau-
dari, &c. tu habes ex. de directo cōtrarium in d. l. fi. C. qui
manumi. non poſſ. niſi intelligas ibi, voluntas, ſcilicet a
principio. Et ad hoc quod quando teſtator mandat hære-
di vt manumittat, intelligatur mandare, dummodo non
fraudet, facit in terminis text. valde not. in l. ſi pater. in
prin. ff. de his quæ in fraudem creditorum. vbi ſi pater con-
cedit filio liberam peculii adminiſtrationem, non videtur
ei conceſſiſſe vt in fraudem creditorum alienet.

f Et ſi dicatur quod errat, & error conſenſum impedit. l.
ſi per errorem. ff. de iuriſdictio. omnium iudi. dic quod er-
rat in cauſa remota, non in cauſa proxima, iuxta l. ſi ego.

in princi. & ibi autatur. ff. ſi cert. peta. & l. iii. §. ſubtilius. ff.
de conditio. ob cauſam.

g Iſtam ſolutionem ponit Ioan. Fab. hic, & eũ ſimpliciter
ſequitur Ang. Sed mihi non placet, quia ſequeretur quod
fideicommiſſaria libertas non ſuſtineretur niſi in caſibus
ſpecialibus poſitis in d. l. eam quam. quod eſt contra gene-
ralitatem dicta l. ſi autem. vnde mihi magis placet ſol. glo.
in d. l. ſi autem. & ratio diuerſitatis ibidem per glo. poſita.
Præterea forte contra rationem & ſol. Ioan. Fab. facit,
quia etiam in illis caſibus. dicta l. eam quam. ſuſtinentur
directe libertates.

h Adde. quod in actibus morientium illi tales præſumun
tur ignorare vires ſui patrimonii, vt hic, & arg. l. hac con-
ſultiſsima. §. ar cum humana fragilitas. C. qui teſtamen.
fac. poſſ. niſi ex aliqua qualitate aliud præſumatur, puta,
ſi noluit teſtator detrahi falcidiam, & maxime ſi ſunt ad-
dita illa verba, ſciens vires ſui patrimonii, ut in autheo.
ſi eum teſtator. C. ad legem Falcidiam, & ibi Bartol. Vi-
de Ioan. de Plat.

1 *Triplex eſt paternitas.*
2 *Libertas res ineſtimabilis.*
3 *Qua ætate mulier poterit ſeruum ſuum manumittere.*
4 *Media uia eſt eligenda.*
5 *Dies inceptus quando habeatur pro completo, & quando non.*
6 *Minor xxv. annis non poteſt eſſe procurator in iudicio.*
7 *In re dubia & perplexa ſemper eſt eligenda media uia.*

§. EAdem lege Aelia Sentia. Minori viginti
annis ita demum manumittere permitti-
tur, ſi cauſa cognita fuerit a iudice proba-
ta, & hoc in actu inter viuos. In vltima ve
ro voluntate libere manumitti poteſt, ſi manumiſſor
decimumſeptimum annum compleuerit, & decimum-
octauum attigerit. hoc dicit ſecundum glo. & commu
nem ſententiam. Diuiditur in ſeptem. Nam in prima
ponitur dictum, in quo habetur, minori non licere ma-
numittere ſine cauſa. In ſecunda deſcribit quæ ſint iuſtę
cauſæ manumittendi. In tertia reſpondet cuidam tacite
quæſtioni. In quarta oppon. contra l. Aeliam Sentiam.
In quinta ſoluit. In ſexta ponit ius non nouum. In ſe-
ptima, iuris noui rationem. Secunda ibi, iuſtæ. tertia
ibi, ſemel. quarta ibi, cum ergo, quinta ibi, ſed cum li-
bertas. ſexta ibi, ideo. ſeptima ibi, cum enim. Nota
a ſummarium.[a] Secundo not. minori viginti annis ſi-
ne cauſa non licere manumittere ſeruum: & hoc verũ
eſt olim & hodie. ſi manumittatur actu inter viuos. Si
autem manumittatur in vltima voluntate, aliter diſpo
nitur, vt infra videbitis. Item nota iuſtas cauſas ma-
b numittendi, quæ habentur in text.[b] Tertio nota hic
1 †triplicem paternitatem. Vna eſt per naturam inſtitu-
ta, hoc eſt, per generationem. Alia per doctrinã, vt ibi,
pedagogum. Alia per nutritionem, vt ibi, nutricem aut
educatorem. Adde quartam per regenerationem, vt
eſt in eo qui leuat aliquẽ de ſacro fonte. l. ſi quis alum-
nam. C. de nuptijs. Addite quintam per Prælatum, vt
eſt illa qua Prælati patres appellantur, de qua in c. cum
nuntius. extra de teſtibus, de quibus per Bald. in l. paren
tes. C. de teſt. Item not. in ver. ſemel manumiſsionem
ſemel factam cum cauſa demonſtratione vel approba-
tione, non retractari, licet illa cauſa iniuſta reperiatur.
2 Item no. †libertatem rem inæſtimabilem appellari. con
cord. l. Paulus. ff. de fideicom. liber. Item not. ꝙ licet
minori xx. anno. non liceat manumittere ſeruũm ſine
cauſa inter viuos, licet tamen in vltima voluntate ma-
numittere ſi xvij. compleuerit, & xviij. attigerit. Sed
3 hic quæro vltra Doct. †qua ætate mulier poſsit manu-
mittere ſeruũ ſine cauſa in teſtamẽto. Et vr̃ ꝙ poſsit ma
numittere poſtquã cõpleuit xvi. annũ. Nã hic Impera-
tor permittit maſculo manumittere pfecto xvij. anno:
nã tunc media eſt via inter tẽpus habile teſtamento, &
inter tẽpus habile manumiſsioni, iure veteri. Sed mulier
poteſt facere teſtamentũ in xij. anno. l. qua ætate. ff. de te
ſtamen. et media via eſt in xvi. anno perfecto, ergo illo
tpe manumittere poterit in teſtamẽto. In cõtrariũ facit
primo, ꝙ iſtę ver. eſt correctiuus. & loquitur in maſcu-
lo, vt probatur in ver. cũ ergo. in verb. xiiij. ergo nõ eſt
extendẽdus ad fęminã. l. pręcipimus. C. de appella. Secũ
do moueor ratione. Nã lex corrigẽs debet declarari ſe-
cundũ legẽ correctã. in auth. de filijs ante dot. §. fin. Sed
c lex Aelia Sentia[c] correcta nullã faciebat differentiã inter
maſculum & fœminã, ergo nec hæc lex noua faciet. Prę
terea & tertio. Nã licet iſte verſi. loquatur in maſculo,
debet tamẽ extẽdi ad fœminã in eadẽ ætate. quia lex no
ua corrigẽs ſuſcipit extenſionẽ virtute regulæ iuris anti
qui. l. ſi quis ſeruo. C. de furt. ergo iſte ver. virtute Aeliæ
Sentiæ, quæ parificat maſculum fœminæ in ætate intel-
ligi debet etiam in fœmina. Tenendo contrarium poſ-
ſetis reſpondere, ꝙ iſta argumenta faciunt pro, & non
contra. Si enim virtute legis antiquæ æquiparatur fœ-
mina maſculo, quemadmodum in iſto ver. media via
eligitur in maſculo, ita & in fœmina erit eligẽda. Quic-
quid ſit hodie iure nouiſsimo, fœmina in duodecimo
anno manumittere poteſt in teſtamento, maſculus in
quartodecimo, vt dicam in gloſ. in verb. compleuerit.
4 Item not. †mediam viam[d] eſſe eligendam. concord.
d cap. quęrenti. extra de offic. delega. ibi, fiat iſtud cũ me-
dia ſemper, &c. Finaliter not. quod cuicunque in xvi.
anno pro alio poſtulare conceditur. de quo dicam infra
e in glo.[e] Not. ex fin. glo. in verb. minori, ꝙ † dies ince-
5 ptus habetur pro completo. Contra oppo. de l. iij. §. mi-
nore. ff. de minoribus. Solut. lex fauore minoris ætatis
operatur diem ceptam non haberi pro completa: hic
autem fauor libertatis operatur eam pro completa ha-
beri. Sed iterum contra oppo. de l. in omnibus. ff. de
actio. & obliga. Solut. illa loquitur in materia odioſa,
& ideo propter odium dies incepta non habetur pro
completa. Secus autem eſt vbi tractamus de fauore, vt
hic, & l. in vſucapionibus. ff. de vſucap. Si ergo quæra-
tur, an dies incepta habeatur pro completa, dic, aut tem
pus profertur a lege, aut ab homine. Priore caſu ſi lo-
quimur in materia fauorabili, tunc dies incepta habetur
pro completa, & non completa, ſecundum quod fauor
dictauerit, vt ſupra dixi. Si vero loquimur in materia
odioſa, tunc non habetur pro completa. d. l. in omni-
bus. Poſteriore vero caſu quando tempus profertur,
ſunt diſtinguendi tres caſus. Aut enim profertur in ge-
nitiuo: & non habetur pro completa. l. ſi eui. de leg. i.
Vnde ſi teſtator legat tibi fundum eum eris decem an-
norum, non poteris petere fundum niſi perfecto decen-
nio. Ratio, quia natura genitiui eſt importare veram
poſſeſsionem. l. i. §. i. ff. de relig. Bart. in rub. de oper. no.
nunc. Non poteſt ergo vere dici habere decem annos,
niſi tranſiuerint. Aut tempus apponitur per accuſa-
tiuum, & tunc ſi quidem apponitur cum verbo ſignifi
cante perfectionem, puta, lego tibi fundum cum perue
neris ad decem annos, tunc vltima dies incepta decen-
nij non habetur pro completa & perfecta. l. non puta-
bam. ff. de conditio. & demõſtra. Ratio, quia verbum,
peruenit, rem perfectam ſignificat. l. ſi vrbana. §. perno
ctare. ff. de verbo. ſignifica. l. i. in fin. ff. quod quiſque
iuris. Aut ponitur in accuſatiuo ſine verbo ſignifican-
te perfectionem, puta, lego tibi fundum ad decimum
annum ætatis tuæ, & tunc dies incepta habetur pro
completa: quia dictio, ad, ponitur pro iuxta. l. quidam
libertus. ff. de ſeruit. vrba. prædio. l. ſi vitem. §. qui ad
tanuam. ff. quod vi aut clam. Aut tempus profertur in
ablatiuo, & dic, aut verba executiua referuntur ad de-
bitorem, & dies incepta non habetur pro completa. l.
qui hoc anno. ff. de verbo. oblig. §. qui hoc anno infra
de inut. ſtipu. Vnde ſi dico, dabo tibi hoc anno mille, nõ
poteris

poteris me conuenire niſi elapſis omnibus partibus
anni. Ratio, quia quando verba executiua referuntur
ad debitorem, tempus intelligitur appoſitum ad eius
fauorem, vt longam habeat dilationem. Regitur ergo
ſecundum quod fauor debitoris dictat, qui eſt vt non
habeatur pro completa. l. cum qui calendis. §. fina. ff. de
verb. oblig. Aut verba executiua referuntur ad credi-
torem, puta, habebis a me decimo anno mille, & tunc
quia verba executiua ſunt prolata in tui fauorem, dies
cepta habetur pro completa. l. ſi ita libertas. ff. de ma-
nu. teſt. & pro hoc facit glo. ſing. in l. Lucio. ff. de leg. ij.
& hęc vera ſecundum communem opinionem Doct.
Aliter tamen dixi in l. ſi cui. de leg. i. & dicatis vt ibi.
f Glo. apud concilium.[f] Gloſſ. in verbo patrem.[g]
g In fi. glo. in verb. xvij. colligitur, ꝙ † minor xxv. annis
6 non poteſt eſſe procurator ad iudicium,[h] & hanc opi-
h nio. tenuere communiter Doct. pro qua allegatur pri-
mo l. minor. ff. de procu. ſecundo allegatur l. exigendi.
C. eo. tit. tertio allegatur ratio. Nam in perſona procu-
ratoris fundatur ſubſtantia iudicij. l. i. C. de ſent. & in-
ter. omn. iud. ergo eius perſona debet eſſe legitima, hoc
eſt, annorum xxv. l. i. & ij. C. qui legit. perſo. ſtan. in iu-
dicio habeat. l. fina. C. de his qui ven. ætat. impe. Oldra.
vero, & Iaco. de Are. tenent contra glo. dicentes quod
maior xvij. annis licet minor xxv. poteſt eſſe procu-
rator. mouentur per l. ſi collactaneus. ff. de manu. Secū
do mouentur per hunc tex. qui neceſſario intelligi de-
bet de procuratore ad iudicia. Nam ſi intelligeretur de
procuratore ad negotia, hæc non eſſet iuſta cauſa ma-
numittendi cum ſeruus ita poſſit procurator conſtitui
ad negotia ſicut homo liber. l. denique. §. fi. ff. de mino.
l. & ſi quid. §. patui. ff. de inſtit. Præterea fruſtratorie
hic requireretur ætas xvij. anno. cum ætate minori ad
negotia procurator conſtitui poſſet l. nam & plerique.
ff. de inſtit. l. denique. §. fin. infra eo. titu. Tertio mouen
tur, nam procurator conſtitutus ad negotia poteſt age
re & experiri in iudicio, cap. qui generaliter. de procur.
lib. vi. Cum ergo minor xxv. ann. maior xvij. poteſt
pro alio poſtulare. l. i. §. pueritiam. ff. de poſtul. §. fin. in-
fra eo. ergo poterit procurator conſtitui, conſequentia
i eſt bona. per l. i. §. i. de poſtula.[i] Finaliter mouentur ꝙ
imputari debet domino qui conſtituit procuratorē ęta-
te min. arg. in l. mandato. §. fin. ff. de minor. Non obſtat
l. minor. & l. exigendi. quia loquitur in procuratore
interueniente ex parte rei ſine mandato, in cuius perſo-
na fit executio. l. iij. de ſenten. & re iud. l. Plautius. ff. de
procu. Secus eſt in procuratore ab actore conſtituto,
quia tunc ſubeſt quod cōſtituenti imputari poteſt. Nō
obſtat ꝙ minor non habeat legitimam perſonam, quia
iſtud non eſt verum quando interuenit cum mandato
alterius perſonæ, ſeu defectus ex perſona conſtituentis
ſuppletur, quod conſideratur. arg. optimum in l. neque
per ſe. C. de hæred. inſtit. in l. non ideo minus. ff. eo. Ta
men hodie iſta q. eſt ſedata per ius Canonicum, quo eſt
ſtatutū, ꝙ in iudicijs requiratur ætas xxv. annorum, in
negotijs vero xvij. cap. qui generaliter. de procur. lib.
vi. et ita eſt tenendum: quia vbi articulus eſt dubius de
iure ciuili, & clarus de iure Cano. ſequimur ius Canoni
cum, etiam in terris Imperij: quia non dedignantur le-
ges ſacros canones imitari. cap. dilecti. de iudicijs, cap.
pen. de donat. inter vir. & vxorem. cap. i. de oper. no.
nuncia. In gloſſ. in verb. ſiue falſa. ibi, l. qui agnitis.
pro glo. quæ bene dicit, adduco. l. cum vero. §. ſubuen-
tum. de fideicommiſſ. libert. Suadetur & ratione: nam
quando iudex interponit decretum ob falſam cauſam,
id eſt, non veram, non interponit neq; conſentit vt iu-
dex, quia error circumſcribit cōſenſum: & ideo decretū
nullū, tanquā euacuatū volūtate pectoris. l. i. §. hęc ver
ba. ff. ne vis fiat ei. & l. Seie egreſſe. l. tutor ſi petitus. ff.
de tutor. & curat. dat. ab his. l. i. §. quæſitum. ff. de appel.
l. i. & ij. ff. de iudi. l. Pantonius. de acquir. hæredit. l. ſi
per errorem. ff. de iuriſd. omn. iudi. In fi. glo. in verb.
retractatur. ex hac glo. dicit Bald. ꝙ poteſtas qui cōdu
k xit vicarium[k] vſque ad annum, ſi ignarus reperiatur
poteſt eum repellere, & hoc fauore reipub. quam debet
adminiſtrare. In glo. in verb. ſed cum libertas. ibi, l. li-
bertas. Concludit ergo glo. ꝙ pretium liberi hominis
venditi penes emptorem remanet: ſed puto gloſ. bene
non dicere, per l. i. ff. quib. ad lib. proclama. non lic. Præ
terea cum lex requirat pretium debere apponi in homi
ne libero qui patitur ſe venundari, & vult illum parti-
cipare, ꝙ non faceret hoc caſu, fruſtratoria eſſet hæc re-
ſtitutio pretij. & hoc videtur tenere glo. in §. fin. ſupra
de iure perſo. Ad argumentum ꝙ libertas eſt inæſtima
l bilis[l] fateor: ſed hic nō ęſtimatur libertas, ſed ęſtimatur
ſeruitus putatiua: quia ille qui emit, putat hunc ſeruum
eſſe, aliter eſſet emptio nulla. l. & liberi. ff. de contrahē.
7 emptio. cum ſimi. In fi. dicit, ꝙ † in re dubia & per-
m plexa media[m] via eſt eligenda. ita loquuntur hic. At in
re clara & aperta nequaquam. ita loquuntur iura con
traria. Quod facit contra conſuetudinem ruſticorum,
qui in re quacunque clara per medium iudicant, vt no.
n in gl. d. l. Neſennius. Glo. impleuerit.[n] Glo. poſtu-
o lare.[o] Aliæ glo. bene loquuntur.

ADDITIONES.

a Not. primo, ibi iuſte cauſæ, quod manumiſsiones fien-
de a minore, debent fieri ex iuſta cauſa, cuius iuſtitia re-
linquitur arbitrio iudicis: quia quando dubitatur de pro-
batione cauſæ ſtatus, relinquitur arbitrio iudicis. l. et. in
prin. ff. de manumiſ. vindic. licet & alias ſtatur declaratio-
ni iudicis ſup forma mittēdi ad cōſiliū ſapiētis, vt no. Bar.
in l. iuſiurandū & ad pecunias. §. fi. ff. de iureiur.
b Per iſtas cauſas hic enumeratas patet, ꝙ pater pōt cōfer
re beneficiū manumiſsionis filio, & econuerſo. Ex quo in-
fertur, ꝙ pater doctor pōt dare inſignia doctoratus filio, &
econtra: & ſimiliter pater miles, & econtra. l. i. & ii. de offic.
præſid. At dum in tex. ponitur iuſta cauſa manumittendi,
ſcilicet procuratoria habendi gratis, oppone de l. fin. ff. de
manu. vindic. & ibi glo. ita opponit, & nihil ſoluit.
c Puta econtra: nam lex antiqua parificat contractus &
vltimas voluntates. l. ſeruum filii. §. eum qui. & l. quæ dele-
gato. ff. de lega. i. & tamen l. noua corrigens l. Aeliam Sen
tiam in vltima voluntate, non corrigit inter viuos, vt vult
glo. hic in verbo, inter viuos, & omnes ſequuntur: ergo ex
parificatione non inducitur extenſio in correctoriis, vt hic
tenet Ang. in ver. com ergo.
d Sed aduerte, quia Imperator hic non videtur elegiſſe
mediam viam. Nam ſi lex Aelia Sentia volebat nō eſſe mi-
norem xx. annis, & ſic non requirebat ꝙ attigiſſet xxi. & cō
ſequenter ſufficiebat eſſe in vltima die xx. anni, vt eſt tex.
in l. i. ff. de manu. & gl. i. hic, ergo Imperator non videtur
eligere mediam viam ſi vult ꝙ attigerit decimumoctauum
annum, quia ſatis eſſet ꝙ eſſet in vltima die decimiſeptimi
anni. Cogita: niſi dicas ꝙ Imperator hic vere non velit eli-
gere mediam viam, vt probat tex. iſte, ibi, nos mediā quo-
dammodo. Et ꝙ non ſit media uia, patet etiam, quia eſſet
differentia ſex horarum, per d. l. qua ætate. ff. de ſtellam.
e Adde & not. ex iſto tex. ibi, ſemel. cū glo. ꝙ decretū in-
terpoſitum ex cauſa non iuſta, ſed tamē approbata, uel ex
falſa cauſa, ualet, & non poteſt retractari: quod eſt uerum
ſi falſa cauſa fuerit allegata & approbata ſine obiectione
& dolo partis & iudicis, ut hic, & l. iuſta. §. i. ff. de manu.
uindic. & in præſentia partis, nō in abſentia, ut l. i. C. ſi ex
falſis alleg. excu. ſit. Sed ſi decretū fuerit obrepticium, tunc
eſt ipſo iure nullum. l. cum uero. §. ſubuentum. de fideicō.
liber. & l. ſi præſes. C. de prædiis min. ubi obreptio uenit
ex cauſa actoris, aſſerentis eſſe debitū quod nō erat. l. i. §.
hæc uerba. ff. ne uis fiat ei. ſiue ex cauſa conuenti, quia di-
cebatur latitare, cum non latitaret. l. Fulcinius. §. ſi quis ue
ro. ff. quib. cauſ. in poſſeſ. eatur. ſiue ex cauſa iudicis obre-
ptionē ſcientis, arg. a contrario ſenſu in l. ſi forte. ff. de offic.
præſi. & arg. l. quæſitū. cū ibi no. ff. de iudi. ſiue ex cauſa fa-
cti. q. a decreto tutor haberi tutorē quaſi nō haberet. l. tutor ſi

petitus.ff.de tutor.& cur.dandis ab his,ſine ex cauſa iuris, quia iudex pronunciat minorem xiiii.annis potuiſſe teſtari.l.ii.C.quando prouoc.non eſt neceſ. & l. qui teſtamento.ff.de excuſ.tut. Et iſta ponit Angel.de Are. hic.

f In glo. apud concilium.ibi,l.penul.§.pen. & fi. Hæc prima expoſitio,vt per Angel.hic & ſecundum me,iuncta expoſitione glo.in §.multis.in verb. vindicta ſupra de libertinis. vult vnum notabile, quod licet manumiſsio fienda a maiore poſsit fieri coram prætore in quocunque loco, tamen fienda a minore non poſsit fieri niſi prætore ſedente in loco maiorum. poſſet eſſe ratio, quia iſto ſecundo caſu requirit plenam cauſæ cognitionem,vt dixi in §.multis.& hic per Ang.de Are. In aliis partibus gloſſ. dic vt hic per Ang.de Are.quem vide infra. De hac glo.vltra ea quæ ſtatim dixi,aduerte,quòd iſta glo. in fin. ad quam nemo aduertit ſecundum Nicol. de Neap. vult, q̃ manumiſsio ex vindicta competat iure magiſtratus, ergo eſt delegabilis, quia iſta ſunt correlatiua.vt l.i.in princ. de offic. eius cui man.eſt iuriſdi.quod eſt falſum,vt l.ii.in princi.eo.tit. iuncta glo.i Et dicit Nico. de Neap. ſe non videre qualiter hæc glo.poſsit ſuſtineri. Tu dic ſecundum quod vult glo. & alii in d.l.ii.in princ.& Ang.de Are. hic, ſi manumiſsio eſt fienda a maiore,tūc quia nō requiritur plena cauſæ cognitio, poſſet fieri corā quocūq; magiſtratu,& eſt voluntariæ iuriſdictionis, & poſſet delegari. Ita ſaluetur glo. hic. Si autem eſt fienda a minore, tunc quia requiritur plena cauſæ cognitio,non eſt voluntariæ iuriſdictionis, nec poſſet delegari,ita loquitur d.l.ii.in prin.& ibi glo.Vnde ſi referas iſtā gl.ad §.noſtrū malæ diceret, nec poſſet ſaluari.

g In glo.patrem. dum dicit, quòd ſi ſeruus habeat filium ex domina, quòd ille eſt filius & dominus, hoc dictum de domino videtur mihi quòd ſit contra dicta l. i. vbi ille filius debet eſſe in nuda libertate, & nihil habere de bonis matris vllo titulo. Niſi ſuſtinendo glo. dixeris, illum tea.loqui poſtquam quis fuit accuſatus.

h Adde & dic,q̃ regulariter procurator ad iudicia debet eſſe maior xxv.annis, vt hic in gl. Fallit primo iſta regula ī filio cōparente pro patre abſente in iudicio, qui licet ſit minor.tamē valet eius comparitio,nec hoc caſu poteſt petere reſtit.in integ.ſi ledatur pater,iſte eſt caſus in d.l.exigendi.C.de procur.& ibi not.Adde ēt q̃ maxima eſt differentia vltra hanc de qua in glo.inter procuratorem ad negotia,& ad iudicia,quia procurator ad iudicia non poteſt procuratorē ſubſtituere ante lit.conteſt.l.procuratoribus, & l.neque.C.de procur.ſed procurator ad negotia ſic.per l.ſi procurator.§.i.ff.mādati. Adde q̃ aduocatus nō pōt eſſe minor xvii.annis infra eo.§.cum.n.& l.i.§.pueritiā. de poſtu.Sed Iac.de Are.& Old.intellexerūt q̃ hic dicitur,quod ſeruus maior.xvii.annis, poſsit manumitti, vt ſit procurator,vt intelligatur ad iudicia, quia ad negotia ſeruus pōt eſſe procurator.l.ſeruū quoque.in prin.ff. de procu. & l.i. §.cum aūt.ff.de exercit.Sed Doct.in d.l.exigendi.C. de procu.& in l.ſi minor.ff.de minoribus tenēt cōtrariū, pro quibus eſt hodie caſus,in d.c.& generaliter.vbi non poteſt minor xxv.annis eſſe procurator ad iudicia, niſi in caſu ſingulari dictæ l.exigendi. ſed ſeruus bene poteſt eſſe generalis inſtitor,vt iuribus alleg. An minor xxv. annis poſsit eſſe procurator ad iudicia? Dum glo. hic allegat l. ſi procuratorem.adde quod eſt in §. ſi quis mandauerit. Et pro hac parte facit,quia per interuentum procuratoris nō debet fieri deterior conditio aduerſarii. l.ii. §. defendi. ff ex qui.cau.in poſ.eatur. ſed ita eſſet hic: nam ſi minor committeret delictū,puta eſſet cōtumax,reſtitueretur. l.i.C. ſi aduerſus delict.& tamen principalis dominus non. Sed dic q̃ illud non debet eſſe in conſideratione ad impediendum conſtitutionē procuratoris,cū quilibet præſumatur bonus: quia ſi minor dolo deliquit, nō reſtituitur d.l.i.& l.ex cauſa.§.pen.ff.de minoribus.Si vero ſine dolo fuiſſet cōtumax, ēt maior poſſet reſtitui ex clauſula.Si qua mihi iuſta cauſa,&c.per illam not.doctrinam Bar.in l.i.§.ſi quis pp.ff.de ētin.actuque priua.de quo habes plures glo. vt ibi dixi.

i Adde dū hic allegatur l.i.§.i.de poſtul.melius p l.militē. C.de ꝓcura. Sed dic illud eſſe verū vbi eſt eadē ratio,vt ibi, ſcilicet ne propter officiū ꝓcurationis auocetur ab officio armorū:quę ratio ēt militat in aduocatione.Pro hac ēt parte vī q̃ poſsit induci d.l.minor xxv.annis.quę adducitur in cōtrariū hoc modo.Nā dr̄ ibi q̃ minor xxv.annis nō poſsit eſſe defenſor,quia reſtitui poſsit:ergo ſi nō poſſet reſtitui, poſſet eſſe defenſor:ſed minor cōſtitutus procurator habet mandatū,alias non eſſet ꝓcurator, vt patet ex diffinitione poſita in l.i.C.de ꝓcurat.ergo nō pōt reſtitui.l.cū mādato. in prin.ff.de minori.ergo poterit eſſe defenſor.Sed aduerte reſpōdendo,q̃ licet in d.l.minor.ponatur ſolū illa ratio, ſcilicet ne reſtituatur,tamen in l.exigendi.ponitur, alia.ſ. quia nō eſt legitima perſona: vnde tūc ſuccedit q̃ quoties due rationes ſunt,licet ceſſet vna, ſi habet locum alia,&c.

k An poteſtas qui conduxit vicarium vſque ad annū, poſsit ipſum expellere ante annum,ſi videt eum ignarum literarum,vide infra quib. mod. re contrah. ob. in princip. & Bar.in l.cum quid.ff. ſi cert.petatur.

l Aduerte q̃ gl.probat q̃ libertas ſit inæſtimabilis,hoc modo: Si liber homo vendit ſe ad pretiū participandū, pretiū remanet penes emptorē,ergo libertas eſt inæſtimabilis.Sed iſta nō vr̄ bona cōſequētia,& prima frōte illud arg.gl.nullo modo videtur cōcludere.Sed ſcd̄m Nic.de Neap. hic, glo. voluit hoc modo probare ſi liber homo vēdatur ad pretiū participandum, licet vēditor aut vēditus non habeāt pretium,tamen ille efficitur ſeruus: & ſic licet pretium nō fuerit factum venditoris,quod eſt de natura emptionis, vt ff. de acti.emp.l.ex empto.in prin.tamen ille liber eſt effectus ſeruus emptoris,& ſic eſt inæſtimabilis,quia de pretio non curatur. Sed certe hoc non ſonat aut ſapit.

m Dic,q̃ aut eſt maior præſumptio pro vna parte quā pro alia,& tunc non eligitur media via d.l. Neſennius.in fin.& quod ibi not. gloſ. contra ſententiam ruſticorum . Secus quando non eſſet maior præſumptio pro vna parte , quam pro alia.ita dicit glo.in l.ſed ſi lege.§.adeo.ff. de petit. hæred.ſecundum Ang.de Are. hic.

n In gl. In verb. impleuerit. Ex hac gl.not. Ang. de Aret. hic,q̃ lex noua corrigens in vno caſu, non extenditur ad alium ſimilem caſum,vel ſimilem rationem habentē,declarando vt hic per eum. Sed illud habetur pro firma concluſione apud Doct.in auth.quas actiones,vt per Bal. & alios. C.de ſac.ſanct.eccle.& in l.ſi vero.§.de viro.ff. ſolu. mat. per tex.in l.præcipimus.in fi.& ibi Bar.C.de appellat. quē allegat glo. hic. Sed ego pōderū gl.iſtam velle aliud, quod eſt ſingulare,q̃ ſi duo caſus æquiparantur a lege antiqua, lex noua corrigens in vno , non intelligitur corrigere in alio.de quo dixi poſt Bart.in auth.& eo non obſeruato. C. de teſta. Et q̃ hic eſſet ęquiparatio a lege antiqua , patet nedum per l. ſeruum filii.§. eum qui chirographum. & l. quæ de leg.ff.de leg.i. & l.pactum.ff.de pactis.ſed in terminis propriis eſt æquiparatio infra de l. Fuſia Cani.& C.eo. & tamen l.noua, videlicet.§.i.in auth.vt ſponſ.larg. corrigens in vltima voluntate. non intelligitur corrigere inter viuos,ut in hac glo.quam omnes hic ſequuntur.

o In glo.poſtulare.in fin.dic, q̃ minor pro ſe eſſe non pōt. d.l.clarum. Si tamen ſit in iudicio, & contra eum feratur ſententia,ualet iudicium,ſed ipſe habet beneficiū reſtitutionis in integrum.l.cum & maiores.C. ſi aduer. rem iud. Et iſta glo.ponit rationem quare minor poſsit eſſe in iudicio pro alio,& non pro ſe,& uide Ang.de Aret. hic, quia ſecundum rationem gloſſ. hic ſequeretur q̃ minor poſſet eſſe procurator ad iudicia, cuius contrarium tenet glo. in hoc.§.in uerbo,ſeptem, & ibi omnes tenent : unde dic, ut per Ang.de Are. hic poſt Ioan.Fab.

T I T V L V S   V I I.

De lege Fuſia canina tollenda.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt,ex quibus cauſis manumiſſio fieri poſſit, uel non, uerum quia manumiſſio interdum prohibebatur a lege Fuſia canina,ideo de ea tractaturus,intitulauit de*
a *lege Fuſia canina.*[a]

ADDITIONES.

a No.circa ti.de l.Fuſia cani.q̃ gl. infra de oblig.q̄ ex quaſi maleſi.in prin.dicit q̃ iudex dubitās circa hāc l.magis puniatur ſyndicatu quā ſi dubitaret in l.Gallus.ff.de lib.& poſt.

1 *℞ Bonum argumentum de contractu ad vltimas voluntates affirmatiue.*
2 *Vitium auaritiæ eſt maius vitio prodigalitatis.*
3 *Qui tendit ad mortem, non dicitur mortuus. Qui reperitur portare: non dicitur portaſſe.*

LEge Fuſia canina. Poteſtas data dominis circa
ſeruos manumittẽdos actu inter viuos
intelligitur quoque tributa in vltima
voluntate. l. Fuſia canina ſublata, quæ
contrarium ſtatuebat. h. d. Ibi, inuidiã,
ſcilicet apparentem. Ibi, alia cauſa, de
quibus vidiſtis ſupra tit. 1. Not. ſummarium. Item
no. inuidiam eſſe tollendam, quod verum eſt actiue,
ne tu inuidiam alij feras: paſsiue nequaquam. Vnde
Horatius: Inuidiam placare paras virtute relicta. l. nec
quicquam. §. fin. ff. de offic. procon. & leg. a. & ibi glo.
1 Item not. † bonum eſſe argumentũ de contractu ad
vltimas volũtates, quod verum eſt affirmatiue: vnde
tenet conſequentia, hoc fieri poteſt in contractu, ergo
& in vltima voluntate. Negatiue vero non tenet: non
enim ſequitur, hoc fieri non poteſt in contractu, ergo
nec in vltima voluntate, vt ſupra titu. 1. §. fin. de quo in
l. ſeruum filij. §. eum qui chirographum. de legat. 1. In
a glo. in verbo, Fuſia. in fin. hæc glo. argu. præſtat ꝙ † vi-
tium auaritiæ ſit maius vitio prodigalitatis. Nam aua-
rus non ipſe fruitur facultatibus, nec alium frui permit-
tit: vnde quodammodo canis appellatur auarus, pro-
digus vero etſi ſe non fruatur, alium frui permittit. In
fin. glo. in verbo, morientibus. no. ꝙ viuus moritur. Ex
qua glo. infertur ad quæſtionem, Si ſtatuto caueatur,
ꝙ ſi quis portauerit frumentum extra territorium pu-
niatur in decem: ſi aliquis reperiatur in via portare, nõ
3 debet puniri: † ſicut nec ille qui tendit ad mortem non
dicitur mortuus, ita nec ille qui inuentus eſt portare,
portaſſe dicitur, & ad hoc facit l. 1. in fin. quod quiſque
iuris. & quod not. glo. in l. arboribus. §. cum illo. ff. de
vſufruct. quæ dicit, lupus exit ſyluam, nõ tamen adhuc
exiuit. de quo habetur in l. ſi fugitiui. C. de ſer. fugit.

TITVLVS VIII.

De his qui ſunt ſui vel alieni iuris.

*HAEC Rub. continuatur ad præcedentes hoc ordi-
ne: Supra uiſum eſt de iure perſonarum, quemadmodum
homines aut ſunt ſerui, aut ſunt liberi: ſubſequenter ui-
ſum eſt de ingenuis, de hinc qualiter ſerui libertatẽ nan-
ciſcantur, uſque ad hunc titulum: uerum quia perſona-
rum alia eſt diuiſio, ideo de ea tractaturus intitulauit, de
his qui ſunt ſui uel alieni iuris &c.*

1 *℞ Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
2 *Antiquitus erat maxima poteſtas patris in filium, domini in ſeruũ.*
3 *Pater occidens filios tenetur.*
4 *Regulariter nemo cogitur uendere rem ſuam.*
5 *Fauore Reipub. fieri poſſunt ea quæ fieri non poſſent.*
6 *Quando unus doctor atteſtatur de conſuetudine, intelligitur ſerua-
ri illa conſuetudo.*
7 *Acquiſita per ſeruum etiam ex iniuſta cauſa, quæruntur domino.*
8 *Poteſtas tributa magiſtro erga ſcholarem cenſetur tributa marito
erga uxorem.*
9 *Fraus fit multipliciter.*

SEquitur de iure perſonarum.
Non ſummatur, quia diuidendo pro-
cedit. Diuiditur ergo in quatuor. Nam
in prima ponit vnam diuiſionem per-
ſonarum. In ſecunda ponit vnam ſub-
diuiſionem. In tertia atteſtatur de quo
membro diuiſionis ſit in primis tractaturus. In quarta
incipit tractatum. Secunda ibi, rurſus, tertia ibi, videa-
mus. quarta ibi, in poteſtate. Illa quarta diuiditur in
duas. Nam in prima ponit quid ſit ius dominicæ pote-
ſtatis de iure gent. In ſecunda illam poteſtatem miti-
gat. Secunda ibi, ſed hoc tempore. Illa ſecunda ſub-
diuiditur in tres. Nam in prima mitigat domini-
cam poteſtatem qũo ad mortem & vitam ſeruorum.
In ſecunda mitigat quo ad eorum originem. In ter-
tia hanc mitigationem, probat authoritate diui Pij.
Secunda ibi, ſed maior. tertia ibi, cuius reſcripti. Ibi,
a alia diuiſio,[a] ſcilicet ab illa quæ ſuit poſita de iure per-
ſo. in princ. Not. 1. ſecundam diuiſionem perſonarũ:
quia quædam ſui iuris ſunt, quædam autem alieno
iuri ſubiectæ. Not. ſecundo ſubdiuiſionem perſona-
rum: quia quædam alieno iuri ſubiectæ ſunt, quædam
ſunt in poteſtate parentum, quædam autem ſunt in
1 poteſtate dominorum. Item not. quod † contrario-
rum eadem eſt diſciplina: quod verum intellige quo
ad cognitionem, quia vno cognito, quo ad cognitionẽ
cognoſcitur & reliquum, vt hic & l. 1. ff. eod. Quo au-
tem ad effectus contrariorum eadem non eſt diſcipli-
na, imo diuerſa, quia ex contrarijs diuerſi ſequuntur ef-
fectus. l. inter ſtipulan. §. ſacrã ver. ſed hæc ſimilia ſunt.
ff. de verb. oblig. Item nota dominicam poteſtatem
in ſeruos prodiiam eſſe de iure gentium: quod verum
eſt ſi loquimur de ſeruitute quæſita per hoſtilem captu
ram, quia talis ſeruitus eſſentialiter eſt de iure gen. ſu-
pra de iure perſon. §. ſeruitus. & l. libertas. §. 1. ff. de ſtat.
ho. Si autem loquimur de ſeruitute quæſita per contra-
ctum venditionis, vel ex partu ancillarum, illa eſſen-
tialiter eſt de iure ciuili, ſed occaſionaliter de iure gen-
tium. §. ſerui. de iur. perſo. l. ſeruitus. ff. de ſta. ho. Item
a not. ꝙ † olim tanta erat poteſtas dominorum, vt eiſdẽ
concederetur ſeruos interimere, & eadem erat tributa
patribus verſus filios. l. in ſuis. ff. de liber. & poſthu. Ho
b die vero eſt mitigata[b] in vtroque, quia dominus occi-
c dens ſeruum ſine cauſa, punitur[c] perinde ac ſi alium
3 occidiſſet. † Pater autem occidens filium tenetur lege
Iulia, de ſal. l. 1. ff. ad l. Iul. de ſal. l. fin. C. de patria poteſta.
Item no. quod ſi domini ſunt nimium ſæui in ſeruos,
d coguntur eos vendere,[d] & hoc fauore publicæ vtilita-
e tis.[e] † Regulariter tamen nemo cogitur vendere rem
4 ſuam, nec operas ſuas locare. l. neque emere. C. de iure
f delib.[f] Ex quo inferunt Docto. & vidi de facto. ꝙ † ſi
5 aliquis ſit damnatus vel decapitandus, nec reperiatur
miniſter iuſtitiæ publicus poterit capi vilis perſona
quæ eum decapitet. Vel ſi talis decapitandus non poſ-
ſet ire ad locum iuſtitiæ vel iudicij, poſſet capi equus
priuati, & ſuper eo duci. ita not. Bart. & alij in fin. ff.
de pign. actio. & facit gloſ. in l. ſtipulatio. §. ſiue autem.
ff. de dam. infect. quæ dixit quod fauore reipub. poteſt
ſcriptor poni in compedibus, vt ſcribat doctori. Sed
hic dubitatur, vtrum talis electus ad decapitandum, de-
beat conſequi operarum ſuarum pretium eodẽ modo,
& an ob pretium equi accepti pecunia debeat ſolui do-
mino equi. allegatur hic tex. ꝙ ſic. eodem modo allega
tur. l. venditor. §. ſi conſtat. communia præd. & l. ij. C.
de his qui pro pre. lib. acci. & l. ſi quis ſepulchrum. ff. de
ſepul. viola. & hoc verum de iure: quia intereſt reipub.
ne quis re ſua male vtatur, vt hic & l. ij. ff. eo. Dicit ta-
men glo. ſing. in l. ſi locus. ff. quemad. ſer. amit. ꝙ de cõ-
ſuetudine non ſoluitur pretium a republica, rei ablatæ a
ſubdito per rempub. Et ex hoc erit approbata conſue-
6 tudo, quia † quando vnus doctor atteſtatur ita ſeruari
de cõſuetudine, intelligitur ſeruari illa cõſuetudo. ita no.
Bald. in l. de quibus. ff. de legibus. Finaliter not. ꝙ il-
le qui fraudem committit in legem, actu eſt puniẽn-
dus. In gloſſ. ibi, filiusfami. hæc glo. communiter re-
prehenditur, quia innuit ꝙ filijfam. ſint ſerui, ex quo

claudUntur ſub illo membro diuiſionis. Aut ſunt ſerui.
hoc autem eſt falſum, quia licet filij non ſint liberi a pa-
tria poteſtate, dicuntur tamen liberi a ſeruitute. In fi.
gl. dicite, quod iſta diuiſio partim eſt de iure gentiū par
tim de iure ciuili. Nā inquantum loquimur de poteſta-
te dominorum, dicitur de iure gētium, vt infra eo. ver.
in poteſtate. Inquantum vero loquimur de patria po-
teſtate, dicitur de iure ciuili. l. nam & ciuium. ff. eod. &
infra tit. i. in prin. Glo. in verbo, quædam. Hæc glo.
communiter approbatur. Non obſtat. §. ſi ab hoſtibus
quia dicitur eſſe in pendenti, inſpecto futuro euentu: ſed
inſpecto præſenti ſtatu, dicitur ſui iuris. de quo latiſsime
ibi dicam. In glo. eſſe. ibi, profuiſſe. vos dicite ꝙ ver-
bum, eſſe, proprie ſtat inſpecto iure gētium, quia a pro-
prio verborum ſignificatu non eſt recedēdum. l. ille aut
ille. §. cum in verbis. ff. de lega. iij. In gl. queritur. ibi,
7 tenetur. Not. ꝙ acquiſita per ſeruum[g] etiam ex cauſa
g iniuſta, domino ſerui acquiruntur. Sed Pet. de bella Pert.
8 & Ioan. Fab. tenent contra glo. freti ratione tali. Nam
quod ſeruus domino acquirat, prouenit ex tacita volū-
tate domini, quia videtur hoc ſeruo mandaſſe. l. i. §. itē
acquirimus. ff. de acquir. poſſeſ. Sed dominus in dubio
non præſumitur velle quod ſeruus committat quid illi-
citum. l. ſi procurator. ff. de condi. indeb. l. creditores. §.
fin. ff. mand. ergo hæc acquiſita ex cauſa iniuſta, tanquā
euacuata voluntate domini, domino non acquiruntur.
quam ſententiam tenuit glo. in d. l. quod ſeruus, & in l.
i. ff. commod. Sed contra eam fortiter facit tex. in l. ſi
ſeruus vetante. ff. de verb. oblig. & l. etiam inuitus. ff.
de acqui. rer. domi. vbi acquiſita per ſeruum acquirun-
tur domino ignoranti & inuito. Docto. communiter
has diſſonas opinio. ita concordant. Aut querimus, nū-
quid illicite quæſita per ſeruum ex cauſa acquirātur do-
mino, quoad dominium, & dicendum eſt quod ſic d. l.
ſeruus. & l. etiam præalleg. Aut quæritur, nunquid ac-
h quiratur quoad poſſeſsionem,[h] & dicunt quod non,
& ita loquitur d. l. ſeruus. Ratio differentiæ eſt, quia do
minium acquiritur ignoranti l. cum pater. §. ſurdo. de
legat. ij. quia iuris eſt: ſed poſſeſsio non acquiritur niſi
volēti, quia facti eſt, & ita communiter tenetur. Puta-
rem tamen indiſtinctè, illicite acquiſita per ſeruum non
acquiri domino. Moueor ratione tali. Nam quod ſer-
uus acquirat domino prouenit ex virtute l. quæ ita ſta-
tuit, vnde non eſt veriſimile quod lex voluerit ita ſta-
tuiſſe in caſu improbato & illicito, cum lex ſit ſanctio
ſancta. c. erit autem lex. diſt. i. Præterea quod ſeruus ac-
quirat domino, hoc prouenit ex quadam fictione legis,
quæ fingit perſonam ſerui eſſe eandem cum perſona
domini. §. ei qui infra de inuti. ſtipu. Sed fictio non ope
ratur in caſu iniquo l. denique. l. nec vtilem. ff. ex quib.
cauſ. maio. ergo nō operabitur in iſto. Ad iura contra-
ria facile reſpondetur, quod loquuntur in acquiſitione
ex iuſta cauſa: & licet generaliter loquantur, reſtringere
tamen ea cōuenit, ne inſurgat iniquitas. l. ſcire oportet.
§. conſequens. & §. aliud. de excuſ. tut. Non obſtat arg.
glo. quia ſeruus non acquirit ſibi, nec domino, ſed rema
nebit poſſeſsio vacans argu. optimum in l. quod meo.
i §. i. de acqui. poſſeſ.[i] In fin. glo. inducitur hæc glo. in
arg. ad quæſtionem, puta: Habes ſeruum nomine Ca-
ium, ego habeo ſeruum nomine Sempronium: ego di-
co Sempronio, vade ſupra pontem Rheni, & ſi obuia-
bis homini libero, eſto liber. Iſti duo ſerui incontinenti
vadunt & obuiant alter alteri, quis eorum erit liber, an
alter, an neuter, an vterque? Hæc gl. facit quod vterq;
k quia eo momento[k] quo Sempronius obuiauit Caio
ſeruo, eſt effectus liber, & Caius dicitur obuiaſſe libero,
& ideo erit factus liber. de quo in l. Arethuſa. ff. de ſta.
ho. & in l. ſi poſt mortem. in princ. de leg. i. In glo. cau
ſa cognita. ibi, ſecundum Io. Hæc glo. cōiter approba-
tur: & dicunt Doct. idem in marito erga vxorem, &
in magiſtro erga ſcholarem, quia † poteſtas tributa ma
giſtro erga ſcholarē, intelligitur tributa marito in vxo-
rem. l. ſed & ſi quecunque. §. fin. ad l. Aquiliam, & ibi
l glo. in fin. Glo. in verbo male vtatur[l] (quia aliæ ſunt
clare) dicit, quod ille. §. licet. debet intelligi quod intereſ-
ſe priuati non tangit principaliter reipub. intereſſe, ſed
bene ſecundario & in conſequentiam, vt hic. In fin.
9 glo. in verb. in fraude enim dicite quod † poteſt com-
mittere fraudem vendendo ſeruum, & conueniendo cū
emptore, vt poſtea ſeruum reſtituat: & ſic fiat fraus le-
gi de modo ad modum. facit l. quamuis. §. ſi cū eſſem.
ff. ad Vellea. Aliquando tamen fit fraus rei ad rem. l.
ſed Iulia. §. mutui. ad Macedonianum. Vnde ſtatutum
m prohibens frumētum[m] extra ciuitatem portari, & pu-
niens portantem intelligitur punire portantem farinā:
quia facile fieret fraus de re ad rem. Aliquando tamen
fit fraus de perſona ad perſonam. l. iij. §. ſi debitorem. ff.
de donat. inter vir. & vxor. Aliquando de cōtractu ad
contractum l. ſi ſponſus. ff. eod. & eſt glo. ord. in l. con-
tra legem. ff. de legibus. Dicatis vt ibi, & in l. non du-
bium. C. de legibus.

ADDITIONES.

a Item not. quod Imperator prius tractat tam de his qui
ſunt in poteſtate dominorum, quam parentum: cuius con-
trarium videtur fiendum. Puto ita feciſſe, quia Imperator
ſupra in tribus titulis præcedentibus tractauit de ſeruis ac
dominis, ſcilicet de manumiſsionibus, quæ ad ſeruos per-
tinent: idcirco vt ſeruorum materiam continuaret, incipit
a poteſtate quam habent domini in ſeruos, & maxime quia
in ſequentibus non tractabit amplius niſi de liberis perſo-
nis: vnde vt & bene de per ſe ponerentur, primo poſuit de
ſeruis, & poſtea, de liberis. Ita puto poſſe dici. Poſſet ēt di
ci ꝙ poteſtas dnica eſt de iure gentiū, vt hic in tex. ſed pri
ma poteſtas eſt de iure ciuili infra tit. i. ergo prius tractauit
de ea q̄ eſt de iure gentiū. §. ſingulorū. infra de rer. diuiſio.
b No. etiam quod eſt permiſſa moderata ſeuitia dominis
in ſeruos, & etiam vſufructuario, non tamen licet ſeruum
cicatricibus deformare. l. i. C. de emend. ſeruorum iuncta l.
locum. §. ex eo. ff. de vſufr. Sic & permiſſa eſt marito in ſer-
uos dotales. l. ſi conſtante. §. ſi maritus. ff. ſolu. mat. Sic &
magiſtro in diſcipulos. l. ſed ſi quacūque. §. fi. ff. ad l. Aquil.
l. item quare. §. item Iul. ff. locati. & ſic eſt permiſſa propin
quis in propinquos, vt l. i. C. de emend. propin. in gloſ. Et
poteſt pater filium inobedientem facere incarcerari, & iu-
dex debet caſtigare filium, &c. ad arbitrium patris l. filius.
C. de patria poteſt. l. i. §. ſolent. ff. de offic. præfect. vrb. Et ſi
pater nimium ſeuiat in filium, vel cauſam peccandi in fi-
lium ponat, cogitur emancipare. l. fin. ff. ſi quis a patre fue.
ma. & l. ſi lenones. C. de epiſc. aud. Sic & marito eſt permiſ-
ſum ex cauſa legitima mulierem caſtigare, & fuſtibus ce-
dere, vt in §. ſi quis autem propriam vxorem. in auth. vt li-
ceat mat. & auie. colla. viii. Sic eſt permiſſa abbati in mo-
nachum, vt not. glo. in c. ꝙ quis. de reg. iur. in vi. Et iſta po-
nit hic Ang. de Are. quæ caduot infra ſuper glo. in verbo,
cauſa cognita. Adde, dum ſupra dixi ꝙ eſt permiſſa mode-
rata ſeuitia: an autem dominus poſsit ſeruum corrigere &
occidere occaſione delicti commiſsi per illum: dic quod ſic
in aliquibus caſibus. Primo, ſi reperit eum in adulterio cū
vxore. l. ſi ſeruum. ff. de verb. obl. Secundo ſi ſeruus domi-
num inuaſum ab alio non adiuuerit. l. ſi percuſſor. in fi. ff.
ad Syllan. vbi glo. dicit qood dominus poteſt eum occide-
re tanquam beſtiam, cum hæc ſit iuſta cauſa. licet Iaco. de
Are. ibi illam glo. reprobat. Ex aliis autem cauſis non po-
teſt eum occidere, ſed bene in vinculis tenere, ſed debet iu
dici præſentare, tex. notab. eſt in l. circoncidere. in fi. ff. de
ſica. ſecundum Bar. in l. i. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.
Paterfam. autem pro minoribus delictis domeſticis po-
teſt familiam ſuam corrigere, emancipare, & carcerari. l.
reſpiciendum. §. furta. ff. de pœnis. & l. ſerui & filii. ff. de
furtis. & l. i. §. ſi quis cauſa. in glo. cohæredibus. ff. ſi quis te
ſta. liber eſſe iuſſus fuerit, &c.
c Adde quod hodie punitur ex l. Cornelia, ſicut occidēs
liberum, vt l. inde Neratius §. ſi dolo. ff. ad l. Aquiliam, niſi

probaret

probaret quod ex vulneribus non eſſet mortuus, vt quia poſt triduum ſurrexit,& cum baculo inceſſit, vt in gloſ.l.i. C.de eman.liber.& ideo debet adire medicum qui referat an vulnus ſit mortale vel ne.c.ſignificaſti.extra de homici. Fallit ſi ſeruus meruiſſet occidi, vt quia eſſet repertus cum vxore cauſa adulterii, quia tunc licitum eſt eum occidere, etiam ſi dominus promiſiſſet non offendere eum, quia intelligitur hæc promiſsio,niſi aliquid illicitum fecerit per quod hoc mereatur.l.ſi ſeruum.ff.de verb.oblig. Et ſic not. quod moderata ſeuitia eſt permiſſa, vt ſupra ſcripſi.

d Et ideo dicit Bart.in l.i.in fina.verbis.ff. eo.per illũ tex. quod ſicut propter nimiam ſeueritatem repellitur dominus a dominio ſerui, ita iudex propter nimiam ſeueritatem repellitur ab officio.

e Item notat ex hoc tex.Angel.de Aret.hic in verb.expedit enim,quod reipub.intereſt ne quis male vtatur re ſua. Et ſic ſecundum eum,illud quod dicitur, quod in re ſua propria quis eſt moderator & arbiter.l. in re mandata.C. mand.& l. nemo.C.de iudi.vbi dicit text. equum eſt vnicuique ſua committere, intelligitur ſecundum Angel. de Aret.dummodo non abutatur. Ego puto ꝙ Ang. de Aret. dicit contra caſum legis:quia imo in re propria quilibet eſt moderator & arbiter,etiam in abutendo, vt eſt tex. qui reputatur ſingularis,in l.ſed ſi lege.§.conſuluit.in verb.dũ ſe abuti putãt.ff.de petit.hæred. Vnde ego dico,quod quilibet eſt moderator & arbiter in re propria, etiam in abutendo: hoc verum eſt,niſi lex ſibi interdicat,vt hic.

f Not.in verb.edem ſacram. coniuncta glo. quod fugiens ad eccleſiam eſt ſecurus,nec in ea poteſt capi.l. ii. in fi.C. de his qui ad eccleſ.confu. Idem de fugientibus in cemiterio eccleſiæ conſecratæ.xv.q.iiii.c. ſi quis contumax. Et ſit punitio per iudicem eccleſiaſticum de his quæ fiunt in eccleſia, vt per Doct.maxime Cyn. in l.fina. C.de his qui ad eccle.confu.& hoc verum niſi pro illo delicto veniret pœna corporalis imponenda,quia tunc poſſet capi, vt not.gl. in §.neque. in authen.de mand. prin.& hoc de iure ciuili. De iure autem Canoni.ſi delinquit in eccleſia, non iuuatur.c.fin.extra de immu.eccleſiarum,ſi autem extra eccleſiam,iuuatur vt non puniatur perſonaliter vel in membro, niſi ſit publicus latro. tex.eſt in c.inter alia.de immu.eccl.

g An acquiſita per ſeruum etiam ex cauſa iuſta,acquirantur domino,vel ne,vide glo.infra per quas perſo.nobis acquiri.§.pen.& vide l.quod ſeruus.ff.de acquir.poſſeſ.

h In poſſeſsione tu melius diſtingue: Aut queris de ea quę acquiritur ex re peculiari, & illa etiam iniuſta acquiritur domino, quia eſt eadem ratio prout in dominio, quia acquiritur ignoranti,ita loquitur l.ii.§. Celſus.cum ſeq. alle.in glo. Aut de ea quæ non acquiritur ex re peculiari, & quia illa non acquiritur niſi ſcienti,ſi erit vitioſa non acquiritur domino,ita proprie loquitur d.l. quod ſeruus. Et ſi dicis,nonne poſſeſsio eſt facti, quomodo ergo quæritur ignoranti? Dic ſecundum gl.in l.i.C.de acqui.poſ. & in l. poſſeſsio.in prin.ff.de acq.poſ. & in l. denique.ff. ex quib. cau.ma.& Bar.bene in l.ſi is qui pro emptore. ff. de vſuca. quod quædam eſt poſſeſsio quæ habet multum facti & multum iuris, vt eſt illa quæ acquiritur per ſeruum ex cauſa non peculiari,& in iſta requiritur ſcientia domini,alias nõ acquiritur.d.§.Celſus.Quædam eſt quæ habet multum facti & parum iuris, vt eſt illa quæ acquiritur per ipſum met dominum. Quædam eſt,& tertio,quæ habet multum iuris & parum facti, vt eſt illa quæ acquiritur per ſeruum ex re peculiari,& illa cum habeat multũ iuris,acquiritur ignoranti, Sed caue, quia contra iſtam diſtinctionem facit d.l. quod ſeruus.vnde cogita.

i Adde,quod ea quæ hic dicuntur de ſeruo, etiam dicenda ſunt de filio reſpectu patris, vt illicite acquiſita non acquirantur patri,& dicitur quod filius vſurarius quæ acquirit ex contractu fœneratitio non acquirit patri, nec communicantur cum fratribus.de quo eſt glo.in l.eum oportet.C. de bon.quæ lib. & per Bar.in d.l.quod ſeruus.ff. de acquir. poſſeſ. Et ſimiliter ſi quis iurat ſeruare ſtatuta alicuius ciuitatis,intelligitur quod iurauit ſeruare ea quæ ſunt iuſta, vt not.in c.1.de iureiur.in vi.

k Et aduerte dum glo.hic dicit,quod quando quæritur libertas ſeruo,ꝙ momento acquiritur vt fiat liber. Ego puto glo.male dicere, & contra tex.in l.placet.ff.de acq.hæred. vbi expreſſe dicitur ꝙ illud quod acquiritur per ſeruum, non poteſt momento aliquo ſubſiſtere in perſonam ſerui. ergo acquiſitio libertatis non potuit momento eſſe apud ſeruum, vt dicit iſta glo. Vnde puto ad argumentum glo. poſſe dici, quod quicquid acquirit ſeruus acquirit domino:hoc eſt verum,niſi ſit tale quid quod poſsit acquiri ipſi ſeruo, vt probatur in §.ſed cum factũ.Inſti. de ſtipu. ſeruo. Vel dic,quod eſt verum ſi poteſt acquiri domino,quod eſſet tamen nimium limitare: niſi dicas,quod ſi nullo vnquã modo poteſt acquiri domino,acquiritur ſeruo.

l In fin.glo.in verbo.vtatur. dic quod illa lex non obſtat, quia quis non tenetur de culpa, vt ibi, & l. in re mandata. C. mand. ſed de ſeuitia & dolo ſic, vt hic: qui dolus præſumitur ex qualitate & atrocitate facti.l.i.ff. de doli except.vbi glo.not.

m Statutũ prohibens portare frumentum extra ciuitatem, intelligitur prohibere quod portetur farina. vide Bart. in l.quæſitum.§.illud.ff.de lega. iii. & Alberi. de Roſ. in lib. ſtatutorum. Et vide etiam,ſi ſtatutũ prohibet portare frumẽtum,ita quod portans perdat equum ſi fuerit repertus: & adierit aliud ſtatutum, quod delinquens de nocte puniatur pœna amiſsionis rei, & quis ſit repertus de nocte portare frumentum, vtrum debeat condemnari pro duabus pœnis propter duo ſtatuta,an pro vna, vide Bart. in l. Meuius.§.duobus.ff.de legat.ii.

TITVLVS IX.

De patria poteſtate.

Continvatvr *Ad præcedentes,hoc ordine: quia perſonarum quæ alieno iuri ſunt ſubiectæ, quædam ſunt in poteſtate dominorum quædam uero in poteſtate parentum,ut ſupra tit.i. in prin. uiſum eſt autem de his quæ ſunt in poteſtate dominorum, ſequebatur merito uidere de his quæ erant in poteſtate parentum: ideoque intitulatum eſt de patria poteſtate.*

1 *Nati ex legitimo matrimonio ſunt in patria poteſtate.*
2 *Filia maritata eſt ſemper in poteſtate patris ſui.*
3 *Voluntas coacta eſt uoluntas.*
4 *An matrimonium metu contractum ualeat.*
5 *Quos Deus coniunxit homo non ſeparet.*
6 *In ſtatutis habet locum extenſio, ubi eſt maior ratio.*
7 *Mater non poteſt uendere filium etiam propter famem.*
8 *An filii poſſint pro obſidibus dari.*

IN poteſtate noſtra. Ius patrię poteſtatis proditum eſt de iure ciuili,& filij & filiæ,ceterique deſcendentes per lineam maſculinã ex legitimo matrimonio, ſunt in poteſtate parentum. Secus ſi per lineam fœmininam. h. d. Diuiditur in quatuor. Nam in prima ponit,qui liberi ſunt in poteſtate parentum conſtituti. In ſecunda diffinit nuptias ſiue matrimonium. In tertia ponit quibus competat ius patrię poteſtatis. In quarta infert ex prædictis. Secunda ibi nuptię. tertia ibi,ius autem,quarta ibi, ex te & vxore tua. Ibi,noſtra,ſcilicet parẽtum. Ibi,vxore,ſcilicet legitima.

1 Not.† liberos ex legitimo matrimonio,[a] natos eſſe in
a poteſtate parentum concor.l.nam & ciuium. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. Item not. diffinitionem nu-
b ptiarum ſiue matrimonij,[b] concord.l.1.ff. de ritu nupt. Item not. quod ius patriæ poteſtatis ſolum competit ciuibus Romanis,hoc eſt, liberis hominibus. Ex quo colligunt Doct. ꝙ hoc ius patriæ poteſtatis eſt proditum de iure ciuili,& in hoc differt a iure dominicę poteſtatis,quod eſt proditum de iure gẽtium, vt ſupra ti.i. eſt viſum. Finaliter not. quod nepos ex filia non eſt
2 in poteſtate tua. Et ſi dixeris,nonne † filia tua licet maritata,eſt in poteſtate tua? l. ſi vxor. C. de condi. inſer.

ergo & nepos ex ea conceptus ventrem ſequitur. l. par
tum. C. de rei vend. & ſupra de inge. §. i. Reſpondetur,
quod partus ſequitur ventrem, quo ad conditionem li-
bertatis & ſeruitutis, non autem quo ad ius patriæ po-
teſtatis, vt hic. In glo. nuptiæ. ibi, Iſidorus. vt habe-
tur in c. fœminæ. xxx q. v. Ibi, vt iuris fiat. Hæc ratio nõ
eſt bona. Nam & vir ideo copulatur matrimonio, vt
pater fiat c. i. extra de frig. & male. ergo debuiſſet re-
ctius appellari patrimonium, ſumpto nomine a nobi-
liori & reſpondetur quod appellatur matrimonium,
propter maiora onera quæ portat mater, quia onero-
ſa ante partum, doloroſa in partu, & laborioſa poſt
partum c. ex literis. extra de conuer. in fi. & Papa ponit
c ibi hanc rationem. In fin. gloſſ. in ver. coniunctio.[c]
colligitur, quod matrimonium ſolo conſenſu contra-
hitur. Sed licet quis, pone quod iſte conſenſus adhibea-
tur per metum, an matrimonium erit nullum, an vero
validum? Videtur ꝙ ſit validum, quia actus qui ſolo
conſenſu perficiuntur recipiunt robur, quantumcunq;
3 ex conſenſu meticuloſo, quia † voluntas coacta, volun
tas eſt l. ſi mulier. §. ſi metu. ff. quod met. cauſ. In con-
trarium eſt veritas, quia matrimonium eſt nullum. c.
cum locum extra de ſponſ. not. glo. in cap. cum Abbas
extra de his quæ fi. vi met. ve cauſ. Non obſtant con-
traria, quia lex interdum ad actus perfectionem requi-
rit ſimpliciter conſenſum, & tunc actus ſolo conſenſu,
licet meticuloſo celebratur. Aliquando lex non requi-
rit conſenſum ſimpliciter, ſed requirit conſenſum quali-
ficatum hoc eſt, liberum, & tunc actus conſenſu meti-
culoſo non celebratur. Vnde cum lex requirat conſen-
ſum liberum in matrimonio, conſenſu meticuloſo ma-
trimonium non contrahitur. Sed quid ſi paſſus metũ
huic metui cauſam dederit an poterit reſcindere actum
per metum? Pone ꝙ tu, cui cum virgine mutuus erat
4 amor, fueris repertus in abſconſo in domo, & coactus
fuiſti illam deſponſare metu, an matrimonium tenebit?
Videtur ꝙ ſic. Nam licet ratione metus, geſta metu re-
ſcindi ſoleant l. interpoſitas. C. de tranſact. tamen vbi
quis dedit cauſam metui, non poteſt ſe illo metu iuua-
re. l. ſi mulier in prin. ff. quod met. cauſ. Cum ergo iſte
attentauerit rem illicitam eundo ad domum virginis,
dedit cauſam metui, ergo ſe metu iuuare non poteſt.
In contrarium eſt veritas, per c. veniens, extra de ſpõſ.
Ad argumentum reſpondetur, quod procedit in caſu
illo, in quo is qui metum inferebat, poterat de iure fa-
cere minus quam ſe facturum pollicebatur, nam tunc
non ſuccurritur metum paſſo, licet cauſam metui dede-
rit. l. nec timore. §. i. ff. quod met. cau. & eſt glo. ord. in
d. l. ſi videtur. Suadetur ratione: nam licet ille dederit
cauſam metus, non tamen debuit rem illicitam atten-
tare. l. extat. quod met. cauſ. ita loquitur c. veniens. Sed
quid ſi in matrimonio interueniat error, an matrimo-
nium vitiabitur? Dicite breuiter ꝙ quadruplex eſt er-
ror, ſcilicet error perſonæ, error conditionis, error qua-
litatis, & error fortunæ. Primi duo errores matrimo-
nium impediunt: vnde ſi ego putans contrahere cum
Berta, deſponſaui Seiam, eſt error in perſona, & ideo
matrimonium nullum. c. tua nos. extra de ſponſ. Eodẽ
modo ſi ego putans contrahere matrimonium cum li-
bera, contraxi cum ſerua, vel libertina, hic eſt error con
ditionis & ideo matrimonium nullum. l. ſi conſtante.
§. i. & ibi not. ff. ſolut. matr. Sed ſi ego putans contra-
here cum diuite, id eſt, cum bona vetula quæ dicebatur
habere denarios ſepultos, & reperta ſit pauper, quia eſt
error in fortuna, non vitiatur matrimonium. Eodem
modo ſi ego putans contrahere matrimonium cũ pul-
chra, contraxi forte per procuratorem, vt fieri ſolet. c. fi.
extra de procu. in vi. & repertatur turpis & fetida, tũc
quia eſt error in qualitate, matrimonium non vitiatur.
hæc omnia habentur in c. cuidam. xxix. q. i. In gl. in-
diuiduam. ibi, quia vero. not. matrimonia ſemel con-
tracta diſſolui poſſe miſſione repudij, quod eſt verum
5 de iure ciuili: de iure autem Canon. † quos Deus con-
iunxit homo non ſeparet. c. de infide. extra de conſang.
& affin. Et hoc verum, ſi vterque ſit habilis in matri-
monio conſummando: nam ſi vir eſſet ita frigidus na
tura, quod coire non poſſit, aut vxor ita arcta quod co
gnoſci non poſſit, poſſet matrimonium diſſolui. c. i. ex-
tra de frigi. & malefi. Expectari tamen debet per trien-
nium, vt cognoſcatur an coniungi poſſint. c. laudabilẽ.
eod. tit. Si autem eo elapſo coniungi non poſſent, pote-
rit diſſolui. Si tamen mulier de nouo alteri nupſerit qui
reſeruauerit feras, debet ad alium redire, ſcilicet, ad pri-
mũ c. fraternitatis. extra de frig. & mal. An Papa poſ-
ſit diſſoluere matrimonium? Dicite, aut copula carna-
lis eſt ſubſecuta, & Papa diſſoluere non poteſt, ſi ma-
trimonio habiles ſunt. Aut copula non eſt ſubſecuta, &
tunc poteſt. Ratio quia matrimonium conſummatũ
ſortitur naturam ex conſtitutione diuina, contra quam
Papa diſpenſare non poteſt: non conſummatum vero
ſortitur ex conſtitutione eccleſiæ, contra quam diſpen-
ſare poteſt, hæc eſt glo. in c. ex publico. extra de cõuerſ.
coniu. Amplius hoc caſu poſſet alter altero inuito in-
trare religionem, quod non permitteretur ſi carnalis
eſſet ſubſecuta copula. c. verum. extra de conuerſ. con-
iug. In glo. ibi, ne quis. Sed pone quod duo Iudæi cõ
traxerunt matrimonium in caſu prohibito, poſtea re-
deant ad rectam fidem, an ſint ſeparandi? Dicite quod
non c. de infidel. de conſang. & affin. in fi. & optime fa.
l. quædam. ff. de iuriſd. om. iud. & l. exigere dotem. ff.
de iudic. Et idem eſt in deſponſata per verba de præſen
ti, licet non fuerit ducta ad domum. glo. ord. in l. ea quæ.
ff. ad munici. In ead. ibi, ideo addes. In hoc gloſſ. in-
quantum addit hæc verba ad text. non bene loquitur,
quia Imperatorem reprehendere eſt peccatum in ſpiri-
tum ſanctum: vnde tenete text. vt iacet. Ad argumen
tum de concubina reſpondebitis quod illa coniunctio
non habet conſuetudinem indiuiduam, quia ex ſola vo
luntate vtriuſq; diuiditur matrimonium illud, vt in au-
then. vt ſupra dixi. Capio glo. in verb. ius ibi. l. ij. Sed
dicet quis, ſolum l. permittit patri vendere filium, ergo
non extenditur ad obligationem, cum illa lex ſit con-
tra regulas iuris. Soluunt domini Doct. ꝙ hoc proue-
nit cauſa minoris præiudicij: nam ſi lex permittit ven-
dere, ergo multo magis obligare. Ex qua gloſſ. colligi-
6 tur quod in ſtatutis habet locum extenſio, vbi eſt ma
7 ior ratio. & ita ibi dicit in d. l. i. † Mater autem non po-
teſt vendere filium etiam propter famem, vt habetur
in d. l. ij. & probatur in d. l. tranſactionibus. C. de tran-
8 ſact. † An autem filij poſſent pro obſidibus dari? dica-
tis, vt ibi. Ibi. l. fina. hoc intelligite in filio emancipato,
d vel in filio poteſtate.[d] in cauſa tamen caſtrenſi, vel
e quaſi peculij, alioquin ex nulla[e] cauſa conueniri po-
f teſt. Glo. in verbo, ciuium.[f]

ADDITIONES.

a Dum text. hic dicit, patriam poteſta. cauſari ex iuſtis nu
ptiis, adde tres modos per quos inducitur patria poteſtas,
quos ponit gl. in l. item in poteſtate. ff. de his qui ſunt ſui.
& refert. Nico. de Neap. hic.

b Not. quod licet matrimonium dicatur indiuiduum, il-
lud intelligitur quo ad propoſitum. aliquando tamen di-
citur diuiduum, vt l. cõſenſu. C. de repud. & infra de nupt.
§. ſunt & aliæ. in gloſſ. & iſti caſus connumerantur in
iſtis verſibus.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen.
Cultus, diſparitas, vis, ordo, ligamen, honeſtas.
Et ſi affinis ſi forte coire nequibis.
Hæc copulanda vetant, magna & facta retractant.

Primum probatur, quia qui errat non conſentit. l. ſi per er-
rorem. ff. de iuriſd. om. iudi. Secundum, ſcilicet conditio,

quia

quia credebam contrahere cum libera, & contraxi cũ ſer-
ua.c.ii.eatra de coniug. ſeruo. vel eſſet appoſita conditio
turpis.vt in e.fin. eatra de condi. appoſ. Tertium, cogna-
tio ſpiritualis,ſcilicet compaternitatis.: Martious Bertã
extra de cogna.ſpit. & vinculum adoptioois.l. adopt.ff.de
ritu oupt.ioſra tit.ſeq. Quartum ſi ſit votum ſolenoe, im-
pedit: vt,ſi veoi ad ſuſceptionem ſacerdotil, vel ſim pro-
feſſus alias ſimplex votum impedit matrimonium ſed iam
factum noo diſſoluit.cap.iii.extra de voto & voti redemp.
Crimen impedit matrimonium ſed iam factum non diri-
mit,niſi in tribus caſibus. Primus eſt eum adulter dat fidẽ
cum adultera, viuente legitima vaore. Secondus eſt, ſi
adulter de facto cootrahat cum adultera viuente prima
vaore. Tertius eſt,eum alter eorum cum effectu machina-
tus eſt mortem defuncti.c.tranſmiſſ. de eo qui cogno.con
ſang.vaor.ſue.& ibi oot.

c In glo.io verb. coniunctio. Iſta glo. videtur velle quod
in matrioonio requiratur duplea coniunctio animorum,
ſcilicet & corporum quod videtur contra l.cui fuerit.ff.de
cond.& demon & l.nuptias.ff.de reg.iur.Puto poſſe ſic di-
ci(dieat hie An.quiequid velit, quem ego noo iotelligo)
quod aut conſideramus matrimonium quo ad producendũ
io eſſe, & matrimonium ſolo conſenſu in eſſe producitur,
ita loquuotur contraria. Aut loquimur poſtquam matri-
monium eſt io eſſe productum, & tunc requiritur duplex
coniunctio, animorum & corporum. ita loquitur hæc glo.
Et vltima theologica verba glo.hic,habes in text.c.debi-
tum eatra de biga.& ibi glo.

d Item aduerte quod glo.io ſecundo effectu dicit,ꝙ filius
io poteſtate non poteſt io ius voeare patrem, quod eſt ve-
rum, etiam cum venia, vt hic plene & bene per Angel. de
Are. At videtur quod tertius effectus qui ſequitur, ſit ſu-
perfluus,quia oon poteſt in ius vocare,ergo oon poteſt eſſe
iudicium,cum iudiciũ iocipiat a eitatiooe. Salua opinio-
nem glo.quia ſecundus effectus loquitur io filio,qui filius
non poteſt io ius vocare patrem. Tertius loquitur in pa-
tre,vt pater non poſsit habere iudieium eum filio, & ideo
gl.eum myſterio io tertio effectu dixit,quia eum eis agen
do iudieium habere poſſumus & iſta eſt veritas.

e Adde,quod nulla obligatio eiuilis oritur ioter patrem
& filium,niſi io caſibus enumeratis per glo. in l.;lis nulla.
ff. de iudiciis. Et ratio eſt,quia ſequeretur quod quis eſſet
obligatus ſibiipſi,quod eſſe noo poteſt.l.hæres.§. ſeruo.ff.
de fideiuſ. Adde etiam dum dicit glo.filium non poſſe eſ-
ſe in iudicio ſine licentia patris, ꝙ hoc eſt verum niſi ſit
procurator alicuius,vel tutor,quia tunc poteſt. c. quia tũc
generaliter.de procur.in vi. Et oot.hanc glo. in §.ius autẽ.
quæ coumerat quot ſuot effectus patriæ poteſtatis. Et dum
glo. dicit quod filius non poteſt eſſe in iudicio ſine con-
ſenſu patris, vide Bar. o d.§.neceſsitate. Itẽ aduerte quod
dum glo.dicit, Item in ius voeare patrem non poteſt filius,
etiam eum uenia: ille tertius caſus qui ſequitur, uidetur
eſſe ſuperfluus. Cogita,& ſalua, quia ſecundus loquitur in
filio,tertius in patre,ot diai ſupra.

f In glo.in uerbu eiuium Romanorum. dum dicit ꝙ filii
francigenarum oon ſuot in poteſtate pareotum,adde quod
hanc gloſſam in hoc reputat unicam & ſingularem Bald.in
c.i.§. ſi duo fratres. alias ille.§. eſt c.ii.in tit. de fratri. de
nouo beneſ. inueſt. Hanc etiam gloſſ. Bald. commendat in
c.i.an maritus ſucced.uao. in beoeſi.& uide tex. in l. peo.
in fin.C.qui teſta. ſace. poſſ. & io d. c.i. an maritus ſuece.
uao.in beoeſ.dicit Bal. quud iſta glo. eſt ſingularis.

TITVLVS X.

De nuptijs.

CONTINVATVR *Ad præcedentes, hoc ordine: Supra uiſum eſt de patria poteſtate, uerum quia ea cauſatur ex iuſtis nuptijs, ut ſupra titu.i.in prin.ideo ordine competenti intitulatum eſt de nuptijs.*

1 *Furioſus retinet ius patriæ poteſtatis.*
2 *Alter pubertas capitur in matrimonio contrahendo quam in tutelis finiendis.*
3 *In ſponſalibus contrahẽdis tempus eſt uniforme tam in maſculo quã in fœmina, ſecus in matrimonio contrahendo.*
4 *Etas legitima ſuperueniens confirmat matrimonium.*
5 *Copula carnalis facit tranſire ſponſalia de futuro in matrimonium.*
6 *An ſenex ita ætate confectus quod non poſſit coire, poterit matrimonium contrahere.*
7 *Tria ſunt dona matrimonii.*
8 *Duplex eſt conſilium.*

IVſtas autem. Maſculi puberes & fœminæ viri poten-
tes ita demum matrimonium contrahe
re poſſunt, ſi parentum conſenſus inter-
uenerit, dummodo parentes legitimum
conſenſum præſtare poſsint. h.d. Diuidi-
tur in tres. Nam in prima ponit dictum
generale. In ſecunda illud declarat. In tertia determinat
incidenti quæſtionem. Secunda ibi, maſculi. tertia ibi,
vnde quæſitum eſt. Ibi, ciues Romani id eſt, liberi ho-
mines. Ibi ducere poſsit, id eſt non præcedente iuſſu pa
tris. Not. primo quod illi dicuntur inire iuſtas nu-
ptias qui coeunt ſecundum præcepta legum. Ex quo
colligitur quod matrimonium dicitur de iure ciuili for-
matione, quod etiam tenuit gl. ſupra de iur. nat. in prin.
Secundo not. ꝙ ad hoc ꝙ matrimonium contrahatur
recte, debet maſculus eſſe pubes, & fœmina viri potẽs.
Item not. non poſſe contrahi matrimonium per filiũ-
a ſa. vel filiam ſine [a] conſenſu parentum, quia hoc & na
1 turalis & ciuilis ratio ſuadet. Subſequenter not. † pa-
trem quantumcunque furioſum retinere ius patriæ po
teſtatis: nam & aliarum rerum dominium non amit-
tit. l. qui furere. ff. de ſta. ho. Item no. furioſi filium &
filiam poſſe inire matrimonium ſine conſenſu parentũ.
Item no. quod facilius fuit permiſſum filiæ furioſi nu-
bere ſine conſenſu patris, quam filio. Rationem vide-
b bitis ſuper glo. [b] In fi. glo. 1. [c] & de hoc tex. habes in
c c. i. extra de coniug. ſeruo. In fi. glo. in verb. puberes
2 hæc glo. non bene loquitur. † Nam licet quo ad tutelas
& teſtamenta ille appelletur pubes qui xiiij. annum cõ
pleuerit, ſi ſit vir: aut xij. ſi mulier fuerit quo tamen ad
matrimonia contrahenda appellantur puberes quam-
primum coire poſſunt. Non igitur in matrimonio co-
pulando pubertas cognoſcitur ex annorũ numero ſed
ex poteſtate coeundi. c. puberes. extra de ſpõſa. impub.
In gl. in verb. viri potentes. ibi in fine principii, primo
reſponſo, dicite vt dixi in glo. præcedenti. Ibi, l. in ſpon-
ſa. colligite ex glo. ꝙ ſponſalibus contrahendis tempus
eſt vniforme tam in maſculo quam in fœmina: vterq;
3 enim in vij. anno ſponſalia inire poteſt. Sed † in matri-
monio contrahendo tempus eſt difforme, quia eſt xij.
annorum in muliere, ſed xiiij. in maſculo, de iure ciuili.
Aliam rationem dixi, in quam comperio Ioan. Fab. in-
clinaſſe. Nã ideo vterque maſculus & fœmina in vij.
ſponſalia inire poſſunt, quia illa ſolo conſenſu perficiun
tur, cuius conſenſus eſt ita capax maſculus in vij. vti
mulier. l. in ſponſalibus. la i. ff. de ſponſa. Et ſi dixeris,
nonne matrimonium ſolo conſenſu contrahitur? l. nu-
ptias. de regu. iuris. fateor, ſed conſenſus in matrimonio
tendit ad alium finem, quam conſenſus ſponſaliorum.
Conſenſus enim ſponſaliorum tendit ad hunc finem vt
ſuperueniente ætate legitima contrahatur matrimoniũ
per verba de præſenti. c. i. extra de ſponſal. impub. in vi.
ſed conſenſus in matrimonio tendit ad hunc finem, vt
copula carnalis ſubſequatur, ad quam redditur citius
apta mulier quam maſculus, tanquam citius excreſcẽs:
vnde tempus difforme ſtatutum eſt. Ibi. §. fina. & hæc
fuit opinio Azo. Ibi, cum ita. & hæc fuit opin. Ioan.
quæ ponitur ad literam in l. ſi vxor. §. ſi minor. ff. de
adult. quæ opinio verior de iure Cano. vt ſupra dixi
d per c. puberes ſupra alleg. ꝙ ius Canoni. [d] eſſet ſeruan-
dum etiam in terris Imperij, quia matrimonium eſt
ſpecies

ſpecies materiæ ſpiritualis. faciunt quę habentur in c. ſi.
extra de præſ. in regula iuris, malę fidei. de regu. iur. lib.
4 vi. In fin. glo. not. ꝙ gratia legitima ſuperueniens, ha-
bet legitimare matrimonium præcedens de facto con
tractum. Eodē modo copula carnalis voluntariæ ſub-
ſequens, habet legitimare matrimonium pręcedens me
tu contractum. c. ad id quod per tuas. extra de ſponſa.
5 & facit l. ij. C. quod met. cauſ. Eodē modo † copula car-
nalis ſubſequens facit tranſire ſponſalia de futuro, in
verum matrimonium de præſenti. cap. is qui fidem. ex-
tra de ſponſa. Pone rationem. Nam quando tu cogno-
uiſti: ipſam poteſt capi duplex coniectura. Prima, ꝙ
cognoſcas ipſam cauſa fornicationis tantum & illicite.
Alia ꝙ cognoſcas licite tanquam vxorem & hęc ve-
lut melior ſumenda eſt ar. in l. marito. ff. pro ſoc. Sed
6 quæritur pone ꝙ ſit † ſenex ita ętate confectus ꝙ non
poſsit coire, an poterit matrimonium copulare? Vide-
tur quod ſic per l. ſancimus. C. de nup. per l. quæſitum.
ff. de lib. & poſth. Item quia natura & generandi con-
ſuetudo potius in homine eſt ſpectanda, quam valetu-
do & vitium accidentale, quo abdicatur homo a gene-
randi poteſtate. l. ſi quis poſthumos. eo. tit. & hanc vi-
detur tenere glo. in c. ij. extra de frig. & male. Ego pu-
7 to contra. Moueor primo. Nam † tria ſunt dona ma-
trimonij, fides proles, & ſacramentum quorum ſi alte-
rum deſit matrimonium eſt nullum. c. ſi. extra de con-
ditio. appo. xxxv. q. ij. c. nuptiarū. Sed in ſene qui coi-
re non poteſt, deficit donum prolis ergo matrimoniū
nullum. Præterea puer qui generare non poteſt de præ
ſenti ſperatur tamen potentia generandi in futurum nō
poteſt contrahere matrimonium. c. puberes. ſupra al-
leg. ll. ergo multo minus ſenex, qui nec nunc poteſt, nec
poſſe ſperatur Pręterea non eſt danda materia delin-
quendi. l. omnino. de ſpon. l. conuenire. de pac dot. Sed
daretur materia delinquendi hoc eſt inutilibus confri-
cationibus: nē daretur materia vxori, vt i nuptija ſcho
larium ergo matrimonium nullum. Non obſtat l. ſan-
cimus quia illa loquitur in ſene qui tamen coire poteſt,
licet cum difficultate. Et eodem modo reſpondetur ad
iura ſuperius allegata. Vel aliter, ꝙ loquantur in ma-
teria vltimarum voluntatum in qua non eſt peccandi
locus. Et hoc quod dixi de viro qui coire non poteſt,
idem dicite in muliere quę coire non poteſt. In fi. gl.
8 in verb. poteſtate. dicite quod † duplex eſt conſilium.
Perfectionis: & illi de neceſsitate non eſt obediendum.
Quoddam eſt conſilium reuerentię, & illi eſt obedien-
dum. glo. eſt ord. in c. ad aurea. de ętat. & qual. In fin. in
verb. datum dicite quod eſt verum de iure ciuili. de iu-
re autem Canonico valet matrimonium. cap. videtur.
extra qui matr. accuſ. poſ. &c.

ADDITIONES.

a An filius poſsit capere vxorem ſine conſenſu patris? dic
quod ſic hodie vt extra de ſpouſ. c. cum locum. & extra de
rapt. cap. cum cauſa. Et id quod dicitur hic in text. habet
locum de honeſtate, non de neceſsitate, vt c. ſufficiat. xxvi.
q. ii. & cap. hoc ſciendum. xxxii. iii. in gloſſ. Adde tamen
quod pro ſponſalibus contractis pro filiis per parentes,
obligantur ipſi filii ſi ſunt præſentes, & idem ſi ſunt ab-
ſentes: ſed ratificent tacite vel expreſſe cap. i. extra da ſpō
ſa. in princip. in vi.

b Not. ꝙ iure ciuili liberi homines contrahunt matrimo
nium ſerui vero non, ſed contobernium, vt in glo. prima.
De iure autem Canoni. etiam, inter ſeruos eſt matrimo-
nium, cap. i. extra de coniu. ſer. ſed tamen adhuc contracto
matrimonio tenetur præſtare ſeruitium domino, vt ibi. Si
ergo ſerua contrahat cum libero homine, eius partus mihi
acquiritur. l. & ſeruorum. ff. de ſtatu hominum. Sed quid
ſi vir eodem tempore exigat debitum carnis & ego domi-
nus exigo ſeruitutem, cui parere debet? Dic ꝙ viro, vt vo-
luit glo. in d. c. i. quia mora modici temporis, &c. vbi serui-
tium veniret præſtandum. c. perſonæ meæ. l. ſi quis in gra-
ui. §. rationes. ff. ad Sylla. Nec poſſem ego dominus con-
tracto matrimonio vendere eam alteri, & ſic ſoluere ma-
trimonium, vt in glo. dicto c. i. quia fortius eſt vinculum
ſpirituale quam temporale vt ibi notatur. & vide de hoc
in authen. ad hæc. C. de lati. lib. toll. Et hæc intelliges vera
quando dominus non conſenſiſſet illi matrimonio, alias ſi
conſenſiſſet tacite vel expreſſe, quia ſciens non contradi-
ceret tunc ſerua efficitur libera. & ſimiliter ſeruus, vt ha-
betur in dicta authen. ad hæc & iſta ponit Angel. de Are.
hic Adde quod in cōcubinatu requiritur indubitatus effe-
ctus qui præſumitur propter cohabitationem, vt in matri-
monio & ideo filii nati ex concubina, quam quis habens
vxorem tenebat extra domum, non dicuntur naſci ex con-
cubina, & ideo non legitimantur per matrimonium poſtea
ſubſequens, vt tenet Bar. in l. fi. ff. de concu.

c Et dum glo. iſta dicit, quod inter ſeruos non contrahi-
tur matrimonium, oppon. & imo videtur quod inter eos
poſsit eſſe matrimonium. nam cui competit diffinitio, &
diffinitum. l. i. §. dolum. cum glo. ff. de dolo. ſed ſeruo com-
petit diffinitio matrimonii poſita ſupra titu. l. vt patet, er-
go, &c. Huic argumen. non video quid aliud poſsit bene
reſpondere, niſi dicas ꝙ illa non ſit diffinitio matrimonii,
ſed etymologia matrimonii & arguere ab etymologia af-
firmatiue, non licet, & ſic non obſtat. Licet contra iſtam ſo
lutionem dum dico, quod arg. ab etymologia tenet nega-
tiue, nō affirmatiue fortiter facit l. i. ff. de fur. Sed hæc op-
poſitio nihil eſt. Et ꝙ contubernia ſeruorum præſtent in-
diuiduam vite conſuetudinem, videtur eſſe text. in l. poſ-
ſeſſum. C. commu. veri. iud. Vnde forte pro ſolutione non
poſſet aliud dici, niſi quod illa verba l. i. ff. de ritu nup. ſint
addenda huic diffinitioni, & nihil obſtabit. Sed tu dic &
bene quod imo in contubernio non eſt induidua coniun-
ctio. tex. eſt not. in §. ſi vero decretum. & in §. ſi vero ab ini
tio. in auth. de nupt. hodie vero de iure Canoni. cum inter
eos ſit matrimonium, nulla ratione poteſt diſſolui, etiam
ſi inuitis dominis contraxerint. c. i. de coniug. ſer. Cogita
tamen an §. ſi vero ab initio. hoc dicat.

d Attende diligenter quod in caſibus in quibus nō eſt ex-
preſſe per legem deciſum, ſi res pendet ex opinio. Doct. vt
in deciſione duarum quartarum, tunc ſi reperitur deciſio
Canonica, omnibus opinionibus eſt præferenda, vt in cap.
Raynutius. & in cap. Raynaldus. extra de teſta. Econtra
ſi reperitur deciſio legalis & non canonica, ſeruabitur in
vtroque foro. & ita not. glo. in d. c. i. extra de oper. no. nun.
& ideo de matrimoniis de quibus non tractatur de iure Ca
nonico, & ſunt deciſa de iure ciuili, ſeruabuntur ll. in
vtroque foro. Ex quo infertur, quod ſic clericus non con-
fecerit inuentarium, tenebitur vltra vires hæreditarias ſi-
cut laicus. l. fin. C. de iure deliberand. Et ſic non implens
voluntatem defuncti, priuatur hæreditate ſicut laicus, vt
in authen. hoc amplius. C. de fideicommiſſ. Item nec hære
ditatem non aditam trāſmittit, ſicut nec laicus. l. i. §. in no
uiſsimo. C. de caduc. tollend. Item in caſibus in quibus laī
cus perdit poſſeſsionem, perderet etiam clericus. l. fina. C.
de acquir. poſſeſ. & de his omnibus vide Petrum de Anch.
in ſuo opere ſtatuto. Speculat. de diſpu. & allegat. §. poſtre
morum. Adde quod in materia ſpirituali lex ſuccumbit
canoni, vbi canon contrariatur legi, vt dicit glo. in priuile
gia. C. de ſacroſan. eccle. quia in his non dedignantur le-
ges ſacros canones imitari, vt in authen. vt clerici. ad pro-
prios epiſco. §. fina. concor. coll. vi. Nūquid ergo in vtro-
que foro, ſcilicet ciuili & Canonico ſunt ſeruandæ leges
& canones? Ioan. And. in cap. ii. de oper. noui nuncia. di-
cit, quod in caſibus in quibus leges non contradicunt ca-
nonibus, mixtim allegatur in vtroque foro, vt in cap. pa-
ſtoralis. extra de fid. inſtrumen. Aut inuicem contradi-
cunt, & tunc lex ſeruabitur in ſuo foro, & canon in ſuo, vt
in cap. relatum. & c. cum omnes. extra de teſtamen. & in
c. ii. de arbit. in vi. Si vero lex inducat peccatum tunc in
dubio. ſtatur canoni. c. fina. extra de præſcrip. Nam in his
quæ concernunt periculum anime, Papa poteſt talem legē
tollere. c. nouit. extra, de iudi. c. fi. extra de ſecun. nup. Sed
ubi non uertitur periculum animæ, tunc Papa non poteſt
tollere legem cum iuriſdictiones ſint diſtinctæ. xvi. diſtin-
ctio. c. cum ad verum, & not. x. diſtin. c. quoniam. & in c. ii.
de regu. iur. in vi. & per Bar. in d. l. priuilegia.

1 *Quæ ſint nefaria & inceſta nuptiæ.*
2 *Edictum in certis perſonis prohibitorium in alijs cenſetur permiſſorium.*
3 *Quomodo inter fratres adoptiuos matrimonium poſſit contrahi.*
4 *Frater cum ſorore adoptiua hodie poteſt matrimonio copulari.*

5. ERgo non omnes. Inter aſcendentes,
1 † ſiue deſcẽdẽtes,[a]
a ſiue naturales ſiue adoptiuos, matrimonium prohibetur, etiam per emancipationem adoptione diſſoluta. Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat quomodo inter aſcenden
b tes[b] & deſcendentes matrimonium ſit prohibitum.
In ſecunda tractat, quemadmodum impediatur inter collaterales. Secunda ibi, inter eas quoque Prima ſubdiuiditur in tres. Nam prima ponit dictum generale. In ſecunda ſtatuit pœnam contrafacienti. In tertia dictum augmentat. Secunda ibi, quod ſi tales perſonæ. tertia ibi, & hæc adeo. Ibi, ergo quaſi dicat cum ſupra ſtatutum fuerit ita demum iuſtas nuptias iniri, ſi ſecundum legis præcepta contrahantur bene ſequitur quod non caſu &c. vt in tex. Not. primo non licere omnes
c mulieres nobis in matrimonio copulare.[c] Item no. a quarundam mulierum nuptijs abſtinendum eſſe. Ex
2 quo infertur, quod cum † edictum Imperatoris ſit prohibitorium certarum perſonarum, intelligetur generaliter in alijs permiſſorium. Quaſcunque igitur mulieres nobis in matrimonio poterimus copulare: niſi ſpecialiter prohibitæ fuerint, ad hoc optime facit in ſimili. l. i. ff. de
d teſti.[d] Item not. inter fratres et ſorores adoptiuos ma
3 trimonium contrahi non poſſe † tamen ſi per emancipationem adoptio diſſoluatur matrimonium inter collaterales permittitur. Sed dixerit aliquis, ſi inter aſcendentes & deſcendentes etiam adoptiuos impeditur copula matrimonialis, diſſoluta per emancipationẽ adoptione, quare non ſic inter collaterales? Reſpondetur, ꝙ ideo inter aſcendentes hoc ſtatutum eſt, quia licet deſcendentes adoptiui emancipentur, durant tamen adhuc reliquiæ iuris patriæ poteſtatis & reuerentiæ paternæ, argumen. opti. in l. vlt. §. ſeruus in caput. ff. de quæſtio. Sed inter collaterales nullũ eſt ius patriæ poteſtatis, cuius reliquiæ durare poſſint. Præterea inhumanius eſt quod illa quam quis aliquo tempore habuit vt filiam debeat poſtea habere vt vxorem. l. ſi quis alienã. C. de nupt. Item not. ꝙ ſi quis generum velit adoptare in filium debet prius filiam emancipare. Ratio: nam ſi non emãciparet filiam, iſte gener, idemque filius adoptiuus, efficeretur familiæ adoptantis, & ſic vxoris ſuæ frater, quod eſt prohibitum: ſed quando filia eſt emancipata, non efficitur eidem frater per adoptionem, quia illa filia exiuit agnationem patris. l. qui in adoptione. ff. de adoptionibus. Eodem modo ſi quis vellet adoptare virum, debet prius emãcipare filium, ratione de qua ſupra. In fin. glo. in verb. inter eas. Hæc opinio eſt vera, & probatur in l. quique. §. parentes. ff. de in ius voc. Alia etiam ratione vxorem habere non poſſet, quia ea eſſet ætate, vt coeundi poteſtas ab eo abdicata reperiretur, & facit pro illa opinione quam propediem recenſui vobis, & introduci poteſt illud Petrarchæ ad amicũ: Eſt tam nuptijs apta ſenectus, quam bruma meſſibus. Ridiculum ioci genus eſt ſponſus ſenex. In fin. gloſſ.
e in verbo, non tanta. dicite ꝙ de iure[e] Canonico frater & ſoror ſunt in primo gradu, de iure ciuili ſunt in ſecundo. Filij duorum fratrum de iure Canoni. ſunt in ſecundo, de iure autem ciuili ſunt in quarto. de quo dicã infra de gradib. §. i. In fi. gl. in verbo, filiam. Docto. communiter reprehendunt hanc glo. dicentes ꝙ hoc conſilium hodie ualet & tenet, ex quo immutatum non reperitur. l. præcipimus. C. de appellat. l. ſancimus. C. de teſta. Ad contrarium reſpondetur, ꝙ licet non tollatur ius agnationis quo ad facultatem ſuccedendi, tollitur tamen quantum ad nomen familiæ, vt hic. Sed cõtra tex. opponitur, ꝙ hoc conſilium hodie non ſit neceſſariũ,
4 imo hæc materia ſit correcta, vt dicamus † fratrem cũ ſorore adoptiua hodie poſſe matrimonio copulari, quia filius adoptiuus regulariter non tranſit in poteſtatem patris adoptantis, ideoque iura ſuæ familiæ nõ amplectitur. l. cum in adoptiuis. C. de adop. §. ſed hodie. infra titu. i. Huius timore Innocen. in cap. i. extra de cogna. leg. dixit hanc materiam eſſe correctam: ſed eius opinio reprobata eſt, & alij communiter repugnant: primo per illud capi. quod emanauit poſt compilationem huius libri, præterea licet filius adoptiuus nõ trãſeat in poteſtatem adoptantis, tamen iura adoptionis conſequitur, vt dicam ſtatim in glo. magna. & pro hoc allegat nota. in l. fin. C. de in ius voc. & in l. adoptiuũ. vbi habetur quod filius adoptiuus non vocat patrem
f adoptiuum in ius.[f]

ADDITIONES.

a Adde ꝙ prohibitum eſt matrimonium inter fratrem & ſororem, ſiue ſint ex eodem parente, ſiue ex altero tantum, ſiue ſint naturales, ſiue adoptiui, durante adoptione: ſecus ea finita, & ſic etiam non licet fratri contrahere matrimonium cum ſorore, nec etiam cum filia, nec cum nepte ſororis, vt in § fratres. ſed bene licet contrahere matrimonium cum filia ſororia adoptiuæ, vt in §. eius vero. & filii duorũ fratrum vel ſororum qui dicuntur conſobrini, poſſunt de iure ciuili contrahere inter ſe, vt in §. duorum autem. Itẽ non licet contrahere matrimonium cum matre & amita, id eſt, ſorore patris: nec cum amita magna vel matertera magna, id eſt, ſorore aui vel auiæ. hoc dicit vſque ad §. affinitas.

b Not. inter aſcendentes & deſcẽdentes prohibitas eſſe nuptias vſque in infinitum, adeo vt ſi Adam viueret, nõ poſſet reperire vxorem, vt hic vult glo. & glo. in l. nuptiæ conſiſtere. la iiii. ff. de ritu nupt. & glo. in l. nemini. C. de nup. Hoc procedit ſiue ſint aſcendentes & deſcendentes ex legitimo matrimonio, ſiue nõ l. & nihil intereſt. ff. de ritu nup. Et de Adã ponit ille aliã rationẽ, infra proxim. col.

c Item pondera tex. hic in prin. ꝙ appellatione parentũ, & appellatione liberorum, veniunt parentes & liberi in infinitum, contra l. Iuriſcon. §. parentes ff. de gradi. Solu. per tex. in l. quique. §. parentes. el i. & ibi gloſſ. ff. de in ius vocand. In tex. ibi nefarias & inceſtas. Dic quod nefariæ proprie ſunt inter aſcendentes & deſcendentes, inceſtæ vero inter collaterales, vt not. in rub. C. de inceſt. nupt. & glo. in l. inceſte. ff. de ritu nupt. & glo. in auth. de inceſt. nupt. in prin. in verb. illicitas. quæ gloſſ. pro hac differentia allegat iſtum tex. qui probat contrarium. niſi dicas prout dicit gl. in dict. verb. illicitas. ꝙ ll. quandoque promiſcue vtuntur. Item contra iſtas differentias habes text. expreſſum. in l. fina. in princi. ff. de ritu nupt. & in l. fin. in fin. ff. de condi. ſine cauſa.

d Item not. inter aſcendentem & deſcendentem adoptiuos vel naturales impediri matrimonium, etiam per emancipationem adoptione diſſoluta. Et fuit ratio dubitandi: nam videtur ꝙ facta emancipatione poſſit ducere, cum per illam emancipationem fiat extraneus l. quin etiam. §. fi. ff. de ritu nupt. Sed ratio decidendi fuit ſecundum Petr. de Bell. pert. publicæ honeſtatis inſtitutum, alias diffamaretur: quia in copulatione nuptiarum ſemper honeſtas inſpicitur. ff. de ritu nupt. l. ſemper. Attende tamen quod adoptatus poteſt capere in vxorem, facta adoptione, matrẽ patris adoptantis. d. l. quin etiam. non autem vxorem ipſius adoptantis. l. adoptiuus. ff. de ritu nuptia. & adde l. iiii. §. i. ff. de grad. cognat. &c. Et aduerte, quia illa l. quin etiam. §. fina. multum turbat mihi ſpiritum contra iſtum text. quĩ vult quod inter aſcendentes & deſcendentes etiam diſſoluta adoptione prohibitæ ſint nuptiæ, & ibi dicitur contrarium. Sed ſolue per l. qui in adoptionem. in prin. ff. de adop. ꝙ per adoptionem non fit auia. & licet etiam per adoptionem vxor non efficitur mater, nec loco matris, eſt tamen loco nouercæ. d. l. adoptiuus. ſed mater patris non eſt auia nec loco auiæ, nec aliquis ita ſentit, & eſt hoc verum.

e Aduerte dum glo. iſta dicit, idem hodie de iure Canonico

nico, puto quod male dicit, poſito etiam quod non eſſet diuerſa computatio graduum, quia de iure Canoni. prohibetur in quarto gradu. dicto cap. fin. de conſanguinitate & affinitate, ſed iure ciuili permittitur d. §. duorum. infra eodem. Pro ea tamen eſt tex. de iure Cano. in c. non debet extra de conſanguini. & affini. Qualiter autem gradus de iure ciuili ſiue Canoni. debeant computari, vide not. per Hoſtien. plene in ſumma. de conſanguinitate & affi. & Dyn. in tit. ff. de gradibus. & infra tit. de gradi.

f Sed aduerte, quia in iſtis duobus vltimis caſibus multū obſtat fundamentum glo. quia ars debet imitari naturam: hic eſſet contra, quia in primo adoptatus ex filia eſſet in poteſtate aui. in ſecundo natus ex filia non eſſet in poteſtate aui. Imo plus etiam hodie tranſit in familiam patris adoptantis licet habeatur perinde ac ſi non tranſiſſet. ita videtur eſſe tex. in d. l. ſi. in ver. ideo. ibi quaſi nō fuiſſet in alienam familiam tranſlatus.

1 *Is quem adopto, fit cognatus illis qui ſunt de cognatione mea.*
2 *Filius filiæ meæ non eſt de agnatione mea.*

§. FRatris. Non licet patruo vel auunculo inire matrimonium cum nepte vel pronepte ex linea tranſuerſali. Tranſuerſalibus vero in linea ex latere, matrimonialiter coniungi poſſe permiſſum eſt, hoc dicit. Not. primo, non licere nobis matrimonialiter copulare fratres, vel filiam vel nepotem ex fratre vel ſorore.[a] Not. regulam quod fratris prohibemur ducere neptem. Item not. quod filiam ſororis adoptiue poteſt frater ſibi matrimonialiter copulare, quia illa illi fratri non eſt nec naturali, nec ciuili vinculo colligata quod aperte ex glo. declarabitur. Not. ex ver. duorū fratr. duorum fratrum filios vel ſororū, vel fratris, vel ſororis, poſſe matrimonialiter copulari: quod eſt verū de iure ciuili, de iure autem Canonico ſecus, quod ſectari debemus. c. fin. & c. non debet. extra de conſangui. & affini.[b] Item no. non licere nobis matrimonialiter copulare, nec amitam, nec materteram etiam magnam. Finaliter no. & hæc eſt difficultas, quod nedum amita, verumetiam matertera poteſt adoptione conſtitui: q̄ ſtatim explicabo in glo. pen. Glo. i.[c] Gloſſ. in verb. ciuili iure.[d] In fin. glo. in verb. materteram,[e] Dicite, hæc ratio non eſt bona, quia inter collaterales non eſt dare huiuſmodi reuerentiam, vt dixi ſtatim in §. inter eas. Vnde alias dixi vrgentem rationem: pro cuius declaratione præmitto, q̄ † quando ego adopto aliquem, ille efficitur cognatus illis qui ſunt de agnatione mea l. qui adoptionem. ff. de adoptio. Modo ad propoſitum. Si queratur an patruus vel amita, auūculus vel matertera adoptione conſtitui poſſint, aut loquimur de patruo vel amita, & tunc illi indiſtincte cauſari poſſunt, ſiue cauſetur adoptio in perſona nepotis, ſiue cauſetur in perſona patrui, vel amite, quia illi ſemper reperiuntur de agnatione adoptantis. Aut querimus de auunculo vel matertera, & hic eſt diſtinguendum. Aut adoptio cauſatur in perſona nepotis, & tunc conſtituitur auunculus & matertera. Pone enim q̄ habeam filiam & filium, adopto aliquem tanquam natum ex altera filia, iſte erit nepos alteri filio, vel filię, quia illę filius vel filia reperitur de mea agnatione, & ita loquitur l. per adoptionem. §. fi. ff. de ritu nuptiarū. Aut cauſatur adoptio in perſona filij vel filiæ, & tunc non cauſatur auunculus vel matertera. Pone enim, ego habeo ex filia nepotem, poſt hoc adopto aliquem in filium vel filiam, iſtæ adoptatus vel adoptata non erit auunculus vel matertera filio vel filiæ meę: ratio, quia † filius filiæ meę non eſt de agnatione mea. §. fi. ſupra tit. i. Capio glo. in verb. magnam. ibi, magnus. Hæc bona.[f]

ADDITIONES.

a Imo nec proneptem, vt tex. notab. in l. ſororis pronepteē. in prin. ff. de ritu nuptia. licet Ang. hic contra, & peſſime.

Item not. ex hoc §. id ad quod vulgo iſte §. allegatur, quod quotieſcunq; duæ rationes vel cauſæ finales tendūt ad prohibitionem alicuius actus, licet ceſſet vna ratio, tamen habet locum ipſa prohibitio. concordat glo. in §. illud. iuncto tex. infra eodem. ad idem allegatur vulgo l. ſi ventri. §. in bonis. alias §. fin. iuncta gl. ff. de priuileg. credito. de hoc eſt melior text. de iure ſecundum Bal. ibi, in l. ſi non lex Aelia Sentia. in prin. ff. de hæredib. inſtituen. Et vide quod per iſtum §. in hoc propoſito dicit glo. notab. in l. ſi quis ad exhibendum. ff. de exceptio. rei iudi. & adde prædictis aliam glo. in §. minima, in verbo, vel econtra. & ibi Doctores ponderant, infra de capitis diminutione.

b Adde quod ex prædictis patet, q̄ maior eſt prohibitio de iure ciuili inter collaterales ab infra, ſcilicet inter amitam & nepotem, quam inter collaterales exiſtentes æquales, puta inter filios duorum fratrum, qui poſſunt ſimul iūgi de iure ciuili. rationem ſentit tex. in l. ſororis proneptem. ff. eod. & ponit clare gloſſ. in fin. hic in verb. magna. licet ſecus de iure Cano. d. c. non debet: & hodie ſtatur iuri Canoni. & primus gradus de iure Canoni. incipit a duobus fratribus. ſed de iure ciuili non eſt dare primum gradum collateralium, quia ipſi ſunt in gradu ſecundo, vt infra de gradibus. §. ſecundo gradu. Et ratio diuerſitatis eſt, quia de iure Canonico non recurrimus ad ſtipitem in quo iſtæ perſonæ ſunt vnitæ: ſecus de iure ciuili: ſed noſtrum ius ciuile obtinet quo ad ſucceſsiones, ius vero. Canoni. obtinet quo ad matrimonia, vt eſt gloſ. in §. hactenus. infra de gradibus. Et ideo ſi ſtatutum exiſtat q̄ extantibus agnatis vſque ad quartum gradum mater non ſuccedat, iſtę gradus quartus debet computari ſecundum ius ciuile, non Canon. quia gradus proprie eſt de iure ciuili: de iure vero Canon. dicitur ſaltus quia ſaltat de fratre in fratrem, omiſſo patre, de quo plene per Doctores in l. fina. infra de ſucceſſ. edict. vbi Bart.

c In glo. i. in verb. neptem. In fi. dum dicit, ſecus in adoptiuis. quicquid dicat hic Ang. ex mente Ioan. Fab. & Ioan. de Plat. puto quod iſta glo. bene dicat in termi[illegible] quem allegat, quando per adoptionem non contra[illegible] cognatio: ſecus ſi contraheretur cognatio, vt quia [illegible] filiā adoptaret filium habentem nepotem. & vide infra in prin. huius glo. In ea. glo. puto melius & clarius poſſe reſponderi, quia aut loquitur in collateralibus ab infra & tunc ſi prohibeor ducere filiam, prohibeor etiam neptem, aut in collateralibus æqualibus & tunc ſecus. Et ratio eſt in primo caſu propter reuerentiam, vt hic tex. in ver. item materteram. & l. ſoror proneptem. ff. de ritu nup.

d In glo. in verbo ciuili iure. adde aliam rationem quam aſsignat glo. in l. ſi qua. §. ſi. ff. de ritu nupt.

e Et quia glo. in verbo, materteram, eſt ſummæ difficilis, vt eam intelligas vide glo. in l. ſi qua. §. fina. ff. de ritu nup. in glo. in verb. fit ante fi. in ver. item ſi habeo duas filias. Et aduerte, quia licet Doctores aliter non reprehendant iſtas rationes diuerſitatis poſitas in glo. videlicet quod ideo nō poſsit per adoptionē creari auunculus vel matertera, adoptando aliquem in filium vel in filiam, quia iſti adoptati tanquam maiores, imperarent nepotibus legitimis & naturalibus tanquam minoribus, & ſic legitimi & naturales eſſent ſubiecti adoptiuis, quod eſt ridiculum ſecundū glo. Videtur mihi quod iſte rationes ſint falſæ: quia attentis iſtis rationibus pro veris, ſequeretur q̄ patruus & amita non poſſent fieri per adoptionem adoptando aliquem in filiū vel filiam: quia eodem modo iſti adoptati tanquam maiores imperarent nepotibus legitimis & naturalibus tanquā minoribus, & nepotes eſſent eis ſubiecti, & tamen iſtud eſt falſum, quia patruus & amita poſſunt indiſtinctę creari per adoptionem ſiue adoptando aliquem in filium vel filiam, ſiue in neptem, vt vult iſta glo. in prin. & Doct. omnes, per rationem notabilem diuerſitatis quam hic ponunt. Præterea attenta ratione gloſſ. pro uera, ſequeretur quod hic in uer. eius uero. filius legitimus & naturalis efficeretur auunculus nepoti filio filiæ adoptatæ, quia eſſet commodum filii legitimi & naturalis, ut ſupra dictum eſt. Licet poſsit dici iſto ſecundo caſu, & eſt uerum, quod ideo in d. uerſi. eius uero. filius legitimus naturalis non efficitur auunculus nepoti filiæ adoptatæ, propter rationem quam ponit hic glo. in uerbo ciuiliter, quam etiam ponit hic tex. Item

ſi vera eſſet iſta ratio, ſequeretur, ꝙ primum exemplum gl.
poſitum in d.l. ſi qua. §. ſi. eſſet falſum: & tamen illud appro
bat An. hic, & putat eſſe melius iſto glo. hic.
f Et vt intelligas quæſtionem huius gloſſ. dum quærit de
fratre aui materni, an dicatur patruus magnus, vide om-
nino gloſſ. in §. quarto gradu. in verb. auunculus in-
fra de grad.

1 ☞ *Verba præteriti temporis ſunt abnegatiua præſentis.*
2 *Eodem tempore non licet duobus matrimonio copulari, ſine infamia, niſi ratione iuſti erroris.*
3 *Mulier debet relinquere ſecundum maritum & adhærere primo.*
4 *Ex coniunctione illicita cauſatur affinitas.*
5 *Vxor non dicitur affinis marito, ſed eſt principium affinitatis.*
6 *An valeat venditio vno nummo facta.*
7 *Res digna maiore pretio vendita pro uno nummo præſumitur donata.*

§. AFfinitatis. Illa quæ fuit priuigna nurus,
ſocrus, vel nouerca, nobis
matrimonio cupulari non poteſt. Idem &
multo magis ſi adhuc ſit priuigna, nurus,
ſocrus, vel nouerca, quia nec vna pluribus
matrimonio eodem tempore copulari poteſt. hoc dicit.
Ibi, quoque. Hæc dictio, quoque, eſt dictio implicatiua.
a Not. primo, ratione affinitatis[a] quibuſdam nuptijs
abſtineri debere. Item not. in verbo, fuit. iunctis illis quę
1 ſequuntur ꝙ verba præteriti temporis † ſunt abnegati-
ua præſentis. & de hoc eſt gloſ. in l. iij. §. lex Iulia. ff. de
teſti. Alber. voluit in l. i. C. de rap. virg. Item not. a
nuptijs priuignæ, nurus, ſocrus, vel nouercæ, abſtineri
debere. Not. rationem, quia aliæ, ſcilicet nurus & pri-
uigna, ſunt loco filiorum: aliæ, ſcilicet ſocrus & nouerca
ſunt loco matrum: quod verum arbitramur in ſocru,
ſed in nouerca ſecus.
Tũc cornix albeſcit, vbi ſancta nouerca geſcit. Et alibi:
Pede modo ſuo parat priuigna venenum.
Adhunc tex. reſpõdetur, ꝙ nouerca eſt loco matris, vel
2 eſſe debet ſi non ſit. Item not. quod † eodẽ tempore
non licet matrimonio duobus copulari, nec econuerſo
alioquin infamia irrogaretur. l. eũ qui duas. C. de adul.
Quod verum limitate, niſi ratione iuſti erroris. Nam ſi
mater per nuntium proprium certiorata falſo fuerit de
morte mariti abſentis, poteſt libere alteri copulari. au-
then. hodie. C. de repu. c. in præſentia. extra de ſponſal. et
ſic eodẽ modo reperitur nupta duobus: ſed hæc ſuſtine-
b tur ratione iuſti erroris.[b] Sed dubitatur: pone qđ prior
maritus reuertatur, contracto matrimonio per vxorẽ,
an adhærere poterit ſecundo, cui vxor erat falſo menti-
ta de morte primi, an vero ad primum reuerti debeat?
3 Dicite quod † reuerti debet ad primum. c. cum per belli-
cam. xxx. q. i. eſt glo. ordinaria in l. miles. §. ſi. ff. de adul.
& ſuadetur ratione. Nã licet prima facie videretur ma-
trimonium legitime contrahi cum ſecundo tamen ex
poſt facto detegitur fallacia, & redditur ſecundum ma-
trimonium nullum, & primum validum. arg. in c. fra-
ternitatis. extra de frigid. & malefi. Ex quo videtur di-
cendum quod filij nati ex ſecundo matrimonio, cuius
nullitas detegitur per aduentum primi mariti, dicantur
illegitimi & naturales. Sed cõtra eſt veritas, quia ſunt
nati ſub colore matrimonij, vnde ratione iuſti erroris
in matre cauſato, item ratione erroris communis ver-
ſantis in populo, & fauore liberorum, legitimi ſunt, &
pro legitimis habentur, argumentum in l. Barbarius
Philippus. ff. de offic. præt. in l. i. C. de teſtib. & eſt gloſ.
ordinaria in dicta l. miles. §. fina. & in dicto cap. cum
per bellicam. xxxiij. quæſt. i. In gl. affinitatis. ibi, ſciẽ-
dum. Ideo dicuntur affines, quia vnus tendit ad finem
alterius, & econuerſo. Ibi, ſine nuptijs. Not. ſingula-
4 riter ex glo. quod licet † ex coniunctione illicita nõ cau
c ſetur affinitas[c] de iure ciuili, tamen cauſatur de iure Ca-
no. pro qua eſt tex. in c. ſemper. extra de eo qui cogn.
conſang. vxo. ſuæ. Vnde ſi frater tuus, vel aliquis in
quarto gradu tibi conſtitutus, cognoſceret puellam il-
licite, ex hac illicita cognatione cauſatur talis affinitas,
quę impedit te cum illa matrimonium contrahere: &
d licet multi decipiantur, iſta eſt veritas. In fin. glo.[d] no.
5 quod † Vxor non dicitur affinis mariti, ſed principium
affinitatis appellatur. Sed mihi videtur quod glo. ma-
le loquatur. Primo, nam illæ qui tendit ad finem alte-
rius per copulam, appellatur affinis: ſed vxor eſt hu-
iuſmodi, ergo, &c. l. non facile. §. affines. ff. de grad. Præ-
terea ſi eſt caput affinitatis, ergo ipſa eſt affinis, quem-
admodum princeps familię appellatur de familia. l. fa-
milię appellatione. de verbo. ſignificat. Tertio eſt text.
in l. nec vnius. C. de hæredib. inſtituend. Non obſtat
argumen. glo. ſi eſt affinis, ergo non poteſt matrimo-
nium inire cum marito ratione affinitatis: quia reſpon-
detur, quod affinitas præcedens matrimonium, bene
impedit matrimonium contrahi: ſed affinitas quæ cau
ſatur eo momento quo cauſatur matrimonium, non
impedit, quia non eſt affinitas niſi præcedat matrimo-
nium, ad hoc faciunt quę habentur in l. ſi poſt mortem.
de leg. i. & quod vidiſtis in quæſtio. de puncto ſupra
de his qui ſunt ſui vel alie. iuris. Docto. tamen inſequẽ-
tes gloſ. inducunt illam ad quæſtionem. in argumen.
6 † nunquid valeat venditio vno nummo facta quod
probant ipſi. Nam vnus non eſt numerus, ſed eſt prin-
cipium numeri, vt hic dicitur de vxore: ſed venditio cõ
trahi non poteſt niſi numerato pretio. §. item pretium,
infra de contrahen. emptio. igitur &c. Vos dicite con-
tra, per l. ſi vſuſfruct. ff. de iur. dot. Non obſtat argumẽ.
quia dico quod venditio vnus poteſt eſſe numerus, vt
ſupra dixi. Vel verius dico, quod cauſatur ex pretio,
re vendita, & conſenſu l. ij. §. i. de contrahen. empt. Nõ
obſtat §. item pretium, quia conſiderarunt frequentiam
emptionis & venditionis, quæ potius fuerunt in plu-
ralitate denariorum, non autem in vno. Fateor tamen,
7 quod † ſi vna res vno nummo venderetur digna ma-
iori pretio, quod licet eſſet venditio in forma, diceretur
præſumpta donatio. d. l. ſi vſuſfruc. & l. ſi donationes. ff.
e de contrah. emptio. Glo. in verb. nupta.[e]

ADDITIONES.

a Not. quod affinitas, ſiue nomina concernentia affinita-
tem & parentelam, verificantur in præſenti & præterito:
quod eſt verum ſecundum Bartol. quãtum ad prohibitio-
nem matrimonii, & non quo ad alia. l. cui eorum. §. affini-
tatis. ff. de poſtulan. Et ideo ſtatutum diſponens quod in-
ter affines debet fieri compromiſſum, debet intelligi de
affinitate de præſenti. per d. l. cui eorum. §. affinitatis. Et
pro hoc facit, quod priuilegium conceſſum perſonæ, tantũ
durat quantum perſona, iuxta not. per Bart. in l. Titia Se-
ia §. vſuras. de leg. ii. & per Cyn. in l. ii. C. de epiſc. & cler.
Alii terminauerunt oppoſitum per hũc §. & l. ſi. C. de verb.
ſign. & ſecundũ hoc intellige dictum Bart. in l. qui iuriſdi-
ctioni præeſt. ff. de iuriſd. om. iudi.
b Dum hic dicitur quòd non licet alicui habere duas vxo-
res, & quod habens efficitur infamis, adde quod idem eſt
ſi quis haberet duas ſponſas, vel vnam ſponſam & vnam
vxorem. gloſſ. eſt in dicta l. eum qui duas. & text. in l. i.
in fin. ff. de infam. Et adde quod eodem modo habens
duas concubinas eſt infamis, & repellitur a teſtimonio &
dignitate. glo. eſt notab. in §. ſi vero effuſa. qui eſt. §. ante-
pen. in verbo exiſtente. in authen. quibus mod. nat. effi.
ſu. quam gloſſ. pro notabili allegat Bald. ſed corrupte,
in l. ii. C. de inceſt. nupt. & ibi dicit ſe credere idem eſſe ſi
habeat vnam vxorem & vnam concubinam ſimul, licet ſe-
cundum eum non ſeruetur de facto. Sed aduerte, quia Bar.
in l. i. in fin. ff. de his qui not. infam. dicit, quod licet pro-
hibitum ſit habere duas concubinas, vt dicto. §. pen. & fina.
in auth. quib. modis. natu. effi. ſui. non tamen eſt infamis
quia non eſt de enumeratis in d. l. i.

c An ex coniunctis illicitis cauſetur affinitas, vide etiam infra de gradibus. §. i. & eſt glo. in l. iiii. C. de nup.

d Dum allegat l. princeps. ff. de verb. ſignif. melius facit
l. familiæ appellatione. ff. de verb. ſignif. Adde primũ pro-
pter quod vnumquodque tale & ipſum magis tale authẽ.
multo magis. C. de ſacroſanct. eccleſiis & ibi Bald. Si ergo
propter vxorem alii dicuntur affines, vt d. l. non facile. §.
affines. ff. de grad. ergo multo magis ipſa vxor debebit dici
affinis. Secundum idem iudicamus de cauſa cauſante effe-
ctum, quod de ipſo effectu. l. quo minus. ff. de flu. Adde q̃
inter ſponſos & ſponſas non dicitur proprie affinitas, vt
not. glo. in l. quod ſeruus. ff. de condi. ob cauſ. & ideo inter
eos nõ habet locũ ſtatutũ diſponẽs inter affinea &c. & pro
gl. hic poſita facit gl. in l. non ideo. C. de hæredi. inſti. & alia
glo. in l. affinitatis. C. commu. de ſucceſſ. quas vide.

e In glo. in verb. nupta. in fi. De hoc, an auxiliũ ſpeciale cõ
petat vbi competit generale, dic vt habetur l. i. in fi. magne
glo. & per Dyn. extra de regu. iur. c. grati. &c.

1 Filius mariti ex uxore præmortua, contrahere poteſt matrimonium cum filia uxoris ex marito præmortuo.
2 Matrimonium non poteſt eſſe inter adultam & curatorem, aut filios curatoris.
3 Filii duorum compatrum non poſſunt matrimonio ſimul copulari.
4 Si uxor mea tibi ſit commater, ego quoque ero compater tuus.
5 Clerici deferentes tonſuram & veſtes ordini congruentes, gaudent priuilegio clericali.
6 Rapta nubit raptori de iure Canonico, ex quo vitium raptus purgatur per liberum conſenſum.
7 Quibus modis impeditur matrimonium.
8 An conſuetudo poſſit aliqua diſponere circa matrimonium.

§. MAriti. ^a Not. ex hoc. §. quod † filius ma
a riti ex vxore præmortua contra-
1 here poteſt matrimonium cum filia vxo-
b ris ^b ex marito p̃mortuo. Et eſt ratio quã
ſentit glo. quia mariti agnati non efficiun-
tur affines agnatis vxoris, nec econuerſo: vxor enim
efficitur affinis marito & omnibus agnatis ſiue cogna
c tis ^c mariti ſui, & econuerſo, & ſic eſt declarata gloſſ. in
verb. poſtea. Ex verb. ſi vxor. not. quod cum ſpon-
ſa filĳ ſiue cum filia vxoris, nata poſt contractum ma-
trimonium, ex alio impeditur matrimonium contra-
hi: licet enim talis filia non ſit priuigna, nec talis ſpon-
ſa nurus, tamen de honeſtate ab huiuſmodi nuptĳs eſt
abſtinendum; quædam enim ſunt prohibita, etſi licita
ſint. l. ſi vxor. §. i. & l. ſemper. de ritu nupt. Not. in
verſ. illud quod cognatio ſeruitutis adfert impedimen
tum nuptiis. Item not. in verſicu. ſunt & aliæ perſo-
næ. quod bene eſt vt in quibuſcunque caſibus enume-
ratis generalis clauſula ſubĳciatur. l. ſi ſeruus ſeruum. §.
d inquit. ff. ad l. Aquil. ^d Glo. in verbo, poſtea. ^e In fi.
e glo. in verb. cognationes. not. quod ſublato vno impe-
dimento, lex non firmat actum contra aliud impedimẽ
tum. l. ſi non lex. ff. de hæredi. inſtituen. & ibi not. In
glo. ſunt & aliæ. ibi. l. cum ancillis. hoc verum de iure
ciuili: de iure autem Canoni. non inſpicitur numerus
annorum, ſed potentia coeundi. c. puberes. c. de illis ex-
2 tra de deſpon. impub. Ibi, l. t. Et eſt ratio, quia † ſi permit
f teretur ^f matrimonium inter pupillum tutorem, adultã,
& curatorem, vel etiam eorum filios, eſſet ſuſpicio ne
mutuo amore non videretur vel remitteretur reddi-
tio rationis adminiſtratæ tutelæ, vt dicta l. fina. In
g ea, ^g gloſſ. ibi, & l. fina. not. non poſſe contrahi ma-
trimonium cum ea quam quis de ſacro fonte leua-
3 uit. Sed quid erit de alĳs filĳs? Reſpondetur, quod † fi-
lĳ duorum compatrum, ſiue ſint nati ante compater-
nitatem, ſiue poſt poſſunt legitime matrimonio copu-
lari, excepta perſona eorum, per quorum alterum ad
compaternitatem aduentum eſt. cap. ſuper eod. extra
de cogni. ſpiri. Ibi, tantum non reperiatur. not. non
licere cum commatre matrimonium iure contrahere,

4 Sed pone quod † vxor tua leuauit filiũ Bertæ & Mar-
tini de ſacro fonte, an tu quoque efficeris cõpater? Di-
cite palam eſſe quod ſic, ea ratione, quia tu & vxor
eſtis vna caro. Ex quo ſequitur, q̃ ſi tu maritus morie-
ris, & vxor mea, non potero matrimonio copulare
mihi vxorem tuam. c. Martinus Bertam. extra de co-
gna. ſpirit. Et hoc verum, ſi tempore quo leuauit filiũ
tuum, erat mihi vxor ſecus ſi non erat vxor tunc, ſed
poſtea effecta fuit. xxxiĳ. quæſtio. i. cap. qui ſpiritualẽ.
Sed quid ſi vxor tua leuauit filium tuum de ſacro fon
te, ignorans eſſe tuum, efficitur tibi commater, num-
quid debet diſſolui matrimonium? Reſpondetur quod
non, quia licet iſta vxor tua, effecta tibi commater, te-
neatur coacta reddere debitum, tu autem coactus non
teneris: quia ſiue hoc prouenerit ex vxoris ignoran-
tia, ſiue malitia, non debet marito præiudicare, caſus eſt
h in cap. ĳ. extra de cogna. ſpirit. ^h Ibi, in fin. & hoc
verum, niſi eſſent clerici in minoribus ordinibus con-
ſtituti: nam hi poſſunt contrahere matrimonium: &
5 eo contracto † ſi deferant tonſuram & veſtes ordini
congruentes, gaudent priuilegio clericali. cap. i. de cler.
coniu. lib. vi. In fin. gloſſ. hoc verum, ciuili iure: de
6 iure autem Cano. etiam † rapta nubit raptori, quia vi-
tium raptus purgatur per liberum conſenſum. c. fi. ex-
tra de rapt. facit cap. ad id quod per tuas. extra de de-
7 ſponſ. l. ĳ. & iĳ. quod met. cauſ. † Et ſic habetis qua-
tuor modos quibus impeditur matrimonium. Addi-
te xv. ratione coniunctionis præcedentis. cap. fina. ex-
tra de eo qui duxit in matri. quam pol. per adul. Alius
caſus eſt ſimplicis voti vel ſolennis: nam votum ſo-
lenne impedit matrimonium contrahendum, ſed non
dirimit iam contractum. c. rurſus. cap. conſuluit ne cler.
vel mona. xvĳ. ratione diſparitatis cultus. l. ne quis
Chriſtia. C. de Iudæis. xviĳ. eſt ratione impotẽtiæ co-
eundi, vel concipiendi. c. i. & c. fraternitatis. de frig. &
i male. ^i Impeditur autem conſummari ratione tempo-
ris, quia ſunt certi dies quibus vxores duci nõ poſſunt.
8 c. fin. & ibi not. extra de fer. Finaliter quæritur, † an
conſuetudo poſſit aliquid diſponere circa matrimo-
nia. Dicite, conſuetudo poteſt habiles ad matrimoniũ
habilitare, ſed inhabiles non poteſt habilitare, glo. eſt in
c. quod ſuper his, extra de cogna. ſpirit. Vnde conſue-
tudo non poſſet diſponere quod in quarto gradu ma-
trimonium contrahatur, poſſet tamen diſponere quod
in quinto gradu prohibeatur. d. c. quod ſuper his. iuncto
k c. quod dilecto. eod. titu. ^k

ADDITIONES.

a Illæ. §. vſq; ad §. ſi aduerſus. h. d. in ſumma. Filius mariti ex vxore præmortua cõtrahere põt matrimoniũ cũ filia vxoris ex marito præmortuo. hoc primo. Et cũ filia vxoris nata poſt diuortiũ ex alio marito, non ſunt nuptiæ cõtrahendæ, ſicut nec cum ſponſa filii, aut cũ ſponſa patris. hoc ſecũdo. Et etiam ſeruiles cognationes impedimento ſunt nuptiis. h. d. tertio & vltimo vſque ad §. ſi aduerſus.

b Concordat tex. in l. generale. §. inter priuignos. ff. de rit. nup. & l. Titia. in prin. ff. de verb. oblig.

c Vt eſt text. in cap. quod ſuper his, extra de conſangui. & affinita.

d Not. finaliter ex iſto text. ibi, libri Digeſtorum. quod ſufficit allegare librum, licet lex non allegetur, vt hic, & ff. de vſucap. l. rerum mixtura. Item ſufficit titulum allegare, arg. C. ad legem Falcidiam. authen. ſed cum teſtator. & ibi not. & ff. de poſtu. l. vltima. Sic & alias ſufficit dicere, ius eſt, licet non dicas vbi, vt extra de frigidis & maleficia. c. i. & plene cum his notat Specu. in titu. de diſpu. aduoca. §. porro. vide Alberi. in l. i. ff. ſi cert. peta. vbi hoc dicit, &c. Ego puto non licere ita allegare, imo ſine erubeſcentia, per vulgatam l. illam. C. de colla. facit tex. notab. in l. ii. §. ſeruum. ff. de orig. iu. & §. conſideremus. in authẽ. de trien. & ſemi. iuncto eo quod pulchre dicit glo. in l. ſed

licet

licet.ff.de offic.præſid. Nec obſtant iura hic allegata, quia
loquuntur in Imperatore & Papa: & cum Imperator præ-
ſumatur habere omnia iura in ſcrinio pectoris.l. omnium.
C.de teſtamen. & eod.modo Papa.cap.i. de conſti. in vi.
poſſunt allegare quomodo volunt, quia in eis non poteſt
cadere ſuſpicio ignorãtie:ſed ſecus eſſet in aliis. Nec obſt.
§.conſideremus,præalleg.quia loquitur in Imperatore ni-
hil allegante:ſecus ſi aliquid allegaret.
e In glo.in verbo poſtea.in princi. dum dicit in ſecundo
intellectu quod verbum Poſtea, poſſet referri ad verbum,
Habeat,& verbũ Cõtracto,ſcilicet prius,intelligite prius,
ſcilicet quam iſti duo contrahant matrimonium. Not. ex
eadem gl.in hoc §.mariti.in fi.glo.quæ allegatur pro ſingu
lari ad hoc, videlicet quod agnati & conſanguinei vxoris
deficientis ex omni parentela viri præferuntur fiſco in ſuc-
ceſsione viri ſicut præfertur ipſa vxor viuens. l.i. C. vnde
vir & vxor. Sic & concubina præfertur fiſco, vt not.glo. in
§. conſideremus. in authen. de trien. & semi. Sic & tutor
præfertur fiſco in bonis pupilli, vt not. glo. in l. quæ tu-
tela.ff.de rego. ior. licet eam ibi reprobet Bart. Sic & vnus
ſocius de vna ſocietate moriens ſine hæredibus,habet aliũ
ſocium excluſo fiſco.l.ii.& l.fin.C. de hęre. decur. & hanc
glo.reputat ſingularem Ang.de Areti.hic, qui non recolit
ſe vidiſſe alibi ſimilem, ſicut iſta eſt. Vide etiam Nico. de
Neap. Imo iſta glo. probat vnũ quod eſt ſingularius, quod
ſcilicet nedum cognati viri qui ſunt effecti affines vxori,
ſuccedunt vxori excluſo fiſco, ſed vult ſingularius quod co-
gnati viri ſuccedant his cognatis vxoris, inter quos nulla
eſt coniunctio nec vlla affinitas: quod eſt mirabile. Cogi-
ta. Sed tamen iſta glo. non vult hoc,nec etiam quod dicũt
Docto.ideo vide veram eius mentem:quam dixi poſt Bart.
in l.affinitatis.C.commu.de ſucceſſ.
f Hoc verum de iure ciuili,iure autem Canonico bene po
teſt contrahi matrimonium.ita. habes in cap.penul. extra
de ſecund.nup. Et adde, ꝙ nedum eſt prohibitum filio tu-
toris,imo etiam cuilibet hæredi etiam extraneo ipſius tu
toris.ita.eſt not.in l.libertum.§.i.ff.de ritu nupt. quia eſt
eadem ratio,vt ibi dicit tex. Poteſt tamen tutor dare filiã
ſuam in matrimonio pupillo ſuo d.l.libertum.§. tutor. qui
eſt §.fin.& l.curatorem.C.de inter.matr.& ibi glo.ponit ra
tionem diuerſitatis,ſuper qua tamen dubito, & tu cogita-
bis. Sed vide eam bene declaratam per Angelum de Are.
in §.cum autem.infra quibus mod.ius pat.pot. ſolu.
g In ead.glo.ibi,quod eſt hodie correctum, vt in auth. vt
liberti de cætero,&c.An autem ſit etiam immutatum quod
libertus maſculus poſsit accipere patronam etiam in ma-
gna dignitate poſitam?Glo.in d.l.lege Papia. dubitat tamẽ
glo.in d.authen.vt liberti de cætero.§. ſi quis autem. tenet
expreſſe quod ſic ſecundum Ang.de Are. Item aduerte cir
ca modum glo.dum glo.dicit de præſide qui non poteſt cõ-
trahere cũ ſibi ſubiecto, ratione iuriſdictionis adde, quod
eodem modo non poſsit conſentire filio ſuo volenti con-
trahere cum ſibi ſubdita ratione iuriſdictionis, text. eſt in
l.qui in prouin.in princi.ff.de ritu nup.Poteſt tñ maritare
filiam ſuam in prouincia quam adminiſtrat text. eſt in l. ſi
quis officium.§.ti.ff.de ritu nupt.vbi glo.dubitat de ratio-
ne diuerſitatis.Forte poſſet aſsignari illa ratio diuerſitatis
quę aſsignatur,quare filius tutoris non poſsit accipere pu
pillam,& tamen filia tutoris bene poteſt nubere pupillo,
quam dixi in fin.huius columnę.Item aduerte, quod licet
preſes in aliena prouincia ea qua non eſt oriundus,nõ poſ-
ſit contrahere matrimonium,tamẽ in ſua propria bene po
teſt. caſus eſt clarus in l.eos qui in patria. ff. de ritu nupt.
Ego multum dubito in hoc,nec video quid bene poſsit di-
ci. Nam ratio quare prohibeatur in aliena,eſt quia matri-
monia debent eſſe libera, quæ non præſumuntur metu iu-
riſdictionis, nonne iſta ratio militat etiam ſi ſit præſes in
propria prouincia? Cogita,quia multum dubito.Item ad-
uerte,quia licet præſes non poſsit contrahere matrimoniũ
in ſua prouincia, poteſt tamen contrahere ſponſalia. ca-
ſus eſt in l.ſi quis officium.in princi.ff.de ritu nupt. Circa
quod videtur multum dubitandum,per l.oratio.ff.de ſpõſ.
& glo.ibi non ſoluit.Item aduerte, quod licet præſes non
poſsit ducere vxorem,poteſt tamen ducere concubinã.l.fi.
ff.de cõcubinis,&c.Dic melius quod præſes nec in ſua nec
in aliena poteſt.tex.eſt in d.l.ſi quis officium. in prin. Nec
obſtat d.l.eos in patria.quia non loquitur in præſide ſed in
eo qui eſt miles,& militat in ſua patria & hæc eſt veritas.
h Item aduerte circa xi.modum,dum dicit, ratione hone-
ſtatis,per §.ſed ſi vxor.ſupra eo. Iſte modus videtur eſſe ſu
perfluus,quia poſitus ſupra in quinto modo,vbi dixi prohi
beri matrimonium ratione affinitatis præteritæ, præſentia
& futuræ.Iſtud, affinitatis futuræ, probatur etiam in illo-
met.§.ſed ſi vxor.& ratio prohibitionis eſt ſolum propter
honeſtatem,vnde aut iſte modus xi.eſt ſuperfluus, aut ille
poſitus ibi in quinto.
i Item mulier nobilis non poteſt nubere monetario.l. edi-
cimus.& Bart.in ſummario.C.de muritleg.lib.xi. Item pro
pter furorem & dementiam impeditur matrimonium con-
trahi,licet cõtractũ non dirimatur.l.patris furioſo.ff.de his
qui ſunt ſui vel alie.iur.& l.oratione.§.fi.ff.de ritu nup.
k An valeat ſtatutum prohibẽs matrimonium cõtrahi cũ
certis perſonis,vide Bal.in l.nemini,C. de nupt. Et an va-
leat ſtatutum diſponens quod inter homines diuerſarũ ſe-
ctarum non cõtrahatur matrimonium (puta inter Guelfos
& Gibelinos,vt fuit in Ancona) ſub certa pœna, & an con-
tra facientes puniantur, ponit Bart. in l.edicimus. per il-
lum tex.C.de muritleg.lib. xi.

1 *Actus qui fit contra legem non ſolum non valet,ſed perdit no-*
men illius actus.
2 *Duo caſus quibus ille qui non erat a principio in poteſtate paren-*
tum, efficitur ex poſt facto.
3 *Si uxor nondum viri potens fuit ab aliquo capta, & dos ſibi tradi-*
ta,an maritus lucretur fructus dotis.
4 *Ad repetendum ob cauſam datum inſpicitur cauſa proxima, an ho-*
neſta ſit ſiue inhoneſta,non autem cauſa remota.
5 *Actus agendi regulantur ſecundum finem in quem tendunt.*
6 *An filii efficiantur legitimi per matrimonium ex diſpenſatione apo-*
ſtolica contractum cum ea concubina,quam non poterat de iure com
muni matrimonio ſibi iungere.
7 *Duo ſingularitates ad eundem effectum cauſandum concurrere non*
poſſunt.

§. SI aduerſus, Qui contrahũt nuptias pro-
hibitas pœnis hic expreſsis
a ſunt puniendi.[a] Not.primo quod vbi con
trahitur matrimonium contra leges, non
appellatur proprie matrimonium, ſed coi-
tus illicitus:nec etiã appellatur vxor, nec maritus. Ex
1 quo colligitur,quod † actus qui fit contra legem, nõ ſo
lum non valet,ſed perdit nomen illius actus.ſa.l. fin.C.
de ſent. ex breui. rect. Item not. quod nati ex illicito
b matrimonio ſpurij appellantur.[b] Item no. ꝙ vbi ma
trimonium eſt nullum, nõ habet locum dotis exactio,
2 nec donatio propter nuptias. Item not. † duos caſus in
quibus filij licet non ſint in poteſtate parentum ab ini-
tio,efficiuntur tamen ex poſt facto. Primus,ſi filius de-
c tur curiæ.[c] Secundus, ſi matrimonium contrahatur cũ
d concubina.[d] In glo.ſequitur.in fi. Hæc glo. inducitur
ad quæſtionem quam formauit gloſ. in l. ſi ante nupt.
3 ff.ſolu.matri. Pone † vxor nondum viri potens fuit ab
aliquo capta:tradita eſt ſibi dos,ex qua percepit fructus
dotis, an iſte maritus de facto lucretur fructus dotis?
Iſta glo.præſtat argumentum ꝙ non: nam ex quo nul
lum eſt matrimoniũ,nulla eſt dos,vt hic : vnde fructus
ex dote non extante,non poteſt lucro fieri ipſi aſſerto
marito,& pro hoc alleg. l.not.quam dicit Bal. didiciſſe
a Bar.in l.an patrem.ff.quod a falſo tuto. Et hæc ver-
ba procedunt de iuris ſubtilitate,de equitate tamen ali-
ter diſtinguitur ex mente glo. & Docto. Aut iſte ma-
ritus contraxit matrimonium bona fide cum iſta puel-
la quæ ex aſpectu demonſtrabat ſe impotentem, &
tunc ſi quidem iſte vir ſupportauerit onera matri-
monij alimentando ipſam & induendo, & tunc lu-
cratur fructus ratione oneris, & iuſti erroris.l.inſulam.
§.i.ff. ſoluto matrimo. l. pro oneribus.C. de iure dot.
l. dotis fructus.ff. eodem. Si autem non ſupportaſſet,

eos fructus non lucratur, vt hic. Aut contraxit ſcien-
ter cum ea quæ viri potena non erat, & tunc ſiue ſup-
portauerit onera matrimonij, ſiue non, ratione doli fru-
ctus non lucratur, ita loquuntur iura alleg. de quo in d.
e l. ſi ante nupt. & in l. dotis fructus alleg. Gloſ. [e] exa-
ctioni non diuiditur. Colligit duas opiniones. Prima,
quod illa quæ dedit dotem ob matrimonium quod nullū
fuit, ſcienter, ſiue ignoranter, diſſoluto coitu dotem repe
tere poteſt condictione ob cauſam, ſiue ſine cauſa. quā
opinionem tenuit Bart. in l. auunculo. ff. de cond. ſine
4 cau. Mouetur ratione. Nam † quo ad repetendum ob
cauſam datum, inſpicitur cauſa proxima, an honeſta ſit,
ſiue inhoneſta, nō autem cauſa remota. l. iij. §. ſed quod
meretrici. ff. de conditio. ob turp. cauſ. Sed cauſa proxi-
ma quare mulier huic viro aliquid numerauit, fuit cau-
ſa dotis conſtituendę, quæ eſt honeſta cauſa, ergo repeti
poteſt. Non obſtat quod ſit datum ob turpē cauſam, hoc
eſt, propter illicite matrimonium contrahendum, quia
reſpondetur, nequaquam quia potius ob cauſam nullā,
quam ob turpem, datum intelligitur. l. auunculo præ-
alleg. Alia fuit opin. gl. vt dicatur, ſi quidem mater ſcie
bat matrimonium illicite contrahendum, & tunc repe-
tere non poteſt: ſi autem ignorabat, & repetere poteſt,
& hæc opinio cōmuniter approbatur ea ratione, quia
licet mulier numeret pro dote conſtituenda, quæ dici-
tur honeſta cauſa, tamen ex quo tendit in hunc finem
vt matrimonium illicite contrahatur, dicitur datū prin-
5 cipaliter ob turpem cauſam: quia † actus agendi regu-
lantur ſecundum finem in quem tendunt l. verum. & l.
qui iniuriæ. & l. quod venerandæ. ff. de inius. Non obſt.
l. auunculo. quia mulier ibi ignorabat ius prohibere ta-
lem contractum, vnde ratione iuſte ignorantie repeti-
tio permittitur de quo dicatis, vt in d. l. auunculo. In
fin. glo. inſtrumentis. Hęc gl. communiter approbatur
cum concor. glo. in §. i. infra de hæred. quæ ab inteſt. de-
6 fer. Sed hic cadit dubium. † Quid ſi ex ea concubina cū
qua matrimonium de iure communi tibi inire non li-
f cuiſſet, filios procreaueris, poſtea ex diſpenſatione [f] apo
ſtolica matrimonium contraxeris, an filij efficientur le-
gitimi? dicit quod non, per iſtum text. & per c. i. iuncto c.
tanta. extra qui filij ſint legit. et per l. cum quis. C. de na
7 tura. liberis. Quod ſuadetur ratione. Nam † due ſingu-
laritates ad eundem effectum cauſandum concurrere
non poſſunt. l. cum poſt. §. gener. de iure dot. iuncta l. i.
C. de dotis promiſſio. Sed hic interuenirent due ſingu-
laritates: prima, quod matrimonium poſt natiuitatem
filiorum contractum retro traheretur ad tempus quo
nondum erant nati. Secunda, quod diſpenſatiue contrahe- g
retur: ſed non poteſt retro trahi, quia extremum ad
quod, eſt inhabile. facit l. bonorum. ff. rem ra. ha. Et ita
fuerunt defenſa: i quidam de Petramala.

ADDITIONES.

a Vel ſic nuptiæ prohibitæ ſunt nullę, nec appellantur ma
trimoniū, nec vir, nec vxor, nec filii nati ſunt legitimi, ſed
ſpurii, ſicut vulgo qſiti: & dos pro tali matrimonio data nō
dicitur dos, nec repeti pōt, ſed cōtrahētes tales nuptias ꝓ-
hibitas puniuntur pęnis legalibus. h. d. vſq; ad §. aliqñ, qui
hoc dicit: Naturales tamē legitimantur dupliciter, & in po
teſtatē patris rediguntur: primo per donationē curiæ, ſecū-
do, per ſubſequens matrimonium cum concubina contra-
ctum, mediantibus inſtrumentis dotalibus, propter quæ
filii præcedentes legitimantur, & poſtea progeniti etiam
legitimi ſunt.
b An baſtardi dicantur eſſe de familia, ſeu de domo, vel de
caſata patris: & an ſic ſtatuta loquentia de illis de domo,
comprehendant illos? Dic vt per Bart. in l. fin. C. de verb.
ſignifica. & determinat quod non, quia appellatione do-
mus accipitur familia. l. in princi. ff ad Syllan. & appella-
tione familiæ cōmprehenduntur omnes de agnatione: l. pro
nunciatio. §. familię. ff. de verb. ſigni fi. ſed baſtardi nō ſunt
de agnatis infra de ſucceſ. cog. §. vulgo. Dic vt ſupra.
c An autem id quod dicitur in fi. iſtius tituli, quod filii na-
turales efficiantur legitimi per dationem curiæ, habeat
locum ſolum reſpectu patris, an vero etiam reſpectu alio-
rum agnatorum, vt videlicet dicatur legitimus factus ſuc-
ceſſor, ſi moriatur vnus ex fratribus naturalibus & legiti-
mis, an vero ſolum dicatur reſpectu ſucceſſionis patris. dic
quod ſolum quātum ad patrem & eius ſucceſſorem, nō au-
tem quo ad alios, &c. vt eſt tex. in §. filium vero. in authē.
quib. mod. natur. efficiun. ſui.
d Adde in fine huius titu. de nupt. an per deſponſationem
concubinæ factam in articulo mortis, filii iam nati dican-
tur legitimati. Nico. Malumb. dixit quod non, quia ceſſat
ſpes ſobolis habende, quæ eſt cauſa huius legitimationis,
vt eſt tex. not. in l. nuper. C. de natur. lib. de quo per An-
gel. & Florian. in l. i. ff. de probatio. Et an per inſtrumen-
ta dotalia probetur matrimonium? Dic, quod ſi faciant
mentionem de dote, & de matrimonio, tunc probatur: ſe-
cus ſi ſolum de dote, autben. ſed nouo iure in gloſſ. C. de
nupt. ſed bene per illa quæ ſolum faciunt mentionem de
dote, datur vehemens iudicium quod ſit matrimonium, ni-
ſi contrarium probetur, arg. l. liber. ff. de rit. nupt. quia ſic
eſt conſuetudo quod talia inſtrumenta non fiant niſi pręce
dente matrimonio, & ideo id quod eſt conſuetum, in dubio
præſumitur eſſe: quia quando duo ſunt quorum vnum non
cōſueuit eſſe ſine alio, approbato vno probatur & reliquū.
l. neque natales. C. de proba. ad quod vide Bald. in d. l. ne-
que. C. de nupt.
e Et dum glo. iſta allegat. l. i. §. fina. & l. ii. C. de condi. ob
cauſ. vult allegare ff. imo eſt C. & materiam illius l. i. C. de
condi. ob cauſ. examinat Bar. in d. l. auunculo. Eſt bene ve-
rum quod glo. in d. l. auunculo alleg. l. i. §. fi. & l. ii. ff. de con
dictio. ob cauſ. & inducit. Ego puto poſſe ſic dici, quando
datur dos ad matrimonium nullum an poſſit repeti: aut ma
trimonium non ſequitur, & tunc ſumus in caſu d. l. auuncu
lo. in quo adhæreo opinioni Pla. per rationes Bar. ibi. Aut
matrimonium eſt ſequutū, & iſtæ eſt caſus huius § & tunc
puto quod aut ignorauit ius & factum, & poſſit repetere. l.
ſi cum dotem. §. fi. ff. ſoluto matrimonio. Aut ſciuit vtrun-
que, & non repetit. l. qui contra. C. de inceſt. nu. Aut ſciuit
ius, ſed ignorauit factum, & tunc ſi eſt furor accerrimus,
excuſatur, & poteſt repetere. Aut ſciuit factum, ſed igno-
rauit ius, & tunc non repetit. d. l. qui contra. licet Bart. vi-
deatur diſtinguere inter lucrum & damnum. Et iſta proce-
dunt quantum ad dotem. Nunquid autem error vel iuris
vel facti excuſet a penis contrahentium iniuſtas nuptias,
ponit late Bar. in d. l. auunculo. & in l. ſi adulterium cum
inceſtu. in prin. de adult. & Ang. de Are. hic.
f An ſi diſpēſetur alicui vt poſſit capere in vxorem quam
legitime habere non poterat ex qua tamen prius filios ha-
buerat, filii efficiantur legitimi vel ne, adde illam notabi-
lem rationem vel quæſtionem quam ponit Bart. in l. cum
dotem. §. fina. ff. de ſolut.

TITVLVS XI.

De adoptionibus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Quia filij aut nobis cauſantur per naturam ex cōiunctione maris & fœminæ, aut per artem ex adoptione interueniente. l. i. ff. de adopt. ideo viſo de filiis qui nobis cauſantur per naturā ſequebatur videre de his qui cauſantur per artē: ideoque probe intitulatū eſt de adoptionibus.*

1 *Adoptio eſt genus.*
2 *Differunt adoptio & arrogatio, adoptare & arrogare.*
3 *Concurſus duarum cauſarum potentius operatur quam cauſa ſimplex.*
4 *Filii nati ex concubina non dicuntur legitimi, ſed naturales.*
5 *Septem ſunt filiorum ſpecies.*
6 *Quæ dicatur concubina.*
7 *Aliquando adoptatur, ille qui eſt filius.*

Adoptio

8 *Adoptio quomodo diffiniatur.*
9 *Quando delegatus a principe impartitur authoritatem ſuam, dicitur ipſe princeps delegans cognoſcere.*
10 *Mortuo Imperatore ſuccedit Eccleſia in adminiſtratione.*
11 *Infans non poteſt arrogari.*
12 *Quomodo quis adoptari poſſit.*
13 *Quare arrogatio fiat cum maiore ſolennitate quam adoptio.*

NOn ſolum. Quemadmodũ ex matrimonio patria poteſtas cauſatur, ita ex adoptione vel arrogatione legitime interueniente, & hoc iure veteri. Iure autem nouo ita demũ per adoptionem patria poteſtas cauſatur, ſi in perſonam adoptantis & naturalia & ciuilia iura interueniant. hoc dicit. Diuiditur in duas: Nam in prima refert antiquitatem. In ſecunda refert ius nouum. Secunda ibi, ſed hodie. Item prima ſubdiuiditur in duas. Nam primo ponit dictum: ſecundo diſtinguit adoptionem per duo membra, & illã declarando proſequitur. Secunda, ibi, adoptio. Not. primo ꝙ non ſolum naturaliter per matrimonium cauſatur nobis ius patriæ poteſtatis, ſed etiam ex arte, mediã-
a te arrogatione vel adoptione.[a] Item not. verbum,
1 † adoptio, tanquam genus ſumptum, complectit ſub ſe
adoptionem vt ſpeciem, & arrogationem concord. l. i.
a ff. eod. Item not. † arrogationem fieri cum authoritate principali, adoptionem autem fieri poſſe cum authoritate magiſtratuum. Rationem ſtatim reddam in fin. talem quæ reddi poſſit. Item not. arrogari eos qui ſui iuris ſunt, adoptari vero qui ſunt in poteſtate parentum naturalium conſtituti. No. in ver. ſed hodie per adoptionem non fieri tranſitum patriæ poteſtatis, niſi vbi ſit auus paternus vel maternus, qui nepotem vel
b neptem adoptauerit.[b] Item not. quod † concurſus dua-
3 rum cauſarum potentius operatur quã cauſa ſimplex.
concord. authen. de conſangui. & vteri. frat. §. i. & authen. defuncto. C. ad Tertullia. ibi, in princip. In glo.
c in verbo, naturales.[c] Ideo tales appellantur primo naturales, quia in eſſe producti per naturam. Ideo appellantur legitimi, quia nati ex matrimonio a lege appro-
4 bato. Ibi. §. fin. not. † filios natos ex concubina non appellari legitimos, ſed tantum naturales. Sed ego alias dubitaui, quia imo videtur iſtos etiam legitimos appellari debere, eo ꝙ concubinatus a lege nomen accepit & effectum, l. in concubinatu. vbi tex. cum glo. ff. de concubi. Solu. alias dixi, ꝙ ideo non appellantur legitimi, quia non ſunt nati ex forma a lege approbata: nec. n. lex approbauit concubinatum, ſed illum ſub quadam diſsimulatione permittit, vt publica lupanaria, cauſa euitandi adulteria, inceſtus & ratus. c. inter opera. & ibi not. extra de ſponſa. Eodem modo ciuitates Chriſtianorum non approbant publicos vſurarios, ſed ſub diſſimulatione permittunt, cauſa euitãdi furta, rapinas, homicidia, & cætera mala. Ita eſt in propoſito, & ita cõperi Richardum Malumb. vt refert Bartol. tenere in l. i. ff. de concub. ſed non ita clare. In fin. glo. vos dicite plenius ex mente Richar. Malumb. & Bar. quorũ opinio. ſibi attribuit Fulg. in l. cum quis. C. de iuris & facti
5 igno. Ego cæteris clarius loquar: quia ſunt † ſeptem ſpecies filiorum. Quidam ſunt filij iure naturali proditi, & iure ciuili cogniti, eo quia iure approbati, & hi ſunt qui ex legitimo matrimonio produntur. Naturales appellantur, quia nati per naturam. Appellantur legitimi, quia per legem approbati. Quidam ſunt filij iure naturali proditi, & iure ciuili cogniti, ſed eo iure nõ approbati nec reprobati, ſed ſub diſsimulatione permiſsi: hi ſunt nati ex legitima concubina, & tantum naturales appellantur, quia nati per naturam. Quidam ſunt filij virginum naturaliter incogniti, iure ciuili inuenti, & hi ſunt filij adoptiui, & arrogati; quos ideo tantum legitimos appellamus, quia eos natura non cognouit, ſed lex inuenit. Quidam ſunt filij iure naturali noti, ſed iure ciuili incogniti penitus, vt ſunt vulgo concepti, quos proprie baſtardos appellamus, quaſi ſub haſta, id eſt, ſub publico nati: nam dici ſolet, ita res eſt ſub haſta, id eſt, ſub publico poſita. l. i. C. de fid. inſtru. & iure haſtæ fiſc. lib. x. Quidam ſunt filij iure naturali inuenti, iure ciuili cogniti, ſed eo iure reprobati, vt ſunt nati ex coitu damnato, & hi appellantur inceſtuoſi, man-
d zeres,[d] & ſpurij, quaſi nati ex libidine ſine ceſte, id eſt, ſine tegimine. l. ſi quis inceſt. C. de nupt. Quidam ſunt filij naturales tantum, qui poſtea efficiuntur legitimi per dationem curiæ. quidam vero naturales ſunt, qui efficiuntur poſtea legitimi per ſubſequens matrimoniũ, vt ſupra titu. i. §. fina. Sed hic quæritur. Pone quod habes filium ex muliere quam tenes extra domum, vel tenea pro famula in domo, contrahis cum ea poſtea matrimonium, an erunt tales legitimi? Dicite quod non, quia non dicitur talis mater extra domum reten-
6 ta, vel in domo, proprie concubina: † nam illa ſola appellatur concubina, quæ tenetur in domo in figura matrimonij. hæc eſt gloſſ. ordinaria quam approbant Docto. in l. penul. ff. de concubi. In gloſſ. adoptio, ibi. §. licet. eſt text. apertus in l. ſi te parens. C. de ſuis & le-
7 git. in fin. hoc etiam mihi non placet; nam † aliquando adoptatur ille qui eſt filius, vt puta emancipatus. l. ſi pater. in princip. ff. eod. Nec placet quod aliqui dixerunt, quod quando filius emãcipatus adoptatur, quod dicitur nouus filius & adoptiuus, quia loquuntur contra caſu l. filio quem pater. ff. de lib. & poſthu. & contra rationem Iuriſconſulti ibidem, quia non debet imaginæ naturæ veritas obumbrari. Non debet igitur adoptio filij emancipati, quæ eſt imago naturę, obumbrare veritatem, quod ſcilicet dicatur filius nouus, & non naturæ. Præterea hęc diffinitio peccat in alio, quia non ſolum per adoptionem cauſantur nobis filij, verũ etiã nepotes. l. licet infra eod. Vnde poteſt ſic adoptio diffi-
e niri.[e] † Adoptio eſt actus legitimus, per quam quis al-
8 terius poteſtati ſubijcitur in forma filiationis, naturali vinculo concurrente. Naturali vero vinculo non concurrente, alterius poteſtati non ſubijcietur, ſed tantum iura ſuccedendi ab inteſtato conſeruantur. Ideo dixi actus legitimus: quia inuentus a lege. Ideo dixi alterius poteſtati, puta per venditionem propriæ perſonæ, vel per captiuitatem ſupra de iur. perſona. per totum. Ideo dixi naturali vinculo concurrente, quia niſi quis detur in adoptionem auo paterno vel materno, non tranſit in eius poteſtatem. Si vero alteri tradatur in adoptionem, ab inteſtato ſuccedit, vt hic. §. ſed hodie. & l. cum in adoptione. C. eodem titu. In gloſſ. reſcri-
9 pto. ibi, & l. arrogat. Eſt ratio: nam † quando delegatus a principe impartitur authoritatẽ ſuam dicitur ipſe princeps delegans cognoſcere. cap. ſane. extra de offi. & pot. iud. deleg. l i §. qui mandatum. ff. de offic.
f eius cui mand. eſt iuriſdi. cum ſimi.[f] In fin. gl. Hoc eſt verum de iure ciuili: quo dicitur vacare imperium per mortem Imperatoris: iure autem Can. non procederet,
10 quia † mortuo Imperatore ſuccedit eccleſia in adminiſtratione. cap. licet. & ibi not. extra de foro comp. quo caſu fieret arrogatio cum authoritate apoſtolica. In gloſſ. arrogatio. ibi. ff. eod. Colligitur ex hoc quod dicit glo. in d. l. ij. quod in matrimonio contrahendo debet
g interrogari ſponſus,[g] deinde ſponſa, vt a perſona digniori fiat initium. Contrarium ſeruat conſuetudo, ſed puto rectius glo. loqui. Nam ſi primo interrogaretur ſponſa, quæ affirmaret, poſtea ſponſus qui negaret: maior eſſet pudor mulieri, quam econuerſo, quod citius deſideraret ad legitima coniugia euolare. Subſequen-
11 ter inferunt Docto. ex gloſſ. quod † infans non poteſt arrogari, cum non poſsit loqui, & per conſequens

D iij non

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

non interrogari. Contra tenuit glo. in l. ij. ff. eod. & be-
ne, per l. etiam. ff. eo. Non obſtat quod nō poſsit inter-
rogari, quia reſpondetur quod poterit interrogari præ-
ſentibus agnatis & affinibus, quorum præſentia ſup-
plebit defectum infantis. argu. in l. ij. C. eod. Gloſ. in
h verbo,[h] concurrunt. bene dicit concor. glo. in l. cum in
adoptiuis. C. eod. In glo. fi. in fi. oppo. ab extra, quod
2 nemo poſsit vnquam adoptare, & arguitur ſic. † Aut
quis poteſt habere filios per naturam, & tunc nō debet
ſibi querere per artem. l. ſi pater. §. fi. ff. eod. Facit ratio,
nam ars non prouidit niſi in caſu neceſſario. l. i. §. ex hoc
reſcripto. ff. de ven. inſpi. Si ergo poteſt habere per na-
turam, ſibi fruſtra quęrit per artem. Item qui habet au-
xilium generale, fruſtra implorat ſingulare. l. in cauſæ.
ff. de minor. Aut non poteſt habere per naturam, &
tunc non poteſt habere per artem. l. ij. §. illud. ff. eod. mi-
norem. infra eod. Solu. aut non poteſt habere per natu-
ram vitio naturalitatis, & procedit contrarium, vt eſt
in caſtrans, ideſt, caſte natis. Aut non poteſt habere per
naturam vitio accidentie, & tūc poterit habere per ar-
tem, quia potius inſpicitur naturalis aptitudo generan-
di in homine ſita, quam temporale vitium. l. ſi quis po-
ſthumos. de libe. & poſthu. Exemplum in ſpadone.
3 Finaliter quæro de ratione, † quare olim & hodie arro-
i gatio fieri debeat coram principe, [i] & ſic cum maiori
ſolennitate, quam adoptio, quæ fieri poteſt coram quo-
cunque magiſtratu. Solu. iure nouo clare procedit, & ra
tio reddi poteſt: quia in arrogato verſatur maius præ-
iudicium, quoniam arrogatus tranſit in poteſtatem ar-
rogatoris cum omnibus ſuis bonis: in adoptiuis autem
non: vnde cum maius ſit periculum, cautela maior eſt
adhibenda. c. vbi periculum. de electio. lib. vi. l. i. §. cum
filius. de Carbo. edi. Sed iure veteri ego dubito valde
de ratione, quia eo iure tractabatur de maiori præiudi-
cio in adoptiuis quam in arrogatis, quia adoptiuus pri
uabatur hæreditate patris naturalis, arrogatus nō, quia
iam illam conſecutus fuerat per mortem patris, vel per
emancipationem perdiderat. Item adoptiuus ita ſubij-
ciebatur poteſtati adoptantis vti arrogantis. Item ſic
ſibi acquirebat bona, vt arrogatus. l. cum in adoptiuis.
C. eo. Vnde poſſet dici quod ideo in adoptione non re-
quiritur tāta cautela, quia ſubeſt cōſiliū patris, quo pro-
k uideri poteſt filio: quod nō eſt ſic in arrogato. Cogita.[k]

ADDITIONES.

a Et aduerte quod iſtæ text. in hoc princi. 'io verb. ſi vero
naturalis. videtur eſſe ſuperfluus dum bis repetit de auo
materno. Salua, quia primo loquitur de auo materno ip-
ſius filii: in ſecundo loquitur de auo materno non ipſius
filii, ſed ipſius patris, & iſta eſt veritas.

b Et ratio eſt in d. l. cum in adoptiuis. quia poſſet euenire
caſus in quo adoptatus ab extraneo priuaretur hæredita-
te vtriuſque. Sed dubito, quia ſi filius non poſsit inuitus
emancipari. §. generaliter. in authen. quibus mod. natu. ef-
fi. ſui. certe ſi conſentit emancipationi patris adoptiui & ſic
per talem emancipationem priuabitur hæreditate adoptā-
tis, ſibi habebit imputare: quia damnum quod quis ſua cul
pa &c. Puto quod filius iure iſto poſſet ſine cauſa & ſine
eius conſenſu emancipari. caſus eſt in d. l. cum in adopti-
uis. & in l. quidam cum filium, & ibi Bart. ff. de verb. oblig.
& caſus rotundus in §. cum autem infra eod. ibi dixi: li-
cet hodie ſit ſecus, quia non poteſt inuitus emancipari. d.
§. & generaliter. Sed tunc obſtat, quia ſecundum hoc iſte
§. ſed hodie. eſſet correctus, quod ego teneo per ea quæ di-
xi in d. l. cum in adoptiuis, poſt Bar. Sed tenendo commu-
nem ſententiam, poſſes dicere, quod in d. l. cum in adopti-
uis, illa ratio eſt impulſiua, & in dubio præſumitur impul-
ſiua, iuxta glo. in l. ii. §. fin. ff. de dona. Sed obſtat, quia quā-
do non poteſt aſsignari niſi vna ratio, illa cenſetur finalis,
vt eſt glo. reputata ſingularis, in l. quamuis. & ibi expreſ-
ſius Bald. C. de fideicom. niſi dicas quod in d. l. cum in ado-
ptiuis, ſunt duæ rationes. Prima, ne filius adoptatus ab ex-
traneo priuetur hæreditate vtriuſque patris. Secūda, quia
in extraneo non concurrunt duo vincula ſcilicet natura-
le & ciuile: & ſic licet hodie ceſſet vna ratio, tamen habet
locum alia, & conſequenter habet locum l. diſpoſitio. iux-
ta. §. aſſiduitatis ſupra tit. proxi. Vide tamen ad prædicta, an
filius poſsit inuitus emancipari, Docto. in §. fi. infra titu. i.
& maxime Ang. de Are. ibi, qui tenet quod non, & vult fo-
tius quod etiam ex cauſis non poſſet inuitus compelli, ex
quibus poſſet inuitus pater compelli ad emancipandum.

c Et aduerte, dum glo. ſubaudit in princ. ſcilicet, & legiti-
mi: tu dic quod iſtæ tex. poſſet ſtare ſine ſubauditione, ſi re
feratur ad §. fin. tit. præced. Tamen aduerte, quia ibi nō lo-
quitur de naturalibus tantum, quia ibi naturales tantū nō
ſunt in poteſtate vt ibi dicit, ſed quando ſunt legitimati.

d Manzeres propriæ ſunt, qui nati ſunt ex coitu inceſtuo-
ſo, & ſunt qui naſcuntur ex profeſſo & profeſſa. Alii ſunt
nothi, & iſti ſunt illi qui naſcuntur ex adulterio, vt eſt gl.
in c. niſi cum pridem. extra de renunc.

e Sed iſta diffinitio non poteſt conuenire arrogationi, vn-
de puto quod vtraque debeat per ſe diffiniri, ut facit An-
gelus de Are. hic. Et aduerte, quia ipſe Ang. diffiniēdo ado
ptionem in genere dicit, quod per eam fit tranſitus in pa-
triam poteſtatem naturali vinculo concurrente: iſtud eſt
falſum, quia etiam ſine vinculo naturali fit tranſitus, vt eſt
in arrogatione. l. cum in adoptiuis. in fin. C. eod. Putabam
ſi poterat ſic in genere diffiniri. Adoptio eſt actus legiti-
malis, per quem vel fit tranſitus in poteſtatem, vel ſaltem
ius in teſtate ſucceſsionis defertur, ꝑ̄næ naturam imitās.
Adoptio autem in ſpecie poteſt ſic diffiniri. Adoptio eſt
actus legitimus, per quem cum magiſtratus autoritate fit
tranſitus de poteſtate in poteſtatem, naturali vinculo con
currente quo non concurrente non fit tranſitus, ſed ſola
ſucceſsio ab inteſtato defertur. Iſta eſt bona diffinitio,
quia conſiſtit ex genere & differentiis. Nam dum dico, eſt
actus legitimus, ecce genus, & dum dico, de poteſtate in po
teſtatem, ecce differentia arrogationis, quia in arrogatio-
ne non fit tranſitus de poteſtate in poteſtatem, quia opor-
tet quod ſit ſui iuris. & dū dico, naturali vinculo, ecce aliā
differentiam ad arrogationem, in qua ſine naturali vinculo
fit tranſitus. d. l. cum in adoptiuis. Arrogatio autem ſic dif-
finitur, quod eſt actus legitimus, per quem homo ſui iuris,
principis autoritate alterius poteſtatem ingreditur. & eā
declara vt in proxime præcedentibus.

f An autē cauſa adoptionis poſsit delegari? Videtur quod
non, quia requirit cauſæ cognitionem, & interpoſitionem
decreti: ergo &c. l. omnia quęcunque. ff. de regu. iuris. & l.
nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offi. proconſul. Tu dic
contra, quia quęcunque iure magiſtratus competunt, poſ-
ſunt delegari. l. i. ff. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdi. Nec
enim hic requiritur plena cauſæ cognitio, ſecundum Bart.
in d. §. vbi decretum.

g De hac materia, an ſponſus interrogandus ſit prius
quam ſponſa, vide tex. in c. ſi inter virum. extra de ſponſ.
qui determinat idem quod hic: ſed parum facit, niſi arguas
ex ordine literæ.

h Not. ex hac glo. in verbo, concurrunt, quod ad hoc vt fi-
lius exiſtens in poteſtate patris per adoptionem tranſeat
in poteſtatem alterius neceſſe eſt quod detur in adoptionē
affini qui ſit de deſcendentibus, puta auo paterno vel ma-
terno: quia nepos ab auo trahit originem. & ſic exponitur
verbum, naturalia, per glo. ideſt, naturalia: alias ſi detur af-
fini collaterali, puta fratri patris, non tranſit. Similem ha-
bes glo. C. eo. l. fin. §. ſi vero pater, &c. tamen contra iſtam
glo. eſt tex. in §. in plurimis. in princi. in verb. non extra-
neum infra eod. Aduerte, licet Doct. hic dicant illam glo.
concordare cum iſta, tamen loquitur in diuerſis terminis,
quia illa loquitur quando quis adoptatur in fratrem, &
tunc non poſſet tranſire in poteſtatem, quia adoptio non
valet, vt dixi in §. fin. in prin. infra eod. quia eſſet contra
naturā. l. nec apud. C. de hæredi. inſti. Noſtra autem quę-
ſtio glo. eſt, quando quis adoptauit filium fratris, non in
fratrem, ſed in filium.

i Adde dum dicitur hic, corā principe, quod eſt adeo dif-
ficile, vt quodammodo præſumatur impoſsibile, vt eſt glo.
in l. continuus. §. cum quis. ff. de ver. obli. Bar. & Docto. in
l. apud Iul. §. fin. ff. de leg. i.

Aliam

k Aliam rationem differentiæ aſſignat Bal.in l. i. C. eod.
quia tranſire de poteſtate in poteſtatem habet ſymbolum,
& in habentibus ſymbolum facilis eſt tranſitus, ideo mino
ris iudicis autoritas ſufficit. Sed quod ille qui eſt ſui iu-
ris tranſeat in poteſtatem, iſta non habent in ſe ſimilitudi-
nem, ſed ſunt contraria. Item tranſire ex ſui iuris exiſten-
tia, in poteſtatem alterius, eſt quandam libertatem perde-
re, & ideo hoc nõ poterat explicari, niſi cum principis au-
toritate, ſecundum Bald. Quæro quare non poſſum filium
meum per reſcriptum principis arrogare, non ſolum per
eius autoritatem, cum etiam per reſcriptũ ſolum ſine eius
autoritate poſsim filium meum baſtardum legitimare? vt
l. legem. C. de natur. lib. & in authen. quibus mo. natu. effi.
legi. §. illud. dic quod eſt ratio, quia in arrogatione nõ opor
tet facere mentionem filiationis, & in ſupplicati one, ſed in
legitimatione, ſicut probatur in d. §. illud. ſecundum Bal.

1 ☞ *Verba iſta, cauſa cognita, tantum operantur, quantum voca-
tis vocandis.*
2 *Quæ requirunt cauſæ cognitionem, non poſſunt de plano expediri.*
3 *Per tabellionem nobis acquiritur.*
4 *Quando lex vtitur verbo, caueat, intelligitur de nuda promiſſio-
ne verbali.*
5 *Non valet pactum per quod quis pollicetur alicui ſe aliquid reli-
cturum in vltima voluntate.*
6 *Ius nouiſſimum quorumcunque corrigens debet intelligi ne conti-
neat abſurditatem.*
7 *Dictio, Præter, ſtat excluſiua.*
8 *Si filium meum pupillum hæredem inſtituero, & illi ſubſtituero pu-
pillariter, deinde me mortuo pupillariter ſubſtitutis, an valeat vtra
que ſubſtitutio ſi dederit ſe in arrogationem, cui arrogator vte-
rum ſubſtituit.*

§. CVm autem impub. Arrogatio quæ
fit cum princi-
pis autoritate fieri debet cauſa cognita, in
qua venit vt arrogator caueat de reſtituen
do omnia bona ad eum peruenta ex perſo
na pupilli, his qui ex teſtamento vel ab inteſtato ven-
turi fuiſſent, arrogatione non ſubſecuta: et hoc ſi pupil-
lus in pupillari ætate moriatur hoc dicit. Not. arro-
1 gationem fieri cauſa cognita: & iſta verba, † cauſa co-
gnita, tantum operantur, quantum illa verba, vocatis
vocandis, allegatur in arg. l. in cauſæ. §. cauſa cognita. ff.
de minor. Vnde non poſſet fieri arrogatio niſi iudice
2 ſedente pro tribunali, quia † ea quæ requirunt cauſæ co-
gnitionem, non poſſunt de plano expediri. l. nec quic-
quam. §. vbi decretum. & §. de plano. ff. de offic. pro-
a conſ. l. i. §. dies. ff. quis ord. in bon. poſſeſ. ſer. [a] Et not.
quod in arrogatione celebranda debet inquiri an cauſa
arrogandi ſit honeſta vel ne. Quid enim ſi humilis vel
deploratus velit arrogare nobilem & diuitem? Quid
etiam ſi iuuenis & ſanus velit ſenem arrogare? Quid
etiam ſi ſcholaris velit arrogare puellam quam amat
aliter quam deceat? hæc omnia ſederent in arbitrio eius
coram quo debet arrogatio celebrari. l. ſi pater. §. fin. cũ
l. ſeq. ff. eod. Item not. quod quando aliquid commit
titur iudici cum cauſæ cognitione explicãdum, nec cau-
ſe exprimuntur, ille relinquuntur eius arbitrio. l. i. ff. de
iur. delibe. l. i. §. expilatores. de effrac. & expil. c. de cau-
b ſis. de offi. iud. deleg. [b] Item not. quod arrogator de-
bet cauere tabellioni de reſtituendo bona illis qui ven-
turi fuiſſent ad hæreditatem pupilli, ſi arrogatio ſubſecu
ta non fuiſſet: & hoc pupillo in pupillari ætate morien
3 te. Ex quo colligitis, quod † per tabellionem nobis ac-
quiritur. concor. l. his verbis. & l. non aliter. ff. eod. vi-
c debitis in §. aliter. infra de inuti. ſtipu. [c] Item not. quod
d ſi arrogator [d] cum iuſta cauſa emancipauerit filium, te-
netur ſibi reſtituere omnia bona ſua. Si autem ſine iu-
ſta cauſa, tenetur reſtituere omnia bona ſua, & vltra
quartam partem bonorum ipſius arrogatoris. In fi.
4 glo, in verb. caueat. oppo. contra. Nam † quando lex
vtitur verbo, caueat, intelligitur de nuda promiſsione
verbali. l. ſancimus. C. de verb. ſign. Solu. dicite, aut hoc
verbum, caueat, profertur a l. ciuili. aut profertur a l. præ
toria. Priore caſu eſt regula, quod intelligitur de ſimpli
ci promiſsione. d. l. ſancimus. Hæc regula fallit, quando
verbum, caueat, profertur qualificatiuę, vt puta, caueat
idoneę caueat cõpetenter. l. ſi mãdato Titij. §. ii. ff. mã
dati. l. ſi debitori. ff. de iudi. c. Odoardus. extra de ſolu. c.
ſi. extra de pigno. Secũdo fallit, quando per aliã l. fide-
iuſſores dari requiruntur, vt hic, iuncta. l. his verbis.
ff. eod. Et hæc eadem vera ſunt, quando verbum, ca-
ueat, profertur a contrahentibus: vt, quia quis ſibi pro-
miſit cauere, ideo facias addi verba, idoneæ vel compe
tenter. Aut & ſecundo profertur a lege prętoria, & tũc
regulariter intelligitur de cautione cum fideiuſſo. Fal-
lit in quibuſdam caſibus, de quibus in l. i. ff. de prçto. ſti-
pul. & habetur in l. i. C. de procur. In fi. gloſ. in verb.
perſonæ. not. quod aliqui appellantur ſerui, a ſeruio ſer-
uis: & hoc modo tabelliones & iſti barruarij appellan
tur publici. Eodem modo falſi latores librorum ali-
quando dicuntur ſerui, a ſeruo ſeruas, & illi ſunt quos
ſchlauos appellamus, de quibus ſupra de iure perſ. §. i.
e In glo. venturi [e] ibi, not. tamen. Sed hic dubitatur. Po-
ne quod pater naturalis fecerit ſubſtitutionem compen
dioſam filio pupillo, hoc modo. Inſtituo filium meũ
pupillum hæredem, & quandocunque deceſſerit, ſub-
ſtituo Caium: an tenebitur arrogator cauere de reſti-
tuendo bona huic Caio ſubſtituto, etiam pupillo mo-
riente poſt pubertatem? Videbitur quod ſic, quia pu-
pillo moriente poſt pubertatem durat huiuſmodi ſub-
ſtitutio. l. precibus. C. de impub. ergo cauendum, vt hic.
Veritas eſt in contrarium. Dicite quod non tenetur ca
uere filio moriente poſt pubertatem. Nam quod tenea
tur cauere facta pupillari ſubſtitutione de reſtituendo
bona, ſi filius in pupillari ætate deceſſerit, ex eo proue-
nit, quia ſubſtitutio pupillaris eſt teſtamentum pupil-
li quod rumpitur per arrogationem infra de pupil. ſub-
ſtitu. §. i. & §. non tamen infra quibus mod. teſta. infir.
Sed quando ſubſtitutio eſt compendioſa, & iam filius
euaſit pubertatem, illa non dicitur teſtamentum filij, ſed
patris, quia non ſuccederetur per eam filio, ſed patri, cu-
ius teſtamentum dicitur morte ſua confirmatum, vnde
non requiritur tunc cautio. l. cohæredi. §. cũ fil. de vul-
f ga. & pupil. [f] In fi. glo. in verb. cauſa. eam diſtingue
in tres caſus. Aliquando pater arrogator emancipat fi-
lium ſine cauſa, & tunc tenetur illi tradere quartam par
tem ſuorum bonorum, vt hic in ver. ſed & ſi. Aliquan-
do emãcipat ipſum ex cauſa proueniente ex facto, hoc
eſt, ex delicto filij arrogati, & tunc filius perdit quartã
partem, prout hic in princi. & l. fin. ff. ſi quid in frau. pa.
Aliquando emancipat ipſum cum cauſa non prouenien-
te ex delicto filij, ſed aliás ex fonte honeſto, & tunc non
perditur quarta: & ita intelligitur gloſ. facit. l. ſi cui. de
condi. & demonſt. & l. ſi mater. C. de inſtitu. & ſubſtit.
5 In fin. glo. in verbo, iubetur. not. † non valere pactum
per quod quis pollicetur alicui ſe aliquid relicturum in
g vltima voluntate. Ratio, quia hoc pactũ [g] veluti abla
tiuum libere teſtamenti factionis, eſt contra bonos mo
res, & ideo nullum. l. ſtipulatio hoc modo concepta. de
verbo. obliga. Et ideo dicunt Docto. quod aberrant il-
h li qui accipiunt in vxorem filiam diuitem, [h] ea pactio-
ne vt ſibi poſt mortem bona relinquat, quia huiuſmo-
di pactio eſt nulla. l. hæreditas. C. de hære. vel act. vend.
i In glo. bonorum. [i] ibi, arrogauerit, & hanc opinio, alle-
gat tex. in l. fin. ff. ſi quid in fraud. patrona. Suadetur ra
k tione. Nam cum filius arrogatus [k] grauetur in hoc, quod
omnia bona ſua trãſferantur in patrem arrogatorem.
§. illud infra eod. debet etiam ſibi hoc modo prouideri,
vt maius emolumentum cõſequatur in hæreditate pa-
l tris arrogatoris, [l] quam filij naturales, qui nihil conſe-
runt,

runt, argumen. in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de in-
fa. in l. eum qui. ff. de tutetur. Io fin. glo. & hanc cō-
muniter ſequuntur Docto. pro qua allegant tex. infra
de acquiren. per arroga. §. i. Ad argumentum poſſet re
ſponderi, & primo ad primum, quod non poteſt impu
tari arrogatori, quia fecit lege permittente. l. Gracchus.
C. de adult. Non obſtat l. fina. ſi quid in frau. pa. quia
non debet intelligi de quarta omnium bonorum, ſed
de parte debita filio, vt hic. Non obſtat quod filius prę
grauetur in tranſlatione bonorum, quia nō dicitur gra
uamen quod fit voluntate ſpontanea, vt ſtatim vide-
bitis in §. ſequen. in glo. magna. Præterea bona filiorū
legitimorum & naturalium acquiruntur patri natu-
rali, ſicut bona filij arrogati. l. cum oportet. l. cum non
ſolum. C. de bonis quæ liberis. Cum igitur pateat, ex
vtroque filio commodum ad patrem deuenire, debet
eos pariter præmiare, vt melius vidiſtis ſupra de iuſti.
& iur. in princ. Sed hic dubitatur, an cum iſta portio le
m gitima ſit aucta[m] in filijs legitimis & naturalibus, in-
telligatur aucta in filijs arrogatis: per authen. nouiſſi-
ma. C. de inoffi. teſtamen. Reſpondetur ex mente Do-
cto. quod iſta portio eſt etiam augmētata in ipſis filijs
arrogatis. Nam licet ius nouiſſimum non loquatur de
filijs arrogatis, ad eos tamen debet extendi in virtute
legis antiquę, quæ parificat filios naturales filijs arro-
gatis in hac portione, vt habetis hic ex hac glo. Præ-
6 terea † ius nouiſſimum quantumcunque corrigens de-
bet intelligi ne contineat abſurditatem. l. ſcire oportet.
§. i. de excuſa. tuto. ergo intelligimus illud vt etiam lo-
quatur in filijs arrogatis, ne plus, & ſic abſurde, laturi
ſint quam naturales, vt hic. In fin. glo. commodum.
not. quod iſta dictio, Præter, ſtat incluſiue. Opponitur
7 de l. nam quod liquide. §. finali. ff. de pen. legat. vbi † di-
ctio, Præter, ſtat excluſiue. Solut. Dicite quod quando
n dictio, Præter, [n] adiungitur rei non contente ſub genere
præcedenti, ſtat incluſiue, vt hic. Vnde ſi dixero, lego ti
bi libros præter boues, veniunt in legato, quia non cō-
tinebantur ſub illa oratione, lego libros. Aut adiungi-
tur rei quæ continebatur ſub oratione pręcedēti, & tūc
ſtat excluſiuæ. Vnde ſi legauero tibi omnes libros prę-
ter Codicem, Codex non venit in legato, imo excludi-
tur, quia continebatur ſub oratione præcedenti, a qua
potuit excludi. Sed quando non comprehenditur ſub
oratione præcedenti, non poteſt excludi, quia nūquam
fuit incluſum, & ita loquitur l. nam quod liquide. §. fin.
& fuit notabile doctorum. in l. falſus. C. de furt. Quę-
8 ritur, † habeo filium pupillum, inſtituo ipſum hęredem,
& ſibi ſubſtituo pupillariter Caium: me mortuo, iſte
filius ſe tradit in arrogationem, et pater arrogator ip-
ſum inſtituit, & ſibi ſubſtituit pupillariter Sempro-
nium, quod facere poteſt, l. ſi arrogator. ff. eodem mo-
ritur pater arrogator, quęritur vtrum ſubſtitutiones
pupillares valeant. Videtur quod non: nam ſubſtitu-
tio pupillaris eſt teſtamentum impuberis, infra de pu-
pil. ſubſtitu. in princi. cum ſimi. Sed nemo poteſt dece-
dere cum duobus teſtamentis. l. ſi certarum. l. quęreba-
tur. ff. de teſt. mil. ideo, &c. Sol. dixerunt aliqui q̃ ambe
ſubſtitutiones valebunt: quia licet vbi quis vna tantū
perſona reputatur, non poſſit cum duobus teſtamentis
decedere, tamen vbi due, reputantur, poteſt, vt hic: nam
iſte filius, vt filius naturalis, habet ſubſtitutum a patre
o naturali.[o] Item vt filius arrogatus habet ſubſtitutum
a patre arrogato. Sed hæc non bona, quia ſubſtitutio
facta a patre naturali eſt effecta irrita & corrupta per
arrogationem. §. ne tamen. infra quibus modis teſta-
men. infir. nec conualeſcit arrogatione ceſſante. l. qui li-
beris. §. qui teſtamento. de contra tabu. Vnde dicite ſin-
gulariter ex mente gloſſ. in l. ſi arrogator. ff. eod. quod
ſubſtitutio facta a patre naturali, valebit in effectu, ſed
non mero iure. Illa autem quæ vltimo loco facta fuit
a patre arrogato, valebit mero iure & in effectu, quo
fiet vt ſubſtitutus a patre arrogato occupet omnia bo-
na pupilli tam peruenta a patre naturali, quam a pa-
tre arrogato: ſed reſtituet bona patris naturalis ſubſti-
tuto a patre naturali. & pro hoc facit quod not. ſin-
gulariter gloſ. in l. i. C. de ſecundis nuptijs. facit l. ſi quis
priore. ff. ad Trebellianum.

ADDITIONES.

a Not. in tex. ibi, cum quibuſdam conditionibus. nā actus
legitimi non recipiunt diem nec conditionem. l. actus le-
gitimi. ff. de reg. iur. Dic quod hoc eſt verum, expreſſam,
ſed tacitam dicoi vel conditionem ſic, vt ibi notatur, & ta-
cita quæ a lege ſubintelligitur, ſi ſit expreſſa, nihil opera-
tur. l. iii. ff. de lega. i. nec facit actum conditionalem, ſed
quandam denotat admonitionem, vt hic, & l. muto. §. i. ff.
de tutelis. Et ideo ſi concedatur alicui prębenda vel bene-
ficium ſi ſit idoneus, non dicitur conceſſio conditionalis,
ſed dicitur quædam admonitio quod perſonæ idoneæ de-
tur, vt clemen. i. per Innocen. extra de officio delega. & in
c. dudum. extra de præſum. Item not. quod arrogator debet
habere quartam in bonis arrogatoris vt infra ſcripſi in gl.
Item adde, quod quemadmodum tabellio poteſt alteri ſti-
pulari, ſic etiam alius officialis, vt iudex. l. i. §. exigere. ff. de
magiſtratibus conueniendis. licet regulariter alteri per
alterum non acquiratur. d. §. alteri. & ibi glo. & in l. ſtipu-
latio iſta. §. alteri. ff. de verbo. obliga. & de tabellione vi-
de ſupra de iur. perſo. in princi. &c. Vel melius, dum ſupra
dicitur conditionibus, expone, cōditionibus, id eſt, modis:
quia hic proprie non eſt conditio, ſed modus, ſecundum
Angel. de Aret. hic & bene. Et pondera etiam eſſe legem
pro te, quam adducit Bart. in l. quibus diebus. §. Termilius.
ad fin. ii. col. ff. de conditio. & demonſtratio.

b Item pondero hic etiam tex. quod filius pupillus arro-
gatus poſſit ſine cauſa emancipari, & emancipatio valet:
quia ſi non valeret emancipatio, de qua hic, prouiſio hu-
ius. §. quæ eſt diui Pii, eſſet damnoſa pupillo, cum non de-
bet habere niſi quartam eius partis, quam alias erat habi-
turus, vt infra glo. in verb. bonorum. quod not. ad ea quæ
habentur in §. fin. ſupra tit. i.

c Item not. ſecundum Angel. de Aret. hic, quod licet fi-
lius naturalis & legitimus potuit ſine cauſa tempore iſta-
rum ll. exhæredari, vt l. inter cætera. ff. de libe. & poſthu. &
§. aliud. in authen. vt cum de appellat. cog. melius in l. in
ſuran. ff. de liber. & poſthu. quod tamen impubes arroga-
tus ſine cauſa non poteſt exhæredari, & ſi exhæredatur, co-
gitur quartam relinquere vltra bona propria ipſius impu-
beris, vel poſtea per eum acquiſita. Sed aduerte, quia iſtud
notabile non probatur hic: quia hic non dicitur, ſi ſine iu-
ſta cauſa exhæredauerit: ſed bene dicit, ſi ſine cauſa eman
cipauerit. Et ad vltimum notabile hic poſitum, ſcilicet de
quarta relinquenda, aduerte quod iſte tex. procedit in ar-
rogato, ſecus in adoptato. glo. eſt quam. Nico. de Neap. hic
reputat valde notab. in l. pen. C. eo.

d An autem pater arrogator debeat ſtatim cum emanci-
pat filium, ei dare bona ſua, & etiam quartā, quando quar-
ta venit præſtanda? Dic quod bona ſua bene ſtatim debet
reddere ipſi filio arrogato emancipato, vt probat dictio,
tunc, hic in text. poſita. & hoc probatur etiam ex text. l. ſi
cui. la ii. in fin. ff. de cond. & demonſtra. Quartam vero par
tem bonorum ipſius patris arrogatoris, non tenetur ipſe
pater arrogator ipſo viuente præſtare. ſed ſolum cogitur
dare in vltima voluntate. & hoc probatur ex verb. relinque
re, poſito in tex. quod verbum ad vltimas voluntates per-
tinet, vt ff. de tab. exhiben. l. i. in fin. & probatur in l. i. in §.
ſi impubere. ff. de colla. bon. ibi, prę matura eam. Quinimo
ſi filius arrogatus ante patrem arrogatorem decedat emā-
cipatus, non tranſmittit ad hæredem ſuum facultatem pe-
tendi hanc quartam de bonis teſtatoris, ipſi filio debitam:
vt C. de cadu. tollen. l. i. § i. Nec obſtat l. i. §. ſi impuberē,
ſupra allega. quia ibi iam ſibi competebat actio ad quartā
illā: iam. n. erat mortuus pater ſuus arrogator, ideo eam
tranſmittit ibi. Vbi autem filius arrogatus fuiſſet mortuus
ante patrem, non tranſmittit, quia adhuc non ſibi compe-
tebat viuente patre, & ſic not. bene. Iſta omnia ponit hic
Nico. de Neap. qui dicit ſe ea nunquam vidiſſe alibi.

Ad finem

e Ad finem huius glo. vnum eſt quod me valde turbat. Nã vult glo. quod legitimi non poſsint ſtipulari poſt pupillarem ætatem, quia aduentitiua caſus non eſt in conſideratione, & quia potuiſſet feciſſe teſtamentum. Oſtendo vtrũque male dictum. Nam ad primum. nonne ſi moriatur in pupillari ætate interponitur cautio? ergo aduentitius caſus, ſcilicet quod poſsit mori in pupillari ætate, conſideratur, etiam quod eſſet minus conſiderandum quod poſsit mori in pupillari ætate, quam poſt. Ad ſecundum, dum gl. dicit quod potuiſſet facere teſtamentum, dico quod iſtud non poteſt ſtare: nam cum præſupponamus iſtum eſſe in poteſtate patris arrogantis, non poteſt facere teſtamentũ §. i. infra quib. non eſt permiſſ. face. teſtamen. Cum ergo non poſsit facere teſtamentum moriens in poteſtate arrogantis, ergo legitimi debent poſſe ſtipulari. Præterea poſito etiam quod poſſet facere teſtamentum, nonne legitimi debent habere portionem ſuam? Sed dic glo. bene poſſe defenſari, & eius mens eſt iſta, quod ideo legitimi poſſunt ſtipulari infra pupillarem ætatem, quia ſi non fuiſſet facta adoptio, & pupillus mortuus fuiſſet in pupillari ætate, erãt certi omnino habere ſucceſsionem: ergo cum ex tali arrogatione ſuper certo ledantur, neceſſaria eſt cautio, ſed in maiore ſi non fuiſſet facta arrogatio, legitimi non fuiſſent omnino habituri, quia potuiſſet facere teſtamentum: ergo cum ex tali arrogatione legitimi omnino ledantur, nõ debet poſſe ſtipulari, quia illi ſolum ſtipulantur qui pro certo leduntur. Ad primum de aduentitio caſu, dico quod aduentitius caſus non poteſt aliter conſiderari. d. l. Iulia. niſi conſideretur ad fauorem & prouiſionem eius pro quo conſideratur. l. generaliter. §. ſi libero homini. ff. de fideicom. lib. ſed infra pupillarem ætatem conſideratur ad fauorem pupilli, qui non poteſt ſibi prouidere de hærede, & ea ratione permiſſa eſt patri pupillaris ſubſtitutio. §. i. infra de pupillari ſubſtitutione. Sed poſt pupillarem ætatem non conſideratur, quia poteſt ſibi maior prouidere, & vbi eſt prouiſio hominis, ceſſat prouiſio legis. l. & habet. §. cũ quis. ff. de preca. l. fina. C. de pactis conuen. & ſi impeditur propter arrogationem ſibi prouidere, poteſt maior factus petere ſe emancipari. l. nonnunquam. & l. ſeq. ff. de adoptio. & iſta eſt veritas.

f Aduerte ad hanc glo. circa medium, dum dicit, quod ſi omiſſa eſt cautio, habetur pro facta &c. Si ita eſt, ergo expreſsio eſt ſuperflua: quia expreſsio eorum quæ tacite inſunt, nihil operatur. l. non recte. C. de fideiuſſo. l. hæc verba. ff. de leg. i. Cogitabam dicere, quod expreſsio eorũ quæ tacite inſunt nihil operatur: fateor, niſi contineat plus quã omiſsio, & ita etiam loquitur hic: non tamen propter hoc eſt ſuperflua. Item circa finem dum dicit, quod aduentitii caſus non debent eſſe in conſideratione, cogita, per legem cum in adoptiuis. C. eo. vbi imo eſt in cõſideratione, quod pater naturalis poſſet præmori antequam emancipetur filius adoptiuus. Ad primum, retinendo oppoſitionem, reſpondendo dic, quod imo expreſſa multum operatur, quia debet interuenire fideiuſſor, quod tamen ſecus eſt in tacita: & ſic iſta expreſſa cautio cum operetur plus quam tacita, bene valet & iſta eſt veritas. Ad ſecundum dic, quod cõſideratur aduentitius ſimul cum emancipatione. Nam in d. l. cũ in adoptiuis conſideratur quod pater naturalis poſſit emancipare, & etiam quod poſsit emãcipari a patre adoptiuo, & ſic conſideratur caſus aduentitius ſimul cũ emancipatione. Vel melius dic vt infra in apoſtilla magna.

g Item pondera hic eſſe gloſſ. quod illud quod non poſsit fieri per pactum, poteſt tamen fieri per legem quod no. glo. in rubri. C. de decre. decurio. lib. x. Adde dum dicit, libere teſtamenti factionis. Imo hic non aufertur libera teſtamenti factio, ſed ſolum reſtringitur: & ſic glo. iſta in hoc redditur notabilior, pro qua eſt tex. in l. ſtipulatio hoc modo cõcepta. ff. de verbo. obligatio.

h Not. contra illos qui capiunt vxorem ſub ſpe habende hæreditatis ex promiſsione ſibi facta per patrem ſponſe, quia errant. vide Bald. hoc notantem & dicentem in l. pactum quod dotali. C. de pactis. Et hic adde quæſtionem notabilem Bald. in l. cum Archimedoram. C. vt in poſſeſsionem legatorum.

i Dum iſta gloſſ. dicit, quod quarta petitur per conditionem ex lege, vide quæſtio. glo. in l. i. §. ſi impuberi. ff. de colla. bono. quam ponit Bartol. in d. l. ſi arrogator. in lectura, in pen. q. & Nico. de Neap. in fin. huius. §.

k Not. tamen ex tex. & gloſſ. quod arrogator debet habere quartam de bonis arrogatoris, in qua quarta & aliis bonis ſibi datis poteſt arrogator filio impuberi ſubſtituere, ſicut pater naturalis, vt l. ſi arrogator. cum ibi no. ff. de adoptio. Et ſicut in bonis patris naturalis debetur filio legitima, vt in authen. nouiſsima. C. de inoffício. teſtamen. quam nõ poteſt ſibi auferre ſine legitima cauſa: ita in bonis patris ciuilis. d. l. ſi arrogator. ff. de adopti. Et ſicut pater naturalis poteſt ſubſtituere filio in legitima vſque ad pubertatem, & non vltra, l. quod fideicommiſſum. in fin. ff. de lega. i. & l. ſancimus. C. de inofficioſo teſtamen. ita pater ciuilis. d. l. ſi arrogator. Et ſic euenit mirabiliter ſecundum glo. in d. l. ſi arrogator. quod ſi pater naturalis ſubſtituit vnum, & pater ciuilis ſubſtituat alium, quod ſubſtitutus a patre ciuili habebit alium prouentum ex bonis patris arrogatoris, & ſubſtitutus a patre naturali habebit illa quæ ex bonis ipſius naturalis patris prouenerunt: & ita iſte decedet cum duobus teſtamentis, quod alias eſt prohibitum in pagano, & conceſſum ſoli militi l. i. C. de teſtamento milit. Et eſt ratio, quia ſicut eſt mirabile quod decedat cum duobus patribus, ita cum duobus teſtamentis: quia dato vno inconuenienti, plura ſequuntur. l. ratas. C. de reſcind. vendit. Et illam quartam non poteſt teſtator auferre, quia non debetur illi ex diſpoſitione teſtatoris, ſed ſolum ex diſpoſitione legis. Ex quo deciditur talis quæſtio. actor qui non probauit intentionem ſuam in termino ſibi ſtatuto ex legis diſpoſitione, vult probare in termino rei, argumen. l. perẽde. C. de temporibus in integ. reſtitu. peten. quid ſi reus vellet renunciare dilationem ſibi datam ne actor poſsit probare? & deciditur quod non poteſt renunciare in præiudicium actoris. Et licet teſtator relinquat hanc quartam, tamẽ dicitur eam habere ex diſpenſatione legis, non teſtatoris: & ſic licet iudex ſtatuat terminum quatuor menſium ſtatutũ a iure, ſcilicet a l. fina. C. de vſuris rei iudi. non tamen dicitur terminus iudicis, ſed terminus legis: & ſic reus poterit prorogare moram quam alias non poterat. l. Celſus. ff. de arbit. & habetur in l. inſulam. ff. de verbo. obliga. Nec iſta quarta eſt aucta ad tertiam, ſicut legitima filiorum naturalium, vt voluit glo. in §. hoc ſeruandum. in verb. omnibus. in authen. de tri. & ſe. colum. iii.

l An filius arrogatus debeat habere quartam omnium bonorum, an vero ſolum eorum quæ eſſet habiturus ab inteſtato, vide etiam in l. ſi arrogator. ff. eo. &c. Et quod intelligitur de quarta ſuæ partis, non autem de quarta omnium bonorum, facit clariſsima ratio. Nam pone quod aliquis arrogauerit quinque filios, quod poteſt, iuxta l. ſi pater. §. fin. ff. eod. certe ſi quilibet deberet habere quartam omniũ bonorum arrogatoris, iſtud eſſet impoſsibile, cũ ſint quinque filii arrogati. & iſtam rationem ponit Bal. in l. ſi arrogator. ff. eo. in xi. oppoſi.

m De hoc, an portio ſit aucta vel ne &c. vide omnino glo. in §. hoc obſeruandum. in auth. de trien. & ſemiſ. col. iii. quæ videtur velle quod non &c. in verbo, in omnibus quam tenet Bar. in d. l. ſi arrogator. in vlt. colum. in lectura.

n An dictio, Præter includat vel excludat, vide de hoc ff. de annuis lega. l. ſeio. §. vxori. & C. de decurion. l. ex omnibus. in glo. allega. & per Doct.

o Et ratio potuit eſſe iſtorum, quia ex quo permiſſum eſt poſſe habere duos patres, vnum naturalem, alium ciuilem, ita non debet videri inconueniens quod decedat cum duobus teſtamentis: & ſic reſpectu ſubſtitutionis patris naturalis repreſentetur teſtamentum patris naturalis, reſpectu alterius dicatur patris ciuilis, & ſic dato vno inconuenienti plura ſequuntur. l. ratas. C. de reſcin. vend.

1 ℞ Ars imitatur naturam.
2 Qua ætate adoptans debeat adoptatum præcedere.
3 Quomodo is poſſit ſibi adoptare nepotem, qui filium non habet.
4 Quæ dicatur plena pubertas & quot ſint ætates.
5 Quis non poteſt ſibi fratrem per adoptionem conſtare.

§. Minorem natu. Ars naturã imitatur, ideo adoptans debet adoptare plena pubertate, hoc eſt xviij. annis præcedere debet, hoc dicit. a [2] Not. minorem natu non

poſſe

1 poſſe maiorem adoptare. Ratio, quia † ars imitatur na
turam. Vnde cum per naturam non poſsit filius ma-
b ior eſſe patre, nõ poterit quoque per artẽ. Item not.[b]
2 quod † adoptans tenetur excedere adoptatum in æta-
te, tempore annorum xviij. quod facit ſecundum Ioã.
Fab. contra eos qui accelerant ad nuptias quam primũ
coire poſſunt. Item not. quod pubertas appellatur
3 ſpatium xviij. annor. Not. ex verbo, licet, quod † po
teſt adoptari quis in nepotem ab eo cui nullus eſt filius.
Et ſi dixeritis, quomodo hoc fieri poteſt per artem, cũ
per naturam non poſsit cauſari nepos, niſi præcedente
c filio vel filia? Poteſt dupliciter reſponderi.[c] Primo, q̃d
iſte tex. intelligitur in eo, qui licet non habebat de præ-
ſenti filium, habuit tamen alias, ſicut enim naturaliter
haberi poteſt nepos filio præmortuo, ita cauſari poteſt
nepos ex arte filio præmortuo. Cæterum quia hoc mo
do hæc litera reſtringitur, aliter reſpondetur, quod licet
hoc caſu inſpecto ſit contra naturam vt ſine filio cau-
ſetur nepos, tamen quis inſpecto genere poteſt venire
vt quis habeat nepotem non ſubſiſtente filio, permit-
titur vt poſsit adoptare nepotem tanquam ex filio, quẽ
nunquam habuerit, ſed habuiſſe fingitur. l. ſi is qui pro
empt. ff. de vſucap. & l. an eadem. ff. de duobus reis.
Item not. quod quando aliquis adoptatur tãquam ne-
pos ex filio, debet filius conſentire. Ratio, ne ei, ſcilicet
auo filius ſuus agnaſcatur, & hæres efficiatur inuito fi-
d lio, ſecundum glo.[d] Item not. quod auus poteſt dare
in adoptionem nepotem ex filio, etiam filio non con-
e ſentiente.[e] In fin. glo. mutatur. dicite vt ſtatim dicam
4 ibi, vbi melius cadit. In fin. glo. xviij. not. † plenã pu-
bertatem quatuor modis appellari, vt in gl. Vos dici-
te, quod glo. aut male, aut improbe loquitur: nam ple-
na pubertas ſolum appellatur tempus perfectum xviij.
annorum, vt hic. Fateor tamẽ cum maſculus eſt egreſ-
ſus xiiij. annum, & fœmina xij. appellatur pubertas, ſed
non eſt plena pubertas, hoc eſt, perfecta: ſolũ enim ap-
pellatur cum xviij. annum compleuerit. Vnde dicite ex
mente Cyni quod plures ſunt ætates. Prima eſt infan-
tia, quæ durat vſque ad ſeptimum annum incluſiue. l. ſi
infanti. C. de iur. delibe. Quædam eſt pupillaris ætas,
quæ durat vſque ad xiiij. annum in maſculo, & xij. in
fœmina l. qua ætate. ff. de teſtamen. Quædam eſt quæ
appellatur pueritia, & durat vſque ad xviij. annum,
vt hic: Quędam eſt adoleſcentia, quę durat vſque xxv.
annum. l. i. §. apparet. ff. de minor. Quædam eſt iuuen-
tus, quæ durat aliquando vſque ad 50. annos aliquan-
do vſque ad lx. aliquando vſque ad lxx. ſecundum va
rias regiones & vulgi opinionem. In quibuſdam enim
partibus citius homines ſeneſcunt quam in alijs. ita no.
glo. in l. non aliter. de legat. iij. Quędã eſt ſenectus, quæ
durat vſque ad lxxx. annum. l. fin. C. qui ętate. lib. x.
& ibi not. Quædam eſt, (& hæc eſt vltima) quę appel-
latur ſenium vel decrepitas, & durat vſque ad centum
annos, & illa eſt longiſsime vitę hominis tempus. l. an
vſufruct. ff. de vſufruct. l. fina. C. de ſacroſanct. eccle. Ali
qui tamen dicunt quod poſt centum annos proprię ap-
pellatur decrepitas, de quo in l. ſi infanti. C. de iure de-
5 liberand. In fin. glo. in verbo, locum. not. quod † fra-
ter non poteſt cauſari per adoptionem. Ratio, quia nec
quis poteſt ſibi cauſare fratrem per naturam. Et ideo di
cunt Doctor. quod iſta pacta iurata, quibus promit-
tunt aliqui q̃ vnus alteri ſuccedat in bonis, quos vulgo
fratres iuratos appellamus, ſunt nulla: quia per artem
cauſari nõ poſſunt fratres, ſicut nec per naturam. quod
verum limitate, niſi eſſent fratres armatę militię, qui
intrantes prælium de vita dubitarent, & huiuſmodi pa
cta conficerent. l. licet inter priuatos. C. de pact. In
6 gloſſ. conſentire. ibi prima verior[f] ego valde dubito
de ea: nam ſi iſte adoptetur nepos, filio contradicen-
te, qualiter poterit ſuccedere auo vna cum filio, cum fi-
lius eum præcedat in gradu? quia prima cauſa eſt fi-
liorum. l. poſthumorum. ff. de iniuſt. rup. Vnde cogi-
tabam aliter intelligere, vt illa verba, ne ei, intelligan-
tur, ei, ſcilicet filio, inuito eo ſcilicet filio ſuus hęres agna
ſcatur, quaſi dicat, ſi permitteretur quod nepos poſſet
adoptari tanquam ex filio, eo filio inuito, ſequeretur
hoc inconueniens, quod mortuo auo poſtea huic filio
nepos recidat in poteſtatem, & ſic mortuo patre eidem
agnaſcetur patri, hoc eſt filio. Vnde iſtę filius haberet
hæredem nepotem inuitus: quia cum nepos mortuo
auo recidat in poteſtatem patris, mortuo patre eidem
agnaſcitur, id eſt, ſuus hæres fit. Et ſic intelligite iſtum.
§. vel quod loquatur iure veteri quo adoptatus tran-
ſibat in poteſtatem adoptantis, vel iure nouo in patre
arrogante: alioqui non procederet text. in fin. tenen-
do intellectum quem ſupra dixi: & l. oratione. potius
g concordat quam diſcordat. Glo. in verb. conſentire.[g]

ADDITIONES.

a Et non habens filium poteſt in locum nepotis aut pronepotis adoptare. hoc ſecundo. Et quando aliquis adoptat aliquem vt nepotem ex filio legitimo & naturali, ſiue legitimo tantum, debet interuenire conſenſus filii: ſed nõ econtra quando auus dat in adoptionem nepotem ex filio. h.d. tertio & vltimo.

b Contra iſtum §. dum vult quod ad hoc vt quis poſsit adoptare alium, requiritur quod eum præcedat plena pubertate, id eſt, xviii. annis, oppono: Ars debet imitari naturam, ſed ego habeo q̃ ſecundum naturam poteſt quis habere filium, licet cum non excedat xviii. annis, cap. puberes extra de deſponſ. impuberum: ergo eodem modo debet poſſe ſecundum artem.

c Contra ſolu. prędictam, quam etiam refert hic Ang. multum mihi obſtat. §. ſed & illud. infra eo. vbi in genere hominum poſsit reperiri habens filium, & tamen quia in ſpecie non poſsit reperiri vnus caſtratus habens filios, ideo impeditur: ſed facile eſt reſpondere.

d Et ſic habes, quod vbi fit actus alteri præiudicialis, debent citari illi de quorum præiudicio agitur vt ſint præſentes vel ſaltem conſentire. l. nam ita diuus. ff. de adopt. l. in cauſa cognita. ff. de minoribus. l. de vnoquoque. ff. de re iudica. Et ideo quando petuntur a dominis reſcripta contra ius in præiudicium aliorum, debent illi citari vt ſint pręſentes, vt vult glo. in d. l. ita diuus. Similiter quando peteret inſtrumentum ralum reſici. l. i. §. ſi raſe. ff. de bonorum poſſeſsione ſecundum tabul. Similiter quando peteretur inſtrumentum deperditum reſici. l. chirographis, & ibi glo. ff. de adminiſtra. tuto. Nam in ſupradictis caſibus debent citari illi quorum intereſt, & ſufficit citatio per generalem proclamatorem, ſi ſpeciales perſonæ quorum intereſt ignorentur. l. ſi eodem tempore. C. de remiſ. pig. & ibi not. & in authen. ſi omnes. C. ſi vt ſe ab hæredit. abſtineant, &c.

e Item not. in verbo, ſed ſi quis ibi, quem iam habet adoptatum, quod quis poteſt facere fictionem fictionis. Nam fictio eſt, quod filius alicuius per adoptionẽ dicatur filius meus, & tamen poteſt fieri vt ex iſto adoptato alius dicatur mihi nepos etiam per adoptionem, & ſic per fictionem: q̃d videtur contra notata per gloſſ. in l. i. C. de dotis promiſ. Sed dic, quod iſta fictio non tenuit in eodem tempore, ſiue in vno tempore & vno ſubiecto, ſed in duobus, quod fieri poteſt, vt late per Bart. in l. ſi is qui pro empt. in vlt. quæſt. ff. de vſucap. & Ang. de Are. hic.

f Iſta gloſſ. intelligit illa verba huius text. ibi, ei inuito, tribus modis. Primo modo diuiſim, vt ſic verbum ei referatur ad auum, & verbum, inuito, referatur ad filium: & iſte erit ſenſus, ne ei, ſcilicet auo, nepos adoptatus ſuus hæres agnaſcatur, id eſt, efficiatur agnatus, inuito, ſcilicet filio. Secundo intelligit gloſſ. coniunctim, vt ſic illud totum, ei inuito, referatur ad filium: & erit ſenſus, ei inuito, ſcilicet filio. Tertio modo intelligit etiam gloſſam, coniunctim, ſed quod referantur ad auum in totum: & erit ſenſus, ne ei inuito, ſcilicet auo, & iſte eſt effectualis mens huius glo. & contra opinionem glo. facit d. l. ſi quis nepotem. ff. eod. tit.

In glo.

g In glo. in verbo, conſentire. l. ſi ii. dum reſpōdendo dicit, quod patria poteſtas eſt inæſtimabilis, iſta ſolu. videtur ſa cere de directo contra glo. quia ſi eſt inæſtimabilis, id eſt, tam magni præiudicii quod non poſsit æſtimari, ergo cum pater tam magnum damnum conſequitur, eius conſenſus eſt neceſſarius.

1 *Qui per naturam filios habere non poſſunt, etiam per artem non poterunt.*
2 *Nunquid clerici qui licito coire non poſſunt, adoptare poſſint.*
3 *Fœminæ adoptare non poſſunt.*
4 *Quomodo probetur filiatio.*
Beneficia principum ſunt latiſſime intelligenda.
5 *Quid ſit oraculum.*

§. IN plurimis autem cauſis. [a] Not. artem
a imitari naturam in pluribus caſibus. Itē
not. filium arrogatū poſſe dari alij in adoptionem, a patre arrogato. Sed dicet aliquis, quomodo poteſt ſuper accidenti cadere accidēs? nam filius arrogatus non eſt filius naturæ, ſed filius artis, & accidens, quomodo igitur poteſt iſte filius arrogatus de nouo arrogari, cum nec duæ ſingularitates ſimul concurrere poſsint? l. i. C. de duobus promiſſo. cū ſimi. Solu. Licet detur in arrogationem a patre arrogante, non arrogatur tamen ab alio tanquam filius arrogatus, ſed tanquam filius naturæ. argumen. in l. ſi pa
b ter. §. qui duos. ff. eod. Item not. [b] quod † qui non poſ-
1 ſunt generare filios per naturam, vt iſti caſtrati, nō poſſunt cauſare per artem. Si vero non impediantur generare naturaliter vitio accidētali, poſſunt adoptare: quia potius conſideratur natura & conſuetudo generandi ſita in homine, quam vitiū accidentale. l. ſi quis poſthumis. in prin. ff. de liberis & poſthu. Hic inſurgit dubiū,
2 † Pone quod aliquis generare poteſt, ſed illicite, vt cle-
c rici, nunquid poterit talis adoptare[c]? Videtur quod ſic, quia poteſtas adoptandi eſt prohibitiua certarum perſonarum, ergo permiſsiua omnium quæ non reperiuntur prohibitæ. l. necnon. §. quod eis. ff. ex quibus cauſ. ma. l. i. cum ibi not. ff. de teſtamen. Ego puto cōtra. Nā quod non licet honeſtæ per naturam, non debet licere per legem, nec per artem, cum lex ſit ſanctio ſancta l. i. ff. de legib. cap. erit autem lex. diſt. i. Sed clerici nō poſſunt honeſte habere filios per naturā, ergo nec per artem. ad idem facit. §. fin. ſupra de nuptijs. l. miles. §. mulier. de teſtamento militis. Non obſtat quod omnes generaliter intelligantur adoptare permiſsi, quia reſpondetur quod in generali permiſsione non venit vt quis poſsit illicita attentare. verba ſunt Baldi in d. l. miles. §.
3 mulier. Not. quod † fœminæ adoptare non poſſunt. Ratio quia cum non habeant filios in poteſtate, ac per obliquum concedatur quod directo prohibetur in ipſis adoptio non permittitur, vt hic, & l. oratio. ff. de ſpōſa. Sed hi. ſemper dubitaui quod hæc ratio poſita non ſit bona, quia hodie per adoptionem non fit tranſl[...] iuris patriæ poteſtatis. §. ſed hodie. ſupra eodem: [...] ratio mala. Solutio. Poteſt dupliciter reſponderi. P[...] mo, quod iſte §. loquatur inſpecto iure veteri. Sed [...] men huic rationi refragari videtur, quia iſte §. eſt poſterior ad §. ſed hodie. in in ordinem literæ. Vnde ſecundo reſpondeo, quod debet intelligi hoc verbum, adoptare, id eſt, arrogare, & erit ratio bona quæ redditur in tex. & pro hoc allego text. in l. mulier. C. eodem. Nec videtur incongrua expoſitio: nam cum verbum adoptare, velut genus adaptari poſsit ad arrogationē & adoptionem, ſupra eodem, in princip. ad adaptandum eſt ad illam ſpeciem, ex qua ſanus intellectus literæ capi poteſt. l. in ambiguo. & l. quoties. de rebus dubi. regula iuris, quoties. & l. quoties. de verbo. obligatio. Prӕterea lex regulat, reſtringit, & ampliat dictum l. cum pater, §. dulciſsimis. de lega. ij. l. vero. §. fin. de lega. iij. l. ſi quis animo. de acquiren. poſſeſ. Cum ergo hæc ratio ſubiecta ſolum conueniat arrogationi, debet verbum adoptare, ad arrogationem reſtringi. Ex quo colligitur, quod fœminæ hodie adoptare poterunt. Sed tamen aduerſari videtur, quod fœminæ non poſſunt per naturā filios generare, ergo nec per artem. Niſi ſoluendo dixeritis, quod licet non poſsint generare, poſſunt tamen concipere. l. quæritur. de ædil. edict. verum quia actus adoptionis ſe habet per modum agendi, actus vero cōcipiendi ſe habet per modum patiendi, quaſi dubius aliās ad hunc text. aliter reſpondebam, intelligendo ipſum in propria adoptione, vt loquitur, vt verba veniant per hunc modum: Ideo adoptare non poſſunt fœminæ, quia nec naturales liberos in poteſtate ſua habēt: hoc eſt, quia non eſt in earum poteſtate generare filios per naturam, non conceditur eis adoptare per artem. Ex verſ. nec illud not. cum arrogato tranſire omnia bona ſua in poteſtatem & dominium patris arrogantis. Ratio eſt, nam credibile eſt quod cui arrogatus permittit ius perſonæ ſuæ, permittere quoque voluerit ius rerum ſuarum: argumen. in l. in hac lege. C. de pactis cōuentis. Not. ſeruos adoptari poſſe, et adoptione ſub-
d ſecuta tolli maculam ſeruitutis. Finaliter not. [d] quod ex nominatione filij facta de ſeruo in iudicio, conſequitur ius libertatis ille ſeruus. Ex quo inoleuit practica
4 procuratorum: † cum volunt probare filiationem, ponunt quod Titius & Berta erant maritus & vxor, & ſic appellabant ſe & nominabant. Item quod ex ipſis prodijt in lucem Caius. quem filium appellabant, & ab ipſis publicæ filius nominabatur: quia ex tali nominatione acquiritur ius & quaſi poſſeſsio filiationis, de quo in cap. per tuas. extra de proba. & in l. ſi vicinis. C.
e de nupt. & in l. i. ff. de quæſtio. vbi plene per Bartol. [e]
f In glo. i. in fin. [f] Sed qualiter reſpondebitur tunc argumento, quod ars imitatur naturā? Reſpondetur quod ars imitatur naturam in his quę poſſunt diſponi per naturam, vt eſt generatio filiorum: ſed in his quæ diſponuntur præter naturam, vt eſt ius ſuccedendi in hæreditate, ars non imitatur naturam, cum nihil diſponat. ita loquitur caſus in glo. allegata. In fin. gloſſ. in verbo, amiſſorum bene loquitur, cuius ſententia probatur in
5 l. matrem. C. eod. Non obſtat quod † beneficia principum ſunt latiſsime intelligenda, quia hoc eſt verū, niſi ratio refragetur, quia tunc beneficia principum debent moderari ſecundum ius commune. l. ex facto, in princi. de vulg. & pupil. Iure autem communi non habens filios in poteſtate, igitur, &c. Glo. in verbo, oracu-
g lum. [g] Glo. in verbo, liberi. [h] In glo. actis in fin. glo.
h obſtat hæc l. i. quia ibi erat defectus in voluntate codicillantium, ideo non valet vt codicillus illa voluntas. argu. in l. illud. §. tractari. eod. titu. Hic autem erat voluntas, quomodocunque ſeruum a ſeruitute liberare.
i De hoc articulo, ſi non valet quod ago [i] &c. dicite vt in d. l. i. & habetur in l. ij. §. cum qui. ff. de conſt. pec. & in
k l. i. §. ſi quis ſimpliciter. de verbo. obliga. [k]

ADDITIONES.

a Hoc dicit: quando adoptatus tranſit in poteſtatem adoptantis, vt quia fuit adoptatus ab auo paterno vel materno poteſt adoptans adoptatum dare in adoptionem. Et ſpadones, id eſt, quibus naturalia amputata ſunt gladio, poſſunt adoptare vel arrogare, ſed caſtrati non. Et fœminæ non poſſunt adoptare, id eſt, arrogare, niſi ex conceptione principis propter ſuos liberos in acie principis defunctos. Item arrogatus tranſit cum omnibus ſuis liberis & bonis. Et ſeruo adoptato a domino contingit libertas, quamuis adoptio non habeat effectum. h. d. vſque in fin.

b Ego puto quod inter caſtratum & ſpadonem poſsit aſsignari longe melior ratio diuerſitatis, quam hic aſsignant glo. & Doctores. Nā ad hoc vt poſsit habere locū adoptio

neceſſe

neceſſe eſt quod ſaltem in illo genere hominum illud poſſit verificari & procedere per naturam, licet nõ in caſu ſimplici & ſpecifico.l.eandem.& ibi Bart.in prin.ff. de duobus reis:& per iſtum in §.præceden. tunc ſic in genere omniũ caſtratorum non eſſet poſsibile vnum reperire,qui per naturam poſsit habere filios,nimirum ſi nec per artem, & ſic per adoptionem poſſunt. Sed in genere ſpadonũ bene poſſet reperiri qui per naturam haberet filios: nimirum ergo ſi poſsit & per artem,& ſic per adoptionem.Et iſta eſt mera veritas. Adde quod homo cui amputati ſunt teſticuli dicitur vitioſus ita vt per hoc poſsit redhiberi, niſi in aliquibus partib. vbi reputantur meliores propter cuſtodiam mulierum.l.fin aũt quis.ff.de edil. edict. Similiter reputatur melior,quia nihil de fortitudine & vtilitate ei deeſt,vt l. ediles.§.ſunt autem. ff.de edil.edict. &c. Et quod ſpadones ſint pretioſiores,eſt tex.in l.ſi ſeruus ſeruum.§.& ſi puerum.ff.ad l.Aquil.& ibi. glo.dicit quod illud eſt in Apulia, ſecus in Italia. Et dicit text. mirabile in l.Pomp.§.fin. in fin.ff.de edil. edic.quod ille qui habet vnum teſticulum poteſt generare.

c An clericus poſsit aliquem in filium adoptare. Pro iſta parte quam iſte tenet hic, ſcilicet quod non poſsit, facit: nam quis non poteſt adoptari in fratrem.l.nec apud.C. de hæredi.inſtituen.& glo.in §.præced. quia per naturam nõ poſſet cauſari frater licite:& tamẽ ſi illicita generatio attenderetur,poſſet frater illicite cauſari per naturam, coeundo cum matre,vt Oedipus, ſicut eſt apud Senecam in tertia tragedia. Tamen contra iſtum fortiſsime facit, quia etiam poſito quod nunc iſte non poſsit licite generare, tamen quia antequam eſſet clericus potuit licite, ſufficit, vt patet in ſpadone,vt hic in text.& ita eſt veritas: & ſic iſtud impedimentum clerici eſt accidentale, non naturale.& iſtud tenet Angel. in §. minorem. ad finem ſupra eodem, non per iſtam rationem. Et pro iſta opinione facit,quia paria ſunt,aliquid eſſe impoſsibile de iure,vel de facto l.mulier.§.i.ff. de conditio.inſtitu.melius in l.filius. eod. titu. Sed dic non eſſe impoſsibile de iure, per rationem meam quam hic ſcribo.

d Eodem modo, ſi quis habens filium naturalem tantum, & in inſtrumento publico appellat filium ſimpliciter, videtur eum legitimare,ſiue etiam apud acta, ſiue in teſtamento.text. eſt notab. in authen.item ſi quis.& in corpore vnde ſumitur.C.de natural.libe.& glo.notab.in cap.per tuas. qui filii ſint legit. Practicam procuratoris probandi quem eſſe filium alicuius, ita vt præſumatur filius niſi probetur contrarium,vide in l.fin.ff.de proba. & per Bart in l.ii.§.i. ff. de libe.agno. Non tamen talis poſſeſsio filiationis facit eum vere filium qui non eſt l.iubemus.C.de libe.cauſ.& l. non nudis.l.non epiſtolis.C.de proba.

e Nota etiam ex §. apud Catonem. quod argumento eius probatur,ſi quis velit venire ad ſucceſsionem alterius, eo quod dicat ſe eſſe filium illius legitimum, probando ſe filium,licet non probet ſe eſſe legitimum,quod debet obtinere. Et ſimiliter teſtes deponentes eum eſſe filium, licet non deponant eum eſſe legitimum expreſſe, tamen dicuntur probaſſe ipſum legitimũ.hoc probatur melius ex text. in auth. vt liceat matri & auie.§.ad hoc.& in l. filium.ff.de his qui ſunt ſui vel alie.iur.

f In aad.glo.prima, in verbo, in plurimis. dum dicit quod pater adoptans non tenetur inſtituere, puto quod male dicat ad §. noſtrum: quia iſte §.loquitur in tali adoptione ex qua fiat tranſitus patriæ poteſtatis, & conſequenter eius qui debet inſtitu.& ita hic Nico.de Neap.

g In glo.in verbo, oraculum, dum dicit, quod ideo dictum eſt oraculum,quia oramus ſeu deprecamur Imperatorem vt talibus præſtet authoritatem:adde quod gloſ. In l.digna vox.C. de legibus. in verbo, oraculo. dicit, quod oraculum eſt quod ad orationem alicuius vel preces conceſſum eſt: vel quod oraculum eſt diuina voluntas ore hominis declarata.

h In gloſſ.in verbo,liberi. dum dicit quod etiam naſcituri tranſeunt in poteſtatem arrogatoris, eſt caſus clarus in d.l.ſi pater.in princi. In contrarium videtur eſſe text. in l. fin.ff.de collatio.bono. vbi ille qui eſt in vtero,non poteſt dici in poteſtate antequam naſcatur. Vnde puto quod illa l.ſi pater intelligatur ſecundum d.l.fina. quod illi qui ſunt in poteſtate, rediguntur in poteſtate arrogatoris. hoc verum eſt quando erunt nati,non quando ſunt in vtero,& ita intellige glo.hic.

i Et dum glo.hic colligit illud vulgare, quod ſi non valet quod ago vt ago, valet tamen vt valere poteſt:licet glo.hic non declaret quomodo iſtud notabile hic colligatur, vide glo.in §.ſimilique modo. in glo.allegat. quam declarat. Et ex glo.iſta,ibi, veni huc filimi,iuncto text.poteſt colligi vt etiam colligit hic Angel.de Are.quod verba blanda & adulatoria prolata in iudicio, inducunt diſpoſitionem fauore libertatis. adde tex.illum ſingu. in l. Paulus. §.i. qui incipit,Paulus.ff.de fideicommiſſ. lib. & quod ibi ſingulariter per illum text.decidit Ang. Et aduerte, quia illud notabile,ſi non valet quod ago &c. vltra inductionem quam facit gloſſ. in d §.ſimilique modo. poteſt etiam induci alio modo,ſecundum intellectum gloſſ. quia dominus agebat adoptare ſeruum apud acta, & quia iſte actus non habuit perfectionem, licet non valeat quo ad hoc vt adoptio teneat prout agebatur, valet tamen vt valere poteſt ſcilicet vt per iſtam nominationem filii quam dominus fecit de ſeruo,ſeruus conſequatur libertatem. Et adde quod iuramentum ſemper habet vim iſtius clauſulæ, ſi non valet quod ago vt ago &c. text.eſt ſingu. in l. cum pater.§. filius matrem. ff.de lega.ii.

k In fin.huius tit.de adoptionibus, poteſt queri ſecundũ quod hic querit Bald. an pater naturalis poſsit arrogare filium baſtardum mediante reſcripto principis. Et videtur quod ſic,quia mediante tali reſcripto poteſt ipſum legitimare.§.illud.in authen. quibus modis natu.effic.legit. In contrarium eſt veritas, quia pater naturalis non poteſt filium baſtardum hodie adoptare,ſecundum Bal. hic, & tex. in l.legem.C.de natu.lib.quinimo non poteſt legitimare niſi cum clauſula,non obſtante, vt voluit idem Bald. in l. ſi ſuſcepta.in §.fina. hic in glo. allega.ff. de inofficio.teſtamen.&c. Et quod naturalis non poſsit hodie adoptari vel arrogari,habes etiam tex. in §.& nos non latuit.in authen. quibus modis naturales efficiantur legitimi.

TITVLVS XII.

Quibus mod. ius patriæ poteſta.ſol.

CONTINVATVR ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt quemadmodum dominica poteſtas conſtituatur, & conſtituta tollatur: ſubſequenter viſum eſt ſicut patria poteſtas cauſetur: ſequebatur de iure videre ſicut cauſata diſſoluatur. Ideo ſubijcitur hæc rubrica.

1 *Verbum, videamus, aliquando refertur ad oculum intellectus, aliquando ad oculũ corporis, ſecundum ſubiectam materiam.*
2 *Quomodo filius liberetur a patria poteſtate morte patris.*
3 *Mors ciuilis comparatur morti naturali, cum diſtinctione.*
4 *Vbi eſt eadem ratio, ibi debet idem ius ſtatui.*
5 *Intereſt maxime, vtrum in gratia principis dicatur, reſtituimus vel indulgemus.*
6 *An reſtituto aliquo, dicatur ei reſtituta fama.*
7 *Bannitum noſtri temporis nunquam æquiparari deportato.*

VIdeamus. Diuiditur in quinque. Nã in prima ponit,quomodo morte naturali diſſoluatur patria poteſtas. In ſecunda, quemadmodum diſſoluatur morte ciuili. In tertia, qualiter diſſoluatur dignitate filij. In quarta, ſicut diſſoluatur capite. In quinta quemadmodum per emancipationem diſſoluatur. Secũda ibi, cum autem. tertia ibi, filiusfamilias. quarta ibi, ſi ab hoſtibus. quinta ibi, ſi pro emancipatione. Patre mortuo, auo non ſubſiſtente, filii ſui iuris efficiuntur. Secus ſi viuo auo eorum, pater aut emancipatus aut mortuus extitiſſet. hoc dicit. Not.in verbo, videamus, quod verbum, † videamus, refertur ad oculum intellectus. con-
1 cord.

cord.l. videamus. de in litem iuran. l. videamus. ff. de uſu
fruc. Aliquando tamen refertur ad oculum corporis, ſe-
cundum naturam ſubiectę materie. Vnde ſi teſtis inter-
rogatus an talis occiderit hominem, reſpondet quod
ſic: & interrogatus de ratione, reſpondit quod vidit,
intelligitur de viſu corporis. capit. peruenit. el ſecundo
3 extra de teſtibus cogen. Item nota, quod † mortuo
patre nō ſubſiſtente auo, liberātur filij a patria poteſta
te. Item nota, quod ita demum nepotes ex filio li-
berantur a patria poteſtate mortuo auo ſi eorum pa-
ter viuo auo mortuus fuerit: aut quouis modo de pa-
tria poteſtate exierit. quod verum limitat gloſſ. niſi exi
a uiſſet patriam poteſtatem per dignitatem [a]. §. illud, in
authentic. conſtituno quæ de digni. alias ipſa dignitas
noceret filio, contra l. ſi longius. §. fina. ff. de iudi.
Ex quo dixit Ioann. Fab. quod ſi ſtatuto cauetur quod
mortuo patre ſine liberis in poteſtate, tertia pars bo-
norum fiſco applicetur, non vendicabit ſibi locum
mortuo patre cum filijs qui patriam poteſtatem exiue-
re per dignitatem, vt dignitas eis non habeat nocere.
Item nota, quod deportatio patris aut filij habet
tollere ius patrię poteſtatis. Ratio, quia deportatus ha-
betur pro mortuo. l. prima. §. finali. de contra tabul.
5 Ex quo aliud colligitur quod † mors ciuilis equipara-
b tur naturali. [b] Circa quem articulum dicite breuiter:
aut loquitur in morte ciuili meritoria, & iſta non equi
paratur morti naturali. l. Deo nobis. in. §. primo. in fi-
ne. C. de epiſcop. & cleri. Aut loquitur in morte ciuili
demeritoria, & tunc ſi loquatur in his quæ concernunt
effectum iuris vt ſuccedere in hæreditate, & teſtari,
tunc equiparatur naturali, vt hic, & l. i. §. fina. de con-
tra tabu. Si vero loquatur in his quæ concernunt ef-
fectum facti vel iuris naturalis, non equiparatur natu-
rali. Vnde licet non valeat legatum alimentorum fa-
ctum mortuo naturaliter, valet tamen factum mor-
tuo ciuiliter. l. tertia. de his quæ pro non ſcriptis haben-
tur, quia alimentari, in iure naturali conſiſtit ſupra de
iure naturali in principio. Eodem modo hæc conditio,
ſi morietur, non verificatur niſi per mortem natu-
ralem. l. ex ea. §. inſulam. de verborum obligationib.
Ratio, quia implementum huius conditionis eſt facti.
l. qui hæredi. & l. fideicommiſſum, de conditio. & de-
c monſtratio. Item nota. quod deportatio [c] reſtituta
per principem, operatur reſtitutionem iuris patrię po-
4 teſtatis. Nota quod † vbi eſt eadem ratio, ibi debet
eſſe eadem iuris diſpoſitio. & hoc verum vbi eſt ea-
dem ratio, vel alia maior, ſiue equalis. Per hoc non
d obſtat. l. ſi quis filium. de collatio. bono. allega. in gl. [d]
Ex verſicu. relegati. nota, quod per relegationem
e patris aut filij non tollitur ius patrię poteſtatis [e]. Item
nota, quod damnatio in metallum illata patri aut fi-
lio, ius patrię poteſtatis perimit. In fin. gloſ. in verb.
f poteſtate. dicite, hæc ratio [f] eſt vera: nam cum ſemel
fuerit quæſitum ius nepoti, non debet tolli per arroga-
tionem aui. regula iuris, ius noſtrum. Gloſſ. in
g verb. deportatur. [g] In gloſſ. in verbo, ſtatum. [h] col-
h ligite, quod † quando gratia principis ſapit indulgen-
5 tiam, vt cum dixit, indulgemus tali, intelliguntur ſo-
lum remiſſa, non autem reſtituta bona. Si autem ſa-
piat reſtitutionem, quia dixit, reſtituimus talem de-
portatum, & tunc intelligitur non ſolum remiſſa pe-
na delicti, ſed etiam bona reſtituta. Quid autem ſi ver-
ba gratię eſſent dubia, quia poſſent adaptari ad indul-
gendum & reſtituendum, vt vidi de facto in ciuitate
Cremonę: Mandauit princeps quod banniti tollerentur
de bannis, verba dubia ſunt, an erunt bona eis reſti-
tuenda? Gloſſ. ſecundum Barto. tenet quod ſic, in l.
i. §. ſi quis vltro. in verſicu. reſtituen. ff. de quæſtio. &
ita fuit iudicatum, quod verum limitate quo ad bona
quæ tenebat princeps, non autem quo ad bona quæ
donauerat capitaneis, quia in gratia principum non
intelliguntur tolli iura quęſita tertio. c. quamuis c. ſi pro
pter sua debita de reſcri. li. vi. l. ij. §. merito. & §. ſi quid
a principe. ff. ne quid in loco publ. & iſta eſt gloſſ. in l.
Gallus. §. & quid ſi tantum. de liberis & poſthumis.
Cui ſententię non obſtat. l. ſi quis filio exhæredato.
§. ſi pater. ff. de iniuſt. rup. in primo reſponſ. vbi tollitur
ius quæſitum nepoti. Solu. quia ibi loquitur in reſtitu-
tione facta iure fictionis poſtliminij quo caſu indiſtin-
cte ad omnia iura reſtitutus intelligitur. Ratio, quia
fictio poſtliminij duo operatur. Primo, quia fingit re-
tro reuerſum ſemper fuiſſe in ciuitate. Aliud, quod te-
net eius iura in ſuſpenſo, quo caſu non poteſt dici ali-
quid alteri acquiſitum. l. prima. §. ſed & ſi pendeat. ad
Macedo. §. ſi ab hoſtibus, infra eodem. At iſta reſtitu-
tio de qua in text. iſto, non tenet iura in ſuſpenſo, nec
operatur vt ex retro, ſed vt ex nunc, Vnde nimirum
iura alteri quæſita non intelligitur reſtituta. Iſta eſt not.
i gloſſ. in l. mutio. §. fina. de tutel. [i] Huic etiam ſententię,
non obſtat, quod excommunicato abſolute reſtituan-
tur omnia iura indiſtincte, xv. quæſtio. vi. capit. vox
ſanctorum, quia per excommunicationem non per-
ditur dominium rerum, ſed tollitur ius exercen-
di in iudicio. capitu. pia. de ſenten. excommunicatio.
6 libro ſexto. Finaliter quæritur † an reſtituto aliquo,
intelligatur etiam reſtituta fama. Solut. Aut loquimur
de infamia iuris, & illa intelligitur reſtituta: aut loqui-
mur de infamia facti, & illa nequaquam. Ratio, nam
reſtitutio præbet id quod tollit deportatio. l. fina. C. de
ſenten. paſsis. Sed deportatio non tribuit infamiam, ſed
mali mores, ergo illa reſtitutio non tollit. & eſt gloſſ.
ordi. in capitu. quia diligentia. extra de electio. Et præ-
dicta faciunt ad quæſtionem. Pater tuus habet filium
naturalem, & alium legitimum: mortuo patre legi-
timus occupat hæreditatem, naturalis poſtea legitima-
tur, an poterit vendicare partem a fratre legitimo? Præ
dicta faciunt, quod not. quia iam hæreditas erat occu-
pata per legitimum, de quo Bald. in l. Gallus. §. quid ſi
tantum. ff. de liberis & poſthumis. & l. eam quam. C.
de fideicommiſ. per Ioan. Andr. in cap. ſine culpa. de iu
reiuran. In fin. gloſſ. in verbo, relegati. Dyn. Iaco. de
7 Are. & Barto. impugnant hanc gloſſ. dicentes † banni-
tum noſtri temporis nunquam equiparari deporta-
to. Primo ex defectu cauſe efficientis, id eſt, quia
non habet poteſtatem, vt vidiſtis in gloſſ. deportan-
tur. Item quia non habet poteſtatem alicui iura ciuilia
tollendi. l. ille a quo. §. tempeſtiuum. ad Trebellia. Item
quia non eſt veriſimile quod ſtatuta quibus banniti pu
niuntur, velint his bannitis tolli iura ciuilia, argumen.
in l. ij. C. de noxal. Item quia de iure communi non po
teſt ferri ſententia niſi contra præſentem. l. abſentem. ff.
de penis. ex forma tamen ſtatuti fertur contra abſen-
tem. Fatetur tamen quod tales banniti perdunt iura ci-
uilia illius loci a quo banniuntur. Vnde ſi ſtatutum di-
ceret, quod mortuo patre relicto filio & filia, filia non
ſuccedat: ſi filius reperiatur bannitus, non poterit vti
beneficio huius ſtatuti vt excludat filiam, ſed bene vte-
tur beneficio iuris communis, vt pariter veniat cum
ea ad hæreditatem. In fin. gloſſ. in verbo, me-
k tallum. [k] nota. quod vbi ciuitas non habet metal-
la fodienda, perquirenda ſunt in vicinis ciuitatibus.
Et facit in argumen. quod ſi vacante ſede per mor-
tem prælati vel alterius, in cuius locum ſuccedit Ca-
pitulum quo ad omnia, præterquam ad collationem
ſpiritualium, & opus ſit chriſmate, ſunt quærendi
epiſcopi vicini qui habeant chriſmare, vt eſt gloſſ.
in cap. ſi epiſcopus a paganis. de ſupplen. neglig. præ-
lato. libro. vi.

ADDITIONES.

a Dic quod ratio quare per dignitatem non exeat, ſumitur ea l. quod fauore. C. de lega. Et eſt alia ratio, quia dignitas hic aucta non auſert beneficium ſeu priuilegium alteri competens, quia priuilegium non tollit priuilegium, ſimiliter nec dignitas, teat. eſt in l. hac ſaluberrima. C. de præpoſitis agen. in rebus. lib. aii. & in l. iii. C. de dignitatibus. & facit. l. ſi. ff. de conſti. princi.

b An mors ciuilis æquiparetur morti naturali? Dic quod non, quia mors ciuilis nunquam æquiparatur naturali, niſi lex expreſſe boc dicat. hoc voluit Ioan. Monach. xvi. qō. i. cap. placuit. & de hoc eſt glo. reputata ſingularis in cap. ſuſpectum. de reſcript. in vi. Adde etiam ea premiſsis, quod ſi quis ſic graoatos reſtituere alicui hæreditatem poſt mortem ſuam, licet iſtæ patiatur mortem ciuilem, quia intret monaſterium, certe non cogitur reſtituere donec moriatur naturaliter per l. Statius Florus. §. Cornelio. ff. de iur. fiſc.

c Adde, qood licet pœna deportationis tollat & diſſoluat ios patriæ poteſtatis, non tamen diſſoluit matrimonia, ſi mulier non mutat animum. l. ſed ſi alia. ff. de bon. damna. & l. i. C. de repudia. Et deportatus reſtitutus non dicitur reſtitutus ad matrimonium, niſi muliee de nouo conſentiat, licet ſit reſtitutus ad ius patriæ poteſtatis. l. non vt a patre. & l. cum due. ff. de captiui. & poſtlimi. reuerſis. Et qualiter obligetur deportatus, vide Bartol. in l. quoties. ff. de nouat. & l. quidam. ff. de pœnis. Et rationem quare recuperetur ius patriæ poteſtatis, & non vxor, ponit iſtæ infra de capitis dimi.

d Adde quod Bald. in rubri. C. de naut. fen. dicit, quod licet ad hoc vulgo allegetur. l. illud cum ſimi. ff. ad l. Aquil. quod tamen de hoc eſt melior text. qui ſit in iure, in l. his ſolis. C. de reuoc. do. in verbo, ſatis etiam tacite cautum putamus. Et dum glo. allegat pro contrario l. ſi quis filium. primo reſpon. adde quod eſt in ver. hæc in patre adoptiuo. & ibi glo. in verbo. & tan en. & vide ibi gl. in verbo, nō poſſit. & ibi omnioo Bartol. Et ſi vis intelligere caſum illius l. ſi quis filium. vide l. emancipatio. ff. de coniun. cum eman. lib. & l. ſi pater filium. ff. vnde liberi.

e Præmitte ad euidentiam §. cum autem. quod olim tempore antiquiſsimo, pro illis delictis pro quibus non erat ingerenda pœna mortis naturalis, vt per l. Iuliam peculatus, & per l. Iuliam de reſiduis. vt l. i. & ii. ff. ad l. Iuliam pecu. vel per l. Iulia. de vi publica. §. item l. Iulia. de vi publica. imponebatur pœna interdictionis ignis & aque, quę erat dura pœna: quia vt dicit text. notabil. in l. hi qui ſanctam. C. de apoſta. quæ enim durior pœna eſſe poteſt, quam inter homines verſari, & hominum carere ſuffragiis? Sed loco illius pœnæ ſucceſſit deportatio, vt eſt text. in l. iii. ff. ad l. Iulia. pecu. Item præmitte quod habemus exilium, deportationem, & relegationem. Exilium dicitur certorum locorum interdicto, quando quis poteſt ad omnia loca ire præterquam ad certa prohibita: & de hoc nihil ad propoſitum, ſed eſt text. in l. exilium. ff. de interd. & rele. Deportatio dicitur quoties qois mittitur ad certam inſulam, vt perpetuo ibi moretur, nec vnquam inde poſsit recedere, & iſte amittit ciuitatem, & appellatur ſecundum Bartol. in l. relegatorum. ff. de Interdict. in princip. deportatus, quaſi extra ciuitatem portatus. Alibi text. appellat eum apolidem. in l. i. §. hi qoib. ff. de legat. iii. & dicit ibi glo. quod dicatur apolis, ab a, quod eſt ſine, & polis ciuitas: & ſic cum perdit ciuitatem, & ita deſinat eſſe de numero ciuium, conſequens eſt vt perdat patriam poteſtatē: & hoc eſt quod dicit iſte tex. & iſte deportatus perdit omnia bona ſua. l. iii. ff. de interdi. & releg. & gloſſ. hic. Et ſi iſte deportatus excedat confinia ſua, eſt pœna mortis. l. relegati. ff. de pen. Relegatio eſt quoties aliquis mittitur in certam inſulam ad tempus, vel etiam in perpetuum. & dicitur relegatus, quaſi religatus in illa inſula. l. exilium. ff. de interdict. Et iſtæ non perdit ciuitatem propriam. l. relegatorum. §. ſiue autem. ff. de interdict. & hic in glo. & conſequenter non perdit patriam poteſtatem, vt dicit iſtæ tex. in l. relegati. ff. de interdict. Item retinet bona propria. l. i. ff. de interdict. & l. relegatorum. §. ad tempus. eod. titu. vbi text. notab. & iſtæ non ſeruans confinia, ſi eſt temporalis, efficitur perpetuus: ſi perpetuus, punitur pœna mortis. d. l. relegatis. ff. de pen.

f Contra hanc rationem multum obſtare videtur §. ſeque. in ver. ſed ſi ex indulgentia. vide infra in princi. ſequen. colum. vbi dixi. Et idem ſi ſemel exiuit de poteſtate patria eiuſdemque ſui, quia licet adhuc reuertatur in poteſtatem aui, tamen filius mortuo auo eſt iuris ſui, quia ſemel fuit liber ab eod. l. ſi pater. §. filium. ff. de adoptio.

g In glo. in verbo, deportatur, dum dicit quod ſententiæ ſenatorum habent maiorem effectum quam prædictorum, ſcilicet præfecti prætorio &c. ſentit glo. quod ideo ſit, quia a ſententiis ſenatorum non appellatur. d. l. i. §. i. ff. a quibus appellare non licet, ſed a ſententiis Præfecti prætorio ſic. Sed iſtud eſt contra l. i. in fin. ff. de offic. præfect. pręto. niſi dicas, quod licet a ſententiis præfect. prętorio non poſsit appellari, poſsit tamen ſupplicari. l. prima. C. de ſententiis pręfect. prætorio quod forte non eſt in ſententiis ſenatorum, quia etiam contra eas forte non poſſet ſupplicari: dubito tamen, cogita. Item dum in fine dicit, primo loquitur de media, intellige, de media, ſcilicet capitis diminutione, vt expreſsius dicit glo. in l. illicitas. §. qui vniuerſas. ff. de officio præſid. Et not. quod glo. cum myſterio dixit, ſecundo de relegatione: non dicit, ſecundo de minima capitis diminutione, quia relegatio non eſt minima capitis diminutio, cum ſtatus non mutetur, vt poſtea ſubdit glo. Et dum glo. iſta vult in princi. quod ſolum illis quatuor competat ius deportandi, adde caſum ſpecialem in quo cuilibet licet in l. ii. C. vt nemo priua. Et dum glo. dicit, primo de media, & ſic præſupponit quod deportatione patris filius patitur mediam capitis diminutionem, puto non eſſe verum, per text. fortiſsimum in l. iii. ff. de interdictis, & relega. vt dicam infra de capitis diminutione. in princi. tamen. glo. iſta hoc non vult, & de iſta glo. vide infra. Sed vnum reddit me valde dubium circa hunc text. quia ſi ius alteri quæſitum non reſtituitur, quomodo ergo ius liberationis a patria poteſtate, quod erat quæſitum filio. l. ſi pater filium. vbi bona glo. ff. de adoptio. poteſt reſtitui ipſi patri? Cogita, quia valde dubito. Sed poſtea reperi iſtud dubium tangere & ſoluere Bald. in l. fina. C. de ſentē. paſsi. vbi pro ſolutione dicit, quædam eſſe quæ acquiruntur text. vt illius actus, & poſtea actus reſcinditur per reſtitutionem, & tunc reſtitutio bene trahitur ad iſta iura illi tertio quæſita. Ratio eſt, quia per reſtitutionem cauſa acquiſitionis redit ad non caſum. Quædam ſunt bona quæ acquiruntur tertio non immediate ex illa cauſa, ſed ex nouo negotio geſto, ſuper qoo non fit reſtitutio, & tunc ad illa reſtitutio non porrigitur, quia reſtitutio reſpicit cauſam immediatam illius acquiſitionis, non cauſam mediatā. & ita loquitur contrarium Bald. quem tamen ibi latius vide. Hinc infero, quod cū per captiuitatem mariti vel vxoris non acquiritur ius diſſolutionis matrimonii, ſed requiratur voluntas ſubſequens. l. i. C. de diuor. certe maritus reſtitutus licet recuperet filium in poteſtate, non tamen recuperat vxorem. l. cum due. & l. non vt a patre. ff. de captiuis.

h Aduerte dum gl. iſta in princi. dicit, ſtatum & honores, puta dignitates, nunquid de omnibus dignitatibus intelligatur. caue, propter. l. ii. C. de dignitatibus lib. xii. & vide glo. in l. quid ergo. §. pœna. ff. de infam.

i Adde, quia in gratia principis non veniunt bona alteri do nata, vt hic, niſi aliter exprimatur. quod ex hoc debet eſſe cautus impetrās gratiā, vt faciat hęc verba apponi in gratia, videlicet qđ reſtituatur ad bona ēt donata: ſeu diſtracta per quaſcunque manus ambulauerint: quo caſu ad omnia reſtituitur. de quo per Barto. & Ange. in l. Gallus. §. quid ſi tantum. alleg.

k In glo. in verbo, metallum. dum in fin. dicit quod quidā ſunt in opus publicum perpetuo dari, vel ad tempus, qui ſunt ſimiles relegatis, ita ſimpliciter intellecta, male dicit: quia imo dati perpetuo in opus publicum, ſunt ſimiles deportatis, vt dicit d. l. quidam ſunt. Debet ergo glo. intelligi, quod dati ad tempus ſunt ſimiles relegatis. l. capitaliū. in prin. ff. de pe. ſecus ſi in perpetuum.

1 *Valet argumentum de inferiori ad ſuperius affirmatiue.*

2 *Quæ requirantur ad creandum militem armatæ militiæ. Item quæ requirantur ad creationem militis legalis militiæ.*

§. Fi-

§. SI filiusfamilias ſi mil. Militia ſenato
ria vel conſu-
laris dignitas nõ liberat filium a patria po
a teſtate, ſed ſola patriciatus dignitas[a] hoc
1 dicit. Not. ſummarium. Item not. † te
nere argumentum de inferiori ad ſuperiora affirmatiue.
b Nam ſi pater poteſt liberare filium a patria poteſtate,[b]
qui eſt inferior, quanto magis poterit princeps qui eſt
ſuperior/facit l.i.C.de nego.geſt. In fi.glo. in verbo, mi-
a litauerit. dicite quod † ad creandum aliquem militem ar
matæ militiæ, requiritur quod examinetur. Secũdo, quod
examinatio comprobetur. Tertio, quod iuret per Deũ
omnipotentem ad genu principis, ſe non euitaturum
mortem pro republica. Quarto, quod ſibi enſis cinga-
tur. Quinto, quod ſtigmata brachijs imponantur. Sex-
to, quod non ſit mercator. Septimo, quod ſcribatur in
matricula militum. hæc eſt gloſſ. in l. penul. ff. ex quibus
cauſ. ma. Ad creandum autem militem legalis ſapientie,
id eſt, Doctorem, quod promotores iurati deponant
eum ſufficientem, Secundo, quod examinetur. Tertio,
quod examinatio approbetur. hoc ponitur in l. nulli. C.
de aduoc. diuerſ. iudi. Quarto requiritur quod birretum
in ſignum ſplendoris capiti imponatur. Quinto requiri
tur quod cathedra pro inueſtitura poſſeſsionis trada-
tur. Sexto requiritur quod liber velutti materia confera
tur. Traditio autem annuli, oſculum, & benedictio, non
ſunt de ſubſtantia: nam vt dixit Bal. mulieres oſculan-
tur, deſponſantur, & benedicuntur, & tamen non docto
rantur. ita no. Bal. in proe. decret. Omnes glo. ſunt claræ.

ADDITIONES.

a Item adde quod dignitas Doctoratus non liberat a pa-
tria poteſtate, vt dixi poſt Barto. in l. item in poteſtate. in
fin. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. Et licet Ange. hic di-
cat quod patricii ſint ſenatores, per l. fin. iuncta gloſſ. de ſe
nat. puto eum dicere contra hunc tex. & gloſſ. in d. l. fin. ff.
de ſenatoribus. Dicit, quod ſi large accipitur iſte terminus
ſenator, comprehenditur etiam patricius. Aduerte tamen,
quia vnum eſt quod me valde turbat contra iſtum tex. quia
hic in princip. videtur eſſe eadem ratio cum dicto, contra
gloſſ. in l. fin. ff. de officio procu. Cæſ. & glo. in l. Labeo & Ne
ratius. ff de vſucapio. Cogita, quia durum eſt reſpondere:
Et ad iſtum text. dum dicit quod patriciatus dignitas, & eo
dem modo hodie (vt inquit glo.) conſularis, liberant a pa-
tria poteſtate: eodem modo dicit alibi glo. in. §. i. in authẽ.
conſtitu. quę de dignit. in verb. occaſione, quod monacha-
tio eſt cauſa liberationis a poteſtate diaboli, per text. opti-
mum in authen. de mona. in princip. Et ad gl. hic in verbo,
non liberat. dicit hic Nicol. de Neapol. notandum eſſe ex
glo. quod ll. trium librorum Codi. corrigunt iura Inſtitu-
tionum. allegat etiam quod in ſimili notat gl. in. §. omnes
el ii. in verbo, adimpleuimus. ſupra in proemio huius libri.
Sed fallitur Nic. quia iſtud non colligitur in hac gloſſ. nec
in ll. in ea allegatis, quia ius iſtud Inſtitutionum non corri
gitur per ll. trium libro. C. ſed per ius authen. videlicet per
§. primum. & per §. & generaliter. in auth. conſtitu. quæ de
digni. quod anterius eſt illa l. fina. C. de decu. libr. x. Et iſta
eſt veritas.

b Ex §. filius. adde quod dignitas epiſcopalis liberat a pa-
tria poteſtate, vt authen. ſed dignitas. C. de epiſco. & cleri.
Non autem ſimplex ſacerdos liberat a patria poteſtate, vt
authen. præsbyteros. C. de epiſco. & cleri. Et hoc verũ quo
ad patrimonialia & profectitia, ſed quo ad beneficialia &
aduentitia, & quo ad bona quæ poſt clericatum ſunt aqui-
ſita, & quo ad perſonam vt non poſsit percuti, bene li-
beratur per ſacrum ordinem, vt not. Hoſt. & Innoc. in c. Iu-
deorum. extra de eta. & qual. & Spec. in tit. de acto. verſi. ſed
cum clericorum. Poteſt enim filiusfa. in ſpiritualibus & be
neficialibus agere ſine conſenſu patris, ſi eſt maior xiiii. an-
nis, & admittitur tanquam maior &c. Si autem eſt minor,
admittitur cum authoritate tutoris dandi ab epiſcopo,
quamuis habeat patrem vel curatorem, quorum authori-
tas non attẽditur in iſtis. tex. eſt in c. quod ſi annum xiiii.
extra de iudiciis.

1 *Quæ ſit fictio iuris poſtliminii, item quæ fictio legis Corneliæ.*
2 *Quæ differentia inter fictionem & præſumptionem.*
3 *Triplex eſt fictio.*
4 *Fictio poſtliminii habet duo capita: fictio autem legis Corneliæ habet tantum unum caput.*
5 *Qui dicantur eſſe de populo Romano, qui vero non.*
6 *Pax, fœdus treuga, bellum & guerra, inter ſe differunt.*
7 *Captus ab hoſtibus & poſtea reuerſus, non recuperat poſſeſſionem rerum ſuarum: omnia tamen alia iura recuperat, & de ratione diuerſitatis ibi vide.*
8 *Vt lex fictionem operari poſſit tranſlatiuam, tria requiruntur, quorum ſi alterum deficiat, fictio nihil operatur*

§. SI ab hoſtibus. Patre ab hoſtibus cap-
to, pẽdet ius liberorum
quod ipſi reuerſo reſtituitur. Ipſo aũt apud
hoſtes moriente, fingitur præambula hora
a captiuitatis deceſsiſſe. hoc dicit.[a] Nota.
ſummarium. Secundo nota quod captiuitas patris
vel filij, operatur pendentiam iuris patriæ poteſtatis.
1 Item nota. † virtutem fictionis poſtliminij: quia fin-
git captum & reuerſum, nunquam fuiſſe captum, ſed
ſemper in ciuitate permanſiſſe. Item not. legis Corn.
virtutem. quia fingit captum & mortuum apud ho-
ſtes, fuiſſe mortuum pręambula hora captiuitatis, et hoc
propter confirmanda teſtamenta, quæ alias propter ſer
uitutem ſubſecutam inhabilia facta eſſent. l. lege Corne
lia. ff. de teſtament. Item no. etymologiam poſtlimi-
nij. Præmitto q habemus præſumptionem & fictio-
2 nem: † Præſumptio cadit ſuper facto dubio, interpretan
do & coniecturando: fictio autem cadit ſuper facto cla
ro & indubitato, operando contra veritatem. iſta eſt
glo. ordi. in. §. accedit. C. de rei vxo. act. habetur hoc in
3 l. ſciendum. ff. de ver. oblig. Itẽ præmitto quod † triplex
b eſt fictio[b]. quædam eſt inductiua, quædam priuatiua,
quędam tranſlatiua. Inductiua appellatur illa quæ indu
cit aliquod factum vbi non eſt exemplum in l. his ver-
bis. ff. de adop. in l. vnica. C. de rei vxor. actio. Priuati-
ua eſt illa quæ priuat hominem ab aliquibus actibus. l.
Deo nobis. C. de epiſcop. & cleri. Tranſlatiua fictio ali
quando ſumitur de perſona ad perſonam, de qua in l. ita
autem. §. geſiſſe. ff. de adminiſtrat. tutor. Aliquando
appellatur tranſlatiua de loco ad locum. exemplum
eſt in caſu noſtro. Aliquando de tempore ad tempus,
vt eſt in fictione l. Corneliæ. Aliquando fingit de die ad
diem, de quo in l. ſi is qui pro emptore. ff. de vſucap. &
eſt text. optimus in l. clauibus. ff. de contrahen. emptio.
Exemplum: nam ſi moriatur res debita poſt moram,
certe hæc res fingitur eſſe in rerum natura, vt debea-
tur pretium non autem illa res. Item præmitto quod
4 † fictio poſtliminij habet duo capita: vnum fictionis
inductiuum, aliud veritatis expreſsiuum. Fictionis
inductiuum caput operatur, vt reuerſus ab hoſtibus
fuiſſe in ciuitate præſumatur, nec illum captum vn-
quam fuiſſe: ex quo ſequitur, quod omnia illa quæ con
ſecutus eſſet ſi captus non fuiſſet, virtute huius fictio-
nis conſequatur. Item hoc caput operatur pendentiam
iurium capti vt hic, & l. ii. §. ſi pendeat. ad Macedo. &
l. ſi is qui pro emptore, de vſucap. Caput expreſsiuum
c veritatis, quia reuerſus vere omnia iura recuperat[c]. Fi-
ctio autem legis Corne. ſolum habet vnum caput, ſcili-
cet fictionis inductiuum, quia captus penes hoſtes fin-
gitur mortuus præambula hora captiuitatis, & ex hac
fictione omnia conſequitur quę conſecutus fuiſſet, ſi die
d vel præambula hora captiuitatis deceſsiſſet.[d] In fin.
5 gloſſ. in verbo, hoſtes. Sed † qui dicuntur ex populo
Romano? dicite, quod dicuntur illi qui ſunt ſubditi
populo Romano. Circa quem articulum dicite bre-
uiter: nam quidam ſunt in totum obediunt Imperio
vt ſunt populi de Alemania, & iſti dicuntur proprie de

populo Romano, hoc eſt, Romano Imperio. Quidam
ſunt qui in totū non obediunt, ſed in parte, quia viuūt
ſecundum leges Imperij, vt ſunt ciuitates Lombardię.
Quidam qui non obediunt, fatentur tamen Imperato-
rem eſſe dominum totius monarchiæ, ſed dicunt ſe exē-
ptos præſcriptione, vt Veneti, vel ex contractu, vt ſunt
ciuitates eccleſiæ, vel priuilegio. vt rex Perſarum, & rex
Francorum, & iſti etiam dicūtur de populo Romano,
quia recognoſcunt Imperatorem eſſe dominum totius
monarchię. Quidam ſunt qui penitus nō obediunt, nec
fatētur Imperatorem eſſe dominum totius monarchię,
vt ſunt Tartari, & iſti non dicuntur de populo Rom.
Ex quo ſequitur, ꝙ capti ab illis non efficiuntur ſerui de
iure. nec in eis habet locum fictio poſtliminij. Contra
hunc tex. in quantum cōcludit ꝙ capti ab hoſtibus effi-
ciuntur ſerui hoſtium, opponitur de l. non dubito. de l.
hoſtes. & l. poſtliminium. § inducię. de captiu. in quibus
habetur tales captos non effici ſeruos. Solu. dicite quod
habemus pacem, fœdus, treugas, inducias, bellum, &
6 guerram.† Pax eſt conuentio habita a ducibus belli,
de pace perpetuo ſeruanda. l. conuentionum. ff. de pa-
ctis. Fœdus & treuga eſt conuentio facta ad longum
tempus a ducibus belli, de bello non inferendo. l. non du
bito. ff. de captiuis. Induciæ ſunt, conuentio facta a du-
cibus belli, de bello non inferendo aliquo breui tempo-
re l. poſtliminium. §. induciæ ff. eo. Si quis igitur capia-
tur pendente pace, treuga, vel inducijs, non efficitur ſer-
uus capientis, & ita loquuntur contraria. His autem nō
perſiſtendo, tales capti efficiuntur ſerui, ita loquitur hic.
Bellum autem eſt quod publice indicitur a populo Ro
mano, alteri, vel ab altero, populo Romano, quo caſu
hic capti efficiuntur ſerui. l. hoſtes. & l. poſtliminium. ff.
eo. Guerra autem eſt quando inter ciuitatem & ciuita-
tem, quæ poſſunt indicere bellum ſunt odia patentia, &
iniuriæ patentes. non tamen eſt adhuc indictum bellū,
quo caſu hinc inde capti efficiuntur ſerui. alleg. gloſ. in l.
poſtliminium. §. in pace. ff. eod. Si autem non ſunt patē-
tia odia, ſed latentia, non appellatur bellum, nec guerra,
ſed latrocinium, quo caſu hinc inde capti non efficiun-
tur ſerui. alleg. glo. not. cum tex. in l. ſi quis ingenuum.
§. fi. & l. hoſtes. ff. de capti. Item op. contra text. Di-
citur hic, ꝙ captus ab hoſtibus reuerſus in patriam ami
e corū, dicitur redire poſtliminio, & recuperat iura ſua.[e]
Contra op. de l. ſi quid. C. de cap. de l. poſtliminio. ff. eo.
So. iſte tex. eſt intelligendus quando quis fuit captus ca
ſu & fortuna, ſine eius voluntate vel culpa, quo caſu
ex æquitate, reuerſo datur ius poſtliminij. Si autem eſſet
captus volūtarie vel ſua culpa, quia ante capturā om-
nia perdiderat, tunc reuerſo non competit ius poſtlimi-
nij, nec iura recuperat. Ratio, quia ex quo volūtate ſua
vel culpa captus fuit, nulla ſubeſt æquitas, quod eidem
tribuenda ſit recuperatio iurium, & ita loquuntur con
f traria.[f] Sed iterum oppo. & imo videtur, quod ſi ca-
ptus fuit ab hoſtibus fortuna, ſine eius voluntate vel
culpa, ꝙ reuerſo nō competat ius poſtliminij: vnde op-
po. de l. poſtliminij. §. fin. de l. nihil. ff. eod. Solu. Sunt in-
telligenda prædicta quando redit in patriam animo cō
morandi. Si autem redijſſet animo reuertendi ad ho-
ſtes, quia ita iurauit, non competit reuerſo ius poſtlimi-
nij, & loquuntur contraria, & hoc niſi eſſet ſeruus qui
redijſſet, quia tunc iure poſtliminij conſeruatur ius do-
minicæ poteſtatis domino. l. in bello. §. ſi quis ſeruum.
ff. de capti. Finaliter opp. Dicitur hic ꝙ reuerſo ab ho
ſtibus iure poſtliminij, iura amiſſa tribuuntur: ſed con-
7 tra hoc oppo. nam † reuerſus non recuperat poſſeſſionē
rerum ſuarum. l. cum hæredes. §. i. ff. de acquir. poſſ. l.
denique. & l. nec vtile. ff. ex quib. cau. maio. Sol. dicunt
doc. fatendo contrarium, ꝙ licet poſtliminio iura recu-
perentur, non tamen recuperatur poſſeſſio bonorum.
Sed hic eſt ratio quęrenda differentiæ. Solu. dixere qui-
dam ꝙ ideo poſſeſſio non recuperatur, quia facti eſt, &
in facto conſiſtit, vnde ſuper facto nō poteſt fictio ope
rari. d. l. denique. & l. nec vtilem. & in l. in bello. §. facte.
ff de captiuis. Sed hęc communiter reprobatur: Nam ꝙ
captus ab hoſtibus fingatur ſemper fuiſſe in ciuitate,
hoc eſt facti, & tamen lex hoc fingit. Item ꝙ mortuus
penes hoſtes, dicatur mortuus præambula hora capti-
uitatis, hoc eſt facti, & in hoc lex Corn. fingit, quare er-
go non fingit ſuper recuperanda poſſeſſione? Vnde alij
dixere, quod ideo poſſeſſio non recuperatur poſtlimi-
nio, quia non eſt bonum & equum ꝙ poſſeſſio intel-
ligatur recuperata: quia ex ea induceretur præſcriptio
in præiudicium tertij: vnde poſtliminium ſuper natu-
rali æquitate fundatum noluit operari recuperationem
poſſeſſionis in præiudicium tertij. Hęc nō eſt bona, quia
non generalis, ſolum enim procedit in poſſeſſione rerū
alienarum, non autem in poſſeſſione propriarum de-
functi. Vnde domi. Chriſtophorus dicebat hanc ratio-
nem eſſe, pro qua declaranda facit duo propoſita. Pri-
mum, quod ille qui capitur ab hoſtibus, nunquam effi-
citur ſeruus hoſtium quoad reductus fuerit in præſidia
inimicorum. l. poſtliminium. ff. de captiuis. & hic. Secun
do præſupponit, q[uo]d licet captus ab hoſtibus non redu-
ctus in præſidia inimicorum, non efficiatur ſeruus, per-
dit tamen ſtatim poſſeſſionem animo, ex quo non ha-
bet facultatem inſiſtendi rei. l. iij. §. Labeo. de acquiren.
poſſeſ. allegat glo. in l. quamuis. la ij. ff. eod. Sic poſſeſ-
ſio animo, eſt amiſſa nō ſeruitute, ſed ipſa captura. Vn-
de cum poſtliminium ſolū operetur reſtitutionē amiſſo
rum ſeruitute, non operatur reſtitutionem poſſeſſionis,
quæ non eſt amiſſa ſeruitute ſed captura. Sed poſtlimi-
nium fingit quem ſemper fuiſſe in ciuitate, et nunquam
ab hoſtibus reductum extra præſidia amicorum: licet
ergo iſte non fuiſſet vere reductus, tamen ſola captura
erat poſſeſſio amiſſa, quæ non recuperatur niſi noua
apprehenſione. Ergo ita erit in fictione poſtliminij, vt
poſſeſſio non recuperetur, niſi noua apprehenſione me
diante, & hoc eſt, dicit ipſe, quod voluit text. in l. cum
hæredes. §. i. ibi, noua apprehenſione. ff. de acquirend.
poſſeſ. Sed hæc ratio quantuncunque ſubtilis non pla-
cuit Domino Signorolo de Homodeis, nec Domi-
no Petro, licet Dominum Chriſtophorum non refe-
rant. Mouentur ratione, quia non eſt verum quod ſo-
la captura poſſeſſio facti perdatur, ratione tali. Nam
ſi hoc eſſet verum ſequeretur quod captus a latro-
nibus, vel poſitus in carcerem, qui non habet facul-
tatem inſiſtendi rei perderet poſſeſſionem rerum ſua-
rum: hoc autem eſt falſum. l. in bello. ff. de capti-
uis. & l. hoſtes. Non obſtat. §. Labeo, quia loqui-
tur quando facultas non poſſendi inſiſtere rei, erat ex
defectu rei, quia fuit aquarum inundatione ſepulta.
Eodem modo quando facultas non eſſet ex defectu
perſonæ, quia ſeruus eſſet affecta perſona. l. cum hæ-
redes. §. primo. ſupra allega. & quando facultas deeſt
non ex defectu rei, nec ex defectu perſonæ, ſed ſola ca-
ptura non perditur poſſeſſio. allegat Dominum Si-
gnoro. in l. prima. & l. licet. C. de acquirend. poſſeſſio.
Quare vltimo Petrus, & Signoro. ponunt veram ra-
tionem, cur poſſeſſio non recuperetur poſtliminio.
8 Pro qua elicienda præmitto, quod ad hoc † vt lex fi-
ctionem operari poſſit tranſlatiuam, tria requiruntur,
quorum ſi alterum deficiat, fictio non poteſt operari.
Primum, extremum a quo, habile. Secundū, extremum
ad quod. Tertiū, ſubiectum habile. l. huic ſcripturę. ff. ad
l. Aquil. l. neceſſario §. quod ſi pendente. ff. de pericu.
& comm. rei vēdi. l. bonorum. ff. rē rat. habe. Modo ad
propoſitum. Licet extremum, a quo ſit habile, quia tē-
pore quo capitur erat liber, & aptus poſſidere, iſtæ ca-
ptus. Item extremum ad quod, hoc eſt, tempus reuer-
ſionis, eſt habile: quia reuerſus habilis erat poſſidere,

tamen

tamen ſubiectum, hoc eſt, materia & poſſeſsio ipſa, ſuper qua fictio fundari debet, non erat habile ſiue habilis, quia per ſeruitutem euanuerat vt fumus, poſſeſsio, cum ſit ius ita nobile vt ſine perſona quæ poſsideat cōſiſtere non poſsit. Vnde cum captus, ſit effectus ſeruus poſſeſsio perditur, quia animum poſsidendi perdit. d. l. cum hæredes §. i. Hinc eſt quod ſi iſte captiua poſsidebat per ſeruū, talis poſſeſsio recuperatur poſtliminio, quia illa non euanuerat. l. in bello. §. factæ. ff. de capt. Non eſt ita in dominio, quia dominium non ſuit deperditū, quia ſine perſona tanquam in iure conſiſtens conſeruari poteſt. l. ſi quis vt. §. differentia. de acquirend. poſſeſ. Vnde cum ſubiectum ſit tunc habile, nimirum ſi fictio operatur: & hoc eſt verum, quod voluit tex. in l. in bello. §. facta cum dixit factæ cauſæ pro infectia nulla conſtitutione haberi poſſunt: hinc eſt ꝙ nulla conſtitutione, hoc eſt, nec per legem Cornel. nec per fictionem poſtliminiȷ̃ poteſt fieri, quod poſſeſsio deperdita ſit. Et ſi dixeritis, quare lex non fingit poſſeſsionem eſſe non perditam, cum ſuper aliȷs factis fingat? Reſpondetur, quod ideo non fingit, ne due fictiones concurrant ſimul. Prima quod poſſeſsio fingatur ſtare ſine poſsidente. Secunda, vt fingatur captus reuerſus ſemper in ciuitate fuiſſe, iuxta ea quæ habentur in l. i. C. de dot. promiſ. cum ſimil. Item ſufficit ſi cui vel in paucis, &c. l. tutori. C. de neg. geſt. Satis eſt quod reuerſo a lege tribuatur hoc beneficium vt ſemper in ciuitate fuiſſe fingatur, abſque eo quod fingatur poſſeſſorem ſteuiſſe ſine perſona. Et hanc rationem comperi fuiſſe Bartol. in l. ſi is qui pro

g empt. ff. de vſucap.[g] Pone, capitaneus dedit alicui ſecuritatem, hoc eſt, ſaluum conductum, vt vulgo appella-

h mus, an intelligatur habere ſecuritatem reuertendi?[h] dixit Bart. quod ſic. allegat text. cum glo. in l. vtimur. ff. de ſepul. viol. Sed quid ſi ſecuritas fuerit data pro eundo & reuertendo quot vicibus intelligetur eſſe data? Sol. dixit Bart. aut fuit determinate petita, & indeterminate data, & tunc regulabitur ſecūdum petitionem. arg. in §. preterea. infra de inuti. ſtipu. Aut fuit indeterminate petita, & determinate data, & tunc res eſt clara: l. continuus. §. cum ita. de verbo. obligat. Aut fuit indeterminate data, & indeterminate petita, tunc intelligatur ſemel tantum: argumen. in l. boues. §. hoc ſermone, de verborū ſignificatio. niſi materia pro qua data erat, requireret celeritatem itineris, puta pro pace componen-

i da. argu. in l. continuus. §. ſi inſulam. de verbo. obliga.[i]

k Gloſſ. in verbo, pendet.[k] Gloſſ. in verbo, in-

l fra finem.[l]

ADDITIONES.

a Ex quo not. quod quis non dicitur captus, niſi ſit ductus intra limina præſidis vel carceris, vt non poſsit euadere, vt voluit Bart. in l. ſi poſtliminium. ff. de capt. & facit cap. mulieres. in fin. ff. de iudi. in vi. Similiter quis non dicitur vulneratus intra limina domus, niſi eſſet intra domū: quia dictio, in, iuncta ablatiuo, denotat intrinſecitatem. l. i. §. flumine. de fluminibus de quo per Bar. in d. l. i. §. interdictum. ff. de cloacis. Secus ſi verba ſtatuti eſſent de facientæ inſultum in pertinentiis domus, quia intelligitur per duos pedes iuxta domum. l. fina. ff. finium regund. per glo. in l. quidam liberus. ff. de ſerui. vrba. prædio. per Bart. in l. itē apud Labeonem. §. conuicium. ff. de iniu. & ibi vide.

b Not. ꝙ triplex aſt fictio. de hoc vide Bar. in l. ſi is qui pro empto. ff. de vſucap. vbi hæc omnia ponit &c.

c Vltimo adde, quod rediens poſtliminio ea recuperat quæ per captiuitatem amiſit, ſi ea integra inuenit, vt hic, & l. ſi quos. C. de capt. Sed ſi interim ius ſit quæſitum alteri, puta præſcriptione, tunc habebit neceſſe petere in integrum reſtitu. qua obtenta poterit rem vendicare, reciſſoriam intentando. caſus eſt in l. ab hoſtibus. la iii. de captiuis. & ſic differt hæc reſtitutio, ab ea quæ fit a principe, deportato vel bannito, de qua ſupra eodem. §. non autem. quia illa inſtitutio non fingit hoc ſic eſſe, vt not. per gloſſ. & Docto. in leg. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de lib. & poſthu. Rediens autem poſtliminio non ita recuperat vxorem ſiue filios, oportet enim vxorem denuo conſentire, l. non vt & l. cum. duc. ff. de cap. Sed de iure Cano. matrimonium non diſſoluitur per captiuitatem, quia etiam inter ſeruos matrimonium contrahitur. ita probatur in c. i. extra de coniug. ſeruo.

d Nota etiam vltimo ex iſto §. quod ea quæ ab hoſtibus recuperātur per milites ſtipendiarios, in priſtino ſtatu reponi. Vnde beſtie ablatæ per hoſtes, & a noſtris ſtipendiariis recuperatæ, debent reſtitui illis quorum iuris erant prius. l. ſicut. & l. ab hoſtibus. la ii. C. de captiuis. & hoc verum in rebus quæ habent poſtliminium, ſicut ſunt equi naues onerariæ, currus, & boues, & alia propter vſum belli parata, de quibus in l. ii. & iii. ff. de captiuis. Sed in rebus in quibus non habet locum poſtliminium, vt ſunt veſtes & arma, illa non reſtituuntur, quia turpiter amittuntur. d. l. ii. Et hæc vera in rebus amiſsis, recuperatis: ſed in rebus hoſtium captis, in quibus non habet locum poſtliminium, diſtinguitur. Aut ſunt res immobiles, & debent publicari, non autem efficiuntur capientis. l. ſi quis in bello. ff. de captiuis. niſi capiantur victis hoſtibus quia tunc capta ad butinum aſsignantur duci belli diſtribuenda. Item hæc vera in bellis iuſtis, ſed in bellis iniuſtis non habet locum poſtliminium, quia tales ſunt latrones, & puniendi, vt eſt tex. in l. hoſtes ſupra allega.

e Et ideo præſumitur fuiſſe liber, & etiam per eum geſta perinde valent ac ſi eſſent facta per liberum, puta teſtamentum & ſimilia, vt vult glo. §. fina. infra quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. & glo. in l. captum. C. de capt. Item adde quod poſtliminium non habet locum in caſu notabili, leg. in bello in princi. ff. de capt. & ibi vide elegantē rationem in textu poſitam.

f Et ex hoc collige quare in deportato nō habet locū fictio poſtliminii: quia deportatio fit ob delictum vel culpam, & sō ceſſat equitas illius fictionis poſtliminii, vt hic dicitur.

g Super iſta gloſſ. in verbo, hoſtes. quærit hic ſubtilia Petrus de bella pertica. Quæ eſt ratio quod illi qui ſunt de gente noſtra, capti apud hoſtes, efficiuntur ſerui hoſtium, vt dicit illa lex hoſtes. ff. de capti. & hic text. cum potius deberet eſſe contrarium, ſcilicet vt hoſtes capti a noſtris efficerentur ſerui. argumen. §. ſed ſi in bello infra de excuſ. tuto. Dicunt aliqui, quod ideo Imperator ita ſtatuit, ſcilicet quod noſtri capti ab hoſtibus efficiantur ſerui hoſtium, quia ſi Imperator ſtatuiſſet quod ipſi eſſent liberi, tamen hoſtes iſtam l. non ſeruaſſent, & ſic ll. fuiſſent ludibrio, contra leg. ſi prætor ff. de iudic. Vel dic quod Imperator conſtituit hoc cum hoſtibus de quadam concordia, vt non occiderentur, vt §. ſerui ſupra de iure perſ. & ita dicitur Iac. de Ran. reſpondiſſe cuidam nobili laico, qui petiit ab eo de hoc. Et ſi queras, quare ſaltem in rebus quas penes nos tenebant, non habentur pro liberis, vt hic. Reſponde, quia ſi eſſent liberi quo ad res, ipſi retinerent dominium rerum, & res acquirerentur hoſtibus, per l. placet. ff. de acquiren. hæred & ideo tam apud nos, quam apud hoſtes pro ſeruis reputantur. ſecundum Pet. de bella Pert. & Nic. de Neap. hic.

h An ſi data eſt facultas, ſeu factus ſaluus conductus alicui veniendi & redeundi &c. de hac quæſtione, & quæſtione proxime ſequen. vide Bartolum plene in leg. prima. in fine. ff. ad leg. Iuliam maieſtatis. & Cano. in cap. ſtatutum. §. penult. de reſcript. in vi. & vide in cap. accedens. el ii. extra vt lite non conteſta. ſibi ab his ſaluis conductis eſt cauendum.

i An autem exbannitus, per bannum ſit exemptus a iuriſdictione iudicis: & ſi ſit ab eo citatus teneatur comparere, etiam ſi velit tacere ſibi ſaluum conductum: & an iudex poſsit concedere ſaluum cōductum, dic vt per Ang. in q̃ō. quæ incipit, Bononienſis. vide de materia ſalui conducti, in §. præterea. in fi. infra de act.

k Adde ad gloſſ. in verbo pendet. dum vult quod ſtatus filii qui habet patrem apud hoſtes, ſic in pendenti inſpecto futuro euentu, non inſpecto præſenti: quod ex hoc infertur, quod ſi filius patre exiſtente apud hoſtes condat teſtamentum, dicitur valere: ſi tamen poſt ea reuertatur pater: iam mortuo filio, cum illo teſtamento, teſtamen-

tum irritatur. iſtæ eſt tex. in l. fina. de ſenten. paſſ. Secus in contractibus factis per filium, quia non rumpuntur, niſi eſſent in præiudicium patris, vt voluit Azo in ſumma. C. de ſenten. paſsis. Adde etiam, quod interim exiſtente patre penes hoſtes, non debet dari curator bonis. l. muto. §. fin. ff. de tutelis. Adde etiam, quod ſupra dicta non procedunt in contractibus celebratis per filium deportatum, qui non retractator a patre, filio reuerſo, quia in eo nulla cadit fictio. d. l. muto. §. fin. & probatur in d. l. fin. & c. mulieres. in ſio. extra de iudi. in vi.

1 In iſto §. eſt vna glo. quæ incipit, infra fines noſtros. quã aliqui libri habent in verſi. dictum eſt autem. ſuper verbo, in fines noſtros. & ſi hoc modo habetur, peſsime & corrupte habetur, quia nihil boni glo. diceret, aut ad propoſitũ. Aliqui libri habent iſtam glo. in verſi. fina. huius. §. qui incipit, ſed & qui captis. ſuper verbo, victis hoſtibus, & hoc modo glo. optime venit ad text. Nam cum iſte verſicu. fina. videatur indubitabilis, glo. vt faceret illum verſi. dubitabilem, dicit eum eſſe intelligendum quando quis captus fuit infra fines noſtros, nec vltra fuit deductus: quo caſu cum improprie dicatur reuerſus poſtliminio, dubitatur verum habeat ius poſtliminii, & dicitur quod ſic. Vel aliter intelligit glo. iſtum verſiculum, quod quis captus fuit vltra fines noſtros, quo caſu ſi incontinenti recuperatur victis hoſtibus, dicitur rediſſe poſtliminio, etiam antequam ad limina noſtra redeat, ſed improprie. Ratio eſt, quia ex quo incontinenti recuperatur, dicitur in priſtinam cauſam reuerti, perinde ac ſi captus non eſſet, per illam leg. qui poſſeſſionem. ff. de vi & vi armata. Et iſta eſt medulla intentionis gloſſ. quam non habes ita intellectam aut declaratam ab aliis. Eſt verum quod ſubtilis Petrus de bella pertica hic, ſecundum quod eum refert & ſequitur hic Nicol. de Neap. reprehendit primum intellectum huius gl. quia nõ videtur quis vere eſſe ſeruus hoſtium, & in eorum poteſtate, niſi exceſſerit fines noſtros, leg. poſtliminium. §. poſtliminio. ff. de cap. poſtea ipſi tenent ſecundum intellectum. Tu tene etiam primum, & reſpõde vt glo. reſpondet quod, proprie non, vt dicto §. poſtliminio. ſed improprie ſic &c.

1 *Qualiter olim & hodie fiat emancipatio.*
2 *Regulariter non poteſt filius cogere patrem vt eum emancipet.*
3 *Manumiſſio poteſt fieri coram iudice non ſuo.*
4 *An tacens habeatur pro conſentiente.*

§. PRæterea. Emãcipatione, quę olim per imaginarios actus contrahebatur, vel principis authoritate celebrabatur, ius patrię poteſtatis ſoluitur. quę hodie
a tamẽ recta via cauſatur, hoc dicit.[a] No.
b Primo ex §. pręterea [b] quod olim † emancipatio duo-
1 bus modis permittebatur. Vno modo per imaginariã venditionem, alio modo cum Imperatoris authoritate: hodie vero celebratur recta via; quia recto ordine po-
c teſt pater emancipare volens de poteſtate dimittere.[c] Item not. habentem filium & ex eo nepotem, poſſe alterum in poteſtate retinere, & alterum emancipare, poteſt etiam vtrunque facere ſui iuris. Itẽ not. quod filius natus ex filio, nuru prægnante emancipato, efficitur in poteſtate aui: ſecus ſi ante nurum pregnantem
2 emancipetur. Finaliter not. † filium non poſſe coge-
d re patrem regulariter vt eum emancipet.[d] In fin. glo.
3 in verbo, magiſtratus. colligitur, quod † manumiſſio poteſt fieri coram iudice non ſuo. Contra opp. de l. fin. ff. de iuriſdi. omnium iudi. Solu. illud loquitur in iuriſdictione contentioſa, ſecus in iuriſdictione voluntaria. & eſt glo. ordina. in l. etiam, §. fi. de manumiſſ. vin. In fin. glo. manumiſſus. eſt clara. In fin. gloſſ. in verbo,
4 contradicente. Si queratur, † an tacens habeatur pro cõ-
e ſentiente[e]: dicite: Aut loquimur in actu qui poteſt geri eo inuito, & tunc non habetur pro conſentiente. Aut loquimur in actu qui non poteſt geri eo inuito, & tunc habetur pro conſentiente: probatur in leg. ſæpe. §. ſcientibus. ff. de re iudi. glo. ordina. in l. Caius. ff. de pigneratitia actione. Hęc regula fallit ex conuentione perſonarum, vt hic. Fallit etiam vbi requireretur pro forma aliquem expreſſe conſentire. l. 1. ff. de adop. Alię glo. ſunt clare. De hoc vide etiam Bartol. in l. quę dotis. ff. ſolu. matrimo. & Ioan. And. in regula, qui tacet, & etiam glo. xvij. diſt. cap. diaco. & habetur in l. in inuitum tutela. C. de procu.

ADDITIONES.

a Habens filium & ex eo nepotem in poteſtate, poteſt vnũ ex eis vel ambos emancipare. hoc dicit vſque ad §. ſed ſi pater. Et aduerte, quod dum in tex. noſtro exponitur vbiq; manumiſſus, id eſt, emancipatus, credo quod de ſtricto iure C. debet ita exponi: ſed de ſtricto iure Digeſto. puto quod debet intelligi prout iacet, vt dixi ſupra de liberti. in prin. & ita intelligo l. Pantonius. ff. ſi quis a pat. fuer. ma. quę alias obſtaret in materia. & l. fin. C. de emanc. lib.

b Circa hunc §. præterea. poſſet dubitari, quia text. vult quod olim emancipatio fieret per imaginarias venditiones & intercedentes manumiſſiones, quid operetur illa venditio ſimulata, cum regula ſit, quod talis venditio ſit ipſo iure nulla. l. nuda. ff. de contrahen. empt. l. emptor. in princip. vbi glo. ff. de aqua pluuia arcen. Bart. pulchre in l. poſt cõtractum. ff. de dona. Si ergo nulla, quid operatur illa manumiſſio de facto procedens? certe nihil. §. fina. ſupra de ingenu. & tamen tex. in l. liberos. in §. i. ff. de capitis diminutio. dicit quod emancipatio non poſſit fieri niſi per illas imaginarias venditiones. Puto quod iſta ſit veritas, quod imaginaria venditio ſit ipſo iure nulla quantum ad commodum contrahentium: ſed ad eorum incommodum, & cõmodum tertii, bene valet & tenet: ſicut in ſimili contractus factus contra l. eſt ipſo iure nullus, verum eſt quantum ad commodum facientis, ſed ad eius incommodum, & fauorẽ tertii, bene valet. Iſta eſt gloſſ. & ibi Angel. ſupra quibus manum. licet vel non. in princi. in verbo, nihil agit. & gl. in l. eleganter. in princi. & ibi Bartol. ff. de do. & gloſſ. in l. a diuo Pio. ff. de ritu nupt. In propoſito ergo, iſta venditio imaginaria licet non valeat in fauorem contrahentium, ſcilicet patris vel ementis, valet tamen in fauorem filii, vt filius dicatur exiuiſſe de iure patris. Nec per hoc dicetur interceſſe ipſius emptoris, quia iſtud concerneret fauorem emptoris, quod eſſe non debet. Et dum dicitur, manumiſſio de facto procedens nihil operatur, verum eſt in damnũ manumiſſi, ſed bene in eius commodum. Illa ergo venditio patris operatur exitum a poteſtate patris, & illa manumiſſio operatur exitum a poteſtate ementis, nec tamen per hoc efficitur libertus, quia iſtud eſſet commodum emptoris, quod eſſe non debet. Et iſto modo filius reperitur exẽptus a poteſtate vtriuſque, & ſic emancipatus. Et hæc veritas eſt, & medulla huius text.

c An autem donatio quam facit pater filio in emancipatione, computetur in legitima? Dic quod nõ: niſi pater dicat, dono vel trado tibi pro tua legitima, vt l. ſi quando. & l. generaliter. C. de inoffic. teſtamento. & ibi Bar. & in l. peto. de leg. ii. Et licet non computetur, tamen illud donatũ venit conferendum cum fratribus, vt volunt Doctō. in d. l. vt liberis. Si tamen pater non vellet illi dare in prima emãcipatione, non poteſt cogi, quia filius non habet aliud ius in bonis patris, vt dixi. An autem quando pater emancipat filium ſuum, cogatur ei dare legitimam? dic quod nõ, quia filius viuente patre nullum ius habet in bonis, vt not. Bart. in l. fin. ff. de liber. agnoſ. & l. nec ei. §. præterea. ff. de adop. Nec etiam cogitur ei aliud dare in premium emancipationis, quia ipſe filius debet potius præmiare patrem, ex quo eum liberat a patria poteſtate, vt voluit Bart. in l. oportet. §. proulti. C. de bonis quæ liberis. Sed tamen de conſuetudine aliquid eſtimam pater donat filio quando ipſum emancipat l. ne liberi. in fin. C. de colla.

d Not. ex §. illud. quod dixi in vltima parte ſummarii, & adde quod requiritur voluntas vtriuſque. in emãcipatione niſi filius ſit infans. l. iubemus. in fin. C. de emancipa. libe. Fallit autem in certis caſibus hic in glo. not. in quibus filius poteſt compellere patrem vt eum emancipet ex cauſa legitima, & econuerſo filius cogitur conſentire, & ita intelligit hic glo. ſecundum Bartol. in l. quidam cum filium

ff. de

ff.de verbo. obligatio. Item adde, quod ex omnibus caſi-
bus ex quibus quis meretur exhæredari, ex his poteſt pater
filium inuitum emancipare, quia iſta duo æquiparantur l.
quidam cum filium. ff. de verbo. obliga. nec tunc ſuccedit
patri ab inteſtato. argu. l. fin. ff. ſi quis a pat. ſuer. manu. & §.
cum autem. ſupra de adopti. Item adde, quod filius dere-
linquens parentes, pauperes. vel corporis valetudine labo-
rantes, poteſt reuocari in poteſtatem, ac etiam exhæredari.
l. necare. de lib. agno. l. fin. C. de patria poteſta. & hoc tenet
Cyno. in d. l. voica. C. de ingrat. lib. qui filius ſi ſit emancipa
tus ab auo, nõ poteſt reuocari a patre per ingratitudinem,
ſecundum Bart. in l. qui liberatus. ff. de adopt.
e An tacens videatur conſentire, vide hic, & vide Bal. opti
me loquentem in l. ſi ſiue voluntate. C. ad ſenatus conſul.
Velle. & in l. i. C. vnde vir & vxor. vbi ponit de muliere, in
cuius contractu debet interuenire conſenſus mariti. Nun-
quid præſentia & taciturnitas mariti habeatur pro conſen
ſu, vide hic notabiliter. Et vnum not. quod quoties aliquis
doloſe tacet, præſumitur doloſe conſentire in odium ipſius
doloſi. tex. eſt not. in l. ſi ſine. C. ad Velleia. Item not. quod
ille qui erubeſcit aliquid dicere, non videtur conſentire.
tex. eſt notab. in l. penul. ff. de furt. quem in propoſito iſto
allegat gloſ. in l. filiusfamilias. §. iauirus. ff. de procurato.
Vnum etiam not. quod quando in iudicio fit aliquis actus
per iudicem parte præſente cui diſplicet, debet expreſſe cõ
tradicere, alias vr conſentire: & ideo debet poni in actis,
parte præſente & non contradicente. ita eleganter dicit
Bartol. per illum tex. in l. i. C. de tela. quod dicit eſſe per-
petuo menti tenendum. Et ao ſi aliquis patiatur aliquem
teſtari de rebus ſuis, ſibi præiudicet, habes tex. qui in com
muni reputatur ſingularis, in l. ſicut. §. venditionis. ff. quib.
mod. pig. vel hypotheca ſoluatur.

TITVLVS XIII.

De tutelis.

CONTINVATVR *ad precedentes hoc ordine:
Supra uiſum eſt de duplici diuiſione perſonarum, quarum
prima, quod perſonarum, quædam ſunt ſerue; quædã autẽ
libere, poſita eſt ſupra de iure perſ. in princi. Secunda
fuit diuiſio, quod perſonarum quædam ſunt ſui iuris, quæ-
dam uero alieno iuri ſubiectæ ſunt. poſita ſupra de his
qui ſunt ſui uel ali. iur. in princi. Quædam ſunt in cura
uel tutela, quædam uero neutro iure tenentur: Ideo de
his tractaturus intitulauit de tutelis. Sed dixerit quis,
hæc continuatio non eſt bona, quia ſit ad remota, contra
ſonum huius uocabuli, continuare, & l. ii. ff. de ſta. homi.
cum ſimi. Nam inter hunc titulum, & illum ſupra de his
qui ſunt ſui uel alie. iu. ſunt quatuor tituli intermedij, er-
go continuatio mala. Solu. licet ſint tituli intermedij, ta-
men quia ſunt pertinentes ad materiam ſecundæ diuiſio-
nis, non uitiatur continuatio. arg. in l. heredes palam. §.
fin. ff. de teſta. l. hac conſultiſſima. §. at cum humana fra-
gilitas. C. eod. l. duos reos. §. fin. ff. de duobus re. in l. quod
ait lex. ff. de adul.*

1 *Valet argumentum ab etymologia uocabuli negatiue.*
2 *Nomina ſunt imponenda, ut rebus de quibus agitur conueniant.*
3 *An filiusfamilias poſſit tutorem habere.*
4 *Vis ſumi poteſt dupliciter.*

TRanſeamus. Nõ ſummatur, quia
diuidendo & diffiniẽ
a do procedit. Sed diuiditur a in ſeptem
partes. Nam in prima Imperator con-
tinuando hunc titulum ad præcedentẽ,
ponit diuiſionem perſonarum ſuperius

beem. In ſecunda proſequitur mem-
bra ſue diuiſionis. In tertia diffinit tutelam. In quarta
tradit, qui dicantur tutores. In quinta ponit, qualiter
appellẽtur tutores. In ſexta ponit, qui & a quibus poſ-
ſint dari tutores. In ſeptima ponit qui tutores dari poſ-
ſint. Secunda ibi, videamus igitur, tertia ibi, eſt autem
tutela, quarta ibi, tutores autem: quinta ibi, neque ap-
pellantur. ſexta ibi, permiſſum, ſeptima ibi, incipit in tit.
ſeq. Ibi, nunc, eſt demonſtratiuum ad oculum intelle-
ctus. Not. primo perſonas quæ ſui iuris ſunt, aut tu-
tele, aut cure vinculo teneri, aut neutro. Ex quo colligi-
tur a contrario, eas perſonas quæ alieno iuri ſubiectæ nõ
b ſunt, non ligari vinculo tutele ſeu cure.b Item not. qđ
cognitio vnius, præſtat cognitionem ad aliud. de quo
dixi ſupra de his qui ſunt ſui vel alieni iur. in princi. Itẽ
not. diffinitionem tutele, quam dixit Bald. eſſe veram,
eo q quatuor cauſas complectitur. Primo formalem,
quæ ex his verbis inſinuatur vis atque poteſtas. Secun
do materialem, quæ ex his verbis ſumitur in capite li-
bero. Tertio finalem, quæ ex his verbis elicitur, ad te-
nendum eum, &c. Quarto efficientem, quæ ex his ver-
bis demonſtratur, iure ciuili data ac permiſſa. Ego dico
c quod eſt bona, c quia conſtat ex genere & differentijs,
vt ſtatim declarabitur per Bart. Not. qui ſint tuto-
d res, d & quare tutores appellentur. Ex quo colligitur
1 bonum argumẽtum1 ab etymologia vocabuli, † quod
verum eſt ſi ſumatur negatiue, ſecus ſi affirmatiue, vt
in l. i. ff. eod. & in l. i. ff. de acquiren. poſſeſ. in l. ij. §. appel
lata. ff. ſi cert. pet. in l. tugurij. de verbo. ſignifi. Finali-
2 ter not. † nomina ita eſſe imponenda, vt rebus de qui-
bus agitur cõueniant, ideo quia dicitur, omnibus rebus
de quibus agitur cognatos eſſe ſermones. l. quot. de
verb. ſigni. c. intelligentia. extra eod. quod verum eſt in
nominibus appellatiuis: quæſtio autem nominum pro
priorum pertinacibus eſt relinquenda, vt not. gloſſ. in
rubr. Infortiati, & facit l. ij. C. de conſtit. pecun. In
3 fin. gloſ. in verb. non ſunt. Sed contra oppon. † & imo
videtur q filiusfamil. poſſit habere tutorem: vnde op-
po. de l. fin. §. i. ex C. de bo. quæ libe. l. fin. §. i. ff. de verb.
e obl. Sol. e ſunt diſtinguendi tres actus. Primus eſt actus
in quo tractatur de obligando filiumfam. impuberem,
f & hoc caſu poteſt habere tutorem, f cuius authoritate
obligetur cum patris authoritas nihil præſtet ad obli-
gandum filium. Ratio autem differentie ponitur per
glo. fin. in §. pupillus. infra de inuti. ſtipu. & in d. l. fi. §. i.
ff. de verbo. obligatio. & ibi videbis. Quidam eſt actus
in quo tractatur de acquirendo filio pupillo, & tunc cũ
non egeat alicuius authoritate, non poteſt habere tuto-
rem, vt hic, iuncto princ. infra de autho. tuto. Quidã eſt
actus in quo mixte tractatur de acquirendo pupillo ali
quid, & de ipſo obligando, vt eſt actus aditionis here-
ditatis, & tunc cum talis actus geri poſſit authoritate
g patris, g nõ poteſt habere tutorem. l. ſi infanti. C. de iur.
delib. Ratio autem quare filius authoritate patris hære
ditatem poteſt adire, & adeundo obligari, non autem
principaliter obligari, ponitur per gloſ. in d. l. ſi infanti.
h In glo. poteſtas h ibi. l. ij. Hoc non placet Bartol. quia
ſequeretur quod quando pupillus voluntarie accipit tu
torem, vel aliquis voluntarie acceptat tutelam, non ap-
pellaretur tutor, cum verba diffinitionis non conueni-
rent: hoc autem eſt falſum, vt §. tria onera. in verbo,
affectate infra de excuſa. tuto. & in l. tria onera. ff. eod.
Item ſequeretur, quod auia & mater quæ non vocãtur
ad tutelam liberorum niſi volentes, non eſſent tutrices:
hoc autem eſt falſum. auth. matri, C. quando mu. tu. of-
fi. fun. po. quare in glo. litera aliter exponitur. In fin.
ex hoc vltimo colligitur, quod iſta poteſtas tutele dif-
fert ab illa poteſtate per quam alicui committitur vt de
cauſa cognoſcat, qui non poteſt eam exequi, l. duo Pro
§. i. & ibi not. ff. de re iud. Tutor autem in poteſtate ſi-
bi tributa poteſt cognoſcere & exequi, vt hic. Sed ta-
men

men hoc non placuit Bart. quia ſequeretur quod ante-
quam quis non poſſet cogere, non poſſet imperare pu-
pillo, & ſic non appellaretur tutor, quod eſt falſum, vt
habetur C. de tutoribus qui non ſatiſded. per totum. &
in l. tutor qui repertorium. ff. de adminiſtratio. tuto.
Quare Bartol. expoſuit, vis & poteſtas, id eſt virens
4 vel viridis poteſtas. Nam † vis ſumi poteſt dupliciter.
Vno modo pro actu qui infertur in alium paſſiue, &
tunc dicitur a violo violas. l. i. ff. quod met. cau. Ali-
quando ſumitur pro actu ſito in anima, & tunc dicitur
a vireo vires, vt hic, & ita dicit glo. ſe vidiſſe in Catho-
licone. Poſſetis ſaluare gloſ. quod reſpexit cõmunẽ fa-
ctis accidentiam, quæ ſe habet quod tutor detur inuitus:
vnde boni conſueuere negligere tutelas, in authen. vt
ſine prohibitione matris, circa medium. In glo. libe-
ro. in princ. Hunc modum exponendi dabat Bartol. ea
ratione: quia quotieſcunque dictio, In, ſignificat in paſ-
ſum, iungi debet accuſatiuo. l. in eos. ff. eod. & l iij. ff. de
offi. prætid. Si igitur hæc verba referenda ſunt ad pu-
pillum, debuiſſet dici, in caput liberum, & exponi, id
eſt, contra. Vnde dixit Bartol. quod hæc verba ſunt re-
ferenda ad perſonam tutoris, qui non poteſt eſſe tutor
i niſi ſit liber infra titu. i. in princi.[i] Poſſetis defendere gl.
& ad argumen. Bartol. reſpondetur quod procedit,
quando dictio, In, ſignificat in paſſum & in malum,
quia tunc idem ſignificat quod contra. & ita loquun-
tur iura per eum allegata. Si autem in bonam partem
accipitur, poteſt iungi ablatiuo, ſiue ſignificet in paſ-
ſum, ſiue non, vt hic. Antequam capiam glo. ſequen.
ſequar ordinem verborum diffinitionis, quare verbũ,
poteſtas, fuerit poſitum in diffinitione, & ad cuius diffe-
rentiam. Reſpondet Bartol. quod fuit poſitum ad diffe-
rentiam poteſtatis, quæ ſtare poteſt in abſtracto: vnde
mortuo iudice durat adhuc poteſtas iuriſdictionis & ſi
alius ſubrogetur, dicitur idem iudex. l. mortuo. ff. de iu-
di. At hæc poteſtas tutoria non poteſt ſtare niſi in con-
creto adiuncta perſona: vnde mortuo tutore finita eſt
tutela, & ſi alius ſubrogetur, dicitur alia tutela. l. iij. §.
quæri poteſt. ff. de ſuſpect. tut. Glo. in verbo, defenſo
k res.[k] In glo. ad tuendum. in fin. Sed dixerit quiſpiam
nonne officium patriæ poteſtatis eſt proprie tueri, & fi-
lium defenſare? certe ſic. l. fin. §. neceſſitate. C. de bo. quę
lib. ergo glo. male loquitur. Solu. Ad illud non eſt prin
cipaliter inuenta patria poteſtas, ſed venit in quadam
conſequentiam, vnde non conſideratur. l. i. ff. de autho.
tuto. Sed tutoria poteſtas datur principaliter ad tuendũ,
ex quo tutores appellati ſunt vt hic. Sed conſequen-
ter quæritur, ad cuius differentiam eſt poſitum verbũ,
eum, in diffinitione? Reſpondet Bart. quod eſt poſitum
ad differentiam poteſtatis curatoris, quę datur ad tuen-
dum bona,[l] non autem ad tuendum perſonam adole-
ſcentis. l. in copulandis. C. de nup. In gloſ. iure ciuili.
ibi, de iure ciuili. hæc differt a tutela propter perſonę, re-
rumque propriarum, quia illa eſt de iure gen. l. vt vim.
l ff. de iuſti. & iur. l. iij. ff. ad l. Aquil.[t]

ADDITIONES.

a Vel diuide hunc titulum in quatuor partes. In prima
ponit diuiſionem perſonarum. In ſecunda ponit diffinitio-
nem tutelæ. In tertia ponit qui ſint tutores, & vnde dican-
tur. In quarta & vltima ponit, quæ perſonæ, & quibus poſ-
ſint dari tutores. Secunda ibi, tutores autem ſunt. quarta
& vltima ibi, permiſſum.

b Sed aduerte, quia licet glo. prima hic & omnes Doct. te-
neant, quod hic ſubdiuidatur primum membrum diuiſio-
nis poſite ſupra in tit. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. ta-
men ego valde dubito, quare non ita ſubdiuidatur mem-
brum primum poſitum in titu. ſupra de iure perſo. videli-
cet ꝙ perſonarum liberarum quędam ſunt ſub tutela, quę-
dam ſub cura, quædam neutro iure tenentur. Cogita. Sed
dic ꝙ ſub illo membro liberarum comprehenduntur tam
exiſtentes in poteſtate, quam non exiſtentes: quod eſſet cõ-
tra iſtum tex. ibi, quæ in poteſtate non ſunt, & ſic propter
nimiam generalitatem non poſſet ſtare.

c Sed contra iſtam diffinitionem videtur mihi ꝙ multum
fortiter obſtet diffinitio poſita in l. i. ff. eod. vbi ſunt quædã
verba quæ hic deficiunt, videlicet verba, conſtituta, & ſpon
te: quæ verba dicit ibi Bartol. importare iuris miniſteriũ,
de quo ibi per eum. Vnde aut iſta diffinitio eſt defectiua,
aut illa ſuperflua. Sed cogitabam vtranque ſic poſſe ſalua-
ri. Dico enim ꝙ ſi in diffinitione omittatur aliquid quod
importet eſſentiam vel quidditatẽ diffiniti, tunc illa omiſ-
ſio vitiat. Si vero omittatur aliquid quod poſsit poni ad
differentiam, non vitiat, & ſi illud ponatur, bene eſt. In pro
poſito, iſta dictio, ſponte, & dictio, conſtituta, poſite in illa
l. i. ponuntur ad differentiam, & poſite bene ſtant: ſed omiſ-
ſe non tamen vitiarent, vt hic. Et quod omiſſe non vitiant,
patet, quia in iſta diffinitione & illa qua ponuntur in d. l.
non ponuntur omnes differentiæ quæ ſunt inter tutorem
& curatorem. Cogita tamen, quia iſtud non habeo pro fir-
mo & expedito.

d Not. ex verb. tutores. illos appellari tutores, in quos ca-
dit diffinitio tutelæ, ſcilicet qui habent vim & poteſta-
tem &c. Et ſic habes, ꝙ propria ſignificatio vocabuli ſumi-
tur ex diffinitione: nam diffinitio demonſtrat quidditatem
rei, vt hic. & l. i. §. i. ff. de iuſti. & iur. Similiter ille dicitur
iudex, qui habet iuriſdictionem, & cui congruunt verba
diffinitionis, ſimiliter & diffinitio. l. i. §. dolum. ff. de dol.
Sumitur etiam propria ſignificatio vocabuli ex denomi-
natione, ſeu ex alluſione vocabuli, quando ei non con-
tradicit diffinitio: alias ſecus. Vnde non valet argumentũ,
teſtamentum eſt teſtatio mentis, & codicillus eſt teſtatio
mentis, ergo eſt teſtamẽtum. de quo vide in l. i. ff. co. & l. ii.
§. appellata. ff. ſi cert. peta.

a De hoc arg. ab etymologia vide late Bello. infra de teſt.
in princip.

e Aduerte ꝙ ſol. huius gloſſ. ad l. fina. §. i. poteſt procedere
quantum ad verbum quibus, poſitum in illa l. ſed non quã-
tum ad ver. nam ſi patria poteſtate, vbi dicitur, quod ſi pa-
ter reuerſus habeat malos mores, & dilapidet bona pupil-
li, quod tutor datus debet durare. Sed dic quod ibi eſt caſus
ſingularifſimus, vt ibi dicit Bart.

f An filiusfamilias poſsit habere tutorem vel ne, vide ca-
ſum notabilem, in quo filius viuente patre habet tutorem,
præterquam in caſibus prædictis, vt in l. fina. C. de ſenten.
paſsis. vbi vide in glo. & tex. cum gl. in l. muto. ff. de tutel.
puta, in patre deportato, qui reuerſus inuenit filium ſuum
habere tutorem: nam remanet tutor. Fallit etiam in caſu
l. ſi. §. ſin autem. C. de bon. quæ libe. & ibi Bartol. videlicet
quando pater non vellet ſe intromittere de hæreditate de-
lata filio, quia iſta datio tutoris non extenditur ad exclu-
dendum patriam poteſtatem, ſed ſolum vertitur circa admĩ
niſtrationem. Quid autem, ſi in caſu dicti. §. vbi autẽ. non
eſſet datus curator hæreditati, ſed perſonæ: vt ſi diceretur
in inſtrumento curæ, talis iudex dat talem curatorem tali
filiofam. ad adminiſtrandum hæreditatem, an valeret? Bar.
in dicto §. ubi autem. tenet quod ſic, ex quo iſta datio nõ
uertitur ad excludendam patriam poteſtatem. ſed ſolum
circa adminiſtrationem, ſicut alias uidimus in ſeruitute
reali, argu. not. in l. qui alienam. §. ſi. ff. de neg. geſt. & in l.
ii. §. i. ſi ſer. uend.

g Quando requiratur conſenſus patris in contractu per
filium celebrato. Dic, quod ſi talis contractus tendit ad
commodum ſeu utilitatem, uel ad incommodum patris, uel
etiam ſi tendere poteſt, tunc requiritur conſenſus patris,
ut ille ſufficiat. ita loquitur l. ſi infanti. & l. fina. §. filiis au-
tem. C. de bonis quæ liberis. & leg. i. C. de bonis mater. Si
autem non tractatur nec de commodo nec de incommodo
patris, ſed ſolum de obligatione filii, tunc non ſufficit eius
conſenſus. l. fin. §. pupillus. de uerbo. oblig. & d. §. pupillus.
infra. Adde quod ſupradicta loquuntur de filio impubere,
ſed filiusfamilias, pubes poteſt ſe obligare ſine tutoris au-
thoritate, ſeu patris, ſed reſtituitur in integ. l. i. ff. de mi-
norib. Fallit in uoto, & in Macedoniano, in quibus nõ obli
gatur ſine conſenſu patris. l. i. ff. ad Macedonianum. & l. ſi
quis rem. §. uoto. ff. de pollici. Quid autem ſi minor ſit in

iudicio

iudicio, an ſufficiat authoritas patris, vel debeat dari cura
tor? Dic quod in re in qua poteſt acquiri vſusfructus patri,
ſufficit authoritas patris, ſi vero eſt ſuper re in qua nihil
acquiritur patri, vt eſt in obligatione perſonali vel iudicio
criminali, & tunc requiritur authoritas curatoris. l. i. § i.
de verbo. obliga. & ita intelligitur quod dicitur in l. ſi. §. ne
ceſsitatem. C. de bon. quæ libe. quod pater cogitur conſen-
tire filio litiganti. Vide hic aliud exemplum, ibi, debet in-
telligi &c. quia illa verba non habent ſenſum: debet intel-
ligi. quod aliter ſi non conſentiat, dicitur repudiare vſum-
fructum: vnde ſi apparet de priori repudiatione, non cogi-
tur conſentire, ita Bar. in d. §. neceſsitatem.
h Pro expeditione glo. in verbo, poteſtas. poteſt ab extra
opponi: nam copula debet cadere inter diuerſa, vt eſt glo &
Barto. in rub. ff. de iur. & fac. ignoran. ſed hic opponitur in-
ter duo idem ſignificantia, ergo male Gloſ. ſoluit in princ.
exponendo, id eſt violenta poteſtas. ad quod facit, quia quã
do copula ponitur inter duo idem importantia, vnum re-
ſoluitur vt ſit adiectiuum alterius, & eſt quædã figura quæ
vocatur endiadis, ita dicit glo. in l. i. in prin. ff. de pac.
i Et quia hæc glo. non ſoluit contrarium in ea formatum,
ſcilicet, quod ſeruus non poſſet habere tutorem, vt probatur
hic in prin. & in l. ſi arrogator. ff. eo. ideo ſolue duobus mo-
dis, vt notabiliter per Bar. in d. l. ſi impuberi.
k In glo. in verbo defenſores. licet Doct. de ea non faciant
mentionem, aduerte, quia non bene dicit: nam licet alluſio
vocabuli tutores, conueniat curatoribus tamen per hoc cu
ratores non poſſunt dici tutores, quia repugnat diffinitio:
& arg ab alluſione vocabuli non procedit quando repugnat
diffinitio, iuxta theoricam Bar. in l. i. ff. de teſta. & in l. i. in
prin. ff. de acqui. poſ.
l Vltimo pro complemento principii quæritur, an cura-
tor ad litem detur inuitus, & inuito. Et circa primum an de
tur inuitus, Barto. in l. qui haber. §. ſi pupillus. ff. de tute-
lis. tenet quod non, niſi ex cauſa, vt dicimus in curatore bo
nis dando, vt l. ii. § quando. ff. de curatore bonis dando. Sa-
lic. poſt Cyn. C. qui pet. tuto. l. i. fatetur hoc eſſe verum in
curatore qui datur principaliter perſone furioſi & mente
capti, tenet quod datur inuitus, vt hic. Similiter curator ge
neralis qui datur principaliter perſone, ſecundario bonis,
l. in copulandis. C. de nuptiis, de quo curatore loquitur l.
ſi curatorem patris. C. de in integ. reſtit. mino. & iſte datur
etiam inuitus. ita intelligitur l. ſi. C. de admi. tut. Quantũ
ad ſecundum, an detur inuito, dic, quod ſi vult agere mi-
nor, non admittitur ſine curatore, niſi forte volens petat cu
ratorem. d. § pupillus. Si vero conuenitur, tunc inuito da-
tur, quia cogitur captis pignoribus accipere curatorem: nõ
autem vnum tantum in ſpecie, ſed vnum in genere, vt no.
glo. in l. ait prætor. §. permittitur. ff. de mino.

1 *Ita demum licet parentibus dare tutores filiis ſuis in teſtamen-*
to, modo tria concurrant.
2 *Poſthumi habentur pro natis, quando tractatur, de eorum*
commodo.
3 *Mulier prægnans non debet ſubiici tormentis quoad pepererit, nec po*
ſtea infra quadraginta dies.
4 *Tutor datus in teſtamento minus legitime confirmatus a pretore, ap-*
pellatur datiuus.
5 *Tutor confirmatus an excludatur a legitimo tutore.*
6 *Tutor datus a matre filio venit confirmandus cum inquiſitione.*
7 *Si tutor a patre datus remoueatur tanquam ſuſpectus, tutela defer*
tur non legitimo, ſed datiuo tutori & de ratione ibi uide.

§. Permiſſum. Nota. quod parentes filiis
tam natis, quam naſcituris,
tutorem dare poſſunt, ſi in eorum fuerint
poteſtate. Nepotibus vero ita demum
poſſunt, ſi morte parentum ſui iuris futu-
ri ſunt, nec ad alterius poteſtatem recaſuri. hoc dicit.
a Not. † ita demum licere parentibus dare tutores in
teſtamento liberis, ſi tria concurrant. Primum, quod
ſint in eorum poteſtate. Ratio: nam ſi parentes non
haberent liberos in poteſtate, non poſſent eos alterius
poteſtati ſubiicere: vulgata l. traditio. ff. de acquiren.
a rerum dominio.ᵃ Secundo, quod ſint impuberes: nam
ſi eſſent puberes poſſent ſeipſos regere: vnde non ha-
bent neceſſe regi perſona tutoris. Tertio, quod non
ſint recaſuri in poteſtatem patris per mortem aui. Ra-
tio, quia lex quæ tribuit poteſtatem auo dandi tuto-
rem nepoti, non intelligitur tribuiſſe in præiudicium
eius filii, vt ſibi tollat regimen filiorum ſuorum. l. cum
filius. ff. de teſtamen. mili. l. nec militem. ff. de teſtamen.
a tutel. Item nota quod † poſthumi pro iam natis ha-
bentur vbi de eorum quæritur commodo: ideoque
ſicut permittitur dari tutor iam natis, ita permittitur
& poſthumis. facit l. qui in vtero. ff. de ſtatu homin.
Not. tutorem datum filio emancipato, eſſe con-
b firmandum ſine inquiſitione.ᵇ In gloſſ. in poteſta-
te, ibi, l. fina. Et eſt ratio, quia tunc non dicitur dari
tutor perſone, ſed hæreditati, ſiue rebus. l. pater. §. pri-
mo. ff. de teſtamen. tut. Et ſi dixeritis, nonne tutor da-
tur perſone? Reſpondeo verum, quando datur a le-
ge vel a iudice, qui habent ſubditos in poteſtate, vel
a teſtatore habente pupillum in poteſtate. In fin. glo.
Quid autem ſi detur vnus tutor in teſtamento, alius in
codicillo. quis erit tutor? Reſpondetur quod vterque.
l. ii. C. de teſtamen. tut. Ad l. pluribus. §. fina. ff. de pro-
cura. reſpondetur vt in gloſſ. in d. l. ii. In gloſſ. in plu-
ribus. ibi. l. quod dicimus. Ex hoc dicunt Doct. quod
ſi ſtatuto cauetur, quod ſi quis ceperit lupum & lu-
pam, mille lucretur, hoc præmium non datur capien-
ti lupam prægnantem pro vnoquoque lupino, quia
non habentur pro iam natis, ad commodum capien-
3 tis. In fin. gloſſ. Et ideo † mulier prægnans non po-
teſt ſubiici tormentis, quoad pepererit: nec poſtea in-
fra quadraginta dies, quia timor eſt ne propter debi-
litatam perſonam mors eam inuadat. l. prægnantis.
C. de penis. & ibi Barto. Idem de damnata vltimo
ſupplicio, quæ non debet duci dari donec partum edi-
derit, quo caſu partus eſt alendus de pecunia publi. ar-
gumen. in l. t. C. de ſer qui pro præt. lib. accipiunt. Si au-
tem nutrix non reperiretur, debet mater filio conuer-
ſari vſque ad triennium. l. prima. C. de patr. poteſt. ver-
ba ſunt Barto. in d. l. prægnantis. In fin. glo. in ver-
bo, ſed ſi emancipato. Colligitur ex hac glo. duo. Pri-
4 mum quod † tutor datus in teſtamento minus legi-
c time, a prætore confirmatus,ᶜ appellatur datiuus. &
pro hac ſententia vltra gloſſ. facit, quòd qui confir-
mat videtur dare, vt notatur in l. & qui a. ff. de iuriſdi-
ctio. omnium iud. Ergo dicitur datiuus, cum confirme-
tur a iudice. Præterea iſte confirmatus teſtamentario
aſsimilatur, l. qui a patre. ff. de confir. tut. ergo non di-
citur teſtamentarius, quia nullum ſimile eſt idem: fa-
cit quod not. in l. ii. & in l. quod nerua. ff. depoſit. In cõ-
trarium facit, quòd ſicut teſtamentarii non ſatiſdant,
ita nec iſti confirmati dicta l. quia patre. Item ſicut te-
ſtamentarius ſe excuſans priuatur legato, ita & iſte
confirmatus. l. Neſennius. §. fina. ff. de excuſatio. tuto.
Sol. dum Dyn. & Bartol. quòd quo ad quædam teſta-
mentarius appellatur ſcilicet vt non ſatiſdet, vt excu-
ſans ſe a tutela legato priuetur: in aliis habetur pro da-
tiuo, ſaluo eo quod præfertur legitimo vt ſtatim di-
5 cam. Secundo colligitur ex gloſſ. quòd † talis con-
firmatus excluditur a legitimo. & hoc tenuit gloſſ. in
l. ſecunda. C. de confir. tut. ſed communiter reprobatur
propter ordinem titulorum: eſt enim primo de teſta-
men. tutel. ſecundo de confir. tut. tertio de legitimis tut.
quarto de tutoribus & curatoribus dat. ab his. Non
obſtant prædicta, quòd qui confirmat videatur dare,
quia eſt verum quando confirmatio fit ex ſpontanea
voluntate, l. lege obuenire. de verbor. ſignificatio. Se-
cus ſi fiat neceſsitate, quia in neceſsitate non videtur li-
beraliter dare. l. rem legatam. de adi. lega. Vnde cum iu-
dex confirmet ex neceſsitate inuenta a lege, non vide-
d tur dare tutorem.ᵈ In glo. ſine inquiſitione ibi, l. ſi.
Quæritur

Quæritur tamen an talis tutor effectus, fuerit inimicus teſtatori, vel eius mores correxerit, & an celata improbitas & ignota emerſerit. l. in confirmando. & l. vtilitatem. de confir. tut. l. pater de teſta. tutel. In fin. glo. dicite, quod
6 † ideo tutor datus a matre, venit confirmandus cum inquiſitione, quia debile & fragile eſt iudiciũ matris, non autem ſic iudicium patris. argumen. in l. ſi. ff. qui pet. tut.
7 Finaliter quæritur, † pater dedit tutorem filio in poteſtate, ſi iſte tutor veluti ſuſpectus remouetur, cui erit deferenda tutela. an agnatus, an vero alteri a prætore decernendo? Dicatis primum, quod eſt deferenda agnatis, ex ordine titulorum: quia primo intitulatur de teſta. tut. poſtea de legit. tute. poſtremo de datiuis. Veritas eſt in contrarium, quia erat deferenda tutori datiuo. tex. eſt in l. ſi quis ſub conditione. ff. de teſta. tutel. Sed hic quæritur de ratione, quare agnatus excludatur, & datiuus admittatur. Dicunt aliqui rationem: quia ſpes eſt, quod ille remotus ad bonos mores, & ad tutelam reuertatur: vnde ſuccedit regula, quod quandiu eſt ſpes teſtamentariæ tutelę, ceſſat legitima. & habet locum datiua. d. l. ſi quis ſub conditione. in princip. Sed hæc ratio non eſt bona, quia quando quis vt ſuſpectus remouetur ab officio nunquam ad illud reuertitur. l. iij. §. quæri poteſt. de ſuſpect. tut. Vnde alij dixerunt q non habet locum legitima tutela, quia adhuc durant reliquiæ teſtamentariæ tutelæ. Sed hæc non bona, quia quando quis remouetur ab officio, omnes reliquiæ officij eradicantur: licet ſit ſecus quando remouetur ab adminiſtratione. glo. eſt no. in l. & ſi pluribus. de aut. tuto. Quare dicite veram rationem q ideo non habeat locum legitima, ſed datiua, ne fiat contra mentem iudicis, qui cum remouet tutorem vt ſuſpectum, ea opinione remouet, vt alium det. Hæc fuit ratio Vlpiani in d. l. ſi quis ſub conditione. & Marcelli, in l. iij. §. quæri poteſt. de legit. tut. ibi enim hic abiit, vt alius detur. Cui rationi non obſtat, q tutore teſtamentario deportato, ſuccedat tutor legitimus, & tamen iudex ipſum deportando, a tutela remouet. d. l. ſi quis ſub conditione. in fi. quia reſpondetur, q licet iudex deportando remoueat a tutella, non tamen deportat ea opinione, vt remoueat a tutela, ſed vt eum puniat de delicto. Vnde remotio quæ venit in conſequentiam, non conſideratur: & ſi legitimus ſuccedat, non fit contra mentem iudicis. facit
e l. i. de autho. tuto. [e]

ADDITIONES.

a Adde, item pater poſthumo poteſt relinquere tutorem, qui ſi natus fuiſſet in vita patris, in eius poteſtate fuiſſet: ſed emancipato filio tutorem ex teſtamẽto dare nõ poteſt, niſi per iudicem confirmetur. hoc dicit.

b Adde, quod eodem modo tutor datus per patrem filio naturali tantum, tenet, ſi confirmatur per iudicem, alias non tenet datio, vt l. ſi. C. de confir. tuto. Secus tamen in filio baſtardo. in quo non valet datio tutorum per patrem, etiam ſi confirmetur, ita glo. in l. i. de teſtamen. tut. Et adde hic in propoſito tex. not. in l. ſi patronus. ff. de confir. tut. vbi ſi extraneus dat tutorem pupillo, quem inſtituit hæredem, ſi pupillus nulla alia bona habeat, eſt tutor confirmandus: licet Bar. ibi ſentiat in ſummario, quod potuerit talis tutor dari ab extraneo.

c Vltimo quęritur, quando tutor datur a patre in teſtamẽto, an debeat confirmari a Iudice. Conclude tu primo in filio legitimo & naturali in poteſtate, exiſtenti quod ſi eſt datus in ſolenni voluntate non eget aliqua confirmatione, vt hic & l. i. ff. de confirma. tut. poteſt enim pater vel auus relinquere tutorem filio, vt ff. de teſta. tuto. l. pater. & not. glo. in l. naturali. ff. de confir. tuto. ſicut poteſt pupillo exhęredato pupillariter ſubſtituere, vt infra de pupil. ſubſti. §. non ſolum. vt hic dummodo poſt mortem aui non ſit recaſurus in poteſtatem patris: nam licet tutor teſtamentarius excludat legitimum tutorem, non tamen excludit legitimum adminiſtratorem, vt eſt pater. l. i. C. de bo. mat. Si autẽ eſt datus in ſolenni voluntate, tunc licet olim deberet indiſtincte confirmari, & ſine inquiſitione vt l. i. ff. de confir. tu. tamen nunc diſtinguitur. Si datur in teſtamento minus ſolenni ex cauſa præteritionis vel exhæredationis, non indiget confirmatione: & hoc fit, quia ſufficit cõfirmatio legis, vt auth. ex cauſa. C. de lib. præte. Sed ſi eſt datus in minus ſolenni voluntate ex alia cauſa, puta propter minorẽ numerũ teſtium, tunc ſi eſt datus vnus tutor ex liberis nõ indiget confirmatione. ſecus ſi alius. per caſum l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto. C. de teſt. Si tamen pater deceſſit incõtinenti poſt teſtamentũ, cõfirmatur ſine inquiſitione: ſed ſi diu ſuperuixerit, tunc adhibetur inquiſitio. Aut poſt teſtamentũ ſuperuenit iuſta cauſa propter quam non videtur cõfirmandus, & non confirmatur, & ſic non exequitur iudex ſcripturam & voluntatem patris, ſed vtilitatẽ pupilli: ſicut quando pater liberat tutorem a cõfectione inuentarii. per l. vtilitatem. & ibi Bar. ff. de confir. tu. Sed in filio legitimo, puta in arrogatore trãſeunte in poteſtatem, cõclude, quod pater arrogans poteſt dare tutorem, & ſubſtituere in bonis a ſe relictis, vt ſupra de adop. §. ſed hoc. & l. ii. C. eo. & l. ſi plures. §. in arrogato. ff. de vul. & pup. In filio autem naturali tantum ex concubina, conclude, ſi nõ inſtituitur, quod non confirmetur ſine inquiſitione. l. ſi. C. de confir. tut. & l. ſi patronus. ff. eod. Quinto, in alio ſpurio, & nullo modo valet datio, nec vltimo loco confirmari põt. d. l. i. & ibi glo. ff. de teſta. tu. Extraneus autem quilibet inſtituens poteſt relinquere tutorem, & confirmatur cum inquiſitione. l. tutores. ff. de confir. tuto. vbi patet quod iudex nunquam debet confirmare niſi primo pronunciet illum tutorem eſſe idoneũ. & ibi etiam dicitur quod confirmatio fit cum periculo confirmantis. Potes dicere quod per hoc quod nõ ſatiſdat, non debet dici habere naturã teſtamentarii. Nã nõ ſatiſdat, quia fides ſua eſt approbata a teſtatore. infra de ſatiſda. tut. in prin. quæ voluntas teſtatoris probatur etiã ex minus ſolenni diſpoſitione, vt eſt tex. nota. in l. ſi. ff. de reb. eorum.

d Et ad illã rationem, quæ multum placet Bar. in l. ii. C. de confir. tu. propter ordinem titulorũ, quod confirmatus pręferatur legitimo ex ordine titulorũ, ſi velles tenere contrarium, poſſes reſpõdere, quod ideo Imperator & Iuriſconſultus poſuerint titulum de confir. tu. titulum de legitimis tutoribus nõ quia vellet teſtamentarium excludere legitimũ, ſed ideo poſuit titulum de confirmãdo tutore, immediate poſt titulũ de teſtamentaria tutela, quia ſicut teſtamẽtarii nõ ſatiſdant, vt infra de ſatiſda. tuto. in prin. ita nec iſti confirmati. l. iii. ff. de confir. tut. Secus eſt in legitimis & datiuis. d. titu. infra de ſatiſda. tuto. in prin. Ita poſſes diſputationis gratia dicere & reſpondere.

e Vltimo quæritur in filio pupillo emancipato, an teneat datio tutoris. Et dic quod non, mero iure, tamen debet confirmari a Iudice ſine inquiſitione: quia nõ debet iudex quærere quod ſatiſdet, nec an ſit diues vel pauper, vt hic in §. ſi. & l. i. ff. de confirman. tut. Secus in datione matris filiũ inſtituentis, quia debet fieri cum aliquali inquiſitione, vt hic in glo. ſi. Quæritur etiam, an datus in teſtamento non ſolẽni, teneatur petere ſe confirmari, vel teneatur de periculo adminiſtrationis deferre. l. ſi tibi. C. de teſta. tute. Et dic qđ non tenetur hoc petere. l. i. & ii. C. de confir. tut. Quid autẽ ſi tutor petit ſe confirmari, & iudex negligit, an poterit adminiſtrare ſine alia confirmatione? Bar. videtur innuere quod ſic. in l. qui a patre. ff. de confirman. tuto. argu. capitu. primi. extra de ſupplen. negli. prælatorum.

TITVLVS XIIII.

Qui teſtamento tutores dari poſſunt.

CONTINVATVR *Ad præcedentes, hoc ordine & modo: Supra viſum eſt quibus tutores dari poſſint: reſtabat videre qui dari poterant tutores: ideoque hic ſubiicitur hæc rubrica.*

1 *Filiusfamilias poteſt tutor dari.*
2 *Seruus proprius datur tutor pure, alienus non niſi ſub conditione, cum liber erit, & de ratione diuerſitatis ibi vide.*

3 Tantum eſt argumentum de re ad tempus.
4 Surdus non poteſt eſſe tutor, licet poſſit eſſe procurator ad negotia.
5 Quomodo patria poteſtas in his quæ ſunt publici iuris, actum impediat.
6 Quomodo pater teneatur pro filio tutore, qui male tutelã adminiſtrat.
7 Seruus poteſt dari tutor a teſtatore, a iudice vero minime & ibi vide de ratione differentiæ.
8 Quid facilius directo diſponitur in teſtamento, quam in alia vltima voluntate.
9 Tutor a teſtatore poteſt dari pure & ex tempore, & ad tempus, & ſub conditione: a iudice vero non poteſt dari niſi pure. & de ratione ibi dicitur.
10 An tutor ſit de bonis pupilli alendus.

DAri tutores. Non ſummatur, propter pluralitatem re-
a ſponſorum.[a] Sed tres habet partes. Nam in prima tractat, quemadmodũ quis prohibeatur dari tutor ratione ſeruilis conditionis. In ſecunda tractat, quemadmodum prohibeatur dari tutor ratione morbi, ætatis temporis, & rei. In tertia circa prædicta determinat quæſtionem. Secunda ibi, furio-
1 ſus. tertia ibi, ſi quis filiabus. No. primum, † filium in
b poteſtate[b] tutorem dari poſſe. Ratio fuit dubitandi, quia ex quo alterius fuit ſubiectus poteſtati, non videtur habere poſſe alium ſub tutela. Ratio decidendi dicetur in gl. ij. No. ſubſequenter, poſſe dari ſeruum proprium tutorem, ſiue data expreſſa libertate, ſiue non, quia intelligitur tacite collata. ſa. §. idem iuris. ſupra ex quibus cauſis manu. non poſſunt. Suadetur ratione, quia teſtator qui dedit ſeruum proprium tutorem, intelligitur voluiſſe tollere omne impedimentum ad tutelam, & ſic ſeruitutem. arg. in l. ed. de acqui. hære. Item
2 nota. † poſſe dari ſeruum alienum tutorem ſub conditione, cum liber erit. Ratio differentiæ, quia hoc caſu vltimo, ex quo teſtator habet poteſtatem conferendi libertatem, non conferendo videtur eludere actum argu. in l. cum hæredes. §. i. ff. de ſtatuliberis. quæ ratio ceſſat in ſeruo alieno, quia non eſt in eius poteſtate eidem libertatem conferre. Nota, in §. furioſus. furioſum & minorem viginti quinque annorum tutorem dari poſſe: ſed tunc demum adminiſtrare permittitur, cum ad ſa-
c nitatem[c], vel ad legitimam ætatem peruenerit. Ex verſi. ad certum not. poſſe dari tutorem de tempore ad
d tempus, & ſub cõditione: certe autem rei vel cauſę[d] nequaquam. Ratio, quia tutor datur perſonæ, & non rei.
3 Et per hoc colligitur argumentum. Nam † bonum eſt argumentum de re ad tempus. l. vinum. ff. ſi certum petatur. cum multis ſimil. Sicut ergo pro parte temporis poteſt dari tutor, ita pro parte rei. quia illud verum, quã do eſſet vtrobique eadem ratio diſponendi, quæ nõ eſt hic in caſu noſtro. In glo. dari. ibi, mutus. no. mutum non poſſe eſſe tutorem, poteſt tamen eſſe procurator ad negotia, & per hoc non obſtat l. mutus. ff. de procur.
4 Ibi, ſurdus. nota. † ſurdum eſſe non poſſe tutorem. quod verum limitatur in ſurdo qui nulla arte audire poteſt: ſed ſi tarde, qui ſurdaſter appellatur poſſet dari tutor. tex. eſt cum glo. in l. fin. ff. de legi. tut. Huic ſententiæ non obſtant, quæ habentur in l. i. ff. de mune. & hono. vbi ſurdi & muti non excuſantur a muneribus publicis patrimonialibus: ſecus in perſonalibus, vt hic, & d. l. de tutel. in fi. Item no. authoritatem tutoris interponi debere cum vocis expreſſione. & idem tenuit glo. in l. iij. ff. de autho. tuto. & doctores ſequuntur, reprobata opi. Iaco. de Aret. in regula iuris, ibi, non voce. Et ideo ſi pupillus inhabitaret domum paternam ſciente & patiente tutore non diceretur adire hæreditatem: quia talis patientia tutoris non operatur authoritatem in aditione pupilli, quæ eſt ei neceſſaria. l. pupillus. de acquir. hære. In glo. filij. ibi, filiusfami. Sed contra: nam teſtamentifactio eſt publici iuris. l. iij. ff. de teſta. & tamen patria poteſtas illud impedit. l. qui in poteſtate. ff. eo. l.
5 ſenium. C. eo. Sol. Si quæratur, † an in his quæ ſunt publici iuris. patria poteſtas actum impediat, dic, Aut loquimur in his quibus duplex perſona repreſentatur per agentem, & patria poteſtas non impedit actum, vt hic. Nam cum filiusfa. gerit tutelam, repreſentat perſonam duplicem: quia gerit primo vt tutor, ſecundo vt publica perſona, & tamen eſt filiusfami. & ſic priuata perſona, Aut loquimur in his in quibus repreſentatur vnica perſona, & tunc patria poteſtas impedit actum, & ita
6 loquuntur iura contraria. In fi. colligitis, quod † quãdo pater præbuit conſenſum tutelæ delatæ filio in poteſtate, tenetur inſolidum ex mala adminiſtratione ſubſecuta: vbi vero non præbuit conſenſum, tenetur tantum de peculio, aut de in rem verſo. & hoc bene probat l. ſi filiusfami. alleg. in glo. ſed l. Lucius. alleg. in contrarium probat. Vnde pro ſolutione Docto. diſtinguunt. Aut loquimur in tutore dato a iudice, & tunc pater conſentiẽs tenetur inſolidum ex mala adminiſtratione: vbi vero non conſenſit, ſolum tenetur de peculio. Si vero loquamur in tutore dato a teſtatore, tunc pater etiam conſentiens non tenetur inſolidum, ſed de peculio, aut de in rem verſo, & ita loquitur l. Lucius. in glo. alleg. Rationem autem differentiæ dixerunt Bar. & Bal. eam eſſe. Nam eſſe. Nam quando quis conſenſit actui cui de iure conſentire tenetur & cogi poteſt, tunc obligatur in ſolidum, vt no. l. i. §. i. ff. de inſti. & in l. ſi cum dote. in prin. ff. ſolu. matri. Cum ergo pater poſſit compelli conſentire a iudice decreto. l. ſpadonem. §. i. & §. Imperator. ff. de excuſa. tuto. nimirum ſi conſentiens teneatur inſolidum, ergo &c. Sed tutelæ datæ a teſtatore non tenetur conſentire, ideo nimirum, ſi conſentiendo ſolum tenetur de peculio, aut de in rem verſo. Ratio rationis, nã ideo tenetur conſentire tutelæ a iudice decretæ, quia tenetur obedire legi iudiciq;. l. vt vim. ff. de iuſti. & iur. c. ij. extra de maio. & obe. Sed tutelę a teſtatore datę ideo non tenetur conſentire, quia priuatæ perſonæ obedire non
7 compellimur. In fi. glo. in verbo, teſtamẽto no. † ſeruum poſſe tutorem dari a teſtatore, a iudice vero minime. Ratio differentiæ: nam datus a teſtatore ideo valet, quia teſtator videtur tacite libertatem conferre. Ideo autem non videtur data a iudice, quia iudex licet ſit iudex, non poteſt tamen conferre libertatem ſeruo alieno, nec tacite nec expreſſe, quia non poteſt ponere falcẽ in meſſem alienam. l. ſi conſtiterit. C. fin. reg. l. ſi irruptione. ff. eod. Et ſi dixeris, nonne valet datio tutelæ facta a teſtatore de ſeruo alieno, & tamen non poteſt ei libertatem conferre: tutelæ tamen datio tenet. Solut. Ideo valet datio tutoris ſerui alieni a teſtatore facta, quia pro tempore durantis ſeruitutis prouidere poterit pupillo de tutore legitimo vel datiuo: non autem ſic quando eſt datus a iudice, cum tunc demum detur a iudice, quando tutor teſtatoris vel legitimus deficit, vt infra de atili. tuto. in prin. Ibi, per epiſtolam. in glo. directam. hoc commu-
8 niter ſolet approbari, quia † quid facilius directo diſponitur in teſtamento, quam in alia voluntate vltima. l. hæreditatem. & l. non ideirco. C. de codicillis. In fi. gl. in verbo datur. glo. communiter approbatur. Sed tamen hæc litera videtur aduerſari huic ſententiæ: ex ea enim colligitur eſſe differentiam inter hos modos loquendi, Do ſeruum alienum tutorem filio, quo caſu inutilis eſt datio: & iſtum, Do ſeruum alienum filio meo tutorem cum liber erit, quo caſu valet datio, & ſecundum glo. nulla eſſet differentia, ergo male. Sed tamen quia pro glo. eſt caſus ad literam in l. ſi hæreditas. §. fin. in ea alleg. cogitabam reſpondere ad hunc tex. vt verſi. ſeruus intelligatur quando ſeruus alicuius erat datus tutor, cum hac conditione: quo caſu dicitur inutiliter datus, quia continet hæc voluntas impoſſibile de iu-

re,

re, vt ſtatim mortuo teſtatore ſeruus alienus ponit tu-
telam adminiſtrare. Secus autem vbi ſimpliciter eſ-
ſet tutor, quia multa expreſſa nocent, quæ non ex-
preſſa non præiudicant. l. nonnunquam. de cond. & de-
e mō. [e] In fin. glo. in verbo, commodo. bene loquitur.
f cui non obſtat. §. impoſsibilis cum materia, [f] de verbo.
9 obli. In fi. glo. in verbo, tutorem. no. † poſſe dari tu-
torem a teſtatore ex tempore, & ad tempus, & ſub con
g ditione: a iudice vero debet dari pure. Ratio [g] differen-
tiæ: nam ideo ualet datus a teſtatore, quia pendente tem
pore aut conditione, poteſt prouideri pupillo de tutore
legitimo vel datiuo. Secus quando eſt datus a iudice l. i.
de admini. tuto. in princip. In gloſſ. certe rei. ibi pro-
curator. Vos dicite, quod litera ſtat proprie, & quod
illa verba, ad litem, referuntur ad verbum errogaſti:
h non autem ad verbum, tutor. [h] In glo. [i] perſonæ. in
i fin. quæritur de quæſtione frequenti, † an tutor debeat
10 alimentari de bonis pupilli. Videtur quod ſic, quia
non debet quis proprio ſumptu laborare. l. ſi quis ex
aſsignatoribus, quemadmodum teſta. ape. facit l. in
breui. ff. de oper. liber. In contrarium eſt veritas, per
l. a tutoribus. §. a principalibus. ff. de adminiſtra. tu-
to. per l. ſuo ſumptu. ff. de operis libertorum. Suade-
tur ratione: nam ad tutelam veluti ad munus publi-
cum compellitur quis inuitus. infra de excu. tuto. in fin.
princip̄, ergo turpiter faceret tutor accipiēdo premiū,
quod ſponte ſuſcipere tenetur. l. fin. & l. pen. ff. de con-
di. ob turp. cauſ. not. in l. ſi quis in graui. §. penulti.
ff. ad Syllan. Non obſtant iura in contrarium alle. quia
loquuntur quando tutor eſſet pauper, quod ſe alimenta
re non poſſet, quo caſu eſſent præſtanda alimēta de bo-
nis pupilli: & hoc ſedebit in arbitrio iudicis de quo in d.
l. a tutoribus. §. principalibus. ſupra alleg.

ADDITIONES.

a Huc dicit: Etiam filiusfami. poteſt dari tutor. Similiter
& ſeruus proprius cum libertate, quam per legem conſe-
quitur, ſi non detur. Et error vitiat dationem tutoris factam
de ſeruo proprio. & ſimiliter datio facta cum hac conditio
ne, ſi liber erit: quæ conditio non vitiat in ſeruo alieno.
Item furioſus & minor, cum compos mentis aut maior
erit. hoc dicit.

b Vltimo quæritur: Supra dixi de filiofa. reaſſumo ꝙ pa-
tria poteſtas non impedit filiumfa. officium tutelare exer-
cere, quia eſt publici iuris: & in his quæ ſunt publici iuris
patria poteſtas non curatur. l. filius. ff. de his qui ſunt ſui
vel alie. iuris. Nec prædictis obſtat quod teſtamenti factio
eſt publici iuris. l. iii. ff. de teſtamē. & tamen attenditur pa-
tria poteſtas, vt impediat filium teſtari. l. ſenium. C. qui te-
ſta. fa. poſſ. Reſponde, ꝙ patria poteſtas non attenditur in
his quæ ſunt publici iuris, & in quibus quis agit tanquam
publica perſona, & publica authoritate electa, vt eſt magi-
ſtratus & tutor: ſecus ſi agat tanquam priuata perſona, vtē
eſt teſtator, vt l. iii. ſupra alleg. Item not. quod ſeruus tutor
eſſe non poteſt, niſi prius efficiatur liber. Requiritur enim
ꝙ primo libertas præcedat tutelam, & ſi tutela reperiat
perſonam habilem. Et ideo in his omnibus oportet intelle-
ctum iuris ſemper præcedere, requirentem habilitatem per
ſonæ, vt ſupra titu. i. §. i. ibi, capite libero. Vnde ex datione
tutelæ ſeruo proprio, cenſetur ex tacita diſpoſitione legis
data libertas directa, quæ eſt habilitatio ad tutelā. Ex quo
infertur, quod promouens aliquem inhabilem ad aliquem
actum vel miniſterium ſibi interdictum, videtur diſpenſare
cum eo, & eum habilitare. l. quidam conſulebat. in fi. ff. de
re iudi. de quo per Inno. in c. veniens. extra de filiis presby-
te. Ex prædictis etiam infertur, quod tantum operatur taci
tum, quantum expreſſum. de quo in l. ſi iudicem. § ſeruo. &
l. nonnunquam. ff. de condit & demonſtra. Sepe tamen plus
operatur tacitum quam expreſſum. l. actus legitimi. ff. de
reg. iur. de quo per Bart. in l. iiii. ff. de leg. i. Item not. hic,
ibi, plane quod error in conditione perſonæ inhabilis ad
actum, vitiat actum. Nam ſicut error in libertate tutoris vi
tiat tutelam, ita error in ſpecie contractus vitiat contra-
ctum. l. ſi ego. ff. ſi cer. pet. Similiter error in domino impe-
dit tranſlationem dominii. l. iii. §. ſubtilius. ff. de cond. ob
cau. & de errore vide Bar. in l. i. ff. de offi. procur. Cæſa.

c Adde quod interim illo exiſtente in furore, vel in mino
ri ætate, alius dabitur tutor a iudice, non autem veniet legi
timus. l. ſi quis ſub conditione ff. de teſta. tute. qui deſinit
eſſe tutor ipſo ſuperueniente ad ſanum intellectum, & ha-
bente dilucida interualla: ſicut videmus quod furioſus ha-
bens dilucida interualla poteſt eſſe iudex, licet non poſsit
eſſe arbiter, vt not. Gloſſ. in l. cum furioſus. ff. de iudi. Et ſic
patet, quod inhabilis datus tutor intelligitur datus cū erit
habilis, argu. huius tex. & l. cum hæreditas. §. ſi furioſus. ff.
de teſta. tute. Dicit tamen Ioan. Fab. hic ad iſtum tex. vide-
ri ſibi mirabile, quia in inſtitutionibus & legatis eſſet ſecus
ſi inſtitutus vel legatarius eſſet inhabilis tempore mortis,
vt infra de hære. qual. & diffe. §. in extraneis. Et reſpondet,
quod ratio eſt, quia tutor datur ad prouiſionem alterius,
non ſui, & ideo eius inhabilitas nihil impedit, quin valeat
quod valere poterit: ſed illi ad ſuum commodum recipiunt
l. cogi. §. hi qui. ff. ad Treb. Tu potes aliam ſolutionem col-
ligere ex his quæ ego dixi in d. §. in extraneis, & vide glo.
iii. l. nemo. ff. de teſta. tut. & ibi omnino Bar. Et ſic nō inſpici
tur tempus quo actus, geritur ſed tempus quo effectus con
ſummatur. Quod facit ad ſtatutum diſponens ꝙ quicunque
fuerit poteſtas in aliqua ciuitate, non poſsit in illa exerce-
re officium vſque ad annum, quod finito anno eligatur ad
officium inchoandum poſt vnum annum, valet electio, arg.
huius tex. & l. quarto. §. Lucius. ff. de teſta. tutela.

d Adde ꝙ ſicut tutor non poteſt dari certe rei nec cauſæ, ſi-
militer nec ſoli perſonæ, deductis rebus. l. certarum. ff. de te
ſta. tut. quia tutor datur principaliter perſonæ, ſecundario
rebus, ſed curator econtra vt hic in glo. Et adde quod licet
tutor regulariter non poſsit dari ad certam rem, vel litem
vt hic: & l. quia perſonæ. de teſta. tutor. tamen quandoque
ex ſpeciali cauſa poteſt dari certæ cauſe, puta ad adeundem
hæreditatem, vt l. cum in vna. §. tutor. ff de appel. Datur au-
tem tutor Atrilianus, quia pupillus non poteſt adire hære-
ditatem ſine tutoris authoritate, vt infra de auth. tu. §. ne-
que. Et tutoris datio non confirmatur ſicut neq; legata re-
gulariter. l. neq; hæreditatem. ff. de teſt. tut. ideo datur tutor
ad adeundam hæreditatem in cuius officiū finitur adita hæ
reditate, & ſic ſuperueniente tutore.

e Contra hanc ſolutionem & hunc intellectum eſt tex. in
d. l. ſi hæreditas. §. fi. vbi eſt dictio ſicut hic. Et dum gl. in fi.
allegat l. actus legitimi. male dicit: quia imo datio tutelæ
facta a teſtatore recipit conditionem, vt hoc tex. Salua ta-
men glo. ſecundum Ioan. Fab. quem refert Ange. hic.

f Ad §. impoſsibilis, de hære. inſti. allegatum in glo. reſpō
de vt reſpondes ibi glo. ꝙ triplex eſt impoſsibilitas: & illa
quæ prouenit ex facto hominis, non vitiatur, imo vitiat, vt
in l. cum hæres. hic in glo. alleg. de ſtatulib.

g Illa ratio videtur periculoſa: quia etiam quando iudex
dedit tutorem ſub conditione, poſſet alius iudex ſupplere
defectū eius, cū multi poſsint dare, vt infra de Attilia. tu. in
prin. Solu. per l. vbi cœptum. ff. de iud. & l. nulli. C. de iudi.

h Adde in fi. glo. in verbo, certe. ꝙ licet tutor poſsit dari
certe vniuerſitati rerum, puta rebus Italicis, &c. non tamen
poteſt dari ſolum rebus exiſtētibus in vna villa, vt no. Bar.
in d. l. ſi tamen. ff. de teſta. tute. quia datus tutor intelligi-
tur ſimpliciter omnibus rebus datus, etiam, quę ſunt in alie
na iuriſdictione: ſed habet quinquaginta dies, quibus po-
teſt ſe excuſare, quod nō poſsit omnes res exercere. Elapſis
illis diebus nō pōt ſe excuſare, ſed poteſt petere quod adiū
gantur ſibi coadiutores, vt l. teſtamento. C. de excuſa. tuto.

i Et ad iſtam glo. dum dicit, quod tutor datur principali
ter perſonæ, & in conſequentiam rebus, curator autem ecō
tra ego multum dubito quæ ſit ratio diuerſitatis. Et ſi di-
cas quod ratio eſt. quia tutor datur pupillo carenti intel-
lectu, & conſequenter egenti gubernatore: curator autem
datur adulto in quo non eſt omnimodus defectus intelle-
ctus: verum quia iſta ratio non poſſet procedere quando
datur curator furioſo, forte non eſſet ponere os in cœlum,
tenere hanc nouam opinio. quod curator qui datur furio-
ſo, dicitur ita principaliter dari perſonæ, ſicut quando da-
tur pupillo, cum non poſsit ſufficiens diuerſitatis ratio aſ-
ſignari.

ſignari. Accedat ꝙ in ſimili tenet Bar. in l. i. ff. de confir. tut.
vbi tenet, quod quamuis in teſtamento non poſsit dari cu-
rator. §. i. infra de curatoribus, tamen furioſo poſsit dari cu
rator in teſtamento, vt dixi in. §. i. infra de curatoribus, &
credo quòd iſta ſit veritas, quamuis non habeam hoc ali-
bi tactum.

1 *Tutor datus filiis, cenſetur etiam datus poſthumis.*
2 *Appellatione filiorum non continentur nepotes, ſed bene appellatione liberorum.*
3 *Communis vſus loquendi præbet interpretationem verbis ſtatutorū.*
4 *Maſculus concipit fœminam regulariter. quæ regula fallit in quibuſdam caſibus.*
5 *An maſculinum concipiat fœmininum ex propria ſignificatione, an vero per extenſionem.*
6 *Tutor datus filiabus, etiam cenſetur datus poſthumæ, ſed legatum factum filiabus non cenſetur factum poſthumæ, & de ratione differentiæ ibi vide.*
7 *Appellatione filiorum continentur nepotes ex propria vocabuli ſignificatione.*

§. SI quis filiabus. Tutor datus filijs & filiabus, itelligitur quo
a que datus poſthumis: [a] nepotibus vero
non, niſi liberis dederit. Et appellatione fi-
b liorum [b] continentur poſthumi primi &
c vlterioris gradus, hoc dicit [c]. Diuiditur in tres. Nam
in prima tractat, an appellatione filiorum poſthumi cō
tineantur. In ſecunda tractat, an appellatione filiorum
nepotes contineantur. In tertia tractat, qui contineantur
tur appellatione poſthumorum. Secunda ibi, quod ſi ne
1 potes. Tertia ibi, plane ſi poſthumis. Nota, † tutorē
datum filijs, intelligi quoque datum poſthumis. No. ra-
tionem, quia appellatione filiorum poſthumi quoque
continentur, qui hoc caſu pro natis habentur, cum de eo
rum commodo tractatur. facit. §. cum autem. ſupra tit.
i. & l. qui in vtero. ff. de ſtatu homi. Ex ſecunda parte
2 not. † appellatione filiorum non contineri nepotes, ſed
appellationne liberorum ſic. concor. l. quod ſi nepotes
ff. de teſta. tut. Not. rationem diuerſitatis, quia ex vſu
loquēdi aliter filios, aliter nepotes appellamus. Ex quo
dicunt doctor. quod communis vſus loquendi præbet
interpretationem verbis ſtatutorum. facit l. cum de la-
nionis. §. aſinam. ff. de fund. inſtru. l. liberorum. §. quod
tamen Caſsius de lega. iij. Sed occurrit dubium. Nam
3 † communis vſus loquendi non poteſt præſtare inter-
pretationem verbis Iuriſconſulti. l. Itē prætor. vbi text.
ſing. ff. de ſuis & legit. ergo nec pari ratione verbis ſta-
tutorum, cum & ſtatuta ius ciuile appellentur. §. ius au-
tem ciuile. ſupra de iur. natu. gent. & ciuil. cum ſimilib.
Sed abſurdum videtur, quod vſus loquendi qui nunc
eſt, debeat interpretari verba eorum, qui quondam
ſtatutum condiderunt. Non obſtat hæc litera: nam
ideo communis vſus loquendi interpretatur verba te-
ſtatoris, quia teſtatoe erat in illo communi vſu loquen-
di: & propterea dixit ſimpliciter Bald. in rubr. de ſuc-
ceſ. feud. quod illud quod vulgo dici conſueuit, quod
communis vſus loquendi præbet interpretationem
verbis ſtatutorum, habet locum, quando probatur il-
lum modum loquendi fuiſſe in vſu inter ſapientes quū
ſtatuta condebantur. Aliter communis vſus loquendi
ſuperueniens, præſertim inter ignaros literarum, non
præbet interpretationem verbis ſtatutorum: quia iura
ſtatutorum non debent deturpari per ora ruſticorum;
& hoc dictum dixit Fulgo. eſſe aureum in l. ſi infanti.
C. de iur. delib. Finaliter not. appellatione poſthumo-
rum comprehendi nedum filios, verum etiam nepo-
tes. In gloſſ. ſi quis, ibi, ſeruus legatus. Ex hac glo.
4 colligitis quod † maſculus concipit fœminam, non ecō
tra. Sed contra hoc oppo. & imo videtur quod maſcu-
lus non concipiat fœminam: vnde opponitur de l. i. §.
ſed & ſi. de ven. in poſ. mitten. Solut. Ibi loquitur in ca-
ſu odioſo, quo maſculus non comprehendit fœminam.
Et ideo ponite regulam affirmatiuam, quod regulariter
maſculus concipit fœminam. Hæc regula fallit in caſu
in quo tractatur de odio irrationabili, vt quis ex alie-
no delicto puniatur. l. quiſquis. Ad l. Iuliam maieſta.
Vnde ſi ſtatutum diceret quod rebelles banniantur cū
filijs, non comprahenderentur filiæ, quia eſt odium
irrationabile quod quis ex alieno delicto puniatur. l.
ſi manumiſsis. C. de liber. & eorum lib. Secus ſi odiū
eſſet rationale. l. ſi quis id. ff. de iuriſdictio. omnium iu-
dic. Secundo fallit hæc regula, quando maſculus præ-
ferretur cum conditione nominis proprij maſculi, pu-
ta, da tutorem Caio, Sempronio, Lucio, filijs meis:
nam tunc non comprehenduntur filiæ, quia illa nomi-
na mere maſculina reſtringunt ſignificatum verbi, fi-
lijs. & hæc eſt gloſſ. ordi. in d. l. ſi quis ita. ff. de teſta. tut.
Tertio fallit hæc regula in materia quæ non conueniret
fœminis. vnde ſi teſtator daret filios ſuos tutores Caio,
non intelligitur dediſſe filias, quia onus tutelæ filiabus
5 non conuenit. l. fœmina. ff. de tut. † Sed dubitatur an
maſ. concipiat fœminam ex propria ſignificatione ver
bi, an vero per extenſionem, quod vtile eſt ſcire pro-
pter ſtatuta Gloſſ. in l. i. de verbor. ſignifica. dicit, quòd
comprahendit fœminam per extenſionem verborum.
& pro hoc facit. l. pronunciatio. ff. eodem. In contra
rium facit. d. l. i. & l. ſi ſcriptum. de lega. ij. vos dicite
breuiter, quòd quædam ſunt nomina mere maſculina,
quædam ſunt nomina communia, & quædam ſunt vni
uerſalia. Nomina mere maſculina, vt Caius, Titius, Lu
cius, Tabellio, Furnarius: & hæc non concipiunt fœmi-
ninum niſi per extenſionem. Vnde ſtatutum loquens de
furnario, non complectitur furnariam. Nomina cōia, ut
homo, comprehendunt feminā ex propria ſignificatio
ne. l. hominis. de verb. ſign. Vnde ſtatutum puniens co-
adunationem hominum, intelligitur punire coaduna-
tionem feminarum. Nomina vniuerſalia ſunt, quiſquis
quilibet, quicunque, & iſta comprehendunt feminā ex
propria ſignificatione. l. i. de verb. ſig. quod verum eſt,
niſi adijciantur nomina mere maſculina, puta, quiſquis
tabellio, quiſquis fur. d. l. ſi quis id. cum gloſ. ſua de teſta.
tut. de quibus dicite vt in d. l. i. de verb. ſig. & in c. quod
alicui. de reg. iur. li. vi. per Dyn. & in l. quoties. C. de ſer.
fugi. In fin. glo. Sed contra etiam hunc text. oppo. ex
6 gl. de l. qui filiabus. de leg. i. vbi † legatum factum filia-
bus, non intelligitur tamen factum poſthumis, ergo nec
tutor datus intelligetur datus poſthumis. Solut. Dicunt
Docto. quod illa loquitur in legatis, hic vero loquitur
in datione tutorum. Rationem differentiæ aſsignant ali
qui: nam legatum factum præſumitur propter beneme
rita. l. nec adiecit. ff. pro ſoc. vnde non comprehendunt
nondum natas, quæ non potuerunt mereri de teſtatore.
l. ſi quis in ſuo. C. de inof. teſt. Sed datio tutoris fit pro-
pter ius patriæ poteſtatis, quod reſpicit pariter & natos
& naſcituros. §. fi. ſupra tit. i. Sed hæc ratio licet colora-
ta, non eſt bona: quia licet legata quæ fiunt extraneis,
fiant rōne meriti, ea tamē quæ fiunt filijs, nō fiunt ratio-
ne meriti, ſed ratione filiationis. l. tutor petitus. §. i. ff. de
excu. tut. Vnde vera ratio eſt quam poſuit gl. in d. l. filia
bus, videlicet, nam legata fiunt propter affectionē, quæ
non extat tanta in naſcituris, quanta in iam natis: vnde
legatū factū filiis, non cōplectitur filios poſthumos. Sed
datio tutelæ fit ratione filiationis, quæ reſpicit pariter &
naſcituros & iam natos: vnde tutor datus filiis, intelligi
tur quoque datus poſthumis, & ita loquitur hic. In
7 glo. appellantur, in fi. no. † appellatione filiorum conti-
neri nepotes ex ſignificatione proprii vocabuli. facit. l.
filium. ff. ad Maced. l. ſenatus. ff. de rit. nup. l. vxorem. §.
concubinæ. de lega. iii. l. ii. §. ſi mater. verſi. filii. ad Tertu.
Facit ratio etymologiæ vocabuli, quia filius dicitur a
philos, quod eſt amor. In contrarium facit hæc lite-

ra,& l. Gallus.de lib.& poſthu.& etiam, quia filius ille appellatur,qui naſcitur ex viro & vxore. Nepos vero appellatur qui naſcitur ex filio & eius vxore. l. filium. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. Sed filius appellatur demonſtratiue & correlatiue ad patrem:nepos autem appellatur demonſtratiue & correlatiue ad auum, verum non comprehendit ex propria ſignificatione nepotem. Solut. Aut tractamus de materia fauorabili,& tunc appellatione filiorum nepotes comprehenduntur. & ita loquuntur iura prius allegata, aut tractamus de materia odioſa. & tunc appellatione filiorum non compre-
e henduntur nepotes, & ita loquuntur alia iura[e] Sed contra oppo. de iſto text. vbi ſumus in cauſa fauorabili dationis tutoris., & tamen appellatione filiorum non
f continentur nepotes. Docto.ſoluendo[f] dicunt,quod licet datio tutoris ſit fauorabilis ex parte pupilli, tamen eſt odioſa ex parte tutoris.l.tria onera.ff.de excuſ.tu. vnde cum ſufficiat ſi cui vel in paucis,&c.argu.l.tutori.C. de neg. geſt.&c.in datione tutele appellatione filiorum nepotes non continentur. Sed iterum oppo.de l.Gallus.in prin.ff.de libe.& poſthu. vbi inſtitutio facta de filijs non comprehendit nepotes,& tamen ea eſt fauorabilis.Solu.dicunt Docto. quod ideo illud eſt ſtatutum, quia pro forma requiritur, vt filij & nepotes nominatim inſtituantur, aut exhæredentur. Hæc autem omnia vera limitabitis,quod appellatione filiorum nepotes cōtinentur in materia fauorabili, niſi lex aliud requireret pro forma, vt d.l. Gallus. Secundo limitabitis eſſe vera,niſi nomen filius,proferetur cum qualitate, quæ non reperitur in perſona nepotis.l. fi.C.de natur. lib. Itē vera limitabitis,vbi lex expreſſe declararet appellatione filiorum nepotes non contineri.l.iubemus.C.ad Treb.

ADDITIONES.

a Ego credo poſſe teneri alium intellectum: quod ſi ſit datus tutor poſthumis,intelligitur datus etiam iam natis.per l.ſi quis ita.§.fi.ff.de teſta.tut.per quem dicit ibi Bal.quod ſi teſtator in teſtamento faceret mentionem de poſthumo, intelligitur largo modo de vnoquoque ea quinque modis, quos infra pono. Non obſtat l. nomen filiarum. in princip.allegata in gloſſ. quia fateor proprie, & propterea text.in d.l.ſi quis ita.dicit, ꝙ vtilis datio eſt non dr directa. Et nn.ꝙ poſthumus dicitur quinque modis enumeratis per glo.noſtram in rub.C.de poſthu.hære.inſtit.proprie tamen poſthumus dicitur primo modo, vt ibi dixi. Si tamen teſtator dederit tutorem ſimpliciter poſthumis, intelligitur poſthumus large pro vnoquoque ex illis poſthumis,ſecundum ꝙ eis poterit conuenire.tex.eſt au.quem ibi Bal.multū cōmendat,in l.ſi quis ita.§.fi.ff.de teſta. tut. Et pro intellectu ſupra dato addo rationem. Nam ſi eſt nepos in poteſtate, & viuat pater,non poteſt ei dari tutor ab auo, cum ſit recaſurus in poteſtatem patris.§.permiſſum.ſupra tit.i.& ſi mortuus eſt pater vel emancipatus,tunc nepos efficitur poſthumus auo vt dicit glo.præalleg.in rub.C.de poſthu.hæred.inſtit.iuncta l.Gallus.§.& quid ſi tantum.ergo ſic datus intelligitur.d.l.ſi quis ita.iuncta d.Bar.ſupra allegato.

b De hoc,an appellatione liberorum ſeu filiorum contineātur etiam nepotes, & an hoc ſit ex propria ſignificatione, vel ex interpretatione,vide Bar.in l liberorum.ff.de ver.ſigni. Et ideo ſi in teſtamento ſcripſerit Notarius,liberos,intelligitur prout aſſumitur ſecundum mentem legis:quia notarius præſumitur ſcripſiſſe ſecundum mentem teſtatoris. argu.l.i.C.de vſu.& l.ſciendum.ff.de verb.obli. Et licet ex conſuetudine vulgari aliter diſponeretur illud verbum, liberi, tamen in hoc caſu quando iſta verba ſunt dubia, melius eſt quod ponantur in vulgari, quam literali ſermone. l.i.ff de excuſa.tut.& l.Lucius Titius teſtamēto.& ibi Bar. ff.de fideicom.§.libertatem.

c Adde etiam ex prin.huius. §. & eius fin.ꝙ in tutelis appellatione filiorum continentur poſthumi,vt l.ſi quis filiabus.ff de teſt.tut.Tamen ſecus eſt in legatis, in quibus non extenditur ad poſthumos, niſi aliquo iudicio & præſumptione appareat de mente teſtatoris, volentis comprehendi poſthumos.puta ſi in aliqua parte teſtamenti feciſſet mentionem de poſthumis.l.qui filiabus.de lega. i.nam verbum ambiguum poſitum in vna parte teſtamenti,verificatur per verba præcedentia vel ſequentia in teſtamento poſita. l. ſi ſeruus plurium.§.fi.de leg.i.Ex quo infertur, quod quando legatario datur particula ſui legati, debet etiam dari pars teſtamenti,per quam declaratur verbum ambiguum in legato poſitum,ſecundum Bart in d.l. qui filiabus. & ibi vide per eum de ratione diuerſitatis:quia in legatis appellatione filiorum non continentur poſthumi, ſecus in tutelis. & infra in ſequenti char.de hoc eſt ſcriptum,in i.col.vide etiā in l.in ciuile.de legibus.

d An maſculinum concipiat fœmininum,& an ex ſignificatione vocabuli vel extenſione,vide extra de elec.c.generali.lib.vi.quæ dicit ꝙ in odioſis non concipit fœmininum, vide etiam Bald.in l.in multis.ff.de ſta.ho.& Bal.in l.quicūque.C.de ſer.fugi.& notat ibi Albe.& in l.ſi quis in tantā. C.vnde vi.& in l.ſi quis id quod.ff.de iuriſdict.om.iudic.& l.Gallus.in prin.ff.de liber.& poſthu.& Bar.in l.i.ff.de verbo.ſignifi.vbi vide.

e Adde etiam,quod in priuilegiis nomine filiorum nepotes non includuntur.Et hinc eſt,ꝙ ſi ſtatuto cauetur, quod filius excludat ſororem dotatam,& filius præmoriatur, nepos non excludet amitam.ille eſt tex.quem ſumme no. Bal. in l.milites.§.hoc autem.ff.de excuſa. tut.vbi Bal. & Bart. in l.Gallus.§.inſtituens.ff.de lib.& poſth.vbi format hāc quæſt.in fi.illius.§.in ſimili,an appellatione nepotum contineantur filii fratris.& an in emphyteoſi appellatione filiorum contineantur nepotes,vide Bar.in l.Caius.& l.ſi dotali.ff.ſol.matri.An autem appellatione nepotum comprehēdantur ſi filii fratrum in emphyteoſi, vel alia re, an ſolum ablatici filii,vide Bal.in c.i.§.ſimiliter.qb.mo.feu.ami.in fi.

f Sed ſecundum iſtam ſolutionem ſequeretur, quod in materia iſta maſculinum non concipiat fœmininum, & tamen concluditur contrarium per iſta ſupradicta, & per oēs. Dic ergo ꝙ ratio eſt cur hic appellatione filiorum non venit nepos,quia communis vſus loquendi, & maxime ipſius teſtatoris,erat in contrarium,vt habes ſupra per illum.

TITVLVS XV.

De legitima agnatorum tutela.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de teſtamentaria tutela, uerum quia ea deficiente legitima ſuccedit ideo uiſo de teſtamentaria tutela, meritiſsime intitulatum eſt de legitima agnatorum tutela.*

1 *Teſtamentarius tutor præfertur legitimo tutori.*
2 *Deficiente teſtamentario tutore ſuccedit legitimus tutor.*
3 *Vt legitimus tutor tutelam adminiſtrare poſsit, requiruntur plura.*
4 *Qui dicantur agnati,qui cognati.*
5 *Diſpoſita de uno correlatiuorum,in alio intelliguntur diſpoſita.*
6 *Qui dicantur ab inteſtato decedere tripliciter quātum ad actū tutele.*
7 *Aliud eſt inteſtatus,aliud inteſtabilis.*
8 *Tutela defertur tripliciter ex lege.*
9 *Lex corrigens legem antiquam in uno caſu, extenditur ad alium ex identitate rationis.*

QVibus autem. Tutor teſtamentarius quibuſcunque tutoribus etiam legitimis eſt præferendus:quo deficiente,legitima tutela ſuccedit. Et agnati appellantur,qui per virilem ſexum deſcendunt,cognati vero
a qui per feminam coniunguntur.h. d.[a]
1 iuiditur in quatuor. Nam prima refert ſenſum l. xij. tab. In ſecunda declarat qui dicantur agnati & cognati. In tertia declarat, verbum ab inteſtato. In quarta declarat qualiter ius agnationis & cognationis capitis diminutione tollatur. Secunda ibi, ſunt autem. Tertia ibi.
b ꝙ autem. Quarta ibi,ſed agnationis quidem ius.[b]
a Not.primo, † teſtamentarium tutorem præferri legiti-
c mo tutori. Ratio [c] nam lex eſt, confiſa de agnato, eo ꝙ hæreditatem pupilli ſit habiturus, ſi moriatur prius:

tamen

tamen magis eſt confiſa de prouiſione patris. §. i. infra
de ſatiſd. tut. eo quod pater non minus amat filium quã
ſeipſum. l. iſti quidem. in fin. ff. quod met. cau. Item
2 not. quòd † deficiente teſtamentario tutore ſuccedit legi
timus, & ideo eſt dictum, quod legitimos tutores nemo
dat niſi lex. l. legitimos. ff. eod. Dixit tamen notabiliter
3 glo. in d. l. legitimos. & Bal. clarius, † quod ad hoc vt le
gitimus tutor tutelam adminiſtrare poſſit, requiruntur
plura. Et primo decretum iudicis. quod declarat tute-
lam ad talem agnatum pertinere. d. l. legitimos. §. i. Si
tamen iudex in tali decreto diceret, do & decerno talem
tutorem agnatum pupillo, decretũ non vitiaretur, quia
illud verbum debet impropriari, & exponi, id eſt, decla-
ro, vt decretum ſuſtineatur. allegat textus cum glo. no.
in l. & puto. §. i. ff. fami. erciſ. quo decreto interpoſito de
d bet talis agnatus tutor declaratus facere inuentarium [d]
omnium bonorum pupilli mobilium & immobilium.
l. fin. C. arbi. tut. Secundo debet iurare facere ea quæ erũt
vtilia pupillo, & inutilia prætermittere. §. fin. in authen.
vt hi qui obli. ſe habere perhibent res minorum. Ter-
tio debet promittere ſe non relicturum pupillum inde-
fenſum. l. fina. §. defenſionem. C. de adminiſtr. tut. Quar-
e to debet ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore [e], vt in toto
titu. C. de tut. qui non ſatiſd. His peractis, interponit iu-
dex ſuum decretum, quo decernit adminiſtrationem ad
ipſum tunc pertinere, & erit tanquam inueſtitura poſ-
ſeſſionis, & de hoc differt a primo decreto, quo decer-
nitur tutela, iſta vero adminiſtratio decernitur. Item
4 not. † agnatos appellari qui iunguntur per ſexum ma-
ſculinum. cognatos autem qui per fœmininum. concord.
l. ſunt autem. ff. eod. §. i. de legi. agna. ſucceſ. Ex ver.
f & inuicem. not. [f] quod † diſpoſita de vno correlati-
5 uo: u. n. intelliguntur de alio diſpoſita. l. fina. C. de in-
g dict. vid. tol. Et ideo ſtatutum [g] ponens pœnam ven-
ditori, intelligitur pönere emptori. de quo i l. nemo mar
tyres. C. de ſac. ſan. eccle. Ex verſic. quod autem. not.
6 quod † quis dicitur ab inteſtato decedere quo ad actum
tutele, vel alium, tripliciter. Primo quando nullum teſta
mentum condidit. Secundo, quando teſtamentum con-
didit. ſed de illo actu nihil diſpoſuit. Tertio, quando di-
ſpoſuit, ſed in totum ille actus corruit. Adijcite quartum
quando teſtamentum annullatur agnatione poſthumi,
vel prætermone iam nati, vt infra de hære. quæ ab in-
teſta. deſ. in princip. Ex quibus aliud nota, quod
7 † ille dicitur inteſtatus decedere, qui poteſt facere teſta-
mentum & non facit. concord. l. inteſtato. ff. eod. Si au-
tem non feciſſet teſtamentum, eo quod non potuiſſet,
vt eſt pupillus: furioſus, & mente captus, non diceretur
decedere inteſtatus, ſed inteſtabilis. not. glo. in l. antiquio
ribus. C. de iur. delibe. & infra de hæred. quæ ab inteſta.
deſ. in princ. & ſa. l. i. ff. de ſuis & le. Nam iſta verba deſi
nentia in tus, vt teſtatus præſupponunt potentiam, ſed
negant actum: nomina vero deſinentia in bilis, vt inte-
ſtabilis, negant actum & potentiam. ita dicit Bald. in d.
h l. inteſtatus [h]. Ex quo ipſe dixit notanter, ꝙ ſtatutum
diſponens ꝙ mortuo filio ab inteſtato mater excluda-
tur, non uendicat ſibi locum filio pupillo moriente, quia
ille non dicitur inteſtatus decedere, ſed inteſtabilis, ꝙ ue
eum limitat Bart. niſi ex vſu communi loquendi pupil-
lus inteſtatus appellaretur. Sed Bal. deridet Barto. quia
iura peritorum & ſtatutorum non debent deturpari
per ora populorum. l. ſi eis prætor. ff. de ſuis et legi. Quid
enim eſt ꝙ ſubtilis lex xij. tab. aut conditores ſtatutorũ
v ſi fuerunt verbo, inteſtato, quòd pertinet proprie ad
eos qui poſſunt teſtari, & non teſtantur? Quod ora po-
pulorum hæc verba non impropriant, nemo ſanę capi-
tis dixerit: de quo dicite vt dixi. §. fin. ſupra ti. i. Finali-
i ter no. ius agnationis tolli [i] regulariter omni capitis di-
minutione. ius vero cognationis nequaquã. Not. ratio-
nem quia vna creatura iuris ciuilis facile poteſt tolli per
k aliam. [k] In gl. xij. tab in ti. dicite vt ſtatim dicam in gl.
fi. In glo. in verbo, ſed agnatus. & pro hac facit l. eius
milius. ff. de teſt. mil. quòd ſtatutum declarabo in tit. ſe-
quen. In glo. in omnibus. ibi. §. quod autem. Sed dixe
rit quiſpiam: ſi ergo ius cognationis tollitur maxima
& media capitis diminutione, ergo contra iſtum tex-
tum. Item contra hanc rationem: nam cum cogna-
tio ſit de iure naturali, non debet poſſe euelli capitis
diminutione, quæ eſt de iure ciuili. Solut. fateor
quòd non tollitur cognatio, hoc eſt ipſa conſangui-
nitas, ſed bene tolluntur effectus tributi cognatis de iu-
re ciuili. Sed iterum diceret quiſpiam ſecundum hoc
nulla erit differentia inter ius agnationis & ius cognatio
nis, cum vtrique ex agnatione & cognatione attributi
ſint effectus de iure ciuili, ergo pariter tolli poterunt, con
tra iſtum tex. Reſpondetur, quòd ideo facilius tolluntur
effectus tributi agnatis, quam effectus tributi a cogna-
tis quia ſunt tributi iure ſingulari. facit l. eius militis. §.
militia miſſus de teſta. mili. & l. iij. Ideo hoc caſu non
tollitur ius agnationis ratione fauoris: vt ibi habetur in
§. fina. & hoc operatur fauor & pietas paterna. Cum
enim fuerit in poteſtate, licet pater emancipauerit filium
tamen ad eius hæreditatem vocatur. l. fin. C. de eman. li-
l be. In gloſſ. non vtrique [l] ibi, l. tutelas. not. quòd † tu-
8 tela defertur tripliciter. Primo ex verbis & ſenten-
tia legis xij. tabu. vt eſt tutela quæ defertur agnatis illi
primo vocantur ex verbis legis, quia verba legis hoc
aperte dicunt. Vocantur etiam ex ſententia, quia qua ra
tione lex vocat eos ad hæreditatem, eadem uocat ad tu-
telam: quia ſecundum legem naturę quem ſequuntur
commoda, ſequuntur & incommoda. regula iuris, ſecun
dum naturam. Aliquando defertur ex ſententia tantum
vt eſt tutela patrono delata. Nam ille non vocatur ad
tutelam ex verbis legis, quia lex de his expreſſe non lo-
quitur: ſed tamẽ legumlatores interpretantes legem xij.
tab. coniecturati ſunt, quòd ex quo ipſa lex vocauit pa-
tronum ad hæreditatem liberti ex lege naturę, vocaſſe
etiam intelligitur ad tutelam. infra de legi. patr. tut. Ali-
quando defertur nec ex verbis, nec ex mente legis xij.
tab. ſed noua conſtitutione principum. Nam lex xii. ta-
bu. non vocabat ex uerbis patrem ad tutelam filii eman
cipati, nec etiam vocabat ex mente: quia ex quo nõ vo
cabat eum ad hæreditatem, intelligitur non vocaſſe ad
tutelam: quia quem non honoro, onerare non poſſum.
l. ab eo. C. de fideicom. Sed poſtquam legum noua con-
ſtitutio equum iudicauit patrem vocari ad hæredi-
tatem filii emancipati, equum quoque iudicauit vo-
cari ad tutelam: non ex mente, non ex verbis legis xii.
tabu. quia ea lex non potuit cogitare futuras nouas con
ſtitutiones. l. ſi putator. ff. ad l. Aqui. Ibi, l. tutelas. Ideo
m facilius tolluntur tutelę [m] & hæreditates delatę ex lege
xii. tab. quia ſunt delatę ex quodã iure ſingulari: quã illę
quæ delatę ſunt nouis legibus, quia illę ſunt delatę iure
cõi. facit d. l. eius militis. §. militia miſſus. Ibi, §. ex his.
9 no. ſingulariter, † quod lex corrigẽs legẽ antiquã in vno
caſu extenditur ad alium ex identitate rationis de quo
in authen. quas actiones. C. de ſac. ſan. ecc. in l. omnes po
puli. ff. de iuſtitia & iure.

ADDITIONES.

a Vel ſic, ceſſantibus tutoribus teſtamẽtariis vocãtur agna
ti, qui dicuntur legitimi tutores. Et agnati ſunt qui deſcen-
dunt per virilem ſexum, cognati autem qui per fœmineum;
Dicitur ceſſare tutor teſtamentarius, quando pater non pro
uidit de tutore, facto vel non facto, vel annullato teſtamen-
to vel ſi prouidit, & non habuit effectum, ius agnationis tol
litur, hoc dicit vſque in finem.
b Præmitte in hoc tit. ea quæ dicuntur hic in fi. & infra de
fiduciaria tutela. vt voluit Barto. in l. iii. ff. de legi. tut. & l. ſi
frater. C. eo. ꝙ quadruplex eſt legitima tutela, prout infra
c Tu dic quòd melior ratio eſt, quia fides teſtamentarii eſt

approbata in ſpecie a teſtatore: fides autẽ legitimi eſt approbata a l. ſcilicet in genere tantum, vt habes per iſtum infra de ſatiſda. tuto. in princi.

d Adde, ad hoc vt tale decretum interponatur, ſcilicet decernens adminiſtrationem, quod vltimo loco requiritur ẽe inuentarii confectio quod habet locum in quocunque tutore, etiam teſtamentario, niſi teſtator ſibi remiſiſſet in teſtamento has ſolennitates, vt iuribus alle. & tale decretum interponitur per iudicem cuius iuriſdictioni ſubiectus eſt pupillus, & extenditur etiam ad res alterius territorii non habentis iuriſdictionem. l. magis puto. §. illud. ff. de reb. eo. Et quando conceditur hoc decretum debet citari alii tutores, ſcilicet legitimi & datiui, maxime ſi eis denegetur adminiſtratio. l. iii. vers. ſi. ff. de adminiſtr. toto.

e Vide etiam de iſtis requiſitis infra de ſatiſdatio. tuto. in glo. ſuper verbo electi.

f Not. etiam ex fin. §. atqui. ꝙ filius ſequitur familiam patris, & non matris: vnde nepos ex filia, non dicitur de tua familia, quod not. propter ſtatuta punientia damna data per aliquos de familia, ꝙ auus non tenetur pro damno dato per eius nepotem ex filia & adde notata per Doctor. ſingulariter de hoc nomine familiæ. in l. fina. C. de verbor. ſignificatio. per Bartolum. in l. prima. §. familiæ. ff. de pub. vectigal. & commiſſ.

g Adde etiam notabiliter ex fi. licet tunc a longe, ꝙ quoties lex vel ſtatutum vtitur vocabulo naturali, puta patre, matre, auo, fratre, filiis, &c. tunc non attendimus diſpoſitionem iuris ciuilis vt intelligatur de naturali & legitimo, ſed attendimus ſolam naturalitatem: vt comprehendatur etiam filius naturalis tantum, puta baſtardus, qui non eſt legitimus de iure ciuili. authen. ex complexu. C. de inceſt. nup. & hoc probatur ex l. tutelas. & ibi Bart. ff. de capit. dimin. & Bartol in l. i. ff. de accuſationibus. Vide de hac materia, an ſtatuta loquentia de vno correlatiuorum extendantur ad aliud, & ſic verum fiat extenſio in ſtatutis de ſimilibus ad ſimilia & qualiter hæc intelligantur. Bald. in l. ii. C. de patribus qui fil. diſtra. vbi dicit, ꝙ licet debet fieri extenſio, tamen vbi adeſt ſtatutum generale, dictans quod ſtatuta intelligantur ad vnguem vt iacent, non debet fieri extenſio: & debet intelligi ſolum in his quæ oculi vident, non in his quæ percipit intellectus. Vide etiam Bartol. in l. i. C. de confeſſis. & Bar. in l. precibus. C. de impub. & aliis ſubſti. & Angel. in l. ſi ita ſcriptum. ff. de libe. & poſthu. Bald. in l. non ſine. C. de bon. quæ lib. in l. milites. C. de teſta. milit. vide Bal. in rub. de teſtam. in l. omnes populi. in verſ. iii. not. ff. de iuſti. & iur. & in l. ſi mulier. ff. ſolu. matri. vbi Bar. vide Imo. in l. Cæſar. ff. de publicanis.

h Hæc omnia dicit Bal. in tit. de ſucceſ. feud. in vſib. feudo. vbi vide omnino.

i Adde quod hodie per minimam capitis diminutionem, ſcilicet per emancipationem non tollitur ius agnationis, ita voluit Azo in ſumma, vt l. frater. C. de legi. tut. Adde etiam ꝙ hodie non eſt differentia inter agnatos & cognatos in ſucceſſione, vt auth. ceſſante. C. de leg. hære. & hoc hic glo. fi. dum dicit, ꝙ etiam hodie agnati non præferuntur cognatis in tutela, ſicut nec in ſucceſſione.

k Quod modis tollatur tutela legitima. Aduerte ꝙ dum glo. illa vult, ꝙ capitis diminutio etiam minima tollat tutelas delatas ex verbis & ex mente, ſiue ſententia tantum: & poſtea vult, ꝙ illæ quæ deferuntur ex ll. aliis veteribus vel nouis, non tollantur: illud videtur continere in ſe repugnantiam, cum illæ quæ deferuntur ex mente tantũ, vel ex extenſione, ſint delatæ ex legibus nouis. Niſi dicas quod deferantur ex legibus nouis, per extenſionem tamen legis xii. tabu. factam ex eis. Secundo contra hanc gloſ. opp. quia ſi tutela illa defertur iam capite diminutis vt in titu. infra de fidu. tut. quomodo poteſt ſtare quæſtio glo? Bene poſſet ſtare quantum ad illas legitimas tutelas quæ deferuntur ex mente & ex verbis ſimul. Et in hoc ſecundo non video bene quomodo glo. poſſit procedere, niſi dicas quod procederet ſi tales darent ſe in arrogationem. Primo contra gloſ. facit, quia tutela quę defertur ex mente tm̃, vel ex extẽſione, defertur per nominationẽ quia defertur patri & fratri. ſed tutela quæ defertur per nominationẽ, nõ tollitur per nimiã capitis diminutionẽ. d. l. tutelas. ergo nec iſta, niſi dicas ſecundũ glo. illam notab. infra ad Orfi. in verbo

deferuntur. ſ. quod patri & fratri defertur tutela nõ per nomina naturæ, ſed importantia agnationẽ, quæ facilius tollitur, & ad primum, dum dico ꝙ talis tutela defertur capite diminutis, nõ eſt verũ: quia illa capitis diminutio cõtingit in pupillis. non in tutoribus, & hoc eſt ꝙ dicit glo. in l. iiii. C. de legi. tut. Item dum illa gl. dicit, quod hæreditas & tutelæ deferuntur aliqñ ex mente, & nõ ex verbis, puto quod in hoc male dicat, quamuis alii non aduertãt: quia hæreditas nonquã in terminis iſtis defertur ex mẽte ſed bene tutela aliquando defertur ex mente, propter hæreditatẽ quã lex expreſſe defert, vt hic declaratur per iſtum. Niſi etiã diceres ſuſtinendo glo. quod hæreditas poſſet deferri ex mente tantum: nam cum velit, quod vbi eſt cõmodũ hæreditatis ibi ſit onus tutelæ, & econtra, vt infra de legit. patro. tut. in prin. certe ſi alicui deferret tutelam legitimam, mens etiam eſſet quod haberet hæreditatẽ. Et hoc quamuis in ſe poſſit eſſe verum tamẽ non inuenies forte vbi probetur. Cogita. Item dum glo. iſta tangit de triplici cognatione, quarum vna eſt ciuilis tantum, vt per adoptionem ſiue arrogationem, quæ eſt propriæ agnatio, potes dubitare, nunquid huic agnato ciuiliter tm̃ deferatur legitima tutela: qđ examinat hic Nic. de Neap. & habes gl. tenentẽ ꝙ non, in l. i. in prin. ff. eo. Sed tu dic vt ibi per Bart. reprobantẽ illã glo.

l Adde ꝙ alia eſt legitima tutela, quæ nec eſt ex mẽte nec ex verbis legis xii. tabu. nec ex identitate rationis legis xii. tabu. vt eſt tutela filii in poteſtate retenti, quæ defertur filio vel fratri emancipato, vel econtrario, non ex verbis, non ex mente, nec ex identitate rationis legis xii. tab. ſed ſolũ propter charitatem & fiduciam. & de illa loquitur titu. infra de fiduciaria tut. & de his vide Bar. in l. iii. §. fi. ff. eo.

m Item inquantum gl. iſta vult ꝙ capitis diminutio tollat ſolum futuras tutelas, non aũt præſentes, iſta gl. reprehenditur per alios hic, vt per Io. Fab. Nic. de Neapo. & Ang. de Are. hic, per §. ſed & capitis infra quib. mod. tut. finitur. Sed ad illum tex. [illegible] reſpondere, quod tollitur tutela. ſ. futura. non autem præterita, per illam l. fi. ff. vnde lib. allegatam in glo. Tu allegationem [illegible] quæ non poteſt euitari, in l. legitimos. §. fi. & ibi Bart. [illegible] agitur actione tutelæ. ergo tutela iam erat præterita & adminiſtrata. Et quæ eſt ratio diuerſitatis inter tutelam & hæreditatem? dicunt præfati Doct. quia hæreditas [illegible] acquiritur, tutela aũt habet [illegible] non poteſt nunquam dici ſortiri perfectum effectum, [illegible] litur quandocunque [illegible] ſuperſtes [illegible] l. pluribus. §. & ſi placeat. ff. de verbo. obli. [illegible] etiam Bar. in l. tutelas. in fi. prin. ff. de capit. dimi. Quam rationẽ videtur reprehendere Ioan. Fab. & [illegible] poſtea dicit, quod in tutela tractatur de onere in hæreditate autem regulariter de commodo. Ego puto quod [illegible] ratio diuerſitatis nam hæreditas [illegible] hæreditas gl. [illegible] ff. de acquiren. hære. di. vnde nimirum non poteſt tolli defectu, ſiue capitis diminutione ſuperuenientibus. & in illis terminis loquitur illa l. fi. ff. vnde lib. Sed tutela ſemel ſuſcepta nõ deſinit propterea eſſe tutela, omnino ſi poſſit tolli, ita loquuntur Doc. hic, & hanc rationem et ſentit Bar. in d. l. fi. in prin.

TITVLVS XVI.

De capitis diminutione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de legitima agnatorum tutela, uerũ quia ius agnationis capitis diminutione corrumpitur. § fi. ſupra tit. ſ. ideo uiſo de legitima agnatorum tutela, ut dicitur competenti ſequebatur uidere de capitis diminutione, ideo ſubijcitur hæc rubrica.*

1 *Capitis diminutio eſt triplex.*
2 *Priuatio præſupponit habitum.*
3 *Statutum dictans ne mulier poſſit obligari ſine conſenſu duorum parentum, debet intelligi de proximioribus.*
4 *Mors ſemper euenit diuina diſpoſitione.*
5 *Libertus denegãs alimenta patrono, põt in ſeruitutem reuocari.*

Con-

6 *Donatarius qui denegat alimenta donatori, facit ut propterea donatio reuocetur, quod intellige, ut ibi.*
7 *Excommunicatus eſt duplicis generis.*
8 *Qui deportantur, uel quibus aqua & igni interdicitur, perdunt ea quæ a iure ciuili introducta ſunt.*
9 *Qui ab officio uel dignitate remouentur, non poſſunt teſtificari uel iudicare.*
10 *Obligatio naturalis quantum ad effectus quos de iure ciuili habet, tolli poteſt, ſubſtantia autem eius non poteſt tolli.*
11 *Reſtitutio facta a principe, debet intelligi ut fiat pleno iure.*
12 *Reſtitutus a principe ſeruum, non recuperat iura matrimonii, & ſic nec uxorem.*

EST autem. Capitis diminutio, quæ eſt prioris ſtatus commutatio, in libertate, in ciuitate, & familia cõſiſtens, eſt triplex. Maxima, cum libertas & ciuitas perditur. Minor, quando ciuitas amittitur, libertate & ciuitate retenta. Et priuatio præſupponit habitũ & dignitatis mutatio capitis diminutionẽ non inducit,
a hoc dicit.[a] Diuiditur in tres.[b] In prima diffinit, in ſecun
b da diuidit, in tertia diuiſionis membra proſequitur. Secunda ibi, ea quæ tribus, tertia ibi, maxima illa. Tertia ſubdiuiditur in ſeptem. Nam in prima declarat primum membrum diuiſionis, in ſecunda, ſecundum, in tertia, tertium: in quarta reſpondet tacitæ quæſtioni: in quinta reſpondet alteri quæſtioni, in ſexta limitat quod dictum fuit in §. fin. ſupra tit. 1. in ſeptima declarat mentem legis xij. tab. relatam ſupra in princip. titu. 1. Secunda ibi, minor, tertia ibi, minima, quarta ibi, ſecundum autẽ. quinta ibi, quibus. ſexta ibi, quod autem. ſeptima ibi, cũ autem. In tex. ibi, cœperunt, vt eſt in arrogatione. No.
1 primo diffinitionẽ diminutionis capitis. Item not. † eam eſſe triplicem. Maximam, cum ciuitas & libertas perditur. mediam, cum ciuitas perditur libertate retenta. mi
c nimam,[c] cum familia perditur, ciuitate & libertate retenta. Not. in ver. ſeruus. ſeruum manumiſſum capite non minui. Ratio, quia nullum caput habuerit. Ex
2 quo colligitur, quod † priuatio præſupponit habitum. cõcor. l. decem. de verbo. obliga. cum ſimi. Ex ver. quibus. not. motum a dignitate capite non minui. Not. ex verſi. quod autem. ius cognationis tolli maxima & media capitis diminutione nõ autem minima. Finaliter not. quod licet lex xij. tabu. indiſtincte vocauerit agnatos ad tutelam, debet tamen intelligi de proximio
d ribus.[d] Ex quo dicunt Doc. quod † ſi ſtatutum dictaue
3 rit, quod mulier non poſſit obligari ſine conſenſu duo
e rum parentũ, debet intelligi de parentibus[e] proximioribus, alter obligatio eſſet nulla. Nam cum ſtatutum confidat parentibus, eo quod venturi ſunt ad hæreditatem mulieris, cum proximioribus hæreditas deferatur: debent intelligi proximiores vocati ad onus autorizandi. §. 1. infra ti. 1. de quo in l. fi. C. de verb. ſign. Si tamen non haberet niſi vnum parentem, ſufficeret illum adhibere. l. Stichum qui meus erit. de leg. 1. & ibi Bart. Salubre tamen conſilium eſſet, quod authoritas iudicis interponeretur, arg. l. pen. C. qui admitti bonorũ poſſeſ
f ſionem poſſ. In fin. gloſſ. commutatio.[f] dicite quod
4 † mors ſemper euenit diuina diſpoſitione: & homines ergo morientes, & illud philoſophi, ſeparatur hoc ab hoc, tanquam perpetuum a corruptibili. & Seneca: Prima dies dedit extremum, ſed in modus mortis relictus eſt proprio arbitrio & libero. Vnde ſcriptum eſt. Sapiens dominabitur aſtris. De quo diſputabunt theologi. In fin. glo. in verb. maxima. ibi, damnatis. contra hoc oppo. de l. qui vltimo. ff. de pen. Sol. dicit Bartol. in dicta l. qui vltimo. quod aut quis damnatur ad mortem naturalem. puta in inſulam, vel metallum, & tunc hodie non efficitur ſeruus, pene adeo quod teſtamentum facere poterit: nec prius factum, irritabitur,

d. §. ſi vero. in authen. de nupt. & in auth. ſed hodie. C. de don. inter vir. & vxo. In gloſſ. libertus. ibi l. ne
5 care. not. † libertum denegantem alimenta patrono, poſſe ab eo in ſeruitutem reuocari. Simile dixit gloſſ.
6 in l. fi. C. de reuo. dona. † donatarius ſi denegauerit alimenta donatori, poteſt donatio ei facta reuocari: quia qui negat alimenta, videtur vitæ inſidiari. l. necare. ff. de lib. agno. ergo poterit donatio reuocari. d. l. fin. C. de reuo. do. Contrarium determinat glo. in regula iuris, condemnationis. Sed docto. concordant in hoc ſedere diſtinctionis. Aut loquimur in donatore qui donauit vniuerſa bona, vel maiorem partem bonorum, & tunc reuocari poterit donatio talis ſi eidem a donatario alimẽta denegentur. quia talis donatarius æquiparatur patri, cui alimenta debentur l. ſi patronus. ff. de cõfirman. tut. iuncta l. ſi quis a liber. ff. de libe. agnoſcen. & ita loquitur gl. in d. l. fin. Aut loquimur in donatore paruæ quãtitatis vel rei, & tunc non poteſt reuocari donatio propter alimenta denegata: quia ratione ita paruæ rei donatæ, non eſt æquum donatarium ad alimenta præſtanda compelli, & ita loquitur glo. & ita Docto. communiter ſequuntur, idem dicentes in filio emancipato, ſi patri alimenta deneget, vt in patriam poteſtatem redigi poſſit. Et idem in vaſallo denegante alimenta domino egenti, vt poſſit priuari feudo. Nam ſi tenetur defendere dominum ab inimico, multo magis a fame ipſa inimica. c. 1. de noua forma fidel. in v lib. feudo. In gloſſ.
g interdictum.[g] ibi. denegantur. vos dicite clarius, quod ha
7 bemus † duplicem excommunicatum. vnum excommunicatione maiori, & huic denegatur participatio ſacramentorum et communio hominum, ita quod nemo ſi
h bi communicare poterit. Item habemus[h] excommunicatum excommunicatione minori, & huic denegatur participatio ſacramentorum ſolum, non autem communio hominum. c. a nobis, extra de except. In fin.
8 & eſt ratio, † quia illi qui deportantur, vel quibus aqua & igni interdicitur, perdunt ea quæ ſunt a iure ciuili introducta, l. quidam. ff. de penis. Vnde cum confectio teſtamenti ſit de iure ciuili l. iij. ff. de teſtamen. nimirum eã perdunt dicta l. ſi quis filio. §. eius. non autem perdunt ea quæ ſunt de iure naturali. l. manumiſſionis. ff. de iuſti. & iur. In fin. gloſſ. in verb. inſulam. ratio eſt ſpecialitatis, propter ænormitatem ſupremam criminis, vt ibi habetur. In fin. gloſſ. in verb. ſubiectis, not. quod remotio vnius impedimenti non firmat actum durante alio impedimento. pro quo l. & ſi non lex. ff. de hæredi. inſtituend. In glo. ſeruus. ibi, capitali. Docto. aliter reſpondent, videlicet quod ibi loquitur de crimine capitali, per quod veniebat caput naturaliter abſcindendum: quam pœnam per naturam ſeruus bene poteſt pati. hic autem loquitur de capite ciui
i li, id eſt, de ſtatu familiæ,[i] quod non poteſt in ſeruo cadere. In glo. quibus conſtat in fin. not. quod remotus
9 † a dignitate vel officio, non poterit amodo teſtificari, vel iudicare: vnde officiales condemnati & ſyndicati propter illud quod vulgo barattariam appellant, efficiuntur inteſtabiles, nec vnquam ad officia poſſunt aſpirare. Dixit tamen Bartol. eſſe ſalubre conſilium, quod quando officialis meretur condemnari, adeat ſyndicatorem, & dicat, in quanta ſumma vultis me condemnare? & illam ſummam prius exoluat: quo facto ſententia erit abſolutoria. §. fin. infra de perpe. & temp. actio. l. ſi reus paratus. ff. de procura. Dixit tamẽ ſingulariter Bart. in ſuo tracta. de ſyndicatu, quod ſi officialis non ſit accuſatus in termino coram ſyndicatore, poterit elapſo termino in ſua patria conueniri coram iudice ſuo. allegat gloſſ. auream in l. ij. in fin. gloſſ. magna. ff. ad leg. Iul. repetun. In fin. gloſſ. in verb.
10 cognationis. Ex hoc dixit do. Chriſtopho. quod † licet obligatio naturalis poſſit tolli quo ad effectus tribu-

tos a iure ciuili hoc eſt, quo ad retinendum ſolutum, & compenſandum debitum cum debito: ipſa tamen ſubſtā tia obligationis naturalis non poteſt tolli. Ex; quo ſequitur multiplex effectus, de quo in l. cum de fideiuſſo.

k In glo. manumiſſus [k] ibi, & l. ij. not. quod licet reſtituto ſeruo intelligatur reſtituta cognatio, non tamen intelligitur reſtituta eo manumiſſo. Ratio differentię, quia reſtitutio facta a principe, debet intelligi vt fiat pleno iure. l. fi. C. de ſenten. paſſ. vnde vt pleno iure facta intelligatur, dicimus ius cognationis intelligi reſtitutum. Sed de natura manumiſſionis non eſt aliquem reſtituere in priorem ſtatum, ſed ſolum detegere nubeculam ſeruitutis. l. manumiſſiones. ff. de iuſt. & iur. vnde nimirum cognatio deperdita nō reſtituitur. Ex quibus infert Io. Fab. quod Lazarus reſuſcitatus debet recuperare bona ſua & ius familiæ. Nam ſi reſtitutus a principe terreno recuperat bona ſua & ius familię, multo magis reſtitutus a principe pee miraculū. arg. in auth. multo magis. C. de ſacroſan. eccle. & eſt glo. ord. in l. nam ad ea. ff. de

aa leg. non tamen recuperaret vxorē, quia † nec reſtitutus a principe terreno recuperatus matrimonii, & ſic nec vxorem. l. non vt a patre. & l. cum due. §. fi. ff. de captiuis, quia tam matrimonium contractum euanuit vt ſi mus voluntate vtriuſque per ſeruitutem ſubſecutam, vnde fictio nihil poteſt operari. l. neceſſario. §. i. ff. de pericu. & commod. rei vend. & glo. quę hoc ſentit in d. l. cum due. [l]

l Ibi, legatum. hæc bona. In fin. glo. dicatis, vt ibi plene dicetur. [m]

m Ex fin. glo. in verbo gradu. colligitia notabiliter, quod lex noua corrigens antiquam, licet in vno caſu tantum corrigendo loquatur, extenditur tamen ad alium ex identitate rationis, cui eſt glo. ſimilis ſupra tit. ij. in glo. fin.

ADDITIONES.

a Vel ſic. Capitis diminutio, quæ eſt prioris ſtatus mutatio, eſt triplex. hoc primo. & priuatio præſupponit habitū. hoc ſecundo. Et mutatio dignitatis non inducit capitis diminutionem. hoc tertio. Et cognatio tollitur per maximā & mediam capitis diminutionem. hoc quarto. Et tutela defertur ad proximiorem, ſiue vnus ſit ſiue plures. hoc dicit quinto & vltimo.

b Vel poteſt totus tit. diuidi in ſex partes principales. In prima diffinit capitis diminutionem. In ſecunda diuidit & ponit quotuplex ſit capitis diminutio. In tertia proſequitur declarando membra ipſius diuiſionis. In quarta remouet duo dubia. In quinta limitat dictum in tit. præced. In ſexta declarat dit it. xii. tabu. relata ſupra in prin. tit. præcedentis. Secunda ibi, eaque tribus. tertiā ibi, maxima. quarta ibi, ſeruus autem quiota ibi, quod autem dictū eſt, ſexta & vltima ibi, cum autem ad agnatos.

c No. ex §. minima. ibi, emancipatus. quod per emācipationem dicitur filiusfami. capite minui, & adeo quod prioribus obligationibus contractis ſub poteſtate patria, liberetur de iure ciuili: ſed prætor videns contrahentes cum filio decipi per capitis diminutionem, ipſum contrahentem reſtituit ad omnia iura inſolidum contra filium, per l. i. §. i. ff. eod. qui tamen prætor poſtea modificauit, vt in caſibus filius ſolum teneatur in quantum facere poteſt: quos caſus habes in l. i. & ii. ff. quod cum eo. & ibi Bartol. Adde tamen quod licet filius in illis caſibus non teneatur niſi quatenus facere poteſt, tamen poteſt contra eum libellus porrigi inſolidum, & ille debet opponere de beneficio ſuo, vt tunc ſolum condemnetur quatenus facere poteſt. tex. eſt in l. paret filio. & ibi Bar. ff. quod cum eo.

d Facit tex. notab. in l. pero. §. fratre. ff. de leg. ii. & ſic lex. xii. tabu. voluit, quod apud illum penes quem erat ſpes hæreditaris eſſet etiam onus tutelæ, vt infra tit. i. in prin. & l. iii. in prin. ff. de leg. tut. Sed videtur quod diſpoſitio iſtius l. xii. tab. in hoc fuerit iniqua. Nam cum tutor principaliter detur perſonæ, & in conſequentiam rebus. §. certæ rei. ſupra de tut. quamuis proximior quantum ad res pupilli gubernādas ſit præſumēdus magis idoneus, quia propter ſpem hæreditatis diligentius res gubernabit: tamen quantum ad perſonam populi quam habet gubernare, eſt magis ſuſpectus: nam cum ſperet ſucceſſionem, inſidiabitur vitę pupilli magis quam remotior, qui non ſperat ſucceſſionem, & quod ſit magis ſuſpectus, eſt tex. clarus in l. fi. C. vbi pupillus educ. debeat. Licet ergo quo ad res pupilli lex bene prouideat dando proximiorem, tamen quantum ad perſonam, quæ principaliter debuit eſſe in conſideratione, prouidet de magis ſuſpecto, ſcilicet de proximiore: ergo inique Ioan. Fab. in princi. titu. præcedentis reſpondet quod lex conſiderauit tantum quod proximior res pupilli propter ſpem hæreditatis diligentius gubernabit: & ſecūdum eum, ſi in eo erit ſuſpicio, non morabitur pupillus nec penes eū educabitur d. l. fin. cum glo. C. vbi pupil. educa. debeat. Sed iſta ſolu. non euacuat difficultatem. Nam cum proximior ſit magis ſuſpectus ad perſonam pupilli, lex melius feciſſet deferendo tutelam remotiori non conſiderato quod proximior res diligentius gubernabit, cum res ſint ſecundario & in conſequentiam conſiderandæ, perſona autem principaliter cui principaliter prouideri debet de bonis. Ego credo quod non poſſit aliud dici, niſi quod tutela delata proximiori agnato, non eſt illa quæ inuitet iſtum proximiorē agnatum ad inſidiandum vitæ pupilli: quia etiam ſine illa tutela ita poſſet inſidiari, ſicut enim ea. Et ſi dicis, quod propter iſtam tutelam habebit faciliorem modum inſidiandi, reſpondeo, quod lex prouidit per titu. ff. vbi pup. edu. deb. & C. eo. titu. Et illud eſt quod proprie voluit dicere Ioan. Fab. vt ſupra retuli. Et ad iſtum text. not. quod ſi ſunt plures proximi, omnes admittuntur, vt hic quia tamen ſecurius expediuntur commiſſa negotia pluribus, vt not. infra de ſatiſd. tu. in prin. poterit adminiſtratio vni committi. caſus eſt in l. legitimos. §. in legitimis. ff. de legit. tut.

e De ſtatuto de quo ſupra an debeant interuenire affines proximiores vel ne: vide Bald. in d. l. fi. & in rub. C. de contrahen. emp. & xxiiii. q. vii. l. i. C. vnde vir & vxor. Ad ſecundum, quod quando adeſt ſolum vnus affinis proximus, debet interuenire cum eius conſenſu, & conſenſu alterius exiſtentis in ſecundo gradu. hoc voluit Bartol. in l. Stichum hic alle. idem Bal. in l. in copulandis. C. de nup. Et de materia huius ſtatuti, qualiter debet fieri quando proximiores noluot conſentire, & qualiter affines ſint citandi & expectandi, vide plene vbi ſupra & vide Bald. in c. i. de conſue. recti feu. & in l. cum non ſolum. §. nec neceſſitatem. C. de bon. quę lib. & in d. xxiiii. q. vii. in l. mater. ad fin. C. de rei vend. Panor. in c. quoties & ibi ſcripſi extra de teſt. & in c. cauſam extra de offic. deleg. An autem debeat citari pars aliquando debent adeſſe parentes, vide Bald. & Angel. in l. ſed ſi hac §. prætor ait. ff. de in ius vocan. in l. iii. §. cauſa cognita. de bon. poſſeſ. & Bartol. notab. in l. ii. de offic. procōſ. qui dicit, quod quando agitur de iudicio tertii, debet citari, &c.

f Aduerte tamen dum glo. hic in verbo, cōmutatio. ſubaudit ad text. & ad diffinitionem, facto hominis interuenientſe: puto ꝙ iſta ſubauditio non ſit neceſſaria: & ideo in d. l. ſi filiusfam. §. fi. per mortem patris filius capite nō minuitur, non eo quia interueniat factum Dei, vt hic dicit glo. ſed eo quia per mortem patris filius non mutat familiam, & ſic nec ſtatum. l. pronuntiatio. § familiæ. in verſ. communi iure. ff. de verb. ſigni. quod requiritur in capi. dimi. Vnde iſta non eſt bona conſequentia, filius efficitur ſui iuris, ergo capite minuitur: quia etiam requiritur ꝙ mutet familiā. Caſus eſt in d. l. ſi filiusfa. §. fin. & iſte eſt proprius intellectus illius. Similiter puto ꝙ per deportationem patris filius nō minuatur capite, eadem ratione: quia licet efficitur ſui iuris, tamen non mutat familiam. caſus eſt qui alias fortiſſime obſtaret, in l. ii. ff. de interdictis & releg. vbi dicitur ꝙ per deportationem patris, filius non perdit ius agnationis: quod tamen perderet, ſi eſſet verum eum capite minui vt §. fina. ſupra de legit. agnat. tut. & l. tutelas in prin. ff. eod. Et iſta eſt mera veritas, licet glo. omnes & Docto. teneant contrarium.

g No. ex iſta glo. in verbo, interdictū, ꝙ interdictio aquæ & ignis & deportatio & excommunicatio æquiparantur: ſed loco illius pene interdictionis aquæ & ignis hodie ſuccedit deportatio. l. iii. ff. ad l. Iul. peculatus. Et excommunicatus æquiparatur eis, quia cum publice & nominatim excommunicato non licet participare, alias ſcienter participans

ticipans incidit ia excommunicationem, vt lo c. cum deſideres extra de ſen.excó. & ſicut deportatus perdit ea quæ ſunt iuris ciuilis, vt non poſsic agere, poſtulare, oec in iudicio ſiſtere, vt noc. in l. quidam. ff. de pen. ita non poteſt etiã excóiextus, vt in c. deceroimus. de ſen. excó. io vi. An xũt tabellio excóicatus poteſt conficere inſtrumeotum? gl. in d. c. decernimus. cõcludit q̃ nó & hoc ſi eſt notorie excóicatus: ſecus ſi occulte vel manifeſte ſed hoc non poteſt probari.

h Iſta gl. eſt ſingularis, vt per Nic. de Neap. ſed male dicit: nam deportatus non poteſt facere teſtamentum, vt in glo. & tamen excommunicatus ſic authen. credenres. de hęreti. Et propterex ſecundum quod hic dicunt Ioan. Fxb. & Ang. de Aret. & Nic. de Neap. excommunicatus equiparatur relegato, vt eſt glo. in c. paſto. extra de appel. in gl. fi. quia ſicut relegatus poteſt facare teſtamentum, l. relegatorum. §. differentia. ff. de interdi. & releg. ira & iſte.

i An autem excommunicatus poſsit teſtari, & ſic procedat hic glo. vt in hoc equiparetur deportato qui teſtxri nó pót, vt no. io d. l. quidam. in hoc fuerunt opiniones. Nam Archi. & alii. in c. pia. de exce. in vi. tenuerunt quod equiparetur etiam in hoc deportato, vt non poſsit teſtxri. Sed Ioan. An. io d. c. decernimus cõcludit q̃ poſsit, niſi ſit excóicatus pro hæreſi, vel pro vſuris & hæc eſt cómunis opinio, quam ſequitur Bal. in l. fi. C. ſi a non cóp. iud. An aũt excóicatua poſsit eſſe procurator. Dic quod non c. poſt ceſsioné. extra de proba. Similiter nec iudex, ſi eſt publiec, excóicatus: ſecus ſi occulte, vt c. ad probandum. de re iudi. & ibi noc. & c. exceptiooes. extra de exce. nec xrbiter, vt vult glo. in l. Perdius. ff. de arbit. nec etiã poteſt eſſe ancianus, deputatus ad regimeo ciuitatis, vt in c. fi. extra de exce. Et not. quod exceptio excóiexcionis pót opponi in quxcunq; parte iudicii, & etixm poſt ſentẽtiam in executione: & poteſt oedũ ſemel ſed ẽt bis opponi in eadẽ inſtantia, xb eo qui priux oppoſuit & nõ probauit, & debet probxri ioſra octo dirs, alixs iudex procedic in cauſa. quinimo ſi nõ opponitur hęc exceptio, & iudex ſciat actorem publicæ excommunicatum, debet illum repellere, vt noratur in d. c. pia. de exceptionibus in vi. & in d. c. exceptiones.

k Vltimo no. ex §. quibus. q̃ per arrogationem vel diminutionem dignitxtis: nõ dicitur quis capite minui. Et facit ad quæſtonẽ dr eo qui promiſit dare ſcachum matũ cũ pedo-oa, & dedit ea, effecta domioa, an obtineat vel perdat. Et videtur quod obtineat. quia dignitas ſuperueniens non minuit ſtxtum rei, vt hic, & l. pe. ff. de ſena. Sed Richxr. Mal. Cy. & Sali. tener oppoſitum: quia de domina mutauit officium, quod amodo promoueatur per trãſuerſum, vbi prius recte, & ſicut extinguitur per artificium, officium, ita pee contra officium. l. legatus. §. de officio. de lega. iii. & ibi per Bar. & Cy. & Sali. in l. ii. C. de excuſ. tut. & per Bar. in l. falſa demonſtratio. ff. de condi. & demon.

l Not. ex gl. manumiſſus iũcta eum tex. quod a priuatiooe ad habitũ non eſt facile redire, vt hic, & l. homo liber. ff. de ſta. ho. & hoc verum, niſi priuatio euaneſceret de facto, quia tũc qs de fxcili reducit ad habitũ, vt §. fi. ſupra de ingenuis. vel niſi primus habitus rei non fuiſſet oino extinctus, quia ſublato impedimẽto remanet habitus. l. neceſſxriũ. de reg. iu. facit l. ſi vnus. §. pactus. ver. quod in ſpecie. ff. de pact.

m Sed iſta ratio nihil valet, quia ſic expirauerat ius patriæ poteſtatis, & tamen reſtituitur. §. i. & ibi dixi, ſopra quib. mod. ius patriæ pote. ſolui.

n Vide omnino ad iſtum finem glo. & ad iſtã glo. Bart. poſt glo. in l. i. in fi. ff. de contratab.

TITVLVS XVII.

De legitima patronorum tutela.

CONTINVATVR *Ad præcedentes ſic: Supra uiſum eſt de legitima agnatorum tutela, uerum quia eſt alia qua appellatur legitima, ideo de eo tractaturus Imperator intitulauit de legitima patronorum tutela. Sequitur nigrum.*

1 *Quod prouenit ex mente legis, dicitur prouenire ex lege.*
2 *qui ſentit commodum, debet & incommodum ſentire, & econtrario.*
3 *Doctor minor xxv. annis non poteſt in integrum reſtitui.*
4 *An patroni legitimi tutores teneantur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore.*

Ex eadem Lege. Ad tutelam libertorum vel libertarũ impuberum vocantur patroni,[a] quæ tutela legitima appellatur, noo ex verbis, ſed ex mente legis duodecim tabularum, & quòd eſt ex mente, dicitur eſſe ex lege. hoc dicit. Diuiditur in quatuor. Nam in prima ponitur dictum. In ſecunda reſpondet tacite obiectioni. In tertia declarat reſponſum ſuum. In quarta procedit, vlterius declarando. Secunda ibi, non quia nominatum. tertia ibi, eo enim ipſo, quarta

b ibi, cum & agnatos.[b] Not. primo, patronos & eorũ liberos ad tutelam libertorum vocari & libertarum

1 impuberũ lege xij. tab. Secundo no. q̃ † id quod prouenit ex mente legia, dicitur prouenire ex l. concordat l. legitimos. ff. de leg. tut. Ratio, quia ratio legis, legem vincit, & ei ſpiritum infert c. conſuetudo. diſtinct. i. l. nominis & rei. §. i. de verbo. ſigni. cum ſimilib. Improprie igitur, vt mihi videtur, loquuntur, qui dixere, legẽ corrigentem in vno caſu, ex identitate rationis extẽdi: quia vbi eſt eadem ratio legis, non dicitur extendi lex, ſed verius ipſa lex loqui ſicut dicitur in ſimili: nã licet lex duodecim tabu. non vocauit ex verbis patronos ad tutelã,

c tamen quia vocauit ex mente,[c] non dicitur ipſa lex loquens in agnatis, extendi ad patronos, ſed potius de patronis loqui. Patet, quia eorum quoque tutela eſt legitima appellata, fatebor tamen verba extendi. Item no.

2 regulam naturæ, quia † eum quem ipſa commoda commitatur, incommoda quoque & onera ſequuntur, concordat regula iuris, ſecundum naturam. Item

d not.[d] quod licet aliquando eueniat vt quis non patiatur incommodum tutelæ, tamen vocatur ad commodum hæreditatis: quia excluſio vnius ſeparatorum, non arguit excluſionem alterius. concord. l. i. §. interdũ. ff. de leg. Et dixit Bal. determinari quæſtionem. aliquis habebat duos filios, vnum minorem xxv. annis, alterũ vero maiorem quos volebat doctorari in iure ciuili. Pone quod mioor non poſsit aſpirare ad gradum doctoratus, quia doctor habet iuriſdictionem inter ſcholares. authen. habita. C. ne filij pro patre. quam iuriſdictionem non poteſt mioor exercere. l. quidam conſulebat. ff. de re iudica. vnde non poſsit ſuccedere in honore, non videbatur poſſe ſuccedere in onere. Contrarium fuit determinatum: quia licet non ſuccedat in onere, ſuccedit tamen in honore, vt hic in patrona quæ ſuccedit in hæreditate, alius autem in tutela. Item quia ſeparata eſt dignitas doctoratus, & honor adminiſtrandę iuriſdictionis, quia non omnes doctores legunt actu, ſed plerunque ſe ad practicas conferunt. pro quo eſt gloſſ. ord. in l. profectio. C. de mun. pat. lib. x. quę

3 dicit aliud ſingulare, quod † Legum doctor minor xxv. annis. leſus in iure non poteſt in integrum reſtitui.

Item not. aliquando euenire, quod licet quia non ſuccedat in onere, tamen ſuccedit in commodo & in honore. pro quo facit glo. not. in l. continuus. §. ſi ab eo. ff. de verbo. obli. quæ dixit, quod ſi Doctor habens in feudum caſtrum pro allegationibus quas facere domino debebat moriatur relicto filio non doctore, quod filius ſuccedit in feudum. & dicatis vt ibi. Item facit, q̃ ſi doctor actu legens moriatur relicto filio non doctore hærede, q̃ ſcholares qui debebant patri pecunias pro promotione, debeãt quoq; filio hæredi. de quo per Bar. in l. ij. ff. de variis & extraor. cog. Finaliter no. dictũ plerunque ſignificare regulã in contrariũ. cõcord. l. ple-

e runq;. ff. de iur. do.[e] Glo. in verb. patronos.[f] In fi. gl.

f legitima no. q̃ licet agnati tutores legitimi teneãtur ſatiſdare

4 tiſdare rē pupilli ſaluā fore indiſtincte,† patroni tamē tutores legitimi nō tenētur ſatiſdare, niſi vulgares perſone eſſent, aut tutor nimis magnarum facultatum eſſet. & idem tenet glo. in l. legitimos. ff. eod. Barto. reprobat has gloſ. & ego puto verum, quia id ꝙ ſtatuitur in patronis vt ſatiſdare non teneātur intelligitur quoque ſtatutum in legitimis agnatis tutoribus. Mouetur per d. l. legitimos. §. t. Suadeo hac ratione. Nam ſi illud eſt tributum patronis vt indiſtincte non teneantur ſatiſdare, qui vocati ſunt ex ſola mente legis, quanto magis tributum intelligitur agnatis, qui vocati ſunt non modo ex
g mente legis, ſed etiam ex verbis.[g]

ADDITIONES.

a Circa quę ſuccedat patronus liberto, vide per glo. ſupra quib. mod. ius patr. pote. ſol. in verbo patroni.

b Vel diuide in tres. In prima ponit rationem, quare tutela delata patronis dicatur legitima. In ſecunda rationē declarat. In tertia illam comprobat.

c Adde ꝙ mens ſtatuti vel legis colligitur ex præfationibus. ff. de orl. iur. l. i. & l. fi. ff. de hær. inſtit. & per Barto. in l. ambitioſa. ff. de decre. ab ord. fac. Et competit directa actio pro eo quod prouenit ex mente legis, ſicut ex verbis. de quo plene per glo. & Bar. in l. curatoris. C. de neg. geſt. Imo quando ſententia & mens legis eſt clara, debemus ſeruare mentem, & recedere a verbis, etiam in penalibus & odioſis, ſecundum glo. not. in c. ſi poſtquam. de elect. li. vi. quia mens legis dicitur lex. l. adigere. §. quamuis. ff. de iur. pat. & ſi non conſtat de mente: non eſt recedendum a verbis. l. nō aliter. de leg. iii. & l. proſpexit. ff. qui & a quibus. & ideo ſi ſtatutum puniat recipientem aliquem in domo, debet intelligi de recipiente fraudulēter, qa ita eſt eius mens l. quicunque. C. de ſer. fugi. Vltimo circa hoc, an mens & verba legis l. non aliter. ff. de legat. iii. nam tunc quando non poteſt apparere de mente legis vel ſtatuti, verba quantumcunque dura ſunt attendenda. l. proſpexit. ff. qui & a qui. licet aliqui dicant ꝙ illa lex quæ caret ſpiritu ex iniqua, ſtatuēdo quod ſerui ſcientes & ignorantes grauentur ex adulterio a domino ſuo. Sol. Conclude, vbi mens eſt certa verbis omnino repugnans, tunc ſi ſunt prolata verba ab homine, merito ſeruatur l. ſi quis in fundi vocabulo. de legat. i. l. in ambiguo. de reb dub. Si autem ſunt prolata a lege, tunc ſi conſtat de mente per aliam ſcripturam, illam ſequimur, vel ſtamus verbis, vt not. gloſ. ii. in l. non dubium. C. de legi. Ergo conclude, ꝙ vbi mens eſt diuerſa a verbis quia ſe habet in plus vel minus quam verba, tunc ſi ſunt prolata ab homine, ſeruamus mentem legi. l. liberorum. §. ꝙ tamen Caſsius. de leg. iii. Si autem ſunt prolata a lege, tunc ſi mens ſe habet in minus, vt eſt quod quis non puniatur indebite, cum verba non ſint generalia, tunc præualet mens, vt no. in l. ii. C. de noxa. l. omnes. C. ſine cenſu. vel reliquis. Si autem mens ſe habet in plus, ſimiliter præualet mens, ſi alibi ſit ſcripta. vt d. gl. in l. non dubium. Et idem ſi non ſit ſcripta, dūmodo habeat euidētem rationem de qua conſtet, vt in caſibus quibus quis facit fraudem legi: qui not. in l. contra legem. ff. de legi.

d Adde & no. vltimo ea hoc text. cum gloſſ. ꝙ licet femina ſuccederet pupillo, tamen non poteſt eſſe eius tutrix. ſa. l. fin. ff. de tut. Fallit in matre & auia, quæ poſſunt eſſe tutrices, vt hic in gl. & auth. vt liceat matri & auie &c. & hoc ſi ipſe renunciēt Velleiano, & faciant alia requiſita, de quibus plene per Bar. in l. ſi quis ſub conditione. ff. de tuto.

e Vltimo no. ꝙ tutela eſt onus. quòd facit, ſi ſtatuto diſponitur, quod quis non poſsit habere officium, nec beneficiū, nec honorem in aliqua ciuitate, non excludetur a tutela, quia eſt onus, nec delictum ſuum debet ad aliud quā onus ſibi patrocinari. de quo per Barto. & glo. in l. tutela. §. ſed ſi hac. ff. de legi. tut.

f In glo. in verb. patronos. dum vult, quod ſi libertas detur a lege tunc tutela non defertur ei qui debuit eſſe patronus & allegat. l. iii. §. i. vſque ad §. fi. aduerte quia contra gl. videtur eſſe caſus in d. l. iii. in prin. in ver. ſed ſi hac lege. emit licet pro glo. videatur eſſe caſus in illa l. iii. in ver. plane ſi forte, & ſic illi duo ver. ſunt contrarii. Pro concordia & ſolutione dic vt colligitur ex his quæ ibi dicis Bart. maxime in ſummario. quia in i. ver. non perdit ius patronatus, in ii. autem ver. ſic. Et ſi dicis, quæ ratio eſt diuerſitatis? dico, ꝙ in i. verſi. emit ſuis nummis: & conſequenter cū habeat ſeruum cum onere, non debet propter contumaciam iure patronatus priuari, prout eſt in ii. verſicu. Quando ſine onere, quia ſit ſibi ſeruus relictus, tunc perdit ius patronatus & tutelam. Et ſi diceres, ergo in ſecundo caſu iſte ex contumacia in non adimplendo fideicommiſſa conſequitur commodum, quia releuatur ab onere tutele. Dic ꝙ imo punitur, quia perdit ius patronatus: licet in conſequentiam habeat hoc, ꝙ ex quo non eſt patronus, non eſt etiam tutor: ſed pena perditionis iuris patronatus eſt longe maior iſto paruo commodo releuationis a tutela. Vide tamen an prædicta ſint bene dicta, quia magis placent ea quæ dicuntur per gl. in d. l. iii. in prin. ibi vide gl. & Bar.

g Sed iſta non eſt ratio, quare non teneantur ſatiſdare, qui vocati a lege: quia imo vocati a lege, & ſic legitimi, tenentur ſatiſdare. infra de ſatiſ. tu. in princ. Et ratio eſt ſecundū iſtum ibi, quia licet fides legitimorum ſit approbata a lege tamen quia ſolum eſt approbata in genere, & non in ſpecie vel in indiuiduo, non ſufficit. Ratio ergo in patrono eſt propter magnum præmium quod confert vel conſulit patronus in libertum, quòd non eſt in aliis agnatis. prætereа vult tex. in d. l. legitimos in princ. quod patronos non tenetur ſatiſdare ſi ſit honeſta perſona, ſed liberto debet ſemper videri perſona patroni honeſta & ſancta, vt dicit textus in l. liberto. ff. de obſeq. a liber. & libe. quod non eſt in agnatis.

TITVLVS XVIII.

De legitima parentum tutela.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de legitima patronorum tutela, uerum quia eſt & alia quæ legitima appellatur, ideo de ea Imperator tractaturus intitulauit de legitima parentum tutela.*

1 ☞ *Tutela filiorum emancipatorum quæ defertur parentibus, dicitur legitima extenſione legis xii. tab.*

a *Emancipatio ſemper intelligitur facta contracta fiducia.*

EXemplo. Ad tutelam filiorum emancipatorum parentes vocantur, quæ & ipſa legitima uocata eſt. h. d. No.
a ſummarium. In fi. gl.[a] prime colligitur, ꝙ huiuſmodi tutela de qua tex. appellatur eodem modo legitima, ſicut & tutela patrono delata legitima appellatur. Sed communiter doct. reprobant hanc glo. quia tutela patrono delata dicitur legitima, tāquam prouentens ex mente legis xij. tab. quæ vocauit patronos ad hæreditatem libertorum, & conſequenter
1 ad tutelam † at tutela delata parentibus in liberis emancipatis nec eſt ex mente nec ex verbis legis xij. tab. quia
b nec verba legis [b] vocabant eos ad tutelam, nec etiā ad hæreditatem. Eſt igitur ſolum ex extenſione Iuriſconſultorum, qui ex quo vocarunt parentes ad hæreditatē liberorum emancipatorum, vocarunt quoque ad onus tutelarum, interpretatique ſunt, ꝙ ſi lex xij. tab. ſciuiſſet futuram conſtitutionem Iuriſconſul. vocaſſet eos quoque ad tutelam, ideoque hoc reſpectu legitima eſt appellata. Vos defendite glo. & communem opi. doc. faciendo diſtinctionem. Si quæratur, quare tutela parentibus delata in liberis emancipatis proueniat ex mente legis xij. tab. aut loquitur eo caſu quo parentes emanciparūt liberos expreſſe contracta fiducia, hoc eſt reſeruato iure ſuccedendi, tunc quia etiam eo caſu per l. xij. tab. vocabantur parentes ad hæreditatem liberorum, conſequenter ex mente ſua eadem ratione intelliguntur vocati ad onus tutelarū. Aut loquitur eo caſu quo parentes emanciparunt nulla fiducia contracta, & tunc ſit vera opin. doct. ꝙ nec ex verbis, nec ex mente legis xij. tab. dicitur prouenire, quia eo caſu non vocantur ad hæredita-

tem

tem liberorum ex lege xij.tab.ſed ſi noua conſtitutione
a principum,qua dictatum eſt † ſemper emancipationem intelligi factam contracta fiducia, etiam ſi hoc non exprimatur. §.fin. infra de legi. agna. ſucceſ. l. fina. C. de
c eman. libe.[c]

ADDITIONES.

a Aduerte,quia iſta glo.vult duo.Primum ꝙ tutela parentum dicatur legitima, ea ratione qua tutela patronorum. In quo dic vt hic per iſtum.Secundo vult aliud glo.ꝙ olim pater non diceretur legitimus tutor,niſi eo caſu quo emancipabat filium contracta fiducia. hodie autem cum ſemper dicatur emancipare contracta fiducia, ſemper dicitur legitimus tutor.licet doc.ad hoc non aduertant. Puto glo. in hoc non bene dicere:nam vt dicit Bart. in l.iii.§.fin. ff. de leg. hær.ideo pater eſt appellatus legitimus tutor per extenſionem iuris,propter idem rationis:quia cum per l.xii.tab. nō vocetur nec ad tutelam, nec ad ſucceſſionem filii emancipati,per ſenatuſconſultum vocatus eſt ad ſucceſſionem. l. ii.§.obiicitur.ff.ad Tertul.& iudicio meo illa ſenat.conſul. vocabant eum ſiue eſſet contracta fiducia ſiue non d.§.obiicitur.licet glo.ibi teneat contrarium,& melius in l.equiſſimo.in eodem tit.ergo ſemper dicebatur legitimus tutor.

b Et adde quod multis caſibus eſt licitum recedere a verbis legis vel ſtatuti. Primo propter iniquitatem reſurgentem,vt eſſet quando per verba legis ſimpliciter ſumpta, minus diſtans haberet maiorem dilationem,tex.eſt ff.de excuſa. tuto. l. ſcire oportet. §. aliud ,verſi.erit ergo ibi, dum dicit, licet verba legis hunc habeant intellectum, & ff. de legi.l.ambigua.

c Secundum iſta ſequeretur quod olim pater non erat legitimus tutor filii emancipati , niſi cum emancipaſſet contracta fiducia. & hoc vult glo.hic. ꝙ iudicio meo eſt multū violare.l.iii.§.fi.ff.de legi.tut.

TITVLVS XIX.

De fiduciaria tutela.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra u ſum eſt de legitima parentum tutela , uerum quia alia eſt quæ fiduciaria appellatur, ideo de ea tractaturus intitulauit de fiduciaria tutela.&c. Ioā. Chri. Port.*

1 *Non eſt dare curā legitimā niſi in furioſo.prodigo,mente capto.*
2 *Tutela legitima quæ datur a lege,eſt quadruplex.*

a ESt & alia. [a] Pater ſui filij ab auo emancipati , vel fraterna aut ſororia , fiduciarius tutor erit licet parens emancipans legitimus appellatur , quod ſecus eſt in liberis patronorum,quia impuberum libertorum legitimi tutores appellati ſunt. [b] Diui-
b ditur in tres.Nā in prima ponit dictū.In ſecunda reſpōdet tacite q̄ōni.In tertia dictū modificat.Secunda ibi,at qui patrono.tertia ibi tamē hic. Ibi manumiſſi,id eſt,emācipati. Not,ſummariū. Secundo no. nemini eſſe deferendā tutelā vel curam,nec a teſtatore,nec a l.nec a iu-
c dice,niſi fuerit ętana legitime.concor.l.fi.C.de legi.tut.[c]
In glo.impuberes.ibi,§.Lucius.colligitur nō dari curam legitimam.Contrarium tenuit glo.in d.§. Lucius.
d in ea alleg.Sed [d] Doc. tenent cōmuniter hanc gl.illa re-
1 probata:quia † non eſt dare curam legitimam niſi in furioſo,mente capto,& prodigo.§.furioſi.infra de cura. l. de creationibus.C.de epiſ.aud.Ratio : nam cum adulto ſane mentis & bonorum meorum nō poſſit dari curator niſi petierit,d.§.Lucius.vt infra de cura.§.i. lex nōn dedit eis tutores . Sed quia in poteſtate furioſi prodigi, mente capti, non eſt curatorem poſtulare propter eorū
e vitiū,ideo lex de curatore eis prouidit. Gloſ.in verb.
f ſi liberi[e]. In fi gl.[f] in verb.ſororia. dicit vt ſtatim di-
g cam in glo.ſeq. In fi. gl.in verſi.[g] atqui dicite clare ex
a mente Bar.ꝙ † quadruplex eſt tutela a lege data. Quædam eſt quę appellatur legitima,delata ex verbis & mēte legis xij tab & illa eſt quę defertur agnatis,qui etiam vocantur ad hęreditatem impuberū.ſupra de legi. agn. tut.in prin. Alia eſt quę appellatur legitima, quia delata ex mente legis xij.tab.nō autem ex verbis:eiuſmodi eſt illa quę defertur patronis,qui non ſunt vocati ad tutelā libertatorum ex verbis legis,ſed ex mente legis,quę eos vocauit ad hæreditatem,& cōſequenter ad tutelam,ratione cōmixti oneris cum emolumēto.& de hac loquitur ſupra de legi.patro.tut. Eſt tertio tutela quæ appellatur legitima non quia prouenerit ex verbis aut ex mēte legis xij. tab. ſed ex ſola interpretatione & conſtitutione principum eiuſmodi eſt illa quæ eſt delata parentibus in liberis emancipatis qui erant l. xij. tab. excluſi ab onere & iure tutelarum:ſed poſtquam noua conſtitutio principum eos vocauit ad hæreditatem liberorū, ſtricta ratione legis xij. tab. quæ illis deferebat tutelam quibus & hęreditatē, detulit quoq; parentibus tutelam liberorum emancipatorum. Eſt & quarta tutela a l.delata,non ex verbis,neque ex mente legis xij. tab. nec ēt ex extenſione Iuriſconſultorum, quæ non fundatur in emolumento ſuccedendi,ſed in ſola fiducia cauſata et cōiunctione ſanguinis:eiuſmodi eſt illa quæ defertur fratri impuberi : eidem enim defertur non ſpe hæreditaria ſed ſola quadam fiducia coniunctionis ex ſanguine:quę tamen hodie eſt appellata legitima : eo quia eſt prouiſum vt frater fratri ab inteſtato ſuccedat,etiam emancipato. authen.ceſſante.C.de legit.hære.antea enim erat prohibitū ꝙ frater fratri emancipato ſuccederet, ideo tunc ſola fiduciaria appellata.ita concludit Bar.in l. ſi frater. C.de legit.tutoribus.

ADDITIONES.

a 1 No.ex tex.tituli de fiduciaria tutela.ex ver.quoniā iuncta glo.ꝙ ea dicuntur percipi vel haberi iure hæreditario, quę habentur eo iure , quo defunctus habebat quia hæres cum defuncto eadē perſona cenſetur nec ex perſona hæredis debet variatio induci ſucceſſiunis.l.ii.§.ex his ff.de ver. obl.Facit ad id quod dicimus,ꝙ non imputatur hæredi lucrū quod fecit alia via quā iure hęreditario,vt ff.ad l.fal. l. iii.& ideo licet filius recipiat pecuniam vt faciat pacem de morte defuncti patris non propterea dicitur adire hereditatem,quia non facit iure hæreditario,ſed vindicta,ſecundum Bar.in l.quæſitum.ff.de ſepul.viol.

b Aduerte in hoc ti.de fiduciario tuto. ad vnū de quo ego valde dubito.Nā vult hic Imperator,ꝙ ſi auus emācipat nepotē quod pater illius,nepotis poſt mortē aui efficitur fiduciarius tutor,& tamē ſi ipſemet pater emancipat filiū ſuum eſt legitimus tutor, vt ſupra tit.præcedenti.Nō bene video quæ poſſit eſſe ratio diuerſitatis,nec Doctor.ponunt.Niſi dicas ꝙ illa ſit ratio, quia qn̄ pater met emancipat filium ſuū ideo dicitur legitimus tutor, quia cum haberet eum in poteſtate pater ante emancipationē certe nihil mirum ſi poſt emancipationē habet eum & in tutelam legitimam vt hic tex.verſi.quoniam. Sed quando nepos fuit emancipatus ab auo;filius nunquā habuit iſtum nepotem in poteſtate,ergo nec in tutelā legitimā,ſed fiduciariā.præallega.verſi.quoniā.Si iſta rō eſt vera , ſequeretur quod frater poſt mortē patris nō ſit legitimus tutor fratris nō emācipati,& ſic in poteſtate retenti,quia nec ante mortē patris, nec poſt vnquā habuit fratrem in poteſtate,quod tamen eſt notorie falſum, & contra tit.ſupra de leg.agn.tute. in prin. In veritate iſta eſt periculoſa materia,& maxime circa rationem poſitam hic in tex.in verſi.quoniā.Item aduerte quia videtur quod etiam quando nepos eſt emancipatus ab auo, pater illius nepotis debeat dici legitimus tutor, ſicut quando ipſemet pater emancipauit , vt ſupra titulo præcedenti . Nam ſi tenemus rationem quam tenent omnes in tit.præced. & Bar. in l.iii.§.fi.ff.de leg.tut.etiam quando ipſemet pater emancipauit filiū,dicitur legitimus tutor per extēſionē Iuriſcō. cū pater emācipans vocetur ad hæreditatē per ſenatuſcōſultū,vt l.ii.§.obiicitur.ff. ad Tertul.Idē eſt quādo nepos fuit emancipatus ab auo,quia pater ſuccedit tali nepoti emancipato

cipato per idem ſenatuſconſultum.d.§.obiicitur.qui §.etiã loquitur quando nepos fuit emancipatus ab auo.& tex.clarus in l.equiſsimum.ff. ad Tertul. Vltimo not. quod vbi fit mentio de legitima ætate,debet intelligi de ætate xxv. annorum.l.fi.C.de his qui veniam ætatis impetrarunt. Adde ꝙ idem eſt ſi dicatur,cum ſuæ ætatis erit,vel adoleuerit,vel cum in tutelam ſuam peruenerit:quia in omnibus in dubio intelligitur de ætate quæ cadit in integrum reſtitutionẽ, ſcilicet xxv.annorum per l. cum filii.de lega.iii.Et idem ſi dicatur, cum res ſuas adminiſtrare poterit.l.fi.ff.de condi. & demon.Idem ſi dicatur, cum ad legitimum ſtatum peruenerit,l.ex his.C.quand.dies leg.ced.Sed quantum ad tutelam finiendam intelligitur legitima ætas xii.vel xiiii.annorum.infra titu.i.§.impuberes.& vide Bart.in l. ſi cui. de leg.i. Et adde,quod licet minor non poſsit dari tutor a iudice,vt hic, tamen a teſtatore poterit, vt titu.præcedenti. Et etiam poteſt eſſe iudex de conſenſu partium. l. quidam conſulebat. ff. de re iudi. Et ſimiliter arbiter ita demum ſit maior xx.annis,quia ante non cogitur iudicare. l. cum leg. ff.de arb.de quo in l.cum prætor.§.non omnes.ff.de iu. &c. Adde tamen,quod legum doctori minori xxv.annis non datur in integrum reſtitutio.vt eſt glo.not.in l.profeſsio. C. de mu. patri.lib. x. ſi tamen inconſulto ſuſcipit cognitionem cauſæ,reſtituitur.d.l.ſi.ff. de arbi.Adde etiam quod legitima probatio dicitur illa quę fit tribus modis, per teſtes,vel inſtrumenta,vel confeſsionem,alias non.ita Bar.in l.licet Imperator.de legat. i. & not. in c. cum ad ſedem. de reſtitutio.ſpoliato.

b Forte non eſſet ponere os in cœlum, intelligere iſtũ tex. not.ꝙ velit patrem eſſe fiduciarium tutorem filii ſui emancipati ab auo:quia imo eſt legitimus,vt infra ſcribo:ſed qđ illa dictio,filiorum ſuorum debet intelligi,filiorum, ſcilicet aui defuncti:& illa alternatiua, vel, ſequens reſoluitur in expoſitiuam,id eſt,ponatur inter duo idem importantia iuxta gl.rub.ff.ſi ager vecti. vel emph. & forte quod ita dicere & intelligere eſt minus periculoſum, quod etiam intelligit glo.hic in aliquibus libris, & illa alias ſuſtinui in publica concluſione,& tunc credo quod ſit veritas.

c Atqui iſte verſi.eſt multum obſcurus, & non declaratur per doc.& nunquam eum intellexi niſi, nunc. Puto ꝙ eius mens ſit iſta.Imperator hic intendit aſsignare rationem diuerſitatis, quare mortuo patrono filii ſui ſunt legitimi tutores liberti pupilli.& tamen mortuo auo,filii aui non ſint legitimi fratrum ſuorum pupillorum.Et ratio eſt iſta,quia filius defuncti ſi non eſſet a viuo patre emancipatus, poſt mortem ſuam ſui iuris efficeretur nec in fratrum poteſtatem recideret,ideoque nec in tutelam.libertus autem ſi ſeruus manſiſſet,eodem iure eſſet apud liberos domini hoc eſt dicere,ſi dominus non manumiſiſſet ſeruum, iſte ſeruus mãſiſſet apud filios domini in poteſtate,& conſequenter iſti filii potuiſſent poſtea manumittere iſtum ſeruum,& ex iſta manumiſsione conſequi legitimam tutelam, per tit. ii. ſupra præced.nimirum ergo ſi etiam per manumiſsionem factam a patre, filii ſuccedunt in legitima tutela, quam ipſi adepti fuiſſent ea propria manumiſsione:ſed ſi filius nõ eſſet emancipatus a patre,iſte non reincidiſſet in poteſtatem fratrum,& conſequenter fratres non potuiſſent eum emancipare,& conſequenter emancipando nacti non fuiſſent legitimam tutelam, ſed bene ea iure agnatorum. & hoc eſt quod vult dicere glo.hic paruula in verb. tutela: nimirum ſi poſt mortem patris non ſuccedunt in legitima tutela: hinc eſt quod cum ſecus ſit in patre,in filium eundemque nepotem emancipatum ab auo, quod pater erit legitimus tutor filii emancipati ab auo, vt infra ſcribo.& hæc eſt veritas, lauda Deum, quia hoc non inuenies declaratum ab alio.

d Videtur mihi quod ibi glo.teneat idem ꝙ hic: & idem ꝙ hic tenet glo.in l.neuter.ff.de tut.& cur.da.ab his.& glo.in §.furioſi.Inſti.de curat.& in l. de creationibus. C.de epiſco. aud. Tamen contra iſtas gloſſ. facit text. in l. generaliter. & in authen. presbyteros. ibi poſita. C.de epi. & cleri. Sed dic, quod dum ibi dicitur quod curatores dantur a legibus, vel iure cognationis, intellige furioſis vel mentecaptis.d.§.furioſi.

e Glo.in verb.ſi liberi. vult quod frater fratris impuberis in poteſtate retenti,& ſic non emancipati, dicatur fiduciarius tutor.Videtur mihi quod iſta glo.peſsime dicat. & miror quod eam aliquis non reprehendat:quia imo eſt legitimus tutor nedum ex mente, ſed imo etiam ex verbis legis, a ii.tabu.eo quia proximior agnatus,vt ſupra de legit.agn. tut.in prin. & eſt tex. in terminis q de iure antiquo ꝓcedit in l.tutor. in princi. ff. ad Velleia. Et ſi dicis,eodem modo erit frater legitimus tutor fratris emãcipati, quia licet per emãcipationẽ deſinat eſſe agnatus:tñ durat cognatus.§.admonendi.infra de hæred.quæ ab inteſt.& vidiſti ſupra de legi.agna.tut.in fi. & cognati ſunt legitimi tutores, vt vult Bar.in l.i.ff.de legi.tut.reprobata gl.ibi.Potes dicere,ꝙ eſt verũ qđ cognati ſunt tutores ſed non legitimi,qa nõ vocati ad ſucceſsionẽ per aliquam legem ciuilem ſed per edictum prætoris,vt vult Sali.in l.i.C.de legi.agn.tut.vt refert Ange.de Are.ſupra de legi.agna.tut. in prin. Et aduerte quia reperi poſtea iſtam glo.reprehendi hic Nic. de Neap. poſt Pet.de bella pert.eo modo quo dixi ſupra in prin.

f Gloſſ. in verb. ſororis quæ vult quod frater ſit fratris emancipati legitimus tutor per interpretationem,male dicit,& communiter reprehenditur hic, quia contra hũc tex. in ver. atqui. qui facit differentiam inter filium patroni & fratrem,& ſecundum glo.nulla eſſet differentia, quia filius patroni non dicitur legitimus tutor niſi per interpretationem,& ſic eſſet idem in eo quod in fratre emancipato,ꝙ eſt contra hunc tex. Et ad leg. aduerſus. dic, quod frater non erat emancipatus, vnde nimirum ſi eſt legitimus tutor, vt dixi ſupra in gloſſ. in verb. ſi liberi. & ita reſpondet hic Nico. de Neap.

g In glo.in verſi.atqui.Adde quod iſta glo.iuncta cum tex. aſsignat rationem quare frater non dicatur legitimus tutor fratris,ſicut filius patroni eſt legitimus tutor liberti. & iſta ratio eſt clara, quia frater non eſſet recaſurus in poteſtatem alterius fratris.Secus in ſeruo, qui niſi eſſet manumiſſus,recidiſſet in poteſtatem filii patroni iuris hæreditarii,quia filius dicitur hæres,& habere ſeruum in hæreditate,& in ſua poteſtate.Secundo nota rationem:quia pater non dicitur tutor legitimus filii ſui emancipati ab auo, cũ hic filius mortuo auo ſi non fuiſſet emancipatus, fuiſſet recaſurus in patris poteſtatem filii patroni. Reſpondet gloſſ. quod ratio eſt,quia filius non erat recaſurus in poteſtatem patris iure hæreditario, ſcilicet ex eo quod eſſet hæres aui ſed iure patriæ poteſtatis. Secus in ſeruo qui recideret in poteſtate filii patroni iure hæreditario:vnde niſi fuiſſet hæres,ſeruus non fuiſſet in ſua poteſtate.

TITVLVS XX.

De Attiliano tutore.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine & modo:Supra uiſum eſt de teſtamentaria tutela,et ſubſequenter de legitima:uerum quia ceſſante teſtamentaria & legitima, eſt opus prouidere de datiua,ideo intitulauit de Attiliano tutore.*

1 *Vbi non eſt tutor,neque teſtamentarius,neque legitimus, eſt locus datiuo.*
2 *Quamdiu teſtamentaria tutela ſperatur,non eſt locus legitimæ.*
3 *Tutela teſtamentaria aditione hæreditatis confirmatur, & hæreditate non adita corruit.*
4 *Nihil adhuc dicitur actum,cum aliquid ſupereſt agendum.*
5 *Statuta quibus diſponitur minorem non poſſe contrahere ſine conſenſu parentum,dicuntur pia.*
6 *Filius pupillus ſtatim mortuo patre eſt ſuus hæres, nec eſt opus aditione hæreditatis.*
7 *Si a iudice datus fuerit tutor quoad venerit conditio,vel dies teſtamentarii tutoris,valet datio.*
8 *Tutor non poteſt dari ſub conditione extrinſeca, ſed bene ſub conditione intrinſeca.*
9 *Iudex maleficiorum poteſt interponere decretum tutelæ & curæ.*
10 *Tutor dari poteſt illi qui eſt de iuriſdictione dantis.*
11 *Decretum quod interponitur voluntarie ad actum ſolennizandum, poteſt interponi a iudice extraneo.*
12 *Quæ dicantur magnæ ſeu paruæ qualitates.*

Si

SI cui nullus. Ceſſante teſtamentario & legitimo tutore, locus eſt datiuo, qui olim a certis magiſtratibus creabatur: & ſi eius officium ex mente teſtatoris vel caſualiter fuerat ſuſpenſum, interim ab ipſis magiſtratibus tutor decernebatur, qui deſinebat tutor eſſe teſtamentarie tutele impedimento ceſ-
a ſante.h.d.[a] Diuiditur in quatuor partes, prout quatuor tempora deſcribit, quibus varie tutor decerni conſueuerat. Secunda ibi,ſed ex his. tertia ibi,ſed hoc iure, quarta ibi,nos autem. Prima ſubdiuiditur in tres. Nam in prima loquitur quãdo nullus omnino tutor erat datus a teſtatore pure,ſed eius officium erat caſualiter ſuſpenſum. Secunda ibi incipit, & ſi ex teſtamen. Tertia ibi,
b item ſi pure.[b] Ibi,fuerat,nec a teſtatore datus,nec a lege. Ibi nanque probat qualiter ille leges ſunt delete.
2 †No.primo,ceſſante teſtamentario vel legitimo tutore,fieri locum datiuo. Item not, dato tutore in teſtamento ex die vel conditione, pendente euentu diei vel conditionis locum fieri tutori datiuo. Sed dicet quiſpiã: ſi eſt agnatus,quare non fit legitima, cum legitima tutela ſit nobilior ipſa datiua, cum præferatur ex ordine
1 titulorum? Reſpondetur,hoc ideo eſſe quia† quandiu teſtamentaria tutela ſperatur per aduentum diei vel conditionis,aut alio quocunque modo ceſſat legitima tutela.l.ſi quis ſub conditione.de teſtamen.tutela. Ratio rationis:nam eo modo tutelæ deferuntur, quo & hæreditates,ſupra de legi.patro.tut.ad fin. Sed ita eſt quod in hæreditatibus deferendis illa regula eſt ſtatuta, quod quandiu durat hæreditas ex teſtamento ſeu ſperatur, ceſſat legitima ab inteſtato.l.quandiu.& l. venire.ff.de
c acqui. hære.ergo ſic erit in propoſito. Item[c] no. tu-
3 telam teſtamentariam aditione hæreditatis confirmari,& hęreditate non adita corruere.l.ſi nemo.ff.de teſta.
d tut.[d] Item not. tutorem datum propter ſuſpenſionẽ officii tutoris teſtamentarij ceſſante impedimento de-
e ſinere.[e] Item not.in verſic.ab hoſtibus quoque:quod captura ſuſpendit officium tutelæ teſtamẽtariæ: & ideo pendente tali ſuſpenſione,de datiuo tutore eſſe prouidẽdum. Not. quod tutore ab hoſtibus reuerſo, recuperatur tutela poſtliminij. No.in verb.ſed ex his. leges quæ in aliquo deficiunt eſſe delegandas, & ab vſu depellen-
4 das: †nihil enim dicitur eſſe actum, cũ aliquid ſupereſt ad agendum: & qui in vno peccauit,ſtatim habetur omnium reus.l.penult.C.ad Syllania.iuncta. l. Caſsius ff. de ſena. Item not.tutores poſſe dari a prætore & prę-ſidibus, item a magiſtratibus, ſi pupilli facultas quin-
f gentorum aureorum quantitatem non excedat.[f] Itẽ not.tales tutores creatos teneri cauere rem pupilli ſaluã fore, tenentur & alia facere, de quibus glo. ordina. in l. legitimos.ff.de legi. tuto. Item not.in verb. impuberes eſſe equum quod qui propter ætatis imbecillitatem ſe tueri, defendere & gubernare minime poſſunt, alte-
5 rius authoritate regantur. Ideoque † ſtatuta locorum, quibus diſponitur maiorem aut minorem non poſſe obligari ſine conſenſu parentum aut vicinorum,dicuntur pia,& ſuper naturali æquitate fundata. Item not. tutorem finita tutela teneri rationem reddere tutele ſuæ. In fin.glo.extiterat.conſilium glo.non eſt bonum quia non generale. Nam licet procedat in pupillo maiore infante,non tamen vendicat locum in pupillo in infantia conſtituto: quia ille non poteſt prætorem adire, & eius hæreditatem paternam amplecti.d.l. ſi infanti. §. fi. quare glo.in l.ſi nemo.ff. de tut. dedit conſilium, quod hoc caſu detur curator,cuius authoritate hęreditas adeatur.l.cum quidam.C.de admi.tut. quia adita hæredita-
g te tutela teſtamentaria confirmabitur.[g] Sed hoc conſilium aperta ratione impugnatur: quia licet adoleſcens cum authoritate curatoris adire poſsit hæreditatem d.l. cum quidam. non tamen poteſt pupillus adire hæreditatem cum authoritate curatoris. l. cum in vna. §. tutor. ff.de ap. Vnde hęc cura decreta ad hunc ipſum actũ adeũdi erit inutilis. Quare glo. vbi ſupra dedit aliud conſiliũ, ſcilicet quod detur alius tutor. cuius authoritate hæreditas adeatur,& ipſa adita tutela teſtamentaria confirmatur l.ſi impuberi.ff de tut.& cur.da. ab his. l. ſi hæreditas.de teſt.tut.& hic. Sed hoc conſilium videtur dubiũ, quia tutor ad binum actum diſtinctum dari non poteſt. §.i.ſupra qui dari tut.poſ. Vnde inuenio Dyn. Bal. & Bar.& communiter ſcribentes dicere, non eſſe opus
6 vt de modo adeundi hæreditatem prouideatur,quia: filius pupillus ſtatim mortuo patre eſt ſuus hęres patri, ita q non eſt opus hæreditatis aditione, cuius virtute efficiatur hæres: nam tantum operatur illa ſuitas in filio inſtituto quantum realis aditio in extraneo. l.in ſuis. ff.de lib. & poſth. §. poſthumi.infra de hære. quę ab inteſt.defe. Sed contra prędicta dixerit aliquis. Nam licet de iure ciuili filius ſit ſuus hęres patri tamen ex quo ipſi filio iure prętorio eſt delata poteſtas abſtinendi & ſic poteſt abſtinere, & redactus eſt ad qualitatem extraneorum.l.nam nec emãcipatus.de leg.primo.§. ſed his. infra de hæred.qual.& differ.ergo iſta ſuitas veluti vulnerata per prætorem nihil debet operari.Sol.dupliciter. Vno modo ſecundum communem opin. reſpondetur, quod ſuitas veluti vulnerata,eſt ſublata per prætorem in his caſibus, in quibus eſt vtile filio vt non ſit hæres patri,quo fit vt non teneatur creditoribus hæreditarijs. Sed in his in quibus eſt vtile non eſſe ſublatam, vt eſt quod tutelæ teſtamentarię confirmentur, libertates & tabulæ pupillares non dicuntur eſſe ſublatæ. l. ſi filius qui patri.de vulga. & pupilla.l.filius qui ſe paterna. & l. Iulia.de acqui.hæredit.cum ſimi. Vel aliter reſpondetur vt alias diſputando dixi,quod prætor per beneficiũ abſtinendi non vulnerauerit ſeruitutem,ſed neceſsitatẽ. d.l.nam nec emancipatus.& d. §.ſed his,vbi dicam late. Cũ ergo ſuitas illęſa remaneat a prætore operatur ſuos effectus. Ad iſtum tex.reſpondent Doc. q ideo hęc ſuitas non confirmauit teſtamentariam tutelam,quia fuit vulnerata a teſtatore per dationem cohęredis extranei, l.apud Iul.§.1.ff.ad Trebel.l.ſi filius hæres.ff. de libe.& poſthu. iuncta l. ſi Titio & Meuio.§. Iul. ff. de leg.ij.
h In fin.glo.in verb.conditio.[h] Ego puto, quod ſi hoc
7 caſu datus fuiſſet tutor a iudice,quoad veneri dies vel conditio teſtamentarij tutoris, quod valeret huiuſmodi
i decretum:[i] quia expreſsio eorum quę tacite inſunt nihil præiudicat.l. iij. de legibus. Non obſtat regula iuris,
8 actus, quia fateor palam† non poſſe dari tutorem ſub conditione extrinſeca, ſed ſub cõditione intrinſeca: quia iudicium decretaque trahunt ſecum executionem vt eſt decretum tutelæ vel cure quæ non poſſunt ſuſpendi in diem,vel in conditionem, quia ſuſpenſio contraria eſt executioni.d.l.actus.Sed ſub conditione intrinſeca proueniente ex natura rei poteſt bene dari,vt hic, & l. muto.§.ſi ſub conditione.ff. de tutel. In fin. glo. in verbo,præfectus.colligitur ſingulariter ſecũdum Bal.quod
9 † iudex maleficiorum qui habet tractare ſolum negotia criminalia.l.ſolemus.§.latrunculator.ff.de iudi. poterit interponere decretum & tutelę & curæ: quod eſt
k ſingulare,ſi verum eſt,non diſputo nunc.[k] In gloſſ.
10 crearent,ibi,diuus not. † dari poſſe tutorem illi qui eſt
l de iuriſdictione [l] dantis,vel ratione originis,vel ratione domicilij,vel ratione poſſeſsionum: & in hoc omnes concordant,& hoc tenuit gloſſ.hic & in l.vnica.C.vbi pe.tut.pro qua eſt l.pupillo.ff.de tut.& curat.da.ab his. Sed contra communiter tenent Doctor. duplici ratione: quia tutor datur perſone, ergo res non ſunt conſideranda probatur in l.in copulandis.C.de nup.& hæc ſententia eſt bona,per l.magis puto.§.illud quæri poteſt.de rebus eorum. Secundo mouentur per leg. propter litem.

§ fin.

§.fin.& per legem non ſolum.§.teſtamento.ff.de excuſatione tutorum per l.fin.C.eodem titulo. Et ſi dixeris, qualiter igitur gubernabuntur bona quæ ſunt in alieno territorio? dicunt Doctores quod gubernabuntur per curatorem,qui poteſt dari rebus.allegant legem iuriſperitos.§.cum oriundus.de excuſa.tuto.iuncta l. in copulandis.C.de nuptiis. Ad legem vnicam & ad l. pupillo, facile reſpondent quod loquuntur in caſu quo pupillus habeat domicilium in loco in quo ſint bona conſtituta.

11 Illud tamen nota,quod † decretum quod interponitur voluntarie ad actum ſolennizandum, poteſt interponi a iudice extraneo.glo.eſt ordin.in l.etiam.§.fin. de manu.vin.Barto.in l.i.ad fin.ff. de tuto.& cura. da. ab his. In glo. iuſſu.ibi, §. & hic dicitur. Sed cum hodie datio tutoris competat iure magiſtratus, vt hic. §. nos autem. videretur quod cuicunque habenti iuriſdictionẽ poſſet delegari.d.l.i.de officio eius.Doct.tenent glo.indiſtincte,per hunc tex. §. nos autem. quia licet competat iure magiſtratus,non permittitur abſolute, ſed ita demum ſi delegetur habenti iuriſdictionem, vt hoc text. Ex quo nota limitationem ad illam regulam,quod ea quę competunt iure magiſtratus poſſunt delegari, verum eſt niſi lex exigat iuriſdictionem in delegato, quia tunc nõ habẽti iuriſdictionẽ non poſſet delegari. In fi. gl. Hoc glo.verum loquitur quo ad materiam propoſitã.

12 alias † appellantur magnæ facultates & paruæ ſecundum qualitatem & conditionem perſonarum, vt dixi in §. licet in glo. egentes ſupra ex quibus cau. manu.nõ poſſ. & facit gloſſ. in l. illicitas. §. ne potentiores.ff. de

m offic.pręſ. Glo.in verbo ſolidos. [m] In fi.gl. in ver-

n bo periculo. dicite vt dicam in d. §. fina. Gloſſ. in

o verbo poſt pubertatem [n]. Glo. in verb.iudicio [o].

ADDITIONES.

a Vel ſic,in tutela ſuſcipienda primo pręcedit tutor teſtamentarius deinde legitimus de quibus in titu. pręcedentibus,deinde eſt locus tutori datiuo, ſiue per inquiſitionem dato,de quo in hoc titu.

b Pręmitte quod in vrbe Romana erant duo pretores,vnus vrbanus, & alter peregrinus, vt ſcribo poſt Barto.in l. nec apud.C de hære. inſtit. Item præmitte qui dicantur tribuni,vt declarat Iuriſconſultus in l.ii §.iiſdem.ff.de ori. ior. Item præmitte quæ dicatur prouincia,quę ciuitas,vt ſcribo poſt Bar.in l.i.§.ſiue autem.ff.de ope.nou.nuntia.

c Et ideo, quia reſultat quædam perplexitas quando pupillus eſt hæres inſtitutus,& eidem eſt datus tutor non poteſt eſſe niſi adeatur hæreditas nec pupillus poteſt adire niſi cum authoritate tutoris.§.neque tamen.infra tit.i.iſto interim datur Attilianus tutor, cuius authoritate adibit, vt hic.Vel poteſt pupillus adire authoritate iudicis, qui ſupplebit defectum,vt hic in glo,in ver.extiterit. & facit l. ſi inſani.C.de iur.delibe.& l. bonorum. C. qui admi. ad bo. poſſ.licet Bar.teneat oppoſitum in d.l.ſi nemo dicens quod ſuitas ſola eſt ſufficiens vt operetur confirmationem tutelę & tabularum pupilli:ſed tamen pręcedens opinio eſt tutior & ſeruatur.& vide Specu.in tit.de tutore in prin.

d Not.etiam ex tex.ibi,ſi ei nullus,quod ita demum peruenitur ad tutorem datiuum, ſi nullus exiſtat teſtamentarius ſiue legitimus, vt in gloſſ. Et aduerte,quod ſi plures eſſent legitimi & vnus moriatur,vel cadat a tutela,loco eius non daretur tutor datiuus ſed alii legitimi ſuperſtites ſolum remanerent tutores.l.iii.§.ſed ſi aliquid.ff.de legit.tuto. Sed ſi eſſent plures teſtamentarii, vno decedente ſubrogaretur alius datiuus loco eius.l.ſi quis ſub conditione.§.fin. ff. de teſta. tut. Si autem ſi vnus ſolus teſtamentarius tutor, qui deſinat eſſe tutor,an ſuccedat legitimus vel datiuus? Dic, ſi deſiit quia excuſatus vel remotus,tũc eſt locus datiuo,quia iudex hoc agit vt alius detur.d.l.ſi quis ſub cõditione.verſ. ſed ſi ſemel. Si vero morte, tunc ſuccedit legitimus.d.l.ſi quis. verſi. ſi tutor.

e Nota etiam ex hoc ver.iuncta glo.in verbo, iuriſdictionis.& glo.in l.etiam.ff.de tutelis.quod ad hoc vt valeat datio tutoris facta a iudice, requiritur quod tam pupillus quam tutor datus,ſit ſubiectus iuriſdictioni iudicis dantis. Et in tribus locis poteſt pupillus petere tutorem, vt hic in gl.in verb.ſuam,ſcilicet in loco originis,in loco domicilii, & in locu vbi habet bona. Nam iudex illius loci in quo habet bona, poteſt dare curatorem illis bonis,vel etiam tutorem dare vniuerſitati bonorum:quia certis bonis dari non põt, vt l.eũ qui certarũ.ff.de teſta.tute.& dixi ſupra, qui dari tut. poſ. §. certe & ſi nõ inueniatur idoneus in iuriſdictione in qua eſt pupillus, requiritur in ciuitate ibi magis propinqua.l.diuus.ff.de tut.& cur.da.ab his. Poteſt etiã pupillus conſtituere inſolitum domicilium in aliena iuriſdictione, vt ibi tutorem habeat,ſecundũ Bar.in l.i.ff.de tu.& cur.da. ab his.Sed an comitatiuus poſsit dari tutor Ciui? dic quod ſic. d.l.etiam.ff.de tutelis ſecundum lecturam glo.

f Tunc tutoris datis competit iure magiſtratus, ſi facultates pupilli non aſcẽdunt vltra quingentos ſolidos:ſed ſi aſcẽdunt vltra,eſt mixti imperii,& eſt ſpeciale quod delegatur. l.mutuo.§.tutoris datio.ff.de tut.& ibi glo.

g Item poteſt dari tutor etiã die feriata in honorem Dei, cum hoc ſpectet ad pietatem. Vbi vero datur cum inquiſitione,tunc iudex debet ſedere Barto.in l.nec mandante. ff. de tut.& cur.da.ab his.& in l.ii.ff.de feriis.Nam & in actibus iudiciariis qui veniunt expediendi etiam diebus feriatis,de quibus in d.l.ii.debet iudex ſedere.l.ii.§.confeſtim. ibi,hinc rei ſedenti.ff.ad Tertul.& l.iiii.§.hoc autem iudicium.ff.de dam.infect.

h Nota ex hac glo. in ver.conditio, quod a iudice poteſt dari tutor ſub conditione tacita,licet non ſub expreſſa.& ſic no. limitationẽ ad l.actus legitimi.vt intelligatur quãdo actus ſuſpenderetur per conditionem extrinſecam & expreſſam: ſecus per conditionem tacitam,vt hic.

i An decretũ poſsit interponi a iudice non ſuo, ita vt valeat vel ne. Adde, quod tale decretũ poteſt interponi die feriata etiã in honorem Dei:& ſic illa die poteſt dari tutor: niſi veniret dandus talis tutor cũ inquiſitione,quia tũc illa die feriata nõ poſſet eo caſu iudex ſedere pro tribunali: de quo per Bar.in l.nec mandante.ff.de tu.& cur.da. ab his.& in l. ii.ff.de feriis.nã in actibus iudiciariis qui poſsũt fieri diebus feriatis,qui habentur in d.l.ii.iudex ſedet pro tribunali.l.ii.§. cõfeſtim.ad Tert.& l.iiii.§.hoc aũt.ff.de dam.infe.

k Sed ad illum tex.põt reſponderi vt hic per Ang.de Aret. in prin.quod imo præfectus vrbis habet etiã cognitionẽ in ciuilibus,vt l.i.§.cura carnis.& §.quoties.& l. iii. ff. de offic. pręfe.vrb.Et ſic dũ glo.vult quod ad pręfectũ vrbis nõ ſpectant cognitiones ciuiles,male dicit,quia cõtra d.§. cura carnis.

l Eſt tamen caſus ſingularis, in quo iudex qui non habet pupillũ in iuriſdictione ſua,poteſt ſibi dare tutorem,qñ lis vertitur corã eo,in l.fi.§.i.C.de admi.tut.Et dũ gl.hic facit mentionẽ de do[illegible]o,quo contrahatur domicilium vide tex.notab.in l.[illegible]la ii.§.fi.ff.ad mun.& in l.ciues.C. de Incolis lib.x.te[illegible]notab.iuncta glo.in l.ii.in eod.titu.C. de incolis lib.x.Et dũ gl.dicit de domicilio puto quod rõne ſolius domicilii nõ poſsit dari tutor,niſi etiã ibi habeat maiorẽ partem ſuarũ fortunarũ,vt ẽt tenet glo.in d. l. i.C.vbi pet.tut.& Ang.de Aret.hic.Et hoc teneo non per rõnẽ glo. in d. l. i. ſed quia impoſsibile eſt quod pupillus conſtituat domiciliũ niſi re ipſa, id eſt ſtando in loco vbi habet maiorem partem fortunarum ſuarum:ergo impoſsibile eſt quod habeat domiciliũ ſine fortunis.Et alius modus conſtituendi domiciliũ per pupillum,quem ponit Bar.in d.l.i.C. vbi pet.tut.& in l.ii.in fi.ff.de tut.& cur.dan. ab his.non placet mihi,ſcilicet quod cõſtituant domiciliũ ad illũ actum,tãtũ ſcilicet dationis tutoris:nã impoſsibile eſt quod ad vnũ actũ tãtũ conſtituatur domiciliũ cum finito illo actu intendat nõ habere ibi domicilium,contra l.ciues.C.de incolis lib. x.& cõtra tex.notab.in l.ii.iuncta glo.C.eo.tit.de inco.lib.x.

m No.ex gl.in ver.ſolidos,id eſt,aureos,quod vbi moneta per ſtatutum eſt diffinita, & ſi reperiatur ſtatutum loquens de moneta ſimpliciter, intelligitur ſcdm monetam præfiniſã in pręcedẽti ſtatuto,& non de moneta legali: vt hic dicitur de ſolidis,qui declarantur pro aureis,ſecundũ aliã legẽ.de quo vide in l.quicunq;.C.de ſer.fug. Inter cõtrahentes autem appellatione aureorum intelligitur ſcdm cõem curſum regionis,ſecondum Bar.in l.vbi autem.ff. de ver. obli.: & ſi multiplex & diuerſus eſt curſus in regione nummorũ, ſiue aureorum,dic vt per eum in l.Pau.de ſolu.

a In glo.in verbo,poſt pubertatem.quæ ſit ratio diuerſitatis quare actio tutele non naſcatur durante tutela . ſed aliæ actiones ſic ſed non exercentur:dic ſecundum Bald.in l.i.in pea.col.C.vt act.ab hære.quia actio tutele eſt generalis,vnde non naſcitur ſepius per ſingulas cauſas: quia ſufficit ſemel naſci : & non interuenitur actio tutele niſi generalis. Sed actio negotiorum geſtorum inuenitur generalis & ſpecialis,& ideo licet non naſcatur generalis durante tutela, quia alia non poteſt compleri, oritur tamen ſpecialis in ſingulis cauſis,vt l.ii.C.de admi.tut.

o In gl.in verb.iudicio.quæ ſit ratio diuerſitatis,q intentata actione tutele denegetur actio de rationibus diſtrahendis,& econtra & tamen intentata actione tutele non denegatur actio furti,vel econtra. Tex.videtur aſsignare rationem diuerſitatis,in d.l.i.§.in tutela.ff.de tutel.& rat.diſtrah.ſed per verba multū intricata & obſcura:& ibi multum laborat Nico.de Neapo.Sed tu vide claram rationem , quam ponit gl.no.in l.tutores.§.i.in verb.hac actione.ff.de admi.tuto.

TITVLVS XXI.

De authorita.tuto.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt de teſtamentaria,legitima,& datiua tutela : uerum quia parum ualeret decretum tutele niſi eidem eſſet tributa authoritas,arg.in l.ij.poſt originē.ff.de ori. iur. ideo de ea tractaturus intitulauit de authoritate tutorum.*

1 *Pupillaris etas facit claudicare contractum ſine tutore geſtum.*
2 *Authoritas tutoris eſt in ipſo actu interponenda,et in pſentia tutoris.*
3 *In actu proprio nemo poteſt authoritatem impartiri.*
4 *Regulariter non poteſt contrahi cum pupillo ſine tutoris authoritate.*
5 *Quomodo pupillus poſsit obligari*
6 *Hæres in adeunda hæreditate fingitur eadem perſona cum defuncto.*
7 *An pupillus poſsit adire hæreditatem etiam lucroſam ſine tutoris authoritate.*
8 *Pupillus regulariter non poteſt eſſe in iudicio tam ciuili quam criminali ſine tutoris authoritate*
9 *Quid ſit poſſeſſio momentanea,& quare dicatur momentanea.*
10 *A ſententia lata ſuper momentanea poſſeſſione non appellatur.*
11 *Pupillus de matrimonio ſuo violato accuſari non poteſt, quia matrimonium contrahere non poteſt.*
12 *Authoritas tutoris poſt modicum tempus interueniens,tantum operatur quantum ſi in ipſo negotio interueniſſet.*
13 *Differentia eſt inter mandatum & iuſſum ex una parte, & authoritatem & conſenſum ſiue ratihabitionem ex altera.*
14 *Leges non ſunt impoſitæ verbis ſed ſententiæ.*
15 *Durante tutela non poteſt actio tutele intentari.*
16 *An tutor et curator poſſint durante tutela vel cura conueniri,& primum dicitur de tutore,ſecundo de curatore.*
17 *An is cuius res poſsidetur a pupillo & poſt vendicari poſſit decerni & dari tutor pupillo.*
18 *Quis ſtatui poteſt iudex in cauſa propria.*

AVthoritas autem In negotio in quo verſatur merus fauor pupilli, tutoris authoritas non eſt neceſſaria. Fallit in aditione hæreditatis.In eo vero in quo verſatur detrimentum pupilli, neceſſe eſt idem tutori authorizari,quo deficiente pupilla
a ris etas facit claudicare contractum . h.d. [a] Diuiditur in ſeptem partes.Nam in prima ponit dictum bimembre. In ſecunda illud declarat. In tertia ponit rationem . In quarta ponit illationem . In quinta ponit remotionem, In ſexta declarat qualiter tutoris authoritas ſit interponenda.In ſeptima decidit dubium circa materiam.Secūda ibi,vt ecce.tertia ibi,namque placuit,quarta ibi,vnde in his,quinta ibi neque tamen,ſexta ibi, tutor autem.ſeptima ibi,ſi autē inter tutorē. Nota. primo,quæ dicta ſunt in prima parte ſummarij,quod in his in quibus verſatur fauor pupilli,non eſt opus interuentus tutoris,Ratio,quia hoc caſu ceſſat cauſa finalis decreti tutoris : decernitur.n.tutor in hunc finē,ne imbecillitate etatis, pu-
b pilli ferant præiudiciū.§.impuberes.ſupra ti.i.[b] Itē not. q vbi tractatur de præiudicio pupillorū,eſt neceſſe tuto-
c rē interuenire vt actus teneat.[c] Item no.q pupillaris
1 etas facit claudicare [d] contractū geſtū ſine tutore.cōcor.
d l.Iul.§.ſine pupillo.ff.de ac.emp. Not.in verſ.neque [e]
e non poſſe, pupillū hæreditatē mere lucroſam adire , nec ſuſcipere iure ciuili,vel pretorio,ſine authoritate tutoris.
2 Rōnem vobis ſtatim dicā. No.in §.tutor. eſſe interponendam authoritatē in ipſo actu per perſonā tutoris, non per procuratorem , nō per epiſtolam aut nuntium. Ratio,quia præſentia tutoris & amicorum circumſcribit in dubio dolū & metū.l.tranſactiones.C. de tranſac.

No.q vbi exagitanda eſt lis inter tutorē pupillū , de-
f cernēdus eſt curator pupillo [f]. Finaliter nota, in actu
3 proprio,[g] neminē poſſe authoritatē impartiri , concor.l.
g prætor.ff.de tut.& cur.da.ab his. Vnde Cācellarius huius ſtudij non poſſet in hoc ſtudio cōuentuari,quia ſibi ipſi authoritatē minime interponere pōt. In fi. gloſ.in ver.authoritas.no.q ille qui promittit aliquid alicui videtur in dubio gerere actū ſibi præiudicialē.Ideoq; probe ſtatuta prouiderunt,q mulier non poſsit aliquid promittere ſine authoritate parentū,quia veriſimile eſt q hmōi promiſsiones præiudiciū inferant, vt hic. In glo.
4 obligatur.ibi,proximus dicite , q regulariter contrahi cū pupillo non pōt ſine authoritate tutoris, tū quia ſuadet imbecillitas etatis,tū ēt quia hoc ſuadetur culpa contrahentis,qui cū eo non adhibito tutore cōtraxerit . arg. in l.certi condictio.§.qm ff.ſi cer.pe. In fi. gl. ſi qratur
5 an pupillus poſsit obligari necne,[e] diſtinguite breuiter aut loquimur in infante,aut in proximo infantie, & tūc talis nō obligatur ciuiliter nec naturaliter. l.i.§.pen.ff.de ac.& obl.§.pupillus.ver.q diximus infra de inutil.ſtip. Ratio , quia in tali infante deficit materia ex qua cauſatur obligatio,hoc eſt,conſenſus.l.cū amplius.§.is naturæ debet.ff.de reg.iu.& l.pupillū.l.& Stichū.§.naturalis.ff. de ſol.Aut loquimur in proximo pubertati, et tunc aut promittit tutori ſuo,et tunc non obligatur nec naturaliter nec ciuiliter.l.pupillus.ff.eo.Ratio,qa lex reſiſtit huic actui.vnde vtraq; obligatio impeditur,om̄ l.cu. ex.de fideiuſ.l.ſi non fortē.ff.de cond.inde.habuit.p.lex pro inquo,q tutor,qui deberet pcauere ne pupillus alteri obligetur,patiatur illū ſibi obligari.arg.in l.altius.ff.ſi ſer.uē di.& in l.an tibi.C.de in lit.dan.tut. Aut promittit alteri quam tutori,& tunc ſi ſine tutore,obligatur naturaliter tm̄ l.i.in fi.ff.de noua.ſi cū tutoris authoritate,obligatur naturaliter et ciuiliter,ſed leſus in integrum reſtituitur toto tit.ff.de minor.Fallunt ſupradicta in duplici caſu. Primo,qñ pupillus ex contractu eſſet locupletior factus. l. in pupillo.de ſol.& l.ij.ff cōmo. quia tunc obligaretur
h naturaliter & ciuiliter [h].Fallit ſcdo,qñ cōtractus emanaret ſup re nō alienabili,quia tunc nō valeret contractus ēt cū authoritate tutoris,niſi iudicis decretū īterponatur. l.ſi quidē.& l.ſi pdiū.C. de præd.minor.Aut loquimur in maiore,pupillo,ſed minore xxv.ann.& ſi quidē nullum habet curatorem,obligatur naturaliter & ciuiliter, ſed leſus reſtituitur.l.nam.& poſtea.§.ſi minor.ff. de iureiu.Aut habet curatorē,& tunc ſcdm cōem opi.promittens ſine curatore,obligatur naturaliter:abſurdū.n.vide-
i tur dixit Bart. pupillū ſine tutore naturaliter [i] obligari, non aūt adultum ſine curatore.Cui ſnīe non ob.l.ſi curatorem habens.C.de in integ.reſt.mino.allegata per tenētes contrarium:quia fateor q minor habens curatorem equiparatur furioſo quo ad tollendā efficaciā cōtractus quia queadmodum contractus initus cum furioſo efficaciter nō tꝫ,ita nec initus cū adulto habēte curatorem,ſi curator non interuenerit:quo autem ad cauſandā obligationē naturalē nequaquā qa iō furioſus nō obligatur naturaliter,q caret ſenſu & intellectu, adultus vero ne-

quaquam. Non ob. ſcdo, ꝙ iudex dando curatorem vi
deatur interdicere bonis, & per conſequens adultū non
obligari naturaliter. l. is cui bonis. de ver. obl. quia rñdet
quod nō datur curator vt bonis interdicatur, ſed vt tol-
latur quoddā velamentū & iuris ciuilis efficacia, vt di-
xit Bal. Aut loquimur in maiore xxv. ann. & ille obli-
gatur efficaciter, nec leſus reſtituitur de qbus eſt gl. ordi
naria. l. i. ff. de noua. & dicatis vt ibi. In fi gloſ. in ver.
6 hæreditatē. † Nā cū hæres in adeunda hæreditate finga-
tur eadē pſona cum defuncto, dr̄ ſuccedere in uniuerſum
ius defuncti: q̄ fictio ideo ē repta, dicebat pceptor meus,
ꝙ obligationes fundatæ in pſona defuncti, nec in hæredē
tranſibant, q̄a accidentia nō migrāt de ſubiecto in ſubie
ctū. proinde igitur ſtatutum fuit vt hæres fingatur eadē
pſona cū defuncto, vt actiones et obligationes non pe-
reant. In fin. gl. in verb. tutoris, q̄a aliæ ſunt claræ. Sed
quare igitur adultus pōt adire cū authoritate curatoris?
l. cū q dā. C. de admi. tut. Sol. ideo pōt, q̄a curator datur
adulto iure ordinario, pupillo uero iure extraordinario
et hæc eſt gl. ordinaria in d. l. cū quidā. In gl. vllū dan-
nū. Pro expeditione pmitto duplicē eſſe literā in hoc.
§. Prima eſt, ne pupillus vllū dānū habeat: & hæc eſt cō
munior ſcdm oēs: ſcdm quā eſt caſus pro gl. ꝙ pupillus
hæreditatē quantūcunq; lucroſam, ſine tutoris authori-
k tate adire non poſſit [k]. Alia litera eſt, nec vllū dānū ha-
beat: ſcdm quā eſſet hic caſus, ꝙ pupillus hæreditatē lu-
croſam adire poſſet ſine tutoris authoritate, ſed tamē ſi-
bi poſtea cōpetet reſtitutio in integrum, ſi ſibi damnoſa
appareret. Verūtū prima litera in qua habetur, vllū dā-
nū habeat, cōior eſt, ut ſupra dixi. Pro expeditione tamē
7 huius articuli. † nunquid pupillus poſſit hæreditatē adi-
l re, [l] licet lucroſam, ſine authoritate tutoris. uariæ ſunt opi
niones. Prima eſt opinio gl. quod non: & rōnē aſſignat
ne ſumptibus & litibus vexetur. Alij fuerūt in alia ſnīa,
diſtinguentes inter hæreditatem opulentā ex una parte.
Nam primo caſu qñ defertur hæreditas pupillo opulen
ta, tunc dicunt iſti, pupillū adire poſſe ſine authoritate tu
toris. In hæreditate aūt lucroſa ſiue locuplete ſecus. Mo-
uentur iſti: quia pro hæreditas opulenta dicitur illa quæ
affert opes ſine incommodo aliquo. hæreditas aūt lucro
ſa & locuples eſt ille, quæ affert opes & incommodum
ſimul. Adducunt iſti pro ſe gl. ſingularem. & not. in l. ſi
quis mihi bona. §. 1. ff. de acqui. hær. vbi gl. facit differen-
tiam inter hæreditatem opulentam ex vna parte, & lu-
croſam ſiue locupletem ex alia parte. pro qua ſententia
videtur caſus in l. 1. ff. de offi. procur. Ceſ. In contrarium
tamen eſt communis ſententia Doct. ꝙ nullo vnquam
caſu, ſiue dicatur opulenta, ſiue locuplex, ſiue lucroſa,
poſſit pupillus adire ſine tutoris authoritate, vt plene
habetur, maxime per Bald. in l. ꝙ fauore. C. de legi. per
Bar. & alios in l. more. cum l. ſeq. ff. de acqui. hær. Mouē
tur ipſi primo per tex. hic, ibi, q̄uis ſit lucroſa. Secundo
mouentur, quia cōiter omnis hæreditas affert commo-
dū & incōmodū ſimul: quia hęreditas eſt nomen iuris,
tribuens iura hæreditaria tā cū cōmodo quā ſine cōmo
do. l. hæreditas. de ver. ſign. l. hæreditatem. ff. manda. &
licet aliquo ſpeciali caſu poſſet reperiri aliqua hæreditas
ſine incommodo, tñ quia regula eſt in oppoſitū, lex nō
ſe extendit ad illū ſpecialē caſum. l. nā ad ea. ff. de legi. Aſ
ſignat rationem Bal. in d. l. ꝙ fauore. ꝙ diſpoſitio huius
§. eſt inuenta quodam iure naturali propter imbecillita-
tem conſilij huius pupilli: nihil mirum igitur ſi ipſe pu-
pillus tali formæ introductæ non poſſit renunciare argu.
optimū in l. fi. C. de teſta. mili. Eſt alia ratio ſatis vrgēs.
Nam more Romano pupillus ſine authoritate tutoris
nullo mō pōt obligari. l. more. cū l. ſeq. vbi caſus ſupra
alle. Sed ſi concederemus pupillū poſſe adire hęreditatē
ſine authoritate tutoris, eſſet neceſſario fatendū fieri ip-
ſum actum ad obligandum. Et ſi diceres, in quo debet
obligari pupillus ſi non ſubſunt onera hæreditaria; Re-

ſpondeo prout dicit Sal. in d. l. ꝙ fauore. quia obligatur
ſaltem ad ſepeliendum ipſum defunctum, ſi non ſubſit
alia obligatio. l. ſi quis ſepulchrum. §. funus. ff. de relig.
& ſumpt. fun. Timore ergo huius obligationis, quæ eſt
contra iuris diſpoſitionem, vt d. l. tutore. impeditur pu-
pillus adire hæreditatem quantūcunq; lucroſam. Memi-
ni alias vidiſſe aliā rōnē a clariſſimo D. Petro, ꝙ ea rō-
ne pupillus impeditur adire hęreditatem ſine authorita-
te tutoris, quia non intelligit cauſam adeundæ hæredita-
tis. Nam vt quis poſſit adire hæreditatē ſibi delatam, eſt
neceſſe ſeipſum intelligere cauſam ex qua deferatur ſibi
hæreditas, ſcilicet, verum ex teſtamento, vel ab inteſtato
verū tanquam agnatus vel cognatus. l. is qui hęres. ff. de
acquir. hære. ſed pupillus nullo modo pōt diſcernere cau
ſam ſibi delatæ hęreditatis, quia talis ætas nec ſcire nec di-
ſcernere pōt l. pupillus ſi ſati. ff. de acquir. hęre. ergo non
m poterit adire hęreditatē ſine authoritate tutoris. [m] Ideo
tutor ſibi datur, ut ſuppleat iudicium ipſius pupilli. l. quā
uis. §. infans, cum ſimi. ff. de acqui. poſſ. & hæc ratio vide
tur vrgentior, ceteris. & hæc ſententia tanquam verior,
& in diſputando & in iudicando tenenda eſſet, maxi-
me per textū noſtrum, qui violari minime poteſt. Nec
ob. differentia quam facit gl. in d. l. ſi quis mihi bona. in-
n ter opulentam. &c. [n] quia talis differentia eſt nulla, et iō
&c. vulgata l. illa. C. de collat. Nec etiam ob. ꝙ ſi nulla
ſit in hæreditate obligatio, pupillus nullum damnū ſu-
ſtineat: quia imo ſaltem de facto poſſet verſari. & hanc
rōnem ſenſit iuriſcōſultus in d. l. minoribus, ff. de mino.
Non obſt. l. 1. ff. de offi. procu. Ceſ. quia loquitur in procu
ratore Ceſaris, nos autem in pupillo: & non eſt eque po
tens priuilegium Ceſaris vel fiſci, quantum priuilegium
ipſius pupilli. l. verum. in fi. ff. de minor. & l. ſi tutor. &
l. 1. & ij. C. de ſer. pign. da. ma. Ex his remanet expeditus
8 iſte articulus. Ibi, claram. Ex hac gl. habetis, † ꝙ pupil
lus regulariter non pōt eſſe in iudicio nec ciuili nec cri-
o minali ſine authoritate tutoris ſui, [o] & eſt ratio quæ po-
nitur in tex. ne vllum dānū habeat. Idē itelligatis in adul
to curatorem habente. Nam adultus curatorem habens
fere eſt ſimilis pupillo. l. ſi curator habens. C. de in inte.
reſt. Si autem adultus curatorem non habeat. & non ſit
maior xxv. annis, habet legitimam perſonam ſtandi in
iudicio ſiue ciuili, ſiue criminali. arg. optimum in l. in te-
ſtimonium. ff. de teſta. & plene habetur in l. ij. & in l. iij.
qui accuſare. ff. de accuſ. Fallit in caſu accuſationis adulte
rij, vbi requiritur ꝙ ſit maior xxv. annis l. ſi maritus. §.
lex. ff. ad l. Iul. de adul. quia eſt intelligenda quando pro-
ſequeretur iniuriam alterius: ſecus aūt ſi ſuam vel ſuorū
9 vt ſtatim videbimus. In gl. ibi, l. momentaneæ. † quid
ſit iſta poſſeſſio momentanea, & quare dicatur momen
tanea, optime declarat glo. in d. l. momentaneæ. Nā mo-
mentanea poſſeſſio duplici de cauſa dicitur: aut a pui...
ne: quia contingere poteſt vt qui vicerit in poſſeſſorio,
de facili ſuccumbat in petitorio, & ideo non remanebit
iſta poſſeſſio vno momento apud me. Vel dicitur mo-
mentanea, quia ſummarie & momentarie eſt proceden
dum in ipſa. Ideo autē pupillus interuenire poteſt, quia
10 de modico præiudicio tractatur. Hinc eſt quod † a ſen-
p tentia lata [p] ſuper tali poſſeſſione nō appellatur. l. 1. C.
ſi de momē. poſſ. fuerit appellatū. Ibi, ſed hęc in adulto.
Ideo aūt gl. dicit in adulto, q̄a pupillus matrimoniū cō
11 trahere nō pōt. † & iō de matrimonio ſuo violato accu
ſare nō poſſet. tex. eſt in prin. ſupra de nup. Ibi, maſculi
q̄dē puberes. impuberes aūt matrimoniū cōtrahere nō
poſſunt. Ibi, l. 1. & ij. Ratio huius fallentiæ eſt, quia prin-
q ceps cū debet concedere veniam ætatis [q] minori, ipſum
per aſpectum præſentiāq; ſui videre vult. d. l. 1. & ij. in gl.
alle, & iō ipſe minor pōt adire ſine authoritate tutoris.
In fi. glo. ibi, & nedum minor xxv. an. admittitur in
iudicium in tali interdicto. In fin. gloſſ. in verb. poſt
12 tempus, habetis hanc concluſionem, quod † authoritas
tutoris

tutoris poſt modicum tempus interueniens tantū ope
ratur, quantū ſi in ipſo negotio interueniſſet, & eſt ratio
quā tenuit gl. in fi. ſut. Pro maiore tamē declaratione gl.
colligite differentiā vltra alios qui hic legunt: & primū
13 † eſt differētia inter mādatū & iuſſum ex vna parte, &
authoritatē & conſenſum ſiue ratihabitionē ex alia. Nā
de natura mādati ſiue iuſſus eſt, vt ſemper ipſum māda-
tū præcedat. De iuſſu caſus eſt in d. l. ſi quis mihi bona.
§. iuſſum. ff. de acquir. hæredi. De mandato eſt caſus in
l. ſi vero remunerādi. §. ſi poſt mandatū. ff. mand. & his
duobus reſpondent dictiones, præcepta, licētia ſiue per-
miſſio. De natura vero authoritatis eſt, vt vel in ipſo
negotio intercedat, vel modico tēpore poſt d. l. ſi quis
mihi bona. §. iuſſum. vbi caſus. & l. obligari. §. tutor. ff.
eo. facit. c. cauſa. extra de iur. patro. De natura vero con
ſenſus ſiue ratihabitionis eſt, vt operetur quādocunque
intercedat. l. fi. cū materia. C. ad Maced. & per Dyn. in
c. ratihabi. extra de re iudi. & plene per Innocen. in c. i.
& c. dudum. de reb. eccleſ. non alie. in vi. Ex quo nota-
biliter infertur ad ſtatutū quo cauetur, quod tale quid
fiat de mandato ſiue iuſſu præſidis: hoc caſu eſt ſemper
neceſſe mandatum vel iuſſum antecedere. Idem etiā in
conſilio, quia neceſſariū eſt conſiliū præcedere. l. Titium
& Meuium. in prin. ff. de admini. tut. Secus eſſet in ipſo
conſenſu, argu. eorū quæ ſupra not. Et hoc patet ex ſi-
gnificatione ipſorū vocabulorum. Nam vbicūque non
præcedat iuſſus mandatū ſiue cōſiliū, non eſt verū illud
fieri mandato, iuſſu vel cōſilio meo. Si vero conſenſus
quādocunq; intercedat, ſemper eſt verū dicere, illud eſſe
geſtū meo cōſenſu: quod tñ ſecundum Doct. eſt limitan
dum, vbi conſenſus de forma non requiritur, quia tunc
omnino eſt neceſſe cōſenſum intercedere eo tēpore quo
is pro forma requiritur l. fi. §. neceſſitatē. & ibi glo. not.
C. de bon. quæ libe. quam Doct. Bald. Bartol. & alij
ſequuntur: faciunt quæ not. per Innoc. in c. præterea ex-
tra de offi. delega. & hæc omnia ſunt de mente Doct. in
locis allegatis. Omnia hæc quæ ſupra dixi recipiunt ma
gnam dubitationem. Nam primo quod eſt dictum, mā
datū ſiue iuſſum neceſſario debere antecedere, videtur
contra l. ſi vero procurator. ff. de ſolut. l. licet. ff. de iudi.
l. i. §. ſed ſi ratum. ff. quod iuſſu. in quibus iuribus habe-
tur quod ratihabitio ſubſequens mandato æquiparatur.
Item ille qui ex poſt facto conſenſit, obligatur ex titu.
quod iuſſu. ergo non oportet mandatū ſiue iuſſum an-
tecedere. Item quod dicit Bar. de conſenſu, ſufficere, quā-
docunque intercederet, non videtur benedictū: nā ſigni-
ficatio huius vocabuli conſenſus, hic in princi. importat
r vt ipſum negotiū antecedat: [r] nā dicitur cōſenſus quaſi
partium aſſenſus. ſi ergo partes ſimul cōſentire dicūtur,
ergo cōſenſus in ipſo negotio debet intercedere. & hanc
expoſitionē facit Iuriſconſultus in l. i. in prin. ff. de pact.
vnde Bald. in l. fin. C. ad Maced. aliam tradidit doctri-
ſ nam. Circa aūt [ſ] prædicta poteſtis iudicio meo melius
dicere ex mente Inno. in c. cum conſuetudinis. extra de
conſue. & modernorū in d. §. iuſſum. Aut eſt talis actus
qui de forma requirit iuſſum vel mandatum antecede-
re, & tunc non ſufficit ſi ex poſt facto intercedat. d. §. iuſ-
ſum. & d. §. neceſſarium. facit c. adultus. extra de electio.
Aut eſt talis actus qui de forma non requirit hoc ante-
cedere, & tunc aut actus talis pōt ſtare in pendenti, &
tunc ratihabitio ſubſequens tantum operatur, quātum
ſi mandatum præceſſiſſet: aut talis actus non poteſt ſta
re in pendenti, & tunc ratihabitio ſubſequens non ſuffi-
cit dicto. §. iuſſum. iuncta l. eum qui. §. fin. ff. de acquir.
hæred. facit l. actus legitimi. ff. de regu. iur. & hæc vide-
tur probabilior doctrina ſaltem in diſputando. Not.
ſingulariter aliam differentiam inter authoritatem ex
vna parte: mandatum, iuſſum, ſiue conſenſum, ex alia
Nam de natura authoritatis eſt, vt qui debet authorita-
tem præſtare, adſit ipſi negotio: non autem ipſam po-

teſt interponere per nuntium vel epiſtolam. caſus eſt
notab. hic, ibi, præſens debet actor fieri, mandatum ve
ro ſiue iuſſum, ſiue conſenſus poteſt interponi per nun-
tium vel per epiſtolam. De iuſſu eſt caſu in dicto. §. iuſ-
ſum. De mandato in l. i. & multis alijs. ff. mandati. De
conſenſu eſt caſus in lege honores. in fin. ff. de decu. &
not. Bartol. in dicto. §. iuſſum. Adeo autem hoc ſtricte
obſeruatur in authoritate, vt dixit Innocen. in d. c. con-
ſuetudinis. ꝙ ex neceſſitate ille qui præſtat authorita-
tem debeat formaliter exprimere hæc verba, Ego ſum
autor huic negocio, vel authoritatem meam præſto:
quam ſententiam ſequitur Ang. in d. §. iuſſum. licet mul
ti hanc ſententiam tanquam iuris rigoroſam reprobēt.
Primo adducit Inno. contra Angel. in l. iij. cum ſua glo.
ff. de admi. tut. & de peti. l. quid tamen. §. ſi arbiter. item
l. arbitris. iuncta l. iij. in princi. ff. de re iud. in quibus di-
citur, quod iudex in iudicando debet abſoluere vel con-
demnare, & tamen ſufficit hic ſi per verba æquipollen
tia fiat: quæ ſententia videtur probabilior, maxime
14 quia † leges non ſunt impoſitæ verbis, ſed ſententiæ. l.
ij. cum ſimilibus. C. communia de leg. In gloſſ. iudi-
cium. ibi, vt hic dicitur, colligitis hanc concluſionem ad
fin. huius tituli: dum loquitur de iudicio intentato in-
ter tutorem & pupillum, quod debet intelligi de alio
iudicio alterius actus quam de iudicio adminiſtratio-
15 nis tutelæ: † nam durante tutela, actus tutelæ non po-
teſt interim intentari, nec eſt nata, vt ſtatim in gloſſ. vi-
16 debimus. Vnde pro pleniori doctrina videamus, † quā-
do & quibus caſibus actor, tutor vel curator, durante
tutela vel cura, conueniri poſſint. Dicite ex mente Do
cto. in l. ij. de adminiſtra. tuto. & Bartol. in l. cum cura-
t tor. ff. eod. titu. [t] Aut quærimus de tutore, vtrum con-
ueniri poſſit, & tunc aut conuenitur ex obligatione
quæ habet vetuſtiorem cauſam tutela, & poteſt conue-
niri: & ſi ſint quamplures tutores, alius autorizabit cō-
tra alium vt eſt caſus in §. noſtro, & facit. l. ſi tutor. §.
fina. ff. de tut. & ratio. diſtrah. iuncta l. ſi plures. ff. de te
ſtam. tutel. aūt ſi non ſunt plures tutores, dabitur cu-
ra ipſi iudicio, vt in §. noſtro. Aut quærimus, vtrum,
conueniri poſſit ex obligatione nata propter aduen-
tum tutelæ, & tunc non poteſt conueniri, quia actio nō
eſt nata. d. l. ſi cum adhuc. §. fina. de tutel. & rationibus
diſtrah. & l. niſi. in princi. eod. tit. Aut quærimus, nūquid
poſſit conueniri ex obligatione nata durante tutela per
aliā cauſam, vtputa, furti vel cōmodati, & tunc etiā in-
terim non pōt conueniri quantumcunque obligatio &
actio ſit nata. d. l. ſi tutor. cum l. ſeq. quæ incipit, ſed non
dantur, de tutelis & ratio. diſtrah. Si vero quæramus,
quando curator conueniri poſſit, & tūc aut quærimus
de contractu facto ante ipſam curam, & bene conue-
niri poteſt, ad exemplum tutoris. l. ſupra alleg. Aut
quærimus de contractu facto durante cura, vel de ali-
qua particulari geſtione ipſius curæ malæ geſtæ, & tūc
durante cura poteſt conueniri l. cum curato. ff. de admi-
niſtra. tuto. l. ſi tutor. in fin. de tut. & ratio. diſtra. & l.
non quaſi. §. hanc ſtipula. ff. rem pupil. ſal. fo. Aut
quærimus, nunquid conueniri poſſit ex ipſa generali
adminiſtratione, & tunc durante cura conueniri non
poteſt, ad exemplum ipſius tutoris dicta l. ij. C. de admi
niſtra. tuto. & l. actus. ff. eodem titu. Quantum autem
ad eum qui gerit pro tutore ſiue curatore, & qui non
eſt verus tutor nec curator, concludite indiſtincte, quod
quandocunque conueniri poteſt, ſiue pro contractu
ante adminiſtrationem pro tutelæ geſtę, ſiue etiam du-
u rante ipſa pro tutela. [u] Item in eo qui gerit procurato-
rem. de hoc eſt caſus in l. i. §. fi. ff. de contraria actio. tut.
Item in procuratore quandocunque conueniri poteſt.
l. qui proprio. §. fina. cum l. ſequen. & per Bart. de pro-
cur. Ibi, reſpondeo ſic. optime loquitur. quantum
ad hunc paſſum. Nam Imperator in d. authen. oſten-

dit ſe velle corrigere iura antiqua. Ibi, quod diximus. In hoc articulo due ſunt opinio. Prima, nunquid ille qui eſt datus curator in teſtamento, poſſit eſſe curator. & in hac opin. fuerunt multi Doctor. dicentes quod ſic. pro quibus facit, quia videtur eſſe approbatus ab ipſo teſtatore. In contrariũ eſt veritas, quia etiam datus in teſtamento, talis non poteſt tutor eſſe et hanc partem tenuit glo. in authen. minoris debitor. C. qui dari tut. poſſ. & in d. authen. vt hi qui obliga. ſe habe. perhib. res min. & hanc partem tenuit Dyn. in iudicando & conſulendo, conſilio ſuo xxxviij. Item Azo in ſumma, qui dari tut. poſſ. verſicu. idem. Sed & hęc pars tanquam verior eſ-
17 ſet tenenda. In fin. gloſſ. colligitur, quod † is cuius res poſſidetur a pupillo, & vendicari poteſt, non prohibetur decerni tutor pupillo, & hanc ſententiam tenuit glo. in authen. minoris. C. qui dari tut. poſſ. & in l. i. C. de in litem dan. tut. Sed gloſ. communiter reprobatur: quia qua ratione prohibetur quis decerni tutor pupillo cum quo ſit obligatio perſonalis, eadem ratione prohibetur dari tutor pupillo cum quo poſſit actio realis intentari: nam hic eſt timor malignitatis, ne forte inſtrumenta ſubtrahat vel deleat. ergo idem ius vulg. l. illud. ad l. Aquiliam, & pro hac ſententia induco d. authen. minoris cũ dicit, minoris debitor, vel is cui minor tenetur, aut res minoris. Vt igitur illa pars alternatiue, aut res minoris, aliquid operetur, debemus intelligere vt includat actionem realem, alioquin fuiſſet fruſtratorie poſita. §. quibus. in prin. conſtit. Cod. Non obſt. q̃ illa authen. loquatur de debitore, quia etiam ille qui tenetur actione reali dicitur debitor, vnde ad verba auth. referri poſſunt. faciunt quæ habentur in. §. i. infra de actio. In fi. glo. au-
18 tor. non ob. hæc l. fi. quia † ibi ideo quis ſtatuitur iudex
x in cauſa propria ˣ, quia hoc ſibi tribuit aduerſarius cum quo litigat. facit l. i. ff. qua. re. actio non datur. l. admonẽdi. & l. manifeſte. ff. de iureiur. & quod habetur in l. i. §. fin. ff. de verbo. oblig. in l. Theopompus. de dot. prÿleg.

ADDITIONES.

a Vel aliter dicit ſecundum Bald. hic: Sine tutoris authoritate pupillus ſuam conditionem meliorem poteſt efficere: & tutoris authoritas ad obligandum pupillum eſt neceſſaria, ſine qua pupillus gerens actum hinc inde obligatorium contrahentem cum eo ſibi obligat, ſed ipſe eidem minime obligatur. hoc dicit vſque ad. §. neque.

b Adde tamen quod pupillus ſine tutoris authoritate ſoluendo debitori non ſe liberat, licet hic videtur verti fauor. l. quod ſi forte. §. ſi. ff. de ſolut. Ratio eſt, quia ſoluendo vel numerando pecuniam non poteſt transferri dominium pecunie, poteſt tamen ſe liberare per acceptilationem. l. ii. de accept. quæ acceptilatio dicitur eſſe imaginaria. ſol. §. prętērea. infra quibus modis toll. obligat. Adde tamen quod pupillus poteſt ſe obligare naturaliter & ciuiliter ſine tutore ad hunc finem vt liberetur. glo. eſt ſingularis in l. ii. ff. de accept. ſecundum Ioan. de Pla. hic. Item adde ad ſecundum notabile hic ſi aliquis in veritate non exiſtens tutor præſtet authoritatem, quod ille qui contrahit cum pupillo habet duplex remedium primo reſtitutionis in integrum l. i. in fi. ff. quod fal. tut. aut. item habet actionem in factum ad intereſſe contra illum falſum tutorem. vt l. nouiſſime. in princi. ff. quod fal. tuto. aut. ita declarat gloſſ. magiſtra. in prin. l. i. ff. quod falſo tutore authore. & ad iſtud notabile etiam adde quod infra proxime ſcribo, ibi, an autem pupillus. Et ad gl. ſing. quam ſupra allegaui ſecundum Io. Fab. adde, quod illud ideo eſt, quia per talem obligationem pupillus efficitur locupletior, vt hic in glo.

c Adde quod pupillus non poteſt facere deteriorem conditionem ſuam in his quæ ſunt iuris, ſed in his quæ ſunt facti ſic. Vnde pupillus ſine tutore poteſt perdere naturalem poſſeſsionem rei prout eſt facti. l. poſſeſſor. ff. de acqui. rerum domi. poteſt etiam retinere poſſeſsionem alteri. l. quãuis. de acquiren. poſſeſsio. Item adde, quod in delictis pupillus obligatur etiam ſine tutoris autoritate, quando eſt tale delictum quod in eo poteſt cadere. l. impunitas. C. de pen. §. fina. infra de oblig. quæ ex del. l. pupillum. in princ. ff. de regul. iur. l. ſi minor. ff. de adulter. tamen propter etatem mitius venit puniendus. l. auxilium. §. i. ff. de mino. Item adde quod pupillus poteſt obligari re & facto ſine tutoris autoritate. l. pupillus. ff. de actio. & oblig. alias incipit, furioſus. An autem quęlibet autoritas tutoris ſit ſufficiens? Dic quod non, niſi interueniat legitime, alias ſecus, vt in caſu l. tutor. ff. eod. & in alio caſu legis puberes. cum l. ſequen. & in caſu l. aut ſi pluribus. ff. eodem titu. & . §. tutor. infra eodem, qui ſunt quatuor caſus in quibus autoritas interpoſita non valet. Item requiritur vt autoritas valeat quod ille tutor ſciat ſe eſſe tutorem, alias non valet. l. quæro. ff. de eo qui pro tut. neg. geſt. & voluit Barto. in l. multum. ff. de condi. & demon.

d Vide glo. notab. de claudicatione, in d. c. de illis. extra de deſpon. impub. & glo. ſingularem in l. i. ff. de reſcin. ven. quę dicit quod claudicat in obligatione contrahenda, non diſſoluenda. Item no. quod in contractibus ex quibus hinc inde mutue obligationes naſcuntur, ſi contrahatur cum pupillo contractus claudicat, quia pupillus non obligatur, licet alium ſibi obligatum faciat. An autem emptor poſsit vſucapere vel præſcribere talem rem emptã a pupillo. text. videtur quod ſic, in l. ii. §. ſi a pupillo. ff. pro emptore. tamẽ quia hoc non eſt ita indiſtincte verum, ideo vide glo. nota. in l. cum qui. C. de autor. prę ſtanda.

e Ex §. neque. Hoc dicit vſque in fin. Pupillus ſine tutoris autoritate non poteſt adire hęreditatem, nec ſibi reſtitui, nec bonorum poſſeſsionem petere, quantuncunque talis hęreditas ſit lucroſa. hoc primo. Et autoritas tutoris debet interponi a tutore præſente, & non per epiſtolam vel nuntiũ, in ipſo negotio vel contractu, vel incõtinenti ante vel poſt: ex interuallo autem nihil operatur: hoc ſecundo. Et ſi interueniat iudicium inter pupillum & tutorẽ, datur curator pupillo in loco tutoris, qui deſinit eſſe curator finito iudicio. h. d. vſque in finem. Nota, quod licet pupillus poſsit facere rem ſibi commodam ſine autoritate tutoris, non tamẽ poteſt hæreditatem quantumcunque lucroſam adire. Et eſt ratio vltra alios, quia licet hæreditas ſit lucroſa quo ad pecuniariam commodum, tamen cum ſit nomen iuris, aptũ natum comprehendere in ſe vniuerſitatem quandam & cõmoda & incommoda, l. quod dicitur. ff. de impenſis poteſt in ſe comprehendere ſimiliter vexationes & lites quibus vexaretur, vt in hac glo. in verb. damnum propter quæ etiam datur reſtitutio minori. l. minoribus xxv. annis. ff. de minorib. Et ſimiliter per aditionem hæreditatis quaſi contrahitur. l. ex maleficiis. §. hęres. ff. de actio. & obl. & ſic pupillus quaſi contrahendo obligatur creditoribus & legatariis, & ad funus defuncti. l. ſi quis ſepulchrum. §. fin. de religio. ſed ſi pupillus non poteſt ſe obligare, vt ſupra prox. & l. obligari. ff. de act. & obl. &c. Sed quare adeundo hęreditatem, etiã quæ habeat commoda & incommoda, ipſe obligat ſibi debitores hæreditarios, ſed non poteſt obligare ſe creditoribus cum ſit contractus vel quaſi vltro citroque obligatorius? vt ſupra in prin. huius tit. Sol. dicit Iacob. & Pet. quod in proximo caſu prouidetur contrahentibus cum pupillo. quamuis enim ipſi ſint obligati, habent tamen exceptionem ſi conueniantur a pupillo, iuxta l. ſi id quod. ff. de rei vendi. quando filius non impleuiſſet pro parte ſua, vt ibi. vel alio modo qñ pupillus eſſet locupletior, vt vidiſti glo. ſupra in principio. in verb. obligatur. quæ ratio ceſſat in creditoribus hæreditariis. nam ſi pupillus ageret contra debitores hæreditarios, ipſi non poſſent excipere de iure tertii, & ſic creditorum, cũ debitoribus nihil de hoc interſit, & ſic creditores remanerent in damno, quod lex noluit d. l. ſi id quod. in fi. & l. ſi minoris. ff. de adminiſtra. tut. & cum hac ratione tranſit etiam ſimpliciter Nicol. de Nea. hic. Aliam meliorem rõnem aſsignat Ioan. Fab. hic: quia contrahenti poteſt imputari quare cum minore contraxerit. l. cũ mandato. in prin. ff. de minor. non ſic creditoribus hereditariis. & iſta eſt fundamentalia veritas, & vide Bar. in l. obligari. in prin. ff. eo.

f Hoc verum quando vnus ſolus eſſet datus tutor: ſecus ſi plures eſſent dati tutores, quia vnus tunc in contractu alterius autoritatem interponere poſſet. l. ſi plures. ff. de teſta. tut. l. at ſi pluribus. cum l. ſequen. in prin. ff. eod. Item limita per tex. ſingu. in l. fiſtulas. §. i. ff. de contrah. emp. in his quæ ſunt facti, vt declarat Bar. in l. i. §. ſi filii ad Treb.

Hoc

Hoc verum in his quæ ſunt contentioſe iuriſdictionis: ſecus in his quæ ſunt voluntarie iuriſdictionis.l.ſi conſul.cũ ibi not.ff.de adop.

g. Et aduerte ad vltimum notabile ſupra poſitum ꝙ in actu proprio tutor non poſsit autorizari,ſi opponeretur de toto tit.ff.de contra.iudic.tute.vbi pupillus obligatur tutori ex adminiſtratione,quia aut vis quod non interueniat autoritas tutoris,& impoſsibile eſt quod ſolus pupillus obligetur.Aut cum tutoris autoritate, & hoc etiam impoſsibile, quia in re propria autorari non poteſt. Iſtud motiuum facit Iuriſcon.in l.i.in prin.ff.de contrario iudicio tutelæ.& ibi videtur ſignare quod ſit ſpeciale.vide ibi Nic. de Neap. Tu dic quod ibi obligatur re ipſa,quod poteſt, ſicut tutor, vt dicit Bar.in l.i.C.vbi pet.tut.& tex.notab.in l. furioſus. ff.de actionib.& obliga.

• Vide Bello.latius iſta examinantem in §.i. infra quibus mod.re contrah.obliga.

h Quando aũt dicatur pupillus factus locupletior, dic vt in l.fin.C.pro empt.Et quo tempore ſufficiat iſtum eſſe locupletiorem,dic vt ff.de neg. geſt. l.litis conteſtate &c. Et aduerte,quod dum glo.in d.l.fin.dicit, quod tunc pupillus dicitur effectus locupletior quando habet pecuniam, videtur mihi hoc contra text.in §.tunc admonendi.verſi.ſin aũt in verb.pecuniam autem ſaluam habeat infra quibus ali. licet vel non quem tex.glo.in d.l.ſi. allegat pro ſe.

i Adde ad prædicta,quod ſupra dictum eſt pupillum contrahendo alios obligare,non autem ipſum alteri obligari, quod hoc eſt verum de pupillo intellectum habente, & proximo pubertati,quod etiam in proximo infantiæ ex benignitate receptum eſt, vt ſupra de inuti.ſtipu.§.ſed quod diximus.Sed infans qui caret intellectu obligari non poteſt l.pupillus nec velle.ff.de regu. iuris.& ibi glo. magiſt. Fallit ſolum in caſu in quo infans ſtipulari poteſt, ſcilicet rẽ ſuam fore ſaluam, vt l.ſeruum. ff. rem pupil. ſaluam fore. Item intellige quod pupillus non obligatur niſi ſit factus locupletior.l.pupillus.ff.de authori.tuto.& hic in gloſſ. in verb.obligatur.nam tunc obligatur.infans,non tamen obligatur ex eo contractu,ſed cõditione ſine cauſa,vel ad exhibendum,vt tenet glo.fin.in l.iii.ff.commodati. Sed proximus pubertati factus locupletior, obligatur vtili actione naturaliter & ciuiliter.d.l.iii.in princi.ff.commodati. & tenet glo.,magna in fin.ff.de noua.

k Sed ego dico quod imo de neceſsitate debet eſſe litera, nec,quia alias text. male diceret, cum dicat, quamuis lucroſa ſit, nec vllum damnum habeat: nam impoſsibile eſt: quia ſecundum communia illa dicitur lucroſa quæ habeat damna,iuxta gloſ.in d.l. ſi quis mihi bona.§. ſi ſeruus.ff. de acquir.hæredi.vnde eſſet impoſsibile quod eſſet lucroſa, & nullum damnum haberet.

l Adde tu,quod quemadmodum pupillus non poteſt adire hæreditatem ſine autoritate tutoris, ita nec tutor de per ſe abſque ſcientia pupilli poteſt hoc facere,vt eſt text.in l. potuit.C.de iur.deliber.niſi pupillus ſit infans, quia tunc poteſt etiam ſolus tutor ſine pupillo.l.ſi infanti.C. de iur. delibe.Et ideo communiter tutores in inuentario infantis ponunt ſe reperiiſſe in bonis infantis ſpem adeunde hæreditatis maternæ,quam pupillus moriens tranſmittit ad hæredes,ſecundum Bar.in d.l.potuit. Item poteſt ſolus tutor petere bonorum poſſeſsio. licet glo. hic variauerit. Et intellige prædicta de pupillo vt non poſsit adire ſine tutore &c. in hæreditate extranei,vt ipſe non poſsit etiam adire,niſi vt ſupra In paterna vero pupillus ſtatim eſt hæres ipſo iure ciuili,licet de iure prætorio habeat facultatẽ abſtinendi.§.ſui.infra de hær.qual.& diffe. & l. neceſſariis. ff. de acquir.hære. adde etiam quod curator datus pupillo in locũ impediti tutoris,nõ poteſt autorizare pupillo in adeũda hæreditate,ſed debet dari tutor alius.l.cũ in vna.§.tutor de appel.Secus in curatore adul.l.cũ quædã.C.de admi.tut.

m Conclude etiam in agnitione bonorum poſſeſsionis, ꝙ ſicut pupillus non poteſt agnoſcere vel repudiare ſine tutore.d.l.bonorum.& l.ſeruus.§. impubes.ff. de bon. poſ. & no.in l.potuit.C.de iur.delib.& ff.de ſucceſ.edicto.l. i. tutor.ſed ſolus tutor bene poteſt agnoſcere bono. poſſ. ſine pupillo.l.tutor.& l. ſi pupillum.ff.de bono. poſſ. l. ſi ad pupillum.ff.de aut.tut.& hoc voluit glo. in d.l.potuit & l.impuberi.ff. de tut.& cur. dat ab his. licet glo.teneat contrarium, ſed non bene,in d.l.bonorum. vbi Ang. & Sal. videlicet quod agnitio bono. poſſ. conſiſtit in facto, ſed aditio in ſola voluntate.l.auia.C. de iur.delib.& iſta quæ ſunt in volũtate alterius,per alium expediri nõ poſſunt l. ſub hoc. ff.de cond,& demon.

n . Tu reſponde ad illa duo melius & ad primum dic poſito quod ſit vera differentia illius gloſſ. tamen dico quod non poſsit adire etiam opulentam, quamuis nulla incommoda habeat,eo,quia militat ratio quæ ſupra dicitur, quia non intelligit caſum ſuæ aditionis:quæ ratio ita militat in opulenta ſicut & in alia.Et eodem modo reſponde ad ſequens argumentum,quod quamuis verum ſit quod valet, & damnum ſuſtinet, tamen non poſsit adire, per rationem ſupra dictam.

o An pupillus poſsit eſſe in iudicio ſine tutoris autoritate,vel etiam adultus,vide per hunc. Adde tamen, quod licet pupillus non poſsit eſſe in iudicio ciuili ſine autoritate tutoris,quod tamen in iudicio criminali bene poteſt eſſe, & torqueri ſine autoritate tutoris,& tunc præſentia iudicis ſupplet tutoris autoritatem.ita Bald.in §. item ſcripto. in titu.de pace iur. firman.alleg.text. in dicta l.clarum.C. de aut. præſtan.

p Adde,quod a ſententia lata ſuper cauſa poſſeſſorii non appellatur:hoc eſt verum de iure ciuili.d.l.i.de iure autem Canonico bene appellatur.cle.i.de cauſa poſſeſ. & proprie. Et eſt ratio,quia talis ſentẽtia dicitur diffinitiua,vel quaſi diffinitiua,vt no.glo.in c.i.extra de iudi. & in c. conſultationibus.extra de offi.dele. Adde tamen quod Bart. in l. ii. C.ſi de momentanea poſſ. dicit,quod licet ab illa appellatur,ꝙ tamen non obſtante appellatione põt executioni mãdari & eum ſequitur Albe.in l.i.C.eo.tit. vide Bart. notabiliter loquentem in l.ii.ff.de appel.recip.

q Sed aduerte, quia dum gl.iſta vult quod pupillus poteſt impetrare veniã ætatis,dicit de directo contra caſum quem alle.l.ii.C.de his qui ve.ætatis impet.vbi quis non põt impetrare veniam ætatis niſi exceſſerit xx.annum.

r Et facit,quia quoties autoritas debet adhiberi certo & limitato tempore in aliquo actu,alio tẽpore interpoſita non valet,vt hic,& l.quid ergo in prin.ff.de his qui not.infa.Et eſt argu. quòd ſi ſyndicus ſit autoritate præſidis, & eſt factus ſine eius conſenſu, quod licet princeps velit ratificare, non valet. Contrarium tenent Dyn. & Bald. in dicta l. ſi quis mihi bona.§.iuſſum.de acqui.hære.per l.ii.C. de iure fiſ.lib.x.& extra de iure patronatus.c.cura. quia illa autoritas non eſt proprie autoritas ſed quædam confirmatio. Et not.hic glo.in verbo,poſt tempus ſimpliciter prolatum, quod intelligitur poſt tempus non modicum.

ſ An aũt in caſu huius §.tutor. in quo requiritur autoritas tutoris,in cõtractu pupilli ſufficiat eius præſentia,abſq; eo qđ expreſſe interueniat autoritas: & ſimiliter ſi in aliquo cõtractu debet adhiberi cõſenſus alicuius,ſufficiat ſi ille ſit pſens illi cõtractui,abſq; eo ꝙ expreſſe cõſentiat, vide tex. & gl.in l.iii.ff.de aut.tut.quæ vr̃ cõcludere ꝙ nõ ſufficiat pſentia.de quo vide Bar.in ſimili,in l.ꝗ dotis.ff.ſol.mat.qui idẽ cõcludit ꝙ ſtatim dixi,& vide not. in c.dilecti.extra de arbi.& qđ no.Bal.in l.ſi filius. C.de peti.hære.& Bald. in l. cũ pater.§.libertus.de leg.ii.& quod no.in ſimili p Bar.in l. i.§.ſi plures.ff.de exercitoria.Et an vbi quis exigit conſiliũ eius qui eſt particeps in officio debeat intelligi de conſenſu,vide gl.ibi no.in c.venerabili.extra de offi dele.Adde tñ ꝙ contrahens cũ pupillo põt eſſe abſens tpe quo tutor conſentit pupillo:nã contractus qui conſenſu celebrãtur, poſſunt fieri inter abſentes per epiſtolã,vt ff. de cõtrah. emp.l. i.§.ſi.An aũt quando in aliquo actu requiritur cõſiliũ alicuius,poſsit fieri actus non habito cõſilio: vel ſi habuit, an teneatur illud ſequi,vide Bal.in l.i.C.de exercitoria.

t Hoc verũ,niſi tutor deſineret eſſe tutor ante tẽpus, eo qa haberet neceſſe abeſſe cauſa reipub.vel quia bona ſua veni rẽt publicanda,quia tunc pupillus ẽt non finito tpe tutele poteſt agere cum eo vt reddat rationem.l.ſi tutor.ff.de tut. & ratio.diſtrah.Et idem ſi efficeretur monachus,vt ibi not.

u Quãdo & quibus caſibus tutor vel curator durãte tutela vel cura poſsint cõueniri a pupillo,vel ecõtra pupilli ſi cõuenire,vide de hoc gl.in l.i.C.de admi.tu.& Bar.in l.curatorẽ ff.de admi.tu.vbi plene ſufficiat cã remiſsionis.An & qñ durãte officio poſsit adminiſtrator cõueniri,cõclude,& primo

in procuratore,ſiue erat debitor ante maodatum procura-
toris aſcripeum,ſiue poſt,vt ex forto,damoo dato, vel alia
cauſa, q poſsit conueoiri procuratione durante.l.cum pro
curatore,ſecundum vnam lecturam. ff.de admini.tuto.licet
glo.contra,& male,in l.qui proprio.in ſi.ff.de procu. & idē
in eo qui ſe geſsit pro procuratore. d. l.cum procu. in glo.
Et idem in procuratore furioſi, qui tenetur actione nego.
geſt.qui poteſt conueniri etiam dum negocia gerit. l. fu-
rioſi.ff. de tut.& cur.diſt.& ibi glo. aſsignat rationem. Sed
in curatore adulti dic, q in obligatione quæ oritur aliuo-
de quam ex geſtione & forto aut damno dato poſſunt con-
ueniri etiam durante curat.d.l.cum tutore. Sed in ea quæ
oritur ex adminiſtratione, non poteſt conueniri pro totali
adminiſtratione,ſed pro particulari ſic.l. actus. ff. de admi,
tut. & no.in l.ii.C.de admini.tut.

x Item adde q Imperator vel princeps, vel quiuis alius nō
recognoſcens ſuperiorem, poteſt eſſe iudex io cauſis pro-
pris.l.& hoc Tiberius.& ibi Bartol.ff.de hæred.inſtituen.l.
proxime,& ibi Bart. ff. de his qui in teſta. delen. tamen ſi
volunt,poſſunt ſe ſubmittere iuriſdictioni alterius iudicis.
l.eſt receptum.vbi glo.& Bar.ff.de iuriſdi.om. iudi.

TITVLVS XXII.

Quibus modis tutela finitur.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt duplici ſpecie tutelæ,& ſubſequenter de earum authoritate: uerum quia contingit tutelam finiri pluribus modis,ideo Imperator de his tractaturus intitulauit,quibus modis tutela finitur. Sequitur nigrum.*

1 *Quomodo olim & hodie digneſcatur pubertas.*
2 *Tutela finitur pubertate.*
3 *Pubertatem in fœmina incipiendam ex complemento.xii. ann.*
4 *Maior caſtitas requiritur in mulieribus quam in maſculis.*
5 *Quando recitamus opinionem aliorum, debemus in primis illam commendare.*
6 *Rationibus & legibus non opprobrijs eſt certandum.*
7 *Placet caſtitas & pudicitia.*
8 *Voluntas teſtatoris ſeruanda eſt ueluti regulatrix diſpoſitorum in teſtamento.*
9 *Quomodo ſecundum conſcientiam,& quomodo ſecundum allegata & probata iudex debeat iudicare.*
10 *Qui iudicat contra conſcientiam,ædificat ſibi gehennam.*
11 *Tutela finitur pubertate etiam in furioſo aut mente capto.*
12 *Si uni debentur oblationes die dominica, & alteri die ſancti Martini, & dies ſancti Martini occurat die dominica, cui debentur oblationes.*

1 PVpilli. † Pubertate quæ olim in ma-
ſculis ex impudico aſpectu cō
ſtituebatur: hodie autem ex numero
quatuordecim annorum in maſculo,
& xij.in fœmina ſtatuitur, tutela fini-
a tur.h.d.[a] Ibi,annis eſt,annorum nume
ro.Ibi,morte,ſcilicet naturali.Not. pri-
b mo,[b],† tutelam finiri pubertate. concor.l.i.C.quan.tut.
2 vel cur.eſſe deſinat. Item not.† pubertatem incipere
3 in fœmina olim ex complemento xiij. anno. quod &
hodie obſeruatur. In maſculis olim cognoſcebatur ex
c inſpectione impudica corporis, [c] quia inſpiciebatur an
duplicem haberent lanuginem. hoc hodie eſt correctū,
quia ex complemento xiiij.anno.pubertas incipit, tunc
enim præſumitur pubertas,& fœmina viri potens, &
eſt talis iuris.l. præſumptio,contra quam non admitte
retur probatio in contrarium, quia eſt iuris & de iure,
facit quod not.glo.in l.fin.ff.quod met.cauſ. & c. is qui
fidem.extra de ſponſa.& hoc eſt verum in materia tu-
telarum finiendarum: vel in materia teſtamentorum.l.
qua ætate.ff. de teſta. In materia autem matrimonio-
rum cōtrahendorum,etſi præſumatur fœmina viri po-
tens in xij. anno, maſculus vero in xiiij. tamen proba-
tio in contrarium admittitur.cap. puberes.c. de illis. ex-
tra de deſponſ.impub.& dixi ſupra de nupt.in princip.
4 Item not. † requiri maiorem caſtitatem in mulieribus
quam in maſculis.ratio eſt vt per glo.not.in l.palam.§.
quæ de adulterio.ff.de ritu nupt.quæ dicit,q licet mulier
deprehenſa vel damnata in coitu illicito efficiatur infa-
mis,non tamen idem ſtatuitur in maſculo, & facit l. ſi
qua illuſtris.C.ad Orphicianum. Item not. ibi, bene
5 poſitam,&c.quod, cum recitamus opinionem aliquo-
rum,debemus in primis illam commendare facit l. ij. §.
6 verba.ff.ad Velleia. † Quod facit contra eos, qui cum
de re aliqua diſputant,tanta temeritate ſæpe erumpunt,
vt non legibus nec rationibus, ſed opprobrijs putant
eſſe certandum,contra l. quiſquis.C.de poſtulan.contra
præceptum Ciceronis de Offi. Danda eſt magnopere
cura,vt his quibus cū de aliqua re certamus, & amici et
7 beneuoli eſſe videamur. Not. † caſtitatem & pudi-
citiam Iuſtiniano placuiſſe,ita ipſe atteſtatur in l.ita no-
d bis.C.de adult.[d] In verſi.item finitur.not. tutelam fi-
e niri arrogatione [e] impuberis. Ratio,quia ſubijcitur po-
teſtati patris arrogatoris cuius cura gubernari poſsit:
ideo non habet neceſſe opera tutoris.§. illud. ſupra de
adopt.iuncto prin.de tutel. Item finitur deportatione,
f ſeruitute [f] & aſſinitate. Ratio, quia his modis perdun-
tur ea quæ ſunt iuris ciuilis ſupra de tut.in princi. & hoc
ex parte pupilli. Ex parte vero tutoris finitur tutela ex
maxima & media diminutione capitis. Item & mini-
g ma [g] ſi ſit legitima. Item ſi ſit remotus propter ſuſpi-
h tionem,[h] vel excuſationem legitimam,& hoc parte tu
toris. Vtriuſque autem & pupilli & tutoris tutela fini-
tur morte,quia mors omnia ſoluit. §.deinceps. in auth.
de nupt. Item finitur tutela die vel conditione, in quam
vel in quē a teſtatore erat datus tutor:ideo, quia volun
tas teſtatoris potuit actum tutelæ limitare ad certum
euentum conditionis vel diei. §.ad certum ſupra quibus
8 da.tu.poſ.† eaque ſeruanda eſt veluti regulatrix diſpo-
ſitorum in teſtamento lege in conditionibus primum
de conditio.& demonſt. §.diſponat. in auth. de nup. Et
ideo concludite per verſus iſtos.

Impuberis modis iſtis tutela finitur:
Si deportetur,pubeſcat,vel arrogetur,
Si moriatur vel ſeruiat vel eripiatur,
Si vel ad certum tempus conditionis euentum,
Si detur vtroque pone veniente finitur.
Finitur magna media, diminutione
Capitis tutoris impuberis minima ſemper.
Finitur cauſa ſi iudici iuſta videtur.

In fin.glo.in verbo, pupilli. Not.ex glo. ſecundū Mar.
9 † iudicem debere iudicare ſecundum ſuam conſcientiā.[i]
i Ioan.vero tenuit, ſecundum allegata & probata, pro
qua opinione eſt l.illicitas.§. veritas. de offic. præſ. Sed
ita concorda. Aut aliquid eſt notum iudici vt iudici, &
tunc tenetur iudicare ſecundum conſcientiam. Ratio,
quia iudicat vt iudex,& habet rem not. vt iudex: vnde
cum omnia ſint bene diſpoſita, bene iudicabit ſecundū
ſuam conſcientiam. Aut habet rem notam vt priuatus,
& tunc debet iudicare ſecundum allegata & probata.
Ratio,quia iudicat tanquam iudex, & tanquam iudex
habet rem incognitam,& ita loquitur l.illicitas. §. veri-
tas.& l.minor.xxv.annis ex aſpectu.ff.de minor. Hæc
omnia iudicate eſſe veram in iudicibus qui ſunt infra le
gem:iudices vero qui ſunt ſupra legem, vt Papa, Impe
* rator,& illuſtris princeps * noſter in territorio noſtro,
qualitercunque habeant veritatem,ſecundum illam de-
bent iudicare,facit l.i.C.ſi aduerſus vēdi. Item hæc om-
nia ſunt vera in foro noſtro contentioſo, & ſic de iure
fori: de iure vero poli quando res incidit officium debe
mus refutare. & ſi princeps vellet omnino pure te iu-
dicare,debes prius mortem pati,quam mala conſcien-

tia contra

10 tia contra veritatem iudicare: quia † qui iudicat contra conſcientiam, ædificat ſibi gehennam.c. literas extra de reſtit.ſpolia.c.ſacris.extra quod met. cau. per Canoniſt.in c.i.extra de offic.ord. m ſi.glo.[k] in adoptione. Vel poteſt dicere, quod etiam filius tunc adminiſtrabit tutelam: cum talis libertus ſit ſibi libertus, patri ſolo vſuſfructu inde conſeruato l.non ſolum.C.de bonis quæ l libe. In fine [l] gloſſ. Sed pone quod alicui pupillo qui erat mente captus, prodigus vel furioſus, ſit datus tu-
11 tor, † quando finietur tutela? Dicite quod finitur pubertate: quia potius inſpicitur ætas, velut cauſa materialis, propter quam eſt datus tutor, quam inſanitas, tanquam vitium accidentale, argumen. optimum in l. qui habet. §. ſi pupillus. ff. de tutelis. quod fa-
12 cit ad quæſt. † Ex priuilegio debet presbyter habere oblationes factas in die ſancti Martini, alter vero debet habere in die dominica factas: ſi occurrat feſtum ſancti Martini in die dominica, cui dabuntur oblationes? Dicunt peruenire ad illum præsbyterum cui oblationes dominicæ debitæ ſunt, vt paritas diei & feſti potentiora conſideretur. Tamen Bart. dixit diuidendas & dicatis vt in d. l. qui habet. Non obſtat illa l. qui habet quia loquitur in re indiuidua.

ADDITIONES.

a Iſte titulus totus diuiditur ſex partes. In prima ponitur, quomodo finitur tutela pubertate, & quid ſit pubertas. In ſecunda, quomodo finitur arrogatione & deportatione. In tertia, quomodo ſeruitute, vel captiuitate, vel per aduentũ conditionis, ſiue per mortem: In quarta, quomodo capitis diminutione, tam in perſona tutoris quam pupilli contingente In quinta, quomodo per tẽporis finitionem. In ſexta & vltima quomodo per remotionem tutoris. Secunda ibi, item ſi in ſeruitutem. quarta ibi, ſed & capitis diminutione. quinta ibi, præterea. ſexta & vltima ibi, deſinunt autem.

b Fallit in Rege, cuius tutela non finitur xiiii. ann. ſed xxiiii. ita ſingulariter Oldra. in conſi. lii. incipiente, quæſtio talis eſt, an tutela regis. Adde quod etiam finitur arrogatione, & reductione impuberis in ſeruitutem, propter ingratitudinem vel captiuitatem, morte tutoris vel pupilli, vel media capitis diminutione tutoris: minima autem tollitur ſolum legitima. Item qualibet capitis diminutione pupilli: item finito tempore vſque ad quod datus fuit tutor. Item ſi remoueatur vt ſuſpectus, vel aliter excuſet. h. d.

c No. quod pubertas nõ debet probari per turpem aſpectũ, bene tamen probatur a iudice ex aſpectu. l. minor xxv. ann. ex aſpectu. ff. de mino. Adde quod talis pronunciatio ex aſpectu prodeſt ignorantibus nõ ſcientibus, quia transfert in eos ius probandi cõtrarium, de quo per Bar. in d. l. minor & pleniſsime per eum in l. de ætate. ff. eo. Item talis pronunciatio ex aſpectu ſeu tale decretum, excludit minorem a reſtitutione in integrum. d. l. minor xxv. ann. ex aſpectu. ſed non decretum ſuper alienatione. l. tutor. ff. de minoribus.

d Et reſpõdeo, illa enim ſola potens eſt hominum animaã Deo præſentare. hoc voluit glo. in l. ii. §. initium. ff. de orig. iur. & text. in §. i. in authent. de lenonibus. Et adde, quod ita honeſtas requiritur in maſculo ſicut in fœmina, vbi eſt eadem ratio. l. mauimum vitium. C. de liber. præter. ſecus vbi eſt diſparitas. l. in multis. ff. de ſtat. homi. & facit quod not. Bar. in l. i. ff. de verbo. ſignifica. & infra de hæredibus inſtituendis. §. i.

e Item aduerte circa intellectum verſic. ſed & capitis diminutione. in verbo, veluti ſi in adoptione. quia ſi intelligis de arrogatione, text. eſt clarus: ſi vero intelligis de adoptione in ſpecie, tunc eſt dubium quomodo filiusfamilias poſsit eſſe legitimus tutor, cum pater eum præcedat in gradu. Et gloſſ. hic in verbo adoptionis. clare videtur velle quod impoſsibile ſit filiumfamiliam eſſe legitimum tutorem, quod reprobat hic Angel. de Aret. quia ſi pater eſſet impeditus tali impedimento quod non poſſet faciliter tolli, tunc eſſet locus ſequenti legitimo, & ſic filio: iſtud eſt contra caſum l. iii. §. quæri poteſt. ff. de legit. tut. Tu dic quod eſt dare caſum in quo filiusfamilias poteſt eſſe legitimus tutor in caſu huius §. quando pater eſſet deportatus, ſi interim filius vocetur ad legitimam tutelam alicuius ſui agnati, puta filii patrui ſui, iuxta l. iii. ff. de interdict. & relega. ſi pater poſtea reſtituatur non recuperat ius alteri quæſitum, iuxta gloſſ. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. & ibi omnes: & ſic filiusfamilias erat legitimus tutor, reprobata glo. hic. Dic contra, quia imo recuperatur ius patriæ poteſtatis, vt eſt tex. in §. cum autem. ſupra quibus mo. ius pat. pote. ſol. & ibi glo.

f Not. etiam text. ibi, ſeruitutem. coniuncta glo. in verbo redigitur. quod etiam pupillus ſi eſt doli capax, poteſt per ingratitudinem in ſeruitutem reuocari, & ſimiliter poteſt exhæredari, vt not. gloſſ. in §. non ſolum. infra de pupillari ſubſtitutione. Adde quod dicitur doli capax quando eſt proximus pubertati, vt not. gloſſ. in l. impuberem. ff. de furt. & dicitur proximus pubertati maſculus poſt decem annum & medium, vſque ad xiiii. fœmina vero a nono anno cum dimidio, vſque ad xii. vt not. glo. in l. pupillum. de reg. iur. nam in pupillum doli capacem cadere poteſt omne delictum, præter delictum carnis & adulterii. l. ſed ſi minor. de adulte. Idem de proximo pubertati notat glo. in l. i. de nouat. & in §. pupillus. infra de inutil. ſtipulatio. licet gloſſ. videatur tenere contrarium in l. non tantum. circa princip. ff. de excuſatione tutorum, ſed illa glo. inſpicit adoleſcentiam quo ad tutelam, iſta inſpicit adoleſcentiam quo ad contractus & delicta. & eſt ratio, quia in contractibus & delictis ætas attenditur, in tutelis tempus pubertatis. c. Raynaldus &c. Ioann. de Platea. Sed ſecundum illud exemplum iſte text. reſtringitur ad doli capacem. Tu dic quod imo poteſt loqui etiam in pupillo non doli capace, qui eſſet captus ab hoſtibus, vt §. i. ſupra de iur. perſon. ſed quia text. hoc expreſſe ponit, iſtud ſtare non poteſt.

g Aduerte ad verſicu. ſed & pupilli. quia videtur mihi quod iſte ver. ſit ſuperfluus, dum ibi dicitur quod per minimam capitis diminutionem tollitur tutela: quia iſtud de arrogatione iam dictum erat ſupra. Cogita de ſolutione. Et ſi dicis quod iſte verſicu. etiam loquitur quando filius datur in adoptionem, dico quod eſt impoſsibiliſsimum: quia cum pater haberet filium in poteſtate tempore adoptionis, ergo filius non poterat habere tutorem, ergo nulla tutela potuit tolli: imo etiam poſt adoptionem non poteſt filius habere tutorem, cum remaneat in poteſtate patris naturalis, vt ſupra de adoptio. & exiſtens in poteſtate non poteſt habere tutorem, ſupra de tutelis. in princip. Sed dic quod iſte verſicu. loquitur de communi capitis diminutione, contingente in perſonam pupilli: & ſic etiam de minima, & conſequenter de arrogatione. Supra autem tantum dictum fuerat de minima, ergo multu magis de media & maxima. Vel dic quod imo poteſt intelligi de adoptione, in caſu l. finali. in principio. C. de ſenten. paſſ.

h Adde quòd vbi tutor allegatur ſuſpectus, quòd lite conteſtata lex interdicit ſibi adminiſtrationem bonorum pupilli. l. quòd ſi forte. ff. ſolu. matrimo. & ibi Barto. & ipſo poſtea declarato ſuſpecto, remouetur in totum, & datur alius, vt hic in extraneo tutore. Vbi autem tutor eſſet agnatus pupilli, tunc propter ſuſpitionem non remouetur in totum, ſed datur ſibi adiunctus. l. ſi tutor. ff. de ſuſpectis tutoribus. Et ideo dicit Barto. in dict. l. quòd ſi forte. quod cauti procuratores volentes tollere adminiſtrationem alicui tutori, allegant eum ſuſpectum, & pendente iudicio remouetur ab adminiſtratione, de quo infra de ſuſpectis tutoribus. vbi videbimus cauſas ſufficientes ad ſuſpicionem, & habetur per gloſſ. & Bart. in l. i. ff. eod. de ſuſpect. tuto.

i An iudex debeat iudicare ſecundum conſcientiam ſuam, an vero ſecundum allegata & probata, vide Ang. in §. præterea. infra de actionibus. adde gloſ. in l. ii. in fi. C. de tempor. appella. vbi notabiles ſunt glo. vide an ſecundum conſcientiam informatam ex præſumptionibus & indiciis & aſpectibus a priuato, l. ii. in fin. ff. de feriis. & ibi glo. & l. ſi irruptionis. §. fina. ff. fin. regun. alioquin ſuppleet iudex de facto, quod eſſe non debet, vt not. in l. vnica. C. vt quæ deſunt aduocatis. Et quod ſit conſcientia, ſcribe in libro albo, in verbo, conſcientia.

Quod

i Quod princeps poſsit iudicare ſecundum conſcientiã, vide Bello.conſi.lviii.nu.3.

k Iſtam glo.reprehendit Io.Fab.in primo & in ſecundo dicto, quod filius viuente patre poteſt eſſe tutor legitimus, ſi pater ſit impeditus tali impedimento, de quo ſpes non ſit quod tolli debet: tunc enim proximior ſuccedit in iure tutele, vt l.iii.§.penul.ff.de legiti.tut & l.non ſolum.§. ſi quis. & ibi not.ff.de excuſ.tut. Item procedit in eo quod dicit, niſi in caſu &c.quia conſtat quod talem ſeruum filius manumittere non poſſet, vt l.fi.§.filius autem.C.de bon.quæ lib. Prætetea ſi glo.intendit in hac expoſitione, quod in hoc caſu quo filius talem ſeruum manumiſerit, quod perdatur tutela per emancipationem, falſum eſt: quia quamuis perdantur illa quæ iure agnationis pertinẽt, quia deſinit eſſe agnatur per emancipationem, non tamen perdit illa quæ iure patronatus deferuntur, quia in eis non inſpicitur agnatio, ſed ſolum ius patronatur, ſecundum Io.Fab. & ita in prima reprobatione primi dicti huius glo. tenet etiam Ange. de Arec.hic. Ego puto ꝙ in reprobatione ſecundi dicti huius glo. poſsit hęc gloſſ.defenſari ab impugnatione. Io. Fab. quia ad d.l.fi.§.filius autem. C. de bo.quę libe. reſpondeo, ꝙ verum eſt ꝙ filiusfa.non poteſt manumittere ſeruum maternum, & ſi eaduenticium, ſine conſenſu patris. d.§. filiis autem. ſed cum conſenſu patris ſic. & ita ſinitur hęc gloſ. & vide etiam Nicola. de Neapol. hic qui reprehendit gloſſ. vt ſupra.

l Nota ea glo.fin.quòd eiſdem modis quibus finitur tutela, finitur etiam autoritas officii adiuncti tutori, quòd eſt in multis caſibus vt infra tit.i.§. interdum in verb. idoneus & in l.potuit & in l.propter.C.in quibus cauſ.tuto.& cur. da.ab his. Nam finito officio principalis, etiam finitur illud coadiutoris adiuncti.l.i.C.quando tut.vel curat. eſſe deſinat. Et ideo coadiutor datus debili vel ſuſpecto epiſcopo, de quo in c.venerabili.extra de offic.delega.deſinet morte pręlati eſſe, per d.l.i.

TITVLVS XXIII.

De curatoribus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt quibus modis tutela finiatur: uerum quia finita ea peruenire debet ad dandos curatores ideo rectiſsime de curatoribus intitulatum eſt.*

1 *Puberes ſi uelint accipiunt curatores uſque ad xxv. annum & quę ſit ratio ibi uide.*
2 *Quomodo capiatur dictio, uſque.*
3 *Curatores in teſtamento non dantur, dati tamen confirmantur.*
4 *Adoleſcentes uolentes capiunt curatores, pupilli uero inuiti capiunt tutores.*
5 *Furioſi mente capti & prodigi ſurdi & muti, ſunt in cura agnatorum, quibus deficientibus a iudice dantur curatores.*
6 *Regulariter habenti tutorem tutor dari non poteſt quod fallit in quodam caſu*
7 *Iure authenticorum non poteſt pupillus cum tutore mouere litem, nec econtra.*
8 *Adoleſcentes ſanæ mentis non ſunt in cura agnatorum, ſicut muti & ſurdi, mente capti & prodigi.*
9 *Notorium & ſententia equiparantur.*
10 *Quomodo a iudice prodigo bonis interdicatur.*
11 *An ualeat interdictum, ſi iudex interdicat bonis prodigo, ei qui non eſt prodigus.*
12 *Si prodigus cui eſt interdictum bonis, contraxerit & iurauerit ſeruare contractum, an contractus iuramento ualidetur.*
13 *Minori prodigo datur curator tanquam minori, non tanquã prodigo quia cauſa naturalis eſt potentior accidentali.*
14 *Minor obligatur naturaliter: prodigus uero cui bonis eſt interdictum, non.*
15 *Pupillo non habenti tutorem curator dari poteſt; quòd quomodo intelligi debeat ibi traditur.*
16 *Actor & ſyndicus differunt.*
17 *Quæ differentia ſit inter nuntium & procuratorem.*

MAſculi. Non ſummatur breuius. Ibi
a puberes.[a] Ibi, vſque ad qua-
tuordecim annos in maſculis, xij. an-
nos in feminis. Ibi, vſque. Hæc dictio,
vſque ſtat incluſiue. Ibi, dãtur autem.
ſecundum Bald. deficiente legitimo
b curatore. Not.primo[b] † maſculos
2 puberes accipere curatorem vſque ad xxv. annum: &
ſic in tempore finiende cure a pari ſuccedit maſculus cũ
femina, licet in tempore incipiende cure diſcrepent: nam
ex tractu temporis creſcit ſenſus in maſculo & in femi
na. Not.rationem, quod licet ſint puberes, adhuc tamen
a ea ſunt in etate vt tueri non poſsunt negotia. Nota † di-
ctionem, vſque, hic ſtare incluſiue, concor.l. fi.ff. de ſe-
nat. Aliquando ſtat excluſiue, prout materia & ratio ſu
a biecta ſuadet: quia ex quantitate[a] pretij declaratur qua
litas rei vendite, argu.in l.verum.§.fi.ff. de reb. dub.&
eſt gloſ. ord.in l.ſemper in ſtip.ff.de regu.iur. Ex ver.
dantur not. dari curatorem ex eiſdem magiſtratibus a
quibus tutores. & in hoc conueniunt tutor & curator.
3 No.† curatores non poſſe[c] dari in teſtamento, ſed da
c tos confirmari. & in hoc diſcrepant a tutoribus qui te-
ſtamento poſſunt dari.§.permiſſum. ſupra de tutel.
4 Item not.† adoleſcentes non accipere curatorem[d] ni
d ſi volentes: & in hoc differunt a pupillis, quibus inuitis
tutores decernuntur.l.necnon. ff. de tut. & cur. dat. ab
his l.ij.ff.de tut.§.i.ſupra eod. Not.curatorem ad cer-
tam rem dari poſſe, & in hoc differt a tutore qui certe
rei vel cauſe non poteſt dari.§.certe. ſupra qui teſta.tut.
5 dar.poſ. In verſic.furioſi not.† furioſos & prodigos
eſſe in cura agnatorum ex l.xij. tab.quibus agnatis defi
cientibus peruenitur ad curam datiuam. Et idem in mẽ-
te captis, ſurdis, & mutis, ſecundum uerum intellectum,
concord.l. fi.§.ſi autem.C.de cura.fur. & l.de creationi-
6 bus.C.de epiſc.audi. Ex verſi.interdum, not.† regu-
lariter habenti tutorem, curatorem dari non debere. Fal
lit quando tutor vel datiuus uel teſtamẽtarius vel legiti
mus impediretur vel excuſaretur tẽpe tutelã adminiſtra
re. In fi.glo.in verb.in litem.dicite ex mente glo. ibi-
dem & hic, quod ſi pupillus neceſſe habeat cum tuto-
re litigare, dandus eſt ei curator ſi petat: ſi tamen non
petat: nec curatorem accipere velit, cogi poteſt a prętore
re curatorem ſuſcipere quę omnia ſunt vera iure dige-
7 ſtorum: † iure tamen authenticorum & ipſa ſunt muta
ta, quia pupillus cum tutore litem non poteſt mouere
nec econtra.auth.minoris.C.qui tutores dar.poſſ. & di
cite vt ibi. In fin.glo.in verb.furioſi.not.furioſum &
prodigum eſſe in cura agnatorum. & idem tenuit gloſ.
in l.de creationibus.C.de epiſc.audi. Et idem tenet Bal.
in mente captis, mutis & ſurdis, & ceteris morboſis.
8 † Secus in adoleſcentibus ſane mentis, qui non dicuntur
in legitima cura agnatorum, licet glo. contrarium ſenſe
rit in l.amiciſsimos.§.fin.de excuſ.tut. & malr. Nam cũ
curatores non poſsint dari niſi volentibus & petenti-
bus, vt hoc.§.qualiter ergo adoleſcẽtes ſubiiciũtur alias
cure agnatorum? Sed in furioſo, prodigo, muto et ſurdo
et ꝑpetuo morbo laborãte, ideo ſtatuit lex vt cure agna
torũ ſubiiciantur, quia cũ hi petere nõ poſsint tutores ex
defectu ingenii, loquele et ſurditatis, lex ſupplet hunc ip-
ſum defectum coniectura, quę eſt et probat: quia ſi intel
lectum, loquelam & auditum haberent, curam poſtu-
larent, ex quo ſuis rebus adminiſtrandis ſupereſſe non
e poſſunt. Ex qua glo.hic Bal.[e] colligit, eam velle quod
notorie prodigo ſit interdictum a lege bonis. Nam ex
quo a lege ſubiicitur iuri agnatorum, intelligitur ſibi
interdicta bonorum adminiſtratio. & hanc ſententiam
viſa fuit tenere glo.in l.his cui.ff.de teſta. ſequitur etiam
Pet.primo per l.ſi quis cum ſciret.ff.de cur.furio. Fretus
9 eſt etiam ratione. Nam † notorium & ſententia equipa
rantur.l.emptorem.ff.de actio.emptio.& l.ſi fideiuſſor

§. qui

§. qui pro rei qualitate. ff. qui ſatiſdare cogan. Sed per
ſententiam interdicitur bonis prodigo, ergo & per no-
torium. Ego ſuadeo hanc opinio. per iſtum text. vbi a
pari omnino procedunt furioſi & prodigi. Sed palam
eſt furioſo eſſe interdictum bonis a lege, ergo & prodi-
go, vt vna determinatio duo determinabilia determi-
net equaliter, l. iam hoc iure. ff. de vulgari & pupillari.
Contrariam ſententiam tenuit gloſ. quod non ſit inter-
dictum ipſo iure, imo ſit opus iudicis interdicto. in l. i. ff.
de cura. furio. & l. his cui bon. ff. de verbo. obliga. Hanc
f ſententiam tenuerunt Docto. communiter [f] freti per l.
Iulia. ff. de cura. furio. & freti per hunc ipſum verſi. ſed
ſolet. Sed poſſetis reſpōdere his ll. quia loquuntur quan
do deficiunt agnati. Non obſtat dicunt ipſi, l. is cui. quia
loquitur in contrahente cum eo quem ſciebat pecuniā
ſtatim conſumpturum in prauum vſum. Non obſtat l.
i. de cura. furio. quia ſuppleri debet per l. Iul. ff. eo. titu. vt
a l. curatore detur prodigo, ſi iudex tamen decreuit. Nō
obſtat quod ſententia declaratoria & notorium equipa
rantur, quia hoc procedit quo ad aliquid declarandum,
non diſponendum. Vnde ſi iudex declarat quem eſſe
prodigum, iſta ſententia declaratoria bene facit noto-
rium, ſed tamen nō diſponit. Sententia vero per quā iu-
dex interdicit bonis prodigo, duo operatur, notorium
prodigalitatis, & interdictum: vnde hoc plus habet hęc
ſententia diſponens, quia habet interdictum. Probat
Bal. Nam per inſtrumentorum & teſtium probationē
fit res notoria iudici, & tamen probatio inſtrumento-
rum, teſtium & ſententia non equiparantur. l. ſed ſi poſ-
ſeſſori. §. fi. de iureiu. Ad iſtū. §. reſpōdeo vltra alios &
dico, quod licet prodigus ſit ſub cura agnatorū, non ta-
men dicitur adhuc ſibi bonis interdictum. Ratio, quia li
cet cura ſit delata agnatis in habitu, non eſt tamen ad-
huc delata in actu, nec poſſunt adminiſtrare niſi iudex
interponat decretum declaratorium, & decretum dela-
tiuum adminiſtrationis. & videtur in ſimili de tut. legit.
in l. legitimo. in prin. Ante ergo quam & ipſe fuerit, nō
intelligitur delata adminiſtratio curæ agnatis, & per
conſequens nec interdicta ipſis prodigis. pro hoc facit
quod ſtatim dicam in glo. ſequen. ex mente Bar. Subſe-
quenter non obſtat ſi quis dicat contra prædicta. Nam
ſi interdictū eſt bonis prodigo a iudice, ſtatim illo per-
uento ad bonos mores tollitur interdictum. l. i. C. de cu-
ratore furio. eodem modo ſtatim quod peruenit ad vi-
tium prodigalitatis. debet ipſo iure incidere in interdi-
ctum, vt eadem ſit ratio tollendi & patiendi, argumen.
regulæ iuris, eius &c. Ad hoc reſpondet Bal. quod illud
argumen. procedit quando vtrobique eſſet eadem ra-
tio & prohibendi & tollendi, quæ non eſt in caſu no-
ſtro: vnde prodigo peruento ad ſanos mores ideo ipſo
iure tollitur interdictum, quia facile res & perſona per-
fluit & reuertitur ad naturam propriam, hoc eſt, ad ad-
miniſtrationem rerum ſuarum. l. ſi vnus. §. pactus. ver.
quod & in ſpecie. ff. de pact. iuncta l. in re mandata. C.
manda. Sed ꝙ quis incidit in interdictum, non peruenit
ex natura rei vel perſonæ, imo contra naturam incidit
ipſo iure in interdictum. Non obſtat l. fin. C. de ſenten.
paſſ. vbi prodigo interdicitur adminiſtratio ipſo iure a
g lege; quia reſpondet Bal. [g] ſingulariter quod ibi interdi
citur prodigo adminiſtratio ipſo iure a lege quia illa ad
miniſtratio verſabatur in re aliena, contra naturam ad-
miniſtrandæ rei; ſed in caſu noſtro ideo non tollitur, vt
illa quæ conceditur ex priuilegio. argumen. in l. eius mi
10 litis. §. militia miſſus. de teſtamen. milit. † Videamus
nunc qualiter a iudice bonis interdicatur: Dixit hic Bal.
quod duobus modis interdicitur: vno modo dando cu
ratorem, argumen. in l. ſi curatorem habens. C. de in in-
tegrum reſtitu. mino. Secundo modo interdicitur quan
do expreſſe dicit ſe interdicere. l. Iul. de cura. furio. Non
autem placet eorum ſententia quia dixere, quod eo ipſo
quod iudex facit proclamationem ne aliquis contrahat
cum tali quod videtur interdicere: quia huiuſmodi in-
terdicta debent interponi cum cauſæ cognitione. l. ob-
ſeruare, de cura. furio. vnde non poſſunt expediri per nū
tios publicos vel epiſtolas. l. nec quicquam. §. vbi decre
tum. ff. de offi. procon. & in rubro & nigro, communica-
tiones vel epiſtolas &c. Iure igitur faciet iudex ſi inter-
ponat primo decretum, deinde faciat publicari, ne igno-
rantia quenquam inuadat. facit c. cum in tua. qui matr.
11 ac. poſſ. † Sed quid ſi iudex interdicat bonis alicui tan-
quam prodigo, qui tamen non eſt prodigus, an valebit
huiuſmodi interdictum? Videtur quod non, per l. Sete
egreſſe. de tuto. & cura. da. ab his. Contrarium determi
nat Docto. & bene. Non obſtat l. Sete egreſſe. quia lo-
quitur quando error erat ſuper ætate, quæ ætas excuſa-
tur ex curſu temporis & natura, vnde decretum contra
illum eſt ipſo iure nullum. Sed prodigalitas prouenit ex
accidenti, ſuper qua iudex poteſt diſponere: vnde ſi per
ſententiam diſponat & declarat ipſum eſſe prodigum,
habetur pro veritate. l. ingenuum. de ſtat. homi. Alia ra
tio eſt ſecundum Bal. quia ſtatim comperto errore æta-
tis, ideo decretum nullum remanet, quia & ſi validum
fuiſſet ipſo iure, tempore finiretur. ſupra quib. mod. tut.
finitur. in prin. quod non eſt ſic in prodigo. quia opor-
tet quod per diſcurſum morum videatur, verum ad ſa-
lubrem vitam peruenerit. fatebor quod errore comper
to decretum erit reuocandum, vt de his eſt glo. paruula
12 ſingularis in l. i. in fi. C. de cura. furio. † Sed quid ſi tales
h prodigus cui eſt bonis interdictum iurauerit [h] contra-
ctum ſeruare, an validabitur contractus iuramento? di
cite quod non: primo, quia æquiparatur furioſo. l. Fulci-
nius. §. adeo. ex quibus cau. in poſ. eatur. Item pupillo. l.
certi condictio. §. quoniam. ff. ſi cer. pet. quibus non ob-
ſtat iuramentum. l. iuſiurandum. §. i. de iureiurando. Itē,
quia mortaliter peccat non obediendo iudicibus. cap. ſi
quis iurauerit. de maio. & obed. erit ergo iuramentum
nullum, tanquam nutritiuum peccati. c. non eſt obliga-
torium. de reg. iur. lib. vi. Item, quia qua ratione contra
ctus annullatur propter vitium prodigalitatis, eadem
ratione annullatur & iuramentum: quia vinculū quod
contractum ſuſtinet, eſt iuramentum, vt patet ad ſen-
ſum, Ad c. cum contingat. de iureiur. & ad c. quamuis.
& ad c. licet mulieres de pact. de iureiur. lib. vi. ad auth.
ſacramenta puberum. C. ſi aduer. venditio. reſpondetur
per Bar. in l. is cui bonis. de verbo. obliga. Finitur autē
interdictum factum in prodigo, ſtatim atque peruenit
ad bonum vitæ regimen: nec ſuper hoc requiritur ali-
qua iudicis declaratio, vt multi dixere. l. i. de cura. furio.
13 In fin. glo. in verb. ex inquiſitione. nota, † quod mi-
nori datur tutor vel curator vt minori, non tanquam
prodigo. ratio, quia cauſa naturalis veluti potentior cō
ſideratur. d. l. qui habet. Non obſtat l. i. §. beſtias. ff. de
poſtulando, vbi cauſa accidentalis magis conſideratur
quam naturalis: quia illud eſt verum quando cauſa ac-
cidentalis tanquam potentior magis alterat naturam,
quam naturalis: ſed in caſu noſtro accidentalis non re-
pugnat naturali, ſed repugnat effectui: ſtat enim ſimul
quod quis ſit minor & furioſus, ſed effectus non conue
niunt, vt quis habeat curatorem vt minor ſane mentis,
& vt prodigus. Si autem cauſa accidentalis non repu-
gnat in eſſentia neque in effectu, naturalis conſideran-
da eſt. l. cum pater. ff. de iure dotium. Ex quibus dixit
Bal. quod ſi ſtatutū aliquod de pupillis diſponat, aliud
autem aliter dicat de furioſis, quod ſi reperiatur aliquis
pupillus & furioſus, ſeruabitur ſtatutum loquens de pu
pillis. Sed contra prædicta opponit Bar. Si datur cura-
tor minori prodigo, non vt prodigo, ſed vt minori,
14 non eſt ſubuentum prodigalitati. Nam † prodigus cui
bonis eſt interdictum, non obligatur naturaliter. l. is cui
ff. de verborum obliga. minor autem bene obligatur
natura-

naturaliter. l. i. in fine. de nouationibus. Solutio, di-
xit Bartol. quod conſideratur duplex actus. Vnus
actus per quem interdicitur bonis, & per quem actum
ſuccurritur prodigalitati: quia non obligatur prodigus
naturaliter, ſed et interdicitur tanquam prodigo. Se-
cundus eſt actus decretæ curæ, & iſte fit tanquam mi-
15 nori. In fi. gl. in verbo, curatores. nota, quod † pu-
i pillo[i] non habenti tutorem, poteſt dari curator.[k] cũ
k qua gloſſa Doctores videntur ſemper minime per-
tranſire. Sed ego ſum aliquantiſper dubius, quia ab
ordine legali nulla ex parte eſt recedendum. leg. ij. §.
prima. de vulgari & pupillari. Sed ita eſt quod ex
ordine legis ſtatuitur, quod primo pupillo de tuto-
re prouideatur, deinde adulto de curatore: ergo pu-
pillo non erit prouidendum de curatore, contra ordi-
nem legis. Et ad l. curator. a contrario ſenſu reſpon-
detur, quod ſi ille ſenſus contrarius recte ſumatur, nihil
obſtat opinioni prędictæ: dicitur enim ibi, non eſſe dan-
dum curatorem pupillo ſi tutor adfuerit, a contrario er-
go ſenſu, ſi pupillus tutorem habeat, & ille tutor abfue-
rit, poterit dari curator: non autem inſinuat quod pupil
lo non habenti penitus tutorem, ſit dandus curator. Et
ita puto hanc glo. intellexiſſe, & tunc bene. In fi. glo.
16 in verbo, velut dicitur, quod † actor & ſyndicus in hoc
l differunt, quia ſyndicus[l] appellatur propriæ ille qui ge
rit cauſam & negotia Vniuerſitatis: actor vero appel-
latur ille qui gerit cauſam & negotia ſingularis perſo-
næ. c. petitio. & ibi notatur, extra de procurato. Prædi-
ctis alius venit adiiciendus, ſcilicet qui gerit negotia al-
17 terius, hoc eſt, † nuntius,[m] qui differt a procuratore
m non in modo conſtituendi, ſed in modo mandandi: nun
tius enim confert verba executiua rei mandatæ in perſo
nam domini mandantis, procurator non, ſed confert in
perſonam propriam. glo. eſt ordi. in l. i. §. i. ff. de procur.

ADDITIONES.

a Iſte titu. diuiditur in tres partes principales. In prima de
clarat qualiter detur curator adultis, & quibus detur. In ſe
cunda, qualiter detur furioſis, mente captis, prodigis, mu-
tis, & ſurdis. In tertia, qualiter & quibus cauſis detur cura
tor pupillis. Secunda ibi, furioſi. tertia ibi, interdum.

b In prin. huius tit. de curatorib. & in i. notabili. hic poſito
aduerte, quod licet in finienda tutela ſit diuerſum tempus
in maſculo & in fœmina: quia in maſculo finitur xiiii. anno,
in fœmina xii. tñ in finienda cura tempus eſt vniforme in
maſculo & in fœmina, vt hic tex. iuncto tex. ſupra quib. mo.
tut. finitur in prin. Dicunt quidam quod ratio diuerſitatis
eſt: nã ideo citius finitur tutela: quia citius fęmina efficitur
ſubdola, vt dicitur ſupra de tute. in prin. & hac ratione etiã
citius deberet finiri cura. Verũ quia hoc eſſet nociuũ fœmi-
nę, quia perderet citius beneficiũ reſtitutionis, ideo lex vo-
luit fauere fœminis, quæ de facili decipiuntur, & differre
vſq; ad xxv. annum etiam in fœmina. Hæc ratio nullatenus
placet mihi: nã præſupponit quod fœmina bene veniat ad
perfectam ętatem ante xxv. annum, ſed differtur cura eius
fauore, q̃ eſt cõtra iſtum tex. Item contra iſtã rationẽ mul-
tum facit tex. in l. ii. C. de his qui ve. æta. impe. vbi fœmina
in xviii. anno põt petere veniam ętatis, & maſculus in xx.
& tamen ſecundum rationem prędictam fauore fęminarum,
quæ impetrata venia perdunt beneficium reſtitutionis,
debuiſſet illud tempus impetrationis in fęminis differri vſ-
que ad xxv. annum, ſicut in maſculis, quod tamen negat il-
le tex. Puto ergo in illis non poſſe aliud dici, quam dixerit
glo. in l. i. §. pueritia. in verb. ratus. ff. de poſtu. quod in iſtis
quæ ſunt poſitiui iuris, nõ ſit alia ratio, quã pro ratione vo-
luntas Si tamen ratio eſſet aſsignanda, credo q̃ ſupraſcri-
pta ſit melior quæ aſsignari poſsit.

• Vide ad hoc. Bello. conſi. xxviii. nu. v.

c Not. circa illud quod dicitur hic in notabilibus, videli-
cet quod curator non datur in teſtamento, quod illud pro-
cedit in curatore adulti qui eſt compos mentis: ſecus au-
tem in curatore qui venit dandus furioſo vel mente capto,
quia tunc talis bene poteſt dari in teſtamento. tex. eſt in l.
de creationibus. C. de epi. aud. & in l. fi. C. de cur. fur. & hoc
ad exemplum tutoris pupilli. argu. l. ſi curatorem haben.
C. de in integ. reſtitutio. minor. vbi æquiparantur pupilli
& furioſi, hoc idem voluit Barto. in l. i. ff. de confir. tuto.
Quæ autem ſit ratio differentiæ, quare tutor poſsit dari in
teſtamento, & curator non adulto. Hanc rationem ponunt
Doct. in l. pen. C. de teſt. Tu dices hanc eſſe rationem, quia
ex quo talis adultus eſt maior xiiii. annis, lex præſumit ip-
ſum adultum habere tantum intellectum vt petere curato-
rem ſciat abſque quod ſibi detur arg. l. i. C. qui pet. tut. Se-
cus in pupillo vel furioſo, in quibus non eſt ſanitas intelle
ctus: ideo &c. Poteſt etiam aſsignari alia ratio: quia tutor
datur perſonæ, curator rebus. l. in copulandis. C. de nup. ſed
de rebus filii non poteſt pater diſponere niſi vſq; ad puberta
tem, etiam ſibi prouidendo, vt l. ii. in prin. ff. de vulg. & pup.
nimirum ſi poſt pubertatem non poteſt ſibi curatorem da-
re. An autem pater in teſtamento dare poſsit curatorem
ventri, vide tex. & glo. in l. ſi mulier ventris. ff. quemad. teſt.
aper. & ibi glo. videtur tenere quod non & prædictas ratio-
nes & etiam alias ponit Ange. de Aret. in §. permiſſum, ſu-
pra de tutelis. Adde prædictis, quod licet teneat datio tutõ
ris in teſtamento facta, non tamen curatoris facta adulto:
ſed ſi in teſtamento ſit datus curator adulto: debet cõfirmari
per iudicẽ. l. pen. §. ſi verum. ff. de cura. fur. & erit hęc forma:
Cum publice vtile ſit ſuprema teſtamentorũ iudicia firma
eſſe, & ea per iudices ad effectũ perduci: ea propter cum cõ
ſtet euidenter Titium in ſuo teſtamento reliquiſſe curato-
rẽ filio ſuo, nec hęc datio per ſe valeat, ille curator admi-
niſtrare tãquã verus & legitimus curator nõ debet, niſi a iu
dice cõfirmetur, vt per Spe. in tit. de emancip. §. cum autem.

d An autem adultus cogatur accipere curatorem? Dic, aut
adultus vult agere, & non compellitur: ſed ſi non petat, re
pellitur, tanquam minus legitima perſona, vt C. qui legit.
perſo. non habent ſtandi in iudicio. Si autem pupillus con
ueniatur, tunc ſi eſt infans, non dabitur curator ad litem, vt
l. qui habet. §. ſi pupillus. ff. de tu. Sed actor habet duo reme
dia, videlicet vt petat a iudice vt ei detur curator, vt l. i. C.
qui pet. tu. & ſi alius eum defendat, bene quidem: ſi vero nul
lus eum defendat, fit miſsio in bonis defuncti, & proceditur
ad venditionem, ſi ex contractu defuncti conuenitur arg.
duarum legum videlicet l. hæc aũt. in prin. & l. quidem Iul.
ff. quib. ex cau. in poſſ. ea. Ratio autem quare pupillus cogi
tur accipere curatorẽ ad lites, eſt, quia legitimã perſonã nõ
habet ſtãdi in iudicio, niſi ſit filius, qui licet minor ſit tñ
admittitur in iudicio ad defendendũ patrẽ, vt l. exigendi. in
fi. C. de proc. An autem tutor ſeu curator datus ad litem te-
neatur facere Inuentarium? glo. tenet q̃d non. in l. de crea-
tionibus. C. de epi. aud. niſi quãdo haberet inſtrumenta cau
ſæ penes ſe, ſecundum Oldr. de quo per Bar. in l. ſi ad ſpe-
cies. ff. rem pup. ſal. fo. Et de hoc, an pupillus cogatur ca-
pere curatorem, vide quod ſcripſi ſupra de tute. in fi.

e Pro iſta opin. Bal. hic, facit optimus tex. in l. generaliter
C. de epi. & cler. facit etiam ille tex. in ver. ſed & mente ca-
ptis, quem Ang. allegat in contrarium, cum aduerſatiua iũ
cta cum copula denotet identitatem in iure: ſed in ver. præ
cedenti datur curator a magiſtratibus qñ non eſt legiti-
mus agnatus, ergo ita hic. Sed dic quod aduerſatur quan-
tum ad caſum expreſſum in §. ſed ſolent non ad ſubintelle-
ctũ. Et ſi ad iſtã aduerſatiuã reſponderes, q̃ imo nõ denotat
identitatẽ in iure, vt vr̃ eſſe tex. in §. ſed & ſi ex teſtamento
infra tit. i. de ſatiſ. tu. reſpondeo q̃ ibi nõ ponitur ius diuer
ſum, in contrarium ver. præced. ſed bene ponitur alia diuer
ſa deciſio, ſed non contraria deciſioni præcedenti. Et adde
q̃ glo. hic, vltra Ang. de Are. hic, tenet etiã Bar. in l. ſi furio
ſi. C. de nup. vt ſit differentia inter furioſos & prodigos.

f Et pro hac ſententia communi ego allego text. ex-
preſſum, cui non video bonum reſponſum, in c. vereantis.
extra de dol. & contu. iuncto princi. cum ſine, vbi expreſſe
dicitur quod prælato notorię prodigo non eſt interdicta
adminiſtratio bonorum eccleſiæ, niſi ſequuta ſententia in-
terdictionis. Nec obſtat ſi diceres, quod aliud ſit in præla-
to, in quo non verſatur tantum periculum, cum non poſsit
alienare ſine conſenſu Capituli: aliud in priuato notorie
prodigo, qui poſſet alienare, niſi illi eſſet interdictum ip-
ſo iure, quia hoc eſt contra d. c. in fi. vbi vult alienationem
ante interdictionẽ valuiſſe. Primum, ſi non poſſet alienare

frustra

froſt a poſtea ſequeretur ſententia interdictionis adminiſtrationis bonorum. pro hac etiam parte multum ſtringit text. in §. item prodigus infra quibus non eſt permiſſ. fac. teſta. de quo tex. facit magnum capitale dominus meus D. Hiero. Tor. in l. is cui bonis. ff. de verb. oblig. vbi dicitur, quod teſtamentum prodigi factum ante interdictionem vniuerſalem valet. Nec dicas quod ibi teſtamentum fuerat factũ antequam eſſet prodigus, quia tunc fuiſſet indubitabile, quod maior qui non eſt prodigus poſsit facere teſtamentum. Nec etiam dicas, quod ibi erat prodigus, ſed non notorius, quia diuinarea. Nec etiam dicas vt dicit Lud. in d. l. is cui bonis. quod ibi ſit ſpeciale in teſtamentis, tum teſtamentum ipſum poſsit reuocari; quia ſecundum hoc ſequeretur quod etiam poſtquam eſſet ſibi interdictum bonis, poſſet teſtari, quod eſt contra illum text. domini Hier. Tu dic quod ibi teſtamentum erat factum antequam eſſet prodigus, prout etiam loquitur ver. præcedens, de eo qui ante furorem fecit teſtamentum. Et dubium facit, quia teſtator non fuit habilis niſi tempore teſtamenti, non tempore mortis. Potes etiam dicere, quod ad d. §. item prodigus, faciebat dubium, quia res deuenerat ad eum caſum a quo incipere non poteſt: quia poſtea erat interdicta ſibi adminiſtratio propter prodigalitatem, & ſic eo tempore non potuiſſet facere teſtamentum, vnde videbatur quod antea factum deberet vitiari, iuxta l. pluribus. §. & ſi placeat. ff. de verb. obli. tamen quia iam actus perfectus fuit, & conſummatus, non vitiatur, licet perueniat ad eum caſum a quo incipere non poſsit iuxta ea quæ habẽtur in d. §. & ſi placeat. Et illa ſolu. magis mihi placet. Potes etiam dicere ad d. c. veritatis. ibi in princi. dum dicitur, quod de dilapidatione publica prædicabar infamia, illa verba eſſe Canonicorum ita referentium, vt ibi dicit text. in verbo, retulerunt quæ verba cum a Papa enunciatiue proferantur, non inducunt diſpoſitionem. c. ſi Papa. de priuilegiis. in vi. & ſic dicam quod nõ ſit verum quod eſſet notorie prodigus. Et pro hac ſolutione optime facit, quia ex narratione facti in iure poſita, non eſt arguendum, vt eſt glo. ſingularis in l. vnica. in tertia lectu. C. quando non pet. partes. vt ibi diſi poſt Bar.

g Sed aduerte, quia Bald. in l. cum fratrem. C. de his quibus vt indig. tenet contrarium eius quod allegatur hic tenere: & ibi reſpondet ad d. l. fin. pro quo facit tex. expreſſus in c. veritatis. de dolo & contu. vbi prælato notorie prodigo non interdicitur adminiſtratio ipſo iure, & tamen gerit negotia aliena.

b Vide de hac materia Bar. in l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſ. Bar. in auth. ſacramenta puberum. & Bart. in l. Seius & Augerius. ff. ad l. Falcid. vbi ponunt an iuramentum factũ contra formam legis, valeat.

i 1 An pupillo habenti tutorem poſsit dari curator. & idem tenet gloſ. in l. curator. ff. de tutor. cura. dat. ab his. & ibi Bartol. & glo. in l. propter litem. C. in quibus cauſ. tu. habenti detur curator.

k Quæ ſit ratio, quare habenti tutorem vel curatorẽ poſſit dari curator, ſed non poteſt dari tutor habenti tutorem vel curatorem, niſi in caſibus hic in glo. magna notatis, ibi, ff. de tutelis. l. pen. Dic quod hæc eſt ratio, quia paria ſunt, non habere tutorem, vel habere malum & inhabilem. l. i. §. ſed ſi nemo. ff. quod cuiuſque vniuerſ. & ibi not. Ibi, ff. de excu. tut. l. propter litem. dic, in §. licet. vbi tutor ſimpliciter datus intelligitur etiam datus ad bona etiam alterius prouinciæ, ſed propter difficilem adminiſtrationem ab aliis ſe excuſat, & alius tutor datur vniuerſitati bonorum. Ibi, ad tempus relegationis dic, & eſt ratio, ne interim negotia pupilli diſpergantur. ff. de teſta. tut. l. ſi quis ſub conditione. Ibi, non excuſatus. dic hoc caſu poteſt dari tutor vel curator arbitrio iudicis, vt infra in glo. in ver. curatoris. Ibi, transfuga: dic quod non erit vere transfuga quia cum tunc efficiatur hoſtis, & perdat ciuitatem. l. poſtliminii. §. filius. & l. remiſsione. §. qui deficiunt. non poteſt eſſe tutor.

l Adde, quod inſtitutio ſyndici vel actoris requirit decretum iudicis, vt hic eſt tex. in fi. & notat gl. in l. neque. C. de procur. & ff. quod cuiuſque vniuerſ. l. nulli. vbi gl. not. quod poteſtati ciuitatis permittitur agere nomine communitatis in defectum ſyndici, vt ibi not. per Bar. Et adde, quod de Iure Canonico illa differentia nominum adminiſtratorum non admittitur, ſed ſub nomine procuratoris omnes adminiſtratores comprehenduntur. c. petitio. de proc. quia ſæpe vnum ponitur pro altero. in q. i. c. ſaluator. in glo.

m Vide bonam differentiam & doctrinam inter nuntium & procuratorem, ſecundum Bald. qui notabiliter loquitur. Qualiter autem geſta per nuntium qui concipit verba in perſonam domini, qui nihil ſibi commiſerat, valeãt vel ne, & an poſsint ratificari poſtea per illum cuius ſe aſſerit nuntium, vel ne, vide ibi plene in l. multum intereſt. C. ſi quis alteri vel ſibi vbi Bal. notabiliter loquitur. & Doct. & gl. in l. i. ff. de contrahen. emptio. addite gl. no. in l. item eorum. §. actor. in ver. de rato. ff. quod cuiuſque vniuerſ. quæ tradit differentiam inter actorem & procuratorem, & ibi videas.

TITVLVS XXIIII.

De ſatiſdatione tuto. vel curato.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt de tuto. & curato. verum quia hi ſatiſdare compelluntur propter vtilitatem pupillorum & adultorum, ideo de ea ſatiſdatione tractaturus Imperator, competenti ordine intitulauit de ſatiſdatione tutorum & curatorum.*

1 *Tutores & curatores tenentur ſatiſdare rem pupilli & adulti ſaluam fore.*
2 *Tutores teſtamentarii & dati ex inquiſitione, releuantur a ſatiſdatione rem pupilli ſaluam fore, non ſic de legitimis tutoribus.*
3 *Tutela melius adminiſtratur per vnum quam per plures.*
4 *Perpetuum multa habet ſignificata.*
5 *Vt curator poſſit adminiſtrare, quæ requirantur.*
6 *An tutores vel curatores compellantur ſatiſdare rẽ pupilli ſaluã fore.*
7 *An quod facit pars plurium collegarum, ab omnibus factum dicatur.*
8 *An pluribus diſcordantibus iudex poſſit eos compellere ad* [illegible]

NOn tamen. Satiſdatio a tutore vel curatore præſtanda, fauore pupillorum & adultorum eſt reperta: & teſtamentarii curatores & tutores dati ex inquiſitione, ſatiſdare non
a compelluntur. h. d. Diuiditur[a] in quatuor partes. Nam in prima ponit regulam cum ratione. In ſecunda limitat cum rationis aſsignatione. In tertia ponit aliam limitationem ſubiungendo rationem. In quarta declarat dubium circa materiã contingentem. Secunda ibi, ſed hoc non eſt perpetuum. tertia ibi, item ex inquiſitione. quarta ibi, ſed ſi ex teſta-
b mento. No. primo[b] regulam, quod † tutores & cu-
1 ratores tenentur ſatiſdare rem pupilli vel adulti ſaluam fore: quod intelligite datis fideiuſſoribus. l. i. ff. rem rat. habe. iuncta l. prætoriæ. de prætor. ſtipu. Not. hanc ſtipulationẽ eſſe receptam fauore pupilli & adulti. No.
2 † tutores teſtamentarios ab huiuſmodi ſatiſdationis onere releuari: Ratio, quia fides eorum fuit a teſtatore approbata. Et eodem modo tutores dati cum inquiſitione a iudice, non tenentur ſatiſdare, quia eorum fides ſatis fuit commendata a iudicibus. Sed dixerit quiſpiam veſtrum, his attentis rationibus etiam legitimi ſatiſdare non tenerentur, quia eorum fides eſt approbata a lege. Reſpõdetur quod eſt approbata in genere, nõ aũt in ſpecie vel in indiuiduo, ſub qua generalitate perſæpe erratur. in d. continuus. §. cũ ita. ff. de verb. obl. ſed fides teſtamẽtarii tutoris, vel dati ex inquiſitione, eſt approbata in ſpecie, vel in indiuiduo, vñ probatio ſpecialis potior eſt quã generalis. argumen. de iniur. & dam. dat. In text. ibi,
c fides.[c] Ex hoc ver. ſed ſi ex teſtamento vel ex inquiſitione. not. tutelam per vnum regi poſſe, & ſi alter alteri ſatis offerat, præfertur qui ſatiſdationem præſtiterit. Si vero nemo obtulerit ſatiſdationem, tunc is præfertur quem teſtator aut iudex præferendum putauit, ſi ali

quo

quo ſigno poſsit apparere. Si autem nec hoc appareat,
tunc ille præferetur quem maior pars elegerit. Ex quo
colligitur, quod illud quod maior pars fecerit, dicitur face-
re & ipſum totum: circa quem articulum dicam infe-
rius. Si autem omnino diſcordat in eligendo, iudex de-
bet officium ſuum impartiri vt in concordia fiat: quia
3 hoc eſt vtile pupillo, quod † potius tutela per vnum
adminiſtretur quam per plures, per variaſque manus
ſpargatur. l. legitimos. § i. de legitima tute. l. ſi plures.
§. per filios. de adminiſtra. tuto. Ideoque per populum
data eſt poteſtas ſenatui, dehinc principi: quia ſunt com-
modius reipubli. per vnum quam per plures admini-
ſtrari. l. ij. §. nouiſsime. ff. de origi. iur. & dicit Ariſtot. in
metaphyſica, entia plura male diſponi: pluralitas enim
principum odioſa. Princeps ergo vnus: ideoque frater-
no primi maduerunt ſanguine muri, cum duo fratres
imperium eodem tempore gubernarent. l. fin. de rei. di-
4 uiſio. & ibi glo. In fin. glo. in verbo, † perpetuum.
hoc verbum multa habet ſignificata. Nam aliquando
inſinuat temporis ſpatium. l. i. ff. de exceptio. Aliquan-
do importat quantitatem temporis, annorum xxx. vt
infra de perpet. & temp. actio. in princi. Aliquando im-
portat quantitatem maioris & minoris temporis ſecū-
dū quod ſua fert qualitas ſubiectæ materiæ. Vnde ſi dede-
ris veſtimentum famulo tuo vt perpetuo illo veſtiatur,
intelligitur perpetuū, id eſt, quoad tecum ſteterit, & ip-
ſo recedente poteris eum ſpoliare veſtimento. gloſſ. eſt
in l. id veſtimentum. ff. de pecul. Bar. & Bal. & cæteri
in l. in his. §. ſcimus. ff. ſolu. matrimo. Aliquando ſumi-
tur perpetuum, id eſt, ſine interuallo, quia continuum l.
humanitatis. C. de impube. & aliis ſubſtitu. Aliquan-
do ſumitur perpetuum quaſi generaliter perſonam li-
gans. l. hac edictali. C. de ſecund. nupt. l. leges. & l. huma
num. C. de legibus. Aliquando ſumitur perpetuum, id
eſt, generale iu ſe, vt hic, de quo per gloſſ. in l. i. ff. pro
ſocio. In glo. approbata. ibi, ſecus intelligite, ne gloſſ.
vos decipiat, quod ſecus eſt in matre. hoc eſt, quia cura-
tores dati a matre confirmantur ex inquiſitione: dati
vero a patre, ſine inquiſitione onere ſatiſdandi releuan-
tur. l. i. cum l. ij. ff. de confirma. tuto. Ratio autem quare
datus a patre ſine inquiſitione magis confirmetur quā
datus a matre, ponitur in glo. vt bene ſequitur. In gl.
5 electi. ibi, ergo. § fin. Vos dicite plenius, quod † ad hoc vt
curator poſsit adminiſtrare, requiritur primo quod iu-
dex interponat decretum dela te vel declaratiuum, vt ſit
curator legitimus, vt hic, & ſupra titu. i. §. furioſi. Secun
do requiritur quod iſte curator conficiat inuentarium. l. fi.
C. de arbi. tut. l. tutores. C. de adminiſtratio. tuto. Ter-
tio requiritur quod teneatur ſatiſdare rem adulti ſal-
uam fore, vt hic. Quarto requiritur quod iuret ſe facturum
vtilia adoleſcenti, inutilia autem prætermiſſurum, vt in
authen. vt hi qui ob. res mi. perhibent. §. fin. & l. de crea
tionibus. C. de epiſc. audien. Item requiritur quod promit-
tat adultum defendere: licet plerique dixerint, & male,
huiuſmodi promiſsionem nō eſſe neceſſariā, eo quod clau
datur ſub illa, quod promittat vtilia ſe facturū, inutilia au-
tem prætermiſſurum. ſed male, quia illa promiſsio refer
tur ad res, hęc vero ad perſonam. Finaliter requiritur de
cretum iudicis, quo res adoleſcentuli adminiſtrandę de-
clarentur: & erit hæc tanquam inueſtitura poſſeſsionis
curæ. l. fin. §. i. C. arbi. tutel. Si tamen iſte adoleſcens ha-
beret bona in diuerſis territoriis, iudex originis poſſet in
terponere decretum quod extēderetur ad bona alterius
territorij. l. magis puto. ff. de rebus eor. l. Papi. Item. §.
fin. de excuſa. tuto. Bar. in l. pupillo. de tuto. & cura. da.
ab his. Cyn. in l. vnica. C. vbi tuto. pet. & cu. Ibi, §. i.
no. caſum ſpecialem ſecundum glo. quod legitimus tutor
non ſatiſdat, valet in patrono tutore liberti. idem tenuit
glo. de legi. pat. tut. & dicatis vt ibi. In fi. glo. Sed cō-
tra prædicta oppo, fortiter quod tutores vel curatores
datia iudice qualitercunque, ſiue cum inquiſitione ſiue
ſine, indiſtinctæ teneantur ſatiſdare. vnde oppo. de §.
nos autem. de ſatiſda. tuto. Huius timore cōtrarij inquit
glo. in l. i. C. de tuto. & cura. quod omnes ſatiſdant & dixit
hunc §. noua conſtitutione correctum, quod non placet
Docto. Nam cum iſte §. ſit poſterior ad illum, abſurde
diceretur quod hic per illum corrigi debeat. quare ex men-
6 te Docto. melius dicite: Si quæratur † an datiui tutores
vel curatores ſatiſdare teneantur, aut ſunt dati ſine in-
quiſitione, tunc tenentur ſatiſdare: ſi autem cum inqui-
ſitione, tunc aut ſunt dati a minore magiſtratu, aut ſunt
dati a ſuperiore. Primo caſu tenentur ſatiſdare: & ita
loquitur. §. nos autem. Poſteriore vero caſu minime.
& ita loquitur. §. noſter: hic enim operatur excellen-
tia honoris & dignitatis, argu. l. ſi quis ex argentariis.
§. i. ff. de eden. dixit tamen Cyn. in dicta. rub. & Bald. in
l. legitimos. ff. de legit. tut. vnum dictum egregium, quod
ſi legitimi tutores vel curatores velint releuari, curent
quod tutela vel cura ipſis decernatur cum inquiſitione. al-
legat dictam l. legitimos. §. i. verſi. an ergo de legit. tuto.
d quod dixit Bald. eſſe ſingulare[d]. In fi. glo. in verbo,
7 maior ſi quæratur, † an quòd facit pars plurium colle-
garum, etiam omnes feciſſe intelligantur: dicite, quòd
quædam ſunt communia pluribus vt vniuerſis, & tunc
quod facit maior pars, omnes feciſſe intelliguntur, vt
hic, & l. quod maior. ff. ad municip. & l. aliud. §. re-
fertur. ff. de reg. iur. Quædam vero ſunt communia
pluribus vt ſingulis, & tunc quod maior pars fecit, om
nes feciſſe non intelliguntur. ita loquitur l. fundum. ff.
de ſeruitu. ruſtico. prædio. Regula limitatur, ſcilicet
quando quædam ſunt communia pluribus vt vniuer-
ſis. quòd factum a maiori parte intelligatur factum ab
omnibus: primo, in caſu in quo tractaretur de confir-
mando magiſtratu vltra tempus a lege ſtatutum, vn-
de ſi maior pars vniuerſitatis vellet rectorem confir-
mare vltra annum, non poſſet. §. fin. in authen. de de-
fenſ. ciui. Secundo fallit, quando maior pars vniuerſi-
tatis ſtatueret aliquid quod concerneret præiudicium ali-
quorum de vniuerſitate: vnde ſi maior pars vniuer-
ſitatis ſtatueret quòd tales de tali patria non dent vo-
cem in eligendo rectore, non valeret, nec dicerentur
omnes feciſſe, ſi illi contradicerent. allegatur glo. in c.
cum omnes. extra de conſtitutio. Tertio fallit, quando
maior pars faceret aliquid punibile: vnde ſi maior pars
ſtudij ſtatueret non eſſe obediendum literis ducalibus
in caſu aliquo omnes non dicuntur feciſſe, nec contra-
dicentes puniuntur. l. i. de magiſt. conue. ſecundum
vnum intellectum. Vltimo fallit, quando maior pars
ſtatueret aliquid inſuetum pertinens ad officium ſuum.
d. l. i. de magiſt. conue. ſecundum alium intellectum. Se-
cunda regula, in qua dicebatur, quod quæ ſunt communia
e pluribus[e] vt ſingulis, factum a maiore parte non in-
telligitur factum ab omnibus, fallit in l. maiorem. ff.
de pac. ne fauore libertatis pereant iura creditorum. Se-
cundo fallit in l. ſi plures. de relig. & ſumpt. fune. fauo-
re religionis. Tertio fallit in l. conſi. §. fin. ff. de curat.
furio. In fin. gloſſ. in verbo, partes. dicite: Si quæ-
8 ratur, † an pluribus diſcordantibus iudex debeat eos
compellere ad concordiam, videtur dicendum, aut di-
ſcordant in præiudicium proprium, & tunc ſi iudex re-
quiratur vt officium interponat, bene interponere po-
teſt. Si autem non requiratur, nequaquam, imo res
viribus fortunæ erit ſubiicienda. l. ſi cautiones. ff. fa-
miliæ erciſcundæ. l. fina. §. i. C. communia de leg.
Fallit ſi iudex viderit timeri de rixa & armorum coa-
dunatione. l. non eſt ſingulis. de reg. iur. glo. eſt in l. ſi
citius. §. iniquiſsimum. de vſufruct. Aut diſcordant in
præiudicium tertij, tunc res non eſt committenda for-
tunæ, imo recto iudicis arbitrio terminanda, vt hic, &
l. huiuſmodi. §. fin. de leg. i.

ADDITIONES.

a Iſte tit. totus diuiditur in tres partes principales. In prima ponit cui tutorea vel curatores teneantur ſatiſdare. In ſecunda ponit quãdo ſunt plures tutores vel curatores qui præferantur in adminiſtratione eum ſociis. In tertia, quomodo prouidetur pupillo contra officiales qui nullam cautionem vel non idoneam exegeruot.

b Et nn. ꝙ iſte tex. io prin. probat ꝙ aduerſatiua poſita cũ copula non denotat identitatem in iure: quod eſt contra regulam gloſſarum, vt eſt gloſſ. in l. ſed & ſi lege. in prin. ff. de pet. hære. & glo. in l. ii. §. fi. & ibi Bar. ff. ne quis eum qui gl. ſi. melior in l. patris & filii. in glo. & ibi Bar. ff. de vul. & pupil. Niſi dixeris ꝙ imo. hic denotat idem ius, propter id qđ dicitur in verſic. itaque per ſe. vbi Imperator declarat eum in proxime præcedenti verſi. non poteſt enim tutor vel teſtamentarius, vel legitimus compelli ad ſatiſdandum, ſicut & in prin. tex. Itẽ pondera hic eſſe tex. not. in ver. ꝙ ſi nemo, ꝙ quamuis teſtator qui dedit plures tutores, diſpoſuerit expreſſe per quem velit tutelam adminiſtrari, ꝙ tamen iſti electo a teſtatore, præferetur alius in adminiſtratione qui offerret ſatiſdationem, illo nolente ſatiſdare. quod not. Et ad id quod no. proxime dixi de dictione. Sed &, aduerte, ꝙ aliqui libri nõ habẽt copulã, ſed &, vt libri nooi in formis.

c Not. ibi fides. ꝙ electio teſtatoris fidem electi approbat, & ſatiſdationem excludit. Et idem eſt io executore teſtamentario. l. firmio. §. i. ff. quan. di. leg. ced. l. nulli. C. de epiſ. & cle. niſi poſt teſtamentum ceperit eſſe non ſoluendo. l. liberto. §. largius. ff. de aa. leg. per Bar. io l. diuus. ſupra ſi cui: pluſquam per l. Fal. Similiter tutor electus a iudice per inquiſitionem, neceſſario præſumitur idoneus, ideo non ſatiſdat. ff. de confir. tut. et ex hoc infertur, ꝙ facto iudicis contrarium probari non poteſt. Et tolligire in glo. in ver. idonei, ꝙ non ſolum præſumitur pro factis a iudice, ſed etiã pro fiendis, vt colligitur in l. eo tempore. ff. de pecul. & de hoc vltimo vide Inn. in c. nouit. extra de eo qui furtiae ordines ſuſcepit.

d Quid autem ſi vnus tutorum vult diuidere adminiſtrationem, & omnes alii gerere quia, præferetur? Dic ꝙ fiet diuiſio ceteris iouitis, per officium ordinis. argu. l. & puto. ff. fam. erc. & l. communi diuid. §. ſi duo. ff. de communi diuid. de quo per Bar. in d. l. i. §. pen. ff. de admi. tu. Et nunquid plures tutores ſimul agere poſsint? Bar. in l. decreto. §. duob. ff. de admi. tu. cõcludit ꝙ nõ reo poſtulãte vnũ ex eis eligi, ne in plures diſtrahantur. l. ism tamen. §. ſi tñ. ff. de iudi. ſolut.

e An in his quæ ſunt communia pluribus vt ſingulis, quod maior pars fecit dicatur factum ab omnibus, vide Bart. in l. & ſiium. §. fi. ff. de pac. vbi fauore libertatis dicitur factũ x pluribus, de quo per Dy. in c. quod omnes, extra de reg. iur.

1 *Bona tutorum & curatorum ſunt tacite pupillis & adultis hypothecata pro mala adminiſtratione.*

2 *Pro mala adminiſtratione tutorum & curatorum etiam conueniuntur hi qui ſatiſdationem exigere ſolent.*

3 *Paria ſunt, non facere, vel minus idonee facere.*

§. SCiendum. Finita tutela vel cura, non ſolum tutores vel curatores quondam conueniri poſſunt, verum, etiam qui ſatiſdationem non receperunt vel minus idoneam quã debuerunt. h. d.[a]

a Not. 1 † tutores & curatores qui male adminiſtrauerunt, teneri pro mala adminiſtratione: et pro hoc oĩa eorum bona ſunt tacite obligata pupillis & adultis a lege, vt ratio adminiſtrate tutele vel cure reddatur. l. pro officio. C. de admini. tut. 2 Item not. † non ſolum poſſe conueniri tutores pro mala adminiſtratione, uerumetiã eos qui ſatiſdationem exigere ſolent, ſi non exegerunt aut minus idonee. l. i. ff. de magiſtratibus conueniendis[b].

3 Ex quo not. ꝙ † parta ſunt non facere, vel minus idonee facere. concordat. l. quoties. qui ſatiſdare cogantur. No. tutores & curatores compelli ſatiſdare captura pignorum. Finaliter nota, præfectum vrbis & prætorem non teneri ac actione ſubſidiaria, nec etiam præſidem prouinciæ, nec alium quenquam cui eſt poteſtas dandi tutorem.[c] Glo. in verbo, ſubſidiaria[c]. ibi, & vſura. In gl. in verbo, neque. Hæc glo. inducitur in argumentum contra ſcholares, quibus eſt data poteſtas eſtimandi domos a rectore, vt ex praua eſtimatione poſſint. Sed circa prædicta dubitatur: pone ꝙ ille qui ſolet, non exegerit ſatiſdationem a tutore vel a curatore, eo, quia erat ſoluendo tempore quo conuenitur: nunc non eſt ſoluendo, an poſsit magiſtratus conueniri? dicite ꝙ ſic: ſi tamen vtroque tempore eſſet ſoluendo nihil magiſtratui poſſet imputari. l. i. §. diuus[d]. ff. de magi. conue. Ex quo dixit notabiliter Bal. ꝙ iudex maleficiorum qui tenetur accipere ſatiſdationem, ſi non acceperit tẽpore perpetrati delicti, & tempore quo fit contra eum executio, non poterit magiſtratus de negligentia conueniri in ſyndicatu. l. i. §. diuus. ff. de magiſt. conue. Si tamẽ magiſtratus qui ſperat officium ſuum de proximo finiturum, differat accipere ſatiſdationem, ut hoc onus tranſeat ad ſucceſſorem ipſe conueniri debet. l. i. §. ſciendum. de magi. conue. Quod facit contra iudices qui differunt proceſſus, vt illi a ſucceſſoribus expediantur, qui poterunt in ſyndicatu conueniri. d. l. i. §. ſciendum. ff. de magi. conue.[e]

ADDITIONES.

a Iſte §. diuiditur in qoatuor partes. In prima ponit, ꝙ officiales poſſunt conueniri actione ſubſidiaria. In ſecunda ponit, quando dicta actio competat, & an tranſeat ad hæredes. Io tertia ponit, an tutores vel curatores poſsint compelli ſatiſdare. In quarta declarat, contra quos officiales dicta actio ſubſidiaria competat. Seeanda ibi, ſubſidiaria autem. tertia ibi, quibus conſlitutionibua, quarta & vltima ibi, neque autem præfectus.

b Item no. ꝙ nedum. magiſtratus tenetur actione ſubſidiaria, ſed etiam hæredes eius. Eſt tameo differentia, quam facit Iuriſconſultus in l. non ſimiliter. ff. de magiſt. conuen. & hoc vult glo. hic in verbo, conſtitutionibus quia magiſtratus tenetur de dolo, lata culpa, & leui: ſed hæres non tenetur de leui, niſi in tribus caſibus, quos ponit tex. notabilis in l. i. C. de hær. tut.

c Ad euidentiã gl. in verbo, ſubſidiaria, præmitte, ꝙ actio directa eſt illa quæ expreſſe venit ex verbis & mente legis. Illa aũt dr̃ vtilis, quæ venit ex mente tñ. ita declarat glo. in l. actio. ff. de neg. geſt. licet in effectu non differant, vt ibi eſt tex. Et aduerte dum gl. vult, ꝙ aliquando pupillus põt cõueniri tutorem, & aliqñ magiſtratũ: tñ eſt drĩa, quia ſi aliqñ conueniat tutorem ratione male adminiſtratioois, præfertur ceteris creditoribus. l. dabimus. ff. de priui. cred. Si aũt conueniat iudicem tã minoris diligentiæ adhibite, non eſt prioilegiatus. ſed venit cum aliis. l. i §. priuilegium ff. de magiſt. conoe. & ibi per Bar. de ratione diuerſitatis.

d Item aduerte dum dr̃, ꝙ nedum tutor conuenitur ad vſuras, ſed etiã magiſtratus: hoc tñ fallit in fideiuſſore ipſius magiſtratus. d. l. libertus. §. fin. imo fideiuſſores magiſtratus in nihilum tenentur, quantum eſt ad pupillam. l. i. in prin. ff. de magiſt. con. Fe dum glo. in prin. vult ꝙ contra curatorem competat actio directa negotiorum geſtorum, male dicit, ꝙ contrarium tenet gl. in l. actio. & ibi Bar. ff. de negu. geſt. & gl. in l. tutori. & ibi Bar. C. de neg. geſt. & in contrarium habes rub. ff. de tut. & rat. diſt. & rubr. de contraria & vtili actio. ergo contra curatorem competit actio in factum quæ appellatur ſubſidiaria. l. quoties. ff. de præfect. vrb. Nec obſt. l. fi. hic allegata in glo. qoia reſponde vt ibi per Bar. qui tenet contra hanc gl. Et de hac gl. & circa eã vide Bar. & alios in l. i. C. de eden. poſt ſingolarem glo. ibi.

e Intellige d. l. i. de magiſtratibus, vt teneatur i ſubſidium, eſſe veram quando ad ipſum magiſtratum, ſpectat recipere fideiuſſores, vt ſcripſi in tea, Item limita, hoc eſſe verum qñ tutor ipſe non fuiſſet ſoluendo a principio, & tpe quo potuerit conueniri erat ſoluendo, ſed tñ poſtea eſſet effectus non ſoluendo, tunc magiſtratus non tenetur. l. i. §. ſi magiſtratus. ff. de magid. conue. ſed ad ipſum tñ magiſtratum ſpectat probare eum tunc fuiſſe idoneum. l. ex perſona. C. de proba. l. fideiuſſores. §. ſi is. ff. de fideiuſſ. & per Bartol. d. §. magiſtratus. & l. non eſt neceſſe. ff. de proba. & l. emilius. ff. de admini. tut.

TITVLVS XXV.

De excuſatione tuto. vel curato.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de tutoribus & curatoribus. uerum quia hi uarijs ex cauſis excuſari ſolent, ideo de his tractaturus intitulauit Imperator de excuſatione tutorum & curatorum.

1 *¶ Numerus filiorum excuſationem præbet a tutela & cura: quod de filijs & legitimis & naturalibus intellige.*
2 *Mortui in acie principij. dicitur & finguntur uiuere per gloriam.*
3 *Id dicitur deperditum in bello quod propter cauſam belli deperditur.*
4 *Si uulneratus in acie belli reductus in patriam fuerit, & moriatur in patria ſua, non dicitur mortuus in bello.*
5 *Facilius impeditur faciendum quam quod factum tollatur.*
6 *Priuilegium quod habeo propter te, competit mihi contra te, quod qualiter procedat ibi uide.*
7 *Beneficiũ reſpectu certe rei conceſſũ non debet trahi ad aliũ caſum.*
8 *An numerus liberorũ excuſet patres non tantum a muneribus perſonalibus, uerumetiam patrimonialibus.*

EXcuſantur. Habens tres liberos in Roma, vel quatuor in Italia, & quinque in prouincijs, a tutela & cura poteſt excuſari, ſi ſint naturales & legitimi: ſecus ſi naturales tantum, ſiue legitimi tantum. Et idẽ in nepotibus ex filio eſt cenſendum. h. d.

1 Not. φ † numerus trium liberorum in Roma, & quatuor in Italia, & quinque in prouincijs habet excuſare
a patrem ab onere tutelæ, & curæ: & hoc [a] operatur fauor liberorũ, quorum reſpectu onus patribus infertur: quia & honoratur pater per filiũ, magiſter per diſcipulũ, ciuitas per ſubiectũ, in auth. de defenſ. ciuit. §. ij. & ibi not. quia in illis locis maior eſt honor patri habere filios, quã in prouincijs. Hęc limitabitis eſſe vera in filijs legitimis & naturalibus: ſi vero eſſent naturales tantũ, nõ poſſet pater ꝓpter eos excuſari. l. ij. §. i. ff. eo. quia nõ debet ex delicto ſuo habere priuilegiũ. Itẽ ſecũdo limitabitis eſſe vera, niſi ſint adoptiui, & ſic legitimi tm̃: alioquin daretur materia ſe excuſandi a tutela vel cura, propter facilẽ filiorum adoptionem, vt hic. Item no.
b ſicut numerus [b] filiorum habet excuſare patrem a tutela vel cura, ita numerus nepotum ex filio: ſecus ex filia, quia nepotes ex filio ſequũtur familiã aui paterni. §. fi.
2 ſupra de patria poteſtate. Item no. in ver. filij. φ † filij defuncti nõ præſtant excuſationẽ patri, niſi ſint defun
c cti in acie [c] pro repub. pugnantes: quia licet tunc mortui ſint per naturam, dicuntur tamen viuere per gloriã. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquiliam. Sed hic Doct. dubitauerunt. Pone φ filij ſint
d vulnerati in acie belli, & reducantur in patriam [d] ac moriantur, nunquid proſunt ipſi patri, vt in bello defuncti
3 dicantur? Videretur φ ſic, quia † illud dicitur deperditum in bello, quod propter cauſam belli eſt deperditũ, l. i. §. ex incẽdio. ff. de incen. ruin. nau. & quia locus mortis debet trahi ad locum vulneris. arg. in l. huic ſcripturæ. ff. ad legem Aquiliam. Veritas eſt in contrarium, per
e l. bello. [e] ff. eod. Non obſtant iura contraria, quia † ideo
4 tales filij vulnerati in bello, et mortui in patria, nõ proſunt patri, quia non finguntur viuere. ratio, ne due fictiones ſimul concurrant: fictio enim cadere debet ſuper terminis veris & naturalibus, non autem ſuper terminis fictis d. l. bello. & l. i. C. de dotis promiſ. l. cũ poſt. §. gene. ff. de iure dot. eſſent enim due fictiones: prima translatiua de loco ad locum, vt locus mortis trahatur ad locum vulneris. Secũda, φ mortuus in patria, fingatur mortuus in bello: ſuper hac enim fictione non poteſt cadere alia fictio, quia tales filij mortui per naturã, finguntur viuere per gratiam. ſed in iuribus contrarijs non tractabatur niſi de vna fictione, hoc eſt, translatiua de loco ad locum. Vnde hic dicunt Doc. ſi conuentio fuerit facta cum duce belli, φ æſtimatio equorũ mortuorum in bello reſarciatur armigeris, quod habebit locum in equis vulneratis in bello & mortuis domi. quia ibi tractatur de vna ſola fictione, & armigeri petunt æſtimationẽ de iure cõi ex conuentione. l. i. ff. de pac. l. i. §. ſi conueniat. ff. depoſiti. Et idem dicunt Doctores de morte, vt tẽpus mortis trahatur ad tempus vulneris. d. l. huic ſcripturæ. ff. ad leg. Aquiliam. Vnde pone aliquis vulnerauit aliquem, iudex putans illum vulneratũ eſſe mortuum, facit decapitari vulnerantem: ſi poſtea vulneratus moritur, videtur iuſtificata ſententia decapitationis, quia tẽpus mortis trahitur ad tempus vulneris, quod nõ placet ea ratione, quia ſententia nulla, ex cauſa ſuperueniente iuſtificari non põt. regula iuris, quod ab initio. iuncta l. prolatam. C. de ſententijs. Pręterea ſi duo ex tribus iudicẽt, tertio abſente non citato, ſnīa eſt nulla, nec poſtea approbatur ex approbatione tertij ſubſequẽte gl. ordin. in l. inſtant. C. de iure fiſc. lib. x. Eodem modo ſi iudex delegatus iudicauerit non viſo reſcripto cauſæ delegatæ, ſententia eſt nulla, licet ex poſt facto appareat inſtrumentũ. c. cum in iure peritus. & ibi glo. extra de offic. & pote. iud. deleg. Dicatis vt in d. l. bello. In
f tex. ibi, munus publicum. [f] &c. Ex §. item diuus. not.
g adminiſtrantem res fiſcales [g] poſſe excuſari ab onere tutelę & curę. Eodem modo abſens cauſa reipublicę, perpetuo excuſatur ab illa tutela & cura. Si tamẽ ante abſentiam illa tutela vel cura deferatur, excuſatur, nõ perpetuo, ſed pro tẽpore quo abfuerit, ſtatimque reuerſus tenebitur adminiſtrare, nec vnius anni in hoc caſu ſpatium habet. Finaliter not. quod ille qui habet poteſtatem aliquam, puta quia magiſtratum exercet, excuſatur a tutela vel cura ſibi deferenda, nõ autem a iam delata:
5 quia † facilius quid impeditur faciendum, quam iam factum tollatur. l. patre furioſo. ff. de his qui ſunt ſui vel
h alieni iuris. Glo. in verbo, ſemeſtribus. [h] In glo. excuſantur. ibi. §. fin. hoc tenet Bar. In fin. hoc commu-
6 niter approbatur. Ex quo colligitis, quod † priuilegium quod habeo propter te, poſſum de iure vti contra te. Ex quibus infertur, q̃d vxor Doctoris vel militis quæ habet priuilegiũ ex perſona mariti, vt a quocũque dña appelletur, poterit vti hoc beneficio cõtra maritum, vt ipſe maritus habeat neceſſe eam dominã appellare: tamen ipſa faceret contra ſtimulos naturales, ſi hoc exigeret a marito. Secundo infertur ad quæſtionem. Scire debetis, quod ſi ſit finita dilatio data actori, & poſtea detur noua dilatio reo, hæc eadem dilatio eſt præſtanda actori ex perſona rei. l. petendæ. C. de tempor. in integrum reſtitutione petenda. Pone quod tu reus conuentus velis renunciare dilationi, ne ego actor vtar, nunquid poſſis ex prædictis? Videretur determinari quod non: quia hoc priuilegio dilationis quod ego actor habeo propter te reum, vti poſſum te inuito dicta l. amiciſſimos. §. fina. l. ſi poſt mortem §. fina. de contratabu. & hoc fuit viſus tenere Bald. At Bartol. contra, qui limitauit primum intellectum gloſſe. pro quo l. ſi iudex circumuento minore. ff. de minor. de quo dicatis, quia non determino, vt in l. petendæ. ſupra alleg. & dicta l. amiciſſimos. ff. de excuſatio. tuto. Si tamen queratur, an priuilegium quod habeo propter te, vti poſſim contra te: dicite, aut tu participas de eodẽ priuilegio, aut non. Primo caſu non poſſum vti contra te d. l. ſi iudex circumuento. poſteriore autem caſu poſſum vti contra te. d. l. amiciſſimos. §. fin. & l. aſſiduis. C. qui pot. in pig. hab. In fin. glo. in verbo,
7 in prouincijs. ratio eſt, quia † beneficium alicui attributum reſpectu certe rei de iure ſingulari, non debet ad

aliũ

alium caſum extendi. argumen. in l. iue ſingulare. & l. quod contra. ff. de legi. in l. fina. ff. de conſti. princ. in cap. cum dilectus. extra de appel. In gloſſ. minimum. in
s fi. Sed contra prædicti opp. & imo videtur † quod numerus liberorum non ſolum habeat excuſare patres a muneribus perſonalibus, verumetiam a patrimonialibus: vnde oppon. de l. ſi quis decurio. C. de decur. lib. x. vbi habetur quod numerus liberorum excuſat patrem a quibuſcunque muneribus. Solut. ibi loquitur in numero xij. liberorum, non autem minus. Et ibi not. duplicem ſpeciem munerum publicorum: quia quædam ſunt publica authoritate, ſed vtilitate priuata, ad quæ bene facit l. hi qui adſcripti. C. de appella. l. i. §. ſi quis tutor. ff. quando appellandum ſit. In glo. per gloriam. in fi. dicite, quod habetur pro mortuo quo ad beneficia tributa de iure ciuili: ſecus quo ad ea quæ producuntur de iure naturali vel gentium l. quidam. ff. de pen. In glo. fin. in verbo, excuſantur. Nam ſi ignominioſe renuntietur ante completam militiam, nullam habet excuſationem, eſt enim triplex remiſsio, vna quæ fit propter honeſtam cauſam & iuſtam, puta infirmitatis: alia ignominioſa, vt ſi quis propter negligētiam arma deponat l. milites agrum. §. miſsionem. ff. de re milit. Simile dicitur in ſcholare, quia in eo eſt honeſta remiſsio quando gradu adepto reuertitur in patriam ſuam, vel quando ante adeptum gradum, ſtudium deponit ex cauſa neceſſaria, puta infirmitatis vel mortis parentum. quando autem deponit ſtudium propter voluptates quibus inuoluitur tempore carniſpriuij, iſta eſt ignominioſa, & eum infamat.

ADDITIONES.

a Hanc rationem ponit Io. Fab. hic, quā ſibi adſcribit iſtæ: Si illa ratio eſt vera, ſequeretur ꝙ etiam arrogati non excuſarent, & tñ videtur contra intellectum gl. hic, volētis ꝙ adoptati ab auo naturali proſint, quia tranſeunt in poteſtatem: ergo idem in arrogatis. Præterea quod illa ratio non ſit vera, patet. Nam non eſt verum ꝙ per adoptionem ideo non fiat excuſatio, propter facilem filiorum adoptionem: quia poſtquam tutela ſemel eſt ſuſcepta, filii poſtea ſuſcepti non excuſant, vt ſupra dixi. Cogita tamen, quia ad illa bene poſſet reſponderi. Sed magis aduerte ad intellectum huius glo. & ad id quod ſupra dixi de arrogato, quia credo vtrunque falſum, quamuis nullus aduertat. Nam dum glo. vult ꝙ adoptiui ab auo vel proauo proſint, quia hodie tranſeunt in poteſtatem, eſt falſum: quia ſecundū hoc olim adoptiui indiſtinctè tranſibant in poteſtatem & familiam, & tamen non excuſabant l. ſextumdecimum. §. adoptiui. ff. de vaca. mune. Et per hoc patet ꝙ nec etiam arrogati excuſant, cum de iure Digeſt. quantum ad tranſitū poteſtatis nō eſſet differentia inter arrogationem & adoptionem. Teneo ergo quòd adoptati ab extraneo vel ab auo, & arrogati, nec olim nec hodie, ſiue tranſeant in poteſtatem ſiue non, excuſant, ſed ſolum legitimi & naturales. Et rationem diuerſitatis puto, quia onus adoptiuorū vel arrogatorū habet ex volūtate, vnde eum non excuſat ab alio onere: ſed onus naturalium & legitimorum habet ex neceſſitate, vnde ab altero excuſat.

b Et ideo ſi quis a muneribus vult habere excuſationē propter filios, neceſſe eſt ꝙ filii ſint legitimi & naturales: ſecus ſi eſſent legitimi vel naturales tantum, vt ff. eod. l. ii. §. legitimis. & d. §. oportet.

c Idem dicas de filiis religionem ingreſsis, qui dicuntur mortui mundo. l. Deo nobis. C. de epiſ. & cle. Sed cōtrariū eſt verū, quia iſti mortui pro celeſti patria, dicūtur viuere per gloriā, ſicut mortui pro temporali patria, vt hic.

d An vulnerati in bello & mortui extra bellum fingantur in bello mortui &c. Hic adde, ꝙ quamuis filii mortui in bello & in acie proſint patri, tamen filii capti in acie & exiſtentes captiui non proſunt patri tex. eſt notab. in l. ii. C. q numero liberorum. & glo. in d. l. iii. §. oportet. ff. eod. de cuius deciſione multum miratur Nico. de Neap. hic & in d. §. oportet. & rationem ipſe aſsignat in d. l. ii.

e Nut. propter armigeros: dic quod hoc tenet Dyn. & Bald. in l. bello. hic allegata & in l. ex incendio. ff. de incen. ruin. nauf. l. in bello. ff. de capt. & l. damni. ff. de dam. infe. Non ob. hic text. quia hoc eſt inuentum fauore pupillorum, ne careant tutore.

f Item not. ibi, munus publicum. ꝙ tutela eſt munus publicum, ſcilicet authoritate, ſed vtilitate eſt priuatū. Et ideo licet ſit alicui conceſſa immunitas a muneribus publicis, nō excuſatur a tutela niſi ſpecialiter ſit dictum. l. ſpadonē. §. qui acceperit. ff. eo. Et dum hic fit mētio de munere, adde quot modis capiatur declarat tex. in l. munus tribus. ff. de verb. ſig. Et proprie munus dicitur bonum alicui iniūctum de publico, quod neceſsitate ſubitur. l. munus proprie. ff. de verb. ſig. dona autē proprie ſunt quæ nulla neceſsitate, ſed ſponte præſtantur, vt ibi dicitur. Et quid ſit tale munus publicum, declarat Iuriſconſ. in l. pupillus. §. munus. eod. titu. hic in gloſſ. alleg. quia munus vt ibi dicitur, eſt officium priuati hominis: ex quo commodum ad ſingulos vniuerſoſq; ciues, rationeq; eorum, imperio magiſtratus, extra ordinarium peruenit.

g Idem in adminiſtrāte alia bona Cæſaris, & ſic idē in procuratore Cæſaris. l. adminiſtrātes. in prin. ff. eo. Nam princeps dicit habere duplex patrimonium, & duplices procuratores. gl. in l. procurator. C. de eden. tex. & gl. in §. fin. infra de vſucap. l. bene a Zenone. C. de quad. proſcrip. l. apud Iul. §. fi. ff. de leg. i. Idem eſt in conſiliariis & adhærentibus perſonæ ipſius principis. l. iuriſperitos. in princ. ff. eo. & illi in perpetuum excuſantur: vt ibi dicit tex. Ex ſic patet, vtilitatem fiſcalem & publicam præferri priuatæ. l. i. ff. ſolut. matrimo. & hoc verum intelligite quod excuſantur poſt adminiſtrationem ſuſceptam & inceptam non autem prius, v. not. ff. eod. l. non tantum. §. ſane. & §. vacaret. ff. eo. l. propter magiſtratum. & l. adminiſtrationem. & ita etiam excuſantur a publicis muneribus, vt ff. de vacat. mune. l. his oneribus. in fin. & ff. de iur. immuni. l. ſemper. §. negotiatores.

h Not. in glo. in verb. ſemeſtribus: ꝙ Imperatores dabant operā bello & ſtudio alternatiue, ſex menſibus. nā hoc ſtudium, ſcilicet legum & armorum, eſt neceſſariū pro ſuſtentatione reipublicæ, vt in prin. huius libri. Sed quæro, cui prius dederint operam. Dicit glo. ꝙ bello. in l. poſtliminiū. §. filius. ff. de capt. vbi dicit, diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam charitas liberorum.

1 Propter paupertatem quis excuſatur a tutela.
2 Argumentum a contrario ſenſu valet & tenet.
3 Creditor pupilli vel adulti hodie non admittitur ad tutelam vel curam.
4 Creditor vel debitor modicæ quātitatis pōt eſſe tutor vel curator.
5 Si pater ſoluat collectam filius excuſatur, vel econtrario.
6 Quis appelletur pauper.
7 Ruſticitati cui eſt ſimplicitas annexa, excuſationem præbet a tutela.

§. Item propter. Non ſummatur. Nota primo, ꝙ propter litem, quæ eſt de omnibus bonis cum pupillo vel adulto, quis excuſari poteſt a tutela vel cura. Idem ſi ſit de hæreditate aliqua vel maiori parte bonorum, vt hic, & l. propter
a litem. ff. eod. Item nota, tria onera [a] tutelarum vel curarum præſtare immunitatem vocato ad quartam tutelam. Item not. quod numerus pupillorum vel adultorum non arguit pluralitatem tutelarum vel curarum, ſed numerus patrimoniorum, concordat l. tria.
1 & l. diximus. §. fina. ff. eodem. Item not. quod propter paupertatem quis excuſatur a tutela vel cura, concord. l. paupertas ff. eodem. quod qualiter intelligatur, ſtatim dicam in gloſſ. Item nota, quod aduerſa va-
b letudo [b] quæ præſtat impedimentum vocato ad tutelam vel curam in rebus ſuis adminiſtrandis, præſtat immunitatem ad adminiſtrandas res alienas. Nota, in verſicu. ſimiliter quod ignorantia literarum iuncta experientia rerum, non præſtat immunitatem a tutela & cura. Item nota in verſicu. item ſi pro-

c pter. quod ſi datur tutor propter inimicitias [c], poteſt ex
2 cuſari a tutela & cura. Item not. † tenere argumentũ
a contrario ſenſu. concordat. l. i. §. huius rei. ff. de officio
eius. No. quod non excuſatur quis ſi dicat ſe non co-
gnouiſſe patrem pupilli vel adultorum. Nota. quod
inimicitię capitales, vel cauſa a te mota, vel a patre pu-
pillorum vel adultorum, præſtant immunitatem excu-
ſationis a tutela & cura. Nota quod maior lxx. an-
nis a tutela & cura poteſt excuſari: minor autem vigin
tiquinque annis nec volens admittitur. Idem & in mi-
lite. In fine gloſſ. in verbo, propter litem, nota. quod
3 † creditor pupilli vel adulti hodie non poteſt admitti ad
tutelam vel curam. Idem aperte tetigit gloſſ. in l. pater.
ff. de procu. item in authent. minoris. C. qui dar. tuto.
poſſunt. item ſub dubio in l. propter litem. ff. eo. Alij te-
nuerunt contrarium, quos ſequuntur Raynutius &
Dynus dicentes, quod licet creditor poſſit excuſari a tu
tela & cura, non tamen prohibetur tutelam adminiſtra
re vel curam. ſed creditum ſuum amittit dicta authent.
d minoris Bald. tenet opinionem communem. Gloſſa [d]
mouetur ratione ſubtili, vt & ipſe atteſtatur. Nam quo
tieſcunque remotio impedimenti præcedit actum, actus
valet & tenet. l. in tempus. ff. de hæredibus inſtituendis.
Si vero actus præcedat remotionẽ impedimenti, actus
non valet nec tenet, etiam ſubſecuta remotione. l. i. §. ſi
filius. de lega. iij. l. i. de regu. Cato. ſed hic præcedit actus
datiuus tutele, ergo ſequitur remotio impedimenti, hoc
eſt, amiſſio debiti: hæc remotio veluti præcedens non
validat actum nullum præcedentem. Sed vos poſſetis
reſpondere, quod iſte actus & remotio impedimenti ſi-
mul concurrunt vt ignis & calor: quia eo ipſo quod tu
telam acceptat eo momento creditum perdit. Mouetur
ſecundo: quia quemadmodum creditor prohibetur, ita
& debitor nihil poteſt amittere, niſi tutela priuari. Idẽ
dicemus in creditore vt priuetur tutela vel cura: nam
vna determinatio reſpiciens plura determinabilia, ea
equaliter determinat. l. quamuis. C. eodem. l. hoc iure.
ff. de vulga. & pupillari. Sed poſſetis reſpondere quod
debitor præciſe grauatur in hoc, quia ad duplicationem
4 debiti exoluendi tenebitur. Adijcite prædictis, qđ † cre-
ditor modice quantitatis, vel etiam debitor, non prohi-
betur ad tutelam vel curam admitti, quinimo poteſt ex
cuſari, quia de minimis lex non curauit. l. ſcio. ff. de in in
tegrum reſtitu. Et appellabitur modica quantitas arbi-
trio iudicis, terminantis ſecundum quantitatem patri-
monij pupilli vel adulti. gloſſ. eſt in dicta authen. mino
ris. In glo. tria. ibi, §. i. dixit Barto. in d. l. tria onera,
quod iſti qui affectant per practicas gradum Rectora-
tus, non poſſunt excuſari ab oneribus, quia officiũ ſum
ma cum opera affectarunt. Ibi, omnes computaren
5 tur. Ex hoc dicit Baldus quod † ſi pater ſoluat collectã,
filius ſuus excuſatur, & econtra, quod verum eſt, ſi fi-
lius cum patre habitet, & ſint bona communia: ſecus ſi
ſeorſum, & ſint bona ſeparata. l. diximus. §. fina. & ibi
gloſſ. parua. ff. eodem. In fine gloſſe. Hæc glo. iudicio
meo aperte loquitur contra caſum l. ſi quis tutor. §. i.
de ritu nup. Non obſtat §. ſi ciuitates. quia ibi loquun-
tur in eo qui erat obnoxius futurus ex facto alieno: ho
noratus autem tutor eſt obnoxius ex facto proprio:
& fuit reſponſio Iuriſconſul. in d. l. ſi quis tutor. §. i. de
quo honorario tutore habetur in l. quid ſi forte. §. i. ff.
6 de ſolut. In gloſ. paupertatem. ibi, oporteat, not. † il-
lum appellari pauperẽ qui habet neceſſe laborare pro
victu. idem tenuit gloſſ. in l. paupertas. ff. eo. Ex quo di
xit notabiliter Bal. quod ſi ſit factum legatũ pro puel-
e lis pauperibus [e] maritandis, ille comprehenduntur ſub
legato, quę habent neceſſe laborare pro victu & veſti-
tu. In fine. glo. no. tribus modis quem appellari pau
perem. Primo, qui non habet tantum in bonis vt pupil
lus & adultus, Secundo, qui non habet facultatem quin
quaginta aureorum, pro quo l. nonnulli. de accuſ. glo. i.
§. fin. in authen. de exiben. & introd. reis. Tertio, qui ha
bet neceſſe laborare pro victu & veſtitu, vt hic, & l.
paupertas cum glo. ff. eo. Alibi dicitur quod ille pauper
appellatur, qui non habet facultatem centum aureorũ.
§. ſed ſi noſtra. infra de ſucceſſ. lib. Alibi, quod ſtatur opi
nioni vulgi quis appelletur pauper, & qui diues, vt per
glo. in authen. præterea. C. vnde vir & uxor. Puto ego
quod ille appellatur pauper, qui miſer eſt ingenio & ni
hil capit. Tamen pro concordia harum gloſſarum di-
ſtinguite ex mente Bar. Cum quęritur, quis pauper ſit
appellandus, dicite: aut tractamus de actu in quo verſa
tur modicum præiudicium pretextu paupertatis, & tũc
ſtatur opinioni vulgi, & vera ſit ſententia gloſ. in l. vbi
adhuc. C. de iure dotium. Aut loquimur in actu in quo
verſatur magnũ pręiudiciũ, vt hic & tunc aut lex in eo
actu prętaxauit quantitatẽ, & tunc ille qui non habet il
lã quantitatẽ, pauper appellatur. ita loquitur. l. nonnul-
li. ff. de accuſa. & §. ſed noſtra. infra de ſucceſ. lib. & glo.
in. §. fi. in authen. de introdu. et exhiben. reis. Aut lex nõ
taxauit certam quantitatem, et tunc tota res arbitrio iu
dicis relinquitur. ita loquitur gl. in d. authent. præterea,
qui tñ iudex ſecundum quantitatem patrimoniorum
& qualitatem perſonarum, quem pauperẽ appellabit,
facit l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de offi. præſi. ad quod
bene facit l. ſed ſi ſuſceperit, cum glo. ff. de iudic. In fi,
7 glo. in verb. neſcit no. † ita demum ruſticitatem præſta
re excuſationem, ſi ruſticitati annexa ſit ſimplicitas. Si
autem nõ ſit annexa ſimplicitas, ſed ſint ruſtici ſagaces
et verſuti, vt ſunt hodie oẽs, ſcđm Bal. tunc non excuſa
rentur. d. l. athlete. §. de ruſticis. In fi. gl. in verbo, mili-
te, quia aliæ ſunt clare, dicite vt per gl. in l. pe ff. ex quib.
cau. maio. in integ. reſtit. & dixi in. §. filiusfamilias ſi mi
e litauerit. ſupra quibus modis ius pat. poteſta. ſolui. Gl.
f item maior. [e] Glo. in verbo, nec volens. [f]

ADDITIONES.

a Et ad iſtum tex. dum vult ꝙ tria onera trium tutelarum
vel curarum præſtant excuſationem a quarta tutela vel cu
ra: adde, hoc procedere ſiue ſint iſta tria onera ſimplicia, vt
tres tutele vel curæ: ſiue mixta. vt tutele & cure ſimul. l. ii.
§. amplius. ff. eo. Item hoc procedit ſiue iſte tres tutele vel
cure ſint expedite, ſiue adhuc pendeat appellatio ſuper ter
tia. l. duximus. in prin. ff. eod. Item hoc procedit etiam ſi ſit
vna ſola tutela adeo ponderoſa, ꝙ equipolleat tribus: quia
tantam excuſationem præſtat ſicut tres tutele oneroſe. ca-
ſus eſt ſingu. in l. ſi is qui. in ver. ceterum. ff. eod. Iſta tamen
regula huius tex. recipit octo limitationes, colligendo ſi-
mul ea quæ hic dicuntur in gloſſ. & quæ hic dicuntur per
Ange. in diſtinctione ſua, licet ei aliqua addam. Et primo
fallit, niſi iſte tres tutele eſſent leues aut leuiſſime, vt quia
exigui patrimonii, vt hic dicit glo. & eſt tex. licet gl. non
alleget, in l. ſpadonem. §. fi. ff. eod. tit. Secundo fallit, niſi al-
tera ex iſtis tutelis eſſet honoraria, vt hic dicitur in gloſſ.
Tertio fallit, niſi iſte tutele eſſent affectate, vt hic in gloſſ.
poſt iſtum tex. Quarto fal. niſi iſte tres tutele eſſent eiuſdẽ
patrimonii, licet diuerſorum pupillorum, vt hoc tex. & di
citur hic in gl. Quinto fallit, niſi altera iſtarum trium tu
telarum eſſet breui tempore finienda, puta intra ſemeſtre
vel breuius tempus, vel etiam quarta de nouo ſuſcipienda,
eſſet breui tempore duratura, tunc non præſtat excuſatio-
nem. tex. eſt notab. in l. non tantum. in prin. ff. eo. Sexto fal-
lit, quando iſte tres tutele ſunt eiuſdem generis: ſecus ſi eſ-
ſent due imperfecte excuſationes diuerſi generis, vt due tu
tele & duo filii. l. i. in fi. C. qui numero lib. tut. Item ſufficit
tres tutelas eſſe in vna domo, vt omnes homines tam pater
quam filii excuſentur, ſiue filius de conſenſu patris. l. dixi-
mus. §. ſi pater. de excuſa. tu. Et idem ſi impoſitio præſtanda
ſit in onere perſonali, vel ſit impoſitio ratione perſone: quia
ſicut plura extrema, ita & plures præſtationes. l. licet. C. de
decur. & eſt gl. ſing. in l. ii. C. qui etate. & per Bart. in d. l. di-
ximus. §. ſi pater.
b Adde etiã, ꝙ aduerſa valetudo & infirmitas medicãtis,

qua

qos quis non pôt comparere in iudicio, reddie iudiriũ nul-
lũ, ſi iudex rontra infirmum ſrienter proferat ſententiam
ſi autem ignorantet, tunr valet, ſed reſtituitut in integrum.
Et ideo cautela eſt quod iudici nuntietor infirmitas, ita no.
Bar. & videtur tex. in l. quæſitum. ff. de re iudic.

c Adde, ꝙ etiam vbi quis eſt inimicus alicuius, ꝙ præſumi-
tur inimicus filiorum ſuorum, & aliorum in ſua cognatio-
ne & domo. l. vnica. C. ſi quarunque præd. pote. & melius in
l. ſi res prouinciæ. & l. ii. & iii. ff. de lib. cau. Et ſimiliter qui
facit ligam vel parentelam cum inimicis meis, præſumitur
meus inimicus. l. liberi. C. de inof. teſta. & ibi per Sali. Et
qualiter repellatur teſtis, vide gl. iii. q. ii. in prin. & in c. cũ
oportet. extra de accuſ. & in Spe. tit. de teſte. in prin.

d Et pro iſta parte facit, quia per impoſitionẽ pene actus
validatur. l. fina. ff. de diuor. & maxime quando reſpicit præ
iudicium alterius, vt vult Bar. in diſtinctione ſua, in l. præ-
tor. in prin. ff. de ope. no. nun.

Quæ dicatur puella pauper vt conſequatur hoc legatum,
vide Bellon. côſi. xvi. per totum, qui conſulit côtra Decium.

e In gl. item maior ſeptuaginta. quærit Petrus, quæ eſt ra-
tio diuerſitatis, ꝙ minus tempus requiritur in illo quam
in iſto? & dicit ꝙ eſt, quia iudex qui habet prouidere toti
vni prouinciæ, habet maius onus quã tutor, & ideo excuſa-
tur propter minus tempus, vt hic latius habes per Nico. de
Neapo. qui cum hac ratione tranſire videtur. Sed non eſt ge
neralis in quocunq; alio munere pſonali, puta in cuſtodia
caſtrorum: vnde ego nô ſcirẽ aliud dicere, niſi ſpeciale eſſe
fauore pupillorum, vt plures reperiãtur tutores, prout di-
cit gl. in ſimili, in prin. huius tit. in verbo. minus. ad finem.

f In gl. in verbo, nec volens. ibi, niſi a commilitone. Iac. de
Are. in d. l. maritum. §. fi. vt refert Nico. de Neap. hic & ibi
tenet contrarium. & dictum §. fio. intelligit in veterano, vt
ibi latius per Nico. In fin. glo. aduerte quia leges allegate
per glo. non loquuntur de quarto gradu, ſed dicunt ipſum
ad tutelam legitimam admitti, quaſi non ad teſtamenta-
riam vel ad datiuam. arg. eo. titu. §. Deo amabiles. & in d. §.
præsbyteros, ſed poſſunt presbyteri: quia cum ipſi admittan
tur ad hæreditatem agnatorum & cognatorum vſque ad
quartum gradum, vt §. interdicimus. in authen. de eccleſ.
titu. eodem iure admittuntur ad tutelam vſque ad quar-
tum gradum, ſecundum Pet. argu. ſupra de leg. patr. tutel.
ad notam. Nico. de Neapo.

1 Qui propter officium vult excuſari, debet illud exercere.
2 Interpretatio legis ita fieri debet, vt per eam non incidamus in abſurdum.
3 An doctores legũ ſiue practicãtes ſiue profitẽtes excuſentur a tutela.
4 Ex priuilegio apoſtolico & imperiali, & antiqua conſuetudine, ſtudia ſunt approbata.
5 Propter virũ ſapientẽ & excellentem recedi pôt a cõi ſtatuto.
6 Mitius agitur cum lege quam cum homine.
7 Quilibet præſumitur ſcire quæ ſunt, non quæ cõmuniter accidunt.
8 Sicut actio in ſcriptis redigenda eſt ita exceptio.
9 Curator non poteſt matrimonium contrahere cum adulta.

§. ITem Romæ. Non ſummatur. No.
primo, grãmaticos, the-
thorea, medicos, qui artem exercent in Ro-
ma vel in ciuitate propria, a tutela & cura
excuſari. Secundo not. ex mente Bald. ꝙ
a 1 ille qui vult excuſari propter officiũ debet illud exer-
cere: non enim ſufficeret habere officium, niſi habeatur
in exercitio & in actu. quod facit contra iſtos nobiles
notarios, qui non exercent actum notariĳ, vt non de-
beant habere confectiones notariorum. Eodem modo
nec ſcholares qui non viſitant ſcholas, de quibus habe-
tur in rub. ſolu. matrimo. & in l. generaliter. C. de epi-
ſco. & cleri. No. ex ver. qui autem. quod ille qui pro
poſuit vnam excuſationem & non probauit, poteſt in-
tra tempora aliam proponere et probare. facit l. ſpado-
nem. §. qui autem tura. ff. eod. Caute tamen faciunt cau-
ſidici, qui cum proponunt aliquas ſpecies exceptionũ,
proteſtantur non ſibi præiudicari in alĳs proponendis.
Ex ver. qui enim not. quod a nominatione facta de tu-
tore & curatore non poteſt appellari, ſed excuſari infra
quinquaginta dies, qui dantur illi qui eſt in ciuitate, vel
prope vnũ milliare. Si aũt vlterius abfuerit, dantur pro
ſingulis viginti milliaribus ſinguli dies, & vlterius tri-
2 ginta dies adĳciuntur. No. ſingulariter, quod 2 inter-
pretatio eſt ita facienda, & lex ſingularis extendenda,
ne prauo modo intelligendo, incidamus in abſurdũ. con
cor. l. ſcire oportet. ff. eo. §. i. Ex ver. datus autem. no.
quod curator ſimpliciter datus, intelligitur datus ad
a vniuerſum patrimonium.[a] Not. in ver. qui tutelam
adminiſtrauit, quod a cura eiuſdem poteſt quis excuſa-
ri, etiam ſi teſtator eum finita tutela poſſe excuſari no-
luerit: quia ſufficit ſi cui vel in paucis amici laboribus
conſulitur. l. tutori. C. de nego. geſt. l. tutores. §. qui ſe. ff.
de adminiſtr. tuto. Ex ver. item reſcripſerunt. no. ma
ritum excuſari a cura vxoria etiam ſi ingeſſiſſet ſe in
adminiſtrandis rebus vxoris. Finaliter not. quẽ pro-
pter falſas allegationes non debere excuſari ab onere tu
b telæ, nec talis excuſatio eum liberat.[b] In fi. gl.[c] gram-
c matici. ibi, iureperitos. not quod licet grammatici, rheto
res, dialectici, ſi artem ſuam exerceant in Roma vel in
patria propria, excuſentur a tutela & cura, legum ta-
men Doct. non excuſantur niſi doceant in Roma, &
ita videntur Docto. tranſire. Ego non poſſum acquie
ſcere huic opinioni de legum Doctoribus, quibus mun
dus illuminatur: nam hi ſunt milites, alĳ vero non. l.
aduocati. C. de aduo. di. iud. Non obſt. l. ſed reprobari.
3 quia fateor quod 3 doctor actu legens non excuſatur ra
tione lecture, niſi legat in Roma, vel in vrbe Conſtan
tinopolitana, in quibus ſunt delegata ſtudia approba-
ta: reliqua autem ſtudia quæ nec lege, nec conſuetudi-
ne ſunt approbata, adulterina ſtudia appellantur, nec
quiſquam ibi graduari poteſt. l. i. C. de ſtudĳs liberali-
bus vrbis Romæ & Conſtantinopol. Si tamen doctor
in Roma vel patria propria exerceat practicam, nemo
ſani capitis dixerit ipſum non excuſari, ſi magiſtri ſcho-
larium excuſantur Et quæ dicta ſunt de doctore legen
te in Roma, locum ſibi vendicãt in doctore legẽte Pa-
4 piæ & Paduæ, in quibus dicit Bartol. 4 ex priuilegio
apoſtolico & imperiali, & antiqua conſuetudine, ſunt
ſtudia approbata. In fin. ex hac gloſſ. & in l. per
5 eam allegata colligitis, quod 5 propter virum aman-
tem ſapientiam recedi poteſt a communi ſtatuto: vn-
de vir valde diſciplinatus, etiam ſi artem exerceat
vltra numerum, vel extra patriam, a tutela & cura
poteſt excuſari. Reſpondeo, quia licet ſit extra pa-
triam ſuam, tamen excellentia patriam decorat. Vn-
de licuit antiquis temporibus ſtatutum condere, quod
vltra promotores neceſſarios quis examinandus te-
neretur accipere in promotorem D. Bald. vel reue-
rendum D. epiſcopum Vicentinum, vt fuit in ciuita-
te iſta, quia propter eorum excellentiam licuit rece-
dere a communi ſtatuto. In fin. gloſſ. in verbo, in-
ter tempora. Sed huic ſententiæ dicitur aduerſari ca-
pitu. paſtoralis. extra de except. vbi qui propoſuit ali
quas exceptiones & non probauit, non poteſt etiam
intra tempus alias proponere. Sol. dicunt Docto.
quod illud loquitur in tempore a iudice ſtatuto ad
opponendum exceptiones: ſecus in tempore a lege
6 ſtatuto, vt hic: quia 6 mitius agitur cum lege quam
cum homine. l. ſi cum dies. §. fina. & l. ſequen. ff. de
d arbitr. in fin. gloſſ. in verbo, appellant.[d] not. quod
a nominatione facta de aliquo ad munus publicum
authoritate, ſed vtilitate priuatum, non poteſt appel-
lari ſed excuſari ſic. Quando autem eſt facta nomi-
natio ad munus publicum authoritate & vtilitate,
tunc poteſt appellari. Ratio differentiæ, quia prio-
re caſu eſt datus terminus ad excuſandum: vnde cum
in eo termino ſe poſſit excuſare, non indiget reme-
dio appellationis. Sed poſteriore caſu nullus termi-

nus eſt datus ad excuſandum, vnde habet neceſſe appellare, ſi velit ſe ab onere iniuncto releuari. Ratio rationis: nam ideo in muneribus publicis authoritate & vtilitate, non eſt datus terminus ad excuſandum quia, ibi tractatur de maiori præiudicio, vnde fuit celerius prouidendum, ſed in muneribus publicis authoritate non tractatur de tanto præiudicio, vnde longior mora potuit dari. facit capit. vbi periculum. extra de elect. lib. vi. l. i. §. due cauſę. ff. de Carb. edict. In fin. gloſſ. in verbo, quinquaginta dies. not. eſſe ſubaudienda verba legum, ne vos traducant in abſurditatem, vt tempus ignoranti currat. ſimilis eſt gloſſ. in authent. ſed hodie. C. de tempo. appell.

Iuxta finem gloſ. in verbo, cognouerunt. no. quod
a † quilibet præſumitur ſcire non modo quę ſunt, ſed quę communiter accidunt. Ideoque dixerius gloſſam, quæ appellatur ſingularis per Doctor. in d. l. ſi tutor. quod notitia eorum quę communiter ſunt pręſumatur, non eſſe ſingularem, quia hęc concordat, quam ipſi non allegant. Sed pro gloſſ. facit text. ad literam in cap. cum in tua. extra qui accuſa. matri. non poſſ. propter quod alius quidam deputatus ad ſyndicandum Rectorem, libellum cuiuſdam ſuſcepit, qui illum produxit finito tempore ſyndicatus debebat ſe ignominioſe proclamare, quia illa erat ignominia proclamoſa.

In fin. gloſſ. in verbo, excuſare. not. duo. Primo,
b quod † ſicut actio in ſcriptis eſt redigenda authen. offeratur & authen. libellum. C. de lit. conte. ita excuſatio & exceptio eſt in ſcriptis redigenda. Item nota, quod terminus datus ad excuſandum intelligitur ſimul datus ad excuſationem probandam. Vnde dicunt Doctor. quod terminus datus ad opponendum, intelligitur quoque datus ad oppoſita probandum: vnde in caſu noſtro habebit quinquaginta dies, intra quos proponet excuſationem, & eam probabit l. quinquaginta. ff. eodem. In glo. excuſare. ibi, per totum. not. quod † curator non poteſt matrimonium contrahere
d cum adulta: quod verum intellige de iure ciuili, de iure autem Canonico aliter eſt, vt habetur & not. in cap. penulti. extra de ſecundis nuptijs. In fin. gloſſ. Sed contra prædicta opponitur, & imo videtur quod ma-
e ritus poſſit eſſe [e] curator vxoris: vnde opponitur de l. maritus. C. de proc. Sol. maritus datur procurator ad litem quia non habet exercere niſi illam litem. Item & poteſt quandocunque reuocari, & procuratio finitur. Secus eſt in curatore, cuius cura non finitur ex voluntate vxoris ſed ex tempore a lege ſtatuto. Item curator habet adminiſtrare omnia bona & negotia adulti, vnde ſi maritus male adminiſtraret curam ſue vxoris, facile eum inducere poſſet ad conficiendum inuentarium: ſed ſi maritus eſſet curator vxoris ad vnam litem, non habet neceſſe facere inuentarium. glo. eſt notabilis in l. de creationibus. C. de epiſ. audi.

ADDITIONES.

a Hoc verum intellige, quando talis tutor fuiſſet datus ab habente poteſtatem in vniuerſo patrimonio pupilli ſecus ſi iudex dans non haberet illam poteſtatem: puta quis pupillus haberet patrimonium Mediolani & Papie, & eſſet datus tutor per iudicem Papienſem: quia tunc non intelligitur datus ad patrimonium Mediolanenſe, ita probatur. ff. de bonis autho. iudi. poſſid. l. cum vnus. §. ſed qui. ff. eodem l. propter litem. & l. non ſolum. §. ſi in teſtamento. & ibi not.

b Not. vltra dicta hic, quod habens plures exceptiones, non eſt neceſſe quod omnes proponat & probet, ſed ſufficit vnam de propoſitis probare. Et ideo dicunt aduocati, Non aſtringens ſe ad ſingula omnia probanda, ſed aliquam earum concord. l. propter litem. §. i. ff. eodem. & ibi gloſſ. & ſi ſuccumbat in probatione illius, poterit aliã intra tempus ſtatutum a iudice probare. Item debet opponens ſpecifice oẽs exceptiones nominare: non aũt ſufficit nominare in genere, puta, propono exceptiones meas. Et ideo nõ releuat practica procuratorũ, qui exceptionibus aliquibus propoſitis dicũt, ſaluis aliis omnibus exceptionibus nã propter talẽ generalitatẽ ſibi nõ ſaluãtur, nec eas poſt tempus lapſum ad proponendum poſſunt probare. l. ſcire oportet. §. ſcire. ff. eod. & ibi Bald. niſi de nouo ſuperuenerit exceptio vel ſi prius competebat iuret de nouo ad eius notitiã perueniſſe, quo caſu illa practica releuat, vt hic, & cap. paſtoralis. in glo. extra de excep.

c Et aduerte, vt intelligas, dum glo. dicit de his qui docent triuiũ, ꝙ excuſantur oẽs: hi vero qui docẽt quadriuiũ non excuſantur. Vt intelligas quid valit dicere triuium, & quid quadriuium debes ſcire ꝙ artes liberales ſunt ſeptẽ, grammatica, rhetorica, logica, arithmetica, geometria, muſica, & aſtrologia. Ex his tres prime tẽdũt ad vnũ finẽ, ſiue verſantur circa vnũ, tribus tñ viis: quia oẽs verſantur circa ſermonẽ: grammatica circa cõgruitatẽ ſermonis, rhetorica circa ornatũ ſermonis, logica ſiue dialectica circa veritatẽ ſermonis, & ideo iſte tres appellantur triuie, quaſi tribus viis vnũ finem habentes. Alie quatuor ſimiliter tendunt ad vnũ finẽ quatuor viis, qui finis eſt proportio, ſiue ordo, ſiue commẽſurabilitas rerũ. Nam arithmetica verſatur circa menſurã per viam quantitatis diſcrete. ſ. numerorũ: geometria per viã quantitatis continue, ſcilicet linearũ, punctorum & angulorũ, & ſic hæ due generaliter: muſica circa modos vocũ & ſonorum, aſtrologia vero circa motus ſtellarum, & ſic hę due ſimpliciter. Ita habui ab artiſtis.

d Aduerte ad hanc glo. dũ in prin. videtur dicere quod iſti quinquaginta dies proponende excuſationis quamuis ſint vtiles, quia nõ currũt niſi a tẽpore ſcientie, vt hoc tex. tamẽ debent cõtinuari infra quatuor mẽſes. & allegat l. mariti. §. præterea. ff. de adulteriis. Illa l. venit hoc modo. Nã ſcis ꝙ ad accuſandũ de adulterio, patri & marito dantur lx. dies, qui ſunt vtiles, & currunt a die facti diuortii. Extraneis aũt dãtur quatuor mẽſes etiã vtiles & currẽtes a die facti diuortii, intra quos quatuor mẽſes elapſis lx. diebus admittũtur ẽt pater & maritus iure extraneorũ. Eſt ẽt tẽpus quinquennii, quod eſt cõe tam patri quã marito & extraneis & iſtud quinquennium non eſt vtile, ſed continuũ, & currit a die cõmiſſi criminis, iſta omnia habentur in l. ſi maritus. §. i. & ibi gl. declarat. ff. de adulteriis. Modo ad propoſitũ. Dicitur in d. §. i. ꝙ licet illi lx. dies, & illi quatuor menſes ſint vtiles, & conſequẽter nõ currant niſi a die ſcientie, debet tñ iſtud ſic accipi, dummodo crimen quinquennio continuo non ſit ſopitum. Idem ẽt dicemus in propoſito, ꝙ licet iſti quinquaginta dies ſint vtiles, & nõ currant niſi a tempore ſcientie, iſtud ſit verũ, niſi cauſa cognoſcẽde excuſationis ſit finita quatuor mẽſibus, qui cõtinui ſunt, & currũt a die nominationis. Gl. hic tenet contrarium, nihil tñ reſpondet ad d. §. i. Potes dicere, ꝙ in caſu noſtro iſti quinquaginta dies dantur tantũmodo ad proponendas excuſationes & ſic ad initiũ quatuor vero menſes dãtur ad pficiẽdũ negotiũ, vt dicit d. l. §. i. in diebus lx. Quia ergo eſſet abſurdũ ꝙ prius præſcriberetur cognitioni quã propoſitioni, & ſic ꝙ poſſet pponi, ſed nõ cognoſci: ne incidamus in hoc abſurdũ, intelligimus tps illud quatuor menſiũ currere a die nominationis, & a die ſcientie. Sed in caſu d. §. pterea. tps illud tã ſex menſiũ quã quinquennii, totũ datur ad inſtandũ accuſationem, nõ aũt ad perficiendum, vt eſt tex. in d. l. mariti. §. quinquẽniũ. & ibi gl. in verbo, ad eũ nimirũ ergo ſi elapſo quinquennio, quo excluditur crimine, ſi ẽt excluditur tps ſex menſiũ, quia hic nõ ſequitur aliqđ abſurdum, prout in caſu præcedenti.

e Adde tu, quòd maritus poteſt eſſe procurator vxoris in rebus per vxorem reſeruatis, non datis in dotem: & admittitur tanquam perſona coniuncta ſine mandato, cum cautione tamen de rato. l. maritus. C. de procura. Sed in rebus paraphernalibus, ſcilicet vltra dotem marito traditis, admittitur ad agendum, tanquam procurator & legitimus adminiſtrator, ſine aliqua cautione. l. fin. C. de pac. conuen. In dotalibus autem agit nomine proprio, cum ſit dominus earum. l. dote ancillã. C. de rei vendi. Et aduerte, quia ratio hic aſſignata non videtur generaliter vera. Nam pone ꝙ eſſet procurator omnium bonorum, & mandatum nõ eſſet integrum, quo caſu non poteſt reuocari, certe eſſet eadem ratio quæ & in curatione. Cogita.

TITVLVS XXVI.

De ſupſpectis tutorib. & curatorib.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine & modo: Supra uiſum eſt de tutore & curatore, ac etiam eorum excuſatione: uerum quia hi aliquando non excuſantur, imo inuiti tanquam ſuſpecti remouentur, ideo de his tractaturus Imperator, intitulauit de ſuſpectis tutoribus uel curatoribus.*

1 *Vt cognitio de ſuſpecto tutore poteſt delegari.*
2 *Tutores & teſtamentarii & legitimi & datiui poſſunt de ſuſpecto accuſari.*
3 *Hæ ſolæ mulieres quæ pietate aut neceſſitudine erga pupillum mouentur, poſſunt accuſare de ſuſpecto.*
4 *Adultus poteſt accuſare ſuum curatorem de ſuſpecto.*
5 *Quis ſuſpectus tutor dicatur.*
6 *Crimen ſuſpecti tutoris intentatur dupliciter, ciuiliter et criminaliter.*
7 *An cognitio ſuſpecti tutoris poſſit alicui delegari.*
8 *Quis impeditur adminiſtrare propter dolum, non propter culpam. Quis remouetur a tutela & propter dolum & propter culpam.*

a SCiendum. Seipſum ſummat a. Di
uiditur in ſeptem par-
tes. Nam in prima declarat, vnde pro-
ueniat crimen ſuſpecti tutoris. In ſecun
da, qui poſſint de tali crimine cogno-
ſcere. In tertia, quia tutores de ſuſpecto
poſſint accuſare. In quarta, a quibus
poſſint accuſari. In quinta, quis dicatur ſuſpectus. In ſex
ta, quando quis poſſit accuſari de ſuſpecto. In ſeptima
ponit, quam pœnam remotus & ſuſpectus patiatur.
Secunda ibi, datum eſt autem. tertia ibi, oſtendimus qui.
quarta ibi, conſequens eſt. quinta ibi, ſuſpectus autem.
ſexta ibi, ſed antequam. ſeptima ibi, ſuſpectus autem.
No. t. crimen ſuſpecti tutoris a lege xij. tab. proueniſ-
ſe, & per hoc legitimum appellatur. concor. l. i. ff. eod.
Secũdo no. de crimine ſuſpecti tutoris cognoſci poſſe
per prætorẽ in Roma, per præſidem in prouinciis, & le
1 gatum proconſulis. Ex quo no. ꝙ † cognitio de ſu-
ſpecto tutore poteſt delegari. cõcor. l. cognitio. ff. de off.
2 eius cui mãd. eſt iuriſd. & ſa. l. i. ff. eo. Item no. † quoſ-
cunque tutores, ſiue teſtamentarios. ſiue legitimos, ſiue
datiuos, poſſe de ſuſpecto accuſari. Et erat maxima rõ
dubitandi, præſertim in teſtamentario tutore: quia eius
fides eſt adeo approbata, vt ab onere ſatiſdãdi releuetur
ſupra de ſatiſ. in fi. prin. vnde videbatur quoq; releuari
a crimine ſuſpecti. Ratio decidẽdi fuit, quia licet eius fi-
des ſit a teſtatore approbata tñ pupilli iudex non debet
pati malum adminiſtratorem. l. in confirmando. & l.
vtilitatem. ff. de confir. tu. Item no. ꝙ cum patronus
accuſatur de ſuſpecto, debet taliter remoueri ne illũ co-
mitetur infamia. ꝙ qualiter ſeruari debeat, dicam in gl.
No. in §. cõſequẽs. accuſationẽ ſuſpecti tutoris appel-
3 lari quaſi publicã, id eſt populicam. No. ꝙ † ille demũ
mulieres accuſare poſſũt de ſuſpecto, quę motę ſunt ob
pietatem & neceſſitudinem, & ſunt iunctæ pupillis vel
adultis: item illæ quæ ob propenſam beneuolentiam &
pietatem mouentur, quod ſolet ſtare in iudicis arbitrio.
Certe vero nõ admittuntur, quia hoc eſt officium virile
nõ muliebre. l. cum prętor. §. fi. ff. de iud. l. ij. ff. de reg. iur.
& ideo dixit litera, quaſi publicã: vnde dictio, quaſi, ſtat
b diminutiue. No. etiam b, † puberes poſſe accuſare cura-
4 tores de ſuſpecto, ex conſilio c tamen neceſſariorum,
c quia illis magis eſt ingenij quã pupillis. No. in §. ſu-
5 ſpectus. ꝙ † ille appellatur ſuſpectus, qui non gerit ex fi
de tutelã vel curam, licet ſoluendo ſit. Non ergo faculta
tes, ſed mali mores reddũt quẽ ſuſpectũ. cõcor. l. ſuſpe. ff.
eo. §. pen. & §. ſuſpectum. infra eo. Vltimo no. accuſa
tionẽ de ſuſpecto nõ ſolũ intentari poſſe poſtquã quis
adminiſtrare cœpit, ſed etiã ante: quia fortaſſe in aliis tu-
telis male verſatus erat, cõcor. l. iij. §. quęri poteſt. ff. eo.
Gl. ſuper verb. l. ibi, vt dictũ eſt. Vos dicite ex mente
6 Bar. in l. i. in fi. ff. eo. & Doctorũ, quod † crimẽ ſuſpecti
tutoris põt intentari dupliciter. Vno modo ciuiliter, quã
do ille qui intentat ſolũ petit tutorẽ vel curatorẽ vt ſu-
ſpectũ remoueri. & hoc caſu nulla requiritur inſcriptio,
quia talis ſolũ proſequitur priuatã vtilitatem pupillorũ
vel adultorũ, non autem vindictã publicã. c. tue. & ibi
no. extra de procu. Aliquando agi poteſt criminaliter,
vt cũ quis petit aliquem vt ſuſpectũ remoueri, & hoc
amplius, propter crimen condemnari: & hoc caſu tene-
tur ſe inſcribere, quia non ſolum priuatam vtilitatem
proſequitur, ſed & vindictã publicã poſtulat. & ita lo-
quuntur iura. ſupra alle. & hoc caſu non poterit in hoc a
iudicio procuratori interuenire: in primo vero caſu be-
ne admittitur. l. non ſolum. §. fi. ff. de procu. In eadem
glo. in fi. Sed dices tu, ſecundum hoc ſequeretur, quod
quando quis agit ciuiliter vt tutor vel curator ſolum
remoueatur, non autem condemnetur, quod deberet ſe
inſcribere ad pœnam infamię: quia remoto accuſato, illũ
comitatur infamia. Reſpondet Bar. in d. l. i. ff. eo. nequa-
quã quia illa pœna eſt intrinſeca, quę ex ipſa remotione
ſequitur abſque alia ſententia, alioquin dicit ipſe, ſeque-
retur abſurdum, quod ubi quis agit actione de dolo, uel
alia quę infamat, teneretur ſe inſcribere: quod nulla lege
cauetur. Glo. ſuper verbo, legata. in fi. Vos dicite, ali-
7 ter. Si quæratur, † an cognitio ſuſpecti tutoris poſſit ali
cui delegari: aut hæc accuſatio eſt intentata criminaliter
(quod qualiter intelligatur ſupra declaraui) & tunc pro
cedit l. i. §. ſuſpecti. ff. ad Turp. Aut fuit intentata ciuili-
ter, & tunc delegari poteſt. ita loquitur hic, & l. i. ff. eo. tit.
& l. cognitio. ff. de offi. eius. & ita ſedatur hæc quæſtio
quæ fuit olim inter Fran. Accur. & Dyn. vt refert Bal.
in l. i. ff. eo. & Cyn. in l. fin. C. eo. Glo. ſuper verbo,
omnes. ibi, ius naturale. Sed habetis in glo. quod litera
ponit genera ſingulorum, & nomina ſingulorum ſub
genere comprehenſa. Vos debetis eam intelligere, vt
ponat ſpecies tutorum, vt intelligunt laici, non autem
nomina in indiuiduo. Si vero habetis, & non ſingula
generum, tunc ſtat clare. Gl. ſuper verbo, dicendũ in
fi. Vos melius diſtinguẽdo reſpõdete ſecũdum Bar. in l. ſi tu
tor. ff. eo. Si quęratur, an tutor tanquã ſuſpectus ſit remo
uendus: aut loquimur in tutore qui nulla neceſſitudine
eſt iunctus pupillo, & tunc propter dolum & cul-
pam remoueri poteſt, vt dicitur in §. ſuſpectus. infra eo.
Aut loquimur in tutore qui eſt iunctus neceſſitudi-
ne ipſi pupillo vel etiam in patrono, & tunc ſi quidem
petatur remoueri: propter culpam, poterit remoue-
ri: ſi propter dolum, tunc debet curator adiungi. Poſ-
ſet tamen eſſe tantus dolus, dixit Bar. quod eſſet indi-
gnus hac reuerentia, & ideo ex toto remouendus & in
famandus: & hoc ſtabit in arbitrio iudicis ſa. l. i. ff. eod.
d Gl. parcendum d. Glo. in verb. quaſi e. Gl. ſuper
e verb. procedunt. ibi fœminis. Et eſt ratio: nam cum iſtæ
perſonæ, mater, nutrix, auia & ſoror, ratione neceſſitudi
nis admittantur, non debet conſiderari an ſint pudicæ
vel nõ: alioquin nihil diſtrarent ab aliis mulieribus, quę
nulla neceſſitudine pupillis vel adultis iunguntur: quia
illę admittuntur ita demum, ſi pudicę fuerint, vt in ver.
ſed & ſi. In ea gl. in fi. dicite, quod eſt in iudicis arbi-
trio, aut primo prætaxare quantitatem intra quam iu-
retur in litem, aut iuramentũ poſtea præſtitum limitare
l. vidramus. §. pen. ff. de in litem iuran. Gl. ſuper ver-
bo, remoueri. ibi, contra. hęc non eſt bona, per tex. in l. ij.
C. eo. In ead. glo. in fi. Hæc vltima eſt bona. Ex qua
8 habetis colligere, quod † propter dolum impeditur quia
adminiſtrare. Rurſum, priuſquam adminiſtrauerit re-
mouetur a tutela & cura, nedum propter dolum, verũ
etiam propter culpam. Sed dices tu, nonne facilius quid
tertiu-

impeditur fieri, quam factum tollatur e lege patre furioſo. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. Si ergo remouetur propter dolum, multo magis debet impediri
f administrare propter culpam. Reſpondeo[f], quòd argumentum procederet, niſi ratio diuerſitatis in oppoſitum ſuaderet. Nam licet antequam adminiſtrauerit fuerit in culpa, nihilominus poſſet euenire quod in adminiſtratione non erit in eadem culpa. Sed quando iam adminiſtrauit, & cum culpa, res clara eſt ꝙ culpoſe adminiſtrat vnde tunc remoueri poteſt, vt ſaluum ſit ius pupillorum & adultorum. argu. l. vtilitatem. ff. de confirm. tut.

ADDITIONES.

a Iſtud principium vſque ad §. conſequens. h. d. De crimine ſuſpecti deſcendente ex lege xii. tab. prætor Romę. & in prouinciis præſes, & legatus proconſulis cognoſcunt, & quilibet tutor poteſt accuſari de ſuſpecto, etiam ſi ſit patronus, dummodo eius famę conſulatur. Et iſte. §. cunſequens. vſque ad §. ſuſpectus. h. d. in ſumma. Quilibet admittitur ad accuſandum de ſuſpecto, etiam mulier, quæ tamen pietate ac affectione pupilli moueatur. Itē impubes non pōt accuſare tutorem ſuum de ſuſpecto: pubes autem curatorem pōt, cum conſilio neceſſariorum. h. d.

b Contra iſtud no. opp. Nam adultus habens curatorē equiparatur pupillo. l. ſi curatorem. C. de in inte. reſti. mi. iuncta l. certi condictio. §. idem quæri poteſt. ff. ſi cer. pet. Barto. in d. l. ſi curatorem. ſimpliciter dicit, ꝙ illa regula fallit in accuſatione ſuſpecti tutoris, in qua non equiparantur pupillus & adultus, cur autem diuerſum, ibi nihil dicit. Ego puto ex traditis per Bar. in l. i. §. fuit quæſitum. ff. ad Trebel. poſſe ſic dici, quod in his quæ cōcernunt adminiſtrationem patrimonii, vt eſt emere, contrahere, & ſimilia, adultus habens curatorem equiparatur pupillo. Et eſt ratio, quia ex quo datur ſibi curator, interdicitur ei taliter adminiſtratio, quod nihil poſſit facere ſine curatore, ſicut nec pupillus. Hinc eſt ꝙ in his quæ non concernunt adminiſtrationem, adultus & pupillus equiparantur: vt eſt facere teſtamentum, ꝙ poteſt adultus, & non pupillus, propter pleniorem intellectum. Et per hoc etiam ſequitur, ꝙ cum accuſare ipſum tutorem vel curatorem, non ſit de adminiſtratione aut de officio curatoris vel tutoris, certe pupillus & adultus non equiparabuntur: vnde adultus poterit accuſare curatorem ratione plenioris intellectus, pupillus non tutorem. & credo quod iſta ſit mera veritas.

c An vbi requiritur conſilium alicuius, ille teneatur ſequi illud conſilium, vide Bar. in l. i. §. ſi plures. ff. de exercitoria & l. Titium. §. additum. ff. de admi. tut.

d In gloſ. parcendum. in fin. dic, ꝙ commodum poſitum per gloſſ. vt patronus ſi moueatur vt ſuſpectus, non infametur, ſcilicet quando in ſententia non exprimitur dolus, non procedit, quia ſola expreſſio doli in ſententia remotionis, non eſt illa quę reddat illum infamem vel non. Sed hic ideo redditur infamis, quando ille qui petitur eum remoueri, dicit illum remouendum per dolum, nam hæc aſſertio reddit eum infamem ſi remoueatur, quia fingitur remotus per dolum, vt infra eo. § ſuſpectus.

e In gl. in ver. quaſi publica. dum dicit, ꝙ ideo dicitur quaſi publica, quia non cuilibet indiſtincte permittitur, vt ſtatim probatur &c. Iſta gl. ad quam non aduertunt Doct. peſſime dicit. quia ſi illa non dicitur omnino publica, eo ꝙ feminę non admittantur, certe nulla accuſatio eſſet publica, & nullum delictum ſiue iudicium publicum, cum ſemper feminę repellantur: ꝙ eſt notorie falſum. Ioan. Fab. dicit, ꝙ ideo non eſt proprie publica, quia deſiſtens non incidit in Turpil. l. i. §. ſuſpecti. ff. ad Turpil. Potes ad hoc reſpondere prout reſpondet glo. in d. §. ſuſpecti. ꝙ ſpeciale ſit fauore pupilli, vt plures habeat accuſatores pro ſe. Alii dicunt quod non eſt proprie publica, quia poteſt conſtitui procurator. l. non ſolum. §. fi. ff. de procu. iuncta l. pen. §. ad crimen. ff. de publ. iud. Sed errant, quia quando inſtituitur accuſatio ſuſpecti ciuiliter tantum, tunc bene poteſt interuenire procurator. d. l. non ſolum §. fi. & ita ibi declarat Bart. alias ſecus. Tu tamen vide & tene theoricam Bar. in l. i. ff. de publi. iudi. quam etiā refert & ſimpliciter ſequitur Ang. de Are. hic.

f Iſta ſolutio non videtur bona, q̄a idem eſſet in dolo. Nam licet a prin. antequam adminiſtraret fuerit in dolo, tamen poſtquam adminiſtrauit forte non erit in dolo. Sed dic, qđ & ante & poſt ſemper propter dolum poſſit tutor remoueri per iura in glo. alleg. Sed aduerte, quia iſte præſupponit qđ propter culpam quis nō poſſit impediri adminiſtrari, quod eſt falſum, & contra dictam l. hoc enim. in fi. nec gl. hic illud vult. Sed glo. noſtra bene facit differentiam an hoc inter dolum & culpam, quia antequam adminiſtret poteſt tutor accuſari de ſuſpecto propter dolum. d. l. i. & iii. C. eo. ſed non propter culpam. In remotione autem non eſt differentia: quia ita propter culpam ſicut propter dolum poteſt tutor etiam antequam adminiſtret, remoueri & impediri adminiſtrare. d. l. hoc enim. §. fina. & hoc tex. & in hoc iſte fallitur. Tu magis caue, propter diſtinctionem Bartol. in d. l. hoc enim. §. fina. cuius diſtinctionem tene. Et ad gloſſ. hic, cuius vltima ſolutio approbatur per omnes hic, dicas, ꝙ ratio diuerſitatis eſt ſecundum Iac. & Pet. quos referunt, & ſequuntur Io. Fab. & Nico. de Neapo. hic quia magis debet puniri ille qui malo modo gerit, quam ille qui nullo modo, quia multo peius facit ſicut magis punitur qui tradit rem vitioſam, quam qui nullo modo tradit, vt l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. iuncta l. Iul. in prin. ff. de act. emp. & melius probatur ſecundum Io. Fab. ex notatis per gl. & Docto. in. §. ſciendum. in verb. ſubſidiariam. ſupra de ſatiſda. tuto. Et per hanc rationem patet clara ſol. ad arg. ꝙ ille facit, ꝙ difficilius tollitur aliquid poſtquam eſt in eſſe productum: nam verum eſt quando eſt eadem cauſa. ſecus ſi ſit maior in iam producto in eſſe, quam in producendo, prout eſt hic, vt ex prædicta ratione apparet.

1 ℟. Iudicium ſuſpecti tutoris extinguitur morte tutoris.
2 Tres ſunt caſus quibus non tantum tutor eſt remouendus a tutela, ſed etiam eſt extraordinarie puniendus.
3 Satiſdatio non mutat animum maleuolum, imo dat occaſionem deterius delinquendi.
4 Propter paupertatē quis nō redditur ſuſpectus, ſed ex malis moribus.
5 Iudex non tenetur in ſententia cauſam exprimere.
6 Infamia duplex, iuris & facti.
7 Omnes tenentur ſcire iura vel per ſe, vel peritiores conſulendo.
8 Regulariter lata culpa equiparatur dolo quod fallit ī tribus caſibus.
9 Propter inopiam quis remouetur a tutela quando, ſcilicet propter inopiam non poteſt ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore.

5. SVſpectus autem. Nō ſummatur breuitu. Not. primo penam quam patiuntur tutores vel curatores remoti tanquam ſuſpecti a tutela vel cura: quia ſi quidem remoti ſunt propter dolum, infamantur infamia iuris, & facti. Quæ autem ſit infamia iuris & quæ facti, dicam in gl. in verb. eque. Si vero ob culpam, non infamantur. No. in ver. ſiquis ꝙ pendente iudicio tutoris vel curatoris accuſati de ſuſpe-
a cto, interdicenda eſt ei adminiſtratio.[a] Ex quo colligit hic glo. ꝙ prælato accuſato pendente hoc iudicio, eſt interdicenda ſibi adminiſtratio rerum eccleſie. vt hic in gl. quæ per hoc redditur expedita. Eſt tamen interim alendus ex bonis eccleſie, vt not. gloſ. in l. fi. C. de ord. cogni.

1 No. quòd † iudicium ſuſpecti tutoris non tranſit contra hæredē eo mortuo pendente iudicio. Ratio eſt, quia cauſa finalis huius iudicij eſt terminata: nam tutor qui petebatur remoueri per iudicem, remotus eſt per mortem. Et per hoc non obſt. l. ſi eum hominem. ff. de fideiuſſ. vbi inſtantia litis tranſit in hęredem aduerſarij, ac etiam contra hæredem. Ratio, quia cauſa illius iudicij nō reperitur finita. In tex. ibi, mendacium.[b] No. in ver-
b ſic. ſi quis tutor. quod tutore ſe contumaciter abſentante ne alimenta pupillo ſubminiſtret, ſit miſſio in poſſeſſionem bonorum eius: & ſi obdurauerit, remouendus eſt a tutela. No. ex eodem verſi. de miſſione ex cauſa
2 cuſtodie. & adde † tres caſus in quibus tutor non ſolum remouetur vt ſuſpectus, ſed etiam venit vlterius extraordinarie puniendus. Primus, quando falſo negat alimēta pupillo poſſe decerni. Ratio, quia hic magis delinquit

quia

quia delinquit circa perſonam & vitam pupilli: quam
ſi res male adminiſtraret: quia denegando alimenta vi-
detur necare pupillum. l. vel necare. de lib. agnoſ. l. ſi vi-
ctum. ff. de re iud. vnde nimirum ſi grauius punitur. Se
cundus caſus, quando quis adeptus fuit tutelam precio:
& hoc propter odium ambitionis & ſimoniæ. Et colli-
git hic glo. argu. contra Docto. quia data pecunia ſcho-
lares acquirunt, cui ſimilis eſt glo. in l. 1. §. item ſolent. ff.
de offi. præfect. vrb. ſa. l. in eos. ff. de iure. Alibi dicit glo.
quod Doctoribus qui promittunt maria & montes
c ſcholaribus [c] vt eos acquirant, non ſit credendum. in l.
non omnes. § a barbaris. ff. de re mili. quod facit cōtra quē-
dam Docto. qui pridie dicebat quod ille practice ince-
perunt tempore Do. Chriſtopho. cum concurrebat cū
Do. Bald. Tertius caſus, quando libertus fraudulenter
adminiſtrat tutelam filiorum vel nepotum patroni. Ra
tio: nam cum eis magis teneatur quam extraneis, male
adminiſtrando magis delinquit, vt in l. ſi mandato. §. i.
ff. manda. & in l. an tibi. C. de in litem dan. tut. & in l.
alius. ff. ſi ſerui. vend. & in c. cum quidam. extra de iu-
reiuran. vnde nimirum ſi grauius punitur. Nota ex
§. nouiſſime tutorem accuſatum de ſuſpecto licet ſatis
offerentem, nihilominus a tutela remouendum. No-
3 ta rationem, quia † ſatiſdatio non minuit animum ma-
leuolum, ſed magis præſtat facultatem malignandi in
facultatibus pupilli. concor. l. quia. ti. eodem. & nulla pē
ſtis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus.
Et alibi nocendi fraus quæ non ſperatur, longe poten-
tior eſt. Quod facit contra eos, qui cum timent ab ali-
d quo offendi, & fideiuſſorem [d] de non offendendo ac-
ceperunt, poſtea ab illo aduerſario non ſe præcauent:
talis enim præſtatio fideiuſſoris non immutat illius ani
mum maleuolum tibi nocendi. Et ideo ſalubrius eſſet
conſilium, componere pacem, quam ſatiſdationem ac
4 cipere. Vltimo not. quod † quis redditur ſuſpectus ex
e malis moribus [e], non ex facultatibus leuibus, vnde
pauper & fidelis non poteſt vt ſuſpectus remoueri cō
cordat l. ſuſpectus. ff. eodem. Et facit illud Terentij:
Heu heu quamuis mihi mala paupertas eſt, hoc vnū
tamen curaui, vt eſt fides. Gloſſ. ſuper verbo, infa-
f mis. [f] in fin. ſimilem gloſſ. habetis in l. hæc autem. ff.
eodem titulo. & l. quid ergo. §. ignominiæ. ff. de infam.
Et eſt ratio huius gloſſ. & ſimilium, quia ſententia ſim-
pliciter lata, in dubio refertur ad acta aſſertoria. l. in ſum
ma. ff. de re iudica. l. ij. & l. iij. & fin. C. de ſenten. quæ ſi-
ne certa quantitate. Si igitur erat aſſertum, tutorem re-
mouendum propter dolum, ſententia remotionis ſim-
pliciter lata debet intelligi ſecundum actum aſſertoriū:
Si autem actus aſſertorius fuerit duplicatus tanquam
aſſerens culpam & dolum, debet ſententia in minorem
5 partem trahi. l. ſi præſes. ff. de pœnis. Poteſt tamen iu-
dex in ſententia exprimere cauſam, ſed tamen non tene-
tur c. ſicut. extra de ſenten. & de re iudica. niſi in caſibus
in quibus tractaretur de honore iudicis, a quo aut in
quibus immineret actio de euictione, de quibus in di-
cto c. ſicut. & in l. ij. §. ignominiæ. ff. de infam. Glo. ſu
g per verbo, culpam [g]. in fin. Et ſecundum hunc modum
intelligendi ad l. impuberibus. §. ſi fraus. reſponderi poſ-
ſet ex mente Bart. quod ob latam culpam bene poſſet
tutor remoueri, vt ibi: ſed tamen non infamari, vt hic.
Dicite tamen vt dicam in fin. glo. & ſequen. Glo. ſu-
6 per verbo, æquæ. ibi, de facto, † eſt enim duplex infa-
mia, iuris, & infamia facti. Infamia iuris appellatur illa
quæ infertur per ſententiam magiſtratus, vel quæ infer-
tur ex facto damnato & prohibito a lege, de quibus fa-
ctis habetur in l. i. ff. de infam. Infamia facti appellatur,
quæ inſurgit ex facto non prohibito a lege nec impro-
bato, ex eo tamen læditur opinio hominum. Et huius in
famię triplex eſt effectus. Primus, quia talis infamis re-
pellitur a dignitate, l. Caſſius, ff. de ſena. Item repellitur
a teſtimonio. c. teſtimonium. extra de teſt. Item eius vir
tute qui alias repelleretur, tunc non repellitur a querelā-
do: & pręſtat querelam fratri contra teſtamentum fra-
ternum, ſi talis infamis fuerit in eo inſtitutus. l. fratres. C.
de inoff. teſt. de quibus per glo. in l. 2. ff. de infa. In ead.
7 glo. ibi, impuberibus. §. ſi. dicite, quod † omnes tenentur
ſcire iura per ſe, vel peritiores conſulendo. l. in bonorū.
h ff. de bon. poſſ. titu. generali [h]. In eadem glo. in fi. Ex
8 hac glo. colligetis, & tenete menti quod † regulariter la
ta culpa equiparatur dolo. Fallit in tribus caſibus. Pri-
mo quando tractatur de pœna corporali, quo caſu pro
pter pœnam molliendam nō equiparatur dolo: & hoc
omnes fatentur. l. lege Cornel. ff. de ſica. Secundo fallit in
delatione iuramenti in litem, quia illud iuramentum pę
ſtatur iure quodam ſingulari, vt quia cōſtituatur iudex
in re propria aduerſario contradicente, contra l. omni-
bus. C. de teſta. Cui ſententię non obſtat l. ij. & l. a quo.
C. de in litem iuran. quia ſpeciale eſt fauore pupilli, vt
propter dolum & latam culpam hęredem tutoris, in li-
tem iurare permittatur. Tertio fallit, vbi tractatur de in
famando aliquem: & hoc propter magnam pœnam in
famiæ, quæ non debet eſſe minor viris honeſtis, quam
pœna corporalis. l. ſi quidem. in fi. ff. quod met. cauſa.
Cui ſententiæ non obſt. l. liberorum. §. notatur. ff. de in-
fa. quia loquitur quando quis infamabatur ex ipſo fa-
cto, etiam propter latam culpam. Secus quando infa-
mia irrogabatur per ſententiam, quia lex magis factum
abhorret. l. palam. §. i. ff. de ritu nuptia. Secundo huic ſen
tentię non obſtat. l. i. ff. de infam. vbi damnatus in cauſa
tutelę vel depoſiti, efficitur infamis, & tamen in his ve-
nit dolus & lata culpa. l. contractus. de reg. iur. quia de-
bet intelligi quando fuit damnatus propter dolum, non
autem propter culpam. & hanc tenet glo. in l. in actio-
nibus. ff. de in litem iuran. Glo. ſuper verbo, deceſſe-
rit. in fin. Et per hoc non obſtat ſi dicatur iudicium cœ-
ptum contra hæredem, tranſire debere. l. ſi cum homi-
nem. ff. de fideiuſ. quia ibi loquitur in caſu in quo per
mortem rei actor intentum conſequutus non fuerat.
Glo. ſuper verbo, ſi quis tutor. Primus intellectus
i eſt verior. Glo. in verb. remittendum [i]. In glo. pę
k ſtat. in fi. [k] & pro hac glo. vel melius contra glo. eſt ca-
ſus ad literam in l. ſi poſt perfectam. C. de euictio. Sed
pone, quod aliquis vendat tibi librum, vel equum, et dicat,
Iſte equus non videt & claudicat, & centum millia vi-
tia exprimit quæ non ſunt vera: reperitur poſtea quod
equus vel liber patitur aliquod vitium, vel aliquem er-
rorem occultatum, ego volo repetere pretium, & reſti-
tuere equum vel librum: tu opponis, quod aſſeruiſti librū
vel equum centum millia vitia & errores complecti,
quare ergo dicis te non teneri? Quæritur quid iuris. Hęc
quæſtio fuit Bononiæ. Vera ſententia eſt, quod teneris reſti
tuere pretium, quia fuiſti in dolo, exprimendo vitia quę
non erant, vt plena fides tibi adhiberetur, alliceresque
l illum ad emendum. l. i. §. i. ff. de act. emp. [l] Et idem eſt in
omni caſu in quo poſſit argui dolus in venditore. facit
quod not. glo. in l. ea quæ commendandi. ff. de contra-
henda emptio. vbi dixit quod venditor equi. qui dixit
equum non aſcendere arborem, eo quia non aſcende-
bat pontem vel portum quod nihilominus ipſe tenetur.
Glo. vlti. in fin. Non obſtat quod litera dicat in contra-
9 rio, quod † propter inopiam remoueatur a tutela & cura
quia fateor mediatiue, & remotiue, non autem imme-
diate, & principaliter. Principaliter enim remouetur,
quia non ſatiſdat: iſta vero cauſa non ſatiſdandi, bene
prouenit ex paupertate. Similiter dicitur alibi, quod ex
longo tempore perditur poſſeſſio, & tamen poſſeſſio
non perditur ex longo tempore, ſed perditur ex obli-
uione, quæ cauſatur ex longo tempore. Alibi dicitur,
ſcientia hominem inflat: tamen ſcientia hominem non
inflat, ſed inflatur ex ſuperbia, quæ cauſatur ex ſcientia.

tex.

tex. eſt cum glo. in l. licet. C. de acquiren. poſſeſſ. Sic in propoſito tutor remouetur propter inopiam, hoc eſt, propter ſatiſdationem non præſtitam, quæ tamen cauſatur ex inopia. Et ſi dixeritis, nonne quod eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati? l. licet. §. eadem. ff. de procu. cum ergo inopia ſit cauſa non ſatiſdandi, erit quoque
m cauſa remouendi, contra iſtum text. Sol. [m] quędam eſt cauſa ex qua, & tunc procedit argumentum, quod eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati. & ita loquitur l. licet. §. ea. de procura. Vnde cum contractus ſit cauſa ex qua producitur obligatio, & ex obligatione actio, bene ſequitur, quod ſicut contractus eſt cauſa obligationis, ita quoque ſit cauſa actionis. Quædam eſt cauſa propter quam, & tunc argumentum non procedit. l. ſi quis argentum. §. fi. C. de dona. & ita loquitur hic.

ADDITIONES.

a Et adde, quod interdicitur ei adminiſtratio, vt debitor pendente iudicio ſuſpecti, non poſsit eidem ſoluere, vt ſoluendo liberetur, vt l. quod ſi forte. § i. ff. de ſolu. Et hinc dicit Bar. in d. l. quod ſi forte quod cauti procuratores volentes impedire adminiſtrationem, allegant ipſum ſuſpectum: de quo ſcripſi ſupra quib. mo. tut. finitur. §. fin.

b Not. in tex. ibi, mendacium. quod quis nõ debet mentiri pro morte alicuius conſeruanda. vide glo. xxii. q. ii. c. ne quis arbiter, & mendacium fit a ſciente, dicit glo. in l. ii. §. ſi minor C. ſi minor ſe maio. dix. & per Bartol. in l. de ætate. §. i. ff. de interdi. act.

c Contra doct. qui data pecunia ſcholares acquirunt, vide quod alibi dicit Bart. per illum tex. in l. i. in prin. C. de ſtud. liberal. vrb. Romæ. lib. xi. & vide duo pulchra quæ per illum text. notab. colliguntur per glo. & expreſsius Bar. in l. i. C. de annon. ciuilibus. lib. xi. Et dicit Ang. de Aret. hic, has glo. eſſe notandas propter Docto. practicantes ſcholares, & ipſos allicientes pecunia, precibus, & omni modo: quia poſſunt per eorum Rectorem puniri. Et adde idẽ etiã eſſe ſi doctor mutuet pecuniam ſcholari vt ea vtatur, vt eſt glo. in l. quin etiam. ff. de calum. quam allegat Nicol. de Neapol. hic.

d No. contra illos qui timent ab aliquo offendi, & requirunt ab eo ſatiſdationem de non offendendo: vide tamen quod hoc poſsint facere ſi velint. Bar. in l. i. C. in quibus cauſis coloni vel cenſiti. lib. xi. & Guil. in l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de offi. præſid. & Bar. in l. denunciamus. C. de his qui ad eccleſiam confug. & in l. qui bona. §. illo. ff. de dam. infec. & Cyn. & d. l. denunciamus. & Alberi. & Sali. ibidẽ, qui dicunt debere dari fideiuſsionem, alias ſufficit promiſsio cũ hypotheca: & poteſt dari licentia portandi arma pro ſui defenſione, & ducendi ſecum gentes, ſecundum Salic. & Guil. in d. l. denũciamus. & ponit Spe. de hoc, in tit. de offi. deleg. §. ſequitur vbi vide in ver. porro.

e Et merito, plus enim conferunt boni mores quam diuitiæ multæ ad fidem pręſtandam. l. ſcire oportet. §. fi. ff. de tuto. & cur. dan. ab his, facit quod not. glo. in l. adoptio. in fin. cum ſimi. ff. de adopt.

f Iſta glo. in prin. dum dicit, excepto patrono, & ſic vult quod patronus remotus propter dolum nõ efficiatur infamis male dicit, per ea quæ tradit Barto. in l. ſi tutor. ff. eod. Item contra hanc glo. videtur facere text. in l. milites. §. miſsionum. ff. de re milita. Sed ſolue vt notabiliter ſoluit glo. in l. ii. §. ignominię. ff. de his qui not. infam. quia ille §. miſsionum eſt intelligendus ſecundum diſtinctionem huius glo. vt dicit glo. in d. §. ignominiæ. & ſequitur Ioan. Fab. hic: quamuis, vt ipſe etiam dicit, fiat magna calumnia ad illũ text. ad quem non poteſt ſine violentia reſponderi.

g Et dum glo. dicit de leuiſsima culpa, reprehenditur per alios omnes hic, vt Ioan. Fab. & Nic. poſt antiquos: quia tutor non tenetur de leuiſsima. vt l. quicquid. & ibi gl. C. arb. tut. vide Bart. in repe. l. quod Nerua. ff. depoſ. facientem mentionem de glo. hic.

h No. in hac glo. quod vnuſquiſque præſumitur ſcire iura, vt l. regula. in ea allegata, quę eſt vera, per ſe vel conſulendo peritiores, vt l. bonorum. ff. de bon. poſſ. tit. generali. Adde circa id quod dixit de milite & muliere, notata in c. i. extra de controuer. inter dom. & emp. in vſi. feu. Et dic quod mulieres non excuſantur regulariter propter ignorantiam iuris. l. iuris ignorantia. C. qui admit. quia vt ibi dicit Bald. quemadmodum fœminę vadunt ad eccleſiam pro indulgentiis, & ruſtici vadunt ad nemus pro lignis, ita etiam debent ire ad Doctores pro conſiliis, iuxta l. in bonorum. §. ſcientiã C. qui admit. Excuſantur tamen mulieres ruſticę, & milites, propter ignorantiam iuris in caſibus tantum a iure expreſſis, & non in aliis. l. fi. C. de iur. & fact. ignoran.

i Glo. parua, in verbo, remittendum vult, quod quando tutor præſens per mendacium negat alimenta poſſe pupillo præſtari, quod eſt puniendus, non autem remouẽdus. tu dic contrarium, ſcilicet quod imo ſit nedum puniendus, ſed etiam remouendus. Id vult iſte ſupra in notabilibus. Iſtud etiam ſentit Ange. de Are. hic, dum remittit ſe ad notata in d. §. tutor. Et pro hoc contra glo. pondero illum tex. in d. l. tutor. §. tutor. hic allegatum in glo. dum ibi dicitur, Hic ergo non quaſi ſuſpectus remouebitur, ſed & remittetur puniendus. Illa enim implicatiua, Et, debet neceſſario implicare, vt non tãtum puniatur, ſed etiam remoueatur, ad hoc etiam bene facit l. i. §. item ſolent. ff. de offi. præſe. vrb. Item ſi tutor tanquam ſuſpectus remouetur quando non præſtat alimenta, quanto magis erit ſuſpectus quando negat poſſe præſtari, & conuincitur de mendacio? quia tunc magis præſumitur quod habuerit animum depredandi pupillum. Et puto quod iſta ſit veritas.

k In glo. in verbo, pręſtat, adde, quod vbi emptor fraudulosè facit ab aliquo amico moueri litem ſuper re per eum empta, vt ſic differat ſolutionem pretii, quod iudex debet deferre iuramentum emptori, an hoc faciat per calumniam, in malitioſè hoc petat, vt inquit gloſſ. in l. atqui. l. natura. ff. de nego. geſt. & ſi apparet iudici ipſum malitioſę petere non audiat ipſum. argu. l. ſi fideiuſſor. §. fina. ff. qui ſatiſda. cogan. & hoc vult Angel. in dicto. §. ſtipulatio duple &c. Nota ex glo. in verbo, præſtat quod quotieſcunque imminet euictio in limine contractus ante ſolutionem pretii, emptor non tenetur ſoluere pretium, niſi venditor det idoneos fideiuſſores. d. l. ſi poſt perfectam. C. de euic. de quo per Bar. in l. i. §. ſtipulatio duple. ff. de præto. ſtipu. Et an venditor compellatur ſatiſdare iure actionis vel ope exceptionis, dic quod ope exceptionis & ſolum tenetur reſpectu illius mouentis quæſtionem. d. §. ſtipulatio. & ibi per Bartolum.

l Vide de illo qui dicit equum ſuum eſſe cæcum, vt ſub colore poſsit tegere aliud delictum verum. Spe. in tit. de emp. & vend. §. nunc videndum reſtat verſi. ii. & iii.

m Sed contra illam ſolutionem facit l. manumiſsiones. ff. de iuſti. & iur. vnde forte puto quod iſte eſt verus intellectus ad hunc tex. Quia in hoc titulo videmus qui remouentur tanquam ſuſpecti, dubitabatur nunquid tutor qui eſt fidelis, ſed pauper, eſſet remouendus tanquam ſuſpectus, & ſic cum infamia. & dicitur quod non: non tamen negat quin poſſet remoueri non tanquam ſuſpectus, ſed eo quia eſt pauper. & ſic concordabit cum l. ii. C. de tuto. & cura. qui non ſatiſde. allegata in glo. Hoc tamen non firmo, nec teneo. Sed hoc poteſt tenere, quia remotus vt ſuſpectus etiam ſine dolo, quamuis non efficitur infamis de iure, efficitur tamen infamis de facto, vt vult glo. ſupra in verbo, non eque. & ideo dicit tex. quod pauper & fidelis non eſt remouendus vt ſuſpectus, quia ſaltem in illam infamiam facti incideret: ſed bene poteſt remoueri eo quia eſt pauper. d. l. ii. C. de tuto. & cur. qui non ſatiſd. Et iſtud eſt, vt credo, ſuſtentabile, & forte verus intellectus.

PRIMI LIBRI FINIS.

CHRISTOPHORI PORTII IN SECVNDVM LIBRVM INSTITVTIONVM.

TITVLVS I.

De rerum diuiſione.

HIC Titulus frequens eſt & quotidianus, ideo diligenter aduertēdus. Continuātur ad præcedentes hoc ordine. Quia omne ius quo vtimur, aut ad perſonas, aut ad res, aut ad actiones pertinet. §. fina. ſupra de iure natura. gentium. & ciuili. l. i. ff. de ſtat. ho. ideo viſo ſupra de perſonis, ſequebatur ex ordine videre de rebus. Ceterum quia res aut acquiruntur de iure gentium, aut acquirūtur de iure ciuili: ideo quēadmodū iure gentiū acquirantur, tractat in §. ſingulorum. infra eo. vſque ad titulum de vſucap. in quo tractat quemadmodum acquirantur iure ciuili, vſque ad tit. de obligationibus. Verum quia etiam res aut acquiruntur titulo vniuerſali, aut ſingulari, ideo hic ſubijcitur quemadmodum titulo ſingulari acquirantur. Et ſic eſt expedicta gloſſa rubricæ.

1 ℞. *Titulus ad titulum continuandus.*
2 *Modo, & nunc ſunt dictiones demonſtratiuæ.*
3 *Accidentia concreta regulari debent ſecundum eorum ſubiectum.*
4 *Proprietas riparum eſt eorum qui prope ripam prædia poſſident: proprietas littorum eſt communis.*
5 *Imperator eſt totius mundi dominus, quod eſt verum quo ad protectionem & defenſionem, non quo ad dominium.*
6 *Villa quid ſignificet.*
7 *Flumina ſunt duplicis ſpeciei.*
8 *Qui fuit in poſſeſſione piſcandi xxx. annis, poteſt alium prohibere ne in eum locum accedat ad piſcandum.*
9 *In flumine meo priuato poſſum facere quicquid mihi libet.*
10 *Quod flumen priuatum ſit.*
11 *In flumine publico non poteſt quis facere clauſam, niſi publica authoritate præcedente.*
12 *Opus factum in meo proprio fundo poſſum deſtruere.*
13 *Quando ex parte & rei & actoris eſt iniuſtitia, ſemper potior eſt cauſa rei & poſſidentis.*
14 *Publica utilitas præfertur priuatæ.*
15 *Publicum & commune dupliciter conſiderantur.*
16 *Mare conſideratur tripliciter.*

SVperiori libro. Principium iſtud nō ſummatur breuius, quia diuidēdo procedit. Sed tit. diuiditur primo in duas partes, quemadmodū duas partes rubr. cōplectitur. Nā in prima tractat quemadmodum res diuidantur. In ſecūda tractat, quemadmodū acquirantur. Secūda incipit ibi, in §. ſingulorū. Rurſus prima ſubdiuiditur in tres. Nam in prima continuat hunc titulū ad pcedentes. In ſecūda ponit bimembrē rerū diuiſionem. In tertia, diuiſionis membra proſequitur. Secunda ibi, quædam. tertia ibi, & quidem. No. primo, † titulum ad titulum eſſe
1 continuandum, & debito ordine ſituandum, concor. l. ij. ff. de ſtat. ho. & habetur in proemio ſexti decreta. Lex autem ad legem non eſt continuanda. no. glo. in l. Gallus. ff. de libe. & poſthu. Situantur enim tituli, vt cognitio materiarum ex ordine tradatur: leges autem ſubordinantur, vt negotiis prout incidunt determinentur.
2 No. in verſi. modo: q † dictio, modo, eſt demonſtratiua præſentis temporis. Et idem eſt in dictione, nunc. l. i. ff. de condi. inde. l. i. §. nunc tractemus. ff. de tut. & rationibus diſtra. q bene facit ad dicta teſtium interpretanda. No. primam diuiſionem rerum: quia quędā ſunt in patrimonio noſtro, q intelligite actu vel potentia, vt ſunt res prophanæ. Quædam vero ſunt extra patrimonium noſtrum, nec actu ne aptitudine eſſe poſſunt, vt ſunt res ſacræ & religioſæ. Et iſta diuiſio equipollet illi quæ habetur in l. i. ff. eo. ſcilicet rerum quædam ſunt diuini iuris, quædā humani: qđ idē eſt dicere, qđā ſunt in patrimonio, quædā vero extra. No. in. §. quædam ſecundam diuiſionem rerum, quę quinque membra cō plectitur quia aut ſunt communes, aut ſunt publicæ, aut nullius, aut vniuerſitatis aut ſingulorum. No. quod
a aer, mare & litus[a] maris, communia ſunt de iure natu-
3 rali. Not. in verſi. & per hoc, quod † accidentia concreta regulari debent ſecundum eorū ſubiectum. Si igitur mare eſt commune, ergo & littora maris. facit ad l. quod per manus. ff. de iure codicill. Not. nemini eſſe prohibendum ad littus maris accedere, dummodo a uillis, a monumentis & ædificijs ſe abſtineat. No. in verſicu. eſt autem, quid ſit littus maris. quia non habet certum & determinatum locum, ſed quemadmodum mare creſcit, aut decreſcit, nouum littus cauſatur. Not. in §. flumina quod flumina & portus appellantur publica. & in hoc differunt a mari, q appellatur commune.
No. in. §. riparum, vſum riparum appellari publicū, & in hoc conuenit cum vſu littorum maris, qui etiam appellatur publicus. §. littorum. infra eo. Ex quo colligitis, & text. infert neminem prohiberi piſcari in flumine publico, nec etiam ſiccare retia ſuper ripam, nec ligare naues funibus ad arbores ſuper ripam natas. Not. in
4 ver. ſed proprietas. q † proprietas riparum non eſt publica, imo in dominio eorum qui habent prædia quibus ripæ adhærent: & in hoc differt a proprietate littorum maris, quæ communis appellatur, vt ſtatim dicā. Ex quibus infert Vbertus de Bobio, quem ſequitur Bal. in l. riparum. ff. eod. tit. q ſi tu vendidiſti mihi prædium pro qualibet pertica, q etiam ripa fluminis cui prædium adhæret ſit menſuranda, & pro ea pretium exoluendum. allegant l. id quod. §. i. ff. de peri. & commo. rei vend. allegant rationem: nam cum hæc ripa quo ad proprietatem ſit in dominio venditoris, venit commenſuranda, & intelligitur vendita, vt hic, & l. qui tabernas. de contrahen. emp. Barto. tenuit contrarium. nā cum iſta ripa pleno iure non pertineat ad venditorem, non intelligitur venire in contractu venditionis. argu. in l. ratio, & in l. ex empto. ff. de actio. emp. & pro har. allego glo. in l. littora. ff. de contrahen. emptio. Sed opinio Vberti & Bal. videtur probabilior. Nam licet quo ad certum vſum, puta piſcandi, & naues arboribus ligandi, dicatur vſus ripæ publicus, quo tamen ad proprietatem & commodum percipiendi fructus ex arboribus, pertinet ad dominum prædij cui ripa adhæret. Arbitraret tamen iudicem recte facturum vt ex quantitate pretii vel valore prædii, iudicaret an ripa eſſet menſuranda

da necne.arg.glo.notab.in l.ſemper in ſtipulationibus.
ff.de reg.iur. Et idem dicunt in foſſatis vt foſſata prædio
rum & ſæpea veniant commenſuranda tex eſt cum gl.
notab.in l prædia.§.pen.ff.de ſuu.inſtr.leg. Hęc etiā vo-
luerunt Bar.& Bal.in l litora. ff.de contra. emp. q̄ ēt
iudex arbitrabitur ex quantitate pretij,& ex valore rei
arg.dictę glo.in l.vtrum.§.fi.ff. de reb. dub. Glo. ſu-
per verb.habentur.In fi gl.bene loquitur, & commu-
niter approbatur. Glo ſuper verb.iure in fi. Hęc glo.
inquantum exponit iure naturali,id eſt,iure gentium cō
muniter reprobari ſolet.eo q̄ videtur nimis reſtringere
tex Item,quia quando Imperatori placuit loqui de iu-
re gentium,illud expreſsit,vt in §.riparum.& §.littorū.
infra eodem. Non obſtat argu. gloſſ. quia fateor quod
res cæterę in ſuſpecto iure naturali primeuo. commu-
nes appellantur. ſed quia ius gentium illi iuri naturali
derogauit quo ad res cæteras,non appellatę ſunt com-
munes ſed aut publicæ, aut vniuerſitatis, aut ſingulo-
rum. Sed hæ res, ſcilicet aer aqua, & mare,ideo commu
nes appellantur,quia quantum ad eas ius gentium non
vulnerauit ius naturale primeuum, & hoc propter re-
rum earum præmaximam magnitudinem: vnde ſequi
tur literam non eſſe aliter ſubaudiendam. Glo. ſuper
verbo,mare in fin. Not ex glo. q̄ licet vulgo dicatur q̄
5 † Imperator ſit dominus totius mundi.l deprecatio. ff.
ad legē Rhodiā de iact.l bene a Zenone.C.de quad.prę
ſcrip.hoc tamē debet intelligi quo ad protectionē &
defenſionem,non autem quo ad dominium. & ex hoc
ſedatur quod de Mar. & Bulg. allegatur Bulg. dixit
equū *,ſed Mar.habuit equū Glo.ſuper verbo,villis.
ibi,a b alio ædificatis Sentit igitur hęc glo.hunc tex.eſſe
intelligendum q̄ quis piſcari poteſt in littore maris, dū
modo ſe abſtineat a villis,monumentis,& ædificiis ab
alio poſitis Ex quo infertur quod quis poſsit ædificare
in littore maris q̄ videtur contra l.quamuis.ff.de acqui
ren.rer.do.In eadem glo.in fi.Ex hac glo.habetis ſigni-
6 ficationem huius termini villa. Nam vt dicit gl. † pro-
prie ſumitur villa pro quadam campania, in qua reſta
ponuntur,vel fructus reponuntur,vt l.arboribus.in gl.
allegata. Improprie autem ſumitur villa pro territo-
rio vbi ſunt plures domus extra ciuitatem, prout ex-
poſuit gloſſ in d.l.arboribus.ff de vſufruct.& tenet hic
in fin.dum dicitur congregatio hominum. Vnum ta-
men notate, quod villa fungitur muneribus ciuitatis
cui ſubdita eſt.in l.quæ ex vico. ff. ad municip. cui con-
cordat text.in authen.quibus modis naturales efficiun-
tur ſui.§.ſi quis ex qualibet. Glo.ſuper verbo,flumi-
7 na,in fi.Nota bonam differentiam inter flumina. † Nā
quædam ſunt flumina quæ habent perpetuam & con-
tinuam cauſam,hoc eſt,vt inquit tex. continuo defluūt,
l. i. §. i. ff de fluminibus & talia flumina dicuntur eſſe
publica, puta Rhenus & Padus, quædam ſunt flumi-
na quæ non habent perpetuam cauſam, & tam ſæpe
creſcunt quam ſæpe defluunt, & talia flumina dicuntur
eſſe priuata: puta Rapo & Meloncellum,prout inquit
gloſſ in d. l. nemo. Nec obſtat,quod etiam in flumini-
bus publicis aliquando contingat vt exareſcant, puta
æſtate: nam ſufficit quod habeant perpetuam cauſam
defluendi, hoc eſt, quod natura in littore defluere poſ-
ſint, prout inquit textus in l. i. §. i.ff. de fluminibus pu-
blicis. Vnum tamen notate ſecundum Baldum in d. l.
nemo. ff. eodem. & erit alia differentia inter publicum
flumen & priuatum, quod priuata flumina non ha-
bent cauſam aluuionis. Et eſt ratio notabilis, quia
flumina publica quantum ad effectum alluuionis,
dicuntur quaſi quidam cenſitores & iudices. leg. er-
go. §. fina. ff. de acquiren. rerum domin. ſed flumina
priuata rediguntur ad inſtar cuiuslibet perſonæ priua-
tæ,modo perſona priuata non poteſt eſſe iudex, l. cum
prætor. in princ. ff. de iudi. ergo nec flumen priuatum
habebit cauſam aluuionis. Gloſſ. ſuper verbo, om-
nibus. in fin. ex hac gloſſ. habetis hanc concluſionem,
8 iuncta opinione Ioan. de qua in fin. gloſſ. q̄ † ille qui
fuit in quaſi poſſeſsione piſcandi triginta annis, poteſt
* prohibere alium ne accedat ad piſcandum in eo loco *
pro qua ſententia videtur caſus in l. quiſquam. in glo.
allegata, licet contra fortiter faciat l. fina. ff. de vſuca.
Sed reſpondeo vt reſpondet gloſſ. q̄ in l. ſi quiſquam
erat in quaſi poſſeſsione piſcandi: quod dictum ita ſim-
pliciter intellectum, non videtur bene poſſe procede-
re, nam ſtat ſimul q̄ vnus fuerit in quaſi poſſeſsione pi
ſcandi, ſi tamen alius etiam piſcari poſsit, quia flumen
eſt capax plurium.argu.in l.ſi vt certo.§. ſi duobus ve-
hiculum.ff commod. Et ideo ſaluando gloſſ. dicatis vt
procedat prout declarat Bald.in l. in tantum. in princi.
ff. eodem titu. ſcilicet, quando iſte qui primo piſcatus
erat, prohibuerat alios volentes accedere ad piſcan-
dum, & iſti prohibiti acquieuerant prohibitioni, nec
contra venerant: nam tunc iſte prohibens bene conſti-
tuitur in quaſi poſſeſsione iuris piſcandi. facit optimæ
vltra ipſum quæ habentur in l. ſi priua.ff. de no.ope.nū.
iuncta l.fin.ff de vſucap.titu.generali, & tunc tuebitur
iſte prohibens præſcrip.xxx.ann. Et faciunt ad quæſtio-
nem, vtrum ille qui tenuerit molendinum per xxx.an.
in aliquo flumine, poſsit alios prohibere ne ibi molen-
dinum habeant: de qua pleniſsime per Bald in rub. ff.
b eod.titu.[b] Quantum tamen ad materiā fluminis pu-
9 blici vel priuati,addite ſex,quæſt. Prima,q̄ † in flumine
meo priuato licet mihi quicquid libet facere; quia in re
ſua quilibet eſt moderator & arbiter. l. in re mandata.
10 C. manda. Secunda conclu. q̄ † flumen priuatum dici-
tur quatenus in noſtrum agrum ingreditur, & quod nō
habet perpetuam defluendi cauſam, quia tam ſæpe ac-
creſcit quam ſæpe defluit d. l. i. §. i. ff. de flum. iunctis his
quæ habentur per glo in l.nemo ff eodem titu. Tertia
11 concluſio ſit iſta, q̄ † in flumine publico non licet mi-
hi facere cluſam, prout dicunt Docto ſiue aliud opus,
ſiue mihi proſit, ſiue tibi non obſit: niſi præcedente pu-
blica authoritate. facit l. ſi vnus. §. paciſcar. ff de pact.
& totus titu.ff. ne quid in loco publico Quarta conclu-
ſio eſt q̄ in tali cauſa ſemper potior eſt conditio prohi-
bentis, maxime ſecundum Bald. ſi teneat locum defen-
ſoris. Quinta concluſio eſt, q̄ ante opus factum in ali-
quo flumine publico,licet cuique prohibere ne fiat: poſt
factum opus nō licet, niſi remedio interdictorum, puta,
ne quid in flumine, & ne quid in loco publico. Illud ta-
12 men habetur, quod † quodcunque opus in meo pro-
prio factum, licet mihi authoritate mea deſtruere. lege
quemadmodum.ff.ad legem Aquil. Sexta cōcluſio eſt,
13 quod † ſi ſit iniuſtitia ex parte actoris, & pariter ex
rei: ſemper reus potior eſt, & eſt ratio, quia reus ſemper
ſe iuſtificat, actor autem aliquando vtique petit. text.
eſt in l. i. §. idem erit. ff ne quid in loco publico pro quo
facit, quia in tali cauſa potior eſt conditio poſsidentis. l.
fina ff. vti poſsid. §. commodum. infra de interdictis.
Gloſſ. ſuper verb. adhęret. in fi. notat perpetuo, quod
c † via publica [c] non habet impedire ius coherentiæ. Hinc
inſurgit practica tabellionum, qui ponunt etiam pro
coherentia agros qui ſunt vltra viam publicā: & pro
gloſſ. eſt caſus in l. martius. ff. de acquiren. rerum domi.
quam gloſſ. hic allegat. Addite vnum in glo. quę in-
cipit, ſed quid ſi piſcator. quod vltima opi. gloſſ. eſt ve-
rior: quia ille qui vult ligare naues, prætendit publicam
vtilitatem: ille autem qui vult incidere arbores prætendit
14 dit priuatam: & † publica vtilitas procul dubio præfe-
renda eſt priuatæ. §. quod autem. in authenti. de non
alienan. Hanc tamen vltimam glo. limitarem ſecundū
aliam opin. gloſſ. in l. nemo. ſiue in l. vbi parum ff. eod.
quando ſimul conuenirent, & nauta volens ligare na- a
uem & dominus volens incidere arbores: alias autem
locus

y cus eſſet primo occupanti. Gloſ.ſuper verbo. publi-
cus.in fine.Colligitis ex hac gloſſ.duas opiniones. Pri-
ma fuit Placent.ꝙ publica,communia dicantur.Secun-
da opinio fuit Ioan.vt hęc inter ſe differant. Vos omiſ-
ſa diſputatione dicite vtrunque bene loqui,diuerſo tamẽ
1 5 reſpectu.† Aut enim conſideramus publicum in ſe: ſeu
quo ad proprietatem, & vera ſit opinio Ioã.quia aliud
eſt eſſe commune, vt aer:aqua, & mare:aliud eſſe pu-
blicum,vt flumina,portus.& ſimilia. Aliquando conſi
deremus publicum & commune quo ad vſum,& hoc
caſu vera ſit opinio Placent. vt communia publica di-
cantur,ſed non econtra publica dicantur, communia,ni
ſi reſpectu quorundam vſuum. Sed inſtabit aliquis,
quod imo mare non ſit commune, imo non ſit in nul-
lius bonis ſicut eſt aer & aqua profluens. Solut. dixit
n 6 Bal.quod † mare tripliciter conſiderari poteſt. Aliquã
do in nullius bonis vt aer. Aliquando poteſt conſidera
ri quo ad aptitudinem vſus producendi,& hoc caſu di-
citur commune, quia aptum natum producere vſum
nedum conuenientem hominibus, verumetiam omni-
bus animalibus:ut eſt bibere,& lauare. Aliquando con
ſiderari poteſt quo ad actum vtendi, vt hic. Aliquan-
do dicitur commune, ſi actus vtendi omnibus animan
tibus ſit communis,vt bibere & lauare. Aliquando di-
citur publicum, ſi actus vtendi ſolum conueniat homi-
nibus,vt eſt piſcari. Sed diceret aliquis: ſecundum hoc
omnia flumina deberent cõmunia appellari, quia ſunt
apta nata producere vſum omnibus animalibus con-
uenientem,ſicut & mare. Solut.dicit Bal. quod licet ita
ſit quòd poſſint hunc vſum producere, tamen quia ho
mines magis ſibi appropriãt uſum fluminis quã uſum
d maris:quia multe ſunt partes maris [d] in quibus homi-
nes verſari non poſſunt,ideo mare eſt poſitum ſub mẽ
bro communis,cętera flumina ſub vſu communis.

ADDITIONES.

a An autem dominis iſtorum littorum publicorum,vel ma
ris quod eſt penes principem vel populum Romanum,pręſcribi poſsit ſpatio xxx.annorum:dic quod non.l.fin.ff. de vſucap.ſed bene præſcribitur tanto tẽpore cuius iniurii memoria non extat &c.l.vſum aque.C.de aque duc.lib. x. An & quando in iſtis fluminibus publicis vnus poſsit præiudicare alteri,puta faciendo molendinum & ſimilia, vide Bar. in l.quo minus.ff.de fluminib.& quæ differentia ſit inter riuum & flumen vide in l.ii.§.fi.ff.de flum.

• Vide ad iſtud dictum vt ipſum intelligas,Bellonum li.i. Supput.cap.i.

• De hac pręſcriptione piſcandi vide Bello. conſi. I.nu.6. cum ſequen.

b An qui tenuit molendinum per xxx.ann.in aliquo loco poſsit alium prohibere,vide Bart.plene in reper.l.quo minus. ff. de flumi. & vide gloſſ. & Bald. in l. ſi manifeſte. C. de ſeruitut.

c Not.ꝙ vis publica non habet impedire ius cohærentie. vide in l.ſeruitutes. in fi. ff.de ſeruitutib. vbi dicitur etiam de loco religioſo intermedio an impediat, & dicitur ꝙ ſic,

d Quæritur,ſi aliquis commiſerit delictum in mari,vel cõtraxerit, quis dicatur iudex illius delicti. Dic ꝙ ciuitas & iudex habens merum & mixtum imperiũ,qui propinquior eſt illa particula maris, in quo commiſſum eſt delictum, vel celebratus contractus.l.ita.C.de claſsic. libr. x. & hoc ſentit Bar.in l.Ceſar.ff.de publica.& Ioan.And.in c.vbi periculum.de elec.in vi.vbi ponit de Papa mortuo in mari, qui debet eligi per ciuitates propinquiores: vbi autem eſſent due ſimul propinque,ambe cognoſcerẽt, & eſſet locus præuentioni.arg.l.ſi quis poſtea.ff.de iudi.& per Bart.in l. iuriſperitos.§.cum oriundus.ff.de excuſa.tut.& præueniſſe diceretur qui perſonaliter caperet delinquentem, ſecundum Ioan.And.in c.i.de obl.ad ra.

1 *Illa quæ ſunt uniuerſitatis,non dicuntur ſingulorum.*
2 *An vnuſquiſq. de uniuerſitate poſſit teſtificari i cauſa uniuerſitatis.*
3 *Anima hominum quibuſcunque rebus eſt præferenda.*
4 *Quis dicatur locus religioſus.*
5 *In fundum communem non licet inuito ſocio mortuum immittere, licet ſocius in commune ſepulchrum.*
6 *Scholaris a ſocietate poteſt repelli quando introducit mulierem inhoneſte viuentem.*
7 *Quę ab initio ſunt voluntatis,ex poſt facto ſunt neceſſitatis.*
8 *Quæ ſit pœna tranſcendentis mœnia ciuitatis Romane, vel alterius ciuitatis.*

§. VNiuerſitatis nomine. Quæ ſub pu-
blica neceſsita
te vel vtilitate ſtatuuntur in aliqua vniuer
ſitate,vniuerſitatis eſſe dicitur.h.d. No.
1 primo, quod † illa quæ ſunt vniuerſitatis,
a non [a] dicuntur ſingulorum.concordat. l. ſed ſi hac lege
§.qui manumittitur. xli.q.ij. Ex quo dixit gl. in l.in tan
2 tum.§.vniuerſitatis.ff.eo. quod † vnuſquiſque de vni-
b uerſitate [b] poteſt teſtificari in cauſa vniuerſitatis.,quia
• cauſa vniuerſitatis nõ dicitur propria ſingulorum. Vn-
de non obſtat quod quis prohibeatur in cauſa propria
teſtificari.l.nullus.& l.omnes.C.& ff de teſtib.quia hęc
non eſt propria cauſa ſingulorum,ſed vniuerſitatis.Cui
ſententie multum aduerſari videtur, quòd quilibet de uni
uerſitate commodũ percipit,ergo appellatur cauſa pro-
pria.l.i.§.in propria.ff.quando app. ll. ſit. & propterea
Docto.ita diſtinguunt. Si quæritur an quilibet de vni-
uerſitate poſsit teſtificari in cauſa vniuerſitatis, aut lo-
quimur in his quorum notitia non poteſt facile haberi
niſi per eos qui ſunt de vniuerſitate, puta quis ſit ele-
ctus lector aut prior, & tunc quilibet de vniuerſitate,
admittitur propter difficultatem probationum argu.
in cap.veniens.in fi.extra de teſti.& in l.conſenſu. §.ſu-
per plagijs.C.de repud.& eſt glo.not.in.§.cogitandum
in authen.de mona. Aut loquimur in his quorum noti
tia haberi poteſt etiam per alios,& tunc aut eſt talis res
ex qua cõmodum illi de vniuerſitate percipiunt in par-
ticulari, vt ſunt prata & paſcua vniuerſitatis, & tunc
non admittitur ad teſtificandum, quia teſtificaretur in
cauſa propria. d.§. in propria. Aut ex tali re percipitur
commodum in vniuerſo, vt ſunt ſtadia & theatra, &
tunc admittitur ad teſtificandum:quia non dicitur cau-
• ſa propria,nec percipere commodum in particulari,ſed
dicitur vniuerſitatis,& ex vniuerſo percipere. Secũ-
do ex §.nullius.nota,quę dicantur res in nullius bonis.
Nota. res ſacras appellari quæ per pontificem ſunt
conſecratę. Not.quòd diruta eccleſia, nihilominus
c locus in quo erat edificata, ſacer [c] remanet: & ideo ſi
de nouo edificatur, non indiget alia conſecratione.
Nota,res ſacras non poſſe alienari nec obligari, niſi
3 per redemptionem captiuorum:quia † anima hominis
quibuſcunque rebus eſt præferenda. l. ſancimus. C. de
d ſacroſanc.eccle. Nota. in verſicu. religioſum [d] † illud
4 locum appellari religioſum, in quo cadauer eſt ſepul-
tum: quod verum eſt pro eo ſpatio quod occupat ca-
dauer in terra ſupra,ex latere vero nõ l. i.§. ſepulchrum
ff.de religio.& ſumptu.fune. Si tamen membra hominis
in varijs locis eſſent ſepulta, ille locus appellaretur re-
ligioſus in quo caput eſſet.l. cum in diuerſis. ff. de religi.
5 & ſumpt. fune. Nota. † in communem locum non
licere inuito ſocio cadauer ſepelire, ſed in commune ſe-
pulchrum bene permittitur. Ratio, quia in primo ca-
ſu vtitur ſocius re ad vſum non deſtinatum,nimirum ſi
prohiberi poteſt. Secundo vero caſu vtitur ſepulchro
ad vſum deſtinatum, ideoque prohiberi non poteſt.l.
6 Sabinus. ff.communi diuidun.& ideo † ſi aliquis ſcho
laris vellet introducere in domum mulierem inhone-
ſte vite, poſſet licite, a socijs prohiberi, & a ſocie-
tate repelli. glo. eſt in l.non aliter. ff.de vſu & habi.
Not.ex verſicu.item ſi alienus non licere proprieta-
rio inuito uſufructuario in fundum inferre cadauer,quia
e per hoc præiudicaretur ipſi vſufructuario. [e] Nota.in

verbo, alienum. ꝙ ille qui ſemel promiſit ſepeliri cada-
7 uer, non poteſt poſtea prohibere: † quia quæ ab initio
ſunt voluntatis &c. l. ſicut. C. de actionibus & obliga-
tionibus. Finaliter not. muros ciuitatis ſanctos appel
lari. Nota rationem, ex qua colligitis bonum eſſe argu.
ab alluſione vocabuli, de quo dixi ſupra de tutelis. in
prin. Gl. ſuper verb. ſi qua in fi. Dicite ex mente doc.
ꝙ hæc omnia dicuntur vniuerſitatis, & quo ad domi-
nium, & quo ad vſum communem, vt hic, & l. ſicut. §.
i. ff. quod cuiuſque vniuer. Eſt tamen differentia inter res
vniuerſitatis: quia quædam vniuerſitatis appellantur,
& quo ad dominium, & quo ad vſum communem,
vt ſunt theatra & ſtadia, Quædam vero ſunt vniuerſi
tatis quo ad dominium & quo ad vſum particulari-
ter, vt ſunt prata vniuerſitatis, ex quibus commodum
percipitur in particulari, & ita dicunt doc. Glo ſuper
verb. nullius. ibi, ſingularis. Sed dices tu: nam aer nec
eſt in bonis hominis ſingularis, nec hominum in com-
muni: item nec redigi poteſt in bonis alicuius, ergo de-
buiſſet poni ſub membro, nullius. Solut. ꝙ aer ſit com-
munis omnibus, & in nullius bonis prouenit facto na-
ture, & ideo communis omnibus appellatus eſt. Sed
res ſacroſancte & religioſe ſunt dedicate Deo facto ho-
minum, & ideo non communes, ſed in nullius bonis
appellate ſunt. Gl. ſuper verb. pontifices. in fi. Dicite
ꝙ imperatores hodie dedicare non poſſunt, quia non
ſunt hodie ſacerdotes, licet ungantur oleo ſancto, ad dif-
ferentiam Pape, qui vngitur ſacro chriſmate. Item vn-
gitur in brachio dextro, ad differentiam Pape, qui vn-
gitur in capite c. vnico, extra de ſacra vnctione, non ta
men per hoc ſacerdotes efficiuntur. Glo. ſuper verbo,
redemptione. in fi. addite ꝙ propter redemptionem ec-
f clesie, vel augmentandi cemiteria licitum eſt alienare[f]
res eccleſie. & ꝙ dicitur, propter captiuos liberandos li
citum eſſe alienare res eccleſie, limitabitis eſſe verum
quando timeretur de eorum morte. gloſſ. eſt notab. xij.
q. ij. cap. aurum habet eccleſia. De redditibus enim ec-
cleſie fiende ſunt quatuor partes: vna quæ venit diſpen
ſanda in refectione eccleſie, alia in alimentatione pau-
perum, & alia tribuenda prælatis, vt habetur & nota.
in d. c. aurum habet eccleſia, ſed plerique faciunt vnicam-
tantum partem, quam ſibi ſolis prælati attribuunt, &
male. Glo. ſuper verbo, mortuum in fine. Hæc gloſſ.
in quãtum concludit, quod diuerſis partibus equalibus
capitis ſepultis, neminem locum effici religioſum, com-
muniter reprobatur, quia imo omnes religioſi efficien
tur. argu in l. via. §. quicunque. ff. de ſerui. ruſti. predi. &
hoc ſatis ſuadet fauor religionis, cui multa debentur. l.
oſſa. in l. fi. l. vel ſunt perſone. ff. de reli. & ſum. fu. Gl.
● ſuper verb. muri in fi. Dicite ex mente docto. ꝙ † ille q̃
tranſcendit ſine licentia muros vrbis Romæ, punitur
pœna capitali: ille vero qui tranſcendit alios muros puni
tur pœna arbitraria, quia certa pœna contra illum non re
peritur ſtatuta, & ideo iudicis arbitrio relinquitur. l. i. in
fi. ff. de iure deli. Gl. ſuper verb. deliquerunt in fi. Sed
contra opponitur & imo videtur ꝙ Romulus inique
fecit decapitari fratrem quia Remus nõ tranſcendit mu
rum ciuitatis, ſed tranſcendere voluit, & ſic non cõſum-
mauit delictum. Dic quod finaliter tranſcendit. & ad
text. l. fina. reſpondet ibi ſingulariter gloſſ. exponendo,
tranſcendere voluerit, id eſt, volũtarie tranſcenderit. Ex
qua dicunt Bart. & Bal. quod ſi ſtatuto caueatur, vt ſi
quis voluerit mulierem violare decapitetur, intellige-
tur de illo qui voluntarie violauerit, & in effectu, non
autem de illo qui violare attentauerit. Sed iterum dicet
quiſpiam: quomodo potuit Romulus punire Remum,
cum eſſent pares in regno, & pariter eorum patri ſuc-
ceſſiſſent, cum par in parem non habeat imperium. l. il-
le a quo. §. tempeſtiuum. ff. ad Trebellianum. Solut. di-
cunt Doctores quod licet pariter ſucceſſerint in regno,
tamen diuiſerunt ſorte quadam imperium per tempo-
ra, vt vnus vno tempore regnaret, alter alio. Sed finali-
ter dicetis quod iſta pœna ratione ſanguinis erat in fra-
tre mitiganda. l. ij. ff. de recep. Solu. dicunt Docto. quod
ratione ſanguinis in delictis conſummatis non eſt miti-
ganda pœna, vt hic: ſed l. ij. non loquitur in delicto con-
ſummato. & dicatis vt ibi.

ADDITIONES.

a Idem dixit ibi glo. de liberto vniuerſitatis, vt poſſit voca
re in ius vnumquemque de vniuerſitate, ſine venia: licet ſe
cus ſit in liberto priuati. l. quamuis. ff. de in ius vocan.
b An quis vniuerſitatis poſſit eſſe teſtis in ipſa vniuerſita
te, vide Bar. in d. §. vniuerſitatis. & l. in tantum. ff. eo.
● Quando ciuis poſſit teſtificari pro vniuerſitate ſua, vi-
de Belio. conſi. lxiii. nu. 18. & 19.
c Adde tamen, ꝙ licet locus non dicatur ſacer antequam
ſit conſecratus, tamen eccleſia ante conſecrationem habet
illa priuilegia, videlicet vt in ea quis non poſſit capi, quẽ-
admodum ſi eſſet iam conſecrata, vt habetur in c. i. extra de
immuni. eccleſ. & in c. fi. extra de conſecratione. at quando
committatur ſacrilegium de iure ciuili vel canonico, &
quæ ſit eius pœna, & qualiter intelligantur ſtatuta loquen-
tia de ſacrilegio, an intelligantur ſecũdum ius canonicum
vel ciuile, vide de omnibus per doct. in l. ſi non dubium. C.
de fur. & in l. ſacrilegii. ff. ad legem Iul. peculatus. & l. ſi qs
in hoc genus. C. de epiſ. & cle.
d Et ſit no. ex illo tex. duo eſſe neceſſaria vt locus efficia-
tur religioſus: primum: quod ibi ſit mortuus illatus: item ꝙ
ſit illatus a domino vel quaſi domino loci. Vnde ſi quis in-
fert mortuum in locum alienum ignoranter, contra eum
datur actio in factum, vt mortuum remoueat, & non
erit locus religioſus: vel loci pretium domino præſtet,
& erit religioſus. Si vero inferat mortuum in locum alie
num ſcienter & doloſe, vel aliter ſepulchrum deuaſtet,
contra eum datur actio in factum, de ſepulchro violato,
ad penam centum aureorum. Sunt & alie pene, de qui-
bus in l. i. §. prætor ait. & §. ſepulchrum. ff. de relig. & ſump.
fun. An autem ſepulchrum vel locus ſepulture vendi poſ-
ſit, dic vt in c. ad abolendam. extra de ſepulturis. vbi dicit
Io. Andr. quod nullus conſtitutus in peccato mortali, vel
alias paganus, poteſt ſepeliri in eccleſia.
e Et poteſt eſſe ratio, quia quando concurrunt, habens di-
rectum, & habens vtile, præfertur qui habet vtile. l. in cau-
ſe. §. fi. ff. de procu. & infra in §. theſauros.
f Quibus cauſis ſit permiſſa alienatio rei ſacre vel non, vi
de alios caſus in auth. hoc ius porrectum. C. de ſacroſ. eccl.

1 ℞. *Ius naturale dupliciter conſideratur.*
2 *A vetuſtioribus inchoandum eſt.*
3 *Ad ſubſtantiam legis non requiritur ſcriptura.*
4 *Conſulens in re dubia, debet diſputare ad partes.*
5 *Tempus non eſt modus inducendi aut perdendi dominium.*
6 *Theſaurus non ſolo tempore perditur.*
7 *Authoritate iudicis licet in domibus alienis perquirere rem furto ſub
tractam, quando ſcilicet præcedunt aliqua indicia. Item niſi ver
ſaretur publica vtilitas.*
8 *An capta in alieno fundo, per eum qui contra voluntatem domini in
greditur in fundum, ſiant capientis.*
9 *An liceat tibi retinere beſtiam alienam, quã reperiſti in tuo prato.*

§. SIngulorum.[a] Rerũ dñia acquiruntur
2 aut iure gentiũ, aut iure ci-
uili: & a vetuſtioribus eſt inchoandũ. h. d.
No. primo, rerũ dñia acquiri aut iure gen
tium, aut iure ciuili. Scđo no. ius natura
le appellari ius gentiũ. Sed cõtra hoc videtur facere l. ex
1 hoc iure. ff. de iuſt. & iur. Sol. dicite † ꝙ ius naturale põt
cõſiderari dupliciter. Vno mõ quo ad ea q̃ oĩbus aĩalib.
conueniunt, vt eſt bibere & comedere, et maris & femi
ne coniunctio: & hoc mõ nunquã appellabitur ius gẽ-
tiũ. Alio mõ cõſiderari põt quo ad ea quę ſolũ gentibus
cõueniunt, et hoc dupliciter. Nã q̃dã ſunt q̃ ab exordio
naturalis creature producta ſunt in eſſe, vt eſt fidẽ & pa
cta

ͨta ſeruare, & hoc appellatur ius gentium primeuũ ſiue
antiquum. Quædã vero ſunt quæ ab exordio rationalis
creaturæ producta non ſunt in eſſe, ſed fuerũt ſtatuta po-
ſtea ſuper excreſcenti malitia hominum, vt ſeruitutes,
bella, captiuitates, & hoc appellatur ius gentium ſecun-
dariũ, quod nullo modo appellari poteſt ius naturale,
ſed primum ſic. & ita loquitur. l. hoc iure. ff. de iuſti. &
a iur. & cap. ius gentium. diſt. i. No. † a vetuſtioribus[b]
b eſſe inchoandũ. concor. l. iij. ff. de iur. immu. & facit. l. i.
ff. de albo ſcriben. facit quod inquit Cicero Officiorũ pri
mo: Adoleſcentis officiũ eſt maiores natu vereri. No.
in verſ. ciuilia, text. melius probantem alio textu, quod
3 † ad ſubſtantiam legis non requiritur ſcriptura: ibi, & le
ges ſcribi, erant ergo antea leges quam ſcriberentur, de
quo dixi in §. lex ſupra de iur. natu. gen. & ciui. & ha-
betur in l. i. C. de legib. No. in verſi. feræ. quod feræ be-
ſtiæ & volucres, cæteraque animalia ſi in nullius bonis
ſint, occupanti conceduntur. Not. regulam, ꝙ ea quæ
in nullius bonis ſunt, naturali ratione occupanti conce-
duntur. Item not. poſſe quem venari & aucupari in
fundo alieno, niſi prius a domino prohibeatur. Not.
in verb. quicquid, ita demum animalia rapta permane-
re in dominio capientium, ſi eorum oculos non effuge-
c rint, aut in libertatem naturalem [c] ita ſe contulerint, vt
difficilis eorum perſecutio. Si autem iſta animalia capta
ita manſueta fuerint effecta, vt licet cuſtodiam effuge-
rint in domũ tam ã reuerti ſoleant, non euadunt domi-
nium eius qui cepit. l. niſi. ff. eo. No. in ver. illud quæ-
ſitum, feram ita vulneratam vt facile capi poſſit, nõ effi-
ci de dominio vulnerantis, niſi etiam cœperit. Not. ra-
tionem, quia multa euenire poſſent cur non capiatur.
Ex quo colligitis, inſpiciẽdum eſſe quod euenire poteſt.
4 Vltimo not. modum conſulendi: quia † in re dubia de-
bet conſultor allegare ad partes, & primo pro ea quam
tenere recuſat, & poſtea pro ea in quam intendit incli-
nare, & argumenta prioris confutare: vt hic exemplo
Imperatoris qui opiniones recitat, vt videbitis, concor-
dat l. naturalem. §. i. ff. eod. & quod not. glo. & Doct. in
l. proxime. ff de his quæ in teſtamento delentur. Glo. ſu
per verbo, capta. ibi. l. theſaurus. Not. ex glo. tẽpus per-
5 dendi dominiũ theſauri. Sed cõtra dices tu: nam † tẽpus
nõ eſt modus inducẽdi, neq; perdendi dominiũ. l. obliga-
tionum fere. §. placet. ff. de actionibus & obligatio. quia
tempus nihil eſt, ſed eſt quædã rerum continuatio: ergo
6 glo. male. ſolu. dicite ꝙ † dominium theſauri nõ perdi-
tur ex tempore immediate, ſed perditur ex obliuione
hominum, quæ cauſatur ex lõgo tempore. l. peregre. ff.
de acquiren. poſſeſsio. habetur in l. licet. C. eod. Gloſ.
ſuper verb. plane. ibi, l. ij. Not. ex glo. non licere domino
ſerui fugitiui illum perquirere in domibus alienis: quod
verum eſt ſine authoritate iudicis, qui ſe facilem exhibe
re debet in ea præſtanda. d. l. ij. & l. i. §. i. de ſeruis fugi-
tiuis. Et hæc vera in ſeruo fugitiuo, ſecus in alia re tua
furto ablata. gloſſ. eſt ordinaria in §. ſed hæc. infra de
obligationibus quæ ex quaſi delicto. & in d. l. i. §. i. de
ſeruis fugitiuis. Et hoc operatur odium ſeruorum: quia
in tantum eſt prona natura malo, vt cum aliud furari
nequeunt, domino ſaltem cinerem furantur glo. in l. Iu-
7 lia. §. i. ff. de actionibus empt. Non † debet [d] igitur iudex
d impartiri authoritatẽ perquirendi mihi rem meam fur-
to ſubtractã, in domibus alienis. ratio, quia iniurioſum
& inuidioſum eſt paupertatis detegi vilitatem, & inin-
de patere diuitias. l. ij. §. poſt. C. quãdo & quibus quar-
ta pars debetur. lib. x. Hæc limitabitis eſſe vera, niſi præ
cedant aliqua indicia etiam leuia, ꝙ res mea ſit in domo
tua: tunc enim iudex impartiri mihi debet officiũ ſuum,
vt inquirere poſsim. Ratio nam videmus ꝙ præce-
dentibus indicijs, propter veritatẽm eruendam licitum
eſt hominem ponere ad torturam. l. milites. C. de queſt.
l. i. ff. eodem. quanto magis ergo licitum erit hoc caſu
inquirere veritatem per ingreſſum domus [e] argumen.
in l. ſeruorum. in fin. ff. de pœnis. Et ideo ſufficiunt le-
uia indicia, quia hic tractatur de modico præiudicio. fa-
cit quod habetur in l. facultas. C. de iure fiſc. lib. x. & l.
iij. §. ibidem. & l. theſaurus. ff. ad exhibend. Item limi-
tabitis hæc eſſe vera niſi verſaretur publica vtilitas. l.
quoſdam. C. de metallarijs. lib. vndecimo. vbi tex. cum
8 glo. Gloſſ. ſuper verbo, ingrediatur. in fin. † Not.
ex glo. quod capta in alieno fundo per eum qui con-
tra voluntatem domini ingreſſus eſt, non efficiuntur ca
pientis. Contrarium determinauit gloſ. in l. diuus. ff. de
ſeruitu. ruſticorum prædiorum. Idem videtur tenere
in l. naturalem. §. i. ff. eodem. & illam videtur ſequi Bal.
ea ratione: nã licet lex prohibeat ingreſſum fundi alie-
e ni [e] inuito domino, non tamen prohibet quin anima-
lia quæ in nullius bonis erant, in eo fundo reperta, ca-
pientis non efficiantur, imo permittitur, per regulam
hic poſitam: & licet ingrediatur contra volũtatem do-
mini, ſatis eſt quod talis ingrediens propter vitioſum
ingreſſum pœna iniuriarum puniatur. l. non ſolum. §.
penult. ff. de iniurijs. Dyn. vero tenuit hanc gloſſ. cu-
ius mihi ſententia bene placet. Primo per iura hic
in gloſſ. allegata. Secundo ſuadeo ratione: quia ex
quo iſte ingrediens incidit in factum a lege damnatum,
ingrediendo contra voluntatem domini, non debet
aliquod commodum percipere. l. non dubium. C. de le-
gibus. l. itaque fullo. ff. de furt. Et per hoc non obſtat
regula, quod in nullius bonis, &c. quia illa non vendi-
cat ſibi locum quando initium eſſet vitioſum. hoc pro-
batur hic in l. plane. quaſi dicat. Licet tibi dixerim quod
quo ad acquirendum dominium eorum quæ in nullius
bonis ſunt nihil referat an in ſuo quis, an in alieno ca-
piat, tamen hoc eſt verum, niſi contra voluntatem do-
mini ingrediatur. Et per hoc etiam non obſtat, quod
propter ingreſſum puniatur actione iniuriarum: quia
poſſet ex captura maius percipere lucrum quam ex vi
tioſo ingreſſu pati mulctam. Fateor tamen non licere
huic domino fundi retinere venatorem, quoad capta
per eum reſtituat, ſi eum cognouerit. & in hoc appro-
bo gloſſam. in dicta l. diuus quæ hoc exprimit. Eodem
9 modo † ſi tu reperias in prato tuo alienam beſtiam, nõ
f eſt tibi licitum retinere [f] ſi dominum cognoueris, ſed
more ciuili debes expellere: ſi autem dominum non co
gnoſceres, poſſes cauſa tui iuris conſeruandi retinere.
l. Quintus. ff. ad legem Aquiliam. Glo. ſuper verbo,
difficilis. ibi, impoſsibilis. hæc gloſſ. non bene loqui-
tur, imo text. vt iacet ad literam eſt intelligendus: quia
ſtatur arbitrio iudicis, examinare, an tanta ſit difficul-
tas recuperandi, vt tollat mentem & animum per-
dentis retinendi dominium, vt ſentit gloſſ. in verbo.
capi. infra eodem. Gloſſ. ſuper verbo, capi in fine, hæc
glo. communiter tenetur, vt hoc totum reſideat in iu-
g dicis arbitrio. Si enim iſta beſtia eſſet ita vulnerata, [g]
vt aliter fieri non poſſet quam vt caperetur, quia ſemi-
mortua proſtrata eſt, certe ſtatim efficeretur vulnera-
tis, hoc probatur in ver. poſſeſſore. ibi, quia multa. a con
trario ſenſu. Et hũc text. induxi ad determinationẽ quæ-
ſtionis mihi commiſſe. Quidã reuerendus tũc prælatus
promiſerat cuidam ſpectabili nunc doctori, dare ſcachũ
matum de milite nigro. Itẽ cum milite redegit regẽ ſub
linea militis, ſub qua erat Rochus poſt militem: item re
mouit militem, & dicit ſe captaſſe regem cum milite.
Ille dicit nequaquam: quia ſtatim atque remouet mi-
litem rex efficitur captiuus Rochi: vnde rex eſt captus
a Rocho, non a milite. Et in hanc ſententiam ego
inclinaui, per iſtum text. licet enim miles ita coegerit
regem vt capi poſſet, non tamen ſuus adhuc erat effe-
ctus, & ideo Rocho prius occupanti cõceditur. Glo.
ſuper verbo, capias. Ideo ibi non conſideratur ꝙ eueni-
re poteſt, quia ille talis euentus non erat ciuilis nec hone

ſtus. Futurus igitur euentus tunc demum conſideratur, cum ciuiliter & honeſte euenire poteſt.

ADDITIONES.

a Diuiditur hic.§.in xii. partes, ſecundum quod xii. modi quibus acquiritur dominium, hic ponuntur, ſcilicet de iure naturali & gentium. Primo qualiter acquiratur dominium rerum venatione ſeu apprehenſione animalium. Secundo, in §.item & ea qualiter acquiratur captiuitate. Tertio, in §. præterea. qualiter alluuione & inūdatione aquarum. Quarto, in § eum ex aliena, qualiter commixtione. Quinto in §. cum in ſuo qualiter acquiratur ædificatione. Sexto, in.§.ſi Titius. qualiter acquiratur plantatione. Septimo, in §.literæ. qualiter literarum impoſitione. Octauo, in §.ſi quis. qualiter acquiratur cultura. Nono, in.§.theſauros. qualiter acquiratur inuentione. Decimo in §. per traditionem, qualiter acquiratur traditione, Vndecimo, in.§.vēdite. qualiter acquiratur vēditione. Duodecimo, in §.hoc amplius. qualiter acquiratur perditione, vſque in fi.

b No. ibi, a vetuſtioribus &c. Quod iura antiqua poſſumus conſiderare, vt facilius noua cognoſcantur. Adde quod a iuribus antiquis correctis, incluſis tamen in corpore iuris, licitum eſt arguere. l.i. in prin. ff. de coniungen. cum emanc. lib. ſecus ſi non ſint incluſa hæc iura in corpore iuris, quia tunc eſt pena falſi vbi quis ea allegat. l.i.§.i.C. de Lati. lib. coll. & l.ii.§.huic igitur. C. de nouo Codi. componen. Et ad l.i. ſupra alleg. concor. gloſſ. in c. nouit. de iudi. vbi dicit, quod licet totum ius ciuile tolleretur, tamen duraret eius ratio. & xii. q. ii. c. cum deuotiſsimam.

c Et ſic not. in verbo, naturalem libertatem. quod res tunc dicitur reſtituta priſtinæ libertati dimittentis, ſi aliter ſit liberata ſeu relaxata, quod difficilis non ſit eius perſecutio. quod nota propter detentos, vt detentus in carceribus, tunc dicatur relaxatus, quando eſt taliter reſtitutus priſtinæ libertati a poteſtate detinentis, quod ſi velit, a conſpectu detinentis, quod ſi velit, a conſpectu detinentis aufugere poſſit: alias vero non dicitur relaxatus, ſed dimiſſus, vt ſic ſtatim capi poſsit, vt hic, & l.iii. ff. de acqui. rer. do.

d An autem quis cogatur indicare furem? dic quod nō cogitur a parte. l. idem. §. ſi tibi indicium. ff. de condi. ob turpē cau. ſed a iudice ſic, ſuper inquiſitione generali. l. congruit. ff. de offic. præſid. Item quando inducitur in teſtem contra inculpatum de furto, & iurat dicere veritatem: alias punitur de periurio. l. nullum. C. de teſti. Item quando vendicatur ab aliquo res furtiua, quę reperitur penes eum, debet de vrbanitate, ſi vult euitare omnem ſuſpicionem malam, indicare furem. l. ciuile. C. de fur. & ibi Bar. alias non tenetur. Sed de iure Canonico tenetur poſt emiſſum edictum, ſi quis ſciat rem furtiuam eam indicet ſub pęna excommunicationis, vt c. qui cum fure. extra de furt. & ibi dicit Innoc. quod fur qui vendit ſcienter rem furtiuam, poteſt eam de nouo furari impune, & reddere eā primo domino, ſi eſt pauper fur, nec ille penes quem res furtiua reperitur dicitur fur, quia ſublatæ ſunt ſpecies furti concepti: ſed ad euitandam ſuſpitionem debet indicare. Et hoc verū niſi ſcienter eam acceptaſſet, quia dicitur fur non manifeſtus. l. eos. C. de fur. ſed receptans furem tenetur pęna receptatoris, ſecundum Bal. in l. qui vas. §. qui furem. ff. de fur.

e Adde alium caſum, in quo licitum eſt intrare fundum alienum: puta ſi via publica eſt dirupta. licitum eſt ire per cāpum tuū. l. ſi locus. §. ſi. ff. quemadmodum ſeruitus amit. Idem etiam ſi via priuata eſt dirupta. l.i.§. Iulianus. ff. de iti. actuque priu. Alias autem extra iſtos duos caſus non licet ire per campum tuum ſiue alienum. l. per agrum. C. de ſerui. & l. hoc autem. de ſer. fug. per locum a ſpeciali vide infra de ſerui. in fi. & notatur i. diſt. c. i.

f Not. quod an quis poſsit retinere beſtiam inuentam in prato ſuo, vide de hoc Bar. in l. prætor. §. ſi dominus. ff. de dān. infect. & infra ſi quadrupes paup. feciſſe dic. in prin. vbi per Docto. & vide in Spec. titu. de actore. §. i. verſicu. pone noſtro. & in. §. cæterum ad legem Aquiliam infra. vide glo. in §. ſi leſerit. infra de iniuriis. & Barto. in l. hoc amplius. ff. de dam. infect.

g De materia iſtius, an beſtia vulnerata dicatur eſſe vulnerantis, quantumcunque per alium poſtea capiatur, vide gl. bene loquentem in l. naturalem. §. illud. ff. de acqui. rer. do. vbi ſpectatur conſuetudo, quæ in his ſeruatur.

1 *Animalia quorum fera eſt natura, occupanti conceduntur.*
2 *Exteriora demonſtrant conceptum interiorum.*
3 *Scholaris matriculatus ſi recedat a ſtudio, & poſtea reuertatur, an ſit de nouo matriculandus.*
4 *Retinendo gallinas alienas quæ ad domum tuam venerunt, non committis furtum ſi penitentia ducaris: ſecus ſi non venerunt & eas acceperis.*
5 *Minus delinquit qui rem habet cum formoſa, quam cum turpi & deformi puella.*
6 *Scholaris minus delinquit ſi cognoſcat puellam ad ſe uenientem, quā ſi ad eam iret.*
7 *Furtum non committitur ſine animo furandi.*
8 *Non eſt luxurioſus, ſed auarus, qui cognoſcit mulierem propter pecuniam.*
9 *Licet mihi capere aprum captum in laqueis alterius.*
10 *Quando quis ſolemnis doctor atteſtatur de conſuetudine, ei eſt credendum & conſuetudo cenſetur probata.*
11 *Famulo debetur ſalarium etiam tempore infirmitatis ſuæ.*
12 *An actio detur pro re minima.*

§. APum. Diuiditur in tres partes, ſecundum intellectum gloſſ. Nam in prima loquitur de his animalibus quæ ſunt fera a natura, ſed ex accidenti ſunt immutata. In ſecunda loquitur de animalibus quæ a natura in totum fera ſunt. In tertia loquitur de his animalibus quæ a natura ſunt manſueta, neque ex accidenti immutata. Secunda ibi, pauonum. tertia ibi, gallinarum. Ego autem aliter diuido. Nam in prima loquitur de his animalibus quæ a natura ſunt fera, ſed ex accidenti immutata. In ſecunda loquitur de animalibus quæ a natura in totum fera ſunt. In tertia loquitur de his quæ ſunt fera a natura, neque ex accidenti immutata. Et ſecundum hunc modum intelligendi verſi. in his refertur
1 ad omnia ſupradicta in §. apum. & h.d. 1 In his animalibus quorum natura eſt fera. nec ex accidenti immutata, ea natura eſt vt occupanti concedantur. In his vero animalibus quorum natura eſt fera, ſed ex accidenti mā ſueta, ea regula tradita eſt, vt tunc demum occupanti concedantur, quando conſuetudinem reuertēdi ad priorem dominum perdiderint. In his uero animalibus quorum natura eſt manſueta, neque ex accidenti immutata, ea regula eſt reddita, vt quocunque peruenerint, in dominio tamen primi apprehenſoris permaneant. h.d.

No. primo, apum feram naturam eſſe: vnde ſi apes alienæ in tuam arborem aſcendunt, & fructum fecerint, nec ipſe nec fructus tui ſunt, quoad eas includas, aut fructum percipias, ideo primo occupanti conceduntur, potes tamen iure ingredi volentem, prohibere. Nota. in §. examen. quod ſi examen apum tuarum euolauerit, de fundo tuo, vſque tunc durat tuum, vſque quo eſt in conſpectu tuo, nec difficilis eſt earum proſecutio. Item limitabis hoc eſſe verum, niſi conſuetudinem reuertēdi haberent, quia tunc licet conſpectum tuum effugiſſent, nihilominus in tuo dominio permanerent. hoc probatur in verſ. in his. infra eo. ſi ipſum generaliter ad precedentia referamus: ſed ego do caſum in l. iij. §. item feras. verſi. item ſi apes. ff. de acqui. poſ. Ex quo aliud colligitur, quod quemadmodū precedente titulo habili ad translationem dominij, ſolo conſpectu rei acquiritur dominium, l. quod meo. §. ſi venditorem. ff. de acquir. poſſ. eodem modo & ſolo conſpectu continetur, vbi titulus iā præceſsit, vt hic. Not. pauonum naturam eſſe feram. Colligitur & aliud in verſi. nam & apes. bonum eſſe argumentum de actu vnius animalis ad aliud. Not. in verſic. in his. regulam, quod vbi animalia quorum natura eſt fera, ſed ex accidenti ſunt manſueta, retinent animum reuolandi & redeundi, dicuntur permanere in dominio prioris domini. Not. in verſicu. reuertendi.
a quòd animus reuertendi deprehenditur ex actu exteriori;
2 vnde † exteriora demonſtrant conceptum interiorum

tum.l.Labeo.ff.de ſup.leg. Et dixit philoſophus, quod
accidentia exteriora magnã partem conferunt ad eruen
dam veritatem.l.hi.qui.ff.de tut.& cur. dan. ab his. Ex
quibus infertur ad duplicem quæſtionem. Prima eſt, ꝙ
ſi ſcholaris occupauerit aliquem locum in ſcholis,quod
ille locus eſt ſibi conſeruandus quoad ex animo illum
deſeruerit.tex.eſt glo. ord.in l.fin.C. de offic. mag. mi.
Certe hic animus deſerendi probabitur, ſi conſuetudinẽ
ad illum reuertendi depoſuerit, vt quia alium locũ oc-
cupauerit,vel ſcholas negligens non viſitet , arg. huius
§.i.& l.naturalibus.§.fin.ff.eod. Secundo inducitur per
aliquos,nam ſtatuto cauetur ꝙ ſcholares non matricu
lati non debeant gaudere beneficio ſtudij. Et idem eſt
de iure communi gloſſ.ord.in l.eos.C.de off. mag.mil.
3 Pone igitur quod † ſcholaris recedat a ſtudio poſtea re-
uertatur , an prior matricula ſibi proderit ? dixerũt ali-
qui quod non,per iſtũ tex.quia videtur depoſuiſſe ani-
mũ gaudendi beneficio matriculæ,ex quo conſuetudi-
nẽ reuertendi ad ſtudiũ perdidit. Vos dicite breuiter ſe-
cundũ Bar.Aut ſcholaris abſuit a ſtudio ſpatio quinquẽ
nij,et reuerſus matricula nõ ſibi proderit. allegat l.iij.C.
de domeſt.& prote.Aut abſuit minori tpe, & ſic aut ſe
contulit ad officia vel alia artificia,vt ſunt mercantiæ &
dacia,& tũc prior matricula reuerſo non proderit, quia
videtur propter talia animum depoſuiſſe ſcholaſticum.
alleg.c.legatus.§.fi.extra de offi.dele.Si aũt ad alia ſe nõ
cõtulerit,prior matricula ſibi proderit.hoc ſcribit Bart.
in l.aut facta.ff.de pen. Addite prædicta, qđ ille qui ſtat
in ſtudio decennio.dr̃ ibi ſortiri forum.l.ij.C.de incolis.
Not. in §.gallinarũ. ꝙ in animalibus quorũ natura eſt
mãſueta,nec ex accidẽti immutata,ea eſt natura vt quo
cunque euolauerint tua remaneant,licet animũ redeũdi
4 deſeruerint.Ex quo ſequitur,ꝙ † ſi tu forte in feſto Car-
b niſpriuij gallinas [b] alienas receperis furtũ cõmittas, nec
liberaris pœnitentia reſtituẽdi.l. qui ea mente.ff. de fur.
ꝙ verũ limitat Bar.niſi illæ gallinæ ad domũ tuã perue
nerint,quia tunc tale furtũ remittitur per pœnitentiã re-
ſtituendi.l.i.de ſeru.fugiti. Ratio, quia qñ quis incitatur
a re vel perſona,cũ qua vel ſupra quã delinquit , minus
5 delinquere dicitur. Ideo dixit alibi gl.no.quod† ille qui
habet copulã cũ formoſa muliere, minus delinquit quã
ille qui habet copulã cum turpi.Ratio, quia priore caſu
magis incitatur a natura,item citius ſe abſoluit ab actu
venereo.iſta eſt gl.in c.fur. xiiij.q.vi. Dicebat etiam præ-
6 ceptor meus, quod † ſcholaris minus delinquit qui co-
gnoſcit mulierẽ ad ſe venientẽ,quã ſi ad eã vadat. Alibi
dixit Cy.ꝙ nõ eſt vir ita ſenex,ita edoctus,qui nõ amet
fetus etiã viliſſimæ mulieris,ſi ipſum illa deprehendit.in
7 l.i.C.de rap.virg. Vlti.no.† nõ cõmitti furtũ ſine ani
mo lucrandi.l.i.ff.de fur.Ratio,quia volũtas & propo-
ſitũ diſtinguunt maleficia.c.cum volũtate.extra de ſen.
8 excõ. Et dixit philoſophus,ꝙ † qui cognoſcit mulierem
vt arripiat pecunias nõ dicitur luxurioſus, ſed auarus.l.
verũ.ff.de furt. Gl. ſuper verb. incluſerit. in fin. dicite
9 ꝙ cũ ſemel Bul.repertiſſet aprũ illaqueatũ in laqueo vi
cini quem ad apros capiendos propoſuerat,noluit cape
re aprũ,eo quia timebat ſcandalum,non futurũ iudiciũ:
hoc eſt,timebat vociferationem populorũ, et quandam
infamiam facti:non autem timebat futurũ iudiciũ , quia
ſibi de iure licebat capere, & hoc cõiter tenetur, repro-
bata opinione Martini de qua in d.l.in laqueũ. Glo.
ſuper verbo,examẽ.in fin. Et ſic ex quo gloſſator de cõ
ſuetudine ſeruari atteſtatur,erit approbata plene cõſue-
tudo. Nam & dixerunt Iacob. Butrig. Bald.& alij, in
10 l. de quibus.ff.de legibus quod † quando quis ſolennis
Doctor in ſuo commentario atteſtatur de conſuetudi-
ne,eſt plene probata conſuetudo : ea ratione , quia ex
quo atteſtatur hæc in commentario ſuo, & ad hoc eius
fides eſt approbata cum laureatur,eius dicto ſtatur. ar-
gumen, in l. Theopompus.ff.de dote prælega. Et per
hoc non obſtat , quod dictum vnius , dictum nullius
appelletur. l.iuſiurandum. C.de teſtibus. quia loqui-
tur in caſu in quo teſtis deponebat in facto , in contra-
dictorio iudicio, nec eius fides erat publicæ approbata.
& ita Doctores communiter concludunt dicta l. de
quibus. Gloſſ. ſuper verbo, talis regula.in fine.Not.
tria genera animalium, de quibus in gloſſ. Sed tamen
inquantum gloſſ. concludit quod §. apum. loquitur
de his animalibus quæ ſunt fera a natura , neque ex ac-
cidenti immutata, non puto bene loqui . Primo , quia
contra caſum l.iij.§.item feras. verſicu.item euolauerit.
nihilominus non conceduntur occupanti,ſi conſuetudi-
nem habeant reuertendi. Secundo ad hoc moueor per
§.pauonum infra eodem vbi æquiparatur natura pauo
num naturæ apum, & tamen ſecundum gloſſ. natura
pauonum ex accidenti immutatur . Tertio moueor
per verſicu.in his,in quo traditur regula generalis , er-
go ad omnia præcedentia eſt referenda.l.ſi idem §.fina.
ff. de iuriſdictio omnium iudicum. l. talis ſcriptura. ff.
de legat.primo. Fateor tamen , quod ſi eſſent tales apes
quarum natura ex accidenti immutata non eſſet, gloſſ.
bene loqueretur. Gloſſ. ſuper verbo , lucrandi. ibi,
ff.commoda. Idem dicunt Doctores in impenſis fa-
ctis in infirmitate famuli, ſi modicæ fuerint. Amplius di
11 xit gloſſ. notabiliter quod † pro tempore infirmitatis
c famuli tenemur eidem præſtare ſalarium. [c] in l. arbori-
bus.§.de illo.ff.de vſufruc. Ratio, quia ex quo non ſtat
per eos, ſed propter infirmitatem, excuſantur.l.cum hę
res.§. Stichus.ff.de ſtatu libero.l.qui operas.ff. locat. l.
prima. §.diuus.ff.de var.& extraord. cogn. Quod ve-
rum limitat cum eſſet famulus ad certum tempus lo-
cationis, quia pro tempore eſt celebratus contractus,
a quo recedi non licet:vnde ſi per eum non ſtat, excu-
ſatur. Si autem eſſet famulus ſine præfinitione tem-
poris locatus,arbitrarer eum de iure expelli poſſe , ſed
quo ad ſcandalum, hoc eſt periniquum & inhumanũ.
12 In eadem gloſſ. in fin. Si quæratur, † an actio ſit dan
d da pro re minima:aut iſta actio [d] competit de iure com
muni,& tunc etiam pro re minima dari poteſt, vt hic.
& l.ſi proprietarius.ff.de damno infecto . Hoc fallit in
actione de dolo,quia infamat.l.ſi oleum. in fine. cum l.
ſequenti.ff.de dolo. Aut iſta actio tribuenda eſt iure ſin
gulari,& tunc pro re minima non tribuitur leg. Seio.
ff.de in integrum reſtitutio. tit. generali, quia facilius
tollitur ius ſingulare quam ius commune.l.eius militis.
§.militia miſſus.ff.de teſtamen.milit.

ADDITIONES.

a Adde, inquantum dicitur in princip.verſicu. deprehen-
ditur ex actu exteriori quòd cum hæreditas adeatur ſo-
lo animo.l. ſi auia.C. de iur. deli.quod ex actibus exterio-
ribus colligitur animus: de quo plene per Bartol. in l. ge-
rit quis. ff. de acquir. hæredi. Similiter an quis tanquam
ſocius dederit alicui rem vendendam præſumitur ex acti-
bus exterioribus vt not. gloſſ. in l.ſi Margaritam.ff. pro ſo-
cio. Similiter an quis præſumatur donare ſeu habere ani-
mum donandi, cognoſcimus per coniecturas an ſubſit ali-
qua affectio,&c. vt notat gloſſ.in l.iii.ff. ad Vell. Similiter
an quis ſit ſtultus , colligitur ex verbis eius , vt in gloſſ. l.
quidam in ſun. ff. de condi. inſtitu. Item an quis habuit
animum occidendi colligitur per coniecturas, vt not. glo.
in l.i.C.de ſicar. Similiter an quis latitet colligitur per cõ
iecturas, vt l. Fulcinius.§.quid ſit latitare.ff.ex quib. cauſ.
in poſ.ea.Similiter an quis faciat animo furãdi.l.inter om-
nes.de fur.Et de teſtibus deponentibus ſuper prædictis vi-
de Bart.in d.l.diuus.

b An ſi quis forte fuerit furatus in feſto carniſpriuii gal-
linas,dicatur committere furtum vel ne,vide Bar. hic po-
nentem in l.qui ea mente.ff.de furt.

c An ſeruo ægrotanti debeatur ſalarium pro tempore in-
firmitatis vel ne,vide gloſſ.etiam in l. ſi vno.ff. locati con-
trariam huic glo.

d Adde q etiam pro vno numo deficiente creditori ad com
plendam ſolutionem, poteſt creditor vẽdere pignus. l. quã-
diu. C. de diſtrac. pig. Et adde, q quid dicitur modicũ arbi-
trio iudicis. l. omnino. ff. de impenſis. de quo per Bar. in l. ſi
proprietarius. ff. de dam. infe.

1 *Capta ab hoſtibus efficiuntur ipſorum hoſtium.*
2 *Solo viſu acquiritur dominium quando præcedit titulus habilis ad translationem dominii.*
3 *Hominis gratia Deus omnes fructus procreauit.*
4 *Iuriſdictio iudicis ordinarii poteſt a non ſubdito prorogari per conſenſum.*
5 *Standum eſt iudicio peritorum.*

ITem ea quæ. Diuiditur ſ quatuor par
tes. In prima tractat
quẽadmodum rerum dominia captiuita-
te acquirantur. In ſecunda, quemadmo-
dum inuẽtione acquirantur. In tertia, quẽ-
admodum acceſsione diſcreta acquirantur. In quarta,
quemadmodum aluuione acquirantur. Secunda ibi, uẽ
lapilli, tertia ibi, item ea quæ. quarta ibi, præterea. Ca-
pta ab hoſtibus, capientium fiunt iure gentium. h. d.
Not. primo, captiuitate acquiri rerum dominia de
1 iure gentium. Secundo not. † capta ab hoſtibus effici
ipſorum hoſtium. cui aduerſari videtur l. ſi captiuus. §.
i. & l. ſi quid bello. ff. de capti. Sed vos reſpondete ex
mente Doc. hoc modo. Si quæratur an res ab hoſtibus
captæ hoſtium efficiantur: aut capiuntur talia quæ ſe-
mel fuerunt hoſtium, aut capiuntur talia quæ nunquã
fuerunt hoſtium. Primo caſu talia capta non efficiun-
tur capientium, ſed iure quodam poſtliminij reuolant
ad eos qui prius fuerant domini. ita loquuntur iura cõ-
traria. Secundo vero caſu diſtinguitur aut ſunt bona
mobilia, & illa efficiuntur capientium: aut ſunt bona
immobilia, & tunc non efficiuntur capientium, imo fi-
ſco applicantur, vt d. l. ſi captiuus. §. fin. Item not. ca-
ptiuitate quem in ſeruitutem deduci. Not. captum ab
hoſtibus, & in patriam reuerſum, iure poſtliminij prio-
a rem ſtatum recuperare. No. in §. item lapilli [a] & gem
me q lapilli & gemme repertæ in littore maris efficiun-
tur iure gentium inuentoris quod qualiter intelligatur,
dicam in glo. Not. in §. item ea. q nata ex animali-
bus noſtris, noſtra efficiuntur per acceſsionem diſcre-
tam: & ad quem eius ſpectat dominium principalis,
ſpectare debet dominium partus acceſſorij. l. ij. ff. de
pec. leg. Nota alluuione acquiri nobis dominium.
Item not. quod ea quæ vi fluminis fundo tuo abiecta
ſunt, tua non efficiuntur niſi longiore tempore ſteterint
ita quod arbores proiectæ in fundo tuo radices egerint.
Gloſ. ſuper verb. euaſerint. in fin. Et eſt ratio: nam ſi
euaſerunt hoſtium manus corpore tantum animo ad
eos reuertendi, dicuntur adhuc in dominio hoſtium, ex
quo reuertendi conſuetudinem habent. §. pauonũ. ver.
in his ſupra eo. & l. naturalem. ff. eo. Glo. ſuper verbo
inuentoris ibi intelligere. Not. ex hoc, quod ſolo viſu
non acquiritur dominium lapillorum vel gemmarum,
repertorum vel repertarum in littore maris, ſed requi-
2 ritur apprehenſio. † Sed contra hoc oppon. & videtur
quod ſolo viſu acquiratur dominium. l. i. §. ſi iuſſerim,
& l. quarundam. & l. quod in eodem. §. i. ff. de acquiren.
poſſeſ. Solu. illud procedit quia per viſum præcedebat
titulus habilis ad translationem dominij: hic autẽ nul-
lus titulus præcedebat, ideo requiritur corporalis appre
henſio & ita concludunt Doctores. Ego tamen arbi-
trarer diſputatiue defenſari poſſe, quod ex ſola inuẽtio-
ne lapillorum acquiratur dominium inuentori. Mo-
ueor primo per iſtum tex. qui ſolum facit mentionem
de inuentione, & nihil exprimit de corporali apprehen-
ſione ad idem facit l. lapilli. ff. eo. Secundo moueor, quia
theſaurus acquiritur ſolo viſu & inuentione, vt gloſſ.
innuit: ergo idem in lapillo et gemmis. Tertio moueor:
nam quemadmodum dominia ſingulorum, præceden-
te titulo habili ad translationem dominij, ſolo viſu ac-
quiruntur: ita ea quæ ſunt in nullius bonis, deberent ac-
quiri ſolo viſu: cum ita ſint apta tranſire in dominium
inuentoris, quemadmodum bona ſingulorum cum eo-
rum voluntate apta ſunt in dominium alterius tranſi-
re. Non obſtat. §. feræ. & ſequentes, quia loquuntur in
animalibus quorum dominia ſolo viſu & ſola inuen-
tione non acquiruntur: qui poſſent antequam appre-
hendantur de facili fugere. Secus eſt in lapillis, gemmis,
& margaritis. Non ob. hæc dictio, item, quam venit cõ
tinuatiue, & ſtat repetitiue: quia reſpondetur quod re-
petit effectum acquirendi, non autem formam acqui-
rendi, quaſi dicat. Sicut ex ſupradictis modis acquirun
tur rerum dominia de iure gentium, ita acquiruntur in-
uentione de iure gentium: ſed tamen in alijs requiritur
apprehenſio, in iſtis ſufficit ſola inuentio. Ex prædictis
determinatur quæſtio. Duo erant ſcholares, vnus ipſo-
rum vidit annullum, alter poſtea vidit & apprehendit,
cuius eſſe debet? Secundum glo. erit apprehenſoris: ſe-
cundum me, inuentoris erit. In fin. glo. dicite vt dicã
in §. theſauros. Glo. ſuper verb. ex animalibus in fin.
Et eſt ratio, quia partus ventrem imitatur, quoad con-
ditionem perſonæ. l. & ſeruorum. ff. de ſtatu. homi.
Gloſſ. ſuper verb. dominio. in fin. ratio ibi ponitur,
3 quia abſurdum eſt vt homo, † cuius gratia Deus om-
nes fructus procreauit, dicatur in fructu. l. victus. ff. de
vſufr. & l. iuſtiſsime. ff. de edil. edi. & dicam in d. §. pecu
dum. Glo. ſuper verb. intelligere. Ratio ponitur ibi,
quia princeps qui limitatos agros militibus condemna
uit, videtur prohibuiſſe augmentum alluuionis. arg. in
l. teſtamenta omnia. C. de teſt. Ex quibus inferunt no-
4 tabiliter doc. Sire debetis, quod † iuriſdictio iudicis or-
dinarij poteſt a non ſubdito prorogari per conſenſum.
l. ſi conuenerit. ff. de iuriſd. om. iud. l. i. ff. de iudi. c. pen.
extra de offi. & pot. iud. deleg. Verum limitant docto
res niſi talis iuriſdictio eſſet expreſſe limitata ad certum
locum vel certas perſonas a ſuperiore. Vnde pone ſta
tuto caueri, quod iudex maleficiorũ ſolummodo poſsit
cognoſcere de cauſis criminalibus, aliquis vult proro-
gare ad cauſas ciuiles, non poterit. quia eius iuriſdictio
expreſſe eſt limitata & reſtricta. Eodem modo ſi ſtatu
to caueatur, quod Rector poſsit ſolummodo cognoſce
re de cauſis ciuilibus, aliquis vult prorogare ad cauſas
criminales, non poterit, quia eius iuriſdictio eſt expreſ-
ſe limitata & reſtricta. Eodem modo & ſi ſtatuto ca-
ueatur, quod Rector poſsit ſolummodo de cauſis ſcho
larium cognoſcere, non poterit iuriſdictio eius ad alios
prorogari. Si autem iuriſdictio non eſſet expreſſe limi-
tata, vt quia dicatur, habeat Rector iuriſdictionem in
ſcholares, tunc poſſet prorogari, ita ſcribunt docto. in l.
teſtamenta. C. de teſta. Glo. ſuper verb. longior in fi.
5 No. ex glo. † eſſe ſtandum iudicio peritorum in arte cõ
cor. l. i. ff. de vent. inſpi. c. ſignificaſti, extra de homici. Ex
quibus dicunt doc. Pone, aliquis vulnerauit Titiũ mor
tifere, poteſtas miſit medicos ad vulneratum: illi retu-
lerunt vulnus non eſſe mortiferũ, & ideo non fecit deti-
neri malefactorem: moritur poſtea vulneratus, an po
terit officialis pro negligentia ſyndicari? dicunt docto-
res ex prædictis quod non, quia non eſt in culpa, qui cre
b didit peritis [b] in arte. ita not. in l. illicitas. §. ſicuti. ff. de
c offic. præſid. Glo. in verb. acquiſite.[c]

ADDITIONES.

a De hac quæſtione, an lapilli & gemme ſint inuentoris,
an vero apprehenſoris, vide in l. iiii. §. Neratius. ff. de acqui.
poſſ. & vide tex. optimi de hoc, quod fiat apprehenſoris, nõ
autem inuentoris, in l. ſi Barſatoram. C. de fideiuſſo. vbi nõ
aliter quis dicitur inuenire aliquam rem, niſi eam appre-
hendas

hendat. Quod facit ad ſtatutum dictans, q ſi quis inuenerit latronem debet habere decem: vt non aliter quis inueniens furem debeat habere decem, niſi ipſum furem capiat, de quo per Cyn. & docto. in d. l. ſi Barſatoram: & An. & Imo. in d. §. Neratius. & aliquid in §. theſaurus. infra. eodē.

b Quod autem ſi iudex tulerit ſententiam ſuam ſecundum dicta aliquorum peritorum, dicentium aliquod vulnus eſſe mortale, propter q iudex condemnauit vulnerantem ad mortem: & alii poſtea peritiores viſo vulnere dicant contrarium eius quod dixerint primi, ſcilicet vulnus non eſſe mortale, an debeat ſententia retractari? Vide Albe. in proemio ſtorum. Io. An. in add. Spe. in ti. de homi. §. i. verſi. ſed pone. & Bal. in l. ab hoſtibus. §. ſi vir. ff. ſolu. matr. dicentes q ſic licet Pan. contra, in d. c. propoſuiſti. tā prima eſt tenenda tanquam cōis aeq. eorum quæ voluit Bal. in l. i. in ſi. ff. de ſeoa. & Io. And. in c. i. de conſti. in vi. Et hæc omnia ſint tibi pro clariori doctrina peritorum in arte.

c In glo. in verbo acquiſite. in §. aluuionem. in ſi. dicatis, quod quando facto aquę arbor ſeu pars fundi vnius coaluit in fundo alterius, q nec habet locum vtilis rei vendicatio, nec actio in factum, nec obſtāt iura iň ea allegata, quia loquuntur quando facto hominis iſtud eſſet factum, ſecus ſi facto aquæ vt hic, & ita intelligit glo. in d. §. de arbore.

1 Vnaquęque pars ſecundum ſuum totum gubernari debet.
2 Lex debet diſponere de his quæ raro & naturaliter accidunt.
3 Ex inundatione aquarum perditur poſſeſſio, & non dominium, niſi ſi ibi tandiu aqua ſteterit vt alueum fecerit.
4 Sicut ex inūdatione aquarū pditur poſſeſſio, ita pſcriptio interrūpit.

§. Inſula. Inſula in medio maris nata in nullis bonis dicitur, & ideo prius occupanti conceditur, hoc primo. Si vero non in mari, ſed in flumine publico nata fuerit ſiquidem in medio communis eſt eorum qui habent prædia ab vtraque riparum parte, pro modo latitudinis eorum: ſi vero non ſit in medio, eſt proximioris. hoc dicit. Not. primo, inſulam natam in mari, appellari in nullius bonis. Ratio, quia
1 † vnaquęque pars ſecundum ſuum totum gubernari debet. l. quod per manus, de iure cod. Cum ergo mare ſit in nullius bonis, ergo & inſula in eo nata. Not. talem inſulam concedi prius occupanti, per regulam illam, Quod in nullius bonis eſt, occupanti prius conceditur. §. fere. ſupra eod. Not. in verbo, raro. q ſuper his quæ raro eueniunt, nihilominus lex diſponit: quod videtur contra l. nam ad ea. ff. de legibus. Sed tamen dicitur quod ideo hoc ſit, vt materia ad plenū declaretur: quia ſi ſolum loqueretur de inſula nata in flumine, videretur eſſe idē de nata in mari, quod tamen eſt falſum, vt hic. Ideo vt dubietas tolleretur, ſtatuit quid iuris in inſu
2 la nata in mari, licet hoc raro euenire ſoleat. † Si tamen eueniant naturaliter, lex ſuper his prouidere debet. l. ſi maior quinquagenaria. C. ad Orſi. & habetis duplicem limitationem ad l. nam ad ea. No. iterum, qd ſi inſula naſcatur in medio flumine, efficitur communis eorum qui habent ab vtraque parte prædia, pro modo latitudinis prædiorum Si vero non ſit in media parte fluminis, efficitur illius qui in prædio eſt proximior. Cætera notabilia collige per te, quia clara ſunt. Gloſſ. ſuper
3 ver. manere. in fin. Not. † ex inundatione a aquarum
a perdi poſſeſſionem inundati agri: dominium tamen non perditur, niſi aqua tandiu ibi ſteterit vt alueum cōficiat. Et eſt ratio differentiæ, quia poſſeſſio eſt facti, & a ſolo animo dependet: vnde ſtatim atque deponitur animus poſſidendi, vel ex natura rei cum eſt inundata, vel alia cauſa exteriori. puta propter concurſum hoſtium, perditur ipſa poſſeſſio. l. cum vnus. §. fin. ff. de bon. auth. iud. poſſ. Sed dominium eſt iuris, nec pendet ex animo, ſed in re conſiſtit, ideo facile non perditur. l. ſi quis vi. §. differentia. de acquiren. poſſeſſio. Ex prædictis dixit Bartol. dictum egregium, in l. naturaliter. ff. de vſucapio. quod iſti qui poſſident prædia penes flumina quæ ſæpe ea inundare ſolent, vt ſunt multi in iſto Comitatu, raro præſcribunt. Probat ipſe, nam † ex tali inundatione perditur poſſeſſio, ergo
4 interrumpitur præſcriptio. l. ſine poſſeſſione. ff. eod. titu. quæ interruptio tanquam naturalis, omnibus prodeſt. l. naturaliter. ff. de vſucapio. Et idem dixit in iis prædiis quæ ſunt prope confinia belli. ſuper quibus ſolent hoſtes incurrere. d. l. fundus. §. fin. Et idem dixit tempore belli cœleſtis, hoc eſt, epidimiæ, quæ vrget in loco poſſeſſo, quia perditur poſſeſſio, & interrumpitur præſcriptio. de quibus per eum in d. l. naturaliter. alibi in c. de quarta extra de præſcrip.

ADDITIONES.

a No. tex verſi. alia ſane cauſa. rationem, q inundatio aquarum non immutat dominium agri, ſcilicet ager inundatus remanet eius cuius erat ante inundationem. concor. l. adeo. §. inſula in ſi. ff. eo. niſi ſit perpetua. l. pe. ff. de reb. du. vel niſi ſit inundatio faciens alluuionem, quia tunc & proprietatem & vſumfructum facit perdere. l. ſi ager. ff. quibus modis vſuſfructus amit.

1 Species facta ex aliena materia, acquiritur ſpecificanti, quando non eſt ſpecies reducibilis ad ſuam rudem materiam: ſecus ſi reducibilis ſit.
2 Contrariæ ſententiæ potius ſunt diſtinctione concordandæ.
3 Duo vincula plus quam vnum operantur.
4 An res cœpta habeatur pro completa.
5 Legum correctio eſt euitanda.
6 An ſit differentia inter cōmixtionem nummorum & aliarum rerum.

§. Cum ex aliena materia. Diuiditur in quatuor partes. Nam in prima tractat quemadmodum dominium acquiratur ſpecificatione. In ſecunda tractat quemadmodum acquiratur acceſſione. In tertia tractat quemadmodum acquiratur confuſione. In quarta tractat quēadmodum acquiratur commixtione. Secunda ibi, ſi tamen. tertia ibi, ſi duorum. quarta ibi, frumentum. Conficiens de re aliena aliquam ſpeciem ad priorem
a materiam a non reducibilem, bona fide & nomine proprio, efficitur dominus ſpeciei. Secus ſi ſit ad priorem materiam reducibilis. hoc dicit. Not. primo ſumma-
1 rium, vt † quando ſpecificatur b res quæ non poteſt re-
b duci ad priorem materiam, efficitur illius qui ſpecificauit. Et eſt ratio, nam cum iſta ſpecies nunquam fuerit in alicuius bonis, conceditur huic ſpecificanti, & prius occupanti. §. fere. ſupra eod. Et hac ratione mouebantur, qui tenebant indiſtinctè ſpecificata eſſe ſpecificantis. Si autem ſit reducibilis ad priorem materiam, remanet illius cuius fuerat materia. Ratio, quia licet hæc ſpecies quo ad formam diceretur in nullius bonis, tamen materia non dicebatur in nullius bonis, quæ cum adhuc duret, dicitur illius cuius erat antea, eſt ratio Iuriſconſulti in l. in quantum. §. illud fortaſſe. ff. de lega. iij. facit l. adeo. §. cum quis. ff. de acquiren. rerum do-
2 min. Not. ſecundo, † oppoſitiones contrarias potius fœdere diſtinctionis concordandas, quam totaliter reprobandas. concord. l. duo. ff. de acquiren. hæredita. l. adeo. ff. de iuriſdictio. omnium iudicum. Not. in
3 ver. quod ſi partem. † plus operari duo vincula quam vnum. concord. authenti. ceſſante. C. & ſuis & legiti.
Not. in verſi. ſi tamen. acceſſorium cedere ſuo principali, et ideo acceſſorie acquiri dominia rerū. No. in §. ſi duorū. cōfuſione facta voluntate dnī, vel caſu fortuito,
c cōicari dominia c rerū. Not. in §. d quod ſi frumentū.
d cōmixtione ita demū cōicari dominia rerum, ſi voluntate dominorum facta fuerit. Secus ſi contra voluntatem, aut caſu fortuito: [illegible] hac differt a confuſione, de quibus videbitis ſuper glo. [illegible] ſuper verbo, facta.

cta.in fi.Colligitis ex hac gloſſ. ſpeciem ceptam haberi pro completa. Sed contra hoc oppo.de l. edificia. §. i.de
4 verb.ſignifi. Solu. ideo ibi rea cepta non habetur pro completa,quia ibi lex vtitur verbo compoſito, & dictione quę habet ſignificare rem perfectam. l. vrbana. §.pernoctare.ff.eod.tit.de verbo.ſigni.vtitur.n.verbo, perfecerit. Sed iterum contra opp. quia nihil dicitur eſſe actum,cum aliquid ſupereſt ad agendum.l.pen.in fi.ff. ad Syl. ergo res incepta non habetur pro completa. Solut. illa lex loquitur in ſtatutis artis tradende, quæ ars ad plenum tradi debet, & tunc nihil dicitur eſſe actum cum aliquid ſupereſt ad agendum. Sed iterum oppo. de l.librorum. §.ſed tamen Caſsius.de lega. iij. vbi in legato librorum non veniunt libri incepti. Solut. dixerunt aliqui quod ille §. loquitur in materia vltimæ voluntatis. Sed hęc ſol. non eſt bona, quia ſecundum hoc deberent facilius venire libri incepti in vltimis voluntatibus,in quibus amplior fit interpretatio, regula iuris, in teſtamentis. quare Raph. Fulg. reprobauit iſtam glo. & bene,vt puto. Nam hac littera vtitur verbo,fecerit, qđ importat rem perfectam.l.i.ff. quod quiſque iuris, ergo debet intelligi de ſpecie completa. Prętera cum hic loquatur de dominio auferendo ab aliquo,et alteri acquirendo,debet fieri ſtricta interpretatio, vt ita demũ priuetur quis dominio,ſi rea fuerit perfecte ſpecificata, iuxta ea quę habentur in l.fin.ff de conſtit.princ. Non ob. l.& ſi non ſint. §. quid ergo,quia loquitur in ſpecie,quæ quantum ad materiam erat completa, ſed deficiebant quędam qualitates ad bene eſſe. & hoc probatur in d.l. librorum. vbi in legato librorum veniunt libri quibus deaurature deficiunt. Si igitur quęratur an rea incepta habeatur pro completa, aut loquitur in ſtatutis nature ſiue artificij:& tunc rea habetur pro completa, vt hic: aut loquitur in ſtatutis artis tradende: & tunc idem.l.fi. C.ad Syllan. aut loquitur in ſtatutis adipiſcende,& tūc reſpicimus ea quæ ſunt facti, quia qui bene cepit habet l.i.ff.de origi.iur. Glo.ſuper verb.ab aliquo, ibi,communis. imo propria ſpecificantis, ſi ſpecificat nomine proprio,& bona fide,vt in hoc.§. In ea.in fi. quaſi dicat gloſſ.hoc caſu res efficitur ſpecificantis. Dicunt tamen Doctores quod eſt ſpecificanda qualitas rerum ex quibus facta eſt ſpecies. Nam ſi illa res in qua habuit bonam fidem,erat pretioſior illa in qua habuit malam fidem,efficitur ſpecificantis,alias non.l.quicquid. ff. eod. titu. Gloſſ.ſuper verb.ſpica.ibi, ſecundum Plac. Iſte Plac.peſsime loquitur, ꝙ propter pueros male loquatur. Sed tamen in eo ꝙ dixit cauſa exempli, poſſet bene loqui:eſt enim cauſa exempli, ꝙ frumentum de ſpicis non poſſet reuerti nec reduci ad priorem formam & materiam: non tamen innuit quod frumentum efficiatur illius qui grana excuſsit de ſpicis, quia non dicitur fabricare nouam ſpeciem, ſed illam quæ erat cooperta detegere. & ita loquitur contrarium. In eadem glo. ibi,
5 corrigi.hęc eſt mala ratione vulgari, quia † legum correctio eſt euitanda.l.vnica.C.de inoffi.do.c. cum expediat. de electio.lib.vi. Gloſſ. ſuper verbo,pretioſior, ibi,contra.illa l.facit potius pro quam contra:ſed debetis hoc verbum contra,referre ad legem quę ſequitur in gl. In eadem gloſ.ibi,loqui.Solue vt ibi,ſcilicet,quod ibi loquitur de obligatione acceſſoria, quæ debet conformari cum principali, vt ibi videbitis. Gloſſ.ſuper verbo,commixtum.in fin. Ex hac gloſſa colligitis notabiliter, quod licet ex commixtione ſpecierum facta contra voluntatem domini,ipſe res non communicentur,& ſic dominus non priuatur re ſua, hoc tamen fallit in pecunia commixta.& hanc opinio.tetigit gloſ.in l. ſi alicui.& l.ſingularia. ff. ſi certum petatur. eamque ſequitur Barto. & communiter Doctores. quia multa ſingularia repeniuntur in pecunia numerata. l. ſingularia.ff.ſi certum peta. Sed domini Chriſtoph. & Raph.
6 reprobauerunt has glo. † nullam conſtituentes differentiam inter commixtionem nummorum, & commixtionem aliarum ſpecierum: ſed ſolum referre dicunt, an iſte ſpecies ita commixte poſsint ſeparari & diſcerni, quo caſu communicantur,ſi commixtio facta fuerit cōtra voluntatem domini. vnde ſi tuum frumentum rubeum fuerit commixtum cum meo albo, non efficitur commune,quia ſingula grana diſcerni poſſunt. Eodem modo ſi nummi tui argentei commixti fuerint cũ meis aureis,non efficiuntur communes, vt hic,& l.ſi frumentum.§.i.de rei vendicatio. Aut iſte species fuerunt ita cōmixte, vt nullo pacto diſcerni poſſunt, vt, frumentum tuum album cum meo albo, & pecunia tua argentea cum mea eiuſdem forme & bonitatis,& tunc hæres cōmunicantur, etiam ſi contra voluntatem tuam com-
e mixtio facta fuerit. Probant ipſi: nam confuſione [e] rerum non alia ratione res ille communicantur, quam ratione impoſsibilis ſeparationis & cognitionis. §.ſi duorum.ſupra eodem, ergo idem in permixtione, vbi impoſsibilis ſit ſeparatio & cognitio. l.illud.ff.ad l. Aquiliam. Ad hũc tex.reſpondent ipſi,quod venit intelligendus quando frumentum tuum a meo cognoſci & ſeparari facile poterat:quæ reſponſio bene ſuadetur per verſicu.ſed ſi alterutro.ibi,arbitrio &c. Hoc fallit in caſu l. ſi alicui.ff. de ſolutio. vbi illi nummi non communicantur,ſed efficiuntur proprij commiſcentis, propter concurſum harum cauſarum. Primo, quia ibi præcedebat titulus habilis ad tranſlationem dominij ſecundo ſubſequebatur bona fides, tertio commixtio,quarta impoſſibilis cognitio:vnde nimirum ſi rea non communicatur,ſed commiſcentis efficitur. Et idem in frumento, vino,& oleo, & ceteris. Glo.ſuper verb.alterutro. ibi, melius. Vos plenius dicite ex mente Doctorum. Nam
f ſiquidem frumentum [f] tuum fuerit commixtum cum meo voluntate tua tunc efficitur commune,& vnicuique noſtrum competit actio cõmuni diuidun.pro parte auocanda.l.i.C. Communi diuidun. Aut fuit cõmixtum contra voluntatem tuam, vt hic. Aut eſt facilis ſeparatio frumenti tui a meo,& tunc tua grana a te vendicari poterunt lege ſi frumentum. §.ſed ſi plumbum. ff. de rei vendicatio. Aut ſeparatio eſt indifficilis, & tunc iudex arbitrari debet circa duo,hoc eſt, quantitatem & qualitatem, non autem circa corpora frumenti, vt hic, vt pro modo quantitatis & qualitatis reſtitutio fiat. Illud tamen nunquam iudex ſtatuere debet, vt species di-
g uidantur, [g] quarum diuiſio operatur earum diminutionem l. vſufructuarium. §.ſi in vuarijs.ff.de vſufr. Et legitur ibi per Iac. Butr. qui fuit ad plateam, & acceſsit ad mulieres quę habebant corbem ficuum: Iaco. volebat diuidere ficus,illa reſpondit quod ſpecies ficuum nō poterant diuidi:deinde dixit ſocijs, videte quod mulier iſta ſcit leges, & hoc factum dum legebat Bononie. d. §.ſi in vuarijs.

ADDITIONES.

a Procedit iſte §.quando ab ignorante materiam eſſe alienam. ſpecies fabricata eſt vt tunc fiat dominus: ſecus ſi a ſciente materiam alienam,quia tunc dicitur illius cuius eſt materia.l.de eo.§.ſi quis. ff.ad exhibend.

b Aduerte,quod licet ſpecificans efficiatur dominus materie quo ad dominium, tamen poteſt ille cuius erat materia,agere actione in factum contra ſpecificantem pro ipſa materia, vt ſic non locupletetur cum aliena iactura, vt inquit gloſſ. nota. in verbo, ſpecies, in fin. infra quæ communiter tenetur.

c Et hoc caſu vnuſquiſque ad materiam aget pro rata ponderis quod in maſſa habetur,licet tempore actionis non ſit certa,ſed veniat poſtea in proceſſu certificanda l.Marcellus.§.Pompo.ff.de rei vendi.

d Not.etiam ex hoc.§.appellatione materie non comprehendi materiatum,quod ad priſtinam naturam reduci non

poteſt

poteſt.l.ſana.& l.quęſitum.§.illud.ff.de leg.iii. Et ſic vide-
tur,quod ſi ſtatutum prohibet portare frumentum,non in-
telligitur prohibere portare farinam : qoia farina non po-
teſt reduci ad frumentum. Sed contrariom tenuit Bar. in l.
quæſitum.§.illod.licet contra Bar.teneat Alberi. de Roſa-
te in ſecunda parte ſtatutorum ſuorum de his qni ſunt ſui
vel alieni iuris.

e Not.differeotiam inter confuſionem & commixtionem:
quia confuſio proprie eſt vbicuoque ſit traoſitus io alie-
nam ſubſtantiam:ſed vbi ſubſtantia & ſic prima materia nõ
mutatur , tunc eſt commixtio:licet pluties vnum aſſuma-
tur pro alio,vt l.Pompooius ſcribit.ff.de rei vend.Adde ta-
men quod vbi res commixte non poſſuot faciliter ſepara-
ri,tuoc talis commixtio habet vim confuſionis , ſecundum
Ang.io l.Pompo.§.ſi plurium.ff.de rei vendi.

f Vide de hoc an frumeotum excuſſom de ſpecies , effi-
ciatur ſpecificantis, Angel. in l. Pomponius ſcribit. ff.
de rei vendi.

g Quid iodex debeat ſtatuere vt ſpecies diuidantur vel
non &c. vide optimum caſum, in quo ſpecies venit diui-
denda, lo l. cum Stichus . in princip. ff. de ſolutionibus.
vbi oatoralis caſus.

1 *Nemo cogitur eximere tignum alienũ quod iniunxit ſuis edibus.*
2 *An ædificium quod quis fecit in alieno ſolo, cedat ſolo.*
3 *Facilius præſtatur ius excipiendi quam ius agendi.*
4 *Verbum præteriti temporis eſt abnegatiuum præſentis.*
5 *Datur actio in duplum contra ædificantem in proprio ſolo ex alie-
na materia.*

§. CVm in ſuo ſolo aliquis. Diuidi-
tur in
duas partes.Nam in prima loquitur,quan
do quis ex aliena materia ædificauit in ſuo
ſolo.In ſecunda loquitur econtra , cum ex
ſua materia ædificauit in ſolo alieno.Secunda ibi,ex di-
uerſo. Aedificium cedit ſolo:& ideo ſi quis ex aliena ma
teria in ſuo ſolo ædificauerit, efficitur dominus ædificij,
quo durante non poterit materia vendicari ab eo qui
dominus fuerat materiæ : eo autem deſtructo vendica-
ri poteſt,niſi duplũ æſtimationis fuiſſet conſecutus.h. d.
Not. primo , ædificia ſolo cedere. Not. ſecundo,
1 † non poſſe quem cogi eximere tignum alienum ædi-
bus ſuis iniunctum.quod prouenit eá ratione,ne ciuitas
deformetur ſuis ædificiis : dirupto tamen ædificio ven-
dicari poteſt,quia ceſſat tunc cauſa deformationis ver-
bis.l.cætera.§.i.de legat.i. Not.hunc §.uolentem eum
qui iniunxit poſſe conueniri in duplum ad æſtimatio-
nem,actione de tigno iniuncto.Ratio:nam cum domi-
nus materiæ aggrauetur in hoc,vt ſine facto ſuo priue-
tur re propria , fuit ei merito in alio ſuccurrendum , vt
duplum æſtimationis conſequi poſsit arg. in l. quid er-
go.§.pœna grauior.ff.de infam. Not. ex ſecunda par
2 te,quod † ſi quis ex propria materia ædificauerit in ſolo
alieno , ſiquidem ſcienter , priuatur dominio materiæ,
vt nec conſtante nec dirupto ædificio vendicari illam
poſsit:quia voluntate propria ad alium translata vide-
tur : ex quo cum ſit edificans cedere ſolo , ſcienter vide
tur materiam ſuam condonare voluiſſe domino ſoli,
vt hic. Si vero ædificauerit bona fide, putans ſolum eſſe
ſuum,& tunc ſi quidem ſolum poſsidet,dominium pe-
tentem ſolum ædificium exceptione repellet , niſi ſoluat
æſtimationem materiæ,& fabrorum impenſam:et hoc
quando bona fide ipſe ædificauit . Si vero mala fide
ædificaſſet , hac exceptione ſe tueri non poſſet. ſi vero
ipſe non poſsideat, non poteſt agere. Et in hoc differt a
§. præcedenti , quia hic ille qui ædificauit erat dominus
materiæ , ibi vero aliter:vnde facilius hic dominus ma-
teriæ priuatur iure agẽdi,quia facto ſuo hoc ius ſibi tol-
litur:ibi autem non facto ſuo,ſed alieno dominium ab-
dicatur,vnde conſulitur actione de tigno iniuncto , vt
3 ſupra dixi. Ex quibus elicitis, quod † facilius præſtatur
ius excipiendi quam ius agendi,concord.l. ſi in arca. ff.
de condictio.inde.& l.i.§.proponitur.de ſuperficiebus.
Ratio,quia ius excipiendi conceditur ex quadam equi-
tate.l.qui equitate.de excep.do.Cum igitur equum ſit
vt dominus ſoli non locupletetur cũ iactura huius poſ-
ſeſſoris qui bona fide ædificauit nimirum ſi exceptio cõ
ceditur vt expenſas conſequatur : ſed ius agendi conce-
ditur per punctum iuris.l.ij.§.deinde ex his . ff. de origi.
iur. Vnde eum non ſubſit aliqua materia ex qua cauſa-
ri poſsit,ius agendi non præſtatur: quod qualiter intel-
ligatur,infra dicam. Glo.ſuper verbo,ædificauerit.in
fin.Colligitis ex gl. quod quando quis ex aliena mate-
ria ædificat ſcienter in ſolo proprio,non efficitur domi-
nus materiæ,imo illa ab eo vendicari poteſt . Sed con-
tra hanc glo.oppo.nam.ad hoc vt rei vendicatio inten
tari poſsit,requiritur concurſus duarum cauſarum, hoc
eſt,dominij ex parte agentis,& poſſeſsionis ex parte cõ
uenti.l.in rem & l.officium.ff. de rei vendicatione . ſed
iſte qui ædificauit non poſsidet materiam.l.eũ qui ędes.
ff.de vſucap.ergo materia vendicari non poterit. Præ-
terea licet ædificauerit mala fide:non videtur quod ma
teria vẽdicari poſsit , ne ciuitas deformetur ædificia , vt
hic. Pręterea oonne ſatis eſt ꝙ pœna dupli condemne-
tur per actionem de tigno iniuncto ? Solutio.ad primũ
reſpondetur , quod non conuenietur rei vendicatione
quaſi poſsideat,ſed quia dolo & mala fide deſiit poſsi-
dere,ita reſpondet Iure cõſultus in l.i. §.fin. de tigno in-
iuncto.paria enim ſunt poſsidere, vel dolo deſiiſſe poſsi
dere.l.is qui dolo.ff.de rei vendicatione & regula iuris,
parem.quo caſu quia non poteſt eximi de ędificio certe
turabitur,vt habetur in d.l. rem. §. tignum . Et per hoc
non obſtat ſecundum , quod vrbs non deformabitur.
Non obſtat quod pęna dupli teneatur actione de tigno
iniuncto , quia reſpondetur quod vna actio per aliam
tollitur,vt ſtatim videbitur in gloſſ.mag. Glo. ſupee
verbo ędificat. in fin. Dicite quod ideo in l. in tantum.
ſolum cedit ędificio,quia ędificatum erat in mari , quod
quo ad vſum dicitur commune, quo ad dominium di-
citur in nullius bonis , vnde occupanti primo concedi-
tur. §.fere.ſupra eodem. At hic ędificabitur in ſolo quod
erat in dominio hominis priuati. Gloſſ. ſuper verbo,
deſinit.in fin. Sed dicit quiſpiam . Secundum hoc vide-
tur hęc litera implicare contradictionem,cum dicit,qui
dominus fuerat materię,non deſinit eſſe dominus. nam
4 illud verbum , fuerat, † eſt verbum pręteriti temporis,
quod eſt abnegatiuum pręſentis.l.iij.§.lege Iulia. & ibi
glo.in verb.palam.ff.de teſti.Solu.illud verum eſt , niſi
verba ſequentia ratione contradictionis euitandę aliud
inſinuarent,vt hic. Et ſic habetis limitationem ad illam
regulam, quod verba pręteriti temporis ſint abnegati-
ua preſentis. Glo. ſuper verb.de tigno . ibi, dixerint.
a Not.ex glo.quod contra bona fide edificantem [a] in ſo
b lo proprio [b] de materia aliena , datur actio ad duplum
de tigno iniuncto.Sed contra hanc gloſſ. oppo. de l. de
eo.in fin.ff.de dona.inter virum & vxorem vbi ſolum
contra bona fide edificantem competit ſimplum. Item
ſuadetur ratione:nam ſi datur contra bona fide edificã-
tem , ergo eſt bone fidei : ſed bona fides non patitur vt
bis idem reſtituatur.l.bona fides.ff.depoſi.l. qui bis idẽ
ff.de uerbo. obliga. ergo non conuenietur ad duplum.
Solu.Ad l.de eo.reſpondetur , quod ideo datur in ſim-
plum , quia fuit edificatum cum uoluntate domini ma-
terie , tamen uoluntas iure refragante pro nulla habita
eſt.Non obſtat d.l.de eo.in fin. de dona. inter uirum &
uxorem quod licet ille qui edificauerit bona fide,tamen
ex quo dominus materie grauatur in hoc, quia priua-
tur re ſua ſine facto ſuo,alleuatur in alio, ut duplicatiue
conſequatur.l.eum qui.ff. de iureiuran. & l. quid ergo.
§.pena grauior.ff. de infam. In ead. gloſſ. ibi , condi-
ctione furtiua.not.contra edificantem mala fide de ma-
teria aliena,dari condictionem furti,etiam conſtante edi
ficio,

ficio. Sed contra: nam conſtante ædificio non eſt domi-
nus materiæ ille qui furatur: patet, quia vendicare non
poteſt, vt æſtimetur, ergo non competit condictio furti-
ua, quæ ſolo domino rei datur. l. ſi pro fure. ff. de condi.
fur. Solutio. Dupliciter reſpondetur, Primo, quod imo
eſt dominus, vt hic: & licet vendicare non poſsit vt eſti
metur, vendicari tamen poteſt vt in litem iuretur. Vel
aliter: licet non ſit dominus rei, tamen quia ſine facto
ſuo eſt priuatus dominio, competit & illi condictio fur
tiua. §. ſi tamen. ſupra eodem & l. adeo. ff. de conditio.
5 furti. Glo. ſuper † verb. appellatione, ibi, contra. pro
quibus facit, quia in campania ceſſat ratio deformandi
vrbem, ergo ceſſabit lex xij. tab. & §. noſter. l. adigere.
§. quamuis. ff. de iure patro. nihilominus Doctores ita
pertranſeunt. Glo. ſuper verbo, vendicare. in fin. Ex
hac glo. colligitis notabiliter caſum, in quo melior eſt
conditio doloſi, quam non doloſi: quia doloſus vti po-
teſt beneficio præſcriptionis, non dolens vero nequa-
quam. Sed hoc nõ contingit ex dolo aliquo, ſed neglig-
tia non petentis. Glo. ſuper verb. non poteſt ibi, ædifi
cauit. & ideo tunc non præiudicatur domino materiæ
quo minus dirupto ædificio illam vendicare poſsit.

ADDITIONES.

a An autem contra fabrum, vel alium magiſtrum qui fa-
bricauit ædificium, vel menſam de re aliena, poſsit agi. vide
glo. in d. l. in rem. §. tignum, quod not.
b An autem ædificatum in alieno, quod pendet ſupra
meum nullo iure ſeruitutis, poſsim tollere propria auto-
ritate? dic quod non. l. quemadmodum. §. ſi protectum,
ff. ad legem. Aquil. & l. cum clave. ff. de damn. infect. ni-
ſi prius denuncietur illi qui habet protectum ſupra meum,
vt ſupra in præcedenti apoſtilla. Et an duæ arbores ſimul
iunctæ, cenſeantur vna arbor, an plures: vt ſic accuſatus
quod inciderit arborem, debeat condemnari pro duplici
arbore an pro vna? Dic, quod ſi iunctura eſt ſupra terram,
quod dicitur vna, aliàs ſecus. l. ſi gemina. ff. arborum fur.
ceſarum & ibi vide Bar. notantem ad plures quæſtiones.

1 *Plantata & ſata cedunt.*
2 *Bonum argumentum de bonæ fidei ædificatore, ad eum qui bona fide plantauit aut ſeminauit.*

5. SI Titius alienam plantam. † Plā-
1 tata et
ſata cedunt ſolo, ſi tamen plantata radices
egerint. hoc dicit. Diuiditur in duas par-
tes. Nam in prima loquitur quemadmo-
dum acquiratur dominium per plantationem. In ſe-
cunda tractat, quemadmodum acquiratur per ſemen.
Secunda ibi, qua ratione. Nota primo, ita demum
plantata cedere ſolo, ſi radices egerint: ſi autem radices
non egerint, non cedent ſolo, ſed remanent in dominio
eius cuius antea fuerant. Not. quod licet arbor tua
ſit ſita in fundo tuo, ſi tamen radices extulerit in fun-
dum vicini tui, non manet tua: itaque potius conſide-
ratur locus radicum, quam locus ſtipitis & ramorum,
quia per radices arbor viuificatur. Si autem arbor
quæ eſt in fundo vicino tuo, ita radices peregerit vt
omnibus opus ſit ad viuificationem, tunc arbor illa
communis efficitur. Nota in verſicu. qua ratione.
quod quemadmodum plantata cedunt ſolo, ita &
ſata. Not. quod licet plantata & ſata cedant ſolo,
tamen ſi dominus ſoli petat ſolum, poteſt repelli ex-
ceptione a bonæ fidei poſſeſſore, quia bona fide ſe-
uit vel plantauit, vt ſoluat impenſam plantæ, ſemi-
2 nis, & laboris. Finaliter not. † bonum eſſe argu-
mentum de bonæ fidei ædificatore, ad eum qui bo-
na fide aut plantat aut ſeminat. quo ad impenſas iure
exceptionis conſequendas. Glo. ſuper verb. commu-
tatur in fi. & hæc vltima communiter approbatur, per
l. in rem. §. ſed ſi quecunque. ff. eod.

1 *Scriptura cedit chartis & membranis.*
2 *Pictura nobiliſſima non cedunt tabulæ viliſſimæ.*

5 LIteræ. Diuiditur in duas partes. Nam
in prima loquitur quemadmodũ
acquiratur dominium per ſcripturam. In
ſecunda loquitur quemadmodum acqui-
ratur dominium per picturam. Secunda
ibi, ſi quis. Aliena ſcriptura cedit chartæ, ſcilicet tabula
1 cedit ſcripturæ. hoc dicit. Not. i. † ſcripturam ce-
dere chartis & membranis: ideo dominus chartarum
vel membranarum acquirit dominium per ſcripturam
alienam ipſius ſcripturæ. Si tamen hæc ſcriptura poſsi-
deatur a ſcriptore, dominus chartæ vendicans exceptio-
ne repelletur, niſi ſcripturæ impenſam ſoluat, ſi ſcriptor
fuit in bona fide, exiſtimans chartam priùs ad ſe pertine
re. Not. in §. ſi quis. tabulam cedere picturæ. Not. ra-
2 tionem quia † ridiculum videtur vt pictura nobiliſsimi
pictoris, viliſsimæ cedat tabulæ. Ex iſta ratione colligi-
tur, quod ad hoc vt picturæ cedat tabula, requirũtur duo
primo, quod pictura ſit nobiliſsima: tabula vero viliſsi
ma. Si autem econtra tabula nobiliſsima, pictura vero
viliſsima, quia de carbonibus, tunc pictura cederet tabu
læ. Si autem vtraque eſſet bonæ æſtimationis, reſpicere-
tur valentia vtriuſque. l. & ſi nõ ſint. §. peruenIamus. ff.
de aur. & arg. leg. l. in rem. §. 1. ff. de rei vendica. Cui ſen-
tentiæ non obſtat. §. ſi purpuram. ſupra eod. vbi purpu
ra res nobiliſsima cedit veſtimento vili: quia illud ideo
euenit, ꝙ illa purpura erat appoſita veſtimento acceſſo
riæ: ſed acceſſorium principali cedit, & non contra l. quꝰ
per manus. ff. de iure codicil. l. ſi in emptione de cõtrah.
emp. hic autem pictura non erat appoſita vt cederet ta
bulæ, ſed pictor appoſuit vt pictura locum principalis
haberet. Vnde ſi quis depingeret nobiliſsimam figurã
ſuper pariete. tunc quia iſta figura pingitur acceſſorie,
cederet parieti, licet viliſsimo. Vltimo not. quod a pi
2 ctore a poſsidente picturam non poteſt tabula vendica
ri, niſi ſoluatur impenſa picturæ. Idem econtra. Gl. ſu
per verb. chartę. ibi. §. ſed ſi quecunque. Doctores com
muniter impugnant hanc glo. per iſtum tex. qui ſolum
vult prouidere ſcriptori iure exceptionis, non autem iu-
re actionis. & ad idem fa. l. qua ratione. §. literæ. ff.
eodem. Non obſtat. d. §. ſed ſi quecunque. quia lo-
quitur in re ſeparabili a materia, ſcilicet literæ a chartis
ſine læſione ſeparari non poſſunt, ideo alterin illis eſt
ſtatuendum, vt hic. In eadem gloſſ. in fine. Not. ex
glo. & olim & hodie ſcripturam cedere chartæ, contra-
rium ſequitur in l. in rem. §. 1. ff. de rei vendica. & in l. qua
ratione. §. literæ. ff. eo. & illæ videntur communiter ap-
probari. Nam ideo olim ſcriptura cedebat chartæ viliſ-
ſimæ, quia cara ſcriptura non habebatur. l. ij. §. omni-
bus. de do. in iure reci. Cum ergo cara ſit hæc ſcriptura,
non cedit ſcriptura chartæ, ſed charta ſcripturæ. Tamen
opi. glo. videretur in diſputando melior, quia legũ cor-
rectio eſt euitanda. in l. vnica. C. de inof. do. & l. quia
loquitur hic de literis aureis, quæ non debuerant etiam
tunc emi viliſsima pecunia niſi ſaluando dixeritis, vt gl.
reſpondet in l. qua ratione. §. literæ. quod raro euenit ut
ex auro literæ conſcribantur, & ideo non inſpiciendum.
l. nã ad ca. ff. de legi. Glo. ſuper uerb. cedere. ibi, de ſcri-
ptura. Idẽ de pictura. In fi. gl. ꝙ glo. dixit de colore et at
tramento, bene loquitur. quod uero dixit de homine uel
urſo, non bene, quia nõ eſt inquirendũ quid ſit depictũ,
dũmodo honeſtũ, utrumque enim habet exornare ma-
teriam, ſed bene eſt inquirendum qualis ſit color.

ADDITIONES.

a Adde ꝙ dñs picturæ bene efficitur dominus tabulæ, quo
ad dñium directum, ſed quo ad vtile dominiũ tabula rema
net illius cuius erat primo: hinc eſt ꝙ ſibi competit vtilis
actio aduerſus picturẽ, vt hic: & contra extraneum poſſeſſo
rem præfertur pictor tanquam directo dominus.

a Bonæ

1 ✠ *Bonæ fidei poſſeſſor conſumptos fructus ſuos facit, extantes re-
ſtituere debet.*
2 *Malæ fidei tenetur ad quoſcunque fructus.*
3 *An mala fides ſuperueniens impediat poſſeſſorem lucrari fructus.*
4 *Bona fides etiam ſine titulo ſufficit ad lucrandos fructus.*
5 *Qualiter poſſeſſor fructus ſuos faciat, eoſque lucretur.*
6 *Quadruplex conſtituitur differentia inter vſufructuarium & bonæ
fidei poſſeſſorem.*

§.
1 SI quis a non domino. † Bonæ fidei
poſſeſſor cũ
titu. fructus conſumptos facit ſuos, reſtan-
tes vero reſtituere tenetur: malæ fidei au-
tem poſſeſſor & de extantibus, & de con-
ſumptis conueniri poteſt. h. d. No. primo, bonæ fidei
poſſeſſorem, iuſto titulo concurrente, facere fructus cõ
ſumptos ſuos. extantes vero reſtituere teneri, idque ra-
tione naturali prouenit: quia equum videtur ꝙ ex quo
bonam habet fidem, & iuſtum titulum, laborauitq; in
cultura, & cura quod commodum ex fructu perci-
piat. qua ratione videretur aliud eſſe in fructibus na-
turalibus: quia hæc litera de induſtrialibus ſolum loqui
2 videtur, vt dicam cum glo. Secundo not. † malę fidei
poſſeſſorem teneri ad omnes fructus, ſiue extent, ſiue
conſumpti fuerint. concor. l. certum. C. de rei vendica-
tione. Not. in §. his vero. fructus non pertinere ad
vſufructuarium, neque colonum, niſi ab ipſis percipiã-
tur. Not. vſumfructum ad hæredem non tranſmitti,
de quo videbitis in §. finitur. infra de vſufr. Not. in §.
pecudum. quæ dicantur in fructu pecudum: quæ patent
ex litera. Not. in §. partus. partum ancillæ non dici
in fructu. not. rationem, de qua in text. Not. in §. ſed
ſi gregis. vſufructuarium gregis vel vineę teneri ſupple
re capita defecta gregis, ac etiam defectas arbores &
plantas vinearum. Glo. ſuper verb. bona fide. in fin.
3 Not. † ſufficere bonam fidem interuenire. vt bonę fidei
poſſeſſor fructus lucretur, nec malam fidem ſuperue-
nientem vllo pacto nocere. Sed contra hoc opp. de l.
certum. C. de rei vendic. vbi mala fides ſuperueniẽs im-
pedit poſſeſſorem fructus lucrari. Solu. dicunt Docto.
quod ibi mala fides ſuperuenit facto domini, qui litem
fuit cum poſſeſſore conteſtatus: vnde ſuperuenienita
malæ fidei prodeſt domino. hic autem loquitur quan-
do mala fides peruenit aliunde quam ex facto domini.
Ratio differentie, quia primo caſu eſt acquiſitum ius do
mino facto ſuo, vnde ſibi auferri non debet, vt not. glo.
in l. i. C. ſi aduer. vend. & facit quod not. in l. ſi quid bel-
lo. §. i. ff. de captiuis. Gloſ. ſuper verb. iuſta. in fin. Ex
4 hac glo. colligitis ſingulariter, ꝙ † bona fides poſſeſſo-
ris etiam ſine titu. operatur lucrum fructuum. Sed dices
tu quomodo poteſt in poſſeſſure cadere bona fides, ni-
ſi titulus interueniat, cũ ſcire debeat vnuſquiſque, quod
ſuum non eſt, ad alium pertinere? l. fin. C. vnde vi. Re-
ſpondent Doctores id quod gl. hic dicit, ſufficere bonã
fidem, intelligi ſine titulo vero: requiritur tamen titu-
lus putatiuus ex iuſta cauſa cauſatus, vt quia reperi ego
hæres ſcriptus fundum vel aliam rem in hæreditate, quã
putabam ad teſtatorem meum pertinere: ex hoc cauſa-
tur titulus pro hærede putatiuus, qui producitur ex pro
babili cauſa, regula iuris, qui in alterius, faciunt quæ ha-
bentur in l. Celſus. de vſucap. Glo. ſuper verb. cogi-
tur. ibi, ſed & partus. hoc operatur odium illius qui in-
tulit metum vel vim. In ea. gl. quemadmodum. hoc
operatur contumacia illius qui emit rem prohibitam a
lege. In ea. glo. ibi. l. i. hoc procedit, quia ille emit cir-
cunſcripta ſolennitate iuris. In ea glo. in fin. ſi quæra-
5 tur igitur. † qualiter poſſeſſor fructus ſuos faciat & lu-
cretur: aut loquimur in bone fidei poſſeſſore, aut lo-
quimur in malæ fidei poſſeſſore. Priore caſu aut lo-
quimur de fructibus naturalibus & tunc eos nullo mo
a do lucratur, quia nulla eius opera nulla induſtria [a] in-
teruenit l. fructus. ff. de vſur. Aut loquimur in fructi-
bus induſtrialibus: & tunc ſiquidem habet titulum ve-
rum vel putatiuum & bonam fidem a tempore cõtra-
ctus, ipſe lucratur fructus. l. qui ſcit. §. fina. ff. de vſur. &
mala fides ſuperueniens non præiudicat, niſi ſuperue-
niat facto domini rei. l. certum. C. de rei vendi. Si vero
nec habeat titulum verum nec putatiuum, nullo mo-
do lucratur, vt hoc. §. qui exigit duo, bonam fidem ſci-
licet & iuſtum titulum. Si vero loquimur in malæ fidei
poſſeſſore, tunc ſiquidem habeat titulũ, tenetur de ex-
tantibus & perceptis: a percipiẽdis vero liberatur, pro-
b pter iuſtũ titulum. Fallit in quatuor [b] caſibus qui ſunt
in glo. & ex legibus in ea allegatis. Si vero non habeat
titulum, tenetur de perceptis, conſumptis vel extãtibus,
& de percipiendis. l. ſi nauis. §. fin. ff. de rei vendi. Sed po
ne, Tu emiſti a me bona fide vineam maturam, quæ
erat Titij, tu percepiſti vuas, Titius petit a te vineam
cũ fructibus, an lucreris hos fructus? Videtur quod ſic,
quia ſunt induſtriales. In contrarium puto veritatem,
quia tu non percepiſti cura & induſtria illius qui labo-
rauit, & propterea ille vue & illa blada quæ erant in
fundo tempore venditionis, appellantur pars fundi. l.
fructus pendentes. de rei vendicatione ergo dominus
vendicare poterit tanquam fundi partem. Simile vide-
mus, quod partus mulieris antequam edatur, portio vi
ſcerum matris appellatur. l. i. §. ex reſcripto. de vent. in-
ſpi. Et per hoc patet reſponſum ad hunc text. quia lo-
quitur de fructibus induſtrialibus, cui cura & cultura
bonæ fidei poſſeſſoris percipiuntur. Glo. ſuper verb.
ipſę. ibi, ſin. Hoc verum limitate, niſi alius percepiſſet
nomine vſufructuarij: quia tunc vſufructuarius perci-
pere diceretur. arg. in l. ita autem. §. geſſiſſe. de admin.
tut. & ita voluit gloſſ. in d. l. qui ſcit. §. præterea. In ea.
gloſſ. in fin. vtraque expoſitio eſt bona in ſe, ſed vltima
magis conuenit litere. Gloſſ. ſuper verb. percepit. ibi,
in horreo. Idem & ſi non in horreo eſſent repoſiti, ſed
c tamen eſſent plene [c] percepti, vt quia frumentum eſſet
excuſſum a ſpica ſua. d. l. ſi vſufructuarius. allegata in
6 glo. In ead. glo. in fi. not. † quadruplicem differẽtiam
inter vſufructuarium & bonæ fidei poſſeſſorem. Pri-
ma, quia vſufructuarius facit fructus ſuos. ſi ipſe perce-
pit vel alius eius nomine: bonæ fidei vero poſſeſſor fa-
cit fructus ſuos a quocunque percepti fuerint, etiam ſi
non eius nomine. Itẽ vſufructuarius facit fructus ſuos
ſi ad plenum percepit, ad bonæ fidei poſſeſſor facit fru-
ctus ſuos ſtatim atque a ſolo ſeparati ſunt. Item vſufru
ctuarius facit fructus ſuos & naturales & induſtriales,
bonę fidei vero poſſeſſor ſolum induſtriales. Item vſu-
fructuarius non tranſmittit ius vtendi & fruendi ad
hæredem, bonę fidei vero, poſſeſſor ſic, vt habetis in gl.
Glo. ſuper verb. gregis. in fin. Not. decem oues, & quin
que ſeu quatuor porcos conſtituere gregem, plus igitur
valet vnus porcus quam due oues. Decem autem ho-
mines cõſtituunt populum. x. q. iij. c. vnio tres vero cõ
ſtituunt collegium. l. Neratius. ff. de verbo. ſignifica. Si
tamen duo moriantur, in vno conſeruatur ius collegij.
l. ſicut. §. fi. ff. quod cuiuſque vniuerſ. duo conſtituũt cõ-
gregationem. c. i. extra de electio. duo conſtituunt rixã,
decem vero turbam. l. prætor. §. i. ff. vi bono. rapt. de
quibus eſt gloſſ. ordinaria in d. c. i. extra de electione.
Glo. ſuper verb, ex fetu, in fin. Hæc glo. cõmuniter ap-
probatur, vt non ſolum ex fetu aliarum ſuppleat capi-
ta, ſed &̃ opus habeat aliunde querere & ſupplere.

ADDITIONES.

a Iacob. tamen de Are. quem ſequutus eſt Oldrad. in l. bo
nę fidei tenuit quod in fructibus naturalibus ſit diſtinguen
dum. Aut bonæ fidei poſſeſſor habet titulum, & facit etiam
naturales ſuos non ratione ſeminis, ſed ratione poſſeſſio-
nis

nis arg. in l. qui ſcit. §. in alieno. de vſuris. & ita intelligitur l. bonæ fidei. alias ſi non habet titulum, vel habet nō verum, tunc nō facit ſuos ita intelligitur l. fructus. vide Bar. in d. l. ex diuerſo. de rei vendi.

b Vos non poteſtis reddere rationem comprehendentem omnes prædictos caſus, quam quod in illis quatuor caſibus poſſeſſor malæ fidei cum titulo, tenetur ad fructus percipiē dos: quia ille titulus reducitur ad non titulum, & perinde eſt ac ſi nullus eſſet titulus, argu. notatorum in l. nec vllam ff. de pet. hęredi.

c An vſufructuarius, faciat fructus ſuos antequam eos horreo recondat vide in l. ex diuerſo. ff. de rei ven. per Ang. Quid de colono quando faciat fructus ſuos, vide Bar. & Ange. in l. ſi apes. ff. de fur.

1 *Theſaurus inuentus in proprio fundo eſt inuentoris, ſed in alieno fundo eſt inuentoris pro parte.*
2 *Si emphyteota vel feudatarius inueneriunt theſaurum in fundo emphyteoticario vel vaſallitico, cuius ſit.*
3 *An theſaurus ſola inuentione ſine apprehenſione quæratur inuētori.*

§. THeſauros. 1 Si quis in loco ſuo data
1 opera vel fortuito theſau-
a rum inuenerit, totum a ſuum facit. Idem ſi
fortuito inuenerit in loco ſacro vel religio
ſo. Si autem in loco alieno publico vel pri
uato fortuito inuenerit, dimidiam partem lucrifacit, aliā
dimidiam reſtituit domino ſoli. hoc dicit. Not. ꝙ ſi
b quis inuenerit theſaurum b in loco proprio, ſiue data
opera, ſiue fortuito, illius theſauri dominus efficitur: &
hoc ſuadente quadam naturali æquitate. Nam ex quo
theſaurus in nullius bonis erat, ex æquitate iuris gentiū
inuenienti erat concedendus. §. nullius. ſupra eod. Secundo
not. quod ſi theſaurus fuerit in loco religioſo vel
ſacro caſu fortuito, non data opera, efficitur inſolidum inuentoris.
Item not. quod ſi inuenerit in loco alieno publico
vel priuato non data opera, ſed fortuito, dimidiam
lucrifacit, alteram domino ſoli reſtituit. Gloſſ.
a ſuper verb. in ſuo. ibi, licet Plac. Not. ex gl. quod † ſi emphyteota
vel feudatarius inuenerit theſaurum in fundo
emphyteoticario vel vaſallitico, quod totum ſibi
lucrum facit, licet Placent. dixerit ſolum pro dimidia:
nam emphyteota & feudatarius appellātur vſufructuarij.
c. i. §. in primis. quibus modis feu. ami. in vſib. feudo.
Sed ad vſufructuarium non pertinet theſaurus inuentus
iure vſufructuarij. l. diuortio. §. ſi fundum. ff. ſolu.
matrimo. ergo nec ad vaſallum vel emphyteotam:
ſed ſolum iure inuentoris dimidia eis tribuetur. Præterea
hæc litera loquitur de eo qui inuenit in fundo
ſuo iure directi dominij. argu. in l. i. §. qui in perpetuum.
ff. ſi ager vectigalis petatur, nihilominus domini
Docto. pertranſeunt cum gloſſa iſta, freti per l.
a ſciendum. §. i. ff. qui ſatiſdare cogantur. c Ad argumentum
reſpondent, quod emphyteota & feudatarius
bene dicuntur vſufructuarij, quia habent ius in re:
ſed quod tale ius dominium appellatur, cuius ratione
theſaurus in eo inuentus illis appropriatur. Non obſtat
hæc litera, quę loquitur de loco ſuo: quia ſatis appellatur
ſuus, ex quo vtile dñiū habet in illo. Ex quibus inferūt
Doctores quod ſi dominus inuenerit theſaurum in fundo
emphytheoticario, vel in fundo vaſallitico, dimidiam
lucriſacit, altera dimidia ad vaſallum vel emphyteotam
deuoluitur. Secundo inferunt, quod ſi extraneus
in fundo tali inuenerit theſaurum, illū partietur cū vaſallo
vel cum emphyteota, nō autē cum dño fundi directo:
quia quando habens directum dominium concurrit cū
habente vtile, habens vtile eſt præferendus. l. in cauſæ.
§. fi. ff. de procuratoribus. In eadem gloſſ. in fi. & de
hoc eſt caſus ad literam in l. vnica. C. de theſauris.

Gloſſ. ſuper verbo, religioſo. in fin. Hec vltima approbatur cōmuniter: diuus enim Adrianus conſiderauit hic naturalem equitatem, quę ita ſe habet, quod ex quo in nullius bonis erat, inuentori concedatur. §. fere. ſupra eod. quia theſaurus inuentus in loco ſacro vel religioſo, dicitur inuentus in loco qui de iure gentiū dicitur in nullius bonis. §. nullius. ſupra eod. ſed ſecundum iuris rigorem loca ſacra & religioſa dicuntur Cæſaris vel reipub. & ideo ibi ſtatuitur vt dimidia Cæſari vel reipub. reſtituatur. Sed cum hodie loca ſacra vel religioſa nō dicantur reipub. ſed in dominio ſuperioris eccleſiæ, c. i. de ſenten. & re iudicata lib. vi. ideo dicunt Doctores dimidiam prælato, & dimidiam inuentori eſſe tribuendam.

3 Finaliter quęritur: Pone † quod quis inuenerit theſau
d rum in alio loco, non tamen illum apprehendat d, an
ſtatim & poſſeſſio & dominium inuentori acquiratur?
Glo. in l. vnica. C. de theſauris. dixit ex ſola inuentione, nulla ſecuta apprehenſione, acquiri. Idem tenuit glo. in l. nunquam. §. theſaurus ff. de acquirendo rerum dominio. Idem tenuit in §. item lapilli. ſupra eod. titu. pro qua allegatur hic §. qui ſolum de inuentione mentionem facit. Sed in contrarium allegatur l. iij. §. Neratius. ff. de acquiren. poſſeſſione. Item, quia ſolus aſpectus oculorum non operatur tranſlationem dominij vel poſſeſſionis, vbi nullus titulus habilis ad tranſlationem dominij præceſſerit. l. iij. §. ſi iuſſerim, de acquir. poſſeſſione. Sed hic nullus titulus præcedit, ergo ſolo aſpectu dominium non acquiritur nec poſſeſſio. Item pro hac ſententia allegatur, quia dominium lapillorum & gemmarum ſola inuentione non acquiritur. §. itē lapilli. vbi glo. ſupra eodem. ergo nec dominium theſauri. Præterea licet lex vtatur verbo, inuenerit, debet tamen ſubaudiri, & apprehēderit, ſiue occupauerit. l. ſi Barſatoram. C. de fideiuſſoribus. Vos tenete communem ſententiā, quod ſola inuentione theſauri, nulla apprehenſione ſubſecuta, dominium acquiratur. ac etiā poſſeſſio. Nō obſtat l. iij. §. Neratius. quia ibi non interuenerat aſpectus oculorum, ſed ſolū ſcientia exiſtentie theſauri. Nec obſt. quod ibi litera requirat amotionem theſauri, quia ſubauditur, vel equipollens, id eſt, oculorum aſpectus. probatur ead. l. iij. in prin. iuncta l. i. §. ſi iuſſerim, eod. tit. facit quod not. in l. ob ea. C. de prædi. min. Non obſt. ſecundum arg. quod non præcedat titulus: quia reſpondetur, quod tantum operatur inuentio & aſpectus oculorum rei quę in nullius bonis erat, quātum operatur aſpectus oculorum rei alienæ cum titu. præcedenti, vt not. in d. l. i. §. ſi iuſſerim. & in d. l. iij. §. i. Ratio, quia quando res eſt in nullius bonis, cauſatur ſaltem titulus pro ſuo. Non obſtat quod gemme & lapilli ſola inuentione nō acquirantur: quia reſpondetur ſpeciale eſſe in theſauro: quia cum domino fundi dimidiam reſtituat cōtra equitatem iuris gentium, quæ dictat, quod ex quo theſaurus erat in nullius bonis, conceditur occupanti, §. i. ſupra eo. ergo in alio alleuiatur, vt ſola inuentione ſibi dominium acquiratur & poſſeſſio. arg. in l. cum qui de iure iuran. Sed hæc ratio non eſſet bona, quia non generalis: non enim haberet locum eo caſu quo theſaurus in fundo proprio inuentus eſſet, cum tunc inſolidum ſuum faciat: vnde ego reſpondeo, quod etiam dominium lapillorum & gemmarum ſola inuentione acquiritur, & hoc ſentit ille §. item lapilli. Non obſtat l. ſi Barſatoram. quia loquitur in caſu quo quis promiſit latronem inuenire, vt in manibus iudicis captus poneretur. Ideoque ſi ſtatutum dixerit, ſi quis inuenerit latronem, lucretur tantum: an habeat locum in eo qui ſolum inueniat, ſed non apprehendat? Non determino, ſed dicatis vt ibi.

ADDITIONES.

a Adde quod eſt verum ſi caſu fortuito hoc contingat. ſecus ſi data opera perquirit, quia eſt totus domini. l. i. C. de theſauris. adde ad hoc glo. x. q. ii. c. ſi quid inueniſti.

b Not. quid ſit theſaurus, quia eſt pecunia abſcondita ab ignotis dominis vetuſtiori tempore, cuius depoſitio pe-

cuniæ

cuius memoria non extat. Vnde ſi quis abſcondiſſet cauſa lucri vel cuſtodie, non proprie dicitur theſaurus, nec reperiens facit ſuum, vt ff. ad exhiben. l. theſaurus. & l. item Labeo. ff. famil. ercis. Idem ſi inueniſſet pecuniam in ſacculo poſitam in feneſtra domus vendite quis remanet venditoris, vt l. fin. ff. de rei vendi.

c Et pro opinione iſtius gloſ. facit ratio talis: nam theſaurus beneficium fortune eſt, vt ff. de acquir. rer. do. l. ſi is qui. §. i. Sed habeo quod ad emphyteotam damnũ fortune ſpectat. vt l. i. C. de iure emphy. ergo etiam & commodum. argu. l. ſecundum naturam. ff. de reg. iur. & l. eum qui. ff. de iureiu. item facit pro hoc tex. iſte qui dicit, ſi quis in ſuo &c. quia emphyteota poteſt dicere talem fundum emphyteoticum eſſe ſuum ergo &c. vt eſt tex. in l. ſi. C. de fundis pat. & in l. poſſeſſore. in fi.

d Quis præferatur, an apprehendens theſaurum repertum in aliquo loco, an vero prius inueniens ſed non apprehendens, vide vbi aliud habetur in ſimili, in. §. item lapilli.

1 Traditio facta a domino, dominium transfert. quod quomodo procedat vide.

2 An probetur traditio ſi in inſtrumento dicatur, tradidit.

5. Per traditionem. Traditio facta a domino vel ab alio, eius voluntate, titulo habili præcedẽte, operatur in accipientem dominiȷ̃ translationẽ, h. d. Not. primo, † traditionem [a] rei a do-

1 a mino factam, dominium transferre in accipientem: quod verum intelligitur in domino qui habeat liberam adminiſtrationem bonorum ſuorum: ſecus ſi non haberet, quia furioſus, pupillus, vel mente captus. l. pupillus. de aut. tut. Idem ſi non tradatur a domino, ſed ab alio, eius nomine & voluntate, vt infra eo. verſi. nihil. Item hoc verum limitate, ſi fiat ex cauſa habili ad translationem dominiȷ̃, alioquin nuda traditio non operaretur dominiȷ̃ translationem. §. ſi quidem. infra eo. l. nunquam nuda. ff. eo. No. nullam eſſe differentiã inter Italica prædia & prouincialia: quod verum intelligitur quo ad dominiȷ̃ translationẽ ſecus quo ad tributa ſoluenda. l. de his. C. de epi. et cle. Gl. ſuper verb. transferuntur. in fi. No. gl. quod quo ad dñiȷ̃ translationẽ ſufficit traditio & non vacue poſſeſſionis. & hæc cõiter approbatur. Sed contra eam fortiter opp. de l. iȷ̃ §. 1. cum ibi no. de acqui. rer. do. & de l. i. §. i. de act. emp. vbi opus eſt vacuã poſſeſſionẽ tradi. ſolu. dicunt Doct. quod illud eſt ſpeciale in venditore,

b qui tenetur vacuam [b] poſſeſſionem rei vendite emptori tradere. Nam cum emptor habeat titulũ oneroſum quia grauatur in ſolutione pretiȷ̃, debet ſibi ex alio prouideri, vt vacua poſſeſſio rei vendite tribuatur. l. eum qui. ff. de iurei. Sed pone quod venditor, vel alius qui promiſit tradere, tradat poſſeſſionem quæ debet ſeruitutẽ, an intelligatur ſatisfeciſſe promiſſioni: dicite quod ſic, per tex. l. quod ad ſeruitutes. ff. de euict. Secus ſi dixiſſet quod promiſit tradere vacuam, liberam, et expeditam: tunc enim non dicitur promiſſioni ſatisfactum, ſi ſeruitutem debeat. d. l. quod ad ſeruitutes. & ita communi-

2 ter no. in inſtrumentis. Sed pone quod † in inſtrumento reperiatur ſcriptum, qualiter talis vendidit & tradidit talem rem Titio, an erit probata traditio? Glo. in l. iȷ̃. C. de ac. poſſ. viſa eſt tenere quod ſic. Bar. & communiter Doctores contra, per l. prædia. ff. de acqui. poſ. Mouetur ratione: nam traditio eſt facti. l. conti. in fi. de curat. fur. ergo uerba non ſufficiunt. l. ſi procuratorem. §. 1. ff. man. Præterea notarius eſt tanquã teſtis l. dominus Labeo. ff. de teſta. qualiter igitur poteſt teſtificari de traditione rei quando non vidit? Contra l. teſtiũ. in fi. de teſti. Saluat tamen Bar. glo. duplici caſu. Primo, quando contrahentes & notarius erant in præſentia rei quæ tradebatur: item quando res tradita erat mobilis. & pro hoc facit quod habetur in l. ſciendum. ff. de verb. obli. & in l. i. C. de fide inſtru. lib. x. Sed ſi res tradatur a non domino quem tamen recipiẽs putabat eſſe dominum, nunquid transferatur dominium? Dicite quod nõ: ſed bene trãſfertur conditio vſucapiendi. l. traditionem. ff. de publi. l. clauibus. ff. de contrahen. emp.

ADDITIONES.

a Adde etiam, hoc eſſe verum quando illa traditio præcedit conſenſum. l. per procuratorem. C. de procur. Item hoc verum vbi in tali traditione non eſt neceſſaria ſcriptura, vt in hac gloſſ. fi. & l. i. §. prædia. ff. de ſuffrag. Item hoc verum vbi re tradita quis nihil tenetur ſoluere ubi autem tenetur ſoluere, tunc non transfertur niſi facta ſolutione, vel habita fide. §. vendite. infra eod. Item hoc verum in re mobili, ſed in re immobili requiritur quod quis inducatur in l. ſi fundo. ff. de fund.

b Quid operentur hæc verba, vacuam, liberam, & expeditã; vide per Bar. in l. vitium. §. fundo. ff. de leg. ii. & per gloſſ. & Doct. in l. cum res. C. de probat. & aliud in §. quod autem infra de vſucap. & per Barto. in l. ſi emptione. vide in ſimili per glo. in l. non ſolum. §. ſi ſtatus. ff. de procu. & ibi Bal. videlicet quando quis promiſit deſignare.

1 Venditor non tenetur dominium rei vendite in emptorem transferre. Emptor uero tenetur pretium venditori facere.

2 Venditor generis tenetur in emptorem dominium transferre.

3 Vendere rem alienam quis poteſt, ſed non pignorare.

4 Non valet contractus venditionis, quando venditor promittit de dominio rei transferendo in emptorem.

5 Paria ſunt, quantum ad translationem dominii, pretium ſoluere, vel venditorem emptoris fidem ſequi.

6 Qui per alium facit, per ſe feciſſe uidetur.

7 Venditor iure pignoris poteſt ſibi retinere rem venditam, donec ſoluatur pretium.

8 Re vendita & tradita, in dubio præſumitur venditorem ſequutum fuiſſe fidem emptoris.

9 Quis poſſit habere fidem de pretio.

10 An ille qui per alium facit, proprie per ſe facere dicatur.

5. Vendite. Re vendita & tradita, dominiũ in emptorem non transfertur, niſi pretium fuerit ſolutum, vel aliter pro eo ſatisfactum, vel venditor emptoris fidem ſequutus fuerit. h. d. No. primo, re vendi-

a ta & tradita [a], quod ſoluto pretio vel aliter ſatisfacto, dominium ipſius rei transfertur in emptorem, quod verũ intelligite, ſi venditor erat dominus: alioquin dominiũ non transfertur, ſed conditio vſucapiendi. d. l. clauibus.

1 ff. de contrahen. emptio. † Non enim tenetur venditor, rei vendite dominium in emptorem transferre, licet cõtra emptor teneatur in venditorem pretiȷ̃ dominium transferre. l. ex empto. in princip. de act. empt. Ratio differentie, quia venditor eſt obligatus in ſpecie tradenda, emptor vero eſt obligatus in genere: itaque habet latas habenas perquirendi pecuniam, cuius dominium transferre poſſit. vnde ipſi venditori magis ſuccurritur; vt dominium rei vendite transferre non teneatur. argumen. optimum in l. qui decem. §. qui hominem. ff. de ſolut. iuncta l. ſtatuliberum. §. illum. ff. de ſtatu. libe. & eſt gloſſ. ord. in d. l. ex empto.

2 Ex qua infert Bartol. quòd † ſi quis venderet in genere, puta decem corbes frumenti vel metretas vini, quod tunc teneretur dominium transferre, nec nuda traditione liberaretur. allegat l. ſi ſterilis. §. cum per vẽditorem. in verb. datum. & ver. dari. de act. emp. Cum igitur venditor liberetur ſola traditione rei, inſurgit

3 quod † non ſolum quis rem propriam, ſed & alienam vendere poteſt, non tamen in præiudicium domini, ſed in præiudicium ipſius venditoris. l. rem alienam. de contrahen. emp. Pignorare autem rem alienam nemo poteſt. l. aliena res. ff. de pigno. actio. Ratio differentie: nam in re pignori data, ius conſtituitur creditori per debitorẽ l. 1. de pig. act. vnde cum debitor in re aliena nul-

lum ius habet, pignorare illam non poteſt: ſed in re quę
venditur, de neceſſitate ius emptori non conſtituitur,
imo venditor ſola traditione liberatur. d. l. ex empto.
ff. de act. emptio. vnde nimirum ſi res aliena poteſt ven
di, vt eſt glo. in l. rem alienam. de contrahen. empt. Ad-
4 dite prædictis, quod † ſi quis venderet rem ea lege, q̃d
teneretur in emptorem transferre dominium, talis con-
tractus venditionis eſſet nullus, ſed vt contractus inno
minatus teneret. tex. eſt ſing. in l. ſi. ff. de condit. ob cauſ.
Eodem modo ſi venderet vt non teneretur transferre
dominium, contractus emptionis & venditionis an-
nullaretur. Debet igitur ſimpliciter agi, vt res vendita
tradatur: de dominio transferendo vel non transferen-
do nihil dicatur tex. eſt ſin. in l. cum manu ſata. §. ſi. ff. de
contrah. empt. Item not. paria eſſe, pretium ſolui, vel ali
ter ſatisfieri: quod verum eſt ſi creditor hoc patitur, eo
autem inuito aliud pro alio ſolui non poteſt. l. ij. ff. ſi cer.
b pet. † No. paria eſſe pretium [b] ſolui, vel venditorem
5 emptoris fidem ſequi, vt in eum dominium transfera-
tur. concord. l. quod vendidi. ff. de contrahen. empt.
Nota in eodem verſicu. nihil referre an quis rem ſuam
tradat, an vero alius eius nomine & voluntate: quia
6 † qui per alium facit, ipſe feciſſe videtur. l. ita autem. §.
geſſiſſe. ff. de admi. tut. Vltimo not. negotiorum ge-
ſtorem cum libera poſſe rem domini vendere, & ven-
ditam tradere. Gloſſ. ſuper verb. ius in fin. [c] Nota.
c
7 † venditorem rem vẽditam iure pignoris retinere poſ-
ſe quoad ſibi pretium ſoluatur, vel aliter ſatisfiat. Sed
contra: nam pignus & dominium concurrere non poſ-
ſunt, l. nec pignus. ff. de regu. iur. qualiter igitur poterit
venditor iure pignoris rem ſuam retinere. Solu. non eſt
proprie pignus, ſed quaſi pignus. & ita loquitur §. of-
ferre. in glo. allegatus. Vel aliter: Pignus & dominium
concurrere non poſſunt, quãdo tale dominium eſt im-
mutabile & irreuocabile. d. l. nec pignus. at quando do-
minium eſt commutabile & reuocabile, vt eſt in caſu
noſtro, quia res vendita per emptorem a venditore re
uocari poteſt ſoluto pretio, tunc pignus & dominium
bene concurrunt. l. ex ſextante. §. laurus. ff. de excep. rei
iud. Glo. ſuper verbo, lex in fi. Sentit hæc gloſſ. q̃ do-
minium rei vendite & tradite pretio ſoluto, transfertur
in emptorem de iure ciuili. Sed gloſſ. iſta intellecta ma-
le loquitur, quia imo transfertur de iure gentium, cum
a iure gen. [a] traditio interueniat. l. traditionibus. C. de pac.
Item, quia tractatur ſolummodo de modis acquirendi
dominia de iure gentium. Vnde ad iſtum text. reſpon-
det Bald. quòd transfertur dominium de iure gentium
inuentione, ſed de iure ciuili approbatione, quod appro
bauit contractum venditionis, & dedit formam, quod
traditione rei vendite dominium non transferatur, niſi
pretium ſolutum fuerit vel aliter ſatisfactum. Et hoc eſt
quod voluit hęc litera, cum dixit, hoc caueri l. xij. tabu.
id eſt, iuris gentium inuentione, ſed iuris ciuilis approba
tione & formatione. Glo. ſuper verb. emptoris. ibi:
ponere. Not. hanc. glo. cui concor. glo. in l. quod vendi-
di. de contrahen. emptio. & in l. procuratoris. §. pen. de
trib. & communiter hæc gloſſ. approbatur. fa. l. ſolutio-
nem. C. de euict. Suadetur ratione, quia licuit emptori
purgare moram poſt terminum. c. potuit. c. propter ſte
rilitatem. extra de loca. l. & ſi poſt tres. ff. ſi quis cau. l. ſi
ita quis. §. Seia. ff. de verborum obligatio. Amplius, ſi iu
raſſet ſoluere pretium ad terminum, ſi ſoluat elapſo ter
mino, euitat pœnam periurij, allego glo. ſingularem in
c. apud miſericordem. xxxij. q. i. Si enim admittitur pur
gatio moræ in euitanda pœna ſtatuta a lege vel ab ho-
mine priuato, multo magis a Deo euitabitur, cum mi-
tiori modo cum Deo agitur. arg. in l. Celſus. ff. de rece.
8 arb. In eadem gloſſ. in fin. no. ex gloſ. † re vendita &
tradita, in dubio præſumi uẽditorem ſecutum fuiſſe em-
ptoris fidem, idem tenuit gloſ. in l. procurator, §. pen. de
tribu. & communiter approbatur. Non obſtat. §. ſed ſi
dedi. de contrahen. emptio. & §. noſter. Nam ſi quæra-
9 tur, an † quis poſſit habere fidem de pretio [d], hoc eſt, da-
d re terminum ad ſoluendum emptori: dicite, quod ſi quí
dem eſt dominus rei qui vendit, tunc res eſt clara, quia
poteſt in re enim ſua eſt moderator & arbiter. l. in
re man. C. manda. Aut eſt procurator qui vendit: &
tunc aut eſt procurator omnium bonorum cum libera,
e & poteſt, vt hic. Aut eſt procurator [e] ſpecialis ad ven-
dendum. aut eſt procurator conſtitutus a fiſco, &
tunc non poteſt habere fidem de pretio imo vẽdere de-
bet pręſenti pecunia. l. ſi procur. in fi. ff. de iur. fiſ. Aut eſt
procurator conſtitutus, a priuato, vt hic: aut habet man
datum vendendi pretio limitato, & tunc ſi vendat illo
pretio, non poteſt ſequi fidem emptoris: ratio quia dice
retur vendere minori pretio & tempore & ſic contra
formam mandati. §. plus. infra de actio. iuncta l. diligen
ter. ff. man. Aut non habet limitatum pretium quo ven
dat & tunc poteſt ſequi fidem. l. qui Romę. §. Callima-
chus. ff. de ver. ob. Fallit iſto caſu, quando haberem mã
datum illud pretium conuertendi ad aliquam cauſam
quæ indigeret pręſenti ſolutione. l. a diuo. Pio. §. ſi ſuper
rebus. ff. de re iud. Dixit tamen ſingulariter Bart. q̃ ſi in
inſtrumento reperiretur qualiter procurator meus cõ
feſſus fuit habuiſſe & recepiſſe pretium, hæc confeſſio
mihi non pręiudicat, neque emptorem a me liberat: ni-
ſi in inſtrumento diceretur, fuit confeſſus habuiſſe & re-
cepiſſe pretium in preſentia mei notarii et numeratum.
Ratio quia talis confeſſio vbi de numeratione non ap-
paret, ſapit materiã donationis. alleg. textum l. i. §. ſi mu-
tuam. verſ. plane. ff. ſi quid in frau. pat. Sed procurator
meus donare mea non poteſt. l. creditor. §. ſi. ff. mand. er
go confeſſio non præiudicat. ita notat Barto. in l. ii. ff. ſi
cer. peta. Et ideo eſtote cauti, vt in inſtrumento apponi
faciatis, pretium fuiſſe realiter numeratum. Gloſſ. ſu-
per verb. nihil. in fin. Not. quod ille qui per alium facit,
10 ipſe facere videtur. Sed huic dubitatur, an † ille qui per
aliũ facit, ipſe proprie facere dicatur. Videtur quod ſic
per l. certe. §. i. ff. de precar. Secundo per l. item Mela,
in prin. ff. ad legem aquil. Tertio per c. mulieres. in fi. ex
tra de ſent. excom. In contrarium, quod improprie face
re dicatur, allegatur l. item ſi obſtetrix. ff. ad l. aquiliam,
l. oſſa. in fin. ff. de reli. item allegantur omnia iura quæ
vtuntur verbo, videtur. l. ita autem. §. geſſiſſe. de adm.
tut. cum ſim. Vos dicite ſubtiliter ex mente Bart. quod
quidam ſunt actus qui non poſſunt mediante inſtrumẽ
to ſeparato a corpore perpetrari, vt eſt adulterium. C.
de cadu. tollen. §. ſi: ſub cond. & tunc non dicitur com-
mittere adulterium proprie ille qui mandauit adulte-
rium committi: ideoque talis mandans non incurreret
pœnam ſtatuti punientis adulteros. Quidam ſunt actus
qui non poſſunt perpetrari mediante inſtrumento a cor
pore ſeparato, vt eſt vulnus quod fit lapide vel baculo
& dic, aut tale inſtrumentum agit de neceſſitate, vt eſt
vulnus illatum lapide vel baculo, & tunc ego qui te
vulnero emiſſo lapide vel baculo, dicor proprie vulne
rare. l. item Mela in prin. ad l. Aqui. Aut tale inſtrumen-
tum ſeparatum a corpore agit in virtute proprie liber-
tatis, & tunc ego non dicor proprie agere. l. item ſi ob-
ſtetrix. ff. ad l. Aquil. Ex his infert Barto. in facti quæ-
ſtione ſe conſuluiſſe. Dictat ſtatutum, quod ſi quis op-
poſuerit in iudicio exceptionem per procuratorem, quã
probare non potuerit, puniatur in centum aureos. Ego
propoſui exceptionem per procuratorẽ meum, quam
probare nequiuit, certe debeo puniri, quia proprie ego
dicor propoſuiſſe. Ratio, quia poſtquam procurator
meus acceptauit mandatum ſuper lite, perficit actum
de neceſſitate. l. in commodato. §. ſicut. ff. commo. Se-
cus ſi talis procurator eſſet conſtitutus ad producenda
falſa inſtrumenta, quia tunc producens agit in vir-
tute

nate libertatis proprie, quia tale mãdatum velut turpe,
non neceſsitabat ipſum ad exequendum. l. ſi vero non
remunerandi. §. rei turpis. ff. mand. & ad præcedens di-
ctum facit l. certe. §. 1. ff. de præca. hoc ſcripſit Bart. in l.
ſed ſi vnus. in prin. ff. de iniur. tetigit aliquid in l. i. §. ſi procurator. ff. ſi quis ius di. non obtemper. Gloſſ. ſuper
verb. libera. in fi. Prima opinio eſt bona.

ADDITIONES.

a Item non refert an quis tradat rem perſonæ, vel eius pro
curatori, vel alii de eius voluntate. Item interdum ſine tra
ditione ex voluntate domini permittentis rem ſuam penes
aliquem permanere, transfertur dominium. Item per tradi
tionem clauium. l. clauibus. hoc dicit vſque ad §. hoc am-
plius. Quid autem ſi venditor non confidit de emptore, nec
ecõtra, quia vẽditor non vult dare rẽ niſi habeat pretiũ, nec
econtra? dico quod vterque ipſorum debet deponere penes ter
tiam perſonam. l. ædiles. §. fi. ff. de edil. edicto.

b Et ſic not. quod niſi pretium ſit ſolutum vel habita fides de
pretio, nõ transfertur dominium rei venditæ. Adde, idẽ eſſe
dicendum in aliis contractibus, puta locationis, & ſimili-
bus, vt non aliter fructus fiat coloni, niſi ſoluat mercedem
domino rei locatæ, vel pro eo ſit habita fides, vt tenet gloſ.
in l. ſeruus. §. locatum. ff. de furt. Item pignoris non dicitur
facta reſtitutio, niſi ſoluto pretio, vel de eo habita fide. l.
iii. ff. de pigno. actio. in l. ſi rem. §. omnis. eod. titu.

c Vide de materia huius glo. C. de rei vend. l. inciuile. vide
licet an ſit differentia inter pactum legis commiſſoriæ, &
adiectionem in diem: quia Bal. ibi approbat hanc glo. nam
ad hoc vt venditio reſcindatur, neceſſe eſt quod fiat actus
retro ſimilis, ſcilicet retro venditio. argu. l. venditio. & arg.
l. prout. ff. de ſolut. & l. ab empt. ff. de pactis.

● Et ideo Imperator non poteſt alicui præiudicare in do-
minio. Bello. ſignanter conſi. ii. per totum, qui proprie lo-
quitur in venditione.

d Vide Bar. & Ang. in l. a diuo Pio. §. ſed ſi empt. ff. de re iu
dic. & Bar. ſibi contrariũ in l. ſi procurator Cæſaris. ff. de iu-
re fiſci. vide Panor. in c. cum olim. extra de offic. & poteſta.
iudic. deleg. cui concur. Imo in c. ſi cautio. extra de fide in-
ſtru. vide Bart. in l. i. ſi quid in frau. patroni, qui dicit, quod
ſi iurat procurator, quod confeſsio præiudicat ſibi. vide ẽt
Bald. in l. ii. ff. ſi cert. pet.

e An procurator priuati poſsit habere fidem de pretio,
vide Bar. & Doct. in l. a diuo Pio. §. poſt venditionem. ff. de
re iud. vide etiam Bar. in l. quæ acta. circa fin. ff. de offi. pro
cu. Cæſaris. vbi ponit quid hodie ſit in practica. uide Cyn.
in l. inciuile C. de rei uen. & ibi Iaco. de Are. ubi concludit
in effectu quod procurator generalis cum libera, bene po-
teſt habere fidem, niſi dominus ſibi prohibuerit: ſed ſpecia-
lis ad venditionem non. & pro hoc allegat text. in l. i. ff. de
except. rei iudi. & Bar. in l. i. ff. de procu.

1 *Dictio, Interdum, facit regulam in contrarium.*
2 *Maritus eſt dominus fundi dotalis.*
3 *Per traditionem clauium dominium transfertur, quod dupli-
citer limitatur.*
4 *Duo caſus quibus dominium in incertam perſonam transfertur.*
5 *Regulariter ſine traditione dominia rerum non transferuntur, niſi
in quibuſdam caſibus.*

§. INterdum. Traditio facta ex titulo in-
habili, iuncto habili ſubſe-
quenti, operatur translationẽ dominij. h. d.
Not. primo in ver. interdum. regulam, re-
rum dominia ſine traditione non transfer-
ri. probatur hæc regula in l. traditionibus. C. de pact.
1 Probatur hic, † quia dictio, interdum, facit regulam in
contrarium. ff. de condi. inde. l. interdum. Secũdo not.
quod ſi quis patiatur rem, quam alteri locauit aut com
modauit aut depoſuit, habere mutuo, in venditionem,
vel in dotem, quod ſtatim transfertur dominium: quia tra
ditio facta ex titu. inhabili præcedenti iungitur cum ti-
tu. habili ſubſequenti, & media tempora non nocent,
l. ſolemus. §. primo. de hæred. inſtituen. & facit in ſimili.
l. ſolemus alias Pomponius. §. i. de acquiren. poſſeſsio.
quod facit pro parte affirmatiua primi dubij, quod
nunc diſputari debet, concord. prædictis l. qua ratione.
§. interdum. ff. eodem. Et hæc omnia limitabitis eſſe ve-
ra in re præſenti, vel poſtea apprehenſa. l. tua. & l. hoc ſi
præſens. de rei vend. & volunt. glo. noſtra in verb. tua.
Tertio not. titulum dotis eſſe habilem ad translatio-
2 nem dominij. quod facit pro illa opi. quod † maritus dica-
tur dominus fundi dotalis: de quo in l. doce ancillam.
C. de rei vend. & in l. Quintus. §. 1. ff. de aur. & arg. leg.
3 Item not. quod † traditis clauibus [a] horrei, in quo merces
a erant venditæ, illarum mercium dominium ſtatim trãſ-
fertur in emptorem, quod verum limitabitis, ſi claues
fuerint traditæ penes horreum: ſecus ſi in abſentia. l. cla-
uibus. ff. de contrahen. emptio. Item & ſecundo limita-
bitis, ſi venditor erat dominus mercium, alioquin do-
minium non transfertur in emptorem: ſed ſola condi-
tio vſucapiendi. dicta l. clauibus. & l. traditionem. ff. de
4 pub. Item not. † duplicem caſum in quo in incertam
perſonam dominium transfertur. Primus, quando miſ-
ſilia iactantur in vulgus. Secundus quando quis ha-
bet rem pro derelicto Quibus non obſtat §. tutor. in-
fra de lega. vbi tutela incertæ perſonæ deferri non poteſt,
quia ibi tractatur de vtilitate & præiudicio pupilli,
ideoque eligenda eſt perſona certa, cuius induſtria ſit
approbata. l. vtilitatem. & l. in confirmando. ff. de con-
fir. tut. Item not. quod ſi quis accepit animo lucrandi,
merces abiectas de naui cauſa nauis alleuandæ vt vis
tempeſtatis euitaretur, committit furtum. Not. ratio-
nem, quia ille qui obijcit non obijcit eo animo vt per-
dat ſed vt nauem reddat ſaluam a maris tempeſtate.
quodcunque igitur ex abiectis reperiatur, contra vo-
luntatem eius capitur, ergo furtum committitur. l. i. ff.
de fur. quod verum limitate, niſi talis res abiecta cau-
ſa nauis alleuandæ, eſſet eius conditionis vt veriſimi-
le ſit iſtum abijcientem habuiſſe pro derelicto, vt quia
librum apertum abijcit in flumine, tunc enim capiens
furtum non committeret. Et per hoc non obſtat l. fal-
ſus. §. ſi actum. ff. de furt. vna enim coniectura tolli-
tur per aliam l. non ſolum. §. de illo. ff. de rit. nupt.
Item not. quod capiens res quæ ceciderunt de rhe-
da vel plauſtro, furtum committit. Gloſ. ſuper verb.
interdum. in fin. Vos clare dicite regulam eſſe, quod
5 † ſine traditione rerum dominia non acquiruntur. Hæc
regula fallit primo, quando præcedit titulus habilis
ad translationem dominij, & ſequitur aſpectus oculo-
rum voluntate domini. l. i. §. ſi iuſſerim. l. quod meo.
§. ſi cum per venditorem. ff. de acquiren. poſſeſsio. Ra-
tio, quia licet ibi non interueniat corporalis apprehen-
ſio, interuenit tamen iuſſus, qui locum apprehenſio-
nis obtinet. Secundo fallit hæc regula, quando præce-
dit titulus habilis ad translationem dominij, & ſub-
ſequitur appoſitio cuſtodis per acquirentem. l. quarun-
dam. ff. de acquiren. poſſeſsio. Ratio, quia licet tu ve-
re & realiter non apprehendas, tamen acquiris ex
perſona cuſtodis tui, cuius opera vteris in apprehen-
dendo. l. qui autem §. fina. ff. de conſtitu. pecu. Ter-
tio fallit, quando præcedit titulus habilis ad transla-
tionem dominij, & ſubſequitur traditio inſtrumen-
torum emptionalium. l. prima. C. de donatio. quia il-
la traditio inſtrumentorum fungitur vice traditio-
b nis rei venditæ. Vnde ſi lego tibi inſtrumentum [b] cre-
diti de mille, non videor legare chartam, ſed ius pe-
tendi mille. l. ſeruum filij. §. eum qui chirographum.
de leg. i. Amplius, ſi ego trado tibi inſtrumentum cre-
diti videor te procuratorem conſtituere ad petendum.
gl. eſt ſing. in l fi. C. de pac. Quarto fallit, quãdo præcedit
titu. vt ſupra & ſubſequitur retentio vſusfructus. l. quiſ-
quis. C. de dona. Ratio, quia ex quo ego cõſtituo me vſu
fructuariũ, fingitur tibi res tradita, & mihi ius vſusfru-
ctus in illa conſtitutũ. Quinto fallit, quando præcedit ti
tulus vt ſupra, & ſubſequitur cõductio rei a trãſferẽte. l.

c quædam mulier. ff. de rei vendica[c]. Sexto fallit quando
præcedit titulus vt ſupra & interuenit conſtitutum per
transferentem, quia tunc tu diceris apprehendiſſe mini-
ſterio conſtituentis. l. quod meo. in princ. de acquir. poſ.
Septimo fallit, quando præcedit titulus vt ſupra, & ſub
ſequitur traditio clauium horrei in quo merces ſunt re-
poſitæ vt hic, & l. clauibus. ff. de contrahen. empt. Vlti-
d mo fall. in eccleſia[d], cui acquiritur dominium & poſ-
ſeſſio ſine traditione, ſi titulus habilis præceſſerit. c. ij. ex-
tra de conſuet. l. fi. C. de ſacroſan. eccle. not. in c. requiſiſti
extra de teſtam. l. ciuibus. de reb. dub. Sed Deus vbique
præſens eſt vbi bonum agitur. l. properandum. §. ſin au-
tem & ibi not. C. de iud. unde nimirum ſi dominium &
poſſeſſio eccleſiæ ſtatim quæritur. Aliqui tamen addunt
nonum, quando res fuit habita pro derelicto. Sed certe
licet ibi non interueniat traditio habentis pro derelicto,
interuenit tamen occupantis apprehenſio.

ADDITIONES.

a An ex traditione clauium horrei transferatur dominiũ
rerum exiſtentium ſuper horreo? dic quod ſic, vt hic quod
verum eſt vbi cum traditione clauium concurrit voluntas
tradentis dominium transferre volentis ex cauſa habili. Se
cus ſi tradens traderet cauſa cuſtodiæ vt faciunt hoſpites
tradentes claues aliis, quia intelligitur tradere vt cuſto-
diant, non ut alius dominium habeat. l. cum pater. §. pater
de legat. ii.
b Habens inſtrumentum crediti, videtur conſtitutus pro-
curator ad exigendum creditum: vide ad hoc notabiliter
Bal. in ſimili, in l. vulgo. ff. de admini. tuto. & text. in c. corã
extra de offic. deleg.
c Vide tamen Bar. in hoc, in l. poſt contractum. ff. de dona.
Ang. in l. ſicut. §. ſuperuacuum. quibus mod. pig. ſol.
d Item in vltima voluntate. l. a Titio. ff. de furt. & de iſtis
omnibus vide glo. & Bar. in l. traditionibus. C. de pact.

TITVLVS II.

De rebus corporalib. & incorporalib.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt, quemadmodum acquirantur dominia rerum incorporalium, de quibus tractaturus Imperator, præmittit quæ dicantur res corporales. Vel aliter continuari poteſt: quia ſupra tit. i. uiſum eſt de duplici ratione rerum: quarum prima fuit, quòd quædam ſunt in patrimonio noſtro, quædam vero extra patrimonium. habetur & alia, quia rerum quædam ſunt publicæ, quædam ſunt nullius, & quædam ſingulorum. ſequebatur de tertia diuiſione uidere, quæ ita ſe habet, quod rerum quædam ſunt corporales, quædam uero incorporales: de qua diuiſione tractaturus, intitulauit de rebus corporalibus & incorporalibus.*

1 ☞ *Dictio, In, quomodo ſtet in compoſitione & ſine compoſitione.*

a QVædam.[a] Non ſummatur bre-
uius, ſed diuiditur in tres
partes. Nam in prima ponit dictum
bimembre. In ſecunda, membra dicti
proſequitur. In tertia reſpondet tacitæ
obiectioni. Secunda ibi, corporales.
b tertia ibi, nec ad rem pertinet.[b] Not.
i. tertiam diuiſionem rerum: quia quædam corporales,
quædam vero incorporales appellatæ ſunt. No. ſecũ-
do, eas appellari corporales, quæ ſui natura palpari poſ-
ſunt. Si autem ex accidenti tangi non poſſet, vt quia eſ-
ſet res in mari proiecta. tamen corporalis appellaretur:
rei enim natura, non facti accidentia conſideranda eſt. l.
ſi quis poſthumos & l. quæſitum de libe. & poſthum.
1 Not. in verſi. corporales. ibi, innumerabiles, quod † di-
ctio In, compoſita, ſtat priuatiue, & priuat actum ha-
bilitate, non omnimoda poteſtate: licet aliquando ſtet
augmentatiue, ſecundum quod ſubiecta materia requi-
rit. l. Gallus. §. ille caſus indiſſicilis. ff. de lib. & poſthu. Si
autem dictio In, non componatur cum verbo ſumes
eſt, tunc implicat, ſiue intrinſecitatem ſignificat. l. lecta.
verſi. dicebam. ff. ſi certum petatur. Si autem dictio In,
non componatur, ſed ſtet abſolute, tunc ſi iunguntur tẽ-
pora, dicitur, vt in l. ſi cui. de leg. i. Si autem iungatur In,
ablatiuo aut accuſatiuo, dicatur vt ibi præſertim, per Bar
to. in d. l. Gallus. §. ille caſus indiſſicilis. Not. rem ap-
pellari corporalem inſpecto ſuo vniuerſo, non autem
inſpecto ſuo particulari. Hinc eſt q̃d hæreditas appella-
tur res incorporalis, ſumpto iure vniuerſo hæreditatis:
& ſic vſusfructus & obligationes. Finaliter not. om
nes ſeruitutes incorporales appellari, quia conſidera-
tur ius ipſarum ſeruitutum, non autem actus exequen-
c di ſeruitutes. Gloſſ. in verb. in corporales.[c]

ADDITIONES.

a Hoc dicit: Res eſt generale nomen ad corporalia & in-
corporalia. Corporalia ſunt quæ ſui natura tangi poſſunt,
licet aliàs non tangantur, propter difficultatem. Res vero
incorporales ſunt, quæ ſui natura tangi non poſſunt, vt hæ
reditas, & ſimilia iura: hoc dicit.
b Adde quod in quarta, quæ eſt prope fin. ibi eodem nume
ro. extendit ſecundum membrũ. Vel melius diuide in quin
que partes. In prima ponit bimembrem diuiſionem. In ſe-
cunda primum membrum declarat. In tertia declarat ſecũ-
dum membrum. In quarta reſpondet tacitæ obiectioni. In
quinta & ultima ſecundum membrum extendit. Secunda
ibi, corporales. tertia ibi, incorporales. quarta ibi, nec ad rẽ
pertinet. quinta & ultima ibi, eodem numero.
c Not. ex gloſſ. in uerbo, incorporales. incorporales non
poſſe proprie tradi, ſed patientia habetur pro traditione.
l. quoties. ff. de ſeruit. & idcirco non uſucapiuntur per ſe,
ſed aliquando cum corporalibus. l. ſi aliena. §. hoc iure, de
uſucap. Sicut etiam quædam ſunt quæ de per ſe non poſ-
ſunt alienari, ut fundus dotalis. & tamen tranſeunt cum
uniuerſitate. l. quædam. ff. de acqui. re. du. Nec etiam uendi
cantur incorporalia, ut eſt tex. & ibi glo. no. in l. vendica-
tur. ff. de rei uendi. ad hoc faciunt quæ uidimus ſupra titu.
præcedenti, in prin. in uerbo, punitio.

TITVLVS III.

De ſeruitutibus ruſticorum prædiorum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de rebus corporalibus, et incorporalibus: uerum quia inter incorporalia ſeruitutes computantur. §. fi. ſupra tit. i. ideo ordine competenti tractaturus Imperator, intitulauit de ſeruitutibus.*

1 ☞ *Differentia inter ſeruitutem perſonalem & realem.*
2 *De iure ciuili quis non debet damnari ad perpetuum carcerem ſecus de iure Canonico.*
3 *Ille cui debetur iter, poteſt cum alio itinere uti.*
4 *Cui iter debetur, poteſt ire ſuper equo, ſed non poteſt ante ſe equum ducere.*
5 *Quando alicui conceditur tranſitus, intelligitur modeſte et humane.*

RVſticorum prædiorum. Nõ ſum-
matur, quia diuidendo & diffiniendo
procedit. Sed diuiditur in quinque par
tes. Nam in prima ponit quatuor ſpe
cies ſeruitutis ruſticanæ, & iſtas decla-
rat, In ſecunda ponit ſpecies ſeruitu-
tis

tis vrbanæ. In tertia adijcit quaſdam ſpecies ſeruitutis
ruſticanæ. In quarta reſpondet tacite quæſtioni. In quin
ta tractat qualiter ſeruitutes conſtitui poſſunt. Secunda
ibi, prædiorum tertia ibi, in ruſticorum. quarta ibi. ideo.
quinta ibi, ſi quis velit. No. primo, quatuor ſpecies ſer
uitutum ruſticarum. Secundo no. quid ſit iter, ſcilicet
quando competit ius eundi: ambulandi, non autem ve-
hiculum vel iumentum agendi. Not quid ſit actus.
Ex quo colligitur, quod ille cui debetur actus, poteſt ire,
ambulare, iumentum vehiculumue agere. No. quod
actus iter in ſe complectitur, ſed non econtra. Not.
quod via complectitur in ſe iter & actum: quod ſtatim
aperte declaratur. Not. in verſi. aque. quid ſit aquedu
1 ctus. Glo. i. ibi, de iure perſonarum. & † hæc ſeruitus
a differt a ſeruitute reali: quia perſona,[a] quæ debet ſerui-
tutem, dicitur in domino eius cui debetur. §. ſeruitus. ſu
pra de iur. perſonarum. Sed prædium quod debet ſerui-
tutem, non dicitur in domino eius cui debetur, quia res
ſua nemini ſeruit l. in re communi. ff. de ſer. vrb. prędio.
In ead glo. ibi, & ſecunda. adde quartum, hoc eſt, mini
ſterium ſeruorum notatur in l. ſi quis binas. ff de ſerui.
vrban. pred. In eand glo. in fin not. ex glo. ꝙ illa ap-
pellatur ſeruitus debita a perſona rei, quando perſona
compellitur aſsiſtere alicui loco: & iſta non eſt proprie
ſeruitus, ſed ſpecies ſeruitutis, ex quo non datur facul-
a tas recedendi. l. ij ff. de lib. ho. exhib. Et eo modo † ſi quis
damnaretur ad perpetuum carcerem quod de iure ciuili
eſt prohibitum, l. incredibile. C. de pœnis. Carcer enim
ad puniendum, ſed ad cuſtodiendum homines inuentus
eſt l. aut damnum. §. ſolent. ff. de pen. iure autem cano-
nico ad perpetuum carcerem damnari permittitur. c.
quamuis. de pen. libr. vi. Gloſſ. ſuper verb. eundi &
3 ambulandi. in fin. Not. quod † ille cui debetur iter, po-
teſt cum alio itinere vti. Sed opp. nam ſeruitus conſti-
• tuitur aut in teſtamento, aut in contractu. §. ſi quis ve-
lit infra eod. ſed in contractu neque in teſtamento ſub-
auditur perſona extranea. l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſo-
gonus. ff de verbo. obliga. ergo ſi tibi aut in contractu,
aut in vltima voluntate ſeruitus conſtituatur alteri nō
debetur. Præterea eſt ſpeciale in viro & vxore, vt ſer-
uitus itineris vel habitationis eorum alteri conſtituta
alteri debeatur. l. ſi ſtipulatus fuero per te. ff. de verbo.
obliga. propter duram ſeparationem viri ab vxore. l.
poſſeſsionum. C. commu. vtri. iud. ergo in contrarium
erit ius commune l. ius ſingulare. ff. de legibus. Vnde
arbitrarer, aut quod gloſſ. male loquitur, aut, quod re-
ctius puto, ſanius eſt intelligenda: vt ille qui habet iter,
poſsit ſoluatre: & cum alio ambulare, cui tamē eadem
itineris ſeruitus debita ſit vel quod litera intelligatur,
eundi, ſcilicet plane, ambulandi, ſcilicet paſſu veloci, &
ita dixit gloſſ. in l. i. ff de ſerui. ruſti præd. Gloſſ. ſuper
verb. iumentum. ibi, l. qui ſella. Colligitur ex gloſſ. quod
4 † ille cui debetur iter, poteſt ire ſuper equo, non autem
ducere poteſt, vel mittere ante equum. Et idem econ-
tra, cui denegatur iter, denegatur ire ſuper vehiculo &
equo. Ex quo dixit Bartol. in dicta l. qui ſella. in quæ-
ſtione facti, quod ille qui prohibetur vendere carnes,
pelles, aut coria ſuper platea, prohibetur quoque tenere
ſuper bancho. Et eodem modo dixit Angel. ꝙ ille cui
debetur iter, non poteſt ducere equos per habenas, nec
pungere mulos vt ante ipſum vadant Idem dixit An-
b gel. in dicta l. qui ſella. ꝙ notabilis hiſtrio Gonella,[b] qui
fuit bannitus in capite a domino Veronenſi, debuit li-
cite decapitari, ex quo iuit ſuper vehiculo cum territo-
rio quod emerat in Ferraria, ad ciuitatem Veronenſem:
quia ex quo fuit ſibi interdictum iter ad locum domini
Veronenſis ſub pœna capitali, interdictum quoque in-
telligitur ire ſuper vehiculo. Sed quia erat hiſtrio, euaſit
cum mulis. Gloſſa, ſuper verbo, actus. in fine. Et ex
hoc dixit Angelus, quod ſi fuerit permiſſus tranſitus

ſtipendiarijs a capitaneo, debeant ire per viam rectā,
non autem per prata aut vineas, ne fructus deuaſtentur: alioquin poſſunt capi ſalua fide ſalui conductus
s † iſta enim permiſsio tranſitus, ciuiliter, humanę & mo
deſtæ intelligenda eſt l. ſi cui. ff. de ſeruitu. titu. ge-
nerali. l. vt gradatim. §. ſed ſi lege. ff. de muneribus,
c & honoribus.[c]

ADDITIONES.

a Tu dic melius, ꝙ illa ſeruitus ſi ruorum non eſt ſeruitus
formalis prout capitur in iſto titulo, cuius eſt forma quæ-
dam ſeparata a dominio, ſicut capimus in iſto titu. quod
patet, quia dicimus quod res ſua nemini poteſt ſeruire. l.
vti frui. in prin. ff. ſi vſusfruct. peta. & l. in re communi. hic
alle. Sed bene poteſt dici ſeruitus cauſalis, hoc eſt, ſeruitus
non ſeparata a dominio, imo quæ ſit cum cauſa, hoc eſt cū
dominio, ſicut in ſimili dicimus in vſufructu, iuxta glo. no-
tab. infra de vſufruc. in prin. Et illa ſunt ex mēte Ioan. Fab.
io §. eque. in prin. & infra de actionibus.
b Pro iſto Gonella facit glo. ſupra in tit. de iure naturali,
in prin. quæ dicit, ꝙ animalia exiſtentia ſuper arbore, di-
cuntur eſſe in cœlo. & not. infra & ibi ſcripſi.
c Et iſtæ ſeruitutes de ſui natura tranſeunt ad quemlibet
ſucceſſorem in re, niſi aliud actum ſit. l. non ſolum. §. cum
tale. ff. de libe. lega. l. pecunia. de ſeruit. ruſti. prædio.

1 *Ædificia vrbana & ruſtica diſtinguuntur materia, & nō loco.*
2 *Quomodo præſcribatur libertas aduerſus vrbanam ſeruitutem.*
3 *Quomodo aduerſus ruſticam ſeruitutem præſcribatur libertas.*
4 *Quanto tempore præſcribatur libertas aduerſus ſeruitutem ruſti-
cam & vrbanam.*
5 *A quo tempore incipiat currere huiuſmodi præſcriptio.*
6 *Fundi dominus poteſt prohibere alterum ingredi fundum ſuum, quod
limitatur in quibuſdam caſibus.*

§. PRædiorum vrbanorum.[a] Not. il-
a las appel-
lari ſeruitutes prædiales, quæ inhęrent præ-
dijs. Ex quo colligitur, iuncto verſicu. ideo
infra eodem quod ille dicitur alicui inhære-
re, qui ſine illo conſiſtere non poteſt. quod facit ad in-
tellectum l. cum tale. §. falſam. ff. de conditio. & demon
1 ſtra. Not. † ædificia appellari vrbana prædia, ſiue
in vrbe, ſiue in villa ſint conſtituta: quia ædificia non
loco, ſed materia conſtituuntur l. vrbana prędia ędifi-
cia. de verbo. ſigni. Not. in verſicu. item prædiorum,
vt clare colligitur ex litera. Not in verſi. ruſticorum.
quaſdam ſpecies quæ ruſticane appellate ſunt. Nota
in verſicu. nemo. quod ad cauſandum ſeruitutem prę-
dialem requiritur concurſus duplicis prędij, videlicet
b dominantis & ſeruientis.[b] Nota in verſicu. ſi quis
velit. ſeruitutem non ſolum conſtitui poſſe in contra-
ctu inter viuos, verum etiam in vltima voluntate: &
hęc appellatur ſeruitus impoſitiua. Eſt & alia ſeruitus
quæ appellatur præſcriptio inducta ex longa conſue-
c tudine, & de iſta ſtatim videbitis. Glo.[c] ſuper verb.
2 non recipiat. in fin. Ex hac glo. colligitis no. ꝙ † in prę-
• ſcribenda libertate* aduerſus vrbanam ſeruitutem, non
ſufficit negligentia domini prędij dominantis. Vnde ſi
domus tua depreſſa, debeat ſeruitutem domui meæ
ne altius poſsis ædificare, non ſufficit tibi ad præſcri-
bendam libertatem contra hanc ſeruitutem, quod ego
feneſtras domus meæ clauſas tenuero, & ſic non fue-
rim vſus ſeruitute mihi debita: ſed requiritur etiam
factuum tuum, qui vis præſcribere libertatem, ſcilicet
3 vt altius ædificatum tenueris. Sed † in præſcribenda
libertate aduerſus ruſticam ſeruitutem bene ſufficit
negligentia domini, per tempus ſeruitute non vten-
tis. Vnde ſi tibi ſeruitus debeatur, vt ibi poſsis vel
aquam ducere per prædium meum ad prædium tuum,
quia iſta eſt ſeruitus ruſtica, ex ſola negligentia tui non

d vtentis ego præſcribo libertatem. Rationem[d] differen-
tię aſsignant Doctores. Nam ſeruitus vrbana longe
nobilior eſt ruſticana, & ideo difficilius perditur. faciunt
quæ habentur in l. ſi rem mobilem. ff. de acquir. poſſeſ.
4 Sed hic quæritur, † quanto tempore pręſcribatur iſta li
bertas aduerſus ſeruitutem ruſticam vel vrbanam. Di-
cunt Doctores quia ſpatio x. annorum inter præſentes,
& xx. inter abſentes. l. penult. C. de ſeruit. & aqua. Sed
tunc econtra quæritur quanto tempore præſcribatur
ſeruitus contra libertatem. Reſpondeo, multi multa di-
xere: ſed verior eſt illa Doctorum opinio vt diſtingua
tur. Quædam ſunt ſeruitutes quæ habent cauſam perpe
tuam ſiue continuam, vt aqueductus: quædam habent
quaſi perpetuam ſiue quaſi continuam. l. foramen. ff.
de ſeruitu. ruſtico. prædio. & iſta quæritur ſpatio x. an-
norum inter præſentes. & xx. inter abſentes. l. ij. C. de
ſeruit. & aqua. quia talis præſcriptio habet potētē qua-
ſi poſſeſsio. quia continua eſt vel quaſi. Quædam ve-
ro ſunt ſeruitutes quæ habent cauſam diſcontinuam, vt
eſt ſeruitus itineris, ſeruitus vehiculum ducendi: iſtæ. n.
dicuntur habere cauſam diſcontinuam, nec enim conti-
nuo homo ire poteſt, nec actu, neque potentia. d. l. fora-
men. et iſte ſeruitutes ſolummodo præſcribuntur tanto
tempore cuius initij memoriam contrarium non exi-
ſtat. l. i. in fin. ff. de aqua plu. arcend. l. hoc iure. §. ductus
aquæ. de aqua quot. & æſti. quia tales ſeruitutes non ha
bent cauſam ita potentem, vt primæ. Sed hic iterū quæ-
5 ritur † a quo tēpore incipiat currere huiuſmodi præſcri-
ptio. Glo. not. in l. ij. C. de ſeruitu. & aqua. & Doctores
diſtinguunt, quod quædam ſunt ſeruitutes negatiuę, vt,
ne altius liceat ędificare, & huiuſmodi ſeruitus incipit
præſcribi, a tempore quo voluiſti ędificare, & alter pro-
hibuit, quia ſtatim atque prohibuit, & tu obtemperaſti,
conſtitutus eſt in quaſi poſſeſsione ſeruitutis ſibi debitę
l. ſi is qui pro emptore. §. ſi ſeruus. ff. de vſuca. l. i. §. quę-
ſitum. ff. quorum legat. Quędam vero ſunt ſeruitutes
affirmatiuę, vt eſt ſeruitus recipiendi tignum vel itine-
ris, & harum quædam ſunt quæ debentur ratione iuris
debiti, vt eſt recipere tignum, & tunc talis incipit curre-
re a ſolo actu miſsionis facto in parietem tuum te ſcien-
te & patiente, quia ex hoc ſolo actu immittendi demon
ſtro animum meum præſcribendi, & ſeruitute quadam
vtendi. Quædam vero ſunt quę debentur ratione meræ
facultatis. Nam poſſum ex mera facultate ire per fun-
dum alienum quoad prohibeat. l. per agrum. C. de ſer-
uit. §. plane. ſupra de rer. diuiſio. & tūc talis pręſcriptio
e non incipit currere ab vno ſolo [e] actu eundi, quia per
vnum ſolum actum non poteſt deprehendi animus
euntis, an fuerit ex cauſa ſeruitutis, aut ex mera faculta-
te: ſed opus eſt vt iuerit xxx. diebus, & tunc incipit cur-
rere pręſcriptio: quia demonſtratur ſatis animus euntis,
vt non ex mera facultate, ſed iure ſeruitutis vſus fuerit
itinere. l. i. §. i. ff. de itin. act. priua. Addite prędictis, quod
requiritur ſcientia, & patientia aduerſarij. d. l. ij. C. de ſer
uitu. Hęc fallunt in caſu l. fin. §. fin. C. de ſeruit. vbi ſerui-
tus altius non ædificandi debetur a lege, abſque alio fa-
cto hominis, propter publicam vtilitatem: quod eſt,
quando tu altius velles ędificare prope aream meam,
vt ſic ſublato vento non poſſent excuti grana bladi: &
eſt caſus ſingularis. Hæc etiam fallunt quando ſeruitus
deberetur ex natura loci. l. ij. ff. de aqua plu. arcend. & ſu
pra dixi. Addite, ꝙ patientia coloni vel inquilini nō pręiudicat domino. Vnde ſi tu ſcholaris, qui conductā ha-
bes domum cui ſeruitus debetur altius non ędificandi,
paſſus fueris vicinum altius ędificare contra debitam
ſeruitutem, hæc tua patientia tuo locatori non præiudi-
cat. glo. eſt in l. i. C. de ſeruitu. probatur in l. fin. C. de ac-
quir. poſſeſ. Cætera dicatis, vt in l. i. & ij. C. de ſeruitu.
pręſertim per Cyn. & Bal. & alij etiā tractant. Glo.
ſuper verb. tollat. in fin. & dixit Ang. ꝙ iſta eſſet lau-
danda propoſitio in oratione facienda, ac pro ſcholari
conuentuando: & ita dixit ſe propoſuiſſe in publico
conuentu. Similis fit propoſitio in l. fin. C. de ſeruitu. in
glo. ibi, ſurge illuminare Hieruſalem. Dixit tamē Ang.
ꝙ ſi quis debeat ſeruitutem ne luminibus officiatur: ſi
ſol vicino capiatur, non tamen aer, non facit propterea
contra debitam ſeruitutē: niſi vicinus exerceat tale opi-
ficium, ꝙ indigeat ſole, vt ſunt pelliparij. l. ſi arborem. §.
i. ff. de ſeruit. vrb. prædio. Gloſ. ſuper verb. ducere. in
6 fin. Colligitur ex glo. ꝙ † fundi dominus poteſt prohi-
bere alterum ingredi. Sed contra oppo. de c. omnis. di-
ſtin. i. Sol. glo. in l. per agrum. quod illud obtinet locum
de iure diuino, ſecus de iure humano & ciuili: quę gloſſ.
communiter reprobatur, quia ſequeretur quod ius hu-
manum iuri diuino derogare poſſit. c. ius naturale. ead.
diſtin. Quare dixere Doctores quod vnuſquiſque pōt
ingredi fundum, dummodo iter nō ſit occluſum, & hoc
iure facultatis. d. c. omnis. Poteſt etiam in fundo alieno
comedere vuas & grana, ſed non exportare, vel ſaltem
in meſſem ponere. c. notandum. xxiij. quæſt. ij. c. ſcriptū,
vi. q. iij. c. diſcipulo. de conſec. diſtin. v. Si tamen domi-
nus fundi prævideret, poterit illum ingredi volentem iu
re prohibere, & ita loquitur l. per agrum. C. de ſeruitu.
& aqua. Hęc regula fallit primo, quando ſeruitus itine-
ris eſſet conſtituta, quia tunc non poſſet impedire ingre
di illum cui ſeruitus debetur. d. l. per agrum. in fin. Secun
do fallit hęc regula, quando via publica eſſet a flumine
occupata: quia tunc vicinus tenetur præſtare viam pu-
blicam in fundo ſuo, debet tamen ſolui: licet de conſue-
tudine non ſoluatur, neque ſeruetur quod pretium ſol-
uatur. iſte eſt text. cum glo. in l. ſi locus. §. fi. ff. quemad.
ſer. amit. Tertio. fallit in via quę debet pręſtari ſepul-
chro, & hoc fauore religionis. l. ſi quis ſepulchrum. ff. de
relig. Quarto fal. in glande legenda, id eſt, colligenda. l. i.
de gla. leg. Quinto fallit in ſeruo fugitiuo perquirendo
l. requirendum. C. de ſer. fugi. Sexto, fallit in theſauro
perquirendo. l. theſaurus. ff. ad exhib. & eſt glo. ordina-
ria in d. cap. omnis.

ADDITIONES.

a Et ad iſtum text. dum facit mentionem de ſeruitute ſu-
ſtinendi onera vicini & de ſeruitute immittendi tignum in
parietem vicini, quæ differentia ſit inter eos, vide tex. no-
tab. in l. ſicoti. §. diſtant. ff. ſi ſeruit. vendice. & ibi Bar. nota-
biliter aſsignantem rationem diuerſitatis.

b Similem tex. habes in l. i. ff. commu. prædio. & hinc dixit
Bar. ꝙ cum iſta ſeruitus debeatur prædio, & non perſonæ,
vt l. via. §. ſi fundus. & l. cum ex fundo. ff. de ſerui. ruſtico.
præd. ꝙ ſententia debet ferri prædio & ſeruitute prædiorū
a iudice. ita voluit Bart. in l. qui aliena. §. fin. ff. de neg. geſt.
quod not. propter formam libellandi, vt dicas, quod talis
ſeruitus debetur prædio, non tibi: licet etiam ſi diceret, ſibi
intelligeretur ratione iuris quod habet in pręedio, vt vo-
luit Bartol. ibi.

c Hanc glo. declara & intellige, prout melius ſe declara-
uit glo. in l. i. ff. de ſeruit. vrba. prædio. Et ad illam negati-
uam, non recipere, dic quod eſt ſeruitus, quia erat vtilitas
recipere pro replenda ciſterna, ſecundum quod declarat
ibi gloſ. iii. ad fin. & ibi ſequitur Bart. & eodem modo reci-
pere flumē in domum vel in cloacam, ad vtilitatem domus
vel purgationem cloacæ.

• De præſcriptione libertatis, vide Bellonum conſi. l. nu-
mero x. cum ſequen.

d Contra iſtam rationem videtur facere text. in l. pen. C.
de vſufru. iuncto prin. infra de vſufru. & habit. Nam ſerui-
tus habitationis eſt vrbana, & tamen perditur non vtendo,
vt dictis iuribus probatur.

e Vide ad hoc l. i. §. quod autem. ff. de aqua quot. & æſtiua.
ibi ex vno actu, &c. licet videtur per l. i. §. i. & §. hoc inter-
dicto. de itine. actuque. pri. vbi per glo. & Bartol. requiritur
ſaltem quod xxx. vicibus. Sed concordabis iſta iura per
Bar. vbi ſupra & Innocen. in c. cum eccleſia Sutrina. & ibi
Imol. de cau. poſſeſ. & proprie. & Bald. in l. ii. C. de ſer-
uitu.

uit.& aqua.diſtinguendo, ꝙ aliqui ſunt actus qui non poſſunt geri ſine præſumptione iuris ſeruitutis, vt actus aquæductus, & ſufficit vnicus actus, vt hic. Alii ſunt qui poſſunt geri iure familiaritatis, vt ire in fundo alieno, & tunc vnicus actus non eſt ſufficiens. argu. l. qui familiaritatis. ff. de acquiren. poſſeſsio. & d. l. i. §. hoc interdicto. de itin. actuque priuato.

TITVLVS IIII.

De vſufructu.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de ſeruitutibus prædialibus quæ debentur a re; verum quia ſunt aliæ ſeruitutes perſonales quæ debentur a re perſonæ, inter quas eſt vſusfructus, ideo de his tractaturus Imperator intitulauit de vſuſfructu.*[a]

ADDITIONES.

a Adde quod tres ſunt ſeruitutes perſonales, puta ſeruitus vſusfructus, & vſus, & miniſterii ſeruorum, vt notatur in l. ſi vnas. ff. de vſufr. Quarta ſeruitus, eſt quædam conditio adiecta alicui perſonæ, videlicet, vt ſtet perpetuo in certo loco. & de hac no. gl. in l. & puto. ff. quod met. cau. Similiter quando quis eſt damnatus ad perpetuos carceres: quæ pęna de iure ciuili in libero homine eſt prohibita. l. incredibile. C. de pęn. quis carcer, &c. l. ant damnum. §. ſolent. ff. de pœn. licet de iure Canonico talis pœna ſit approbata. c. quamuis. de pœn. in vi.

1 ℞ *In rebus quæ uſu conſumuntur, non poteſt proprie uſuſfructus conſtitui, niſi per obliquum.*
2 *Vſuſfructus duplex formalis & cauſalis.*
3 *Cautio de utendo fruendo arbitrio boni uiri, eſt de ſubſtantia uſuſfructus.*
4 *Si uſufructuarius perceperit fructus antequam ab eo exacta fuiſſet cautio facit fructus ſuos.*
5 *An ille qui propter paupertatem non poteſt cauere de utendo fruendo arbitrio boni viri, amittat uſumfructum.*
6 *Quis poteſt operas ſuas perpetuo locare.*
7 *Quis per ſubſtitutum ſeruire non poteſt quando electa eſt induſtria perſonæ.*
8 *An in dubio præſumatur electa induſtria perſonæ.*
9 *Doctor conductus ad legendum, non poterit ſeruire per ſubſtitutum, niſi in quibuſdam caſibus.*
10 *Quis non poteſt renunciare iuri cedendi bonis.*
11 *Teſtator poteſt diſponere de rebus hæredis ſicut de propriis.*
12 *Cautio de utendo fruendo arbitrio boni uiri, non poteſt remitti uſufructuario, ſed hæredi bene remittitur cautio de legato ſoluendo. de ratione uide.*

VSusfructus. Non ſummatur breuius, ſed diuiditur i quatuor partes. Nam in prima diffinit eſſentialiter vſumfructum. In ſecũda tractat qualiter vſusfructus formetur & cauſetur. In tertia tractat, in quibus rebus conſtituatur. In quarta tractat qualiter conſtitutus finiatur, & perimatur. Secunda ibi, vſusfructus. tertia ibi, conſtituitur. quarta ibi, finitur. Ibi ceterę res, ſcilicet quæ vſu conſumuntur.

Not. primo diffinitionem vſusfructus: quæ diffinitio optime eſt compoſita, eo quia complectitur genus & differentias. Genus, cum dixit ius, & hoc eſt verbum generale, comprahendens quoſcunq; qui ius habent. Verbum alienis rebus ponitur ad differentiam eius qui vtitur rebus propriis: nec enim habet vſumfructum formalem qui hic diffinitur, ſed habet cauſalem, vt dicetur cum gloſſ. Illa verba vtendi fruendi, ponuntur ad differentiam vſuarii, qui ſolum poteſt vti, ſed non frui, vt dicetur infra. Illa verba, ſalua rerum a ſubſtantia ponuntur ad differentiam rerumque vſu conſumuntur, in quibus proprie non conſtituitur vſusfructus. §. conſtituitur. infra eodem. Illa verba, ius in corpore, quo ſublato, &c. ponuntur ad differentiam iuris obligationis, quam habemus in perſona debitoris noſtri, qui licet moriatur, hæredem inde relinquit obligatum. l. fina. C. ſi certum petatur. l. pro hæreditariis. C. de hæred. actio. Secundo nota plures modos conſtituendi vſumfructum qui non ſolum in vltima voluntate, verum etiam inter viuos conſtitui poteſt. No. in verſicu. non tamen rationem quare pluribus modis conſtituatur vſusfructus: quia non ſolum in vltima voluntate, verum etiam inter viuos conſtitui poteſt. Nota. ibidem etiam rationem, quare pluribus modis vſumfructum lex finiri ſtatuit, ne ſcilicet proprietates ſemper fiant inutiles. Nota. in. §. conſtituitur. quòd in his proprie conſtituitur vſusfructus, quæ vſu non conſumuntur, in his vero quæ vſu conſumuntur nequaquam & hoc ratione naturali: quia ſublato principali, tollitur acceſſorium. Item iure ciuili, quia ſi res eſt perempta, non conuenit diffinitio vſusfructus, cum dicitur rebus alienis vti. Nota. quod pecunia dicitur vtendo conſumi, & hoc improprie: quia materia non conſumitur ſed demum frequentiſsime ex vſu
1 nouatur. Finaliter nota quod licet directo † in his rebus quę vſu conſumuntur, non poſsit conſtitui vſusfructus, per obliquum tamen conſtituitur quaſi vſusfructus, cautione præſtita, de qua in text. nec enim ſenatus potuiſſet in his rebus proprie ſtatuere vſumfructum, quia contra ſtatuta ratione naturali non admittitur diſpenſatio. In fin. gloſſ. ſuis. not. † duplicem eſ-
2 ſe vſumfructum quidam enim appellatur formalis, qui formaliter conſtituitur per ſeparationem a proprietate in rebus alienis. quidam autem eſt vſusfructus cauſalis, hoc eſt, qui habet annexam ſibi cauſam, hoc eſt, dominium: & hic proprie non appellatur vſusfructus, ſed quædam commoditas vtendi, fruendi & diſponendi in propriis rebus. In fin. gloſſ. in verb. ſal-
3 ua. nota. † cautionem [b] de vtendo & fruendo arbitrio
b boni viri, non eſſe de ſubſtantia vſusfructus & hoc tetigit gloſſ. in l. i. C. eodem, & ibi Bald. & in l. i. ff. eodem & ſequuntur communiter Doctores quia ſi eſſet de ſubſtantia, nullo modo remitti poſſet. l. cum precario. ff. de pręcar. c. fina. extra de condi. appoſ. & tamen certis caſibus remittuntur, de quibus in gloſſ. hic. Ex qui-
4 bus inferunt Doctores quòd † ſi ille cui ſ. it relictus vſusfructus nulla præſtita cautione, fructus perceperit quod facit fructus ſuos: quia non dicitur in mala fide, & habet ius vtendi & fruendi, non etiam præſtita cau-
a tione.[a] Si tamen ab eo fuiſſet requiſita cautio, nec præſtitiſſet, tunc ratione moræ teneretur ad fructus reſtituendos. ita loquitur. l. vxori. de vſufructu. leg. in glo.
5 alleg. Sed pone quod † ille cui eſt relictus vſusfructus ſit adeo pauper quod fideiuſſorem non reperiat, quid erit hoc caſu? gloſſ. in l. vſufructu. C. eodem titu. dixit ipſum eſſe priuandum vſufructu: quam communiter reprobant Doctores ibi, quia huiuſmodi difficultas præſtandi fideiuſſorem, non debet annullare ius vſusfructus. l. continuus. §. illud. de verborum obligatio. & ideo ſufficeret iſtum iurare, quod vtetur arbitrio
a boni viri, & finito [a] vſufructu rem reſtituet. argum. in l. cum non facile. ff. ſi cui pluſquam per legem Fal-
c cidiam. quod verum limitant [c], niſi eſſet perſona fide non digna, quia tunc eſſet res ſequeſtranda. argum. in l. ſi fideiuſſor. §. fina. ff. qui ſatiſda. cog. In fin. gloſſ.
6 in verb. ne tamen colligitis, quod † quis poteſt loca-
d re operas [d] ſuas perpetuo. & idem tenuit gloſſ. in l. antiquitas. C. eodem & in l. iii. §. ne tamen. ff. eodem & ſequuntur communiter Doctor. Secundo colligitis, ꝙ
7 † vbi eſt electa induſtria perſonæ, non poteſt quis per
8 alium ſeruire. Sed quid † ſi dubitetur an ſit electa induſtria

ſtria perſonę an vero non? Dicite quod in dubio præ-
ſumitur electa glo. eſt ord. in l. inter artifices. ff. de ſolut.
quod verum limitant doctores ſi tale artificium bene
conueniat perſonæ electæ; quia forte eſſet elegans & ſa
9 moſa. Et ideo dicunt, q † ſi doctor fuerit conductus ad
legendum, non poterit legere per ſubſtitutum, quia vi-
detur electa induſtria perſonæ. glo. ordi. in l. i. C. de emã-
cip. & colo. lib. x. Fallit in tribus caſibus. Primo ſi do-
ctor eſſet impeditus aliqua cauſa honeſta & neceſſaria,
vt quia infirmus, vel neceſſario abſens: quia neceſsitas
non eſt ſubiecta legi. c. cõſilium. de reliq. & vener. ſanct.
l. ij. de fer. ſecundo fallit, ſi ita ſe haberet ſtudij conſuetu-
do, vt eſt in ciuitate Auenionis, in qua legitur per bacca
laureos ſubſtitutos: quia talis conſuetudo ſtudij eſſet ſer
uanda. l. ſi fundus. ff. de euictio. l. ij. C. quemad. teſt. aper.
Tertio fallit, ſi talis erat conſuetudo doctoris, quia ille
conſueuerat ſepenumero legere per ſubſtitutum, nam
tunc videtur conductus cum ſua conſuetudine, quæ ta-
men eſſet nota conducentibus. argu. in l. quod ſi nolit. §.
quia aſsidua. ff. de ædili. edict. Ex prædictis hic infere-
bat Ioan. Fab. q dedicatio facta per montales monaſte
rio, dicatur nulla, quaſi incurrãt ſpeciem ſeruitutis, cum
monaſterium exire non poſsint: niſi in duobus caſibus:
primus quando aliqua eſſet morbo infecta: ſecundus,
quando Abbatiſſa vellet præſtare debitum homagiũ
principi, vel fidelitatem iuratam. c. periculoſo. de ſtat.
regul. lib. vi. Sed vos dicite, q ideo talis dedicatio eſt va
lida, quia quis poteſt pręciſe obligari Deo & reipubli-
e cæ, quia Deus & Reſpublica [e] membrorum humano-
rum domini ſunt. l. Titio. de conditio. & demon. & ibi
10 per Bar. Et prædicta faciunt, quod † quis nõ poteſt re-
f nunciare iuri cedendi bonis, [f] & ſic ſe obligare ad per-
petuum carcerem, de quo in l. ſi quis in cõſcribendo. C.
de pactis. & in l. fin. C. qui bon. ced. poſſunt. In fine
g glo. [g] in verb. ſatiſda. Hæc ratio non eſt bona: quia † ſi-
11 cut teſtator põt diſponere de rebus propriis, ita poteſt
diſponere de rebus hæredis, & hæredis fauori renuncia-
re. l. vnum ex familia. §. ſi rem. ff. de legat. ij. Quare aliȷ̃
dixere, q ideo huiuſmodi cautio remitti nõ poteſt, quia
eſt de ſubſtantia vſusfructus. Sed hæc fuit ſupra repro-
bata. In gl. in verbo, ſalua. quare glo. in l. i. C. eod. &
in l. penult. C. vt lega. no. ca. dixit, q ideo non poteſt re-
12 mitti, quia † talis remiſsio inuitaret vſufructuarium ad
delinquendum: ſed ex illa quam præſtat hæres de lega-
to ſoluendo non propterea inuitatur hæres ad delinquẽ
dum. & hoc communiter tenetur. Cui rationi non ob-
ſtat quod dixere aliqui, quod imo non inuitatur ad de-
linquendũ: nam ſi male fuerit vſus, actione legis Aquil.
tenebitur l. non ſolum. de rei vendicatione. quia reſpon
det q actione legis Aquil. non tenetur niſi finito vſu-
fru. ſed cautione præſtita tenebitur ſtatim atque incipit
male vti. l. i. §. cauere. ff. vſufru. quemad. cauea. vbi ego
alias defendi hanc opinio. contra dominum & præce-
ptorem meum Pet. de Beſut. in l. nemo. de leg. i. Glo.
h in verbo, veſtimenta [h].

ADDITIONES.

a Et verbum, rebus ponitur ad differentiam iuris q quis
habet in pignore: quia creditor nõ poteſt vti re pignorata,
imo committit furtum, vt infra de oblig. quæ ex quaſi de-
lict. §. itaque.

b Dicunt tamen Doct. ſecus eſſe in cautione quæ præſta-
tur pro vſufructu earum rerum quæ vſu conſumuntur, quia
illa eſt de ſubſtant. a. ita tenet Bar. in l. i. C. eo. & Angel. de
Are. hic, & bene fac. l. pen. ff. de vſufr. ea. rer. quæ vſu conſu-
mun. Ego de hoc multum dubito, per l. hoc ſenatus. §. i. ff. de
vſufr. ear. rer. quæ vſu conſu. & propter ſpecialia hic in glo.
poſita, quæ etiam poſſunt habere locum in vſufru. rerũ quę
vſu conſumuntur. Adde, quod licet nõ ſit de ſubſtãtia vſuſ-
fructuarius ipſa cautio, quod tamen vſufructuarius debet
cauere datis bonis fideiuſſoribus arbitrio iudicis, de vten-
do & fruendo arbitrio boni viri, & de tanta pecunia vel de
æſtimatione rei quæ vſu conſumitur reſtituenda, vt infra
eo. §. itaque. & C. eo. l. i.

• Vide Bellon. qui plures quæſtiones decidit in hoc pro-
poſito, conſilio. liiii.

• Vide Bellon. d. conſil. liiii. num. 6.

c Hanc limitationem poſuit Barr. in l. vſufr. & allegat l.
poſtquam. §. Imperator. ff. vt l. no. ca.

d An quis poſsit locare operas ſuas perpetuo. vide Azon.
in tit. de locato. circa prin. in fi. primæ col. quid idem tamẽ
dixit ſupra de iure perſo. §. ſi. In glo.

e Deus & Reſpublica ſunt domini membrorum humano-
rum. vide de hoc ſupra de iur. perſo. in prin. & facit pro opi.
Oldr. talis ratio. Nam licet præciſe quis diſponens ſe obli-
gare non poteſt, tamen in vim conditionis ſic. caſus eſt ad
literam in l. qui concubinam. §. vxori. ff. de legat. iii. & in l.
ſi quis ita. ff. de condi. & demon.

f An quis poſsit renunciare iuri ceſsionis bonorum,
& ſe obligare ad perpetuos carceres, vide etiam in l. iii
ff. de vſufructu.

g Aduerte, dum iſta glo. in fine dicit q teſtator poteſt re-
mittere id quod ſui gratia introductum eſt, & non aliud, &
allegat quatuor iura: dum primo probant, q teſtator poteſt
remittere id quod ſui gratia introductum eſt. alia duo iura
probant, q aliud non poteſt remittere, puta ſi eſſet relictũ
gratia publicę vtilitatis.

h In fin glo. in verb. veſtimenta. Sol. iſtius glo. nihil valet:
& nihil etiam valet. ſol. Ang. de Are. hic, quæ fuit glo. in d.
§. ſi & veſtimentorum, ſcilicet q in veſtimentis poſsit con-
ſtitui vſusfructus, ſi præſtetur cautio, vt hoc tex. & ſic con-
cordabit cum illo tex. Iſta ſolu. eſt contra illum tex. qui cõ
ſtituit differentiam inter vſumfructum veſtimenti & alte-
rius quantitatis, quod non eſſet ſecundum iſtas ſolutiones.
Puto ergo q iſte ſit verus intellectus illius text. ſcilicet q
ſit differentia inter vſumfructum veſtimenti & quantita-
tis quia in vſufructu quantitatis tranſit dominiũ in vſufru-
ctuarium, vt hoc tex. ſecus ſit in vſufructu veſtimenti, quan
do non eſt relictus vt quantitas, quia non tranſit in vſufru-
ctuarium: quod patet ex illo tex. ibi, dum dicit, q ſcenica
veſte non debet vti, niſi in ſcena, & in ſimilibus, & tamen
poſſet vbicunque vti ſi dominium eſſet translatum in eum,
quis in re ſua quilibet eſt moderator & arbiter. Et hunc
puto eſſe verum intellectum illius textus.

1 *Actiones perſonales durant xxx. annis.*
2 *Vſusfructus quo tempore non vtendo tolla tur.*
3 *Ius pignoris eſt parui præiudicii.*

§. Finitur. Morte naturali, & maxima &
media capitis diminutione, item
conſolidatione cum proprietate & rei in-
teremptione, vſusfructus finitur. hoc di-
a cit. [a] No. vſumfructum finiri morte na-
turali. Item & morte ciuili, ſi quis maximam & me-
diam capitis diminutionem paſſus fuerit. Secundo
nota vſumfructum ab vſufructuario domino proprie-
tatis cedi poſſe, & econtra: quia dominus proprietatis
poteſt cedere vſufructuario, quo caſu ceſſa proprietate
extinguitur vſusfructus: quia ius vtendi fruendi, quod
appellabatur fructus & vſusfructus formalis, tunc ap-
pellatur quædam commoditas vtendi, fruendi, & dice-
tur vſusfructus cauſalis. Not. in verſ. eo amplius. in-
teritu rei extingui vſumfructum. Not. ſingulariter,
finito vſufructu proprietatem reuerti ad dominum ple
no iure. In glo. modici. ibi, tollitur. not. ſingulariter,
q actus perſonalis tollitur ſpatio decem annorum in-
ter præſentes, & xx. inter abſentes, quod videtur contra
a naturam perſonalium actionum, † quæ durant ſpatio
xxx. annorum. l. omnes. & l. ſicut. C. de præſcrip. xxx.
anno. l. ij. C. de conſtitu. pecu. Sed ideo hoc hic ſtatuitur,
2 propter naturam rei, quia † vſusfructus tollitur nõ vten
do per ſpatium x. anno. inter præſentes. & xx. inter ab-
ſentes, vnde etiam actio tollitur, vt hic videbitis, & in l.
corruptionem. C. eod. In fin. glo. in verb. aree. non
obſtat

obſtat hoc l.alleg.in glo.quia loquitur in iure pignoris,
b quo caſu licet domus pertmatur, ius pignoris in area relinquitur, vt de cautela creditori prouideatur eo mo-
5 do quo fieri poteſt. Praeterea † ius pignoris eſt paruı prae iudicij.l.ſi.C.quę res pig.obli.poſſ.

ADDITIONES.

a Vide caſum in quo non finitur vſusfructus morte naturali, nec ciuili vſufructoarii, in l.ſi. C.de vſufruct.vide etiã in l.vxori.la.iii.ff.de vſufro.leg. & l. ambiguitatem. C. de vſufru.vide glo.in l.Seius Saturninus.ff.ad Treb.& l.a filia §.alumno.ff.ad Treb.& Bal.in d.l.ambiguitatem. Adde etiã quod excepta cauſa mortis & capitis diminutione, vſusfructus poteſt in parte finiri: & in parte non: puto ſi vſufructuarius in parte ob vrator, & pro parte ſic.l.excepta quib. mod.vſusfruct.amit.& l.ſi cui.ff.de vſufru.& ibi per glo.& Bar. Adde etiam, qood licet vſufructuarius non poſſit vendere, nec in alium transferre vſumfructum, vt C.de iure dominii.l.ſi vſufructuarius tamen poteſt commoditas eius alteri vendi, & in alium transferri.l.neceſſario.§.finali.ff.de pericu.& commoda.rei vendi. Similiter in vſufructu iam conſtituto non cadit nouatio nec delegatio per interuentum extraneae perſonae: ſi tamen de voluntate domini fias, valet. Sed alius eſt vſusfructus in iſto delegato quam in delegante, & finitur cum perſona eius cui eſt conſtitutus.l.ſi vſusfructus.ff.de nouatio. Item adde quod differentia eſt inter hunc vſumfructum & iura realia, quia iura tranſeunt cum re, ad quęcunque tranſeat res.l.ſi aqueductus.ff.de contrahen.empt.l.i.§.permittitur.ff.de aqua quo.& aeſtiua. Non ſic in vſufructu.

b An quemadmodũ dirupta domo in qua quis habet vſumfructum, corruit vſusfructus, ita etiam corruat ius pignoris in area. vide pro ſolu.praedicta not.in l.ſi fundus.§.ſi res.ff.de pig Et licet ad hoc contrarium de l.domo.ſolite ſint dari plures ſolutiones, mihi magis placet ſolu.glo in l.ſeruitutes.§.ſi ſublatum.ff.de ſerui.vrba.praedio. quę pro ratione diuerſitatis, quare ſi de nouo reaedificatur aedificium, extinguitur ſeruitus uſufructus, & tamen non extinguitur ſeruitus realis, dixit, ꝙ facilius extinguitur uſufructus quã aliae ſeruitutes, ne proprietas reddatur inutilis, iuxta prin. tex ſupra eod.titu.in prin.ideoque leges induxerũt uſumfructum pluribus modis finiri. Sic dicã in propoſito, ꝙ deſtructa domo extinguitur uſusfructus, & tamen non ius pignoris, ne proprietas reddatur inutilis: quod non eſt propter ius pignoris, quia etiam durante iure pignoris nihilominus proprietas eſt utilis, quod non eſt durante uſufructu. Et aduerte, quia illam rationem glo.in d.§.ſi ſublatum. tenet ibi Bar.& hanc rationem potes addere ad ſuſtentandã rationem domini Chriſtoph.hic, dum dicit, quod in iure pignoris tractatur de minori praeiudicio.

TITVLVS V.

De vſu & habitatione.

CONTINVATVR *Ad praecedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de uſufructu qui eſt ſeruitus perſonalis debita a re perſonae: uerum quia ſunt & aliae ſeruitutes perſonales debita a re perſona, vt vſus & habitatio, ideo viſo de vſufructu, ſequebatur videre de vſu & habitatione.*

1 *Plus iuris eſt in vſufructu quàm in vſu.*
2 *Vſus dicitur indiuiduus vſusfructus vero diuiduus.*
3 *In vſu pecuniae, & omnium rerum quae uſu conſumuntur, tantum eſt, quantum in uſufructu.*
4 *Impenſa domus uel fundi ſpectat ad proprietarium.*
5 *Vſufructuarius non poteſt alienare vſumfructum quatenus eſt ius: ſed quatenus eſt commoditas bene.*
6 *Seruitutes perſonales cedi poſſunt, praediales ſeu reales nequaquam.*

Iſdem. Diuiditur principaliter in tres partes. Nam in prima tractat de vſu, & ſic de prima parte rub. In ſecunda tractat de habitatione, & ſic de ſecunda parte. In tertia ſe excuſat, & de quibus tractare velit atteſtatur. Secunda ibi, ſed ſi cui. tertia ibi, haec de ſeruitute. Item prima ſubdiuiditur in quatuor. Nam in prima tractat de vſu ruſticorum praediorum. In ſecunda tractat de vſu vrbanorum praediorum. In tertia tractat, de vſu animalium rationabilium. In quarta tractat de vſu animalium irrationabilium. Secunda ibi, item is cui. tertia ibi, item is ad quem. quar-
a ta ibi, denique hoc dicit. a His modis conſtituitur & finitur vſus, quibus & vſusfructus: minus tamen iuris eſt in vſu quam in vſufructu, quia vſuarius ſolũ poteſt vti pro vſu quotidiano nec ius vtendi alteri cedere poteſt. Notae primo, vſum conuenire vſufructui in modo conſtituendi, & in modo terminandi ſiue fruendi.

1 Not.ſecundo, † plus iuris eſſe in vſufructu quam in vſu: primo in perceptione fructuum, quia vſuarius ſolum percipit vſus neceſsitas cauſa, vſufructuarius vero percipit pleno iure. Item, quia vſuarius poteſt morari in fundo, dummodo non fiat moleſtia proprietario vel eius agricultoribus, vſufructuarius autem morari poteſt etiam ſi moleſtia inferatur. Ex quo colligitis aliã differentiam: quia vſuarius tenetur ſtare colono.l.ſi habitatio § ſi quid.ff.eo. vſufructuarius vero non.l.arboribus.§.vſufructuarius.& l.hactenus ff de vſufru. Item quia vſuarius non poteſt cedere alteri ius ſuum, vſufructuarius bene põt. In gl.modis.ibi.§.vſufru. Sed quae
2 eſt ratio differentiae, quare † vſus dicatur indiuiduus, vſusfructus vero diuiduus? Solutio: dixit Petrus de bella pert. quod ideo vſus dicitur indiuiduus, quia eſt incertus: incertum eſt enim quantum exigat in dies neceſsitas vſuarij: ſed vſusfructus eſt certus ideo nimirum ſi diuidi poteſt. Sed Bartol. reprehendit Pet. quia imo vſusfructus eſt quid incertum. l. vbi autem non apparet. §.fundi.de verb.obli. Item quia eſt incertũ ipſa natura, quod fructus in futurum in eſſe producantur: quia dixit Bar.quod ideo vſus eſt indiuiduus, quia habet conformitatem cum ſeruitutibus praedialibus: ſicut enim ſeruitus debita a re, rei debetur, puta vt illas rei & neceſsitas exigit, l.quoties.de ſeruit. ita & vſus debitus a re perſonae: ſcilicet ſeruitutes praediales ſunt indiuiduae, igitur & vſus. Sed vſusfructus non eſt ſic: quia eius m datur in plus quam exigat neceſsitas vſufructua-
b rij. Sed haec ratio non placuit domino Petro b, & bene: quia vſus habet maiorem conformitatem cum vſufructu, quam cum ſeruitutibus praedialibus, l.i.ff.de ſerui. Quare ipſe reddit aliam rationem, pro cuius euidentia praemitto, quod illae ſeruitutes appellantur indiuiduae, quarũ modus vtendi eſt indiuiduus.l.vna.ff.de ſeruit. ruſtico praed. Vnde cum modus vtendi hoc vſu conſtituto, ſit indiuiduus, ſi habeo ego vſum in fundo tuo, ideo hic vſus appellatur indiuiduus, quia non poſſum ire pro parte. & non poſſum colligere fructus pro parte. Et ſi dixeritis, Si ego vſuarius non egero niſi ſex metretis vini, nonne poſſum colligere tres, et ſic diuidere vſum? Reſpondeo, quod tunc non dicitur vſus diuidi, ſed verius modificari, quia vſus eſt totus in toto fundo, & totus in qualibet parte fundi, ſicut anima eſt tota in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis. Si enim amputetur pes vel manus, non dicitur anima diuidi, ſed modificari & reſtringi. facit ad praedicta l.iij. §.modus.de ſerui. Ita in propoſito. Et ſi dixeris, nonne idẽ eſt vſufructu? quia ſi uſusfructus reddiderit hoc anno decem metretas uini, dicitur modificari uſusfructus, ergo uſusfructus eſt indiuiduus. Reſpondetur, quod quando debetur mihi uſusfructus, uel perceptio fructuum, eſt

mihi

mihi debitus iure facultatis, quæ ineſt in ipſo uſufructũ
non autem iure ſeruitutis vſus. Et hæc fuit ratio Pau-
li in l. vſus pars. ff. eodem. cum dixit, quod ideo vſus
non poteſt pro parte conſtitui, quia non poſſumus vti
3 pro parte, ſed frui ſic. Not. quod † in vſu pecuniæ tan
tum eſt quantum in vſufructu. Et idem dicunt Docto.
in vſu omnium rerum quæ vſu conſumuntur. Ratio
differentiæ, quia quando relinquitur vſus vel vſusfru-
ctus rerũ quæ vtendo conſumuntur, videtur legata pro
prietas. l. quoniam cum gl. ſua. de vſufr. ea. re. quæ vſu
conſum. nimirũ ſi quid prouenit ex his rebus, velut ex
propriis, ſuum faciet vſuarius arg. in l. ſolum. §. vitium.
ff. de rei vend. quod non eſt in his rebus quæ vtendo nõ
conſumũtur. Ibi, l. fundi. & hoc verum quo ad perce-
ptionem fructuum: quo vero ad ius alienandi non
ſunt ſimiles, vt videbitis ſtatim. In fin. gloſſ. & e ſt
ratio, quia aliquando eueniret quod conſtitutio vſus
ſyluæ remotæ nihil prodeſſet vſuario niſi ligna vende-
a re poſſet [a], quia fortaſſe erogaret in expenſis producen
dis lignis ad patriam quanti emere poſſet in patria. &
hęc ratio ponitur in l. diuus. ff. eod. in verbo, vtatur.
ibi, præter hæc bona. & §. Sabinus. eadem l. In fin.
dicite, quod ſi quidem ex fundo, cuius vſus alicui debea-
tur, proprietarius aliquid percipiat vltra vſum vſuarij,
4 † impenſa [c] pertinet ad proprietarium l. ſi dominus. ff.
c eodem. In gloſſ. hæc omnia. ibi, ſolue vt ibi. dicite,
5 quod † vſufructuarius vel vſuarius ius perſonale &
ius ſeruitutis non poteſt alienare, quia eſt ius inſepara-
bile a perſonali. & ita loquitur §. finitur. Sed ipſam
facultatem, & ipſam commoditatem utendi & fruẽdi,
alteri concedere poteſt. ita loquitur hic. In fin. gloſſæ
6 nota, quod licet † ſeruitutes perſonales cedi poſſint,
prædiales tamen nequaquam. & Iacob. tenuit glo. in
d. l. locare. pro qua allegatur ratio. Nam ſeruitutes præ-
diales ita ſunt annexæ prædiis ut ab illis ſeparari nõ poſ-
ſint. §. ideo autem. ſupra de ſerui. & debentur a re rei,
quoties exigit neceſſitas prædij cui debentur, l. quo-
ties. ff. de ſeruit. ideo alienari non poſſunt. Sicut uide-
mus in ſeruitute, quæ ideo alienari non poteſt, quia de-
betur a re perſonæ eatenus, quatenus exigit neceſſitas
perſonæ, ut hic. Sed hæc ratio Doctorum procederet in
ipſo iure ſeruitutis, quod non poteſt alienari, ſiue loqua-
tur in prædialibus, ſiue in perſonalibus. Cur autem cõ-
moditas utendi etiam ſeruitute prædiali non poteſt cõ-
cedi, ueluti ius quoddam paſſionis non ſatis uideo
aperte, cum tale ius etiam conſtitui poſſit non haben-
ti prædium, ut not. in l. ſi quis binas. ff. de uſufruct.
Et ſi dixerius, forte is cui conceditur hæc facultas uten-
di ab illo cui debetur ſeruitus prædialis, in plus utetur
quam exigat neceſſitas officij prædij illius qui conceſ-
ſit: reſpondetur, quod illa conceſſio debet intelligi, quod
tantundem facultatis tribuat quantum concedens ha-
bebat. argumen. in l. qui tabernas de contrahenda em-
ptio. Cogitabitis,

ADDITIONES.

a Vel melius ſubdiuide in quinque partes: In prima po-
nit in quo conueniant & diſconueniant vſus & vſusfructus.
In ſecunda proſequitur vt hic. Et aduerte, quod licet im-
perator hic & Iure conſulti, nullam ibi ponant diffinitio-
nẽ vſus, puto tamen quod poſſit ſic diffiniri: Vſus eſt ius
vtendi alienis rebus, ſalua rerũ ſubſtantia, ſine vlla faculta
te alteri cõcedendi. Et hanc diffinitionem ſic declara: con-
ſtat enim ex genere & differẽtiis. Nam dũ dicit, eſt ius, iſtud
eſt genus. & dũ poſtea dicit, vtendi, iſtud poteſt eſſe ad diffe
rẽtiã vſufructuarii, qui ẽt poteſt frui, vt ſupra tit. i. in prin.
& ibi glo. facie ver. idem iuris. infra eod. Et dum poſtea di-
eo, alienis rebus, ponitur ad differentiam creditoris, qui li
cet habeat ius in rebus alienis, tamen nõ poteſt vti, imo vtẽ
do cõmittit furtum. §. furtum. infra. de obl. quæ ex deli. naſ.
& l. ſi pignore in prin. ff. de fur. Illud ſalua rerum ſubſtantia
declara iuxta ſecundam expoſitionem gloſ. ſupra titu. i. in
prin. Dum itẽ dicit, ſine vlla facultate alienandi, hoc poni-
tur ad differentiã habitationis. §. ſed & cui habitatio. infra
eo. Itẽ ponit etiam ad differentiã vſusfructus, & hoc eo. tit.
in prin. Relinquitur ergo quod iſta diffinitio eſt bona: & re
peri poſtea glo. quæ ita diffinit, quam tunc non dederam in
l. i. ff. eo. & ibi etiam diffinit quid ſit habitatio.
b Sed ad hanc quæſtionem D. Petri Pates ſat ſcile rñdere, verũ
eſſe quod in aliis vſus habet maiorem conformitatem cum
vſufructu. vt in modo conſtituendi & fundandi, vt ſupra eo.
in prin. ſed in hoc nõ habet conformitatem cum vſufructu
vt iuribus hic in glo. allegatis.
a Quando poſſit vſufructuarius vendere, vide Bellonum
conſil. xlix. nume. 10. & 11.
c Ad quem ſpectet impenſa fundi vel culturæ, an ad uſua-
riũ, an uero ad dominiũ, uide hic &c. Adde quod ex hac gl.
colligitis differentiã inter uſufructuarium, & vſuariũ dum
allegat l. hactenus. & l. ſi domus. quæ differentia eſt in hoc,
quia uſufructuarius indiſtincte tenetur colere & reficere
fundum. d. l. hactenus. ſecus in uſuario, ut hic l. ſi domus.

1 *Eſt nimis durum uxorem a marito, & econtra ſeparare.*
2 *Habitatio eſt ius quoddam ſeparatum ab vſu & uſufructu.*
3 *Leges ſunt ſub congruis titulis ſituandæ.*
4 *An ualeat legatum, quando quis relinquit in teſtamento uxorem ſuam dominam maſſariam & uſufructuariam.*

§. ITem is qui Not. ex iſto §. quod ille
cui debetur uſus ediũ, po-
teſt uti edibus cum uxore & familia ac etiã
a marito [a] † eſſet enim nimis durum uxo-
1 rem a marito, & econtra, ſeparare. l. poſ-
ſeſſionẽ. C. commu. utri. iud. & ideo hoc nõ haberet lo-
cum in uſu rei alterius conſtituto, marito uel uxori, quia
ibi non inducitur aliqua ſeparatio dura. Not. quod
ille qui habet uſum, non poteſt alteri cedere. Item
nota in uerſi. is ad quem. quod ille cui debetur uſus ſer-
ui, non poteſt operas ſerui alteri locare. & idem in uſu.
Item not. quod ille cui debetur uſus pecorum, non
b poteſt uti lana nec lacte [b]. Secus quidem eſt in uſufru-
ctuario, qui poteſt uti pleno iure. l. uſufructus. ff. de
uſufruct. & l. qui ſcit. §. præterea. ff. de uſuris. ut hic
2 in glo. Not. in uerſ. ſed ſi cui. quod † habitatio [c] eſt ius
c quoddam ſeparatum ab uſu, & ab uſufructu. Differt
enim ab uſu, quia uſuarius non poteſt uſum locare: at is
cui eſt conſtituta habitatio, poteſt illam locare, ut hic. Et
differt etiam ab uſufructu: quia uſusfructus finitur mor
te naturali & ciuili: at habitatio ſola morte naturali. §.
finitur. ſupra eodem, iuncta l. legatum. de capi. dimin. l.
ſi habitatio. §. i. ff. eodem. Et ideo ſi uelis bene conſu-
d lere mulieri [d] cui maritus uolebat relinquere in teſta-
mento uſum domus, ita ut plene ea uteretur facias
quod leget habitationem, ut poſſit eam alteri locare, &
ſimul & ſeorſum: cum teſtator, quod uſuarius ſolum &
ſimul in ea habitet, legare poſſit rem. l. cæterũ. & l. ſi nec
3 locabunt. ff. eodem. Finaliter not. † leges eſſe ſub cõ-
gruis titulis ſituandas. concord. l. ij. de ſtat. homi.
In uerſi. marito. not. quod uſuarius ſolum poteſt in-
troducere perſonas quæ ſunt inculpatæ uitæ. Ideo dixit
gloſſ. in l. non aliter. ff. eodem. quod ſi ſcholaris uelit
inducere ganeas in domum conductam, poteſt domi-
nus alteri locare domum, & a locis prohiberi. Fina-
liter quæritur, pone quod maritus in teſtamento ita di-
e ſpoſuerit, relinquo uxorem meam [e] dominam maſſa-
riam & uſufructuariam omnium bonorum meorum,
abſque aliqua ratione reddẽda, quid erit hoc caſu? quã-
4 tum percipere poterit hæc mulier? In primis † uidetur
legatum eſſe nullum, quia relinquit ipſam dominam.
Item uſufructuariã, quæ dominio repugnat: uſus enim
fructus formalis in re propria conſtitui non poteſt. ſu-
pra titu. i. in prin. ergo legatum nullum, regula, ubi. repu
gnãtia. quod autem ualere poſſit, facit quod mulier eligere
uſumfructum uel dominium poteſt, quia iſta ſunt duo
legata,

legata, ſcilicet, proprietatis & vſusfructus: ergo eligere poterit quod ipſa voluerit. l. ſi Titius fundus. de vſufruct. lega. Solu. aut iſte teſtator inſtituerat filios hæredes, aut in teſtamento inſtituerat extraneos. Priore caſu illa mulier percipiet tantum fructum, quantum eius exegerit neceſsitas: poſteriore caſu poterit eligere quod voluerit. hęc eſt glo. ordi. in authen. hoc locum. C. ſi mulier ſecundo loco nupſerit.

ADDITIONES.

a An idem ſit in ſeruitute debita marito, vt etiã debeatur vxori? Videtur quod ſic, in l. ſi ſtipulatus fuero per te. de verb. oblig. & ſupra in tit. de ſeruitu. in prin.

b Adde concord. tex. in l. plenum. §. ſed ſi pecoris. & in §. boum. ff. eod.

c Adde tu, quod in hoc conuenit habitatio cum vſufructu, quia quemadmodum vſufructuarius poteſt alteri locare vſumfructum, d. l. arboribus ita habens habitationem, vt hic, & C. eo. l. cum antiquitas. Item conuenit cum vſu, in iſto, quia habens habitationem poteſt recipere eas perſonas quas & vſuarius, vt ff. eo. l. & ſi habitatio. Cum vtroque vero conuenit habitatio, ſcilicet cũ vſufructuario & vſuario, quia poteſt conſtitui & inter viuos & in vltima voluntate, ſicut vſus & vſusfructus, vt hic in glo. in verbo, aliquo, & l. corruptionem. in fin. C. eo. Item conuenit, quia nõ tranſit ad hæredem, ſicut nec illa duo. d. l. ſi habitatio. §. hæredẽ. ſed diſcordat cum vtroque. quia conſtituitur habitatio ſolum in edibus, ſed alia duo etiam in aliis prędijs, vt hic in glo. in verbo, vſufru.

d Quando maritus relinquit in teſtamento ſuo mulierem dominam maſſariam & vſufructuariam, quid videatur relinquere, vide hic per Cyn. & in authen. hoc locum. infra alleg. in fin. & in corpore vnde ſumitur, & per Bartol. in l. exhibuiſſent. §. fina. ff. de publicanis. & Angel. in l. i. ff. rerum amotarum.

• De vxore relicta vſufructuaria, vide Bellonum conſi. ix. & conſi. vi. latiſsime.

TITVLVS VI.

De vſucap. & longi tempo. pręſcrip.

1 ☞ *Continuatio rubricæ.*
2 *Quid ſit uſucapio.*
3 *Vſucapio triplex, fauorabilis, odioſa, & mixta.*
4 *Quare inducta uſucapio.*
5 *Quinque neceſſaria ad cauſandam uſucapionem.*
6 *Quis effectus uſucapionis.*

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine:*
1 *Quia † rerum dominia aut acquiruntur iure gentium, aut iure ciuili. §. ſingulorum ſupra de rerum diuiſio. ideo uiſo quemadmodum acquirebantur iure gentium, ſequebatur uidere quemadmodum acquirantur iure ciuili. Vnde cum uſucapio & præſcriptio ſint modi acquirendi dominia de iure ciuili, ideo ordine competenti, de uſucapione & præ*
a *ſcriptione intitulauit Imperator. In ſi. glo.*[a] *rubricæ. Eſt hic uidendum breuiter, quid ſit uſucapio, quotuplex ſit, quo iure fuerit inuenta, propter quid fuerit inuenta, quæ requirantur ad eam cauſandum, & quid ſit eius effectus: Circa primum breuiter dic, quod uſucapio late ſumpta, prout mobilia & immobilia complectitur, ita diffini-*
2 *ta eſt: † Vſucapio eſt acquiſitio dominij per continuationem poſſeſſionis & temporis a lege diffiniti. l. iij. ff. eod.*
3 *† Vſucapio late ſumpta eſt triplex:*[b] *quædam eſt mere fa-*
b *uorabilis, ut eſt uſucapio triennij, quæ ſolum in rebus mobilibus conſiſtit: quæ ideo appellata eſt fauorabilis mere: quia ſolo fauore poſſidentis, nulla inſpecta negligentia petentis, currit. Alia eſt uſucapio mere odioſa, ut eſt uſuca-*
c *pio xxx. uel xl. annorum.*[c] *quæ ideo eſt appellata mere odioſa, eo quod currit odio & negligentia non petentis, nullo inſpecto fauore poſſidentis: cui nec fauor eſt tribuendus, eo quod titulus & dolus & mala fides in ea uerſatur. l. cum notiſſimi. C. de præſcri. xxx. uel xl. an. quæ tamen iure canonico propter malã fidem eſt correcta, ut peccatum mortale uitetur. c. ſi. extra de præſcrip. c. male fi-*
d *dei poſſeſſor. de regu. iur. lib. vi.*[d] *Eſt & tertia uſucapio mixta, quæ eſt decem annorum inter præſentes, et xx. inter abſentes: atque ideo eſt appellata mixta, quia mixto fauore poſſidentis, & negligentia non petentis, eſt inuenta, de qua infra uidebitis. Eſt autem inuenta iure ciuili, contra regulam iuris gentium, de quo ſtatim dicam ſu-*
4 *per litera. † Eſt etiam inuenta bono publico, quod publicum circa duo uerſatur. Primum, ne dominia uagentur ſuper incerto. l. i. ff. eo. Secundum, ut litibus finis debitus*
5 *imponatur. l. ſi. ff. pro ſuo. † Sunt autem quinque neceſſaria, bona fides, iuſtus titulus, res non uitioſa, poſſeſſio iu-*
6 *ſta, & tempus continuum. † Effectus autem uſucapionis, eſt acquiſitio dominij, euitandæ infinitatis gratia, & certitudo dominorum. ut hic & l. i. ff. eo. & l. ſi. ff. pro ſuo.*

ADDITIONES.

a Pro expeditione huius glo. oppono. De natura copulæ eſt vt cadat inter diuerſa, glo. & Bart. in rubri. ff. de iuris & fact. ignor. & glo. expreſsior in c. querelam. in verbo, nõ potuit. extra de ſimo. ſed hic non ponitur inter diuerſa, quia vſucapio & præſcriptio ſunt idem, ergo &c.

b Illud euidentiale pone infra in princi. ſuper glo. in verbo, per triennium. & de his omnibus eſt glo. in l. fin. in glo. penul. & antepe. C. de edi. diui Adria. toll. & ibi bonus tex. & ibi vide Bart.

c Quando habeat locum præſcriptio xl. annorum, declarat tex. in l. omnes. & in l. ſi. C. de præſcrip. xxx. vel xl. anno. & in l. i. C. de ann. excep. & ibi glo. in verb. xl. enumerat caſus in quibus habet locum præſcriptio xl. annorum.

d Et ſimiliter de iure ciuili, vt no. in l. ſequitur. §. fina. materia per Ang. ff. eo. & per Bar. in l. omnes populi. ff. de iuſti. & iure, & in authenti. ad hæc. C. de vſur. & d. c. malefidei.

1 ☞ *Res mobiles triennio, immobiles uero longo tẽpore uſucapiuntur.*
2 *In his quæ ſunt de materia poſitiua ſufficit pro ratione uoluntas.*
3 *Quare diuerſis temporibus præſcribantur res immobiles & mobiles, cum potius uideretur idem tempus in rebus mobilibus ſtatuendum, atque in rebus immobilibus.*
4 *Vſucapio bona ratione eſt inducta, quatenus per eam uideatur quis locupletari aliena iactura.*
5 *In præſcribente ſemper præſumitur bona fides.*
6 *Ad cauſandam uſucapionem ſufficit eſſe bonam fidem tempore rei traditæ, præterquam in emptione, in qua & tempore contractus, & tempore rei traditæ bona fides requiritur.*
7 *De iure Canonico ſuperueniens malæ fidei impedit præſcriptionem, non de iure ciuili.*
8 *Petitio hæreditatis non datur contra titulo poſſidentem.*
9 *Quæ dicatur eadem prouincia.*
10 *Vſucapione triennij quæritur dominium directum, præſcriptione uero longi temporis dominium tantum utile.*

IVre ciuili. Diuiditur in duas. Nam in prima ponit ſtatutum iuris antiqui, cum ratione. In ſecunda ponit conſtitutionem nouam, cum ratione ſua. Secunda ibi nobis melior ſententia.
1 Res mobiles triennio vſucapiuntur, immobiles vero longo tempore, videlicet x. annis inter pręſentes, & xx. inter abſentes, nulla
a habita diſtinctione[a] ſed iuſto titulo,[b] bona fide, conti-
b nuatione poſſeſsionis, debitis temporibus ſuper re non vitioſa pręcedentibus. licet aliter antiquitas ſtatuiſſet.
c hoc dicit.[c] Not. primo, vſucapionem inuentam eſſe iure ciuili, & hoc contra regulam iuris gentium: quia eo iure ſolum acquiruntur dominia, ſi traditio rerum fiat

fiat a domino. l. traditionibus. C. de pactis. §. per tra-
ditionem. ſupra de rerum diuiſio. ſed per hanc vſuca-
pionem acquiruntur dominia traditione facta a non dō
mino. Not. quare fuerint inuentę vſucapiones, ne ſci-
licet rerum dominia ſint in incerto. Alia fuit ratio, vt
d finis litium ſit [d]. Sed iſta eſt ratio rationis. Si enim do-
minia erunt certa, erit finis litium. Ex quo dicunt Do-
cto. quod exceptio vſucapiendi poteſt opponi ad pro-
ceſſum & merita cauſæ, & ſic ante litis conteſtationē
& poſt. Tutius tamē eſt, vt ad vtrunque proponatur;
ſi enim ad vtrunque fuerit oppoſita, non compellet iu-
dex te litem conteſtari: & vſucapionem ſi non proba-
ſti, poteris probare lite conteſtata. de quo Bal. in l. poſt-
quam lit. C. de pact. per alios in l. nam & poſtea. de iu-
reiuran. Tertio not. quinque quę requiruntur ad cau
ſandam vſucapionem. Primo, fides bona vt ibi, bona fi
de. Secundo, iuſtus titulus. vt ibi, emerit. Tertio, poſſeſ-
e ſio [e] vt ibi, acceperit. Quarto tempus cōtinuum. vt ibi,
anno. Quinto, rem non vitioſam. vt ibi, eam rem. Itē
a not in verſi. & cum hoc, q̄ † in his quæ ſunt de materia
poſitiua, ſufficit pro ratione voluntas. gloſſ. eſt in l. i. §.
pueritiam. ff. de poſtulā. Item not. quod res mobiles
vſucapiuntur triennio, immobiles vero longo tempo-
re, hoc eſt, decem ann. inter præſentes, & xx. inter abſen
tes. Sed contra prædicta opponit ſubtiliter præceptor
meus, q̄ lex ſtatuendo minus tēpus in vſucapione mo-
bilium rerum quam immobilium, videtur iniqua, & q̄
imo ex equitate & ratione oppoſitum ſtatuere debuiſ-
ſet. Primo, quia res mobiles facilius amittuntur, & diſ-
ficilius acquiruntur: quia facilius occultantur quam res
immobiles, quæ ſe exhibent ſolo. l. i. §. i. & l. rem quę no
bis. l. ſi rem mobilem. ff. de acqui. poſſ. ergo cum in eis
maior difficultas requiratur in recuperando, debuiſſet
ſcilicet ex dictamine rationis rectæ maius tempus ad
inquirendum res mobiles ſtatuere. Præterea ſi dixeri-
mus vſucapionem rerum mobilium procedere ex ſola
poſſeſſione vſucapientis, non autem ex negligentia nō
petentis: quod iterum male ſtatuerit ita demonſtratur;
quia poſſeſſio rerum mobilium eſt fragilior, quam re-
rum immobilium: ſolet enim vulgo dici, rerum mo-
bilium vilis eſt & abiecta poſſeſſio. l. ſi rem mobilem,
ff. de acquir. poſſeſſ. ergo maius tempus deberet requiri
f in vſucapione rerū mobiliū quā, immobiliū. Vos [f] re-
s ſpondete, quod † ideo lex minus tempus ſtatuit, quia
licet poſſeſſio rerum mobilium dicatur fragilior quo
ad eam perdendam. tamen quia cum res mobiles poſ-
ſidentur, illa poſſeſſio eſt nobilior cæteris, ideo facilius
ſuper eis vſucapio interuenit, attenta nobilitate poſſeſ-
ſionis ex parte vſucapientis, & attenta fragilitate culpę
ex parte non petentis. argumen. in l. ſi culpa. de rei ven-
di. maior enim culpa committitur, ſtando per trienniū
ad inquirendum res mobiles, quibus frequētiſsime vti-
mur, quam res immobiles, quæ in ſolo conſiſtunt. Sed
iterum contra oppo. q̄ lex male ſtatuerit & cōtra equi-
tatem vt res alienę vſucapiantur. Nam ſtatutum eſt ne-
mini licere aliena iactura fieri locupletem, l. nā hoc na-
tura. ff. de condict. indeb. ergo lex iniquæ vſucapionem
4 adinuenit. Sol. dicunt Doct. q̄ † non eſt iniquum, quia
hæc acquiſitio habet iuſtam cauſam annexam, videli-
cet boni publici. Sic & alibi videmus q̄ propter bonū
publicum quis cogitur rem ſuam vēdere, & ſic iure ſuo
priuatur. l. item ſi verberatum. §. i. de rei ven. Item pro-
pter delictum damnatorum bona publicantur. l. i. de
bon. damna. ita etiam propter negligentiam bona vſu-
capiuntur. Præceptor meus ita reſpondebat: quod licet
æquitas aliter vellet, tamē poſtea immutari poteſt. Pro
bat ex hoc: æquum fuit tempore belli teſtamenta certis
modis fieri caduca, vt poſſent Imperatores bella ſuſten
tare: eueniente pace fuit etiam æque ſtatutum vt ca-
duca non fierent. l. i. C. de cadu. tollen. Ita in propoſito,

nulla negligentia commiſſa, eſt æquum iure ſuo nemine
priuari vt ſit litium finis finaliter opponit: nam ex quo
eſt æquitas ſcripta, vt nemo locupletetur cum aliena
iactura, & rigor ſcriptus vt locupletetur, mediante vſu-
capione, æquitas deberet rigori præferri. l. placuit. C. de
iudi. l. ſi tibi pecuniam. ff. ſi certum petatur. Solu. il-
la iura procedunt quando æquitas aduerſatur rigori in
ſpecie: ſecus ſi in genere aduerſetur, quia per ſpecialem ri
gorem æquitati naturali derogatur, vt hic, & l. ſanctio
legum. ff. de pen. & regula, iure genitum. lib. vi. In
gloſſ. in bona fide ibi, verius. colligitis ex gloſſ. quod
5 † in præſcribente ſemper præſumitur bona fides. [g] Sed
g contra, nonne vnuſquiſque arbitrari debet, quod ſuū nō
eſt & c. l. fi. C. vnde vi. ergo poſſidens rem alienam ſem
per præſumitur in mala fide. Solu. dicunt Docto. huic
præſcriptioni bonæ fidei operatur titulus habilis ad trā-
ſlationem dominij, qui poſſeſsionem præceſsit. Ibi,
6 ſufficit. colligitis, q̄ † ad cauſandam vſucapionem ſuffi-
cit regulariter habere bonam fidem tempore rei tradi-
tæ, licet mala fides fuiſſet tempore contractus. Hoc fal-
lit in vſucapione cauſanda ex cōtractu. emptionis, quia
tunc exigitur bona fides duplici tempore, videlicet tem
pore contractus & rei traditæ. Ratio diuerſitatis aſsi-
gnatur per gl. in l. ij. ff. pro emptore. quia cōtractus vēdi
tionis magis celebratur quā cæteri, vnde maior cautela
eſt adhibēda arg. in l. capitalium. ff. de pen. in §. famoſos.
Sed hęc rō nō eſt bona, quia ſi magis frequētatur, maior
fauor eſſet adhibendus, vt citius vſucapio curreret. arg.
in l. certi condict. §. ſi nummos & in l. ſingulari. ff. ſi cer.
pera. Non obſtat l. capitalium. quia loquitur in deli-
ctis, in quibus propter frequentiam fauores tribuuntur;
quia præceptor meus dicit, ſe non nouam rationem in-
ducere, ſed eam quæ fuit Iuriſconſulti in l. ſi ex qua pro
emptore. §. fin. de vſucapio. dicitur enim ibi. q̄ rem alie-
nam ſtipulari poſſum ſciente, ſed nō emere, vt mihi do
minium acquiratur. Vnde ſi mihi tradatur res quā da-
re promiſiſti, ideo ſufficit habere bonam fidem tēpore
traditionis, quia debeo excogitare quod tu more boni
viri rem quam ſciebam eſſe alienam tempore contra-
ctus, redemeris, & mihi tradideris, cum ad hoc de iure
tenearis, ſcilicet dominium transferre. l. vbi autem. §. fi.
ff. de verb. obli. Non eſt ſic quando vendidiſti, quia nō
teneris, dominiū transferre: vnde nec debeo cogitare q̄
velis rem redimere a vero domino, & dominium trāſ-
ferre, l. ex empto de actio. emp. vnde non debeo putare
eſſe tuam tempore cōtractus, & iſta ratio placet. Ibi,
7 poſterior ſcientia. Hoc eſt de iure ciuili † de iure vero
h Canonico cui hoc loco cedere debemus, mala fides [h] ſu-
peruenien impedit præſcriptionem. capit. malæ fidei. de
reg. iur. lib. vi. c. fin. extra de præſcriptio. In fi. Hoc ve
rum quo ad fructus, non autem quo ad præſcriptio-
8 nem: quia † petitio hæreditatis non datur contra poſ-
ſidentem cum titulo. l. hæreditatis. C. de peti. hære. l. hęre
ditatem. C. in quibus cau. ceſſat long. tempo. præſcript.

In fin. glo. in verbo, triennium. inducitur ad quęſtio-
nē. Dictat ſtatutū vniuerſitatis, vt ſcholaris examinan-
dus teneatur accipere in promotorem doctorem quem
pluri tempore audiuerit: de quo ſtatur iuramento ſcho-
larium. Ecce ſcholaris iurat ſe audiuiſſe doctorem per
menſem continuum. & ſic per lectionis xx. vel circa
iurat etiam quod incœpit audire alium doctorem per
tres menſes, ſed illis tribus menſibus non audiuit ni-
ſi xv. lectiones: quis erit promotor neceſſarius? Vi-
detur quod ille quem audiuerit pluribus lectionibus,
quia illud fuit tempus continuum quod videtur exqui-
rere ſtatutum, vt hic in text. Faciunt verba ſtatuti, quæ
dicunt pluri tempore audiuerit, & ita notant actum au
diendi. Quod autem alter admittatur, probatur, quia
ex quo cœpit audire, & aliquando reuertebatur, retine-
bat animū audiendi, ideo debet haberi pro audiēte. arg.
in l.

in l.naturalr. §.pauonū.de acquir.ter.do. Ego puto primā partē uerioɾē,quia ſtatutum notat actum nudiendi. Fateor.n.quod ex quo reuertebatur ad adiutorium alterius doctoris tpe diſcontinuato, retinebat animū ſcholaſticū & ſcholaris ſuus appellatur: ideoq; ſi ſtatutū dixiſſet, vt ille ſit promotor cuius longiori tpe fuit ſcholaris,obtineret. Non eſt ſic qñ ſtatutū notat actū,& dicit, longiori tpe audiuit.et pro hoc allego tex.in l. ſeruus.§. fi.de ſta. lib. Preterea ideo ſtatutum exquiſiuit longius tpa audiendi, vt daretur præmium doctori ſub quo melius profecit. Palā aūt eſt melius profeciſſe ſub quo magis audiuit, et continue,quam ſub quo minus audiuit et diſcontinue. In fi.glo.in verb.nullum, dicit, quod in præſcribendis actionibus perſonalibus, ideo requiritur maius tpa,quia illa preſcriptio currit negligentia ſola nō petentis:at cætere currunt ex negligentia non petentis, & ex poſſeſſione præſcribentis : vnde cū habeant cauſam potentiorem,citius currunt,& effectum operantur arg.in authen.de conſang.& vte.fra. in prin. In gl.in-
9 ter præſentes in fin. Sed dubitatur,† quæ dicatur eadem prouincia. Aliqui dicunt ꝙ eſt conſideranda cōſuetudo regionis aliqui ꝙ ſinguli archiepiſcopi conſtituunt ſingulas prouincias illa eſt cōis ſnīa,quam tenuit gl.not.in l.fi.C.de præſcri.lon.temp.ut vnaqueq; ciuitas cum ſuo territorio,loco prouincie habeatur. Nā vt olim ſingule prouincie ſīgulas præſidationes habebant ita hodie ſingule ciuitates ſingulos habent preſidatus,quos nos po-
i teſtates appellamus. In gl.in verb.dominia[4] collegi-
10 tur ꝙ † per vſucapionem triennij acquiratur directum dñium:per præſcriptionē vero longi temporis acquiratur ſolum vtile.& hanc tenuit gl.in l.iij.ff.eo. & in authen.niſi.C.de bon.mat. eamq; cōiter ſequuntur citramontani. Vltramontani vero tenuerunt cōtrariū quos ſequebatur præceptor meus. Primo per iſtum tex.ad literam.Secundo quia eadē eſt diffinitio præſcriptionis lōgi tpis,quæ eſt vſucapionis triennij, ergo idem effectus acquirendi dñium. Aſſumptum probatur in l.iij.ff.eod. cum ſnīa ſit vna per ea quæ habentur in l. omnia bona diffinitio.ff.de reg.iur. Item mouetur,quia quanto cauſa eſt potentior,tanto potentius agit,& tanto citius effectum producit.arg.in l.nam.& magiſtratus.ff.de arbi. Sed in preſcriptione longi temporis eſt cauſa potentior primo,quia poſſeſſio rerum immobilium eſt potens & firma:poſſeſſio vero rerum mobilium fragilis & abiecta.l.ſi rem mobilem.ff.de acquir.poſ. Item præſcriptio fundatur ex longiori poſſeſſione quam vſucapio igitur &c.præterea duæ cauſæ vincunt vnā, & potentius operantur.authē.ceſſante.C.de ſuis & legitimis.Sed ad cauſandum præſcriptionē longi temporis concurrunt duæ cauſæ : primo poſſeſſio præſcribentis , ſcdo negligentia non petentis,ergo deberent plus operari q̄ vſucapio,ad quam cauſandam ſolum conſideratur poſſeſſio vſucapientis,non aūt negligentia non petentis ad arg.reſpondetur primo ꝙ l.ſi quis emptionis titulo loquitur de exceptione intentionis & facti,quæ nullum ius preſupponit in agente l.qui ſe debere & ibi gl.ff.de condi.ob cau. Ad alia autem iura quæ dicunt , ꝙ ei competit vtilis actio,exponitur vtilis,id eſt,efficax,&c.

ADDITIONES.

a Et ad iſtum tex. dum dicit , quod olim fiebat differentia inter prædia Italica & prędia prouincialia , puto quod illi antiqui mouerentur iſta ratione. Nam prędia prouincialia prędabant tributa,& ſic erant tributaria:prædia autem Italica nulla præſtabant tributa,vt dicit glo.notabilis in l.oēs C.ſine cenſu vel reli.& ideo ſtatutum erat , prædia prouincialia non poſſe præſcribi;ſicut & Italica.Hinc eſt,quod cū ex rebus mobilibus non colligantur tributa, quia res mobiles non ſunt obnoxie tributis, in rebus mobilibus non fiebat diſtinctio locorum. Hodie tamen diſpoſitum eſt , quod non ſit differentia locorum. Et ſi dicis , nonne adhuc hodie militat illa ratio ? dico quod non : quia licet hodie poſſint præſcribi prædia tributaria,procedit quantum ad dominiū non autem quantum ad ius tributi non præſtandum.& ita vult gl.in l.vnica.in glo.ſi.C.de vſuc.transfor.

b Quæro, qualis debeat eſſe titulus ſufficiens ad præſcriptionem. Dic quod debet eſſe titulus verus vel putatiuus, iuſto errore interueniente:puta,quia procurator meus dixerat mihi quod emerat rem , quam reuera non emerat,& ego credidi & poſſedi.de quo per Bar.in l.Celſus. ff.eo. Et adde quod iſte titulus putatiuus debet eſſe talis q ſit poſſibilis per naturam,alias nō ſufficit.Vnde ſi ego poſſiderem titulo pro hærede , tanquam hæres alicuius,qui reuera nō eſſet mortuus,tunc talis titulus non eſt ſufficiens.l.i.ff.pro hærede.Nunquid autem interruptio tituli impediat præſcriptionem finiri?puta,teſtator poſſidebat rem pro emptore,ipſe ante completam præſcriptionem mortuus eſt,& hæres incepit poſſidere pro hærede, an iſta poſſeſſio ſecunda facta ex alio titulo, continetur cum prima?Dic quod ſic l. Pompo.§.i.ff.de acqui.poſ.& habetur per Bar.in l.naturaliter.ff.de vſucap.vbi vide.

c Item pondera tex.in verbo,putantibus. hic eſſe text.pro glo.in l.i.§.pueritiam.in verbo,ratus.ff.de poſtul.quæ ſimiliter ponderat tex.ibi in verbo,ratus.& ponit ille infra in quæſtio notabili.

d Et potes intelligere iſtam rationem,vt ſit ſenſus,quod ille qui emit rem,vel habet alio titulo, nunquam eſſet certus ſe dominum eſſe effectum,niſi vſucapio fuiſſet introducta licet Bal.Rayne.& Alb.intelligant in l.i.ff.eo.iſtam rationem,quia magna eſt difficultas probare dominium niſi per vſucapionem,vt dicit glo.in l.cum res.ff. de probat.Nō autem intelligas,ne dominia ſint in incerto,hoc eſt,ꝙ vſucapio ſit inuenta vt ſciamus quis ſit dominus,quia ſecundū hoc ſequeretur,ꝙ ſi ego ex poſt facto ſcirem quis eſſet dominus ꝙ non poſſem vſucapere , quia ceſſaret illa ratio & tamen hoc eſt falſum,quia mala fides ſuperueniens,de iure ciuili non impedit vſucapionem.l.i.§.illo proculdubio.C. de vſucap.transfor.

e Quæritur etiam , qualiter probetur continua poſſeſſio. Dic,ꝙ probatis extremitatibus, dicitur probata media poſſeſſio.l.ſine poſſidetis.C.de proba.Et ſic debent eſſe cauti capitulantes,vt ipſi faciant ꝙ dicta teſtium concludant cōtinuum tempus in preſcriptione:non enim ſufficit probare poſſeſſionem,niſi probetur continua.l.i.§. quod autem . ff. de aqua quot.& eſti.Niſi dixerit, a decem annis & citra:quia tunc copula &, denotat primum poſſeſſorem fuiſſe iā ſunt decem anni,& poſtea poſſediſſe, vt in c. licet cauſam verſi. expreſſum. extra de proba.Item non ſufficit dicere , quod poſſedit il decem annis proximis , quia poteſt verificari in vna die.d.§.quod autem. Ideo aſſ capitulandum hoc modo, quod poſſedit per tempus x.anno.ita quod illud tempus ſit tranſactum ante litem motam:quia dictio,per,denotat perfectionem.l.vrbana.§.pernoctare.de verbor.ſigni.& de hoc vide Bar.in d.l.Celſus.

f Sed ſecundum iſtam ſolut.ſequeretur, quod iſta vſucapio triennii eſſet odioſa,cum mero odio non petentis procedit. Vel ſaltem,& melius,deberet dici mixta: quod tamen eſt falſum,& contra ea quæ iſte dicit in tub.& ibi dixi quod forte poſſet teneri & probari,in l.fi.ad fi.C.de edi. diui Adria.toll.nec eſt tex. qui vrgeat ad oppoſitum. Vel potes dicere,quod ideo minus tempus ſit ſtatutum in rebus mobilibus,quia de minori præiudicio tractatur:& proprie credo ꝙ iſta ratione motus ſit Imperator. Et ſi diceres nonne reperiuntur res mobiles quę ſunt magni præiudicii? Rñdeo,ꝙ leges referuntur ad magis cōiter accidentia.l.nā ad ea.& l.ex his.ff.de legi. Quia ergo magis cōiter accidit quod res immobiles ſint maioris præiudicii quā mobiles idcirco in eis præſcribendis,& ſic amittendis, lex maius tempus ſtatuit quā in rebus mobilibus.Et quod vſucapio triennii currat ēt in odium non petentis,facit l.i.ff.eo.in verbo, cum ſufficeret.maxime quia illa l.i.loquitur de vſucapione in genere,& genus debet verificari in qualibet ſua specie ad idē tex.noſter in verbo,putantibus.et cogita de rōne quare in rebus mobilibus non ſit diſtinctio,an inter abſentes vſucapiatur,vel præſentes , cum in rebus immobilibus non habeamus reſpectum an res ſint præſentes vel abſentes ſed an perſonæ.l.fi.C.de præſcrip.long.temp.

g An in præſcribente præſumatur bona fides vel ne: & il-

lud quod hic dicitur, quod præſumitur bona fides, intellige procedere in rebus corporalibus. ſecus in præſcriptione iurium incorporalium. l. i. §. hoc interdicto. & ibi gloſ. io verbo, vſus. & ibi Barto. ff. de itin. actuque priua. & per Ang. de Are. hic. Et ratio diuerſitatis quare in præſcriptione rerum incorporalium non præſumitur bona fides, eſt ſecundum Bal. in §. ſed iſte. Inſti. de act. quia habet præſumptionem contra ſe, cum quælibet res præſumatur libera. l. altios. C. de ſeruit. & aqua. De hoc, an in dubio bona fides præſumatur, ſi non probetur mala, vide glo. hic tenentem quod ſic, & aliam in l. ſuper longi, C. de præſcri. long. tem. & ibi plene de contractu emptionis. vide etiam gloſſ. in §. ſed iſte. in glo. magna Inſti. de actio. quæ vult, quod debeat quis ſtare ſacramento allegantis bonam fidem. quæ glo. reputatur notabilis in hoc. Et pro hoc quod in dubio præſumatur bona fides, videtur tex. C. de euict. l. penul. quam allego in d. l. ſuper longi.

h An mala fides ſuperueniens impediat præſcriptionem compleri? Dic quod non: & adde quod iſta mala fides debet eſſe firma & irreuocabilis, vel non etiam dubia: puta, ſi quis poſt inchoatã vſucapionẽ dubitet an res ſit ſua, an non, iſta dubitatio non habet impedire implementum vſucapionis de quo vide per glo. & Inno. in c. fi. de reſcri. & per Bar. in l. naturaliter. ff. de vſucap. Iuxta hanc partem pulchrum eſſet videre, quæ poſſit eſſe ratio, quod defectus bone fidei ſuperuenientis non interrũpit præſcriptionẽ. d. l. vnica. §. illo proculdubio. C. de vſucap. transfor. & tñ defectus poſſeſſionis ſuperueniens interrumpit præſcriptionem. l. naturaliter. ff. de vſuca. in tantum, quod dicit tex. valde notabilis in l. ſi is qui pro emptore. §. ſi quis bona fide. ff. eo. quod ſi quis a prin. rem habuerit bona fide, & ſuperueniat ſcia rei aliene, & ſic mala fides, quo caſu de iure ciuili nihilominus põt vſucapere, d. §. illo proculdubio. ꝙ ſi perdat poſſeſſionẽ, & poſtea recuperet, non poſſit vſucapere, quia initiũ ſecũdæ poſſeſſionis vitioſum eſt. Alias audiui aſsignari iſtã rõnem. Non eſt præſumendum quod lex velit facere actus ſuos fruſtratorios. l. hæc ſtipul. ff. vt leg. no. c. Sed ſi diceremus, ꝙ per defectũ bone fidei ſupuenientem interrumperatur præſcriptio, certe iſta præſcriptio quæ eſt introducta pp bonum publicum, vt hr̃ l. i. ff. eod. & ne dñia rerũ eſſent in incerto, vt hoc tex quaſi fruſtratorie eſſet introducta, cũ de facili & multis modis poſſit ſuperuenire mala fides, iuxta tradita per Bar. in l. Celſu. in fin. tertie col. ff. eo. & propter cõem illum modum interrumperetur: vnde ne hoc eueniret, lex ſtatuit ſufficere ſi bona fides ſit a principio. Non ſic eſt in amiſsione poſſeſsionis: quia poſſeſsio ita de facili non mutatur ſicut voluntas & animus. Cogita, & non inuenies forte in ſpecie aliã rõnem diuerſitatis. Potes tñ hanc rõnem hoc modo, & melius formare: Lex facit actus ſuos minus fruſtratorios quã poteſt, deducendo poſtea vt ſupra. Vide meliorem rõnem proxime ſcriptam: & aduerte, quia iſta ratio non valet vnã fabam, cum hodie iure Canonico mala fides qñcunq; ſuperueniens impediat, vt hic per iſtũ, & tñ militaret abſurdum de quo ſupra, ergo rõ non eſt vera. Et licet dictum ſit mihi ꝙ nullus ponit hanc rationem diuerſitatis, tñ ego puto quod colligatur optima ratio diuerſitatis ex verbis Bar. in loco ordinario, in l. naturaliter, in vlti. col. ff. eod. quam ego latius ſic declaro. Aut. n. quis vult præſcribere actioni perſonali, & ſic alicui debito, & tunc iſto caſu nõ reqritur aliqua poſſeſſio, vt dicit ibi Bar. ſed currit ſola negligentia non petentis. Aut vult præſcribere alicui actioni reali, & ſic vult acquirere per præſcriptionem dñium rei aliene, & tunc non põt, niſi cõtinuo taliter poſſideat ꝙ poſſit conueniri: quia vbi non poſſet conueniri a domino, non valenti agere nõ curreret pręſcriptio. Sed ſi quis amittit poſſeſsionem rei, non poſſet conueniri a domino, vnde nimirum ſi interrumpitur præſcriptio quãdocunque amittat poſſeſsionem: ſed ſi deſinit eſſe in bona fide, nihilominus poſſet conueniri nimirum ſi præſcriptio non interrumpitur. Et propterea ſentit ibi Bar. ꝙ ſi quis dolo deſiſſet poſſidere, quo caſu poſſet conueniri perinde ac ſi poſſideret, quod non interrumperetur præſcriptio, dum vult ibi Bar. quod ſi quis poſſet cõueniri quamuis nõ poſſideret, ꝙ non interrumpitur præſcrip.

i Circa hanc concluſionem gl. ꝙ per pręſcriptionem triennii acquiritur directum dominium, & per præſcriptionem x. vel xx. ann. acquiritur vtile dominium, & per præſcriptionem xxx. anno. acquiritur tantum exceptio, vel etiam vtilis actio, ſi habebat bonam fidem, iuxta l. ſi quis emptionis. C. de præſcrip. xxx. vel xl. annorum, pulchrum eſt videre de ratione diuerſitatis. Alias audiui aſsignari rationem, ꝙ ideo per ſcriptionem triennalem acquiritur tantum directum dominium, quia illa cadit in rebus mobilibus, in quibus non eſt dare vtile dominium. allegatur gl. in §. adeo in verbo locationem. infra loca. quæ gl. mihi non dicit. Sed poſito & iſtud eſſet verum, iſtud non ſufficeret pro ratione inter præſcriptionem x. ann. & præſcriptionem xxx. annor. Dic ergo quod vera eſt ratio quam ponit Dyn. in regula, poſſeſſor malefidei. in ii. col. ꝙ præſcriptio triennalis eſt fauorabilis, vt dixi ſupra in euidentialibus, & ideo inducitur, vt per eam directum acquiratur. Illa vero longiſsimi temporis eſt mere odioſa, ideo datur ei maior fauor qui poteſt, & ideo inducitur vt per eam tantum exceptio acquiratur. Nec huic rationi obſtat vnum quod audiui alias adduci in contrarium, ꝙ quotieſcunque vna diſpoſitio eſt pro parte fauorabilis, & pro parte odioſa, ꝙ pro illa parte pro qua eſt fauorabilis eſt extendenda, iuxta gloſſ. in l. ii. C. de eden. quia hoc ego fateor, & dico ꝙ bene extenditur. Hoc patet, quia niſi ille fauor attenderetur, non acquireretur niſi exceptio, vt in pręſcriptione longiſsimi temporis, in qua nullus fauor attenditur. Et ſi contra omnia iſta opponeres, ꝙ tempus non eſt modus tollendæ vel inducendæ obligationis, l. obligationum fere. §. placet. ff. de acti. & oblig. fateor ꝙ tempus ſolum non eſt cauſa tollende vel inducende obligationis, ſed bona fides, titulus, & poſſeſsio iuncta cũ tempore, bene poſſunt tollere & inducere obligationem. Et propterea, quia in præſcriptionibus xxx. vel xl. ann. ſolũ tempus attenditur, & quia non adſit bona fides ſolum inducitur exceptio: ergo patet ꝙ non tollitur actio cum exceptio ſit actionis excluſio: ergo pſupponit actionem, & cõſequenter obligatione extare, ergo pſupponit eas non fuiſſe ſublatas præſcriptione illa xxx. vel xl. an. Hæc notabis, qa non habes alibi ita declarata prædicta. at ſic in re mobili ratio vera eſt Nicolai de Neapol. in pręſcriptione xxx. an. Vera ratio, quia tp̃s &c. in præſcriptione x. vel xx. an. Vera ratio, quia ſatis eſt præſcribenti acquiri vtile, quod pręfertur directo, & præſcribenti nihil nocet pœnes primum dominium eſſe directum, quod nihil valet contra eum, ſed contra tertium. Et dum gloſſ. allegat l. ſi quis emptionis. in prin. pro opinione Bal. vult inducere, dum dicit tex. præſcribenti exceptionem, quæ præſupponit actionem in agente cum ſit actionis excep. ergo cum pœnes primum dominiũ remanſit actio, ergo dominium, ita colligitur ex reſponſione, quam infra iſte dat. An aũt per præſcriptionẽ tollatur naturalis & ciuilis obligatio, vide per Bar. in l. ſi. ff. rem rat. hab. & in d. l. ſicut. & in d. l. ſi. ſupra alleg. De hac materia ẽt dic vt C. de bo. mater. auth. niſi & in d. l. ſi qs diuturno. ff. ſi ſeruitus vend. & l. traditionibus. C. de pact.

1 ℞ Appellatione uſucapionis alienatio continetur.
2 Licet res ſacre & liber homo poſſint uendi ignoranti, tamen non poſſunt uſucapi ab emente bona fide.
3 Seruus fugitiuus uſucapi non poteſt.
4 Qui uendit rẽ alienã ſine poteſtate ſibi tributa, committit furtum.
5 Error in iure non inhibet poſſidentem facere fructus ſuos.
6 Quinque ſunt genera uiolentiarum.
7 Ratio uiuificat legem, ſicut anima corpus.
8 Error iuris in poſſidente impedit uſucapionem, ſecus in tradente.
9 Quot requirantur ad hoc ut auth. male fidei poſſeſſor. C. de præſcr. long. temp. x. uel xx. ann. locum habeat.
10 Verba quæ non poſſunt uerificari ſecundum proprium ſignificatũ, uerificantur per ſubaudiatum intellectum.
11 Si debitor rem ſuam pignoratam creditori ſurripuerit, res non cadit in uitium furtiuitatis.
12 Si extraneus ſurripuerit creditori rem pignoratam, res non effugit uitium furtiuitatis, quamuis reuertatur ad debitorem dominum.
13 Si debitor pignorauerit rem alienam creditori, & eam ipſe ſurripuerit, res cadit in uitium furtiuitatis.
14 Si res pignorata fuerit ab extraneo ſurrepta furto, purgatur uitio furtiuitatis ſi ipſa redierit ad creditorem.
15 An ſufficiat rem furtiuam redire ad bonæfidei emptorem, ut purgetur uitium furtiuitatis.

§. Sed

§. SEd aliquando. Liber homo res reli-
gioſa vel ſacra, & ſer-
uus fugitiuus, non vſucapiut: ſed et rerum
a furtiuarū [a] vel ablatarum, earumque qua-
rum noſtrum non eſt commercium nobis
vſucapio non procedit. hoc d. Diuiditur principaliter
in duas partes. Nam in prima loquitur de vſucapione
rerum mobilium. In ſecunda loquitur de vſucapione re
rum immobilium. Secunda ibi, ꝙ autem ad eas. Prima
ſubdiuiditur in tres. Nam in prima ponit dictum, in ſe-
cunda reſpondet tacite obiectioni. Secunda ibi, ꝙ autē.
tertia ibi, vnde & in rebus. Not. primum, liberum ho
b minem, vel ſacram [b] rem vſucapi non poſſe. Et eſt ra-
tio: nam cum huiuſmodi res non poſſint alienari, l. in-
ter ſtipulantem. §. ſacram. de verbo. obliga. non pote-
1 runt quoque vſucapi: † appellatione enim vſucapionis
alienatio continetur. l. alienationis verb. de verb. ſigni.
2 Et ſi dixeris, † huiuſmodi res emi poſſe ab ignorante.
l. liberi. & l. & liberi. ff. de contrahen. emptio. ergo pote
runt vſucapi ab emēte bona fide. Sol. ideo poſſunt emi,
quia ex natura contractus venditionis non venit rem
dari hoc eſt, dominium transferri, ſed ſolum venit rem
tradi. l. ratio. & l. ex empto. de actio. emptio. tenet igitur
non vt dominium transferatur, ſed vt poſſit emptor cō
tra venditorem agere. §. fin. infra de contrahen. emptio.
Preterea dicitur res ſacra & liber homo vendi poſſunt,
ſed non in ſtipulatione deduci. l. inter ſtipulantem. §. ſa-
cram. l. liber homo. l. i. de verbo. obliga. ſed ideo nō poſ-
ſunt vſucapi, quia per vſucapionē tractatur de transla-
c tione [c] dominij. l. traditionis. C. de pactis. vidilts ſupra
3 eo. in princi. Item not. † ſeruum fugitiuum vſucapi
n[illegible]. Ratio, quia per talem fugam efficitur furtiuus
l. i. C. [illegible] ſer. fugit. vnde velut affectus vitio furtiuitatis,
non poteſt vſucapi. l. ſequitur. ff. eod. §. i. Not. in §. fur
tiue. res furtiuas & vi ablatas non poſſe vſucapi. Not.
rationem ibi, quia l. xij. tab. Attia & Plautia, vſucapio-
nem prohibent. Ex quo colligitur, & glo. elicit ſufficere
illam rationem. Ita placuit legi. Sed potuerunt hæ le-
ges ratione moueri, quia adeſt vitiū in materia ideoq;
vſucapio inhibenda. §. nouiſſime. infra eod. Not. in ver.
vnde in rebus mobilibus non facile vſucapionem pro-
4 cedere. Not. in ver. nam † qui rem. quod vendens rē
alienam abſque poteſtate ſibi tributa, intelligitur com-
mittere furtum: voluit enim ex re aliena lucrum pretiū
facere, ergo furtum committit. l. i. & l. ſi pig. § i. ff. de fur-
d tis. [d] Not. in verſi. ſi tamē. tres caſus in quibus res mo
bilis poteſt vſucapi: quæ plane patent ex litera. Not. in
verſi. item ſi quis quod ad vſufructuarium non perti-
net partus ancillæ: nam talis partus nō dicitur in fructu.
§. in pecudum. ſupra de rerum diuiſ. ergo non pertinet
ad vſufructuarium ſupra tit. ij in prin. Not. quod er-
ror iuris quē habet a dolo excuſate: vnde dicitur, quod
5 † error in iure non inhibet poſſidentem fructus ſuos
facere. l. ſi lege. §. ſiue de petitio. hære. Not. furtum nō
committi ſine effectu furandi: quod colligitur ex furti
tradita diffinitione, in l. i. ff. de furt. Not. in verſi. quod
autem. locum effici vacantem per abſentiam & per ne
gligentiam domini, vel ſi dominus ſine ſucceſſore mo-
riatur. Not. in fundo furtum non committi. Finali-
ter not. rem furtiuam vſucapi poſſe, ſi in poteſtatem do
e mini reuerſa ſit. Ratio, quia dicitur adeo purgari [e] vi-
tium furtiuitatis, quod non amplius furtiua appellari
poteſt. In gl. fugitiuum. ibi. l. i. not. quod ſeruus fugi-
tiuus facit furtum ſui: quod verum intellige de furto ir-
regulari. Furtum autem regulare nō committitur, quia
inter furem & rem furtiuam debet cadere aliqua diffe-
rentia, quæ non cadit hic. l. fina. ff. de furtis. & l. i. C. de
f ſer. fugit. [f] In fin. glo. ſi quæratur an ſeruus fugitiuus
poſſit vſucapi, dicite regulariter quod non. Fallit ſi
tria concurrunt. Primum, quod diu moratus fuerit in
libertate. Secundum, quod exhibuerit ſe aduerſum do-
mino, pro libertate obtinenda. Tertium. quod fuerit
ab alio poſſeſſus. l. ſi is qui pro emptore. §. ſi ſeruus. ff.
de vſuc. In fin. glo. in verbo, vis not. quod vis expul
ſiua ita rem vitiat, vt vſucapi non poſſit: ſecus eſt in
vi compulſiua, quia vis compulſiua non vitiat rem,
6 ſed aggrauat perſonā. Vnde dicite. quod † quinque ge-
nera ſunt violentiarum. quædam eſt expulſiua, cum
quis expellitur de re immobili, quædam ablatiua, cum
alicui aufertur res mobilis, & his duobus modis impe-
ditur res vſucapi & præſcribi, quia vtraque harum vio
lentiarum adfert vitium circa rem. Quædam eſt vis
compulſiua, vt cum quis compellitur rem ſuam alie-
nare. quædam eſt turbatiua, vt cum aliquis turbatur
in poſſeſſione ſua, quædam eſt inquietatiua, vt quando
duo prætendunt ſe poſſidere, & alter ab altero inquieta
tur, tunc neutra harum violentiarum impedit vſuca-
pionem vel præſcriptionem, quia res non afficitur ali-
quo vitio, ſed perſona que compellitur, grauatur vel
inquietatur: de quibus eſt gloſſ. ordinaria in l. i. C. quod
g met. cauſ. Gloſſ. in verbo, prædicto. [g] In fin. gloſ.
in verbo, furtiuatum. Si quæratur, an ſufficiat pro ra-
tione voluntas, dicite regulariter quod non: quia tan-
tum valet lex ſine ratione, quantum corpus ſine ani-
7 ma: † ratio enim legem viuificat, quemadmodum ani-
ma corpus. cap. conſuetudo. diſtin. i. l. ſcire leges. ff. de
legibus. Fallit in his quæ ſunt de iuſtitia mere poſiti-
ua. allegat gloſſ. l. i. §. pueritiam. ff. de poſtul. Secundo
fallit in his quæ dependent ex mera voluntate. l. quia
poterat ff. ad Trebel. In fin. gloſſ. in verbo, alia ra-
tione. Non obſtat l. quædam. quia loquitur quando
generalis non præponderat ſpeciali, vt hic. In gloſſ.
competat. in fine. Not, quod vitium perſonale nocet
ſingulari ſucceſſori, quod verum limitant Docto. in
præſcriptione rerum immobilium, ſecus in vſucapione
mobilium. Nam cum authen. malæfidei. loquatur de
præſcriptione immobilium, & ſit iuris correctorium, nō
debet extendi ad vſucapionem mobilium. l. ſi vero. §.
de viro. ff. ſolut. matrimo. In fin. glo. in verbo, acci-
pienti. Sed dubitatur, quare in ſuis non habet locum
titulus pro hærede. Reſpondet Bald quod ideo non ha
bet locum, quia ſui non ſunt proprie hæredes, cum ni-
hil acquirant de nouo, ſed bona defunctorum in eos
continuentur, l. in ſuis. ff. de lib. & poſthu. Ideo ſi ſtatu-
to caueatur, quod pro qualibet hæreditate ſoluatur de-
narius pro centenario ab hærede, non habebit locum
ſtatutum in hærede ſuo, vel filio vel nepote, quia non
appellatur heres proprie. In gloſſ. non communicet.
8 ibi, colligitur. Not. quod † error iuris in poſſidente
impedit vſucapionem: ſecus ſi fuerit in tradente, &
idem tenuit gloſſ. in l. nunquam. ff. eodem. & ſequun-
tur communiter Doct. Ratio differentie, quia in poſ-
ſidente requiritur bona fides, & iuſtus titulus ſupra
eodem, in princip. ſed in tradente ſolum requiritur bo-
na fides. Vnde tum error iuris excuſat a mala fide l.
ſed ſi lege. §. ſcire. ff. de peti. hæred. nimirum ſi error in
traditione vſucapionem non impedit. In fin. tene-
te primam. In fin. gloſſ. in verbo, abſentiam. Not.
quod longa abſentia non eſt cauſa immediata perden-
h de poſſeſſionis, ſed eſt obliuio [h] quæ in inſurgit ex lon-
ga abſentia. Simile dicitur, ſcientia inflat hominem, &
tamen ſcientia immediate non inflat, ſed eſt ſuperbia
quæ prouenit ex illa. Not. gloſſ. in l. licet. C. de ac-
quir. poſſeſ. habet enim iudex arbitrari quænam fue-
rit cauſa ita diu abſentaudi. Si enim quis longo tem-
pore propter guerram ſe abſentauerit, non eſt conie-
cturæ locus, quod animum poſſidendi deſierit habere.
ſecus ſi propter cauſam non neceſſariā ſe abſentauerit.
In fin. glo. in verbo, longa. Not. hanc gloſſ. quia eam
communiter approbant, Docto. pro qua allegatur au-

f then, malefidei poſſeſſor. [l] C. de præſcript. long. temp.
g xxx. vel xl. an. Dicunt tamen Cocto, quod † ad hoc vt
illa authen. habeat locum, requiritur præterea quod alie
nans primo tempore alienationis fuerit in mala fide: ſi
enim tẽpore quo alienauit fuiſſe in bona fide, mala fi-
des ſuperueniens non noceret acceptori, ſicut non noce
ret ipſi datori ad præſcribendum l. i. C. de vſucap. trãſ-
for. Secundo requiritur, quod ipſe qui eſt in mala fide,
fuerit immediate alienans: & ideo ſi ego emiſſem bona
fide rem a male fidei poſſeſſore, & alteri alienaſſem bo
nafide recipienti, præſcriptio non impediretur. Item re-
quiritur ꝙ res alienata eſſet immobilis: ſi autem eſſet
mobilis, iura antiqua remanerent incorrecta. Itẽ requi-
ritur quod dominus rei ignoret ius ſuum, hoc eſt, rem
ſuam ad ſe pertinere. Item requiritur quod ignoret alie
nationem rei ſue eſſe factam. Iſta ſcribuntur in l. poteſt.
10 ff. eod. In glo. aliquando, ibi, ſed res. No. quod † ora
tiones quæ non poſſunt verificari in ipſa propria figu-
ra verborum, verificantur & ſaluantur per ſubauditũ
intellectum verbi, quondam. & ita dixit gloſ. in l. eius.
ff. ſi cer. peta. Ex quo dixit Bar. poſſe ſaluari inſtrumẽ-
k ta & dicta [k] teſtium, cum dicunt Sempronium filium
Caij aliquid aut promiſiſſe, aut feciſſe, & tamen Caius
erat tunc mortuus: quia ſubauditur filium Caij, ſcilicet
quondam. de quo in l. viro atque vxore. ff. ſol. matrim.
In fi. gl. domini. Pro intellectu huius materie facite qua
11 tuor caſus. Primus, † quando debitor rem propriam
obligauit creditori, et ipſemet furto ſubtraxit, tunc talis
res eſt vſucapibilis: quia licet furtum committatur, res
tamen in vitium furtiuum non incidit, vnde non eſt
l opus purgatione [l] vitij quod non eſt. hoc probatur in
l. ſequitur. §. ſi rem ff. de vſuca. l. cum eſt. §. fi. ff. de furt.
in l. ſi rem. ff. pro emptore. l. ſi cum ſit probatum. C. eo.
12 Secundus caſus, † quando debitor rem propriam ob-
ligauit creditori, ſed extraneus creditori furto ſubtraxit:
& tunc non ſufficit rem iſtam furtiuam reuerti in pote-
ſtatem creditoris, ſed opus eſt vt reuertatur in poteſta-
tem veri domini, vt vitium furtiuitatis bene purgetur.
13 l. ij. quod autem, ff. eod. Tertius caſus, † quando quis
obligauit rem alienam, & ipſemet ſubtraxit creditori,
tunc res efficitur furtiua: & vt vitium purgetur, ſufficit
vt reuertatur in poteſtatem creditoris cui fuit ſubtra-
cta. illud probatur in l. fi. ff. pro ſoc. Quartus caſus eſt,
14 † quando quis obligauit creditori, & fuit creditori ab
extraneo ſubtracta, & tunc licet glo. variauerit, illa eſt
communis opinio, vt ſufficiat redire in poteſtatem cre-
ditoris. Sed tunc difficile eſt colligere rationem differen
tie: quia quando res obligata a vero domino, eſt ab ex
traneo ſubtracta, vt vitium furtiuitatis purgetur non
ſufficit illam redire in poteſtatẽ creditoris, ſed opus eſt
vt reuertatur in poteſtatem veri domini. Secus quan-
do fuit res aliena obligata. Dixit præceptor meus ratio
nem, quod ideo hoc caſu ultimo ſufficit redire in poteſta
tem creditoris, quia dicitur reuerſa in poteſtatem eius
penes quem dominus eſſe voluit rem, ex quo eius vo
luntas fuit purgata creditori, & ad hoc allegauit l. ſequi
tur. §. Labeo. de vſucap. Sed ſepe bonus dormitat Ho-
merus. Puto non bene dicere: nam quando quis rẽ pro-
priam obligat creditori ipſemet, non ſufficit redire rem
furtiuam in poteſtatem creditoris: quãto minus ſuffi-
ceret quando alter obligauit domini voluntate cũ non
minus debeat operari actus geſtus nomine meo, quam
geſtus per aliũ miniſterio corporis mei. Pręterea dixit
ꝙ in l. fi. pro ſoc. res aliena fuit obligata voluntate do-
mini: quia non eſt veriſimile quem velle pati bona ſua
obligari. l. cũ in debito. ff. de proba. Et ſi dixerit ꝙ hoc
ſuadet neceſſaria interpretatio, quia aliter in re aliena pi
gnus contrahi non poſſit, niſi domini voluntas adeſſet
l. aliena res. ff. de pign. reſpondeo ꝙ poteſt procedere in
caſu quo bene fidei poſſeſſor obligauit: quia tunc ſicut
Publiciana tenetur bone fidei poſſeſſori ita & credito-
ri. l. ſi ab eo. ff. de pig. Ad. §. Labeo. reſpondetur, ꝙ ideo
ibi ſufficit redire in poteſtatem commodatarij vel de-
poſitarij, quia ille redierat animo conſeruandi rem &
poſſeſſionem domino alias hoc non ſufficeret. d. l. i. §.
quod autem. Vnde cogitate aliam rationem. Quæri-
15 tur † ad hoc vt purgetur vitium furtiuitatis, an ſufficiat
rem furtiuam reuerti in poteſtatem bonefidei poſſeſſo-
ris? Barto. determinat ꝙ non motus per l. i. §. quod au-
tem, ff. eodem. Cui ſententie non obſtat l. certe. §. Iulia.
ff. de præcar. quia ibi loquitur de re vi poſſeſſa, quo ca
ſu vitium violentie purgatur, ſi reuertatur in poteſtatẽ
bone fidei poſſeſſoris: & eſt ibi gl. ord. Præceptor meus
tenuit contra Bar. ꝙ imo vitium furtiuitatis purgetur,
ſi res furtiua reuertatur in poteſtatem bone fidei poſ-
ſeſſoris. Mouetur, quia bone fidei poſſeſſor habetur lo-
co domini. l. bone fidei. de acqui. rer. do. l. qui ſit. §. fi. ff.
de vſur. ergo ſufficit in eius poteſtatem reuerti. l. i. §. pu
bli. de vſucap. Item mouetur, quia bonum eſt argumẽ-
tum ad purgandum vitium de re furtiua ad rem violen
tam, vt hic: ergo idem erit in una, quod ſtatuitur in alia.
Pręterea nulla ratio differentie inter cauſam & cauſam
reddi poteſt, ergo idem ius l. illud. ad legem Aquil. Fina
liter pro eo allegatur caſus in l. ſequitur. §. ſi rem. ff. de
vſucap. ubi ſi debitor ſub trahat rem, vſucapi poteſt &
tamen ibi debitor non erat dominus ſed bonefidei poſ-
ſeſſor, aliter obligari non potuiſſet: & tamen ſi ſubtra-
hat rem non vſucapitur, niſi in poteſtatem creditoris
reuertatur. Quod autem eſſet bone fidei poſſeſſor
ex alia demonſtratur, quia alioquin vitium male fidei
poſſeſſori noceret. Non obſtat argumentum ſuum q̃d
bone fidei poſſeſſor habeatur loco domini: quia verũ
eſt quo ad fructus percipiendos, ſecus quo ad purgan-
dum vitia furtiuitatis. Non obſtat quod bonum ſit ar-
gumentum de re violenta &c. quia reſpondetur quod
bonum eſt argumentum hoc modo: Purgatur vitium
violentie, ſi res reuertatur in poteſtatem domini, ergo
eodem modo vitium furtiuitatis, & ita loquitur hic.
Non obſtat quod ratio reddi non poſſit, quia ego red-
do claram. Nam violentia magis reſpicit poſſeſſionẽ,
quam furtiuitas quæ reſpicit dominium: vnde ſufficit
ſi reuertatur in poteſtatem bone fidei poſſeſſoris, cui
ablata eſt. pro hoc facit l. i. §. qui vi aut. de vi & vi ar-
ma. iuncta l. itaque fullo. ff. de fur. Non obſtat. §. ſi rem
quia reſpõdetur quod res fuit obligata a vero domino.
Et quod dicitur, vſucapi poteſt, e a ponitur, id eſt, vſuca-
pibilis eſt, ſi a non vero domino bona fide alienetur
gloſſa eſt ordinaria hic.

ADDITIONES.

a Dic quod eſt verum, quod res furtiua non præſcribitur
ſcilicet ſpatio x. vel xx. ann. ſed bene ſpatio xxx. an. præſcri
bitur, quo tempore omnes res præſcribuntur. l. omnes. l. ſi-
cut. de preſcrip. xxx. ann. & notat gloſſ. in l. fi. io fi. C. vnde
vi. & idem eſt de re violenter capta, vt nota. in l. ii. C. quod
met. cauſa, & in d. l. ſequitur.
b Adde, etiam ſi poſſideatur centum annis, non præſcri-
bitur, vt l. fi. C. de præſcrip. long. temp. & ibi glo. Contra ta
men iſtum text. dum vult, quod vitium furti impedit vſuca
pionem, multum mihi videtur facere tex. in l. ſi homo eu-
ius. ff. eod. quem Bar. ibi reputat ſingularem, vbi crimen ex
pilatæ hæreditatis non impedit vſucapionem & tamen cla
rum eſt quod eſt magis improbum furtum, quam furtum
ſimplex. l. ſi te. & ibi glo. notabi. C. de infa. Cogita de ratio
ne diuerſitatis, quia multum me turbat. & conſidera, quia
forte tex. ille non probat quod vitium ſine crimen expila-
tæ hæreditatis non impediat vſucapionem, quamuis Bart.
ita ſummet.
c Secundum hoc ſequeretur ꝙ poſſet pręſcribi xxx. annis.
vbi non agitur de tranſlatione dominii. l. ſi quis emptionis
tit. in prin. C. de pręſcript. xxx. ann. Cogita, & dic, quod me

hoc

ſior eſt ratio, quia in venditione quis non tenetur præciſe ad dandum, ſed ſuccedit obligatio ad intereſſe, quod non poſſet eſſe hic. & hoc eſt quid vult iſtæ. Et in præſcriptione xxx. ann. conſtituitur ius ſaltem exceptionis, quod non potuit in rebus ſacris & ſimilibus conſtitui. accedat glo. in l. rem alienam. ff. de contrahen. emptio.

d Adde, q huic concor. l. fin. C. de fur. & l. i. C. pro emptore. Et ſimiliter ſcienter donans rem alienam committit furtum. l. ii. C. pro donat. & ſpecies furti eſt de alieno largiri d. l. ſi pignore. §. i. per quę iura videtur, q vxor non poſſit facere eleæmoſinam de bonis viri ſui: ſed contrarium determinat Bart. in l. i. ff. rerum amo. per l. ſi ſponſus §. deinde. alias conceſſa. ff. de dona. inter virum & vxo. & gl. in c. quod adeo. q. ii. Et hæc omnia intellige eſſe vera circa venditam rem mobilem alienam: ſecus ſi vẽdatur res immobilis, quia tunc non committitur furtum, & tunc poteſt vſucapi, modo quod in ea non cadat violentia, vt infra eo. §. quod autem. & ſic debet intelligi l. rem alienam. ff. de contrahen. emptio. vt procedat in re immobili, vel mobili in qua non committitur furtum, vt ibi ſentit glo.

e Adde, quod dum hic dicitur, quod vitium furti purgatur ſi res reuertatur in poteſtatem domini quod idem eſt ſi reuertatur in poteſtatem quaſi domini, puta tutoris, curatoris, vel alterius legitimi miniſtratoris, vt infra eo. §. aliquando. & l. iii. §. quod autem. ff. eo. Et etiam creditoris pignus: nam quando res pignorata ſurripitur a domino creditori, tunc res efficitur furtina reſpectu pignoris, ideo non vſucapitur pignus, niſi in poteſtatẽ creditoris reuertatur: ſed reſpectu proprietatis non efficitur furtina ideo poteſt vſucapi, ſi vendatur alteri ab alio quam a domino. ff. eo. l. ſequitur. §. ſi rem. Vnde not. q fit furtum, & eſt res furtiua, & competit actio furti, quando extraneus rem meam ſurripit. & hoc eſt clarum. Quandoque fit furtum, & res efficitur furtiua, & tamen non competit actio furti, vt in ſeruis, vel filiis ſurripientibus rem domini vel patris. Quandoque fit furtum, & competit actio furti, ſed res non efficitur furtiua: vt cum debitor ſurripit rem ſuam a creditore, vt hic. Quandoque non eſt res furtiua, nec fit furtum, ſed agitur furti, vt cum quis perſuaſerit ſeruo alicuius vt raperet res domino, & ſeruus hoc notificauit domino, vt l. ſi quis ſeruo perſuaſerit. C. de furtis.

f Adde vnũ notab. in materia præſcriptionum, licet extrauagans, quod præſcriptio nõ currit quando inſtrumentum eſt iuratum, ſecundum ea quæ not. Butrig. ſequendo Hoſt. in c. ſi diligenti. extra de præſcri. ad hoc facit quod no. Bar. in l. nam & poſtea. §. ſi is qui temporali. ff. de iureiur.

g Gloſſ. in verbo, prædicto. quatenus loquitur de rebus vi poſſeſsis, dicit contra caſum dictæ l. ſi quis emptionis. §. ſed hęc ſuper illius quem Bar. ibi reputat valde ſingularem: & ibi habes tex. q licet res furtiuæ præſcribantur xxx. an. tamen ſecus eſt in rebus violẽtis. Et rationem differentie collige ex gl. notab. in l. ſi te. C. de infam. quam ibi Bar. notat. vide tamen l. i. §. ad hęc. C. de anna except.

h Quanto tpe cauſetur oblinio. Dic quod hoc relinquitur arbitrio iudicis, vt in hac glo. notab. & eſt gl. in l. licet. C. de acquir. poſſ. de quo Bar. in l. ſi adeo. ff. de acquir. poſſ. & per Ang. in l. furtũ. §. fundi. ff. eo. vbi eſt ſingularis glo.

i Quæ requirãtur ad hoc vt illa auth. malefidei. C. de pſcr. xxx. ann. habeat locũ vide ẽt Ang. in §. ſed iſtæ infra de act.

k Ad Saluandum dictum teſtis deponentis Semproniũ eſſe filium Caii, qui Caius iam ſit mortuus, vide ſupra quibus ex cauſis manu. lic. vel non in princi. & eſt ſimilis gloſ. in l. eius. ff. ſi cert. peta.

l Qualiter poſsit purgari vitiũ furtiuitatis rel non, tu dic (omiſsis iſtis) vt p Bar. in d. l. ſequitur. §. ſi rẽ. & eſt veritas.

1 Res fiſcales non poſſunt alienari, & ita nec uſucapi.
2 De iure canonico ut currat uſucapio, oportet quod uſucapiens in nullo tempore ſit in mala fide.
3 Beneficia tributa Auguſto, cenſentur tributa Auguſte.
4 Quid erarium.
5 Res pupilli quæ non poteſt alienari, nec etiam poterit uſucapi.
6 Fundus dotalis qui non poteſt alienari, nec etiam poterit uſucapi.
7 Error falſe cauſe impedit uſucapionem
8 Quando actus poteſt geri ſine interuentu perſone, ſi perſona inutilis adhibeatur actus non ob id uitiatur.
9 An res aliena uendita a fiſco, propria authoritate poſſit præſcribi.

§. Res fiſci. Nõ. primo. rem fiſcalem vſucapi nõ poſſe. exponitur, id eſt, vſucapi neque præſcribi poſſe: quod quidã tributum arbitrantur Imperatori ex priuilegio, ſed tamen ego puto prouenire ex iure
a communi. Nam † cum res fiſcales, hoc eſt, res Imperij non poſſint alienari, cap. intellecto. extra de iureiur. nõ poterũt etiam vſucapi. l. ſi fundum. ff. de fun. dot. l. alie-
a nationis verbo, de verbo. ſignificatio.[a] Item no. emẽtem aliquas ex rebus quæ nondũ fiſco denunciate ſunt, vſucapere & præſcribere poſſe: quia licet fiſco debite ſint, non tamen adhuc fiſci eſſe dicuntur l. i. §. an bona.
b ff. de iure fiſci.[b] Not. in verſi. nouiſsime, quod ad hoc vt vſucapio vel præſcriptio currere poſſit opus eſt rem non eſſe vitioſam. quia ſuper patiente male diſpoſito non poteſt præſcriptio vel vſucapio operari effectus ſuos. Not. in verſi. error. errorem falſæ cauſæ vſucapionem impedire: q intelligite vt dicetur cum gl. No. in ver. diuturna poſſeſsio. quod poſſeſsio quæ prodeſſe poterat defuncto, non nocet hæredi, licet illum mala fides inuadat, quod verum arbitrarer iure ciuili: iure au-
2 tem Canonico ſecus eſſet, † quia in nulla temporis parte debet mala fides inuadere præſcribentem, vt præſcriptio currat. cap. fi. extra de præſcriptio. Not. quod ſi defunctus propter malam fidem vſucapere non poterat, hæres habens bonam fidem vſucapere quoque non poterit. Et eſt ratio vtriuſque dicti. Nam quando defunctus habebat bonam fidẽ, licet hæres habeat malam, tamen non habet vt hæres, imo vt hæres dicitur habere bonam fidem: quia vt hęres dicitur eadem perſona cum defuncto, in authen. de iureiur. a mor. præſt. in
c prin. Item mala fides ſuperueniens[c] ipſi defuncto, nõ potuiſſet impedire vſucapionem, ergo nec hæred. facit. l. ij. ff. pro emptore. Ratio ſecundi dicti: quia licet hæres habeat bonam fidem, tamen non habet vt hæres, imo vt hæres habet malã: & quia hæres repreſentat defunctũ, præſcriptio non currit. No. in verſicu. item venditorem, tempora acceptoris iungi cum temporibus datoris, ad complendam vſucapionem. l. Pomponius. §. cũ quis. ff. de acquiren. poſſeſ. Not. in §. edicto. quod ille
* qui emit rem a fiſco, ſtatim eſt tutus * aduerſus quemcunque agentem exceptione, & eidem cõtra quemcunque actio competit, ſi a poſſeſsione decidat. Illi autẽ qui prætendit habere ius in re, competit infra quadriennium actio contra fiſcum. Et ſi dixeritis, quomodo poteſt fiſcus alienare? c. intellecto. extra de iureiur. Reſpondeo, quod ſiquidem velit fiſcus alienare rem Imperij, quod non poteſt, ne imperium diminuatur dicto cap. intellecto. Sed quædam ſunt quæ non ſunt Imperij, ſed debita Imperio, vt ſunt bona damnatorum, vel decedentiũ ſine hærede, quæ dicuntur in fructu Imperij, & illa poteſt alienare. Not. quod Imperator & Auguſta poteſt alienare patrimonialia. Ex quo colligitis, q Imperium non tribuitur per ſucceſsionẽ, ſed per electionẽ, de quo in cap. ad apoſtolicę, de ſen. & re iud. lib. vi. Item
3 no. q † beneficia tributa Auguſto, etiam intelligũtur tributa Auguſtæ: de quo in l. bene a Zenone. C. de quad. præſcr. in l. q principi. de leg. ij. Finaliter not. in verb.
4 erariũ. q † camera principis aliquãdo appellatur fiſcus, aliqñ erariũ, q ideo ſic diuerſimode appellatur, quia tẽpore quo Romam dominabantur, totius orbis tributa quę recipiebãt, quia modica, reponebãt in burſa. Cęterũ quia poſtea fuit auctum, repoſuerunt in fiſcũ. l. ſaccum, de furt. Et quia valde augmentata fuerunt, ita vt in ſacco non poſſent reponi, reponebantur in ede, quæ appellabatur domus eraria, quia appellatione eris vniuerſa pecunia continebatur: ideoque facta tranſlatione Imperij, appellata eſt aliquando domus eraria, ſiue erarium: aliquando fiſcus eſt appellata, camera fiſci. Iſta eſt gloſſ. in l. in prouincijs, C. de numerarijs. lib. xij. In

glo. fiſci.ibi,conſtitutus. Sed huic opin. aduerſari vide-
tur.l.fin.C.de ſacroſanct.eccle.vbi videtur quod eccle-
ſiæ vel reipub.non curra præſcriptio, niſi ſpatio centū
annorum.Solu. Illa lex corrigitur per auth. ibi poſitā,
& ita communiter tenetur. Ibi.l.viam publicam. Et
eſt ratio,quia ille qui vtitur via publica. non vtitur ra-
tione alicuius iuris in rem debiti, ſed ratione mere facul
tatis:vnde præſcriptio non currit,vt habetur in d.l. viā
publicam. Ibi.§. nec intereſt, & eſt ratio, quia cum
5 † res[d] pupilli alienari non poſsit. l. lex quæ tutores. C.
d de admin.tuto.nō poterit etiam vſucapi. l. alienationis
verbo.de verb.ſigni. Ibi.§.ſi vero expectet.Nam cū
durante patria poteſtate filius non poſsit agere,videtur
iniquū,non potenti agere tēpus currere debere. Ideoq;
ſtatutum eſt vt filio, durante patria poteſtate, tempus
minime currat.d.l.1.in fin. Ibi,l. qui contra. Et eſt ra-
tio:nam cum lex reſiſtit traditioni, vſucapio currere nō
6 poteſt.l.vbi lex.ff.eod. In fin.Et eſt ratio:nam † cum
fundus dotalis non poſsit a marito, nec etiam ab vxo-
e re alienari,non poterit etiam[e] vſucapi.§. & cum lex.C.
de rei vxorie actione. iuncta l. alienationis verbo. de
f verbo.ſignifi. Glo.in verbo,vitium.[f] Gloſ.in ver-
g bo,vſucapere.[g] In gloſſ.error. ibi, l.ij. in princi. Not.
7 quod licet † error falſæ cauſæ impediat vſucapionem,
illud eſt verum,niſi iſte error procederet ex probabili
cauſa,vt quia poſſedi rem mihi legatam ex teſtamēto,
quæ tamen erat adempta in codicillis me ignorante:hic
talis error quia procedebat ex probabili cauſa,non im-
pedit rem præſcribi.l.pro legato.ff.pro lega.Secūdo col
ligitur,quod in præſcribenda re titulo pro emptore puta
tiuo,requiritur probabilior & iuſtior cauſa, quam in
præſcribendo rem alio titulo: & hanc tenent commu-
niter doc. in l.Celſus.ff.eodem. Ratio eſt.quia iſte titu-
lus plurimum practicari conſueuit, ideo cautius circa
illum fuit prouidendum.Quis autem dicatur iuſtus vel
iuſtiſsimus error,relinquitur arbitrio iudicis. argumen.
in l.1.in fin.ff.de iur. delib. Si enim mandauero procu-
ratori meo,vt rem aliquam nomine meo emat, & ipſe
denunciauerit falſo ſe emiſſe,erit iſte error iuſtiſsimus.
l.quod vulgo.ff pro emptore.Ille enim qui credit bono
viro,excuſatur a dolo & a culpa.glo.eſt ord. & ibi Bal.
in l. Titio fundus.de conditio.& demonſtra. In fi.gl.
in verbo,continuatur.Et eſt ratio, quia quando res tra
ditur,vſucapio initium capit a perſona heredis:ſed quā-
do fuit tradita defuncto,capit initium in perſonam de-
functi:ideo nimirum ſi tempora temporibus coniungā
h tur. In glo.ſciat.ibi,quod nocet.dicite,[h] quod inquan
tum glo.dicit quod ſciebat rem eſſe legatarij,improprie
loquitur:quia licet dominium rei legate quæ erat pro-
prie teſtatoris,tranſeant ipſo iure in legatum a tempo-
re mortis,l. a Titio.ff.de fur.dominium tamen rei lega
te quę erat aliena non tranſit,vt habetur & not. in l. ſi
tibi.§.1. ff de leg. 1. & ideo debet exponi eſſe legatarij,
id eſt,ad legatarium pertinere. In glo.in verbo,inter
venditorem.ibi.§.vacuum.Colligitur ex hac glo. quod
8 † ſi aliquis actus geri poſsit ſine interuentu perſonæ, ſi
perſona adhibetur,licet inutilis,nō vitiat actum, & ideo
glo.notabilis quam commendant communiter Bal. &
alij pulchre in l.qui teſtamēto.§.i.ff.de teſta.dixit, quod
vbi in actu non requiruntur teſtes pro ſolennitate,ſi ta
men teſtes infames vel alias inhabiles adhibeantur, nō
vitiant actum, & pro eo facit l.vnica.in princi.C.de rei
i vxorie actio. In fin.glo.in verbo,emit.[i] Sed quid † ſi
9 fiſcus vendit rem alienam non vt ſuam nec vt ſibi de-
bitam,ſed ex authoritate ſua propria alienam vendit,
an vſucapio poterit habere locum? Dicite, aut vendidit
ſine cauſa, & tunc vſucapio non habet locum, quia ta-
lis res afficitur vitio furti aut violentiæ, & ideo vſuca-
pio non procedit. §.nouiſsime infra eodem. Si autē ven-
dat cum cauſa, & tunc ſtatim eſt ſecurus, vt hic. Illud
enim conſtat,principem cum cauſa rem alienam cape-
re poſſe.l.Lucius.ff.de euic.l.item ſi verberatum.§. 1.ff.
de rei vend.l.venditor.§.conſtat.ff.eod. Amplius dixe-
k re docto.in l.fin.§.fi.ff.de pig.act.quod quādo præſes k
prouinciæ eget miniſtro iuſtitiæ,vel equo ad conducen-
dum malefactorem ad ſupplicium,poteſt capere aliquē
viliſsimę vitæ,vt illud genus officij adminiſtret,et equū
ſubditi,vt ſuper eo ducatur. Eſt tamen de mercede mini
ſtro,vel de pretio domino equi prouidendum. argu.in
l.ij.C.de his qui pro prem.lib.accip. Dicit tamen glo.in
l.ſi locus in fin.ff.quemad.ſer.amit. ꝙ de conſuetudine
l reſpublica premium præſtare non ſolet. Glo. in ver-
m bo,ſtatim.[l] Glo.in verbo,actiones.[m]

ADDITIONES.

a Quid autem de rebus denunciatis & incorporatis fiſco,
quanto tempore præſcribuntur? Dic xxx. annorum, vt l.
omnes.C.de præſcrip.xxx. anno. Fallit in duobus caſibus,
puta quando hæreditas eſſet legata vel donata & incorpo-
rata fiſco:quia tunc requiritur ſpatium centum annorum
in ea præſcribenda. Item fallit,quando quis vellet præſcri-
bere fundum ſoluentem vectigal fiſco,vt l.pro.C.de fundis
patri.lib.xi.vbi uide Bart. Et idem etiam dicas de re patri-
moniali principis,vt præſcribatur xxx. vel xl. annis. l. iii.
C.de rei dominicæ vel templo.niſi eſſet talis res quā prin-
ceps ſibi reſeruaſſet in ſignum uniuerſalis dominii,quia nō
præſcribitur illo tempore,ut l.competit.C.de præſcriptio.
xxx.vel xl.annorum.ſimiliter & in reſeruatis eccleſiæ, ut
not.glo.in c.i.de cleri.egrota.lib.vi. Adde tamen, quod li-
cet res eccleſiæ non præſcribentur niſi ſpatio xxx.annorū,
quod tamen eccleſia præſcriberet rem priuati ſpatio x. vel
xx.annorum uide in authen. quas actiones.C.de ſacroſan-
ctis eccleſiis.

b Adde quod fiſcus eſt priuilegiatus in hoc,quia licet pri
uatus non poſsit vendere rem alienam in præiudicium do-
minii,quia dominus eam vendicet ab empto,vt not. in l. rē
alienam.ff.de contrahen.emptio.tamen emens a fiſco ſta-
tim eſt ſecurus,nec poteſt conueniri per dominum,vt hic,
& l.bene a Zenone.C.de quadri.præſcrip.

c Adde,id quod hic dicitur de mala fide,vt non noceat qū
teſtator erat in bona fide: hoc eſt verum, quando teſtator
tempore vitæ ſuę poſsiderat:vbi autem initium poſſeſsio-
nis fuiſſet captum in perſonam hęredis,quia teſtator bona
fide emiſſet illam rem, & poſtea hæc res fuiſſet tradita hæ-
redi exiſtenti in mala fide, tunc ipſa mala fides ſucceſſori
non nocet quando ſucceſſor erat in bona fide, illud proce-
dit in ſucceſſore vniuerſali,puta in hærede:ſecus in parti-
culari,puta emptore,vel donatario, & ſimilibus. Et eſt ratio
in primo caſu,quia etiam ſi nullus eſſet hæres, hæreditas
ipſa compleret vſucapionem: ſecus in ſingulari ſucceſſore.
in d.l.eum qui.§.in hac gl. & doct.ff.de publi.& facit l.ce-
ptam.ff.eod. Ego puto huius vltimi eſſe meliorem rationē,
quia hæres vniuerſalis cenſetur eſſe eadem perſona: ſecus
in perſona ſucceſſoris ſingularis.

• De hac materia vide Bello.notab.conſi.lii. Et quod hic
dicitur an habeat locum in alio principe quam Imperato-
re, Bello.conſi.lx.nu.8.cum ſeq.

d Adde quod res pupillorum non vſucapiuntur,donec du-
ret pupillaris ætas.l.bona fides.ff.de acquirē.ter.domi.niſi
vſucapio incepiſſet a maiori,quia tunc continuatur contra
pupillum,licet poſſet reſtitui l. Aemilius. ff. de mino. vbi
Bart. Fallit in præſcriptione longiſsimi temporis, quæ li-
cet incœperit a maiore,dormit toto tempore.l.ſicut. C. de
præſcrip.xxx. anno. licet pupillus vendens rem alienam,
præſtet cauſam vſucapiendi.l.ii.§. ſi a pupillo.ff. pro em-
pto. & dic vt ibi not. per docto. Quando autem res pupil-
li vel adulti poſsit alienari,dicunt vt l.lex quæ tutores.C.
de admi.tut.

e In re dotali conclude,quod non poteſt præſcribi,niſi an-
tequā eſſet effecta res dotalis,fuiſſet inchoata præſcriptio.
l. ſi fundum. de fundo dot. eſt enim prohibita alienatio in
præiudicium mulieris,licet teneat in pręiudiciū vendentis
l.eum vir.de vſucap.& in l.lex.de fideiuſſoribus.

f In glo.vitium. Dum dicit, vel quaſi vitium, intellige in
rebus fiſci,ita eſt tex.in l.ubi.§.ſi.ff.eod. & ita ſe declarat
glo.

glo. notabilis in l. vitia. C. de acquiren. poſſeſſ. & ad intellectum huius glo. videas omnino illam glo. & dum glo. iſta in fi. alleg. l. Pompo. §. cum quis. vide glo. in d. §. cum quis. quę indurit illam l. & reſponder.

g In glo. vſucapere. Miratur hic Nic. de Neap. ꝙ contra fiſcum preſcribatur xx. ann. a non habente titulum, quod nõ eſſet etiam contra priuatum, vt l. diutina. C. in quibus cauſ. ceſ. long. temp. præſcrip. cum ſimili. & nihil reſpondet. Puto non eſſe mirandum, quia difficilius tollitur id quod eſt noſtrum, quam id quod eſt nobis debitum, vt eſt tex. in hoc §. res fiſci. vnde res quæ ſunt priuati, non præſcribuntur ſine titulo minori tempore xxx. annis, multo minus res propriæ fiſci, quæ ſunt ſuæ, & ſibi incorporatæ, quia requiritur ſpatium xl. annorum, vt hic in glo. i. in verbo, nõ poteſt. Sed in rebus quæ non ſunt ſuæ, ſed ſibi debitę, aliter & merito ſtatuitur, vt hac glo.

h Sed aduerte, quia iſta ſolutio non ſatisfacit ad illud cõtrariũ illius. l. quęſitũ. quia in iii. reſpon. illa lex obſtat, dũ vult ibi, quod ſi teſtator bona fide alienum fundũ poſsidet, quod ſcientia hæredis ſibi nocet. & ad iſtam oppo. non poſſet ſolutio gl. accommodari. Vnde ego puto ſi dicendũ, ꝙ illa loquitur qñ ſcia hrdis nocet quo ad acquiſitionẽ fructuũ, vel quoad acquirendum ex perſona liberi vel ſerui: quia in talibus acquiſitionibus non ſufficit habere bonam fidem a principio, imo requiritur de momento ad momentum, vt eſt tex. rotondus in d. l. qui bona. in prin. ff. de acquirendo rer. domi. quicquid ibi dixerit glo. in d. l. quęſitum. & l. qui ſtic. §. fi. ff. de vſufructu. Non ſic in vſucapionibus vel præſcriptionibus, in quibus de iure ciuili ſufficit habere bonã fidem a principio vulgata l. vnica. §. illo proculdubio. C. de aſſer. tol. Et ſi quęris de ratione diuerſitatis, quare in præſcriptionibus ſufficiat bona fides a principio, nõ ſic in aliis acquiſitionibus, potes dicere, quod ratio ſit, eo quia in pręſcriptionibus ſemper agitur de vna & eadem acquiſitione: ſed non ſic in fructibus vel acquiſitionibus ex perſona ſeruorum: quia in illis agitur de nouis acquiſitionibus minutũ ſi requiritur ſemper bona fides: quemadmodum etiam in ipſis pręſcriptionibus in vitio cuiuslibet præſcriptionis requiritur bona fides. Cogita tamen an hoc ſit bene tutũ, cũ non inueniam tactum ab alio. Vel dic vt ibi dixi poſt Bart. in l. ſed & lege. §. ꝙ ſi ad initio. ff. de pet. hære.

i In glo. verb. emit. Et ad illam glo. quam aliqui libri non habent, adde omnino glo. primã in d. l. i. C. ſi aduerſus fiſ. & id quod ibi dicitur in glo. præmittas ad euidentiam huius §. Et dum glo. dicit ꝙ tria requiruntur, &c. idem dicit glo. in d. l. i. C. ſi aduerſ. fiſ. Tu vide glo. plenam & magiſtram, quæ plura requiſita ponit in l. i. in glo. magna, in verbo, omni ordine. C. de fide inſtru. & iura haſtæ fiſ. lib. x. quam allegat Nico. de Neap. hic. Et ſic not. quod ſolus titulus pro ſuo & ſic generalis, non eſt titulus ſufficiens ad cauſam præſcriptionis, niſi adſit alius titulus ſpecialis, puta pro emptore, pro donato &c. Licet igitur alius probet qđ tenuit & poſſedit talem fundum per tempus decem annorum, pro ſuo, & tanquam ſuum bona fides, & fructu collecti ſunt, non propterea eſt probata vſucapio vel præſcriptio, ex quo non eſt probatus alius titulus ſpecialis.

k An quando Poteſtas alicuius loci indiget miniſtro iuſtitiæ, vel aſino ad conducendum malefactorem, poſsit capere aliquam viliſsimã perſonã, vel aſinũ alicuius, vt illud officiũ exerceat: quod verũ intellige ſi ſit perſona vilis conditionis, alias ſecus puta in monacho qui nõ poſſet capi, vt in §. monachis. in aut. de mona. vide ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iur. Not. glo. ſing. in l. ſi locus. quæ ad hoc allegatur quod aduerſus præſcriptionẽ curſum ſine culpa ipſius cõtra quẽ currit, reſtitutio in integ. danda eſt. hoc idẽ voluit glo. in l. Attilicinus. ff. de ſer. ruſt. pręd. & tex. in l. i. §. ſi quis autem. ff. de itin. actuq; priua. Et ibi Bar. ſingulariter dicit, qđ ſi quis fuerit abſens per maximũ tẽpus non dico cauſa reipub. quod aduerſus præſcriptionem contra eum curſam reſtituitur in integ. pro quo faciunt dictæ glo. ſupra alleg.

l In glo. ſtatim quantum ad contrarium. l. nec vllam. §. itẽ ſi quis. dic qđ alias eſt in l. etiam. & pro ſol. tene ſecundam ſol. glo. quod ille §. ſit correctus. ita tenet Ioan. Fab. & Ang. de Are. hic, & Bar. in d. §. item ſi quis. Vide tamen an poſſet pro ſolutione dici, quod dum ibi dicitur aduerſus ẽt eũ dari, ſcilicet fiſcũ, non emptorẽ: vt ſic cõcordet cũ tex. noſtro, & non corrigatur: licet huic ſol. aliqualiter obſtaret, ſi ẽt cõtinuares cũ §. præcedẽti. Quantũ vero ad ſolutionẽ cõtra tex. d. l. i. C. de hęred. vend. potes dicere prout ẽt dicit Nico. de Neap. hic, qđ ibi emptor poſsit conueniri ex natura rei emptę, quo ad credita & debita, non aũt quod poſsit cõueniri eo, quia res ſit aliena, quia ad ipſam rẽ, & ſic ad hæreditatẽ nõ poſſet emptor cõueniri ſed eſſet conueniendus fiſcus. Et ita de neceſsitate oportet dicere, tenendo ſolu. quæ eſt communis ad cõtrarium præcedens, ſcilicet quod ſit correctus ille §. item ſi quis. & conſequenter quod hodie emẽs hæreditatem a fiſco non poſsit pro ea conueniri. Vide tamen omnino quæ pro ſolut. dicit Bal. ibi, ſcilicet, in d. l. i. C. de hæred. vel actio. vend.

m In gl. parua, in verb. actionea. Dic qđ iſta gloſſella eſt multũ obſcura, & negligitur per Doc. & ſi eã referas ad tex. ſuper quo eſt nõ poſsit qs dicere, videlicet qđ non dño detur actio contra dominum: quia ſi intelligas quod iſto caſu quo agitur contra fiſcũ, non dominus agat contra dominũ, eſt contrã ecõtra: quia imo ille cuius erat res eſt etiam nunc nec deſinit eſſe dominus, vt patet in priu. huius text. in verbo, dominum rei. & in verſi. aduerſus. in verbo, pro dominio. & in l. omnes. C. de quadr. præſc. & ſic dominus agit cõtra fiſcum, qui nõ eſt dñs. Puto ergo illã eſſe mẽtẽ huius gl. nam gl. non debet referri in totũ ad verbũ tex. ſuper quo eſt, ſed ſolũ in prin. Dicit ergo glo. qđ qñ agitur cõtra fiſcũ agitur cõtra emptorẽ. l. bene a Zenone. in prin. Tu dic prout dicit gl. in d. l. oẽs. in gl. fi. Poſtea ſubdit gl. noſtra, Sed Plat. in rẽ dabat hic, non dño contra dominum: intellige, dabat hic nõ in iſto verſ. ſed iſto §. nã vidimus hic quod quando aliquis emit rem alienam a fiſco, quod ſtatim eſt ſecurus ſiue agat ſiue conueniatur. Poterat ergo dubitari eo caſu quo agere vult, pone quod res peruenisset ad dominum, quo remedio ſuccurritur iſti emptori? & Pla. iſto caſu dabat illi emptori non domino actionem in rem cõtra dominum. Nec illud videatur tibi abſurdum quod datur actio in rẽ non domino contra dominum, quia idem habemus in §. ſi quis aliena. & ibi glo. in verbo, vel ia ſupra de rerum diui.

TITVLVS VII.

De donationibus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de vſuc. & ſic de vno modo acquiſitionis dominij, cæterum quia per donationem acquiruntur rerum dominia, ideo ordine competenti ſubijcitur hæc rubrica.*

1 *Donatio duplex.*
2 *Quid donatio cauſa mortis, & quomodo formetur.*
3 *Quid donatio inter viuos.*
4 *Donatio cauſa mortis tribus modis reuocatur.*
5 *Donatio cauſa mortis magis accedit contractui quam legatis.*
6 *Donatio in dubio præſumitur inter viuos, niſi in donatione aliqua mortis mentio facta ſit.*
7 *Donatio cauſa mortis in aliquibus conuenit cum contractibus.*

EſT enim. Non ſummatur, ſed diuiditur in quinque. Nam in prima continuat. In ſecunda duo genera donationis ponit. In tertia illam proſequitur & declarat. In quarta determinat ambiguitatem veterum. In quinta epilogat. Secunda ibi, donationis autem. Tertia ibi, cauſa mortis. Quarta ibi, hæ mortis. Quinta ibi, & in ſumma, ibi humanitus, id eſt mors. Not. primo donationem appellari genus acquiſitum dominij. Secundo nota.
1 eſſe † duo genera donationis, vnum quod appellatur donatio cauſa mortis, aliud quod appellatur dona-
2 tio inter viuos. Item not. † donationem quę fit propter mortis ſuſpicionem, appellari donationem cauſa mortis: & hæc formatur tripliciter. Aliquando enim

quis

quis donat cauſa mortis, nullo imminēte periculo mor
tis,ſed eſt ſanus corpore & intellectu. Secundo quis do-
nat cauſa mortis metu propinque mortis ab hoſte vel
prædone,vel quia ſubiturus eſt pericula mortis, & ſta-
tim voluit dominium transferri. Tertio,cū donat pro-
pter metum prædictum, ſed tunc dominium transferri
voluit,cum eum mors inuaſerit. hæc omnia probantur
in l.1.cum ſeq.ff.de dona.cauſa mor. & ſecundum hunc
modum vltimum non dicitur donatio pura,ſed dicitur
conditionalis, ſi moriatur. Sed quando voluit ſtatim
dominium transferri,dicitur pura donatio, ſed ſub con-
ditione reſoluenda,ſi ſuperuixerit,vt dictis iuribus no-
3 tatur.† Donatio autem inter viuos [a] dicitur, quæ nul-
a lo metu,nec vlla cogitatione mortis conficitur: & iſta
appellatur mera,pura,& abſoluta donatio,trahens for
tem a nobilitate.c.1.extra de don. ubi eſt glo.contra eos
qui ſemper accipiunt,& nihil tradunt.facit l.hoc iure.§.
4 fi.ff.eod.& dicam in §.alte.infra eo.Item nota.† tribus
modis reuocari donationem cauſa mortis: vno modo
expreſſe per pœnitentiam donatoris, & duobus modis
tacite. Primus,ſi donator conualeſcat. Secundus,ſi dona
tarius prior eo moriatur. concord.l.non omnis. ff.ſi cer
5 tum pet. Nota.† donationem cauſa mortis, legatis [b]
b aſſimilari. & conſequenter magis accedit vltime vo-
luntati quam contractui. concord.l.fina. C. de donat.
cau.mor. Finaliter no.quod ille qui donat cauſa mor
tis,intelligit potius ſe habere ſi ſuperuixerit,quam dona
tarium: & donatarium potius quam hæredem ſi mo-
6 riatur.concor.l.1.C.de dona.cau.mor. † Si autem fieret
donatio,nec apparet an cauſa mortis fuiſſet celebrata,
an vero inter viuos concepta,in dubio iudicatur dona
• tio inter viuos,* non autem cauſa mortis,niſi de morte
mentio aliqualis facta fuiſſet. Ideoque vulgariter dici
conſueuit,vbi in donatione mentio mortis habetur,il-
la donatio cauſa mortis iudicatur.l.Seia.§.1.ff. de dona.
cau.mor. In fin.glo. iſta.Si quæratur, an modus ac-
c quirendi dominium [c] per donationem ſit de iure ciuili,
an vero de iure gentium,breuiter dicite. Aliquando do-
natio incipit a præcedenti traditione, & tunc talis mo-
dus inuentus eſt de iure gen.§.per traditionem.ſupra de
rer.diuiſio.ſed approbatus eſt de iure ciuili, vt hic.Ali-
quando incipit a præcedenti ſtipulatione,vel pacto nu
do, & tunc non dicitur modus acquiſitiuus dominij,
ſed præparatiuus ad dominium acquirendum, qui nec
per pacta, nec per ſtipulationes acquiruntur dominia
rerum l.traditionibus,C.de pact. & tunc talis modus
præparatiuus,dicitur de iure ciuili et inuentus & appro
batus.§.de conſtituta. infra de act. l. ſi quis argentum.
C.eo. In fi.glo.mortis.Prioe communiter approba-
tur,vt tanquam genera proprie ſumpta in tex. ponan-
tur. In fi.eiuſdem glo.not.mortem vbique eſſe timē-
dam:quod verum intellige,vbi aliquid facinoroſe agi-
tur:vbi autem aliquid virtutis exercetur,non eſt timen
da mors.Propterea Seneca dicit, Sic diſcas, quaſi ſem-
per victurus:ſic viuas,quaſi ſtatim moriturus:nihil.n.
mali eſt in morte, dicit Cicero,propterea ne timeas illā
&c.Et legitur de morte Socratis,& Catonis,quorū al-
ter nec ad iudicium capitis veniam quæſiuit,nec iudici-
bus fuit ſupplex. In fi.glo.fi.doc.dicunt hanc glo.ma-
7 giſtralem eſſe menti tenendam: & propterea † dicunt
donationē cauſa mortis equiparari magis legatis quā
contractibus,licet conueniat cum contractibus: quia ſi-
cut illi procedunt ex libera facultate, ita & iſta. l.ſicut.
C.de ac.& oblig.tamen quia non ſumunt robur & ef-
fectum niſi per mortem donatoris, item quia poſſunt
reuocari vt diſpoſita in vltima volūtate,hic, & in l.vbi
ita.de dona.cau.mor.item quia in donatione cauſa mor
tis habet locum falcidia.l.Seia.§.fi.& ibi not. ff.eodem
quemadmodum in vltimis uoluntatibus auth.ſed cum
teſtator,C.ad leg. Falcid. propterea iudicarunt pruden-
tes accedere magis vltime uoluntati,quam contractui:
de quo in §.fi.de do.& l.ij.de dote præleg.

ADDITIONES.

a Et ſic habes,q vbi non ſit mentio mortis,q dicitur dona
tio inter viuos:q eſt verum,niſi ex aliis coniecturis appa-
reret donantem velle donare cauſa mortis, de quibus con-
iecturis habes per gloſ.in l.Seia.ff.eod.& l.iiii.C.de dona.
cauſa mortis.

b An donatio cauſa mortis magis equiparatur contra-
ctui quam vltime voluntati, de hoc vide per gloſſ. in l. ii.
ff.de dot.præle.& Bald. in l. licet.C. de pactis, vbi ponit
diſtinctionem.

• Quomodo cognoſcatur donatio,& quid in dubio,uide
Bello.conſi.lai.nu.18.

c An modus acquirendi dominium ſit de iure ciuili uel gē
tium & habetur in l.donari.ff.de don.tit.generali.

1 *Quomodo diſtinguatur donatio cauſa mortis a donatione in-
ter viuos.*
2 *Donatio perfecta regulariter non reuocatur.*
3 *Donans præciſe compellitur ad tradendum donatario rem donatam.*
4 *Bonum eſt argumentum de contractu venditionis ad donationem.*
5 *Ea donatio eſt inſinuanda que excedit quingentos aureos.*
6 *Donatio fieri poteſt per verba futuri temporis.*
7 *Nudo pacto poteſt fieri donatio ſiue inter uiuos ſiue cauſa mortis.*
8 *Quomodo donator teneatur de euictione.*
9 *An dari poſſit donatio que non incipiat a promiſſione.*
10 *Donatio remuneratoria non requirit inſinuationem.*
11 *Verum remiſſio exceptionis habeat vim donationis.*
12 *Ius reuocandi donationem ex cauſa ingratitudinis non tranſit in
hæredem.*

§. ALic autem. Donatio inter viuos nuda
a voluntate [a] perficitur,& perfecta temere non reuocatur,niſi iuſta cau-
ſa ſubſit. Et ſi excedat ſummam quingen-
torum aureorum,inſinuanda eſt.h.d. Diui
ditur in quatuor. In prima ponit donationem quæ non
ſit mortis cauſa. In ſecunda ponit,qualiter fiat donatio
inter viuos. In tertia ponit,quæ donatio ſit inſinuanda.
In quarta ponit,ex quibus cauſis donatio poteſt reuo-
cari. Secunda ibi,perficiuntur. Tertia ibi, & cum retro.
Quarta ibi,ſciendum tamen eſt. No.primo donatio-
nem inter viuos dici, in qua non interuenit cogitatio
mortis.& hic ſumitur idem q no.gloſſ.& doc.in l.Seia
1 ff.de dot.præle.q † vbicunque interuenit mentio mor-
tis,illa dicitur donatio cauſa mortis:de quo in l.quæ do-
tis.ff.ſol.matr. Secundo not.donationem inter viuos
non equiparari legatis. Et hæc eſt alia differentia inter
donationem cauſa mortis,& donationem inter viuos.
2 Tertio no.q † donatio perfecta regulariter * reuo-
• cari non poteſt.l.perfecta.C.de don. cum ſimil. Item
no.donationem inter viuos perfici nuda voluntate,ſi-
ue in ſcriptis,ſiue ſine ſcriptis, licet olim requireretur ſti
pulatio:de quo in l.ſi quis argentum.C.de don. Item
3 no.† donantem compelli poſſe ad tradendum rem do-
natam præciſe,& ſic quod contractus a principio &c.l.
ſicut.C.de act.& obl.l.in commodato.§.ſicut.ff.eo.Do
natio enim ex mera liberalitate a principio procedit.et
ſi interueniat modus,conditio,vel cauſa,proprie nō dici
tur donatio.l.hoc iur.§.1.ff.eo.& c.1.extra eo. Itē no.
4 † eſſe bonum arg.de contractu venditionis ad donatio
nem, vt ſicut venditor compellitur rē tradere cauſati-
ue,ita ēt donator præciſe:,q qualiter intelligatur vide-
mus in gl. Not.ibi,pleniſſimū et perfectum robur.pro
opinione aliquorum nouiſſimorum,qui dixerunt ex ip
ſa donatione oriri actionem ad exemplum venditionis
licet in contrarium ſit communis opinio, quod oriatur
condictio ex l.ſi quis argentum.C.de do.non autem ex
ipſa donatione facta nudo pacto.Idem tenuit glo.in d.
l.ſi quis argentum.& in l.ſi cum mihi ff. de dolo. Itē
not,

5 not. † donationem non indigere inſinuatione, hoc eſt,
non oportere fieri in actis vel coram iudice, niſi exce-
dat ſummam quingentorum aureorum. facit l. pen. C.
eo.tit. Item not. donationem reuocari poſſe ex cauſa
ingratitudinis,l.fi.C.de reu. do. & ſtatim videbimus in
glo. In glo.manifeſtauerit,ibi, §. ſtipulatio. colligitis
6 concluſionem,videlicet † donationem fieri poſſe per
verba futuri temporis,quod tenet Azo in ſumma,de do.et
tenet glo.in l.ad eum.in prin.ff.eo.tit.& in hoc concor-
dat cum ſtipulatione.Poteſt etiam fieri per verba præ-
ſentis temporis,& in hoc diſcrepat a ſtipulatione.Nam
magna eſt dubitatio, vtrum ſtipulatio poſsit fieri per
verba præſentis temporis,puta ,promitto quod do tibi
fundum:de quo per Bar.in l.v.§.ſtipulatio.ſupra alleg.
& hic eſt glo.quod verba infinitiui temporis trahuntur ad
omne tempus. Ibi,cum nudo pacto fiat. Hoc eſt ve-
rum de iure nouo:de iure autem veteri requirebatur ſti
7 pulatio.d.l.ſi quis argentum.§.pen.Nunquid † ſit idem
in donatione cauſa mortis, quod fieri poſsit nudo pa-
cto? habetis glo.quod ſic,in l.cum pater.§. Meuius. de
leg.ij.& l.ij.C.de iure do.quam ſequuntur communiter
Doct.licet quidam nouiſsimi reprobent , moti ratione:
quia lex illa venit corrigenda , ideo non trahenda extra
caſum ſuum. Vnde cum loquatur de donatione inter vi
uos,non debet trahi ad donationem cauſa mortis. Ad-
dite duas limitationes ad l.ſi quis argentum.quod illa l.
locum habet , quando in donatione venit aliquid dari
ſecus ſi fieri.Item haber locum tantum in donatione ve
ra,non autem præſumpta.Has limitationes ponit Guil.
in l.iuris gent.§.ſed cum nulla.ff.de pact. motus illa ra-
tione:quia illa lex venit corrigēda,& ideo extra caſum
ſuum trahenda non eſt d.l.præcipimus.C.de appe. In
fi.l.tale pactum.Poteſt intelligi quod pactum ſibi fie-
ret per verba futuri temporis ſaltem tacite.nam hęc ver
ba,Profiteor te non teneri habent vim pacti de non pe
tendo. In glo.venditionis.ibi ſicut . Hanc expoſitio-
nem ſequuntur Doct.Et de hoc articulo,vtrum vendi-
tor teneatur præciſe dare rem, vel ſoluendo intereſſe li-
beretur dicite vt l.i.in prin.ff.de act.emp. In fin.Hanc
diſtinctionem ſequitur quaſi vbique ipſa glo.in l. i. hic
allegata,& in l.ij.C.de euict.in l.Iulia.§.qui fundum. de
verbo.obliga.in l.Ariſto.hic alleg.in fin. ſui, & eam ſe-
8 quuntur omnes Doct.ſaltem citramontani. † Ratio dif
ferentiæ,quare magis teneatur de euictione,quando do
natio incipit a pacto, quam quando a traditione , dicit
Bar.quod eſt talis:Nam promiſsio,quę interuenit in do
natione,eſt promiſsio de dando dono.l. ſenatus . §. i. de
dona.cau.mor.donatio enim dicta,quaſi doni datio:&
ideo talis promiſſor de dando non liberatur, niſi rem ſe
cerit accipientis l.vbi autem non apparet.§.fin. de ver-
bo.obl.l.fi.de cond.ob.cau.§. ſic itaque . infra de actio,
Sed quando donatio incipit a traditione , tunc eſt clarū
non interuenire promiſsionem,& ideo hoc caſu non te-
netur de euictione:ſemper tamē ſi interuenit dolus,agi-
tur actione de dolo ad particulare intereſſe,puta ad ſum
ptus d.l.Ariſto. Ponebat Bar.vnam differentiam inter
actionem de euictione quæ datur ex donatione, & in-
ter eam quæ datur ex venditione.Nam dicit ipſe,in ven
ditione oriri nouam actionem de euictione:quia prima
ſublata eſt per ſolutionem rei venditæ.ita voluit glo. in
l.ſi cum fundum.§.i.ff.de cōtrahenda emptio. Sed actio
de euictione,quæ oritur ex donatione,quę incipit a pro-
miſsione,eſt ipſa vetus actio,quæ a principio fuit : quia
promiſſor de donando nunquam fuit liberatus, quia rē
non fecit accipientis.quod eſt vtile propter præſcriptio-
nem & formationem libelli:videte hoc per Bar.in d.l.
9 Labeo. Sed not. † quomodo eſt dare donationem,
quæ non incipiat a promiſsione? Nam ſi dicamus do-
b nationem incipere a mera traditione[b],nunquam tranſ-
fertur dominium ; quia nuda traditione nō transfertur,

Solu.Debemus intelligere de tali traditione,in qua præ
cedit ipſa conuentio ſaltem ordine intellectus , licet non
in ordine verborum.& talis conuentio tacita quæ pre-
cedit ordine intellectus , habet importare translatio-
nem dominij , non autem parere actionem de euictio-
ne. In gloſſ. inuenit . ibi , ſi donat Imperator , Hoc
verum , ſiue expreſſe donet per modum donationis,
ſiue per modum priuilegij . Ita not. in l. i. iuncta gl. C.
de quadri. præſcrip. In fin. addite alium caſum in quo
a non requiritur inſinuatio[a], puta † quando donarem in
10 remunerationem beneficij mihi facti , quia eſſem obli-
gatus obligatione ad antidora:de quo in l.ſed ſi lege. §.
conſuluit.de peti. hære. Nam talis donatio non indiget
c inſinuatione[c] eſt glo.no.in l.Attilius Regul.ff. eo. titu.
quam glo.limitauit Ang.in d.§.conſuluit . quando talis
donatio proportionaretur beneficio accepto: alias autē
ſi excederet, bene requireretur inſinuatio . Idem eſſet ſi
donares alicui qui fidem obſeruaſſet tibi:nam tunc non
requireretur inſinuatio , nec haberet locum hoc caſu li-
mitatio Ang. quia beneficium impenſum pro cauſa ſa-
lutis non poteſt inſinuari.caſus eſt in l.ſi pater.§.i.ff. eo.
11 Vtrum autem † remiſsio alicuius exceptionis quæ ha-
bet vim donationis.l.ſi quis delegauerit. de noua. indi-
geat inſinuatione? glo.eſt quod ſic,in l. ſi quis obligatione.
ff.de reg iur. In glo ex cauſis.ibi,l.fin.Illa lex optime
enumerat cauſas,ex quibus donatio reuocari pōt. Et
12 not. quod † ius reuocandi donationem ex cauſa ingratitu-
dinis,non tranſit ad hæredem donatoris : quod eſt not.
nam alias regulariter obligationes & actiones defun-
ctorum tranſeunt ad hæredes,& contra hęredes,in quā-
tum ad eos peruenit.l.hæredibus ff. de dolo.Hoc tamen
intelligo verum quando donator habuiſſet facultatem
reuocandi donationem, vt quia ſciuiſſet cauſam ingra-
titudinis,alias autem ſecus.arg.l.in confirmatione.& l.
vtilitatem.ff.de aut.tuto.facit quod not.in l.omnino.ff.
de inoffi.teſt.& in c.dilectus.extra de dila.& per Iac. de
Belui.quib.mod.feu.amit.in vſib.feu.Item crederem cū
limitatione prædicta,quod donator non poſsit reuoca-
re donationem propter cauſam commiſſam per ipſum
donatarium:& ita ſentit d. l.fin.cum dicit, ad primas tā-
tummodo perſonas,quod intellige, ſiue donātis ſiue do
natoris. Et per hoc inquit ibi gloſſ. quod dominus non
poſſet auferre feudum filio vaſalli,propter felonia'm ip-
ſius vaſalli, ſi ipſi vaſallo quæſtio mota non fuiſſet . de
hoc dicite plene vt in l.i.& fin.C.de reuo.don.& in l. ij.
C. de lib. & eorum lib. Ibi , aliud in libertate . Hoc
euenit propter maximum præiudicium libertatis.argu.
in l. libertus . de reg. iur. in fin. Dicite de hoc vt in iu-
ribus allegatis.

ADDITIONES.

a Adde,quod hæc donatio perficitur ſolo conſenſu,limi-
tat Bar.in l.iuris gen.§.ſed cum nulla.ff.de pactis. eſſe verū
quādo donantur res vel pecunia. ſed vbi donaretur factum
tunc non corriguntur iura antiqua per dictam l.ſi quis ar-
gentum.§.penul.C.eodem.ſcilicet quod perficiatur ſolo con-
ſenſu,imo tūc requiratur ſtipulatio vel traditio ſicut olim.
Item adde quod donatio quæ fit in certam perſonam.requi
rit præſentiam donantis & donatarii:ſecus ſi in incertā per
ſonam,vt habendo rem pro derelicto,vt ſupra de rerum di-
uiſio.§.hoc amplius.& l.quod ſeruus.ff.de ſtip.ſeruo.

a Vide Bell.conſilio xxix.vbi vult quod nec reſcripto princi-
pis reuocetur.

b An quando donatio incipit a traditione,donator tenea-
tur de euictione.Die omnia iſta vera,quando non eſſet per
donatorem promiſſum expreſſe de euictione : quod ſi fuiſſet
promiſſum, obligatur , ſiue incipiat a traditione , ſiue alio
modo.l.i.l.C.de euict.

a An etiam requiratur inſinuatio in donatione quæ reſul
tat ex confeſsione dotis facta conſtante matrimonio, vide
Bello.conſilio iiii.

e Adde, q ubi excedit ſummam quingentorum aureorum, debet inſinuari in actis, & in ſcriptis redigi coram publicis perſonis vel coram iudice, vt hic in glo. in verb. inſinuatione. Si tamen fiat in præſentia iudicis in iudicio, dicitur ſatis inſinuari, abſque alia interpoſitione decreti, vt C. de præd. curialium lib. x. Qui autem ſi fiat donatio mediante ceſſione, ſ. cedendo iura alteri contra debitorē vltra quingentos aureos, an in tali donatione requiritur citatio debitoris? Tenet Bar. q nō per l. iii. §. duę cauſ. ff. de minori. Dic melius, per l. iii. §. ſi cauſa cognita. ff. de bono. poſſeſſ.

1 *Non debent ægre ferre ſeniores, ſi aliquando a iunioribus reprehendantur, cum ſint perſpicaciores.*
2 *Nomina rebus debent conuenire.*
3 *Quare dictus Accurſius.*
4 *Illud dicitur alteri exequari, quando virtus alterius alteri attribuitur.*
5 *Dos non poteſt alienari etiam muliere conſentiente.*
6 *An veſtes quas maritus dedit vxori et computentur in dotem, quando eſt locus repetitione dotis mortuo marito.*
7 *Si mulier dedit in dotem linteamina, & veſtes ſint contritæ, an ſint reſtituendæ vt extant.*
8 *In quantum tempus ſit dos reſtituenda.*
9 *Si mulier quæ dedit mille in dotem & mortuo marito ſtetit in domo hæredis, an poſſit cum dote petere fructus dotis.*

5. ESt & aliud. Donatio propter nuptias, quæ olim ante nuptias vocabatur, non ſolū cōſtante matrimonio augeri pōt, ſed ētiam initiari, & donationi eſt exequata a. h. d. Diuiditur in tres. Nam in prima
a ponit conſtitutionem iuris antiqui. In ſecunda ponit conſtitutionem Iuſtiniani. In tertia ponit conſtitutionem nouam. Secunda ibi, ſed primus quidem. Tertia ibi, ſed nos. Not. primo tertium genus donationis, quod olim appellabatur ante nuptias, hodie vero propter nuptias appellatum eſt. Et hoc appellatur genus prout Legiſtæ accipiunt, qui dicunt illud appellari genus, quod prædicatur de pluribus numero differentibus. Si autem aſſumitur genus prout accipiunt Dialectici, quod ſcilicet prædicatur de pluribus ſpecie differentibus, hoc non appellaretur proprie genus: de quo in l. eum qui ædes. ff. de vſucap. Not. in verbo, iuuenibus, quòd quanto iuniores, tanto perſpicaciores, vt dicit Priſcianus, & gloſſ. in l. Gallus.
1 de liber. & poſthum. † Not. etiam ægre ferre debent ſeniores, ſi a iuuenibus, qui interdum ſubtilius inueſtigant, reprehenduntur. l. potioris. C. de offic. rect. pro. Adoleſcentis tamen officium eſt, vt inquit Cicero, maiores natu vereri. & facit l. ſemper. de iur. immunit.

Item not. Iuſtinum fuiſſe patrem Iuſtiniani, concord. §. penult. infra qui teſtamen. fa. poſſ. Alibi tamen legitur, eidem Conſtantinum fuiſſe genitorem, de quo in Can. habeo. xvi. diſtin. dixi ſupra in rubr. proœmij, ideo non repeto. Item not. quod donatio quæ olim ante nuptias appellabatur, hodie propter nuptias eſt nuncupata. Not. huiuſmodi donationem non ſolum ante nuptias conſtitui poſſe, & conſtitutam augeri, ſed conſtitutam contracto, matrimonio initiari. poſſe.

Item not. hanc donationem exæquatam eſſe doti, vt ſicut dos ante matrimonium conſtitui, & contracto matrimonio initiari & augeri poteſt, ita donatio. Exequatur & in alio: quia huiuſmodi donatio qualitercunque conſtituatur, quantitatem dotis nullo modo excedere poteſt. l. fina. cum ſua authentica. C. de donatio.
a ante nup. Not. † nomina rebus [b] debere conuenire:
b quo eſt verum in nominibus appellatiuis: in nominibus vero propriis non eſt habenda cura. l. fina. C. de conſti. pec. & propterea dixit gloſſ. in rubr. ſoluto matrimonio, quod eorum quæſtio pertinacibus eſt relinquenda. Decet tamen bono nomine licet proprio, appellari. l. factia: §. ſi in danda, ff. ad Trebellia. vbi gloſſ. letatur

3 † de nomine Accurſii, eo, quia occurrit contra tenebras iuris ciuilis. Et idem eſt in nominibus deriuatiuis: non enim ſequitur, iſte appellatur Bologninus, ergo eſt de Bononia. l. fina. cum gloſſ. ff. ad municip. de quo in rubri. ff. ſoluto matrimo: & l. ſi quis in fundi vocab. de leg. i. In gl. exequentur. ibi §. i. colligitur tria per ordinem. Primū, quod, illud dicitur alteri exequari, quā-
4 do virtus alterius alteri tribuitur, & econtra. Propterea dixit Bar. in l. i. ff. de leg. i. quod ſi ſtatuto caueatur, vt populares nobilibus exequentur, debet intelligi, vt fauores & priuilegia nobilium concedantur popularibus, & econtra. Secundo colligitur, q dos non poteſt alienari per maritum etiam muliere conſenſum præ-
5 ſtante. Circa quem articulum dic: † Aliquando res datur in dotem inæſtimata, & tunc proprie appellatur dotalis, & non poteſt a marito alienari etiam conſentiente vxore: hoc enim prohibuit lex Iulia fauore publico. §. & cum lex. C. de rei vxo. act. l. i. & per tot. ff. de fund. do. Aliquando datur res in dotem æſtimata, vt hic, aut datur æſtimata ita quod talis æſtimatio facit contractum dotis tranſire in nouam formā contractus, ſcilicet emptionis, & tunc poteſt alienari a marito etiam muliere non conſentiente. l. iubemus & auth. ſiue a me. C. ad Velle. Ratio, quia hæc res æſtimata non dicitur dotalis, ſed propria ipſius mariti l. quoties. de iure dotium. Et ſi diceremus, ſi eſt propria mariti, cur requiritur conſenſus mulieris? Dico q requiritur propter ius hypothecæ quod habet mulier, ſicut habet in cæteris rebus mariti. Aliquando datur res in dotem æſtimata, non vt æſtimatio faciat emptionem, ſed vt deberetur intereſſe vxori in caſu, in quo res fuiſſet facta deterior. l. ſi inter virum. C. de iur. dot. & hoc caſu poteſt res ſic æſtimata alienari a marito muliere conſentiente. gl. eſt ſing. in l. ſi æſtimatis. ff. ſolu. matr. & illam ſequitur Bar. & Bal. Hęc omnia ſunt iure ciuili vera, iure autem canonico alienari poteſt dos conſentiente muliere: & hoc verum, ſi iurauerit. c. licet mulieres. de iureiurand. lib. vi. Item hoc verum, ſi maritus habeat alia bona. de quibus pro reſtitutione dotis mulieri conſuli poſſit. not. gloſſ. in c. cum contingat extra de iureiur. & dicit Bal. quod eſt optimum conſilium. Dicunt tamen Canoniſtæ in c. dilectio. extra de iureiu. quod ſi mulier iuraſſet nunquam conſentire alienationi dotis fiendæ per maritum, ſi poſtea conſentiret & iuraret, alienatio eſt nulla, quia ſecundum iuramentum appellatur periurium. gl. eſt ordinaria in c. licet mulieres. de iureiuran. & dicit Bald. quod eſt optimum conſilium pro mulieribus quę infeſtantur a maritis vt conſentiant alienationi rerum dotalium. Quid autem econtra, an poſſit mulier [illegible] dotem conſentiente marito? Dicite quod ſic, ſi talis alienatio cedat in vtilitatem vxoris, ſi forte illa velit emere prędia vberiora quæſtu. iſte eſt tex. in l. ij. ff. de iure do. quia videtur hoc caſu res reſtituta a marito vxori. ideoque dotalem eſſe deſiiſſe: de quo per Bart. in l. ſi æſtimatis rebus. ff. ſolut. matrimo. Tertio not. quod quemadmodum dos mortuo marito eſt reſtituenda [c] vxori, vel
c
d eius hæredi, ita donatio propter nuptias [d] mortua vxo-
6 re eſt reſtituenda marito. † Sed pone, maritus bene veſtierat vxorem ſuam, mortuo marito petit vxor dotem & veſtes, hæredes volunt computare veſtes in dotem, quæritur quid iuris. Varij varia dixere, ſed illa eſt communis ſententia, vt diſtinguatur; Quędam ſunt veſtes pretioſę & feſtiuę, & illę non ſunt reſtituendæ. alleg. l. ſed ſi vir lana. de donatio. inter virum & vxorem. l. hoc legatum. de leg. iij. alleg. Bal. l. ſi vt certo. §. interdum. ff. cōmo. Quędam ſunt veſtes viles & quotidianę, & illę cedūt lucro vxori. Ratio ſecundū Bar. quia natura harum rerum quę continuo ſunt in vſu, ea eſt, vt vſus trahat ad ſe proprietatem. l. ij. ff. de vſufru. earū rerū quę vſu conſu. alle. l. medico. §. pen. de au. & arg. leg.

Item

Item dixit Bald. ſi eſſent veſtes nobiles, ſed illas veſtes vxor pro ſuo honore & mariti continuo portabat, vt quia vxor Doctoris vel militis, & ita dicit Bal. ſe conſuluiſſe. Et idem dicit Bald. in lectis de quo in l. in his. ff. ſolu. matri. vbi ſentit gloſſ. quod mulier debet dormire
7 in lecto ſeparato a marito. Sed adhuc dubitatur: † Bona mulier tradit in dotem lectum & veſtes & linteamina pro quinquaginta libris, moritur maritus, res ſunt contritæ & quaſi conſumptæ, petit dotem: hæredes mariti volunt reſtituere res prout extant, illa dicit eſſe quaſi conſumptas: replicant, ipſe ſunt contritæ & conſumptæ vſu tuo: quæritur quid iuris? Dicite, quod valor rerum eſt reſtituendus. l. plerunque. in fin. ff. de iure dotium. l. cum inter virum. C. eod. not. Bald. in l. æſtimatæ ſunt ſolu. mat. & dicit menti eſſe tenendum pro
8 bonis ruſticanis. Sed intra † quantum tempus eſt dos reſtituenda vxori mortuo marito? Dicite breuiter, aut iſta dos conſiſtebat in rebus immobilibus, & eſt ſtatim reſtituenda: aut conſiſtebat in rebus mobilibus, & tunc poſt annum eſt reſtituẽda. §. ex actione. de rei vxo. act. Sed hic dubitatur: Mulier dedit in dotem mille, marito mortuo ſtetit per annũ in domo hæredis mariti, elapſo anno petit dotem, & fructus dotis, quæritur an poſſit? Glo. dicit quod non in l. diuortio. ſol. matri. quia. iſta dilatio anni data a l. hæredibus mariti, ad ſoluendum dotem in rebus mobilibus conſiſtentem, nihil prodeſſet hæredibus mariti: quod abſurde diceretur. Sed pulchre dubitatur: Pone quod dos erat in rebus immobilibus, ita q́ ſtatim mortuo marito erat reſtituẽda: mulier fuit alita in domo hæredum mariti an poterit petere dotem & fructus? dic quod ſic, niſi quatenus vxoris extitiſſent: de quo in d. l. diuortio. ſolu. matri.

A D D I T I O N E S.

a Adde, quod æquiparatur doti in conſtituendo, & agendi modo & in pactis lucrorum, & in reſtitutione & dominio, prout in d. l. ſi. not. Et ſi dos eſt aucta, ſimiliter & donatio debet augeri, dummodo augmentum fiat in re immobili vel in pecunia, & mulier in illo augmento non vtetur priuilegio dotis contra creditores: quia eſt præſumptio iuris & de iure, q́ hæc augmentatio fuerit facta in fraudem creditorum, contra quam non admittitur probatio in contrarium, niſi per confeſsionem, vt in authen. de æqual. dot. §. illud. coll. a. vi. de quo per Bart. in d. authen. ſed non neceſſe. Et ſicut poteſt dos augeri & ante & poſt, ita hæc donatio. Et ſic patet quod licet conſtante matrimonio non teneat donatio ſimplex inter virum & vxorem, tamen tenet donatio propter nuptias, vt in c. vlti. de dona. inter virum & vxorem. & poteſt etiam maritus conſtituere vxori dotẽ de ſuo, maxime quando ipſe eſſet ruſticus & diues, & vxor nobilis & pauper l. ſi voluntate. C. de dotis promiſsio. Et vt quartam partem debet vir lucrari de dote, ita debet etiã vxor lucrari de donatione propter nuptias, vt in authen. æqualitas, cum authen. ſequen. C. de pactis conuen. Et adde, q́ hodie conſuetudo non ſeruat vt talis donatio conſtituatur vxori, vt vult glo. in d. auth. æqualitas, & vide Bald. in auth. dos data. C. de dona. propter nuptias.

• Ex hac exequatione plures ſequuntur effectus, vt per Bello. conſi. xvii. inter alios, quod ſtatutum de lucrãda dote habet locum in donatione propter nuptias.

b Nomina debent conuenire rebus. Adde tamen, quòd ſola nominis conſuetudo non ſufficit ad probationem. Vnde licet quis vocetur bonus: per hoc tamen non ſequitur quod ſit bonus, ſed bene aliquid operatur, vt dixit glo. in l. ſi. §. pen. & ibi Bar. ff. ad munic. vide ſupra de tute. in princ, & Bar. in rub. ff. ſol. matri.

c Adde q́ regulariter reſtitutio dotis non debet fieri conſtante matrimonio, niſi in caſibus notatis in l. quamuis. ff. ſol. mat. & illis caſibus poteſt vxor vendere.

d An autem hæc donatio propter nuptias debet inſinuari, ſi excedat ſummam quingentorum aureorum, ſicut donatio ſimplex. Dic quod de iure antiquo ſic, vt l. fina. C. eod. niſi fuiſſet patris auxilio deſtituta. l. minoribus. C. de dona. ante nup. Sed hodie mulier donans non cogitur inſinuare, ſed maritus ſic, alias non lucratur partem dotis ex pacto, de quo in authen. de curſu. C. de don. ante nup. & ibi Bal. licet hodie hæc donatio non ſit in vſu, vt vult gloſſ. in authen. æqualitas. C. de pact. conuen.

1 *Fauore libertatis quis cogitur uendere rem ſuam.*

§. ERant autem. Finaliter not. ex §. erant. q́ licet olim portio domini liberantis ſeruum a ſeruitute accreſceret alteri condomino, hodie tamen non accreſcit, imo ſeruus liber efficitur pleno iure, ſi tamen alteri condomino pretium portionis ſue offer-
1 ret. Ex quo colligitur caſum, † in quo quis tenetur vendere rem ſuam: & hoc eſt ſtatutum fauore libertatis, vt hic, & l. 1. C. de communi ſeruo manumiſ. & faciũt quę habentur in l. fi. §. fi. ff. de pigno. actio. Et præterea non obſtat l. nec emere. C. de iure delib. quia ibi regula ponitur, quæ hic fallit. Ratio fallentiæ in fauore libertatis fundata eſt, vt ſupra plene dixi.

T I T V L V S VIII.

Quibus alienare licet vel non.

CONTINVATVR. *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt quemadmodum dominia rerum acquirantur, ſequebatur uidere quemadmodum acquiſita alienentur: ideoque intitulauit. Quibus alienare licet, Vel aliter: Supra uiſum eſt quemadmodum per alienationem dominia rerum trãsferuntur, uerum quia ſunt aliqui qui alienare non poſſunt, ideo de his tractaturus intitulauit, quibus alienare licet vel non.*

1 *Dictio, Aliquando, eſt dictio exceptiua, præſupponens regulam in contrarium.*
2 *Melius eſt parum patrimonii uendere, quam uſuris inuoluere.*
3 *Ratio quare conſenſus mulieris nihil prodeſt ad obligationem aut alienationem dotis.*
4 *Creditor licet non ſit dominus rei pigneratæ, poteſt tamen rem pigneratam alienare. quod diſtingue ut ibi.*
5 *An ualeat conuentio, ſi ſcholaris acceperit pecuniam mutuo ſub pignore, ut ſi conſtituto tempore non ſolueret, quod pignus habeatur pro uendito.*
6 *Res in dotem data æſtimata non poteſt alienari.*
7 *An res mobilis data in dotem alienari poſſit.*
8 *Quomodo maritus aut uxor habeant dominium rei dotalis.*
9 *An alienatio dotis facta a marito conſentiente uxore, confirmetur iuramento ipſius uxoris.*
10 *Contractus tranſit ad hæredem cum robore ſuo.*

ACcidit aliquando. Maritus fundum dotalem Italicum ſiue prouincialem, inuita muliere ſiue conſentiente,[a] alienare vel obligare non poteſt, licet aliter lex Iulia ſtatuiſſet. h. d. Diuiditur in tres. Nam in prima ponit dictum bimembre. In ſecunda proſequitur primum membrum. In tertia ſecundum. Secunda ibi, nam dotale. Tertia ibi, contra autem. Item ſecunda ſubdiuiditur in duas: nam in prima ponit conſtitutionem legis Iuliæ, in ſecunda illam corrigit in duobus capitulis. Secunda ibi, quod nos. No. primo, regulariter dominum alienare, & non dominum alienare non poſſe. Hæc regula probatur hic in verbo, ali-
1 quando, † quę eſt dictio exceptiua, pręſupponens regulam in contrarium. aliquando. ad Velle. & probatur in l. traditio. ff. de acquir. rer. dom. Item no. conſtitutionem legis Iuliæ, quæ quinque ſtatuit: tria expreſſe, in quibus

quibus appobatur: duo tacite, in quibus reprobatur.
b Statuit ergo primo, fundũ dotalem [b] Italicum non poſſe alienari: & in hoc approbatur, & bene. Ex quo infertur tacite a contrario ſenſu, ꝙ fundus dotalis prouincialis alienari poteſt: & in hoc male. Secundo dixit expreſſe, ꝙ fundus dotalis inuita muliere alienari non poſſit: & in hoc bene. Ex quo infertur, quod fundus Italicus dotalis alienari non poteſt, muliere cõtradicente, & hoc l. Iulia: quinimo nec prouincialis, etiam ea volente, ex conſtitutione noua. Item nec obligari, ſiue ea volente ſiue contradicente, & hoc tam lege Iulia, quam conſtitutione noua. Item not. quod lex Iulia facilius permittebat rem dotalem alienari, quam pignori obligari. Et
a potuit forte ratione moueri: quia [a] melius eſt partem patrimonij vendere, quam vſuris incumbere, argum. l. ſi pupillorum. §. ſi prætor. ff. de rebus eorum. Item
3 not. rationem, † quare conſenſus mulieris nihil prodeſt ad obligationem, vel ad alienationem dotis, vt fragilitas ſexus mulieribus non noceat. Addite aliam rationẽ, quia publice intereſt mulieres eſſe dotatas, ad ſobolem procreandũ, l. i. ſol. matri. l. ſi iure. C. qui pot. in pig. hab.
4 Not. † creditorem, licet dominus rei pignoratæ non ſit, tamen alienare poſſe. Circa quod diſtinguite tria membra. Aut debitor pignorauit rem, tributa ſibi poteſtate alienandi, & tunc poteſt alienare, vt hic: nõ in virtute dominij, quia ſit dominus, ſed in virtute cõuẽtionis, quia videtur a debitore conſtitutus procurator ad vendendum. l. ſi pignori in fin. ff. famil. erciſcun. Aliquando nihil conuenit de vendendo, & tunc facta denunciatione debitori, vt rem exigat aliter quod vendetur elapſo biennio a tempore denunciationis, tunc poterit alienari, non in virtute dominij, ſed in virtute poteſtatis a lege tributæ. l. fin. C. de iur. dom. impet. Aliquando conuenit vt non venderet rem pignoratam creditor, & tũc trina denunciatione facta cum lapſu biennij, alienare
c poterit. l. ſi conuenerit. ff. de pigno. actio. [c] Sed pone
5 quod † ſcholaris bonus, qui expectat a domo viaticum, pignorauit rem pacto appoſito, ꝙ ſi infra tempus non redemerit intelligatur vendita creditori pro pretio exburſatæ pecuniæ, an talis conuentio valeat? dicite quòd non, quia ſapit naturã vſurariæ prauitatis. l. fi. C. de pac. pig. Succurri etiam voluit lex fragilitati & neceſſitati debitorum, qui propter recipiendas pecunias, quaſcunque pactiones quæ creditores placerent inirent facile. Quinimo nec talis conuentio iuramento confirmatur. c. ſignificante. extra de pig. Secus ſi conuentionẽ in hunc modũ inirem. Pignoro tibi librum, pacto appoſito, ꝙ ſi non redemero infra paſca, ſit tibi venditus iuſto pretio. tunc contractus valeret, tanquam ſub conditione conceptus: quia nihil praui eſt in iſto cõtractu, iuſtũ enim pretium debet pręſtari. caſus eſt in l. ſi fundus. §. fi. ff. de pig.
6 In glo. i. colligitur, † ꝙ res data in dotẽ ęſtimata [d], ve
d interelle vxoris demonſtretur, alienari non poſſit. pro hoc bene facit l. i. C. de fun. dot. vbi dicitur talẽ rẽ ſic ęſtimatã ad prohibitionem legis Iul. pertinere. Cõtrarium tenuit glo. in l. æſtimationem. ff. ſol. matri. pro qua d. l. ſi æſtimatis. & l. fi. ff. de pact. dot. & illam tenent communiter doct. Ad l. i. C. de fun. dot. reſpondetur, fatendo ꝙ talis res pertinet ad prohibitionem legis Iul. ſed illa lex ſolum prohibuit muliere contradicente, non autem ea conſentiente. Sed tamen dixerit aliquis: Nonne in his caſibus, in quibus lex Iulia permittebat dotẽ alienari muliere conſentiente, & conſtitutio noua permittit: vt hic; ergo determinatio mala? Propterea ſuſtinendo hanc gl. ad iura contraria poſſet reſponderi, ꝙ procedunt inſpecto tempore legis Iul. Sed prima communior. In fin.
7 Colligitur ex hac glo. † rem mobilẽ dotalẽ alienari poſſe: pro quo allegatur l. i. C. de ſeruo pigno. dato manumiſſo. Suadetur ratione, quia prohibitio legis Iul. & cõſtitutionis nouæ loquuntur de re dotali immobili, ergo ad mobilem non ſunt extendendę. l. ſi vero. §. de viro. ff. ſol. ma. Itẽ quia fit ſimilis diſtinctio in alienatione prohibita per minorem, an res ſit mobilis, an immobilis. l. lex quæ tutores. C. de adminiſtra tuto. & hanc tenuerũt Petr. Iac. de Rau. & Iac. de Are. Contrarium tenuit gl. in l. unica. §. ſed ſi lex. C. de rei vxo. act. et in l. i. C. de fun. dot. vt res mobilis dotalis alienari nõ poſſit: & illã cõter ſequitur doc. vtrobiq;: quia ſiue res mobilis ſit, ſiue immobilis, vendicat ſibi locũ eadem ratio, & publicæ vtilitatis & fragilitatis ſexus: vnde non dicitur lex corrigens extendi ſed verius loqui. l. legitimos. de legi. & Cano. conſuetudo. diſt. i. Ad l. i. de ſer. pign. da. man. reſpõdent, ꝙ aliud eſt ſpeciale fauore libertatis, vnde nõ extẽdendum. l. ius ſingulare. & l. quod vero cõtra. ff. de leg. Bar. tamen facit has opiniones conſona diſtinctione cõcordes. Aut res mobilis in dotem eſt data talis, quæ ſeruando ſeruari poteſt, vt ſunt mancipia, & tunc alienari non poſſit: & ita loquitur gl. poſteriore reiecta ſententia. Aut eſt talis quæ ſeruando ſeruari non poſſit, vt vinum & oleum: ita loquitur glo. in priori opi. In glo. prohibetur. ibi, l. fi. Ipſe tamen maritus conſociũ ad diuiſionem prouocare non poteſt. Et idem in minore, qui ad diuiſionem prouocare non poteſt. auth. prouocare. l. inter omnes. C. de prǫd. mi. Ibi, ex neceſſitate. pro hoc facit l. ij. C. de patri. qui fil. diſtr. Ibi, l. i. Et pro hoc facit l. quędam. de acqui. rer. dom. & l. in modicis. de cõtrahẽ.
8 emp. In fin. glo. in verb. ipſius. † Circa hunc articulũ quem glo. ampliſſime diſputauit in l. in rebus. hic allegata. Doct. multa dixere: ſed illa videtur verior ſententia, vt ita diſtinguatur, Quoddam eſt dominium verum & effectuale, & hoc non conſiſtit in perſona vxoris circa rem dotalem: nam cum maritus ſit dominus, vt hic, & l. doce ancillam C. de rei vendi. non poteſt idẽ dominiũ verum & effectuale conſiſtere in perſona vxoris quia verũ dominiũ eſt talis plenitudinis, ꝙ nõ poteſt eadem conſideratione in duos concurrere. l. hæreditate. §. pater. de caſt. pec. l. ſi vt certo. §. ſi duobus vehiculũ. ff. cõmo. Quoddam eſt dominium fictum, interpretatum ſiue intellectum, & hoc dominiũ dicitur cõſiſtere in perſona vxoris. Cum enim vxor ex cõtinuo vſu cũ marito vtatur & fruatur nedũ re dotali, ſed & aliis rebus mariti, dicitur eadẽ perſona cũ marito. c. debitũ. extra de biga. l. i. ff. ad Syll. Lex interpretatur ex quodã actu imaginario ipſam dominam eſſe, ſicut filius viuente patre dicitur dominus bonorum paternorum, non quo ad verum & effectuale dominiũ, ſed quo ad intellectuale & interpretatiuũ, quia dicitur eadem perſona cum patre, & ſimul continuo viuit. l. in ſuis. de lib. & poſthu. & ibi hoc voluit glo. ordi. & Bal. in repetitione ſua. Idem voluit glo. in l. in rebus. C. de iur. dot. & dicatis vt ibi.
9 In fi. gl. in verb. interdicta. Sed † quid ſi maritus alienauerit fundum dotalem muliere conſentiente & iurante quod nunquam contrauenier huic alienationi [e], an
e confirmabitur contractus alienationis? Doct. dixerunt quod ſic, allegantes caſum in c. cum contingat. extra de iureiur. & in c. licet mulieres. eod. tit. lib. vi. Ego tamen nunquam acquieui huic ſententiæ, comperique poſtea pleroſque contrarium tenuiſſe, inter quos fuit Paul. de Lyaz. Quid autem me mouerit, explanabo breuibus. Mouebar primo, quia ꝙ talis contractus alienationis mulieris iuramento cõfirmetur, nulla lege nec ciuili nec canonica cautum reperitur: quinimo ſi iura in contrarium allegata in medium deducantur, contrariam partem magis ſuaderent, quam Doct. opinionẽ approbent. Capitulum cũ contingat, dicit mulieres debere ſeruare iuramenta, non autem contractum alienationis iuramento firmatum: ita ſuadent hæc verba capituli, ibi, mulieres ſeruare debent huiuſmodi iuramenta. Pro hac parte facit c. licet mulieres. in verbo, ſeruare. infra alleg. c. debitores. extra de iureiu. in verb. cogẽdi ſunt reddere

domino

domino iuramentum. Item aut. ſacramenta pub. C.
ſi aduerſ. vend. vbi mandatur ſacramenta cuſtodiri,
non autem dicit contractum confirmari: vt ibi, præcipi
mus inuiolabiliter cuſtodiri. Idē dicitur in. §. ſacramenta
de pac. iur. fir. in lib. feud. Itē dicitur. in c. quāuis. extra de
pac. lib. vi. ibi, ad eadē ſeruari debebit hmōi iuramentū.
Cum igitur hæc iura dicant iuramenta ſuper hmōi con
tractibus præſtita, eſſe ſeruanda, non debent extendi vt
contractus iuramento confirmetur, cū nec hoc dicant.
& ſint corrigenda verba l. ſi vero. §. de viro. ff. ſol. mat.
l. illam. C. de colla. Præterea, ſi iura hoc dicerent, nonne
iniuſtiſsima & impijſsima iudicari deberent? quia enim
fragilitate induceretur mulier maritalibus medicamen-
tis ad conſentiendum alienationi dotis, nonne eadem ra
tione & fragilitate induceretur ad iurandum? argu. in l.
doli. §. diuerſum. de nouatio. Præterea nonne fragilita-
tis quę ſubintrans contractum illum annullat, eodē mo
do ſubintrabit iuramentū, annullabiturque contractus.
vt hic: & pro hac ſnia allegatur. l. non dubium. C. de le
gib. c. ſi diligenti. in fi. extra de for. comp. c. ſignificante.
extra de pigno. l. quemadmodum. C. de agri. & cenſit.
Et ſi dixeris, ſi iuramentum ſeruatur, quid eſt curandū.
an contractus ſit confirmatus cum iuramento, cum idē
complectatur quod contractus: igitur ſeruabitur iura-
mentum & contractus. Rñdetur, ꝙ multum refert, an
iuramentum interpoſitum ſuper contractu ſit ſeruan-
dum, an vero contractus confirmetur: quia priore caſu
obſeruantia iuramenti nō tranſit ad hęredem iurantis,
quia iuramentum eſt quid perſonale, illaqueans ſolum
animam iurantis, non autem animam hæredis: quia in
iis ſpiritualibus non conſideratur iſta fictio, ꝙ hæres
& defunctus eadem perſona iudicentur uno conſidera
tur ipſa veritas. c. veritatis. extra de iureiur. Sed qñ con-
2 tractus eſt confirmatus, hęres obligatur quia † contra-
ctus tranſit ad hæredem cum robore ſuo. l. pro hæredi-
tarijs. C. de hęre. actio. Secunda differentia eſt, quia ſi cō
tractus confirmatur, ſolutum nullo modo poteſt repe-
ti. Sed ſi iuramentum eſt ſolummodo obſeruandū, ſolu-
tum poteſt repeti condictione ſine cauſa. c. debitores. ex
tra de iureiur. quod facit pro puellis maritandis, quæ do
te contente renunciant hæreditati paternæ: de quo in l.
pactum. C. de colla. Tertia differentia, quia petita abſo
lutione à iuramento, contractus poterit reuocari, vbi iu
ramentum ſolummodo erat ſeruandum: ſecus vbi con-
tractus confirmatus: de quo in d. c. debitores. Et hæc ſen
tentia quam plerique nouiſsimi ſibi attribuunt, eſt ſubti
lis in diſputando, ſed in iudicando & in conſulendo reti-
cenda. In fi. glo. in verbo. neque. eſt alia ratio fragili-
tatis ſexus mulieris, de qua in tex. In fin. Et eſt ratio,
quia quod facit iudex exercendo officium contra partē
f cōtumacē, dicitur pars [f] facere. l. ſi ob cauſ. de eui. cū ſim.

ADDITIONES.

a Adde, ꝙ licet vxor poſsit vendere rem dotalem conſen-
tiente marito, in caſibus de quibus ſupra, ꝙ tñ ſi eſt filiafa-
milias, non poteſt etiam in illis caſibus in præiudicium pa-
tris, de quo in l. ii. §. voluntatem. ff. ſol. mat. An autem obli
getur fideiuſſor datus a viro in caſu, quando vendidit rem
dotalem, quam non poteſt vēdere, & ſimiliter fideiuſſor da-
tus a muliere? Dic quod ſic, ſi vendatur res ignoranti, ſecus
ſi vendatur ſcienti fundum eſſe dotalem, vt inquit Bar. in l.
cum lex. ff. de fideiuſſorib. Et ideo conſilium eſt quod non
capiatur fideiuſſor, ſed tertius principalis ſe obligans & in
ſolidum, ſecundum Bal. in l. ſi prædium. de iure doti. Quali
ter autem mulier poſsit renunciare iuri in hypothecaria,
dic vt in l. iubemus. C. ad Velle.

b Nu. ſecundo ꝙ res dotales, vel quaſi dotales, vt ſunt res
ſeruorum, l. iii. ff. de fun. dot. prohibentur alienari vel obli
gari, quantumcunque volente vxore: & ſic non licet mulie-
ri hoc caſu renunciare fauori ſuo: & hoc eſt propter fragili
tatem ſexus, ne ſubducatur a viro, vt hic in tex. & quia in-
tereſt reipubli. ipſas eſſe dotatas. l. i. ff. ſolu. mat. & ibi vide
Bar. et intellige ꝙ non poteſt alienari in præiudicium mu-
lieris, in præiudicium autem viri vel extranei ſe obligan-
tis ſic. l. cum lex. cum ibi notatis. ff. de fideiuſſorib. Item hoc
limita vt glo. i. infra.

c Quinto fallit fauore fiſci, quia quis rem quam conduxit
a fiſco, cogitur tenere pro illo pretio, ſi non reperiat alium
eandem penſionem dare. l. cotem ferro. §. qui maximos. ff.
de publ. Et hoc verum, ſi ipſe fuit lucratus ex illa locatio-
ne. An autem res dotalis poſsit donari vel largiri? Gloſ. vi-
detur tenere ꝙ ſic, in l. i. ff. de fun. dota. Contrarium tenet
gl. in l. dotale. ff. de fun. dota. Similiter nec valet legatum,
vt ibi: quia cum ſit prohibitum commercium rei illius, nō
debetur etiam æſtimatio eius, ſicut nec rei ſacræ legatæ. Sed
Bar. in d. l. dotale. dicit quod prohibitum eſt commercium
in præiudicium mulieris, ſed non alterius: ideo hæres illius
teſtatoris deberet ſoluere æſtimationem rei dotalis lega-
tæ. Similiter nec poteſt vſucapi in præiudicium mulieris,
arg. l. alienationis. de verbo. ſigni. niſi poſtquam vxor habe
ret facultatem agendi poſt ſolutum matrimonium, & vir ſit
ſoluendo. l. in rebus. §. omnes. ff. de iure dot. nam ante non
naſcitur actio de dote, vt no. in. §. fuerat. infra de act. Quid
autem ſi vir de facto vendit rem dotalem inſcia muliere, an
ipſemet poterit vendere? Dic quod ſic vt tenet gl. in verbo,
interdicta. tenetur tamen de euictione ſi vendit ignoranti
non autem ſi ſcienti. l. ſi fundum. C. de euict. & l. ſi a matre.
& l. i. C. de iur. dot. faciunt quæ habentur in l. iubemus. C.
de ſacroſan. eccle.

d An res data in dotem æſtimata poſsit vendi vel ne, vide
quod ſcripſi ſupra in tit. præcedenti. §. penul. in glo. in ver-
bo, exequatur.

e Qualiter autem mulier poſsit ſe obligare pro viro, dic
vt habetur in auth. ſi qua mulier. C. ad Velleia. Et qualiter
renunciet iuri hypothecæ, vide in l. iubemus. C. eo. tit. & vi
de quæ ſcripſi ſupra in fi. tit. proxime præcedentis.

f Adde, quod etiam per ſententiam iudicis transfertur do-
minium de quo per glo. & Bar. in l. ſunt & alie. §. i. ff. de pu-
bli. & plene per Bar. in l. ex hoc iure. ff. de iuſti. & iur.

1 *Pupillus nihil poteſt alienare ſine tutoris authoritate.*
2 *An pupillus poſſit mutuo dare, & inire mutuum.*
3 *An liberetur debitor ille qui ſoluit debitum pupillo ſine tutoris authoritate.*
4 *Quomodo liberetur is qui ſoluit pupillo cum tutoris authoritate.*
5 *Pupillus ſoluendo creditori non liberatur.*
6 *Verba aliquando debet impropriari, ut conueniant materiæ de qua agitur.*
7 *Quid ſententia interlocutoria, quid diffinitiua.*
8 *Æqualitas in iudicio ſeruanda eſt.*

§. NVnc admonendi. Pupillus ſiue pu-
pilla ſine tutoris au
thoritate nihil alienare poſſunt: ideoque ſi
mutuam pecuniam tradiderint, obligatio
non contrahitur, imo pecunia ipſa ſi extat
vendicatur. Si uero bona fide ſit coſumpta, condicitur.
Si vero mala fide ad exhibendum agitur. hoc dicit pri-
a mo. Et ſoluens [a] pupillo vel pupillæ ſine tutoris autho
ritate, plenam liberationem conſequitur ſi res ſoluta ex
tat, aut pupillus vel pupilla facta ex ea locupletior eſt
hoc dicit ſecundo. Et ipſe pupillus, vel pupilla alteri ſol-
uens ſine tutoris authoritate, non liberatur, imo ſolutū
1 poteſt repeti. hoc dicit tertio. No. primo, † pupillum
ſiue pupillam nihil alienare poſſe ſine tutoris authori-
tate. Et in hoc leditur illa regula qua cauetur, quemli-
bet in re ſua arbitrium & moderamen habere. l. in re
manda. C. manda. Ratio huius exceptionis eſt, quæ fun
datur ſuper facilitate ætatis pupillaris: quemadmodum
prohibitio fundi dotalis ne alienetur, fundatur ſuper fra
gilitate ſexus muliebris, vt ſupra eodem in fine princ.
2 Item nota, † pupillum ſiue pupillam tradentem rem
mutuo, non iure obligationem mutui. Verum cum
ad cauſandum contractum mutui ſit neceſſe vt de meo
tuum fiat, l. ſecunda. §. appellata. ſi certum petatur. pu-
pillus autem hoc facere non poteſt, bene relinquitur

ꝙ mutuum contrahi non poſsit: imo talis res mutuo
tradita ſi extat poteſt vendicari: ſi vero non extat, ſed
bona fide conſumpta fuerit, poterit condici: quia licet
mutuum ab initio non tenuerit, conſumptione tamen
ſubſecuta reconciliatur, vt hic. & l. quamuis. C. ſi cer-
tum petatur. ac etiam vſucapione. l. Proculus. de iu-
re dotium. Si conſumpta fuerit mala fide, poterit agi
actione ad exhibendum contra eum qui recipit: et quia
exhibere non potest, contra eum in litem iurari. l. ad
exhibendum. C. ad exhiben. iuncta l. in actio. de in li-
3 tem iuran. Item not. quod † ille qui ſoluit pupillo ſi-
ue pupillæ ſine tutoris authoritate, non liberatur ipſo
iure, nec in effectu, niſi duplici caſu. Primo, quando res
ſoluta, ſalua extat apud pupillum. Secundo, quando
& ſi ſalua non ſit, in vtilitatem tamen pupilli verſa eſt,
quo caſu debitor exceptione doli effectualiter liberatio
nem conſequitur, vt hic, & l. pupilli. de ſolut. Ratio,
quia licet bonum & equum ſit debitorem ſoluente pu
pillo ſine tutoris authoritate, liberari, ne pupillus præ-
iudicium patiatur, equiſsimum tamen eſt quod quan-
do res extat penes pupillum, aut ex ea factus fuerit lo-
cupletior, ipſum non debere cum iactura debitoris locu
pletari. ideoque debitori competit exceptio doli, quę ni
titur equitate. l. qui equitate. de exceptione doli. l. nam
natura. de conditio. indebiti. Si autem ſoluerit cum tu-
toris authoritate, liberatur ipſo iure: ſed pupillus ſi ex
4 tali ſolutione ledatur, in integrum reſtituitur. † Si vero
ſoluerit authoritate tutoris præcedente iudicis manda-
b to,[b] pleniſsime ſoluens liberatur: quia pupillus & ſi le-
datur, non reſtituitur, vt hic, & l. ſancimus. C. de admi-
niſtratio. tuto. l. ait prætor. §. quid tamen. ff. de mino. Et
in hoc differt a contractu alienationis facte per pupil-
lum cum tutoris authoritate & iudicis decreto: quia li-
cet contractus ipſo iure teneat, attamen pupillus ſi le-
datur, in integrum reſtituitur. Ideo hic dixit glo. in ver-
bo, ſecuritas, quod contractus alienationis ſit ex libera
uoluntate contrahentis cum pupillo: ſed contractus ſo-
lutionis ſit ex neceſsitate impoſita debitori, ideo et ma-
gis eſt ſuccurrendum. argumen. in l. ſi fideiuſſor. §. ne-
ceſſariam. & in l. de die. ff. qui ſatiſda. cogan. Finaliter
5 not. † pupillum vel pupillam ſoluendo creditori, non li
berari. Nam cum ad hoc vt liberatio contingat debi-
tori, debeat in creditorem dominium transferri, l. cum.
de ſol. l. Iulianus. de verborum obligatio. hoc autem
nec pupillus nec pupilla efficere poſsint, conſequenter
relinquitur quod non liberentur, vt hic, & l. quod ſi for
te. §. fina. de ſolut. Si tamen hoc tale ſolutum a creditore
conſummatur, pupillus liberatur l. non omnis. §. fina.
ff. ſi certum peta. In fin. gloſſ. dederit. Nota, verbum
c dari. ſumi pro tradi:[c] & verba impropriari, † vt con-
6 ueniãt materie de qua agitur *: oportet enim rebus co-
• gnatos eſſe ſermones, cap. intelligenda. de verbo. ſigni.
& regula iuris. Quoties faciunt iura quæ habentur in l.
vxori. de legat. tertio in l. cum pater. §. dulciſsimis. de
legat. ſecundo. In fin. gloſſ. in verbo, bona fide. Non
obſtat ille. §. quia ibi loquitur in caſu quo de lucro tra-
ctabatur, hoc eſt, de vſucapienda re pupilli, ideo error
iuris non prodeſt l. nunquam. de vſucap. hic autem tra-
ctabatur de damno, vt iſte recipiens pecuniam actione
ad exhibendum conueniri poſsit, & contra eum in li-
tem iurari, & ideo error iuris ipſum habet excuſare a
mala fide. vid. iſta ſupra de vſucap. §. is ad quem. fac. l.
ſed ſi de lege. §. ſcire. de petitio. hæredita. l. regula. ff. de iu
ris & facti ignoran. In fin. gloſſ. in verbo, ſententia,
7 colligitur no. quòd † omne præceptum emanatum a iu-
dice in forma iudicij, appellatur ſententia interlocuto-
ria. Sententia autem diffinitiua dicitur illa, quæ diffinit
principale negotium. concord. glo. in l. qualem. de arbi.
In fin. in verbo, omni. Ex hac glo. & l. in ea allegata
colligunt Docto. argumen. ad quæſtionem. Pone, ali-

quis habet ex priuilegio quod non teneatur ſoluere iu-
dici delegato niſi mediam partem ſalarij eius quod al-
teri ſoluere teneretur, nunquid hoc idem priuilegium tri
buatur aduerſario cum quo litigat? Doctores dicunt
8 quod ſic, vt † ęqualitas in iudicio inter litigantes ſerue-
tur. Et propterea dicunt Doctores, quod ſi aliquis liti-
gauit, & quia eſſet Doctor allegauit in cauſa ſua, non
debet ſi in cauſa ſuccubuerit aduerſarius in expenſis con
demnari, quas feciſſet hic, aduocatus ſi doctorem quæ-
ſtere debuiſſet. de quo in l. fin. C. de fru. & lit. expenſ.
In glo. ſoluerit. ibi, l. ſancimus. Et eſt ratio, quia la-
borioſum eſſet nimis, in illis caſibus ſemper interpella-
re iudicem, ſi ſuper menſtruo & annuo reddito, ſimili-
ter ſuper vſura vel penſione decretum interponeretur:
ideoque ſine eo debitor pleniſsime liberatur. In fin.
no. hanc glo. magiſtralem, cui concor. alia gloſſ. in l. i.
C. ſi aduer. ſolut. & in l. ait prætor. §. quid tamen. ff.
de minor.

ADDITIONES.

a Adde, quod ſoluere volens debitum pupillare, vt conſe-
quatur pleniſsimam liberationem debet ſoluere cum tuto
ris authoritate, & cum ſententia ſeu pręcepto iudicis: alias
ſi pecunia eſt ſalua, tunc ſoluenti paratur doli exceptio: ſi
vero eſt conſumpta, nec in vtilitatem pupilli conuerſa, cō-
pellitur debitor iterum ſoluere. Et contra pupillus ſoluens
ſine tutoris authoritate, non transfert dominium. hoc di-
cit vſque in fine.

b Et ſic not. ꝙ plus operatur præceptum iudicis, quam au-
thoritas ſola iudicis: quia vbi iudex interponit ſolum au-
thoritatem in contractu minorum, nihilominus minor ha-
bet beneficium reſtitutionis in integrum aduerſus illũ con
tractum. Secus vbi interuenit præceptum, quia ceſſat bene
ficium reſtitutionis in integrum, vt vult hęc glo. in verbo,
ſecuritas. Et ſic debent eſſe cauti debitores, vt faciant ſibi
fieri pręceptum: non enim ſufficeret ad plenam liberatio-
nem authoritas. Fallit, hoc ſupradictum, quando ſoluitur
pupillo adiecto ſolutioni: quia debitor ſoluens etiam ſine
præcepto iudicis indiſtincte liberatur, vt vult gloſ. in ver-
bo, liberatur.

c Not. ꝙ vbi ſequitur iuris abſurditas, poteſt vna dictio
pro alia exponi, vt ff. de condi. & demon. l. ad cauſas. & ex-
tra de reſcrip. c. ex parte. quod no. glo. in verbo, dederit.

• Vide Bello. lib. i. ſuppu. c. vi. & infra quib. mo. re cōtrah.
obl. §. item is cui. in prin.

TITVLVS IX.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: ſupra dictum eſt in. §. ſingulorum. de rerum diuiſione, vſq; ad hunc titulum. quibus modis dominia rerum acquirun-tur: uerum quia ſunt certe perſone per quas dominia re-rum acquiruntur, ideo de his tractaturus intitulauit, per quas perſonas nobis acquir.* *In glo. rubrice. Iſti uer-ſus incongruenter ad hoc allegantur. Nam ſunt emana-ti ad refrenandam concupiſcentiam, ex qua omnia mala naſcuntur, cap. nam concupiſcentia. extra de conſtitutio-nibus, Vnde non apte allegantur ad ordinem titulorum denotandum.* *Ibi, uſum. Quod intelligite uerum, quan-do acquiſitio emanat uel ex re noſtra, uel ex opera ip-ſius ſerui in quo habemus uſum. l. per ſeruum. de uſu & habit. §. item per eum. infra per quas perſonas nobis acquir. obligatio.* *Ibi, dicit. Eſt & nonus ſcili-cet monachus, qui acquirit monaſterio ut habetur ex-tra de ſtatu monachorum. Eſt & decimus, uidelicet beneficiatus beneficio ſuo, ut habetur extra de pec. cleric. per totum.* *In fine. Et per hoc non obſtat*

ſi dicatur

ſi dicatur, hunc titulum per illum, uel illum per iſtum eſſe ſuperfluum, contra. §. quibus. in primus conſtitutione Codicis quia hic de rebus quaritur acquirendis, ibi de obligationibus tractatur.

1 *Et patri & filio prouidēdū fuit in acquiſitione quæ fit per filium.*
2 *Hodie pater emancipando filium poteſt retinere dimidiam partem uſusfructus bonorum filii.*
3 *Quomodo ſeruus in quo uſum habemus acquirat nobis ex opera ſua.*
4 *Quid caſtrenſe peculium.*
5 *Quomodo intelligatur peculiū profectitium a peculio aduentitio.*
6 *An in dubio legatum factum filio, uideatur factum contemplatione patris, an contemplatione filii.*
7 *Si filius ex paterna pecunia inuito patre mercantias exercuerit lucrum inde proueniens partim eſt profectitiū, partim aduentitiū.*
8 *Pater pōt renūciare uſufructui quem habet in bonis filii aduentitiū.*
9 *Ex qualitate perſonarū intelliguntur bona uario modo quæſita.*
10 *Si pater donauerit filio libros ut ſtuderet, an filius debeat conferre.*
11 *Libri ſcholaribus, arma militibus non ſunt auferenda.*
12 *An filius mortuo patre poſſit ſuum ſtudium perſequi expenſis communibus.*

ACquiritur. Olim quicquid acquirebat filiusfamilias, acquirebat patri, excepta cauſa caſtrenſi vel quaſi: hodie autem ſola profectitia pleno iure patri acquiruntur. Caſtrēſia autem vel quaſi, nullo iure, aduentitia autem ſolum quo ad vſumfructum acquiruntur patri filio conſeruata proprietate. h. d. Diuiditur in duas. Nam primo enumerat quaſdam perſonas per quas nobis acquiritur. In ſecunda incipit per ordinem de his tractare. Secūda ibi, igitur liberi, vbi diſtinguitur cauſa peculij aduentitij a profectitio. Not. primo ſex
a perſonas[a] per quas nobis acquiritur: & addite quatuor quas dixit glo. rubrice, & erunt in effectu decē. Not. ꝙ iure veteri quicquid acquirebat filius ex quacunque cauſa, acquirebat patri, excepta cauſa caſtrēſi vel quaſi: quia quo ad illas cauſas antiquitas non curabat de patria poteſtate: imo tales filij Doctores pro patribus familias habebantur. l. ij. ff. ad Macedonia. vnde in illis teſtari poterāt vt patresfami. & hodie poſſunt. §. quibus. infra quibus non eſt permiſſ. facere teſtamen. l. fin. C. de inofficio. teſtamen. In illis quoque iudicium exercere poterant & poſſunt. l. lis nulla. ff. de iudicijs. In illis quoq; contrahere & quaſi poſſunt & poterant ſine metu Macedoniani. l. fin. C. ad Macedonia. Item not. ꝙ hodie acquiſita per filium ex cauſa caſtrenſi vel quaſi, nullo iure nec quo ad proprietatem, nec quo ad vſumfructū
b acquiruntur[b] patri: & in hoc remanent illeſa iura antiqua, ratione de qua ſupra. Acquiſita autem ex cauſa profectitia, pleno iure patri acquiruntur: & in hoc antiqua quoque iura confirmantur, quia nō eſt inhumanū, nec odioſum, ſi acquiſita ex re patris ad ipſum reuertuntur: nam res facile prolabitur ad naturā ſuam: l. ſi vnus. §. pactus. verſi. quod in ſpecie. ff. de pact. Acquiſita aūt ex cauſa aduentitia, quo ad vſumfructum patri acquiruntur: & in hoc quoque ſalua remanent iura antiqua. Quo autem ad proprietatem, remanent in dominio filij qui illa acquiſiuit: & in hoc corrigūtur iura antiqua, quia inhumanum foret, ſi quod alter filiorum ex labore ſuo vel proſpera fortuna quæſiuit, hoc alteri fratri concederetur, vel alijs de volūtate patris traderetur. Et præterea dixit alibi Iureconſul. quia vigilaui, meliorem meam conditionem feci. in l. qui autem. §. ſciendum. in l. pupillus. in fin. quæ in fraudem creditorū. & facit quod legitur in proemio ſexti, & in auth. vt diuinæ iuſſiones; circa principium, & ſupra in proemio huius libri. Itē
1 not. † non tam prouidēdum vt honor patribus tribuatur, quam ꝙ ne filii in rebus detrimentum patiantur: imo vtrique eſt prouidendum per electionem cuiuſdā viæ mediæ. concordat l. cum oportet. in prin. C. de bonis quæ liberis. Not. in verſic. hoc quoque. ꝙ olim patri emancipanti filium licebat retinere tertiam partem bonorum pleno iure, quæ per filium ipſi patri non acquirebantur: hodie autem non licet aliquid retinere quo ad proprietatem, ſed ſolum quo ad vſumfructum, bonorum omnium filii dimidiam retinere poſſunt. concordāt l. cum oportet. §. fina. C. de bonis quæ liberis.
2 Finaliter not. rationem, † ne propter emancipationem quæ fit in fauorem filii, præiudicium filius in rebus patiatur. Ex quo colligitis, filio honorem inferri, ſi a patre fuerit emancipatus: ſed licet honor ſit filio, læditur tamen fama patris, quia huiuſmodi emancipationes ſolent fieri ſæpe ad euitanda onera paterna. In fine gloſſ. in verbo, vſusfructus, inquantum concludit
3 quod † per ſeruum in quo habemus nudum vſum, non acquiritur nobis ex opera ſua: intelligite verum, ex opera adhibita in re aliena, quia illud tale quod acquirimur dicitur in fructu. dicta l. per ſeruum in gloſſ. allegat. Sed ex opera adhibita in re vſuarii, bene acquiritur vſuario. l. plenum. §. fina. eodem titulo, quia tunc talis quæſtua non dicitur in fructu, ſed in nudo vſu.
4 In fin. gloſſ. caſtrenſibus: colligitis, quod † illud appellatur quaſi caſtrenſe peculium, quod in caſtris a quolibet percipitur. Illud autem appellatur quaſi caſtrenſe, quod clerici, aduocati & medici de publico percipiunt. Sed hic dubitatur: Pone quod aduocati vel medici non acquirant ex ſalario conſtituto de publico, ſed acquirant particulariter a clientibus vel infirmis, quia non omnes Doctores legunt, nec omnes medici ſalariati ſunt an tale acquiſitum cedet in cauſam quaſi caſtrenſis peculii? Dicite quod ſic, per l. veluti. C. de officio aſſeſſorum, & eſt gloſſ. ordinaria in l. ſori. & facit l. aduocati. C. de aduocatis diuerſorum iudi. Et idem eſt in lucro acquiſito a tabellione pro confectione inſtrumentorum, gloſſ. eſt ſingula. in l. fina. C. de inofficioſo teſtamen. In fin. gloſ. in verbo, ex re. Non obſtat hæc materia, quia fateor eſſe diſtinguendum, quando aliquid eſt relictum ſeruo vendito, verum contemplatione venditoris, an contemplatione emptoris. Secus quando eſt relictum ſeruo non vendito: quia ſiue ſit relictum contemplatione ſerui, ſiue domini, indiſtincte quæritur domino. Ex qua gloſſ. infertur, quod
5 † ſi aliquis legauerit aliquid ſeruo vel filio[c] contempla-
c tione patris vel domini, quod hoc tale dicitur profectitium peculium; quaſi reſpectiue per perſonam patris profectum. Si autem fuerit relictum contemplatione filii, appellatur aduentitium, quaſi ex proſpera fortuna acquiſitum dicta l. ſed ſi plures. §. in arrogato. de vulgari & pupillari. Et hæc vera in caſu claro, quando conſtat cuius contemplatione, an patris, an vero filii relictum fuerit. Quid autem in dubio, † ſi non appa-
6 ret an contemplatione patris, an contemplatione filii relictum fuerit? Bartol. in ſuo tractatu de duobus fratribus ſic diſtinguit: aut eſt relictum filio ſub commemoratione patris vel patriæ poteſtatis, puta, relinquo Caio filiofamil. & tunc intelligitur relictum contemplatione ipſius patris, & cedet tale relictum in cauſam profectitii peculii. l. filio. de conditio. & demonſtratio. not. in l. cum aliquis. C. de iure delibe. Aut relictum fuit ſimpliciter expreſſo nomine filii, non nominata perſona patris, nec nominato iure patriæ poteſtatis: puta, lego Caio fundum: & hoc tale legatum aut eſt eius qualitatis, quod non poteſt acquiri filio, ſed ſolum patri: vt quia legauit ſeruitutem prædialem, quæ ſolum poteſt patri acquiri qui habet fundum cui debeatur, & tunc intelligitur relictum contemplatione patris. Si autem & filio & patri acquiri poteſt, tunc intelligitur relictum contēplatione ipſius filii. arg. in l. et

magis. de ſol. et in §. ſed cum factum. infra de ſtip. ſeruo.
faciunt quæ habentur in l. fi. C. de vſufr. Sed circa prædi
7 cta dubitatur. Pone q † filius viuente patre ex pecunia
d paterna [d] mercantias exercendo fecit plura lucra, an ta
le lucrũ credit totaliter in cauſam profectitij peculij, ita
vt mortuo patre cum omnibus filijs ſit communican-
dum Bar. in ſuo tracta. dicit, q huiuſmodi lucrum par-
ticipat de peculio profectitio, & de peculio aduentitio:
ut quatenus eſt acquiſitum ex induſtria filij, dicatur pro
ea parte aduẽtitium; quatenus autem eſt profectum ex
pecunia patris, dicatur profectitium & ſic diuidendum,
vt pars aduentitia cedat lucro fratris tantũ, altera pars
cum fratribus communicetur: q qualiter fiendum ſit,
rectus iudex arbitrabitur. & allegat Bar. ad hoc. §. 1. in-
fra pro ſoc. l. ſi conuenerit. l. ſocietas. ff. eo. titu. allega. in
l. illud. C. de collat. pro quo l. ſi hæres. ad l. Falci. Sed con
trariam partem, vt in totum dicatur profectitium, viſa
eſt tenere gloſſ. in l. cum oportet. C. de bon. quę libe. &
has ſequitur Dyn. Specul. Rayn. & Bal. reprehendens
Bar. in l. certum. C. familie erciſcun. quia tale acquiſitũ
prouenit ex re ipſiua patris, ergo profectitium, vt hic, et
d. l. cum oportet. Non obſt. quod acquiſitum dicatur
ex induſtria filij, quia dicitur tamen acquiſitum nomi-
ne patris, cuius erat pecunia: de quo dicite vt in locis ſu
pra alleg. Sed hæc eſt vera concluſio. In gl. vſusfru-
8 ctum. ibi. §. ſi autem res. No. † patrem poſſe renuncia-
re vſuſfructui bonorum aduentitiorum filij, facit quod
not. in glo. & Bar. in l. pater ſi omne. C. de inoffi. dona.
Et eſt ſalubre conſilium pro filijs qui habent bona ad-
uentitia aliorum, & pater grauatus eſt mole credito-
rum, vt renunciet vſuſfructui bonorum filij, nec ex ipſo
vſuſfructu bonorum filij creditores ſuum conſequantur
quod verum eſt, niſi pater acceptaſſet, nam tunc in frau
dem creditorum renunciare non poſſet: de quo dicite ut
in d. l. pater. Ibi, in prin. & in aut. excipitur. C. de bon.
mat. Ibi, §. ſi vero. & in aut. item hæreditas. C. de bo.
quæ lib. Ibi, ſtatim. vt in l. fi. C. de bon. quę lib. In fi.
dicite alium caſum, quãdo filio relinquitur vſusfructus:
quia tunc non acquiritur patri, nam ſeruitus ſeruitutis
eſſe non poteſt. l. i. de ſer. leg. & no. glo. in aut. excipitur.
C. de bon. quę lib. Addite alium, quando pater male tra
e ctaret filium, quia tunc cogitur emancipare, [e] & vſum
fructum perdit. l. fin. ff. ſi quis a parente fuerit manu.
9 In fi. gl. in verb. proſpera. No. † ex qualitate [f] perſona
f rum intelligi vario modo bona acquiſita. & huic gloſ.
concor. alia in l. cum oportet. C. de bon. quæ libe. Sed ta
men Doctores clarius diſtinguunt, ſi quęratur an bona
reperta penes aliquem, intelligantur ex induſtria ſua
quęſita, an vero ex re aliena. Aut præſumendo q ſint
acquiſita ex re aliena, non euitatur coniectura delicti,
& dicuntur, eſſe de bonis paternis. Et propterea dicitur
q bona reperta pęnes, vxorem, intelliguntur in dubio [g]
acquiſita ex bonis mariti, vt tollatur coniectura turpis
queſtus & adulterij. l. Quintus. & l. etiam. alleg. in glo.
Aut præſumendo quod ſint acquiſita ex induſtria pro
pria, euitatur coniectura delicti, et tunc ex induſtria pro
pria intelliguntur. Et propterea bona cumulata per tu-
torem & curatorem, intelliguntur. quæſita ex propria
induſtria, ne alioquin tutor vel curator pupillo uel adul
to dicatur ſubtraxiſſe. l. ſi defunctus. C. arb. tuto. Vbi
autem id euitatur, neque iudicatur coniectura delicti, ad
qualitates perſonarum eſt recurrendum, vt gloſ. dixit.
In fi. gl. in verb. procedunt. Similis glo. eſt in l. opor-
10 tet. C. de bon. quæ libe. Quęritur. † pater deſtinat filium
ſtudio literarum, emit libros illius facultatis: moritur pa
ter, prouocatur filius ad diuiſionem a fratribus, illi vo-
lunt libros communicari & diuidi, ille vult habere prę-
cipuos, quæritur quid iuris. Glo. in l. quæ pater. ff. famil.
erciſcun. dicit libros non eſſe cõicandos. Idem in d. l. fra-
tre. C. eo. pro qua opi. allegatur in primis & d. l. quę pa
ter. & d. l. filio, Secundo allegatur l. Pomp. Philadel. ff.
familie erciſc. Tertio allegatur, quia illi libri dari vide-
rentur ex cauſa ſtudiorum, quæ ſolum morte finitur. l.
apud Iulia. de fideicommi. lib. ergo non ſunt commu-
nicandi cum fratribus. l. ſi filia. §. Neratius. ff. famil. erciſ.
Prçterea arma & equi data filio a patre non communi
cantur. l. ſi filius. C. familie erciſ. ergo nec libri dati filio
ſtudenti. bonum enim eſt argu. de caſtrenſi ad quaſi ca-
ſtrenſe. l. i. §. ne caſtrenſe. de collat. bon. l. aduocati. C. de
aduoc. diuer. iud. Prætereа iſti libri ſapiunt naturam re-
licti in vltima voluntate, quia talis donatio morte con
firmatur. l. pater ſi omne. C. de inoffic. donat. ergo non
communicantur. l. filiam. l. a patre. C. de collati. In con-
trarium, quod debeant communicari, allegat l. ſi dona-
tione. C. de collatio. Item allegatur fortis ratio, quia illi
libri computantur in legitimam filij. l. fina. §. fina. de
inoffic. teſta. ergo cum fratribus communicantur: quia
quicquid in legitimam computatur, in collatione dedu-
citur. l. illud. C. de collatio. Item quia iſti libri remanſe-
runt in dominio fratris, ergo cum fratribus ſunt com-
municandi. l. certum. C. familiæ erciſcundæ. Doctores
ita diſtinguunt: Aut pater emit libros pro filio, ſed non
dum tradidit, & tunc quia remanſerunt in dominio pa
tris, inter fratres diuidentur. l. certum. C. familię erciſcun.
Aut emit & tradidit, & tunc aut tradidit, tradendo ex-
preſſe donauit, & tunc ſi quidem filius gradum Docto
ratus fuerit adeptus ante mortem patris, libros cum
fratribus non communicabit, quemadmodum nec ar-
ma nec equi dati militi non communicãtur. l. ſi filius.
fami. erciſcun. Idem ſi non eſſet creatus Doctor, ſed eſ-
ſet de proximo creandus, quia aut diſputaſſet, aut feciſ-
ſet repetitionem, ita quod idoneus publice haberetur, ar
gumen. l. pen. de mult. teſtat. in l. legatus. §. ornatricibus
de legat. iij. Si autem eſſet talis qui nondum leges per-
cepiſſet, tunc varij varia dixere, ſed vt plurimum, vt
communicari, etiam tunc non debeant, per iura ſupra
allegata. Aut pater tradendo non expreſſit quod do-
naret, & tunc dixit Barto. in d. l. filie. conſiderandam eſ-
ſe qualitatem patrimonij, & etiam quantitatem filio-
rum, & pretia librorum. Quid enim ſi pauper libros
magni pretij filio tradidiſſet: non eſt veriſimile ipſos uo
luiſſe donare, & cæteros filios portione ſua fraudare,
argumen. l. fina. de lega. iij. in l. quæro. de ritu nupt.
Quid etiam ſi diues & potens, libros mediocris pre-
tij filio tradidiſſet: tunc enim animus donandi præſu-
meretur. argumen. in l. cum. ff. ſi certum petatur. Di-
xere tamen uota. Doctores quod in omnibus his ca-
ſibus in quibus tenetur filius libros communicare, non
11 ſunt tamen ſibi auferendi: quia † nec libri Doctori
ſiue ſcholari, nec arma militi ſunt auferenda, vt not.
glo. in l. nepos. Proculo. de verborum ſignificatio. ſed
tamen minus proportione ſua conſequetur, vel æſti-
mationem librorum deducet in medium. Ad expen-
ſas autem victus & veſtium quas fecit fieri in ſtudio,
non tenetur cæteris fratribus. dict. l. quæ pater familiæ
erciſcundæ niſi pater aliter expreſſiſſet, puta in libro
ſcribendo expenſas, & dicendo quod nollet donare,
tunc illud plus quod expendit in ſtudio quam in domo
expendiſſet, tenetur fratribus communicare. l. Neſen-
12 nius Apollina. de nego. geſtis. † Quid autem ſi filius
cęperit ſtudere, & antequam ſtudium compleuerit mo-
ritur pater, an poterit complere ſtudium expenſis com-
munibus? Dyn. in l. Lucius. §. idem reſcripſerunt,
ff. ad municip. dicit quod ſic: quia ex quo pater mi-
ſerat ad ſtudium, tenebatur ipſum manu tenere vſque
ad finem, vt notat gloſſ. in lege Macedonianum. C.
ad Macedonianum, vbi dicit, quod etiam tenetur li-
bros emere, ſed non facere eos deaurari. facit l. ſi fi-
lia. §. idem ſcribit. ff. famil. erciſcun. ergo hæredes tenen-
tur, regula iuris, hæredem, & l. quędam. §. primo. ff.
de

ſe edicto.quod verum limitabitis,ſi frater bene ſtuduit, & etas & natura & ingenium bene conueniant, pariter & facultates.argumen.in l.ſi Stichus.de leg.iij.alioquin ſi iſta repugnarent, conſulendum eſt vt ſtudium deſerant,ne ſua a ſtudijs,&c. Alter dicit Bart.in ſuo tractat.de duob.frat. Finaliter dicite, ꝙ ſi vnus Doctoratus ſit viuente patre ex communibus prouentibus, nõ poteſt alter filiorum mortuo patre dicere, ſe velle ſtudere ex communibus prouentionibus.in l.& qui originẽ. §.ſi.de mu.& hon.Reliqua dicite vt per Bal. & Bar.in
g ſuo tracta.de duobus fratribus.[g]

ADDITIONES.

a Tu vide de iſtis & aliis perſonis in §.ſi qui alii infra de inuti.ſtipula. per Bartol.in l.ſtipulatio iſta.§.ſi quis inſulam.de verbo.obliga.

b Adde alias fallentias,in quibus acquiſita per filium non acquiruntur patri,ſcilicet. in male acquiſitis.l.ꝙ ſeruus.de acquiren.poſ. Item in dote aduenticia,in qua actio non eſt communis patris & filie,ſed filie tantum.l.ii.ff.ſoluto matrimonio. Item quando filius eſt hæres inſtitutus,cuius pater eſt furioſus.l.cum hæres.ff.de acquir.hære. Item quãdo pater eras inſtitutus & rogatus reſtituere filio. l.cogi. §.ſi pater.ff.ad Trebellia. Hodie autem eſt immutatum in aduẽtitiis,in quibus hodie vſusfructus acquiritur patri, filio proprietate reſeruanda,niſi in caſibus de quibus ſupra.

c An quãdo legati eſt factũ filio præſumatur in dubio ipſum eſſe factum contemplatione filii, vel contemplatione patris vel qualiter,vide Bart.& ibi tea.qui eidetur hoc ſentire,in l.ſociũ.ff.pro ſoc.Bart.determinat in duobus ambaſiatoribus.quibus ab Imperatore fuit quid donatum, vt illud dicatur ſuum,non comitatus.Similiter etiam alibi dicit Bart.ꝙ ebi aſtines mariti aliquid donant eius vxori, ꝙ eidetur facta donatio contemplatione ſui viri, adeo vt veniat reſtituẽda hæredibus viri.ita Bart.in l. ſed ſi plures.§. in arrogato.de vulg.& pupil.

d Quid ſi filius exercendo mercantias de pecunia paterna multa lucra faceret, an talia dicantur peculium profectitium vel aduentitium,vide Bal.in l.certum.C.fami.ercisc. ponentem,an ſi vnus filius viuẽte patre fecesit expenſas in domo, mortuo patre poſsit petere quod ſibi reſarciantur, an ne.Et ponit de duobus ſociis,qui diſtracta ſocietate diuiſerunt mercantias,& vni ſunt aſsignate mercantiæ quæ ſunt Venetiis,alii ille quæ ſunt Cremone,qualiter vnus ſocius conſeruabit alium indemnem. Vide etiam ibi de filio qui ex re patris aliud fecit,puta ex lana fecit pannum,vel ſimilia,an pannum totum debeat eſſe patris, & ibi adheret de æquitate opinioni Bar.hic recitate,non quia dimidia veniat præſtanda filio,ſed ſaltem aliqua pars, vt ſic induſtria filii poſsit prodeſſe filio. Et idem in filio mercatore.& hoc dicit eſſe relinquẽdum arbitrio iudicis qui æſtimabit hanc induſtriam.

e An ſit dare caſum in quo pater cogatur emãcipare filiũ, vel ne,vide alios caſus recitatos per glo. in §.ſi. ſupra quibus mod.ius patrie poteſta.ſol.

f An aũt portio dotis quã acquirit filius ex forma ſtatutorũ,dicatur peculium aduentitium ſeu profectiuũ, ita vt nõ veniat conferenda cum fratribus? Bar.dicit ꝙ ſic, in l.i.C. de bon. quæ libe. Idem dicit de lucro ꝙ acquirit filius ex pecunia patris,quatenus attribuitur perſone vt dicatur aduentitium.ita Bar.in l.cũ oportet.C.de bon.quæ lib.Idem Bar.in l.i.C.pro ſocio.& l.illud.C.de colla. Ideo ſi quis filius ex centum ſibi datis a patre,acquiſiuit alia centũ,tunc quinquaginta debẽt attribui illi filio pro labore, alia quinquaginta cũ aliis centum debet æqualiter diuidere cũ aliis fratribus,ſi æqualiter ſunt inſtituti hæredes.

* Vide Bellon.conſi.xvii.nume.a.cum ſeq.vbi etiam quid de vidua.

g Not.etiam,quod ſi tempore mortis patris, filius ſtudens reperiatur habere aliqua debita, ꝙ ad ea ſoluenda fratres tenentur contribuere, tanquam ſit es alienum illud debitũ.l.ſed Iulianus.§.quod dicitur.ff.ad Mace. Quid de conſumptis per alterum fratrem in malos vſus an illa computentur poſt mortem patris eorum in parte ſua?Dic quod ſic vt in auth.quod locum. C.de collat.

1 *Acquiſita per ſeruum, acquiruntur domino etiam nolenti.*
2 *Inuito beneficium tribuitur.*
3 *Seruus hæres inſtitutus non poteſt adire hæreditatem,niſi iuſſus domini præcedat.*
4 *Verba enunciatiua admonitoria & exceptiua,inducunt iuſſum, vt probatur in aliquibus exemplis & illatiuidus.*
5 *Per ſeruos in quibus uſumfructum habemus, acquiritur nobis duplici ex cauſa.*
6 *Per ſeruum alienum & liberum hominem bona fide poſſeſſum quæritur nobis duplici ex cauſa.*
7 *Exceptio in uno uel in duobus caſibus firmat regulã in contrãrium.*
8 *Argumentum a contrario ſenſu eſt ualidum.*
9 *Si ſeruus iubente domino repudiet adire hæreditatem, dominus priuatur hæreditate.*
10 *Filio recuſante adire hæreditatem,pater non priuatur hæreditate, ſine eam iure ſuo adit.*
11 *In acquirenda bonorum poſſeſſione per ſeruum, ſufficit uoluntatem domini præcedere uel ſubſequi.*
12 *Appellatione hæredis continetur primus hæres.*
13 *Quicquid mea contemplatione ſtatuitur,dicitur meum.*
14 *Ignarus ſuæ conditionis inſtitutus, non contemplatione bonæ fidei poſſeſſoris,ſibi quærit adeundo.*

§. ITem vobis. Diuiditur in quinque partes.Nam in prima tractat, quemadmodum per ſeruos quos in poteſtate habemus,nobis acquiritur. In ſecunda tractat,quemadmodum per eos in quibus habemus vſumfructum,nobis acquiritur. In tertia tractat,quemadmodum per eos ſeruos vel liberos homines quos bona fide poſsidemus,acquiratur nobis. In quarta tractat,quemadmodum per liberum hominem nobis acquiratur. In quinta Imperator ſe excuſat, cur de legatis & fideicommiſsis hoc loco non tractet, & de qua materia ſit tractaturus atteſtatur. Secunda ibi, de his autem. Tertia ibi, idem placet. Quarta ibi
1 actiones. Quicquid acquirit ſeruus, domino[a] acquirit: & in adeunda hæreditate per ſeruum hæredem inſtitutum,opus eſt iuſſum domini præcedere: qua adita, acquiritur ipſi domino.h.d. Not.i.ꝙ quicquid acquirit ſeruus,domino acquirit. Et hoc verum nedum quo ad proprietatem,verum etiam quo ad poſſeſsionem, ſiue res acquiratur ex actu realis traditionis, ſiue ex actu verbalis ſtipulationis,vel ex quocunque alio actu inſtitutionis,adiectionis,vel confusionis, de quibus vidiſtis in §. cum ex aliena. ſupra de re. diui. Item not.
1 †quod acquiſita per ſeruum, domino acquiruntur etiã inuito & contradicenti.concor. l. etiam inuitus. de acquir.rer.do.l.ſeruus vetante de verbo.obli. Ex quo col
2 ligitur,† inuito beneficium[b] tribui,contra regulam l.inuito.& l. hoc iure.§.non poteſt.ff.de dona. Sed illud verum dicite,per obliquum tribui poteſt,vt hic,& no. gl. in l. ſoluere. Vel, illud verum in effectu: mero tamen iure beneficium tribuitur inuito, in effectu, vt dixi,minime:quia iſta quæſita per ſeruũ,poterit dominus abijcere,& in deperdito habere. Sed qđ acquiratur, mero iure impedire nõ põt.Ratio, quia dñs velut homo priuatus,nõ põt impedire curſum et effectũ legalẽ,quo ſtatuitur,quæſita per ſeruũ,ipſi acquiri dño.ſa.l. teſtãdi. C. de teſta.l.nemo põt.de leg.i.& voluit gloſ.in d.l.ſeruus
3 vetante. Item no.quod† ſeruus hæres inſtitutus nõ poteſt adire hæreditatem niſi præcedente iuſſu domini.concor.l. ſi quis mihi bona.§.iuſſum.ff.de acquiren. hæred. Suadetur ratione, quia aditio hæreditatis dependet ab animo, & eſt actus iuris ciuilis.l. ſi quis.C. de iur. delib.l.prima.C.de hæredi.inſti. ſed ſeruus eſt incapax eorum quæ ſunt iuris ciuilis, nec vllum dicitur habere animum.l. quidam. ff. de poen. Vt igitur aditio valeat, opus eſt præcedere iuſſum domini, ex cuius voluntate & perſona ſubijcitur aditio. Et not.quod iſte iuſſus debet præcedere actum adeundi,ita quod authoritas in actu interpoſita nihil operatur, nec conſenſus poſtea

ſequens:eſt enim de natura iuſſus importare neceſsita-
tem,& actum præcedere. Idem de natura mandati: ſed
tamen mandatum non importat neceſſitatem,ſed ſpon
taneam obſequij preſtationē,vt not.glo.in rub.ff.quod
iuſſu.& ſa.l.ſi remunerādi,§.ſi poſt cred itam.ff. mand.
Et in hoc differt ab authoritate, quæ debet non præce-
dere nec ſequi actum,ſed in ipſo actu interponi.l.pupil-
lus.§.fin.de aut.tut.Item illa autoritas non poteſt inter
poni per nuntium vel per epiſtolam ,iuſſus vero per
mandatum ſic d.§.iuſſum:& d.l.mand.Item in hoc dif-
fert a conſenſu,qui poteſt ſequi actum.c.cum conſuetu-
dinis. extra de conſuet. c. cura. & ibi not. extra de iure
pat. Et prædicta faciunt ad interpretanda ſtatuta quæ di
cunt,quod mulier non poſsit obligari ſine conſenſu,au-
thoritate,vel iuſſu parentum , Addite prædictis, quod
4 † verba enunciatiua,item verba admonitoria,item ver
ba exceptiua,inducunt iuſſum ad adeundum . Vnde ſi
dominus ſciberet ſeruo, quod prouidentia tua euigila-
bit in tali hæreditate adeunda:vel diceret , ſi talis hære-
ditas non eſt nociua adeas,vel huiuſmodi ſimilia, vale-
ret aditio ſubſecuta.l.ſi quis mihi bona.§. pater filio. de
acq.hęred Et ideo refert Bald quod in ciuitate Florenuę
fuit nobilis quidam decapitatus, propterea ꝙ ſeruo ſuo
cui fuiſſet illata iniuria,dixiſſet,niſi cogitaueris te vindi
care,non reuertaris domum. Seruus interemit offenſo-
rem,fuit decapitatus dominus,tanquam iuſſu eius fue-
rit mors ſecuta: quia illa verba exceptiua inducunt iuſ-
ſum. Eodem modo dixit Bal.debitorem in mora con-
c ſtitui ſi creditor [c] dixerit, cogita mihi ſoluere : quia iſta
ſunt verba admonitoria: quæ præceptum inducūt. Eo-
dem modo ſi dixerit amico, ſcias me egere mea pecu-
nia: quia iſta ſunt verba enunciatiua,quę interpellatum
inducunt debitorem d.§.iuſſum.& l.eum qui.§.1.de ac-
5 quir.hære. No.in ver.de his.† per ſeruos in quibus ha
bemus vſumfructum ,acquiri nobis duplici ex cauſa .
Primo,ſi ex re noſtra acquirit . Secundo, ſi opera no-
ſtra. Ex cæteris autem cauſis lucrum cedit proprietario.
Ratio quare hæreditatem aditam acquirit proprietario
quia delatio hæreditatis neque prouenit ex re vſufru-
ctuarij,neque ex opera ſerui , ſed ex proſpera fortuna.
Item ipſe actus adeundi non ex opera ſerui eſt, quia actu
momentaneo expeditur.l.aditio.de acquir. hære. Quid
autem de ſeruis in quibus vſum habemus , vidiſtis ſu-
6 pra in prin. Item no.† per ſeruum & per liberum ho
minem poſſeſſum bona fide acquiri nobilis duplici ex
cauſa,ſi ex re noſtra,vel ex opera ſua acquiſiuerit. & in
hoc concordat cum ſeruo in quo habemus vſumfru-
ctum: ſed diſcrepat in alio,quia ſerus vſufructuarius nō
poteſt vſucapi,quia nec poſsidetur. Item, quia habetur
notitia ꝙ eſt alterius. Seruus autem bona fide poſſeſſus
poteſt vſucapi,quia & poſsidetur, & in eo bona fides
habetur. Item no. non ſolum per ſeruum hunc vel li-
d berum hominem [d] bona fide poſſeſſum acquiri pro-
prietatem , ſed etiam poſſeſsionem. Not.in verb. ex
7 his,ꝙ † exceptio in vno vel in duobus caſibus, firmat
regulam in contrarijs.ſa.l.nam quod liquide. ff. de pen;
leg.§.fin.& §. vt autem. in authen.de non alie.& not.
gloſ.in l.in his.ff.de legi. Ex quo aliud colligitis, quod
argu.a contrario ſenſu eſt validum. Circa quem arti-
8 culum dicite quædam verba Bald. ꝙ † arg.a contrario
ſenſu eſt in duplici caſu probabile & neceſſarium. Pri-
mus,quando ſumitur a contrario ſenſu euentus condi-
tionis.l.1.§.huius rei.ff.de offic. eius. Secundus,quando
ſumitur per locum a ſpeciali.l.ꝙ vero contra.ff.de legi.
Aliquando arguitur a contrario ſenſu, & tunc eſt pro-
babile,ſed non neceſſarium:puta quando ſumitur a con
trario ſenſu defectus rationis vel cauſe.l.adigere.§.quā-
uis.de iur.pat.quia licet non ſubſit vna ratio vel cauſa,
poteſt alia ſubeſſe.l.ſi non lex.de hære.inſtit.§. affinita-
tis ſupra de nup. Aliquando arg.a contrario ſenſu non
eſt probabile nec neceſſarium , vt quando ita ſumendo
induceremus abſurdum intellectum.l. conuenticulam.
C.de epiſco.& cleri.l.cum pater.C.de cōditio.inſer. hæc
omnia ſcripſit Bald.in l.qui teſtamento.§.mulier. ff. de
teſta. Item not.per procuratorem nedum acquiri no
bis proprietatem & poſſeſsionem.ſed etiam vſucapien
di conditionem. Item not.in quibus cauſis traditione
nobis facta a vero domino acquiritur nobis dominiū,
ex eiſdem cauſis traditione facta a non domino,acqui-
ritur nobis vſucapiendi cōditio.concor. l. traditionem.
de pub. l.clauibus.in fi.de contrahen.emp. Item not.
in ver.haſtenus.non eſſe commiſcendam materiā vlti-
marum voluntatum cum materia contractuum , imo
vnuſquiſque tractatus ſuo loco eſt relinquendus. con-
cord.l.ij.de ſtatu hom. Not. modos quibus per vni-
e uerſitatem rerum dominia [e] acquiruntur, aditione hęre-
ditatis,acceptatione bonorum poſſeſsionis , adiectione
bonorum,& arrogatione filiorum. Item not. nobis
deferri hæreditatem,& iure ciuili, & iure prætorio , &
ex teſtamento,& ab inteſtato: ſed cauſa teſtati eſt nobi
lior cauſa inteſtati,& ideo ab ea veluti nobiliori ſtatim
exorditur Imperator. In fin. glo.ſuum. Dicite ꝙ hæc
ſolutio, inquantum dicit quod in.§.illo legatum eſſet fa
ctum in alimentis, continet aliquam diuinationem &
propterea non bona.l.ſi putator.ad l.aquil. Et propter
hoc glo. in contrario melius ſenſit, vt ad præſtationem
legati ſeruo proprio relicti , hæredes teſtatoris non ne-
ceſsitentur, ſed ex quadam neceſsitate vel æquitate, &
pietate inuitentur,vt voluntas teſtatoris obſeruetur ex
quacunque cauſa legatum relictum fuerit. & hæredum
non præſtantium relictum huiuſmodi legatum , penes
bonos viros grauatur opinio.& ita communiter Do-
ctores pertranſeunt. In gl.ſed ſi hęres.ibi,l. cū propo-
9 nas.colligitis ſingulariter,quod † ad hoc vt hęreditas in
qua ſeruus eſt inſtitutus,domino acquiratur, neceſſaria
eſt aditio ſerui qui obtēperet iuſſui ipſius domini : alio-
quin ſi ſeruus nollet adire,imo repudiaret hæreditatem,
priuaretur dominus hæreditate. Sed contra hoc oppo-
10 no fortiſsime:nam † ſi filius hæres inſtituatur , & iuſſui
patris non vellet obtemperare,imo hæreditatem repu-
diauerit,poteſt pater illam adire, velit vel nolit filius.l.
cum non ſolum.§.1.& §.ſimilique modo.C.de bo. quæ
lib. Ergo eodem modo & multo magis erit in domi-
no:quia repudiatio ſerui eſt magnum pręiudicium alla-
tura domino:quia per eum acquiritur domino nedum
proprietas,verum vſusfructus quod non facit repudia
tio filij,quia per eum licet acquiratur vſusfructus bono
rum hæreditariorum patri, non tamen acquiritur pro-
prietas, vt ſupra eo.titu. in fin.prin. Ergo magis deberet
ſuccurri domino,cum de eius maiori præiudicio tracte-
tur.c.vbi periculum.de elec. lib. vi . Poſſet reſponderi,
quod ideo patri permittitur adire, quia filio inſtituto;
dicitur pater inſtitutus,ſi ipſe filius repudiauerit d.l.cum
non ſolum.§.ſimilique modo. Sed hæc non bona, quia
ſeruo inſtituto habetur perinde ac ſi dominus eſſet inſti
tutus,vt hic in verbo,perinde.Quare poſſet reſponderi,
ꝙ ideo pater poteſt adire,quia eſt eadem perſona cum
filiorum ex illo deſcendat filius.Non eſt ſic in ſeruo, cū
ille non deſcendat a domino. Sed etiam hęc non bona.
Nam quod pater dicatur eadem perſona cum filio,pro
uenit ratione patriæ poteſtatis. nō ratione naturalitatis
aut coniunctione ſanguinis:quod patet,quia pater non
dicitur eadem perſona cum filio emancipato.l.ſi mater.
§.ſi hominem. de excep.rei iudi. not. in l.ij. C. qui æta-
te &c.lib.xij. Ita ergo dominus ratione dominicæ pote
ſtatis diceretur eadem perſona cum ſeruo. §.eum qui in-
fra de inuti.ſtip. Quare alij dixere, quod ideo filio repu-
diante poteſt pater adire, nam cum iure veteri hæredi-
tas acquireretur per filium patri quo ad proprietatem
& quo ad vſumfructum , quia in hoc grauatus pa-
ter

ter extiterit, debet in alio releuari, ne repudiatio filij ſit ei nociua: & propterea ſtatutum eſt, vt filio repudiante poſſit pater adire. Non ſic in domino iure veteri & iure nouo, quia hæreditas ſerui inſtituti acquiritur domino, & quo ad proprietatem, & quo ad vſumfructū. Sed tamē de hac ratione dubito: qua inducta ad diminutionem, nō debent operari augmentum l. legata inutiliter. ff. de adim. leg. Iura igitur noua quæ ſunt inducta ad diminuendum ius patriæ poteſtatis, non debent augmentum operari. Et propterea arbitrater diſputatiue hanc glo. noſtram non procedere: imo quemadmodum filio repudiante permittitur patri adire, ita repudiante ſeruo domino permittitur. Non obſtat quod iura noua loquantur de patre & filio, & ſunt correctoria: quia reſpondeo, quod extenduntur ad ſeruum & ad dominū virtute legis antiquæ, æquiparantis ſeruum filio, & patrem domino, vt ſupra eo. tit. prin. & facit l. t. §. lex falcidia. ad l. falci. & de hoc caſum in ſimili ad literam, vbi glo. & Doc. hoc volunt, in l. ſi quis ſeruo perſuaſerit. C. de furt. iuncta l. & tātum. de ſer. corrup. Sed huic opinioni videtur multum obſtare l. cum proponas. C. de hæredi. inſtitu. Reſpondetur, quod ibi ſeruus inſtitutus habuit ſubſtitutum vulgarem, qui tamen veniens ex expreſſa voluntate teſtatoris, excludit dominum: & propterea dicerem idem in ſubſtituto vulgariter filio, vt patrem excludat. Secundo colligitis ex glo. quod licet ſeruus non poſſit adire hæreditatem niſi præcedente iuſſu domini, poteſt tamen aditam reſtituere. Ratio differentia: nam ideo non poteſt adire ſine iuſſu domini, quia hæreditatis aditio cauſatur ex animo, quo caret ſeruus: oportet igitur vt ſuppleatur ex animo domini præcedente aditionem. Sed ideo poteſt hæreditas adita reſtitui, quia aditio iam fuit fundata in voluntate & actu hæredis inſtituti, ita quod non æget ſupplemento voluntatis domini. Ratio, quia ſeruus cum ſuſcipit hæreditatem, ſi reſtituat ex Trebelliano, dicitur reſtituere tanquam aſinus ſellam, vt nota. in dicta l. ſeruo

11 inuito. Tertio colligitis, quod † in acquirenda bonorum poſſeſſione. & ſic in hæreditate adeunda, de iure prætorio per ſeruum non requiritur iuſſu domini, ſed ſufficit eius voluntas præcedens vel ſubſecuta. Ratio differentiæ: nam illa forma quod iuſſus domini præcedat, adinuenta eſt de iure ciuili, vnde vendicat ſibi locum tantummodo in adeunda hæreditate de iure ciuili: ſecus in adeunda hæreditate de iure prætorio, quia eo iure talis forma fuit incognita. Ratio rationis, quia ius ciuile proſpexit ſubtilitatem & rigoroſitatem, ſecundum quam ſeruus non habet animum, ideo venit ſupplendus domini voluntate: an prætor proſpexit naturalem æquitatem, ſecundum quam non eſt differentia inter ſeruum & liberum hominem. l. manumiſſiones. ff. de iuſti. & iur. In gloſſ. penulde. ibi, §. hæc verba. Ideo quia ad hæreditatem non vocantur niſi nominati a teſtatore, & propter hoc nec ſeruus domini inſtituti, nec hæres hæredis admittitur. Ex qua colligi-

12 tis, quod † appellatione hæredis ſolum continetur primus hæres, non autem hæredis: quod verum intellige, quando verbum, hæres, fuit prolatum a teſtatore: ſecus ſi fuiſſet prolatum a lege. l. ſciendum. ff. de verb. ſignifi. quia cum profertur a teſtatore, profertur ex quadam affectione perſonæ, quæ non complectitur hæredem hæredis tanquam incognitum teſtatori: & circa quem nō cadit affectio. Sed quando profertur a lege, non profertur in vim affectionis ſed ſub aptitudine nominis appellatiui, hæres, quod complectitur hæredes in infinitum. Et hoc poſſet induci ad multa, ſed dicatis vt per Bal. in d. l. qui liberis. §. hæc verba. in fin. ff. de vulg. & pupi. Et eſt ratio hoc caſu, quia cum pater reſtituere grauatur hæreditatem filio inſtituto, non dicitur grauari vt hæres, ſed vt pater & dicatis vt ibi. In fin. glo. in verb.

adoptiuos. dicite vt dixi in d. §. i. vbi concluditur communiter quod etiam iniuſta poſſeſſio domino acquiritur. Ego ibi tenui contrarium. & non repeto. In fin.

f glo. [f] in verbo proprietatis. Ratio, quia tunc non ex opera ſua, ſed ex re vſufructuarij dicitur acquirere. Ex

13 quo colligetis, quod † quicquid mea contemplatione ſtatuitur, meum eſſe dicitur, de quo in l. ſed ſi plures. §. in arrogato. de vulga. & pupil. Et propterea ſi aliquis contemplatione mea tibi inferret damnum, videtur quod intuliſſem ego, de quo in d. l. ſi merces. §. culpa. ff. loc.

14 In fin. ſentit. glo. quod † ignarus ſuæ conditionis inſtitutus, non contemplatione bonæ fidei poſſeſſoris, ſibi acquirit adeundo. Sed econtra hoc oppo. de l. qui in aliena. §. i. de acquir. hæredi. Sol. ex mente Bal. dic, quod ſi quidem ignarus conditionis ſuæ, qui re vera erat liber homo, adiuit animo ſibi acquirendi, tunc ſibi acquirit, quia veritate & falſa opinione aduerſantibus ſimul veritas præfertur opinioni l. multum intereſt. C. ſi quis alteri vel ſibi. Aut adiuit animo acquirendi bonæ fidei poſſeſſori, & tunc nemini acquirit, ſibi nō, quia nō vult bonæ fidei poſſeſſori non, quia non poteſt quia eius nō fuit contemplatione inſtitutus, l. liber homo. de acquir. rer. do. vnde poteſtate & voluntate inuicem repugnantibus redditur actus nullus. c. cum ſuper abbatia. extra de offic. delega. Aut ſumus in dubio, an adeundo voluerit ſibi quærere, an vero bonæ fidei poſſeſſori, & dic, Aut adiuit nullo præcedente iuſſu, ſed in libertate proprij arbitrij, & videtur adiuiſſe animo acquirendi ſibi. Aut adiuit iuſſu præcedente, & ſi quidem adiuit viuo adhuc iubente, præſumitur animo acquirēdi iubētis. Si uero adiuerit eo mortuo, præſumitur adiuiſſe animo acquirendi ſibimet. Iſta probantur in l. qui in aliena. §. i. ff. de acqui. hær. In fin. glo. in verb. per hanc. vos diſtinguite tres actus. Primus eſt poſſeſſio. Secundus eſt dominium, ſi tradens procuratori erat dominus. Tertius eſt conditio vſucapiendi, ſi tradens procuratori nō erant dominus. Quantum ad primum, poſſeſſio re tradita procuratori, domino acquiritur. Eodē modo & dominiū, et domino ignorante. Sed cōditio vſucapiēdi acquiritur ſolū eo ſciēte. ita habetur & cōcluditur in d. l. i.

ADDITIONES.

a Adde quod acquiſita per ſeruum acquiruntur dominio eo inuito, ſi ſint iuſte acquiſita: ſecus ſi iniuſtæ, puta ex delicto. l. quod ſeruus ff. de acquir. poſſ. Secus in procuratore, qui non acquirit dominio inuito cum tale acquiſitum non cogitur dñs retinere, quia beneficiū non confertur in inuitū. l. hoc iure. §. non pōt. ff. de don. Adde, quod quemadmodum per ſeruū acquiritur domino eo inuito, ita dominū inuitum obligat contrahendo peculiariter. l. ſi quis ſeruū. §. etiam. ff. de peculio. Itē adde, quod quemadmodū ſeruus omnia acquirit dominio, nec aliquid proprii habet, & ita monachus nihil proprii poteſt habere. Cle. exiuit. de verbo. ſignifica. & fa. quod notat Bartol. in l. i. ff. de ſtipul. ſer: tamen eis poteſt relinqui ad alimenta, vt not. Bart. in l. ſeruos. ff. de alimen. & cib. leg. Quid autem ſi quid relinquatur monacho cū hoc pacto, vt non acquiratur monaſterio? Vide Bar. in auth. incipitur. C. de bo. quæ lib. qui vult ꝙ nihilominus acquiritur monacho.

b Verum beneficium poſſit conferri in inuitum vide in d. l. ſeruus vetāte. & in l. ſoluēdo, & de hoc vide infra. de obli. quæ ex quaſi contractu.

c An per iſta verba dicta per creditorem debitori, cogita mihi ſoluere, cōſtituatur debitor in mora vel ne, vide Bar. d. §. prætor. & Cyn. in l. minorum. C. in quibus cauſis in integ. reſti. non eſt neceſſ.

d Adde, quod licet acquiritur per procuratorem dñium & poſſeſſio, non tñ acquiritur perſonalis obligatio, vt hic, & l. ſolutū. §. per liberam. ff. de pig. act. Et eſt ratio diuerſitatis quia dñiū & poſſeſſio quærūtur per actū naturalē, ſed obligatio perſonalis quæritur per actū ciuilē: & ea quæ per actū ciuilem acquiruntur, non acquiruntur nobis niſi per nos metipſos

metipſos l.ea quæ ciuiliter. ff. de acqui. rer. do. quia obligationes perſonales magis inhærent oſſibus hominum, quã iura realia. Et ideo hypothecæ quæ ſunt ad ſimilitudinem perſonalium actionum, l. & an eadem. §. actiones. ff. de excep. rei iud. non poterunt etiam acquiri per procuratorem niſi cedantur: & etiam in illis caſibus in quibus perſonalis obligatio per procuratorem acquiritur domino, vt in mutua pecunia. l. certi condictio. ff. ſi cer. peta. Fallit etiam in caſu l. ii. C. per quas perſo. nobis. vbi acquiritur hypotheca ria per procuratorem. Item acquiritur perſonalis obligatio domino ea re ipſius dñi. l. quod procurator. ff. de procu. Et ſimiliter obligatio de euictione quæritur domino ꝑ procuratorem. l. poſſeſſio. §. & ſi poſſeſſio. ff. de acqui. poſſ. Item adde, ꝙ in his caſibus in quibus per procuratorem nõ acquiritur domino, ꝙ in eiſdem non obligat dominum. l. Iulianus. §. ſi procurator. ff. de actio. emp.

e Adde, quod licet iſtis modis acquiratur dominium, non tamen acquiritur poſſeſſio, niſi apprehendatur in eccleſia. l. cum heredes. ff. de acquir. poſ. & per Bar. in l. vt inter diuinum. C. de ſacroſan. eccle.

f Adde, ꝙ inducitur iſta gloſſ. dum allegat l. ſi eueniet. ꝙ quemadmodum poſſeſſus ab vno, non poteſt alium habere ſub ſua poteſtate, quod eodem modo videtur dicendum ſi pater habens filios intret monaſterium ꝙ illi filii deſinant eſſe in ſua poteſtate & ꝙ poſſint teſtari ac ſi non haberent patrem: de quo vide Dynum in l. liber homo. §. quicquid. & per Bar. in l. patre furioſo. de his qui ſunt ſui vel alie. in. Inducitur etiam, quemadmodum ſeruus ab aliquo bona fide poſſeſſus, in duobus caſibus acquirit bonæ fidei poſſeſſori, in aliis vero domino, ꝙ eo modo monachus detentus in monaſterio nõ ſuo, debet equiparari ſeruo, de quo per Dy. in d. l. liber homo. & Spec. in tit. de ſtatu monach §. 1. ver. vt quæratur.

• Præmitte vt hic per Bellonum, quot ſint ſpecies teſtamentorum, & plura alia ad intelligentiam vltimarum voluntatum.

• Circa has quęſtiones vide plenius hic per Bellon. qui alias addit, & præmitte ad euidentiam pro intelligentia materie plures ſpecies vltimarum voluntatum, vt per eundem.

g Et hanc continuationem facit tex. in §. fi. ſupra ti. pręce. Potes etiam ſic continuare: Quia tex. in §. fina. ſupra de vſu & habi. pollicitus eſt tractare, quibus modis iure ciuili dominia acquirantur, & inter iſtos modos acquirendi de iure ciuili, iſte eſt vnus, vt eſt gloſſ. notab. in l. i. in prin. in verb. noſtre. ff. de acquiren. rerum domin. idcirco bene ſituata eſt rub. iſta. Et melius eſt coniungere iſtas duas continuationes ſimul. DE TESTAMENTIS ORDINANDIS

1 Leges correctæ ſunt ſummo ſtudio notandæ.
2 Senioribus teſtibus eſt maior fides adhibenda.
3 Duo fuerunt antiquitus teſtamentorum genera.
4 Quatuor ſunt neceſſaria ad confectionem ſolennis teſtamenti.
5 Aliud eſt teſtamentum, aliud codicillus.
6 Argumentum ab etymologia procedit negatiue non affirmatiue.
7 Illa eſt bona diffinitio quæ conſtat genere & differentia.
8 Aliquid dicitur perfectum tripliciter.
9 Perfectio teſtamentaria eſt quadruplex.
10 Teſtamentum eſt duplex.
11 Quo iure inuentum teſtamentum.
12 Quare permiſſum fuit teſtari.

TEſtamentum. Diuiditur i duas. Nam in prima tractat de teſtamentis in ſcriptis: in ſecunda, de eo quod fit ſine ſcriptis quod nuncupatiuum ſolet appellari. Secunda ibi, ſed hæc quidem. Itẽ prima in duas. Nam in prima ponit etymologiam teſtamenti. In ſecunda antiquitatis refert proceſſum. Secunda ibi, ſed vt nihil antiquitatis. Illa in tres: nã in prima refert antiquum ius ciuile, in ſecunda refert ius prætorium, in tertia refert conſtitutionem nouam. Secunda ibi, ſed prędicta quidem. Tertia ibi, ſed cum paulatim. h. d. Teſtamentum in ſcriptis & ſolenne, eſt ſcriptura continens voluntatem teſtatoris, adhibito numero ſeptem teſtium: quæ ſolennitas iure ciuili fuit introducta: & cum eorum ſubſcriptione, quod ex conſtitutione prudentium fuit introductum, ac etiam eorum ſignaculis, quod etiam iure prętorio fuit adinuentum: ac etiam in ſubſcriptione hęredis fienda manu teſtatoris vel alicuius ex teſtibus, quod fuit per Iuſtinianum additum:

a licet aliæ ſolennitates iure antiquo introductæ fuiſſent.

b No. etymologiam [b] verbi Teſtamentum, quę appelatur diffinitio deſcriptiua, deſignans deriuationem

• vocabuli. Alia eſt diffinitio quidditatiua, deſcribens quidditatem & eſſentiam rei diffinitæ, & de hac dicetur pulchre in glo. Simile habetur in l. 1. de noua. Tertio not. notitiam eſſe habendam eorum quæ ſtatuit iuris antiqua prudentia: & propterea dixit glo. not. in l. 1. de

1 cõiugen. cum eman. lib. quod † leges correctæ ſunt ſummo ſtudio notandæ: quia licet ad caſum correctum alle-

c gari non poſſint, earum tamen rationes [c] ad cauſarum deciſionem allegari poſſunt, dummodo non allegentur vt dixi, ad ipſum caſum indiuiduum & correctum. Et per hoc non obſtat. l. vnica, cum ſua gloſſ. C. de lati. lib. toll. antiquitati enim maiores noſtri morem gerendum eſſe vt plurimum ſtatuerunt. l. ſemper. de iure immu. Et propterea dicit glo, in l. cum quid. ff. ſi cer. petat.

2 quod † ſenioribus teſtibus maior fides eſt adhibenda.

3 Item not. quod † iure antiquiſſimo duo erant genera teſtamentorum: vnum ꝙ calatum, id eſt, bonum appellabant: & illud ꝙ in pace bona & ſancta fiebat ab his qui ad prælium profectum erant. Quæ autem erat ſolennitas horum teſtamentorum, lex non exprimit. Subſequenter additum fuit quoddam genus teſtamenti

d quod per procinctum & eſtimatum fiebat [d] Itẽ not.

4 quod † hodie ad confectionem ſolennis teſtamenti in ſcriptis, ſunt quatuor neceſſaria. Primo, quod adhibeatur numerus ſeptem teſtium. & hęc ſolennitas fuit introducta a iure ciuili antiquo. Secundo requiritur ipſorum teſtium ſubſcriptio: & hæc ſolennitas fuit inuenta ex cõ

e ſtitutione prudentium. [e] Tertio requiritur, quod teſtes ſignent teſtamentum: & hoc fuit inuentum iure prætorio. Quarto requiritur, ꝙ manu teſtatoris, vel alterius

f ex teſtibus nomen hæredis [f] ſcribatur, & hoc additum

g fuit prouiſione noua Iuſtinia. vt hic [g], & l. iubemus. C.

5 eo. Gl. ibi, teſtamentum † ſentit codicillum teſtamentum poſſe appellari: ꝙ nulla ex parte procedit vt probatur ex diuerſitate nominum: alter enim codicillus, alter teſtamentum appellatur. l. ſi idem, C. de codic. Suadetur ex diuerſitate titulorum: aliter enim de teſtamentis, aliter de codicillis intitulatur. Vnde ad argu. glo. re-

6 ſpondetur † ꝙ argumentum ab etymologia vocabuli procedit arguendo negatiue, nõ autem affirmatiue: hæc enim conſequentia eſt bona, non eſt teſtatio mentis, ergo nõ eſt teſtm̃. ſed ecõtra nõ cõcludit, eſt teſtatio mẽtis, ergo eſt teſtamentũ: quia poſſet eſſe codicillus, vel quia poſſet tibi pandere ſecreta ſua, nec tamen diceretur teſtari. Simile, in mutuo non fit de meo tuum, ergo non mutuum: ſed non econtra, fit de meo tuum, ergo mutuum. l. ſenatus. de donat. l. ij. §. appellata. ff. ſi cert. petat. Huic ſententiæ non obſt. quod dicitur de etymologia poſſeſſionis, poſſeſſio, id eſt, pedum poſitio l. 1. ff. de acqui. poſ. & tamen ſequitur, non eſt pedum poſitio, & erit poſſeſſio. l. clam poſſidere. §. fina. & l. poſſeſſio quoque de acquiren. poſ. quia reſpondetur ꝙ illa eſt etymologia poſſeſſionis naturalis non ciuilis, de qua loquuntur cõtraria. Ibi l. 1. hæc diffinitio eſt bona, propterea quod

• iuuetur autoritate neceſſaria Modeſtini, l. 1. ff. eodem. Sed etiam ſuadetur ratione: primo, quia complectitur cauſam efficientem, cum dicit, voluntatis noſtre: voluntas enim noſtra eſt illa quæ ſubintrat & regulat teſtamentum l. cum quęſtio, C. de lega. l. in conditionibus de conditio. & demonſtratio. Item complectitur cauſam formalem cum dicit, iuſta ſententia: appellatur enim iuſta, id eſt, ſolennis ſententia. Et voluntas complectitur

plectitur cauſam materialem cum dicit de eo &c. niſi
enim quis habeat bona actu vel potentia, non poteſt te
ſtari l.eius. §. ſi ff. eo. auth. ingreſſi. C. de ſacroſanct. ec
cle. iuncta. l. qui ſoluendo. de hæred. inſtituen. licet aliter
dixerit Bal. in rub. de acquiren. hære. Item complectitur
cauſam finalem cum dicit, poſt mortem ſuam fieri vo-
luerit. Igitur hæ cauſæ in diffinitione comprehenſe illam
bonam efficiunt, iuxta ea quæ habentur in regula, Om-
nis bona diffinitio. Sed quod hæc diffinitio non ſit bo-
na, arguitur primo cum dicit, iuſta ſententia. Nam quis
poteſt iudicare recte, & tamen non dicetur teſtamentũ
conficere l. fin. C. de ſen. cum ſimil. Sol. huius timore di-
cit glo. in d. l. i. exponendum eſſe iuſta, id eſt, ſolennis vo
luntas ſolennizata dico forma requiſita ad teſtamentũ.
Sed iterum contra opponitur, quod licet ſit volũtas ſo
lennis, non tamen appellatur teſtamentum. vnde op. de
l. quidam in ſuo. ff. de condi. inſti. l. ſi quis inquilinos. §.
fi. de leg. i. C. ſi quis alteri. Huius contrarij timore dixit
gl. vbi ſupra, iuſta, id eſt, ſolennis & legitima a lege ap-
pellata. Si autem aliquid improbatum a lege diſponere-
tur in teſtamento, non valeret tale diſpoſitum. & ita lo
quuntur contraria. Sed iterum oppo. & videtur quod
licet voluntas vltima ſit ſolennis & legitima, non pro-
pterea appellatur teſtamentum: vnde opponitur de co
dicillo, qui ſolennem & legitimam complectetur volũ
tatem, & tamen non appellatur teſtamentum, l. ſi idem
C. de codicil. Timore huius contrarij glo. in d. l. i. & hic
addit diffinitioni. & cum hæredis inſtitutione, ad diffe-
rentiam codicilli, in quo nemo poteſt directo hæres in-
ſtitui l. ij. C. de codicil. in fi. & hanc tetigit glo. in l. i. ff. eo,
vt ad diffinitionem addantur illa verba, & cum hære-
dis inſtitutione. & idem tenuerunt Doct. vſque ad Bar.
Sed Bar. impugnauit iſtam gl. & Doc. propterea quod ta-
lis additio videtur reprehendere Iureconſ. Modeſtinũ,
quod neſciuerit recte & abunde diffinire teſtamentum:
quod non eſſet aliter: quam vt iuſtius reprehenderetur,
quod propterea dixit diffinitionem eſſe bonam abſque
7 aliqua additione, & probat tali ratione: † illa enim diſ-
finitio quæ conſtat ex genere & differentiis, & eſt bona
regula iuris. Omnis bona diffinitio, & ibi ponit nota-
bile exemplum in hominis diffinitione. Homo eſt ani-
mal ratione mortale: illud animal ponitur loco generis,
rationale ponitur ad differentiam brutorum, mortale
ponitur ad differentiam angelorum & archãgelorum,
Sed iſta eſt huiuſmodi, igitur &c. Probat ipſe minorem
Nam cum ita diffinitur teſtamentum, eſt volũtatis no-
ſtræ iuſta ſententia &c. ille terminus, ſententia ponitur
loco generis: & ille terminus, iuſta, ponitur ad differẽtiã
codicillorũ, et exponitur iuſta, id eſt, perfecta. l. cũ filio. §.
fi. de leg. i. vt differat a codicillo, qui non eſt ita perfecta
voluntas. Illa autẽ verba ponũtur ad differentiam earũ
perſonarum quæ non recognoſcunt Imperium, quibus
non eſt permiſſum facere teſtamentum. Illa autem ver-
ba: de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri voluit, po-
nuntur ad differentiam eorum quæ diſponunt actu in-
ter viuos. & hoc modo defenditur diffinitio. Sed dixerit
aliquis: Nonne codicillus eſt ita perfecta voluntas in ſe,
quemadmodum muſca in ſe eſt ita perfectum animal
ſicut cætera animalia? ergo diffinitio non conſtat ex
plenis differentiis. Solu. dicunt alij ſequentes Bartol.
8 quod † aliquid appellari perfectum ſumitur tripli-
ter. Vno modo ſimpliciter & abſolute, & hoc modo ſo
lus Deus appellatur perfectus. Alio modo appellatur
perfectum reſpectiue ad genus codicillorum, ſicut mu-
ſca perfectum animal appellatur reſpectiue ad genus
muſcarum. Tertio modo ſumitur perfectum compa-
ratiue ad aliud, & hoc modo codicillus non appellatur
perfecta voluntas ſi fiat collatio ad teſtamentum, ſicut
& muſca non appellatur perfectum animal ſi ad homi
nem vel ad alia animalia fiat comparatio. Bald. tamen

9 dixit, quod † quadruplex eſt perfectio teſtamentaria.
Prima, quæ conſiſtit in perfectione voluntatis teſta-
toris, quæ dicitur perfecta quando eſt completa & ple-
ne emanata. l. ſi is qui. l. ex ea. ff. eodem. Alia eſt per-
fectio quæ conſiſtit in forma ſubſtantiali in hæredis in-
ſtitutione, quæ caput appellatur teſtamenti. §. ante hæ
redis. infra de leg. Alia eſt perfectio quæ conſiſtit in ſo-
i lennitate formali, quæ legum diligentia appellatur, vt
numerus teſtium, ſubſcriptio, ſignacula, inſcriptio no-
minis hæredis inſtituti, vt hic & l. codicillis. §. fin. de leg.
ij. Quarta eſt perfectio in effectu teſtamẽti, & iſta eſt du
plex. Primo quando teſtamentum tranſit in irreuocabi
litatem, quod ſolum cõtingit per mortem teſtatoris. l. iij. §.
fi. de adim. leg. Alia, quando teſtamẽtum ita perficitur,
vt ad cauſam inteſtati redigi non poſſit: quod contingit
adita hæreditate per hæredem inſtitutum ex teſtamen-
to. l. ſi alienum. §. in extraneis. de hæred. inſti. l. quandiu.
de acqui. hær. Nunc autem reſtat videre quotuplex
ſit teſtamentũ. Secundo, quo iure fuerit inuentum. Ter-
10 tia, propter quid. Circa primum, † duplex eſt teſtamen
tum: vnum quod appellatur ſolẽne & in ſcriptis, quod
habet numerũ teſtium, ſignacula, & ſubſcriptiones, &
inſcriptionẽ nominis hæredum: de iſto loquitur hoc prin
cipium, & l. iubemus. C. eod. Sed huiuſmodi genus te-
ſtandi non eſt in vſu: quinimo dixit Bar. quod nunquam
vidit aliquod teſtamentum ſolenne factum in ſcriptis,
niſi vnum quod fuit confectum a quodam Doctore ſo
lenni, & tamen vltimo decidit ad interitum, propter de
fectum ſolennitatis. Aliud eſt teſtamentum nuncupa-
tiuum: & ſine ſcriptis, cum ſeptem teſtibus adhibitis
& rogatis ad teſtamentum, quibus teſtator annunciat
voluntatem ſuam: & de hoc loquitur § fi. infra eo. & l.
hac conſultiſ. §. per nuncupationem. C. eo. Et licet de ta-
li teſtamẽto nuncupatiuo ſcriptura fiat a publico tabel-
lione, tamen nõ appellatur teſtamentum in ſcriptis, quia
ſcriptura non emanauit ad ſubſtantiandum teſtamentũ
ſed ſolum ad illud probandũ. arg. in l. contrahitur. ff. de
11 pign. & dicam infra de lite. obli. Circa ſecundum, † quo
iure fuerit inuentum. Videretur quod iure naturali pri-
meuo fuiſſet introductum: propterea legitur in teſta
mento veteri, quod Iacob ab Iſaac fuit inſtitutus, vt notat
glo. in l. quoties. de hæred. inſtituen. Secundo videtur quod
ſit iure gent. propterea quod nihil eſt quod magis natu-
rali æquitati conueniat, quam de re ſua ad libitum di-
ſponere, quod per viam teſtamenti conceditur. l. qua
ratione. §. hoc quoque. ff. de acqui. rer. do. Doc. cõmuni
ter tenent quod ſit de iure ciuili. allegant in primis l. hæredi-
tas. de pet. hæred. Suadetur ratione: nam deportatus eſt
capax eorum quæ ſunt iuris gent. vel naturalis primeui.
l. quidam. ff. de pe. & tamen non habet facultatem iure
conficiendi teſtamentum. l. eius. §. i. ff. de teſt. ergo teſta-
mentum non eſt de iure naturali neque gentium neceſ-
ſario. præterea iure naturali primeuo omnia erant com
munia, ergo propter defectum materiæ teſtamentum
non poterat confici, vt ſupra probaui. Non obſtat quod
Iacob fuerit inſtitutus: quia illa inſtitutio non emanauit
in bonis, ſed in benedictione paterna. Non obſtat quod re-
gula iuris gent. ſit, diſponere de rebus ſuis ad libitum:
quia fatemur: ſed ille qui teſtatur, dicit propriè de rebus
alienis teſtari, quia effectum ſuæ voluntatis confert in
tempus quo nihil habet, hoc eſt, poſt mortem ſuam, &
mors omnia ſoluit. §. deinceps. in authent. de nup. Et
parta ſunt diſponere aliqua tempore habili, ſed in tem-
pus inhabile conferri. l. quod ſponſæ. de donatio. an-
k te nup. l. in tempus. de hæredibus inſtituendis. Et ſi di-
xerit quiſpiam quare ergo fuit permiſſum alicui teſta-
ri? Reſpondetur hoc, quod † fuit permiſſum propter
12 neceſſitatem: quia fuit neceſſarium prouidere cre-
ditoribus vt per viam teſtamenti aliquis hæres inſti-
tuatur qui repreſentet defunctum, alioquin obligatio-
nes

l nes paſsiuę fundatę in perſona defuncti expirarēt, quia accidentia non migrant de ſubiecto in ſubiectum. l. quis ergo caſus. ff. de pecul. l. iij. ff. pro ſocio. quæ propter inſtitutionem hæredis non finguntur migrare, quia hęres dicitur eadē perſona cum defuncto, in auth. de iureiur. a mor. pręſt. in prin. Item propter pacem, vt tollantur lites & quæſtiones, & ne in incerto vagētur hęreditates. Item propter pietatē: quia lex pium & equū iudicauit, ex quo homo eſt in vltimo vitę ſpiritu, poſtquam aliud nec velle nec facere poſsit, ſaltem de ſuis rebus diſponere poſsit, & aliquid fieri alicui mandare. l. i. C. de ſacroſanctis eccleſiis. Item propter charitatem, vt vitium ingratitudinis euitetur, vt ſi fortaſſe ab aliquibus beneficia ſuſcepimus. & properante morte non potuimus retribuere, ſaltem teſtando prouidere poſsimus. l. ſed ſi lege. §. conſuluit. ff. de peti. hær. Item propter publicam vtilitatem, quia homines ex quo teſtari poſſunt, magis incēduntur ad acquirēdum, quod publice intereſt, iuxta notata in l. i. ff. ſolu. matri.

ADDITIONES.

a Vel ſic: Sublata antiqua triplici forma teſtamentorum. hodie poteſt fieri teſtamentum in ſcriptis, cum ſubſcriptione teſtatoris, & ſubſcriptione & ſignaculo teſtium vno cōtextu. & poſſunt teſtes omnes ſignare vno anulo, & pluribus & ſuo & alieno. h. d. vſque ad §. teſtes. qui §. h. d. Illi poſſunt eſſe teſtes in teſtamento, qui habent teſtamenti factionem paſsiuam. i. hęredes inſtitui poſſunt: alias non. Item nec mulieres, nec perſonę hic deſcriptæ.

b Adde, quod non procedit arg. ab etymologia vocabuli, quia iſta etymologia non conuertitur cum diffinitione ipſius vocabuli: ideo vide Barto. in l. i. ff. eod. vbi ponit plenę de hac diffinitione, & dixi ſupra de tutelis, & l. ii. §. appellata. ff. ſi cer. per.

● De hoc arg. ab etymologia, vide bellonum iii. q.

c Ratio legis corrigentis poteſt allegari ad cauſarū deciſionē, licet non ad caſum correctū. Et ſimiliter etiā lex corrigens eſt extendenda ex identitate rationis. l. his ſolis. de reuo. don. Et caſus omiſſus a lege vel ſtatuto, relinquitur diſpoſitioni iuris cōis. l. commodiſsime. de lib. & poſth. & l. ſi. C. de pac. conuen. Tu ad concordandū illas duas gl. quas ille allegat pro contrariis, dic: aut leges correctę ſunt inſertę in corpore iuris, & pōt ex eis licite ſumi arg. ita loquitur gl. in d. l. i. in prin. ff. de cōiug. cum eman. lib. alias ſecus. & ita loquitur gl. in l. vnica. in prin. C. de lati. lib. tol. & iſta eſt vera theorica Bar. in l. ſi. ff. de ſalſis. eum cōcor. ibi notatis. Adde etiam quòd correcta lege non tamen dicitur correcta ratio legis. glo. eſt ſolennis in c. nouit. in verb. quicunque. extra de iudiciis.

d Circa tertiam formā antiquam teſtamenti hic relatā, de teſtamento quod fiebat per æs & librā, dicit Iac. de Ra. hic referente Nico. de Neap. quod illa forma ideo obſeruabatur, quia pater qui teſtabatur & habebat filios in poteſtate, debebat eos emancipare antequā teſtaretur, quia cum filii moriente patre viderentur domini rerū paternarū, non valebat teſtamentum, tanquam de alienis rebus teſtarentur. Et ideo cum emancipato fieret per imaginariam venditionem. vt §. i. ſupra quib. mo. ius pat. po. ſol. ſequebatur quod teſtamentum deberet fieri cū iſtis imaginariis venditionibus. Et caue, quia nō erat opus quod alios emanciparet niſi filios cum in aliis eſſet res inepta. l. quidam cum filium. ff. de vet. ob. Item conditio teſtamento alii nō veniebant. Vel dic & minus male, ſecundū alios, vt inquit hic Nic. de Nea. ſequitur Io. Fab. quod hoc fiebat, quia magis fauetur alicui habenti cauſam oneroſam, quam lucratiuam. vt l. i. C. de impo. lucra. deſcrip. lib. x. melius facit l. hæredem. & quod ibi not. Bar. ff. de bon. aut. iud. poſſ. ideo vt magis faueretur hæredi fiebat iſta venditio, vt haberet cauſam oneroſam. Et aduerte multum, quod talis emptor præferebatur filiis in bonis patris, cum cenſeatur ęs alienum quod debet detrahi ante legitimam filiorum, vt dicit Bar. in d. l. hęredum. & eſt tex. in l. Papin. §. quarta. ff. de inoff. teſt. Et iſta expoſitio videtur mihi minus periculoſa.

e Adde, inquantum dicitur ſupra, ex conſtitutione prudentium: hoc idem ſentit glo. parua in verbo quodammodo, quæ dicit, quod computato libripende & emptore ſeptem erant: & ſic videtur velle gloſſ. & expreſsius do. Chriſtophorus, quod emptor non poſſet olim eſſe teſtis: alias enim de iure antiquo non requirebantur niſi quinque teſtes, vt hic in text. in princi. vbi computamus etiam emptorem, vt hic dicit glo. Sed hoc videtur mihi ſalſum & contra text. in §. ſed neque hæres. in verſi. licet enim infra eod. vbi dicitur expreſſe, quod veteres, emptores a teſtamentariis teſtimoniis repellebant. Primum non eſt verum, quod numerus teſtium ſit inuentus a iure ciuili antiquo, vt iſte dicit, & male & contra illum text. qui expreſſe dicit q numerus teſtiū eſt inuentus a iure prætorio, ibi, ſignacula autem & numerus teſtium ex edicto pretoris.

f Not. etiam penultimo, ex verſi. his omnibus. quòd iure antiquo in teſtamento in ſcriptis debebat exprimi nomen hæredis, & ſcribi per manum teſtatoris vel teſtium, vt hic in gloſſ. & d. l. iubemus. Sed hoc hodie corrigitur, quia teſtator non tenetur exprimere nec notificare teſtibus nomen hæredis, vt in auth. & non obſeruato. C. eod. Quid autem ſi de pluribus inſtitutis teſtator aliquos expreſsit, & aliquos non an vitietur teſtamentum in totum vel ſolum in non expreſsis? Dic quòd ſi teſtator potuit omnes hæredes exprimere, & non expreſsit, videtur eſſe contentus ſolum nominibus expreſsis. d. l. iubemus. iuxta princip. Secus ſi teſtator non potuit omnes hæredes exprimere quos inſtituere volebat, vt quia in media teſtamenti obmutuit, quia tunc non valet in aliquo teſtamentum. l. ſi is. ff. eod. Et ſic not. quòd licet teſtamentum perfectum ratione ſolennitatis omiſſę valeat ſaltem inter liberos, d. l. hac conſultiſsima. §. ex imperfecto. C. eod. ſecus eſt ſi ſit imperfectum ratione voluntatis non complete, quia tunc non valet etiam inter liberos. ead. l. ſi is. Dicitur autem teſtamentum perfectum, quando teſtator habuit totam voluntatem pro declarata: ſicut dicimus contractum completum, quando habetur pro facto & abſoluto. l. contractus. C. de fid. inſtr. Et ideo ſi repetis inſtrumentum ſeu protocollū Notarii imperfectum, & appareat q plus volebat ſcribere: puta quia dicat, Not. quòd Titius vendidit talē fundū Seio pro pretio centum, his pactis ſcilicet, & nō reperiatur plus, certe tale inſtrumentum ſeu protocollum nullā facit fidē, ſecundum Bar. in d. l. ſi is.

g Adde, quòd tabellio qui non apponit ſolennitates requiſitas in aliquo teſtamento, poteſt dici ſalſarius: quia preſumptione iuris præſumitur dimiſiſſe ne teſtamentum valeat. Item, quia turpe eſt ignorare ea quæ omnes ſciunt, & quod eſt de officio ſuo. l. ii. §. mutui adiutorium. ff. de orig. iur. & hæc omnia voluit Richard. Malumb. in l. iubemus. C. eodem.

h Adde inquantum dicitur ſupra, non valet affirmatiuæ, Pulchram rationem quare non procedit affirmatiue aſsignat Raph. Cu. in l. ii. in princip. ff. de acquiren. poſſeſ. & refert hic Angel. de Are. Sed iſta ſolutio nunquam mihi placuit, per l. i. ff. de fur. & §. i. infra de obliga. quæ ex delict. naſ. Preterea Imperator dicitur ab imperando, & Rex a regendo, & tamen non eſt bonum argu. negatiuæ, Non imperat, vel non regit, ergo non eſt Imperator, vel non eſt Rex. & vide Angel. de Aret. hic. Accedat quòd hic dicit iſte de poſſeſsione: & aduerte ad reſponſionem iſtius ad argumentum gloſſ. quia multum errat. Nam argumentatio non eſt ab alluſione tantum vocabuli vt iſte dicit, qui fallitur, ſed eſt etiam a diffinitione. Reſpondeas ergo vt reſpondet Bartol. in l. i. ff. eod. & infra refertur per iſtum, quòd licet glo. expreſſe tantum ſe fundet ſuper alluſione, tamen poteſt etiam fundari ſuper diffinitione. Et multo fortius etiam contra prædictam ſuam ſolutionē facit quod voluit gloſſ. ſupra de patria poteſtate. in principio. quæ dixit, quòd nuptiæ dicuntur ab obnuendo, id eſt, velando, quia velata debet incedere, vt eſt text. in Cano. hęc imago. xxxiiii. q. v. Item matrimonium dicitur, quia mulier nubit vt mater fiat. Ergo ſecundum prædictam ſolutionem argumentum negatiue procederet, nō eſt velata, ergo non ſunt nuptię: non ſit mater, ergo non eſt matrimonium: & tamen illud eſt notoriæ ſalſum.

● c Adde hanc diffinitionem vide Bellonum q. lili.

Vide

h · Vide de hac perfectione Bellon.lib.ii.ſupp.c.vii.
i Not.vnum,quod licet teſtamentum imperfectum ratio-
ne ſolennitatis valeat inter liberos.l. hac conſultiſsima.§.
ex imperfecto.C.eo.non tamen valet quando eſt imperfe-
ctum ratione voluntatis,quia teſtator nondum compleue-
rat dictum ſuum l.ſi is.ff.eod.Et dicitur perfectum,quando
teſtator habuit ſuam voluntatem in totum pro declarata.
Et ita dicimus in contractibus reſpectu contrahentium.l.
contractus.C. de fide inſtru. Similiter in protocollis quæ
non reperiuntur ad plenum extenſa puta factum eſt tale,
quod Titius vendidit talem fundum his pactis, videlicet,
nec reperitur plus,vt voluit Bar.in d.l.ſi is.ff.eo.
• Vide Bellonum ſupra in euidenc.
• Circa hanc quæſt.latiſsime inſiſtit Bello.quem vide i.q.
quia præmittit quid ſit ius naturale & gentium.
k Ex iſtis verbis potes arguere,nemini eſſe permiſſum te-
ſtari,hoc modo: Paria ſunt aliquid fieri tempore licito vel
illicito,& conferri in illicitum.d.l.φ ſpóſe.hic alleg. & ibi
dicit Bar.quod iſta regula nullum habet contrarium. Sed
ſic eſt,quod ille qui teſtatur, confert voluntatem vel exe-
cutionem voluntatis in tempus illicitum,quia cōfert poſt
ſuam mortem, vt patet in diſpoſitione teſtamenti poſita in
l.i.ff.eo.ibi poſt mortem ſuam fieri velit, quod eſt tempus
illicitum:quod patet, quia tūc nihil habet, cum mors om-
nia ſoluat.Sed ille qui habet,non poteſt teſtari, vt eſt tex.
in auth.ingreſsi.C.de ſacroſanc.eccle. maxime coniuncta
communi ſolut.ibi,quæ eſt, quod quando quis non habet
bona nec actu nec habitu , quod non poſsit teſtari: ſecus ſi
habeat bona habitu,licet non actu:quia iſte non habet nec
habitu nec actu. Ergo &c. Vides quod iſte fatetur contra-
rium, quod de rigore nō poſsit,ſed de equitate. per ratio-
nes hic poſitas per l.i.C.de ſacroſanc.eccleſ. Dic tu, quod
imo de rigore iuris poteſt. Nec obſtat quod poſt mortem
ſuam non ſit dominus: quia reſpondeo negando, cum hæ-
reditas iacens,quę repreſentat perſonam ſuam, ſit dominus
rerum,vt eſt tex.in l.i.§.i.ff.ſi quis teſt.libe.eſſe iuſſ.ſue.&
l.hæreditas.in prin.ff. de acquiren.rer. domi. facit l. mor-
tuo.ff. de fideiuſſ. Fortius tamen ſtringeret quia poſt mor-
tem ſuam non habet velle, vt l.i.C. de ſacroſan. eccle. nec
etiam hæreditas quæ eum repreſentat,vt eſt tex.in d.l. hę-
reditas.in princi. Cogita in hoc vltimo. Niſi dicas quod
quantum ad voluntatem,diſpoſitio iam eſt ſortita effectū
in vita,quia perfecte diſpoſuit id quod voluit,vnde non cu
ramus poſtea ſi res deueniat ad eum caſum a quo incipere
non poteſt.l.pluribus.§.& ſi placeat. cum ibi notatis.ff. de
verb.obliga.
• Quare ſit permiſſum teſtari,vide Bellon.il.q.
l Secundum hoc ſequeretur,quod ſi aliquis moritur non
condito teſtamento,& conſequenter nullo hærede relicto,
q iura creditorum extinguantur: & tamen illud eſt noto-
rie falſum vt patet,quia ſemper ſupereſt hæreditas iacens,
quæ perſonam defuncti ſuſtinet.l.mortuo.ff.de fideiuſſ. Et
iſta ratio ſimpliciter probaret contrarium , quod non de-
buerit concedi licentia teſtandi cum ceſſet iſta ratio ne-
ceſsitatis,cum ſemper ſuperſit hæreditas quæ repreſentat
perſonam defuncti.

1 *Sigillum non probat,niſi ſit inſcriptum nomen ſubſcribentis.*
2 *Mulier non poteſt eſſe teſtis in teſtamento.*
3 *Communis error aduerſans veritati,præualet veritati.*
4 *Inſpicienda eſt cōditio teſtis eo tempore quo ſigillat teſtamentum.*
5 *Pater & filius & plures fratres, in eodem teſtamento poſſunt te-
ſtes adhiberi.*
6 *Qualis debeat eſſe character annuli quo ſigillatur teſtamentum.*
7 *Qui ſignat linteum quo eſt inuolutum teſtamentum,dicitur ſigna-
re teſtamentum quod infertur ad quædam.*
8 *An mulier poſſit eſſe teſtis in codicillo.*
9 *An mulier poſſit teſtificari in cauſa criminali.*
10 *Quo tempore inſpiciatur habilitas teſtis.*
11 *An religioſi poſſint teſtes adhiberi in teſtamentis.*

§. POſſunt autem. Teſtes poſſunt ſignare
teſtamentum ſuo annu-
lo & alieno, vno vel pluribus , hoc primo.
Ad teſtimonium teſtamētorum adhiberi de-
bent hi qui hæredes inſtitui poſſunt. Falliť in perſonis c
enumeratis.hoc ſecundo. Not.i. teſtamentum poſſe
a ſignari a teſtibus vno annulo. Secundo not.[a] paria
eſſe ſignari teſtamentum vno annulo, vel ſignari plu-
ribus qui habent eundem characterē. Item not. poſ-
ſe ſignari teſtamētum proprio annulo & alieno: quod
verum eſt,quando ille qui alieno annullo ſignat, prote
1 ſtatur ſe alieno annulo ſignare : † aliter tale ſigillum
non faceret fidem, niſi eſſet inſcriptum nomen ſubſcri-
bentis.c.inter dilectos. extra de fide inſtru. Item hoc ve
rum in teſte ſignante . Secus in tabellione, qui ſignum
ſuum conſuetum deberet ponere, non autem alieno ſi-
gno ſignare, vt dixi ſupra in rub. proemij. Item not.
illos ſolum adhiberi teſtes ad teſtamentum, qui in illo
b hæredes inſtitui poſſunt . Fallit in muliere, [b] quæ licet
2 poſsit inſtitui,† teſtis tamen in teſtamento eſſe non po-
• teſt,* & hoc propter fragilitatem ſexus. Fall. in impu-
bere,& hoc propter imbecillitatem ætatis. Item fallit in
ſeruo,& hoc quia non capax eorum quæ ſunt iuris ci-
uilis,& per conſequens neque teſtamētu. Sed dicet quiſ-
piam,ſeruus poteſt hæres inſtitui quia defectus perſo-
næ ſuæ ſuppletur ex perſona domini.l. neque. C. de hæ-
re.inſti.quare ergo non ita ſuppletur defectus ſuus ex
perſona domini,vt poſsit eſſe teſtis? Reſpondeo , offi-
cium teſtificandi eſt mere perſonale , quia ſolum debet
teſtis deponere de his quæ percipit ſenſu corporeo.l.hæ
redes palam.§.ſi quid poſt.eo.titu.Vnde vitium perſo-
næ non purgatur interuentu domini.l. qui hæredi. de cō
ditio.& demon.Fal.in ſurdo,muto,& furioſo: quia al-
ter non audit,alter non intelligit,alius non percepit.Fal.
in eo cui eſt interdictum, ne fiat contra interdictum le-
gis vel hominis.c.ij.extra de maio.& obed.l. veluti.ff.
de iuſti.& iur. Item not.φ teſtis communi opinione
habilis reputatus,tempore quo teſtamentum ſignaba-
tur: non vitiat teſtamentum licet inhabilis poſtea repe
3 riatur: qa † quando cōmunis error aduerſatur veritati,
præualet ipſi veritati.l.i.C.eod.l.Barbarius Philippus.
4 ff.de offic.præt. · Not.in verſi. ſignabatur. † inſpicien-
dam eſſe conditionem teſtis eo tempore quo ſigillat.φ
facit contra illos qui ſigillant literas vno tempore , &
alio ſcribunt:quia dicuntur ſigillate tempore date,ſecun
5 dum Bar. Item no.† patrem & filium in poteſtate, vel
fratres plures in eadem poteſtate,poſſe in vno teſtamē-
to vel actu aliquo teſtes adhiberi. Et fuit ratio dubitan-
di,quia videbatur expaueſcēdum, ne propter amorem
mutuum ad concordiam teſtimonium prolaberetur.
Sed ratio decidendi fuit , quia ex quo de eorum com-
modo vel incommodo non tractatur, nulla præſum-
ptio fuit quod aliquid forent dicturi quod veritati præ-
iudicaret. In fi.glo.in verb.annulo.No. non poſſe ali
ter ſignari teſtamentum a teſte , niſi annulo ſignatorio
habente impreſsionem characteris . Sed hic dubitatur,
6 † qualiter debet eſſe impreſſus character annulo? Vide-
tur nihil referre qualis ſit iſte character : quemadmodū
non refert an quis ſuo annulo aut alieno ſignet , vt hic.
In contrarium,φ talis character debeat habere nomen
ſigillantis & figuram perſonæ ſuæ, probatur in c. inter
dilectos. extra de fide inſtrum. per l. decernimus. C. de
aqueduct. Vos dicite breuiter ex mente Doctor . Aut
loquimur in teſtamentis ſigillandis: & tunc nihil refert
qualis ſit character impoſitus annulo ſignatorio : quia
appoſitio talis ſigni non fit ad probandum , ſed ad ſo-
lennizandum ipſum teſtamentum:ideoque teſtes tenen
tur, cum de viribus teſtamenti agitur,recognoſcere ſi-
gna ſua.l.ſi quis ex ſignatoribus.ff.quemad.teſta.aper.
Aut loquimur non in talibus ſed in alijs actionibus,&
tunc tale ſigillum debet continere nomen ſigillantis:
quia talis appoſitio ſigilli fit ad probationem.d.l. decer
nimus.de aqueduct. nec eſt opus quod habeat figuram
ſigillantis. Non obſtat cap. inter dilectos,quia fateor,
quod ſi figura appoſita in ſigillo, eſſet multum diſgre-

gata

gata a forma ſigillantis, redderetur ſigillum ſuſpectum. Quod enim ſi epiſcopus vel Doctor ſigillaret ſigillo habente impreſſionem hominis armati, redderetur ſuſpectum ſigillum. Eodem modo ſi capitaneus armorum ſigillaret ſigillo habente impreſſam formam Epiſcopi vel Doctoris, redderetur ſigillum ſuſpectum. Sufficit ergo ſigillum habere impreſſum nomē ſigillantis. Hoc fallit, niſi probaretur quod talis ſigillans ex conſuetudine alio ſigno vteretur. argumentum, in c. ſignauit. extra de appellatio. in c. cum dilect. extra de fide inſtru.

Secundo hęc regula fallit, vbi ſigillans proteſtaretur ꝙ ſigillauit ſigillo habente characterem talem. hæc eſt glo. ordi. in d. c. inter dilect. In fi glo. in veb. teſtamen
7 tum. Not. † quod ille qui ſignat linteum vbi eſt inuolutū teſtamentum. concor. l. hac cōſultiſſ. C. eo. & l. ad teſtiū § fi. ff eo. Ex quo dicit Bal. & alij cōmuniter, quod ille capit aliquem per mantellum vel veſtē, dicitur illū capere per perſonam. Eodem modo ille qui verberat clericum vel laicum ſuper capucio vel birreto, dicitur ſuper capite verberare, & incidit in canonem latæ ſententiæ excommunicationis: quia ſicut teſtamentum inuoluitur linteo, ita homo dicitur inuolui birreto vel ve-
8 ſtibus. In gl. mulier tot, falſitatis. † Sed dubitatur, an mulier poſſit eſſe teſtis in codicillo. Videtur quod non, quia eſt ſpecies teſtamenti. l. i. C. de iur. codicil. Itē, quia & in codicillo adeſt timor falſitatis. In contrarium facit quia edictum de teſtibus eſt prohibitiuum certarum perſonarum, certorumque caſuum. l. i. ff. de teſtib. Cum ergo mulier ſit ſolum prohibita in caſu teſtamenti, intelligitur in cęteris permiſſa. & hanc tenuit glo. in l. fi. C.
9 de codic. Et eadem ratione dicunt Doct. † poterit mulier eſſe teſtis in cauſa criminali, quia in ea non reperitur prohibita. Ego ſemper tenui contra Doctores hoc caſu, quod ſcilicet mulier non poſſit teſtificari in cauſa criminali. Moueor primo per text. in c. forus. in fi. extra de verb. ſig. Secundo moueor ratione vrgentiſſima: nā difficilius quis admittitur ad teſtificandum in cauſa criminali, quam ad teſtificandum in cauſa teſtamenti. Nā minor xxv. annis non poteſt teſtificari in cauſa criminali. l. in teſtimonium, de teſti. & tamen poteſt teſtificari in cauſa teſtamenti, vt hic, dummodo ſit pubes. Ergo mulier quæ repellitur a teſtificando in cauſa teſtamēti, intelligitur facilius repulſa in cauſa criminali. Tertio, quia merito prohibetur teſtificari in teſtamento, ratione magni præiudicij & falſitatis, quæ poſſet committi, vt hic in glo. ergo eadem ratione multo magis repellitur a teſtificādo in cauſa criminali, cū ibi maius pręiudicium poſſit generari. arg. in l. in ſeruorum. ff. de pen.

In fin glo. in verbo. impubes. colligitur duo. Primo,
10 † quando teſtis adhibetur ad ſubſtantiam actus ad illū
c ſolennizandū, inſpicitur eius conditio[c], qualis fuerit quādo fuit adhibitus. At quando adhibetur vt actus probari poſſit, inſpicitur eius conditio qualis ſit tempore quo deponit. & hoc tenuit alia gloſſ. in l. iij. §. lege Iulia. de teſt. fa. l. teſtium. C. de teſtib. l. iij. §. cauſæ. de Carb. edict. In fin glo. in verb. ſed eum. Non obſtat iſte §. qui loquitur, quando ſingularis opinio contradice-
d bat veritati, quo caſu cōmunis [d] error, ne pereat publica vtilitas, pręualet vtilitati, vt hic, & l. Barbarius. ff. de offi. pręt. In fi. gloſſę in verb. ſignatur. Ex quo gl. ita dicit ſeruari de conſuetudine, intelligitur probata conſue-
11 tudo. ſa. quod not. Iac. de Are. in l. de quibus. ff. de legi. Finaliter quæro, † nunquid monachi, religioſi [e] & canonici poſſint teſtificari? Glo. eſt ordinaria quod ſic, in §. cogitandum, in auth. de monach.

ADDITIONES.

a Hoc idem voluit Spe. in titu. de proba. §. videndum. ver. & nn. quod quando. & vide Bart. in l. ad teſtium. §. ſi ab ipſo. ff. eo. & in §. ſignum.

b L. qui teſtamento. §. mulier. ff. eod. Nam varium & mutabile ſemper fœmina, vt dicit c. forus. in fin. de verb. ſignifi. extra & l. pen. C. de ſponſal. Not. i. mulierem non poſſe eſſe teſtem in teſtamento: & hoc fuit propter fragilitatem mulierum. Fallit in teſtamento militis, vel inter liberos, vt uoluit glo. in auth. ſine. C. eo. In aliis autem negotiis poteſt eſſe teſtis, puta in codicillis. ut uoluit gloſſ. in l. qui teſtamento. §. mulier. ff. eo. & in l. fin. C. de codicillis. Item poteſt eſſe teſtis in criminali de iure ciuili, ut l. ex eo. ff. de teſtib. niſi in crimine publico, uel ubi uenit abſciſſio membri, in quo mulier non poteſt eſſe teſtis, ſicut nec accuſare. ff. de accu. De iure autem canonico mulier non poteſt eſſe teſtis in accuſatione criminali, ſed in inquiſitione uel denuntiatione, ſicut notat glo. in c. forus. de uerb. ſigni.

Vide Bellonum conſi. xiiii. nu. viii.

c Quando inſpiciatur conditio teſtis, an ſit habilis in tempore quo recipitur in teſtem, an tempore quo deponit, vide in §. ſeq. & Bar. in l. i. §. ſi ſeruus. ff. de quęſt. Quid autem ſi aliquis efficitur cæcus, an poterit deponere de his qui iam vidit? ponit Bar. in l. ad teſtium. §. i. ff. eo. & eſt quæſtio econtra ad glo. quia hic ſuperuenit inhabilitas, vt in quæſtione glo. habilitas. Et ſi vera eſt ratio glo. ſequitur vnū quod eſt mirabile, vt hic dicit Ang. de Are.

d De hoc, quomodo communis error attendatur, & qualiter iudicetur de eo qui cōmuniter habetur pro mortuo, & eo qui habetur pro vero tabellione & nō eſt, & ſimilibus, vide per Bal. in l. ſi arbiter. C. de ſen. & interlo. om. iudi.

Vide Bellon. conſi. lxiiii. nu. xvii.

1 Leges correctæ non ſunt deſcribendæ in corpore iuris.
2 Si teſtes adhibeantur inhabiles actus in quo non erant neceſſarii non poteſt opponi exceptio inhabilitatis.
3 Pater non poteſt eſſe teſtis in teſtamento filii etiam emancipati, nec generaliter pro filio poteſt teſtificari, exceptis certis caſibus.
4 An Abbas pro monacho poteſt teſtificari.
5 An pater ſpiritualis poſſit deponere pro filiolo.
6 An frater pro fratre poſſit teſtificari.
7 Argumentum a contrario ſenſu non valet quando ex eo ſequeretur prauus intellectus.
8 Vxor non poteſt teſtificari pro marito, nec econtrario.
9 Famulus pro domino non poteſt teſtificari regulariter.
10 Familiaritas eſt quadruplex.

§. IN teſtibus. Exiſtēs in poteſtate teſtatoris, nō pōt eſſe teſtis in teſtamento eiuſdem. hoc dicit [a]. Not. primo, eos qui ſunt in poteſtate teſtatoris, non poſſe adhiberi teſtes eius teſtamēto. Itē not. ſecundo, patrem non poſſe eſſe teſtem in teſtamento filij militis veterani, nec etiam aliquis qui ſit in eius poteſtate. Nota rationem, quia eſt domeſticum in ea re teſtimonium, ideo reprobatur. Not. quod hæres [e] inſtitutus, nec is cuius in poteſtate eſt, nec etiam pater, poſſunt recte eſſe teſtes in teſtamento. l. teſtis. ff. de teſtibus. Et eodem modo filius prohibetur, quia per eū patri ac-
1 quiritur. Finaliter not. † leges correctas nō eſſe in corpore Iuris deſcribendas: quod verum dicit, vt in ſuo caſu ſeruari debeant: eſt tamen vtile earum habere cognitionem. Et per hoc non obſtat quod habetur in l. i. de coniuga. cum emancip. lib. In fin. gloſſ. in verbo, miſſionem. colligitur, quod licet pater non poſſit eſſe teſtis in teſtamento filij qui teſtatur de caſtrenſi peculio poſt miſſionem poteſt tamen eſſe teſtis in teſtamento filij militantis, & ante miſſionem. Ratio: nam cum filius adhuc militans poſſit condere teſtamentum ſine ſolennitate teſtium, l. milites. C. de teſtam. milit. l. Lucius. ff. eodem. nimirum ſi teſtes inhabiles, vt pater, admitti poſſunt. iſta eſt glo. quam Bal. dixit eſſe ſingularem, in l. qui teſtamento. §. i. ff. eodem. Ex quo ipſe
2 colligit regulam, † quod vbicunque actus geri poteſt ſine ſolennitate teſtium, ſi teſtes adhibeantur, nunquam
b poteſt opponi exceptio inhabilitatis. argumen. in l. vni-
c ca in princip. C. de rei vxo. actio. [b] Sed quid de filio
3 emancipato [c], † an pater poterit eſſe teſtis pro eo?

Glo.

Gl. in l. parentes. C. de teſtib. tenuit q. non: quam ſequū
tur Doctores ea ratione, quia pater non repellitur a te-
ſtificando pro filio ſolum ratione patriæ poteſtatis, ſed
ratione familiaritatis naturalis, quæ adhuc durat cum
filio emancipato. Sed contra hoc videtur facere. l. ſi pa
ter. ff. de falſ. Vnde dicite, ponendo regulam negati-
uam, quod pater non poteſt eſſe teſtis pro filio ſiue in
poteſtate, ſiue emancipato. hæc regula probatur hic
& in d. l. parentes. cum gloſ. ſua. Quę regula primo fal-
lit, quando pater eſſet teſtis inſtrumentarius, quia tūc
dictum ſuum deponenti, non poſſet opponi ab aduerſa
rio exceptio inhabilitatis, eo quod fides ſua fuit ſemel
ab eo approbata. argumen. in l. i. in fin. de verbo. ſigni
ficatio. & in l. Theopompus. de dot. præleg. facit quod
alias in ſimili dicitur, quod licet non creditur teſti tan-
quam non fide digno, creditur tamen quando eius fides
fuit probata ab aduerſario. gloſ. eſt ordina. in authen. de
d teſti. §. & licet. in verbo, ſupplicijs. [d] Idem dicitur, quod
licet teſtes, priuilegiati non poſſint compelli teſtifi-
cari, coguntur tamen quando ſunt inſtrumentarij,
quia videntur ſe obligare ad teſtificandum. gloſſ. eſt
ordi. in l. inuiti. ff. de teſtibus. Secundo fallit, quando
tractaretur de cauſa, cuius notitia naturali quadam
ratione magis non pertineret ad patrem quam ad fi-
lium. Hinc eſt quòd pater & mater admittuntur te-
ſtes de etate filij. l. etiam iuris poſſeſsio. de probat.
Eodem modo admittuntur ad probandum gradum
conſanguinitatis. capitu. videre extra quibus modis
acquiren. poſſeſsio. quia notitia gradus & etatis ma-
e gis pertinet ad parentes, quam ad alios. Tertio [e]
fallit quando tractatur de his quę aguntur intra pro-
prios parentes, quæ facile per alios probari non
poſſunt. capitu. veniens. in fin. extra de teſtibus. lege
conſenſu. §. ſuper plagijs. C. de repud. Vltimo fall. hæc
regula, quando teſtificaretur in cauſa filii, cuius com-
modum vel incommodum ad eum non pertineret. ar-
gumen. d. l. pater. ff. de falſ. Propterea dixit Bal. quod pa
f ter poſsit [f] eſſe teſtis in cauſam qua filius eſſet procu-
rator vel aduocatus: quia licet ſit cauſa filii, tamen com
4 modum vel incommodum non ſpectat ad eum. † Quid
autem de patre per prælaturam, an poſsit eſſe teſtis pro
filio? videlicet Abbas pro monacho? Dicite vt in c. nun
tius, extra de teſtibus. vbi concluditur quod ſic, niſi
5 bona eſſent connexa. & dicatis vt ibi. † Quid autem
g de patre [g] per regenerationem. an poſsit eſſe teſtis pro
filio ſuo ſpirituali, quem tenuit ad ſacrum baptiſma,
vel criſmat? Dicite vt in l. parentes. C. de teſti. ubi conclu
ditur quod ſic. Quid autem de patre per nutrituram? Di
cans vt in l. parentes. vbi concluditur, quod ea durante
6 repellitur: ſecus ea finita. & dicatis vt ibi. † Quid de fra-
tre, an poſsit per aliū teſtificari. Dicite, ſi quidem in cau-
ſa ciuili loquamur, tunc admittitur. gl. eſt in d. l. parentes
aliquantulū tñ minus ei creditur. & dicatis vt ibi. Aut lo
quimur in cauſa criminali, & tunc quilibet de caſſata re
pellitur vſque ad quartū gradū, quia iniuria infertur ipſi
caſſato, arg. in l. ſecunda de libe. cauſ. & ita nota. in l. iij.
§. lege Iulia. ff. de teſtibus. in l. lex Cornelia. ff. de iniu-
riis. Et idem in cauſa ciuili omnium bonorum vel ma-
ioris partis, quia talis cauſa criminali comparatur. l.
propter litem. de excuſatio. tutorum. quod verum
ſingulariter limitat Bald. niſi admitteretur pater ad
meram & puram defenſionem fratris. capit. literis. ex-
tra de præſump. & dicatis vt ibi. In glo. in verb. re.
7 ibi, l. ij. colligitis, quod † argumentum a contrario ſenſu
non eſt ſumendum. quando reſultaret praua intelle-
ctus: & iſta eſt trita fabula in l. conuenticulam. C. de
epiſcop. & cleri. Ibi. §. item his. Nota. ex gloſſa quod
8 † Vxor non poteſt teſtificari pro marito. [h] idem tenuit
h in l. ſed & ſi quis. ff. ſi quis caut. in l. ii. C. de teſtib. Item
colligitis, quod maritus pro vxore non poteſt teſtifica
ri. quod quidam dicentes poſſe teſtificari, reprehendūt,
quia non eſt uxori ſuppoſitus: ſed contrarium ſeruatur,
quia domus vxoris & viri dicitur vna. l. i. §. ſi vir. ff. ad
Sylla. Et idem dicunt de amaſio & amaſia. Vnde dixit
Cy. amaſii & mariti magis conſueuerunt expaueſcere
minas amaſiarum & vxorum, quā probatiſsimorum
9 virorum. In fin. colligitis, quod † dapiferi & famuli [i]
i veſtri non poſſunt pro vobis teſtificari [*]: quod verum
* limitabitis, ſi ſunt dapiferi tempore quo deponunt teſti
monium, alias ſecus. Et ideo conſuluit Barto. quod ſi
vis probare aliquid per famulos tuos, ipſos in primis
expellas a domo, quia ita expulſi poterunt pro te teſti-
ficari: quia conditio teſtis inſpicitur qualis ſit tempore
quo deponit. et probetur in l. iii. §. diræ cauſæ. C. de Car.
edict. Barto. in l. i. §. idem. el ſecundo. ff. de quæſt. Secun
do limitatur quando familiares eſſent vilis conditio-
nis, abiecteque vite. Et propterea dixit Bald. quod li-
cet baruarii nō poſsint teſtificari pro Poteſtate, nec dapi
feri pro dñis ſuis Cancellarius tamen Poteſtatis, nec ſcri-
ptor & ſcholaris poſſunt teſtificari, quia ſunt laudabiles
& approbate vite. allegat Innocen. in cap. inſinuante.
k extra de offic. & poteſt. iud. delega. & facit cap. in lite-
ris. vbi gloſſ. extra de teſti. [k] Finaliter, quia hic de fa
miliaritate tractatur, dicite, quod † quadruplex eſt fa-
miliaritas. Quædam eſt naturalis, quę conſiſtit inter
eos de eadem caſſata: & an iſta impediat teſtamen-
tum, dicite vt dixi in gloſſ. præceden. Quædam eſt
familiaritas ſubiectiua de facto, quæ conſiſtit inter nobi
les & familiares de domo: et an iſta impediat teſtm̄, dici
te vt dixi ſtatim. Tertia eſt familiaritas ſubiectiua de iu
re, quæ conſiſtit inter patrē et filiū, dñm et ſeruū, & inter
maritū & vxorē: & an iſta impediat teſtamentum, etiā
ſupra dixi. Quarta eſt familiaritas ſocialis: & an iſta im
pediat, dicam in. §. ſeq. & per Bar. in l. qui teſtamen. §. i.
ff. eodem. ad quem me remitto ibi.

A D D I T I O N E S.

a Contra iſtum textum in verſic. ſed neque hæres. poſſet
opponi, quod de natura huius aduerſatiue. Sed, poſite ſine
copula, eſt denotare diuerſitatem in facto & in iure. l. hoc
amplius. §. de his autem. & ibi Barto. ff. de dam. infect. cum
vulg. Sed hic non denotat diuerſitatem in iure, imo identi
tatem, ergo male. Dic, & bene, quod iſta aduerſatiua. Sed,
ponitur cum copula: quia dictio, Neque, ſequens eſt nega-
tiua cum copula: vnde ſtat regula, quod aduerſatiua cum
copula denotat diuerſitatem in facto, ſed identitatem in iu
re. gloſſ. in l. ſed ſi lege. in princi. ff. de petitio. hæredi. & ita
proprie eſt hic.

* Vide Bellonum d. conſi. s iiii. ou. 4.

b Aduerte, quia iſta ſolutio eſt contra text. in l. Lucius. in
prin. ff. de teſta. mill. ſecundum Ioan. Fab. hic. Vnde poteſt
dici ſecundum Ioan. Fab. hic, quod ibi loquitur in caſu quo
non requirebatur teſtes eſſe rogatos, & ſic qualeſcunque te
ſtes ſufficiebant. Iſta ſolutio peccat in multis. Primo diui-
nat quod ibi eſſet ante miſsionem. Item ſecundo, quod
ibi teſtamentum fieret in conflictu belli, vbi non requiri-
tur teſtes eſſe rogatos, iuxta l. milites. C. de teſtamen. mil.
quia ſi fieret in tentorio ante miſsionem, requireretur te-
ſtes eſſe rogatos. dict. l. Lucius. & l. diuus. eodem titu. &
dicitur per gloſſ. infra in §. fina. Primum, ex illa ſolu-
tione ſequitur, quòd in caſibus in quibus non requiri-
tur teſtes eſſe rogatos, quod eſt regulariter. l. ad fi-
dem. ff. de teſtibus, pater poſſet eſſe teſtis, contra lege
etiam. C. de teſtibus. Cogita. Et dum dixi, quando fieret
in tentorio, videte gloſſ. in l. i. in princip. in verb. nuda.
ff. de teſta. milit.

c Adde, quod ea quæ dicuntur de filio, intelliguntur etiā
de filio baſtardo, vt non poſsit eſſe teſtis pro patre, pro-
pter naturalem affectum, vt notat Barto. in l. tutelas. ff. de
capitis dimi. Secus in patre ratione prælationis, puta epi-
ſcopo, vt poſsit teſtari pro Capitulo vt extra eodem. cap.
cum nuntius. Item ſecus in patre ſpirituali qui de ſacro
fonte leuauit, vel in chriſmate, vel nutritorio patre cum nō

reperiantur prohibiti.arg. in l.i. ff.eo. In his autem omni-
bus an propter nimiam domeſticitatem repellantur, arbi-
trio iudicis relinquitur.ff.eo. l.ii.& l.iii.C.eo.

d No.ét quod teſtes inſtrumenti vel ſcripture nunquam re
pelluntur propter amicitiam, licet alias non poſſet eſſe te-
ſtis pro amico.hoc voluit Bal.in l.ſcripturas.in tea.ibi,ami
cus.C.qui potio.in pig.haben.vide quod habetur in l. ſcié
dum,per glo.ff.de vſur.

e Pro hoc tertio facit l.iii.C.de adulte.& no.infra de hę-
red.inſti.§.ſeruus autem.

f Tu dic melius vt dicit Bar.in d.l.ſi pater . vt ſit differen-
tia inter Notarium & teſtem, vt proxime ſcribo. Et ibi in
d.l.ſi pater.tangit Bar.nunquid pater poſsit conficere in-
ſtrumentum de cauſa filii& dicit quod facilius hoc poteſt fa-
cere, quia prouenit ex voluntate partium, quam teſtifi-
cari pro filio .

g An autem mater poſsit eſſe teſtis in cauſa filii, vide in c,
ſuper eo.extra de teſt. An guidatius poſsit eſſe teſtis pro fi-
liatio, vide de multiplici ſpecie paternitatis ſupra, ex quib.
cau.maio. licet ſupra eo.

h An vxor poſsit teſtari pro marito & econtra , vel non.
Dic idem de ſponſa, vt l.quod ſeruus.de condi.ob cau.& vo
luit Bar.in l.ii.in fin. C.de teſti.Et idem quod dicitur de
vxore, intelligas de ſponſa & concubina, ſecundum Bal.in
d.l.ii.quia concubina in animo non differt ab vxore, ſed ſo
lum in honore, vt ff. de leg.iii.l.item in legato . §.parui.&
de ver.ſig.l.Maſſurius.

i Quid autem ſi domeſticus partim dicat pro, & partim
contra, an repellatur in parte? Dic quod non , quia non de-
bet eius dictum diuidi.ita Bald.in d.l.ii.C.de teſtib. argu-
men.illius glo.

● Vide Bello.d.conſi.lxlili.nu.14.

k Adde vltra ea quę hic dicuntur in glo.in verb. re. quod
idem tenet gl.in c.in literis.extra de teſtib. Et quia hic gl.
facit mentionem de colono quod eius teſtamentum ſit ſu-
ſpectum, dic quod illud eſt verum in colonis aſcriptitiis &
neceſſariis, qui non poſſunt pro libito recedere. Sed in co-
lonis noſtri temporis, qui poſſunt pro libito recedere, non
procedit iſta glo.quia illi bene poſſunt eſſe teſtes & pro do
minis & contra dominos:& ita ſeruatur de conſuetudine,
& de hoc voluit Inno.ſecundum quod allegant Doct.in d.
c.in literis.& Ang.in l.quoniam.C.de teſtib.videte in d. c,
in literis.vbi etiam ponitur quid de affine , & ponitur quæ
dicatur familiaris perſona,& ibi, an famuli alicuius ſint ſu
ſpecti pro illo.

1 Legatarius & fideicommiſſarius particularis poſſunt eſſe teſtes in teſtamento .
2 Legatarius & fideicommiſſarius particularis non ſunt iuris, ſcilicet vniuerſalis ſucceſſores .
3 Quomodo legatarius poſsit deponere pro hærede.
4 Vltimę voluntates ſunt plene fauoribus.
5 Quis non pôt eſſe teſtis in cauſa propria directo, ſecus per indirectũ.
6 Legatarii adhibentur teſtes in teſtamento ad ſolennizandum teſtamentum, non probandum.
7 Socius pro ſocio non poteſt eſſe teſtis.
8 An amicus pro amico poſſit eſſe teſtis.

§. Legatariis. Legatarij[a] & fideicommiſſa
a rij particulares , poſſunt adhi
beri teſtes in teſtamento,& conſimiles ꝑ-
1 ſonæ eis coniuncte.h.d. No.primo,† le-
gatarios & fideicommiſſarios poſſe adhi
beri teſtes in teſtamento . quod intelligite de fideicom-
miſſariis particularibus: vniuerſalis autem fideicõmiſſa
rius non poteſt in teſtamento teſtis adhiberi.Ratio, qa
pro hærede reputatur, cum totum commodum perti-
neat ad ipſum.l.ex facto.ff.ad Trebel.l.ſi filius.ff.quod
cum eo.& l.ſi neceſſe.§.fi.ff.de bon.quæ libe.& ita vo
luit Bar.in l.dictantibus.C.eo.& in l.qui teſtamento:in
2 prin.ff.eo. Item no.† legatarium & fideicommiſſa-
● rium particularem non eſſe iuris ° ſucceſſorem : quod
intelligatis, ſcilicet iuris vniuerſalis: alias autem legata-
rius bene dicitur ſucceſſor reſpectu iuris particularis in
re ſibi legata. Et per hoc non obſtat,l.in id tempus.ff.de
vſucap. vbi eſt tex. quod legatarius in re legata loco hę
redis habetur.facit ad.§.noſtri.l.quædã.in §.1.ff.de eden.

b In glo.damus.[b] ibi,hic agitur de viribus teſtamenti.
3 colligitis vnam ſolutionem ad l.omnibus, quod † lega
c tarius,[c] ita demum poteſt adhiberi teſtis,cum agitur de
cauſa principali ipſius hæredis , aut aliorum collegata-
riorum,non autem cum agitur de ſuo proprio legato,
ſecundum Bal.in l,qui teſtamento. Tamen contrarium
videtur procedere. Primo , quia legatarius non poteſt
teſtificari pro hærede in teſtamento,quin etiam implici
te teſtificetur pro ſuo legato,nam valido teſtamento,
validantur etiam legata,& econtra.l. eam quam .cum
ſimil.C. de fideicommiſſ. ergo ſemper legatarius teſtifi-
cabit ſaltem implicite in commodo proprio. Præterea
non eſt ſine dubio:quod collegatarii poſſint inuicem iu
uari mutuis teſtimoniis,propter cauſe ſimilitudinem.c.
perſonis.extra de teſtib,c.cauſam.de iud. Ibi , ſpeciale
fauore teſtamenti . Hęc eſt ſecunda ſolu.ad contrarium,
quod ratione ſpecialitatis fauore legatarii in teſtes ad-
mittantur:& hanc ſolu. videtur perſuadere text. iſte in
4 verb.ſpecialiter conceſſum.Item facit ratio, quia † vlti
me voluntates ſunt plene fauoribus.ff.& C. de teſt.per
totum.& §.diſponat.in authen. de nupt. Sed hæc ſol.nõ
placet,quia in dubio non eſt eundum per ſpecialia.Item
non obſtat verbũ,ſpecialiter,quia poteſt exponi , id eſt,
expreſſe.Item non obſt.ratio fauoris,quia potius requi
runtur teſtes omni exceptione maiores in teſtamentis
propter falſitates quæ in ipſis poſſunt committi.l.fina.
circa medium.C.de fideicommiſſ. ubi Imperator vtitur
ſimilibus verbis.Et ſic neutra ſolut.in gloſſ.poſita vi-
detur bona.Glo.autem tertio loco in l.omnibus.alleg.
in glo.& l.nullus.ff.de teſti.& in l.ſi quis ita.ff.de rebus
dubiis.ſentit aliam ſolut. & dicit , quod ideo legatarius
admittitur in teſtem,quia ſpecialiter & principaliter nõ
teſtificatur in cauſa propria,licet ſic in quandam conſe-
quentiam.Item non ſemper ſequitur.valet teſtamentũ,
ergo & legatum : quia legata etiam tacita voluntate
poſſunt adimi.l.iii.in fi.ff.de adim.leg.Et hanc ſol.tenet
Cyn. & videtur ſequi communis opin. pro qua facit
text.l.i.ff.de aut.tut.Ex qua ſol.habetis notare,quod ex
ceptio debet eſſe certa,non autem dubia,quia non pro-
bat hoc circa rem.Item habetis limitationẽ ad l.omni-
5 bus.in glo.alleg. quæ loquitur vbi quis teſtificatur in
cauſa propria directo,non autem per indirectum.Ideo
dixit Bal.in l.dictantibus. C.eodem. quod ſi legatarius
deponens teſtimonium, interrogatur an commodum
ad ipſum pertinet , & dicat quod non , non propterea
erit falſarius,licet commodum poſsit ad eum pertine-
re per conſequentiam, quia principaliter non pertinet.
Hanc ſol.limitat Bal.in d.l.dictantibus.quando legata
rii eſſent ſcripti teſtes in teſtamento in ſcriptis,vel nun-
cupatiuo redacto ad publicam ſcripturam . Secus ſi eſ-
ſent teſtes mere iudiciarii:quia tunc non valeret eorum
dictum . Et poteſt eſſe ratio huius limitationis , quia
quando ſunt ſcripti, ſufficit ſi deponant illud eſſe teſta-
mentum teſtatoris : quando autem ſunt iudiciarii , re-
quiritur quod deponant de qualibet parte teſtamen-
ti , & per conſequens etiam de ſuo legato . Hęc tamen
ſolu.videtur poſſe mordeti primo,quia eſt reſtringere.
l.omnibus.Item regulariter , valente teſtamento , va-
lent & legata : & ideo talis exceptio non videtur eſſe
dubia . Hęc tamen ſolu.vt dixi,fuit communis.Quar-
d ta.ſolut.gloſſ.in l.qui teſtamento.[d] in prin. ff.eo.quod
6 † legatarii poſſunt adhiberi teſtes ad ſolennizandum te
ſtamentum,non autem ad probandum . Et hanc ſolu-
tionem videtur ibi tenere Beſutius,motus ratione:quia
lex illa qui teſtamento, eſt poſita ſub titulo de teſta-
mentis , in quo tantum tractatur de ſolennitate te-
ſtamentorum , non autem de probatione. Et pro
hac ſolutione facit,l. teſtamentum. ff. eodem, vbi vi-
detur

detur conſiderari tẽpus confectionis inſtrumenti teſtamenti, non depoſitionis. Nec obſtat ſi quis dicat, hac ratione attenta, hæres poſſet eſſe teſtis in teſtamento: quia reſpondetur, quod alia eſt ratio diuerſitatis inter hæredem & legatarium. Nam hæres eſt ſucceſſor iuris vniuerſalis, & inter hæredem & teſtatorem dicitur totum negotium agi. §. ſed neque infra eo. Item nõ obſt. ſi quis dicat, quomodo probabitur teſtamentum, niſi quod teſtes ſcripti debent recognoſcere ſua ſigilla, & comprobare ſuum teſtamentum. l. 4. in fin. & l. ſi quis ex ſignatoribus. ff. quemad. teſt. aper. quia poteſt reſponderi tripliciter. Primo, quod poterit aliquo caſu valere teſtamentum, quia forte venientes ab inteſtato confitebuntur teſtamentum, iuxta not. in l. i. C. de teſta. Vel aliter, quod tales teſtes poterunt examinari, & licet diminuatur eis fides, tamen forte duo æquiualebunt depoſitione vnius, arg. eorum quæ not. in l. parentes. C. eod. Et hoc prodeſſet, ſi eſſent plures hæredes in teſtamẽto. Vel dic ſecundum Bal. quod fuit hæres qui admiſit ipſum legatarium in teſtem deponentem pro ſuo teſtamento. l. ſi quis teſt. C. de teſti. quæ ratio non eſt generalis: quia etiã hæres non reprobet ipſum, tamen alij poterunt reprobare, propterea quod poteſt ab aliquo alio produci quam ab hærede. Item quid dicemus in codicillis factis ab inteſtato, vbi heres non habet neceſſe vti teſtimonio ipſius legatarij? & hoc motiuum ſenſit Bald. in d. l. teſtamento. contra ſe: vnde hæc ſolutio non videtur tolerabilis. Vnde Ioan. And. quem ſequitur Butri. in c. ſemper. extra de teſti. ſenſit aliam ſol. & ſic diſtinxit: Aut legatarius poteſt conſequi legatum alia via quam per viam teſtamenti, & admittitur in teſtem. & ita loquitur. §. noſter. Aut alia via non poteſt conſequi, & non admittitur, per d. l. omnibus. Hæc ſol. mordetur hac ratione: quia videtur idem dicendum in hærede: quia aut hæres ſcriptus poteſt alio modo conſequi hereditatem &c. & tamen indiſtincte heres prohibetur a teſtificando in teſtamento. Niſi dixeritis, vt dicebam, quod alia ratio eſt in ipſo hærede, quia totum negotiũ dicitur agi inter hæredem & teſtatorem. d. §. ſed neque ſupra eod. Bart. autem in l. omnibus. dicit aliter, & dicit hoc contingere propter multitudinem teſtium: quia requiruntur ſeptem teſtes in teſtamento, ideo multitudo habet ſupplere talem defectum in legatario. Vnde ipſe initio notandum, quod legatarij non poſſunt eſſe teſtes in teſtamento, vbi tantum eſſent duo teſtes, ſicut eſſet in teſtamento facto inter liberos. l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto. C. eod. In fin. glo. habetis, quod

7 † ſocius non poteſt eſſe teſtis in cauſa ſocij. quando ex tali teſtimonio poteſt lucrum peruenire ad ſocium teſtificantem. Econtra vero poteſt, ſi forte teſtificaretur in alia cauſa quæ non eſſet in cauſa ſocietatis iuribus ſupra

8 alleg. Not. † nunquid amicus [e] pro amico poſſit eſſe

e teſtis. Glo. in l. ſciendum. de reg. iur. tenet quod ſic, quã tenet Bald. allegans rationem: quia verus amicus non vult pro amico niſi ea quæ ſunt bona & equa, & ſi eſſet talis amicus qui eſt in l. late. §. amicos. de verb. ſigni. ſed deponere falſum pro amico non bonum neque honeſtum eſt, ergo non eſt veriſimile quod deponat falſa, facit l. qui filium. in princi. de hered. inſtit. Gloſſ. autem notab. in §. cogitandum in auth. de monach. dicit, quod ratione amicitiæ diminuitur ei fides. & illam glo. ſequitur Ang. nihil vltra dicens. Doc. autem in l. eos. C. de teſti. dicunt conſiderari qualitatem perſonarum & cauſas amicitiæ, vtrum iuſte vel iniuſte: iam vera amicitia non poteſt conſiſtere niſi inter bonos, vt ſcribitur apud Cic. facit tex. in l. late. in §. amicos. ff. de verb. ſig. in fin.

ADDITIONES.

a Sed nunquid hodie rupto teſtamẽto, eo caſu quo conſerbantur legata particularia & fideicommiſſum vniuerſale, vt habetur in auth. ex cauſa. fideicommiſſarius poſſit eſſe teſtis ſicut legatarius? non obſt. quod legatarius particularia videtur repelli alia ratione, ſcilicet quod ad eum ſpectat commodum, quo caſu prohibetur. l. omnibus. C. de teſti. & l. nullus idoneus. ff. eodem: quia dico quod in caſu ſui legati eſt clarum quod non poteſt teſtificari, vt in contractis: ſed in cauſa vertente inter hæredem & alium bene poteſt teſtificari vt hic, & in l. qui teſtamẽto. ff. eo. licet enim ad ipſum legatarium ſpectet ſecundario commodum ſui legati ſi teſtamentum valebit, non tamen principaliter ad eũ ſpectat vniuerſale commodum: & ſic poteſt teſtificari licet in conſequentiam ſpectet commodum. Et hinc eſt, quod cũ vnus correus debendi petat primo conueniri illum correũ qui habuit pecunias, quod poteſt, vel. l. vnde quæritur. ff. cõmod. poterit alium correum inducere in teſtem, ad probandum quod tota pecunia peruenit ad illum, quia ad correũ teſtificantem non ſpectat commodum principaliter, quia ipſe in conſequentiam, ſi petatur, obligatur, vt hic, & l. ſi quis ibi. ff. de rebus dub.

a Vide Bell. lib. iiii. ſuppur. cap. 18. nu. 19.

b Adde ad glo. in verb. damus & vt habeas veram mentem glo. oppone ab extra contra hunc tex. dum vult coniunctos & legatarios admitti in teſtes ad teſtamentum, & ſic aliud correlatiuum qui dicitur coniunctos. §. ſi eadem. infra de lega. l. re coniuncti, cum materia. ff. de leg. iii. & glo. noſtra in l. i. in fin. ff. de vſufr. accreſ. Contra de l. omnibus. C. de teſti. Dic vt poſtea in glo.

c Vide Bello. conſi. xiiii. no. 7.

d Tu dic, & melius, quod in d. l. qui teſtamento. in prin. nõ eſt verbum ſolenne, & ideo neceſſaria eſt iſta additio.

e An ſocius pro ſocio ſeu amicus pro amico poſſint eſſe teſtes vel ne, vide de hoc plene per Canoniſtas in c. inſuper. extra de teſtib. & ibi etiã an venditor poſſit eſſe teſtis in cã rei vẽditæ, & de aliis vide & not. per Ant. de But. in c. cum a nobis. in glo. ſi. extra de teſtib. vbi plene hoc examinatur.

1 In quacunque materia poteſt ſcribi teſtamentum, etiam in charta raſa.
2 Vtile eſt ut de eodem facto plura conficiantur inſtrumenta.
3 In dubio attendatur minus legatum.
4 Si teſtator ſuum teſtamentum redegerit in plura inſtrumenta, & unum cancellauerit, an dicatur reuocare uoluntatem ſuam.
5 An in una charta poſſint plurium teſtamenta ſcribi.
6 Quare dicatur teſtamentum nuncupatiuum.
7 Teſtamentum nuncupatiuum non propterea dicitur teſtamentum in ſcriptis quod redactum ſit in ſcripturam.
8 Nunquid teſtamentum nuncupatiuum poſſit probari per inſtrumentum tabellionis.
9 In teſtamento militis morientis in bello, duo teſtes non rogati ſufficiunt.
10 Teſtes in teſtamentis debent eſſe rogati, in codicillis uero ſufficit quod ſint fortuiti.
11 Regulariter nõ eſt neceſſe teſtes rogare, niſi in quibuſdã caſibus.
12 Vtrum in dubio teſtes præſumantur rogati.
13 Si in inſtrumento dicatur, præſentibus talibus teſtibus, utrum per hæc uerba teſtes præſumantur rogati.
14 Vtrum tabellio præſumatur rogatus.

§. Nihil. Teſtamentum fieri poteſt in charta, membrana, vel in qualibet alia materia. Et de vno & eodem teſtamento poſſunt confici plura inſtrumenta. Et in teſtamento nuncupatiuo ſufficit teſtatorem palam voluntatem ſuam nuncupare coram ſeptem teſtibus ad hoc adhibitis & rogatis. h. d. Not.

1 † teſtamentum ſcribi poſſe in chartis, membranis, & in quacunque alia materia indifferenter. Sed an poſſit ſcribi in charta abraſa? Glo. ord. in l. chartæ. de bon. poſſeſ. ſecundum tab. dixit quod ſic: cui aſſignatur contrarium de l. fin. C. de edict. diui Adri. tol. Sed ſoluite vt ibi, vbi eſt facilis ſolu. hodie enim tabelliones dum creantur, iu-

a rant ſe non confecturos inſtrumẽta in chartis abraſis: & hoc eſt tutius, vt euitetur ſuſpicio falſitatis. Not.

2 quod † eſt vtile, vt de eodem facto plura conficiantur inſtrumenta, nec tamen pluralitatis ſcripturarum

facit pluralitatem factorum, imo tantum remanebit idē
factum. ſa. l. vnum. vbi eſt ſimilis caſus. ff. eod. Ex quo
dixit Bal. q ſi tabellio plura inſtrumenta confecerit fal-
ſa de eodem facto, non tamen dicitur incidiſſe niſi ſemel
in crimen falſi. Idem dicit, q ſi teſtis idem pluries ſuper
vno & eodem articulo falſo fuerit teſtificatus, q tantū
ſemel erit falſarius: & hoc operatur identitas ipſius ne-
gotij. Quid autem ſi in vno inſtrumento reperiatur ſcri
ptum legatum de centum factum Sempronio, in alio
autem legatum factum eidem de quinquaginta? Dicite
3 q † attendetur legatum minoris ſummæ, & hoc fauore
ipſius hæredis. Iſte eſt caſus notabilis in l. Sempronius
4 Proculo. de leg. ij. & ibi Bar. & Bald. † Quid ſi teſtator
qui de ſuo teſtamento plura cōfici volui inſtrumenta,
vnum ex his cancellauerit: nunquid per hoc videatur
reuocare voluntatem ſuam? Dicite ſingulariter in du-
bio q non, niſi apertiſſime declarauerit voluntatē ſuā:
iſte eſt caſus ſingul. in l. fina. ff. de his quæ in teſta. delen.
5 † Nunquid in vna & eadē charta confici poſſint inſtru-
menta teſtamentorum plurium perſonarum, ab eodem
tabellione, cum eiſdem teſtibus, cum eiſdem ſigillis &
ſubſcriptionibus, iterum Beſut. in d. l. vnum, & determi-
nauit q ſic. Item nota, ibi, ſed hæc quidem. duplex eſ-
ſe teſtamentum: vnum quod in ſcriptis appellatur, &
de hoc ſupra latiſsime vidiſtis. Aliud eſt nuncupatiuum,
6 in quo non requiritur alia ſcriptura. † & ideo appella-
tur nuncupatiuum, quia per nuncupationem, id eſt, ex-
preſſionem viuæ vocis fit. l. hac conſultiſſima §. per nū
a cupationem. C. eo. ut.[a] in quo teſtamento neceſſario re
quiritur q adhibeantur ſeptem teſtes ad hoc vocati, nō
autem fortuiti, qui audiant vocem teſtatoris, vt in. §. per
nuncupationem. Hinc eſt ſumpta practica tabellionum
dicentium, Talis volens condere teſtamentum nuncu-
patiuum, id eſt, per nuncupationem & ſine ſcriptis, po-
ſtea ſubiiciunt, præſentibus talibus teſtibus ad hoc adhi-
7 bitis & rogatis. Iſtud tamen not. q † licet teſtamentum
redigatur in publicam ſcripturam a tabellione, non ta-
men dicitur teſtamentum in ſcriptis. Ratio, quia de ſub-
ſtantia ipſius non fuit neceſſaria ſcriptura, imo facta eſt
ſcriptura ad maiorem comprobationem. arg. in l. con-
trahitur. ff. de pig. & ita vult not. glo. in d. §. per nuncu-
8 pationem. † Nunquid autem tale teſtamentum poſsit
b probari per inſtrumētū[b] tabellionis, longa fuit quæſtio
ſed communis opinio determinauit q ſic, de qua plene
in l. hæredes palam. §. i. ff. eo. & l. fi. C. de fideicom. Itē
no. q ex tali teſtamento nuncupatiuo de iure prætorio
datur vtilis bonorum poſſeſsio ſecundum nuncupatio
a nem,[a] ſicut ex teſtamento in ſcriptis datur bonorum
poſſeſsio ſecundum tabul. caſus eſt in l. ij. C. de bon. poſ.
ſecun. tab. In fi. glo. in verbo codicibus. No. hanc gl.
q omnia inſtrumenta, etiam ſi eſſent viginti, quæ con-
ficit ille tabellio qui primo rogauit inſtrumentum, dicū-
tur originalia & principalia, & plene probant ſicut pri
mum teſtamentum abſque alia authenticatione. Secus
ſi per diuerſos tabelliones facta fuerint. ita volunt Bar.
& Bal. not. in d. l. Sempronius Proculo. Addite tamen
ſingulare not. Ange. in auth. de hæred. & falcid. in §. i. q
tabellio extrahens ſæpius vnum inſtrumentum, ſit cau-
tus ponere hanc clauſulam in ſecundo vel tertio inſtru-
mento, q extrahat illud inſtrumentum ad hoc, quia for
te primum fuit deperditum vel vetuſtate neglectum:
alias poſſet ſequi ſcandalum, q debitor qui haberet duo
inſtrumenta quibus probatur ſe ſoluiſſe, poſſet dicere
ſe bis ſoluiſſe, & ita repetere vnam & eandem ſolutio
nem, quod ſcandalum euitabitur ſi tabellio inſeruerit
clauſulam de qua ſupra: & videte ad prædicta tex. iun-
cta glo. in l. ne caſu. C. de fiſca. vſur. lib. xi. & per glo. in
d. aut. de hære. & falc. In glo. teſtibus. ibi, militis. Dici
9 te glo. eſſe veram, quòd † in teſtamento militis morien
tis in bello, non requiruntur teſtes rogati ad ſolennitatē,
ſed ſaltem requiruntur duo dicentes illud eſſe teſtamen-
tum militis: & ſic quo ad probationem facit l. Lucius.
& l. diuus Traianus. ff. de milit. teſt. de quo in l. milites.
10 in gl. allega. In fi. gl. in verb. adhibitis. colligitur, † te-
c ſtes in teſtamentis debere eſſe rogatos[c]: ſecus in codicil
lis. Et hoc eſt nota. quia in illis requiruntur quinque te-
ſtes non rogati, ſed ſufficit quod ſint fortuiti. l. fi. C. de co
11 dicil. Concluditur tamen breuiter, quia † non eſt neceſ-
ſe teſtes eſſe rogatos. l. ad fidem. ff. de teſtib. Fallit in tri-
bus caſibus. Primus eſt hic, ſcilicet in teſtamentis. Secun
dus in diuortio, hoc eſt, ſeparatione matrimonii. l. nul-
lum. de diuor. & repud. Tertius eſt in probanda ſolutio
ne vel confeſsione debiti contractu per inſtrumentum. l.
12 teſtium. cum ſua auth. rogati. Reſtat videre †, nun-
quid in dubio teſtes præſumantur eſſe rogati. Circa qđ
dicite breuiter, quod ſi tabellio dicat in inſtrumento te-
ſtamenti, teſtibus adhibitis & rogatis, creditur in hoc ta
bellioni quod ſint rogati, arg. eius quod no. glo. in l. i. C.
de fid. inſtr. & iure haſtæ fiſc. libr. x. Item ſi tabellio ſolū
dixiſſet, teſtibus adhibitis: nam per hoc verbum adhi-
bitis, creditur quod ſint rogati. ita dicit no. glo. in d. l. nul
lum. & probatur. d. opin. gloſſ. vt hic, & in d. l. hæredes
palam. §. pen. & in l. ſed Iulianus. §. proinde. ff. ad Ma-
ced. & volunt Bar. in l. ii. §. omnis. ff. de bon. rap. Quid
13 autem † ſi tabellio dixerit, præſentibus teſtibus talibus,
&c. nunquid præſumātur rogati? Dyn. in l. ſciendum.
ff. de verb. obli. dicit quod non: & videtur probari eius
opinio, quia illa eſt ſolennitas extrinſeca, quæ non præſu
mitur. l. quæcunque. §. fi. de pub. Bart. hoc modo diſtin-
guit: Aut teſtes ſe ſubſcripſerunt, & præſumuntur roga
ti: aut nihil fecerunt, & non præſumuntur. arg. quo ſu-
pra. Et poteſt eſſe ratio huius diſtinctionis, qa teſtator
faciendo teſtes ſe ſubſcribere, videtur eos tacite rogare
arg. eorum quæ not. in l. fi. de pign. act. fat. l. qui patitur.
ff. mand. Item non eſt veriſimile quod debeant ſe inge
rere negotiis alienis niſi fuerint rogati. Beſut. fuit in opi.
quod eo ipſo, quod teſtator patitur tabellionem nomi-
nare illos teſtes, videtur illos tacite rogare, maxime qa
videtur voluiſſe facere omnia ſolennia. arg. in l. iii. ff. de
milit. teſta. contra quam opin. ſentit Dom. Chriſtoph.
14 in l. i. de eden. ſequens diffinitionem Bal. † Nunquid au
tem tabellio præſumitur rogatus? Inno. tenet quod nō,
in c. cum P. tabellio. extra de fid. inſtru. Glo. autē in aut.
de tabell. §. nos autem. ſentit oppoſitum, quod imo præ
ſumitur rogatus: pro qua facit ratio quam ſtatim dixi,
quia non veriſimile, &c. De his tamen omnibus dic, vt
no. per Bar. in l. ſciendum. ff. de verb. oblig. vbi propriæ
d cadit iſta materia.[d]

ADDITIONES.

a Qualiter autem vitium raſuræ noceat vel ne, vide in d. l.
fin. C. de edi. diui Adri. toll. An autem poſsit publicari dē
voluntate partium in tabulis lapideis, vide Bart. in d. l. cer-
te. & infertur q creditur antique ſcripturæ Chronicorum.
Dic vt per Bar. in l. i. ff. ſi cer. pet.

a Quid ſi teſtator non nuncuper hæredem ſed reſpondeat
q ſic, notario nuncupanti, Bello. conſ. lxiii. nu. 7.

b An teſtamentum nuncupatiuum poſsit probari ſola ſcri
ptura tabellionis vel ne. Dic, q ſi eſt quæſtio ſolennitatis,
puta aduerſarius fatetur teſtatorem feciſſe teſtamentum,
ſed non ſolenne tunc per duos teſtes poterit probari ſolen
nitas: ſed ſi eſt voluntatis, vt quia aduerſarius negaret illū
confeciſſe teſtamentum, nō poteſt. ita intelligitur alia opi
nio, & l. hæredes palam. in prin. ubi glo.

a Vide Bello. in tract. rub. Cod. qui admit. nu. 12.

c Adde, inquantum dr teſtes debere eſſe rogatos, concor-
dat l. hac conſultiſsima. & l. hæredes palam. §. in teſtamen
ris. ff. eodem. Et debent eſſe vocati ad actum teſtandi, non
autem aduenticii ob aliam cauſam, Ideo debet notarius
dicere, teſtibus ad hoc vocatis ab ipſo teſtatore. Si autem
notarius dicat teſtes rogatos, nec dicat a quibus, præſumi-
tur a teſtatore per Bar. in l. i. ff. de verb. oblig. & in l. i. ff. de
hæred.

hæred. inſtitu. & in d.§.in teſtamentis. An teſtis in dubio
præſumatur rogatus vel ne, vide aliud in ſimili an ſolenni-
tas præſumatur, in c. Alberi. de teſtibus.
d Quid ſi ſtatutum dicit, quod de quolibet contractu ſol-
uatur tanta gabella, item de quolibet inſtrumento publi-
co, an pro iſtis exemplis debeat tantum ſolui? Dic quod nõ,
quia accipitur teſtamentum pro vltima ſententia, quæ eſt
vna ſola, & ſic tantum pro vno inſtrumento debet ſolui, li-
cet tabellioni pro pluribus copiis ſoluatur. de quo p Bart.
in l.i.ff. de teſta. Quid ſi teſtator dicat, quod volo q hæres
meus ſoluat tale quid talibus perſonis, in tali liſta penes
talem exiſtentem deſcriptis, an dicitur hæredem obligare?
Vide Bar. in l.ſi ita ſcripſero.ff.de condi.& demon.

TITVLVS XI.

De teſtamentis militum.

1 Iuramenti præſtandi a milite forma.
2 Scholaris non matriculatus non gaudet priuilegio ſcholarium Vniuerſitatis.
3 Tabelliones qui non ſunt in matricula, non poſſunt exercere officium tabellionatus.
4 Scholares non obedientes Rectori poſſunt priuari matricula.
5 Vtrum priuilegia militibus conceſſa procedant in militibus noſtri temporis.

CONTINVATVR Ad praecedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de teſtamentis in genere, uerum quia teſtamenta militum ſunt exceptuata a regulis iuris communis & priuilegiata, ideo merito de his ſeparatim uidendum erat: argu. in l. apud Labeonem.§. hoc edictum.ff.de iniurijs. Ideo ſpecialiter ſubijcit titulum ſpecialem de mi-
a *li.teſta.[a] Glo. rubricæ diuiditur in duas. In prima ponit,*
quis ſit ſiue dicatur miles. In ſecunda, unde dicatur mi-
les. Secunda ibi, item miles dictus eſt. Ibi, qui iurat a
1 *ſignis non recedere: adde, † & iurat per genium princi-*
pis, & per Deum omnipotentem non uitare mortem pro
republ. ut uoluit gloſſ. in d.l. pen. ex quib. cauſ. maio.
2 *Ibi, in matricula. colligitis q † ſcholares qui non ſunt ma-*
triculati, non debẽt gaudere priuilegio ſcholarium Vni-
uerſitatis, ſicut nec miles ſuis priuilegijs, ita uoluit glo. in
3 *l.eos.C.de offi.mag.mili. Nec etiam † tabelliones qui nõ*
ſunt in matricula tabellionum, poſſunt exercere officium
tãquam tabelliones, imo habentur loco priuatæ perſonæ.
ita uoluit Bal. in l.ex eo.ff.eo. Et alibi dicit Bald. in l.i.C.
4 *de iuriſd.om.iud. quod † ſcholares contumaces contra Re-*
ctorem & inobedientes, poſſunt legitime priuari de ma-
tricula, & ſic priuari priuilegijs uniuerſitatis. Ibi,
ſunt & alia neceſſaria, quorum duo examinantur hic,
alia quatuor ponuntur in d.l.pen. Primum, quod exami-
netur: ſecundum, quod enſis ei cingatur: tertium, quod nõ
ſit negotiator: quartum, quod ſtigmata brachij imponan-
5 *tur. † Quid autem ſit in milite noſtri temporis, qui omnes*
ſciunt mercatores, utrum gaudeãt huiuſmodi priuilegijs?
Dicite ut per Cyn. in l. qui ſtipendia. C. de procur. & ali-
bi Bald. in l. in teſtamento. C. eod. Et de his poſſet dici ut
dicit glo. in l.i. ff. de bon. poſſeſ. ex teſtamento militis.
militat in ſyluis, &c.

ADDITIONES.[1]

a Et ſi opponeres, q hic in Inſtitutionibus eſt peruerſus
ordo, qui ponitur in Cod. vbi prius ponitur de teſtamento
militari, quam de teſtamentis. Potes dicere, q hic liber In-
ſtitutionũ eſt factus ad eruditionẽ rudium: & ſeruato or-
dine docendi, qui debet eſſe vt prius ponatur regula: & po-
ſtea exceptio, nimirum ergo ſi prius hic fuit poſitus titulus
de teſtamentis, qui titulus eſt regularis apud omnes, & po-
ſtea hic titulus de teſtamentis militum, vbi eſt exceptio. In
Cod. autem Imperator habuit alium reſpectum: quia a di-
gnioribus eſt inchoandum, & teſtamenta militum ſunt di-
gniora, tanquam magis priuilegiata, nimirum ſi in Cod.
ab eis fuit inchoatum, vt dicit glo. in rub. C. de teſta. milit.
Et ſi dicis, cum a dignioribus ſit inchoãdum, ergo hic prius
[illegible] præmittendus titulus de teſtamento militum. Reſpon
[illegible] [illegible]atendo, niſi propter eruditionem rudium alius ordo
obſeruetur, vt hic. Cogita, quia hoc nullus ponit, ſed a mea
cognitione proueniũt, actu Inſtitutiones legẽs in gymna-
ſio Papienſi.

1 Fauetur militibus propter imperitiam legum.
2 In quibus verſetur priuilegium militare, quantum ad teſtamenti factionem.
3 Miles exiſtens domi non habet priuilegium militare.
4 Verbum Rite, denotat ſolennitatem, Recte uero, iuſtitiam.
5 Iſta uerba quoquo modo, importans liberum arbitrium.
6 Iure diuino in ore duorum uel trium ſtat omne uerbum.
7 Si ex ſtatuto non poteſt opponi contra inſtrumentum exceptio, tamen poterit opponi exceptio nullitatis.
8 Mutus & ſurdus miles poteſt facere teſtamentum.
9 Teſtis debet deponere per ſenſum corporeum.
10 Clerici abſentes cauſa ſtudiorum non poſſunt percipere oblationes aut mortualia.
11 Abſens cauſa ſtudiorum habetur pro præſente quo ad cõmodũ ſuũ.
12 Ceſſante cauſa ceſſat effectus quod intellige ut ibi.
13 Filiusfamilias miles poteſt teſtari in militia, non obſeruata ſolennitate iuris communis.
14 Quomodo fiat teſtamentum tempore epidimie aut peſtis.
15 Non ualet pactum quo quis promiſit ſe alium hæredẽ inſtituturũ.

SVpra. Iſtæ tex. diuiditur in quatuor.
Nam in prima ponit Impe-
rator cauſam & originem priuilegij
militum. In ſecunda ponit formam
priuilegij. In tertia illud limitando de-
clarat. In quarta illud reſtringit. Se-
cunda ibi, nam quamuis. Tertia ibi,
plane. Quarta ibi, ſed hactenus. Hoc dicit: Milites in
expeditione exiſtentes poſſunt teſtari quomodo ve-
lint et quocunque modo poſſunt, nulla ſolennitate iu-
ris ciuilis ſeruata, dũmodo probetur teſtamentũ ſuũ ſal-
tem duobus teſtibus adhibitis. Et miles mutus & ſur-
a dus poſſunt teſtari in cauſa caſtrẽſis peculij.[a] No. pri-
1 mo, cauſam & originẽ priuilegij militũ, quæ cauſa prin
cipaliter fundatur in imperitia legũ, probatur hic, & in
l.fi. poſt prin. C. de iur. delib. & l.i. C. de iur. & fac. igno.
b No. in ver. nã quãuis, iuncto ver. ſed & teſtari.[b] & iun-
2 cto ver. quinimo. † tale priuilegium militum circa duo
verſari. Primo circa ſolennitatẽ iuris ciuilis, quam mili-
tes non tenentur ſeruare. & circa habilitatem ipſius te-
ſtatoris. Secundo, quia mutus & ſurdus teſtari poſſunt.
Addite alia duo circa quæ verſatur priuilegiũ militum.
Primũ circa perſonã hęredis aut legatarij. Nã talis hæ-
res qui non poſſet inſtitui a pagano, quia deportatus l.
i. cũ materia. C. de hær. inſt. poterit inſtitui a milite. l.i. ff.
eo. Itẽ miles põt ſubſtituere pupillariter emancipato, itẽ
extraneo. l. miles ita. §.i.ff. eo qđ non poſſet paganus. l.
ij. in prin. de vul. & pup. cum ibi no. Secundũ eſt circa
diſpoſitionẽ ipſius vltimę voluntatis. Nã miles poteſt
inſtituere in certa parte, & decedere p parte inteſtatus,
ſi hoc cõſtet. Itẽ põt inſtituere ex certo tempore, & ad
certum tempus. d.l. miles. ita. in prin. & l.ſi miles vnum
ex fundo. ff. de mili. teſt. quod non poteſt paganus. l. hæ-
reditas. de hęr. inſti. Item in teſtamento militis non attẽ-
ditur niſi tempus mortis. l. neque aliud. §. ſi ſeruum. ff.
eo. ſed in teſtamentis aliorũ tria tẽpora attenduntur. l. ſi
alienũ. §.i. ff. de hære. inſti. §. in extraneis. infra de hęre.
qual. & diffe. & de his priuilegijs dicite vt plenius per
c Bar. in d.l. neque.[c] Item no. quod huiuſmodi priuile-
3 gium datur tantum militi in expeditione: † alias autem
ſi eſſet domi, nõ gauderet huiuſmodi priuilegio, tãquã

N iij cauſa

cauſa ceſſante. l. generaliter. C. de epi. & cle. & infra vi-
debimus. Not. in ver. nãque ius. in verb. recte. quod
miles qui teſtatur circa ſolennitatem iuris ciuilis, dicitur
4 teſtari recte, non rite. Et eſt ratio, quia † verbum Rite,
denotat ſolennitatem: verbum autem Recte, denotat
iuſtitiam & neceſsitatem glo. eſt not. in l. non putauit.
§. non quæuis. ff. de acquir. poſſeſ. Item not. in verſi.
quoquo modo. quod voluntas militis quouis modo
ſit ſcripta, eſt habenda rata & firma. Ex hoc verbo col
5 ligitis, ꝙ † iſta verba, quoquo modo, important liberũ
arbitrium. l. i. ff. eo. & l. milites. C. eo. vbi dicit not. Bal.
quod ſi fuerit data poteſtas alicui vt faciat quoquo mo
do velit, non tamen poterit præferre iniquũ equo, quia
non dicitur ſibi data facultas per hæc verba contra ius
gentium, & naturalem ęquitatẽ: ſed bene poterit omit-
d tere ſolẽnitates iuris ciuilis, & procedere [d] die feriata &
non feriata, vt voluit clarius Bart. in l. filiusfamil. ff. de
dona. vbi caſus, faciunt quæ notat idem Bart. in conſti.
ad reprimen. x. coll. ſuper illis verbis, ſummarie, de pla-
no, ſine ſtrepitu. Item hæc verba non poſſunt auferre
iura alicuius tertij, facit l. impuberi, vbi eſt bonus text.
ad materiam noſtram. ff. de admin. tut. l. ſi fiskus. ff. eod.
cum ſimi. facit l. qui miles ita. in §. penul. ff. eod. Item
not. in §. plane. ibi, quoquo modo. quod licet ſit data fa
cultas militi quomodo velit teſtari, non tamen intelli-
gitur ſibi remiſſa ſolennitas iuris gentium, quin tenea-
6 tur teſtari præſentibus duobus teſtibus: nam † iure diui-
no, & gentium, in ore duorum vel trium conſiſtit om-
ne verbum. c. in nomine domini. extra de teſtibus. c. no-
uit. de iudi. cum ſimi. l. Idem poſſet dici in teſtamento
ad pias cauſas, vt not. in l. i. C. de ſacroſan. eccle. & ibi
Bar. Item addite vnum ad ea quæ proxime dixi, ꝙ ille
cui data eſt facultas faciendi quomodo velit, & auferen
di de iure tertij, nunquam tamen intelligitur ſibi data li
centia vt procedat cum dolo & malitia. iſtæ eſt tex quo
nullus eſt melior in iure: in l. creditor. §. Lucius. ff man-
da. & videte Cyn. in l. ſi ea. de dot. prom. Item not.
in ver. illud priuilegium, ꝙ licet ſit datum tale priuile-
gium militibus, requiritur tamen neceſſario vt probe-
tur illud eſſe ſuum teſtamẽtum. Ex quo infertur not. ad
7 quęſtionem: † Statuto cauetur ꝙ contra inſtrumentum
nullũ poſsit opponi exceptio: certe poterit opponi exce
ptio nullitatis, & requiritur illud teſtamentum eſſe va-
lidum & verum, quia alias proprie non poſsit vocari
inſtrumentum. gl. eſt not. in clemen. i. extra de ſequeſt.
poſſ. faciunt quæ not. Bald. in l. iij. condemnatum. de re
iudi. & Bal. in l ſane. §. fi. ff. de excuſ. tut. & in l. non pu-
tauit. § non quouis. de bo. poſ. contra tab. Item facit ad
quæſtionem: Statuto cauetur ꝙ villa tenetur emenda-
re damnum alicuius derobati: certe villa non tenebitur
niſi primo probatum fuerit damnum: ſicut nec teſtamẽ
tum militis gaudet priuilegio niſi fuerit primo probatũ
illud eſſe teſtamentum militis. facit l. diuus. & l. Lucius.
& ibi per Bart. ff. eo. Item not. ibi relinquo bona ver
bum relinquo, poſſe adaptari ad inſtitutionem hæredis,
faciunt quæ habentur in l. his verbis. ff. de hære. inſtituẽ.
8 Finaliter not. † mutum & ſurdum militem poſſe fa-
cere teſtamentum. concor. l. iure milit. ff. eod. quod ve-
rum intelligite iure militari ſecũdum communem opi.
quantumcunque ſit mutus & ſurdus a natura: ꝙ vide-
tur mirabile. Nam ſi eſt mutus & ſurdus: non videtur
poſsibile ꝙ intelligat quod agit, cum nunquam aliquid
audiuerit nec loqui potuerit. De pagano autem muto
& ſurdo, vtrum poſsit facere teſtamentum, videbitis
infra titu. i. in §. item mutus & ſurdus. & habetur in l.
e diſeretis. [e] C. qui teſta. fa. poſſ. Non omitto vobis vnũ,
quod teſtes qui ſunt præſentes in teſtamento, debẽt au-
dire vocem teſtatoris: quinimmo plus debent videre
per faciem ipſum, nec ſufficeret ſi cortina eſſet in medio:
licet glo. quæ non eſt alibi, ſenſerit contrarium in l. ij. §.

item Labeo. ff. de aqua plu. ar. ſed communiter repro-
batur per l. ſi vnus. C. de teſta. Ex quibus dicit Bal. in l.
diuus. ff. eod. ꝙ ſi teſtis teſtamentarius interrogatus de
tenore teſtamenti, & quomodo ſciat, dicat, ſcio quia vi-
di, non probabit teſtamentum eius: debet enim dicere,
9 quia ego audiui vocem teſtatoris, ſcio, † debent enim di
cta teſtium correſpondere ſuis proprijs ſenſibus corpo
reis. l. qui teſtamẽto. §. fin. ff. de teſta. & plene in l. teſtiũ.
& in c. cum cauſam. el grande. extra de teſti. vbi dicunt
Doc. ꝙ viſus eſt ſenſus generalis ad omnes alios ſenſus:
vnde omnes teſtes poſſent teſtificari & dicere, ego ſcio
quia vidi: & interpretatur ille viſus pro cõgruenti alio
ſenſu corporeo: & Bal. in d. l. diuus. dixit ſe vidiſſe ſerua
ri contrarium de facto. In glo. adiuuantur ibi, clerico
ceſſante. Hoc verum niſi ceſſet ab eccleſia ſine licentia
ſui prælati ex legitima cauſa, puta ſtudiorum. c. relatum.
10 extra. de cle. non reſi. quo tamen caſu † licet iſti clerici
abſint cauſa ſtudiorum, non poterunt tamen percipere
oblationes ſiue mortualia. c. de cætero. extra de cleri. nõ
reſid. & c. i. eo. titu. in vi. & tangitur alibi per Doc. in l.
11 ſub prætextu. C. de ſac. ſan. eccle. Not. tamen, ꝙ † ſcho
lares abſentes cauſa ſtudiorum, habentur pro præſenti-
bus quo ad ſui commodum. ita eſt text. in l. quęritur. in
prin. de leg. iij. quem not. In fin. glo. habetis qualiter
12 debet intelligi, † Ceſſante cauſa ceſſat effectus, * quia
* hoc debet intelligi ceſſante cauſa fina. non autem impul
ſiua: quia defectus cauſę impulſiuæ non arguit defectũ
ipſius effectus. l. i. §. ſexum. ff. de poſtul. & de hoc vide-
te plene per Cyn. l. generaliter. C. de epiſc. & cle. & per
Bar. in l. i. ff. ſol. mat. In dubio tamen cauſa impoſita in
lege cenſetur eſſe finalis, vt voluit gl. in l cum tale. §. fi.
de cond. & dem. Et ſi fuerint due rationes in lege, ſufficit
vna, ſcilicet potentior, quæ finalis cenſetur. gl. quæ vul-
go allegatur & probatur, in §. affinitatis. ſupra de nup.
f de quo dicite latius [f] vt iuribus ſupra allegatis. In fin.
13 glo. in verb. communi. colligitis, † ꝙ filiusfa. miles cum
militat, teſtari poteſt iure militari, non obſeruata ſolen-
nitate iuris communis. Sed hic aliqualiter ego ſubſiſto:
primo per hunc text. qui tribuit facultatem teſtandi fi-
lijsfa. militibus dummodo teſtentur iure communi. Si
igitur ſpreta iuris ſolennitate priuilegij militaris teſte-
tur, redditur teſtamentum nullum nec valet. quare glo.
dixit hunc ver. ſed & teſtari. eſſe referendum ad proxi-
ma, cum, ſcilicet non ſunt occupati in expeditione: quia
tunc illa verba iure communi, eſſent ſuperflua, cum il-
lud dictum eſſet in proximioribus. Item ad hoc me mo
uet l. fi. C. de inoſ. teſt. vbi ita demum permittitur filijſ-
fa. teſtari de caſtrenſi vel quaſi peculio, ſi ſolennitates iu
ris ciuilis obſeruauerint. & ſuadetur hae ratione. Nam
ſufficere debet ſi filijsfa. militibus in hoc ſuccuritur, vt
ibi inhabiles erant ad teſtandum, habiles efficiantur: nõ
autem vt aliud tribuatur, quod omiſſa ſolennitate poſ-
ſint iure ſpeciali teſtari: quia ſufficit ſi cui vel in pau-
cis, &c. l. tutori. C. de neg. geſt. cum ſimi. Ad l. teſtamen
to eorum. §. i. & ad l. ex militari. reſpondetur, ꝙ illa iu-
ra non concludunt pro opinione gloſ. vt ſatis apparet,
tamen opi. gloſſ. communiter tenetur. In fin. glo. in
verb. conuocatis. colligitis quam ſolennitatem ſeruare
debeant milites in conficiendis eorum teſtamentis. Sed
pone ꝙ aliquis non ſit creatus adhuc miles, gerat tamẽ
facta armorum, & probe: vel aliquis ſit in actu armi-
geri, an poterit teſtamentum cõficere iure militari? Di-
cite breuiter, quod ex conſtitutione principum hoc non
permittitur, quia ſolum illa de militibus loquitur: ſed ta
men ex extenſione Iuriſconſultorum, & etiam ex æqui
tate prætoria. propter identitatem rationis, iure milita-
ri teſtari poterunt l. fi. ff. eo. l. vnica. ff. de bon. poſſ. quæ
ex teſta. mili. Et hoc de bello ſiue guerra terreſtri. Quid
autem ſi quis militauerit in bello cœleſti, quid erit hoc
14 caſu? Pone igitur † ꝙ aliquis tempore Epidimie velit

condere

condere teſtamentum, quam ſolennitatem debet obſeruare? Ego arbitrarer breuiter ita diſtinguendum: Aut eſt in diſcrimine vitæ in vltimis dico extremis conſtitutus, & nunc nullo teſte vocato poterit teſtari, dũmodo hoc teſtamentũ probetur per duos teſtes etiam fortuitos. arg. in l. milites. C. eo. Aut non eſt in diſcrimine vitę, ſed in loco epidimię, & tunc debet teſtari duobus ſaltem teſtibus pręſentibus & rogatis. arg. in l. diuus. ff. eo. & probatur in hoc §. noſtro. Aut exiuit locũ epidimię, & tũc iure communi debet teſtari. §. ſed hactenus infra eo. Ad hoc me mouet, quia ſi huiuſmodi diſtinctio eſt recepta in bello terreſtri, multo magis in bello cœleſti. auth. multo magis. C. de ſac. ſanc. eccle. Secundo me mouent ea quæ notantur in c. ex tranſmiſſa. extra de pręſcrip. in l. naturaliter. ff. de vſucap. vbi habetur quod ſicut durante bello terreſtri dormit & non currit præſcriptio, ita nec durante bello cœleſti. Et hãc ſententiam ego confirmo authoritate Bar. qui hoc voluit in l. vnica. ff. de bo. poſſ. quę ex teſta. mil. In fi. gl. ſermonibus. Ex hac gl. infert

e 5 Bal. quod † ille qui promittit te hæredem inſtituere, ſeruit tibi de vento: propterea, quia ſiquidem decebat non reuocata tali promiſſione nihil tamen ex hæreditate laturus es cum talis promiſſio ſit nulla. l. hæreditatis. C. de pact. conuen. l. ſtipulatio hoc modo concepta. de verbo. obliga. quia non pactis, ſed legitimis voluntatibus hæreditates ſunt deferendę. l. fin. ff. de ſuis & legit. Item quia poteſt huiuſmodi voluntatem reuocare, arg. in l. iiij. in fi. de adim. leg. Et ideo ille qui vult vt matrimonio filiam ſuam tibi copules, promiſſione facta quod ille te relinquet vniuerſorum hæredem, quærit vt ſpem emas prętio, quæ tamen ſpes nulla eſt: quia talis promiſſio nihil iuris tibi tribuit, tum quia reuocabilis eſt, tum quia etſi non reuocetur, nunquam tamen morte confirmatur, d. l. hæreditas. C. de pact. conuen.

ADDITIONES.

a Et teſtamentum conditum a milite in caſtris iure militari, poſt miſſionem infra annum valet, etiam ſi conditio aſcripta hęredi poſt annum extiterit. hoc ſecundo. Et teſtamentum minus ſolenniter factum ante militiam, poteſt a facto milite confirmari, ſi de eius voluntate appareat. Et idem ſi poſt teſtamentum miles ſit minimam capitis diminutionem paſſus. hoc tertio. Et de quaſi caſtrenſibus poteſt filiusfamilias facere, teſtamentum ſecundum ius. & hoc dicit quarto & vltimo

b Item not. quod filiusfam. miles pot eſt teſtari: & ſi eſt in expeditione militari teſtabitur etiam ſine ſolennitate iuris cõmunis: ſi eſt remiſſus in patriam teſtabitur in caſtrẽſibus, dũmodo habeat ſolennitatẽ iuris cõmunis, vt hic: & hoc vltimo caſu eius teſtamentum ſubiacet querelæ, vt auth. ex cauſa. C. de libe. pręte. & ibi Bar. primo caſu non, vt no. Bar. in l. ſi. C. de inoffi. teſt. alias autem, niſi miles, & extra caſtrẽſe peculium, filiusfam. eſt. In aduentitiis de conſenſu patris non poteſt teſtari. l. pen. C. qui teſt. ſa. poſſ. niſi ad pias cauſas, vt vult gl. & Bar. in l. i. C. de ſacroſan. eccle.

c Adde, quod illi milites proprie habent hęc priuilegia, qui habent requiſita poſita in l. i. C. de iur. & facti ignor. Et ea quæ dicuntur de milite armatæ militiæ, multo magis de milite cœleſtis militiæ, qui ei æquiparatur, iuxta ea quæ notantur in l. miles. ff. de re indi. An autem Doctor præferatur militi? Dic quod in actu militari pręfertur miles, & econtra l. miles. C. de offi. mili. Simile dicitur de Imperatore & Papa, in Can. cum ad verum. xxvi. diſt. & hoc diſputauit do. Singorolus de Homodeis.

d Non tamen poteſt procedere parte nõ citata, quia illud eſt iuris gentium, quia Deus citauit Adam, dicendo, Adam vbi es? Cle. ſæpe. & ibi glo. de verb. ſig. & habetur in cle. paſtora. de ſen. & re indi.

e Et tenet Cyn. & Alex. in d. l. diſcretis. quã etiam tenet glo. hic. Sed aduerte, quia propter abſurdũ quod ſequitur ex hoc intellectu: quem iſte hic ponit, & ante eum Io. Fab. hic, ego nõ teneo iſtã opionẽ: ſed puto quod melior ſit intellectus ad iſtũ tex. Et præmitto quod hic tex. dum loquitur de muto & ſurdo, poteſt intelligi diuerſimode, prout ſuadet cõſtructio: quia ſi loqueretur de muto & ſurdo ſimul, dixiſſet in ſingulari miles. & ita videtur prima facie ſonare litera ſcilicet quod diuerſimode intelligitur. Sed quod illud non poſſit ſtare, oſtendo clare: quia ſi loqueretur in ſurdo tãtũ, & ſic diuiſim non eſſet aliquod ſpeciale in milite, quia etiã paganus ſurdus tantum, ſiue ſit ex accidenti, ſiue etiam a natura, poteſt facere teſtamentum, vt dicit tex. in l. diſcretis. C. qui teſ. fa. poſ. Intelligitur ergo tex. de neceſſitate in ſurdo & muto ſimul: tunc ego intelligo, quod loquitur in ſurdo & muto ſimul nõ a natura, ſed ex accidenti, vt ceſſet abſurditas de qua hic. Et ſi dicis, in quo erit priuilegiũ militis? Reſpõdeo, in hoc, quia in pagano mutus & ſurdus ſimul ex accidenti, ita demum poteſt facere teſtamentum, ſi ſciat ſcribere: ſed miles etiam ſi non ſciat ſcribere, per generalitatem huius tex. Et ratio diuerſitatis eſt quod miles poſſit facere teſtamentũ per notas & zifaras, & conſequenter per ſigna. l. Lucius. in prin. ff. eo. quo non poſſet paganus. Illũ tamen tex. quod loquatur in muto & ſurdo ſimul, intellexit glo. in §. fin. in verb. vt certis. infra. tit. i.

● Vide notab. Bello. conſil. viii. col. i. vbi late.

f Ceſſante cauſa priuilegii, ceſſat priuilegium. vide Bart. in l. Titia. §. vſuras. de lega. ii. De hoc, an ceſſante cauſa ceſſet effectus, dic vt per Bar. in l. iii. in fin. ff. de dona. & extra de renun. c. poſtulaſti. & per Dyn. extra de reg. iur. c. decet priuilegium. in vi. Et de hac cauſa impulſiua & finali vide glo. in l. generaliter. C. de epiſ. & cle. Et aduerte ad tex. noſtrum, vbi ponuntur duæ rationes. Prima, propter imperitiam, quę eſt cauſa impulſiua: quia etiã peritus miles habetet illud priuilegium. Secunda aũt ratio, ſcilicet quia occupati in expeditione, &c. bene eſt finalis in terminis noſtris, ſcilicet quod miles habeat priuilegium, vt non teneatur obſeruare ſolennitates iuris ciuilis, quia occupatus eſt, &c. Hic eſt, quod niſi ſit occupatus, & conſequenter ceſſet iſta cã finalis quod nõ habet iſte priuilegiũ nõ obſeruandi iſtas ſolennitates: alia autem priuilegia bene habet, ſcilicet quod ſi ſit filiusfa. poſſit teſtari, eo quia illa non habet propter occupationẽ, ſed eo, quia miles. Item aduerte ad declarationẽ glo. quia dixerit quicquid velit Bar. in l. ii. §. fin. ff. de dona: & magis clare in extrauag. ad reprimend. in verbo, ne ex eorum. ego puto quod quando deciſio eſt generalis, & ratio ſpecialis, quod illa dicatur impulſiua, vt hic in prima ratione d. l. i. §. ſexum. & patet in l. i. in prin. iũcta glo. ff. de fer. Si autem deciſio eſt generalis, ego puto quod illa ſit finalis, vt hic in ſecunda ratione, & ita declarat Bal. in d. l. generaliter. C. de epiſc. & cler.

1 *Priuilegium datur ob meritum.*
2 *Conditio in vltimis voluntatibus retro trahitur.*
3 *Per additionẽ aut detractionem ſicut per ſigillum approbatur actus.*
4 *De quaſi caſtrenſi ſicut de caſtrenſi teſtatur filiusfamilias.*
5 *Militi damnato de fide rupta, non poteſt reſeruari factio teſtamenti. Ex quo infertur ad duo.*

§. HActenus. Priuilegia tributa militibus, intelliguntur tributa tempore quo militant, nõ autem tempore quo miſſi ſunt in patriam. h. d. Not. primo, priui-
1 legium tributũ militibus: quia † priuilegiũ intelligitur dari ob meritũ: qui ergo non meretur, & nõ laborat, non gaudet priuilegio. arg. in l. teſtamenta. & l. tribunus. ff. eo. Propterea iſti tabelliones qui non exercent officium tabellionis, non dicuntur gaudere beneficio tabellionum. argu. in l. generaliter. C. de epiſ. & cler. ſed tamen vt vidi, & ſi pauci ſint qui exercent officium tabellionatus, tamen reperiuntur in collegio, cũ aliquis intrat collegium ſpe paucularum confectionum. Item colligitur, quod teſtamenta tempore militiæ confecta, valẽt teſtatore remiſſo in patriam & mortuo intra annum.
2 Item, † quod conditio in vltimis voluntatibus retrotrahitur. Probatur hoc, quia ſi miles veteranus intra annum moriatur, tamen ſi conditio hæredi aſcripta exiſtat poſt annum, valet teſtamentum: quod nulla alia rõne procedit quã quia cõditio retrotrahitũ: quod videtur contra ea quæ dicam in §. conditionales. de verbo. obliga. & contra ea quæ habentur in l. ſi filius. de verborum obli. &

in l. quę legata. de reg. iur. in quibus habetur, quod in vl
timis volũtatibus cõditio nõ cõtrahitur retro. Sed reſpõ
de quod in vltimis voluntatibus conditio non trahitur
retro ad tempus confecti teſtamenti, quia fingeretur re-
tro teſtatorem obligatum, vt dixi: ſed bene trahitur re-
tro ad mortem teſtatoris, & tunc intelligatur conditio
purificata. & ita loquitur hic in verſic. ſed & ſi quis.

Not. ꝙ ſi miles teſtamentum factum ante militiam
ſignauerit, valet & tenet, licet iure militari factum non
extitiſſet. Ex quo dixit Bald. ꝙ ille qui ſigillat conſilium
ab altero factum, videtur in tantum illud probare ac ſi
ipſe feciſſet: et ſi male ſigillauerit, poteſt in tantum ei im
putari, quantum poteſt imputari ei qui compoſuit pri-
mo. Item colligitis, ꝙ ſi ille qui factus fuit miles, aliquid
addit vel detrahit teſtamento ab eo facto ante militiã
iure militari, videtur illud approbare. Ex quo colligi-
3 tis, ꝙ † quemadmodum per ſigillum inducitur appro-
batio actus ita per additionem vel detractionem: qui
ergo aliquid addit vel detrahit conſilio ab altero facto,
intelligitur in his in quibus non detrahit approbare. ita
ſcripſit Bal. in l. tribunus. §. i. ff. eod. & ſa. l. cum prætor.
ff. de iud. & l. ab altero. ff. qui ſatiſda. cogan. Item colli-
gitis, ꝙ ſi miles qui tempore militiæ condiderat teſtamẽ
a tum fuerit arrogatus [a] quo caſu teſtamentum ruptum
erat, ſi poſtea emancipatus extiterit, teſtamentum va-
lebit & tenebit, etiam ſi nihil addiderit vel detraxerit,
vel ſigillauerit: quod videtur contra. ſupra proxime di
cta. Sed reſpondete, quòd hic ab initio tenebat teſtamẽ-
tum, ibi vero erat nullum ab initio, vnde finaliter ſuſti-
netur magis ex tacita voluntate teſtamentum quod ab
initio tenebat, quam id quod ab initio erat nullum, iux-
ta ea quæ habentur in l. cum quis. §. ſi quis pro co. ff. de
4 ſolut. Item not. † quemadmodum eſt licitum teſtari
b filiofamil. de caſtrenſi peculio, ita & quaſi [b] caſtrenſi,
dummodo conficiat ſeruata ſolennitate iuris commu-
nis concordat. l. fin. C. de inoffic. teſtamento. Gloſſ. in
c verbo, hactenus. [c] In glo. miſsionem. ibi, ex teſtamen
to. Et ibi dicunt Doctores de ſcholare, vt ſi quidem re-
dierit in patriam honeſte, quia finiuit militiam, & gra-
dum Doctoratus eſt adeptus, vel fuit miſſus ex cauſa
propter ignominiam, quia deſerat ſtudium, vel propter
d malos mores & maleficia [d] quæ commiſsit, propter
e quæ fuit bannitus, tunc nullum conſequitur priuilegiũ[e].
5 In fi. no. ex glo. quod † militi damnato de fide rupta,
non poteſt reſeruari factio teſtamenti. Ex quo dicunt
Docto. ꝙ Notario damnato de falſo, non poteſt con-
ſeruari authoritas inſtrumenti fabricandi. Quinimo te-
ſtis qui ſemel eſt damnatus de falſo, non poteſt redde-
re teſtimonium, etiam ſi de crimine pœnitentiam ege-
rit. glo. eſt ord. in l. imperialis. C. de nupt. in l. cum vno.
§. ignominie. de re milit. & no. in cap. teſtimonium. ex-
tra de teſtibus.

ADDITIONES.

a Sed illud notabile eſt contra iſtum tex. vbi ſunt duo ca-
ſus diuerſi quando ſe dedit in arrogationẽ, & quando emã-
cipatus eſt. Primum eſt contra hunc tex. ꝙ dando ſe in arro
gationem teſtamentum rumpatur? quia filiusfamil. miles
poteſt facere teſtamentum, ergo etiam arrogatus, ne plus
operetur fictio, quam veritas. Item, quia multo magis tenet
factum quam fiendum. Item quia dando ſe in arrogationem
bona non tranſeunt in patrem arrogatorem quãdo ſunt ca
ſtrenſia, vt infra. de acqui. per arrog. in princ. Et hoc dico,
ne obſtet l. qui liberis. §. teſtamento. ff. de ſecund. tab. & ita
ꝙ non rumpatur tenet gl. hic & in §. alio. infra quib. mod.
teſta. infir. & ibi dicit glo. eſſe hoc ſpeciale in milite. Et ex-
pone tex. de noua voluntate, quia nouus homo cenſetur, vt
l. qui res. §. aream. ff. de ſolut. iuncta gloſſ. notab. in l. iii. §.
ait prætor. ff. de cap. dimin. & ſic videtur noua voluntas. Et
dic tacita, quia expreſſa non requiritur, vt hic dicit glo.

b Quis priuilegia conceſſa a ſtatutis peculio caſtrenſi, in-
telliguntur ceſſa quaſi caſtrenſi, quia illa etiam non conſe-
ruuntur, l. i. §. nec caſtrenſe. ff. de coll. bon. ſaluo ꝙ in caſtrenſi
ſi teſtamentum ſine ſolennitate iuris valet, ſed in quaſi ca-
ſtrenſi non, vt hic.

c In gloſſ. i. in verb. ſed hactenus. pro prima opinione dicit
Ange. de Aret. hic, ꝙ multum facit l. iure militum. ff. eo. ſed
a contrario ſenſu. Sed errat, quia etiam ſumendo argumen
tum a contrario ſenſu, nihil facit: nam ibi dicitur, iure mi-
litum ſurdum & mutum ante cauſariam miſsionem teſta-
mentum facere poſſe: ergo poſt cauſariam miſsionem non
poſſet facere. Ego fateor iure militum, ſed bene poterit iu-
re communi, vt hic proprie dicitur in textu. Et ad intelle-
ctum primæ partis huius glo. dicas, ꝙ filiusfamil. põt habe
re triplex peculiũ, profectitiũ. & aduentitiũ: & in iſtis duo-
bus ẽe ſi ſit miles. nõ põt teſtari. §. i. infra ti. i. Aliud eſt ca-
ſtrẽſe: & in iſto di. ꝙ filiusfamilias miles habet triplex pri
uilegiũ. Primo, ꝙ licet ſit filiusfam. l. teſtatur. Scdo, ꝙ ſi ſit
in bello, teſtatur iure militari. Tertio, ꝙ teſtamentũ non
ſubiacet quęrelę, l. fi. alleg. in glo. etiam ſi deſinat eſſe filius
famil. & ſic deſinat tunc peculiũ caſtrenſe, iuxta d. l. fi. in fi.
Et ratio eſt, quia teſtamenta militum habent priuilegium
ſuper quibuſcunque bonis, etiam non caſtrenſibus, vt non
ſubiaceant querelæ. l. de inoffi. C. de inoffi. teſtam. & d. l. fi.
in prin. & l. ſi inſtituta. §. de inofficio. ff. de inoffi. teſtam. Si
autem eſt veteranus, tunc ſi eſt filiusfamil. teſtatur de ca-
ſtrenſibus, & eius teſtamentum non ſubiacet quęrelæ. d. l.
fina. circa medium. Si autem iſte veteranus deſinat eſſe fi-
liusfamil. tunc quia deſinit eſſe caſtrenſe peculium, vt dicit
tex. in d. l. fi. in fi. eius teſtamentum ſubiacet querelæ. Et
ratio eſt, quia teſtamenta veteranorum etiam ſi ſint tãtum
de bonis caſtrenſibus, quando ſunt expreſſa, ſubiacent quæ
relæ, vt l. Papinianus. §. veterani. in prin. ff. de inoffi. teſt. &
iſta eſt veritas ſecundum glo. hic, & in d. l. Papinianus. licet
glo. teneat aliter, & male, in d. l. fina. Et hæc ſunt de mente
Bar. in d. l. fin. licet non ita clare. Sed circa prædicta habeo
dubium, quare teſtamentum filiifamilias veterani non ſub
iacet querelæ, d. l. fi. & tamen teſtamentum veterani patri-
familias, etiam ſi ſit de ſolis caſtrenſibus, ſubiacet querę-
lę: d. l. Papin. in prin. Cogita de ratione diuerſitatis.

d An ſcholaris qui per annum fuit remiſſus domum pro-
pter eius ſæ nora, quando reuertitur dicatur perdidiſſe pri
uilegiũ ſcholariũ, dixi ſupra in. §. itẽ domus. ff. de excu. tut.

e Similiter etiam abſentes cauſa reipublicæ, in eo habent
priuilegium. vt infra annum reuerſionis non poſſint voca-
ri ad nouas tutelas, poſt annum vero ſic, vt ſupra de excuſ.
tut. §. item quis. Sed priuilegium quod habet ſcholaris in-
trans matriculam, non perditur, niſi ſtando per quinquen-
nium ꝙ non intereſt ſtudium, ſecundum Bar. in l. pen. ff. eo.
Priuilegium vero conceſſum pro nundinis fiendis perditur
per decennium. l. i. C. de nundi. Quanto autem tempore du
ret priuilegium vel reſcriptum, vide per Docto. in l. falſo.
C. de diuerſis reſcriptis. & intellige de remiſſio remiſſione
honeſta, non ignominioſa, quia tunc non habet priuilegiũ
infra annum, quemadmodum nec alius damnatus de cri-
mine capitali poteſt teſtari, vt voluit Bar. in l. eius. ff. eo. &
l. qui vltimo. ff. de pœnis. niſi ex cauſa eſſet reſeruatum mi
liti hoc priuilegium in condemnatione, ſicut poteſt fieri
reſeruatio Notario, vt poſſit conficere inſtrumenta quan-
tumcunque ſit damnatus de falſo, vt voluit Bar. in l. diuus.
ff. de iniur. & l. ex militari. ff. eo. Sed notarius quantumcun-
que damnatus de falſo, bene poterit complere rogationes
antiquitus factas ſiue reſeruatas, vt in glo. notabi. c. vt offi-
cium. de hæret. in vi.

TITVLVS XII.

Quibus non eſt permiſ. facere teſtamen.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de teſtamentis, & ſolennitate in eis adhi benda: uerum quia non omnes etiam eadem ſolennitate obſeruata teſtamentum conficere poſſunt, ideo de illis tra ctaturus intitulauit, Quibus &c.*

1 *Edictum de faciendis teſtamentis regulariter eſt permiſſiuum.*
2 *Regulariter filiusfamil. non poteſt teſtari.*
3 *Cauſa teſtati præfertur cauſa inteſtati tanquam nobilior.*
4 *Pro filio delinquente non cogitur pater illi legitimã ſuam aſſignare.*

Mutus

5 Mutus & ſurdus non poſſunt indiſtinctè facere teſtamentum.
6 In eo homines ſunt puniendi in quo deliquerunt.
7 Quis mutus, quis vero ſurdus.
8 Cæcus non poteſt facere teſtamentum, niſi ſecundum l. hac conſultiſſima.
9 Teſtamentum non rumpitur ſi capiatur ab hoſtibus teſtator.
10 Filiusfamil. conſentiente patre non poteſt teſtari, poteſt tamen donare cauſa mortis.
11 Filiusfamil. in aduentitiis non poteſt teſtari.
12 Etiam in illis caſibus in quibus non quæritur patri vſusfructus.
13 Non valet donatio cauſa mortis facta per filium, niſi pater ſpecialiter permiſerit.
14 Dies cœpta habetur pro completa.
15 Cunctis fœminis quam maſculis licet teſtari.
16 Si quis ſit notorie prodigus, an ex eo dicatur ei interdicta adminiſtratio.
17 Multum intereſt vtrum pupillo qui non eſt pupillus detur tutor, an vero prodigo qui non eſt prodigus curator detur.
18 Quando extrema ſunt habilia media tempora nocere non debent.
19 Si quis poſt acceptam præbendam vxorem duxerit, videtur ex hoc præbendæ renunciaſſe.
20 Qui obſidis teſtari poſſint.
21 Variis rationibus quis prohibetur teſtari.
22 An vſurarius publicus poſſit teſtari.
23 An excommunicatus poſſit facere teſtamentum.

a NOn tamen. Diuiditur [a] in ſex partes. Nã in prima hunc titulum ad præcedentes continuat. In ſecunda ponit regulam negatiuam. In tertia ponit exceptionem. In quarta infert. In quinta epilogat. In ſexta enumerat quaſdam perſonas quibus inhibitum eſt facere teſtamẽtum. Secunda ibi, ſtatim enim. Tertia ibi, exemptis. Quarta ibi, & hoc intellige. Quinta ibi, propter hos. Sexta ibi, præterea. Hoc dicit. Filiifamiliæ teſtamentum conficere non poſſunt etiam cum authoritate parentum, niſi de caſtrenſibus bonis vel quaſi quæ propria ipſorum filiorum dicuntur, & ideo nec a parentibus nec ab eorum creditoribus vendicantur, nec a fratribus poſt mortem parentum conferuntur, hoc dicit. Nota primo certas perſonas prohiberi conficere teſtamentum. Ex quo colligitis, quòd edi-
1 ctum † de teſtamentis conficiendis eſt regulariter permiſſorium. Quicunque igitur ſpecialiter non prohibetur teſtari, intelligitur permiſſus. faciunt quæ habentur in ſimili in l. 1. ff. de teſtibus. in c. cum locum extra
2 de ſponſal. Item no. † filiosfamilias regulariter non
b poſſe teſtari [b], etiam cum conſenſu parentum. concordat l. qui in poteſtate. ff. eod. & rationem dicam
c ſuper gloſſ. Hoc tamen fallit in bonis caſtrenſibus [c] vel quaſi quia in his habentur pro patribus famil. l. ij. ff. ad Maced. Item not. quod in bonis caſtrenſibus, vel quaſi filius habet hæredem & ab inteſtato & ex teſta-
3 mento. Item colligitis, quod † cauſa teſtati præfertur cauſæ inteſtati. velut nobilior. concordat l. quandiu. ff. de acquiren. hæredi. Item not. quod filij excludunt parentes in hæreditate inteſtati eorum patris. Item nota quod fratres excludunt patrem in hæreditate fratris inteſtati: & hoc verum iure iſto: iure autem nouiſſimo fratres & patres admittuntur. authen. defuncto. C. ad Tertul. Item colligitis quod in bonis caſtrenſibus vel quaſi nullum ius habent erga filios, & ideo talia bona poſt mortem patris, ipſius filij nec quo ad proprietatem, nec quo ad vſumfructum (ſi caſtrenſia fuerint vel quaſi, ſi vero aduentitia, quo ad proprietatem) inquietari poſſunt. l. iij. §. proinde. de minor. Et ideo filij non poſſunt de iure inquietari ab exactoribus propter de-
4 bita ſocorum paternorum. Item † nec propter deli-
d ctum filij poſſunt bona inquietari [d]: quinimo nec filio delinquente poteſt pater cogi aſſignare legitimam portionem filio vt ſoluat fiſco, vt mortis vel membri pœnam euadat, quia viuentis nulla eſt hæreditas. l. ij. §. 1. de vulg. & pupil. & glo. in rub. de decre. decur. lib. x. not. in l. ſi qua pœna. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.

Item not. in §. præterea. impuberem, vel furioſum, ac etiam mente captum non poſſe teſtari, quia in vtroque deficit intellectus. Item not. teſtamentum confectum ab impubere, furioſo, mente capto, non confirmari ſuperueniente pubertate, intellectu & ſanitate, quia teſtamentum fuit ab initio nullum, ideoque non confirmabitur. regula iuris, Quod ab initio. Item no. teſtamentum confectum ab homine ſane mentis, non infirmari furore ſuperueniente: quia furor non impedit teſtamentum, nec aliquod negotiũ recte geſtum. No. prodigũ cui bonis eſt interdictũ, nõ poſſe teſtamentũ cõficere. Ex quo duo colligitis. Primum q̃ factio teſtamenti eſt de genere adminiſtrationis bonorum. Secũdo, quod prodigo non intelligitur adminiſtratio interdicta ipſo iure a lege: ſed opus eſt iudicis interdictione: de quo in l. is cui bonis. de verbo. obliga. & in l. 1. de cura. fur. Not.
5 † ſurdum & mutum non poſſe indiſtincte conficere teſtamentum ſecundum diſtinctionem de qua in l. diſcre-
e tis. C. qui teſtamen. facere poſſunt [e]. Nota text. q̃ ſepenumero literati & eruditi homines, audiendi & loquendi facultatem amittunt, & maxime impij aduocati, vt dicit gl. quod fortaſſe ideo procedit, quia plurimi
6 delinquunt in audiendo & loquendo, † vnde in eo puniuntur in quo deliquerunt, & ideo facile perdunt auditum & loquelam. arg. in auth. omnes peregrini. C. commu. de ſucceſſ. & in auth. ſed nouo iure. C. de ſer. fugit.
7 Not. † illum proprie appellari mutũ, qui nullo modo poteſt loqui: & proprie ſurdum qui nullo modo poteſt audire. concor. l. fin. ff. de legit. tut. faciunt quæ habentur in l. i. de verbo. obliga. Item not. teſtamentum recte factum, non irritum fieri ſurditate vel muti-
8 tate veniente. Not. † cæcum non poſſe facere teſtamentum niſi obſeruata ſolennitate, de qua in l. hac conſultiſſima. C. qui teſtamen. face. poſſ. Item in §. eius, not. captum ab hoſtibus non poſſe facere teſtamẽtum: quod verum intelligite de captis ab hoſtibus populi Romani. l. eius. ff. eod. Secus ſi ab aliis fuerit captus. l. qui a latronibus. ff. eod. Vnde ſi vna pars inferret bellum alteri, puta Gibellini indicerent bellum Guelfis hincinde capti poſſunt condere teſtamenta. argumen. in l. ſi quis ingenuam. §. penult. & fin. ff. de capt. Itẽ
9 no. † q̃ teſtamentum factum in ciuitate, non rumpitur captiuitate ſubſecuta: quia ſi quis captus reuertatur in patriam, fingitur in virtute poſtliminij nunquam captum extitiſſe, ſed ſemper manſiſſe in ciuitate. Si autem apud hoſtes moriatur, fingitur mortuus præambula hora captiuitatis, & ſic in libertate, nullamque ſeruitutem ſuperueniſſe, concor. l. lex Cornel. ff. de vulga. & pupil. & l. lege Cornel. ff. eod. In fin. gloſſ. in verbo, permi-
10 ſerunt, colligitis † quod licet filiusfamil. non poſſit condere teſtamentum patre etiam conſentiente, poteſt tamen donare cauſa mortis illo permittente. Colligitis rationem, quia non debet teſtamentum dependere ex alieno arbitrio. Sed dicet aliquis, nonne donatio cauſa mortis ſapit naturam vltimæ voluntatis. l. fin. C. de dona. cau. mort. vidiſtis ſupra de donatio. §. 1. ergo nec illa debet dependere ex arbitrio patris. Reſpondeo, quod licet donatio cauſa mortis in pleriſque ſapiat naturam vltimæ voluntatis, magis tamen tribuitur contractui quam vltimæ voluntati. allegatur gloſ. in l. iij. ff. de dot. prælega. vnde ſicut contractus poſſunt dependere ex alieno arbitrio, l. ſi quis arbitratu. de verb. obli.
11 ita & donatio cauſa mortis. Sed hic dubitatur, † an filiusfamilias. poſſit condere teſtamentum ſaltem de bonis aduentitiis. Et arguitur quod poſſit: nam factio teſtamenti eſt iuris. l. iij. ff. de teſtamen. ſed in his quę publici iuris ſunt, non ſpectatur patria poteſtas. l. ſi filius. ff. de

ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. l. nam quod. ad Trebel. ergo filius non obſtante patria poteſtate poterit teſtari. Præterea cum filius habeat bona aduentitia, quorum proprietas ad eum pertinet, quare non debet poſſe teſtari, cum habeat plene iudicium & poteſtatem & facultatem bonorum? argu. l. conficiuntur. §. ſi poſt. de iure codicil. Solu. dicunt Docto. quod ideo non poteſt teſtari, quia ei eſt interdicta adminiſtratio bonorum, & patri tributa, propter temperandos iuueniles calores. l. fina. §. filij autem. C. de bon. quæ lib. Vnde cum teſtamenti factio ſit de genere adminiſtrandorum bonorum. §. item prodigus. infra eod. propterea teſtamentum conficere non poteſt. Non obſtat quod in his quæ publici iuris ſunt non curetur patria poteſtas: quia reſpondetur, quod quędam ſunt publici iuris, in quibus filius repreſentat perſonam duplicem, priuatam ſcilicet & publicam; vt eſt officium tutelæ, curæ, præſidatus & ſimilia, & tunc in exercitio talium officiorum nõ curatur patria poteſtas, quia gerit officium non vt filius, ſed vt publica perſona, & tanquam publica perſona nõ eſt in poteſtate patris. & ita loquuntur contraria. Quędam autem ſunt publici iuris, in quibus filius non repreſentat perſonam duplicem, ſed ſuam tantum: vt eſt factio teſtamenti, & patria poteſtas, tunc impedit actũ, vt hic. Sed tunc dubitatur, quare igitur cum voluntate patris non permittitur teſtari? Reſpondetur communiter, non permitti, ne teſtamentum dependeat ex patria voluntate. Sed hæc non videtur bona, quia ex quo pater præſtat conſenſum de præſenti, non videtur teſtamentum ſuſcipere dependentiam. argumen. in l. ille autem. de hæred. inſtituen. Sed poſſem reſpondere, quod licet pendentiam non ſuſcipiat, tamen videtur capere robur & ſubſtantiam a voluntate aliena, quod eſt de iure prohibitum. l. illa inſtitutio. ff. de hæred. inſtit. Sed
12 finaliter dubitatur, † an filiusfamil. poſſit condere teſtamentum de bonis aduentitiis, in illis caſibus, in quibus vſusfructus non acquiritur patri. de quibus per gloſſ. in §. i. ſupra per quas perſonas nobis acquiritur. & habetur in authent. excipitur. cum ſequen. C. de bon. quæ libe. Aliqui dixerunt quod ſic, ſicut per authen. vt liceat matri & auiæ. Secundo mouentur per l. fi. §. filij. autem. a contrario ſenſu. C. de bon. quæ lib. Tertio mouentur, ꝙ filiusfa. permittatur teſtari de bonis caſtrenſibus vel quaſi, quia ea bona eis acquiruntur pleno iure: ergo eadem ratione permittitur de bonis aduentitiis. Communis opinio ſeruat contrarium, per l. nemo. C. qui teſt. fac. poſ. ego allego c. licet. §. i. de ſepul. lib. vi. vbi ſolum permittitur filiusfamil. teſtari patre conſentiente quo ad eligendum ſepulturam, & quo ad pias cauſas: ergo in cæteris debet prohiberi. l. cum prætor. ff. de iudi. & ita tene
13 te. Sed dubitatur: † pone quod filius condidit teſtamẽtum patre conſentiente, & appoſuit in teſtamento illam clauſulam, Si non valet vel valebit iure teſtamenti, valeat eo iure quo valere poteſt. non valet vt teſtamentum, hoc eſt clarum, nunquid valebit ſaltem vt donatio cauſa mortis? Doct. dicunt quod non, niſi pater ſpecialiter permiſiſſet. l. filiusfamil. §. meminiſſe. de donatio. cauſ. mor. In glo. impuberes. ibi, l. qua ætate. Not. ꝙ
14 † citius permittitur mulieri quam maſculo teſtari. Ratio ſecundum Hoſtienſem & Bal. eſt, quia mulier citius deficit, ideo citius pubeſcit: quia quæ cito deficiunt, cito creſcunt, ſicut videmus exemplo naturæ in plantis vt cito deficiunt, ſic cito creſcunt. Amplius dixit gloſſ. quod mulier citius pubeſcit, quia mala herba cito creſcit. in l. ij. C. de his qui veniam æta. impet. Secundo colf ligitis, quod dies cœpta habetur pro finita f. Sed pone
15 quod † hodie compleas decimumquartum annum, & poſt mediam noctem præteritam teſtamentum condideris, an valeat huiuſmodi teſtamentum? Dicite ꝙ ſic, quia nox tendens verſus diem, dicitur pars illius diei, l. qua ætate. ff. eodem. Et ideo tabellio qui conderet vel conficeret inſtrumentum poſt mediam noctem, deberet ponere diem ſubſequentem, non præcedentem, vt not. Innocent. in c. conſuluit. extra de offic. delega. Et facit, quod præterita media nocte carniſpriuij, non liceat tibi comedere carnes: item quod præterita media nocte Paſchæ liceat comedere oua. In fin. glo. in ver-
16 bo, interdictis poſſet dubitari. Pone †. quod aliquis ſit notorie prodigus, an intelligatur ipſo iure ſibi interdicta adminiſtratio bonorum? Gloſſ. in l. ſi ex his. ff. de teſtamentis. tenuit quod ſic, & illam ſequitur Pet. & Iacob. de Aren. freti per l. i. ff. de cur. furio. & illam ſequitur Bartol. & Bald. & eſt communis ſententia, freti per l. Iulianus. de cura. furio. Nec obſtat l. i. quia venit ſupplenda per l. Iulianus. eod. titu. Non obſtat quod notorium & ſententia æquipàrentur: quia fateor illud verum quo ad aliquid declarandum, non autem quo ad aliquid diſponendum. l. ſed ſi poſſeſſori. §. fin. ff. de iureiur. & ibi glo. de quo in d. l. i. per Bal. & Bar. in l. is cui bonis. ff. de verb. obliga. In fin. glo. in verbo, ratum. Hęc glo. communiter approbatur, non obſtante l. Seiæ
17 ęgreſſę. quia † multũ refert an detur tutor alicui tanquã pupillo qui reuera pupillarem ætatem euaſerat, quo caſu datio tutoris eſt nulla. & ita loquitur l. Seiæ. an vero interdicatur bonis alicui prodigo qui reuera non erat prodigus, & eo caſu interdictum iudicis valet & tenet. Ratio differentiæ. quia priore caſu erratum fuit ſuper ætate, cuius ætatis diſpoſitio non pertinet ad iudicem, ſed prouenit ex ipſa natura: ſed diſpoſitio prodigalitatis bene pertinet ad ipſum iudicem, cum non a natura, ſed ab accidenti proueniat & ita eſt viſa tenere Gloſſ. in l. i. in fin. ff. de curato. furio. & ſequitur Bar. & idem eſt ſequutus Bal. ſed alia ratione. Nam tale decretum erroneum ſuper ætate, ideo eſt nullum, quia momento eſſet duraturum: ſtatim enim atq; probatus eſſet error ætatis, appareret iudicis decretum nullum, quia error ſtatim & momento probari poſſet. Sed error in prodigalitate non ita facile probari poterit, vnde interdictum iudicis momento nõ durabit. Quare ratio Bar. non procedit. quia licet diſpoſitio ſuper ætate proueniat a natura, nec ſpectet ad iudicem declaratio tamen declaratio dubiorum contingentium ſupre ætate ad iudicem pertinet l. de ætate. ff. de minio. l. ij. ff. de feriis. In fi. glo. in ver. certis. Dicite vos clarius, ꝙ ſi quidem quis ſit ſurdus & mutus a natura, nullo modo poteſt teſtamentũ conficere. Si vero ſit ſurdus & mutus ab accidenti, tunc ſi ſcit literas, & ſcribere, poterit propria manu conficere teſtamentum. Si vero ſit ſurdus tantum a natura vel ex accidenti, tunc poteſt conficere teſtamentũ ſi ſcit literas, alias minime, niſi eſſet ſurdus tantum ab accidenti. Si vero eſſet mutus tantum, tunc ſiue a natura ſiue ab accidenti, non poteſt conficere teſtamentum ſi literas ignorat. l. diſcretis. C. qui teſtamen. facere poſſ.

In fi. glo. in verbo, poſtliminij. colligitis, captũ ab hoſtibus & reuerſum, in virtute poſtliminij fingi nunquã fuiſſe captum, ſed ſemper in ciuitate ſteiſſe, ideoque te-
g ſtamentum ante capturam factum valere & tenere g. Sed hic ſemper ego dubitaui, quia videretur ꝙ hoc teſtamentum deberet valere & tenere circunſcripta quacunq; fictione poſtliminij. Nam cum teſtator tẽpore teſtamenti cõfecti eſſet liber & teſtabilis, licet medio tempore ſeruus & inteſtabilis factus extitiſſet, teſtamẽtum
18 tamen valere deberet: quia † quando extrema ſunt habilia, media tempora nocere non debent. l. ſed ſi in conditione. §. ſolemus. & l. ſi alienum. §. in extraneis. ff. de
h hæredib. inſtitu. Poſſetis h reſpondere, id quod dici ſolet, quod media tempora non nocent, habet locum, niſi talis intermedio ſtatus, potentius actum irritaret. argumen. l. interdict. de condi. & demon. Sed in propoſito noſtro captura contingens medio tempore irritauit penitus

teſtamentum

teſtamentum.§.alio quoque modo teſtamentum.infra quibus modis teſtamen. infir. vnde fuit opus fictione poſtliminij, vt fingatur teſtatorem nunquã captũ fuiſſe,& per conſequens teſtamentum non annullatum. Et
19 præterea dixerunt Canoniſtæ,† ꝙ ſi aliquis impetrauerit præbendam vacaturam,& poſtea accipiat vxorẽ: ſi vxor moriatur,prębendam tamen vacantem impetrare nõ poterit,nec obtinere;quia talis mutatio ſtatus per copulam matrimonialem,inducit tacitam renunciationem penitus annullare conceſsionis apoſtolicæ: de quo per Bald.in d.§.ſolemus. In glo. fin.ibi.§: non tamẽ colligitur ꝙ fictio legis Corneliæ fingit teſtatorem mortuum præambula horã captiuitatis,& ſic nunquam captum extitiſſe: itaque in libertate defunctum, & teſtamentum tenuiſſe. Sed dicet aliquis,quare lex non fingit teſtamentum factum penes hoſtes,factum fuiſſe in ciuitate quemadmodum fingit mortuum apud hoſtes fuiſſe mortuum in ciuitate? Reſpondetur,quod ideo fingit mortuum penes hoſtes,fuiſſe mortuum in ciuitate, & teſtamentum in ea factum tenere,quia teſtamentum ab initio tenuit. Sed quando fuit factum apud hoſtes, ideo non fingit,quia fuit teſtamentum nullum ab initio:& ad fictionem inducendam non ſolum requiritur habilitas extremorum,ſed etiam habilitas ſubiecti. l.neceſſario.§.ſi pendente.de peric.& com.rei. vend.l. huic ſcripturæ.ad leg. Aquil.iuncta.l. bonorum. ff. rem ratã
20 hab. Ibi,obſes.Not.† obſidem non poſſe teſtari quod verum limitate in obſidibus datis pro prælio Romano. Secus ſi bellum eſſet inter ciuitatem, & ciuitatem, quia obſides hincinde a ciuitatibus dati poſſunt teſtari, quia ſerui non efficiuntur.l.ſi quis ingenuam. §. pen. & fi.ff. de capti.& ita dicit Bald. fuiſſe iudicatum pro Comite Bulganitio in bello Piſacum. Ibi.§.ſi qua mulier.Nõ obſtat hic §.quia non loquitur de teſtamenti factione, ſed de quadam aſsignatione bonorum,de qua in auth. ſi qua mulier.C.de ſacroſ.eccle. In fin.glo.Concludi-
21 tur igitur, ꝙ † quidam ſunt qui prohibentur teſtari ratione defectus intelligentiæ,vt impubes,furioſus, prodigus, & mente captus. Quidam ſunt qui prohibẽtur ratione defectus qualitatis,vt ſurdus,mutus,cecus. Quidã ſunt qui prohibẽtur teſtari ratione prodigalitatis, vt is cui eſt interdictum bonis a iudice vel a lege, vel qui eſt damnatus ad mortẽ ciuilẽ vel naturalẽ. Quidã ſunt qui prohibẽtur ratione dubitationis ſtatus proprij, vt ſunt illi qui de ſuo proprio ſtatu dubitant.l.de ſtatu.ff.de te-
22 ſtam.Sed circa prędicta dubitatur, an † vſurarius publicus poſſet condere teſtamentum. Dicite ꝙ non,niſi in primis præſtita cautione publico tabellioni de reſtituendis vſuris.c.quanquã.de vſur.lib.vi.Sed tunc inducitur aliud dubium.Pone ꝙ vſurarius publicus primo conficit teſtamentum,poſtea de vſuris reſtituendis cautionẽ pęſtiterit,an tale teſtamentum validabitur? Glo.in d.c. quanquam, variauit,& dubitauit multum. Vos dicite vt ibi & per Bart. in l. filio pęterito.ff.de iniuſt. rupt.
23 Sed † quid de excõmunicato, an poſsit conficere teſtamentum? Glo.in c.decernimus.de ſenten.excommu.tenuit ꝙ non:pro qua allegatur:nã teſtamentũ eſt actus legitimus.l.iij.ff.de teſtamen. actus vero legitimi ſunt excommunicato interdicti.cap. cum inter priorem. & ibi not.extra de exceptioni. ergo non potuit conficere teſtamentum. Præterea excommunicatus deportato æquiparatur,& ei cui aque & igni interdictum eſt, ſupra de cap.dimin.poſt principium, ſed non poteſt teſtari.l.eius.§.i.ff.eod.ergo nec excommunicatus.Præterea excommunicatus excommunicatione maiori repellitur a perceptione ſacramentorum & colloquijs hominum, ergo non poterit teſtes aduocare.c.a nobis.de exceptio.& ita fuit iudicatum ſecundum Bar. licet Bald, Ioan.And.& Iac.de Belui.tenuerint cõtrarium,de quo in l.ſi quæramus.ff.de teſtamen.

ADDITIONES.

a Et iſta eſt diuiſio ab illo principio vſque ad §. præterea. Sed iſte titulus tractans de perſonis quæ teſtari non poſſunt,diuiditur in ſeptem partes principales ſecũdum Ioã. de Platea,& Ang.hic,prout ſeptem gradus perſonarũ enumerat quæ teſtari non poſſunt. Et primo ponit de filiofamil.ſecundo de impubere,tertio de furioſo,quarto de prodigo,quinto de ſurdo & muto,ſexto de ceco,ſeptimo & vltimo de capto ab hoſtibus. Secunda ibi, prętetea. Tertia ibi item furioſi. Quarta ibi,item prodigus. Quinta ibi,itẽ ſurdus & mutus. Sexta ibi,cecus autem. Septima & vltima ibi eius qui.

b Adde,ꝙ etiam nec codicillari:quia qui non poteſt teſtari non poteſt etiam codicillari.l.diuus. §. codicillos. ff. de iure codicillo. Quid autẽ ſi filius condito teſtamento emãcipetur a patre,an teſtamentum reconualeſcat? Dic ꝙ non, vt hic in ver.præter hos. Secus tamẽ in codicillis.l.i.§. ſed ſi filius.de legat.iii.& ibi Bartol.Secus in donatione cauſa mortis,quam poteſt facere,vt hic in glo.permiſit.

c Adde & declara, ꝙ ſi filius moriatur inteſtatus in caſtrenſi peculio,tunc ſi habet filios,illi ſuccedunt,ſi non habet,olim ſuccedebant fratres,& deinde parentes, vt d.l.fin. C.communia de ſucceſsionibus.hodie vero equaliter ſuccedunt parentes cum fratribus.authen.defuncto.C.ad Tertullia. Et adde,ꝙ etiam non poſsit codicillari,per regulã, Qui non poteſt teſtari,nec codicillari.l.ii.ff.de leg.i.Et ſecundum Ang.de Are.hic,ſub dubio forte, non poſſet donationem cauſa mortis facere,cum negari non poſsit,quod in multis equiparetur vltime voluntati, vt dictum eſt ſupra eo.in prin.Tu dic idem,ſine forte,per tex.expreſſum & ſingu. in l.i.ff.de tut.& rat.diſt.quem reputat ſingularẽ Imo. in l.ii.ff.de leg.i.

d An pater poſsit inquietari pro condemnatione ſeu delicto filii vel ne. Adde ꝙ nec filius in bonis ſuis poteſt inquietari propter condemnationem factam patri,vt probatur in l.iii.§.ſed verum.ff. de mino. vide de illis per Bart. in l.ſi finita.§.ſi de vectigalibus.ff.de damn.infect.An autẽ propter delictum patris publicetur peculium aduentitium filii vel profectitium? Dic ꝙ non l.iii.§.ſed verum.ff. de minor.nec econtra,per Bar.in d.l ſi finita.

e Adde,ꝙ hæc procedunt in vltimis voluntatibus: ſed in contractibus in quibus non requiritur vocis expreſsio,bene poſſunt contrahere,puta,emere,vendere,vel locare.l.in quibuſcunque.ff.de actio.& oblig.& matrimonium cõtrahere,& ſe pro dote obligare.l.mutus.ff.de iure dot. c. cum apud.extra de ſponſ. Item procurator conſtitui poteſt ad negotia tantum,& ipſe alium procuratorem conſtituere l. mutus.ff.de proc. Secus vbi requiritur vocis expreſsio, puta in ſtipulatione.l.i.de verb.obli.Similiter in tutela.l.i.in fi.ff.de tute.l.vbi non voce.ff.de reg.iur. Sed hic queritur, in his caſibus in quibus mutus & ſurdus poſſunt ſe obligare,qualiter apparebit vel conſtabit de eorum conſenſu? Reſpondeo per actus exteriores & ſigna:quia teſtes dicunt & Notarius ſcribit,qualiter annuebat capite vel humerit, vt ponit glo.in l.item quia.ff.de pactis.& dicit Bart.in diſerentis.ꝙ Notarius debet ſcribere in chartis,ꝙ talis amicus qui propter defectum nature non poteſt loqui, annuit capite, vt demonſtraret conſenſum. Et prædicta intellige in muto & ſurdo habentibus ſanum intellectum:alias ſi non habẽt, nihil poteſt facere ſine authoritate tutoris vel curatoris, vt ſupra de curatoribus.§.ſed & mente captis.l.ſeruo inuito.ff.ad Trebellia.& neceſſe eſt quod capituletur,quod tũc temporis erat ſurdus & mutus:de quo vide Bar.in l.mutus. ff.de bon.poſſ.quæ furioſis & mutis.

f De hoc vide gloſſ. in l.iii.ff. de minoribus.& concluſiue dic,aut loquitur in caſu fauorabili,aut odioſo, aut mixto. Si fauorabili,vt in manumiſsione & vſucapione,& tunc habetur pro completa. Si odioſa,vt in præſcriptione xxx.annorum non habetur pro completa,ſed computatur tempus de momento ad momentum.Si vero in cauſa mixta, vt in beneficio reſtitutionis minorum fiendo, tune attendimus fauorem:& ſi eſt fauor quod priuilegium ducit, tunc computatur tempus de momento ad momentum. dicta l. iii.& hanc diſtinctionem poſuit gloſſ.in cap.cum in cunctis.extra de electio.

Vnum

g Vnum eſt etiam quod reddit me dubium in hac materia, & in hunc tex. Nam videtur mihi ꝙ in teſtamento facto ante captiuitatem, ab eo qui captus eſt ab hoſtibus & reuerſus, nõ ſit opus fictione poſtliminii: quia vbi poteſt habere locũ prouiſio hominis, debet ceſſare prouiſio legis, & multo magis fictio. l. fi. C. de pac. côuen. Sed qñ quis eſt reuerſus ab hoſtibus, poteſt habere locũ prouiſio hominis, quia poteſt ſibi prouidere de teſtamento: item põt côualidare teſtamentũ prius factum, ea declaratione nouæ voluntatis, cũ ceſſet impedimentum, iuxta l. qui liberis. §. teſtamento. ff. de bon. poſſ. ſecundũ tabu. ergo debet ceſſare prouiſio legis. Et multo magis potes dicere, illud quod dicitur, ꝙ prouiſio hominis facit ceſſare prouiſionem legis, eſt verum, niſi prouiſio legis ſit plenior, vt dicit Bar. in l. i. §. vnde queritur ff. de publica. Sed in caſu noſtro prouiſio legis eſt plenior, quia ſine nouo teſtamento, aut ſine noua declaratione facta in codicillis vel in aliis literis, vt requirit d. §. teſtamento, lex ſuſtinet primum teſtamentum in fictione poſtliminii.

h Adde, inquantũ ſupra dicitur, poſſetis reſpõdere. Tu dic melius, ſequẽdo theoricã notabilem glo. in l. i. §. exigit prętor. ff. de ſecun. tabu. ꝙ aut impedimentum ſuperuenit hoc facto, aut ſine ſuo delicto, & teſtamentũ antea factum nõ vitiatur. ita loquitur tex. hic in verſi. furioſi. & in ver. itẽ prodigus. & in verſi. ſed ſi quis. & tex. in d. §. exigit. in fi. Aut ſuperuenit facto ſuo, & tunc aut facto damnabili & culpabili, & vitiatur. l. eius qui. §. i. ff. de teſta. l. ſi qs filio. §. irritũ. ff. de iniuſt. rupt. Aut facto excuſabili, vt captiuitate, & rumpitur, ſed ſuſtinetur per fictiones, vt hic: & rũpitur ne regulariter infringatur, ſuſtinetur autem propter æquitatẽ. & vide de prædictis Imol. plene in l. ia eui. in prin. de teſta.

TITVLVS XIII.

a De exhæredatione liberorum[a].

ADDITIO.

a Quæritur, quot ſint neceſſaria in exhæredatione. Dic ꝙ quinque, vt no. gl. in l. iii. in §. ante hæredis. ff. de lib. & poſt. Primo, ꝙ nominatim fiat, vt ſupra. Secundo, quod fiat pure, nõ ſub conditione: niſi quãdo inſtituitur filius ſub cõditione cauſatiua vel mixta, in cuius defectum exhæredatur. d. l. iii. § pure. Tertia, ꝙ fiat, a grado inſtitutionis vel ſubſtitutionis, & nõ a perſona. Quarta, ꝙ fiat a tota hęreditate, nõ a quota vel a certa, vt ff. eo. l. eũ quidã. Quinta, ꝙ iuſta cauſa inſeratur. C. de lib. præte. auth. non licet. vnde verſus.

Nominatim & pure toto gradu aſſeq, cauſa.

Sed tunc quæritur, quæ ſint legitimæ cauſæ exhęredãdi filium. Dic quatuordecim, quæ ponuntur in auth. vt cum de appel. cogn. §. cauſas. & c. quintaualle. extra de iureiu. & ſeptem quibus filius patrem.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt de ſolennitate extrinſeca teſtamenti, quæ conſiſtit in numero teſtium, inſcriptione hæredis, ſubſcriptione teſtium, & ſigillorum appoſitione: verum quia eſt alia ſolennitas quæ appellatur intrinſeca* conſiſtens in inſtitutione vel exhæredatione liberorum, ideo de ea tractaturus intitulauit, de exhæredatione liberorum. Vel aliter ſecundum glo. noſtram. Supra viſum eſt de ſolennitate teſtamenti circa probationes, ſequebatur videre de ea quæ eſt circa pietatem: ideo intitulauit, a de exhæredatione[a], &c.*

ADDITIONES.

Quomodo debeat intelligi iſtud de ſolennitate intrinſeca, vide hic Bello. qui tandem reprobat Porcium & præmitte plura ad euidentiam, vt per eundẽ Bello. qui terminaliter declarat ſingula verba rubricæ.

a Cogita circa hanc rub. quare non ſit ita dictum, de inſti. liber. vel ſaltẽ alternatiue, ſcilicet de inſtitutione vel exhæredatione liberorum, cum alterum alternatiue requiritur, vt infra dicitur in nigro de inſtitutione. Potes dicere, quòd ideo dixit de exhæredatione, & non de inſtitutione, quia plura intendebat dicere circa exhæredationem, quam circa inſtitutionem: quod patet, quia circa exhæredationem ponit quando debet fieri nominatim, & quando inter cæteros. Item declarat, quando dicatur fieri nominatim, & quando inter cæteros: de quibus circa inſtitutionem non eſt habenda mentio. Potes etiam circa hanc rubr. formare dubitationem Torti in rubrica. C. de libe. præte. quare hic ſit poſita rubr. per nomen, ibi per participium.

1 *Duplex eſt ſolennitas teſtamentaria.*
2 *In teſtamento hoc eſt potiſſimum, ꝙ filius aut inſtituatur, aut nominatim exhæredetur.*
3 *Filio in poteſtate præterito teſtamentum eſt ipſo iure nullum.*
4 *Filio præterito mortuo patre moriente, teſtamentum non validatur.*
5 *Filio præterito antiquo iure non rumpebatur teſtamentum.*
6 *Quando ratio eſt ſcripta in lege corrigente, licitum eſt legem correctoriam extendere ad alium caſum ſimilem.*
7 *Attendenda eſt potius forma ſtatuti quam ratio.*
8 *An ſi præteratur filius poſthumus teſtamentum ſit nullum, perinde ac ſi eſſet iam natus.*
9 *An filius in poteſtate præteritus debeat dicere teſtamentum nullum.*
10 *Validitas teſtamenti debet ab ipſo teſtatore dependere, non a filio.*
11 *Morte filii iam nati qui erat præteritus, non confirmatur teſtamentum. ſecus in morte poſthumi præteriti.*

NOn tamen. Hoc dicit: Teſtamentum in quo filius in poteſtate eſt præteritus, nullum eſt ipſo iure, nec reconualeſcit ſi filius viuo patre moriatur. Nota primo, non ſufficere patri eidemque teſtatori adhibere numerum teſtium, inſcriptionem, & ſigilla, ſed opus eſt vt filium in poteſtate inſtituat, a aut nominatim exhæredet. Ex quo colligitur, ꝙ † duplex eſt ſolennitas teſtamentaria: vna intrinſeca, quæ cõſiſtit in inſtitutione vel exhęredatione filij, nec verſatur circa pietatem. Alia extrinſeca, quæ conſiſtit in numero teſtium, in ſcriptis hęredibus, in ſubſcriptione teſtium & ſigillorum appoſitione: & hoc verſatur circa probationem. a Not. † patrem teſtantem, filium inſtituere debere aut nominatim exhæredare, & hoc eſt potiſſimum quod inter cætera ad ordinanda teſtamenta requiritur. l. filiuſfamilias. l. Gallus. §. in omnibus. l. inter cætera. ff. de liberis & poſthumis. Item nota, filio in poteſtate præterito, a teſtamentum eſſe ipſo iure nullum[a], vt hic. Et probatur ratione ſecundum Barto. quia filio præterito, & extraneo inſtituto, teſtamentum complectitur impoſſibilitatem, ergo nullum, regula iuris, Impoſſibilium. Probo minorem: nam filiuſfamilias viuo patre dicitur dominus bonorum paternorum, quod dominium patre mortuo continuatur in filium, & quidem inſolidum. l. in ſuis. ff. de liberis & poſth. et §. ſui. infra de hæred. qual. & diffe. mortuo igitur patre filius eſt factus pleno iure dominus & hæres bonorum paternorum inſolidum: primo filius factus dominus a lege, ſecundus hæres inſtitutus factus a teſtatore, quod eſt impoſſibile, quia duo inſolidum eiuſdem rei domini eſſe non poſſunt. l. ſi vt certo. §. ſi duobus vehiculum. ff. cõmod. l. iij. §. ex contrario. ff. de acquirend. poſſeſſio. Prefertur ergo filius a lege vocatus, & teſtamentum annullatur. & pro hac ratione introduxit ipſe l. in ſuis. de liberis & poſthumis. b Sed hæc ratio communiter[b] reprobatur: primo, quia ſecũdum hoc filius a cohærede eſſet exhæredandus, contra l. Gallus. §. in omnibus. ff. de liberis & poſthu. Secundo, quia ſecundum hoc, teſtamentum in quo filius eſt præteritus, & viuo patre eſt mortuus, nullum eſt, & tamen in eum fuit continuatum dominium: continuatio ergo dominij non eſt cauſa annullandi teſtamentũ. Pręterea filius inſtitutus ſub cõditione poteſtatiua non annullat teſtamentũ, & tamen ea pręcedente fuit continuatũ dominium. l. iam dubitari. de hęred. inſtituendis, c Præterea ſi ratio Barto. eſſet bona[c], teſtamentum

mentum eſſet nullum non propter perſonam, ſed pro-
pter bona. Tertio deberet conſiderari tempus mortis,
non tempus teſtamenti. l. qui ſoluendo. de hæredibus
inſtituendis, quod eſt contra hanc literam. Poſſet & ali
ter impugnari, ſed hæc ſufficiunt: quia communis ra-
tio redditur, ideo teſtamentum eſſe nullum ratione de-
fectus formæ. Nam cum lex requirat pro forma filium
in poteſtate inſtitui debere, aut nominatim exhæredari,
ſi prætereatur omiſſio formę, vitiat teſtamentum. Sed
ratio cur lex hoc requiſiuit pro forma, bene potuit eſſe
illa quam Barto. tradidit: hoc probatur in l. inter cæte-
4 ra. de liberis & poſthumis. Item not. † filium præ-
teritum mortuo patre morientem, non validare te-
ſtamentum. Et fuit ratio dubitandi. Nam cum fauore
filij lex mandauerit illum inſtitui aut exhæredari, ceſ-
ſante fauore per mortem, videbatur teſtamentum de-
bere conualeſcere. Sed ratio decidendi fuit, quia ex quo
teſtamentum ab initio fuit nullum propter defectum
formę, ceſſante impedimento nunquam conualeſcit, vt
5 hic, & regula iuris. Quod ab initio. Item nota. † fi-
liam præteritam, vel neptem ex filio præteritam, iure
veteri non annullare teſtamentum. Quid autem ſit iu-
re iſto. videbitis in. §. ſed hæc quidem. infra eodem.
Item not. quod licet filius debeat inſtitui vel nomi-
d natim exhæredari filia tamen[d] vel nepos ex filio pote-
runt inter cæteros exhæredari. Quid autem ſit iure no-
uo dicam in §. ſed hoc quidem. Item not. filium ap-
pellari nominatim exhæredatum, ſiue exhæredetur ex-
preſſo nomine proprio, ſiue appellatiuo, filius exhæres
eſto, dummodo viuens ſit filius. concord. l. i. & ij. de li-
beris & poſthumis. Ex quo infert Bald. quod licet inde
finita equipolleat vniuerſali, l. ſi pluribus de legatis ij.
aliquando tamen equipollet ſingularitati quando ſu-
biecta materia vnum tantum indiuiduum complecti-
tur, vt hic, Ecce filius meus exhæres eſto. Ex quo inſere
bat. Dominus Chriſtophorus. Dicitur enim vulgo,
6 † ꝙ quando ratio eſt ſcripta in l. corrigente, licitum eſt
extendere verba legis ad caſum in quo vigeat eadem
ratio ſcripta. l. miles agrum. de re mili. l. his ſolis. de re-
uoc. don. Hoc etiam locum habebit vbi nulla ratio eſt
ſcripta in lege, dummodo lex potuerit ſolum vnica ra-
tione moueri, quia habetur pro ſcripta & nominatim
expreſſa, ſicut dicitur hic in exhæredatione, quæ & ipſa
eſt odioſa. l. cum quidam. de libe. & poſthu. Finali-
ter not. ſufficere rem vel perſonam vnica demonſtratio
ne notari. Cui non obſtat l. cum hi. §. ſi prætor. ff de trā-
ſact. quia ibi multa requirebantur non ad rem demon-
ſtrandam, ſed ad rem ſolennizandam: rei enim ſatis de-
monſtratę fruſtra obijcitur demonſtratio. l. i. in fin. ff. de
dote præleg. Ex quo infert Baldus. Pone, ſtatuto caue-
tur, quod in inſtrumento apponatur nomen patris &
aui contrahentium, alias inſtrumentum ſit nullum: po-
ne, Notarius confecit inſtrumentum alicuius qui voca-
tur Gallopreſſus, cuius perſona erat vulgo notiſſima,
nec appoſuit nomen aui, nec patris, an inſtrumentum
valeat? Videtur quod ſic: quia ex quo perſona erat ſa-
tis demonſtrata, fruſtratorie erit amplius demonſtran-
da per expreſſionem patris vel aui. Iſte tamen determi
nat contrarium: quia appoſitio nominis patris, requiſi-
ta eſt pro ſolennitate, cuius omiſſio actum vitiat: vt li-
cet ſtatutum requiſiuerit hanc formam ſiue ſolennita-
7 tem ea ratione, vt perſona demonſtretur, † attendenda
tamen eſt potius forma ſtatuti quam ratio. l. ii. C. de for
mulis. l. omnium. C. de teſtamen. Nunc etiam contra
text. oppo. Dicitur hic in princip. ꝙ teſtamentum in
quo filius eſt præteritus, eſt ipſo iure nullum. Sed con-
tra opponitur, & imo videtur quod valeat: vnde oppo
nitur de. §. poſthumi. infra eo. de leg. ii. C. de liber. & po
8 ſthumis. l. poſthumus. ff. eod. Solu. † Aut eſt præteritus
filius iam natus, & tunc teſtamentum eſt nullum, &
ita loquitur hic. Aut eſt præteritus filius poſthumus in
ventre matris conſtitutus, & tunc teſtamentum ab ini-
tio tenet, ſed natiuitate poſthumi præteriti rumpitur. &
ita loquitur contraria ratio, quia pater magis peccat, et
actum facit contra pietatem, prætereundo filium iam
natum, quam prætereundo filium naſciturum, qui eſt
animal nondum formatum, ſed, portio viſcerum ma-
tris appellatur. l. i. §. ex rupto. ff. de vent. inſpicien. Et ſi
dixeritis, nonne poſthumus debet haberi pro nato, ex
quo de eius tractatur commodo? l. qui in vtero de ſta-
tu hominum, ergo teſtamentum nullum. Reſpondetur,
quòd poſthumus non habet cauſam querelæ: nam ſi
quidem ipſe naſcatur viuus, ſatis eſt ei permiſſum quod
natiuitate ſua teſtamentum ſtatim annullatur. Si au-
tem naſcatur abortiuus, non habet cauſam querelæ,
quia nihil eſt. Sed iterum opponitur de §. emancipatos
infra eodem. Solutio, ibi loquitur in filio emancipa-
to pręterito, quo caſu teſtamentum tenet: at hic loqui-
tur in filio in poteſtate pręterito, quo caſu eſt teſtamen-
tum nullum, quia in iſtum continuatur dominium, in
emancipatum autem minime. & videbitis in d. §. eman
cipatos Sed iterum oppo. & imò videtur idem, ſi filius
nullum dixerit. l. filio præterito. ff. de iniuſto rupt. Hu-
ius timore contrarij gloſſ. ibi limitauit hanc materiam,
9 vt id quod dici ſolet, filio præterito teſtamentum eſ-
ſe nullum intelligatur, ſi filius nullum dicere voluerit.
Mouetur primo per dictam l. filio. Secundo mouetur
per l. ſancimus. §. repletionem. C. de inofficio. teſtamen.
Tertio mouetur per l. ii. C. de iure emphyt. Item moue
tur ratione: nam quod teſtamentum ſit nullum, proue-
nit fauore filij: ergo ipſo filio non repugnante, teſtamen
tum valebit & tenebit. l. quod fauore. C. de legib. Sed il
le glo. communiter reprobantur, quia teſtamentum eſt
ab initio nullum, vt hic, ibi inutiliter teſtabitur. Item cū
peccatum ſit in forma, redditur actus funditus nullus,
10 Item, quia validitas teſtamenti debet dependere ab
ipſo teſtatore, non autem a filio præterito. l. illa inſtitu-
tio. ff. de hęredib. inſtitu. Et per hoc tolluntur allegata in
contrarium, quia hic peccatum fuit in forma, & magis
attendenda eſt forma quam ratio, vt dixi. Subſequen-
ter contra text. oppo. Dicitur in text. quod ſi filius præ-
teritus viuo patre moriatur, teſtamentum non conuale
ſcit. Sed contra opppo. de l. poſthumus. ſupra alleg. So-
lu. illa lex loquitur quando fuit præteritus poſthumus,
qui poſtea viuo patre moritur: hic loquitur quando
præteritus filius iam natus fuit. Ratio, quia poſthu-
mo præterito ab initio teſtamentum tenuit, vnde faci-
lius in eſſentia ſua conſeruatur, quam teſtamentum ab
initio validetur. l. cum quis. §. ſi quis pro reo, ff. de ſolu.
& ibi not. Sed contra hoc oppo. & imo videtur quod
mortuo poſthumo teſtamentum non conſeruetur: vn-
de oppo. de l. ij. C. de liber. & poſthu. Sed illa lex loqui
tur quando poſthumus moritur poſt mortem patris: ſe
cus ſi viuo patre, quia hoc vltimo caſu ſupereſt cauſa
11 efficiens, hoc eſt, teſtator. Sed finaliter oppo. quod † fi-
lio præterito iam nato & mortuo viuo patre teſtamen
tum conualeſcat, vnde oppon. de dicta l. poſthumus,
verſicu. item & circa. Sol. ibi erant inſtituti alij filij, vel
alij venientes ab inteſtato, quorum fauore teſtamentū
ſuſtineretur.[a] In fi. gloſſ. in verb. nemo. Vos iungite
vtranque ſolu. & ita diſtinguite: Aut filius moritur vi
uo patre, & tunc teſtamentum remanet nullum. & ita
loquitur hic. Aut viuit poſt mortem patris, & tunc ſi
quidem dicat teſtamentum nullum, res eſt clara: quia
nullum. Si vero teſtamentum approbauerit, tunc equi-
tate pretoria conualeſcit, d. l. filio. ſed inſpecta veritate
iuris ciuilis nullo modo conualeſcit, propter quod ab
e initio nullum fuit. & ita loquitur hic.[e] Glo. in ver-
12 f bo, exiret.[f]

ADDITIONES.

a Item limita ꝙ ſupra dixi, ꝙ teſtamentum in quo filius in poteſtate eſt præteritus, eſt nullum: hoc verum, ſi ipſe filius petat id declarari nullum, alias ſi taceat per annum teſtamentum reconualeſcit de iure prætorio, vt hęredi ſcripto detur bonorum poſſeſsio ſecundum tabulas. per text.& gloſſ. in l.filio præterito. ff.de iniuſt. teſta. & ibi Barto.in repe.d.l.

b Adde inquantum dicitur ſupra, ſed hæc ratio communiter reprobatur:quia alias teſtamentum non valeret nec teneret, niſi ab illa parte in qua eſſet cohęres extraneus inſtitutus, filius eſſet exhęredatus,& ſic quo ad illam partem eſſet remota continuatio dominii, contra l. ſi poſthumus. §.quod vulgo.ff.de liberis & poſthumis.Sed dic,quòd datio cohæredis extranei, tollit eſſentiam ſui hæredis.l.apud Iulia.§.idem Iulia. ff. ad Trebel. Sed vnum obſtat: quia ſi eſſet ſublata ſuitas, ergo ſi eſſet nepos rumperet teſtamentum. Vnde melius dic, quòd pater inſtituendo filium in parte, videtur eum tacite in relinquo exhęredaſſe, & ſic in cætero remouiſſe continuationem dominii.Vel melius dic ꝙ per donationem cohæredis extranei ſublata eſt ſuitas quo ad ea quę dependent ex teſtamento: ſed quòd nepos ſuccedat in locum filii in ſuitate, illud non dependet ex teſtamento, vt declarat Bartol. in l. ſi filius qui patri. ff. de vulga.& pupil.

c Adde, inquantum dicitur ſupra ſi ratio Barto.eſſet bona,&c. Sed ad uerte, quia ratio Barto.procedit ſi quæras de ratione, quare filius debeat nominatim exhæredari. Sed cum lex dicat alternatiue, ꝙ debeat inſtitui vel exhæredari, illa ratio nihil facit quare debeat inſtitui:imo illa ratio Barto,facit in contrarium, ꝙ non debeat inſtitui, cum ſine inſtitutione dominium continuetur in filium.Ideo aduerte, quia Bar.in d.l.in ſuis. non quęrit quæ ſit ratio ꝙ filius debeat inſtitui vel nominatim exhæredari:ſed cum myſterio quærit, quæ ſit ratio quare filius ſuus poſthumus rumpit ipſo iure teſtamentum.Et ideo ſi tu quæris, quæ eſt ratio ꝙ filius debet inſtitui vel nominatim exhæredari? dico ꝙ ratio eſt, quia alias filius dicitur poſthumus.§.eod.infra de hære.quæ ab inteſt.& poſthumus rumpit ipſo iure teſtamentum, vt hic.Si poſtea quæris, quæ ſit ratio ꝙ poſthumus ipſo iure rumpit teſtamentum, dic vt hic ex mente Bar.& ideo aduerte ꝙ per prædicta patet, ꝙ Chriſtophorus, Bal.Ange.& Cyn.in d.l. in ſuis.male quærunt quæ ſit ratio ꝙ lex requirat pro forma quod filius debet inſtitui vel exhæredari: & dicunt quod eſt illa ratio.Bar.quia non bene dicitur, per prædicta.Quæ eſt ratio ꝙ pater non inſtituendo vel exhęredando filium, reddat teſtamentum nullum? Vide de hac ratione infra in.§.emancipatos. & ibi Chriſtopho.indiſtincte ſequitur hanc rationem Bar.quam ipſe hic omnino impugnat.

d Sed videtur mirabile quod hic dicitur per text.in §.poſthumorum.infra eodem, quia ſi filia iſto iure non erat inſtituenda vel exhæredanda, vt hic dicitur, quomodo ex filia neptis, quæ eſt in remotiori gradu, eſt inſtituenda vel exhęredanda,& tamen hic dicitur quod ſic.Sed non obſtat ſi dicas, quòd ideo ſit, quia ex filia neptis ſubintrat in locũ patris,& ſic in locum maſculi:vnde non ex perſona ſua,ſed ex perſona patris maſculi eſt inſtituenda. Sicut & in ſimili dicimus in nepotibus ex maſculis, qui olim non erant inſtituendi vel exhæredandi ex perſona ſua, vt hic,& tamen quia poſſet euenire quod ſuccedent in locũ patris ſui, certe ex perſona non ſua,ſed eorum patris ſunt inſtituendi, vel nominatim exhæredandi.d.§.poſthumorum.Et quando pater moritur, inſpicitur in filiabus & in nepotibus perſona eorum patris, in locum cuius ſuccedunt, non autem ſua propria, vt videtur mihi caſus in.§.cum filius. infra de hæred.quæ ab Inteſt.Vel aliter potes dicere, quod ille §.poſthumorum.loquatur diuerſo iure quam loquitur iſte. §. quod patet:quia ſecundum iſtum.§.nepotes & alii ſuccedentes non ſunt inſtituendi vel exhæredandi tamen ſecundum illum.§.eſt ſecus.Idem dicam in filiabus & nepotibus.Tene tamen primam ſolutionem, quæ veriſsima eſt,& a nemine poſita:illa tamen melius cadunt in d.§.poſthumorũ.Sed ad primam ſolutionem multũ obſtat:quia ſi filia neptis vel nepotes non venirent conſiderata eorũ perſona, ſed tantum patris, in cuius locum ſuccedunt, ſatis eſſet inſtituere filiũ vel exhęredare, cum tãtum ſua perſona attenditur, in cuius locum ſuccedunt,& tamen contrarium dicitur in d.l.§.poſthumorum.Cogita, niſi dicas ꝙ licet conſideretur tantum perſona patris, conſideratur tamen quia eſt noua perſona quæ in eius locum ſuccedit: & ſic licet fęmina ſuccedat in locum maſculi, tamen eſt diuerſa perſona ab eo maſculo q fuit inſtitutus vel exhæredatus:& ſic iſta noua perſona tanquam præterita rumperet, niſi inſtituatur vel exhęredetur. Item cogita, quia forte ii.ſol.eſt tutior.

a Declara omnes glo.vſque ad gloſſ.in verbo, nemo.quas iſte omittit, vt per Bello.

e Ad glo.in verbo,non conſtiterit.quam iſte non legit, vide Bello.qui ponit rationem diuerſitatis inter poſthumum & iam natum.& vide eundem etiam ad glo. in verbo, extare, & alias glo.ſeq.

f Aduerte hic ad glo.in verbo,non exiſteret, dum videtur facere differentiam, an teſtator dicat, omnes liberos exhęredo, an dicat, cæteros vel reliquos: vt primo caſu videatur exhæredare nominatim, ſecundo non, quia hoc eſt falſum, per l.cæterorum.ff.de verbo.ſigni.vnde teneas gloſ.in l.Titius.§.1.ff.de libe. & poſthu. quam ibi ſequitur Dyn. vt ſit differentia an dicat filios, an vero liberos:quia appellatione liberorum nedum continentur liberi primi gradus, ſed ẽt vlterioris, non ſic appellatione filiĩ, vt §. ſi.ſupra qui teſta.tut.dar.poſſ.& iſta ponit hic Ioan.Fab.licet latius, quẽ omnino videas.Et licet iſta ſit communis opinio, vt ſic ſienda differentia inter filios & liberos, vt ſi teſtator vtatur termino filios, dicatur exhæredatio nominatim facta, hoc ſemper viſum eſt mihi ꝙ ſic contra tex. in l.ii.ff.de libe.& poſthu.Cogita.Sed ibi reſpondet Bar.ꝙ propter odium indefinita non æquipollet vniuerſali.Item contra hanc communem opinio.videtur multum vrgere tex. in l.iii.§.nominatim. ff.de iniuſt.rup.& irri.teſta.iuncto.§.ſi.ſupra qui teſta.tut.da.poſſunt. Sed potes reſpondere ex mente Bart.vt ſtatim dixi.Item contra hanc communem theoricam multum me turbat tex.in §.poſthumi.in verſic.maſculus. infra eo.tit.vbi eſt exheredatio facta per dictionem, filios, & tamen comprehendit nepotes poſthumos. Item eſt ibi mirabilis tex.quod licet fiat immixtio graduũ:tamen non vitiatur inſtitutio. Cogita ſuper illo textus. Item aduerte ad iſtam glo.dum vult, quod ſi teſtator dixit, reliquos liberos, vel liberos ſimpliciter, vt ideo vitietur inſtitutio, quia ſic immixtio graduum.Iſta ratio confundit dicta in principio per gl.quia multo magis debet vitiari quando dixit omnes liberos, cum tunc maior fiat immixtio graduum.& iſtud eſt expeditum.Vltimo vide Docto.in l.Titius.in §.i. ff. de lib. & poſthum.qui reprobant vnam glo.hic poſitam in verbo, cæteros.Et aduerte, quia gl.vult, quod ſi teſtator dicat. vnã de filiabus meis exhæredo, quod valeat in fœminis, licet nõ in maſculis.Iſtud videtur impoſsibile ratione incertitudinis, cum neſciamus quam teſtator voluit exhæredare. Sed poſſe ſic dici, quod aut quærimus, nunquid talis exhæredatio dicatur facta inter cæteros, & valeat in fœminis, licet facta inter cæteros,& dicendum eſt ꝙ ſic, iſta eſt mens huius glo.Aut quærimus, nunquid vitietur ratione incertitudinis,& dicendum eſt quod ſic, non eo quia facta ſit inter cæteros, ſed quia non poſsit conſtare de qua ſenſerit teſtator. arg.l.duo ſunt Titii.ff.de teſta.tute.

1 *Ipſo iure in quo ſunt præteriti poſthumi teſtamentum tenet, ſed annullatur quamprimum eorum natiuitate, poſthumus quæ ſunt poteſt triplici uia ac modo.*
2 *Præteritione poſthumi ipſo iure nullo modo poteſt reddi nullum teſtamentum.*
3 *Aliud eſt eſſe talem, aliud haberi pro tali.*
4 *Inſtitutio facta de poſthumis naſcituris, etiam intelligitur de naſcituris ex futuro matrimonio: ſecus in exhæredatione.*
5 *Præteritio matris habetur pro exhæredatione.*
6 *Duplex eſt neceſſitas.*

§. POſthumi.[a] Teſtamentum in quo po-
a ſthumi ſunt præteriti, mero
a †iure tenet: ſed eorum natiuitate quampri- a
mum annullatur. hoc dicit primo. Et illi dicuntur

cuntur poſthumi, qui agnoſcendo preteriti rūpūt teſta-
mentum: ideoque teſtator prouide facturus erit, ſi eos
inſtituerit, aut nominatim exhæredauerit. hoc dicti ſecū
do. Ad euidentiam præmitto tria. Primum quod po-
a ſthumus tripliciter appellatur. Quidam [a] eſt poſthu-
mus ex ſuo corpore naſciturus, vt eſt partus relictus in
ventre vxoris prægnātis. Quidam eſt poſthumus ſuus
ex alieno corpore naſciturus, vt eſt partus relictus in
vtero mulieris prægnātis ex filio præmortuo vel emā
cipato. Quidam eſt poſthumus alienus, ex alieno cor-
pore natus, vt eſt partus relictus in vtero extraneæ mu
lieris. hæc habentur in l. Gallus. de liberis & poſthu-
mis. Secundo præmitto, q̀ poſthumus ſumitur tripli-
citer. Vno modo, quia naſcitur poſt mortem teſtatoris,
vnde tunc appellatur poſthumus, quaſi poſthumatio-
nem, id eſt, ſepulturam teſtatoris natus. Aliquando ſu-
mitur poſthumus, quia naſcitur viuo teſtatore, ſed poſt
teſtamentum, vnde dicitur poſthumus, quaſi poſt teſta
mentum natus, viuo tamen teſtatore. Aliquando dici-
tur poſthumus qui viuit tempore teſtamenti, ſed per
mortem patris agnaſcitur auo, & ſubintrat primū gra
dum ſuitatis, & agnaſcendo rumpit præteritus teſtamē
tum, & de hoc proprie loquitur verſicu. poſthumorū.
& l. poſthumorum. ff. de iniuſto rupto. Tertio præmit
to, q̀ ex lege xij. tabula. poſthumus etiam ſuus ex alie-
no corpore natus, non poterat hæres inſtitui: ſolum. n.
præmittebatur hæredem inſtituere poſthumum ex ſuo
corpore natum, eo, quia ſuit viſum antiquitati abſurdū,
vt poſthumus ex alieno corpore natus, qui nondū erat
homo creatus, poſſet etiam inſtitui, eſſetque capax in-
ſtitutionis. §. poſthumo. infra de lega. ſed quia ex hoc
inducebatur plerunque ruptela teſtamentorum, ſuper-
uenit Gallus Aquilius, qui induxit poteſtatem & for-
mam inſtituendi poſthumum ſuum ex alieno corpore
natum per hunc modum: Inſtituo filium meum hære
dem, & ſi viuo me moriatur, tum ſi ex eo nepos vel ne
ptis poſt mortem meam infra decem menſes natus na-
ta ve erit, hæres eſto. l. Gallus. in princi. ff. de libe. & po-
ſthumis. ſicque. Gallus prouidit de nepote inſtituendo
& naſcituro poſt mortem aui. Cæterum quia nihil di-
xit de pronepote, Sceuola extendit conſilium Galli ad
pronepotes, vt ſi quis habeat nepotem ex filio præmor
tuo poſſit inſtituere pronepotem forma de qua ſupra.
Sed quia & Gallus & Sceuola ſolum prouiderunt de
poſthumis naſcituris poſt mortem teſtatoris, ideoque
non bene: quia futurum facile erat vt hi poſthumi na-
ſcerentur viuo teſtatore, ideo eſt prodita lex Velleia.
quæ prouidit in eo caſu quo poſthumi viuo teſtatore
naſcerentur. d. l. Gallus. §. nunc. ad Velleia. conſultius
igitur faceret teſtator ſi vtrumque conſilium & Galli &
Velleij fuit complexus, hoc modo dicendo: Inſtituo fi-
lium meum hæredem, & ſi me viuo moriatur, tunc ſi
quis ex eo mihi nepos vel neptis poſt mortem meam
natus natave erit infra decem menſes (ecce conſilium
Galli) vel etiā me viuo natus natave erit, hæres eſto.
(ecce conſilium Velleij.) Not. primo poſthumum
debere aut inſtitui, aut exhęredari nominatim: et in hoc
a par eſt conditio filij tam nati & naſcituri. † Item not.
prętermione filij poſthumi non annullari ipſo iure teſta
b mentum: [b] & in hoc differt a prætermione filij tam na-
c ti. [c] quę reddit teſtamentum ipſo iure nullum, propte-
rea quod magis peccat pater prætereundo filium iam
natum & animal formatum, quam naſciturum, vt vidi
ſtis ſupra in princi. Item not. agnatione filij prętermi
annullari teſtamētum. Si vero abortiuus naſcatur, ne-
quaquam. concordat l. ij. C. de poſthumis hęredibus in-
ſtituendis. Ex quo colligitis caſum, in quo poſthumus
non habetur pro nato, licet de eius commodo videa-
tur tractari: quod videtur contra l. qui in vtero. de ſta-
tu hominū. Sed dicite vt hęri dixi. Item not. poſthu-

mum per lineam fœmininam deſcendentem potuiſſe
iure veteri inter cæteros exhæredari: quid autem ſit
iure nouo, videbitis in §. ſed hoc quidem. infra eodem.
Not. in §. poſthumorum. quod illi qui agnaſcendo in-
trant gradum primum ſuitatis, habentur loco poſthu-
morum: ex quo colligitis quod non ſunt vere poſthu-
d mi. [d] concordat l. poſthumorum de iniuſto rupto. Ex
quo dixit Bartol. aliud eſſe talem, & aliud haberi pro
e tali. [e] † Vnde aliud eſt quod aliquis ſit ciuis, Doctor vel
3 ſcholaris, aliud quod quis habeatur pro ciue, Doctore
vel ſcholare: de quo per Bartol. in l. maritus. primo. ff.
f de adulterijs. Finaliter not. conſilium [f] inſtituendi ne-
potem ex filio, ne agnaſcendo præteritus rumpat teſta
mentum, eſſe proditum ex lege Velleia. Sed vos dici-
te quod in primis a Gallo, in ſimili vt hic ſentit litera.
g In fine gloſſe, in verbo, poſthumi, [g] colligitis, quod
4 † licet inſtitutio facta de poſthumis complectatur na-
ſcituros in caſſata, iā ex futuro matrimonio quam ex
pręſenti exhęredatio tamen facta de poſthumis, naſci-
turis ſolum ex pręſenti matrimonio complecitur.
Contrarium tenuit gloſſ. in l. placet. de liberis & po-
ſthumis, vt etiam exhæredatio poſthumos naſcituros
ex futuro matrimonio comprehendat. & pro illa gloſ.
alleg. l. iij. §. penulti. ff. de liberis & poſthumis. Sed hæc
gloſ. veluti verior communiter approbatur, propterea
quod exhæredatio debeat fieri nominatim, non inde-
finite, vt hic, & in l. i. de liberis & poſthumis. Item,
quia verba præſentis temporis non ſunt trahenda ad
futurum. l. ſi a colono. de verbo. obligatio. & l. boues.
§. hoc ſermone. ff. de verbo. ſignificatio. Exhæredatio
igitur facta de poſthumis, ſolum naſcituros de præſen-
ti matrimonio complectitur, non ex futuro. Sed ideo
inſtitutio facta de poſthumis: naſcituros ex futuro ma
trimonio comprehendit, quia ad illos per legem exten-
ditur fauore inſtitutionis: quod non eſt ad exhæreda-
tionem trahendum, quia illa eſt odioſa: l. cum quidam.
de lib. & poſthu. & regula iuris, odia. de regu. iuris lib.
vi. In fin. gloſſ. in verbo, rumpitur, colligitis, quod
licet iure veteri poſthumi exhęredari poterant, hodie
tamen iure nouo minime. Sed huic ſententiæ mul-
tum videtur aduerſari. l. maximum. C. de libe. præte.
Sed reſpondetur communiter, quod corrigitur illa per
l. ſi quis in ſuo. §. fina. C. de inofficio. teſtamen. quod
fuit viſum Fulgoſio abſurde dictum, quod l. ſi quis in
ſuo. veluti prior, corrigeret l. maximum vitium, quæ
eſt in ordine poſterior. Vnde ipſe dixit, quod iure Cod.
poſthumi exhæredari poſſunt: & ita loquitur l. maxi-
mum vitium, non autem a matre: ita loquitur l. ſi quis
in ſuo. Sed quecunque harum ſententiarum valeat,
illud eſt palam, iure nouiſſimo non poſſe exhęredari,
propterea quod in exhæredatione eſt inſerenda cauſa
hoc eſt demeritum authen. non licet. authen. ex cau-
ſa C. de lib. prę. Sed poſthumi non potuerunt demere-
ri, ergo nec exhæredari. Et iſta ſententia eſt vera. In
a fin gloſſ. in verbo, parentibus. [a] Not. prętericionē ma-
tris factam de liberis, non annullare teſtamētum: quod
5 ideo procedit, † quia præteritio matris habetur pro
exhæredatione, vt videbitis in §. mater infra eod. In
6 fin. glo. in verbo, neceſſe. Not. † duplicem neceſſita-
tem vnam præciſam, ad quam quis velit vel nolit, a
lege compellitur vel ab homine. Alia eſt cauſatiua, ad
quam quis non compellitur precise, & iſta proprie ap-
pellatur ſuaſio. ſimilem glo. habes in l. Gallus. in prin.
h ff. de liberis & poſthu. In fin. gloſſ. in verbo, viuo, [h]
No. nepotem natum poſt mortem patris auo præmor
tuo, non rumpere teſtamētum, licet in eo pręteritus ex-
i titerit. Secus ſi pater viuo auo mortuus extitiſſet. [i] Ra-
tio, quia quando pater moritur poſt mortem aui, iam
firmatum eſt teſtamentum: quia filius idemque pa-
ter tempore mortis primum gradum obtinuit in ſui-

tate, vnde non poteſt natiuitate nepotis rumpi. Sed quã do moritur viuo auo, ideo natiuitate nepotis rumpitur quia ipſe tempore mortis aui reperitur primum gradũ ſuitatis recipere.

ADDITIONES.

a Aduerte circa §. poſthumi. dum vult φ ſi filia poſthuma fuerit præterita, φ teſtamentum valet, ſed per natiuitatem talis poſthumæ rumpitur. Iſtud videtur eſſe mirabile: quia ſi filia iam nata præterita non rumpit teſtamentum vt in verſicu. ſed non ita. ſupra eodem. quomodo ergo poſthuma, poſtquam iam eſt nata, debet poſſe rumpere teſtamentum? Et ad hanc mirabilitatem fortiter facit quia magis peccat pater, & magis facit contra pietatem prætereundo filium iam natum quem iam vidit & nouit, quam prætereundo poſthumum quem nunquam vidit, & in quo non poteſt cadere tanta affectio, vt vult iſte tex. ſupra in principio huius tituli, & tamen valet teſtamentum quando præteriit filiã iã natam ergo multo magis debet valere quando præteriit poſthumam. Forte poteſt dici, φ lex antiqua ideo voluit potius per præteritionem poſthumæ rumpi teſtamentum quã iam natæ quia lex antiqua putauit φ potius per obliuionẽ præterierit, poſthumam, quam iam natam. Et φ caderet probabilior dubitatio obliuionis in filia poſthuma quam in iam nata, hoc probat iſte tex. in verſi. ſed feminæ, qui vult φ quando filia poſthuma exhæredetur inter cæteros, debeat ſibi aliquid legari, ne videatur per obliuionem præterita, & tamen quando filia iam nata exhæredabatur inter cæteros non erat neceſſe aliquid legari, quia non cadebat dubitatio obliuionis. Cogita quia fortaſsis iſta non ſunt ab his cogitata. Item circa hunc. §. cadit aliud mirabile, quod ſcripſi ſupra in prin. huius tit. quod tamẽ melius cadit hic, intelligẽ circa iſtum ſcilicet. §. poſthumorum. Item circa hunc §. occurrit aliud dubium, dum vult quod nepotes poſthumi ſunt exhæredandi, & nominatim quia ſi iam nati nepotes poterant præteriri, vt §. præced. ergo & poſthumi. Et ſi dicas, quod iſtud ſit propter timorẽ obliuionis, vt ſtatim dictum eſt, reſpondeo quod poterat ſtatui vt aliquid ei expreſſum relinquatur, ſicut in poſthuma ſtatuitur, alias erit diuerſum in poſthumabus, & nepotibus poſthumis, & tamẽ in iam natis eſt idem, vt in verſi. ſed non ita. ſupra in. §. præced. Cogita cur diuerſium.

* Præmitte & latius vt per Bello. quia iſte eſt defectiuus.

b Quid ſibi velint illa verba, & ea ratione intum infirmatur, vide hic Bello. nouiter declarantem.

c Not. ſecundo, ibi, valet quidem teſtamentũ, quod eſt differentia inter poſthumum præteritum & iam natum: quia iam nato præterito, teſtamentum eſt nullum, ſecundum limitationes datas in præcedenti. §. Sed poſthumo præterito teſtamentum interim tenet & rumpitur demum cum naſcitur, vt hic, & ſi moriatur teſtatore viuo reconualeſcit teſtamentum de iure prætorio, vt l. poſthumus præteritus. ff. de inoffi. teſtamen. quod ſecus eſt in iam nato præterito: quia licet moriatur viuo teſtatore, non conualeſcit niſi ſint inſtituti venientes ab inteſtato, vt dixi in præcedenti. §. Quã do autem moritur poſt teſtatorem, natus vel poſthum. tunc nullo iure reconualeſcit teſtamentum, vt l. ii. ff. de poſthu. hære. inſti. & §. poſthumo. infra de lega.

d Quomodo hoc debeat intelligi, dic vt per Bell. in. §. poſthumorum. primo no.

e Vide Bello. lib. iiii. ſuppota. c. xix. nu. 7.

f Sed nunquid iſtud conſilium, de auo, qui debet inſtituere nepotem, habeat locum in auo materno, ſicut in paterno? Dic quod ſic, ſed in paterno nepos diceret teſtamentum aui nullum, vel per contra tabulas euerteret. In materno vero nepos præteritus ſubducta filia quærelaret, ſi iuſta & legitima cauſa non inſerta præteriretur: quia eius præteritio pro exhæredatione habetur. infra eo. §. mater. & in glo.

g Ad omnes gloſſ. §. poſthumi. quas iſte omittit, vide hic Bellonum.

* Dum hæc glo. exponit parentibus, ſcilicet maſculis, Bello. dicit hanc expoſitionem non fuiſſe neceſſariam, vt per eum, quem latius vide.

h Quæritur hic Docto. quid ſi filius in poteſtate ſit inſtitutus, & nepos ex eo ſimiliter in poteſtate ſit præteritus, & filius interim emancipetur, an nepos rumpat teſtamentum? Gl. in l. Gallus. §. & ſi quid. ff. de lib. & poſthum. dicit quod ſic, quia in ſucceſſione ex teſtamento durat differentia emãcipationis: & ſic cum filius emancipatus non ſuccedat, nepos excluſo filio rumpit. Bar. ibi tenet contrariũ, quod imo teſtamentum teneat: quia imo ſublata eſt differentia inter emancipationem & patriam poteſtatem, & ita hodie debet exhæredari ſicut filius. l. Meuia. C. de legi. hære. & infra eo. §. noſtra. & ideo cum filius licet emancipatus teneat ſuum locum, & præcedat nepotem, ergo. Aduerte, dum iſta glo. dicit, item differt ab aſcendentibus, & allegat l. pater filiũ. puta quod illa lex veniat hoc modo. Nam hic dicitur, quod ita demum admittitur nepos, ſi filius viuo auo ſubducatur de medio, & ſic ſi obſtaculum tollatur viuo eo de cuius teſtamento agitur: & tamen in d. l. pater filium. dicitur, quod ſi filii, quorum prima eſt cauſa, & ſic qui ſunt impedimentum auo in caſu illo, tollantur de medio etiam poſt mortem eius de cuius ſucceſſione agitur, quod admittatur ipſe auus ergo patet quod ſecus eſt in aſcendentibus & ita inducit Bar. quem vide in l. poſthumorum. ff. de iniu. ſe. rup. teſt. imo quod eſt ſingularius etiam iure nouo, quo filii adoptiui non tranſeunt in poteſtatem patris adoptantis, tamen dicuntur eſſe ſui. tex. eſt ſingularis in l. cum in adoptiuis. C. de adop. Et ſic ibi eſt caſus in quo eſt dare ſuum qui non eſt in poteſtate: licet poſſet dici, quod ibi tex. dicit quod habet iura ſui hæredis, non quod ſit ſuus hæres. Cogita.

i Hæc latius explicat Bel. quem vide etiã ad alias glo. ſeq.

1 *Iure ciuili filii emancipati non ſunt inſtituendi aut exhærẽdãdi.*
2 *Secus eſt de iure prætorio & propter præteritionem ipſo iure non fit nullum teſtamentum, ſed datur beneficium contra tabulas.*
3 *Adoptiui non dicuntur ſui. ſuitas enim procedit ex coniunctione ſanguinis.*
4 *Filiæ iure nouo ita ſunt inſtituendæ aut exhæredandæ, ſicut de filiis dictum eſt.*
5 *Dictio Paulopoſt, denotat interuallum.*
6 *Si pater prætereatur a filio, non ob id teſtamentum eſt nullum.*
7 *Filius emancipatus non habet propter præteritionem querelam inofficioſi teſtamenti.*
8 *Exhæredato non datur bonorum poſſeſſio contra tabulas.*
9 *An ſtatutũ loquens de cauſa inteſtati, trahatur ad cauſam teſtati.*
10 *Renunciari poteſt allegationi ignorantiæ ex certa ſcientia.*

§. a EMancipatos. [a] Emancipati liberi iure ciuili ſunt incogniti, & ideo eo iure præteriti non rumpent teſtamentum. Iure vero prætorio emancipati liberi per lineam maſculinam deſcendentes, debent inſtitui aut exhæredari nominatim. Per lineam autem fœmininam deſcendentes, debent inſtitui, aut inter cæteros exhæredari: alioquin ſi præteriti extiterint, tribuitur eis a prætore beneficium contra tabulas. hoc dicit. Not. primo, † emancipatos liberos iure

1 b ciuili [b] incognitos eſſe, & propterea de neceſſitate eo iure neque inſtituendos nec exhæredandos: ideoque præteriti non annullant teſtamentum. Not. rationem ex tex. quod ideo emancipati præteriti non rumpunt teſtamentum, quia non ſunt ſui hæredes, quia ſuitas ſuit diſſoluta per emancipationem. Et ex hoc text. ego ſemper probaui

c ſniam Bar. [c] cõtra Bal. & Ang. cæteroſq; nouiſſimos φ ratio quare præteritio filiorũ annullet teſtũ, eſt ſuitas & cõtinuatio dñij. ſi. n. extraneus a teſtatore inſtitutus repertus per filiũ præteritũ occupatũ dñũ eſſe in ſuitate & continuetur, non põt illud apprehendere, ideoq; conſtitutio nulla. l. ſi vt certo. §. ſi duobus. ff. cõmo. Et pro hac opi. facit φ præteritio matris ideo nõ annullat teſtũ, quia in filijs ad matrẽ non poteſtas, & ideo nec ſuitas. §. mater. infra eo. l. illud. §. ad teſtamẽta de cõtra tabulas. Item pro hoc introducebam l. nem quod Sabinus. de

2 hæred. inſti. Item no. † iure prætorio filiũ emancipatũ debere inſtitui aut exhæredari: ſi tamen eo iure emancipatus præteratur, teſtamentum non dicitur nullum, imo datur beneficium contra tabulas. Et ſi dixeris, prætor mandat emancipatos inſtitui aut exhæredari,

ſi ergo

ſi ergo prætereatur contra mandatum prętoris, ergo te
ſtamentum nullum l. non dubium. C. de legib. Solu. qñ
lex mandat aliquid fieri, nec vltra procedit, ſi contra
fiat, actus eſt nullus. d. l. non dubium. C. de legibus. Ali
quando lex mandat aliquid fieri, & vlterius procedit
d imponendo pœnam[d] ſi non fiat, tunc ſi non cõtra fiat,
valet actus, ne duo imponantur, annullatio actus, &
pœna exterior. ita not. Bart. in l. prætor. de damn. in-
fect. ita habetur in l. iubemus. §. ſane. C. de ſacroſanct.
e eccleſ. Not. in §. adoptiui. adoptiuos[e] liberos[f] duran
f te adoptione debere inſtitui aut exhæredari a patre ado
ptiuo, a patre naturali non. Si vero emancipati fuerint
a patre adoptiuo, non ſunt inſtituendi nec exhæredan-
di, ſed a patre naturali ſic, & hæc vera ſunt iure iſto, iu-
re vero nouo aliter diſponitur, vt habetur in l. cum in
adoptiuis. C. de adoption. & dicatis vt ibi. Item not.
3 † quod adoptiui filij non dicuntur ſui[g] cõcord. tex. aper
g tus in §. præterea. de hæred. quæ ab inteſt. deſe. quod vi
detur mirabile, quis ſuitas procedit ex coniunctione
ſanguinis, quæ ceſſat in adoptiuis. l. fina. ff. de dam. in-
fect. Sed tamen quia ſuitas cauſatur ex patria poteſta
te, hodie non haberet locum in adoptiuis, niſi eſſent
adoptati ab auo materno, vel proauo. Item not. in
§. ſed hæc[*] quod † hodie ita debent nominatim exhæ-
4 redari filiæ, ſicut filij. Nota, duplicem rationem. Pri-
ma, quia in procreatione ſobolis ita neceſſarium eſt
mulieris officium ſicut maſculi. Alia ratio, quia iure ve
teri ita vocabantur filiæ ad hæreditatem inteſtati, ſicut
filij. Ex quo colligitis, quod cauſa teſtati, a cauſa inte-
ſtati regulatur. facit l. ij. ff. de bono. poſſ. ſecundum ta-
bu. Addite aliam rationem poſitam in l. maximum vi
tium. de lib. præte. vt euitetur vitium increpandi natu
ram, cur ita non procreauerit maſculum ſicut fœminã.
h Not. in §. ſed ſi in expeditione[h] prætermonem fa-
ctam a milite militante, non annullate teſtamentum
propterea, quia pro exheredato habetur quando non
ignorat filium ſibi eſſe. Et hoc eſt ſtatutum fauore mi
litum, vt eorum teſtamenta ſubſtineantur. l. ſi cum vte
ro. C. de teſtamen. milit. Not. in §. mater. prǽteri-
tione matris vel ex linea materna facta non annullari
teſtamentum propterea quod pro exhęredatione habe-
tur. Ratio, quia mater non habet filios in poteſtate, &
ideo in eis non eſt ſuitas, ideo teſtamentum tenet: forti-
ficatur ratione Bart. de qua ſupra. & probatur hoc in
i l. illud. §. ad teſtamenta. de contra tab. Finaliter[i] not.
propter prætermonem a matre vel a linea materna cõ
petere quærelam inofficioſi teſtamenti. Deinde colligi-
5 tis, quod dictio paulo poſt, denotat interuallum. Nam di-
xit hic, prouideri de remedio paulo poſt, & tamen pro-
uidetur per longum interuallum. Hæc ſatis quo ad tex.
In fin. gloſſ. in verbo, ſui. Vos dicite, quod ratio lite-
6 re prout iacet, eſt bona. Non obſtat quod filius teneatur
inſtituere patrem, quia fateor: tamen ſi patrem præte-
rierit, talis prætermio non reddit teſtamentum nullum,
k ſed paratur patri quærela[k] inofficioſi a iure ciuili aut re
medium contra tab. a iure prætorio. l. cum filium. C. de
inoffi. teſta. l. i. §. i. ff. ſi quis a parente fuerit ma. ſed prę-
teritio filij in poteſtate; bene habet annullare teſtamen
tum ratione ſuitatis. Sed dixerit aliquis, quæ eſt ratio,
quare filio emancipato prętermio non competit quære-
la inofficioſi teſtamenti, cum ea competit patri a filio
præterito, & tamen nec eſt pater in filij poteſtate, nec
7 emancipatus in poteſtate patris? Solu. Ideo quęrela
nõ competit filio emancipato quia filius emancipatus
l eſt incognitus iure ciuili,[l] Vnde quęrela quæ eſt benefi-
cium proditum a iure ciuili, non competit. l. ex duobus.
§. fina. & ibi gloſſ. ff. de vulga. & pupilla. pater autem
eſt agnatus filio & cognitus iure ciuili, & ideo idem
beneficium iuris ciuilis, hoc eſt, quęrela competit. In
m fin. gloſſ. in verbo, exhæredatur. not. duo.[m] Primum
8 illud quod vulgo ſolet dici, † exhæredato non compe-
tere bonorum poſſeſſ. contra tabulas, habere locum
quando rite. id eſt, ſolenniter exhæredatus extitiſſet:
Addite quod verbum, Rite, ſignificat ſolennitatem.
verbum, Recte, iuſtitiam. gloſſ. eſt in l. non putauit.
§. non quęquis. ff. de contra tabu. l. hoc colore. de inoffi-
cio. teſtamen. Secundo colligitis ex glo. quod licet inſtitu-
o to non competat bonorum poſſeſ. contra tabulas ex
perſona ſua, competit tamen ſibi ex perſona præteri-
ti concord. l. ſi poſt mortem. §. fin. de contra tabulas. ha
bes in ſimili. in l. petende. C. de temp. in integ. reſti. pet.
n Gloſſ. in verb. virilem.[n] In fin. gloſſ. in verbo, ha-
o beant.[o] Not. quod licet præteritio filij in poteſtate conſti-
tuti habeat ipſo iure annullare teſtamentum: pręteritio
p tamen emancipati[p] nequaquam. Sed contra hoc inſta
q bit quiſpiam. Nam cum hodie ſit ſublata[q] differentia
ęmancipationis & patriæ poteſtatis. §. nulla. in authen.
de hęred. quę ab inteſt. deſe. ergo quemadmodum præ-
teritio filij in poteſtate reddit teſtamentum nullum, ita
* & pręteritio filij emancipati. Solu. * dicunt Doctor.
quod illud eſt verum in ſucceſsione ex teſtamento, &
de hoc eſt gloſſ. ordina. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum
de liberis & poſthumis. & in l. fin. C. de colla. licet glo.
tenuerit cõtrarium, & male, in l. ſi proponas. ff. de inof-
fic. teſtamen. in l. certum. C. vnde legi. & in rub. C. de
ſucce. edic. Suadetur glo. ratione: nam cum illud au-
then. de hæred. quę ab inteſt. deſe. ſit ius corrigens, &
tollat differentiam emancipationis & patrię poteſta-
tis, cum ab inteſtato ſuccedituur non debet extendi ad
ſucceſsionem ex teſtamento l. ſi vero. §. de viro. ff. ſolu.
matrimo. Et infertur ad quęſtionem frequentem. Sta-
9 tuto cauetur † quod filia dotata non ſuccedat patri ab
inteſtato: pater condidit teſtamentum, inſtituit filios &
filiam pręterijt: filia veluti pręterita vult dicere teſta-
mentum nullum, fratres opponunt quod eſt excluſa vigo-
re ſtatuti: dicit illa quod ſtatutum excludit eam ab inteſta-
to, vnde ſtatutum non eſt trahendum ad caſum confe-
cti teſtamenti: & plerique ita dixerunt, ratione de qua
ſupra Bal. conſuluit contrarium, & videtur communis
ſententia tali ratione: quia cui non competit ius peten-
di legitimam, non competit ius rumpendi teſtamẽtum
l. Papin. ia. §. ſed nec impuberis. de inoffi. teſta. Sed iſta fi
lia eſt excluſa a ſtatuto ne legitimam petat, ergo eſt ex-
cluſa a ruptela teſtamenti. Pręterea daretur materia pa
tri ne conficeret teſtamentum. Quid enim peccauit pa-
ter ſi filiam excluſam ab inteſtato non vocauit? certe
nihil. l. poſthumus. in prin. ff. de inoffi. teſtam. facit l. po-
ſthumus. §. ſi quis ex his. eod. titu. Eſſet tamen conſiliũ
quod pater qui habet filiam dotatam, & vult condere te-
ſtamentum, illam inſtituat in duodecim imperialibus,
ne pręterita dicat teſtamentum nullum, vt eſt glo. quę
iſta conſuluit, in l. iij. §. proinde. ff. de minor. In fi. glo.
in verbo ignorans. Colligitis ſingulariter ex hac gl. &
10 l. in ea allegata, † quod allegationi ignorantię renunciari
põt ex certa ſcientia: nec eſt in corpore iuris lex melior
illa, vt dicit Bal. Licet tamẽ vulgo dicatur, quod iuri quod
quis ignorat ſibi competere, renunciare non poſsit: ve-
rum eſt, niſi fiat ex certa ſcientia, dicendo, Renuncio ta-
li priuilegio meo, tali exceptioni mihi competenti, tali
beneficio, & quibuſcunque quę dici, excogitarive poſ-
ſent, quę mihi vllo vnquam tempore eſſent competi-
tura, competuntque de pręſenti, quod verũ intelligitur, ſi
r talis renũciatio fiat a maiore: ſecus ſi a minore, propter
ſ imbecillitatem[r] ætatis l. ſciendũ. ff. de ver. oblig.[ſ]

ADDITIONES.

a Ad euidentiam huius §. vide hic Bello. præmittentẽ plu
ra iura circa iſtos emancipatos.

b Intellige de iure ciuili vſque ad ius Cod. vt per Bello.
primo notab.

• Ad hæc vide late Bellon. qui etiam reſoluit dicta Iaſonis hic in additio. incip. ego multum.

r Ad omnes glo. §. fi. omiſſas per iſtum vide Bello. hic.

ſ An autem iuramentum validet renunciationes generales quæ de iure communi non valerent, vide Bal. in c. i. in titu. de controuerſia feudi apud pares terminanda. & Inno. in c. fi. extra de commod.

TITVLVS XIIII.

De hæredibus inſtituendis.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de inſtitutione ſuorum, ſequebatur videre de inſtitutione extraneorum: & propterea viſo de in-*
a *ſtitutione ſuorum, de hæred. inſti. recte fuit intitulatum* a.

ADDITIO.

a Et aduerte ad glo. rubeicæ, dum exponit inſtituendis, id eſt, qui poſſunt inſtitui. Hoc facit timore contrarii, quia gerundium importat neceſsitatem, vt eſt glo. in rub. ff. de edē. Videbitur ergo q hic tractaretur de his qui neceſſario hæredes eſſent inſtituendi, quod tamen eſt falſum, vt notorie patet: ideo glo. expoſuit, vt ſupra. Tamen iſta expoſitio non fuit neceſſaria, quia nō eſt ita indiſtincte verum, q gerundium importet neceſsitatem, iuxta ea quæ traduntur in rubri. C. de eden. Dic vt ibi. Et aduerte, quia iſta rubr. confundit theoricam Bal. communiter approbatam in d. rubri. C. de eden. vt ibi ſcribo poſt tex. Et continua hanc rubricam, vt continuat glo. in rubr. ff. eod. quam etiam iſte videtur ponere hic. Et ſi dicis quod in hac rub. non ſit gerundium, ſed participium: etiam participium importat neceſsitatem, vt eſt glo. ſecundum quod ponderat ibi Bald. in rubri. ff. de liber. & poſthumis.

1 *Inſtituto ſeruo cenſetur ei data tacite libertas, licet ſecus fuerat de iure antiquo.*
2 *Sola inſtitutione quis non efficitur dominus bonorum teſtatoris, ſed oportet tria interuenire.*
3 *Omnia noſtra facimus, quibus authoritatem noſtram impertimur.*
4 *Quomodo teſtamento ſeruus & libertatem, & hæreditatem adipiſcatur.*

HAeredes. Liber homo, et proprius ſeruus ſiue alienus hæres inſtitui poteſt. Sed olim ſeruus proprius hæres inſtitui non poterat, niſi primum libertate præſtita: hodie autem ſi ſimpliciter inſtituatur, inſtitutio valet & tenet, hoc dicit. Not. primo in verbo permiſſum, inſtitutionem hæredum extraneorū eſſe de genere permiſſorum. Et in hoc differt ab inſtitutione liberorum, quia illa eſt de genere mandatorum. Not. tam liberum hominem quam ſeruum
a ſiue proprium, ſiue alienum, poſſe hæredem inſtitui a.
Not. quod olim non valebat inſtitutio ſerui proprij, niſi eſſet ſibi primum collata libertas. Et poterat anti-
b quitas ea ratione b moueri, quia ſeruus non erat capax ex perſona ſua: item nec ex perſona domini, eiuſdemque teſtatoris, quia teſtator fungebatur officio teſtandi, nō autem officio habilitandi ſeruum inſtitutum. Hodie au-
1 tem ſi † ſeruus proprius ſimpliciter inſtituatur, valet inſtitutio, eo quia credibile eſt teſtatorem velle remouere ſeruitutem veluti obſtaculum ad inſtitutionem, & propterea libertatem cōferre: quoad diſpoſitionem conſequentis, neceſſario ſequitur deſtructio antecedentis, quod ſe non compatitur cum conſequenti. l. illud de acquiren. hæredi. Cum igitur ſeruitus ſe non compatiatur cum inſtitutione, illa deſtruitur, & tacite libertas collata intelligitur. l. penulti. §. 1. C. de ſer. neceſſ. hæred. inſtituend. In fin. glo. i. not. quod ille qui aliquem hęrede inſtituit, intelligitur ipſum facere dominum bonorum ſuorum: quo verum intellige aptitudine ſiue
2 potentia, non autem actu: quia † ex ſola inſtitutione non efficitur hæres dominus bonorum teſtatoris, ſed requiritur vt hæreditatem adeat: & vt poſſeſsionem conſequatur requiritur apprehenſio. l. cum hęredes. de acq. poſſeſſ. Conſideramus igitur tria. Primum, inſtitutionem hæredis, & ex hac præſtatur facultas adeundæ hæreditatis. Secundo conſideramus aditionem, & ex hac acquiritur dominium bonorum hæreditariorum. Tertio conſideratur apprehenſio corporalis, & ex hac acquiritur poſſeſsio. d. l. cum hæredes. & l. cum miles. ex quibus cauſis maior. Et hęc vera in hærede extraneo, ſecus in hærede ſuo, & filio vel nepote, quia ille non efficitur hæres ex inſtitutione, nec hæreditatis aditione ſed a lege, in virtute ſuitatis, ideo impropriе hæres appellatur. Ex quo dixit Barto. quod ſtatutum dictans quod de qualibet hæreditate ſoluantur decem ab hærede pro centenario, non habebit locum in hærede ſuo: de quo in l. in ſuis. de libe. & poſthu. dicam infra de hær.
c quali. & differ. §. i. In glo. innouatio. c ibi, videatur. Dicite ex mente Iaco. de Aren. & Petr. quod Attilianus & Paulus hoc bene introduxerunt, ſed eorum opinio adhuc non erat approbata: ſed quia Iuſtinianus comprobauit, non dicitur inueniſſe de nouo, vt hic, ſed ex approbatione hoc attribuitur Iuſtiniano: & ita loqui-
3 tur contrarium, quia † omnia noſtra facimus quibus authoritatē noſtram impartimur. l. ij. C. de vet. iure enu-
4 clean. In fin. vos diſtinguite tres caſus. † Aliquando ſeruus proprius fuit pure, & ſimpliciter inſtitutus, & tunc mortuo teſtatore vtrunque conſequitur, hæreditatem ex expreſſa voluntate, libertatem vero ex tacita, vt hic, & l. quidam. C. de neceſſ. ſer. hæred. inſtituē. & §. idem iuris. ſupra ex quibus cau. manu. non poſſ. Secundus caſus, quando fuit inſtitutus pure, ſed libertas fuit collata in diem vel ſub conditione, quo caſu expectatur dies vel conditio. l. ſeruus. l. quot. l. filio. ff. eod. Tertius caſus, quando inſtituit ſeruum pure, & prohibuit ipſum libertatem obtinere, & hoc caſu neutrum conſequitur propter perplexitatem. ita not. in §. idem iuris, in glo. alleg. quia iſta additio, q libertatem nō cōſequatur, eſt contra ſubſtantiam inſtitutionis, & ideo illā vitiat. c. fi. extra de condi. appoſ. l. cum precario. ff. de precar. Secus ſi eſſet contra naturam actus, quia tunc vtrunque valeret. l. i. §. ſi conuenerit. ff. depo. Et faciunt in arg. q ſi aliquid relinquatur monacho, hoc pacto, ne acquiratur abbati, q legatum ſit nullum, quia contra ſubſtantiam monachatus, vt aliquid in particulari poſsidere poſsit: de quo tractatur in l. Lucius. §. tres hęredes. ad Treb. & habetur in auth. ingreſsi. C. de ſacroſan. eccl.

ADDITIONES.

a Not. etiam q ſeruus in quo quis habet proprietatem dicitur eſſe proprius ipſius proprietarii, non autem dicitur cōmunis proprietarii & vſufructuarii. & ideo manumiſsio facta de vno, nō nocet alteri: nā licet proprietarius det ſibi proprietatē, nihilominus vſufructuarius debet habere vſumfructum: ſed ſolum iſte habet hoc, q quę acquireret domino proprietatis, acquirerentur ſibi: & ſimiliter econtra de vſufructuario, vt habetur in l. i. C. communia de man. licet ſi eſſet communis bene noceret: vt videmus in §. fi. ſupra de dona. Hæc verum, ſi non eſt habita mentio libertatis: ſi autem eſſet hæres inſtitutus pure, & libertas data ſub conditione, non eſſet hęres niſi adueniente conditione libertatis, vt. ff. eo. l. ſeruus: & hic in glo. per innouationem. Si tamen conditio cauſalis deficeret, licet non ſit hęres, tamen intuitu pietatis erit liber. l. fi. C. de neceſſ. ſer. hæred. inſtit.
b Ego puto q alia fuerit olim ratio: quia teſtator videbatur velle impoſsibile, q remaneret ſeruus, & acquireret dominiū rerū hæreditariarū. & ſic ex teſtamēto, qd eſt impoſſibile. l. qđ attinet. ff. de reg. iur. Et ſi dicas, nonne poſſet eſſe

habilis

habilis ex perſona domioi ſui?l.ſi mihi & tibi.§. regula.ff.
de leg.i.Dico quod non,quia poſt mortem teſtator definit
eſſe hæres,nec alius eſt domiooa cum ip ſe ſit inſtitutus. et
ad ratıonem iuris non vltra rationea hic poſitaa adde duas
ratiões alias,quas habea ſupra ex quib.cao.manu. licet vel
non.iu prin.in notabilibus.Sed aduerte,quia omnes iſte ra
tinnes videntur militare io legato facto ſeruo,& tamen ha
bemus quòd legatum factum ſeruo non valet de iure.l.pe
nul.§.illo.C.de neceſ.ſer.hæred.inſtitu. Cogita de ratin-
ne diuerſitatis.

c Circa glo.in verbo,per innonationem.ad fin.poſſet pro-
babiliter dubitari, an ſi aliquis inſtituatur pure hærea, &
libertas relinquatur non ſub conditione, ſed ad diem, an
procedant iura allegata in ſi.glo. Et paucia,ego puro qodd
non,quia libertas non poteſt relinqui ad diem.l. libertas.
& l.ideoque,ff.de man.teſt.& vide to l. hæredıtas ex die.
ff.de hęred.inſtit.& in §.hærea & pure.intra eo.tit.ſed bene
ex dic.l.quoties.§.ſi.ff.eo.

1 *Seruus perpetrans adulterium cum domina,ab ea nec manumit-
tı nec inſtitui poteſt.*
2 *Maior honeſtas requiritur in muliere quam in viro.*
3 *Tanta honeſtas requiritur in milite, doctore, & in clerico, quando
in muliere.*
4 *Quando aliquid prohibetur fieri directe, etiam prohibetur fieri per
obliquum.*
5 *Vox publica præfertur priuatæ.*
6 *Facilius legata reuocantur quam hæredum inſtitutio.*

§. **E**St autem. a Qui prohibetur manumitti,
a prohibetur hæres inſtitui, ne
via obliqua concedatur, quod directa in-
terdicitur.hoc dicit. No.primo, 1 ſeruum
b maculatum b adulterio domine non poſſe
ab ea manumitti,nec etiam hæredem inſtitui * ne ex in
ſtitutione per indirectum libertatem conſequatur con-
cord.l.his verbis.§.i.ff.co. Et fuit ratio dubitandi, quia
videbatur iſtum ſeruum poſſe hęredem inſtitui virtute
regule,quæ dictat,ſeruum proprium a domino inſtitui
poſſe.Sed ratio decidendi fuit, ne ſeruus ex malignitate
ſua proemium conſequatur, contra l. itaque fullo. ff. de
furt.credibile eſt enim adulterum inſtiturum ab adulte
ra: prætextu illicite coniunctionis inſtitutum extitiſſe.
Hæc non haberent locum in ſerua cognita a domino,
2 † quia maior honeſtas requirıtur in muliere quam in
maſculo.l.palam.§.qui in adulterio.& ibi gloſ.ff.de ri-
tu nupt.& l.ij.C.de his qui ven.eta.impet. & hoc niſi
3 maſculus eſſet miles, quia † tanta honeſtas requiritur
in milite,quanta in muliere.l.affectionis.ff.de dona.l.ſi
ancillam.C.de dona. inter vir.& vxor. Et idem eſſet in
doctore, maxime actu legente, & etiam in clerico,l.ad
uocati.C.de aduo.di.iud. & not.in l.miles.§.i.ff.de ſent.
& re iudic. Et ideo licet quis poſſit inſtituere concubi-
nam,Doctor tamen, clericus vel miles non poterit. ita
not.in l.miles ita.§.mulier. ff. de re iud. Item licet miles
vel doctor poſsit legitimare ſpurium alienum, non po
terit tamen legitimare proprium.l.ſi a iudice.ff.eod.
Item nota.ꝙ ille ſeruus in quo vſumfructum habe-
c mus,non appellatur noſter.c Item no.in.§.ſeruus.ꝙ
ſeruus proprius inſtitutus a domino,ſi in eadem cauſa
permanſerit,liber efficitur,& hæres neceſſarius domino
& ideo efficitur neceſſarius,quia proemio magno liber
tatis condonatur.argumen.l.qui iuraſſe.de iureiur.Si au
tem a domino poſtea manumittitur, ſua ſponte hæres
efficitur,quia libertatem non conſequitur ex teſtamen
to.Si autem alteri alienetur,iuſſu illius hæreditatem adi
bit.Et idem diſtinguitur in ſeruo alieno inſtituto, vt ha
beus in litera. No.ſeruum alienum poſſe inſtitui poſt
mortem domini.Et fuit ratio dubitandi,quia videbatur
inſtitutio non valere, non ex perſona ſerui, quia inca-
pax:non ex perſona domini,quia mortuus. Ratio deci
dendi fuit,quia hæreditas repreſentat perſonam defun-
cti,ex qua perſona ficta habilitatur perſona hæredis in
ſtituti,vt hic,& l.ſeruus hæreditarius ff eo. Item no.
ſeruum plurium dominorum hæredē inſtitutum,adeun
d do acquirere pro portione dominica d hæreditatem.
e Glo.maculatum.e In glo.poſtulata.ibi,l.i.in prin.f
f puniuntur tantum & domina & ſeruus,quia uerberati
traduntur igni.Et idem non eſſet in domino qui cogno
uiſſet ſeruam,vt not.glo.in d.l.i.& probatur in d. l.fin.
C.eo.de manu.propterea,quia maior honeſtas requiri
tur in muliere quam in maſculo,ut ſupra dixi.Vnde turpius
eſſet hoc noſtro tempore ꝙ famulus cognoſceret
dominam,quam ſi dominus cognoſceret famulam,pro
pter honeſtatem,quæ maxima requiritur in ipſa mulie
re. Ibi.l.iij.Et eſt ratio,quia ibi ſerui poſtquam eſſent
manumiſsi, non poſſent torqueri pro delicto proban-
do:vt ergo torquerentur,fuit manumiſsio prohibita.l.
proſpexit.ff.qui & a quibus.in fine.Et ratio ſpecialita-
litatis fundatur in ſupremitate delicti,vt habetur.in d.l.
i.ad l.Iul.maieſtatis. In ſi gl.in verbo,habeatur not.
4 ꝙ † vbi aliquid prohibetur fieri directo, prohibetur &
per obliquum:& hoc verum quando in vtroque caſu
eſt eadem ratio diſponendi, vt hic:ſiue enim ſeruus ma
numittatur,ſiue hæres inſtituatur, eadem eſt ratio pro-
hibendi, ſcilicet propter delictum perpetratum. Se-
cus autem eſſet vbi non eſſet eadem ratio prohibendi.
Et per hoc non obſt.l.i.ff.de autho.tuto.Addite prædi-
ctis,ꝙ vbi aliquid prohibetur,cenſetur & cauſatiua &
alternatiuæ prohibitum. l.quæ ſub conditione.§.ſi quis.
ff.de condit.inſtit.Ex quo dixit Cyn. Iacob. de Are.&
Bal. ſi quis vendiderit rem pro nouem quæ valet vi-
ginti,& iurauerit non contrauenire contractui. & po
ſtea petat aut contractum reſcindi, aut pretium ſupple
ri,l.ij.C de reſcin.ven.non audietur:quia licet petitio ut
pretium ſuppleatur,non indicat contractus reſciſsionē,
tamen quia altera para venit alternatiuæ,vt ſi pretium
non ſuppleatur,contractus reſcindatur, iſte non audie-
tur,quia periurus eſſet.glo.eſt ordin.in l.ij. C. de reſcin.
vend. In glo.teſtator.ibi,ab.e.Dicitur autem vſufru
ctuarius dominus quo ad hoc vt vſumfructum poſsit
in ſolutum dare creditoribus,non autem quo ad hoc ut
ſeruum uſufructuarium liberum efficere poſsit,quia prę
iudicaretur proprietario quo ad hoc ꝙ priuaretur do-
minio ſerui,vt hic:non autē ſic præiudicaretur ꝙ vſum
fructum creditoribus daret, quia proprietas domino
conſeruaretur.d.l.in venditione.in glo. alleg. In glo.
liber,ibi,ſecundum Io.Ex hac gloſ. & l. in ea allegata
5 colligitur ſecundum Bal.ꝙ † vox publica præfertur pri
uatæ.Vnde dicit,ꝙ per ſtatutum poſſet derogari vlti-
me voluntati,propterea ꝙ vox ſtatuentium,uoci teſta
torum eſt præferenda,vt d.l.teſtamento.ff.eodem. In
fin.glo.in verbo,libertate.Hæc ratio nō eſt bona, quia
ſiue inſpiciamus diem cedentis legati,ſiue diem adite hę
reditatis,vtroque caſu reperitur alienus: vnde quemad
modum etiam hæreditas venit acquirenda nouo domi
6 no,ita et legatum,E propterea noua redditur ratio,† ꝗa
facilius legata reuocantur, quam hæredum inſtitutio.l.
ex parte.ff.de adim. leg. cum enim facilius legata inſti-
g tuantur,facilius deſtruuntur, auth. ex cauſa. C.de libe.
h præt. Glo.in ver.directa g. Gl.in ver.domini.h

ADDITIONES.

a Contra iſtum tex.habes fortem tex.in l. cum filius.§.ſe
uus.ff.de leg.ii.quem allegat Nico.de Neap.hic, & multis
modis reſpondet.Sed nulla ſolut. ſatisfacit mihi. Cogita,
quia haben iſtum tex.pro difficili contrario,& ibi gl.mul-
tis modis reſpondet,ſed non ſatisfacit. Iſtum etiam tex-
tum alleg.Ange.de Are.hic, ſed in alio propoſito, vnde
iterum cogita.
b Adde,quòd iſta domina quę ſe immiſcuit cum proprio
ſeruo,capitaliter punitur,& ſeruus primo verberatus com-
buritur

buritur.& quilibet etiam ſeruus poteſt licite admitti ad ac
cuſandum.& filii nati ex iſto coitu, nihil de hæreditate ma
tris habent, ſed alii agnati.& hæc probantur in l. i. C. de
mulieribus quæ propriis ſeruis.
• An idẽ ſi propter oſculũ luxurioſum, vide Bell.in ſuper
rub. C.de edẽ. in q.de vxore amittente dotem, prope finẽ.
c Item non poteſt inſtitui heres cum libertate,nec ſimpli-
citer inſtitutus habet libertatẽ. Secus in ſeruo proprietarii
vt ſupra qui licet inſtituatur cũ libertate per vſufructua-
rium, ille interim eſt liber reſpectu vſusfructus, ſed morte
fructuarii efficitur in totum proprietarii, vt hic in glo.
d Et hoc eſt verum, ſi vterque iubeat q adeat: alias ſi vnus
iubet & alius non, tunc pars illius accreſcit iubenti, ne teſta
tor decedat pro parte teſtatus,&c.l.ſi ſeruos communis ff.
de acqui.hær.licet ſecus ſit in legato facto ſeruo cõmuni:
quia ſi vnus dominus repudiat, non accreſcit alii, ſed rema-
net hæredi.Et idẽ in pluribus hæredibus legatarii.l.& Pro-
culo,ff.de leg.ii.Quid autem in contractibus quando com-
munis ſeruus ſtipulatur, vide in l.i.§.communis.de ſtipula-
tione ſeruorum.& per Bar.in l.re coniuncti.de leg.iii. & de
hoc in glo.aliquid.
e Glo.in verb.maculatum.vult, vel quod ſubaudiatur di-
ctio accuſatum, vel quod exponatur maculatum.id eſt, ac-
cuſatum. Dic quod iſta ſubauditio vel expoſitio nõ eſt ne-
ceſſaria, propter verbum, poſtulata, infra poſitum, quod in-
telligitur, id eſt, accuſata.
f Et dum glo.iſta in prin.vult q vterque grauiter puniatur
per illã l.i.in prin. Dic q hoc eſt contra illũ tex.vbi ſo-
la mulier punitur illis pœnis in principio poſitis: de ſeruo
quo ad pœnã nihil ibi dicit. Niſi dicas quod hic circa finem
dicitur in verſi. id autem quod ille.
g Addo in glo.ſuper verb.itaque directa. Tu dic quod imo
iſta gl.male dicit: quia imo per alienationẽ ſerui non extin
guitur legatum factum ſeruo, per iura quę allegat Bar.in d.
l.ſeruo cum libertate.& per Ang.de Arec.hic, & in d.l.ſer-
uo cum libertate. Dic quod ibi fuit reuocatum legatũ non
propter alienationẽ ſerui, ſed propter reuocationem liber-
tatis: eſt tamen differentia in alio quia hæreditas relicta
ſeruo, nõ acquiritur domino niſi ſeruo volente adire: & ta-
men legatum ſic.d.l.ſi poſt.§.fi.quia hæreditas põt afferre
damnum, legatum non: quam rationem ponit glo.in §.item
acquirimus ſupra.per quas perſo.nobis acquir.& in l.ſeruo
inuito.in prin.ff.ad Treb.& Nico.de Neap.
h In glo.in verbo, domini. Adde quod ratio eſt, quare in le-
gato facto ſeruo inſpicitur dies mortis, ſed in hęreditate re-
licta ſeruo inſpicitur tempus aditionis, & non mortis: quia
legatum acquiritur domino etiam inuito ſeruo, vt l.filiosfa.
de cond.& demon.& ideo tempus ceſſionis & ſic mortis in-
ſpicitur: hæreditas autem inuito ſeruo non acquiritur do-
mino, vt l.cũ proponas. C.eod.niſi ſeruus velit adire: & ideo
tempus aditionis iſtius ſerui inſpicitur. Et illam rationem
diuerſitatis ponit glo.not.in l.ii.§.fi.de bono.poſſeſ. ſecun-
dum tab.& eam refert Nic.de Neap.hic.

*1 Nemo regulariter poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro par-
te inteſtatus.*
*2 Inſtitutio omnium hominum mundi valet, licet aditione non poſſit
confirmari.*
3 Dictio ad, ponitur pro iuxta.
4 Dictio Vſque ponitur excluſiue.
5 Teſtamentum poteſt pro parte rumpi querela inofficioſi teſtamenti.

§. ET vnum. Pluralitas inſtitutorum non
viciat inſtitutionẽ. hoc dicit.
Not.primo, vnum hominem & plures
inſtitui poſſe heredes vſque in infinitũ: Se-
a cundo nota, hęreditatem [a] regulariter diui-
b di in duodecim [b] vncias quarũ nomina ponuntur in li-
tera & ſtatim dicam. No.teſtatorem poſſe & minue-
re & augmentare numerum vnciarũ in ſua hęreditate.
1 Item not. † neminem poſſe decedere pro parte teſta-
c tum, & pro parte inteſtatum [c]. Et eſt ratio [d], quia hæ-
d res repreſentat defunctum: vnde cum defunctus non
poſſit repreſentari pro parte & pro parte non, quia re-
preſentatio indiuidui debet eſſe vniformis & comple-
ta, in authen.de iureiuran.a moriente præſti.in princip.
d ſequitur quod pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus
non poſſit quis decedere. Fallit in milite: priuilegio mi-
litis & fauore militiæ. Item not.plures hęredes inſtitu-
tos, intelligi in dubio æquis portionibus eſſe inſtitu-
e tos [e]. Item nota diſtinctionem: quia ſiquidem teſta-
tor aliquos inſtitueret aſſignatis partibus, & nondum
completo aſſe vnum vel plures inſtitueret, intelligen-
tur inſtitui in his partibus quæ aſſi defuerint. Si vero
completo aſſe alios inſtituerit hæredes ſine parte intel-
liguntur inſtituti in alio aſſe. Si vero vnum vel plu-
res inſtituerit intelligitur in his partibus quæ aſſi defi-
ciunt. Si vero aliquos inſtituerit in aliquibus partibus
& nondum completo aſſe neminem hęredem inſtitue-
rit, partes quæ deficiunt inſtitutis accreſcunt, & econ-
f tra [f]. In fi.glo.1.Not. † inſtitutionem omnium homi-
2 num mundi valere & tenere, licet non poſſint aditione
confirmari. Sed Petr.Iacob.de Are. & communiter vl-
tramontani viſi ſunt damnare hanc gloſſ. Primo, quia
huiuſmodi inſtitutio videtur denſoria, vt hæreditas in
tot partes diſtribuatur, vt parum vel nihil alicui tribu-
tum videatur.arg.in l.cum poſt.§ gener. de iure dot. in
l.ſi domus in princi.de leg.i.Item, quia iſta inſtitutio vi
detur collata in perſonas incertas vel infinitas, quod vi
detur non poſſe fieri.§.incertis.infra de legatis. Itẽ quia
eſt ſpeciale fauore religionis & pauperum, vt illi incer-
ti inſtituti hæreditatem obtineant. l. id quod pauperi-
bus. C. de epiſco. & cleri. ergo in contrarium erit ius
commune. l. quod vero contra de lega. Et hæc opinio
b mihi placet. Præterea cum teſtator in ſuo teſtamento de
bet nominare hæredes inſtitutos, vt vidiſtis ſupra de te
ſta.in §.ſed his omnibus.& probatur in l.hac conſultiſ-
ſima.C.eod.quomodo igitur poterit nominare omnes
homines mundi? certe nullo modo: ergo inſtitutio nul-
la. Non obſtat §.iſte, quia fateor quod vnus homo &
plures vſque in infinitum inſtitui poſſunt, dũmodo in-
3 finitas euitetur. Hoc probatur, quia † dictio Ad, ponitur
pro iuxta, nec includit capitulum cui adiungitur l. qui-
dam.Iberus.de ſeruit.ruſtico.prædio.l.ſi vitem.§.qui ad
4 annuam.ff.quod vi aut clam. Item † dictio Vſque, ſtat
excluſiue. l.a caligato.C.de nup.not.in l.fi.ff.de ſena.l.i.
in fi.ff.an per alium cauſa appell. Erit igitur ſenſus, vnus
& plures vſque ad infinitum poſſunt inſtitui, ita tamen
vt infinitas euitetur. Et ponatur ad pro iuxta. In glo.
g ſextans [g]. ibi, nam natura. hæc ratio non placuit Doct.
eo, quia quemadmodum impoſita fuerunt nomina cer
tis vnciis, ita nomen imponi potuiſſet vni vnciæ. Vnde
doct. aliter reſpondent, quia ideo non imponunt nomẽ
proprium vnius vnciæ, quia eo ipſo quod dicimus vn-
cia, intelligitur de vna arg. in l. vbi numerus.ff.de teſtib.
h vnde non fuit opus imponere ſpeciale nomen. Sed nũc [h]
dubitauerunt Doct. quare non poſuit nomen ſignifica
ret duas aut tres vncias cum dimidia, ſicut appoſuit no
i men quod ſignificat vnam vnciam cum dimidia: quia
illud octo vicibus ſumptum, reddit numerum duodena
rium completum: quod non eſſet ſic in alio numero,
quia redderetur numerus duodenarius. Ibi, per ordi-
nem. Nota ex gl. quod prima quatuor nomina vncia-
rum de quibus in litera, ſumunt originem & effectum
a quota hæreditatis portione. Cætera autem nomina ac
cipiunt originẽm & effectum a diſcreto numero vncia
a rum: quod verum fatentur Doct. excepto primo nomi
ne, hoc eſt, ſextante: nam ſi illud octo vicibus ſumatur,
complet numerum duodenarium, vnde ſi ſumeret no-
men a quota, deberet octauus appellari. Vnde dicunt
Docto. quod ſolum tria nomina inſinuant quotam hæ-
reditatis, ſcilicet ſextans, quadrans, & triens: cętera autẽ
inſinuant numerum diſcretum vnciarum, & ita eſt tenẽ
i dum [i]. In fi.glo.not.appellari pondus vnciæ id quod
ponitur in ſtatera. quod facit pro interpretatione ſtatu-
torum,

torum, quæ pro falſis ponderibus pœnam imponunt.

In fi. gl. in verb. totus, diſtinguite tria membra. Aliquãdo teſtator miles inſtituit in paganico peculio, et tũc videtur in caſtrenſi inteſtatus decedere. l. ij. C. de teſt. mil. Aliquãdo inſtituit aliquẽ vel aliquos in aliquibus partibus, vel in parte bonorũ, & tũc reliquæ partes accreſcũt illi inſtituto vel inſtitutis: quia portio quota, facile accreſcit quotæ. & ita loquitur l. quanquã. C. de teſt. mil. Aliquãdo teſtator inſtituit aliquem vel aliquos incertis rebus, puta domo vel alio fundo, & tunc dixere aliqui ꝙ pro cæteris rebus inteſtatus decedere vẽ: quia non ita accreſcit res rei, ſicut portio portioni. allegãt l. ſi miles vnũ ex fundo. ff. de teſta. mil. Communiter tenetur contrarium, per l. ſi certarum. in prin. eo. titu. Ad l. ſi miles vnũ ex fundo. reſpondent. ꝙ illa lex loquitur quãdo probatur militem hoc voluiſſe. Sed tamen huic ſolutioni repugnat litera ibidem in verbo, creditur. nihilominus ita tenetur. In glo ſ. decedere. ibi, l. cum duobus Nota. ꝙ licet quis non poſsit decedere pro parte teſtatus & pro parte inteſtatus ab initio, poteſt tamen ex poſt pacto.

f Item not. † teſtamentum per querelam inoſficioſi pro parte rumpi poſſe. l. circa. ff. de inoſſi. teſta. Contra hoc opponitur, & imo videtur ꝙ teſtamentum ex poſt facto non poſsit annullari in parte, imo in totũ ſit annullandum, vnde oppo de l. pen. ff. de iniuſt. rupt. irri. teſta. Doc. diſtinguunt multum not. an teſtamentum veniat rumpendum per querelam, an vero veniat annullandum præteritione filij: quia priore caſu rũpi poteſt pro parte, poſteriore vero annullatur in totum. Ratio differentiæ: nam quando rumpitur per querelam rumpitur mediante ſententia iudicis, qui pronunciat teſtamentum inoſficioſum: vnde cum ſententia ſit ſtricti iuris debet ſtricte intelligi, vt pro ea parte intelligatur ruptum teſtamentum, pro qua ſuit querelatum. l. pupillorum. ff. de rebus eorum. Sed quando teſtamentum annullatur præteritione filij, annullatur ſententia legis, quæ late intelligitur. Præterea quando teſtamentum rumpitur per querelam, rumpitur propter omiſſam pietatem erga filium: vnde cum fuerit omiſſa erga vnum, ſolũ pro parte ſua rumpitur. Sed quando teſtamentum annullatur præteritione filij, annullatur propter omiſsionem formæ quæ reſpicit totum teſtamentum, & ideo redditur in totum nullum. In fin. dicite, quod idem eſt iudiciũ in parte quo ad partem, quod in toto quo ad totũ, quãdo eſt eadẽ ratio diſponẽdi. Secus ſi diuerſa, vt hic. Gl.

k in ver. hæres[k]. In fi. gl. in ver. demq;[l]. diſtinguite tria

l membra. Aut conſtat ꝙ completo aſſe teſtator voluit tranſire ad dipondium, vel etiam ad tripondium expleto dipõdio, & tunc fit trãſitus vt hic. Aut conſtat ꝙ nõ voluit tranſire, & tunc non fit tranſitus. d. l. cũ quæſtio. C. de legatis. Aut ſumus in dubio, & tũc aut teſtator inſtituit vnũ in totũ, poſtea alium in partem, & tũc videtur tantum adimere quantum contulit ſecundo. Aut primo inſtituit in partem, poſtea alium in totum, & tunc non intelligitur facta ademptio, quia de parte totum adimi non poteſt. d. l. cum quæſtio. C. de legat. Aut ſimpliciter inſtituit aliquem, aſſe expleto, & tunc intelligitur tranſire ad dipondium. ita habetur & colligitur in d. l. cum quæſtio.

ADDITIONES.

a Not. tertio ex §. hæreditas. quòd legalis diuiſio rei eſt in duodecim partes, licet teſtator poſsit eã diuidere in plures & pauciores, ſed tñ in idẽ recidit, vt ff. eo. l. ex vnciis. & infra eo. §. ſi plures. probatur in l. cũ quæſtio. C. de legs. Et appellatione partis intelligitur de dimidis. l. nomen filiarum. §. portionis. ff. de verb. ſigni. Et ideo ſis cautus, vt ſi habeas duas partes rei, vt petas duas partes de tribus totius rei: alias intelliguntur duæ partes de duodecim, ſecundum Bar. in l. interdum. ff. eo. Similiter pars partis intelligitur de dimidii dimidia. per l. in cuius. C. qñ & quib. iiii. pars debet.

b Ad iſtum §. hæreditas, qui ponit duodecim nomina propria vnciarum, licet glo. hic ſuper verbo ſemis, nitatur declarare etymologiam vniuſcuiuſque nominis, tamen quia ex eius declaratione non potes habere perfecte cognitionem, ideo hic infero declarationem ad iſta nomina ex Var. in lib. iiii. linguę latinę, vbi ſic inquit: Vncia dicitur ab vno & propterea per v ſcribitur. Sextans eſt ſexta pars aſsis, binario numero diuidendo. Quadrans eſt quarta pars aſsis, quaternario numero diuidendo. Triens eſt tertia pars aſsis, quaternario numero diuidendo. Quincunx quinta, a quinque vnciis. Semiſsis, ſex, dimidium aſsis, a ſemis. Septunx ſeptem, a ſeptem vnciis. Bes, octo, quaſi des a demendo, quoniã dempto triente qui eſt vnciarũ quatuor, remanet bes vnciarum octo. Dodrans nouem, & dodrans quaſi dempto quadrante vnciarum trium, quibus remotis remanent vnciæ nouem. Dextans decem: dempto ſextante qui continet duas vncias, remanent vnciæ decem: Deunx vndecim: dempta vncia remanent vnciæ vndecim. As xii. quaſi es, remota vna litera e, es enim per diphthongum æ ſcribitur, & remouetur e. Iſta prout iacent ponit M. Varro in libro linguæ latinæ.

c Adde tamen, quod licet teſtator addendo hæc verba, puta, prohibeo ne plus de bonis meis petere poſsis: videtur qđ in aliis partibus inteſtatus deceſsit, vt ſupra. quod tñ hæc verba non tollunt, quin filius poſsit petere ſupplementũ legitimæ, ſi non habet ipſam cõpletã: quia illam debet habere ſine aliquo grauamine. arg. l. omnimodo. C. de inoff. teſt. Similiter quandocunque pater dat filiæ ſuæ decẽ, ita tamẽ quod nõ poſsit plus petere, licet filia acceperit iſta decẽ, tamen poterit petere dotẽ matris ſuæ non obſtante prohibitione. ita Bar. in l. iuriſiurandi. ff. de oper. liber.

d Hæc ratio, quare nemo poſsit decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, mihi non placet: quia ſi eſſet vera, ſequeretur quod etiam ex poſt facto quis non poſſet decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, cum etiam ex poſt facto hæres repreſentat perſonã defuncti, quod tñ eſt expreſſe contra l. circa. ff. de inoffi. teſta. & contra not. per gl. in l. ius noſtrum. ff. de reg. iur. Præterea ſequeretur qđ etiam miles non poſſet decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus: niſi diceres quod in eo ſit diſpenſatum contra regulas communes fauore militiæ. Pone enim quod duo ſint hæredes inſtituti, nonne quilibet repræſentat perſonam defuncti pro parte ſua tantum? vt eſt caſus in l. cum a matre & ibi Bar. C. de rei vendica.

e Not. io verſi. ſatis enim. quod quãdo aliquis vel aliqui ſimpliciter vocantur ad aliquem actum faciendum, intelliguntur æqualiter vocati, & ad onus & ad emolumentũ. adde not. per Bar. in l. i. ff. de offi. conſul. & l. i. §. ſi plures. ff. de exerci. & l. item Mela. §. ſi plures. ad l. Aquil. Si tamen committitur aliquid Poteſtati & antianis. ſolus Poteſtas habet vnã ſolam vocem, & antiani aliam vocem, per l. ſi quis Titio. ff. de vſufruct. accreſcen. &c. Nota ſecundo in verſic. partibus. quòd ſi teſtator inſtituit duos, puta Ang. & Bart. quemlibet in quinque vnciis, deinde ſimpliciter inſtituit Seium & Caium, iſti duo ſolum vocantur in duabus vnciis quæ ſuperſunt: & idem in dipondio. vide l. Sabinus. ff. eo. & l. interdum. §. pater. ff. eod.

f Et adde hic tex. illum notabilem in l. ſi ita ſcriptum. ff. de liberis & poſthumis. & in l. clemens. ff. eod. de hæred. inſtituen. Et in hoc §. opus eſt animum multum verſari circa computationes, vt merito occurrat verbum illud Imperatoris in l. cum quæſtio. in princip. C. de legat. quod computationes eſſent multis ratiocinationibus dignæ. Item circa hanc materiam vide textum mirabilem in l. quoties. §. ſi duo. ff. eodem.

g Adde ad glo. ſuper verbo, ſextans. quòd iſta glo. diuiditur in ſex partes principales. In prima exponit text. In ſecunda quærit & ſoluit. In tertia ponit etymologiam & interpretationem & deriuationem nominum hic in text. poſitorum. In quarta per modum notabilis remouet taritam oppoſitionem ad hunc tex. In quinta ponit ſignificatũ horũ trium nominum, as, pondus, & libra. In ſexta & vltima allegat concordantes ad hunc tex. Secunda ibi, ſed quare. Tertia ibi, & not. quod primũ. Quarta ibi, item no. qđ non oẽs. Quinta ibi, itẽ no, iſta tria cognomina. Sexta & vltima ibi,

facit ad hunc §. Et ad primam quæſtionem glo. faciebat dubium, cum habeamus nomẽ quod dimidiam omnium ſignificet. d. §. quarta. in glo. allegata.

h Addo inquantum ſupra dicitur, ſed tunc dubitatur. Vnde potes etiam dicere, ꝙ ideo in aliis non fuit opus ponere nomen importans mediam vnciam, vt duas vncias cũ dimidia, vel tres vncias cum dimidia, quia iſtud poteſt fieri per ſextantem. Nam ſi volumus dicere tres vncias cum dimidia, dices ſextantem cum ſextuncio. Sed eodem modo poſſes dicere tres vncias cum dimidia. Cogita. Et ratio iſta quæ hic aſsignatur, & quam ponit hic Ioan. Fab. non ſatiſfacit mihi, quia ſecundum hoc non fuiſſet opus imponere nomen proprium dodranti, ſextãti, & deunti, cum iſta aliquoties ſumpta non peruenirent recte ad vncias, nec redderent duodenarium numerum perfectum. Sed puto ꝙ mens Ioan. Fab. fuit ꝙ ideo ſemis non additur niſi vni vnciæ, quia in ea poſsit operari perfectum numerum duodenarium: quod non eſſet ſi adderetur aliis. Et ad rationem meam dic ꝙ non eſt bona, quia nos querimus, quare non eſt iniunctum vnum proprium nomen quod ſignificet duas vncias cum dimidia, ſicut eſt vnum nomen quod ſignificat vnciam cum dimidia. Item contra eam fortius facit, quia ſequeretur ꝙ non fuiſſet opus inuenire nomen proprium quod ſignificaret vnciam cum dimidia, cum habeamus nomen ſignificans mediam vnciam, ſcilicet ſemiunciam. l. Pap. §. quoniam autem quarta. ff. de inoffic. teſta. alleg. in glo.

i Aduerte etiam circa gl. præce. in verb. ſeſcunx. dum in princi. dicit ꝙ ſeſcunx debet ſcribi per ſ, & non per x, puto iden eſſe, quia componitur non a ſemi, vt dicit gloſſ. ſed a ſemis, & in compoſitione abiicitur m & erit ſ, quia ergo ſemis ſcribitur per ſ, dicit gloſſ. & bene, ꝙ etiam ſeſcunx debet ſcribi per ſ. Item dum glo. dicit ꝙ ſemis habeat etymologiam ex eo ꝙ certum numerum vnciarum importet, male & indubitabiliter loquitur ſecundum Pet. de Bellapert. & Nico. de Neap. hic, quia ſemis non ſignificat certũ numerum, ſed dimidiam cuiuslibet rei vnde bene verum eſt quod ſemis habito reſpectu ad aſſem, ſignificat ſex vncias, non ea ſe ſed quia dimidium aſsis eſt ſex vnciæ. Item aduerte dum glo. dicit ꝙ non omnes vnciæ continentur ſub aſſe, ſed bene poſſunt contineri. Iſtam fallaciam quam glo. hic fatetur, alibi reprobat glo. ſupra de liberti. in princip. & in l. quoties. ff. de verbo. oblig. & in l. manumiſsiones. ff. de iuſti. & iur. & in l. ſi is qui ducenta. §. verum. ff. de reb. dub. quia verum eſt quod omnes vnciæ cõtinentur ſub aſſe. Et dum dicis, ergo quatuordecim vnciæ cum dimidia continentur ſub aſſe: dico hic eſſe fallaciam, quia minor numerus contentus ſub maiori, debet cum maiori computari, ſicut cum vis probare quod tria ſunt quinque, quia ſunt tria, & ſunt duo, ergo ſunt quinq;, eſt fallacia, quia minor numerus debet cum maiori computari.

k In glo. in verb. hæres ſit in ſi. Non obſtat l. quo loco, quia ibi teſtator ignorabat illum quadrantem, & ſic illam portionem relictam illi iam mortuo eſſe pro non ſcripta, & ſic deficere propter mortem inſtituti iam mortui: & ideo nimirum ſi in illa portione ille tertius ſine parte inſtitutus, non dicitur inſtitutus, ſed ſolum in alio aſſe. Hic vero teſtator ſciebat, quod reſtabat vna pars hæreditatis, quæ non erat alicui aſsignata: ideo nimirum ſi inſtituendo voluit alium inſtituere in illa portione quæ deficiebat, vt hic, propter eius ſcientiam, & ita intelligite gloſſ. Et aduerte ad illam glo. dum in princ. dicit ad l. item quod Sabinus. quod imo habet partem vacantem vſque ad dipondium: ſi recte illa litera intelligitur, vult dicere vt ſentit hic Ioan. Fab. quod cum ibi inſtitutus ſine parte completo dipondio vocetur in trientem, eſt perinde ac ſi diceret, in alium aſſem, quia tantum eſt habere trientem ex duodecim vnciis, quantum habere vnum aſſem ex tripondio: quia triens eſt tertia pars duodecim vnciarum, & tantum importat quantum vnus as tripondii, quia eodem modo eſt tertia pars. & ſi reducas tripondium ad aſſem, inuenies tantum eſſe. Sed huic ſolutioni videtur obſtare tex. in d. l. item quod Sabinus. dum expreſſe dicit hic non in alium aſſem ſed in trientem veniet. Sed huic potes dicere quod ibi tex. debet intelligi non in aſſem, ſcilicet in dimidiam, ſed bene in aſſem, id eſt, in tertiam partem tripondii. Sed fortius obſtat contra iſtum ille tex. ſi inducatur vt ibi inducit gl. Nam hic dicitur, quod ſi as totus eſt completus, quod inſtitutus ſine parte vocatur in dimidiam: & poſtea ſubiicitur, idem eſt in dipondio: ergo completo dipondio inſtitutus ſine parte debet habere dimidium: & tamen in d. l. item quod Sabinus. in fin. dicitur quod tantum debet habere trientem. Et in veritate iſte eſt proprie caſus in d. l. item quod Sabinus. §. fin. quod ſi totus as ſit completus, inſtitutus ſine parte debet habere dimidium: ſi vero dipondium ſit completum, inſtitutus ſine parte non habet dimidium, ſed habet vnum trientem, & ſic vnum aſſem, & ſic tertiam partem tripondii. Et illum textum, in ver. idemque erit. eſt neceſſe intelligere vt ibi intelligit gloſſ. in tertia & vltima ſolutione. Cogita, quia iſta iura cum gloſsis non habes alibi ita bene declarata. Item aduerte, quia ſecundum contrarium de l. ex vnciis ſex. vadit ad ver. proxime præced. qui incipit. Et ſi plures vnciæ. non autem ad illum ver. idemque.

l Addo ad gl. in verbo, idemque erit, Illa glo. diuiditur in quatuor partes. In prima declarat text. In ſecunda format vnum contrarium ad illum ver. idemque. & ſoluit. In tertia format aliud contrarium ad illum verſi. ſed & ſi plures. proxime præced. In quarta format aliud contrarium quod poſsit eſſe commune ad vtrunque verſi.

1 ℟ *Hæres poteſt inſtitui pure aut ſub conditione, non autem ex die vel ad diem.*
2 *Dies adiectus inſtitutioni tollitur de medio.*
3 *Impoſsibilitas adiecta inſtitutioni aut legato, vitiatur: ſecus vero in contractibus, vitiat enim contractum, non autem vitiatur.*
4 *Ad veritatem alternatiuæ ſufficit alteram partem eſſe veram. declara vt ibi.*
5 *Poſſunt inſtitui nobis incogniti.*
6 *Dies adiecta inſtitutioni non tollitur quando dies eſt de ſubſtantia.*
7 *Poteſt citatio fieri die feriato ad diem non feriatum: quod diſtingue vt ibi.*
8 *Conditio impoſſibilis adiecta inſtitutioni vitiatur, & non vitiat tũc, cum teſtator neſciuit eam impoſſibilem.*
9 *An hæres inſtitutus debeat omnibus adiectis inſtitutionibus parere*

5. HAeres & pure. Hæres & pure & ſub conditione inſtitui poteſt. Ex die autem vel ad diem ſi quis inſtituatur, detracto vitio temporis, inſtitutio non vitiatur, imo tenet h. d. Ad euidentiam præmitto, quod aliquando tempus appoſitum in diſpoſitione, ſe habet per modum principii, & tunc diſpoſitio dicitur fieri ex die. * Aliquando ſe habet per modum termini ſiue finis, & tunc dicitur fieri ad diem vt hic, & l. hæreditas. eod. titu. clarius in l. obligationũ. a §. 1. ff. de actio. & obli. No. 1 † quem poſſe inſtitui hæredem pure & ſub conditione, ſed nõ ex die vel ad diẽ. concord. l. hæreditas. ff. eod. Suadetur & ratione. Nam ſicut teſtator non poteſt decedere pro parte rerum teſtatus, & pro parte inteſtatus, ita nec pro parte temporis, cum bonum ſit argu. de re ad tempus. l. miles ita. de teſta. mili. Et ſi dixeritis, ergo non poterit quiſpiam inſtitui ſub conditione, cum ea pendente non ſit hæres, et dicatur pro ea parte defunctum inteſtatum eſſe, ſed purificata efficitur hæres, ſicque cauſa teſtati locum ſibi vendicat. Solu. reſpondetur quod licet inſtitutus pendente conditione non ſit hæres, tamen quandocunque a illa euenerit, retro trahitur [a] & fingitur hæres vſque ab initio. l. hæres quandoque. de acquir. hæred. ita quod fictione inſpecta dicatur teſtatorem omni tempore teſtatum fuiſſe & in totum: quæ fictio in terminis appoſita præualet veritati, licet in terminis ad diuerſum finem tendentibus veritas opinioni præualeat. l. filio. de iniuſt. a rup. Item no. † diem adiectum inſtitutioni tolli de medio, & inſtitutionem valere. Et eſt ratio: nam cum in omnibus impoſsibilitas adiecta inſtitutioni tollatur de medio, vt infra proxime, ita iſta adiectio temporis quæ continet impoſsibilitatem de iure, vt quis partim teſtatus, partim inteſtatus moriatur, contra regulam iuris. Ius noſtrum. de medio tollitur. Item no. in §. impoſsibilis.

3 poſsibilis. † impoſsibilem conditionem adiectam inſti-
tutioni legato, vel liberta ti, nõ vitiare actũ, imo iſtã vi-
tiari. concordat l. i. de condi. inſti. l. obtinuit. de con-
ditio. & demonſt. Et hoc eſt fauore libertatis & vltimæ
b voluntatis. Secus eſt in contractibus [b], quia conditio
impoſsibilis adiecta vitiat contractum. l. impoſsibilis.
de verbo. obli. dixi in §. impoſsibilis. infra de inuti. ſtipu.
Not. in §. ſi vero. cõditionibus cõiunctim adiectis, in
totum eſſe parendum. Si vero diſiunctim ſiue alternati
uæ fuerint adiectæ, ſufficit vni parere. Ex quo colligi-
4 ns, † ad veritatem [c] alternatiuæ ſufficit vnam partem
c verificari, vt hic, & l. ſi plures, de cond. inſt. & l. ſi quis
ita ſtipuletur. de ver. obl. Hoc verũ in alternatiua homi
nis: ſecus in alternatiua legis, quia vtraque pars debet eſ
ſe vera, ne lex, quę debet eſſe certa, propter alternatiuã
uos teneat in dubio. l. iij. §. hoc interdictũ. ff. de iti. actuq;
priu. notant Docto. in l. fin. C. de verb. ſig. Item not.
5 † nobis incognitos, a nobis inſtitui poſſe [d]. Et ſuit ratio
d dubitandi. Nam cum inſtitutiones fieri ſoleant ob bene
merita, l. nec adiecit. & l. & quia plerunque. ff. pro ſocio.
nõ videbatur incognitos inſtitui poſſe, propterea quod
nulla a nobis affectio habeatur. Ratio decidendi ſuit,
quia licet ſæpe inſtitutiones fiant propter affectionẽ, nõ
tamen negatur quin etiam haberi poſsit circa incogni-
ta affectio: fit enim ſepenumero vt propter virtutem
quos nunquam vidimus amemus, & obſeruemus
multum. In gloſſ. hæres extraneum. colligitis, quod
quis non poſsit inſtitui in diem incertum. Ratio, quia
e dies incerta habetur [e] pro conditione, & retorqualitur
ſicut ipſa conditio, l. i. de cond. & demon. Dixit tamen
6 Bal. quod † licet dies adiecta inſtitutioni regulariter de
medio tollatur, vt hic, & l. hæreditas. ff. eo. nõ tamen tol
litur quando dies eſſet de ſubſtantia inſtitutionis, ſiue ſit
dies certa, ſiue incerta. l. in tẽpus. l. quoties. §. i. ff. eo. Exẽ-
plũ: Inſtituo te in tempus quo capere poteris: illud tem
pus appoſitum eſt ad ſubſtantiandam inſtitutionem, &
ideo non detrahitur: quia ſi detraheretur, & inſtitutio
pro pura haberetur, ecce q eſſet nulla, quia inſtitutus re
periretur incapax. Ex quo infert ad quæſtionem, q Po-
teſtas Papiæ poteſt citare ſibi ſubditum exiſtente in ci-
uitate Mediolani, quia iſta eſt citatio quæ fit in loco &
tempore habili, ſcilicet vt coram ſe compareat. quod ve
rum intelligite quando vtraque ciuitas regeretur ab eo
dem domino: ſecus ſi a diuerſis. Vnde Poteſtas Papiæ
non poſſet citare ſibi ſubditum Venetus. c. paſtoralis. de
7 ſen. & re iud. lib. vi. Secundo infert ipſe, † iudex poteſt
aliquem citare die feriata, vt coram eo compareat die
non feriata: quia effectus citationis valet, cum vt com-
pareat citatus, conferatur in diem idoneum. quod verũ
intelligite, ſi fuerit facta citatio tempore feriarum ob ne
ceſsitatem hominum, puta meſsium vel vindemiarum
quia eo tempore non eſt prohibita citatio, ſed nec eſt ne
ceſſaria comparitio. l. i. ff. de fer. Secus ſi facta fuerit in tẽ
pore feriato in honorem Dei, quia tunc eſt prohibita ci
tatio, & lex reſiſtit initio. l. dies feſtos. C. de fer. repen.
Idem in feriis introductis in honorem principis, quia il
le æquiparãtur feriis introductis in honorem Dei. gl. eſt
ordi. in Cle. ſæpe. de verbo. ſigni. In glo. in verb. im-
poſsibilis. ibi, §. i. colligitis, quod licet conditio impoſsi-
bilis de natura vel iure non vitiet inſtitutionem, liber-
tatem, vel legatum, conditio tamen impoſsibilis de fa
cto habet hæc omnia vitiare. Sed hæc gl. vt arbitror, nõ
bene loquitur. quia differentia caſuum reddi non po-
teſt. Quid enim refert ſi pauper ita inſtituatur, ſi cœ-
lum digito tetigerit, aut dederit montem aureum? Pro
pterea hæc diſtinctio glo. aduerſatur generalitati huius
§. qui non diſtinguit qualiter conditio eſſet impoſsibi-
lis. ideo nec nos. l. de pretio. ff. de pub. Ad l. hæres. re-
ſpondetur, quod non loquitur de conditione impoſsibi-
li, ſed de conditione poſsibili, quæ non reiicitur. & ita cõ
peri Ioan. Fab. tenere. Ibi, ſi impoſsibilis. Dicite, q
impoſsibilitas quæ prouenit ex perplexitate, vitiat inſti
tutionem. quia illa impoſsibilitas cauſatur facto teſta-
toris, vnde ſibi imputandum. regula iuris, Damnum.
lib. vi. Vide vt ibi Docto. & primo gloſſæ variant in
ſolu. huius contrarij. Sed ſolutio communis ita ſe habet,
q ibi impoſsibilitas erat adiecta diſpoſitioni vltimę vo
luntatis, non per viam conditionis, ſed per viam diſpo-
ſitionis, & poſtea conditionaliter adiecta pœna: ne
igitur pœna debeatur propter huiuſmodi impoſsibilita
tem, actus vitiatur. In fi. glo. opp. & videtur q con-
ditio impoſsibilis vitiet libertatem, inſtitutionem vel
legatum: vnde oppo. de l. ſeruo manumiſſo. de conditio
ne indebi. Solu. Doctores limitarunt hanc materiam
8 timore huius contrarij, vt † tunc demum conditio im-
poſsibilis adiecta inſtitutioni, legato vel libertati, reii-
ciatur, ne actus vitietur, quando teſtator ſciebat eam
impoſsibilem. Secus ſi putabat eſſe poſsibilem, quia tũc
reiicitur, imo actus vitiatur. ita loquitur l. ſeruo. &
eſt gloſſ. ordi. communiter approbata. In fin. gl. in
9 verbo, ſi plures. † inquantum diſtinguit inter condi-
tionẽ poteſtatiuam & mixtam ex vna parte, vt tunc
pluribus conditionibus cõiunctim appoſitis omnibus
ſit parendum: & conditione eadẽ & pluribus conditio-
nibus coniunctim appoſitis ſufficiat vt vni pareatur,
communiter reprobatur, quia cõtra generalitatẽ huius
§. & l. ſi pluribus. de condi. inſti. Vnde ad l. ſi pluribus.
reſpondetur, quod ideo non ſufficit vni parere, quia plu
res conditiones erant appoſitæ pluribus inſtitutis circa
perſonam votiua inſtituti: vnde cũ prima purificata, ſit
factus ex ea hęres non eſt opus vt alia purificetur. vt de
nouo hæres fiat. l. ſi id ſolum. de hæred. inſti.

ADDITIONES.

a Vide Bellonum infra de verbo. obligatio. §. omnis. ſuper
glo. in diem.
a Adde, q ideo poterit inſtitui ſpurius & capax ad tẽpus
incertum, puta cum capere poterunt, quia æquiparantur cõ
ditio & tempus incertum. l. tempus. ff. eo. Et illi interim po
terit dari curator bonis, ſecundum l. ſi quis. Inſti. ff. eo. Ad-
de ẽt, q licet quis non poſsit inſtitui poſt certum tempus,
tamen bene poteſt dari cohæres poſt tempus: puta ſi filius
inſtituatur in ſemiſſe, & poſt mortem eius in alio ſemiſſe. l.
filius a patre. ver. hæredem. ff. de lib. & poſthu. Itẽ vxor po-
teſt inſtitui in vſufructu in vita: & poſt eius mortem alius:
de quo per Ang. in d. l. filius a patre.
b Vide Bello infra de verb. obl. §. loca. ſupra glo. repromiſ.
c Item intellige, in alternatiua affirmatiua, ſecus in nega-
tiua, puta, ſi nõ feceris illud aut illud: quia vtraque pars de-
bet eſſe vera, vt notat Bar. in d. l. ſi is qui ducenta. §. verum.
de reb. dub. vbi plene.
d Adde, q nec ẽt eſt neceſſe q teſtes cognoſcant hæredem,
vt hic in gl. Secus in contrahentibus quia teſtes debẽt eos
contrahentes cognoſcere, & debent ſibi exhiberi vt videãt
an ſint illi qui contraxerunt. Item ſecus in hæredibus conſi
cientibus inuentarium, quia debent cognoſci a teſtibus, vt
dicit gl. no. in l. ſi. §. ſin autẽ dubius. C. de iure delib. Et adde
q illæ perſonę quibus non poteſt legari, non poſſunt hære-
des inſtitui: de quib. habetur glo. in §. legari. infra de lega.
& Bart. in l. i. alleg. in gloſſ. An teſtes incogniti admittan-
tur qui non cognoſcant partes. Dic aut teſtes producuntur
in iudicio, aut extra iudicium. Primo caſu, ſi deponunt
de dicto vel facto alicuius partis vel vtriuſque, debent eos
cognoſcere. Si vero de facto vnius tantum & non alterius,
debent illum cognoſcere, & valet eorum dictum, licet aliũ
non cognoſcant eum eſſe quem dicunt. Et vt breuiter dicã,
in perſonalis debet teſtis cognoſcere partem vtranque, ſed
in reali debet cognoſcere poſsidentem, vt ff. de teſti. l. iii. §.
i. & facit in auth. de teſtib. §. ſi vero ignoti. Secũdo caſu, aut
adhibentur teſtes in contractu, & debent cognoſcere con-
trahentes. arg. tex. in l. poſt legitimum. §. his vero. ff. de his
quibus vt indig. Aut adhibentur in inſtrumento, & tunc ad
ſubſtãtiam inſtrumenti ita vt valet inſtrumẽtũ, nõ valet q
teſtes

teſtes ſint noti.d.§.vt licet.Fallit in inuentario.ita Iaco.de Beluiſ.in aut.de hæred. & falc.in.§. ſi vero abſint. vide aliquid per Bar.in d.§.ſi vero.

c Addo,inquãtum ſupra dicitur,incerta habetur,vide hæc dicta per Bal.in d.l.in tempus.Et an in omnibus pacificentur dies incertus & conditio,vide in l.ex his.C. quando di. leg.ced.Tu dic,ꝙ imo in d.l.ex his. non eſt dies incertus, ſed certus, ſcilicet cum ad legitimam etatem peruenerit, quod eſt certum,ſcilicet xxv.anno.vt ibi, & l.fi. C.de his qui veniam etat.impet.

TITVLVS .XV.

De vulga.ſubſtitutione.

ADDITIO.

Rationem quare ſint introductæ ſubſtitutiones, vide per Bellonum hic.

1 *Subſtitutiones etiam tertio,quarto,aut ulteriore gradu factæ, dicuntur ſecundæ inſtitutiones.*
2 *Omnes nuptiæ quæ primas ſequuntur,dicuntur ſecundæ nuptiæ.*
3 *Omnis guerra poſt primam,dicitur ſecunda.*
4 *Subſtitutio duplex,directa,& obliqua ſeu fideicommiſſaria.*
5 *Obliqua ſubſtitutio duplex.*
6 *Directarum ſubſtitutionum quinque ſunt ſpecies.*
7 *Quid vulgaris ſubſtitutio.*
8 *Quotuplex vulgaris.*
9 *Quibus uerbis fiat,vulgaris ſubſtitutio.*
10 *Quare appelletur uulgaris.*
11 *Qui effectus uulgaris ſubſtitutionis.*
12 *Quando finiatur ſubſtitutio uulgaris.*
13 *A quo & cui poſſit ſubſtitutio vulgaris fieri.*
14 *Expoſitio iſtorum uerborum,ſi hæres non erit.*
15 *Quare hic intitulatum de uulgari & poſtea de pupillari, non autẽ de aliis ſubſtitutionibus directis,quæ ſunt quinque.*

§. IN glo. [a] Rubricę,in prin.No.ꝙ † ſub-
a ſtitutiones quocunque gradu
a factæ fuerint,ſecũdo vel tertio vel quar
to,nihilominus appellantur ſecundæ in
b ſtitutiones. [b] Idem dixit gloſ.in rub.ff.
eo. Simile habetur in glo.rub. C. de ſe-
2 cun.nup. vbi † nuptiæ quæcunque con
tractæ poſt primum matrimonium,appellantur ſecundæ,etiam ſi tertio loco fuerint contractæ. Quod facit ad ſaluanda dicta teſtium,qui dixerunt aliquid fuiſſe factũ
3 tẽpore ſecundæ guerræ: vt † omnis guerra ſecunda poſt
4 primam appelletur. In fi.glo. præmitto † ꝙ ſubſtitutio eſt duplex. Quædam directa appellatur, quia per eã quis directo defuncto ſuccedit,nec de alicuius manu capit hæreditatem.l.ſi ager.ff.de rei vend. & de hac loquitur titulus noſter. Alia appellatur obliqua ſeu fideicom
c miſſaria,[c] quia per eam quis non directo, ſed per obliquum ſuccedit defuncto,& eius hęreditatem ab alterius manu capit:& de hac nihil ad propoſitum,ſed eius tractatus habetur infra de fideicommiſſ.hęre, ff. & C.ad
5 Treb.† Obliqua eſt duplex: vna quæ ſemper fuit & eſt obliqua, & de iſta tractatur vbi ſupra. Alia ſemel fuit directa,ſed poſtea curſu temporis obliquata: & de iſta habetur in l.precibus.C.de impub. & aliis ſubſti. & vi
6 debitis in diſcurſu temporis. Directarum † ſubſtitutionũ quinque ſunt ſpecies. Quædam eſt appellata ſubſtitutio vulgaris, & de iſta habetur in l. i.ff.eodem. & hic tangam ſubſtantialia. Alia pupillaris appellatur, & de iſta habetur. in l. ſecunda. ff.eodem. & dicam infra titu. i. Alia appellatur exemplaria, & de iſta habetur in l.
d ex facto.[d] ff.eo. & in l.humanitatis.C. eo. & dicam in §.qua ratione.infra tit.i. Alia appellatur obliqua,breuiloqua,ſiue reciproca:& de iſta habetur in l. Lucius. & l.hoc iure.ff.eo.in l.quamuis.C.eo.& dicam in fi.huius tit. Alia appellatur cõpendioſa,& de iſta hẽ in l.centurio. ff.eo.in l.precibus,C.eo,dicã infra tit.i.§. fi. Circa vulgarẽ,de qua hic tractatur, eſt ſciendũ, quid ſit vulgaris. ſecũdo, quotuplex.tertio, quibus verbis fiat. quarto, quare appelletur vulgaris.quinto,qui ſint effectus.ſexto, quando expiret. ſeptimo, cui & a quo fieri poſſit
7 octauo,quę ſint eius expoſitiones. Circa primũ, † vulgaris ſubſtitutio eſt ſecunda inſtitutio facta ſub conditione,vt hic, & l.i.ff.eod.& l.in ratione.§.ꝙ vulgo.ff.
8 ad legem Falc. Circa ſecundum dicite, ꝙ † vulgaris eſt duplex: vna expreſſa,quę fit ſub verbis negatiuis: alia tacita,quæ comprehenditur in pupillari expreſſa, verbis affirmatiuis formata.l.nam hoc iure.ff.eo. Circa ter
9 tium dicite,† ꝙ fit verbis negatiuis, vt ſtatim videbitis
10 ſuper litera. Circa quartum, † quare appelletur vulgaris. Glo.hic ſentit ꝙ ideo appellatur vulgaris, quia cuilibet & a quolibet de vulgo fieri poteſt. Hanc rationem aliqui reprehendunt,quia ſecundum hoc fideicommiſſaria appellari deberet vulgaris,quia cuilibet & a quolibet fieri poteſt. Sed reſpondete, ꝙ ideo ſumit aliud nomen fideicommiſſaria, quia propria eius natura eſt vt alterius fidei committatur. Aliqui tamẽ dixerunt quod appellatur vulgaris,quia directa,l.quãdã. de hære. inſt. Alij,quia fit verbis expreſſis.l.libertates. de fideicommiſ.lib. Alij quod ideo appellatur vulgaris quia fit verbis vulgaribus & conſuetis.l.iij.§.i. ff. rem ratam hab. Sed vos tenete rationem glo.quæ probatur in l.filius-
11 famil.§.ſecundum vulgarem.de leg.i. † Effectus huius vulgaris ſunt,quia per eam ſuccedítur defuncto, vt hic & l.i.ff.eo. Secundo,quia per eam tollitur effectus ſuitatis,de quo in l.ſi filius hæres.de lib.& poſthu. Sunt & alij effectus de quibus in l.i. ff.eo. ſed iſti principaliores:
e nam & per eam incipere poteſt a ſecundo [e] gradu te-
12 ſtamentum. l.iij.§. fina. de lib. & poſthu. & † finitur
f adita [f] hęreditate per inſtitutum * .l.poſt aditam.C.eo.
Fieri † autem poteſt a quolibet qui habet teſtamenti fa
13 ctionem actiuam,& in ea ſubſtitui poteſt quilibet qui habet teſtamenti factionem paſſiuam.in l. ſi is qui.ff. e.
14 † Expoſitiones vulgaris ſunt iſtę,ſi hæres non erit, vel quia noluerit,vel quia non potuerit, vel alium hæredẽ non fecerit.l.cum proponas.C. de hæred.inſtit. l.pater-
15 famil.ff.eo. † Sed finaliter dicet quis,cum ſint plures ſpecies directarum,quare ſolum intitulauit de duabus,hoc eſt, de vulgari, poſtea de pupillari? Reſpondetur, quod de his ſolum tractauit, quia aliæ reſoluuntur in eis, vel ad earum exemplum aliæ comprehenduntur. Sequitur nigrum.

ADDITIONES.

a Et dum glo.iſta dicit ꝙ ſubſtitutiones dicuntur ſecundæ inſtitutiones,allegat hic Io. & Ang.tex.in l.in ratione.la. i.§.quod vulgo. ad.finẽ.ff.ad leg.Falc.tu adde alium tex.in l.ſi filios qui patri.in prin.ff.eo.in verbo,ex ſecundis tabulis.& in l.paterfa.in prin.ff.eo.

b Ad iſtud & ad totam glo.huius rubricæ vide Bellonum, qui plene examinat.

c De hac vide Bello.in rub.infra de fideicommiſſa. hære. & hic late in euidentibus.

d Vel dic melius, quod eſt ſecunda inſtitutio. & directa, quæ a quolibet & cuilibet, & quibuſcunque verbis fieri poteſt:quia omnis inſtitutio quæ fit poſt primum inſtitutum,dicitur ſecunda inſtitutio,ſicut omnes nuptiæ ſequentes poſt primas,dicuntur ſecundæ nuptiæ, vult in rub.ff.de ſecun.nupt.

e Et non ſolum excludit primum gradum aditio facta ex vulgari, ſed etiam omnes vlteriores gradus l.In teſtamento.in prin.de hære.inſti.& l.ſi mater.§.fina:ff. eodem. Item ſi vnus ex inſtitutis adeat expirat ſubſtitutio vulgaris omnibus facta copulatiue vel coniunctim, vt ſi neque Titius neque Seius hæredes erunt, talem ſubſtituo l. quidam teſtamento. ff.eodem. Secus ſi fuerit facta ſeparatim, quia tunc expirat ſolum quo ad illum, non quo ad alios l. ex duobus.§.ſi.ff.eo.

f Quid autem ſi inſtitutus adiit,& poſtea reſtituitur in integrum,& ſe abſtineat,an admittatur ſubſtitutus ex vulgari? Dic quod ſic,ut l.ſed quod Papin.ff.de minoribus.& per Bar.in l.ii.in verſi.quęſtione principali.

• Vide Bello.conſi.xxx.nu.3.

1 Subſtitutus verbis directis in codicillis, admittitur iure fideicommiſſi.

2 Seruo vulgariter non poteſt ſubſtitui.

3 Si dominus ſeruo ſuo inſtituto ſubſtituat vulgariter ſeruus efficitur hæres voluntarius.

4 Non diſtinguitur an inſtitutio præcedat,an ſequatur.

POteſt autem. Diuiditur in quatuor. Nā in prima ponit,quot gradus hæredū teſtator ſubſtituendo poſſit efficere. In ſecunda qualiter ſubſtitui poſſint. In tertia determinat vnam quæſtionem. In quarta aliam. Secunda ibi,et plures. Tertia ibi, & ſi ex diſparibus. Quarta ibi,ſed ſi inſtituto. Non ſum
a matur. Not. primo,[a] quod teſtator non ſolum poteſt inſtituere in teſtamento,ſed quotquot velit ſubſtitutorum gradus efficere.concord.l.i.ff.eo. Item no.conſultū eſſe recte teſtatori,ſi timeat quòd inſtituti & ſubſtituti hæreditatem repudiaturi ſint nouiſsimo loco ſeruum ſubſtituat,qui hæreditatem non poterit repudiare, imo neceſſarius hæres efficietur teſtatori,nec defunctus afficietur iniuria.§.i.ſupra ex quib.cauſ ma.non poſ.

Nota.ſubſequenter, quod vnus in plurium locum, plures in vnius, ſinguli in ſingulorum,& plures inuicem ſubſtitui poſſunt. Nota.ꝙ diſpariter inſtituti, & ſimpliciter ſubſtituti,eaſdem ex ſubſtitutione partes ferunt,ſicut ex inſtitutione habuerunt.quod verum limitate quando ſubſtitutio fuit facta verbis appellatiuis: ſecus ſi facta fuiſſet verbis proprijs, quia tunc diſtributio fieret per viriles.l.quoties.cum l.ſequ.ff.ad Trebel. Item hoc verum, quando ſubſtitutio facta fuiſſet cum onere equali, quia tunc equalitas oneris demonſtraret equalitatem ſubſtitutionis.l.verum.§.fina.ff.de rebus
b dub.glo.eſt in l.s.C.de impub.& alijs ſubſtit.[b] In fin.
1 glo.penul.Not.† ſubſtitutum verbis directis in codicil
c lo,[c] admitti iure fideicommiſſi.& iſta eſt communis gl. & Docto. ſententia, freti per l.Sceuola.ff.ad Treb. quæ ſententia non placuit D. Chriſtophoro de Caſtellione,fretuſ per l.non idcirco.& l.hæreditatem.C.de codi.item per l.non codicillum.C.de teſt.per.§.pen.infra de codici.Item mouetur ratione:nam quando actus fit contra interdictum legis, nullo modo poteſt valere.l.cum lex.ff.de fideiuſſ.Sed lex interdicit poſſe ſubſtitui verbis directis in codicillis.l.inſtitutio illa.de cond.inſtitu.ergo nullo modo ea valebit.Ad l.Sceuola. reſpondet,quod ibi eſt ſpeciale fauore pupillaris ſubſtitutionis. Illud tamen palam eſt,quod ſubſtitutio verbis præcarijs poteſt fieri in codicillo,vt iuribus ſupra allegatis.
d In fi.glo.[d] in verb.nouiſsime.No.ex hac gloſ.quam
2 dicunt Docto.non eſſe alibi, quod † ſeruo vulgariter ſubſtitui non poteſt. Ex quo aliud colligitis, quod illa verba vulgaris ſubſtitutionis,ſi hæres non erit, exponantur,vel quia non potuerit. quod facit ad intellectū l.ex parte.de acquir.hære.& eorum quæ no.in l.ſi filius hæres.de libe.& poſthu.Sed tamen dubium facit, quia lex quæ expoſuit illa verba,ſi hęres non erit,non diſtinguit an ſubſtitutio ſit libero facta vel ſeruo.ergo indiſtincte intelligenda.l.de præcario.ff.de pub.Præterea ꝙ ſeruus ſit neceſſarius hęres domino,eſt ſtatutum ſolum fauore domini.§.i.ex quib.cauſ.manu.non poſ.ſupra et
3 infra de hære.qualit.& differ.ergo † huic fauori poteſt teſtator renunciare,& ipſum facere hæredem voluntarium,dando vulgarem hęredem.l.i.§.ſi proponatur.ff.ſi quis omiſſ.cau.teſt.Ad iſtum text.poteſt reſponderi, quod non negat ſeruo ſubſtitui poſſe, licet dicat illum nouiſsimo loco poſſe ſubſtitui: quia per verbum Poteſt,non inducit neceſsitatem.l.i.C.quomodo & quando iudex.l.non quicquid.ff.de iud.tamen tenebitis gloſ.
e In fi.glo.[e] in verbo, ſine diſtinctione.Docto.tenent ſcd'm intellectū,quem gl.reprobat et male,vt dicamus,
4 quod † ſubſtitutus ſubſtitō cohæredi admittatur ſine diſtinctione quia non diſtinguitur an inſtitutio præcedat an ſubſtitutio. Iſta enim ſe pariter habent, Inſtituo Caium hæredem, & ſi hæres non erit Sempronium ſubſtituo, vel ſic, ſi Caius hęres non erit, Sempronium ſubſtituo, Caium hæredem inſtituo.d.l.ſecunda.§.fin.
f de vulgar.& pupill. Non obſtat.§.prius.[f] ea.l.quia aliquando inſtitutio & ſubſtitutio fiunt in diuerſis teſtamentis,& tunc ordo obſeruandus, vt primo fiat inſtitutio,ſecundo ſubſtitutio. & ita loquitur.§.i.Aliquando inſtitutio & ſubſtitutio fiunt in eodem teſtamento, tunc non eſt vis an inſtitutio vel ſubſtitutio præcedat, quia verba tranſpoſita in eodem actu.idem ſignificant l.ſi hæres ita inſtitutus.& l.Lucius Titius.de hæred.inſtit.l.quidam.ff.de pecul.leg.

ADDITIONES.

a Nu.i.ex princ.tex.ibi, teſtamēto ſuo.coniūcta gl.i.quod inſtitutio vel ſubſtitutio directa non poteſt fieri niſi in teſtamento,non autem in codicillis,vel dona.cauſa mor.ſed fidei commiſſaria ſiue obliqua bene poteſt fieri in codicillis. Si autem fiat directa inſtitutio vel ſubſtitutio in codicillis, obliquatur.l.Sceuola.ff.ad Treb.quecunque verba fiat.Non tamen durabit illa fidei commiſſaria, niſi tantum quantum duraſſet directa,puta pupillaris ſi valuiſſet,per.l.fundum per fidei commiſſ.§.fi.ff.de leg.i.& no.in l.Sceuola Vnde conclude ſecundum Bar.in l.i.ff.de iure codic.ſi conſtat quod teſtator voluerit,ſed deficit aliqua ſolēnitas propter quam non poteſt valere vt teſtamentum, ſed valuiſſe vt codicillus,nullo modo valet, quia teſtator propoſuerat teſtari, non codicillari, vt hic in gl.& hoc vbi teſtator adiecerit clauſulam codicillarem d.l.i.ff.de iure codi. Si autem conſtat quod teſtator voluerit codicillari,tunc valet vt codicillus,& verba directa trahuntur ad obliquam ſubſtitutionem.d.l.Sceuola.Si autem eſt dubium, tunc ſi in illa voluntate poſuit inſtitutionem, ſubſtitutionem vel exhæredationem, quæ directe non poſſunt fieri niſi in teſtamento,tunc præſumitur quod voluerit codicillari l.iſtud.§.tractari.ff.de iure codicil.& l.non codicillum C.de teſtam.
b Colligit ex iſto tex.hic in ver.ſed ſi inſtituto.vnum notabile Ange.de Aret.quod hic videtur caſus quod ſubſtitutus etiam in parte cohęredis admittetur vt ſubſtitutus.& ſic iure ſubſtitutionis & non iure accreſcendi: allegat etiā l.Titius.ff.e.Et quæ ſit vtilitas,licet ipſe non dicat,an quis veniat iure inſtitutionis,an iure accreſcendi, vide tex.notab.in l.ſi ex pluribus.ff.de ſuis & legit.& l.qui patri.vbi Bar.ff.de acqu.her.Tu dic ꝙ hoc non probat iſte tex.nec d.l.ſi Titius.quia hic non dicit, nec ibi quo iure veniret cohæres ſubſtitutus,ſed tantum dicitur ꝙ cohæres erat datus ſubſtitutus.Sed hoc notabile probatur ratione: quia ius accreſcēdi dicitur prouiſio legis,inducta ne quis decedat pro parte teſtatus,& pro parte inteſtatus,iuxta ea quæ habentur in l.vnica.C.quando non pet.part.Subſtitutio vero dicitur prouiſio hominis:vnde nimirum ſi per ſubſtitutionē cohæredis,et ſic prouiſionē hominis, tollitur ius accreſcēdi,& ſic prouiſio legis.l.fi.C.de pact.conuen.l.& habet.§.cum quis.ff.de pręca.l.maritus.C.de procur, Sed contra hanc rationem faceret gloſ.illa multum notabilis in l.ii.in gloſſ.magna,circa medium.C.de iur.emphy.quam ibi multum exclamat Barto.& in d.l.fina.C.de pact.conuen.& gloſſ.in l.iiii.§.ſi ex conuentione.& ibi Barto.ff.de re iudi.quę gloſſ.voluit, quod ita demum per prouiſionem hominis intelligitur receſſum a prouiſione legis, quando talis prouiſio legis eſſet inducta iure ſpeciali vel in priuilegium.ſecus autem ſi eſſet inducta iure communi,vt in caſu noſtro in iure accreſcendi, quod eſt inductum a lege iure communi.Sed aduerte, quia quæſtio nō eſt de ſubſtituto cohæredis, quia ſine dubio ille venit iure ſubſtitutionis,ſed dubium eſt de ſubſtituto ſubſtituti quomodo admittat in parte cohæredis.

An relicta

c An relictis in codicillis verbis directis, debeantur per fideicõmiſſum. Adde ꝙ iſta obliqua durabit niſi tantũ, quãtum duraſſet directa pupillaris ſi valuiſſet, per l. fundũ. de leg. i. & de iſtis vide Bart. in l. i. de iur. codic. Et aduerte, dum glo. hic circa medium dicit, ꝙ ſubſtitutus per verbum Subſtituo, dicitur eſſe directo ſubſtitutus. Iſtud videtur falſum, cum ſit verbum cõmune. l. cum quis. §. Seiam. de leg. iii. Bar. in l. centurio. in quinta quæſt. princi. in prin. & Iac. de Are. vt refert Bar. in d. l. Scæuola. & videtur tex. in l. iam hoc iure. in prin. in ver. ſed ſi aliter. ff. eo.

d Et adde ad hanc glo. reputatam ſingularẽ, quæ vult, ꝙ datio vulgaris ſubſtituti non tollit neceſſitatem in ſeruo, vt hic vide per Ang. eo. modo datio cohæredis extranei non tollit neceſſitatem in ſeruo. tex. eſt in l. ex parte. ff. de acqui. hære. quem ad hoc not. Ang. de Aret. in §. ſeruus autẽ a domino ſupra de hære. inſti. Et aduerte, quia contra hãc gl. videtur eſſe caſus in d. §. i. infra de hære. qual. & differ. in verb. primo aut ſecundo, vel etiam vlteriore gradu. Sed intellige illum tex. dummodo alius nõ ſit poſtea ſubſtitutus poſt ſeruum, vt hic. Sed quod iſta gl. ſit falſa, patet clare. Pone ꝙ ſeruus inſtitutus in ſecũdo gradu moritur, vel efficitur incapax antequã primus repudiet, nonne tũc erit locus ſubſtituto ſuo? Certe ſic ſine dubio, & vide Nico. hic iſta colligentem a Io. Fab. hic, quæ puto vera.

e In hac gl. iuncta cũ tex. qñ pôt. Quid ſi ſubſtitutus cui erat datus alius ſubſtitutus, præmoriatur ante inſtitutum, & poſtea inſtitutus, an ſubſtitutus vltimo loco habebit omnia? Dic quod ſic, vnam partem iure ſubſtitutionis, aliam iure accreſcendi. l. cohæredi. in prin. ff. eo. & cõcord. l. ſi Titius. ff. eo.

f Iſtud eſt contra d. §. prius. in ver. ſed ſi quis ita. in verb. licet diuerſa ſcriptura. quẽ ponderabat Ang. pro iſta ſol. & male in §. liberis. infra eo. Ego puto iſtũ eſſe intellectũ huius tex. vt non diſtinguatur an inſtitutus primo loco moriatur, an vero primo ſubſtitutus, vt eſt tex. in l. cohæredi. in prin. ff. eod. Et aduerte ad id ꝙ proxime dixi ad §. prius. quod ibi communis litera non eſt diuerſa, ſed conuerſa. Et ad d. §. prius. vide glo. in §. lib. infra de pupil. ſubſt. & ibi melius cadit.

1 ☞ *Arbitri in perplexa quæſtione debent mediam viam eligere.*
2 *Imperator eſt iudex in cauſa propria.*
3 *Alia eſt ſcientia quæ cadit in parte, alia quæ cadit in teſte.*
4 *Error in conditione perſonæ inſtituti vitiat inſtitutionem*
5 *Subſtitutus non admittitur ſimul cum inſtituto.*

§. SI ſeruum. Propter conflictum regularum & rationum receditur a communi ſtatuto, & admittitur inſtitutus cum ſubſtituto. h. d. Diuiditur in tres: nam in prima ponitur thema: ex quo tacita quæſtio & expreſſa deciſio. In ſecũda reſpondet tacite obiectioni. In tertia probat deciſionẽ ſuam. Secunda ibi, illa enim verba. Tertia ibi, id Tiberius Cæſar. Not. qđ quãdo opinio repugnat veritati, ratione conflictus media via eligitur, vt hic, & l. illa, ſi pater. ff. de hære. inſtit.
1 Ex quo dixit Bal. ꝙ † quando arbitrari vel arbitratores habent perplexam quæſtionẽ, poſſunt eligere mediã viam, nec in totum abſoluere, nec in totum cõdemnare, ſi rationes hincinde ſint ita fortes, vt neutra aliam vincat. Secus ſi altera debilior, quia pro fortiori ratione eſſet iudicandum. Et per hoc non ob. l. Neſennius. ff. de nego. geſt. Dicit tamen ibi glo. ꝙ ruſticorũ conſuetudo eſt per medium iudicare: ab eorum igitur arbitramẽtis eſt cauendum. Item not. ꝙ quando ſubſtitutio
a vulgaris ſit ſeruo inſtituto, ª illa verba ſi hæres nõ erit, exponuntur, ſi hęres non erit ipſe, nec alium hæredẽ fecerit. Si vero ſubſtitutio fuerit facta libero, illa verba exponuntur, ſi hæres non erit ipſe, vel mutata conditione alium hæredem non fecerit, vt hic, & d. l. ſi pa-
2 ter. Finaliter not. quod † Imperator eſt iudex in cauſa propria. concord. l. & hoc Tiberius. ff. de hæredi. inſtituen. Dixit tamen Bald. notabiliter in l. proximo. ff. de his quæ in teſta. delentur. quod honeſtius faciet ſi cauſam alteri delegauerit, & eius iuriſdictioni, licet minor ſit, ſe ſubijciat. allegat gloſ. in l. eſt receptum. ff. de iuriſdict. om. iudi. In fin. glo. in verbo, in partem. colligitur, quod in caſu principij noſtri §. ſubſtitutus ſeruo ſolum vocatur in quartam partem hæreditatis, reliquæ autem partea tribuuntur domino ſerui inſtituti, & ita tenuit gloſſ. in dicta l. ſi pater. Alij dixerunt, quòd quarta pars tribuitur ſubſtituto: & quarta tribuitur domino ſerui inſtituti, reliquum applicatur fiſco. Et dicit Iaco. de Aret. hoc eſſe ſatis veriſimile, quia Tiberius Cæſar iudicauit in hac cauſa ſerui ſui inſtituti, vnde non eſt veriſimile quod aliquam partem ſibi vendicare voluerit: quia maledictus homo qui non eligit potiorem partem ſi poſſit. Sed hæc opinio non bona: quia licet Cæſar iudicauerit in cauſa propria, non eſt tamen veriſimile ipſum aliter iudicaſſe quam in aliena l. digna vox. C. de legi. honeſtas enim & equitas conuenit magis principi quam priuato iudici: & multa in priuato magis quã in principe tolerantur. l. fina. & ibi gloſſ. ff. de hæredi. inſtituen. vnde communiter tenetur opinio glo. In fin. glo. in verb. ſcit colligitur, quod ille dicitur ſcire, qui non errat in veritate rei: quia ſcientia eſt vera. l. ij. §. idem Labeo. in gl.
3 alleg. Illud tamen ſcire debens, quod † alia eſt ſcientia quæ cadit in parte, alia eſt quæ cadere debet in teſte: ſcientia enim partis fundari poteſt ſuper imaginatione intellectiua, ſicuti ſcimus Chriſtum crucifixum, & Iuſtinianum fuiſſe Imperatorem, & non vidimus: ſed ſcientia teſtis fundari debet ſuper ſenſu corporeo, & intelligentia exteriori. Si enim interrogaretur teſtis, qualiter ſciat, & dicat, quia ita concipio in mente, non probaret, ita dicit Innocen. in c. cum cauſam. extra de iura. calum. Bald. in l. ſi poſthumus. §. fina. ff. de libe. & poſthu. Et idem eſt de viſu: quia viſus qui cadit in parte, fundari poteſt in intellectu: at viſus qui cadit in teſte, debet fundari in oculo corporeo. Vnde dicunt Docto. quod ſuper his quæ ſunt iuris, teſtes non probant reddendo rationem per viſum: quia ea quæ ſunt iuris, non percipiuntur oculo corporeo, ſed intellectuali. Vnde ſi teſtis interrogatur, qualiter ſciat talem eſſe dominum fundi, & dicat, quia vidi, non probat. debet igitur dicere aliqua exteriora quæ oculo corporeo percipiantur, videlicet quia vidit ab ipſo arari, ſeminari, & coli: de quibus in l. 1. ff. de his quæ in teſtamen. delen. in l. teſtium. C. de teſti. in l. qui teſtamento. §. fina. ff. de teſtamen. In fina. gloſſ. Hæc gloſſ. communiter approbatur: & idem voluit in l. paterfamilias de hæredibus inſtituendis, vt in caſu dubio ſubſtitutus in parte admittatur. Nam cum ſit difficile habere notitiam eorum quæ in mente geruntur, niſi demonſtretur per aliquod extrinſecum ſignificatum mentis. l. Labeo. de ſup. leg. eligitur quædam via quæ nec in totum derogat opinioni, nec in totum veritati. Sed contra tex. opp. & videtur quod ſi teſtator inſtituit ſeruum quem putauit eſſe liberum, dominus in totum excludatur, &
4 ſubſtitutus in totum admittatur: † quia error in conditione perſonę inſtituti vitiat inſtitutionem. l. ſi pater. C. de hæred. inſti. ergo teſtamentum incipit a ſecundo gradu, id eſt, a vulgari ſubſtituto. l. iij. §. fina. de lib. & poſthu. Sol. dicit Bald. quod ideo in l. ſi pater error in conditione perſonæ vitiat inſtitutionem, quia fuit circa ſanguinis coniunctionem, vnde talis inſtitutio nulla, quia remouetur mens diſponentis ab actu: inſtituerat enim Caium tanquam filium ſuum, qui poſtea reperitur quod non erat filius: vnde remota cauſa filiationis, annullatur inſtitutio. Sed hic non fuit error in conditione perſonæ circa cauſam finalem: cauſa enim inſtitutionis non fuit quia eſſet liber aut quia ſeruus, ſed fuit propter merita inſtituti: vnde cum

ſta potuerit meruiſſe ſeruus ſicut filius, error talis non
5 vitiat inſtitutionem. Finaliter oppo. ꝙ † ſubſtitutus
non admittatur ſimul cum inſtituto. l. quandiu. de acq.
hære. Sol. hunc concurſum operatur repugnantia & cō
flictus regularum, ac etiam rationum, vt ſupra dixi.
Et hoc ſatis, &c.

ADDITIO.

a Not. primo, quòd quando teſtator inſtituit ſeruum alie-
num quem putabat eſſe liberum & alium ſubſtituit vulga-
riter, ſi ſeruus non eſſet hæres, propter repugnantiam regu
læ, volentis ꝙ poſt aditam hæreditatem expiret vulgaris
ſubſtitutio, l. poſt aditam. C. eo. & quòd quicquid acquirit
ſeruus aditione hæreditatis, acquirit domino, vt ſupra per
quas perſo. nob. acq. in prin. & propter voluntatem teſtato-
ris putantis ſeruum eſſe liberum, etiam ſi vellet acquiri ſi-
bi, non acquireret, ſed ſubſtituto: nam lex elegit quandam
mediam viam, vt primo quęratur domino iubenti adire me
dietas hæreditatis, & in alia medietate admittatur concur-
ſus inſtituti & ſubſtituti: & ſic efficitur vt dominus habeat
omnes partes hæreditatis, inſpecta veritate conditionis in-
ſtituti, ſcilicet, quia erat vere ſuus, & ſubſtitutus habeat
quartam partem hæreditatis inſpecta opinione: & hoc niſi
teſtator expreſſiſſet quod vellet inſtitutum per ſe eſſe hære
dem tantum, quia tunc eum non eſſet per ſe, ſed deberet
quærere domino, ſubſtitutus caperet totum, vt hic in
gloſſ. quam not.

TITVLVS XVI.

De pupilla. ſubſtitutione.

* CONTINVATVR *Ad præcedentes ſic: Supra
uiſum eſt de uulgari ſubſtitutione, uerum quia parentes
non ſolum uulgariter, uerumetiam pupillariter liberis
ſubſtituere poſſunt ideo uiſo de uulgari, ſequebatur uide
re de pupillari: ideo intitulatum fuit, de pupilla. ſubſtitu.*

ADDITIO.

* Aliter continuat Bellonus, qui etiam ponit tres vtiles
quæſtiones ad intelligētiam huius pupilla. ſubſtitutionis.

1 *Quæ requirantur ad cauſandam ſubſtitutionem pupillarem.*
2 *Verbis affirmatiuis concipitur pupillaris ſubſtitutio.*
3 *Hæredis inſtitutio duplex & ſimplex eſt.*
4 *Per uulgarem ſubſtitutionem ſuccedi tur teſtatori, non autem per pu
pillarem, per quam ſuccedi tur pupillo.*
5 *Pupillaris ſubſtitutio expirat adueniente pubertate.*
6 *Conſuetudo redacta in ſcriptis, non ob id accipiat nomen legis.*
7 *Conſuetudo poteſt dare formam circa teſtamenta conficienda.*
8 *Mulier filios pupillariter ſubſtituere non poteſt.*
9 *Quotuplex ſit ſubſtitutio pupillaris.*
10 *Vel negatiuis uel affirmatiuis uerbis ſit pupillaris ſubſtitutio, ut
ibi dicitur.*
11 *Cui, & a quo fiat pupillaris ſubſtitutio.*
12 *Quo iure & quare introducta pupillaris ſubſtitutio.*
13 *Quis effectus ſit pupillaris ſubſtitutionis.*
14 *Quibus modis expiret pupillaris ſubſtitutio.*
15 *Sicut pater non poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inte
ſtatus, ita nec filius pupillus.*
16 *Bona banniti quæ ſunt in alio territorio non publicantur.*

a Liberis a ſuis. Principium diuiditur
in tres. In prima loqui
tur de ſubſtitutione pupillari. In ſecun-
da loquitur de exemplaris. In tertia re-
uertitur ad materiam pupillaris. Item
prima ſubdiuiditur in tres. Nam in pri-
ma tractat ſicut teſtator idemq; pater,
poſsit liberis ſuis ſubſtituere. In ſecunda ponit formam
pupillaris ſubſtitutionis, In tertia ponit quo iure fuerit
inuenta poteſtas tributa patribus principaliter ſubſti-
tuendi. Secunda ibi, veluti ſi dicat. Tertia ibi, nam, mori
b bus. No. primo, parentes filijs ſuis impuberibus b nō
ſolum vulgariter, verumetiam pupillariter ſubſtituere
1 poſſe. Not. ꝙ † ad cauſandum ſubſtitutionem pupil-
larem multa requiruntur. Primum, ꝙ ille cui fit, ſit im
pubes. Item ꝙ ſit in poteſtate teſtatoris. Item ꝙ ſit de
liberis, vt filius, nepos, & pronepos. Hæc tria colligun
tur in hoc prin. Item ꝙ ille cui fit, inſtituatur ſiue exhæ-
redetur. Item ad hoc vt habeat effectum, requiritur ꝙ
moriatur in pupillari etate. Item ꝙ adeatur hæreditas.
hæc tria colliguntur in verſi. velut. Item nota formā
concipiende vulgaris ſubſtitutionis, quia cōcipitur ver
2 bis negatiuis, ſi hæres non erit. Item not. † formā cō-
c cipiende c pupillaris, quia concipitur verbis affirmati-
uis, ſi hæres erit, & in pupillari etate deceſſerit. Item
3 not. ꝙ † hæredis ſubſtitutio aliquando eſt duplex, ali-
quando ſimplex. Duplex, quando pupillaris immiſce-
tur cum vulgari, vt in exemplo hic poſito, inſtituo fi-
lium meum hæredem & ſi hæres non erit, vel ſi erit, &
in pupillari etate deceſſerit, Caius hęres eſto. Simplex
vero appellatur, quando ſolum & ſimpliciter vna in-
ſtitutio fit vel vulgaris vel pupillaris. l. 1. ff. eodem. Ex
d quo Bar. infert, ꝙ ſi ſtatuto d caueatur quod poſitioni-
bus debeat reſponderi ſimpliciter, aliter pro confeſsis
habeantur: ſi eiſdem reſpondeat cum duplicatione vel
conditione, non dicitur ſatisfactum eſſe ſtatuto. Vnde
ſi ponas quod mutuaſti mihi mille, & ego reſpondeo
quod mutuaſti, ſed conſumpſi in tuam vtilitatem, non
4 dicitur eſſe ſatisfactum ſtatuto. Item nota, quod † per
vulgarem ſubſtitutionem dicitur ſuccedi teſtatori: &
vulgariter ſubſtitutum dicitur hæres eidem: & vulga-
ris ſubſtitutio dicitur teſtamentum patris, & eidem per
vulgarem ſubſtitutionem de hęrede prouidetur. per pu
pillarem autem ſubſtitutionem dicitur ſuccedi ipſi pu-
pillo, quia pupillaris ſubſtitutio dicitur teſtamentum
ipſius pupilli, & ei de hærede prouidetur c. i. extra de te
5 ſta. lib. vi. l. patris. ff. eodem. Item nota, quod † pupil
laris ſubſtitutio expirat adueniente pubertate. l. impu-
beri. ff. eod. Ratio, quia peruenit ad etatem qua ſibi
poteſt de confectione teſtamenti prouidere, vnde fru-
ſtratoria efficitur tunc prouiſio patris. Item nota, in
verſicu. nam moribus duo. Primum, quod poteſtas pa
rentibus tributa vt liberis puberibus pupillariter ſub-
ſtituere poſsint, eſt inuenta ex conſuetudine. Ex quo
6 colligitis, † quod licet conſuetudo fuerit in ſcriptis re-
e dacta e non tamen accipit nomen legis, nec perdit vim
conſuetudinis, vt hic, & l. ij. ff. eodem. & probatur in li-
bro feudorum, in titu. hic finitur lex, vbi conſuetudines
regni incipiunt. & tamen in ſcriptis ſunt redacte, quia
iſta ſcriptura non emanat ad ſubſtantiam conſuetudi-
nis, ſed ad probationem, vnde nihil immutat l. con-
7 trahitur. ff. de pigno. Item colligitis aliud, quod † con-
ſuetudo poteſt tribuere formam & poteſtatem circa
f teſtamenta conficienda: f vnde conſuetudo poteſt di-
ſponere quod curator poſsit dari in teſtamento: item ꝙ
teſtamentum valeat cum quinque teſtibus: item ꝙ nō
valeat niſi cum octo, nouem vel decem. hoc probatur
in l. fina. C. de teſta. Item colligitis aliud, quod poteſtas
tributa parentibus vt poſsint pupillariter ſubſtituere
liberis, eſt fundata ſuper equitate, vt liberi qui propter
defectum etatis teſtamentum conficere non poſsint,
nec ſibi de hærede prouidere, ſaltem teſtamentum ha-
beant & hæredem ex prouiſione teſtatoris. Ex quo
colligitis, quod ſi liberi prohiberentur teſtari, aliter
quam per defectum etatis, ſubſtitutio pupillaris eis fa-
cta non valeret. & ita vult gloſſ. patua in l. ij. ff. eodem.
g In gl. 1. g ibi, extraneo. Ratio fuit, quia non fuit ita cō-
fiſa de extraneo ſicut de patre, ut liberis pupillariter ſub
ſtituendo de hærede prouideat, arg. in l. fin. C. de cur. fur.
Ibi,

Ibi,§.maſculo. Ratio,nam quãdo ſunt puberes, ha-
bẽt facultatẽ teſtandi.l.qua ætate.ff.de teſta. vnde lex et
conſuetudo noluit hoc caſu prouidere eis de auxilio pa
rentum,cum hoc eis non ſit neceſſarium,arg.in l.i.§.ex
reſcripto.ff.de ventre inſpic. Ibi,§.i. Et per hoc con-
8 ſtat † quod mulier pupillariter filijs ſubſtituere non po
teſt,quia liberos nõ habet in poteſtate.§.fœmine.ſupra
de adopt. In fin.addite vnum,quod hereditas ſiue ſit
adita,vel habita pro adita,vel ſi fuerit repudiata,habe-
tur pro non repudiata,repudiatione reſciſſa.l.ij.§.inter-
h dum.ff.eod.[h] Addite & ſextum,[i] quod moriatur in ęta-
i te pupillari,vt probatur,hic. Videamus quotuplex ſit
9 ſubſtitutio pupillaris. Circa quod dicite † quod eſt du-
plex: vna expreſſa concepta verbis affirmatiuis, alia
k tacita [k] contenta in expreſſa vulgari, concepta verbis
negatiuis,vt probatur in l.iã hoc iure.ff.eod. Tertio eſt
10 videndum, † quibus verbis fiat. Circa quem articulũ
l dicite,quod fit verbis affirmatiuis ſi expreſſe [l] concipia
tur:negatiue autem ſi tacite concepta fuerit,vt hic,& l.
11 iam hoc iure.ff.eo. & ſupra declaraui. Videamus † cui
fit,& a quo. Et dicite ꝙ fit liberis impuberibus in po-
teſtate conſtitutis,& ab eorum parentibus, vt hic, &
12 probatur in l.ij.ff.eo.† Fuit autem inuenta iure conſue
tudinario,vt hic,& l.ij ff.eo. Fuit etiam introducta pro
pter æquitatem & pietatem, vt liis de hæreditate, id
eſt,de hærede prouideatur qui ſibijpſis propter defectũ
13 ætatis teſtari non poſſint,vt hic, & l. ij. ff. eod. † Effe-
m ctus [m] pupillaris ſubſtitutionis eſt, quia prouidetur de
hærede pupillo:& quem poteſt pater ſibi hæredem face
re,pupillo pupillariter ſubſtituendo heredem.facit.l.ſed
14 ſi plures.§.i.ff.eod.tit. Finaliter autem not.† ſex mo-
dis expirare pupillarem ſubſtitutionem,de quibus glo.
eſt ordi.in l.pupillari.ff.eo.& dicaua vt ibi. In gl.ipſi
n filio. colligitis,quod impuberi ſubſtitutus non ſolum [n]
obtinet bona peruenia pupillo,a patre relicta a teſtato
o re ſed etiã bona aliunde ſibi quęſita. Ratio:[o] Nam † ſi-
15 cut ipſe pater non poteſt decedere pro parte teſtatus,et
pro parte inteſtatus,hoc idem non poteſt facere in pu-
pillo ſuo. Fallit in filio arrogato: nam ſicut permiſit
lex ſibi habere duos patres contra naturam,naturalem
ſcilicet & arrogatiuum,ita, permiſit decedere pro par-
p te teſtatum, & pro parte inteſtatum contra legem.[p]
16 Ex quo colligunt Doct. quod † bona banniti quæ ha-
bentur in alio territorio, non publicantur, ſicut in pu-
pillari ſubſtitutione facta a patre arrogatiuo non ve-
niunt bona quæ habet aliunde: quia ita ſe debent ha-
bere iudices erga ſubditos,ſicut pater erga filios.

ADDITIONES.

a Contra iſtud principium,dum dicit, liberis ſuit quos in
poteſtate babet. glo. dicit,quod dixit liberis, ad differen-
tiam extraneorum: quam omnes ſequuntur & hic, & in l.
ii.in prin.ff.eod.Oppono,quia ſecundum hoc tex. iſtæ ha-
beret ſoperfluitatem, quia ſatis erat dicere impuberibus
io poteſtate:quia eſt impoſsibile quod quis ſit in poteſta-
te,niſi ſit de liberis.Et ideo credo quod dixerit liberis, quia
ſi ſimpliciter dixiſſet impuberibus io poteſtate, ſequere-
tur quod ſeruis impuberibus qui ſunt in poteſtate domini,
poſſet ſubſtitui pupillariter, & tameo iſtud eſt falſum: &
ideo dixit liberis,nec puto quod aliter poſsit reſponderi.
& de ratione vide bic.Ioan.Fab.& quid iuris ſit hodie vide
Bart. in l.ii. In prin.ff.eod. inferendo de matre vt hic per
Ang.& oouiter de adoptaote, per l. cum in adoptiuis.C.
de adopt.& §.cum autem ſupra de adopt. quod tameo de
adoptante reperii poſtea ponere Bart.In l.l. in prin. in pri-
mo requiſito.ff.eo.

b An verbum,liberis,poſitum in prin.tex.ſuperfluat, vide
Bello.qui reſoluit dicta Iaſ.in prima addit.

c Vnum perpetoo not.quod licet pupillaris ita concipin-
tur,ſi hæres erit,& in pupillari ætate deceſſerit, &c. tamẽ
ad hoc vt ſubſtitutus admittatur non eſt opus quod pupil-
lus ſit hæres,caſus eſt in l. Iulia.in princ.ff.de acqui.hære,
qoem ita allegat Bartol.in l.i.in princi.ff.de vulg.& pop.
in verſi.iuxta hoc quæro. & in l.ii.in prin.ff.eod.in tertia
quæſt.prin.vbi omnino vide.

d De ſtatuto ex quo diſponitur quod poſitionibus debet
reſponderi ſimpliciter,vide Bal.in d.l.i.& Bar.in l.i.§.ſi qs
ſimpliciter.ff.de ver.obl.& in §.prętèrea.infra de inut.ſtip.

e Vide Belloo.infra in gl.ſuper verb.moribus.

f De poteſtate conſuetudiois Bellon.conſi.i.nu.2.& cooſi.
xii.ou xiii.vbi de conſuetudine ſoluendi collectas.

g Ad omnia requiſita poſita per hanc glo.& Doc.vide Bel
lo.plene qoi plura ea eis infert.

h Ad alias omnes gloſ.huius principii, quas iſte omittit
vide hic Bellonum.

i Quot requirantur ad hoc vt teneat pupillaris ſubſtitu-
tio.Dic quòd octo, quorum quinque ponuntur hic in glo.
Primo,quod ſit de liberis.Secundo, quod ſit impubes.Ter-
tio,quod ſit io poteſtate teſtatoris. Quarto,quod alii filii
ſint ioſtituti vel exhæredati,vt ualeat teſtamentum patris.
Quinto,ſi eſt nepos cui ſit hæc ſubſtitutio,quod nõ ſit reca
ſurus io patris poteſtatẽ.Sexto,quod pater filiis, teſtetur:
niſi ſit miles,qui poteſt ſubſtituere pupillariter filio, licet
nõ teſtetur.l.ii.§.qoiſquis.ff.eo. Septimo requiritur quòd
impobes ſit inſtitutus vel exheredatus ff.eo.l.ii. ver. ſed ſi
eos.Octauo requiritur quod adeatur hæreditas.ff.eo.l.ii.
ver.adeo niſi ſit miles in l.fin.ff.de teſt.mil. de quo per text.
iod.l.ii.ff.eo.Si ergo requiſita iſtius gl,& alia quæ addũtur
hic per Doc.p Bal.& alios in l.ii.in prin.ff.eo.ſunt neceſſa
ria,ergo iſte tex.eſt diminutus.Ego puto qđ omnia requiſi
ta ſint in illo text. Et quartum requiſitum, quod nepotes
nõ debeant reincidere in poteſtatẽ alterius,ponitur in hoc
in prin.in ver.moribus.io verb.eius ætatis, vbi vult quòd
poſsit ſubſtitui pupillariter qñ quis impeditur vitio æta-
tis teſtari:ergo ſi impeditur alio impedimẽto,nõ poſſet ſi-
bi ſubſtitui pupillariter.Cum ergo iſtæ recaſurus impedi
tur alio impedimẽto quam ætatis,ſcilicet poteſtatis,ergo
noo poterit ſibi ſubſtitui pupillariter.Alia requiſita,ſcili-
cet quod debet inſtitui vel exhæredari, vt bic in glo.& qđ
debet hæreditas adiri ex paterno teſtamẽto ponũtur in §.
liberis.infra eod. vbi generaliter dicitur,quod ita demum
valet ſubſtitutio pupillaris,ſi valet paternum teſtamentũ:
ergo niſi ſit adita hęreditas patris, noo valet pupillaris
ſubſtitutio.

k De hac tacita vide lãte Bello.lib.iiii.ſuppnt.c.xvii.

l Adde quod expreſſa fit iſtis verbis, puta, Talem hæredẽ
inſtituo,& ſi nõ erit hæres, vel io pupillari ætate deceſſe-
rit,Titius ſit hæres. Vel ſi dicantur poſt inſtitutionem filii
hæc verba,quiſquis mihi hęres erit,ſit hæres filio meo im-
puberi.l.qui liberis.§.hęc verba.de vul.& pup.Tertia vero
eſt quæ tacite continet pupillarem,puta ſi dicã,filium meũ
hæredẽ inſtituo & ſi filius hæres non erit, talem ſubſtituo:
quia comprehẽditur tacite pupillaris,videlicet, vel ſi erit,
& io pupillari ætate &c.& econtra pupillaris cootinet taci
tam vulgarem.d.l.iam hoc iure.

m Adde aliũ effectũ,quia pupillaris expreſſa excludit ma-
trem & alios ab inteſtato pupillo ſuccedẽtes:ſed pupillaris
tacita cõtenta ſub vulgari,non excludit matrẽ,vt not. in l.
precibus.nec patrẽ impuberis emancipati, nec aviam, nec
fratrẽ pupilli vtrinq; coniũctũ.ſcđm Bar.in d.l.ii.Sed pu-
pillaris quæ cõtinetur ſub cõpẽdioſa, puta per hæc verba,
quicũq; vel ẽt cõtenta in reciproca,puta io illa,vos inuicẽ
ſubſtituo, bene excludit matrẽ & alios ab inteſtato pupil-
lo ſuccedẽtes.d.l.precibus.Eſt ẽt alius effectus,quis ſucce
dẽs ex pupillari habet omnia bona patris & pupilli vnde-
cunque quæſita,& etiam legitimam debitam iure naturæ
in bonis patris,vt in glo.benefacit glo.in l.i.§.qoi vots.de
ventre inſpi.& l.ſed ſi plures.§.ad ſubſtitutos.niſi in milite
& arrogato,vt hic in glo.

n Et eſt ratio,qa poſtquã pupillus adiuit hæreditatem pa
tris,non dicuntur amplius bona patris, ſed filii, & dicitur
effectũ vnũ patrimoniũ,iuxta glo.notab.in l.i.§ veteres.ff.
de acq.poſ.nimirũ cũ ſit vnũ patrimoniũ ſi in totum ſucce-
ditur per ſubſtitutum.Et per hoc poſſet attentari quod gl.
iſta in principio male dicat, dum dicit, quod ex ſubſtitu-
tione pupillari ſucceditur nedum in bonis pupilli; ſed
etiam patris, nam videtur non eſſe verum, cum adi-
ta hæreditate per pupillum, et præſupponit ſubſtitutio

pupillaris, non dicantur amplius bona patris niſi large.
o De hac ratione vide latius per Bellonum.
p Hæc ratio non placet Bellono, qui aliam dat cócludētē.

1 ☞ *Filiis mente captis pater poteſt ſubſtituere ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, & hæc ſubſtitutio dicitur exemplaris.*
2 *Exemplaris ſubſtitutio conuenit in duobus cum pupillari, & in uno inter ſe differunt.*
3 *Subſtitutiones comprehenſe in ſubſtitutione breuiloqua, ſunt tacite.*
4 *Aliquod dicitur expreſſum dupliciter.*
5 *Pupillaris ſubſtitutio expirat adueniente pubertate.*
6 *Quare dicatur ſubſtitutio exemplaris.*
7 *Pupillaris ſubſtitutio claudi pōt ad minus tēpus quam ſit pubertas.*
8 *Pupillaris ſubſtitutio non poteſt fieri ultra pubertatem.*
9 *In quibus ſubſtitutio exemplaris conuentiat & diſconueniat a pupillari, late.*
10 *Exemplaria ſubſtitutio duplex.*
11 *An breuiloqua ſubſtitutio ſit ſpecies ſubſtitutionis, ſicut uulgaris & pupillaris.*
12 *Quid ſubſtitutio compendioſa, quæ alio nomine dicitur breuiloqua.*
13 *Quare dicatur compendioſa.*
14 *Quis ſit effectus ſubſtitutionis compendioſæ.*
15 *Quæ ſint uerba obliqua, directa, & communia.*

§. **Q**Va ratione. Exemplaria ſubſtitutio,
quę ad exemplum pupillaris fuit introducta, fieri poteſt a parentibus, liberis etiam puberibus, eaque expirat adueniente ſanitate, ſicut pupillaris ad-
1 ueniente pubertate. h. d. Not. i. quod † qua ratione
promiſſum eſt parentibus ſubſtituere pupillariter liberis impuberibus, eo, quia propter defectum ętatis teſtamentum conficere non poſſunt: eadem ratione per-
a miſſum eſt parentibus ſubſtituere liberis puberibus[a]
b mente captis,[b] quia propter defectum ſuę mentis teſtari non poſſunt, nec ſibi de hærede prouidere. Si tamen aliquis eſſet pupillus & mente captus, non poſſet ei ſubſtitui exemplariter, ſed pupillariter, attento uitio naturæ quod conſiſtit in ętatis defectu, non attento uitio
c accidentali,[c] quod conſiſtit in mente captis, arg. in l. qui habet. §. 1. ff. de tutel. Item not. quod exemplaria ſubſtitutio fuit adinuenta exemplo pupillaris. Item no.
2 quod † exemplaria ſubſtitutio conuenit in duobus cum pupillari. Primum, quia ſicut pupillaris fit pupillis & mente captis, quibus utroque caſu non ualentibus teſtari, de hærede prouidetur. Item quemadmodum pupillaris expirat adueniente pubertate, hæc quoque fini-
d tur[d] adueniente ſanitate: quia[e] utroque caſu mente ca-
e pti quondam & pupilli ſuſcipiunt habilitatem conficiendi teſtamentum. Diſcrepant autem in alio, quia pupillariter cuicunque poteſt ſubſtitui: exemplariter autē certe perſone ſunt ſubſtituende, ut liberi mente capti. l.
f fratres, l. humanitatis. C. eod. In fin. glo. exemplum.[f]
g ibi, quinque genera.[g] melius feciſſet glo. ut dicunt Doctores primo diſtinguere duo membra: quia ſubſtitutionum quędam ſunt directę, quędam obliquę. Directarum quoque quinque ſunt genera, ut ſequitur. Ibi,
3 l. cum in teſtamēto. §. 1. No. glo. quod † uulgares[h] ſub-
h ſtitutiones comprehenſe in hac ſubſtitutione breuiloqua, uos inuicem ſubſtituo, ſunt tacite: & idem tenuit glo. in l. in teſtamento. C. de teſta. milit. Gloſ. autem in l. Lucius. ff. eod. dicit quod ſunt expreſſe. Pro quarum
4 concordia dicite ex mente Bart. quod † aliquid eſſe expreſſum ſumitur dupliciter. Uno modo expreſſum generalibus uerbis, & hoc modo dicantur expreſſe: quia hæc uerba, Uos inuicem ſubſtituo, ex eorum generalitate comprehendunt uulgares, & ita intelligatur glo. in d. l. Lucius. & probatur in d. l. fina. C. quod cum eo. Alio modo intelligitur expreſſum uerbis ſpecificis, & hoc caſu hæ uulgares non dicuntur expreſſe, ſed tacite. & ita loquitur hęc glo. probatur in l. quia tacita. de hęred. inſtituen. Sed indubitatum eſt id quod gloſſ. poſuit

de tacita uulgari, quæ comprehenditur in expreſſa pupillari, quia illa omni reſpectu tacita appellatur. Ibi,
5 huius. Not. ex glo. † quod pupillaris ſubſtitutio expi-
i rat adueniente pubertate.[i] Sed dubium eſt, quid de uulgari tacita, quæ comprehenditur in expreſſa pupillari, an illa expiret adueniente pubertate. Uidetur quod nō, quia uulgaris ſolum expirat hęreditate adita. l. poſt aditam. C. eo. & ita uidetur tenere gloſſ. in l. lex Cornelia. ff. eod. Contrarium uidentur tenere Doctores dicentes, quod ſicut expreſſa uulgaris non expirat adueniente pubertate, ita tacita uulgaris clauſa ſub ea. l. ſi quis ita. §. i. ff. eo. l. ij. §. ſi prius. ff. de ſecundum tab. Ego allego. l. iiij. §. fi. ff. de ſer. ruſti. prædio. Ibi, ut hic dicitur.
6 Not. quod † ſubſtitutio exemplaria[k] ideo appellatur
k exemplaria, quia ad exemplum pupillaris fuit inuenta. Sed hæc non uidetur bona, quia ſecundum hoc debuiſſet citius appellari exemplata, quia illud originale ex quo aliud extrahitur uel exemplatur, exemplar dicitur: extractum autem appellatur exemplum. l. i. §. ſi ex duobus. ff. de ſecundum tabu. ergo exemplaria debuiſſet exemplata appellari. Guil. de Cun. reſpondet dicens, quod non eſt curandum de hoc nomine, quia quæſtio nominum pertinacibus relinquitur. not. glo. in rub. ſolu. matrimonio. & in l. ij. C. de conſti. pecu. Sed hęc reſponſio non eſt bona, quia uoluit eam ideo exemplariam appellari, quod ad exemplum pupillaris fuit adinuenta. Unde uos dicite, quod aliquando aliquid extrahitur ab originali, & tunc originale appellatur exemplar, extractum uero exemplatum. Aliquando quid non extrahitur ex aliquo originali, ſed ad eius ſimilitudinem fit, & tūc hoc tale quod fit, poteſt exemplar appellari: & ita loquitur hic. Exemplaria uero ſubſtitutio non extrahitur de pupillari, ſed ad eius fit ſimilitudinem: & tunc tale quod fit, poteſt exemplar appellari, & ita loquitur hic, & l. humanitatis. C. eod. Ibi, l. in
7 pupillari. colligitis duo, † quod licet a lege ſit tributum parentibus ut poſſint ſubſtituere pupillariter uſque ad pubertatem, ſubſtitutio tamen pupillaris poteſt claudi per teſtatorem ad minus tempus. Ex quo infert Bald. quod ſi ex forma ſtatuti ſit tributum Rectori ut poſſit de cauſa cognoſcere aſcendente uſque ad mille, poterit etiam cognoſcere de cauſa minoris ſummę. facit l. dili-
8 genter. ff. manda. Item colligitis ſecundo, quod † teſtator non habet poteſtatem ſubſtituēdi pupillariter ultra pubertatem. Ex quo colligitis, quod teſtator non poteſt prorogare tempus a lege ſtatutum. Unde dicit Bal. quod partes in iudicio non poſſent prorogare tempora appellandi, nec appellationem proſequendi, item nec tempora præſcriptionis. facit l. in pupillari. ff. eod. Bald. in l. centurio. ff. eod. glo. in l. properandum. in prin. C. de iudi. Ibi, ſubſtitui. Uos dicite plenius, ꝙ exemplaria
9 ſubſtitutio conuenit cum pupillari. Primo in cauſa propter quam: quia ſicut pupillo poteſt pupillariter ſubſtitui, quia nequit teſtari propter defectum ętatis, ita mente capto exemplariter poteſt ſubſtitui, quia nequit teſtari propter mentis defectum. Secundo conuenit in effectu, quia quemadmodū per pupillarem ſucceditur pupillo, & ei de hærede prouidetur, ita per exemplariam ſucceditur mente capto, & ei de hærede prouidetur. Itē conuenit in forma uerborum: quia ſicut pupillaris fit uerbis affirmatiuis, ita etiam exemplaria. Item conuenit, quia ſicut pupillaris expirat adueniente pubertate, ita exemplaria adueniente ſanitate, ut hic, & l. humanitatis. C. eod. Sed diſcrepat in multis. Primo in perſo-
l na ſubſtituentis,[l] quia pupillariter ſolus pater poteſt ſubſtituere. l. humanitatis. C. eo. Ratio differentię, quia poteſtas ſubſtituendi pupillariter eſt adinuenta per pun
m cta iuris. inſpecto iure patrię poteſtatis,[m] quo cum mulier careat, ſubſtituere pupillariter non poteſt. §. fœminę, ſupra de adopt. Sed poteſtas ſubſtituendi exemplariter

riter ſuit prodita ex quadam humanitate, miſeratione
& ſanguinis coniunctione. l. humanitatis. C. eodem. in
qua humanitate cum patri ſit par mater, l. furioſo. ff. de
cura. furio. nimirum ſi ita matri ſicut patri hæc poteſtas
tribuitur. Secundo diſcrepat in perſonis quibus ſubſti-
tuitur: quia pupillaris ſolum impuberibus, hæc pube-
ribus fieri poteſt, vt hic. Item diſcrepat in perſonis ſub-
ſtitutis: quia pupillariter quicunque poteſt ſubſtitui:
exemplariter autem ſunt certæ perſonæ præferendæ, &
primo ſubſtituendi ſunt liberi mente capti, ſi extant: ſi
non extant, fratres mente capti: & illis non extantibus
quilibet poteſt ſubſtitui. l. humanitatis. C. eod. Item diſ-
ferunt in tempore: quia pupillaris clauditur intra tem-
pora pubertatis, exemplaria vero clauditur intra tem-
pora ſanitatis, vt hic, & l. ex facto. & l. pupillari. ff. eo.
Item diſcrepat: quia pupillaris fit exhæredato, exem-
plaria autem non. §. non ſolum. infra eodem. l. ij. §.
fin. ff. eod. iuncta l. humanitatis. C. eodem. Ratio
differentiæ: nam cum exemplaria fuerit introducta ex
quadam humanitate, non videtur fretus humanitate
parens qui liberos exhæredat: vnde exemplariter non
potes ſubſtituere. l. ij. & l. Titia. de inofficioſo teſta.
Item diſcrepat, quia pupillaris fuit inuenta iure conſue-
n tudinario [n]. l. ij. ff. eodem. exemplaria fuit inuenta iu-
o re ſcripto. l. humanitatis. C. eodem [o]. Addite quod
10 † exemplaria eſt duplex: vna expreſſa, quæ fit ver-
bis expreſsis: alia autem tacita, contenta ſub vulgari,
11 vt not. in d. l. humanitatis. Ibi. §. 1. Not. quod † bre-
p uiloqua ſubſtitutio [p] eſt tacita ſpecies ſubſtitutionis [q], ſi-
q cut vulgaris & pupillaris, & idem voluit gloſſ. in c.
Raynutius. extra de teſtamen. & in rubri. ff. eodem.
Doctores communiter tenent contra quod breuiloqua
dicitur genus aut ſaltem ſubſtitutionis adiectio. Et idem
dicunt de compendioſa. Mouentur per l. iam hoc iure.
verſic. quòd ius. in verbo, genus. ff. eod. Mouentur
ratione, quia genus eſt quod prædicatur de pluribus ſpe
cie differentibus. l. ſi peculium. ff. de manumiſſ. ſed iſta
breuiloqua complectitur vulgares, pupillares & exē-
plares, ergo eſt genus. Item mouentur per l. iij. §. cui
congruit. ff. de peculio. Ego puto opinio. gloſſ. de iu-
re veriorem: quia quando ex multis ſimplicibus fit
r vnum compoſitum, creatur noua quædam ſpecies. [r] §.
cum quis. ſupra de rerum diuiſione. & l. munerum. §.
mixta. de muner. & honoribus. Sed ex vulgaribus,
exemplaribus & pupillaribus conficitur compendio-
ſa, ergo ſpecies noua appellatur. Ad l. iam hoc iure. re-
ſpondetur, quod ibi ſumitur genus impropriè, prout
eſt prædicabile, & de pluribus numero differentibus.
probatur ibi in verbo tertium, ex quo excludit vulga-
rem ac pupillarem tanquam primum & ſecundum ge
nus, quod eſſet abſurdū ſi propriè genus appellaretur.
Non obſtat quod ſub compendioſa plures ſubſtitutio-
nes comprehenduntur, quia comprehenduntur ſub cō-
poſito, non tanquam ſub genere ſuo. Et ſic concludo,
quod compendioſa & breuiloqua appellantur ſpecies
ſubſtitutionis diſtinctæ: nam appellatur compendioſa,
quia plures ſubſtitutiones: breuiloqua, quia verbis bre-
ſ uibus [ſ] plures ſubſtitutiones complectitur. l. cum in te-
ſtamento. §. 1. de hæredibus inſtituendis. vbi tex. ſecun-
dum Bal. in verſi. breuiter. Appellatur autem recipro-
ca, quia fit hincinde, & nullus eſt exceſſus extremorum
l. iam hoc iure. §. i. ff. eodem, & altero extremorum ex-
cedente vitiatur, vt ibi per Bald. Circa ſubſtitutionem
t compendioſam [t] primo quæro quid ſit. Secundo,
quare ſic appellatur: tertio, quis ſit eius effectus. Ad
12 primum dic, quod † compendioſa eſt illa quæ fit ſub
conditione mortis, vel conditione quę multa complecti-
tur tempora. l. Centurio. l. precibus. ff. & C. de im-
pub. & aliis ſubſtitut. Nam ſiue dicatur, quādocunque
deceſſerit, ſine limitatione tēporis, ſiue dicatur, ſi deceſ-
ſerit infra triginta annos, & ſic cum limitatione tem-
poris: vel cum alia conditione, vt ſi aliquid fecerit vel
euenerit, eſt ſubſtitutio compendioſa, & complectitur
multa tempora, ſcilicet tempus pupillaris ætatis, ſi eſt fa
cta pupillus, & tempus pubertatis. d. l. precibus. & l. cē
13 turio. Ad ſecundum dic, quod † appellatur compen-
dioſa, quia ſub compendio verborum & breuitate
multas complectitur ſubſtitutiones, ſcilicet vulgarem
& pupillarem, & fideicommiſſariam. Et fuit introdu-
ctum hoc nomē Compendioſa, ab Imperatore. d. l. pre
14 cibus. An tertium, † quis ſit eius effectus: vt ſic appa-
reat, an & quando per hanc ſubſtitutionem ſuccedatur
u directo [u], & quando per fideicommiſſum, & quando
mater excludatur, & quando non. Dic, quod aut fit a
milite, aut a pagano. Si a milite, tunc aut per verba di-
recta, aut obliqua, aut communia. Si per verba directa
Vt filio meo impuberi, vel etiam puberi, quandocun-
que deceſſerit talis ſit hæres, tunc valet iure directo, pri-
uilegio militis, vt not. in l. milite. ff. de teſta. mili. Sed ta-
men pupillo moriente in pupillari ætate, ſubſtitutus ca-
pit omnia bona patris & filij: ſed eo moriente in adulta
ætate, capit ſolum bona patris cum fratribus extanti-
bus. d. l. centurio. Fallit tamen quando filius hæres
moritur in adulta ætate, & mater eſt in medio, quia tūc
fauore matris obliquatur, vt tenet gloſſa hic, & in di-
cta lege centurio. Sed tamen Bartolus tenet quod imo
iure directo: ſed ſi ſit per verba communia, vt eſt ver-
bum Subſtituo, tunc ſi mater eſt in medio, & filius
moriatur adultus, bene obliquatur. Tertio caſu quan-
do ſit per verba obliqua, vt eum rogat hæredem reſti
tuere alteri, tunc eſt fideicommiſſaria. l. cohæredi. §. cum
filiæ. ff. de vulga. Quarto caſu, ſi ſit per verba com-
munia, puta, talem ſubſtituo, tunc poſt tempus pu-
bertatis illa obliquatur ſi mater eſt in medio, alias ſem
per valet iure directo. dicta l. precibus. Sed ſi a pagano
v fiat [v], quis ſit eius effectus, diſtingue ſimiliter tria mem
bra: quia aut fit per verba directa, aut obliqua, aut
communia. Si per directa, vt quandocunque deceſſe-
rit, talis ſit hæres, vel talem hæredem facio, tunc valet iu
re directo infra tempus pupillaris ætatis, poſtea nullo
modo. l. verbis. & l. in pupillari. ff. eod. & hoc tenet hic
glo. & tenent communiter Docto. & Ioan. And. in c. i.
de teſta. in vi. licet poſtea in nouella, in d. c. tenuerit op-
poſitum, ſcilicet quod poſt pubertatem obliquetur vt
valeat vt fideicom. de quo dic vt per Bar. in l. centurio.
& Salt. in d. l. precibus. Et hoc etiam quādo per obliqua, ſcili
cet reſtituas, item communia, ſcilicet ſubſtituo. vide vbi
15 ſupra in dicto capi. 1. † Quæ autem ſint verba obli-
qua, quæ directa, quæ communia. Dic, quod directa
ſunt illa, quæ de ſui natura importent vt ſubſtitutus ca
piat de manu teſtatoris, & a ſeipſo, non ab alio: vt eſt
verbum, Hæres eſto. l. eam quam. C. de fideicommiſſ.
& l. omne verbum. C. commun. de leg. vt eſt verbum,
te hæredē facio, vt hic in glo. Obliqua ſunt per quę ſub-
ſtitutus capit de manu alterius, vt eſt verbum, reſtituit.
l. cohæredi. §. cum filiæ. ff. eodem. Item verbum, detur,
vt l. fundi Trebatiani. de vſufruct. leg. & verbum,
redditur. l. verbum reddendi. de verborum ſignific.
Communia vero, quæ ad vtranque ſignificationem:
vt verbum, ſubſtituo, peruenit, pertineat, habeat Bar. in
d. l. centurio, &c. & hæc omnia ponit Bart. in d. l. centu
rio. In dubio autem ſubſtituo debet interpretari vt va
leat iure directo magis quam obliquo, vt dicit text. in
x c. ſi pater. de teſtamen. in vi. Gloſſ. infirmatur. [x] ibi,
l. nec ei. Et eſt ratio, quia tunc impeditur arrogatus non
ſolum ex defectu ætatis teſtari, ſed ex alio defectu, quia
eſt ſubiectus alterius poteſtati, cui per dationem pupil-
laris ſubſtituti potuit prouideri, vt ſupra dixi in princip.
y In fin. gloſſ. [y] Ratio horum caſuum eſt: nam cum
annullatur principale, conſequenter & pupillare, quod
eſt ac-

eſt acceſſorium, vt probatur in dictis iuribus, & in l. quod per manus.ff.de iur.codicil. & habetis gloſſ. ſimilem in l.pupillari.ff.eo. Sed uos addite alium caſum quo finitur ſubſtitutio pupillaris,hoc eſt, taxato tempore a teſtatore.l.ex facto.§.item quęro.ff.eo. Adde alium caſum,quando in pupillo malitia ſuperauit etatem, & ea etate filium generauit.ita habetur & not.in l. ex facto. ff,eo. quia non eſt veriſimile pręferre extraneum ſubſtitutum nepoti ex filio poſtea nato.

ADDITIONES.

a Dic melius vt per Bar.in d.l.ex facto.in verſi.ſed quęro iuxta hoc.& contrarium eius quod iſte hic vult.Glo.iii.circa medium,dum circa exemplariam dicit, hoc etiam minoribus fit,ego ſentit quod etiam maioribus. & ita hanc glo. ponderat hic Io.Fab.quem ante non videram,& eum omnino vide,ponderantem ad hoc tex.hic in verbo,& ſi puberes ſint.tamen text. indicio meo non poſſet ſtare implicatiue, quia implicaret caſum magis dubitabilem, contra gloſſ.in l.illud.ff.ad legem aquil.& gloſſ.in l.quod ſi minor.§.reſtitutio.ff.de minor.

b Hoc verbum,mente captis,capitur large,vt per Bello.

c Vide quod per iſtam rationem accidentis vult Bello. in tract. rubricæ . ff. de offic. eius vbi tractat de delegato ab ordinario:& eundem hic,qui latius diſtinguit hunc caſum.

d Quomodo debeat intelligi quod finiatur,vel infirmetur, vide hic Bello.nu.9.

e Et rationem pulchram ponit Iuriſconſultus in d.l. ex facto.Et adde quod eodem modo finitur exemplaria per ſuperuenientiam liberorum.d.l.ex facto.Ex quo poſſet inferri ad quæſtionem Bar.in d.l.ex facto.an ſi poſt legitimationem filii naturalis tantum , naſcantur filii legitimi poſsit ſuccedere legitimatus vna cum legitimis.

f Et ita facit glo.noſtra in c.Raynut.in verb. ſi abſque liberis.extra de teſta.Et iſta glo.licet non diuidatur per Doct.eo,quia de ſe ſatis diuiſa videtur, tamen ego diuido illam in tres partes principales. In prima infert ex tex. In ſecunda ponit intellectum & diſtinctionem ſubſtitutionum per quinque genera. In tertia & vltima diſtinctionis membra in ſpecie proſequitur declarando.Secunda ibi, vnde vt plene de his.Tertia & vltima ibi,prima.ſ. vulgaris &c.Rurſus tertia principalis ſubdiuiditur in quinque particulas, prout quinque genera ſubſtitutionum in ſpecie declarat. Partes per ſe patent.

g Hoc verbum genera,capitur pro ſpeciebus:& an he omnes ſubſtitutiones differant ſpecie,vide Bellonum in princip.gloſſ.hic.

h De hac vulgari expreſſa & tacita tradit hic late Bello.

i Quid in vulgari contenta in pupillari,an expiret eodem tempore,Bello.hic.nu.17.

k Adde ꝙ circa hanc exemplariam ſex quęri poſſunt: primo,quid ſit:ſecundo,quotuplex:tertio, quibus verbis fiat: quarto,a quibus:quinto,qui debent inſtitui.ſexto, a quo diſcordet exemplaria a pupillari . Circa primum dic quod talis ſubſtitutio eſt illa quæ fit furioſis vel mente captis.l. ex facto.ff.eod.puta, filium hæredem mihi facio & ſi antequam ad ſanitatem perueniat decedat,talem ſubſtituo.Tacita eſt,quæ continetur in expreſſa vulgari facta furioſo.argu.l.ſi prędicta.ff.de reb.eo.Vel que continetur expreſſa pupillari facta filio furioſo,vel mente capto impuberi in poteſtate: nam intra tempora pubertatis valet vt exemplaris.l.centurio. ff.eod.& ita tacita non excludit matrem, ſicut nec excludit tacita pupillaris, ratione paritatis quam habent adinuicem.Dic,quod iſta fit illis perſonis quæ propter morbum ſibi prouidere nequeũt,puta furioſis , quibus ſimiliter datur curator.§.ſed mente captis.ſupra de curatoribus.Adde tu quod non in omnibus conuenit cum pupillari,niſi in his caſibus in quibus reperitur concordari in d.l. humanitatis.C.eod.Ad quintum dic, quod hæc ſubſtitutio fit a parentibus tam maſculis quam fœminis,ſcilicet patre,matre,auo &c.d.l.humanitatis. Quid autem ſi pater furioſo filio ſubſtituit vnum,& mater alium, quis præfertur? Dic ſecundum Bart. in d.l.ex facto. quod ſi eſt in poteſtate patris filius, ipſe ſubſtitutus patris habet paterna bona, & aliud matris habet materna. Si vero non eſt in poteſtate, tunc habent prout ſupra, ſed diuidunt aduentitia equaliter. Ad ſextum dic,quod debent inſtitui primo liberi furioſi,ſecundo fratres &c.vt hic in gloſ.Ad vltimum in quibus diſcordet,dic vt hic in glo.

l Differentias inter pupillarem & exemplarem ponit hic Bello.nu.18.cum ſeq.

m Ex qua reſultat alia differentia:quia pupillaris fit conſtitutio in poteſtate:ſed exemplaria non, quia fit a matre. Non tamen fit a matre quæ tranſiret ad ſecunda vota, imo facta,eſt nulla quia aucuparet filios vt darent ſecundo marito.l.lex quæ tutores.in fin.C.de adminiſt.tut.l.iii.ff.eod. de inoffi.teſtamen.

n Adde quod in exemplaria non poteſt quis exhæredari quin habeat legitimam:& ſi ſibi confertur & ea non ſatisfacit,poteſt agere ad ſupplementum.l.humanitatis.ſupra alleg.iuncta l.omnino.C.de inoffi.teſtamen. Adde alias differentias,quia exemplaria expirat liberis procreatis ab iſto furioſo , niſi teſtator illos inſtituiſſet vel ſubſtituiſſet.d.l. humanitatis.ſed impubes non procreat filios.argum.ſupra de nup.§.i.Item diſcrepat quia in pupillari pupillus poteſt adire cum authoritate tutoris.§.ſed neque.ſupra de authorit.tuto.ſed in exemplaria curator furioſi debet petere bonorum poſſeſ.ſecundum tab.l.cum hæres inſtitu.ff.ad Trebel.Item differunt,quia hæc fit & ante pubertatem & poſt, illa ſolum ante.l.ſi ita.ff.eo.

o An autem filius poſsit ſubſtituere patri furioſo exemplariter,ſicut econtra? Dic quod non , quia hoc non reperitur iure cautum licet poſsit filius dare curatorem patri furioſo,l.is qui.ff.de tut.& cur.dat.ab his.

p An autem hęc ſubſtitutio contineat ſubſtitutiones expreſſas,vel tacitas,vt ſic appareat quis ſit eius effectus, an per illas excludatur mater & venientes ab inteſtato? Dic quod ſubſtitutiones contente in reciproca ſeu breuiloqua ſunt expreſſe verbis generalibus,& non ſpecialibus: & iſta generalis expreſsio eſt ſufficiens ad excludendum matrem & alios ab inteſtato venientes , vt tenet gloſſ. ff. eodem.l.Lucius.

q An hæc breuiloqua ſit ſpecies ſubſtitutionis,vide Bello. ſupra in prin.glo.

r Hac ratione mixtum imperium facit nouam ſpeciẽ, Bel. lib.iii.ſupput.c.v.

ſ Quare dicatur breuiloqua.Dic,quia fit breuibus verbis. l.Lucius.ff.eo.Et reciproqua appellatur,quia repeticio fit vnius ad alterum.l.iam hoc iure . ff.eod. & de iſta habetur in l.hæreditatem.C.eo.& in d.l.Lucius.Et fit per hec verba,inuicem vos ſubſtituo.vel per hæc,Vter eorum viuet alteri ſuccedat.nam per iſta verba, vter &c.comprehenditur tacita vulgaris.l.Titius & Seius . de hæredib. inſtituen.Et dic ꝙ iſta ſubſtitutio breuiloqua continet aliquando duas ſubſtitutiones tantum vulgares:vt quando fit duabus perſonis impuberibus quia vna erat impubes, alia non, ſed pubes.d.l.iam hoc iure.Quandoque continet duas pupillares tantum puta quando fit duobus pupillis exhæredatis,vt infra.in.§.non ſolum quandoque continet quatuor , duas pupillares & duas vulgares,vt quando fit duobus impuberib. in poteſtate exiſtentibus inſtitutis.d.l.Lucius.ff.eo.Quandoque continet octo,puta duobus impuberibus ſubſtitutis inuicem pupillariter, ſi dicat poſtea quandocunque decedat inuicem ſubſtituo:quia continet quatuor fideicommiſſarias.d.l.Lucius.

t Ad euidentiam vltime partis glo.dum tractat de compendioſa,præmitte,quod paganus non poteſt ſubſtituere directo poſt aditam hæreditatem . C. de impub.niſi pupillo vt ſupra in princ.huius tit.Et puto eſſe rationem, licet pactũ non inueniam:quia poſtquam hæres adiit hęreditatem,effectum eſt proprium patrimonium hęredis,ita ꝙ non dicitur amplius teſtatoris,iuxta glo.nota.in l.i.§. veteres.ff.de acqui.poſ.& l.in hæres per ſeruum.& ibi dixi.ff.de acquir. hær.Si ergo teſtator poſſet ſubſtituere poſt aditam , certe diceretur ſubſtituere in rebus alienis, & ſic facere teſtamẽtum de rebus alienis,quod eſt impoſsibile,iuxta tex. illum reputatum ſingularem in l.ſicut.§.venditionis.ff.quib.modis pigno.vel hypo. ſol. arguendo a ſpeciali.Iſtud fallit in pupillo ratione de qua in tex.ſupra eo.tit.in prin. Intellige prædicta,quod non poſsit poſt aditam hęreditatem ſub-

ſtitui

ſtitui directo, ſed bene per fideicommiſſum. Et ſi dicis, nonne in fideicõmiſſo militat ratio prædicta: quia in bonis alienis quis non poteſt grauari. Reſpondeo, quod ideo permiſſum fuit olim quod fideicommiſſu poſsit grauari, quia olim non grauabatur neceſsitate præciſa, neque etiam cogebatur adimplere: nam nemo inuitus poterat cogi præſtare id de quo rogabatur, vt dicit text. infra de fideicommiſſ. hæred. in princip. Secus in ſubſtitutione directa, quæ bene erat onus præciſum. Item præmitte, quæ vtilitas ſit quod ſubſtitutio directa valeat iure directo, vel iure fideicommiſsi: quas vtilitates ponit Barto. & ibi alii, in l. precibus. C. de impube. & aliis ſubſtitu. Item præmitte, quod verborum quędam ſunt obliqua, quædam cõmunia: & quod verbum, Subſtituo, eſt verbum commune, vt tradit Barto. in l. centurio. in quinta quæſt. princip. Item præmitte, cur dicatur compendioſa, & an compendioſa ſit propria ſpecies ſubſtitutionis, & dic vt per Barto. in d. l. centurio. Et ſi diceres, quæ differentia eſt inter breuiloquam & compendioſam, cum breuiloqua dicatur, quia ſub breuitate verborum multas ſubſtitutiones complectitur: & compendioſa, quia ſub breui compẽdio verborum multas ſubſtitutiones comprehendit? Dic quod breuiloqua comprehendit ex parte vtriuſque ſubſtituti, compendioſa ex parte vnius tantum, ita quod non requiritur repetitio vel reciprocatio. Et ad rationem meam ſupraſcriptam vide aliam meliorem, quam infra proxime ſcribo: & differentiam quã proxime dixi, ponit Bald. in l. precibus in princip. Sed aduerte ad rationem quam ſcripſi, quare poſt aditam nõ poſſit directo ſubſtitui: puto quod non ſit bona, quia ſequeretur quod hodie non poſſet poſt aditam per fideicõmiſſum ſubſtitui: quod tamen eſt falſum, cum hodie in fideicommiſsis grauamen imponitur cum præciſa neceſsitate. Vnde cogitaui aliam poſſe aſsignari rationem: quia ex quo ſemel eſt effectus per aditionem hæres, non poteſt amplius deſinere eſſe hęres. l. & ſi ſine. §. ſed quod Papinia. ff. de mio. Si ergo diceremus aliũ poſſe ſubſtitui directo, ſequeretur quod duo eſſent directo hæredes, & conſequenter domini in ſolidum, quod eſt impoſsibile. Non ſic eſt quando quis ſubſtituitur per fideicommiſſum, quia pupillus remanet directo hæres, ſecundus per fideicommiſſ. & ſic vtiliter.

• Quomodo ſuccedatur ex compendioſa, diſtingue vt per Bello. hic, qui præmittit quæ dicantur verba directa & obliqua: nu. xxi. cum ſequen.

v Rationem differentiæ inter militem & paganũ ponit hic Bello. nume. xxv.

x Ad totam hanc glo. vide Bellonum, qui adducit rationes in ſingula concluſione.

y Et dum glo. hic dicit, Item ſi naſcatur poſthumus teſtatori, poſſet dupliciter intelligi. Primo, quod cum per natiuitatem poſthumi præteriti rumpitur teſtamentum patris, rumpitur & pupillaris ſubſtitutio. Iſte non eſt bonus intellectus, cum gloſſ. debeat intelligi ſecundum leges quas allegat: intelligitur ergo ſecundum l. ſi pater filium. Addite aliũ caſum, ſcilicet quando filius cui eſt datus ſubſtitutus pupillaris tẽpore mortis teſtatoris non reperitur in poteſtate teſtatoris, cum tantum eſſe tempore teſtamenti: nam expirat pupillaris l. cohæredi. §. cum filiæ. ff. de vulg. & pupil.

1 Dictio, quodammodo, eſt nota improprietatis.
2 Valet teſtamentũ in quo vulgaris & pupillaris ſubſtitutio facta eſt.
3 Non ſolum filiis natis, ſed naſcituris ſubſtitui poteſt pupillariter.
4 An pupillaris ſubſtitutio dicatur vnum teſtamentum, an vero pars paterni teſtamenti.
5 Dominus non poteſt vendicare ſuum tignum iniunctum alienis edibus.

§. IGitur. Ex §. Igitur. nota, quod teſtamentum pupillare quoad quid dicitur vnum, quo vero ad aliud duo appellãtur. Nota, in verbo, quodammodo, quod † dictio quodammodo [a], eſt no-
a
1 ta improprietatis. concord. l. in ſuis. de liberis & poſthumis. Nota, in verbo, tanquam, quod quando pater ſubſtituit pupillariter filio, perinde habetur ac ſi filius teſtamentum condidiſſet. Non tamen intellexeris, vt aliqui dixere & male, quod pater ſubſtituendo pupillariter dicatur filio teſtari nomine filij: quia cum filius in virtute propriæ perſonæ non poſsit teſtari, non poterit etiam per alium: ſed pater dicitur teſtari nomine proprio, in virtute poteſtatis a lege ſibi tributæ. Et per hoc tolluntur multa contraria quæ poſſunt fieri in hac materia. ita notat Bartol. in l. ij. ff. eodem.

Not. in verbo, earum. quod hæreditas eſt facta cauſa fabricandi teſtamenti: quod verum dicite de cauſa materiali, non autem efficienti vel finali. Nota in verſic. ſin autem quis. tutius eſſe pupillo vt vulgaris ſubſtitutio fiat in principio teſtamenti, pupillaris fiat in fine: & caueatur in princip. ne viuo pupillo aperiatur, ne parentur inſidiæ contra vitam. Sed dicet quis, videtur quod hæc litera non procedat: nam ſi quidem loquimur in teſtamento nuncupatiuo, nõ procedit, quia omnia palam teſtibus eſſe debent, ita quod adeo erit nota vulgaris ſicut pupillaris. l. fina. ſupra de teſtamen. & l. hac conſultiſsima. §. per nuncupationem. C. eodem Si autem loquamur in teſtamento in ſcriptis, non videtur poſſe procedere. Nam cum teſtamentum reuoluatur, ſigilletur & ſignetur, non poteſt aperiri quin totum aperiatur. Solutio. Dicunt Doctores quod pars prima ſignabitur per ſe, & pars inferior per ſe. vnde inter primam partem & ſecundam, debet eſſe ſpatium magnum vacuum. Et ſi dixeris, ſed ſic magis caute gereretur, ſi in duabus ſcripturis fieret teſtamentum. Reſpondent Doctores nequaquam. Nam cum eſſet incognitum in qua eſſet facta vulgaris, & in qua pupillaris, poſſet a caſu in prima pupillarem aperire,
a contra ſalutem pupilli. Ex §. iſtud. not. † valere teſtamentum in quo vulgaris & pupillaris ſimul eſt facta. Et fuit ratio dubitandi, quia videbatur non valere, quoniam parabantur inſidiæ contra pupillum. Ra-
b tio decidendi fuit [b], quia non eſt veriſimile patrem voluiſſe eum pupillariter ſubſtituere de quo diffidat. ſi tamen defendere contigerit, ſerua legis conſilium. Item not. ex §. non ſolum. quod non ſolum pupillis inſtitutis, verum etiam exhæredatis pupillariter ſubſtitui
c poteſt. Et fuit ratio dubitandi [c]. Nam cum pater ſubſtituit pupillariter, fungitur officio pietatis & humanitatis, cui eſt aduerſa exhæredatio filij. l. Titia, & l. ij. de inofficioſo teſtamento. vnde quadam ratione contrarietatis videbatur teſtamentum non valere. Et fuit ratio decidendi, quia licet teſtator exhæredauerit filium tamen non fuit denegandum beneficium eidem, ſed alio capite prouidendum: quia inconuenientia non ſunt multiplicanda. l. ratas. C. de reſcinden. vend. pro-
3 batur in l. i. §. i. ff. eodem. Finaliter not. † non ſolum iam natis, ſed naſcituris pupillariter ſubſtitui poſſe. concordat. l. ij. §. i. ff. eodem. Ratio, quia poſthumi hoc caſu habentur pro natis, ex quo etiã de hærede prouidetur. l. qui in vtero. ff. de ſtatu hominum. In fi.
4 gloſſ. in verbo duo. Dicite plenius, quod † teſtamentum pupillare dicitur vnum reſpectu cauſæ efficientis, hoc eſt teſtatoris, qui in eſt vnus. Secundo dicitur vnum reſpectu cauſæ formalis, quia vna ſolennitas ſufficit pro paterno & pupillari teſtamento. l. patris. ff. eod. Tertio dicitur vnum patris & filij teſtamentum, cum habet vnam formam & vnam rationẽ ſubſiſtentiæ, quia non poteſt ſubſiſtere pupillare, ſi paternum non tenuerit. §. liberis, infra eo. & l. ij. & l. ſed ſi plures. §. ſi ex aſſe. ff. eo. Quarto dicitur vnum reſpectu iuris accreſcendi, q habet ita locum, ſicut habet locum vno condito teſtamento. l. qui patri. de acquiren. hæredi. Dicuntur autem duo, quia duæ ſunt hæreditates, vna patris alia filij, vt hic. Item dicuntur duo, quia duobus prouidetur de hærede, patri ſcilicet & filio. Item dicuntur duo ratione facultatis, repudiandæ hæreditatis. l. ſi filius qui patri. de vulga. & pupilla. Item dicuntur duo, quia duobus

bus temporibus poſſunt confiti. l. ſi quis eum. §. fina.
ff. eod. In gloſſ. ſuper verbo lino. ibi, vendicaret do-
minus. Hæc communiter reprobatur, quia dominus
ſ non poſſet vendicare: † nam quemadmodum ratione
publicæ vtilitatis inhibetur domino vendicare tignum
proprium iniunctum edibus. l. 1. de tigno iniuncto. ita
fauore vltimæ voluntatis, in quo verſatur publica vti-
litas. l. vel negare. ff. quemadmo. teſtamen. aperian.
Prohibetur ergo dominus vendicare chordulam, ſiue
linum ne pupillaris ſubſtitutio in præiudicium verta-
tur. In fin. habent aliqui, quod hoc conſilium eſt pro-
ditum contra imperitos ſubſtitutos, non autem contra
peritos. Pro cuius declaratione oppo. & videtur quod
d hoc conſilium de quo in litera, parum proſit pupillo [d].
Nam ſtatim atque vulgariter ſubſtitutus videbit vul-
garem ſubſtitutionem factam in principio teſtamenti,
nonne ſciet quod in ſubſtantia comprehenditur tacita
pupillaris, ex qua ſe vocatum intelliget? ergo non eſt
opus claudere in inferiori parte pupillarem. l. nam hoc
iure. ff. eod. Dicunt Doctores id quod vulgo dicitur,
quod in vulgari expreſſa ineſt tacita pupillaris, hoc ſi-
bi vendicat locum quando omnes partes teſtamenti
ſunt apertę, nec de pupillari quid eſt diſpoſitum. Se-
cus quando omnes partes mandato teſtatoris non ſunt
apertę, quia tunc lex non ſubaudit tacitam pupillarem,
ne eius ſubauditio ſit fruſtratoria: quia fruſtratoriæ
e tacite lex prouidit, vbi expreſſe prouiſum ſit a teſta-
f tore. l. filio. ff. eod. [e] Gloſſ. in verbo omne. [f] Glo.
g in verbo ſubſtitutum. [g]

ADDITIONES.

a Bellonus lib. iiii. ſupp. c. xix. ou. xvii.
b Vide Bello. de hac ratione lib. v. ſuppn. c. vi. vbi ponit in-
tellectum l. fi. C. de pact.
c Hæc ratio non placet Bello. quia non eſt generalis, ideo
ipſe aliam dat: quem vide.
d Contra conſilium poſitum in §. ſi autem opp. Nam vult
ſubſtitutionem pupillarem eſſe fiendam clandeſtinæ, ne pu
pillus inſidiis ſubiiciatur: & poſtea vult vulgarem eſſe fien-
dam palam. Certe videtur in vulgari eſſe idē: quia vt ſubſti
tutus ex vulgari admittatur, inſidiabitur vitę pupilli. Sed
reſponde, quod pupillaris ſubſtitutio non pōt habere locū
niſi vno caſu, ſcilicet ſi pupillus moriatur in pupillari æta-
te: vnde vt ſubſtitutus admittatur, inſidiabitur vitæ pupilli.
Vulgaris autem cum poſsit habere locum in multis aliis ca
ſibus præter caſum mortis, ſubſtitutus non inuitatur ad inſi
diādum vitæ ipſius pupilli. Vel dic ꝙ vulgaris ſtatim adita
hæreditate expirat: & ſic per aditionem quam ſtatim poteſt
facere pupillus, & maxime cum beneficio inuentarii, ceſſa-
bit omnis ſpecies vulgaris ſubſtito. & conſequenter præ-
ſumptæ inſidiæ: ꝙ non eſt in pupillari ſubſtitutione quæ du
rat etiam poſt aditam.
e Reliquas glo. quas iſte non legit, expedias vt per Bello.
f In glo. in verb. omne. Vide Io. Fab. hic, quā Ang. de Are.
hic nō intellexit. Et aduerte ꝙ ſol. iſtius gl. ſatis poſsit pro
cedere quatenus loquitur ibi tex. de emancipato: ſed quate
nus loquitur de exhæredato, nullum ibi eſſet priuilegiū mi
litis, & conſequenter illa ſol. non poſſet procedere. Et ſi di-
ceres, prout aliqui hic dicunt, ꝙ ibi erat filius exhæredatus
& emancipatus ſimul, oſtendo ꝙ iſtud non ſit verū: quia ſic
fuiſſet res inepta tanquam de extraneo. l. quidam cū filiū. in
prin. ff. de verb. obli. Et ſi diceres, ꝙ ibi eſſet res apta conſi-
derato modo prædicto, oſtendo ꝙ iſtud ſit impoſsibile: nam
contra teſtamentum militis non habet locum cōtra tab. ꝙ
ego probo. ratione viua, quamuis in ſpecie tactum non me-
minerim me legiſſe. Nam vt filius fuit exheredatus a mili-
te rite, & clarum eſt ꝙ exhęredatio non datur contra tab.
Aut fuit præteritus, & tunc aut ignoranter, & teſtamentum
eſt ipſo iure nullum. l. ſicut. & l. ſi cum vel in vtero. C. de te
ſta. mili. ergo non competit contra tab. Iſta non eſt bona cō
ſequentia, imo tunc proprie competit contra tab. Aut ſcien
ter, & tunc pręteritio habetur pro exhæredatione, dictis iu
ribus: ergo cōpetit contra tab. ſicut optimo ſimili dicimus

in teſtamento fœminarum, quarum etiam præteritio habe-
tur pro exhæredatione. l. illud. §. ad teſtamenta. ff. de contra
tab. Vnde ergo aliter reſpondeo ad l. miles ita. §. exhæreda
to. hic alleg. in glo. ꝙ ibi loquitur in exhęredato de per ſe,
& in emancipato de per ſe. quatenus loquitur de emancipa
to, ſto cum ſolutione gl. hic. Dum vero loquitur de exhære
dato, dico quod ſi loquitur in ſubſtituto pupillari dato a
pagano filio exhęredato, tunc in totum admittitur propter
regulas iuris, quia ſicut paganus ipſe non poſſet decedere
pro parte teſtatus &c. ita non poteſt facere ꝙ filius eius pu
pillus: ſed quia hoc bene facere poſſet miles, l. ſed & ſi plu-
res. §. ad ſubſtitutos. ff. eo. & notant doc. ſupra in prin. huius
tit. in gl. patri idcirco nimirum ſi ſubſtitutus tantum admitti-
tur ad bona ab eo prouenientia. d. §. exhæredato, ꝙ etiā mul
to magis eſſe debebit in pagano, niſi regulæ impedirent.
g No. glo. hic poſitam in verb. ſubſtitutum. in fi. ꝙ licet im
pubes non poſsit exhæredari, quia non poteſt committere
cauſam ingratitudinis. l. ſi quis in ſuo §. legis. de inoffi. teſt.
fallit quando eſt impubes doli capax, qui poteſt committe
re omne delictum præter adulterium, & ideo ēt poteſt eſſe
ingratus. l. ſi minor. ff. de adult. Proximus autem pubertati
eſt vt in exemplo ſupra de inut. ſtipu. §. pupil.

1 ℞. *Pater non poteſt pupillariter ſubſtituere filio ſuo, niſi ipſe ſibi te-
ſtamentum conficiat.*
2 *Quomodo pater ſubſtituat filio exhæredato pupillariter.*
3 *Qui non habet bona, non poteſt facere teſtamentum.*
4 *Donatio omnium bonorum præſentium & futurorum, non valet.*
5 *An appellatione hæredis contineatur hæredis hæres.*
6 *Subſtitutio compendioſa facta verbis communibus, valet omni tem-
pore vt fideicommiſſaria.*
7 *An ſubſtitutio compendioſa facta verbis directis, expiret adueniente
pubertate.*

§. Liberis autem. Pater filio pupillariter ſubſtituere non poteſt,
a niſi teſtamentum ſibi conficiat [a], & annul
lato teſtamento patris, annullatur pupil-
1 laris ſubſtitutio. h. d. Not. i. † non poſſe
parentem pupillis ſubſtituere liberis niſi ſibi quoque fa
ciat teſtamentum. Nam teſtamentū pupillare pars eſt
& ſequela teſtamenti paterni. cōcor. l. ij. §. 1. ff. eo. c. ſi pa-
ter. extra de teſta. lib. vi. Ex quo habetis, ꝙ acceſſorium
regulatur ſecundum ſuum principale, & pars ſecundū
totum. concor. l. quod per manus. de iure codici. Item
not. ꝙ nullitas quæ influit in teſtamentum paternum,
influit & in pupillare, & illud reddit nullū. Not. in verſ.
vel ſingulis liberis. impuberibus pupillariter ſubſtitui
poſſe, quo caſu ſingulis de hærede teſtamentario pro-
uidetur. Item & nouiſsimo morienti, quo caſu ius legi-
timarum hæreditatum inter eos conſeruatur. concor. l.
vel ſingulis. ff. eod. Item not. ꝙ pupillariter ſubſtitui
poteſt expreſſa perſona ſubſtitut, ac etiā ſub oratione in
b definita vel vniuerſali. cōcor. l. qui liberis. §. hęc verba [b].
ff. eo. No. ex verſi. maſ. vſq; ad pubertatē. & maſcu-
lis & fœminis pupillariter ſubſtitui poſſe. No. pupil-
c larem ſubſtitutionem euaneſcere [c] & finiri adueniente
d pubertate [d], quia euentus pubertatis pręſtat conficien-
di teſtamenti facultatem inſtituto, vnde non. æget pro-
uiſione teſtatoris. l. ij. ff. eod. Not. extraneo inſtituto,
impuberi directo ſubſtitui non poſſe, nec etiam puberi
per fideicommiſſum: tamē ſubſtitutio facta tenet. In
e fin. glo. [e] primo colligitur, † ꝙ quando pater ſubſtituit
2 pupillariter filio inſtituto, debet pro forma ſibi prius
teſtamentum conficere. Si vero ſubſtituere velit filio
exhæredato, poteſt vel in primis ſubſtitutionem face-
re, vel de teſtamento prouidere: & idem tenet glo. in
d. l. ij. in §. prius, & ſequitur Bar. & communiter Doct.
ratione tali: nam quando filius inſtituitur licet prius ſibi
ſubſtituatur, iſta peruerſio ordinis in formam verborū
poteſt reduci ad ordinem intellectus, hoc modo: Si fi-
lius meus hæres erit, & in pupillari ætate deceſſerit,
Caium ſubſtituo, filium hæredem inſtituo. Iſta peruer-
ſio

ſio poteſt aperte ita reduci, vt prius filius inſtitutus videatur,& poſtea ſubſtitutio facta. Sed quando ſubſtitutio fieri debet exhæredatio, peruerſio verborum nõ poteſt reduci ad ordinem intellectus, quia non poteſt in intellectu ordinari vt filius inſtitutus dicatur, qui eſt exhæredatus. Vnde dixere Petr.& Bald. aut inſtitutio fit in vno eodemque teſtamento in quo filius inſtituitur vel exhæredatur, & non eſt tunc via quid præcedat, an inſtitutio,an ſubſtitutio,an vero exhæredatio.d. l.ij.§.fina.quia in his quæ eodem actu geruntur, verba tranſpoſita idem ſignificant.l.quidam.de pec.leg.l.ſi ita quis. de hæred. inſtitu. Aut ſubſtitutio fit in vno actu, inſtitutio.vel exhæredatio in alio, & tunc prius debet præcedere inſtitutio vel exhæredatio, & ſequi ſubſtitutio:& ita loquitur.l.ij. tamen prima eſt communior,&
f ſa. pro ea.l.cum quidam. de libe. & poſthu. [f] In fin.
g gloſſ.in verb.non valeat.[g] vos addite,in authen.ſi qua
3 mulier,C.de ſac.ſan.ecc.Ex quibus colligitis, quod qui non habet bona, non poteſt condere teſtamentum : de quo in d.l.conficiuntur. & d. l. eius. Item probatur a definitione teſtamenti, Teſtamentum & vltime voluntatis noſtre iuſta ſententia de eo, &c.Ecce quod ponuntur in definitione teſtamenti veluti materia, vt dixi ſupra de teſta.in prin.Probatur ex diffinitione hæreditatis:hereditas eſt ſucceſsio in vniuerſum ius quod habuit defunctus. Si ergo defunctus nullum ius habuit,teſtamentum eſt nullum,regula iuris,hæreditatis. In contrarium facit l.hereditas.ff.de pet. hær. & l. qui ſoluendo. de hæred.inſtit. Vos dicite pro concordia: Aut quis non habet bona nec actu nec potentia, & tunc teſtamentum non poteſt conficere ex defectu materię.& ita loquuntur iura allegata prius. Aut quis non habet bona actu,ſed potentia habere poteſt & tunc teſtamentum conficere poterit,& ita loquuntur alia iura . Ex
4 quo dixit Bartol.† ꝙ licet non valet donatio omnium bonorum præſentium & futurorũ,tamen donatio pręſentium tantum valet: quia poſteriore caſu etiam toleratur facultas teſtamenti conficiendi,de quo in l. ſtipulatio hoc modo,de verb.oblig.& Bald.in rub. de acq.
h hęred. In fin.glo.[h] in verb.ſingulis. dicite, ꝙ ideo ibi inducitur tacita ſubſtitutio,quia grauatus erat vltimus reſtituere totum fundum quem reſtituere non poteſt, nec in eo grauari,niſi a teſtatore ex ſubſtitutione voca-
5 tus eſſet. In fi.glo.in verb. extiterit. Not. † appellatione hęredis,non continetur hæres hæredis, ſed ſolum qui ſemel fuit hęres ex teſtamento ex perſona ſua. Cui ſententie obſtare videtur l.fina. C. de hæredi. inſtituen.
i l.ſciendum.de verbo.ſignificatio. Vos dicite,[i] aut verbum. Hæres, profertur a teſtatore aut a lege. Primo caſu intelligitur ſolum de primo hærede vt hic. Ratio,quia cum verbum hæres,profertur a teſtatore, profertur ratione cuiuſdam affectionis,quæ non extenditur ad hæredem hęredis, quia circa incognita non cadit affectio. l. ſi fuerit. cum l.ſequen.& §.fin.de leg. iij. Et hoc verũ niſi alter actus valere non poſsit d.l.fin.de hære. inſtit. Poſteriore autem caſu extenditur ad hęredem hęredis vſque in infinitum.ita loquitur d.l.ſciendum. Ratio,nã quando lex profert verbum hęredis , non profert ratione alicuius affectionis:vnde conſideratur proprium ſignificatum quod eſt,vt omnes poſsint complecti, ita dic te ex mente Doc. In glo.fideicommiſſum.§.ſi ve
k ro.[k] Not.† ꝙ ſubſtitutio compendioſa facta verbis cõ
6 munibus,valet omni tẽpore vt fideicommiſſaria.et idẽ tenuit glo. in d.l. precibus. & eſt cõmunis opinio licet aliqui dixerint ꝙ intra tempora valeat iure directo, poſt tempora vero iure fideicõmiſſi : ſed dicatis vt ibi.
7 In fin.not.† ꝙ ſubſtitutio compendioſa facta verbis directis,expirat aduenien te pubertate. Aliqui dicunt ꝙ non expirat , ſed obliquatur : de quo in l. verbis ciuilibus,ff.eo,& in d.l.precibus. Addite ꝙ vbicunque poſſunt verba adaptari,& directe ſubſtitutioni & fideicõmiſſarie,ſemper interpretatur vt ſubſtitutio directa locum habeat. Bald.allegat glo.in d.l.verbis.ff.eo.allego tex.in c.ſi pater.extra de teſtam.lib. vi.

ADDITIONES.

a Ao autem pater poſsit facere teſtamentum filio pupillo,ex interuallo dierum & horarum poſt ſuum teſtamentum? Dic quòd ſic, ſed tunc non ſufficiunt ſolennitates poſite in teſtamento patris,ſed denuo requiruntur. Item tunc teſtamentum paternum debet præcedere, non ſequi l. ſi quis quem in teſtamento ſuo.ff.eo.& dic vt per Bar.in d.l. patris & filii. Et facit hic tex.pro & contra,ad quæſtionem illam, nunquid ille qui in eodem libello accuſauit plures,& non probauit,& ſic incidit in pœnam ſtatuti dictantis, ꝙ pro qualibet accuſatione non probata accuſans condemnetur, debeat condemnari vna an pluribus. Et facit quod pluribus, de quo per Bartol. in l.libellorum.§.quòd libelli.ff.de accuſ.

b Item not.in verb.qui & ſcripti ſunt hæredes.tex.ſingularem contra deciſionem Bar.in l.qui liberis.§.hæc verba. ff.eo.vt ibi dixi,quamuis nemo eum ponderet.

c Adde ꝙ iſtud procedit etiam ſi longius tempus adiectũ ſit.l.pupillari.ff.eod.& ſi minus tempus adiectum eſſet , ẽt finiretur ſubſtitutio pupillaris minori tempore quam pubertate: puta ſi eſſet datus ſubſtitutus,ſi infra decem annos moriatur. tex.eſt quem Ang.hic reputat ſingularem , in l. ſi ita quis.ff eo.& glo.hic allegat.ſic no.ꝙ ſi ſubſtitutio eſſet facta hoc modo,ſi pupillus deceſſerit infra decẽ annos, Titium ſubſtituo, & ſi infra quatuordecim,ſubſtituo Caiũ: quod ſi moriatur infra octo annos Titius admittitur, quia per ſpecialem prouiſionem temporis derogatur generali. caſus eſt in l.ex facto.§.item quæro.ff.eod.& Ang. hic quem vide.

d An requiratur ꝙ tota dies vltimi anni ſit finita, Bellon. infra.§.maſculo.

e Dic latius qd debeat præcedere vt Bello.hic diſtinguit.

f Quæro,an inſtitutus in primo teſtõ,& ſubſtitutus pupillo,poſsit adire hęreditatẽ pupilli,& repudiare paternã,dic ꝙ ſic,qñ paternũ eſſet cõfirmatũ per verã adiſionẽ alicuius cohæredis,vel propter exiſtentiã ſui hæredis,alias nõ quia valet nec paternũ nec pupillare.l.ſi filius qui patri.ff.eo.

g Iſta gl.magiſtraliter diuiditur in tres partes . In prima intelligit tex.duobus modis.In ſecunda per modum limitationis remouet cõtrariũ ad tex.noſtrũ.In tertia & vltima per modum notabilis remouet aliud cõtrariũ ad iſtũ text. Secũda ibi,itẽ hęc ſunt vera.Tertia & vltima ibi,itẽ no.hic ꝙ de alienis.Et ad vltimã partẽ gl.adde aliũ caſum ſingularẽ in l.ſicut.§.venditionis.ff.quibus mod.pig. vel hyp. ſol. Et ad gl.dum allegat l.cũ hic ſtatus.§.ſimiles.poſſet eſſe dubiũ:quia aut iudex in ſententiã reſeruat militi bona ſuper quibus poſsit teſtari,& non dicetur teſtari de alienis. Aut iudex nulla bona reſeruat.& tunc cũ omnia ſint applicata fiſco,quid operabitur ꝙ poſsit teſtari?Et ſi diceres,quo ad bona futura.iſtud eſt contra d.§.ſi miles.vbi dicit de caſtrẽſibus iam donatis vxori,& ſic pręteritis.Cogita.Sed reſpõde & clare quod iudex ibi non reſeruat bona , ſed reſeruat teſtamenti factionem.

h Circa l.Titiæ.§.Seia.ꝙ gl.adducit ꝓ ſol.vide Bello. hic.

i De hac materia vide latiſsime Bellon.lib. iiii. ſuppu.c. xvi.& eundem hic plene examinantem hanc glo.

k Poſt.male intelligit glo.vt oſtendit Bellonus.

TITVLVS XVII.

Quibus modis teſtamenta infirmentur.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt quemadmodum teſtamenta firmentur:uerum quia nihil adeo eſt firmũ quin rumpatur.§. nuptias. in authen.de nup.ideo ex ordine uidendum erat , quemadmodum teſtamenta firmata infirmentur , ſiue rumpantur: ideo bene intitulatum fuit , quemadmodum teſtament infir.*

Teſtamentum

1 *Teſtamentum nullum non poſſe rumpi aut irritari.*
2 *Dictio, quaſi, eſt nota improprietatis.*
3 *Teſtamentum prius tollitur per poſterius.*
4 *Quando ſcriptura plura continet capitula, ſufficit illud edi quod facit pro parte libellante vel petente.*
5 *Quomodo per adoptionem & arrogationem rumpatur vel non rumpatur teſtamentum.*
6 *Quando iudex ſemel iudicauit functus eſt officio ſuo.*
7 *Ex ſententia appellationis naſcitur actio, non autem ex prima ſententia confirmata.*

a TEſtamentum. Non ſummatur a, ſed primo diuiditur in duas partes. In prima ponitur dictũ, in ſecunda illud declaratur. Secũda ibi rũpitur aũt. Illa ſecunda ſubdiuiditur in duas. Nã in prima tractat ſicut teſtamẽta rũpãtur, in ſecũda, quẽadmodũ irritentur. Secunda ibi, alio. Item ſecunda ſubdiuiditur in duas. Nam in prima tractat ſicut teſtamẽta rumpantur arrogatione filij. In ſecũda tractat quemadmodum rumpantur confectione ſecundi teſtamenti. Se-
1 cunda ibi, poſteriore quoque. No. primo, † teſtamẽtum
ab initio nullũ non poſſe rumpi aut irritari, quia omnis
ruptela præſupponit validitatẽ ſubiecti. l. nam & ſub cõ
ditione. §. rumpendo. de iniuſto rup. teſt. c. ad diſſoluen-
dum. extra de ſponſ. impube. Item not. teſtamentũ iu
b re factum, ex poſt facto rumpi aut irritari.[b] No. tunc
demũ rumpi teſtamẽtum, cum nõ mutato ſtatu teſtato
ris, ius teſtamenti vitiatur. Qualiter autẽ irritetur, vide-
bitis & dicetur in §. alio. infra eo. Itẽ no. arrogatione
filij, veluti & natiuitate, rũpi teſtamentum. Item no.
2 ꝙ † dictio, quaſi, eſt nota improprietatis. concor. l. retro
ff. de cap. & l. in ſuis de liberis & poſthumis. Itẽ not.
c in §. poſteriore[c] ꝙ † teſtamentum prius factum tolli-
3 tur per ſecundum[d] nec refert an ex ſecundo adeatur hę-
d reditas necne, dummodo tale fuerit ꝙ adiri potuerit. l.
e cum in ſecundo. de iniuſt. rup.[e] No. in verſ. ſed ſi quis
priore. ꝙ teſtamentum ſecundum in quo aliqui in certis
rebus ſunt inſtituti, tollit primum. Ratio, quia detracta
mentione rerum efficiuntur hæredes inſolidum. l. i. §. ſi
ex fundo. & l. ex facto. de hæred. inſtit. Sed tamen quia
teſtator in ſecundo teſtamento voluit vt primum vale
ret, tenebuntur his rebus retentis. aut quarta retenta, aut
ſuppleta, ſi illæ res non aſcendant ad quartam, cætera
bona inſtituto in primo teſtamento, iure fideicommiſ-
ſi reſtituere. cõcor. l. ſi quis priore. ad Treb. Item not.
4 in verſi. cum aliud. ꝙ † cum ſcriptura continet plura ca-
pitula, ſufficit ſolum edi illud ꝙ faciat ad propoſitum pe
tentis ſiue libellantis. concor. d. l. ſi quis priore. & habe-
tur in l. i. ff. de eden. quia ſufficit poſtulanti edi partem.
In fi. gl. in verb. rumpitur. diſtinguite quatuor mem
5 bra. Aliquando † teſtator arrogat illum quẽ in primis
nec inſtituerat nec exhęredauerat, & tunc teſtamentum
vitiatur, vt hic, & l. certum de libe. & poſthu. Aliquan-
do teſtator arrogat illum quẽ in primis inſtituerat nec
exhæredauerat, & tũc teſtamentum non vitiatur, quia
inſtitutio præcedens ſuſtinet teſtamentum. l. filio. §. fi. de
lib. & poſth. Ex quo dicunt Doc. ꝙ ſi teſtator in aliqua
parte bonorum inſtituerat monaſterium, poſtea illud
ingreſſus fuerit, non rumpitur teſtamentum: de quo in
auth. ſi qua mulier. C. de ſac. ſanct. eccl. Aliquando teſta
tor exhæredauit filium, & poſtea illum emancipauit, &
dehinc arrogauit, & tunc teſtamentum non vitiatur,
quia arrogatio quæ præceſſit ſuſtinet teſtamentum: nec
iſte dicitur nouus filius, ne imagine naturæ veritas oc-
cultetur. Ex quo colligitis, ꝙ quando veritas opponi-
tur fictioni, illa prævalet nec dicitur iſte filius tranſlatus,
ſed redditus. Ex quo dicunt Doct. ꝙ ſi aliquod caſtrum
exiuit de dominio principis, poſtea redierit in domi-
nium, ſtatuta ante facta non rumpuntur, nec banna tol
luntur. Aliquando & quarto fuit exhæredatus extra-
neus, poſtea arrogatus, & tunc annullatur teſtamentũ:
quia exhæredatio fuit inepta in ipſo extraneo & nulla,
& ideo non prodeſt ad teſtamentum ſuſtinendum. l. nõ
putauit. §. ſi quis emancipauit. de contra tab. ſa. l. quidã
cum filium. de verbo. obli. In glo. rumpitur. ibi, hæredi-
tas. Hęc opi. approbatur. Nec obſtat l. ſancimus. in ver-
bo contraria. quia ibi argu. non eſt ſumendum a ſenſu
oppoſito: quia reſultaret prauus intellectus. l. conuenti-
culam. de epiſco. & cleri. In fin. eſt ratio differentiæ:
6 nam † quando iudex ſemel iudicauit functus eſt officio
ſuo, vnde ſi poſtea iudicat, iudicat vt non iudex, ſed vt
priuatus: & ideo ſecunda ſententia nulla, & prima te-
net. Sed quando quis condidit teſtamentum, non eſt
omnino functus officio teſtandi: ideoque ſi de nouo fue
rit teſtatus, ſecundum tenet, & primum tollitur, vt hic. fa
cit l. cum hic ſtatus. §. i. ff. de do. inter vir. & vxo. l. iij. §.
fi. de adim. lega. In fi. glo. in verbo exiſtere. Non ob-
e ſtat[e] hæc l. quia ibi ſecunda venditio erat penitus inua
lida. vnde per eam non tollitur prima. At hic ſecundum
teſtamentum erat mero iure validum, vnde licet ex eo
non adeatur hæreditas, tamen tollitur primum. In fi.
7 glo. priore colligitis, ꝙ † ex ſententia lata in cauſa appel
lationis, oritur actio, non autem ex prima confirma-
f ta[f]. pro quo facit iſte §. vbi agitur ex ſecundo teſtamen
to confirmante. §. diſponit. in authen. de nupt. l. ſi quis
priore. ad Trebel. Præterea, nonne prima ſententia fuit
extincta per appellationem? l. ij. in fin. ad Tertullian.
ergo ex ea velut extincta non oritur actio. l. qui rea. §.
aream. de ſolu. Præterea iudex appellationis eſt maior
iudice cauſæ principalis. l. eos. & ibi not. C. de appellat.
ergo ex eius ſententia orietur actio, velut lata a maiore
iudice. arg. in l. finalibus. ff. fin. reg. In contrarium alle-
gatur l. chirographus. in fin. ff. de admin. tuto. Vos dicite,
aut prima ſententia confirmatur per negligentiam
partis, & tunc ex ea prima oritur actio. aut confirma-
tur per ſententiam iudicis ad quem appellatum eſt, & tũc
oritur actio ex ſecunda. ita eſt glo. in l. eos. C. de appell.
quæ probatur ad literam in l. iurti. §. i. ff. de inſa. Glo.
g expreſſum.[g] clara eſt.

ADDITIONES.

a Imo poteſt ſic ſummari, teſtamentum iure factum rum
pitur per agnationem filii adoptati vel arrogati. h. d. vſque
ad §. poſteriore. Et diuide iſtum titulum principaliter in
duas, vt hic per Io. Fab. quę diuiſio eſt melior cæteris. Et ad
uerte, quia tex. iſte in prin. debet intelligi, quãdo quis ado-
ptatur ab auo paterno vel materno, quo caſu fit trãſitus pa
trię poteſtatis, alias nõ rũperetur teſtamentum. l. fi. ver. ſed
ne articulũ. C. de ado. Et ideo hic male colligitur illud no-
tabile, ꝙ eſt dare caſum in quo ille qui non eſt in poteſtate
eſt ſuus, vt adoptatus: quia loquitur de tali adoptato quĩ
trãſeat in poteſtatem. Et præmitte ad euidentiã, ꝙ differen
tia eſt interruptum & irritum, vt eſt tex. in l. i. ff. de iniuſt.
rup. & in §. alio. infra eod. Quo præmiſſo diuide hunc titu-
lum in duas partes principales. In prima ponit quibus mo-
dis teſtamentum rumpatur. In ſecunda, quibus modis
irritetur. Secunda incipit in §. alio. Et ita etiam diuidit
Ioan. Fab. hic.
b An ſit dare remedium quod quis poſſit facere teſtamen-
tum irreuocabile, vide Bart. ponentem plura in l. ſi quis in
principio teſtamenti, de lega. iii. & inter alia, quando fa-
ceret per modum venditionis: puta, volo illud teſtamen-
tum valere, & non volo reuocare, & nunc vendo & trado
tanto pretio, quod confiteor accepiſſe: de quo etiam vide
Bal. in l. ſi ita legatum. §. ille ſi volet. de legat. i. & eundem
in c. i. §. idem ſacramenta. poſt gloſſ. de pace iura. firm.
& Cyn. hoc idem vult in l. i. C. de ſacroſanct. eccleſ. & ibi
per repetentes. adde etiam no. Io. And. in regula, ꝙ ſemel
placuit. & etiam ibi per Dy. de reg. in vi.
c Addo in verſi. ſed ſi quis. §. poſteriore. Limita hunc §.
in caſu. l. hac conſultiſſima. §. ſi quis autem. C. de teſta.
& in

& in caſu ſingulari.l.ſciendum in fi.C.de teſta.& aliter, vt hic per Ang.de Are.& aliter vt hic per Io. Fab. & aliter p eundem in. §.ſeq.in verb. teſtatoris. Sed has limitationes ponit glo.in §.ex ea autem.& ibi reſeruo. Item no.ex hoc eodem.§.poſteriore. quod ſi in ſecundo teſtamento ſit aliquis inſtitutus ſub conditione, quod tollitur primum teſtamentum:& licet deficiat conditio,non tamen reconualeſcit primũ teſtamentum.Et puto quod ſic ratio,quia actus vltimarum voluntatum non poteſt ſtare in ſuſpenſo, ergo ad eorum validitatem vel inualiditatem non poſſunt ſtare in ſuſpenſo.l.ſi.in fi.ff.communia præd.

d Quæritur in caſu.§. ſed ſi quis poſteriore.ex quo teſtamento aget primus hæres inſtitutus vt reſtituatur hæreditas ſibi,an ex primo,an ex ſecundo? Dic quod ex ſecundo, quia agetur ex confirmante:ſicut dicimus de ſententiis appellationis confirmante primam ſententiam : nam petitur executio vigore ſecundæ,& non vigore primæ, vt not.in l. furti.§.ſi.ff.de his qui no.infa.& l.eos.C.de ap.& l.tale pactum.§.qui prouocauit.de pac.No.ex §.poſteriore. ꝙ pluribus teſtamentis diuerſo tempore factis,vltimum derogat omnibus aliis.quod ſecus eſt in ſententiis, quarum prima tenet,& non vltima,vt hic in glo.et ratio in ea ponitur,quia eſt functus iudex &c.ſed facto vno teſtamento non eſt ablata poteſtas teſtatori aliud condendi, quia nemo poteſt ſibi imponere legem de qua reſilire non licet.l. ſi quis in prin. teſtamenti.de leg.iii.No.ſecundo iuncta gl.in verb. exiſtere.quod ad hoc vt vltimum teſtamentum tollat primum, non eſt neceſſe quod ex eo fuerit adita hæreditas,ſed ſufficit quod fuerit ſolenne, & quod ex eo hæreditas potuerit adiri per hæredem ſcriptum,licet ipſe noluerit adire. Fallit tamen in aliquibus caſibus,in quibus, licet vltimum teſtamentum fuerit minus ſolenne, nihilominus ſecundum non tollit primum: vt in milite, cuius teſtamentum eſt inualidum de iure cõmuni,ſed validum iure militari, quod tollit primum de iure cõi validum.ff.de iniuſt.teſt.l.ii. Secundo fallit,ſi primum teouit iure militari,& ſecundum factum a milite de iure cõi non fuit perfectum, quia tunc et tollitur primum.l.eius militis.§.militia miſſus.ff.de teſta.milit. Fallit tertio, quando in primo ſolenni erant ſcripti filii hæredes.l.hac conſultiſſima.§.ſi quis autem. C.de teſta.Fallit quarto,quando in ſecundo inualido teſtator declarauit non velle valere primum validum iam per lapſum decennii factum.l.ſancimus.C.de teſtam. ſecus ſi non eſſet lapſum decennium poſt hanc declarationem, vt infra eo.§. pe.& ibi glo.Fallit quinto,ſi in teſtamento minus eſt adiecta clauſula codicillaris, ſi non valet iure teſtamenti &c. quæ clauſula inducit reuocationem venientium ex teſtamento,& confirmatur per aditionem venientium ab inteſtato. Secus ſi teſtator dicat,caſſans & irritans omne aliud teſtamentum: quia cum talis caſſatio ſit facta in ſecundo teſtamento inualido, non tenet non tantum teſtamentum ſed etiam caſſatio,ſecundum Bar.in l.ſi mater.ff. de leg.iii.

• De reuocatione teſtamenti vide Bello.conſi.xxix.nu.xi. vbi etiam an donatio reuocetur per ſequens teſtamentum.

e Vel melius ſolue vt hic per Io.Fab. & Ang.de Are.quia ſol.Chri.dum dicit,ꝙ ſecunda venditio erat penitus inualida,eſt contra caſum l. Iulianus.§. ſi quis a pupillo. ff. de act.emp.Primum iſta ſolu.Chriſtoph.eſt contra l.legatum ſub conditione.§.fin.hic alleg.in glo.vbi actus a principio non valebat,nec etiam ex poſt facto, & tamen tollitur.Et aduerte dum glo.colligit ex iſto tex.ꝙ id quod valet rumpitur per id ꝙ minus valet:illud non valet ex eo,quia nõ fuit adita hæreditas:ſed certe nec ex primo, vnde non eſt verum quod primum magis valeat quam ſecundũ. Sed dic quod alio modo colligitur in alio caſu, quando in ſecundo teſtamento inſtitutus fuit hęres ſub conditione quæ deficit,quod non eſt in prio.Item aduerte, quod dum gl. opponit de l.ſi filius qui in poteſtate.& ſoluit contra ſol. ſuã eſt terribilis tex.in l.ſi duobus.§.ſi prius.ff.de contra tabu. vide pro ſo.l.ibi Bar.& late Tortum in l.hac conſultiſſima.§. ſi.C.de teſta.

f An agi debet ex ſnīa confirmante vel ex confirmata,vide in d.l.eos. & plene in l.i.ff.de re iudi. & C.de epiſ. aud.l.ſi quis legatum.& C.de appel.l.præcipimus.§.is qui.

g In glo.expreſſum.In fi.dum dicit quod legata ex vtroq; teſtamento præſtantur,quia nemo ad eam aduertit;tu aduerte,quia forte hoc eſt contra caſum.d.l.ſi.in fin.niſi iungas illum tex.in verſi.ſed teneri. Licet poſſes dicere ad iſtũ tex.quod hic voluit prius teſtamentum valere,ibi in d.l.ſi. noluit prius teſtamẽtũ valere,ſed illos tantũ eſſe hæredes.

1 *Capitis diminutione teſtatoris irritatur teſtamentum.*
2 *Aliud eſt teſtamentum eſſe nullum,& irritum eſſe.*
3 *Decet Imperatorem eſſe ſubnixum legibus.*
4 *Facilius tollitur actus ſubnixus iure ſingulari quam iure communi.*

§. ALio quoque. Teſtamentũ iure factũ, capitis diminutione teſtatoris quantumcunq; minima irritatur. Et teſtamenta aliqñ dicuntur nulla ab initio, aliqñ rupta, & aliquando irrita ex poſt facto. Et commodiſſimũ eſt ſingulas cauſas nominibus proprijs appellari.h.d. No.primo,teſtamentum iure factum capitis diminutione irritari. Et poteſt ſuaderi ra

a tione [a].nam † cum teſtator patitur capitis diminutionẽ,
1 peruenit ad eum caſum quo teſtamentum nunc perficere non potuiſſet.l.eius.§.i.& l.qui in poteſtate.ff.de teſta.ergo actus annullatur.l.pluribus.§.ſi placet. de ver
2 bo.obli.& l.exiſtimo.eo.tit. Item no.quod † proprie ea teſtamenta dicuntur nulla,quorum ab initio iure deficit ſolennitas. Ea autem proprie irritari, quæ ab initio fuerunt valida, ſed mutato ſtatu teſtatoris eorũ ius fuit vitiatum. Ea vero rumpi dicuntur,quorum ius vitiatur retento ſtatu teſtatoris, vt fuit viſum ſupra in princ.late tamen ſumpto vocabulo. Et quæ nulla ſunt irrita dicũtur,& quæ rumpuntur & econtra. Item not.eſſe cõmodiſſimum ſingulas cauſas proprijs nominibus appellari concor.l.Labeo.§.ſi.de ſup. leg. Not.ex verſ. non tamen. ꝙ ex teſtamento irritato per capitis diminutionem teſtatoris,poteſt peti hæreditas iure prætorio ſi tempore mortis liber & ſui iuris teſtator effectus fuerit. Et hic eſt vnus ex caſibus in quo dicunt Doct.fuiſſe neceſſariam prouiſionem prætoris ad obtinendam hæreditatem propterea ꝙ hæc hęreditas aliter non potuiſſet obtineri, cum iure ciuili teſtamentum eſſet factum irritum. Not.in §.ex eo.ita demum per ſecundum teſtamentum tolli primum, ſi ſecundum fuerit iu

b re factum & in totum perfectum. [b] Not.teſtamentum imperfectum appellari nullum. No.in.§.eadem ꝙ teſtamentum in quo Imperator eſt hæres ſcriptus,ut

c durior aduerſarius [c] alicui pars tenui,non præſtat facul

d tatem iuris obtinendi hæreditatem. [d] Eodem modo ſi teſtamentum aliqua careat ſolennitate. Not.rationem,

3 quia † licet Imperator ſit legibus ſolutus, decet tamen illum iuri eſſe ſubnixum, vt hic,& l.digna vox.C.de legibus cum ſimil. In fi.glo.in verb. diminutionis.dicite ꝙ duo ſunt caſus. Primus, quando ille qui cognouit ſe hæredem ſcriptum in teſtamento,teſtatorẽ inopia laborantem non alimentauerit, imo illum paſſus eſt fame necari. Secundus eſt caſus, quando teſtatorem ab hoſtibus captum non redemit, tunc indignatione quadam hæredis,teſtũ viribus vacuatur propterea ꝙ hæ

e reditas ex eo non aditur. [e] In fin.gloſ. in verb.fuerit communiter approbatur. Sed nunc dubitatur, quot teſtibus debuit huiuſmodi voluntatem declarare, Glo.in d.§.teſtamento.dixit coram quinque. Idem dixit glo.in l.i.C.de codi.cuius opinio firmatur per l.ſi.C.eo.tit. Gl. autem in l.hæredes palam.§.ſed ſi notam. de teſta.dixit ſufficere voluntatem declarari coram duobus: quę opinio ſuadetur ex l.vbi numerus ff.de teſtibus. Doctores

f dicunt quinque eſſe neceſſarios [f], & pro concordia harum glo.ita diſtinguunt: Aut loquimur de voluntate valida & declaranda,& tunc duo teſtes ſufficiunt: ita loquitur gl.in.§.ſed ſi notam. Aut loquimur de voluntate inutili facta declaranda,& tunc quinq; requiruntur, quia huiuſmodi declaratio non ſtat in meris terminis declaratorijs, ſed ſapit naturam cuiuſdam diſpo-

ſitionis. In glo. perfecte, ibi, mutatione. No. conſiliũ, ꝙ illi qui volunt mutare teſtamentum, ita ut eius mutatio ad raros vel paucos perueniat, ſi decennium fuerit trãſcurſum, poſt primum coram tribus reuocari faciat.

4 Ibi, primum. Ratio eſt, † quia facilius tollitur actus ſubnixus iure ſingulari, quam iure cõi. l. iiij. in princi. de fideicom. lib. §. quia vero veriſimile. in auth. de nõa le.

Ibi, l. ſi filius. Et ratio eſt, quia quando cauſa inteſtati aſſumit cauſam teſtati, validior efficitur. l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto. C. de teſta. Ibi, l. ij. Et eſt ratio, quia potentior eſt actus facti, quam actus verbi. l. de quibus. & ibi no. ff. de legi.

ADDITIONES.

a Iſtam rõnem impugnat per ea quę dicit hic Io. Fab. & maxime circa finem. Sed aduerte, quia contra hunc text. poſſet opponi de. §. in extraneis. infra de hære. quali. & diff. & l. ſed in conditione. §. ſolemus. & l. ſi alienum. §. in extraneis. ff. de hære. inſti. vbi media tempora non nocent hæredi. Cogita de ratione diuerſitatis. Et potes colligere rationem diuerſitatis ex his quæ dicit iſte in ſimili, §. ſi cui fundus. infra de lega. quia defectus qui eſt in cauſa efficienti non eſt purgabilis, quia eſt cauſa potẽtiſsima: defectus autem qui eſt in cauſa ſuſcipiente, bene eſt purgabilis, vt ibi per eum.

b Ratio quia nihil dicitur factum cum quid ſupereſt ad agendum, vt hic & l. pen. C. ad Sylla. quod eſt verum in his quę ſunt de formali ſubſtãtia. d. l. pe. Secus in his quæ ſunt de ſubſtantia materiali. l. an inutilis. ff. de acceptil. Item ſecus in maleficiis. l. quiſquis. C. ad l. Iul. maie. concor. l. ii. ff. eo. de iniuſt. rup.

c Adde ad hunc tex. notata. in l. cum allegas. & ibi pulchre Bar. C. ne fiſcus vel reſpub. per quem tex. ſemper dubitaui, nunquid valeat donatio facta fabricæ domicilii Mediolani ſi fiat propter litem quam habet donatarius. Cogita, quia hoc non reperio tactum: vide Bar. in l. i. ff. de ali. iudi. mut. cau. fac. & quę ibi dixi.

d Ab extra contra tex. oppo. in quantum dicit in fi. quod ſi Imperator inſtituatur vt durior perſona in litigando aduerſario pararetur, ex tali teſtõ hæreditas non aditur: vnde op. de l. ex hoc edicto. §. hæredem. ff. de alie. iud. mu. cau. fa. Sol. ibi loquitur quãdo fuit inſtitutus cauſa litis aliter quã princeps, quia tunc bene põt hæreditas adiri, qa plura ſunt honeſta inferioribus, quæ ſunt inhoneſta ſuperioribus: dignitas. n. aggrauat delictum. l. præsbyteri. C. de epiſ. & cle. & iſta eſt glo. in l. fi. in prin. ff. de hære. inſtit. Finaliter inducitur hæc litera in argu. ad quæſtionem. Epiſcopus fecit conſtitutionem, ꝙ nullus præsbyter ludat ad tabulas ſub pęna excõicationis: aliquis ludit cum epiſcopo, an ipſe vel epiſcopus, vel neuter, vel vterque ſit excõicatus? Vr ꝙ epiſcopus non ſit excõicatus quia inter excõicatum & excõicantem debet eſſe differentia c. fin. extra de conſti. cum ſi. Cum igitur non ſit excõicatus, ergo nec alter ratione correlationis. l. i. C. de euptes. In contrarium facit, quia decet epiſcopum obedire conſtitutioni ſue. vt hic. Præterea epiſcopus poteſt eſſe excõicatus veluti luſor & delinquens, & poteſt excommunicari ab ipſo veluti ab epiſcopo. l. fiſtulaa §. i. de contrah. emp. & quæ habentur in l. ii. de ſtipu. ſeruo. de qua quęſtione dicere vt in l. digna vox. C. de legi.

e Vel etiam in fauorem exiſtentis in infirmitate, cum inſtitutos poſt proteſtationem ſibi factam negligit curam de eo habere, quod teſtamentum irritatur quo ad hęredes inſtitutos quia filii priuantur hæreditate, & applicatur cuicũque extraneo habenti curam de eo, licet remaneat firmum quantum ad alia, vt in auth. liberi furioſi. de epiſ. aud.

f Addo in quantum ſupra dicitur, Doc. dicunt quinque eſſe neceſſarios. vide doc. in l. ſi quis filio exhæredato. §. pe. ff. de iniuſ. rup. irri. te ſta. & ibi ponunt de eo qui captus eſt ab hoſtibus poſt teſtamentum factum, an reuerſus reconualidet teſtamentum ipſo iure an non.

TITVLVS XVIII.

De inofficioſo teſtamento.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt quemadmodum teſtamenta ab initio ualida, ipſo iure infirmentur a lege, uerum quia nonnunquã teſtamenta infirmantur ab homine per ſententiam propoſita querela inofficioſi teſtamenti, ideo uiſo quibus modis teſtamenta infirmentur, ſequitur uidere de inof. teſta.*

1 Liberis præteritis aut inique exhæredatis competit querela inofficioſi.
2 Parentibus præteritis aut inique exhæredatis competit querela.
3 Etiam adoptiuis competit querela.
4 Poſthumus hodie non poteſt exhæredari.
5 Vt filii excludantur querela, ſufficit illis aliquid relinqui.
6 An ſublata ſit differentia emancipationis & patriæ poteſtatis quantum ad querelam.
7 Querela inofficioſi teſtamenti nõ poteſt adiri ante aditã hæreditatẽ.

QVia plerumque. Liberis inique præteritis vel exhæredatis competit quærela aduerſus teſtamentum paternum: & eodẽ modo parentibus aduerſus teſtamenta liberorum, ac etiam fratribus & ſororibus, ſi turpes perſonæ fuerint inſtitute. & hoc locum habet tã in liberis naturalibus & legitimis, quam in legitimis tantũ. h. d. Ibi, exhæredant: hoc refertur ad lineã maſculinam. Ibi, uel omittunt. hoc
a refertur ad lineã femininã.[a] Ibi, liberorũ, ſi inique pręteri
1 ti vel exhæredati fuerint a liberis. No. primo, † liberis inique præteritis vel exhæredatis, competere quærelam inofficioſi teſtamenti. Et in quantũ dicit litera de liberis præteritis a matre vel linea feminina, hoc ideo dicit, quia ibi præteriti habentur pro exhæredatis. §. mater. ſupra de exhære. lib. In quantum loquitur de exhæredatis, recte refertur ad lineã maſculinã. Item no. ꝙ
2 † parentibus inique pręteritis vel liberis exhæredatis cõpetit quærela inofficioſi teſtamenti. concor. l. nam & ſi parentibus. ff. eo. Item no. ꝙ ita demum fratribus & ſororibus cõpetit quęrela aduerſus teſtũ fratris & ſororis, qñ turpes perſone fuerint inſtitute, quæ ſcilicet laborarent infamia iuris vel facti, vel irrogata per iudicis ſententiam. ꝙ verũ limitate in fratribus & ſororibus vtro
3 que parente coniunctis. l. fratres. C. eo. Itẽ no. ꝙ † nõ ſolum liberis naturalibus & legitimis competit querela, verum & legitimis tantum, ſi fuerint arrogati vel adoptati ab auo materno, ſecundum quod diſponitur in l.
4 cum in adoptiuis. C. de adop. Itẽ † no. ꝙ eadem ha-
b bent locum in[b] poſthumis, hoc eſt, nondum natis, licet hodie poſthumus exheredari non poſsit. l. ſi quis in ſuo §. fi. C. eo. Et hæc omnia vera limitabitis eſſe in præteritione vel exhæredatione iniqua: ſecus ſi facta fuiſſet cũ cauſa legitima. auth. non licet. auth. ex cauſa. C. de liber. præt. Item no. ꝙ quærela inofficioſi teſtamenti eſt remedium ſubſidiarium, & per hoc non competit his quibus de modo ſuccedendi alia via poteſt prouideri. Itẽ
5 no. quod † ad excludendum liberos quærela, ſufficit eis aliquid relinqui, quo caſu quarta de bonis hæreditarijs suppletur, vt hic, & l. omnimodo. & l. quoniam nouel-
c la. C. eodem.[c] In fi. gloſ. omittunt. no. quod † quem-
6 admodum filius in poteſtate præteritus reddit teſtamẽtum nullum ipſo iure ita & emancipatus: quia differentia emancipationis & patriæ poteſtatis ſublata eſt iure nouiſsimo, in authentic. de hæredi. quæ ab inteſta. defer. in princip. Sed gloſſ. in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. tenuit contrarium, & in §. emancipatos. ſupra de exhareda. libe. & ille gloſſ. ſunt veriores iſta, propterea quod ius nouiſsimum tollit differentiam inter filium in poteſtate & emancipatum in modo ſuccedendi ab inteſtato, non autem in modo ſuccedendi ex teſtamento: & dicatis vt ibi. In gloſſ. poſſunt.
7 ibi, adita hæreditate. colligitis. † quod quærela inofficioſi teſtamenti non poteſt intentari ante aditã hæreditatem

tatem. Sed contra hoc oppo. de l. quod vulgo. & de l. illud. ff. de contratabu. Solu. dicunt glo. & Doct. quod illa iura loquuntur in bono. poſſeſ. contra tab. petenda, quæ competit ante aditam hæreditatem: ſecus in querela, quę ſolum poſt aditam hæreditatem competere poteſt. Ratio differentiæ eſt ſecundum Iaco. But. nam ille qui agit querela inofficioſi teſtamēti, vult arguere perſonam de impietate, vnde perſonam teſtatoris inquietare non poteſt: quia defuncta: oportet igitur quod inquietet illam perſonam quæ defunctam repreſentat, ſed hęres non repreſentat perſonam defuncti niſi adita hęreditate. in auth. de iureiur. a morien. præſt. in prin. ergo nec ea competit niſi hęreditate adita. Sed ille qui intentat bono. poſſeſ. cōtra tab. arguit teſtamentū pro omiſſa ſolennitate, vnde cum mortuo teſtatore huic defectui ſolennitatis non poſsit amplius prouideri, nimirum ſi cōtra tab. competat a morte teſtatoris. Bal. tamen reddit aliam rationem: nam querela eſt remediū ſubſidiarium, vt hic, vnde competit ante hæreditatem: quia hæreditate nondum adita ſperatur beneficium ſuccedendi ab inteſtato, ſi hæres ſcriptus repudiauerit hæreditatem, l. ſi quis filium. C. eo. Sed bon. poſſ. contra tab. non eſt beneficium ſubſidiarium, ſed beneficium a prętore tributum exhæredato, vnde nimirum ſi ſtatim a morte teſtatoris competat. Alia ratio reddi poteſt, quia querela eſt beneficium reſtitutorium, vnde non poteſt reſcindere teſtamentum quod effectu non tenuit niſi ex eo adeatur hæreditas: de quo dicitur vt in l. ſcimus. §. cū autem. C. eo. tit. vbi glo. tangit. Io ſi glo. in verb. tantū. Idem eſſet in filijs qui haberent quaſi caſtrenſia peculia, vt ſunt doctores, medici, & quicunque ſalariati de publico, quorum teſtamenta non rumpuntur per que-
d relam, vt habetur in d. l. ſi. C. eo. In ſin. glo.[d] in verbi
e agentes.[e] Hæc glo. communiter approbatur, non obſt. ꝙ filij fratrum æquiparentur fratribus, quia verum eſt ab inteſtato, non autem ex teſtamento: vnde cum querela competat ſolum teſtamento condito, eis pariter nō
f attribuitur. Glo. naturales.[f]

ADDITIONES.

a Item no. ex principio, ꝙ quando interuenit exhęredatio expreſſa non eſt differentia inter patrē & matrē, quia teſtamentum vtrūque querelatur ſi cauſa iuſta non eſt inſerta, Sed in tacita exhæredatione quæ fit per matrem mediante præteritione, eſt differentia, quia talis pręteritio nō reddit teſtamentū matris nullū. Secus in præteritione patris quæ reddit teſtamentum nullum. l. inter cætera. de lib. & poſt h.

b Item not. ꝙ poſthumi æquiparantur iam natis: quod verū eſt iure illo: iure aūt nouo, quo iure non poſſunt exhæredari. l. ſi quis in filio. in ſi. C. eod. non poterit etiam querelari. & ſic erit differentia inter ipſos natos & naſcituros.

c Infra quantum aūt tempus debeat peti hoc ſupplementum? Dic ſecundū Bar. in l. ſi quis filium. C. eo. ꝙ debet peti infra quinquennium, ꝙ ēt datur ad querelā. d. l. ſi quis filium. licet Bal. tenuerit ꝙ poſsit peti vſque ad xxx. annos. Dic vt in d. l. ſi quis filium. Item pōt quæri, a quo fiat iſta ſuppletio, an ſolum ab hærede, an etiam detrahatur a legatariis pro rata. Bar. in l. v. ff. ad l. Falci. tenet quod ſolum ab hęrede. Sed Salic. in d. l. omnino. tenet, quod ſi pars remanēs hæredi eſt ita opulenta quod poſsint ſolui integra legata, & adhuc ſuppleri legitima, quòd tunc ſupplementum fiat ſolum per hæredem, non per legatarios: alias ab vtroque debet fieri ſupplementum.

d Et aduerte dum iſta glo. dicit, videntur ex iſta litera excludi non eſt verum: quia tex. dicit, vltra fratres & ſorores cognati &c. ſed filii fratrum non ſunt cognati, imo agnati, cum iungantur per lineam maſculinam. Et per hoc potes tenere contra hanc opi. glo. quam iſte dicit eſſe communē, maxime cum ſit bona conſequentia, ſuccedunt ab inteſtato, ergo habent querelā, vt eſt tex. in l. poſthumus. in prin. ff. eo. hic alleg. in glo. Confirmo quia exceptio facit regulā in caſibus non exceptuatis. l. nam quod liquide. §. fina. ff. de pen. leg. ergo cum hic ſolum excipiat cognatos, igitur &c. Niſi hic capias terminum cognati, vt ſit nomen generis, ad hoc vt exceptio ſit de regula: & ita credo intellexiſſe gloſ. hic. & pro d. conſequentia caue, quia cognati ſuccedunt de iure prætorio, infra de ſucceſſ. cog. in prin. & tamen non habent querelam inofficioſi.

e An querela ſit actio vel accuſatio hic. Dic qđ eſt quoddā remedium reſciſſoriū, vt etiam vult Bart. in d. l. poſthumus. §. ſi quis. Et iſtud imploratur per officium iudicis, qđ non præſupponit actionem nec obligationem, vt l. qui per colluſionem. in fin. ff. de actio. emptio. licet impropriè aliquando dicatur accuſatio & actio. d. §. ſi quis. & l. quemadmodum. in ſi. ff. eo.

f In glo. naturales. poteſt eſſe dubium, quæ ſit ratio diuerſitatis inter patrem & matrem. Et prima facie videtur eſſe ratio, quia naturales ſuccedunt matri ab inteſtato. l. pen. C. ad Orfi. ſecus in patre l. humanitatis. C. de natu. libe. Iſta ratio nihil valet: quia non eſt bona conſequentia, ſuccedit ab inteſtato, ergo habet querelam, vt vult glo. hic in verb. agentes. Puto ergo quòd ratio ſit, quia naturales ad nihil admittuntur contra volūtatem patris iuxta gl. ſingularem in l. i. §. i. ff. de contratab. in verb. naturales. Secus in matre. d. l. ſi ſuſpecta. §. i. & rationem ſentit hic Io. Fab. allegādo illam l. i. §. i. Potes etiam tenere primā: quia dū dicis quod non eſt bona conſequentia, dic quod imo, p l. poſthumus in prin. ff. eo. quā allegat gl. pręalleg. in verb. agentes.

1 *Officium aduocati aliquando eſt neceſſarium.*
2 *Vt filius excludatur querela, oportet quod ipſe habeat quartam titulo inſtitutionis.*
3 *Quomodo intelligatur legitima debita filiis.*
4 *Quo caſu filius habeat querelam.*
5 *Quot ſint cauſæ quibus filius, pater, frater poſſint exhæredari.*

§. SI tutor. Not. ex iſto §. ꝙ filius exhæredatus acceptans legatum, non præiudicat ſibi in querela. Eodem modo ſi nomine pupilli quærelam intentauerit: nō præiudicat ſibi in petitione legati, & eſt loco ſummarij. Ratio dubitādi vero in vtroque caſu eſt: nam quando tutor idemque filius exhæredatus ex teſtamento petijt legatū relicto pupillo, videtur quodāmodo approbare teſtamētū, vnde non pōt poſtea impugnare per querelam. Sed ratio decidendi fuit, quia petendo legatum approbat vt tutor, & gerit actum ex neceſſitate officij: ſed querelando poſtea quærelat vt filius: vnde ne officium ſit ſibi damnoſum, a querela nō repellitur. ar. in l. poſt legatū. de his quib. vt indig. & in l. cum quędā. C. de admin. tuto. & l. ſi pater. §. qui duos. de adopt. Eodem modo in ſecundo gradu quādo querelauit teſtamentum nomine pupilli ſui, querelauit vt tutor: vnde ſi petat poſt legatum, pętit vt ipſe, non vt
a legatarius: vnde ne officiū ſibi ſit damnoſum, nō repellitur.[a] Finaliter no.[b] ꝙ quarta relicta filijs in quocūque
b actu & in quocunq; titulo, ſiue inter viuos, ſiue in vltima voluntate excludit ipſum a querela inofficioſi teſtamenti: & illa quarta appellatur quarta pars ab inteſtato debita, quæ hodie ex numero liberorum interdū aucta, interdū minuta reperitur. auth. nouiſsima. C. eo. In
a ſi. glo. Hæc ratio non videtur bona: quia † officium aduocati aliqñ reperitur neceſſarium. l. prouidendum. C. de poſtul. l. ne quicquid. §. aduocatos. de offic. proconſ. l. poſt legatum. §. aduocatum. ff. de his quib. vt indig. ergo eo caſu non debet aduocatus ſubmoueri a querela. Sed dicunt Doctores aliquando aduocatus ſuſcepit officiū coactus ex neceſsitate, & tūc idē ſtatuitur quod in tutore, vt licet patrocinū præſtiterit in petitione legati, a querela tamen nō repellatur. Aliquando ſuſcepit ex voluntate, & procedet dictū gl. vt a querela debeat repelli. l. ſi. in prin. ff. eo. In ſi. glo. in verb. nihilominus. Ratio eſt, quia approbauit vt tutor, improbat poſtea vt filius, vt dixi ſuper litera. In fin. gloſ. in verbo, ſed ſi vero. not. vnam eandemque perſonam poſſe ſuſtinere vicem duorum reſpectu terminum ſiue finis. quod facit ad quæſtionem alias notatam. Quidam acce

pit vectigal pro ſale conducendo, & præſtando magi-
ſtro ſalis poſtea acceptauit officium magiſtri, quæritur
an potuerit. Arguebatur quod non:nam conductor ſa
lis debet illud præſentare magiſtro ſalis, ergo ipſe ſibi
præſentare non poterit.c. fin. extra de inſtit.c.debitum
extra de baptiſmo.c.per noſtras.extra de iur.pat.In cõ
trarium facit hęc glo.cum litera iſta:quia præſentare ſal
vt conductor, & illud recipere conſignatum vt magi-
ſter poteſt.l.fiſtulas.§.i.de contrahen.emptio.Barto.in
l.i. ad fin.apparatus,de ſtipula. ſer.Non obſtant iura in
contrarium, quia loquuntur quando quis vult ſuſtine-
re vicem duorum ex voluntate propria: ſecus ſi velit
ſuſtinere vicem duorum ex neceſſitate præcedentis con
tractus vt in hoc caſu,& in d.l.fiſtulas.§.i. In fi. glo.
in verb.igitur.dicite quod iſte §.non diſcordat,imo con
cordat,& venit illatiuæ per hunc modum: quia ad hoc
vt filius a quærela excludatur debet habere quartam
vel pleno iudicio teſtatoris,uel legali ſupplemento.Nã
ſi teſtator ad plenum quartam non reliquerit, ſupple-
tur a lege quarta, & excluditur a quęrela. ita loquitur.
§. ſed hæc ita. Ex quo bene infertur,quod ſi filius ha-
beat quartam, quócunque modo habeat, repellatur a
3 quęrela. In fin.glo.legati.Not.quod † ad hoc vt fi-
lius a quęrela excludatur, non ſufficit habere quartam
titulo legati,ſed opus eſt quod habeat titulo inſtitutio-
c nis.c Et eſt ratio, quia ille titulus eſt longe honorabi-
lior & vtque fructuoſior, propter commoda iuris ac-
creſcendi, quam ſit titulus legati.l. Iulianus. ff. ſi quis
omiſſa cauſ.§.his ita. C.de caduc.tollen. Sed oppo.vi-
detur quod ſufficiat habere quartam titulo legati:vnde
oppo.de §.ſi quis ita.in authen. vt cum de appel. cog.
vbi filius inſtitutus in re certa repellitur a quærela, &
tamen inſtitutus in re certa dato cohęrede vniuerſali ha
betur loco legatarij.l.quoties.C.de hæredi.inſtit.Solut.
illud verum eſt, regulariter fallit in filio inſtituto in re
certa,quia non habetur loco legatarij,ſed hæredis fauo-
re teſtamenti & odio quærelæ. vt dixit Archidia.in c.ſi
pater extra de teſtamen.libr. vi. hoc eſt ſingulare. Sed
vos allegate glo.in authen.nouiſſima. C. eodem. In
5 gloſſ. portione. ibi.authen.nouiſſima. Not. quod † le-
gitima debita filijs, eſt tertia pars portionis debitæ ab
inteſtato ſi quatuor ſunt aut pauciores: ſi vero quin-
que aut plures dimidia. Sed pone pater habet quatuor
filios, & vnam filiam maritatam & dotatam, quę de
forma ſtatuti vel conſuetudinis non poteſt ſuccedere in
hæreditate paterna: pater vnum ex filijs inſtituit in re
certa.ipſe petit ſupplementum vſque ad legitimam,alij
fratres libenter ſe offerunt.Sed quid? ille dicit quod legi
tima eſt dimidia pars portionis debitæ ab inteſtato,quia
quinque ſunt liberi computata ſorore dotata & mari-
tata. Alij fratres dicunt quod eſt tertia pars, quia ſolum
ſunt quatuor liberi qui poſſunt ſuccedere, nec eſt com-
putanda ſoror,quia illa eſt excluſa, quæritur quid iuris.
Videtur quod ſit tertia, nec ſit ſoror connumeranda:
quia qui non admittitur ad partem, non facit partem.
l.plane.§.ſi duobus.de leg.i.& hanc ſententiam ibi te-
nuit Bald. Et idem eſſet ſi filius vnus repudiaſſet hęre-
ditatem. vel intraſſet monaſterium fratrum Prædica-
torum,vel aliter eſſet excluſus, de quo in auth. nouiſſi-
ma.C.eodem.vbi plene. Ibi,l.omnimodo. No. ex
gloſ.quod quærela inofficioſi teſtamenti & olim & ho
die habet locum etiam inter alios quam inter fratres.
4 Sed contra hanc opinio. oppo.& imo videtur † quod
filius nullo modo habeat quærelam inofficioſi teſta-
menti hodie:nam aut iſte filius eſt inſtitutus: & clarum
eſt non habere quærelam. Aut eſt præteritus, & tunc
non habet quærelam, quia teſtamentum eſt nullum.
auth.non licet.C.de liber. præter. Aut eſt exhæredatus
cum cauſa legitima & probata,& tunc non habet quæ
relam,quia imputetur ſibi q cauſam cõmiſit, d.§.aliud
quoque capitulum.ergo nullo modo filius admittetur
ad quærelam. Vos reſpondete,q habet locum quærela,
quando fuit filius exhæredatus cauſa inſerta in teſtamẽ
to, quæ tamen adhuc non fuit probata, quo caſu teſta-
mentum mero iure tenet,& ſi cauſa poſtea probabitur
per hęredem inſtitutum,teſtamentum tenebit inexpu-
gnabiliter. Si vero non poterit probari, teſtamentum
poterit expugnari per quærelam. d.auth.non licet. Ex
quo elicitur, quod licet inſertio cauſæ exhæredationis
ſit de ſolennitate teſtamenti,probatio tamen cauſæ quę
venit extrinſecus, non probabit. Sed tamen tenentes
opinio. Mart.dicunt,quod probatio cauſæ eſt ita de ſo-
lennitate ſicut inſertio. authen. non licet.ſupra alleg.quę
pariformiter illa duo requirit: vnde ſicut inſertio cau-
d ſæ eſt de ſolennitate,ita & probatio,d quia vna determi
natio,&c.l.iam hoc iure.ff.de vulga.& pupil. Sed vos
reſpondete,quod licet inſertio cauſæ ſit de ſolennitate et
ſubſtantia teſtamenti, quia venit adhibenda in actu cũ
eſt in fieri, probatio tamen non eſt de ſubſtantia, nec
de ſolennitate, quia venit explenda poſt actum in eſſe
productum, vnde teſtamentum mero iure tenet.glo.
ord.in l.vniuerſa.C.de precib.Impe.offer.Non obſt.ar
gu.quia illud procedit quando equaliter determinare
e poteſt.d.l.iam hoc iure.Poteſt addi e alius caſus in quo
habet locum quærela in deſcendentibus.Pone pater ex
hæredauit filium,& nepotem ex eo pręterijt: mortuo
pater,nepos habebit quęrelam inofficioſi,quia talis prę
teritus habetur pro exhęredato.Ideo dicit Bar.q quem
admodũ præteritio facta a matre,habetur pro exhære-
datione,ita præteritio facta de nepote,quia in eum non
continuatur dominium cum pater ſit in medio. allegat
l.ſi is qui.de inofficio.teſta.& dicit dictum eſſe ſingula-
re,a nemine auditum: quod tamen non puto verum,
quia ſequeretur ex hoc quod prętertio filij emancipa-
ti haberetur pro exhæredatione, quia in eum non con-
tinuatur dominium, quod eſt falſum. Præterea nonne
ex quo filius eſt exhæredatus,dicitur excluſus ab hære-
ditate paterna? ergo in nepotem continuatur domi-
nium, & ideo eius præteritio vitiat teſtamentum: de
quo in l.ſi quis poſthumos.§.ſi quis filium. de liber.&
5 poſthu. In fin.no. quod † quatuordecim ſunt cauſę f
f quibus filius a patre poteſt exhæredari: ſeptem au-
tem quibus pater a filio exhæredari poteſt:tres autem
quibus frater a fratre poteſt exhæredari, quę habentur
ad literam in iuribus alleg.in glo. Sed dubitatur de ra-
tione, quare ſunt plures cauſę quibus filius exhęredari
poteſt,quam pater. Reſpondetur, quia filius magis te-
netur patri quam econtra,vel quam frater fratri: vnde
magis peccat delinquendo in eum cui plura debet. l.an
tibi.C.de in lit.dan.tut.l.altius.ſi ſer. vend. & quod eſt
dictum quod quarta eſt aucta in filijs, idem eſt in le-
gitima debita parentibus. aut in ea quę fratribus de-
betur. gloſſ.eſt approbata in authen.nouiſſima. C.de
inofficio,teſtamen.

ADDITIONES.

a Et ſic tale officium gerit ex neceſſitate, ideo ſibi non
præiudicat:ſecus ſi id faceret voluntarie.d.l.nihil.& l.ſi.ff.
eo.Et iſta fuit ratio decidendi,quia iſtud officium tutoris
eſt neceſſarium. Secus ſi eſſet procurator vel aduocatus,
quia eſſet voluntarium & ſibi præiudicaret.d.l.nihil.& l.
ſi.Simile videmus quod procurator qui vendit rem tan-
quam procurator, tenetur de euictione. Secus in tutore,
qui non tenetur, quia officium ſuum eſt neceſſarium. l.ſeruũ
Titii.ff mand.
b Nota. quod dos data filiæ ſuccedit loco legitime. ita
fuit nota.per Barto.in l. Titio centum.§. Titio genero. ff.
de condi.& demon. Et ſicut augetur legitima & defalca-
tur,ita & dos. notat Bald.in cap. cum M.Ferrarienſis.ex-
tra de conſtit.
c Idem dixit Sali.in authen. nouiſſima de patre qui debet
habere

habere ſuā quartam iure inſtitutionis de bonis filii, licet
Bar.ibi tenuerit cōtrarium, ꝙ ſufficiat ipſum habere quo-
quo relicti titulo, ibi vide. Quid autem ſi pater reliquit ali
quid filio iure inſtitutionis, & prohibuit eū non poſſe plus
petere de bonis ſuis, an per hoc excludatur filius a petitio-
ne, vt nō poſſit petere ſupplemētū legitime? Di. ꝙ nō, quia
nemo grauamē reiicitur de legitima. l. quoniam. ff. eo.

d Et adde, quod licet filius olim deberet probare dictā cau
ſam eſſe iniuſtam, d. l. v. ff. eod. hic alle. hæc tamen proba-
tio ſpectat hæredi, qui debet probare quod ſit iuſta. l. om-
nino. & l. ſi quis filium. C. eod. & ſic etiam in hoc eſt immu
tatum ius antiquum.

e Item adde, ꝙ ius antiquum eſt in aliud immutatū: quia
licet olim ſufficeret patri dicere, filium meum exhæredo
quia ingratus. d. l. omnino. hodie tamen debet nominatim
exprimere cauſas ingratitudinis. §. aliud quoque capitulū.
in authen. vt cum de appellat. cog. Itē quia olim querela nō
præparata non tranſmittebatur ad hæredem. l. poſthumus.
§. i. ff. eo. hodie ſic ad ſuam poſteritatē. l. ſancimus. C. eo. Itē
olim rupto teſtamento nihil debebatur, hodie corrupto ex
cauſa præteritionis vel exhæredationis, legata præſtantur.
authen. ex cauſa. C. de liber. præter.

f Adde vltimo, ꝙ ad hoc vt habeat locum querela inoffi-
cioſi, de iure nouo neceſſe eſt ꝙ filius exhæredetur vel præ
tereatur a matre vel a patre & inſeratur cauſa, quæ cauſa ſi
non fuerit probata per hęredem, tunc rumpit teſtamentū
per querelā: alias ſi eſſet exhæredatus nulla cauſa expreſſa
vel expreſſa cauſa quæ de præſenti apparet falſa, tūc teſta-
mentum non querelatur, ſed eſt ipſo iure nullum. authen.
ex cauſa. & authen. non licet. C. de lib. præt. & ita conclu-
dit ibi Bar. & in l. i. ff. de teſtamen

TITVLVS XIX.

De hæredum qualitate & differentia.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de hęredibus inſtituendis, uerum quia inter hæredes ſunt multe differentie, & earum uarie ſunt qualitates, ideo de his tractaturus intitulauit de hæredū qualitate & differentia.*

1 ℞ *Triplex hæredum qualitas.*
2 *Quare ſeruus proprius inſtitutus, fiat ſeruus neceſſarius.*
3 *Hæres adiens hæreditatem tenetur creditoribus etiam ultra uires hæreditarias de ſuo proprio.*
4 *Hæres repræſentat perſonam defuncti.*
5 *Ad cauſandam ſuitatem duo ſunt neceſſaria.*
6 *Quare filius in poteſtate dicatur ſuus hæres.*
7 *Quare filii dicantur eſſe neceſſarii hæredes patris.*
8 *Filii de iure prætorio facti ſunt patri hæredes uoluntarii.*
9 *In hæredibus extraneis tria conſiderantur tempora.*
10 *Duplex ex teſtamenti factio.*
11 *Hodie ita ſuccedit emancipatus ſicut retentus in poteſtate.*
12 *Filius uiuo patre iam cenſetur quodammodo dominus rerum paternarum.*
13 *Qui ſint effectus ſuitatis.*
14 *Prætor nedum ſuſtulit neceſſitatem, ſed etiam ſuitatem.*
15 *In ſuo hærede requiruntur duo tempora habilia.*
16 *Sed in legatis requiritur unum tempus habile.*

HAeredes autem. Diuiditur ī duas. Nam in prima
ponit triplicem ſpeciem hæredum. In
ſecunda declarat illas ſpecies. Secunda
ibi, neceſſarius. Illa ſecunda ſubdiuidi-
tur in tres. Nam in prima tractat qui
dicantur hæredes neceſſarij. In ſecunda
tractat qui dicātur ſui & neceſſarij. In tertia tractat qui
dicantur hæredes extranei. Secunda ibi, ſui autem. Ter
tia ibi, cæteri. Illa ſecunda ſubdiuiditur in quatuor. Nā
in prima facit quod dictū eſt. In ſecunda declarat, quare
dicantur ſui hæredes. In tertia declarat, quare dicantur
neceſſarij. In quarta ponit beneficium a prętore tribu
tum. Secunda ibi, ſed ſui autem. Tertia ibi, neceſſarij.
Quarta ibi, ſed his permittit prætor. Vltima ſubdiuidi-
tur in tres. Nam in prima ponit, qui dicantur hęredes
extranei. In ſecunda ponit, quot temporibus requira-
tur habilitas in hærede extraneo. In tertia dictum ſuum
declarat. Secunda ibi, in extraneis hæredibus. Tertia ibi,
1 teſtamenti autem. Not. primo † triplicem hæredum
qualitatem: quia quidam appellantur neceſſarij tantū,
quidam ſui & neceſſarij, & quidam extranei. Secun
do not. quod ſerui inſtituti a domino, dicuntur neceſſa-
a rij tantum, quia ſiue velint, ſiue nolint, [a] mortuo teſta-
tore hæredes efficiuntur, & oneribus hæreditarijs obli-
gantur. Ex quo colligitur, quod quando neceſſitas pro
fertur a lege, in dubio intelligitur de præciſa, non autem
2 de cauſatiua. Et potuit eſſe ratio huius literę, † quare lex
facit ſeruum hæredem inſtitutum neceſſarium: quia ex
quo libertatis munus conſequitur, non eſt mirum ſi in
alio grauatur, vt ideo ipſius dominij hæreditati obloge-
tur. arg. l. eum qui iura. ff. de tutelis. cū ſimi. Et hoc ve-
rum quando ſeruus fuit teſtatoris & tempore teſtamē-
ti, & tempore mortis: alioquin ſi tēpore mortis aut li-
ber, aut alienus reperiretur, adiret hæreditatē vel ſponte
propria, vel iuſſu domini. Et per hoc nō obſtat §. ſi ſer-
uus ſupra de hæred. inſti. Et ex his ſecūda glo. eſt clara.
Itē hoc verum, ſi inſtitutus fuerit bona fide: ſecus ſi fue-
rit inſtitutus in fraudem creditorum, & datus fuerit ſub
ſtitutus quia tunc ſubſtitutus pręfertur inſtituto hęredi,
vt eſt caſus ſingularis, in quo ſubſtitutus pręfertur in-
ſtituto. in l. ſi is qui ſolido. ff. de hęred. inſti. Item not.
ꝙ conſiliū eſt, vt ille qui habet adeo leues facultates vt
vereatur eius hęreditatem non adiri, ſeruum ſuum ali-
b quo loco inſtituat, vt potius [b] eius bona quam defuncti
c diſtrahantur. [c] Sed dicet aliquis, Hæc litera videtur im-
plicare contradictionem. Primo caſu dixit, debere ſeruū
inſtitui hæredem, vt ipſius bona diſtrahantur potius
quam teſtatoris. Poſita dixi bona acquiſita per ſeruum
inſtitutū poſt mortem domini, creditoribus non obliga
ri: ergo male. Solu. eſt, ꝙ bona relicta per teſtatorē an-
tequam adeatur hęreditas, bene dicūtur hæreditaria: ſed
poſtquā adita eſt hæreditas per inſtitutum vel per ve-
nientes ab inteſtato, non dicuntur amplius hæreditaria,
ſed ipſius hæredis: propter commixtionem quandā. gl.
eſt in l. i. §. veteres. de acqui. poſ. in l. Paulus. ff. de acqui.
hære. Et hoc modo loquitur prima pars. Secunda pars
loquitur de bonis quę nunquam fuerunt hæreditaria,
ſed poſt mortem teſtatoris ſeruo acquiſita. Item no.
ꝙ bona quæ acquirit hæres ſeruus inſtitutus poſt mor-
tem domini, creditoribus non obligantur. No. rationē:
quia ex quo ſeruus grauatur in hoc, vt neceſſitate qua-
dam cogatur amplecti hæreditatem, debet in alia releua
ri, vt bona poſtea acquiſita non diſtrahantur a credito-
3 ribus. Ex quo colligitur aliud notabile, ꝙ † hæres adiens
hæreditatem, tenetur creditoribus hæreditarijs non ſo-
lum in quantum ſuppetant vires hęreditarie, ſed etiā
de ſuo proprio ſupplere tenetur. hoc primum probatur
ex hac litera, vbi eſt ſpeciale in ſeruo vt bona creditori-
bus nō obligētur: ergo in contrariū eſt ius commune. l.
quod vero contra. ff. de legi. Secundo ſuadetur ratione.
Nā hęres adeundo hęreditatē: quaſi contrahit cū credi-
toribus hæreditarijs. l. apud Iul. §. fin. ex quibus cauſ. in
poſ. eatur. l. ex maleficijs. §. hæres. de act. & obl. vnde nō
mirū ſi creditoribus ex quaſi contractu inſolidum obli
gentur. Infra de obliga. quæ ex quaſi contractu in prin.
4 Prętęrea † hęres repreſentat perſonā defuncti, & in eius
ius ſuccedit. l. nihil aliud. de reg. iur. in auth. de tutelis. a
mor. pręſt. in princ. ſed defunctus erat obligatus inſoli-
dum creditoribus, ergo & hæres adita hæreditate.
d Et ex hoc apparet [d] ratio ſubtiliſſima, quam dixere
Bal. in primis, et do. Chriſtophorus, et cęteri nouiſſimi,

quare hæres etiam iure digeſtorum non obligatur ſol-
uere de proprio legatarĳs, & tamen obligatur ſoluere
creditoribus. l. ſi hæres ab eo. ff. ad Treb. quia ideo obli
gatur inſolidum creditoribus, ꝙ illis defunctus erat obli
gatus inſolidum: ſed legatarĳs defunctus nunquam fuit
obligatus, vnde ſolum hæres ad illa obligatur, quate-
nus vires hæreditarie patiuntur: & hæc omnia iure di-
geſtorum. Iure autem Cod. aliter eſt prouiſum. Nam ſi
quidem hæres inſtitutus legitimo tempore & forma cō
fecerit inuentarium, obligatur creditoribus & legata-
rĳs eatenus quatenus vires hæreditarie patiuntur: de
ſuo autem nihil tenetur reſarcire. Si autem inuentariū
non confecerit, omnibus inſolidum obligatur & credi-
toribus & legatarĳs. l. fin. C. de iure deliberan. Et hæc
vera de iure ciuili: æquitate tamen canonica hæres non
tenetur creditoribus nec legatarĳs de ſuo proprio ſol-
uere etiam ſi inuentarium non conficiat. Bald. in rub.
de acqui. hære. Ex §. ſui. not. quod filius, filia, nepos vel
pronepos ex filio, dicuntur ſui & neceſſarĳ hæredes pa
e tri vel auo. [e] Not. ſecundo, quod † ad cauſandam ſui-
5 tatem duo ſunt neceſſaria. Primum patria poteſtas, [f]
f hoc eſt, vt liberi ſint in poteſtate teſtatoris. Secundo
quod obtineant primum gradum in iure ſuccedendi. Ex
quo colligitis, quod iſta ſuauis ſuitas eſt ius adeo nota-
bile, quod non complectitur niſi primum gradum.
6 Item not. † rationem, quare filĳ in poteſtate appel-
lantur ſui hæredes, quia dicuntur domeſtici patri, & vi-
g uo eo quodammodo domini æſtimantur. [g] Hinc eſt,
quod quemadmodum pater appellatur paterſamilias
ita & filius appellatur filiusfamilias, id eſt, filius ſubſtan
tiæ & rerum: ſolum enim differunt in nomine perſo-
nali & geniture, quia filius genitus, pater genitor ap-
pellatur, ita quod penes nomen & ſignificatum rei nul
la eſt differentia, ſed ſolum penes nomen denotatiuum
perſonarum. l. in ſuis de liber. & poſthu. Ex quo colli-
h gitis, ꝙ mors patris non adĳcit filio dominium, [h] ſed ſo
lum præſtat adminiſtrationem bonorum, quam viuo
patre non habebat. l. in ſuis. de liber. & poſthu. Ex quo
colligitis, quod ſuitas, quæ eſt ius ſuaue, eſt inuenta fa-
uore liberorum, vt eius virtute domini dicantur viuo
patre & in eos dominium: mortuo patre continuetur,
7 nec ſit neceſſaria paternæ hæreditatis aditio. † Not. ra-
tionem quare filĳ dicātur neceſſarĳ hæredes patri quia
eo mortuo velint nolint ex neceſſitate impoſita a lege,
hæredes efficiuntur. Ex quo colligitis, ꝙ neceſſitas in-
iuncta liberis, eſt ius quoddam rigoroſum, adinuentum
in fauorem parentum, vt ſine hærede non moriantur.
Item quod hoc ius neceſſitatis rigoroſum impoſitum
liberis a iure ciuili, eſt mitigandum a iure prætorio, vt
liberi poſſint abſtinere ab hæreditate paterna ſi velint.
Ex quo colligitis, quod per prætorem ſolum eſt ſubla-
i ta neceſſitas, non autem aliqualiter eſt remota ſuitas: [i]
licet aliqui contrarium dixerint, vt infra videbitis. Itē
8 not. in verb. volentibus, ꝙ ita † demum liberi qui erant
neceſſarĳ hęredes de iure ciuili, efficiuntur voluntarĳ
de iure prætorio, ſi declarauerint animum repudiandi
hæreditatem: quia illa verba, his volentibus, operan-
tur tacitam conditionem. l. a teſtatore. de condi. & de-
monſt. Not. in verſi. cæteri, ꝙ illi qui non ſunt in po
teſtate teſtatoris, ſi hæredes non inſtituantur, extranei
appellantur: & ideo filius dicitur extraneus hæres ma-
tri, quia mater nō habet illum in poteſtate. Ex quo col
ligitis, ꝙ ſuitas cauſatur ex patria poteſtate: ſi tollatur:
igitur patria poteſtas, erit ſublata ſuitas. Ex §. in ex-
9 traneis. not. quod † in extraneis hæredibus tria tempo-
k ra [k] conſiderantur. Tempus facti teſtamenti, vt eo tē-
pore ſint capaces hæreditatis & hoc quo ad ordina-
tionem & ſubſtantiam teſtamenti. Secundum eſt tem-
pus mortis vt ſint capaces, et hoc quo ad confirmatio-
nem. Tertium eſt tempus aditæ hæreditatis, & hoc quo
ad executionem. Si quis igitur habeat tempus ordina-
tionis, confirmationis, & executionis habile, media tem
pora ei non officient, vt hic, & l. ſi alienum. §. i. & l. ſed
ſi ſub conditione. §. ſolemus. ff. de hæredi. inſtit. Ex quo
dicit Bald. quod ſi alicui ſit collata præbenda vacatu-
ra, & antequam vacauerit vxorem acceperit, ea mor-
tua poterit obtinere præbendam poſtea vacātem, quia
extrema ſunt habilia, & media ab extremis denominā-
tur: licet dicant Canoniſtas contra tenere, eo, quia acci-
piendo vxorem videtur renunciare reſcripto apoſto-
l lico. argumen. in l. quod ait lex. ff. de repu. [l] Ex quibus
colligitis aliud, ꝙ teſtamentum viuo teſtatore dicitur
tenere: de quo per glo. in l. publicati. C. de teſt. Not.
10 in §. teſtamenti, ꝙ † duplex eſt factio teſtamenti: vna
actiua, vt quis poſſit condere teſtamentum, alia paſſi-
m ua [m] vt quis poſſit capere ex teſtamento. In fi. glo. in
11 verb. ſuccedit. no. quod † hodie na ſuccedit emancipa-
tus, quemadmodum retentus in poteſtate. Ex quo in-
fertur, ꝙ titulus de coniung. cum eman. libe. eſt corre-
n ctus, [n] vt not. glo. circa fi. illius tit. & idem tenuit gloſ.
in l. i. & aut. in ſucceſſione. C. de ſuis & le. circa fi. gl. Idē
tenuit gl. in l. ſi proponas. ff. de inof. teſt. Idē tenuit ſupra
tit. i. in prin. Contrariū tenuit in auth. ex cauſa. C. de li-
be. prete. in l. Gallus. in §. & quid ſi tantum. de lib. &
poſth. & habetur in §. emancipatos. ſupra de exhære.
lib. & opinio harum gloſſarū eſt cōior, quia ius nouiſ-
ſimum tollit ſolū differentiā in ſucceſſione ab inteſtato:
vnde cū ſit ius correctū, non extenditur ad ſucceſſionē
ex teſtamento. l. ſi vero. §. de viro. ff. ſol. mat. l. quod ve
ro contra. ff. de leg. i. Filius igitur in poteſtate preteritus,
reddit teſtamentum nullū: ſecus ſi fuerit emācipatus: ab
inteſtato autem vterq; pariter admittitur. In glo. exi
12 ſtimantur. ibi. l. fi. not. ꝙ † filius viuo patre dicitur do-
minus bonorum paternorum: quod verum dicite quo
ad dominium interpretatiuum & intellectuale, quia ex
quo lex interpretatur filium eſſe eandem perſonam cū
patre, noſtro intellectu declaratur illum eſſe dominum
& patrem. Secus quo ad dominiū verum & effectua-
le, quia dominium eſt quędam plenitudo, quæ non ca-
pit plures inſolidum. l. ſi vt certo. §. ſi duobus vehiculū.
ff. commod. l. hæreditate. §. pater. ff. de caſt. pec. l. iĳ. §. ex
contrario. de acquir. poſſeſ. In fin. not. ꝙ filius viuo
patre dicitur dñs bonorū paternorū, & habere poſſeſ-
ſionē, quæ in ipſum mortuo patre cōtinuatur, & idē
glo. in l. in ſuis. ff. de lib. & poſth. Idem in l. cū hæredes.
de acq. poſ. quod verū intelligite de poſſeſſione inter-
pretatiua et intellectuali ſecus in poſſeſſione vera & na
o turali, & ita intelligitur gl. [o] quę videtur contraria, in l.
cum miles. ex quibus cauſ. ma. quę probatur per l. i. §.
Sceuola. ff. ſi quis omiſſ. cau. teſta. per l. fi. C. de edi. diui
Adri. toll. vbi cōpetit filio remediū adipiſcendæ poſſeſ-
ſionis bonorū paternorum, quod eſſet recuperande, ſi
vera poſſeſſio fuiſſet continuata. Suadetur ratione: nā
non debet plus operari ſuitas in ſuo, quā vera aditio in
extraneo. l. ſi is qui pro emptore. de vſucap. Sed aditio
tantū in extraneo, non operatur acquiſitionem poſſeſ-
ſionis. l. cū hæredes. de acquir. poſſeſ. ergo nec ſuitas in
ſuo. Præterea ꝙ filius dicatur habere bona paterna, ꝓ-
uenit ex quadam fictione, quæ non habet locū in poſ-
ſeſſione, quę eſt facti. l. i. §. ſi vir. de acq. poſ. iuncta l. de-
nique. et l. nec vtiliter ex quib. cauſ. maior. facit. l. cōmiſ.
13 de publ. & quod ibi no. Ex quibus † habetis duos effe-
ctus ſuitatis. Sed vos per ordinē ita colligite, ꝙ plures
ſunt effectus ſuitatis. Primus, quia in eius virtute dici-
tur filius dominus bonorum paternorum patre viuo:
quod limitate vt ſupra dixi. Secundus, quia in eū patre
mortuo continuatur dominium, vt hic, & l. in ſuis. de
lib. & poſth. Ex quo infertur, ꝙ filius nō habet neceſſe
adire hæreditatem, eo, quia in virtute ſuitatis lex fecit
ſtatim illum hæredem l. in ſuis, de ſuis & legit. Quar-
tus,

tus,quia in eum cõtinuatur poſſeſsio mortuo patre: ꝙ
limitate vt ſupra dixi. Quintus,quia mortuo patre ſolū
mors addit adminiſtrationem filio, non autem domi-
nium. Sextus,quia ex virtute ſuitatis cogitur pater inſti
tuere filium vel exhæredare, aliter præteritus reddit te-
ſtamentum nullum. not. Bar in l. ſuis. de lib. & poſth. Se
ptimus,quia confirmat tabulas pupillares. l. ſi filius qui
patri. de vul. & pup. l. ſi filius qui paterna. et l. Iul. de ac-
quir. hære. l. paterſa. de priui. cred. Et hoc ſecundum com
munem opi. licet aliqui antiqui,quorum nomina tacuit
glo. in l. quidam elogio. C. de iure delib. contrarium te-
nuerunt,& eorum opinionem ego ſemper ſuſtinui: ſed
hęc eſt communis. Octauus effectus eſt quia confirmat
fideicommiſſum vniuerſale. l. ita tamen. §. ſi pater filiū.
ad Treb. licet aliquid dixerunt contrarium,per l. recuſa-
re. §. nouiſsime. eod. tit. ſed prima communior, licet alia
ſubtilior. Nonus effectus, quia confirmat libertates. l.
cum quaſi. §. ſed vt cum quis. de fideicom. lib. licet ali-
qui contrarium tenuerunt per illum text. dicentem con-
firmationem libertatis non attribui ſeruituri, ſecus in ſe-
natuſconſulto Creſſiano & Rutiliano: ſed prima com-
munior,licet ſecunda probatior. Decimus effectus quia
operatur tranſmiſsionem ad quemcunque. l. ſi fratris.
C. de iure delib. licet aliqui contra, ꝙ ſolum ad deſcen-
dentes. l. vni. C. qui ante aper. tab. licet prima melior.
Videamus quid ſit effectus. Effectus eſt, quia in ſuis nō
habet locum titulus pro hærede. l. nihil arbitramur. C.
de vſuca. pro hærede. Ex quo infertur, ꝙ ſi ſtatutum lo
queretur ꝙ pro qualibet hęreditate ſoluatur ſolidus pro
libra,non haberet locum in hæreditate paterna, quia in
ea non habet locum proprie titulus pro hęrede. Ex qui-
bus colligitur, ꝙ ſuitas eſt ſuauis & rigoroſa, ex quo tot
ponit effectus. In fin. glo. in verb. hæredes fiunt. colli
gitur, ꝙ licet filius in poteſtate mortuo patre iure ciuili
ſit ſtatim hæres neceſſarius,tamen iure prætorio non eſt
hæres niſi hæreditatem amplectatur. Ex quo colligitur,
24 ꝙ † prætor nedum ſuſtulit neceſsitatem, ſed etiam ſui-
tatem. & idem tenuit glo. in l. ſi cum dotem. §. tranſgre-
diamur. ff. ſolu. matri. & in l. neceſſarij. de acquiren. hæ-
redi. & in l. i. C. ſi vt ſe ab hærę. abſti. pro quo l. nam hic
emancipatus de leg. i. Sed in contrarium facit l. neceſſa-
p riis p. de acqui. hære. & §. ſui. infra de hæred. quæ ab in-
teſta. l. ij. C. de condi. fur. Item allegatur hæc litera: nam
prætor tribuit beneficium abſtinendi filiis volentibus
abſtinere: ſi ergo non abſtineant, & non declarent vo-
luntatem abſtinendi, non debent frui beneficio præto-
rio,quia exceptio nō tribuitur niſi allegantí. l. exceptio-
nes. de excep. titu. generali. Secundo ſuadetur ratione co
lorata. Nam ſuitas eſt inuenta,in fauorem filiorum, ne-
ceſsitas autem eſt damnoſa filiis, vnde non intelligitur
velle tollere ſuitatem, ſed ſolum neceſsitatem alioquin
inducta in fauorem filiorum, redundarent in eorum
odium contra l. quod fauore. C. de legi. Docto. commu
niter diſtinguunt: quia quædam ſunt quo concernunt
commoda filiorum, & in his non intelligitur ſublata
ſuitas,imo filius ſtatim eſt hæres. Quædam ſunt quę cō-
cernunt incommoda filiorum, vt præſtatio legatorum,
obligatio creditorum, & in his intelligitur ſublata ſui-
tas: vnde ſuitas non cōfirmat legata,nec alia onera par-
ticularia,quia cedit in damnum filiis. l. i. in fin. vt in poſ-
ſeſſ. leg. Ex quo dicunt Doctores ſtatutum dicit quod
contra contumacem procedi poſsit ad ſententiam diſ-
finitiuam: moritur pater relicto filio inſtituto, credito-
res petunt a filio veluti hærede patris, ſibi debitum: fi-
lius eſt contumax, iudex ipſum condemnat, an valeat
ſententia? Dynus Bart. Bald. conſuluere ex prædictis
quod non,ex quo filius ad ſoluenda onera paterna,quæ
ſua incommoda concernunt,non eſt ſuus patri. Conſi-
lium igitur, vt prius interrogetur filius an velit eſſe hæ-
res necne,faciunt quæ habentur in l. ij. de interrog. actio.

l. quandiu. de acquiren. hæredita. In gloſſ. nocent. ibi
capax. Et ideo dicunt Doctores quod inſpecta rigoro-
ſitate ſuua non admitteretur ad hæreditatem, quia illa
mutatio ſibi nocuit: ſed admittitur ex quadam æquita-
te: quia iure naturali inſpecto eſt capax. In fin. non
obſtat l. ij. quia loquitur in contractibus: ſecus in vlti-
mis voluntatibus, vt hic. In fin. gloſſ. in verbo, tem-
25 pora. no. quod † in ſuo hærede requiruntur ſolum duo
q tempora q habilia, ſcilicet tempus teſtamenti, & tem-
pus mortis. & iſta videtur communior ſententia. Sed
26 † in legatis dicite quod requiritur ſolum tempus ha
bile quo legata cedunt. iſta eſt glo. ordina. in l. ſi alie-
num. §. i. de hæred. inſtituen. Ratio differentiæ, quia le-
gata habent dependentiam ab inſtitutione hæredis, a
qua formantur, vnde tot tempora habilia non requi-
runtur: ſecus in inſtitutione hæredis, quæ ab aliquo actu
non dependet nec firmatur, ſed ſolum in ſe ſtat. Et hunc
text. inducas. Pone quod teſtis interrogatus. quot fue-
runt tales qui ita fecerunt, reſpondit quod tres: inter-
rogatus qui, demonſtrat duos, poſtea adiicit vnum,
ꝙ teneat eius dictum, quia tantum valent tria, quan-
tum duo & vnum.

ADDITIONES.

a Dic quod hoc munus confertur etiam eo inuito, vt hic
& §. i. ſupra de hęred. inſti. & ſi hoc caſu beneficium confer-
tur in inuitum, quod eſt ſpeciale hic, ne defunctus decedat
ſine hærede: regulariter tamen non confertur, vt eſt tex. in
l. hoc iure. §. non poteſt. ff. de dona.

b Not. ſecundo, ibi potius. quòd eo ipſo quòd quis eſt fa-
ctus hæres ſiue per diſpoſitionem legis, vt hic, ſiue per
ſuam aditionem, vt l. cum hæredes. de acquiren. poſſeſſ.
illa bona dicuntur hæreditaria, adeo quod non appellan-
tur amplius bona defuncti, ſed hæredis, quia per aditio-
nem omnia iura defuncti tranſeunt in hæredem. l. Sti-
chum. §. aditio. ff. de ſolu. Et ideo volens petere ſe mitti
in poſſeſsionem iſtorum bonorum, debet dicere bonorum
hæreditariorum: non defuncti: licet hæc petitio poſſet ſu-
ſtentari, quia ſubauditur verbum, quondam, iuxta not.
in l. pen. ff. ſi cert. pet.

c Hunc tex. inducit Bello. ſupra in rub. de vulg. ſubſt. dum
reddit rationem quare ſit inuenta vulgaris.

d Si iſta ratio eſſet vera, ſequeretur quod hęres in nihilo
eſſet obligatus legatariis, ſicut non erat teſtator. Cogita.
Forte melior ratio eſt, quia creditores tractant de damno,
& legatarii de lucro: vnde non ita prouidetur in lucro ſicut
in damno. Et ad hoc vide omnino iſtum in §. nihil autem.
infra de fideicommiſſ. hæred. & ibi habes quare hæres
eſt obligatus.

e Adde ꝙ eſt dare caſum in quo nepos viuo patre ſuo, eſt
ſuus & neceſſarius hęres auo, ſcilicet quando pater eſt exhę
redatus, vt eſt tex. notab. in l. qui aliena. §. interdum. ff. de
acqui. hære. & ibi vide.

f An hoc ſit verum, vide Bello. lib. ſuppnt. i. c. iii.

g Et ideo titulus pro hærede, non habet locum in ſuo. l. Iu
lianus. C. pro hærede, ſupra de hæred. inſti. in princi. & de
vſucap. §. aliquando.

h Et ideo pater non cogitur de neceſsitate nepotum ex fi-
lio, filio viuente inſtituere, ſed bene eſt conſilium quod ip-
ſum inſtituat. l. Gallus. in prin. de lib. & poſthu. & §. poſthu
morum. ſupra de exhæred. libe. Vide tamen ad limitationē
huius tex. mirabilem caſum, & quæ ibi ſcripſi poſt Bart. in
l. qui aliena. §. interdum. ff. de acqui. hære.

i Et adde quod prætor non amouit ſuitatem in filio, vt
propterea ceſſent effectus ſuitatis, quia imo remanent fir-
mi, vt infra dicetur: ſed ſolum amouit neceſsitatem. vi-
de quæ ſcripta ſunt ſupra de Attiliano tutore. §. i. in gl. &c.
& vide infra de hæred. quæ ab inteſta. §. ſui. &c. Et hic adde
aliquos caſus ſingulares, in quibus non habet locum iſtud
beneficium abſtinēdi quos ponit Tortus in l. vnica. in prin-
cip. C. quando non pet. part. dixi poſt Bar. l. cum propo-
nas. C. de hæred. inſtituen. Adde quod imo non dicuntur
eſſe hæredes patris, ita vt poſsit conueniri a creditoribus
paternis, niſi expreſſe probetur eos adiuiſſe hæreditatem.
l. ſi cum dotem. §. tranſgrediamur. ff. ſolu. matri. & ibi pro-
batur,

batur, & notatur in l. in neceſſariis, de arqui. hæred. & ibi Bar.ſupradicta allegat. Et ſic per ius prætorium ſolum vulneratur neceſsitas, non autem ſuitas: quia filius bene eſt ſuus, ſed non neceſſarius & ſic durat effectus ſuitatis io his quæ ſunt vtilia filio; ſed his quę eſſent damnoſa, puta quod eſſet obligatus, not.l. filius qui patri de vulg. & pup. & ibi vide.& in l.i.C.ſi vt ſe ab hæreditate abſtineant.& ibi Bal. & io l.fi.ff.de interrogat.act. vbi glo.

k Puto quod melior & fundamentalior poſsit dari ratio ad hunc tex. quare habilitas illis tribus temporibus requiratur. Et ad primum tempus ratio patet in tex. Ad ſecundum ideo requiritur habilitas, quia reſpicit effectum, vt hic dicit litera. Et eodem modo in tertio, quod etiam reſpicit effectum ſed vnum reſpicit effectum vere, & aliud ficte. Nam hæres per aditionem vere ſortitur effectum ſcilicet dominium rerum hæreditariarum: & ideo tunc requiritur habilitas, & quandocunque adit fingitur vſque retro adiuiſſe, & vſque retro dominus. l. hęres quandoque cum ſimi. ff. de acqui. hære. Et fictio non poſſet habere locum niſi illo tempore quo fingitur retro dominus, ſcilicet ſi morte teſtatoris fuiſſet habilis l. bonorum. vbi text. ſecundum Bar. ibi ſcribendus literis aureis. ff. rem ra. habe. nimirum ergo ſi requiritur quod etiam ſit habilis tempore mortis teſtatoris. Et iſta videtur mihi fundamentalis ratio ad hunc textum & hic vide que dixi io §. alio quoque modo ſupra quib. mod. teſta. infir.

l Item facit, quod ſi tenui concubinam ex qua habui liberos, & poſtea capiam vxorem que moriatur, quod poſsim de nouo deſponſare concubinam & legitimare filios, quia media tempora &c. de quo in l. cum dotem. ff. ſol. matr. & per Ioan. And. in regula, Sine culpa. de regu. iur uide ſupra quibus nun eſt permiſ. fac. teſta §. fin.

m Hunc tex inducit Bello. contra doc. in ſua repeti. rub. C. de eden. prope finem, vbi tractat quomodo gerundia capiantur in actiua & paſsiua ſignificatione.

n Per quem titulum prouidetur filio emancipato, vt ſuccedat ſimul cum filio ſuo io poteſtate aui, vel cum filio fratris ſimul in poteſtate aui retento, vt ſit correctus &c. quia ſublata eſt differentia emancipationis &c. Adde tamen tu ſecundum Bar. in d.l.i.ff. de coniug. quod adhuc habet locum ille titulus, quando filius vellet ſolum ſuccedere de iure prætorio per contratabul. patri in his caſibus in quibus poteſt.

o Hæc gloſ. l. cum miles. vt ratione ſuitatis ipſo iure non tranſiret poſſeſsio eſt magis communis, vt per Bell. lib. iiii. ſupput. c. xv. nu. 5.

p Adde clarius, quod durant effectus ſuitatis in his quæ ſunt vtilia filio, vt ad confirmationem hæreditatis. Item intellige vt no. in l. ſi nemo. ff. de teſta. tut. & ſimilium. Sed in his quæ ſunt inutilia, puta quod obligatur creditoribus, ſuitas non operatur. d l. neceſſarius. & per Barto. io l. ſi filius qui patri. ff. de vulg. & pup. & vidimus ſupra de Attilia no tut. in prin.

q Adde quod tempus aditionis hæreditatis non conſideratur, quia non eſt dare medium inter mortem teſtatoris & aditionem hæreditatis, quia lex facit filium ſuum hęredem etiam in damnum, niſi abſtineat ex beneficio prætoris: de quo in. §. ſui. Item hoc verum in ſucceſsione ex teſtamento: ſecus ab inteſtato, quia in illa ſolum inſpicitur tempus mortis teſtatoris: & ſi eſt factum teſtamentum, tempus quo deſtituitur. l. ſi quis poſthumus. §. i. ff. de libe. & poſthu. & de his & de legatis etiam vide Bar. in l. ſi alienum. §. extraneis. ff. de hęre. inſtituen.

1 ☞ *Iure ciuili nedum prætorio eſt ſublata neceſſitas in ſuis.*
2 *Differentia inter adire & repudiare hæreditatem ex una parte, & immiſcere vel abſtinere ſe ab hæreditate ex altera parte.*
3 *Tributa alicui ſpecialiter, non ſunt ad alias perſonas trahenda.*
4 *Quid proſit adire hæreditatem cum beneficio inuentarii.*
5 *Qui negligit legem, negligitur a lege.*
6 *Hæreditas aditur dupliciter, aut verbis, aut facto.*
7 *Quid ſit gerere pro hærede.*
8 *Sicut nuda uoluntate poteſt adiri hæreditas, ita repudiari.*
9 *Tempus deliberandi quantum ſit.*
10 *Iuramentum contractui ad poſitũ impedit reſtitutionẽ in integrum.*
11 *Quomodo intelligatur, nuda uoluntate adire hæreditatem.*
12 *Qui uult adire hæreditatem, debet ſcire cauſam ex qua defertur.*
13 *An Authentica, ſacramenta puberum habeat locum ſuper contractu inualido.*
14 *Multum refert, utrum contractus ſit ſeruandus in uirtute contractus an uero in uirtute iuramenti.*
15 *Si mulier contra ſtatutum contraxerit ſine conſenſu parentum, & iurauerit, tenebitur, ſed ea mortua hæredes non.*

§. EXtraneis. Suis & extraneis hęredibus
inſtitutis. vel ab inteſtato ve-
nientibus, competit ius deliberandi, an hæ
reditatem adituri vel repudiaturi ſint, &
hęreditas ſemel adita repudiari non po-
a teſt. a Fallit in minore. hoc dicit. Ibi ſuccurri, id eſt, dan
do reſtitutionem in integrum. No. primo, quod ne-
dum extraneis hæredibus competit ius deliberandi, an
velint adire, an vero abſtinere, verumetiam ſuis hoc
1 competit. Ex quo dixerunt aliqui, † quod nedum iure
prætorio eſt ſublata neceſsitas in ſuis, verunetiam iure
ciuili, cum eo iure eis tribuat beneficium deliberandi. vt
hic, & l. cum antiquioribus. C. de iure deli. Quod verũ
intellige de iure ciuili, quod præcedit ius prætorium. vt
a ſupra eo. in fi. prin. Item nota, quod † extranei hære-
des dicuntur proprie adire vel repudiare: ſui vero dicũ-
tur immiſcere vel abſtinere ab hæreditate. Nam adire
proprie, eſt ad aliud ire. l. delata de verborum ſignifica.
vnde cum ipſi non vadant ad aliud. ſed ad proprium,
non dicuntur adire, ſed immiſcere. Et hoc verum pro-
prie loquendo, improprie vero immiſcere ponitur pro
repudiare. Per hoc, non obſtat. l. defunctus. C. de ſuis &
legitimis. Item not, quod hæreditas ſemel adita non
poteſt iure communi repudiari. concor. l. fin. C. de re-
b pu. hær. Iure autem ſpeciali tributum eſt minoribus b
repudiare, vt hic. & l. fi. C. de repud. hære. Item no. q
3 tributa † alicui iure ſpeciali, non ſunt trahenda ad alias
perſonas. vidiſti ſupra de iure natu. gen. & ciuili. §. ſed
quod prin. habetur in l. i. de conſti. princ. Item not. q
4 hodie † ille qui adit hæreditatem cum beneficio inuen-
c tarii, c non timet onera hæreditaria, quia non tenetur in
plus quam patiuntur vires hęreditariæ. Si vero adue-
rit omiſſo inuentario, ipſe tenetur reſarcire de proprio.
5 Ex quo colligitur, quod † qui negligit legem, negligitur
a lege. concordat. l. fi. §. pe. C. de iure delibe. Item not.
6 in. §. item extraneus hæres. quod † hęreditas aditur du-
pliciter: vno modo verbis, hoc eſt, nuda voluntate ex-
preſſa: alio modo facto, id eſt, gerendo ſe pro hærede.
Ex quo colligitur, quod ille dicitur ſe gerere pro hærede
qui facit tale quid quod citra ius & nomen hæredis fie
ri non poſſet. facit l. pro hærede, §. fina. ff. de acqui-
ren. hęredita. Homines enim interdum loquuntur ver-
bis, interdum factis voluntatem declarant. l. de qui-
bus. ff. de legib. Circa quod dicite: nam ſi quidem hæres
verbo expreſſo adeat hæreditatem: palam eſt illum hæ
redem factum eſſe. l. gerit. de acqui. hæred. Aut hoc non
expreſsit, ſed aliqua facta geſsit, & dic: Quędam ſunt fa
cta quæ ex eorum natura tendunt in aditionem hęredi-
tatis, puta quia vendit bona hæreditaria, & tunc tales
actus inducunt aditionem hęreditatis, quia nõ poſſunt
celebrari citra nomen & ius hæredis, vt hic, & l. ſi auia.
C. de iure delib. & d. l. pro hærede. Quædam ſunt facta
quę ex eorum natura non tendunt ad aditionem, & ta-
lia non operantur aditionem hæreditatis: vnde ſi hęres
inſtitutus furto ſubtraxerit rem hæreditariam. non dici-
tur adire, quia tale delictum eſt contrarium aditioni. l. ſi
quis extraneus de acqui. hære. Quædam ſunt facta quæ
d ex eorum natura ſe habent indifferenter d. puta quia qs
fecit ſepeliri teſtatorem, vel quia habitauit domum pa-
ternam quæ ſibi erat obligata pro dote materna, et tũc
aut proteſtatur quod non facit animo adeundi hæredi-
tatem paternam, & ſtatur huiuſmodi proteſtationi. d. l.

pro

pro hærede. §.i. & l.ſi quis. §. idem Labeo. de relig. &
ſumpt. fune. Aut non proteſtatur, & tunc ſtabitur ſuæ
declarationi cum iuramento:quia illa quæ depẽdent ex
conſcientia alicuius,declarantur ſuo iuramento, vt not.
gl.in §.rurſus.de actio.in l.ſi cui.§.ijſdem.de accu. facit l.
Fulcinius.§.quid ſit latitare.ex quibus cauſis in poſſeſſ.
eatur. Vtile tamen eſt proteſtari vt res clara appareat,
7 vt iuribus allegatis. Not. quod † gerere pro hærede,
eſt gerere ſe pro domino concor.l.his verbis. de hæred.
inſtituen.l. item Mela. §.legis,ad legem Aquil. Et dic vt
quidam hic, quod theutonici &c. Item not. quod
8 † ſicut hæreditas poteſt adiri nuda voluntate,ita & re-
pudiari:vnde vnumquodque ſoluitur eo vinculo quo
ligatum eſt,regula iuris,Nihil tam naturale.ff.eo.& ex-
tra eo.tit. Item not.nihil prohibere vt mutus & ſur-
dus, ſiue ex accidenti, ſiue ex natura, gerere poſsint ſe
pro hærede, ſi intellectum habeant. In fin. gloſſ. in
verbo deliberare. Sed contradicet aliquis, videtur enim
9 quod † indiſtincte tempus deliberandi ſit annale.l.cum
antiquioribus. C.de iure delibe. Sol. dicunt doct. Quod-
dam eſt tempus tributum deliberationi a lege, & hoc
eſt annale. d.l. cum antiquioribus. Quoddam eſt tem-
pus impetratum ab homine, & hoc ſi quidem impe-
tratur ab Imperatore eſt annale,quia Imperator eſt lex
viua in terris, vt in auth.de conſu.§. fin. Si vero a iudice
inferiore,eſt nouem menſium.d.l.ſcimus.§.hæc quidem
de iure delibe. Sed dicet quis,ſi tribuit annum ad delibe-
randum, ergo fruſtra illud ab homine precibus petitur.
l.i.C.de theſau. Solu. Illa interpretatio poteſt eſſe vtilis,
quia tempus tributum a lege, currit a tempore mortis:
tempus autem tributum ab homine currit a tempore
e concesſionis[e]. In glo. omnibus. ibi, non reſtituit.
nota,quod minor qui vtitur iure communi,id eſt, eo iu
re quo quilibet diligens paterfamil. vteretur,non reſtitui
tur,quia rem ſuam ſobrie gerit. Non autem intelligatis,
quando iure communi, id eſt, eo iure quod eſt omni-
bus commune, vt hic. ius enim commune dictat hæ-
reditatem aditam non poſſe repudiari: & ſi minor hoc
iure vtatur, reſtituitur, vt hic, & nota. in l. non videtur.
10 C.de in integ.reſti.titu.generali. In fi.no.quod † ſa-
cramentum interpoſitum ſuper cõtractu, tollitur bene-
ficium reſtitutionis in integrum. An autem habeat vali
dare contractum nullum, dicam in fine titu. In gloſſ.
nuda. ibi, declaretur. not. quod illud quòd vulgo dici
11 ſolet, † hæreditatem nuda voluntate adiri poſſe, debet
intelligi,dummodo illa nuda voluntas fuerit extrinſe-
f cus declarata. Idem vult gloſſ.in l.pro hærede[f]. & in l.
gerit. de acquiren. hæredi. Contrarium tenuit in l. quia
plerunque.de interrog.actio. Vos diſtinguite ex mente
Docto. Si quæratur an hæreditas acquiratur nuda vo-
luntate extrinſecus non declarata, quo ad hoc vt hæ-
res obligetur oneribus hæreditariis, aut loquimur quo
ad forum contentioſum, & tunc non habetur pro adi-
ta. quia iudex minime poteſt ſcrutari mentes homi-
num, niſi aliquibus actibus exterioribus declarentur.
l. Labeo. de ſupele. leg. & ita loquitur hæc glo. cum ſi-
mil. Aut loquimur quo ad forum pœnitentiale, hoc eſt,
conſcientiæ: & tunc obligatur. & ita loquitur hæc gl. cõ
traria, quia opiniones hominum Deo omnipotenti ne-
queunt occultari. c. imitatur, fi. extra de viuris. In fin.
gloſſ. in verbo, hæredem. Simile habetis in l. illud, ſi
pars hæred. pet. in l. is qui putat, de acquiren. hære. Hinc
12 eſt quod vulgo dicitur, † quod ille qui vult adire hæ-
reditatem, debet ſcire cauſam ex qua defertur l. ſi is ad
quem. de acquir. hære. In fine glo. deſtinationis. Non
obſtat hæc lex, quia loquitur in caſu in quo requiritur
actus naturalis, & ita ibi litera ſentit: at in caſu noſtro
ideo non requiritur, quia loquitur de obligatione indu-
cenda vel tollenda, quæ eſt iuris. Reſtat videre, an iu-
ramentum interpoſitum per minorem ſuper contractu
g inualido, habeat illum validare[g]. Et quæro, † an au-
13 then. ſacramenta puberum. C. ſi aduer. vendi. habeat
h locum in contractu inualido.[h] Vnde ne res exemplo
egeat. Pone minor xxv. annis ſine curatoris authorita
te & iudicis decreto vendit prædium proprium, quo ca
ſu contractus eſt nullus. l. minor. & l. prędiũ. C. de pręd.
minor. l. lex quæ tutores. C. de adminiſtra. tutorum. &
l.i.ff. de rebus eorum. & iurat huic contractui non con-
trauenire, an validabitur contractus? In hoc articulo va
riarunt plurimum maiores, & præſertim Marti. & Bul
i go. Mar.[i] dixit contractum inualidum etiam iuramen
to firmari. Huius ſententiam imitati fuerunt communi
ter citramontani, pro qua ſententia allegant authen. ſa-
cramenta pube. C. eod. l. hac edictali. §. ita ſacramenta.
de pace iura. fir. in vſib. feudo. quæ dicunt contractum
iuramento confirmari, nec diſtinguunt an fuerit con-
tractus validus vel inualidus, ergo nec nos. l. de pretio.
ff. de pub. Secundo pro hac parte allegatur l. i. C. ſi ad-
uerſus vendi. in ratione ſui quæ fundatur in euitatione
perfidiæ & periurij: quæ ratio vendicat ſibi locum tam
in inualido contractu, quàm in valido, igitur & inua-
lidus confirmabitur vt periurium & perfidia euitetur.
l. illud. ad legem Aquil. Tertio pro hac ſententia intro-
ducitur. Nam licet alienatio fundi dotalis facta a mari-
to etiam muliere conſentiente ſit nulla l. vnica. §. & cũ
lex. C. de rei vxo. actio. tamen illa iuramento valida-
tur. c. cum contingat. extra de iureiuran. c. licet mulie-
res. eod. titu. lib. vi. ergo ita erit in propoſito. Preterea,
nam in ſpiritualibus minor habetur pro maiore. c. ſi in
anno. extra de iudi. lib. vi. ſed iuramentum eſt quid ſpi-
rituale. c. etſi. Chriſtus. extra de iureiuran. ergo faciet vt
minor pro maiore habeatur, & contractus validetur.
Item pro hac ſententia facit c. ſi vero. c. debitores. extra
de iureiuran. c. ſignificante, extra de pigno. Contrariam
ſententiam tenuit Bald. dicens, quod licet iuramentum
operetur vt contractus reuocabiliter. efficiatur vali-
dus irreuocabiliter, non tamen operatur vt contra-
ctus inualidus ipſo iure, eo iuramento vſquequaque
confirmetur. Cuius ſententiam communiter imitati
fuerunt vltramontani, freti primo per authenti. ſacra-
menta pube. quæ loquitur de contractu valido: quod
dupliciter ex eius verbis ſuaderi poteſt. Primo cum di-
cit, ſuper contractibus: ergo loquitur de validis, quia cõ
tractus nullus, non eſt contractus. l. Labeo. §. contra-
ctum. de verbo. ſignifica. l. iiij. §. condemnatum. de re iu
di. Secundo ſuadetur ex verbo, retractandum. ergo
loquitur de contractu valido, quia ſi contractus eſſet
nullus, non poſſet retractari. c. ad diſponendum. ex-
tra de ſponſ. impuber. Item pro hac ſententia allega-
tur, quia ſi non tenet contractus, non debet tenere nec
iuramentum. l. non dubium. C. de legibus. l. quemad-
modum. C. de agricu. & cenſi. l. ſi quis inquilinos. §.
fin. ff. de leg. i. Præterea ſuadetur ratione: qua enim ra-
tione improbatur contractus, eadem improbari debet
et iuramentum: quia ea fragilitas ætatis quæ vitiat con
tractum, & illum annullat, eadem iuramentum annul-
labit. arg. l. doli exceptio. ver. diuerſum. de noua. Pręte-
rea auth. ſacramenta eſt ius corrigens, & poteſt duplici-
ter intelligi. Vno modo, quod contractus inualidus iu-
ramento confirmetur: & hoc caſu lęditur ius commune
in duobus. Primo, quod contractus nullus forma negle
cta confirmetur iuramento. Secundo, quod minori tol
latur beneficium reſtitutionis in integrum. Poteſt etiã
intelligi vt loquatur in contractu valido, quo caſu
ſolum læditur ius commune in vno, quia beneficium
reſtitutionis minori aufertur: ergo ſecundum hunc vl-
timum modum intelligendi, erit etiam interpretanda
authen. ſacramenta. quia ius corrigens debet intelligi
in caſu quo minus corrigat. l. ſecunda. C. de noxa. ca-
pitis. cum dilecti, extra de dona. Præterea duo ſingula-

ria non poſſunt ſimul concurrere.l. cum poſt. §. gener.
de iure dot.l.i. C. de dot. promiſ. Sed ſi diceremus con-
tractum inualidum iuramento confirmari,duo ſingula
ria concurrerent.Primo : quod actus peccans in forma
naturali daretur. Secundo, quod beneficium reſtitu-
tionis in integrum tolleretur. Ergo contractus inuali-
dus iuramento non confirmabitur : nam minor ha-
bens curatorem æquiparatur prodigo & furioſo .l. ſi
curatorem habens.C.de in integrum reſt.min.Sed con-
tractus furioſi aut prodigi iuramẽto non confirmatur,
ergo nec contractus minoris . Probatur maior ex his
quæ habentur in l. is cui bonis . de verbo. obliga. Ego
alias ab vtraque ſententia diſceſſi, & poſtea comperi
quoſdam Canoniſtas hanc ſententiam tenere. vnde di-
co ꝙ iuramentum non habet firmare cõtractum inua-
lidum,nec etiam contractum validum reuocabiliter,fir
mare irreuocabiliter : ſed ſolum dico hoc iuramentum
eſſe ſeruandum : & contractum in ſua inualiditate re-
manere, vel in ſua inualiditate reuocabili. Moueor in
primis,quia ꝙ contractus iuramento firmetur:hoc lege
nulla cauetur:iura enim allegata per Docto. ſi in me-
dium deducantur, impugnabunt apertius eorum opi-
nionem quam firment : dicunt enim eorum iuramen-
tum debere ſeruari & cuſtodiri, non autem dicunt con-
tractum firmari. Hoc primum ſuadetur ex verbis au-
then. ſacramenta pube. in verbo, cuſtodiri c.cum con-
tingat . in verbo, ſeruari. in c. ſignificante, extra de pi
gnoribus.in verbo, ſeruari. in c.debitores.de iureiuran.
in verbo, reddere. Suadetur & ratione : nam cum il-
la iura ſint correctiua, debent intelligi vt minus lædant
iura commune quam poſsint. Mandauit igitur iura-
mentum ſeruari, ergo non intelligenda vt contractus
validetur. l. ſi vero. §. de viro. ff. ſolu.matri. Suadetur
hæc opinio ratione:ſi enim diceremus contractum iura
mento validari,certe eſſet eluſorium beneficium reſtitu
tionis in integrum, quia qua facilitate inducitur minor
ad contrahendum, eadem inducit ad iurandum l. doli.
verſi.diuerſum.de nouat. Præterea illa imbecillitas æta-
tis quæ ſubintrat contractum ſine iuramento : eadem
ſubintrat & cum iuramento, ergo vtrobique contra-
ctus non confirmabitur.Non obſtat ꝙ in ſpiritualibus
habetur pro maiore, & iuramentum ſeruare teneatur:
quia quo ad contractum non habetur pro maiore,quia
contractus eſt quid temporale, non autem ſpirituale l.
conſil. de cura. furio. Sed dicet aliquis. Incidit in Scyl-
lam &c. Si enim iuramentum eſt ſeruandum, iuramen
tum continet id quod contractus complectitur,ſeruabi
tur igitur iuramentum,ergo & contractus. Responde-
24 tur,ꝙ † multũ refert an contractus ſit ſeruandus in vir-
k tute contractus, [k] an vero ſit ſeruandus in virtute iura
menti: quia primo caſu ligantur hæredes contrahentes
ad obſeruantiam, poſteriore autem caſu nequaquam:
quia iuramentum eſt quid perſonale,nec ex eo illaquea
ri poteſt anima hæredis . c. veritas . extra de iureiuran.
Præterea eſt alia differentia : quia ſi contractus eſt ſer-
uandus in virtute contractus,ſolutum repeti nõ poteſt:
ſi autem eſt ſeruendus in virtute iuramenti, ſolutum
repeti poteſt quia reperitur penes recipientem ſine cau-
ſa c. debitores . extra de iureiuran. Tertia differentia :
quia ſi contractus eſt ſeruandus in virtute iuramenti,
l petita abſolutione a iuramento [l] poteſt contrauen-
iri contractui. Secus ſi ſit ſeruandus in virtute contra-
ctus . c. i. extra de iureiuran. Ex quo infertur, ꝙ ſi ſta-
25 tuto caueatur, quod † mulier non poſsit obligari ſine
conſenſu parentum : & ipſa ſe obligauerit ſine conſen-
ſu, iurauerítque : tenebitur ſeruare iuramentum, ſed
ea mortua hæredes non obligabuntur. Eodem modo
ſi filia fecerit pactum, vt dote contenta ſit, vt ad ſuc-
ceſsionem patris non veniat, & iurauerit, ipſa tenebi-
tur ſeruare iuramentum;ſed hæredes poterunt ea mor-
tua contrauenire pacto. Eodem modo ſi minor ſer-
uare iurauerit contractum initum, ſpreta ſolennitate,
ipſe viuus tenebitur ſeruare iuramentum , eo mor-
tuo nequaquam.

ADDITIONES.

a Contra iſtum tex. quod imo ſuus poſt aditionem poſsit
repudiare,oppono. Ille poteſt repudiare , qui poteſt adire
l.is poteſt.ff.de acqui.hær.& l.ſicut maior . C. de repu. ſed
ſuus heres poſtquam repudiauit poteſt adire infra triẽniũ,
iuxta formam l.ſi.C.de repud.hær. ergo etiam poſtquã adi
uit debet poſſe repudiare.Cogita.

b Et adde,ꝙ propter grande æs alienum olim etiam maio-
ri xxv.annis adita hęreditate ſobueniebatur, ne vltra vi-
res hæreditarias teneretur:hodie vero abſque dicto reme-
dio per confectionem inuentarii de rebus hæreditariis,
idem beneficium conſequitur, vt non in plus teneatur &c.
Et hæreditas aditur nuda voluntate hæredis,verbis vel fa-
cto declarata : & ſi hæres ſciuit teſtatorem mortuum pro
hærede gerere dicitur qui rebus hęreditatis ſe immiſcet,vt
hoc §.vſque in finem.

c An autem filius non conficiens inuentariũ,perdat legi-
timã ? Glo.dicit quod non,quia eam detrahit tanquam æs
alienum,ante ſolutionem legatorum,vt auth.hoc amplius
C.de fideicommiſſ.doct.contra,quia per omiſsionem inuẽ
tarii tenetur ad ſolida legata etiam vires hęreditarias exce
dentia , vt authenti. ſed cum teſtator. C. ad legem Falc.
& ibi Bar.An autem fideicommiſſarius poſsit facere inuen
tarium ? Bart.quod ſic,in l.ratione . §.ꝙ vulgo.ff.ad legem
Falc.quia habetur loco hæredis.Sed an proſit ſibi inuenta-
rium factũ ab hærede?Bar.ꝙ non,niſi ſibi cedantur actiones
per hæredem.ita tenet in d.§.ꝙ vulgo.ibi vide.& in l. ſan-
cimus. C. eodem . vbi plene de materia inuentarii . & per
Ang.in l.i.ff.ſi cui pluſquam per legem Falci.

d In quantum ſupra dicitur quædam ſunt facta, adde ꝙ in
iſtis factis quę poſsint mixtim intelligi,eſt recurrendum ad
coniecturas,ſecundum gloſ. in d. §. pro hærede . quia hoc
deprehenditur ex qualitate actuum & perſonarum illa fa-
cientium . Si tamen habitat domum defuncti qui erat eius
debitor,tunc videtur potius facere occaſione conſequendi
crediti.l.i. ff. de ſolu.Similiter ſi ſepeliuit defunctum , vel
pauit pupillos,videtur facere gratia pietatis, quia ſic alius
faceret.l.ita ſi quis.§.plerique.de relig.& ſump.fune.Quid
autem ſi dicat quod vult retinere gratia legitimę ſuę talem
domum,an videtur adire?Dic quod ſic,quia non poteſt ha-
bere partem hæreditatis quoquo modo , niſi accreſcat ſibi
totum. l. i. §. ex fundo . ff. de hæred. inſtituen. & ibi Bar.
vide in d.l.pro hærede.

e Et hoc relinquitur iudicis arbitrio.l.i. in fin. ff. de iure
delibe. dum tamen non ſit minus tempus centum dierum.
d.l.ii.ff.eo.nam debet ſibi dari tempus ad deliberandum,
quod datur ad petendum bonorum poſſeſsionem : & ſi mi-
nus detur & arctetur,nõ teneret arg.l.ſi quis.& ibi per Bar.
de hære.inſti.Et iſtud tempus poteſt pluries concedi a iudi
ce,ſi videas iuſtam cauſam impedimenti.d.l.iii.in prin.&c.
ſi tamen non excedat l.ſcimus.§.hoc quidem.C.eodem.

f Sed aduerte,quia communis opi.Bar.& aliorum in l.pro
hærede.& l.gerit fundatur maxime in d.l. pro hærede dum
tex.dicit pro hærede gerere eſt non tam facti quam animi.
Sed iudicio meo illa.l.facit in contrarium, quia ſi in geſtio
ne pro hærede requiritur animus & factũ, ergo in aditione
quæ ſit voluntate nuda,non debet vtrunq; requiri alias nõ
eſſet differẽtia,& tñ tex.noſter facit differentiã,ibi, pro hæ
rede gerendo.vel etiam nuda voluntate cũ alternatiua po-
natur inter diuerſa, vt eſt gl.not.in rub.ff. ſi ager vect . vel
emp.Item contra cõmunem facit iſte text. in implicatiua .
Etiam,quę nihil implicaret:ſed vtrunque requiritur in adi
tione quæ ſit nuda voluntate.Cogita de ſolutione.

g An minor poſsit cõtrauenire quando iurauit petita ab-
ſolutione , & ad omnia hic dicta per Porc.vide Bello.con-
ſil.xviii.per totum.

h Quia in dubio iurans non contrauenire, intelligitur ra-
tione ætatis:& licet deceptus eſſet vltra dimidiam iuſti pre
tii non poſſet contrauenire.gl.in l.ii.C. de reſcin. ven. niſi
per metum vel dolum fuiſſet inductus.regula nõ eſt obliga
toriũ.de reg.iur.in vi.& in auth.ſacramenta pub.C. ſi ad-
uerſus

oerſus vend. Et in dubio lurans non contraoenire, intelligitur ratione minoris ætatis, ac etiam ratione minoris pretii: & ſic licet eſſe deceptus vltra dimidiam iuſti pretii, non poſſet contrauenire, vt vult gloſſ. in l. ii. C. de reſcin. vend. niſi per metum vel dolum fuiſſet inductus, vt in regula non eſt obligatorium extra. de regu. iur. in vi. ſecundum Bart. in d. l. ii. Vide ad declarationem authen. ſacramenta puberum, quę not Bart. in rub. C. de pactis.

i Et tenendo hanc opi. Mart. ad l. non dubium. C. de legibus. quæ facit in contrarium, reſpondet glo. pro Mart. in l. i. C. ſi aduerſus vend. Sed reſponde melius vt ibi per Bald. Aliter etiam reſpondet Bald. in c. i. §. item ſacramenta. in princ. de pace. iur. firm. Pro hac etiam parte adducit, quia alias auth. ſacramenta pube. nihil adderet ad l. C. Sed dic ꝙ addit verbum puberum, & verbum, ſpōte. Et pro iſta opinione multum facit quod dicit poſt Bart. in l. ſi quis pro eo. in prin. ff. de fideiuſſ. vbi tenuit ꝙ iuramentum præſtitum a muliere in alienatione rei dotalis, non tamen validat cōtractum: quamuis iſtæ ſupra in prin. præcedentis col. arguēdo dicat contrarium, & ibi Bar. in verſi. iii. dicit, ſentit iſtam opin. licet teneat contrarium in alienatione fundi dotalis. Iſtud tamen quod hic, notatum ad c. ſignificante, extra de pig. tenet Bart. in d. l. ſi quis pro eo. in quarto membro principali. Et iſta opinio multum mihi placet.

k Vide omnino Bello. d. conſi. xviii. nu. 20.

l Et per hoc tollitur arg. quod in contrarium poſſet fieri: quia ſi in d. auth. ſacramenta puberum, minor iurauit non contrauenire cōtractui, vt ibi dicit litera, quomodo poteſt ſeruare contractum, & non ſtare iuramento? iſta ſunt contraria, quia reſponde vt hic per iſtum, ꝙ petat abſolutionē a iuramento, ex quo ſolum eſt ſeruandum iuramentum in vim iuramenti, non in vim contractus.

TITVLVS XX.

De legatis.

SVPRA Viſum eſt de teſtamentis, & ſic de toto vniuerſali: uerum quia legata in teſtamentis relinquuntur, ſequebatur uidere de ipſis uelut de re particulari: unde ex ordine intitulatum eſt de legatis.

1 *Quid legatum, & quot pro legato oriantur actiones.*
2 *Figuratiuæ orationes ſunt euitandæ quantum fieri poteſt.*
3 *Olim erant quatuor genera legatorum.*
4 *Leges non imponuntur uerbis ſed rebus.*
5 *Res legata mortuo teſtatore, cenſetur tranſlata in legatarium quo ad dominium.*
6 *Pro re legata in genere competunt duæ actiones.*
7 *Quare non competat rei uēdicatio legatario cui legata eſt res aliena.*
8 *Legatarius qui agit pro legato actione perſonali, debet concludere rem ſibi tradi, & non dari.*

POſt hæc videamus. Diuiditur in ſex partes. Nam in prima continuat titulum, & continuando reſpondet cuidam tacitæ obiectioni. In ſecunda ponit diffinitionem legati. In tertia ponit genera legatorum. In quarta ponit conſtitutionē iuris noui. In quinta atteſtatur qualiter materiam ſit proſequutus. In ſexta & vltima aggreditur ſuum tractatum. Secunda ibi, legatū itaque. Tertia ibi, ſed olim. Quarta ibi, noſtra. Quinta ibi, ſed ne in primis. Sexta ibi, non ſolum. Hoc dicit: † Legatum eſt donatio quædam a defuncto relicta, & ab hærede præſtanda: quod licet olim certis verbis formalibus conciperetur, & eius multiplex eſſet ſpecies, hodie tamen circumſcripta verborum ſolennitate, legatorū vna eſt natura, ex quibus tres oriuntur actiones: vna perſonalis ex teſtamēto, rei vendicatio, & hypothecaria, & materia per diuiſionē eſt diſtribuenda, vt & melius intelligatur, & intellecta, memoria conſeruetur. h. d. Ibi loquimur, id eſt, locuti

a ſumus. [a] Ibi tractari, quia legata relinquuntur in teſtamento. Ibi ſublata eſt, ſcilicet dudum. No. primo, titulum ad titulum eſſe continuandum. concord. l. Imperator. de in diem adiect. & habetur in prooemio ſexti li-
b bri. Item no. [b] quod viſo de toto in vniuerſo, eſt videndum ex ordine de qualibet eius parte: ita enim eſt in titu. de ſeruit. titu. generali cum ſeq. in tit. de vſufruct. cum ſequen. Item no. in verbo, loquimur. iuncta gl. quę exponit, id eſt, loquuti ſumus, tempus pro tempo
c re [c] poni: & hoc procedit figuratiue. Dixit tamē Bald.
2 in l. eam quam. C. de fideicommiſ. quod † huiuſmodi figuratiuę orationes ſunt euitandæ in quantum fieri poſ-
d ſit. Item no. in verſi. [d] legatum. diffinitionem legati. cui concord. l. legatum. de leg. i. & l. legatum. de leg. ij.

3 Not. quod † olim quatuor erant genera legatorum: quoddam dicebatur legatum per vēdicationem, quoddam per damnationem, quoddam appellabatur legatū per ſinēdi modum, & quoddam appellabatur per præceptionem. Item not. quod olim in inſtituendis legatis requirebantur quædam verba legalia, quorum verborum ſolennitas ex conſtitutione principum fuit po-
e ſtea ſublata. Item not. ꝙ de iure nouo [e] ſunt ſublata omnia genera legatorum, omnibuſque legatis vnum nomen eſt relictum, vnaque natura tributa. Ex hiſque tres actiones oriuntur: vna perſonalis ex teſtamento, alia realis principalis, hoc eſt, rei vendicatio: alia realis
4 acceſſoria, hoc eſt, hypothecaria. Item not. ꝙ † leges non imponuntur verbis, ſed rebus. concord. l. i. & ij. C. communia de leg. In glo. legatum. ibi, ſed aliter, dicite, quod licet diuerſa verba ponantur in definitione legati tradita in leg. legatum. de leg. i. idem tamen eſt effectus cum ea quæ traditur hic, & in l. legatis. de leg. ij.
f Glo. quædam donatio. [f] In glo. validiores. ibi, l. Labeo. Non obſtat hæc l. ſi alii. quia reſpondetur ſolum contradicere, ꝙ ideo ibi attenditur ſcriptura, quia voluntas teſtatoris erat ambigua. Cæterum ſi eius fuiſſet clara voluntas, ab ea non recederetur, imo obſeruaretur ſcriptura. reiecta interpretatione l. cum mater. C. de
g fideicommiſ. & hic. In glo. [g] hypothecaria. ibi defuncti. Et per hoc non obſtat ſi dicatur, ꝙ hypothecaria
5 cum dominio concurrere non poſſit: † Vnde cum res legata mortuo teſtatore intelligitur tranſlata in legatarium quo ad dominium, l. a Titio. ff. de furtis. non poteſt hæc eadē res ſibi eſſe hypothecata. l. neque pignus. de reg. iur. quia hypotheca non cadit in re legata, ſed cadit in cæteris rebus quæ fuerūt teſtatoris, & ita ſequi videtur Ang. & Bal. Bar. autem reprobat glo. dicens ꝙ in re ipſa legata competit actio hypothecaria legatario: quia licet legatarius ſit effectus dominus iure quo-
h dam ciuili, quia mortuo teſtatore dominium [h] transfertur in eum, iure tamen gentium non eſt effectus dominus, quia eo iure rerum dominia ſola traditione transferuntur. §. per traditionem. ſupra de rerum diui. l. traditionibus. C. de pactis. Vnde cum eo iure non ſit effectus dominus, ſibi competit hypothecaria, vt hic, & l. i. C. eod. de lega. Non obſt. ꝙ pignus non concurrat cū dominio, quia hoc eſt verum cum dominio pleno omni iure: igitur nimirum ſi ſibi competit hypothecaria: de quo ſtatim videbitis. In fin. glo. ibi, & hypothe-
6 caria. Not. quod † pro re in genere legata ſolum competunt duæ actiones: vna perſonalis ex teſtamento, alia hypothecaria. Rei vendicatio non competit, quia rei legatæ in genere non transfertur dominium in legatarium niſi traditione ſubſecuta. Ratio: nam lex quæ facit executionem legati transferendo dominium ipſo iure in legatarium non poterit hoc facere in re legata in genere, quia executio debet fieri circa rem certam. Et idem eſſet in rebus alternatiue legatis vel in quantitatibus, l. huiuſmodi. §. ſi. Stichum. de leg. i. quia in caſibus

opus

opus eſt executioni hominis per traditionem ſubſecu-
i tam[i]. Ibi l.i. No. ex glo. ꝙ † pro re aliena legata licet
7 in ſpecie non competant niſi duæ actiones, vna perſo-
nalis ex teſtamento, & alia hypothecaria, tamen rei vē-
dicatio non competit. Ratio quia legatarius non effici-
tur dominus niſi traditione ſubſecuta, licet dominus rei
propriæ teſtatoris legatæ in ſpecie transfertur in legata-
rium mortuo teſtatore: dominium tamen rei alienæ in
ſpecie legatæ ipſo iure non transfertur. glo. eſt ordi. in l.
Papinia. de ſeruit. in verbo, præterea. Ratio, quia lex quę
facit executionem legati per tranſlationem dominij ip-
ſo iure, non voluit, velut pia, bona, & æqua, hanc tranſ-
lationem operari in præiudicium tertij. l. ij. §. marito. et
§. ſi quis a principe. ne quid in loco publico. Vnde nimi-
rum ſi tali legatario veluti non domino non competit
rei vendicatio. In fin. ex hac gloſſ. quam dicunt Bal.
8 & Ange. non eſſe alibi habetur, quod † legatarius qui
actione perſonali ex teſtamento, debet concludere rem
legatam ſibi tradi, id eſt, poſſeſsionem rei legatæ in ip-
ſum transferri: non autem debet concludere ſibi dari,
quia peteret quod in tua haberet, contra l. i. C. de execu.
rei iudi. verbum enim Dari, importat tranſlationem
dominij. l. vbi autem non apparet. §. fina. ff. de verbo.
obligatio. aliter corrueret libellus. Barto. tamen dicit
hunc libellum eſſe ſuſtinendum: quia licet legatarius
per mortem teſtatoris ſit effectus dominus in virtute
k iuris ciuilis[k], non tamen eſt effectus dominus attento
iure gentium: & ideo eo iure inſpecto poteſt conclude-
re rem ſibi dari. Vnde dixit, quod inſpecta diuerſitate iu-
l rium tres[l] diuerſæ competunt actiones: actio perſona-
lis ex teſtamento, quia non eſt dominus inſpecto iure
gentium, & eodē modo hypothecaria, quia eo iure in-
ſpecto non eſt dominus. rei vēdicatio autem competit,
quia eſt dominus iure ciuili &c.

ADDITIONES.

a Nota primo, quod verba legis vel ſtatuti in dubio de-
bent intelligi ſecundum ſubiectam & præcedentem mate-
riam, niſi appareat ꝙ de noua materia loqueretur, vt hic, &
l. Imperator. ff. de in diem adiec. Cauſa autem doctrinæ vel
propter connexitatem poteſt fieri trāſgreſsio, vt hic in gl.
in verbo loquimur, vbi vnum tempus ponitur pro alio, vt
conueniat ſubiectæ materiæ.

b Not. ſecundo, iunct. gl. in verb. figuris. quatuor modis ac-
quiri per vniuerſitatē: quibus adde duos modos, ſcilicet
dedicationem, vt C. de ſac. ſan. eccle. auth. ingreſsi. Item pu-
blicationem, vt l. actus. §. publicatus. ff. pro ſoc.

c Vide Bar. & Glo. in l. qui Romæ. §. Augerius. de verbo.
obliga. vbi ponit de præterito ſubiunctiui, conſtitiſſet, pro
conſtabat. Item & futurum aliquando ponitur pro præſen-
ti. Vnde ſi conceſſa eſt præbenda vacatura, ſi aliqua de
præſenti vacet, conceſsio extenditur ad illam. c. ſi pluri-
bus. de præben. in ſexto.

d Adde in ver. legatum eſt donatio. quod talis donatio fa-
cta per legatum fit propter bene merita. l. nec adiecit. ff. pro
ſoc. & differt a donatione inter viuos & cauſa mortis, vt hic
in glo. in verbo donatio.

e Ille §. noſtra. vſque ad §. non ſolum. h. d. & poteſt ſumma-
ri, & ſumma vt hic per Ang. Vel ſic ſublata verborū ſolenni-
tate, hodie omnibus legatis vna natura attributa eſt, pro
quibus tres actiones hic poſitę competunt. hoc primo. Et
hodie etiam legata ſunt adequata fideicommiſsis, & econ-
tra. hoc ſecundo. Et materiæ quantumcumq; adequatæ, de-
bent tamen propter iuuenes diuiſim tractari. hoc tertio.

f In glo. in verbo, donatio. vide hic Ange. de Aret. Quæ
autem differentia ſit inter legatum, & mortis cauſa capio-
nem, vide glo. not. in l. qui pretio. in prin. ff. de dona. cauſa
mortis. & in l. mortis cauſa.

g Hæc glo. in verb. hypothecaria. diuiditur in quatuor. In
prima declarando tex. remouet quoddam contrarium taci-
tum. In ſecunda per modum notabilis remouet aliud con-
trarium. In tertia quoque remouet aliud contrarium. In
quarta & vltima per modū quęſtionis remouet rurſus aliud
contrarium. Secunda ibi, & no. Tertia ibi, nō tamen omni-
bus agit. Quarta ibi, ſed ſi legatarius.

h Hoc verum ſi res legata erat teſtatoris: ſecus ſi fuiſſet hæ-
redis, quia non tranſit dominium. glo. in l. ſi hæredis. de le-
ga. i. Adde quod non tranſit niſi re apprehenſa. glo. in l. pa-
ter. ff. de ſerui. titu. generali.

i Quid autem de legato facto in codicillis, quæ actio cō-
petit? Dic ꝙ vtilis ex teſtamento. l. ii. C. commu. de leg. Itē
quid ſi teſtator diſpoſuit aliquid gratia ſui honoris vel vti-
litatis, puta ꝙ vxor debet morari cum filiis, vel ſepulchrū
ſibi fiat, quæ actio competit? Dic ꝙ officium iudicis compe-
tit. l. Quintus. de annuis lega.

k Quæro etiam ſi legatur res hæredis vel legatarii, an tran-
ſeat dominium recta via. Dic quod non, vt inquit glo. in l.
ſi hæredis ſeruus. ff. de leg. i. & ibi per Bar. licet contrarium
teneat glo. in d. l. ii. C. commu. de lega.

l Qualiter autem competant iſtę actiones, vide Bar. in l. i.
de leg. i. A quo autem tempore incipiunt competere? Dic
quod adita hæreditate, & non ante auth. hoc amplius. C. de
fideicommiſſ. & ideo debet eſſe cautus legatarius petens le-
gatum, vt dicat hæreditatem eſſe aditam. Aduerte dum glo.
iſta vult quod legatarius non poteſt agere tribus actioni-
bus, ſed vna quam elegerit, per §. variis. in cōtrarium vide-
tur facere iſte tex. in verbo, perſequi. Secundo & fortius vi-
detur facere §. ſed neq; in auth. de fideiuſ. Bar. in d. §. variis
reſpondet, ꝙ ille tex. debet intelligi, ꝙ legatarius non po-
teſt agere pluribus actionibus, ſcilicet principalibus, licet
hypothecaria concurrens cum alia nō dicatur principalis.
Dubito de hac ſolutione, propter illud ꝙ vult Bar. in l. i. ff.
de leg. i. & in l. i. C. commu. de leg. & referunt & ſequuntur
doct. ſuper principio huius glo. vbi vult ꝙ hypothecaria
competat pro re propria legata proſequenda, quare ergo
non dicitur ęquè principalis ſicut perſonalis ex teſtamēto?
Fateor ꝙ ſi hypothecaria cōpetit pro re aliena, vt regulari-
ter facit, diceretur neceſſaria. Cogita.

1 *Hodie exequata ſunt legata fideicommiſſis.*
2 *Quod ſignificatum habeat verbum, Exequare.*
3 *Res hæredis etiam poteſt legari.*
4 *Fauore vltimæ voluntatis quis cogitur emere rem alienam, contra regulam generalem.*
5 *Valet legatum rei alienæ, ſi teſtator ſciebat alienam.*
6 *Legatarius debet probare quod teſtator ſciebat rem alienam.*
7 *An ſit differentia, libertatem relinquere iure legati, aut fideicōmiſſi.*
8 *Hæres propter legata aut fideicommiſſa particularia non cogitur hæreditatem adire ſecus propter vniuerſalia.*
9 *In quibus conueniant fideicommiſſa particularia cum legatis, & in quibus differant.*
10 *An referat aliquid, vtrum teſtator leget rem propriam, an vero rem hæredis.*
11 *Re communi legata ſolum debetur pars quæ fuerat teſtatoris.*
12 *Res hoſtium, vel quæ eſt penes hoſtes, an poſſit legari.*
13 *Legatum factum fratribus minoribus de re immobili, valet vt debeatur æſtimatio.*
14 *Legatum rei alienæ factum coniunctæ perſonę ignoranter valet*
15 *An hæres teneatur legatario de euictione.*

§. SEd non vſque.[a] Not. ꝙ iure veteri
a pinguior erat natura
tributa fideicōmiſsis, quam legatis. No.
1 ꝙ † hodie legata ſunt exequata fideicom-
miſsis. concor. l. i. de leg. i. l. i. C. commu. de
2 lega. Nota † ſignificatum verbi, exequare: quod ita
ſe habet, vt vna vis intelligatur attributa alteri, & ecō-
tra. Ex quo dixit Bar. quod ſi ſtatuto caueatur ꝙ nobi-
les popularibus exequentur et econtra, quod priuilegia
attributa nobilibus, intelliguntur tributa popularibus, et
econtra. Ex §. ſed ne in primis. nota, quod materia do-
b minij diuiſim[b] tradita facilius intrat aures auditorum,
quam ſi ſine diuiſione tradatur: diuiſio enim mentē le-
gentium &c. No. glo. ſupra in proemio in verb. eaſ-
dem. & probatur in l. i. de exce. doli. Ex §. non ſolum.
3 not. ꝙ † non ſolum res teſtatoria, verumetiam hæredis
poteſt legari, ac etiam aliena. concor. l. cum alienam. C.
eo. Not. quod re aliena legata, tenetur hæres illam re-
dimere, & legatario præſtare. Ex quo colligitur caſum, in
quo

4 quo † quis compellitur emere [c] contra regulam iuris,
c l.inuitum,C.de contrahen.emptio. Sed hoc operatur fa-
uor vltimæ voluntatis & præceptum teſtatoris. Si au-
tem ille cuius eſt res, vendere nolit, tenetur hæres ei præ-
d ſtare æſtimationem [d]. Et idem eſſet ſi vellet vẽdere, ſed
e cariori pretio quam valeat. l.non dubium.§.fi. de lega.
5 iij. In text.ibi, ſed ſi talis [e].not.quod † legata re alie-
f na,ita demum valet legatum [f] † & tenet, ſi ſciebat teſta-
6 tor alienam [g]. Secus ſi putabat eſſe propriam.l. cũ alie-
7 nam.C.eod. Not.quod † ad legatarium pertinet ſcien
g tiam [h] teſtatoris probare, non autem ad hæredem igno
h rantiam. concordat.l.verius.ff.de probat. Nota. ratio-
nem, quia vnuſquiſque debet probare illud quod eſt
fundamentum ſuæ intentionis.l.actor.C. de probatio.et
l.ei.qui.ff.de probat. Item no,quod ſi teſtator rẽ pro-
i priam alteri obligatam [i] legauerit, ſi quidem ſcienter te
netur hæres luere, & legatario præſtare: ſi autem igno-
ranter, luat legatarius.concordat. l.prædia.C. de fideic.
Quid autem ſi teſtator idemque debitor legauerit rem
pignoratam ſuo creditori, an creditor nihilominus po-
terit petere ſibi debitum? Dicite quod ſic.caſus eſt ad li-
k teram in l.creditorem.ff.de leg.ij. In glo,exequare.[k]
8 ibi, appelletur. colligitis † hodie nullam eſſe differentiã
quo ad effectum inter libertatem iure legati relictam,
vel iure fideicommiſſi. & idem tenuit glo. in l.i.de leg.
i.in l.i.C.communia.de leg. Sed hæc gloſſ.communiter
reprobatur, propterea quod relicta libertate iure lega-
ti,ſtatim adita hæreditate ſeruo illa competit. l. vnica. §.
in nouiſſimo. C.de cadu. tollen. Sed illa relicta iure fi-
deicommiſſi, non competit ipſo iure, ſed eſt ab hærede
præſtanda, vel in eius contumaciam ex iudicis decreto.
l.cum vero.§.ſubuentum.de fideicommiſ.liberta. Item
quia ea relicta iure legati, ſeruus non efficitur libertus
alicuius; ſed illa relicta iure fideicommiſſi, efficitur ſer-
uus libertus hæredis. l. ſi is quoque. ff. de in ius vocan.
cum ſimilibus. Ad iſtum tex. Docto.reſpondent, quod
fideicommiſſa ſunt exequata legatis, quando eorum
9 circuitus eſſet inutilis, vt in noſtro caſu. In fi. no. † qđ
propter legata nõ poteſt cogi hæres adire hæreditatem.
Et idem eſſet propter fideicommiſſa particularia. l. ſi
quis omiſſa.ff. ſi quis omiſſa cauſa teſta. Secus propter
fideicommiſſa vniuerſalia. l.cogi.§. generaliter. ff. ad
Trebellia. Ratio differentiæ, quia eſſet iniquum priore
caſu hæredem cogi adire, & onere alieno grauari. Sed
ſecundo caſu licet adire cogatur, ære tamen alieno gra-
uatur, quia adita hæreditate & reſtituta, obligationes
tam actiuæ quam paſſiuæ euolant ipſo iure in fideicõ-
miſſum vniuerſale.§.reſtituta.infra de fideicommiſſ.li-
be.l.reſtituta.ad Trebellia. Ad iſtum tex.reſpondebitis,
quod fideicommiſſa ſunt exequata legatis, ſi de fidei-
commiſſis particularibus loquatur. Secus ſi de vniuer-
10 ſalibus. Vnde concludit, † quod fideicommiſſa particu-
laria ſunt exequata legatis quo ad validitatem & effe-
ctum. Primo conueniunt in cauſa efficienti, quia qui po-
teſt fidei committere, poteſt & legare, & econtra. Item
conueniunt in perſona capientis, quia cui poteſt legari,
poteſt relinqui per fideicommiſſum, & econtra. l.ij.de
leg.i.Cõueniunt etiam in actum quo relinquitur; quia
ſicut fideicommiſſa poſſunt relinqui in codicillis,ita &
legata.§.præterea.ſupra de fideicommiſſ.hæred.Conue
niunt & in forma verborum, quia in neutro requiri-
tur verborum ſolennitas, dummodo conſtet de mente
l.ij.C.communia de leg. Cõueniunt & in effectu trãſ-
latiuo dominij, quia quemadmodum dominia ipſius
rei legatæ trãſferuntur, ita & demum per fideicõmiſſum
particulare rei relictum.l.i.ſupra allegat. Differunt au-
tem in nomine: alter enim per fideicommiſſum, aliter
legatum ſolemus appellare. Differunt ſeu diſcrepant
etiam tanquam ſpecies a ſuo genere, quia legatum eſt
quoddam genus donationis, vt hic: fideicommiſſa ve-
ro vt ſpecies exequantur, igitur fideicommiſſa virtua-
liter & effectiue, non autem formaliter. & nominati-
ue. Cætera dicite vt in l.i.de leg.i. In gloſ.res.ibi, §.ſi
11 quis re. colligitis, quod † nihil refert an teſtator leget
rem propriam, an vero hæredis. quod verum intelligi-
te quo ad virtutem & validitatem legati: quo autem
ad dominij tranſlationem multum refert, quia dominiũ
rei propriæ teſtatoris eo mortuo transfertur in legata-
rium abſque alia traditione.l. ſi tibi homo. §. cum ſer-
uus.de lega.i.l.a Titio.ff.de furt. ſed dominium rei lega
tæ hæredis non transfertur ipſo iure, niſi traditio ſubſe-
quatur. Ratio; nam cum legatarius quo ad rem lega-
tam habeatur loco hæredis, & ſubintret ius defuncti.l.
in tempus.§.fina. de vſucap. defunctus autem non ha-
beat dominium in illa re, nec legatarius habebit niſi il-
lam apprehendat. hæc eſt glo.in l. Papinia. de ſeruit. ru.
12 generali. In fi.no.qđ † re communi legata, ſolum de-
l betur pars [l] quæ erat teſtatoris.idem gloſ.in l.Iulianus
de leg.iij.Glo.autem in l.ſerui.§.fina.de legat.i. viſa eſt
diſtinguere: Aut teſtator legat rem communem ſim-
pliciter ſub appellatione nominis appellatiui, & tunc
tota intelligatur legata. Aut legauit rem ſub appellatio
ne dominij. & tunc pars ſua ſolum legata intelligatur.
Sed Doctor.reprobant illam gloſſ.tenentes indiſtincte
vt pars tantum teſtatoris legata intelligatur, fretu per l.
ſi domus,§. fina. de legat.i.per l. vxor patris. C. eod.
per l.qui tabernas.ff.de contrahen.emptio. Fatetur ta-
men. Bald.multum referre, an res legetur communis
ſub demonſtratione dominij, an ſub demonſtratione
nominis appellatiui: quia priore caſu inſpicitur quid
fuerit teſtatoris tempore teſtamenti, nec augmen-
tum poſtea veniens præſtatur legatario. d. l. ſerui. de
legat. i. Poſteriore caſu inſpicitur quid fuerit teſtatoris
tempore mortis, & ideo augmentum obueniens me-
dio tempore præſtatur legatario.l.ſi ex toto.in prin.de
legat. i. In fin. gloſſ.in verbo, aliena. nota. quod
13 † res hoſtium, vel quæ penes hoſtes eſt, poteſt lega-
ri. Sed contra oppon.de l. liber homo.la i.ff. de verbo-
rum obligationib. Solu.dicit ibi glo.quod res hoſtium
poteſt legari, ſed non in contractum deduci, quia in
contractibus inſpicitur tempus præſens, ſecus in vlti-
mis voluntatibus. Sed gloſſ.communiter reprobatur
per l.fina.de actio.emptio. Vnde doctores, aliter ſol-
uunt, diſtinguentes, ſi quæratur an res quæ eſt apud
hoſtes poſſit legari aut talis res ſemel fuit noſtra, & tũc
poteſt legari, & in contractum deduci, quia ſubeſt ſpes
poſtliminij, quod noſtra efficiatur.l.id quod. de legat.i.
l.fina.ff.de actio.emptio. Ex quo dixit Bart. & Bald.
quod eccleſia potuit dare regi Carolo regnum Siciliæ
quod ab hoſtibus erat occupatum, propter ſpem poſt-
liminij. Aut iſta res nunquam fuit noſtra, & ſic aut ta-
lis res eſt de qua facile ſperatur vt ad nos perducatur, vt
ſunt aromata, lapilli, & lanæ, & tunc iſta poſſunt lega-
ri & deduci in contractum ratione ſpei probabilis.l.ab
omnibus.§.etiam.de legat.i. Aut eſt talis res de qua nõ
poteſt probabiliter ſperari vt in noſtrum dominium
perducatur, vt ſunt villæ, ciuitates, & caſtra, & tunc
in his neque legatum, neque contractus teneat: & ita lo
quitur l. liber homo. Ex quo dicit Bald. quod Papa
non poſſet creare Papam in loco Saracenorum, qui
nunquam fuit eccleſiæ ſubiectus. In fine gloſſæ, in
verbo, æſtimatio. colligunt Docto. ad quæſtionem.
m Pone ſtatuto [m] cauetur quod forenſis non poſſit ac-
quirere immobilia in ciuitate: teſtator legauit domum
alicui forenſi quam habet in ciuitate, legatum valet
vt æſtimatio præſtetur, quia forenſis non habet com-
modum rei legatæ, non propter legatum, ſed propter
aliud. Ex quo dicit gloſſ.in capitu.i.de religio.dom.li.
14 vi. quod † ſi fratribus minoribus fuerit res immobi-
lis legata, licet non valet legatum quo ad rem, valet

tamen quo ad eſtimationem, vt conuertatur in eorum
alimenta. Et poteſt hęc gloſſ. ad multaa quæſtionea in-
54 duci. In glo.ignorabat.ibi,l.cum aliena.Not.† lega-
n tum rei aliene factum ignoranter coniunctę perſone[n]
valere & tenere.quod limitat Bal. vbi fieret a coniun-
cta coniunctæ, quia tunc par coniunctio perſonarum
tollit præſumptionem legandi l.non ſolum.§.de illo.de
ritu nupt.l.cum pater.§.euictis.de leg.ij.& dicite ut ibi.
Item limitabitis eſſe verum,niſi fuiſſet error in cauſa ſi.
Et per hoc non obſtat l.Sticho.in fi.de vſufruc. lega.Et
quæ dicatur coniuncta perſona, relinquitur iudicis ar-
bitrio, vt arbitretur an tanta fuerit ſanguinis coniun-
ctio, vt veriſimile ſit legaturum teſtatorem, etiam ſi
ſciuiſſet rem alienam.hæc eſt glo.in l.cum aliena.C.eo-
55 dem. In fi. Ratio primi caſua eſt,† nam quando lega
o tur res in ſpecie. ideo non tenetur hæres de euictione,[o]
quia nihil eſt quod ei poſſit imputari, quia rem tradi-
dit talem qualis erat.l.ſi ex ſubſtituto.in glo.alleg.Sed
quando fuit in genere legata,ideo tenetur de euictione,
quia ſubeſt quod ei poſſet imputari, cur talem rem le-
gatario non tradidit, cuius dominium transferre non
potuerit.ita nota.in l.ſi domus.§.i.de lega. i.in l.ex em-
pto.in prin.de actione empti. Item colligitis,quod di-
uiſione facta per partes vel per iudicem habet locum
p euictio,[p] ſecus ſi fiat per teſtatorem, & ita nota.gloſ.in
q d.l.ſi fratres.& in l.cum pater.§. euictis[q] de lega. ij.

In fi.glo.in verb.luere.No.ꝙ quando teſtator legat
rem pignoratam obligatam pro tanto,vel pluri quam
valebas,ſiue ſciuerit ſiue ignorauerit obligatam, tene-
tur hæres luere:quia ſi non teneretur legatarius ex lega
to nullum commodum reportaret.Sed tamen dubium
facit,quia quãdo obligatur res pro tanto vel pluri quã
valeat, videtur res ipſa haberi pro alienata. notatur in
glo.l.qui habebat.de leg.iij.Sed quando legatur extra-
neo res aliena ignoranter, non tenetur hæres luere: er-
go nec hoc caſu,& hanc tenuit Raphael.Cuma.ſed hęc
r eſt communior.[r]

ADDITIONES.

a In textu ibi,ex voluntate magis.licet gloſſ.hic aliter in
telligat,ego intelligo,ex voluntate magis deſcendebant,
ſcilicet quam ex neceſsitate iuris:quia olim non erant re
dacta ad neceſsitatem iuris.infra de fideicommiſſ. hæred,
in prin. & propterea pinguiorem naturam fideicommiſsis
indulgebant antiqui.

b Materia rerum per diuiſionem meliue traditur, vt me-
lius intelligatur,& intellecta memorie commendetur.& ēt
rem alienam teſtator poteſt negare, & hęres tunc legata-
rio præſtare.& ſi non poteſt,tunc eius eſtimationem præ-
ſtare debet, niſi ſit talis res legata cuius non ſit commer-
cium,quo caſu non debetur eſtimatio,& onus probandi te
ſtatorem ſciuiſſe rem eſſe alienam, incumbit legatario hoc
aſſerenti.Et ſi teſtator ſcienter legat rem ſuam alteri obli-
gatam,hæres tenetur eam luere,& legatario præſtare, niſi
teſtator expreſſe ſeoſerit ꝙ legatarius eam luat, hoc di-
cit,vſque ad.§.ſi res.

c Caſus io quo quis cõpellitur emere,contra regulas com
munes &c.Et l.cõi diuidundo.§.ſi.hic alleg.in gloſſ. dic ꝙ
ratio eſt,quia pars erat aſsignata pro indiuiſo, vnde reli-
quum cogitur emere,ne quis inuitus ſtet in communione,
ſecundum Bar.io l.ſi.C.de fideicommi.liber.

d Addo in quantum ſupra dicitur quod hæres tenetur ei
præſtare eſtimationem,quæ eſtimatio relinquitur arbitrio
iudicis.l.alieno.§.ſi ts cuius.ff.de fideicom. lib.& hoc ſi eſt
coorentio quæ ſit iuxta æſtimationem.

e . No.in verſic.ſed ſi talis.quod ſi teſtator legat rem cuius
non eſt commercium etiam in communi,vt eſt res publica
vel ſacra,non debetur etiam eſtimatio,vt hic in gl.in verb.
eſtimatio.Sed ſi eſſet commercium,ſed cum magna difficul
tate,vt in fundis patrimonialibus Cæſaris,tunc quis de-
pendet alienatio ſolum a voluntate principis,dicitur in tã
cum difficilis,quod reputatur impoſsibilis.l. apud Iulia.§.
ſi.de leg.i.Et ideo non valet onus adiectum legato prædii
facto fratribus mendicantibus,vt ibi debeat conſtrui locus
vbi morentur fratres,cum talis mutatio dependeat ſolum
a poteſtate vnius,ſ.pontificis.c.vnico.de reli.domin. in vi.
ſecundum Bar.in d.§.ſi. Si autem commercium eſſet in cõ
muni rei legatę.ſed non eſt legatario vel hæredi, diſtinguo
vt in glo.prædicta,& ſimilis eſt in l.ſi res.de leg.i.Si aũt le-
gatur ſuodus dotalis vel res minoris,dic vt p Bar. in d.§.ſi.

f De legato rei aliene vide late Bell.conſi.ix.nume. 8.per
tot.vbi etiam an diſponere poſsit teſtator de bonis ſubie-
ctis fideicommiſſo.

g Item aduerte,quod dum tex.vult quod legatum rei alie
ne ignoranter factum non valet:& ſubdit rationem,quia ſi
teſtator ſciuiſſet forſitan non legaſſet, iſta ratio videtur du
bia,quia idem eſſet dicendum in re hæredis, & tamen indi
ſtincte valet legatum de re hæredis,vt vult glo.hic in ver-
bo hæredis per tex.l.vnum ex familia. §. ſi quia rem ſuam.
ff.de leg.ii.vbi Iuriſconſul. reſpondet quod teſtatores ſunt
faciliores in legando proprias res hæredum,quam in gra-
uando eos de redimendo res alienas. Illud videtur ſumme
dubium quia nonne ita grauatur hęres, quando habet ne-
ceſſe præſtare rem ſuam,ſicut quando habet redimere rem
alienam?quæ redemptio eſt fienda iuſto pretio.Cogita.

h Quod verum limita, quando ille teſtator non poſſide-
bat rem alienam.Vbi autem non poſſediſſet tempore mor-
tis,tunc valet legatum,nec diſtinguitur ſi ſciuerit vel igno
rauerit:& tunc quod hoc ſciat, debet probari per legata-
rium:non per hæredem,vt habetur in c.filius.extra de te-
ſta.& hoc infra in verſi.pe.quod ſequitur.

i Quid autem ſi extraneus leget rem propriam domino,
quam dominus ipſe alteri obligauerat, quid videtur lega-
re?Dic quod videtur legare ius pignorum, hoc eſt,ꝙ ſuus
hęres ipſam liberet a tali obligatione.l.ſi tibi homo.de le-
ga.i.& valet legatum rei proprie ratione iuris deficientis,
alias ſecus.l.res proprias.C.de leg.

k Adde quod iſta exequatio ſit dupliciter,vt in d.l.i.Pri-
mo in perſonis quæ poſſunt legare,& quibus poteſt legari.
Secundo in rebus,quia res quę poſſunt legari, poſſunt fidei
committi.l.ii.& iii.C.commu.de leg. & ſic fraternizat ho-
die legatum & fideicommiſſum.

l Iſta glo.poteſt dupliciter intelligi.Primo de re commu-
ni teſtatoris & hæredis,& tunc clarum eſt quod tota debe-
tur,l.cum filius.§.dominus,ff.de leg.ii.Bar.in d.l.vnum ex
familia.§.ſi quis rem. Item poteſt intelligi de re commu-
ni teſtatoris & alterius extranei, & tunc procedunt quæ
hic dicuntur.

m Statuto diſponitur quod forenſis non poſsit poſsidere
immobilia in aliqua ciuitate, qualiter fiet ſi ſibi legetur
res immobilis,vide Bar.in l.filios fa.§.ſi quid alicui.de leg.
i.vide etiam in l.multum intereſt.ff.de verbor. obli.& in l.
apud Iulia §.ſi.ff.eo.

n Vide omnino Bell.d.conſi.ix.vbi de legato vſusfructus
facto vxori in re aliena.

o An hęres teneatur de euictione pro re legata?Dic quod
non, quando fuit legatum factum ab ignorante: ſecus ſi a
ſciente,quia tunc tenetur.d.l.cum alienam.Quod primum
limita,niſi eſſet legata coniunctę perſone.Secundo limita,
niſi error præcedentis cauſæ nollet, puta quia emiſſet ipſã
a pupillo,& contractus erat nullus,vt no. in d.l. ſi domus.
§.de euictio.per Bar.& glo.de leg.i.argu.l. Stichum.§.fina.
de vſufru.lega.

p Nam factum iudicis exiſtimatur factum partis, vt in ſi-
mili de datione in ſolutum tradit Belio. conſi.xxiiii.n.to.

q Vide in l.cum pater.§.euictis.ff.de leg.ii.per Bar.vbi po
nitur de diuiſione bonorum cui diuidentes tenentur de
euictione.In legato autem re euicta,vide hic,& glo.in l.ſi
domus.§.de euictione.ff.de leg.i.concor.cum iſta.

r Sed maius dubium eſt circa dictam l.ſi res. & circa hunc
tex.quod teſtator nunquam videtur grauari onere luendi:
quia quando teſtator habet aliquod ius in re,quantumcun
que illud ſit,finiturum morte,& ſic nullam ſit allaturum vti
litatem, illud tantum intelligitur legare, & non plus. l.
vxor patrui.C.de lega.l.quod in rerum.§.i.& l. ſi domus.
§.fin.de lega.i.Cum ergo hic habeat ius luendi, ergo illud
tantum debet intelligi legaſſe,& non plus.Cogita,quia du
rum eſt reſpõdere:& dicit Ang.in d.l.ſi res obligata,quod
habet iſtud pro multum difficili contrario:& ibi vide Pu-
teum & nouiores.

1 ☞ *Valet legatum rei quam nondum natura peperit.*
2 *Due cauſe lucratiue bene poſſunt effectiue concurrere, ſi originem capiant in perſonam diuerſorum.*

§. **S**I res aliena. a Si legatarius rẽ legatã
a viuo teſtatore ex cauſa lucratiua fuerit conſecutus, legatũ expirat penitus. Si vero ex cauſa oneroſa, ex teſtamẽto rei pretiũ cõſequitur. Et ſi in teſtamentis duorũ eadẽ res fuerit legata, ſi primo ex vno fuerit æſtimationẽ cõſecutus, poterit ex alio rem conſequi, ſecus econtra. hoc dicit. Not. primo ſummarium. Item. no. ꝙ ſi legatarius uiuo teſtatore rem legatam ex cauſa lucratiua fuerit conſequutus, corruit legatum; ſecus ſi ex cauſa oneroſa. Not. rationem, quia due cauſe lucratiue in eundem hominem reſpectu euiſdem rei concurrere non poſſunt. concor. l. omnis. de actio. & obli. Not. quod ſi eadem res in teſtamentis duorum fuerit relicta, ſi quidem legatarius primo ex vno teſtamento rem conſequatur, non poterit poſtea ex alio conſequi
b pretium: ſecus econtra. b Not. † valere legatum rei
a quæ nondum extat c in rerum natura. Ratio dubitãdi,
c quia videbatur legatum non valere, tanquam fundatum ſuper non ente, & ſic ſuper patiente male diſpoſito. Ratio decidendi fuit, quia hoc legatum habet tractũ in futurum ex natura rei, cum nata erit. l. interdum. de verbo. oblig. l. in tempus. de hæred. inſtituen. In glo. conſequi. ibi, ſed vtrum. Hæc opinio gloſſ. communiter approbatur, per l. bone mortuo. §. Labeo. de leg. ij. per l. cum res. de leg. i. Ad §. vtrum, reſpondetur, ꝙ ibi æſtimatio debetur in effectu, non autem peti põt in ipſo li-
d bello. d In fin. glo. in verbo, homine. Vos aliter reſpõ
a dete, quod due † cauſe lucratiue non poſſunt concurrere origine & effectu, vt hic: ſed effectiue poſſunt concurrere, ſi originem capiant in perſona diuerſorum, ita loquitur contrarium.

ADDITIONES.

a Circa hunc §. in verſicu. hac ratione. occurrit maximũ dubium, dum dicitur, quod ſi ex teſtamentis duorum eadẽ res ſit legata vni, ſi legatarius primo conſecutus eſt rem, non poſsit poſtea agere ad æſtimationem: ſecus econtra: quia ſi primo conſecutus eſt eſtimationem, non poteſt poſtea agere ad rem. Quæ poteſt eſſe ratio diuerſitatis? & nullus doc. etiam Io. Fab. non ponit hic, nec etiam Bart. ponit in ſua repetitione l. Meuius. §. duobus. ff. de leg. ii. Et in veritate puto quod durum ſit aſsignare rationem diuerſitatis tamen fortaſsis iſta poteſt eſſe ratio. Vnde præmitto, quod ſemper res legata dicitur eſſe in obligatione, etſi non poſſit ſolui, non autem æſtimatio. Et ſemper debet agi ad ipſam rem legatam, quantumcunque eam eſſet conſecutus: & licet ipſa res non poſſet ſolui, nunquam tamen debet agi ad æſtimationem, vt vult glo. approbata per omnes hic in verbo, conſequi, & eſt tex. in l. ſi ſeruum. §. effectus. ff. de verbo. obli. Hoc præmiſſo dico, quod quando quis eſt conſequutus rem, non poteſt poſtea agere ad æſtimationem, ſed debet agere ad ipſam rem, ſi concurrerent due cauſe lucratiue circa eandem rem, quod non poteſt. Et hoc eſt quod dicit ille tex. ibi, nam ſi rem habet, agere non poteſt. Sed quando primo conſecutus eſt æſtimationem, ſi poſtea agit ad rem, agit ad diuerſa, & hoc eſt quod vult iſte text. ibi, & in eandem rem. Et ſi dicis, nonne pretium ſiue æſtimatio ſuccedit loco rei, vt vult glo. hic in verbo, poſſe. Dico quod hoc eſt falſum, & male loquitur glo. & contra hũc tex. quia ſi æſtimatio eſſet idem quod res, certe quando conſequutus eſſet æſtimationem, non poſſet agere poſtea ad ipſam rem. Non obſtat l. ſi rem & pretium, quia ſecundum Bart. ibi, illud procedit in vniuerſalibus, ſecus in particularibus. Vel melius dico, ꝙ illud quod dicitur, pretium ſuccedere loco rei, eſt verum ficte: ſed nos in hac materia debemus attendere ſi in veritate ſint res diuerſe, licet in effectu & ficte ſint idem l. ſi ſeruus legatus. §. i. ff. de le. i. & ibi omnes: & Bar. in d. §. duobus. & omnes hic: & facit l. ſi is qui Stichũ. ff. de ſti. & obli. Tamen contra iſtam meam rationem multum facit, quia licet primo quis conſequutus fuerit æſtimationẽ, tñ non videtur ꝙ poſsit agere ad rem, attenta ratione mea: quia licet conſequutus ſit æſtimationem, tamen debuit agere ad rem. ex his quę ſupra dixi: & ſic poſtea agẽdo ad rem, dicitur agere ad idem. Vnde aut vis attendi petitionem, & ita in primo ſicut in ſecundo caſu debuit ſemper peti res, & ſi petitio ex duabus cauſis lucratiuis concurreret, eſſet idem quod impoſsibile, per hunc text. Aut vis attendi officium conſecutionis, quod tamen non debet attendi, per illam l. ſi ſeruus legatus. §. i. & idem erit in vtroque caſu. Cogita, quia durum eſt aperire os in hoc in quo doc. omnes obmutuerunt. Item aduerte, ꝙ ratio prædicta minus procederet tenendo id quod tenet Bar. in l. plane. §. quod ſi rem. ff. de leg. i. ꝙ ſit in electione legatarii petere rẽ vel æſtimationem, per iura ibi allegata per eum.

b Et ſic habetis vnam fallentiam in qua cõcurrere poſſunt due cauſe lucratiue, ſcilicet indirecte, non directe. Aliam fallentiam habes in tex. puta quando vnus eſt conſecutus æſtimationem ab vno, ab alio poteſt conſequi rem, vt hic, licet non econtra. Tertio fallit in legato quantitatis, in quo non habet locum illa regula duarum cauſarum lucratiuarum. Vnde ſi in teſtamẽto relinquo ꝙ ematur tibi res, licet ab alio donetur tibi res me viuo, tamen petes æſtimationem ab hærede, quia habes rem quam ipſe nõ legat, ſed æſtimationem, & ſic quantitatem. l. Titia Seio. ff. de leg. ii. Quarto fallit, quando due cauſe lucratiue concurrunt diuerſo tempore. Vnde ſi ſtipulor fundum a te ſub conditione, & interim fundus donetur, & tempore exiſtentis conditionis non ſit meus, quia eum vendiderim, nihilominus petam a te. l. ea iſtimo. de verb. oblig. Quinto fallit, quãdo res ſoluta ex vna lucratiua cauſa, eſſet reuocabilia etiã de iure ſpeciali, quis tunc agitur ex alia. Vnde ſi res abſentis a me vſucapta mihi legetur, ſi abſens reſtiturus a me vendicet, petam ex te l. non quocunque. §. i. ff. de leg. i. Sexto fallit, quando non concurrit circa eandem perſonam, vt, ſi primo res mihi legetur, deinde Titio: ſi Titius rem conſequitur, ego conſequor æſtimationem. l. ſi res. de leg. iii. An autem exceptioni duarum cauſarum poſsit renunciari, vide Bart. in l. meminimus. §. duorum. de leg. ii.

c Addo ad verſi. ea quoque res. Et tale legatum eſt conditionale quo ad obligationem, quia ineſt conditio, ſi naſcetur, quæ impedit obligationem: ſed nõ quo ad tranſmiſsionem. leg. interdum de verborum obliga. l. i. in fin. de condi. & demon. l. conditiones quæ extrinſecus. & econuerſo. Quid ſi non naſcatur illo anno frumentum, an non expiret legatum? Dic ſecundum Bart. in l. inter ſtipulantem. §. ſacram. de verb. oblig. ꝙ ſi locus vbi debet naſci tale frumentum, apponatur cauſa demonſtrationis, puta, lego decem corbes frumenti, de eo quod naſcetur in tali loco: vel volo ꝙ talis teneat tale prædium: vel volo ꝙ frumentum tale percipere poſsit: tunc licet ibi non naſcatur, hæres tenetur ſoluere. l. quid. & l. Lucius. de ali. leg. Si non apponitur cauſa demonſtrationis, proferatur ſine demõſtratione, puta, lego decem, &c. de illo fundo, tunc debet expectari vſque ad alium annum, vt d. §. ſacram. ibi vide.

d Simile vide in l. ſtipulationes non diuid. & l. ſi ſeruum. §. effectus. de ver. oblig. & l. iiii. ff. de confeſsis. de ſtipulatione in qua eſt promiſſa res & nõ ſoluitur, vt ipſa petatur cũ intereſſe, vt per Bar. in d. l. ſi ſeruum.

1 ☞ *Duplex eſt coniunctio, una legis, alia hominis.*
2 *Coniunctio hominis eſt duplex.*
3 *Coniunctio teſtamentaria eſt triplex.*
4 *Qui dicantur disiuncti.*
5 *Inter coniunctos coniunctione teſtamentaria habet locum ius accreſcendi.*
6 *Si teſtator duobus diſiuncte leget eandem rem, an primo conſeatur adempta res.*
7 *Si dicatur, lego Titio & Caio fundum, utrum dicantur illi coniuncti & uerbis.*
8 *Si dicat teſtator lego fundum Sempronianum Titio, & eundem fundum lego Caio, utrum ſint re coniuncti.*
9 *Quomodo dicantur coniuncti uerbis.*
10 *Quomodo coniunctus coniunctio præferatur.*
11 *An inter cõiunctos uerbis tantum habeat locum ius accreſcendi.*

§. SI eadem. Si legatum fiat duobus vtro-
que accepiante ſcinditur inter
eos. altero vero deficiente, legati eius por-
tio accreſcit alteri. h. d. Diuiditur in qua-
tuor. Nam in prima tractat, qualiter duo
vel plures legatarij coniuncti re & verbis, vel re tan-
tum. veniant ad legatū. In ſecunda tractat qualiter in-
ter eos habeat locum ius accreſcendi. In tertia declarat,
quando dicatur coniunctim legari. In quarta, quan-
do diſiunctim. Secunda ibi, ſi alter. Tertia ibi, con-
iunctim. Quarta ibi, diſiunctim. Præmitto quod
1 † duplex eſt coniunctio principaliter, vna legis, alia
hominis. Coniunctio legis eſt illa per quam in ſola
a virtute legis [a] plures perſone coniunguntur. & ad
aliquam rem vocantur: & in hac habet locum ius
accreſcendi ſi fiat in hęreditatibus, ſecus ſi fiat in lega-
tis. l. ſi ſeruus communis ab extraneo. de acquiren. hæ-
redita. iuncta l. a Proculo. de lega. ij. & de hac dica-
2 tis vt ibi, quia non eſt materia noſtra. † Coniunctio
hominis eſt duplex, vna inter viuos emanans, alia
teſtamentaria. Coniunctio hominis inter viuos ap-
pellatur, quando duo vel plures coniunguntur ex cō-
tractu, & eandem in rem vocantur, & ſic ſi iſta ema-
nauerit in contractu oneroſo, habet locum ius accre-
ſcendi: ſecus ſi in contractu lucratiuo. l. fundus. de con-
trahen. emptio. iuncta l. mihi, & Titio. de verborum
obligatio. & dicatis vt ibi, quia non eſt materia no-
3 ſtra. † Coniunctio teſtamentaria eſt triplex, quia quæ-
dam eſt mixta re & verbis, quædam verbis tantum,
& quædam ſimplex, hoc eſt, re tantum. Re & ver-
bis coniuncti dicuntur, quos rei & verborum com-
plexus coniungit. l. triplici. de verborum ſignificat.
Exemplum: Teſtator legat mihi & Sempronio fun-
dum, appellamur ego & Sempronius primo coniun-
cti verbis, quia poſiti ſub oratione de copulato extre-
mo. Re appellantur coniuncti, quia ad eandem rem
inſolidum ſunt vocati. Verbis tantum coniuncti ap-
pellantur, quos verborum complexus iungit, ſed in
re ipſa diſtinguuntur. Ecce teſtator dicit, lego Titio
& Seio fundum equis portionibus: iſti ſunt coniun-
cti verbis, ratione de qua ſupra, ſed ſunt diſiuncti re,
quia quilibet ad partem rei vocatur. Coniuncti re tan-
tum appellantur illi, quos rei tantum complexus iun-
git, ſed non verborum. Ecce teſtator dicit, Lego fun-
dum Seio: poſtea dicit, Item lego dictum fundū Caio:
iſti ſunt verbis, diſiuncti, quia poſiti ſub duabus ora-
tionibus, ſed re coniuncti, quia vocati ad eandem rem
& hæc vera ſecundum communem opinio. licet vltra-
montani aliter dixerunt, vt eſt gloſſ. ord. in l. prima.
in fin. de vſufruc. accreſ. Et qualiter habeat locum in-
ter iſtos ius accreſcendi vel non decreſcendi, videbius
4 in gloſſ. fina. Secundo præmitto, quod in hoc §. † illi
diſiuncti appellantur qui licet re coniuncti ſint, ver-
bis tamen diſiuncti ſunt. ita quoque habetur in. l.
prima. §. his ita. C. de caducis tollendis. Nota primo
5 ſummarium. Secundo not. quod † inter coniunctos
coniunctione teſtamentaria locum habet ius accre-
ſcendi. concord. l. vnica. §. his ita. C. de caducis tol-
lendis. l. nemo. de legat. ſecundo. l. re coniuncti. de le-
gat. tertio. Nota. quod legatum dicitur deficere in
perſona eius qui moritur viuo teſtatore vel qui poſt
eius mortem legatum ſpernit. Item nota. quibus di-
catur coniunctim legari, & quibus diſiunctim, quod
declaraui in euidentialibus. In fin. gloſſ. in verbo,
b duobus. [b] & ideo petitione vnius, vel ſolutione vni
facta, alter hęres liberabitur ab altero. l. ij. de duo-
c bus reis. In gloſſ. defecerit. [c] ibi, §. primo. Et eſt
ratio: nā cū legatum nunquam ſuſceperit vires in per-
ſona eius qui non erat in rerum natura tempore te-
ſtamenti, non poteſt impediri quin collegatarius to-
tum conſequatur. Ibi, §. fina. Et eſt ratio, quia iſte
poſthumus nec vere nec ficte fuit in rerum natura tem
pore teſtamenti: vnde cum in eius perſona non po-
tuerit conſiſtere legatum, totum ad collegatarium per-
tinebit. Ibi, §. ſi duobus. Et eſt ratio, quia in perſo-
na ſerui non conſiſtit legatum. Ibi. §. ſi coniun-
ctim. Et eſt ratio; nam licet de rigoroſitate iuris ciui-
lis non valet legatum relictum ſeruo proprio, de equi-
tate tamen iuris gentium valet, vt l. quidam. §. de il-
lo. C. de neceſ. ſer. hære. inſtitu. Vnde cum legatum
vires habuerit, impeditur ius accreſcendi. Ibi, §. ſi
Titio. Ratio eſt, quia licet legatum non valeat in
perſona tua, iure tamen dominij illud retines, vnde
nulla portio ad alium accreſcere poteſt. In fine glo.
Ratio eſt, quia licet incapax non habeat, ſuccedit ta-
men fiſcus, qui impedit ius accreſcendi. In gloſſ.
6 lego. in fin. vos diſtinguite tria membra. † Aut ap-
paret de voluntate expreſſa teſtatoris, quod legan-
do ſecundo, voluit adimere primo, & tunc ſecun-
dus vocabitur, & primus excludetur. l. ſi pluribus. §.
primo de legat. primo. Aut apparet de voluntate te-
ſtatoris quod voluit omnes vocari, & tunc omnes
admittentur, vt hic. Aut legauit ſecundo ſub comme-
moratione primi, puta. Stichum quem legaui Seio,
lego Caio, & tunc præſumitur totum adimere a Se-
io, & totum conferre Caio. l. ſicut. de adimen. lega.
Aut legauit ſecundo, nullam faciendo commemora-
tionem primi, & tunc non videtur adimere a primo,
imo omnes pariter vocare, vt hic. In fine gloſſ. fi-
d na. [d] nota, quod coniunctus re & verbis præfertur om-
nibus vno modo tantum coniunctis. Secundo col-
ligitur, quod coniunctus verbis non præfertur con-
iuncto re, imo pariter admittuntur. Et idem tenuit gl.
in l. re coniuncti. de legat. tertio. & ſequitur Bartol. &
cœteri, per l. ſi ita quis. de hære. inſtitu. per l. re coniun-
cti. in fin. de lega. tertio. per l. triplici: de verborum ſi-
gnificatio. Petr. & vltramontani dixere, quod verbis
coniunctus præfertur re coniuncto, quia coniunctio
verbalis prouenit ex mente teſtatoris: coniunctio rea-
lis ex accidenti prouenit: de quo in d. l. re coniuncti. &
in. §. his ita. C. de caducis tollendis. Addite prędictis,
quod inter coniunctos verbis, habet locum ius ac-
creſcendi cum onere: inter coniunctos re tantum, vel
re & verbis, habet locum ius non decreſcendi ſine
onere. dicto §. his ita. in fin. C. de caducis tollendis.
Et quia ſupra fuerunt diſtincte tres ſpecies coniunctio-
num, ideo circa eas quaſdam breues quæſtiones ex-
pediam, quæ apud maiores noſtros exorte ſunt. Quæ-
ro ergo de exemplo mixte coniunctionis teſtamenta-
riæ, hoc eſt, verbalis & realis. Gloſſ. in hunc modum
7 format exemplum: † Titio & Caio lego fundum.
Nam iſti appellantur & verbis & re coniuncti. hoc
tenuit gloſſ. in hoc. §. in verbo, re. Idem in l. prima. §.
fina. de iure deliberan. & hanc opinionem tenuit Bar-
tol. & communiter citramontani, adducentes caſum
in hoc verſicu. coniunctim. vbi loquitur de coniun-
ctione reali & verbali, & tamen exemplum ponunt
in hunc modum: Titio & Caio lego Stichum. Petr.
tamen de Bellaper. & vltramontani contrarium te-
nuere, dicendo, hoc exemplo hos ſolum appellari ver-
bis coniunctos, ſed re diſiunctos. Mouetur in primis
nam quemadmodum copula. Et, diſtribuit rem per
viriles in contractu, l. ſi mihi. & Titio. de verbo-
rum obligation. ita & in vltima voluntate. l. ſer-
uum filij. §. eum qui chirographum. de legat. primo,
ergo teſtator qui legat hoc modo, Lego Titio &
Seio fundum, intelligitur legare per partes equales,
non tamen inſolidum. Secundo mouetur, quia ſi-
mile videmus in ſententia iudicis, qui ſi damnauerit
plures copulatiue aliquid ſoluere, videtur illud ſoluen-
dum

dum diſtribuitur per viriles l. vnica. C. ſi plu. vna ſen-
ten. l. Paulus. de ſent. & re iudi. Ergo idem in ſententia
teſtatoris. §. diſponat. in authen. de nupt. Et hanc ſenten
tiam tenuit Do. Chriſtophorus, fretus per l. plane. §. ſi
coniunctim. de lega. i. per l. legatum. §. fin. per l. ſi duo-
bus. §. fina. de lega. i. adducit caſum in l. item quod Sa-
binus. §. vnde idem tractat. de hæred. inſtituen. Ad iſtũ
verſicu. ſi coniunctim. reſpondet ipſe quod debet in-
telligi de ſola coniunctione verbali veluti præpoten-
tiori. arg. in l. in finalibus. ff. fin. reg. Sed hic intelle-
ctus non placet cæteris doct. quia ſi ſolum loqueretur
de coniunctione verbali, fierent partes in legato ab ini
tio facto, & tamen litera in princi. §. vult partes fieri de
bere per concurſum, quaſi ab initio fuerit res vtrique
legata inſolidum. hoc probatur in verbo, ſcinditur, er-
go loquitur de coniunctione verbali & reali mixta.
Et propterea melior videtur opinio glo. & citramon-
tanorum, cum qua tenuit præceptor meus in ſua repe-
titione dictæ l. re coniuncti. fretus ratione duplici. Pri-
mo introduxit l. re coniuncti. vbi Iureconſultus decla-
rato quę dicuntur re coniuncti, incipit declarare qui di-
cantur verbis tantum coniuncti. & dicit, Seio & Titio
lego fundum equis portionibus, ſi enim ſine illa clauſu-
la, equis portionibus, illi fuiſſent tantum verbis con-
iuncti, illa clauſula fuiſſet fruſtratoria, contra. §. quibus.
in prima conſti. C. quinimo illa lex fuiſſet lata in indu-
bitato caſu, contra l. ancillę. C. de fur. Si enim dicendo,
Titio & Caio lego fundum, eſſent tantum verbis con
iuncti, quis dubitauerit quod adijciendo, illam clauſu-
lam, equis portionibus, eſſent tantum verbis coniun-
cti? Ne igitur Paulus aut fruſtratorie loquatur, aut ca
ſum indubitatum attuliſſe videatur, dicimus hos appel
lari & verbis & re coniunctos. Præterea iſti duo Ti-
tius & Seius quibus eſt legatum forma qua ſupra, ha-
bentur loco vnius corporis. l. plane in princi. de leg. i.
Sed ſi vni ſoli eſſet res legata, diceretur inſolidum lega
ta: ergo & quando pluribus eſt legata, dicetur inſolidũ
legata: & ideo re coniuncti. Ex quibus concluditur,
quod iſti appellãtur & verbis & re coniuncti, Titio &
Seio lego fundum. Non obſtant arg. Petri, quia reſpon
det Bart. ꝙ iſta copula Et, bene diſtribuit, quia ex poſt-
facto ſcinditur legatum per partes, legatarijs ad peti-
tionem legati concurrentibus: ſed tamen ex forma te-
ſtamenti teſtator tribuit omnibus inſolidum, & ideo di
cuntur re coniuncti. Sed dicet aliquis, quare teſtator ab
initio magis videtur ſolidum tribuere, quam iudex vel
contrahentes: quibus caſibus partes fiunt ab initio. Re-
ſpondebat præceptor meus, quod hoc ſumitur ex cau-
ſa finali quæ mouet agentem. Nam iudex agit in men
te quod ſolutio fiat per partes in condemnatione. Idem
& contrahentes: nec curant per quos ſoluatur, dum-
modo ſolutio fiat. Sed teſtator gerit in mente, vt po-
tius vnuſquiſque legatariorum rem ſolidam percipiat,
quam heredes, quia in re legata teſtator magis videtur
dilexiſſe vnum ex legatarijs quam heredem, ex quo ſe-
mel voluit rem ab herede abdicari l. ſi quis eum. de cõ-
di. & demonſtr. Vel aliter ſoluebat, multum ſcilicet re-
ferre an in contractu vel teſtamento vel iudicio dedu-
catur quantitas diſcreta, quo caſu fiant partes ab initio:
puta, promittis dare decem Titio & Seio? Lego Titio
& Seio decem. Condemno Titium & Seium dare de-
cem, quo caſu fiant partes ab initio: & ita loquuntur
argumenta Petri: An vero deducatur quantitas, vt ho
mo, fundus, & ſimilia. quo caſu copula Et, non diſtri-
buit ab initio, & tunc fient partes per concurſum. Mo-
uetur ipſe ad hoc, quia omnes leges allegatæ per Petrũ,
ſolum de quantitate diſcreta loquuntur. Secundo mo-
uetur per l. Titio, de leg. ij. Sed hæc ſua opinio, vt ſu-
pra dixi, videtur contra caſum. l. iij. §. ſi quis ita. conti-
nuando præcedentia ad illum. §. ff. de eo quod cer. lo,

vnde tenere reſponſionem Bart. Ad l. plane. §. ſi con-
iunctim. reſpondetur, quod fiunt partes ab initio, hoc
debet intelligi, legatarijs concurrentibus. Eodem mo-
do reſpondetur ad l. legata. §. fina. & ad leg. ſi duo-
bus. §. fina. quod ille §. habet plures intellectus, ſed ſe-
cundum verum nihil obſtat, de quibus dicatis vt ibi.
Ad verſicu. vnde idem tractat. reſpondetur, quod ipſi
non erant verbis coniuncti, quia ſi fuiſſent, alij prælati
extitiſſent, ſecundum veram opinionem de quo in di-
cta l. re coniuncti. & l. iij. & infra ſubijciam. Sed huic
opinioni videtur fortius obſtare. l. triplici. §. videamus.
de verbo. ſignifica. Sed reſpondete, quod in illo verſi.
videamus. ponitur exemplum non coniunctorum re
& verbis, imo ille verſicu. nec dubium eſt quin præce-
dit. Nam dictum erat hos appellari verbis & re con-
iunctos, Titius & Seius. Sumpto poſtea verſi. videa-
mus. dicit, quid ſi copula Et, detrahatur, & ita dicatur,
Titius & Caius ſunto? & reſpondet hos appellari re
& verbis coniunctos: quia licet non fuerit appoſita co
pula Et, habetur tamen punctus quadratus, qui habe-
tur loco copule. l. pretia rerum. & ibi gloſſ. ad legem
Falcid. l. duobus. §. fina. & §. in coeunda. ff. pro ſoc. l.
iij. §. due cauſe. de Carb. edict. Quinimo illa lex in ver.
nec dubium. probat aperte opinionem Bartol. & glo.
quæ dicit illos appellari verbis & re coniunctos, quos
verborum & rei complexus iungit. Si ita eſt, quod di
cendo, Titio & Caio lego fundum, iſti ſunt clauſi ſub
eadem oratione verborum de copulato extremo, item
ſub vna eademque re legata, ergo ſunt & verbis con-
iuncti. Illud plane exemplum eſſet indubitatum ſi di-
ceretur, Titio & Seio lego fundum inſolidum. Venio
ad ſecundam ſpeciem teſtamentarie coniunctionis, quæ
realis tantum appellata eſt, & quęro an iſti ſint re con-
8 iuncti, † Titio lego fundum Sempronianum, Caio eũ-
dem fundum lego, ita vt quilibet illum conſequatur in-
ſolidum adeo quod altero moriente ſuperueniens con-
ſequatur & totum fundum, & totius fundi æſtimatio-
nem. Dicit Bar, quod iſti non ſunt re coniuncti, quia ad
cauſandam coniunctionem realem duo requiruntur.
Primum, quod eadem res ſeparatim pluribus legetur:
ſecundum, quod faciant partes per concurſum dicta l.
re cõiuncti. §. his ita. Vnde licet in exemplo noſtro ad-
ſit primum, quia eadem res in orationibus pluribus eſt
legata, tamen quia deficit ſecundum, quia non faciunt
partes per concurſum, l. ſi pluribus. §. fina. ff. de leg. pri-
mo ſequitur quod non dicuntur re coniuncti. Eodem
modo ſi adeſſet ſecundum, & deficeret primum. pro
quo infert intellectum in l. item quod Sabinus. §. vn-
de idem tractat. de hæredi. inſtituen. Ego puto Bart.
in ſuo exemplo bene loqui, ſed in ratione ſua non: ꝙ
enim legatarij faciant partes per concurſum, non eſt
cauſa producende coniunctionis realis, ſed eſt effectus
quod inſurgit ex coniunctione reali. Ideo enim fa-
ciunt partes per concurſum, quia concurrunt re coniun
cti. Non autem dicuntur re coniuncti quia faciunt par-
tes, quia effectus qui ꝓducitur ex cauſa nõ põt eſſe cau
ſa ſue cauſe. l. licet. §. ea. de procu. Vnde in exẽplo Bar-
toli dico, quod illi non faciũt partes per cõcurſum, quia
non ſunt re coniuncti: non autem dico ꝙ non ſint re cõ
iuncti, quia non faciunt partes per cõcurſum. Venio ad
9 tertiam ſpeciem † cõiunctionis teſtamentarie: quæ ver
balis tantum appellatur, & ita fit per vnitatem ſer-
monis ſiue verborum plures legatarios comprehen-
dentium, ſiue fiat per terminos copulatos, ſiue ſolutos,
ſiue fiat verbis omnino perfectis, ſiue verbis quę facile
percipi poſſunt. Exemplum primi, Lego Titio et Seio
fundum equis portionibus: hic enim termini copulati-
ue ponuntur. l. re coniuncti. ſecundo reſponſo. Exem-
plum ſecundi, Titio & Seio lego fundum: hic termini
ſoluti ponuntur ex figura verborum, & tñ conficitur

verbalis coniunctio.l.triplici.verſi. videamus.de verb. ſignifi.quia licet in ſono verborum ſolute ponantur, in intellectu tamen copulantur,quia inter eas perſonas ponitur punctus,qui habetur loco copule. l. ſi duobus §.coeunda.ff.pro ſoc.& ibi glo.l. pretia rerum. ad leg. Fal.& ibi glo.in l.pretia.§.dur.de Carb.edict.cum glo. Exemplum tertij,Titio & Seio fundum equis portionibus: hæc oratio eſt imperfecta de ſe, quia deficit verbum regulans,hoc eſt,do lego,& tamen valet relictũ. l.cum pater.§.imperfecta.de leg.ij.l.i.§.ſin autem de hæred.inſti. Ex quibus infert Bart. contra Petrum, ꝙ ibi non appellantur verbis coniũcti, Titio fundum do lego,& eundem Caio do lego: quia licet copula Et, fuerit appoſita, tamen non dicuntur vniti ſub oratione(de categorica loquor) & iſta copula Et, quia hic copulat orationes, non autem terminos, non dicuntur verbis coniuncti,ſed tunc ſolum cum termini copulantur, & ab eodem verbo reguntur. Et hoc ſatis de triplici coniunctione quo ad eorum formam. Sequitur nunc vide-
80 re de prælatura coniunctionum,hoc eſt,qualiter † coniunctus coniuncto præferatur in iure accreſcendi. Circa quem articulũ illud eſt palam apud omnes, ꝙ omnino coniunctus, hoc eſt, re & verbis, præfertur alteri tantummodo coniuncto, hoc eſt,vel re tãtum, vel verbis tantum.l.re coniuncti.de leg.iij.quia duplex coniunctio vincit vnam,vt in authen.de cõſanguineis & vterinis fratribus in prin.Sed dubitatur.an verbis coniunctus tantum,præferatur re coniuncto tantum, vel econtra, vel pariter admittatur vterque, nec alter excludat alterum. Iſtud hic videtur tenere glo.& in l.re coniuncti,& clarius,in l.i.in fin.de iure accreſcendi.& hoc ſequitur Bart.allegans l.ſi ita quis hæredes. de hæred. inſti. Sed Petrus & communiter vltramontani tenuerũt ꝙ verbis coniunctus prȩferatur re coniuncto tantum. Mouetur primo per l.re coniuncti.in fin. de leg. iij. Sed Bar.reſpondet ꝙ illa lex nihil facit: nam ibi Iureconſultus dicit,ꝙ re et verbis coniunctus omnibus præfertur. poſtea probat.Nam ſi iſte eſt re coniunctus,conſtat ꝙ illi præfertur. Si autem eſt verbis tantum coniunctus, reſpondet, & magis eſt vt ipſe prȩferatur & re & verbis coniunctis.Hæc reſponſio non placet,quia ſequeretur ꝙ Paulus,qui voluit tractare de prælatione triplicis ſpeciei coniunctionum,eſſet diuinatus,de vnaque ſolum tractaret. Vnde dico ꝙ Iureconſultus ibi tria dicta complectitur. Primo,re & verbis coniunctũ omnibus præferri. Poſtea ſequitur,quid ſi re tantum coniunctus ſit:& conſtat illum non eſſe potiorem,hoc eſt, re coniunctum,quam ſi verbis coniunctus ſit, & magis eſt vt & ipſe prȩferatur re coniuncto. quaſi dicat, non ſolum re & verbis coniunctus præfertur re coniuncto,ſed & ipſe verbis coniunctus,re tantum coniuncto præferatur. Secundo mouetur Petri ratione.Nam coniunctio verbalis prouenit ex volũtate teſtatoris. Realis vero incidenter cum legatarijs concurrentibus, quibus prima facie teſtator ſolum rem legaſſe videtur, ſcinditur legatum:hoc enim caſu iſta coniunctio prouenit ex accidenti,non ex voluntate teſtatoris, ergo coniunctio verbalis a teſtatoris voluntate procedens, excludet realem tantum l.in cõditionibus.de cond. & demon. Hinc eſt ꝙ re coniuncti tantum, appellantur diſiuncti a lege.vt hic verſi. diſiuncti.& in §.his ita.C.de caducis toll. & in l. i. de vſufr. accreſ. Tertio mouetur ipſe,quia verbis coniuncti appellantur vnum corpus ſolum vnitum,l.plane.de leg.i.§. vbi autem. C. de caducis tollen. ergo præferuntur re tantum coniunctis. Quarto mouetur,quia qui in vno grauatur,in alio debet alleuiari.l.eum qui iuraſſe.de iureiur.Sed verbis tãtum coniunctus grauatur in hoc, quia præſtat onera iniuncta coniuncto,non autem re coniunctus tantum, ergo debet alleuiari vt prȩferatur, Quinto mouetur quia actus debet interpretari vt potius valeat quã pereat l.quoties.de rebus dubijs.cum ſimi.Sed ſi dicimus verbis coniunctum præferri, onera iniuncta defuncti prȩſtabuntur & valebunt. Secus ſi dicamus re tantum coniunctum prȩferri.§.ſi autem ad deficientis.C. de caduc.tollen.ergo verbis tantum coniunctus, re tantum coniuncto præferetur. Et iſta opinio in diſputãdo ſubtilior mihi placet. Non obſtat l.ſi ita quis hæredes,quia reſpondet Petrus quod ibi inter primam & ſecundam inſtitutionem eſt punctus,qui ponitur pro copula,& facit eos verbis coniunctos. Sed hæc reſponſio non eſt bona quia vt ſupra dixi,copula copulans orationes,nõ efficit coniunctionem verbalem,ſed ſolum illa quæ copulat terminos. Vnde præceptor meus nouum dedit intellectum ad illam legem, dicens ꝙ illa lex facit pro Petro, ſumendo argumentum a contrario ſenſu, cuius intellectus vt aperiatur,recito verba legis. Titius hæres eſto, Lucius & Seius equis portionibus hæredes ſunto:deficit Lucius, dicitur quod illa portio accreſcit nedum Seio,ſed etiam Titio. Subijcitur poſtea & reſpondetur tacite obiectioni,quomodo enim Titius admittitur? quia imo Seius copulatus coniuncto verbis, deberet præferri Titio re tantum coniuncto. Reſpondet,licet enim copula Et, de eius natura coniungat, tamen hoc caſu non coniungit,quia teſtator non vt coniungeret, ſed vt celeriter loqueretur illam poſuit:ergo a contrario ſenſu ſi appoſuiſſet animo cõiungendi,Seius tantum verbis cõiunctus prȩferretur. Et ſi dixerit quiſpiam,quis reuelauit ibi Iureconſulto,ꝙ teſtator voluerit conficere orationes ſolutas, non copulatas. Ipſe reſpondet,ꝙ hoc inducat hæc lex, quæ hoc dicit:ac etiam forma verborum ſuadet, quia teſtator incepit ab oratione ſoluta,& quia prȩcedentia ſequentia declarant. l.
81 ſi ſeruus plurium.§.fin.de leg.i. Nunc quȩritur, † an inter coniunctos verbis tantum,habeat locum ius accreſcendi. Dicite ex mente Doctor. Aut ſunt legatarij diuerſarum rerum ſiue corporum: puta quia teſtator dixerit,Seio Titio lego ſingulos ſeruos, & tunc non habet locum ius accreſcendi.allegatur.l.huiuſmodi. §.quibus.de leg. i. Idem eſſet ſi eſſent legatarij vnius rei, ſed eis ſingulis eſſent partes attributæ,& per portiones diſtinctæ & diuiſe:puta, Lego Titio & Seio fundũ equis portionibus,ita ꝙ talis pars vſque ad talem partem, tali coniungatur altera alteri: quia tunc non intelligitur vnus fundus,ſed duo.l.quod rerum.§.ſi poſt. de leg.i.l. recte.in fin.de verb.ſigni.l.ſi quis duas.§. ſi parie. ver. plane.ff.cõmunia præd. Si autem eſſent legatarij eiuſdem rei pro partibus non demonſtrabilibus ad oculũ, tunc habet locum ius accreſcẽdi:puta, Titio & Meuio lego fundum equis portionibus:iſtæ portiones nõ ſunt ad oculum demonſtrabiles. l. Meuius. §. duobus. de legat.ij.Sed contra prȩdicta oppo.de l.ij.ff. de vſufruct. accreſ.vbi videtur ꝙ inter cõiunctos verbis nullo modo habeat locum ius accreſcendi. Solu. Reſpondetur communiter, quod illi duo hæredes inſtituti non erant coniuncti verbis: teſtator enim dixerat, Inſtituo Caium & Sempronium hæredes: poſtea dixerat, Lego Titio fundum detracto vſuſructu: licet enim duo primi eſſent coniuncti verbis in inſtitutione,non erant tamen coniuncti in tacita dedicatione vſusfructus. Sed hæc ſolutio non videtur applaudere rationi illius legis,quæ ita ſe habet, quod ideo non habet locum ius accreſcendi, quia non fuit vſuſructus per concurſum diuiſus. Vnde quidam gloſſatores antiqui quorum nomina gloſſ. ſupprimit,in l.i.de vſufru. accreſ. dixerunt, quod licet inter coniunctos verbis tantum,in proprietate habeat locum ius accreſcendi inter coniunctos,tamen in vſuſructu non habet locum ius accreſcendi: vnde ſi teſtator dixerit. Titio & Seio lego vſumfructũ fundi equis portionibus, vno moriẽte vel repudiã-

te pars

te pars ſua non accreſcit alteri. quorum opinionem omnes reprobant excepto præceptore meo, qui illam tenuit diſputatiue. Mouetur per l. ij. de vſuſruct. accreſcendo. Secundo mouetur per l. i. verſi. ij. eod. titu. Tertio mouetur per l. fin. eod. titu. Mouetur et ratione: nam vſusfructus eſt adeo annexus perſonæ, quod ſeparari non poteſt niſi corrumpatur, & habet naturalem quãdam inclinationem ad proprietatem. l. ſicut. §. morte. ff. quibus modis vſusfruct. amit. iuncta l. ſi vnius, §. illud. verſic. quod in ſpecie. ff. de pactis. Vnde mor-
e tuo vſufructuario facilius vſusfructus conſolidatur cum proprietate, & ad illam redit, quam accreſcat alteri vſufructuario: quod eſt ſecus in proprietate. Huic ſententiæ non obſtat l. i. §. interdum. l. ſi tibi. l. ſi mulieri. l. i. de vſufruct. accreſ. l. ſicut. §. i. ff. quibus modis vſusfruct. amitt. quia ibi loquitur in coniunctis re & verbis, vel in coniunctis re tantum, in quibus habet locum ius, quod non appellatur ius accreſcendi, ſed ius decreſcendi, quod ideo appellatur ius decreſcendi, quia concurſu portio legatarij fuerat diminuta: vnde ille cui accreſcit proprie non dicitur capere totã, prout fuerat ſibi legata: nec dicitur vſusfructus propriæ a perſona ſeparari, & ad aliam tranſire. §. ſi autem ad deficientis. C. de caduc. tollend. Opponitur de l. Meuio. de lega. ij. vbi videtur quod re & verbis coniunctus non præferatur cæteris, ſed econtra. l. re coniuncti. de leg. iij. & per ea quæ ſupra dixi. Solutio. Illa lex variatur pluribus modis, adeo quod dixit Pet. de Bella per. q illam legem legerat octo vicibus, & adhuc nõ intellexerat: poſtea gloriatur ſe inueniſſe nouum intellectum. Sed pro nunc illa eſt communis ſolutio, quam ibi tenuit glo. & Docto. communiter ſequuntur, q illi duo primi Meuius & Seius erant tantum re coniuncti, & ideo portio deficiens in vno ex ipſis, etiam accreſcit tertio re cõiuncto: de quo dicite vt ibi.

ADDITIONES.

a De coniunctione legali vide Bar. in l. re coniuncti. in v. q. principali, & ibi vult Barto. q coniunctio legalis ſit illa, quando ex perſona vnius peruenitur ad plures. Et ratio eſt in hæredibus, ne paganus decederet pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, ſecundum Ang. hic: quæ ratio ceſſat in legatis. Sed hæc poſitio non placet, quia ex poſt facto poſſet quis decedere pro parte teſtatus & pro parte inteſtatus. l. circa. ff. de inoffi. teſtamen. Cogita & dic vt per Bar. in d. l. re coniuncti. d. v. q. in princi. vbi etiam ponit illam rationem, quam ponit ante omnes gloſſ. in d. l. ſeruus communis ab extra.

b In glo. i. ibi, illi aut illi lego. ſupple, vti meus hæres voler, vt l. ſi Titio. in glo. allegata. Nam ſi teſtator legat Titio aut Seio, non dicendo, vt hæres meus volet, non eſſent duo rei, ſed diſiunctiua, Aut, reſoluitur in copulam Et, vt æqualiter veniant ad legata. l. cum quidam. C. de verbo, ſigni. & erunt coniuncti verbis, vt tenet Bar. in d. l. re cõiuncti. Sed qñ adiicitur electio in perſona grauati, ſcilicet hęredis, puta, lego Titio aut Seio vt hæres volet, tunc ſunt duo rei credendi ex cauſa lucratiua, & qui primo exigit, ſibi totũ habet, nec tenatur communicare alteri, vt in l. Falc. hoc obſeruandum. ff. ad legem Falc. Nihil aliud hic dicitur per Ioãnem de Pla. & l. ii. ff. de duob. reis.

c Not. ex hac glo. in fi. caſus in quibus quis non admittitur ad partem, & facit partem. ſimilem glo. habes in l. huiuſmodi. §. ſi Titio. de leg. i. & ibi ponitur, quod ſi relinquitur ſpurio, qui non admittitur ad partem per auth. quibus mo. nat. effi. ſui. §. i. an faciat partem. Et tenetur quod non, quia hoc caſu legatum eſt pro non ſcriptum. l. Lucius. §. teſtator. de leg. i. & l. plane. §. ſi duob. &c. vide ſupra de inoff. teſta. §. pen. in gl. &c. Et præmitte ad euidentiam huius gl. illas ſecundas regulas quas ponit Ang. de Are. hic, & Bar. in l. huiuſmodi. §. ſi Titio. ff. de leg. i. & gl. erit clara.

d Et dum gl. hic alle. l. & Proculo. dic & melius q imo loquitur in coniunctione, ſed non in coniunctione hominis, ſed legis in qua in legatis non eſt locus iuri accreſcendi, vt per iſtum ſupra in prin. huius §. & per Ang. de Are. hic. Adde q in coniunctione legali, legatum pro non ſcriptum accreſcit ſine onere, & caducum vel quaſi, cum onere. Bar. in d. l. re coniuncti. Et aduerte, quia puto (licet ita in ſpecie declaratum non inueniam) quod ius accreſcendi ſit illud quod eſt cum onere. eius vero decreſcendi ſit illud quod eſt ſine onere. Inter coniunctos verbis tantum. habet locum ius accreſcendi, & ſic cum onere. Et ratio eſt propter vnitatem orationis, quia in oratione legando duobus, videtur onus in vtriuſque perſona repetere. Inter coniunctos re tantum non habet locum ius accreſcendi, & ſic cum onere, quia ex quo vocati ſunt in duabus diuerſis orationibus, onus adiunctum in perſona vnius, non videtur in perſona alterius repetitum. Iſta ſunt ex mente tex. in d. l. vnica. §. ſi autem ad deficientis. C. de cad. tol. Et licet iſte hic dicat quod inter coniunctos re & verbis ſimul habeat locum ius non decreſcendi, & ſic ſine onere, errat, & contrarium tenet gl. notab. quam vide in d. §. ad deficientis: & ibi Bar. & latius Bar. in l. re coniuncti. in iiii. q. principa. Et eſt ratio clara ſecundum Bar. ibi, quia ſi inter coniunctos coniunctione verbali tãtũ, habet locum ius accreſcendi, & ſic cum onere, eo quia propter vnitatem orõnis onus videtur in vtriuſque perſona repetitũ, nonne iſta ratio etiam habebit locum in coniunctis re & verbis ſimul? vt per Ang. de Are. hic.

e Item nota, q res quę conſolidatur, non dicitur acquiri eo iure quo res cui conſolidatur. facit l. non quocunque §. fundus. ff. de leg. i. at facit, quod ſi vxor acquiſiuit proprietatem rei ex cauſa onoroſa, & poſtea cõſolidatur vſufructus cũ proprietate, & ſic acquiratur ea cauſa lucratiua: quãuis alias regula ſit q quicquid acquirit vxor, pręſumatur acquirere de bonis mariti, in d. l. Quintus. de do. inter vir. & vxo. tamen hic vſusfructus nõ pręſumitur de bonis mariti acquiſitus, quamuis ſit acquiſitus alio iure quam proprietas.

1 *Rei proprie inutile eſt legatum, nec valet ſi poſtea viuo teſtatore legatarius illam alienauerit.*
2 *Regula Catoniana non pertinet ad conditionalia legata.*
3 *Legatum fit nullum multis modis.*
4 *Publici vſurarii non poſſunt teſtari, niſi ſecundum quod hic dicitur.*

5. SI cui fundus. Si legatarius partẽ rei legatæ fuerit conſecutus ex cauſa oneroſa, partem vero ex cauſa lucratiua, eius partis quam ex cauſa oneroſa fuerit conſecutus, æſtimationem conſequitur. h. d. No. primo, quod quẽadmodum ſi legatarius totam rem legatam viuo teſtatore ex cauſa lucratiua conſecutus fuerit, agere non poteſt ex teſtamento: eodem modo nec ſi partem, reſpectu illius partis. Ex quo colligitis, quod bonum eſt argumentum de toto ad partem. concordat l. quæ de toto. de rei vendicatio. Not. quod vſusfructus in petitione fundi obtinet locum ſeruitutis, ſed in ſtipulatione obtinet locum partis: fundus enim integer dicitur ex nuda proprietate & vſufructu. l. qui vſumfructum. de verborum obligatio. Item not. quod licet poſſit legatarius qui vſumfructum fuit conſecutus ex cauſa lucratiua, poſtea petere fundum pleno iure ex teſtamento; ex iuris ciuilis rigore, ex æquitate tamen æſtimatio nudæ proprietatis præſtanda eſt. Item not. in §. ſed ſi rem. quod
1 † ſi alicui legetur res propria, dicitur legatum eſſe inutile. Nota rationem, quia tale legatum nullam continet vtilitatẽ: quia quod eſt legatarij, nõ poteſt amplius fieri ſuum. concordat l. & an eadem. §. actiones. de exce. rei iudi. §. ſic itaq;. infra de actio. Item not. quod licet legatarius huiuſmodi rem propriam ſibi legatam viuo teſtatore alienauerit, non propterea conualeſcit legatum. concordat l. cætera. §. i. de leg. i. In glo. alienauerit. ibi, hic poſtea. Hęc reſponſio non eſt bona: quia quãtum ad conualeſcentiã legati, nihil refert an viuo teſtatore rem ſibi legatam propriam alienauerit, an vero poſt eius mortem. l. cætera. §. i. de leg. i. In fi. Et hęc vltima communiter tenetur, quia 1 regula Catoniana

non

non pertinet ad conditionalia legata: diſponit enim illa
regula, quod legatum quod non valuiſſet ſi teſtator tẽ
pore teſtamenti deceſsiſſet, id quandocunque moriatur
non valere: quia teſtator legando pure voluit conſide-
rari tempus teſtamenti, vnde ſi eo tempore legatũ non
valet, ex poſt facto nunquam conua leſcit. Sed quando
legat ſub conditione, voluit ſuſpendi legatum in euen-
tum conditionis, & illud tempus conſiderari: vnde le-
gatum non dicitur ab initio nullum, ſed dicitur ſuſpen-
ſum. l. i. de regu. Cato. l. cætera. §. i. de lega. i. Sed contra
prædicta opp. & imo videtur quod quando legatum
ab initio non tenuit, nec valuit ſi tempore teſtamenti te
ſtator mortuus extitiſſet, conualeſcat ex poſt facto ceſ-
ſante impedimento, nec habet locum regula Catonia-
na: & oppo. de l. ſi cognatis. de rebus dub. de l. non in-
telligitur. §. quando autem fraus, de iure fiſc. Horũ con-
trariorum timore varij varia dixere: ſed vos comple-
3 ctendo communem opi. ita diſtingune. Si quęratur † an
legatum quod tempore teſtamenti, ſi teſtator mortuus
fuiſſet nullum extitiſſet, ceſſante impedimento conua-
leſcat: aliquando legatum eſt nullum ſolum conſidera-
tione legatarij, quia non habet habilitatem ſuſcipiendi
legatum: aliquando eſt nullum mixta conſideratione
legantis & legatarij: aliquando eſt nullum mixta con-
ditione legatarij et hæredis a quo debet præſtari: aliquã
do eſt nullum ſola conſideratione materie: aliquando
eſt nullũ ſimplici cõſideratione forme. Si legatũ eſt nul
lum ſola conſideratione legantis, nunquam conualeſcit
ex poſt facto, vt puta quia tempore teſtamenti non eſt
in eo inuenta integritas, quandocunque impedimento
ſublato. l. ij. & l. ſi filiusfa. de reg. Cato. l. i. de leg. iij. quia
fuit defectus in cauſa potentiſsima, hoc eſt, in cauſa effi-
cienti & agente, qui defectus non eſt valde purgabilis
niſi in turibus ſupra alleg. Si vero fuerit nullum ex ſola
ratione legatarij, conualeſcit ex poſt facto ſublato im-
pedimento: quia fuit defectus in cauſa ſuſcipiente, &
ideo facile purgatur. l. ſi cognatis. de rebus dub. l. quan
do autem. de iure fiſc. l. interuenit. de lega. i. Si vero eſt
nullum mixta conſideratione legantis & legatarij, non
conualeſcit ex poſt facto. §. an ſeruo. & ibi videbitis. in
fra eo. Si vero eſt nullum conſideratione rei legate, tũc
nunquam conualeſcit, quia defectus eſt in cauſa poten-
tiſsima, hoc eſt, in materia. l. cætera. §. i. de lega. i. Si vero
legatum fuit nullum ſola ratione forme, nunquam con
ualeſcit ex poſt facto. l. hæredes palam. §. i. de teſtamen.
Fallit in filio præterito in teſtamento, quod conualeſcit
de equitate prætoria filio approbante. l. filio præterito.
de iniuſt. rup. Ex quibus infertur: nã debetis ſcire quod
4 † publici vſurarij non poſſunt teſtari, nec ſepeliri in ſa-
cro, niſi caueant tabellioni recipienti nomine omnium
& ſingulorum quorum intereſt de vſuris reſtituendis.
c. quanquam, extra de vſur. lib. vi. Pone vſurarius con
didit teſtamentum omiſſa cautione de reſtituendo, vſu-
ras & ſoluendo, teſtamentum eſt nullum: antequam
moriatur ipſe cauet de vſuris & ſoluendis, an teſtamen
tum conualeſcat? Videtur quod non, quia defectus fuit
in omiſsione forme, de quo per glo. in d. c. quanquam,
vbi diſputatur hæc quæſtio per Bar. in l. filio prçterito,
de iniu. rup. per Bar. in l. i. §. i. de lega. iij. Addite q regu-
la Cato. non pertinet ad legata conditionalia, vt ſupra
declarau: nec ad hæredum inſtitutionem, nec ad leges
nouas. l. pen. & fi. de reg. Cato.

ADDITIONES.

a Vide Bellonum conſi. lxiii. qui propterea conſuluit non
valere legatum dotis materne factum a patre filiis. & con-
ſil. xlii. nume. a.

1 *Si teſtator rem legatam pignori dederit, non propterea reuoca-
tur legatum.*

2 *Quære per alienationem meram reuocatur legatum, non per pi-
gnorationem.*

3 *Difficilius reuocatur quod ab initio tenuit.*

§. SI quis rem.[a] No. quod ſi quis lega-
a uit rem propriam, quã pu-
tabat alienam, vel tertij vel legatarij, va
b let legatum: quia veritas [b] in terminis op
poſitus prævalet opinioni. facit quod ha-
betur in l. filio. de libe. & poſth. Not. quod ſi teſtator
rem legatam poſtea alienauerit, legatum non debetur
ſi animo adimendi alienauerit. Quid autem in dubio
1 præſumatur dicetur in glo. Item not. quod † ſi teſta-
tor rem legatam pignori obligauerit, non reuocatur le
gatum, imo eo mortuo tenetur hęres luere, & legatario
præſtare: concor. l. qui poſt. C. de lega. Item no. quod
ſi teſtator rem legatam pro parte animo adimendi alie
nauit, pars alienata eo mortuo præſtatur legatario.
in fi. glo. in verbo opinione, dicite, fauor ualiditatis lega
ti, & fauor teſtamenti hæc cõtraria operantur: hic enim
veritas prævalet opinioni, vt legatum valeat: ibi vero
opinio prævalet veritati vt ex teſtamento adeatur hæ-
reditas. In fi. glo. alienauerit, cum ſequen no. quod ſi
teſtator dederit rem legatam titulo dotis, uidetur aliena
c re ex neceſsitate,[c] & ideo legatum non intelligitur re-
uocatum. Si vero alienauerit ex liberalitate et mera uo
luntate, tunc intelligitur reuocatum legatum. Si vero
dubitatur an ex neceſsitate an vero ex voluntate alie-
nauerit, tunc in dubio ex neceſsitate videtur alienaſſe,
vt ſentit glo. in l. rem legatam. de adimen. legat. licet gl.
hic videatur velle quod onus ſpectet hæredi. Vos vt ſu
pra diſtinguite: quia aut ex titulo oneroſo alienauit, &
intelligitur ademptum legatum: ſecus ſi ex lucratiuo.
In fi. glo. in verbo, dederit pignori. no. quod quando
debitor pignorat rem legatam creditori, non videtur
velle compenſare creditori debitum cum re, & ideo cre
ditor poterit retinere rem legatam, & debitum conſe-
qui: quod verum eſt quando vnum debetur, & aliud
legatur in ſpecie: ſecus ſi aliquid legaretur nomine de-
d biti. l. Titia. §. quæ inuita. ff. ſol. mat. In glo.[d] videri.
2 ibi, qui poteſt. Ratio † differentie inter alienationẽ me-
ram & pignus eſt: nam quando teſtator ex neceſsita-
e te[e] vendidit rem legatam, ideo videtur reuocaſſe lega-
tum, quia intentio fuit vt hæc res perpetuo remaneret
pęnes emptorem: quia hoc ſuadet natura contractus. l.
ex empto. de act. emp. Sed quando pignori obligauit li
cet ex neceſsitate, non videtur reuocare legatum, quia
intentio ſua non eſt vt perpetuo remaneret pœnes cre-
ditorem, imo ſoluto debito reuertatur ad ipſum, vel hę-
redem, quia hæc eſt natura pignoris. l. debitor. ff. de prę
car. Qua ratione dixerunt Doct. quod ſi teſtator rem
legatam obligaret pro tanto, vel pluri quam valeret,
ex neceſsitate, intelligeretur reuocaſſe legatum, quia illi
cui rem obligauit pro tanto pluri quam valuerit, intel-
ligitur obligaſſe animo nunquam exigendi. l. qui ha-
beat. cum glo. de leg. iij. l. ſi res. de leg. i. quod verum di-
cite, niſi eſſet res ſuper qua caderet affectio, vt fundus
vicinus domui, vel parentum, vel liber in quo diu ſtu-
duiſti. argu. in l. & ſi equo. de leg. i. In fin. Ideo ibi re-
3 uocatur donatio, quia † ab initio non tenuit: hic autem
ab initio legatum valuit, ideo difficilius reuocatur. l. pa
tre furioſo. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.

ADDITIONES.

a Not. ex. §. ſi quis rem. quod vbi concurrunt veritas &
opinio, attenditur veritas, & non opinio. Et ideo ſi manu-
mitto ſeruum quem puto alienum, & ſit meus, erit liber. §.
quoties. in gloſ. alleg. Et ſimiliter ſi emo ab eo quem puto
vendere rem alienam, & ſit ſua, transfertur dominium in
me, vt §. qui ignoranter. allegato in glo. Similiter ſi contre
cto rem eius quem non puto permiſſurum, qui tamen eſt
contentus

contentus, non facio furtum. l. inter omnes. §. recte di-
ctum. ff. de fur. & de hoc in glo.

b In delictis attenditur magis opinio quam veritas, ſi deli
cta proueniant ex ſolo animo: puta iniuria facta filio, quæ
dicitur fieri patri, vt ff. de iniur. l. item apud §. interdum. &
l. eum qui. §. ſi. Aut loquimur in delicto quod cauſatur ex fa
cto, & tunc attenditur veritas, vt ff. de fur. l. vulgo. §. ſi quis.
& ff. de iniur. l. eum qui. §. ſi iniuris. & hoc ſi habuit animũ
delinquendi, alias non. l. inter omnes. §. recte. ff. de furtis.
Aut loquimur in delicto tantum cõmittendo in aliqua ſpe
cie, & tunc magis attenditur veritas quam opinio, vt ff. de
crimine expilatæ hæred.

c Faciunt prædicta de alienatione voluntaria & neceſſaria
ad quæſtionem, ſi dominus conſtituto procuratore compa-
reat in iudicio pro actu voluntario, quod videtur reuocare pro
curatorem, niſi dominus proteſtetur. Secus ſi ad faciendum
actum neceſſarium vt in c. quamuis. de procu. in vi. & habe
tur per Bar. in l. imitari. ff. de procu.

d Et dum glo. iſta dicit in pignore non eſſe fiendam diſtin
ctionem, an habuerint animum reuocandi vel non, puto quod
male dicat: quia ſi aliquibus indiciis poſſet probari quod ha-
buerint animũ reuocandi, putarem quod reuocatũ eſſet legatũ.
Sed puto quod in pignore non ſit fienda differentia, an pigno-
rauit ex neceſſitate, vel ex voluntate. & ita tenet gl. in d. l.
quæ poſt. & iſte hic, & ita voluit dicere glo. iſta.

e An ſi teſtator vendat rem per ipſum alteri legatam, vi-
deatur adimere legatum vel ne. Adde quod iſta diſtinctio vo-
luntariæ vel neceſſariæ alienationis ſit in aliis contractibus
quam donationibus, puta venditione, vel ſimili alienatio-
ne: autem habet locum in donatione, quia ibi eſt caſus cla-
rus, vel in pignore, vt infra in glo. ſi. vt hic voluit Bar. in d.
l. rem legatam. Et adde quod eo caſu quando vendit volunta-
rie, videtur reuocare, niſi legatarius probet contrarium, quod
poteſt, vt vult glo. in l. fideicommiſſa. §. ſi rem. de leg. iii. &
probabit per coniecturas vel indicia: puta ſi quando alie-
nauit, retinuit in depoſito nomine legatarii. d. §. ſi rem. Si
vero ex neceſſitate vendiderit vel rei familiaris, vel quia
erat res peritura, d. §. ſi rem. tunc in dubio non reuocatur le
gatum, vt d. l. rem legatam. & ibi per Bar. niſi hæres probet
teſtatorem per talem alienationẽ voluiſſe reuocare, vt hic
in glo. i. quod probabit per coniecturas, vt ſupra in legata-
rio. Sed quid ſi teſtator alienauit voluntarie vſumfructum
rei legatæ, an videtur reuocare legatum? Glo. quod non, in
l. iii. C. de legatis. Quid autem ſi rem legatam voluntarie
alienatam teſtator redimat, an reconualidetur legatum?
Dic quod non, ex quo ſemel fuit extinctum. l. eum ſeruos.
ff. de adim. leg. Idem ſi teſtator legat pecuniam, poſtea de
ea emit rem: quia res non videtur in legatum cedere. l. pa-
ter. ff. de condi. & demon.

1 ☞ *Creditor poteſt debitori ſuo liberationem legare.*
2 *Quomodo conſulatur debitori, cui per creditorem legata eſt liberatio.*
3 *An debitor poſſit creditori legare vtiliter quod debet.*
4 *Is cui remiſſum eſt onus reddendarum rationum, nihilominus tene-
tur de dolo.*
5 *Commodiſſimum eſt duplici ſpe uti.*

§. SI quis debitori. Poteſt creditor debi
tori ſuo liberationẽ
legare & ad tempus, et in perpetuum, quo
caſu debitori & eius hæredi competit ex-
ceptio. Sed & agere poteſt ex teſtamento
1 vt liberetur. hoc dicit. Not. † creditorem poſſe lega-
re liberationem debitori ſuo. Et fuit ratio dubitãdi, quia
videbatur legatum inutile, quaſi res debitoris fuiſſet
eidem legata, hoc eſt, res, vel pecunia vel aliud corpus
quod debet. §. ſed ſi rem. ſupra eod. Ratio decidendi fuit
quia nõ videtur legata res ipſius debitoris, id eſt, libera-
tio, quæ eſt in facultate creditoris. l. i. de libe. leg. Item
2 not. † quod legata liberatione debitori, non poteſt conue-
niri cum effectu: quia eidem conuento competit excc-
ptio: poteſt etiam agere vt liberetur. concordat l. iij. §.
nunc de effectu. de libe. leg. Nota non ſolum poſſe
relinqui liberationem perpetuo, ſed etiam ad tẽpus. cõ-
cordat in ſimili l. in edibus. §. i. de dona. int. gene. Item
3 not. † quod debitor ſi quod debet creditori legauerit
ſub conditione, eſt inutile legatum. Secus ſi non ſub
conditione, ſed pure legetur quod debet in diem vel ſub
conditione, quia * in hoc legato venit commoditas re-
præſentationis debiti. Item not. quod licet hoc caſu
viuo teſtatore veniat dies vel conditio, non annulla-
tur legatum: & ſic licet res peruenerit ad caſum a quo
incipere non potuiſſet, actus tamen non infirmatur.
4 In gl. legauerit. ibi. §. ſi. no. † quod ille cui remittitur
onus reddendarum rationum, quod tamen tenetur ſi quid
dolo fecerit, vel aliquid penes ſe habuerit ex rebus ad-
miniſtratis. cõcordat l. ſi ſeruus vetitus. de leg. i. Ex quo
dixit Bald. quod ſi aliquis ſit deputatus ad aliquod offi-
a cium a ea lege, vt nunquam poſſit ſyndicari, tamen po-
terit ſyndicari ſi quid dolo commiſerit, vel aliquid ex
rebus reipublicæ vel priuatorum penes ſe habuerit, alio
b quin daretur materia fraudibus b, contra l. conuenire.
de pact. dotal. Eodem modo licet alicui committatur
c cauſa appellatione remota c, ſi tamen eius ſententia
manifeſtam iniquitatem contineat, poterit appella-
ri. c. inter cæteros. extra de ſenten. & re iudica. in vi.
Ex quo infertur, quod licet ſtatuto caueatur in parti-
bus Lombardiæ, quod a ſententia lata in concione pu-
blica non poſſit appellari, tamen ſi illa fuerit iniqua eui
denter, poterit infringi remedio appellationis. In glo.
ex contrario. not. quod vtile eſt habere plures reos deben-
5 di, † quia commodiſſimum eſt duplici ſpe vti, vt ſi vna
non ſuccedat, alia progrediamur via.

ADDITIONES.

* Vide Bello. de tali legato facto creditori conſ. xxiii. nu.
i. & viii. qua actione peratur.

a An ſi quis deputatus ad aliquod officium ea lege vt non
poſſit ſyndicari, nihilominus poſſit ſyndicari in doloſe pec
cum geſtis. Idem de lata culpa quæ comparatur dolo, vt vo-
luit Bal. in d. l. ſi ſeruus vetitus.

b Facit etiam d. l. ſi ſeruus vetitus. de leg. i. quod licet ex for-
ma ſtatuti capitaneus non tenetur niſi de furto & baratta-
ria, non tamen comprehenditur per hoc vt non teneatur re
ſtituere res alienas quas habet penes ſe, & debita ſoluere,
per d. l. ſi ſeruus vetitus.

c Quando committitur alicui cauſa aliqua decidenda ap
pellatione remota, qualiter & de qua appellatione intelli-
gatur vide Bar. in l. i. ff. quod vi aut clam. facit l. quidam de-
cedens. ff. de admini. tuto.

1 ☞ *Quomodo valeat legatum dotis factum vxori a marito.*
2 *Inſtrumentum confectum de contractu ſimulato eſt validum.*

§. SEd ſi vxori. Nota, ſi maritus legaue
a rit vxori dotem a quã re-
b cepit, vtile eſt legatum b, quando hoc le-
gato tollitur dilatio data a lege: vnde pro
pter commodum repræſentationis reddi-
c tur vtile legatũ c. l. vnica. §. exactio. C. de rei vxo. act.
& videbimus in gl. i. Si vero teſtator legauerit dotẽ quã
nõ recepit, tunc aut legat dotẽ ſimpliciter, hoc modo, le
go dotẽ vxori meæ, & tũc inutile eſt legatũ, quia nõ cõ-
ſtat quam dotem legauerit. Item legatum eſt nullum,
quia factum ſub incerta quãtitate: incertũ enim eſt quid
debeatur. Si vero legauerit dotem expreſſa ſpecie vel
quãtitate explicite vel implicite, tunc valet legatũ: quia
licet formaliter ſit incertum, tamen ex quo certificatur
per relationem ad aliud, valet & tenet. l. ſi non deſigna
ta. & l. refert. C. de falſ. cauſ. ad. leg. Non obſt. ſi quis di-
xerit, nõne pater promittẽdo dotem ſimpliciter obliga
tur? l. cũ poſt. §. gener. ff. de iur. do. quia hæc incerta pro
miſsio limitatur & certificatur pro nobilitate, pro ſcien
tia, & pro virtute mariti. l. quæro. de ritu nup. Ergo ita
in propoſito, quia reprehenditur quod ibi loquitur in patre
qui ex neceſſitate legali & pietate tenetur dotare filiã,
ſecundum vires ſui patrimonij: nos loquimur in ma-
rito, qui non tenetur relinquere vxorem dotatam:
vnde

vnde cum legatum ab eo factum ſit de ſe incertum, nec
poſsit certificari per relationem ad aliud, redditur pen-
tus inutile. facit l. obligamur. §. lege. de actionibus &
1 obligationibus. Item † not. ꝙ ſi teſtator legat vxori
dotem, referendo ſe ad inſtrumentum dotale, quod va-
let legatum et tenet, licet nunquam fuerit numerata. Ex
quo dicunt Doct. ꝙ inſtrumentum confectum de con-
tractu ſimulato, non eſt nullum, ſed validum. Vnde ſi
2 ſtatuto caueatur ꝙ † contra inſtrumentum publicum
nulla poteſt opponi exceptio niſi nullitatis, vt no. Bar.
in l. 1. quod vi aut clam. iſta tamen exceptio non poterit
opponi quando inſtrumentum eſt confectum de con-
tractu ſimulato: quia licet contractus eſt nullus, inſtru-
mentum tamen eſt verum & validum. Secus ſi inſtru-
mentum peccaret in forma, vel ſubſtantia, vel in verita
te. In gl. 1. ibi, primo reſponſo. quod dicit gl. de hærede
mariti, intelligite de filio ex cõi matrimonio, cui cõpetit
beneficium, ne actione de dote in plus conuentatur quã
facere poſsit: ſecus in extraneo.

ADDITIONES.

a Adde, ꝙ valet tale legatum, licet alias donatio inter vir.
& vxo. ſit prohibita. l. i. & toto titu. ff. de dona. inter vir. &
vxo. qui titu. procedit in donatione inter viuos, quia in do-
natione cauſa mortis non habet locum, l. ſi cum. §. fi. cum l.
ſeq. ff. eo. de do. inter vir. & vxo. l. cũ hic ſtatus. §. omnino. &
ideo etiam valet legatum, ꝙ videtur quædam donatio cau-
ſa mortis. ſupra de dona. §. 1.

b De hoc legato dotis facto vxori, vide Bellonum conſil.
xix. col. fi. vbi quando debetur tanquam legatum, dicit ex
eo detrahi falcidiam.

c Attende tamen, ꝙ legatum dotis minuitur propter falci
diam, & propter legitimã filii, ſicut propter alia credita,
qñ bona defuncti non ſufficiunt, vt l. imponenda. & auth. ſi-
militer. C. ad leg. Falc. & ideo tunc vtilius eſſet mulieri age
re actione de dote, quam ex teſtamento.

1 ☞ *Si res legata perierit ſine facto hęredis, hæres liberatur.*
2 *Dominium rei hæredis legatæ non tranſit in legatarium, niſi fa-
cta traditione.*
3 *Offendens clericum repertum in adulterio cum vxore ſua, non inci-
dit in canone latæ ſententiæ.*

§. SI res legata. Nota, † ꝙ ſi res legata
1 ſine facto hæredis perierit,
ꝙ hæres liberatur. Ratio, quia eſt debitor
ſpeciei, vnde eius interitu liberatur. l. quod
te. ſi certum peta. l. ex legati cauſa. de ver-
bo. obliga. Secus ſi legata fuiſſet quantitas, quia ea nun-
quam perire poteſt. l. incendium. C. ſi certum petatur.
Item no. ꝙ ſi ſeruus alienus legatus fuerit, & a domi
no manumiſſus nulla pręcedente mora, culpa, vel facto
hæredis, hæres tamen liberatur. concordat l. ſi res. §. alie
nus ſeruus. ff. eod. Item no. ꝙ ſi teſtator legauerit ſer-
uum hæredis, hæreſque hoc ignorans manumiſerit, vel
alteri donauerit qui manumiſerit, nihilominus non libe
ratur, ſed æſtimationẽ præſtare compellitur. concordat
l. ſi quis inquilinos. §. 1. de leg. i. l. ſi ſeruum. §. de illo. de
verbo. obli. Ex quo colligitis duo ſingularia. Primum,
ꝙ licet res legata pereat ſine culpa & ſine mora hære-
dis, ſi tamen pereat eius facto licito, nihilominus non li-
beratur. Secundo colligitis aliud, ꝙ licet dominium rei
teſtatoris legatæ, eo mortuo vel adita hęreditate ipſo iu
re euolet ad legatariũ, l. a Titio. ff. de fur. l. ſi tibi homo.
2 §. cum ſeruus. de leg. 1. † dominium tamen rei hæredis le
gatę non transfertur ipſo iure, niſi traditio fuerit ſecuta,
vt hic, & d. l. ſi quis inquilinos. §. i. de leg. i. & eſt glo. in
l. Papi. de ſeruitu. titu. generali. quod not. pro limitatio-
ne l. vnum ex familia. §. ſed ſi rem. de leg. ij. In glo. fa
a cto [a]. colligitis, quod licet lege ſtatuatur quod hæres in-
terimendo ſeruum legatum, teneatur ad eius ęſtimatio-
nem, hoc verum limitatur, niſi iuſta cauſa ſubſiſtente oc
ciderit, vt quia cum deprehendit cum vxore ſua turpi-
ter ludẽdo Ex quo inferunt Doct. ad quæſtionem. Po-
ne duo fecerunt ſimul pacem, promiſerũtque mutuo ſi-
bi non offendere: vnus ex iſtis banniturr, alter eum offen
dit, & hoc ſtatuto permittente vt quilibet poſsit banni
tum offendere, quæritur an intelligatur rupta pax. Di-
cunt Doc. quod non, quia illa promiſsio de non offendẽ
do, intelligitur, niſi iuſta cauſa permiſſa ſuperueniat. Eo
3 dem modo dicunt Doct. † ſi quis offendat clericum re-
pertum in adulterio vxoris ſuæ, non incidit in canonem
latæ ſententiæ, hoc eſt, excõmunicationis: neq; eccleſia,
hoc eſt, clericorum cętus, poteſt agere pro iniuria ſibi il-
lata: quia quod licet in paſſum, licitum eſt & in quãcun
que tertiã perſonã quæ poſsit prætendere ſe ex illo actu
iniuriatam, vt hic in gl. cum iuribus in ea alleg. eſt text.
in l. non ſolum, §. quanquam. ff. de iniuriis. In fin. glo.
intereſt. Hæc reſponſio non bona, quia idem locũ habet
in caſu quo hæres probabiliter potuit ignorare an eſſet
ſeruus legatus necne. l. fi. de leg. 1. ergo ſolutio mala. So-
luno. dixit Barto. aliter reſpondendo, quod ideo hæ-
res hic tenetur, quia ſentit cauſam valde lucratiuam,
hoc eſt, hæreditatem ipſam. quæ reſponſio non eſt ge-
neralis, quia hæreditas non ſemper lucratiua eſt, ſed ple
rumque infert commodum & incommodum. l. hære-
ditatem. C. mand. Vnde alij dixere, hæres tenetur in ca-
ſu etiam probabilis ignorantiæ: quia licet ſine culpa hæ
redis fuerit manumiſſus, tamen ex quo deſiit eſſe ſuus,
facto ſuo tenetur &c.

ADDITIO.

a Aduerte, quia licet cum iſta glo. tranſeant omnes Doct.
tamen non puto ꝙ iſte ſecundus intellectus licet ſit verus
in ſe, poſsit vllatenus procedere ad hunc text. quia eſſet de
directo contra hunc text. & ſecundum iſtum intellectum
text. deberet dicere, cum facto hęredis. Tu dic quod imo
procedit iſte ſecundus intellectus ad text. vt clare potes
percipere cogitando.

1 ☞ *Legata ancilla cum liberis ea mortua adhuc liberi debentur.*
2 *Legato ſeruo cum peculio, extincto ſeruo non debetur peculium.*
3 *Partus qui eſt in ventre, dicitur portio viſcerum matris.*
4 *Sermo generalis debet & id continere quod non eſt ex re propria ſi-
gnificatione, vt actus valeat.*
5 *Non debet imperator propter rudes male loqui.*

§. SI quis ancillas. [a] Hoc dicit: Duabus
a rebus principalibus
mediante copula relictis, vna perempta,
alia tamen debetur. Secus ſi vna ve-
niat acceſſoriæ ad aliam, quia perempta
principali, perimitur & acceſſoria. No. primo, quod
1 † legata ancilla cum liberis, ea perempta liberi deben-
tur. Et fuit ratio dubitandi. Nam cum liberi videan-
tur venire acceſſoriè ad matrem, perempto legato in
principali, hoc eſt, matre, videbatur quoque perire
poſſe in acceſſoriis, hoc eſt, liberis. argumen. in l. quod
per manus. ff. de iure codi. in l. ij. de pecul. leg. Ratio
decidendi fuit, quia in legato non veniunt liberi acceſ-
ſorium ad matrem, ſed veniunt æquè principaliter, &
duo ſunt legata, vnde vno perempto, aliud non peri-
mitur, vt hic, & l. ſi ancilla cum liberis. de leg. i. Item
nota, quod legatis ſeruis ordinariis cum vicariis, licet or
dinarij pereant, vicarij tamen debentur. Et fuit ratio du
bitandi & decidendi, quæ fuit in verſicu. præceden. &
2 ſtatim dixi. Not. quod † legato ſeruo cum peculio, ſer
uo extincto peculium non debetur. Et fuit ratio dubi-
tandi, quia videbatur peculium deberi, quemadmodũ
debentur liberi matre mortua, vt ſupra proxime. Ra-
tio decidendi fuit, quia hic non ſunt duo legata, hoc eſt,
ſerui & peculij: vnde perempto ſeruo non debetur pe-
culium.

culium. l. iij de pecul. lega. Item nota, quod legato
b fundo inſtructo, vel fundo cum inſtrumento [b], ſubla-
to legato fundi, tollitur & legatum inſtrumenti. Et fuit
ratio dubitandi & decidendi quæ ſumitur ex præceden
ti ver. ad quæ facit l. i. & l. ſi cui. de fund. inſtru. Item col
c ligitis, quod dictio Cum, [c] habet vim copule diuerſimo
de. Aliquando enim copulat æque principaliter, vt in
prin. §. Aliquando copulat acceſſorie, vt in verſi. ſed ſi
3 ſeruus. In fin. glo. in ver. cedunt. colligitis, q † partus
qui eſt in vẽtre, dicitur portio viſcerum matris. Et ideo
ſi quis conduxerit nauem vehendam mercede conſtitu
ta pro ſingulis capitibus, non debetur merces pro par-
tu exiſtente in vtero matris. in l. ſed addes. §. ſi quis mu-
lierem vehendam. ff. locati. Eodem modo ſi ſtatuto ca
ueatur, quod pro quocunque lupo præſentato poteſta-
ti debeatur libra, non debetur libra pro lupo exiſtente
in ventre lupe præſentatæ: de quo in l. qui in vtero. de
d ſta. ho. In fin. glo. extinguitur. [d] not. quod † ſermo ge
4 neralis aliquid cõplectitur vt actus valeat, quod alias
e ex propria natura non complecteretur. [e] Vnde dixit
Bald. in l. ſi ita ſcripſiſſet. de le. ij. quod licet verba præ-
ſentis temporis ex ſui natura non trahantur ad futu-
rum trahuntur tamen quando circa præſens nihil ope-
rari poſſent. & allegatur l. fundus. qui. ff. de fun. inſtru.
f In gl. inſtructus. [f] ibi, ſic loquitur. Hæc ſol. hic & vbiq;
5 reprobatur, & id quidem iure, quia † non debet Impe-
rator propter rudes male loqui, ſed clarius materiam
explicare. §. ſed non vſque infra eo. Ibi, l. i. Hæc com-
muniter approbatur. Ex qua colligitis diſtinctionem:
Aut legatur fundus inſtructus, aut cum inſtrumento, et
tunc alienato fundo inſtrumentum intelligitur aliena-
tum, vt ſunt plauſtra & aratra, & legatum extingui-
tur, quia illa veniunt proprie acceſſorie ad ipſum fun-
dum, vt hic. Secus in inſtrumento patrisfa. in quo ita di
ſtinguitur: Aut legatur fundus inſtructus, aut fundus et
inſtrumentum, & tunc fundo alienato debetur inſtru-
mentum patrisfa. quia illud non venit proprie acceſſo-
rie ad fundum, ſed habetur in iure pro ſubſidio perſone.
Aut legatur fundus cũ inſtrumento & tunc fundo alie-
nato omne inſtrumentum etiam patrisfa. extinguitur
cum legato. l. ſi cui. l. i. de fun. inſtru. Sed dicet aliquis.
Non videtur bona differentia, vtrum leget quis fundũ
& inſtrumentum, an fundum cum inſtrumento: quia di
ctio Cum, ita copulat ſicut dictio Et l. ſi Tito. de vſu-
fru. accreſ. l. Titiæ. §. nihil. de lega. i. Et illud Petrus cum
g Paulo, &c. Sol. [g] dicunt Doc. quod dictio Cum, quan-
tum ad vim & effectum copulandi. ita copulat ſicut di-
ctio Et: ſed quantum ad modum & formam copulan-
di, differunt inter ſe: quia dictio Et, copulat ſemper ęque
principaliter: dictio autem Cum, aliquando copulat
principaliter aliquando acceſſorie. Principaliter dicitur
copulare, quãdo ponitur inter perſonas & res quæ prin
cipaliter ſe habent, vt hic in princi. §. Acceſſorie copu-
lat, quando ponitur inter res quarum vna accedit alte-
ri, vt hic, in fin. l. iij. de pec. leg. l. ſi quis inquilinos. §. ſi ita
legatum. de leg. i. In fi. glo. dicite, vt ſupra quia tertia
eſt communior. Hæc vltima nulla, quia legum corre-
ctio, &c. l. i. C. de inoffi. do. cap. cum expediat extra de
electio. lib. vi.

ADDITIONES.

a Not. i. quod dictio Cum, poſita inter res quarum vna ac-
cedit alteri, vt eſt peculium quod accedit ſeruo, coniungit
acceſſorie: & ideo extincto legato ſerui, extinguitur legatũ
peculii. Sed poſita inter res, quarum vna non accedit alte-
ri, puta ancilla cum liberis, tunc coniungit principaliter,
vt hic, & l. i. ii. & iii. ff. de pecul. leg.
b Et ſic no. quod eſt differẽtia an legetur fundus cũ inſtru
mento, an fundus & inſtrumentum: quia primo caſu ſolum
continet inſtrumentum fundi, non patrisfamil. d. l. ſi ea. ſe-
cundo ſic, vt hic, & l. ii. C. de verb. ſigni.

c Et ſic eſt differentia inter legatum factum per Et, & fa-
ctum per Cum. Sed quo ad æſtimationem non eſt differen
tia, quando ille dictiones ponuntur inter res, quarum vna
non accedit alteri. l. ancillę. de leg. i. Sed quando ponũtur
inter res quarum vna accedit alteri, vt fundo & inſtrumen
to, tantum eſt differentia: quia dictio Cum, coniungit ac-
ceſſorie, ſed dictio Et, coniungit principaliter. Et ideo ſi di
co, Lego vaccam cum vitulo, ſi non valet legatum vaccę,
nõ valet nec vituli. Secus ſi dico, Lego vaccam & vitulum.
Similiter ſi quis ingreditur monaſterium cum bonis ſuis,
ſi non valet ingreſſus, nec bona debentur. Secus ſi dicat ſe
& bona, vt in auth. ingreſſi. de ſacroſanc. eccle.
d Et aduerte ad fin. huius glo. licet cum hac glo. tranſeant
omnes, tamen ego puto glo. non bene dicere: quia licet in
peculio tantum ſit ſeruus vicarius, tamen homo non po-
teſt dici acceſſorius ad alium hominem, propter eius di-
gnitatem, ut dicit glo. iſta in prin. nec uideo quid obſtet in
oppoſitum. Item aduerte, quod dum iſta glo. allegat l. ſi in
diem. §. ſi. ff. de condi. & demon. uult allegare uer. ſi. qui in-
cipit, ſæpenumero tamen, quem uer. habes expreſſe decla-
ratum per tex. notabilem in l. talem. §. i. ff. de condi. & de-
monſt. qui tex. melius faceret pro iſta allegatione glo.
e Quid operetur hęc generalitas, Bello. conſi. vi. nu. 2.
f In glo. ibi, uel ſubtilius. glo. uult referre opiniones quo-
rundam quę notantur plenius. C. de uerb. ſigni. l. ii. ubi no-
tatur in ſecunda opinione, quod ſiue legetur fundus cum
inſtrumento, ſiue fundus inſtructus, ſiue fundus & inſtru-
mentum, uidetur fuiſſe legatum inſtrumentum fundi & pa
trisfami. & quod alienato fundo extinguitur legatum in-
ſtrumenti fundi, ut hic, ſed non inſtrumenti patrisfamil. &
ſic quo ad reuocationem legati, concordat cum ſolutione
Azonis, quæ plenius habetur in d. l. contraria. Dyn. dicit
quod ſolu. Azonis eſt ueritas. Sed in d. l. ii. glo. diſcordat in
primo dicto, ubi legatum fundi cum inſtrumento non ue-
nit in legato inſtrumenti patrisfamil. ſecus in aliis duobus
caſibus, quia bene uenit, ut hic. Iaco. & Petr. dicunt duas
eſſe differentias inter iſta legata. una, quod ſi legatur fun-
dus inſtructus, uenit in legato inſtrumentum fundi, & in-
ſtrumentum patrisfa. Sed ſi legatur fundus cum inſtrumen
to, uel fundus & inſtrumentum, non uenit inſtrumentum
patrisfam. Alia, quia quando legatur fundus cum inſtru-
mento, alienato fundo extinguitur legatum inſtrumenti,
ſed in aliis duobus modis legatum nõ extinguitur. l. ſi cui.
alleg. Sed hæc differentia hodie corrigitur in altero caſu,
quia quando res in princi. &c.
g Breuiter, iſta eſt ſolutio tertia huius glo. quæ eſt Azo-
nis, vt refert glo. in d. l. ſi cui. quam communiter ſequun-
tur Doc. quod aut quærimus nunquid alienato fundo extin
guatur legatum inſtrumenti, aut quærimus de inſtrumento
fundi: & dicendum eſt quod ſic. ita intelligitur iſte tex. Aut
loquimur de inſtrumento patrisfami. & dicendum eſt vt in
d. l. ſi cui. Contra iſtam eãdem ſolutionem, Sali. vt refert hic
Ang. faciebat tale motiuum. Si legatur fundus inſtructus,
illud legatum continet duo, inſtrumentũ fundi & patriſ-
fa. & quo ad inſtrumentum fundi extinguitur: ſecus quo
ad inſtrumentum patrisfam. quia eadẽ res non põt diuerſo
iure cenſeri. Ego reſpondeo, niſi ſit res duo continens. quæ
ſol. eſt contra illam l. cum qui ædes. Vnde dic, quod illa re-
gula eſt vera, niſi ſit diuerſa ratio, vt in inſtrumento fundi,
quod eſt acceſſorium ad fundum: ſecus in inſtrumento pa-
trisfamil. quod non eſt acceſſorium ad fundum, ſed ad per-
ſonam patrisfa. Iſta ſolut. mea ſecunda de directo eſt con-
tra l. cum qui ædes. vbi eſt diuerſa ratio, & tamen non põt
diuerſo iure cenſeri: nam in ſuperficie quæ eſt mobilis, eſt
diuerſa ratio quam in ſolo, quod eſt immobile, & tamen nõ
poteſt diuerſo iure cenſeri quo ad vſucapionem.

1 *Legato grege ouium, omnibus peremptis dempta una, illa ſola debetur.*
2 *Duplex eſt uniuerſitas.*

§. SI grex legatus. No. quod † grege ouiũ
1 legato, omnibus perē-
ptis vna excepta, illã deberi. Et fuit ratio du
b bitãdi, quia legatus fuit grex, & in vi a oue
non conſiſtit grex. l. oues. de abig. Vnde non videbatur
illam

illam deberi. Sed ſuã ratio decidẽdi, quia legato grege,
& ſic quodã totali, ſingulæ eius partes dicuntur legatæ
& ideo vna ſola ouis debetur, ut hic, et l. grege. de leg. i.
Itẽ no. q augmẽtato grege legato, vel ẽt diminuto,
talis eſt pręſtãdus legatario, qualis eſt. Idem in edibus le
gatis augmentatis vel diminutis. Item no. quod duo
ſunt corpora, vnum q conſiſtit ex diſtantibus pecudi-
bus, vt ouiũ & porcorũ: aliud quod cõſiſtit ex cohęrẽ-
tibus pecudibus, vt ſunt edes. Addite tertiũ, quod vno
ſpiritu vel elemẽtatione vna continetur, vt homo, bos,
a & ſimilia. l. rerũ mixtura de vſuc. In fi. gl. grex.[a] dici-
te, tres aũt homines cõſtituunt collegium. l. Neratius. de
ver. ſig. no. in c. i. extra de ele. In gl. ad vnã. in fi. ſentit
b gl. q ſicut iura collegij retinetur in vno[b], ita ius gregis
in vno animali, quod eſt aperte falſum: quia ſi oues mo
riantur vſq; ad vnã, nõ dicitur grex in vna ſuſtineri. l. ſi
grege. de leg. i. ſed illa debetur, vt ſupra dixi, quia toto le
gato ſingule queq; partes videtur legate. Sed ius colle-
gij licet ſaltem ex tribus conſtituatur, in vno tamen reti
netur. l. ſicut. §. fi. ff. q cuiuſque vniuerſ. Ex quo ſequi-
tur, q ſi alij ſuperaddantur, idem collegium ſemper re-
2 manet: nam † duplex eſt vniuerſitas: vna facti, vt vni-
uerſitas ouium, porcorũ, & equorum, & illa in vno nõ
retinetur: alia facti & iuris, vt per collegium & vniuer
ſitas ſcholarium, & aliquod capitulum. illa eſt gl. in d. l.
ſicut. §. fi. Ex quo infert Bal. q ſi collegiũ vel capitulũ
fecerint in aliquem compromiſſum, & collegium fuerit
augmentatum, q illi in compromiſſo intelliguntur liga
ti, quia idem eſt collegium. l. proponebatur. ff. de iud. Se-
cus ſi collegium fuiſſet excommunicatum, quia ſuperad
diti non ſunt excommunicati, quia pœna excommuni-
cationis eſt mere perſonalis. c. Romana. §. pe. de ſen. ex-
cõ. lib. vi. Eodem modo ſi collegium aliquid iurauerit,
ſuperadditi non ligantur vinculo iuramenti, quia iura-
mẽtum eſt mere perſonale, & ſolum obligat iurantem.
c. veritatis. extra de iureiur.

ADDITIONES.

a No. licet a principio non poſsit cõſtitui grex niſi ex plu
ribus iuribus, vt hic in glo. tamen conſtitutus retinet no-
men gregis, licet diminuatur, vt hic, & l. grege. ff. eo. & vide
in §. ſed ſi gregis. ſupra de rer. diui. Et quot conſtituant gre
gem vel populum, vide in c. i. extra de elec.
b Tu dic, omiſsis his quæ hic dicuntur, q ſicut vniuerſitas
retinetur in vno quo ad nomen, vt dicit d. l. ſicut. §. fina.
ita etiam grex conſeruatur in vna oue, ſi a principio fue-
rint plures, & hoc quo ad nomen. & ita etiam dicit Ang.
hic in i. notabili.

1 *Quomodo cedat lucro vel damno, quod accedit peculio, vel dimi
nuitur ex eo tam in vita teſtatoris quàm poſt mortem.*
2 *Relicta libertas in teſtamento, non intelligitur legatum peculium:
ſecus inter viuos.*
3 *Quando cedit dies adita hæreditate & legatorum.*

§. SI peculium. [a] Not. † q legato peculio
1 ſi quidem augmẽtatur vi-
uo teſtatore vel diminuitur, hoc indiſtin-
ctè cedit lucro vel dãno legatarij. Si vero
augmẽtetur poſt mortẽ teſtatoris, ante ta-
men aditam hæreditatem, tunc refert an legetur ipſi ſer-
uo manumiſſo, & tunc eidem debetur: aut legetur ex-
traneo, & tunc non debetur, niſi actum fuerit ex rebus
peculiaribus. Not. rationem differentiæ, quia legatum
factum manumiſſo, debetur ſolum a tempore aditę hæ-
reditatis, & cedit, vnde eo tempore conſideratur quan-
tum eſt peculium: ſed legatum factum extraneo, cedit
a tempore mortis, vnde illud tẽpus conſideratur, vt hic
& l. vnica. §. in nouiſsimo. C. de cad. tol. Si aũt augmen
tetur vel diminuatur poſt aditã hæreditatem, tunc indi-
ſtinctè cedit & lucro & dãno legatarij. Et ver. pecu-
2 liũ. not. † q relicta libertate in teſtamento, nõ intelligi-
tur relictũ peculiũ ipſi ſeruo: quod videtur abſurde di-
ctũ q plenior fiat interpretatio in contractu quã in vlti
ma voluntate. contra regula iuris, in teſtamentis. Sed di
cite q illud eſt regulare: quod hic fallit, ea ratione: nam
quando dominus præſtat libertatem actu inter viuos,
ſperat futurũ cõmodum operarũ ex liberto: quæ futura
ſpes donationis operarũ, inducit pręſumptionẽ donatio
nis peculij. ar. in l. ſi non remunerandi. §. idẽ Papi. ff. mã.
Secus quando præſtatur in vltima voluntate, quia nul-
la ſubeſt ſpes operarum: illa enim & omnis alia tẽpora
lis, morte clauditur. §. deinceps. in auth. de nup. Item
no. q relicta libertate ſeruo in vltima volũtate, cũ one-
b re reddendarũ rationũ, intelligitur legatum peculium[b].
quia ex quo grauatur hoc onere reddendarũ rationum,
alleuiatur in hoc, vt gaudeat cõmodo & honore pecu-
c lij. ar. in l. cũ qui. de iureiu. Finaliter no.[c] q ſeruo ma
numiſſo in teſtamẽto, nõ cõpetit iura petendi id quod im
pedit in rẽ dñi, propter notabile premiũ libertatis quod
d conſecutus eſt. l. Paulus. de fideicõ. liber. In fin. glo.[d]
in verbo, cedere. De hac materia tranſmiſsionis & ceſ-
ſionis legatorum dicite vt in d. §. nouiſsimo. Illud tamẽ
3 palam eſt, † quia tempus legatorum cedit quoad trãſ-
miſsionem a tempore mortis: quia non eſt in pote-
ſtate legatarij quando hæres adeat. Sed dies hæreditatis
cedit a tempore aditæ hæreditatis, quia hæres inſtitutus
mortuo teſtatore poteſt quandocunque adire, & ſi mo
riatur antequam adeat, ſibi imputetur.

ADDITIONES.

a No. i. q quando ſeruus manumittitur inter viuos, videtur
in dubio ſibi relictum peculium; ſecus ſi in vltima volunta-
te, vt hic, & l. i. C. de pecul. Ratio differentię ponitur hic in
gl. & opi. Plac. eſt verior, quã ẽt tenet gl. in d. l. i. In iſto §. ſi
peculiũ. in ver. idem reſcripſerũt. el. ii. aduerte, q omnes hic
poſt gl. primã, nemine diſcrepãte, intelligunt iſtum ver. q
ideo videtur relictũ peculium, propter rationes quas habet
reddere. Et dicit iſte hic, q ratio eſt, quia ex quo grauatur
onere reddẽdarum rationum, alleuiatur in alio, vt gaudeat
cõmodo peculij. Iſta ratio non eſt vera: quia q teſtator di-
ſponat de reddendis rationibus a ſeruo manumiſſo, iſtud nõ
eſt onus, ex quo ad illas reddendas de iure tenebatur, & ar-
ctari poterat in tm q dominus non poſſet in totum expreſ-
ſe, niſi ſecũdũ l. ſi quis ratione. ff. de lib. leg. remittere red-
ditionem rationũ. l. ſi ſeruus vetitus. ff. de legi. Puto ergo q
melior ſit intellectus ad hunc tex. quod ideo videtur reli-
ctũ peculium, nõ propter onus reddendarum rationum, ſed
quia ex peculio grauatus eſt reliqua ſoluere, vt hic ex-
preſſe dicitur in tex. quia ergo non poſſet ex peculio ſolue-
re, niſi peculium eſſet ſibi legatum, diſponendo q ſoluat ex
peculio, intelligitur peculium legare. concor. l. denique. §.
interdum. ff. de pecul. leg. quem tex. vide ad declarationem
huius textus, & ibi Bar. Et ex iſto intellectu habes hic ex
tex. q inducta ad diminutionem, operantur augmentũ, cõ-
tra l. legata inutiliter, de leg. i. quod ideo eſt, quia diſpoſi-
tio defuncti alias non poſſet ſortiri effectũ, prout declarat
Bar. in d. §. interdum. & concordat tex. notabilis in l. Procu
lus. ff. de vſuf. Caue tamen in ſupraſcriptis, quod imo ſer-
uus manumiſſus non tenetur de geſtis in ſeruitute. l. quæ
vtiliter. §. i. ff. de neg. geſt. & toto. tit. C. an ſeruus ex ſuo fa-
cto. & ideo q manumiſſus tenetur reddere rõnes, bene eſt ſi
bi onus, vt iſte dicit hic, & bene, & melius quam ego ſupra.
b Addde hic tex. illum notab. in l. denique. §. Interdum. ff.
de pecul leg. vbi ponitur alius caſus in quo videtur relictũ
peculium, iunctis quæ dixi in l. legata inutiliter. de leg. i. q
potes ſumere ex hoc tex. in verbo, & ex eo. & vide omnino
ſupra in prima apoſtilla, vbi hæc reprobo quę dicit iſte hic,
& poſtea ſaluo.
c Vltimo no. q quando teſtator legat libertatem ſeruo, &
iubet eum reddere rationes, & reliqua aſsignare, per hoc vi
detur peculium ſibi legare, alias non poſſet facere prędicta.
Secus autem quando teſtator dicit, rationem reddi peto, vt
hic in glo. & de hoc legato vide Bar. in l. quamuis. & l. ſi cui
libertas. ff. de condi. & demon.
d Et dum glo. circa medium dicit, q legata regulariter ce-
dunt ſtatim a morte niſi in ſex caſibus: dic, vnus eſt in liber-
tate

tate relicta ſeruo manumiſſo: alius in legato facto ſeruo
manumiſſo, tertius eſt in legato facto ſeruo non manumiſ-
ſo ſed alii legato, vt eſt tex. in d. §. nouiſsimo. & ibi gl. not.
in verb. legatis, declarat: & text. expreſſius quem ibi gl. alle.
in l. hæredis. §. fi. ff. quando di. leg. ced. Alii tres caſus ſunt
expreſsi in l. ii. quando di. leg. ced. & rationem omnium po
nit Bar. in d. §. in nouiſsimo. Item aduerte, q̃ dum glo. cir-
ca fi. dicit, q̃ legata conditionalia non cedunt niſi a purifi
catione conditionis, niſi in tribus caſibus, primi duo quali
ter procedunt vide Bart. in d. l. conditiones. In tertio male
dicit, quia in caſu d. l. ſi cum præfinitione legatum non eſt
conditionale, ſed purum, vt ibi in tex. & ibi Bar.

1 Res incorporalis poteſt legari.
2 Nomen debitoris alteri legari poteſt.
3 In legato generis electio eſt legatarii.
4 Legatum optionis tranſmittitur ad hæredes iure hodierno.
5 Diſcordia inter legatarios dirimitur ſorte.
6 Aliud eſt exigere, aliud recipere a ſponte ſoluentibus.
7 Quando legatum eſt in genere, ad quem ſpectet electio, utrum ad hæredem, an vero ad legatarium.
8 Differunt legatum domus, & legatum fundi.
9 An iudex diſcordantes compellere debeat ad concordiam.
10 Quæ dicantur ſtudia adulterina.
11 Si ſcholaris moriatur ſine hærede, uniuerſitas ſuccedit.

§. Iam autem.[a] Not. quod † ita poteſt le-
a gari res incorporalis, ſicut
1 & corporalis. quod verum dicite ſi ſint
computabiles in patrimonio noſtro, ali-
ter ſecus. §. non ſolum. ſupra eo. & l. cæte-
2 ra, in princ. de leg. i. Item no. † quod nomen debito-
ris alteri legari poteſt. & mortuo teſtatore teoebitur
hæres cedere actionem cõtra debitorem ipſi legatario
ſi tamen non ceſſerit, ipſo iure vtilis legatario compe-
tit. l. ex legato nominis. C. eo. Item no. quod legatum
nominis extinguitur tacite, ſi a viuo teſtatore fuerit ex-
actum, concor. l. fideicommiſſa. §. ſi rem. de lega. iij.
3 No. † quod in legato generis electio eſt legatarij. con
4 cor. l. legato. & l. qui duos. de leg. i. Item not. q̃ † le-
b gatum optionis[b] erat olim conditionale, & propterea
ſi moriebatur legatarius optione non facta, & ſic con-
ditione non purificata, non tranſmittebatur ad hæredẽ
§. in nouiſsimo. C. de cadu. tol. Hodie autem tranſmitti
tur, vt hic, & l. fi. C. communia de lega. Item not. q̃
5 † vbi pluribus legatarijs principaliter vel incidenter ali
c cuius rei defertur electio, ſi diſcordauerint in eligendo,[c]
hæc diſcordia ſorte dirimitur. & ille præfertur in eligen-
do, qui fuerit a fortuna prælatus. concor. l. fi. C. com. de
leg. Finaliter not. quod illis ſolum poteſt legari qui
habẽt teſtamenti factionem: quod intelligite paſsiuam:
Si autem teſtamenti factionem non haberent, ex lega-
to non poſſunt capere. & qui ſint, ibi videbitis in gl. fi.
6 In fi. glo. in verb. exegerit. No. † eſſe aliud exigere, et
aliud recipere a ſponte ſoluente: quia exigere eſt ab in-
uito extorquere, & teſtator exigendo videtur reuoca-
re legatum: ſecus ſi recipiat a ſponte ſoluente. Ratio di-
uerſitatis eſt, quia teſtator cum exigit debitorem ad iu-
dicium prouocat, ſi ſua ſponte hoc, non facit: vnde nimi
rum ſi intelligitur reuocare legatum. Secus vbi recipit
a ſponte ſoluente, quia cogitur recipere velit, nolit, alio-
qui pecunia eſſet obligata periculo ſuo, vnde nimirum
ſi tunc non intelligitur reuocare legatum. Vnde ſi debes
mihi mille, & mihi offeras, & ego non recipiam, ſi iſta
mille poſtea pereant, tu liberaberis. l. qui decem. de ſolu.
Ex quo Doct. inferunt, quod ſi mutuaui tibi frumen-
d tum,[d] & offeras mihi tempore abundantiæ, ego teneor
recipere: alioquin ſi frumentum augmentetur, tu non
teneberis de augmento. & facit contra vſurarium, &
facit pro gl. in l. nulli. C. de erog. mili. anno. Eodem mo-
do dicunt aliqui, quod ſi ego conſtituo te procuratorẽ
meum ad exigendum nomina debitorum meorum,
non poteris recipere a ſponte ſoluentibus: quod nõ pla
cet Bald. quia ex quo in mandato venit quod eſt plus,
hoc eſt, exigere, venit quod eſt minus, hoc eſt, a ſponte
ſoluente recipere. auth. multo magis. C. de ſacroſ. eccle.
Ex his infertur: pone conſtitui te procuratorem meum
e ad iudicia,[e] ſi poſtea compareo in iudicio, ſi quidem ex
neceſsitate, quia forte, iudex pro veritate vult me habe-
re, ego non videor reuocare mandatum tibi iniunctum
ſecus ſi ex voluntate compaream. allegant l. fina. C. de
f procu. In glo.[f] legatarij. ibi, liberaretur. Hoc dictum
approbant Doct. ſed non approbant rationem. Nam
7 aut dicimus, quod † electio hoc caſu pertineat ad lega-
tarium, & tunc non eſt veriſimile, quod velit eligere
muſcam. l. eum de indebito. ff. de probat. Aut dicimus
quod pertineat ad hæredem, & tunc non poterit elige-
re muſcam. l. legato. de leg. i. Vnde dicunt Doc. quod ta
le legatum eſt nullum, quia in hoc genere generaliſsi-
mo difficillimum eſt, imo impoſsibile, & ideo legatum
non debetur. l. legato generaliter. de leg. ij. Ibi, l. ij. no.
quod in legato generali, ſecundum eos quos habet teſta
tor in patrimonio, electio pertinet ad legatarium, dum
modo eligat mediocrem, non meliorem. Sed contra
opp. & imo videtur q̃ poſsit ab hærede peſsimus præ-
ſtari. l. nummis. de leg iij. Solu. Aut loquimur in re ani-
mata legata, et tunc electio eſt legatarij, dummodo me-
diocris eligatur. Aut loquimur in re inanimata legata,
& tunc electio eſt hæredis, & minimam poteſt præſta-
re ita loquitur l. nummis. Ratio differentiæ, quia ſi prio
re caſu eſſet electio hęredis, & promitteretur dari res
minima, poſſet eſſe legatum inutile: quid enim ſi hæres
præſtaret hominem ætate confectum, ita q̃ eſſet ſum-
ptuoſum eligere: certe legatum inutilitatem eſſet allatu
rum. Non eſt ſic in re inanimata, quia illa pręſtatur ſine
legatarij impenſa, & qualiſcunque fuerit vtilitatem af-
fert legatario. Ibi, interpretatur. Ratio, quia hæres qui
repreſentat defunctum, creditur melius ſcire eius vo-
luntatem quam legatarius. in aut. de iureiur. a morien-
te præſt. in prin. Et quod glo. dixit, q̃ teſtator expreſsit
certum nomen rei legatæ, intelligite eo caſu quo teſta-
tor habebat res eiuſdem nominis plures: alter cum res
eſſet clara, non foret quæſtio voluntatis habenda. l. ille
aut ille. §. cum in verbis. de leg. iij. Et iſta proprie dicitur
interpretatio, non autem electio inter quæ eſt differen-
tia. No. in glo. in l. quicquid adſtringendæ. de ver. ob.
Ibi, ſi domus. no. quod legatum domus ita demum
valet et tenet, ſi teſtator habeat domos in patrimonio:
alias ſecus. Ex quo inferunt Doct. q̃ ſi Comes promi-
ſerit militi in feudare caſtrum, hæc promiſsio ita demũ
valet & tenet, ſi Comes habet caſtra in Comitatu vel
patrimonio: alter eſt deriſoria. In fi. glo. Not. ex hac
8 glo. † differentiam inter legatum domus, & legatum
fundi: quia legatum domus valet et tenet, ſi teſtator ha
beat domos in patrimonio. Ratio differentię, quia do-
mus ſunt conſtructa ſuis regionibus ſed fundi conſtituũ
tur deſtinatione patriſfa. Vnde hæres deſtinatione ſua
poſſet fundum conſtituere vnius palmi, & legatario
præſtare, & ideo legatum redditur nullum velut deriſi-
bile. l. cum poſt. §. gener. de iur. dot. Sed Doc. communi
ter reprobant: quia quando teſtator habet fundos etiã
in patrimonio, legando fundum intelligitur legare talẽ
qualẽ habebat in patrimonio. arg. in l. domus. Et ideo
idem dicunt Doc. in legato fundi quod dicitur in legato
domus, vt ita diſtinguatur. Aut teſtator habebat in pa
trimonio, & valet legatum: aut non habebat, & non
valet legatum. Sed licet iſta ſit communis, tamen eſt
contra caſum. l. cum poſt. §. gener. qui loquitur indiſtin
ctè & generaliter. Et dicere q̃ ibi teſtator nullũ fundum
habebat in patrimonio, eſt diuinare, nihilominus ita te-
9 netur in iudicando. In gl. forte in fi. † Si quæratur, an
pluribus diſcordantibus iudex eos compellat ad cõcor
S diam,

diam,dic: Aut diſcordant in præiudicium tertij, & tunc
eos concordare compellit.l.huiuſmodi.§.ſi.de leg.i. Aut
diſcordant in proprium præiudicium, & tunc eos non
compellit,ſed fortuna dirimitur diſcordia. Fallit,niſi iu-
dex videret eos propter diſcordiam perventuros ad ar
ma,quia tunc compelleret.gloſ. eſt in l.equiſſimum.de
vſufru.& facit l.non eſt ſingulis,de reg.iur. In glo.fa-
g cio [g] ibi collegium. † Collegia autem ſtudiorum ſunt
10 communiter approbata dummodo ſit locus approba
tus:aliter ſtudia & collegia adulterina dicerentur. not.
in l.i.C.de ſtudijs libera.libr.xi.& in auth.habita. C.ne
11 filius pro patre. Ideo † ſi ſcholaris moriatur in ſtudio,
nullo relicto hęrede,vniuerſitas ſuccederet.l.i.C.de hæ-
re.decu.& facit quod no.in gl.in l.i.de bonis vacã. li.x.

ADDITIONES.

a Et ſi teſtator de certis rebus legat in certam, electio eſt
legatarii, & ius eligendi tranſmittitur ad hæredem: licet
olim ſecus eſſet. Item pluribus legatariis quibus competit
optio diſcordantibus,ne legatum pereat, inuentum eſt ꝙ
ſorte dirimatur quis debeat in electione præferri. & illis
poſſunt legata relinqui, qui poſſunt ea teſtamento capere
h.d.vſque ad.§.incertis.

b Dubitaui alias circa verſi.optionis. quam vtilitatem af-
fert legatum optionis, ex quo legati in genere legatarius
habet electionem,vt verſi.præcedenti dicitur:vnde videba
tur legatum non valere,quia non affert vtilitatem,imo dã
num,cum habeat in ſe conditionem,& legatario moriente
non facta electione,peribat legatum,vt hoc tex. Dicebatur
mihi,ꝙ quando non eſt legata optio, licet legatarius ha-
beat optionem,tamen non poteſt optare meliorem.l.lega-
to generaliter.i.reſpon.ff.de leg.i. Secus quando eſt lega-
ta optio. Sed hoc eſt contra.l.ii.in princ.ff.de opt.leg.& ibi
gl.& Bar.tenuit expreſſe contrarium. Cogita.

c Sed aduerte,quia licet glo.hic, quam nullus hic repro-
bat,dicat quod conſtitutio de qua hic fit mentio, ſit in illa
l.ſi.§.i.C.commu. de leg. puto non eſſe bene dictum, quia
ibi ponitur diuerſus caſus,ab iſto,& diuerſa deciſio ab iſta.
Primo ibi ponitur caſus,quando electio non erat relicta le
gatario,ſed cuidam tertio:& ibi deciditur, ꝙ ſi ille tertius
moriatur antequam elegerit infra annum,ꝙ electio tranſit
ad ipſum legatarium. Ibi autem non deciditur prout hic,
vtrum tranſmittatur ad hæredem legatarii. Cogita. Sed
nunc aduerte melius:quia glo.hic non allegat.l. fin.§.i.vbi
eſt verũ,ſcd'm ꝙ dixi,ꝙ eſt alius caſus quã vr̃: ſed allegat
l.fina.in prin.vbi eſt proprie caſus qui in tex.noſtro. Quid
autem ſi aliqui legatarii habent maiorẽ ſummã, an illi de-
beãt eligere, quemadmodum creditores habentes maiorẽ
ſummam præferuntur? l.maiorem.ff.de pac. Dic ꝙ non, ſe
cundum Doc.in d.l. ſi.licet gl.ibi teneat oppoſitum.

d An ille qui frumentum accepit mutuo tempore cariſtie
ſi illud offerat tempore abundantie creditori ſuo,& nolue
rit acceptare, an ipſe per hanc oblationem ſit liberatus ab
augmento quod erat tẽpore cariſtiæ,vide Bar.in d.l. nulli.

e An ſi ille qui conſtituit aliquem procuratorem ad iudi
cia,compareat poſtea in iudicio,per hanc comparitionem
dicatur reuocaſſe procuratorem,an ne,de hoc vide Bart.in
l.mutare.ff.de procu.& in c.quamuis.extra eo.

f Iſta gloſ.diuiditur in tres partes principales. In prima
ponitur opinio Bul. In ſecunda Roglerii. In tertia ponitur
opinio Ioan. Secunda ibi, ſed Rog. Tertia ibi, Ioannes di-
ſtinguit. Rurſus ſecunda pars ſubdiuiditur in quatuor. In
prima loquitur quando legatum eſt in genere generaliſſi-
mo vel ſubalterno. In ſecunda,quando in genere inferiori.
In tertia quando legatum eſt incertum de certis. In quarta
& vltima, quando legata eſt domus vel fundus in genere.
Et dum glo.hic in prin.allegat l.ſi cui.ff.de ſeruit.ruſtico.
prædio.& glo.ibi in prima ſolutione ita cõcordat has duas
vltimas leges ſcilicet.d.l.ſi cui,& d.l.ſi vna. quę ſunt con-
trariæ. Eandem glo.habes in l.legato generaliter. de leg.i.
& tenetur hic,& ibi Io.ſecundum Bart.ibi:nam incertitu-
do rei legatæ in genere vitiat legatum,vt hic, niſi in caſi-
bus hic poſitis ibi glo. Et adde,quod etiam incertitudo vi-
tiat poſſeſsionem,vſucapionem,& ceſsionem: vnde non va
let ſi quis cedat ius quod habet in tali fundo, nec ceſsio-
narius poterit vſucapere niſi appareat de iure meo:de quo
per Bar.in l.ſi ſic.de leg.i.

g Item dum glo.iſta dicit de hæretico maiores hæreſis, vt
eam intelligas, vide glo.poſt tex.in l.ii.C.de hæreticis. Itẽ
dum in ſi.allegat.§.i.in aut.de nup. nihil facit niſi hoc mo
do,quia confirmat alias leges,niſi in certis capitulis,inter
quæ non eſt iſtud,vnde hoc expreſſe probatur per l.i.C.de
ſecun.nup. Vel melius dic quod eſt. §. qui incipit, primæ.
in aut.de nup. Et hanc glo.dum loquitur de hæretico,extẽ
dit Io.Fab.hic ad excommunicatum,per authen.credentes.
C.de hæret. & c. excommunicamus.§. credentes extra de
hæreticis. Sed non bene intellexit illa iura, quia loquun-
tur in excommunicatione propter hæreſim,vel auxilium,
vel fauorem,vt ibi dicit Bar. Et ſic videtur ille tex. proba-
re contrarium in excommunicato ſimpliciter.

1 *Quomodo valeat legatum factum in certis perſonis.*
2 *Valet argumentum a ſuperiore ad inferius negatiuæ.*
3 *Tutor incertus dari non poteſt.*

§. INcertis. [a] Continuatur ſic: Supra vi-
a ſum eſt de incertitudine rerum
legatarum, ſequebatur videre de incertitu
dine perſonarum quibus legatur: de qua
tractat iſte.§. hoc dicit: Perſonis penitus
incertis neque legata neque fideicommiſſa poſſunt re-
linqui. Incerte vero perſone ex certis, & legari, & per
a fideicommiſſum relinqui poteſt. Nota.quod †olim
b incertis [b] perſonis nec legari nec per fideicommiſſ.quid
poterat relinqui:quod eſt verum olim indiſtincte, ho-
die vero cum diſtinctione:quia aut relinquuntur ad pias
cauſas, & tunc legatum valet & tenet. Vnde ſi relin-
quam pauperibus,valet legatum: quia intelligitur re-
lictum Deo omnipotenti,qui eſt certus. l.id quod pau-
peribus.l.nulli.l. ſi quis ad declinandum. C. de epiſcop.
& cleri. Si vero ad aliam cauſam relinquatur incerte
quoque perſone, tunc relictum eſt nullum. Nota in
a verſicu.nam nec † tenere argumen.a ſuperiore ad infe-
rius negatiuæ, puta, militi non conceditur, ergo nec
pagano: non poteſt dux bellare, ergo nec miles. Sed
affirmatiue non valet argumen. Item nota. quod li-
bertas relicta incertæ perſonę non valet.l. cum ex plu-
ribus.de manumiſſ.teſt. Item nota, quod licet incer-
c tis perſonis [c] relinqui non poſsit, incertis tamen de cer-
tis relinqui poteſt. concordat. l. quidam relegatus. ff.
de rebus dubijs. Nota. quod legata ſoluta per erro-
d rem, [d] quæ erant relicta incertis perſonis olim,non po-
terant repeti, hodie poſſunt. Item nota. quod olim
poſthumo alieno legari non poterat, hodie ſic. No-
ta,quod poſthumus alienus appellatur ille, qui natus
inter ſuos hæredes futurus non eſt. Item nota,quod
3 † tutor incertus dari non poteſt. concordat. l. tutor in-
certus. de teſt.tutela:quia,de præiudicio filij tractatur,
ne male gubernetur, vnde de certa perſona eſt ſibi pro
uidendum, vt hic. Item not. quod poſthumus alie-
nus & olim & hodie poteſt hæres inſtitui: quod gloſſ.
admittit olim,inſpecto iure pretorio,ſecus inſpecto iu-
re ciui.infra de bo.poſſ.in prin. vel tacite etiam iure ciui
li poſt Gallum,ſecus ante Gallum. l. Gallus. §.ille ca-
e ſus. de libe.& poſthu. [e] Opponitur contra tex. Vide-
tur etiam quod relicta incertis perſonis valeant. l. ſi
quis a filio.§.fina.de lega.i.l. a ciuibus.de reb. dub. l.i.
C.de ſacroſanctis eccleſiis. Sol. licet iſte perſone ſint in-
certe,tamen quia repreſentatiue faciunt perſonam cer-
tam, valet relictum.l.mortuo.de fideiuſ. An autem va
leat relictum factum parti Gibeline, vel parti Guelfo-
rum? Bartol. cum Bald. dicit quod non, quia talis
pars eſt reprobata, & tale relictum accedit ad inui-
diam, & tales partes attendunt contra principatum. l. ſi
quis ingenuam.§.ciuibus.de captiui.& poſtlim.reuer.
Poſſet tamẽ pars Gibelina, et pars Guelforũ cõſtituere
procura-

procuratorem ad pacta vel cõcordiam componendã, quia eſt actua laudabilis. Poſſet etiam teſtator legare ciuibus talis porte, vel parochie, vel vicinie, vel etiam ciuibus inferioris partia vel ſuperioris. d. l. ſi quis a filio. §. fin. de leg. i. & l. ſi hęres. §. vicinus. eo. tit. quia iſtæ nõ ſunt partes improbare: de quo dicatis vt per Bartol. & Bal. in d. l. ſi quis a filio. §. fi.

ADDITIONES.

a In iſto §. incertis. in verſi. fin. qui incipit, poſthumus, eſt multum diligenter aduertẽdum, quia tex. iſtæ vnumquęq; deciperet. Nam litera videtur velle, ꝙ poſthumus alienus qui ſit in vtero eius quæ iure vxor noſtra eſſe non poteſt, non poſsit inſtitui. Et conſequenter videtur velle, ꝙ ſi poſthumus ſit in vtero ſororis meæ, ex quo ipſa de iure vxor mea eſſe non poteſt, quod illam non poſsim inſtituere. Ita ſonant verba iſtius ver. & multum clare prima facie. Sed iſtæ intellectus eſt falſiſsimus, quia poſſum inſtituere poſthumum qui ſit in vtero nurus meę. l. Gallus. in prin. ff. de lib. & poſthu. & tamen cum ea non poſſum de iure contrahere matrimonium. §. affinitatis. ſupra de nup. vnde in veritate iſte verſi. poſthumus. videtur mihi in eius intellectu multũ periculoſus, licet a Doctoribus negligatur. Ego puto ꝙ iſtæ verſi. non poſsit intelligi niſi ſecundum l. ſi quis poſthumos. §. fin. ff. de lib. & poſthu. & credo ꝙ iſtę verſi. velit illud idem dicere quod dicit ille §. fin. ſcilicet quod hodie licitum eſt inſtituere omnem poſthumum tam proprium quam alienum, dummodo non inſtituam poſthumũ naſciturum ex tali cum qua ſit prohibitum mihi matrimonium. Vnde ſi inſtituerem poſthumum mihi naſciturum ex ſorore mea, non valeret inſtitutio. & vide Bartol. in d. l. ſi quis poſthumos. not. in d. §. fi. Sed in prin. tex. in l. filius a patre. & in §. pen. in eo. tit. ff. de lib. & poſthu. contra ipſum intellectum vrget. quia exceptio iſta non bene veniret ad textum. Sed dic, de neceſsitate tex. debet ita intelligi, vt exceptio iſta veniat non ad caſum expreſſum ſed ad caſum ſubintellectum, hoc modo: Poſthumus alienus & olim & hodie poteſt inſtitui, ſubauditur, & multo magis poſthumus proprius. Ad hunc caſum ſubauditum venit iſta exceptio niſi &c. Obſtat etiam multum contra hunc intellectum tex. iſte in verbo, ſit, & ſic de præſenti. Sed quia iſtæ intellectus loquitur de poſthumo naſcituro, oportet de neceſsitate ſubaudire ſit ſcilicet naſciturus: quod eſt violare literam, ita tamen puto de neceſsitate dicendum.

b Not. regulam, ꝙ incertitudo circa perſonam legatarii reddit legatum nullum, vt hic, & l. Paulus reſpondit. de rebus dubiis, & notat Bart. in l. quidam relegatus, de rebus dub. vbi ponit plene materiam incertitudinis. Hæc regula fallit, ſi teſtator expreſsit perſonam ſed dubitatur de qua ſenſerit, cum eſſent plures eiuſdem nominis: nam tunc legatum tenet in ſui ſubſtãtia, licet propter incertitudinem redderetur inutile: & niſi legatarius probaret de eo ſenſiſſe, poteſt hæres cui volt ſoluere & gratificari. l. ſi quis ſeruum. & l. ſi quis a filio. de leg. ii. in fi. Secundo fallit quando ab initio eſt incerta perſona legatarii, ſed ex poſtfacto venit certificanda, vt hic in verſi. illud. & in hoc corrigitur iſtæ text. in fin. l. nec huiuſmodi infra eo. quia hodie valet, licet olim non valeret. Sed quando perſona eſt omnino incerta nec venit certificanda, tunc nec hodie valet legatum: niſi legaretur pauperibus. d. l. id quod. & ſic non corrigitur, ita voluit Bar. & glo. in d. l. quidam relegatos. Tertio fallit, qñ relinquitur incertę perſonæ de certis vt l. ſi ſeruus. & d. l. quidam. de leg. ii. Quarto fallit fauore pauperũ, vt hic, & l. ſi quis ad declinãdum, quę omnia vide per Bar. vbi ſupra.

c Item not. ex hoc §. in ver. ſed nec huiuſmodi ſpecies. qđ licet olim legatum factum incertæ perſonæ, quę etiam poterat certificari ex futuro euentu, non valeret, vt in princi. huius §. in ver. incerta aũt perſona, & in ver. ſeq. tamẽ hodie eſt ſecus quod limitat Salice. in l. id quod pauperibus & refert hic Ang. de Aret. quando implementum illius futuri euentus tendit ad commodũ teſtatoris. per d. l. quidã. de rebus dubiis. vbi videtur tex. & l. ſi quis ita ſcripſerit. in eo. ti. Quam limitationem puto eſſe contra hunc tex. in princip. vbi ille futurus euentus non tendebat ad commodum teſtatoris.

d Et ſic per incertitudinem poterant retineri. Sic ẽt ſolutũ per errorem ex cauſa dotis non repetitur. l. cum his. §. mulier. de condi. indeb. Et alios caſus vide in l. eleganter. in fi. per glo. de condi. inde. & in l. i. C. eo. &c. & per gl. in §. pen. infra de oblig. quæ ex quaſi contractu.

e Vel melius dicite ex mente Bart. in l. Gallus. §. ille caſus. olim de iure ciuili Digeſtorũ poſthumus alienus qui poterat effici ſuus vel in vita vel poſt mortem, poterat inſtitui ſed per prætores fuit inductum quod omnia poſthumus alienus poſsit inſtitui, licet nunquam efficiatur ſuus: quod poſtea Imperatores ſuperuenientes per eorum cõſtitutiones ſecuti ſunt, & hæc eſt in breuibus veritas.

1 *Error nominis, pronominis, cognominis, modo conſtet de corpore, non vitiat legatum.*
2 *Idem in errore confinium.*
3 *Idem in errore parochiæ vel uiciniæ.*
4 *Idem in errore artificii.*
5 *Secus in errore nominis appellatiui.*
6 *Nomina ſunt comparata gratia ſignificandarum rerum.*
7 *Falſa demonſtratio non uitiat legatum.*
8 *Falſa cauſa non uitiat legatum.*
9 *Falſa cauſa adiecta legato cõditionaliter uitiat, niſi purificetur.*
10 *Quare error nominis appellatiui uitiat legatum, non error nominis proprii.*
11 *Dictiones Si & Cum, faciunt conditionem.*

§. SI quis in nomine. Error nominis, pronominis vel
cognominis, nec legatum nec hæredis in-
ſtitutionem vitiat, dummodo de corpore
conſtet. Idem eſt in errore falſæ demõſtra-
tionis vel cauſæ, niſi fuerit conditionaliter enunciata.
h. d. Diuiditur in tres. Nam in prima tractat de erro-
re nominis, pronominis vel cognominis. In ſecunda
tractat de errore falſæ demonſtrationis. In tertia tra-
ctat de errore falſæ cauſæ: Secunda ibi, huic proxi.
a Tertia ibi, longe. Not. primo,[a] quod † error in no-
1 mine pronomine vel cognomine non habet vitiare
legatum, vel hæredis inſtitutionem, dummodo de cor-
pore conſtet. concor. l. ſi in nomine. C. de teſta. & idem
2 voluit glo. i. & glo. in dicta l. ſi in nomine. † Idem eſ-
ſet in errore confinium rei legatæ, quia legatum non vi-
3 tiaretur. argu. in l. patronus. §. i. de lega. iij. † Idem eſ-
ſet in errore viciniæ vel parochię rei legatę vel perſo-
næ legatarij. l. quotiens. in princi. de hæredi. inſtituen.
4 & ibi not. † Idem eſſet in errore artificij perſonæ lega-
tæ vel legatarij. l. qui habebat. de reb. dubijs. Idem eſ-
ſet in errore dictionis vel ſimilium, vt habetur & no-
tatur in l. ſi quis in nomine. Hęc verba ſunt vera in er-
5 rore proprij nominis, † ſecus in errore nominis appel-
latiui. l. iiij. de leg. i. & videbitis in gl. Not. in text. ſu-
b pradictorum rationem: nam [b] † nomina ſunt compara-
6 ta gratia ſignificandorũ hominũ, vnde ſuperflua repe-
riuntur vbi aliter ſatis demonſtratur. concor. l. ad reco-
gnoſcendos. C. de ingen. manu. l. i. in fin. ff. de dot. præ-
leg. l. certum. ſi certum pet. vnde expreſsio nominis er-
ronea velut fruſtratoria non vitiat. facit in argum. l.
7 vnica in prin. ff. de rei vx. act. Not. † quod falſa de-
monſtratio adiecta legato, illud non vitiat. concor. l.
demonſtratio falſa. de cond. & demõ. Ratio, quia rei ſa-
tis demonſtratæ fruſtra fit demonſtratio. l. i. in fi. de dot.
8 prçleg. Item no. ꝙ † falſa cauſa adiecta legato, nõ vi-
tiat legatum. Ratio, quia falſa cauſa legato non cohæ-
ret. l. cum tale. §. legatũ. de condi. & demon. quod eſt di-
c cere, quod talis cauſa nõ eſt cauſa fin.[c] quę moueat agẽ-
tem ad diſponendum, ad legandum: ſed eſt cauſa impul
ſiua, quę nõ remouet mentem diſponentis ab actu, nec
illũ vitiat. l. i. §. ſexũ. ff. de poſtul. Secus ſi cauſa eſſet fi-
nalis quia remotio cauſę finalis remouet mentẽ diſpo-
nẽtis ab actu, et vitiat actũ vt no. in l. ij. in fi. de dona. ti.

generali. Et illa appellatur cauſa finalis, quæ ſi vera eſ-
ſet neceſſaria eſſet. puta, lego tibi mille, quia ea mihi mu
tuaſti: ſi enim ea mutuaſſes, eſſet neceſſarium tibi dare.
Per hoc non obſtant quæ habentur in l.i.C. de fal. cauſ.
9 ad lega. Item no. quod † falſa cauſa adiecta legato cō
ditionaliter, vitiat, niſi purificetur. concor. l. demonſtra-
tio falſa. de condi. & dem. Ratio, quia hoc legatum non
eſt adhuc perfectum, imo in euentum conditionis ſuſpē
ſum, vnde facilius vitiatur quam iam in eſſe productū.
arg. in l patre. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. & in c. miſ-
ſus. & in c. conſuluit. extra qui cler. vel vo. Præterea cō
ditio actui adiecta præſumitur cauſa finalis, concordat
l. a Titio. de verb. obligatio. l. ſi quis ſeruum. de condit.
& demon. vnde nimirum ſi ea vitiata actus tollitur,
vt hic, & d. l. demonſtratio. In fin. gloſſ. in verbo, in
nomine. habetis ſimilem in l. ſi in nomine. C. de teſtam.
Cui addite, quod aliud eſt nomen ſignificatiuum qua-
litatis, vt Titius, albus, niger vel rubeus, vt not. in l. ſi
quis in fundi vocab. de leg. i. In fin. glo. in verbo, in-
10 telligantur. colligitis, † quod licet error nominis pro-
prij, vbi de corpore conſtet, legatum non vitiet, error
tamen nominis appellatiui habet legatum vitiare. Et
eſt ratio, quia error nominis proprij eſt tolerabilis: nā
nomina propria ſunt appoſita ab homine, & facile va-
riantur, ideo ad placitum poni poſſunt &c. Sed nomi-
na appellatiua ſunt inſita rebus a natura, ideoque incō-
mutabilia, & in eis error non toleratur, ideoque actus
vitiatur. Vnde ſi volens legare aſinum dixerit, lego
bouem, legatum nullum eſt. & hęc ratio ponitur, in d. l.
iiij. de legat. i. Aliam rationem ponit Bald. quia quan-
do eſt error in nomine appellatiuo, ideo legatum non
valet, quia quod eſt in voce, diſcrepat ei quod eſt in mē-
te & qđ eſt in mēte non valet, quia non eſt expreſſum.
facit l. ſi repetendi. C. de cōd. ob cau. Fallit, ſi res legata,
eſſet oculis ſubiecta: vt quia teſtator volēs legare bouē,
boue demonſtrato dixerit, lego aſinum: quia realis
demonſtratio tunc plus valeret quam verbalis, & te-
neret legatum. l. quæ extrinſecus. de verbo. obligatio.
Secundo fallit hæc regula, quando teſtator fuiſſet prius
proteſtatus: vt quia dixiſſet, quandocunque legauero
bouem, volo intelligi de aſino: tunc legato boue, in-
telligitur aſinus legatus, non tam in virtute verborum
habitorum, quam in virtute præſentis proteſtationis
hæc eſt glo. in d. l. iiij. de legat. i. quia legata & nutu &
legari & relinqui poſſunt. l. nutu. de lega. iij. Et per hoc
non obſtant quæ ſupra vidiſtis, de verbor. obligatio.
§. i. in glo. quia habent locum in ſtipulatione, ad cuius
eſſentiam requiruntur verba expreſſa & formalia. Ter-
tio fallit hæc regula, quando non eſſet error multum
abſurdus: vt quia teſtator volens legare libros, appella-
uit membranas. l. librorum. §. quod tamen Caſſius. de
d lega. iij. Quarto [d] fallit, ſi eſſet error in qualitate quia
teſtator dicit, lego bouem nigrum, cum eſſet albus. l.
qui habebat, de reb. dub. & no. in l. ſi quis in fundi voca
bu. de leg. i. In glo. conditionaliter, ibi, non ſolum. no-
11 ta. † quod ſicut dictio Si, facit conditionem, ita & di-
e ctio Cum, [e] quod verum intellige, quando dictio Si,
vel dictio Cum, apponitur ſubſtantiæ legati. Secus ſi ap-
ponatur executioni legati, vel alterius actus, quia tunc
dictio Si, facit conditionem: dictio autem Cum, notat
tempus. l. ex his verbis. C. quan. di. leg. ced. In fine.
Quæ autem ſit diffinitio conditionis, cauſe, modi, vel
demonſtrationis, dicite vt per glo. ordinariam. in rub.
ff. de condi. & demon. Quando autem eorum defectus
habeat vitiare legatum, dicite vt in l. i. & in l. in teſta-
mento. eod. tit. & in l. i. C. de inſtit. & ſubſtitu. Et adid
quod hic glo. dixit fore diſtinguendum vt habetur, in l.
ſi ſic. §. i. de legat. i. dicatis vt ibi. Sed tamen pro nunc ſic
f veritas ſe habet: [f] Aut teſtator legat per verba primæ
perſonę, lego tibi quod debeo, tunc ſi nihil debeatur,
legatum eſt nullum. Si vero dicat, lego decem quę
tibi debeo, valet legatum etiam ſi nihil debeat: quia
huiuſmodi falſa demonſtratio legatum non vitiat, &
tenebitur illa decem meus hæres præſtare. Si autem
teſtator legat per verba tertiæ perſonæ, relata ad per-
ſonam debitoris, vel ad perſonam tertij, puta, lego ti-
bi quod mihi debes, aut lego tibi decem quæ mihi
debes, vel lego Sempronio quod mihi debet Caius,
vel Sempronio quę mihi debet Caius, tunc vtroque
caſu legatum eſt nullum ſi nihil debeat: quia ſi vere
deberet, hæres ad nihil aliud teneretur, quam ad præ-
ſtandam liberationem vel ceſſionem tertio fiendam,
quæ eſt impoſſibilis vbi nulla eſt obligatio. Vnde qua-
litas importata per ſeruum, quæ eſt de ſubſtantia lega-
ti facit conditionem. Secus ſi non eſſet de ſubſtantia,
quia tunc adiecta verbo præſentis temporis faceret de-
monſtrationem: Secus ſi eſſet adiecta verbo futuri tem
poris. Et ſic non obſtat l. Stichus qui meus. de lega. i. Ex
quibus infertur ſecundum Docto. ad quæſt. Statuto ca-
uetur quod mulier non poſſit ſe obligare ſine conſen-
ſu duorum proximorum parentum: ſi non habeat ni-
ſi vnum, poterit ſe cum illo obligare: quia illa verba,
ſine conſenſu parentum, intelliguntur, ſi adſint: de quo
per Barto. in l. Stichus qui meus erit de legat. i. Eodem
modo ſi Comes donauerit omne ius ſuum eccleſie, in-
telligitur, quatenus probetur Comitem habuiſſe ius: de
quo per Bald. in l. ſi ſic. §. i. de lega. i.

ADDITIONES.

a Ratio eſt iſtius primi notabilis quia talia nomina ſunt
ſolum impoſita ad re cognitionem, vt hic, & l. ad recogno-
ſcendos. C. de ingen. ma. & ideo qualitercunque cognoſca-
tur, vel de per ſe, vel per relationem ad aliud ſufficit. l. cer-
tum. ff. ſi cer. pet. Qualiter autem probatur ꝙ teſtator erra-
uit: Dic quod hoc probatur ſecundum fines ſubiectos per
teſtatorem: puta ſi teſtator dicat, lego campum oliueti ſi-
tuatum ſub talibus confinibus, qui campus non habebat il
la confinia, ſecundum Bar. & glo. in l. ſi quis in fundi voca
bulo. de leg. i. vbi videtur bonus tex.

b Secundum iſtam rationem ſequeretur, ꝙ nunquam er-
ror nominis appellatiui vitiaret legatum. Probo, nam ex-
preſſio nominis appellatiui non eſt neceſſaria in legatis,
cum legata poſſint fieri ſolo nutu. l. nutu. in prin. ff. de leg.
iii. ergo ſi exprimantur nomina appellatiua in legato erro-
neæ, & ſic ineptæ, non habebunt vitiare legatum. l. vnica. in
prin. C. de rei vxo. act. Dimiſſis quibuſdam verbis quæ eie-
cta hinc dicuntur per nouiſſimis in d. l. iiii. in prin. ff. de leg.
i. pro ſolutione, iſta eſt veritas, quod non eſt verum quod le
gata poſſunt relinqui ſolo nutu, niſi ſit aliquis qui propter
infirmitatem impeditur loqui. iſte eſt proprie caſus in d. l.
nutu. ſecundum intellectum Barto. ibidem & verus. Vnde ſi
aliquis poſſet loqui, non eſt verum quod poſſet legata nu-
tu relinquere. & ſic clare ceſſat obiectum.

c De hac cauſa finali & impulſiua, vide notab. Bello. con-
ſil. viii. col. i.

d Item fallit, ſi vnum nomen appellatiuum conſueuiſſet
poni pro alio, vt palafrenus pro equo. l. Labeo. in fin. de ſu-
pelle. legat.

e An dictio Cum, ſiue dictio Se, faciant conditionem, vel
ne, adde aliam gloſſ. ponentem latius de hac materia de
defectu conditionis &c. in rub. de condicio. & demonſtrat.
& ibi Bart.

f Et circa hunc articulum, an falſa demonſtratio vitiet le-
gatum, clarius quam hic ſubiiciam: & eſt regula quod de-
monſtratio falſa adiecta ſpecie, ſi de ea conſtet, non vitiat
vt hic. Sed ſi eſt adiecta quantitate, tunc aut in tertia perſo
na, aut in prima, vt hic in margine declaratur. Et hæc om-
nia habent locum vbi eſt expreſſa certa quantitas, licet de-
monſtratio eſſet falſa. Vbi autem quantitas certa non eſt
expreſſa, tunc legatum eſt nullum indiſtincte. l. ſi ſic. §. i. Et
de hoc, an falſa demonſtratio vitiet legata vel contractus,
vide Barto. in l. falſa demonſtratio. de conditio. & demon-
ſtratio. vbi plene.

Legatum

1 *Legatū quod nō potuerat ualere ſi teſtator tempore teſtamenti eundem deceſſiſſet, non conualeſcit ēt teſtatore diutius uiuente.*
2 *Licet ſeruo hæredis inſtituti non poſſit legari, tamen domino ſerui hæredis inſtituti ſic, & de ratione diuerſitatis ibi.*
3 *Nihil antiquitus poterat relinqui ante hæredis inſtitutionem.*
4 *In ultimis uoluntatibus potius attenditur mens teſtatoris quam ordo ſcripturæ.*
5 *Quomodo incertitudo libertatis uel rei legatæ uitiet legatum.*

§. AN ſeruo. [a] In relictis factis pure, inſpi-
a citur tempus teſtamenti, & in
alijs habet locum regula Catoniana. Secus
in relictis conditionalibus, quia in his inſpi
citur tempus euenientis conditionis, nec ha
b bet locum regula Catoniana.[b] Not. primo, ſeruo hæ-
redis inſtituti non poſſe pure legari. Et eſt ratio, quia do
minus inſtitutus reperiretur hæres & legatarius, cū per
ſeruum inſtitutum ſibi acquiratur legatum. l. placet. de
acqui. hæredi. ideo legatum nullum. Item not. quod
legatum non conualeſcit, licet viuo teſtatore ſeruus le-
gatus poteſtatem domini eiuſdem hæredis exeat. Not.
1 rationem, † quia legatum quod ſi tempore teſtamenti
teſtator mortuus fuiſſet, non valuiſſet, nunquam cōua
leſcit teſtatore diutius viuente. l. i. de reg. Cato. l. cetera.
§. i. de lega. i. No. ſeruum hæredis inſtituti ſub condi-
tione, legari poſſe: quod legatum valebit & tenebit, ſi
tempore exiſtentis conditionis exiuiſſet poteſtatem do
mini, licet ſi teſtator tempore teſtamenti mortuus fuiſ-
ſet, non valuiſſet. Ratio, quia in legatis conditionali-
bus non inſpicitur tempus teſtamenti, ſed tempus con-
ditionis in quo ſuſpenditur ſubſtantia legati: & ideo ad
ea legata conditionalia nō pertinet regula Catoniana.
2 Item no. quod † licet ſeruo hæredis inſtituti non poſsit
legari, domino tamen ſerui inſtituti legari poteſt. Not.
rationem, quia licet teſtator mortuus fuiſſet tempore te
ſtamenti, tamen dominus ſerui inſtituti non diceretur
hæres & legatarius, quia ſeruus inſtituti non facit do-
minum hæredem ſtatim, ſed requiritur iuſſus, & aditio
hæreditatis. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. de acqui. hæ-
redi. Idem ſi ſeruus inſtitutus manumittatur, vel alteri
alienetur antequam adeat, valeat inſtitutio hæredis in
perſona prioris domini. Et ſi dixeritis, iſta ratio eſt in
caſu primo. nam ſtatim mortuo teſtatore non reperire
tur dominus inſtitutus hæres & legatarius, quia nō effi
citur hæres ſtatim mortuo teſtatore, ſed requiritur quod
hæreditas adeatur. l. cum hęres. de acquir. poſ. Reſpōdeo,
licet non efficiatur hæres a tempore mortis vere, tamē
quandocunque adierit, aditio retrotrahitur, & a tem-
pore mortis hęres ficte dicitur. l. hæres quandocunque.
de acquir. hæredi. Et ſi dixeritis, quid ſi hæres hæreditatē
repudiauerit? Reſpondeo, quod legatum corruit velu-
ti hæreditate non adita: vel non petetur ex teſtamento,
ſed ab inteſtato, iuxta ea quę habentur in auth. ex cau-
ſa. C. de liber. præter. Ex §. ante hæredis. not. quod
olim libertas relicta, vel aliud quodcunque relictum,
ante inſtitutionem hæredis non valebat: quia hæredis
3 inſtitutio eſt caput teſtamenti: & ideo † quodcunque
relictum ante ipſam hæredis inſtitutionem dicitur nul-
lum: quia a capite & incipiendo, nullum huiuſmodi fuit.
c l. i. §. i. ff. de eden. Sed tamen hæc relicta valent[c] & te-
nent, quia licet ex ordine ſcripturæ legata præcedant,
ex ordine tamen intellectus non intelligitur ipſa inſtitu
4 tio præcedere. Not. in † vltimis voluntatibus potius
attendi mentem, quam ordinem ſcripturæ. Hoc verum,
niſi de mente ſcripturæ conſtet. l. ij. C. de libe. præte. In
caſu autem dubio ordo ſcripturæ eſt ſeruandus. Et per
hoc non obſt. quę habentur in l. ij. §. fi. ff. de vulg. & pu-
pil. Item not. in §. poſt mortem. quod olim legata et
fideicommiſſa relicta poſt mortem hæredis & legata-
rij, vel pridie poſt mortem vtriuſque, nō valebant nec
tenebant, hodie tamen valent & tenet. In fin. gloſſ.
prime. Hic loquitur in ſeruo hæredis inſtituti, quo caſu
valet legatum: ibi autem loquitur in ſeruo teſtatoris,
quod valet ex quadam humanitate, quia teſtator vo-
luit remunerare bene merita a ſeruo ſuo recepta: quæ
ratio non cadit in ſeruo hęredis inſtituti. In fin. gloſſ.
conſtitutionem. Hæc l. ex pluribus. & l. ſi quis a filio
§. fina. videntur pro contrarijs allegari, in hunc mo-
5 dum: quia in l. ex pluribus, † legatum libertatis vitia-
tur ratione incertitudinis, in l. ſi quis a filio. §. fina. lega-
tum alterius rei non vitiatur ratione incertitudinis. Sed
tamen vos dicite, quod idem eſt in legato libertatis, quod
in legato alterius rei l. ſi fuerit. de reb. du. Vnde ad arg.
reſpondetur ſubtiliter, aliquando incertitudo legati ca-
dit ſuper legatis rebus, & tunc valet legatum, ſed decla-
ratio ſpectat aut ad hęredem, aut ad legatarium, vt vi-
diſtis ſupra eo. §. generaliter. Aut incertitudo cadit ſu-
per perſonis legatariorum, & tunc talis incertitudo vi-
tiat legatum: & ita loquitur l. cum ex pluribus. de ma.
teſta. Et eſt ratio differentiæ horum caſuum: nam quā-
do eſt incertitudo perſonarum, non eſt fundatum ius
in perſona alicuius legatarij, qui poſsit petere legatum:
& ideo declaratio incertitudinis a nemine pręter iudicē
poteſt improbari. Sed quando eſt incertitudo rerum,
ſed eſt perſona certa, ideo valet legatum, quia exiſten-
te perſona certa legatarij, poteſt incertitudo quæ ver-
d ſatur circa rem legatam bene declarari, &c.[d] Gloſſ. in
e verbo, legaus.[e]

ADDITIONES.

a Aduerte circa hunc §. quia videtur quod ita valeat lega
tum in primo caſu ſicut in ſecundo. Nam ideo vult Impera
tor quod legatū valeat in ſecundo caſu, quia poteſt eſſe ca-
ſus in quo legatum ſit penes vnum, & hæreditas penes aliū
ſi ſeruus ſit alienatus aut manumiſſus antequam adeat. Cer
te idem eſt in primo caſu, nam ibi poteſt eſſe caſus in quo
hæreditas erit penes vnum, & legatum penes alium. Si po-
nas domino inſtituto eſſe datum ſubſtitutum, certe ſi domi
nus nolit eſſe hæres, admittetur ſubſtitutus, & ſic hæredi-
tas erit penes ſubſtitutum, & legatum ex perſona ſerui pe-
nes dominum. Nec hic obſtat regula Catoniana, quia li-
cet teſtator ſtatim mortuus fuiſſet, tamē dominus nō fuiſ-
ſet hæres ſtatim, niſi voluerit eſſe hæres. Potes dicere quod
hic loquitur de ſeruo hæredis: & quando dominus nollet
eſſe hęres, non eſſemus in caſu huius §. cogita. Sed iſtud ni
hil eſt: quia etiam in ſecundo caſu, quando ſeruus eſt alie-
natus, non eſt amplius ſeruus hæredis. Puto non poſſe aliud
dici, niſi quod iſte tex. procedit quando dñs inſtitutus non
habet ſubſtitutum ſi autem habet ſubſtitutum, ſecus, quia
militaret ratio quæ in ſecundo caſu, & hæc eſt veritas.
b Secundo & multum fortiter contra iſtum tex. facit, quia
etiam in primo caſu eſt dare plures caſus in quibus hære-
ditas erit penes vnum, & legatum penes alium, in xiii. ca-
ſibus enumeratis per gloſſ. notab. in l. eam quam. C. de fi-
deicom. cum additis ibi per Bartol. in quibus licet hære-
ditas non adiretur per dominum, tamen legatum deberē-
tur, & maxime in caſu authen. hoc amplius. C. de fideicō-
miſ. Cogita, quia puto quod in omnibus illis caſibus non
procederet iſte tex. in primo caſu. Et potes dicere, quod
illi ſunt caſus ſpeciales, & non habendi in conſideratione,
nec trahendi ad conſequentias. l. ius ſingulariter. & l. quod
vero contra. ff. de legib.
c Item debentur legata, quando teſtator caſſauit inſtitu-
tionem, volens legata ſalua fore l. proxime. ff. de his quæ
in teſtamen. delen. Item debentur, quando quis prohi-
buit teſtari, hoc eſt, mutare teſtamentum in quo eſt in-
ſtitutus talis a quo aufertur hæreditas, & legata debentur
l. i. § ſed ſi legatarii. ff. ſi quis aliquem teſtari prohibuerit.
Item ſi teſtator errauit in coniunctione ciuili vel natu-
rali, vt quis inſtituit eum quem credebat ſibi naturali-
ter coniunctum, vel a ſe legitime adoptatum, cum non
eſſet, debentur legata, licet vitietur inſtitutio. d. l. tanquā.
Item ſi filius recuſat redimere patrem, vt authen. ſi capti-
ui. C. de epiſc. & cle. Vel curare patrem furioſum, vt auth.

liberi furioſi. C. de epiſc. au. Vel ſi filius inſtitutus efficia-
tur hæreticus, vt in authen. idem. C. de hæret. Item ſi hæ-
res recuſat adimplere voluntatem defuncti, his caſibus pri
uatur ſucceſſione, & legata debentur. Item ſi alicui quis
præſtiterit alimenta triennio, relicta in minus ſolenni vo-
luntate tenetur præſtare in infinitum. l. i. C. de fideicom.
Item not. quod fiſcus occupans bona vacantia, debet ea oc-
cupare cum ſua cauſa, ſcilicet vt præſtet libertates de quo
dic vt in l. iiii. C. de fideicommiſ.

d Adde tu, quod etiam idem eſt in ſecundo caſu. l. ſi patro
ni. §. ſed ſi non fructibus. quia ibi ſicut hæres non poteſt cō
pelli adire propter legatum libertatis, ita nec etiam pro-
pter aliud legatum pecuniarium, & ita etiam dicit Angel.
de Aret. hic.

e In glo. in verbo, legatis. quia gloſ. iſta multum obſcure
loquitur, vide glo. clare loquentem in d. l. i. in glo. magna.
C. vt act. ab hæred. & contra hæred. vnde puto hanc gloſ.
fuiſſe ſumptam: & ibi glo. inducit de per ſe iura, quæ gl. ſi-
mul hic allegat: & ibi glo. ſentit rationem diuerſitatis. Et
damna iſtam glo. dum facit differentiam inter ſtipulatio-
nes & legata, quia eſt contra illam l. i. dum dicit, quod tam in
ſtipulationibus quam in legatis actiones & obligationes
incipiunt ab hæredibus & contra hæredes, vt ſentit Bar. in
d. l. i. & in l. ita ſtipulatus. magna. in ver. ſecundo iuxta hoc
quæro. Niſi ſuſtinendo iſtam glo. dicas ad illam l. quod in-
cipiant ſcilicet cum effectu: quæ tamen eſſet deſtructio, vt
dicit Bartol.

1 *Quicquid diſponit teſtator, illud habetur pro lege.*
2 *An legatum ſit nullum ratione impoſſibilitatis.*
3 *Quomodo valeat legatum relictum nomine pene.*

§.
a **P**ENE QUOQUE. [a] Id quod legatur, adi-
mitur vel transfertur pe
ne nomine, valet & tenet hodie, licet iure
vetuſtiſſimo non valeret neque teneret.
h. d. ſecundum communem intellectum.
Diuiditur in tres partes. In prima ponit dictum. In ſe-
cunda illud declarat. In tertia ponit diſpoſitionem iuris
b noui. Secunda ibi, pene autem nomine. [b] Tertia ibi,
ſed huiuſmodi. In tex. ibi, aliquid faciat, ſubaudire,
quod teſtator voluerit fieri. Ibi vero, non faciat, quod
ipſe teſtator noluerit fieri. Not. i. olim non valere da
tionem, ademptionem vel translationem factam no-
mine pene. Et fuit ratio huius iuris, nam legata debent
fieri ob benemerita recipientis. l. nec adiecit. ff. pro ſo-
cio, vnde ſi fiant in penam hæredis inſtituti, dicuntur de-
clinare a natura legatorum, & ideo nulla. Not. quod
huiuſmodi legata non ſolum ſunt nulla in teſtamentis
paganorum, verumetiam in teſtamentis militum. Ité
not. quod iure nouiſſimo valent huiuſmodi legata fa-
cta nomine pene & cohæredum dationis, niſi præcedat
diſpoſitio illicita impoſſibilis. Fuit ratio decidendi iure
1 nouiſſimo, quia † quicquid teſtator in ſuo teſtamento
diſponat, pro lege ſeruari debet, niſi illicitum, impoſſi-
bile, vel probroſum induxerit ſtatuendum. §. diſponat.
in auth. de nupt. l. ſeruo alieno. §. ff. de leg. i. l. in conditio-
nibus. de condi. & demon. his omnibus concor. l. i. C. de
his quæ pe. no. In fin glo. in verb. aliquid. Hæc ſol. cō-
muniter reprobatur, & nihil refert an teſtator addat qđ
adimit legata, vel transferat nomine pene, an vero hu-
iuſmodi verba omittat: vnde indiſtincte hic. §. eſt intel-
ligendus. l. de pretio. ff. de pub. Vnde ad l. ij. de his quæ
c pene no. aliter reſpondent, diſtinguendo, an [c] teſtator
mandat aliquid fieri, & poſtea ſi non fiat, aliquid no-
mine pene legat, vel adijcit cohæredem, & tunc legatū
nomine pene non valebit. Aut teſtator non præcipit
aliquid, ſed legatum facit ſub conditione, ſi quid tale nō
fieret & tunc legatum conditione deficiente valebat &
d tenebat [d] l. ij. de his quæ pene nom. In gl. impoſſibili,
ibi, quod volebat. Hæc ſolu. non valet, quia diuinat, ideo
non bona. l. ſi putator. ff. ad legem aquiliam. Ibi, ſol-
uere. Hæc eadem ratione reprobatur: vnde Doctores

e aliter ſentiunt, diſtinguentes, [e] aut impoſſibilitas adijci-
tur ſubſtantiæ legati, puta, grauo te vt tradas montem
aureum, grauo non redimas patrem ab hoſtibus, vel gra-
uat aliud illicitum hæredem facere, & tunc tale legatum
eſt nullum, vt hic, & l. vnica. C. de his quæ pe. nom. Aut
impoſſibilitas non adijcitur ſubſtantiæ legati, ſed adijci
tur executioni legati, & tunc talis impoſſibilitas non
vitiat legatum, imo ad poſſibilitatem reducitur. ita lo-
f quitur l. ſi mihi & tibi. de leg. i. [f] In fin. Hanc eandem
ſententiam tenuit glo. in l. vnica. C. de his quæ pe. no. et
in l. obtinuit. ff. de conditio. & demon. ſed tamen com
muniter reprobatur, quia nihil refert an conditio im-
poſſibilis adijciatur grauato, hoc eſt, hæredi, an vero
g onerato, [g] id eſt, legatario. l. ſi viua mater. ff. de hæredi.
inſti. Item quia contra generalitatem l. obtinuit. de con
di. & demon. Quare glo. in l. i. de condi. inſti. ſoluit mul
2 tum ſubtiliter: & † quæratur an impoſſibilitas habeat
vitiare legatum. aut ita impoſſibilitas adijcitur ſubſtan
h tiæ legati, [h] puta, lego montem aureum, & legatum eſt
nullum. l. apud Iulianum. §. fin. de leg. i. Aut impoſſi-
bilitas additur per viam præcedentis diſpoſitionis, &
poſtea ſi non fiat legatur nomine pene, & legatum eſt
nullum, vt hic, & l. vnica. C. de his quæ pen. no. Vnde
ſi teſtator iubeat hæredi aliquid facere impoſſibile, &
poſtea ſi non fecerit aliquid legat ab eo nomine pene,
non eſt imponenda pena hæredi ſi non adimpleuit im-
poſſibile præceptū. l. in teſtamento. de cōdi. & demon.
Si vero impoſſibilitas incipit a conditione legati, puta,
lego tibi mille ſi dederis montem aureum, vel ſi nō de-
derit hæres montem aureum, tunc tollitur talis impoſ-
i ſibilitas, et valet legatum, & tunc loquuntur cōtraria. [i]
Sed contra prædicta dixerit aliquis: ſi teſtator iuſſerit
hæredem dare montem aureum, & ſi non dederit lega-
uit ab eo mille, debet valere legatum & tenere, quia le-
gatum factum ſub conditione neceſſaria, habetur pro
puro. l. ſi pupillus. §. ſi ſub conditione. de nouat. Sol. di
cit Bald. quod illud eſt verum quando legatum incipit
a præcedenti conditione neceſſaria: ſecus quando inci-
pit a præcedenti diſpoſitione impoſſibili, & poſtea le-
gatur conditionaliter, ne pena hæredi imponatur, pro-
pterea quod impoſſibile præceptum teſtatoris nō im-
pleuit, vt ſupra dixi, & ad prædicta facit l. ſi homo mor
tuus de ver. ob. Finaliter contra tex. opp. Sentit litera
3 quod † olim non valebat legatum nomine pene reli-
ctum. Sed contra oppo. & imo videtur quod iure vete
ri valeret & teneret: vnde oppo. de leg. i. §. idem ſi ita.
ad leg. falcid. de l. cum præfinitione. ff. quando dies leg.
ced. Horum timore Doctores tria iura diſtinguunt.
Quoddam eſt ius antiquiſſimum. l. xij. tab. & eo iure
inſpecto legatū nomine pene relictum erat nullum: &
de iſto iure ſentit hic Iuſtin. Quoddam eſt ius mediæ iu-
ris prudentiæ, & illo iure inſpecto legatum nomine pe-
ne valebit & tenebit, & ita loquuntur iura contraria.
Quoddam eſt ius nouiſſimum iuris prudentiæ, & illo
etiam iure apertius valet legatum nomine pene. ita lo-
quitur etiam §. iſte. & l. vnica. C. de his quæ pe. no. Sed
k contra hanc opi. moueor fortiſſime. [k] Nam ſi antiquiſ-
ſima iuris prudentia qua diſponebatur non valere lega
tum nomine pene, per mediam iuris prudentiam fuit
correcta, fruſtratoria eſſet correctio Iuſtiniani. Præte-
rea contra hanc opi. facit hæc litera, quæ refert Sabino
Iureconſulto non placuiſſe adijci poſſe cohæredem no
mine pene, & tamen Sabinus fuit tempore mediæ iuris
prudentiæ. l. ij. §. poſt originem. ff. de orig. iuris. Item pro
hac ſententia allegatur l. ſi ita legatum. de condi. & de-
mon. & hanc tenuit Chriſtoph. quod iure Digeſtorū,
& ſic ipſa media iuris prudentia, non valebat legatum
relictum nomine pene. Ad iura in contrarium allega-
ta reſpondebat ipſe, quod non loquuntur de legato pe-
nali, ſed de legato ſuccedaneo, ita quod vna res ſucce-
debat

debat loco alterius, puta, hæres dato penum Caio, ſi non dederis dato decem: illa decem non ſuerunt nomine pœnæ relicta, vt detur electio hæredi, aut præſtandi penum, aut præſtandi decem, & caſu quo non præſtiterit penum, ſuccedat eius loco legatum de decem. Sed contra Do. Chriſtopho. allegabatur l. multa. de condi. & demon. ſed reſpondebatur, quod ibi non debet ſumi argumentum a contrario ſenſu. l. conuenticulam. de epiſc. & cle.

ADDITIONES.

a Aduerte, quia iſte textus videtur velle, quod licet olim legatum pene, ſi hæres filiam in matrimonio non collocauerit, non valeret hodie tamen valet. quia in contrarium videtur tex. in l. Titia. in prin. ff. de ver. obl. ponderando bene rationem illius tex. per quem tex. alias tentabam dare nouum intellectum ad hunc tex. quod etiam hodie tale legatum non valeret: & hoc dicebam probari ex text. illo in fine ibi, vel legibus interdicta iuncta d. l. Titia. vt reſpondet ibi Bar. in princip. in ſol. quarti contrarii, quod eſt l. ea quæ. quod aliud eſt quem metu pœnæ compelli, aliud timore lucri perdendi, vt eſt hic, vbi hęres tractat de lucro perdendo ex hæreditate.

b Et iuxta hunc tex. in verbo, ſi non collocauerit. adde tex. illum ſingularem in l. ii. §. ad filiorum. & ibi Bar. C. quando & quibus quarta pars deb. lib. x. & ſic quęre infra quantum tempus debet expectari ad collocandum filiam in matrimonio, vt non ſoluat pœnam.

c Illud primum mēbrū eſt de brocar. contra tex. in l. i. §. itē ſi ita. ff. ad leg. fal. infra allegatā per iſtum, & contra l. i. ff. de pen. leg. niſi reſpondeas vt infra reſpondet iſte, ſecundum quem puto verū iſtū intellectum. & vide Ioan Fab. hic.

d Quæro, nunquid eo caſu quo adiectio pœnæ valet, an teſtator poſsit eam apponere vſque ad quācunque ſummā velit? Dic ꝙ non, ſi ſit vltra legitimum modum poſita. l. eos. C. de vſuris. An autem teſtatur poſsit grauare hæredem ad ſoluendas vſuras, ſi nō ſoluat legatū? Dic ꝙ non, quia, de iure canonico ſunt prohibitæ, de quo per Bar. in l. ii. ff. de his quæ pœnæ nom. vbi dicit, teſtatorem non poſſe imponere aliquod grauamentū non legitime: ibi vide, & in l. i. ꝑ Bar.

e Quid autem de legato facto mulieri ne nubat, vel patri ne filium connubio iungat, an tale contineat impoſsibilitatem? quia inducit viduitatem, & ideo reiici debet. l. hæres meus. de cond. & demon. Dic ꝙ tunc reiicitur cōditio & pœna, quando inducit viduitatem reſpectu omnium perſonarum. vt ſic nulli poſsit nubere: ſed reſpectu vnius perſonę non reiicitur, vt hic, & l. cum ita legatum. C. de indicta vid. tol. & per Bar. in d. l. hæres meus.

f Et aduerte quod iſta ſolutio multum videtur applaudere huic tex. & fuit ſolu. gl. in d. l. i. ff. de condi. inſti. Sed ad l. vnicam. C. de his quę pen. no. videtur mihi ꝙ ſic poſsit procedere. Dum ibi in fi. dicitur, ꝙ ſi aliquid facere vel legibus interdictū vel impoſsibile &c. ecce ꝙ impoſsibilitas nō erat in non legato, aut in ſubſtantia legati. Et ſi iſtū tex. intelligis ſecundum illum prout eſt neceſſario intelligendus, cū ſit ſumptus ab illo, placet mihi ſolu. vltimo approbata per Bar. in l. i. ff. de condi. inſti. & in d. l. vnica. quod iſte §. loquitur in conditione neceſſaria. Nec aliquid poteſt obſtare, quia ſecundum illum text. patet expreſſe quod præceſſerat diſpoſitio impoſsibilis, vnde ſequitur ꝙ conditio quæ apponitur eſt neceſſaria & ſic licet iſta ſolutio videtur diuinare ad illum tex. tamen non diuinat intelligendo iſtū tex. ſecundum d. l. vnicam. & vide illam ſolutionem vltimā declaratam per Nic. de Neap. hic.

g Quæ tamen poſsit eſſe ratio diuerſitatis, quod ſi conditio impoſsibilis adiiciatur grauato vitiat, ſecus ſi onerato, ponit Bal. in l. vnica. in noua oppo. C. de his quæ pe. no. ſed melius Nico. de Neap. hic. Et aliam rationem diuerſitatis ponit glo. in l. i. ff. de condi. inſtitu.

h Si vero impoſsibilitas non eſt circa ſubſtantiam legati, ſed circa accidens, puta cum leget ſeruum diſtātem ab octo dietis, quem vult tradi infra tres dies a morte teſtatoris, tunc ipſa impoſsibilitas reiicitur, & remanet legatum. l. ſi mihi & tibi. de leg. i.

i Contractum vero ſtricti iuris bene vitiat impoſsibilis conditio, vt §. impoſsibilis. infra de inuti. ſtip. ſed non contractum bonæ fidæ. l. l. inſulam §. i. ff. loca.

k hanc opinionem ponit hic Io. Fab. licet aſcribatur Chriſtoph. Pro hac opinione magis me mouet l. ii. ff. de his quæ pe. nom. nam ſi legatum factum nomine pene valebat illo iure Digeſtorum, quid erat opus dubitare an eſſet pena vel conditio? Cogita, quia, aliud non inuenies, niſi quod in pœnam non valebit, in conditionem ſic.

TITVLVS XXI.

De ademptione legatorum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de legatis, verum quia voluntas teſtatoris ambulatoria eſt vſque ad mortem, l. iii. §. fi. de adi. lega. ideo rectiſſime viſo de legatis, ſequebatur videre de eorum ademptione.*

1 *Teſtatorum voluntas eſt ambulatoria vſque ad mortem.*
2 *Nedum legata poſſunt adimi, verum transferri.*
3 *Legatum ademptum in eodem teſtamento, non proprie videtur ademptum.*
4 *An legatum ademptum in codicillis, ipſo iure ademptum videatur, an vero ope exceptionis.*
5 *An legatum ademptum coram duobus vel tribus teſtibus, cenſeatur ipſo iure ademptum, an ope exceptionis.*
6 *Inimicitia ſuperueniens inter teſtatorem & legatarium, inducunt ademptionem legati tacitam.*
7 *Inimicitiæ capitales dicuntur tribus modis.*
8 *Legatarius perdit legatum, ſi poſt mortem teſtatoris concumbat cum uxore, vel turpiter laſerit.*

a ADemptio. Legata adimi poſſunt[a] vel transferri, & in eodē teſtamento, & in alio ac etiam in codicillis, verbis quibuſcunque, vel mere contrariis, vel non. hoc dicit. Diuiditur in duas. In prima tractat de ademptione legatorum, & ſic de prima parte rubricæ. In ſecunda tractat de tranſlatione legatorum, & ſic de ſecunda parte ipſius rubricæ. Secunda ibi, transferri. Nota primo; adimi poſſe legata nedum ex teſtamento in quo relicta ſunt, verum etiam
b in[b] codicillis[c]. Ex quo colligitur † teſtatorum volunta
c tem ambulatoriam eſſe vſque ad mortem. concor l. cū
1 hic ſtatus. ff de donatio. inter vir. & vxor. l. iii. §. fin. de adim. lega. Item not. legata adimi poſſe vel verbis mere contrariis ipſis legatis, vel verbis quibus teſtator vtatur circuitione: quod ſtatim videbitis in gloſsis
2 aliis. Item nota, ꝙ † legata nedum adimi, verum etiā transferri de perſona ad perſonam poſſunt. concor. l. ſicut. ff. eod. Item not. quod legatum vni, ſi alteri legetur, a primo adimi videtur. quod limitate verum ſi legatum ſecundo fiat ſub commemoratione primi, alioquin non videtur adimi. l. plane. de lega. i. dixi ſupra titu. i. §. ſi eadem. Item not. ꝙ tranſlatio legatorum poteſt fieri non ſolum in eodem teſtamento, verumetiam in alio, & in codicillis. Finaliter not. bonum argumentum de tranſlatione legatorum ad ademptionem. In fin. glo. in verb. codicillis. Hæc opin. glo. eſt bona. Nam cum ademptio facta in codicillis tendat ad impugnanda relicta legata in teſtamento, non eſt opus codicillos in ipſo teſtamēto confirmari. ꝙ ipſius impugnatur. arg. in l. nā at ſurdū. ff de bon. lib. In gl. firma
d ibi, nec datum[d], not. quod † vbi ſemel legatum eodem
3 adimitur teſtamēto, nō proprie videtur ademptū, ſed verius videtur non datum. Ratio. quia quando teſtamentum non eſt habitum pro abſoluto: legatū non videtur perfectum: & ideo non poteſt videri ademptum, ꝙ nū quā fuit perfecte datum facit l. ſi teſtamentum. ff. de teſt.

Ibi

Ibi, ſi ita ſcriptum. Sed hic competenter dubitatur, an
4 † legatū adēptū in codicillis, ipſo iure tollatur, an vero ope exceptionis. Gloſ. in l. ſi ita ſcriptum. de lega. i. dixit colli ope exceptionis. & idem videtur tenere in l. fideicommiſſum. C. de fideicom, quam reprobant Bart. & alij. Primo, quia a pari procedunt, ſiue fiat ademptio in codicillo, ſiue in teſtamento, vt hic: ſed facta in teſtamento, ipſo iure tollit legatum, ergo & facta in codicillo. Præterea dixit Barto. quantum ad legata relinquenda vel adimenda, ita eſt ſolennis voluntas codicillus, ſicut & teſtamentum vt videbitur infra de codicil. per totū: ergo ſicut ademptio facta in teſtamento tollit ipſo iure legatum, ita facta in codicillo. Bartol. ita diſtinguit: Aut legatum adimitur in eodem teſtamento, & tunc tollitur ipſo iure, ita quod hęres non habet neceſſe opponere exceptionem iuris vel facti, cum petitione facta per legatum, & oblato teſtamento, liquet iudici de viribus ademptionis. facit quod notat Barto. in l. eum qui ita. de verbor. obliga. Sed quando legatum adimitur in alia voluntate, licet non habeam neceſſe opponere ego hæres exceptionem iuris, habeo tamen opponere exceptionem facti, vt iudex inſtruatur de rerum ademptione, quam alias ignorabat. Sed tamen præceptor meus impugnabat Doct. tenens cum gloſſ. quod ademptio facta in codicillis, non tollat legatum relictum in teſtamento ipſo iure, ſed ope exceptionis: quia legatum in teſtamento relictum, eſt relictum in magis ſolenni voluntate quam in codicillo. l. i. de teſta. ergo non tollitur ipſo iure, niſi adimatur in alio teſtamento: quia nihil tam naturale eſt, quam vnumquodque eo vinculo ſolui quo ligatum eſt. regula iuris, nihil tam naturale. Secundo mouetur ipſe: nam contractus iuris gentium ſicut nudo conſenſu contrahitur, ita nudo conſenſu diſtrahitur. l. ab emptione. ff. de pact. & tamen ſi contractui iuris gentium adiiciatur aliqua ſolennitas iuris ciuilis, puta ſtipulatio, per ſubſequentem nudum actum, conſenſu non tollitur ipſo iure, ſed ope exceptionis. l. iij. ff. de rei vend. Tertio mouetur ipſe: nam pro relicto in codicillis ſolum competit actio vtilis exceptio. l. fina. & ibi gloſſ. C. de codic. ſed pro relicto in teſtamento competit directa: ergo directa actio competens pro legato relicto in teſtāmento, poterit intentari, nec tolletur niſi exceptione. Nihilominus tenebitis communem. Sed dubi-
5 tatur, † quid ſi ademptio fiat coram duobus vel tribus teſtibus, an tollatur legatum ope exceptionis? Videretur quod non, per iſtum tex. qui ſolum dicit adimi poſſe in teſtamentis vel codicillo. Contrarium tenuit glo. in l. iij. in fi. de adi. leg. in l. fidei. C. de fideicom. & probatur ratione, quia uoluntas teſtatoris eſt ſeruanda. §. diſponat. in authen. de nupt. Non obſt. hæc litera, quia verum eſt quod ademptio ſolum fieri poteſt in teſtamento vel codicillo, vt ipſo iure legatum tollatur: poteſt tamen aliter fieri vt exceptione tollatur, vt ſta-
6 tim videbitis. In fi. glo. in verb. alijs. nota, † quod ini-
e micitie [e] superuenientes poſt teſtamentum inter teſtatorem & legatarium, inducunt tacitam ademptionem legati: quod verum dicite, ſi inimicitie fuerint capitales
7 aut graues. d. l. iij. §. fina. de adimen. lega. Et † appellantur capitales tribus modis. Primum, quando legatarius interemiſſet conſanguineum teſtatoris. l. lex Cornelia. ff. de iniur. Secundo, quando accuſaſſet teſtatorem de crimine capitali. l. qui cum maior. §. accuſare, de bon. libe. Tertio quando intuliſſet minas mortis. gloſ. eſt ordi. in l. licet. ff. de accuſ. Graues autem inimicitie appellantur, quando eſſet quæſtio omnium bonorum vel maiores partis. l. propter litem. de excuſa. tut. Quæ au-
8 tem ſint atroces inimicitie, habetur in l. prætor. §. atrocem. ff. de iniur. in. §. atrox. infra de iniur. Sed † quid ſi legatarius poſt mortem teſtatoris concumberet cum vxore eius, an intelligatur reuocatum legatum? Gloſſ. eſt ord. quod ſic, in l. fideicommiſſum. C. de fideicom. in l. ſororem. C. de his quibus vt indig. Idem arbitraretur
f ſi cum ea turpiter luſerit, [f] puta ponendo manus ad pectus. capi. i. §. i. quibus modis feud. amitt.

ADDITIONES.

a Poteſt hic quæri, quot teſtes requirantur in ademptione legatorum. Varie ſunt opi. Aliqui dicunt, quod ſicut in omni vltima voluntate, excepto teſtamento regulariter requiruntur quinque teſtes. l. ſi quis agere. C. de codi. ita in ademptione: quia nihil tam naturale, &c. l. prout. de ſolu. Bald. conſulit quod ſufficit probare ademptionem per duos teſtes, quia ſicut ex teſtamento minus ſolenni obligatur naturaliter hæres ſoluere legata, vt no. in l. ſi poſt diuiſionem. C. de iur. & fact. ignor. ſic & in ademptione tollitur naturalis, quia erat obligatus hæres. Et adde quod not. per gl. & Docto. maxime Bar. in l. ii. C. de bono. poſ. ſecundum tab.

b Et ita in codicillis conſuluit Bello. conſi. liiii. in fi.

c Et adde, quod vltimi codicilli contrarii ita reuocant primos, ſicut vltimum teſtamentum reuocat primum. l. iii. C. de codicil. Quid autem ſi ſunt duo codicilli in eodem teſtamento, quis dicetur vltimus? Dic quod ille in quo eſt ademptio, quia non poteſt adimi niſi ſit datum. l. non poteſt. de re iud. Quid autem ſi in vno codicillo continetur, qualiter talis fundus legatur Titio, & in alio codicillo eſt qualiter idem fundus legatur Seio, nec apparet quis ſit prior? Dic quod vterque admittitur, l. ſi pluribus. de lega. i. Quid ſi legatur fundus Titio, & duo reperiuntur qui vocantur Titius? Dic quod melior eſt conditio poſsidentis, & ſi neuter poſsidet locus eſt gratificationis per hæredem. l. ſi quis ſeruum. de lega. i.

d Et dum glo. iſta allegat pro contrario l. vbi repugnantia potes pro ſol. melius dicere quam glo. iſta dixit, ſecundum Pet. de Bellapet. vt eum refert Nic. de Neap. hic, quod aut in continuatione verborum teſtator dixit, Titio do lego: & poſtea ſtatim dixit, non do, non lego, & habet locum regula iuris, vbi repugnantia. Aut dixit ex interuallo, & tunc habet locum iſte tex. Et eſt ratio diuerſitatis, quia incontinenti non præſumitur ſe velle corrigere: ſecus eſt ex interuallo. l. nam ad ea. ff. de condi. & demon.

e An Inimicitia interueniens inter legatarium & teſtatorem poſt legatum factum, inducat ademptionem legati: dic quod ſic. l. ſi quis. §. fi. ff. de adi. leg. ſecus in hęreditate quæ propter inimicitias ſuperuenientes non reuocatur ſola voluntate, niſi apponantur ſolennitates ad reuocandum requiſite. l. ex parte. ff. de adi. leg.

f Alios caſus in quibus qui turpiter luſit cum vxore teſtatoris punitur vide per Bello. in repet. rub. C. de eden. in fi. illius quæſt. quando vxor per talem luſum amittat dotē.

TITVLVS XXII.

De lege falcidia.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt quemadmodum ademptione uel translatione legata tollantur, ſequebatur uidere quemadmodū minuantur: verum quia per legem Falcidiam minui contingit, ideo de ea intitulauit Imperator.*

1 *Ex lege xii. tabul. erat in facultate teſtatoris totum ſuum patrimonium legare.*
2 *Per legem falcidiam eſt moderata poteſtas teſtatorum in legando, fauore teſtatorum ipſorum, ne eorum uoluntates pereant.*
3 *In teſtamentis militum non habet locum falcidia, licet ſecus in teſtamentis paganorum.*
4 *In ſingulis hæredibus habet locum detractio legis falcidie.*
5 *In computatione legis falcidie habetur ratio patrimonii quod fuit tempore mortis.*
6 *A quo inuenta lex falcidia, & utrum reſecet legata ipſo iure.*
7 *Iure nouiſſimo teſtator poteſt prohibere falcidiam.*
8 *De mortis cauſa capione detrahitur falcidia, & differt a donatione cauſa mortis.*
9 *Falcidia & Trebellianica an poſſint retineri ex una re.*

Perempto

10 *Per tempus genere vel qualitate hæres non liberatur.*
11 *Caſus in quibus non habet locum falcidia.*

a SVpereſt. [a] Diuiditur in tres. In pri-
ma tractat de virtute le-
gis falcidiæ. In ſecunda tractat, quo
tempore in ineunda lege falcidia con-
ſideretur quantitas patrimonij a teſta
tore relicti. In tertia tractat, quid re-
quiratur in ineunda lege fal. Secunda,
ibi, quantitas autem. Tertia ibi, cum autem ratio. Hoc
dicit: Licet olim fuiſſet libera legandi facultas etiam vl-
tra dodrantem, hodie tamen introductum eſt lege falci
dia, vſque ad dodrantem, quæ in ſingulis hæredibus lo-
cum habet. Et in ea ineunda conſideratur quantitas pa-
trimonij, quæ fuit tempore mortis teſtatoris, & ex eo
deducitur æs alienum, funeris impẽſa, & pretia ſeruorũ
1 manumiſſorum. No. i. † liberã fuiſſe ex l. xij. tab. cu-
iuſcunq; teſtatoris facultatem legandi, & totũ patrimo
niũ ſuũ relinquẽdi in legatis: quia nihil eſt ꝙ magis mo
rientibus debeatur, quam vt de bonis eorum diſponen
di liber ſit ſtilus. l. i. C. de ſacroſan. eccl. & huic concor.
l. verbis legis. de verb. ſigni. Et idem erat tempore legis
falc. conſiderato primo eius capite, vt ſequitur. Ex quo
2 colligitis, † per legem falcidiam moderatam eſſe teſta-
torum poteſtatem in legando, vt ſolum illis liceat vſq;
ad dodrantem bonorum ſuorum legare. No. rationẽ
quare fuerit inuenta detractio falcidiæ de legatis, nem-
pe fauorẽ teſtatorum, ne eorum voluntates pereat, quã
do enim totum patrimonium in legatis relinquebant,
hæredes videntes ꝙ nihil lucri laturi erant ex hæredita-
te, hæreditatem ipſam recuſabant, quo fiebat vt teſta-
tores inteſtati morerentur non adita hæreditate. Ne er-
go legatarij ex legatis haberent nihil, nec ipſis hæredes
ex hæreditate, proinde ergo ſtatuit lex falcidia vt de le-
gatis detrahatur quarta ita quod ſpe lucri inuitentur hę
redes adire: quo fit vt teſtatores teſtati moriantur, hære
a ditas adeatur, & legata præſtentur. Sed hic cadit dubiũ.
3 Nam † in teſtamentis militum de legatis non detrahi-
tur falcidia, & tamen ſi detractio legis falci. eſt adinuen
ta fauore teſtatorum, deberet quoque vendicare locum
in teſtamentis militum, ne ꝙ fauore militum eſt intro-
ductum, cedat in eorum odium. l. ꝙ fauore. C. de legib.
Nec placet ſol. alias mihi data in examine publico, ꝙ
hoc ideo eſt ſtatutum quia lex habuit pro fauorabili vt
teſtamenta militum ſeruentur ad vnguem. l. miles ſi te-
ſtamentũ. ff. de teſta. mil. quia illa obſeruatio habet locũ
vbi de fauore militũ tractatur, nõ vt eſt in caſu noſtro,
vt hęreditate non adita teſtamentũ deſtituatur. Nec etiã
placet ꝙ alij dixere, ꝙ non detrahitur fal. quia hæredes
nollent adire & ſeruire legatariis: quia ꝙ hęredibus non
nocet, & prodeſt legatariis, facile facturi ſunt. l. in eredito
re. ff. de euic. l. ij. §. idem Varus. de aqua plu. arcen. quia
ſecundum hoc non haberet locum l. falci. nec in teſtamẽ
to pagani, ex identitate rationis. l. illud. ad legem aquil.
Vnde tentaui dicere rationem, ꝙ ex quo lex mandauit
non detrahi falcidiam in teſtamento militis, intelligatur
quoq; iudicibus mandaſſe vt compellant hęredes recu-
ſantes adire, argu. eorum quæ habentur in l. quidam cõ
b ſulebant. de re iud. [b] Ex §. & cum quęſitum. [c] not. ꝙ
c † in ſingulis hęredibus habet locum detractio l. falcidiæ.
4 concor. l. ſingulis. ff. eo. Et fuit ratio dubitandi, quia ex
quo cõſiderata tota hęreditate nõ legauit teſtator vltra
dodrantem, non videbatur habere locum l. falcidia, vt
patet ex verbis eiuſdem. Ratio decidendi fuit, quia niſi
in ſingulis hęredibus locum haberet, hęredes grauati vl
d tra quartam non adirent. Ex §. quantitas [d] not. ꝙ in
computanda l. fal. vel eius ratione conſideratur quanti
tas patrimonij quæ fuit tempore mortis, non autem tẽ-
5 pore aditæ hæreditatis. Ex quo colligitis, ꝙ † augmen-
tum vel diminutio veniens hęredi poſt tempus mortis
& tempus aditæ hęreditatis, nihil prodeſt nec nocet lega
tariis quod ad impediendum vel admittendum ratio-
nem l. falci. concor. l. ſi hęres. ff. eo. No. in verſ. ea res.
ꝙ illa res non debet videri alicui damno eſſe, quam
volens fecerit. concordat. regula iuris Damnum. lib. vi.
e Item not. [e] ꝙ eſt conſulendum legatariis vt potius
aliquid tribuant hæredibus, quam ꝙ nec ipſi nec hære-
des habeant. Item not. ꝙ in ineunda ratione l. falc. de-
ducitur ante omnia æs alienum, funeris impenſa, & ſer-
uorum manumiſſorum pretia: tunc deducitur id ꝙ eſt
extra cauſam bonorum, de reliquo vero initur ratio l.
falc. vt quarta pars hæredi, tres vero legatariis tribuan-
f tur [f]. In fi. glo. in verb. falſa. Sed diceret aliquis, hæc ſe-
cunda ratio non bona: nam a lege falci. ipſo iure reſecan
6 tur legata. l. Plautius. & l. linea. ff. eo. l. ij. C. eo. † & ta-
men ſi fuiſſet adinuẽta a Falcidio prætore, non potuiſſet
ipſo iure reſecare legata, quia ius prętoriũ non põt tolle-
re ipſo iure ius ciuile, nec etiã effectum. §. ſi quis autem.
de bo. poſ. Huius contrarij timore dixit gl. in l. i. ff. eo. ꝙ
non fuit inuenta a Falcidio prætore, ſed a Falcidio conſu
le, qui bene habuit poteſtatem derogandi ipſo iure, iuri
ciuili. §. lex. ſupra de iure nat. gent. & ciuili. In fi. glo.
in verbo, rei. Nec obſtat ſi hic ſumatur arg. a contrario
ſenſu, quia non validum, propterea ꝙ ex eo inſurgit
prauus intellectus. l. conuenticulam. C. de epiſc. & cler.
g [g] In gl. teſtamentarium. ibi, &c. Non obſtat hęc opi.
quia vendicat ſibi locum vbi tractatur de fauore publi
co, vt teſtamenta confirmari. l. vel necare. quemadmo.
teſta. aper. & ideo illi non poſſunt teſtatores renũtiare.
l. quod de bonis. §. i. ff. eo. Fallit in caſibus qui habentur
in l. Marcellus. §. quod autem. ff. ad Treb. In fi. Not.
ex hac glo. quod licet iure veteri non poſſet teſtator in
7 ſuo teſtamento prohibere falcidiam: † iure tamen no-
uiſſimo poteſt. Et eſt ratio vtriuſque iuris ſecundum
Bar. nam iure veteri ideo non poterat quia omnes erãt
pagani vnde nolebant adire hæreditatem ſola charita-
te, niſi ſpe lucri inuitarentur, iuſque publicum lędebatur,
vnde prohibitio falcidiæ non valebat, ſed iure nouiſſi-
mo omnes ſubiecti Imperio ſunt effecti Chriſtiani, &
veri fideles, vnde etſi lucro non inuitarentur ad adeun-
dum, ſine ſpe lucri ſola charitate adire prouocabatur.
vnde prohibitio valet. Sed hæc ratio communiter re-
probatur, quia iure Codi. quo erant ſubiecti Imperio
effecti Chriſtiani, non valebat prohibitio & tamen at-
tenta ea ratione valere debuiſſet. quare dixere alij, quod
ratio fuit, quia iure Cod. & Digeſt. ſi ex teſtamento nõ
a adibatur hæreditas, ab inteſtato legata corruebant. l. eã
quam. C. de fideicommiſſ. ne ergo legata corruant, pro
hibitio erat nulla. Sed iure nouiſſimo licet ex teſtamen-
to non adiretur hęreditas ab inteſtato, tamen legata prę
ſtantur. auth. ex cauſa. C. de lib. pręte. vnde licet nõ adea
tur hæreditas ex teſtamento, legata tamen debentur ab
inteſtato, nec corruunt, ideo valet prohibitio. Et hanc di
ſtinctionem poſitam fuiſſe reperi in auth. ſed cum teſta
tor. C. eod. ſed nihil valet, quia ſi eſſet vera, ſaltem iure
Digeſt. & Codicis, in his caſibus in quibus legata ab in
teſtato præſtabantur, potuiſſet teſtator prohibere falci-
diam, de quibus caſibus habetur glo. in l. eam quam. C.
de fideicom. & tamen his caſibus non poterat falcidia
ab inteſtato a teſtatore prohiberi, ergo hæc ratio mala.
Præterea licet legata ab inteſtato debeantur, non tamẽ
ea præſtantur niſi ab inteſtato hæreditas adeatur. l. ij. de
fideicom. hær. no. glo. in l. qui filio. §. i. de vulga. & pup.
Quia igitur ratione hęredes inſtituti non adibunt hęredi
tatem deſtituti omni ſpe lucri, eadem ratione nec veniẽ
tes ab inteſtato adibunt, ſicque legata corruent. Sed poſ
ſetis reſpondere, quod veniẽtes ab inteſtato facile adibũt
hæreditatem, vt voluntas teſtatoris obſeruetur, & quia
coniuncti fuerunt teſtatori. In gl. legare. ibi, acceptis.
h not. quod de his que mortis cauſa [h] capiuntur, falcidia
detrahitur.

8 detrahitur. † Et differt [i] mortis cauſa capio a donatio-
i ne cauſa mortis: quia in donatione cauſa mortis res tra
ditur ab ipſo teſtatore, in mortis cauſa capione res tra-
ditur ab alio. Præterea in donatione cauſa mortis res ſu
k ſcipitur ex voluntate teſtatoris [k], in mortis vero capio
ne res ſuſcipitur aliquando ex voluntate, aliquando prę
ter. l. i. l. de pretio. ff. de dona. cauſ. mort. Cui ſententiæ nō
l obſtat l. acceptis. [l] in glo. alleg. quia ibi hæres non de-
trahit falcidiam de mortis cauſa capione, ſed res tradi-
tur ab illo, quia ibi hæres detraxerat quartam Trebel-
lianicam de fideicommiſſo vniuerſali, qua debuit eſſe
contentus. Ibi, l. ij. hoc intelligite de fideicōmiſſis par
ticularibus: ſecus de fideicommiſſis vniuerſalibus, quia
de illis non detrahitur falcidia, ſed Trebellianica, vt vi-
debitis infra tit. i. In fin. glo. in verbo declarantem.
9 nota, quod † falcidia non poteſt retineri ex vna re. idem
glo. in l. ij. C. eo. titu. & Docto. communiter ſequuntur.
Quid autem in quarta Treb. an poſſit retineri in vna
re? Dicite vt habetur in d. l. ij. Secundo colligitis ex gl.
quod quando teſtator grauauit hæredem tradere par-
tem rerum, poteſt vel rem tradere vel æſtimationem: quod
intellige, quando eſſent res diuiſibiles commode. Ali-
quando tenetur præciſe æſtimationem pręſtare. d. l. non
amplius. §. fi. cum l. ſeq. Item hoc verum limitate, niſi
iſte res eſſent filio relicte pro legitima, quia tunc hæres
teneretur præciſe tradere legatario, eidēque filio res hę-
reditarias. l. ſcimus. §. repletionem. C. de inoffic. teſtam.
not. Bal. in d. l. non amplius. in §. fi. In glo. retinere. in
fin. not. quod datum cauſa conditionis implendæ, non
venit imputandum in quartam quæ percipitur virtu-
te legis falci. An vero computetur in quarta quæ per-
cipitur virtute Treb. dicite quod ſic, l. quartam. ff. eo. &
m videbitis infra tit. i. §. reſtituta. [m] In fi. glo. in verb. ex
diuerſo. ratio horum caſuum ſuper eo fundatur, quia
10 † genus vel qualitas perire non poteſt, ideo hæres non
liberatur. l. incendium. C. ſi certum peta. Sed ſpecies pe-
rire poteſt, & ideo ea perempta hæres liberatur. l. quod
te. ff. ſi cer. pet. l. ſi ex legati cauſa. de verb. obli. In fin.
glo. in verb. paciſci. not. limitationem ad l. i. de leg. i. ad
§. i. ſupra de leg. quæ dicunt legata fideicommiſſis eſſe
exequata, quia loquuntur de fideicommiſſis ſingulari-
bus non vniuerſalibus. In fi. glo. in verb. detrahi. not.
quod verbum in vna eadēque ratione poteſt poni pro-
11 prie & impropriè. concor. l. i. C. de vſufr. † Caſus autē
in quibus non habet locum falcidia, ponuntur in §. hinc
quoque. & in auth. ſimiliter. C. eod. in l. Marcellus. §.
quod autem. ff. ad Treb.

ADDITIONES.

a Alias autem legando vltra dodrantem. l. falc. reſecat lega
ta reſpectu quartæ ipſo iure, adeo vt ſtatim illa quarta poſ
ſit per hæredes vendicari, vt hic in glo. dodrantis.

b Hæc vera, niſi teſtator prohibuiſſet falcidiam detrahi.
vt hic in glo. in verb. priorum. quod olim facere non poterat,
etiam renunciando fauori ſuo: quia non tam fauore ſuo
quam hæredis fuit inducta falcidia, niſi in caſu in quo po-
terat prohibere, ſcilicet quando inſtituebat creditorē ſuū,
& volebat quod non detraheret falcidiam, ſed quartam cō
penſaret cum Inſtitutione. l. ſi debitor. ff. eo. ſed hodie indi-
ſtincte poteſt prohibere, vt infra in gl. vides.

c Aduerte circa hunc ver. & cum quęſitum. quia videtur quod
in caſu iſto ceſſet falcidia, cum ceſſet ratio quare inducta
fuit falcidia, ne teſtamenta deſtituantur: quia hic non deſti
tuitur propter aditionem alterius cohæredis. Et ſi dicis quod
hic ſunt duæ rationes, & ſic licet vna ceſſet, non tamen ceſ-
ſat alia: nam eſt alia ratio, videlicet quia in ſingulis hære-
dibus eſt habenda ratio l. falci. Contra iſtam rationem for
titer facit ratio prima. Et quod imo in ſingulis hæredibus non
ſit habenda ratio, facit, quia licet vnus non adeat, tamē per
hoc teſtamentum non deſtituetur, quia alius adibit, & ſic
videtur quòd ſatis ſit haberi rationem in vno. cogita. Et
ſi dicis, quòd illud, ſit vt ſeruetur voluntatis teſtatoris,
& ſeruetur eo modo quo teſtator expreſſe diſpoſuit: &
ſic poſito quòd alias teſtamentum poſſet ſuſtineri, ta-
men vt voluntas defuncti ſeruetur eo modo quo teſtator
diſpoſuit, habebit locum falcidia. Dico quod iſtud eſt di-
recto contra caſum authen. ſed cum teſtator. C. eod. vbi
hodie poteſt prohiberi falcidia quia etiam hærede nō adeū
te non deſtituetur teſtamentum, ſed hæreditas ibit ad per-
ſonas numeratas in auth. hoc amplius. C. de fideicommiſſ.
Ecce quod ſi teſtamentum poteſt aliquo modo ſuſtineri, ēt
ſi volūtas teſtatoris nō ſeruatur eo modo quo teſtator ex-
preſſe diſpoſuit, tamen poteſt prohiberi falcidia. Sed aduer
te, quia tex. in d. auth. ſed cum teſtator. non facit cōtra, imo
pro: quia dicit, quod quando teſtamentum poteſt ſuſtineri,
quod teſtator poteſt prohibere falcidiam: ergo falcidia non
ceſſat ipſo iure, licet teſtamentum poſſet ſuſtineri, niſi etiā
teſtator expreſſe prohibeat falcidiam ergo ille text. facit
pro, & non contra. ergo non eſt bona conſequentia, poteſt
ſuſtineri teſtamentum etiam alio modo quam teſtator di-
ſpoſuit: ergo ceſſat falcidia: quia non ceſſat niſi quando te-
ſtator iſtud expreſſe diſpoſuit, vt dicitur in d. auth. ſed cum
teſtator. & iſta eſt veritas. Adde in §. & cum quęſitum. Et ſic
vnuſquiſque hæres detrahet quartam de ſuis legatis ſi quar-
ta ſuæ partis non remanet ſibi: nec attenditur an remaneat
quarta totius hæreditatis hæredi, an ne. d. l. in ſingulis. & l.
qui xl. ff. eo. Et no. quod ſupradictum eſt, quod non licet te
ſtatori legare vltra dodrantem, debet intelligi de parte cu
iuſcunque hæredis, vt hic. Si autem pars vnius cohæredum
deficiat, accreſcit alteri, tunc ſi pars non grauata accreſcit
grauatæ, prodeſt legatariis vt in eis non detrahatur falci-
dia. Secus econuerſo, ſi pars grauata accedit non grauatæ. ff.
eod. l. quod ſi in altero. Quid autem computetur in quarta
iuris inſtitutione debita, hoc eſt, in falcidia, vide infra in
glo. in verbo, retinere.

d Et puto quod in iſto §. quātitas, ſi ſit ratio quare inſpi-
citur tempus mortis teſtatoris, licet hanc rationem tactā
ab alio non inueniam: nam clarū eſt quod legata cedunt a mor
te. l. vnica. §. cum igitur. C. de cad. tol. & l. a Titio. in fi. ff. de
fur. Item clarum eſt quod falcidia reſecat ipſo iure legata. l. li-
neā margaritarum. ff. eo. & ſic falcidia reſecat ſtatim legata
eo tempore quo cedunt, & ſic tempore mortis: nimirum
ergo ſi in falcidia inſpicitur tempus mortis. & puto quod iſta
ſit vera ratio. Hinc infero, quod ſi eſſent legata quæ non cede-
rent a morte, vt in re aliena legata iuxta glo. notab. in l. Pa
pinia. ff. de ſerui. ti. generali. & gl. in l. ſi hęredis ſeruus. ff. de
leg. i. quod tunc in ratione legis falcidiæ non inſpiceremus tē-
pus mortis, & in iſtis terminis intelligendo l. cū quo. de pe
cul. in prin. ff eo. quæ ſolet reputari difficile contrarium, vt
ibi per Bar. & hic per Ang. de Are. Et per hunc modū potes
reſpondere ad §. ſi peculium. allegatum hic in glo. i. pro
contrario.

e Item no. ſufficere vnam quartam eſſe in hæreditate, ſiue
vnus ſit inſtitutus hæres, ſiue plures, in tantum quod not.
Ang. de Are. hic ex iſto tex. quod etiam ſi eſſent mille hæredes
ſufficeret vnam quartam apud eos remanere. Sed vnum fa-
cit mihi aliquale dubium: quia ſi eſt vnus tantum hęres, nō
debet habere minus quarta. quia pręſumitur quod pro tam
paruo commodo non adiret, quod eſſet ſi vnā tantum vnciam
haberet vel duas: ergo eodem modo quando ſunt plures hæ
redes, puta, octo, & apud omnes eſt tantum vna quarta, cer-
te vnicuique particulariter tāgit tm̄ dimidia vncia, quomo
do ergo præſumemus quod aliquis eorum pro tam modico lu-
cro adibit? Secus vero pręſumitur quando vnus tātum eſt
inſtitutus, & habet duas vncias. Et ſi reſponderes, quod ex quo
ſunt plures diuiditur onus inter hæredes, quod non diuidere-
tur ſi vnus tantum eſſet inſtitutus: dico quod iſtud de onere nō
eſt hodie habendum in conſideratione, cum hodie cōfecto
inuentario omnia onera ceſſant. l. fi. §. ſi præfatam. C. de iu-
re deli. maxime quia hodie ſi non fiat inuentarium, perdi-
tur beneficium falcidiæ. §. ſi vero non fecerint inuentariū.
in auth. de hære. & fal. Cogita: niſi dicas quod poteſt ſperare
aliorum partes ſibi accreſcere, & ſic poteſt ſperare habere
totam quartam, quæ ſpes ceſſat vno tantum inſtituto. Sed
aduerte, & lauda Deum, quia iſta eſt fundamentalis veri-
tas, quod ſicut per vnam quartam integram inuitatur hæ-
res ad adeundum totam hæreditatem, ita per vnam mediā
vnciam inuitatur quilibet ad adeundum ſextam partem hæ
reditatis,

reditatis,& ſic omnes ſimul ad adeundum totam. Et propterea dicit quod in §.& [illegible] diuerſo . infra eod. quando ſunt hæredes instituti, ſufficit quemlibet habere quartam ſuæ partis, & ſic vnam vnciam cum dimidia: quia, vt dixi, qua ratione pręſumit lex, quod vnius ſolus hęres inuitetur ad adeundum totam hęreditatem propter vnam quartã, & ſic tres vncias, ita ſi ſunt duo hæredes quilibet debet inuitari ad adeundum dimidiam hæreditatis pro vna vncia cum dimidia pro ſingulo.& iſta eſt mera veritas.

f Not. etiam ea ſi. huius tea. ꝙ quãdo legata ſunt vltra vires patrimonii, non debet dici ꝙ vltima non valeant, quia imo valẽt, & cuilibet legatario debet detrahi ꝓ rata quãtitate quæ patrimonium excedit, & reduci intra vires patrimonii, vt hic,& l. in quantitate. ff. eo. Et hæc eaequatio debet etiam fieri de legatis non deſalcabilibus, vt ibi. Sed dic quod non poterit detrahere de illis non de falcabilibus, ſed detrahet de aliis. d. l. in quantitate. Quæ autem ſine legata quæ falcidiam non patiantur, habes per gl. in l. in teſtamento. C. eo.& in eo. ver.

g Imo hic non tractatur de odio alicuius, licet hæres nihil aequirat: ſed etiam tractatur de fauore militis, & etiam publico cum publicæ interſit teſtamenta exitum habere. l. vel negare. ff. quemadmodum teſtamen. ape. Sed vult dicere iſtę, quod tractaret non de priuilegio militis, ſed de eius damno, ſi propter non detractionem falcidiæ,& conſequenter ea eo quod non adiretur eius hæreditas, teſtamentum ſuum deſtitueretur.

h Hoc quod dicitur hîc de mortis cauſa capione, vt detrahatur de ea falcidia, fallit in quatuor caſibus. Primus, qñ id quod traditur, traditur in pœnam legati non ſoluti, puta quia fuit in mora. l. i. §. ſi ita. ff. eo. Vel quando id traditur ab alio ipſi hæredi, quia tunc hæres non computat ſibi in Trebellianicam. Vel niſi quando eſſet hæres, daret contra voluntatem defuncti, ſi detrahat. l. qui pretio. ff. de don. cauſ. mor. ita concludit Bar. in l. i. §. ſi ita. ff. eo. vbi ponit de hoc. Falcidia detrahitur de mortis cauſa capione: tu adde, ꝙ etiam de dona. cau ſ. mor. quæ morte confirmatur, vt inter virum & vxorem & in donatione facta inter patrem & filium. l. donat. C. de don. inter vir.& vxor.

i De hac mortis cauſa capione, vide latius Bellon. ſupra in rubri. de teſta. nu. t t.

k Et dum glo. iſta dicit ꝙ de donationibus quæ morte confirmantur detrahitur falcidia, per l. & in donationibus. C. ad l. Fal. intellige eo caſu quando habent vim fideicommiſſi, vt dicit d. l. & in donationibus, hoc eſt quando expreſſe ſunt confirmatæ in teſtamento, quia tunc requiritur aditio ex teſtamento. l. ex verbis. C. de donatio. inter vir.& vxo.& ibi vide Bal. Si autem non haberent vim fideicommiſſi, quia non confirmarentur teſtamento ſed ſolo ſilẽtio donatoris. l. donationes quas parẽtes. C. de dona. inter vir. & vxor.& conſequenter non requireretur ad earum confirmationem aditio ex teſtamento, putarẽ & ſine dubio quod non detraheretur falcidia.

l Tu dic ex mente Bart. in d. l. qui pretio. ꝙ l. acceptis. nihil facit in propoſito: quia nos quærimus, quando hęres tradit aliquid alicui per mortis cauſa capionem, an poſſit retinere falcidiam: ſed l. acceptis. loquitur quãdo aliquid traditur ipſi hæredi ab alio per mortis cauſa capionem, quo caſu impoſſibile eſt quod ipſe detrahat. falcidiam quia ex ſua non detrahit hæres falcidiam, ſed ex rebus aliis legatis. Eſt verum quod poſſet dubitari, an illud quod ipſæ hæres capit per mortis cauſa capionem, ſibi imputet in falcidiam: & dic ꝙ non, vt eſt caſus in l. id autem. in prin. ff. eod. Et eſt ratio, quia illud non venit ex rebus hæreditatis, vnde hæres nihil cõputat ſibi in falcidiam niſi habeat ex rebus hæreditatis, vt videbis ſtatim in glo. retinere.

m Not. quod in quarta debita iure inſtitutionis, quæ dicitur falcidia, computantur illa ſola quæ percipit hæres iure hæreditario in l. iiii. ff. eo. & quandoque totum capitur iure hæreditario, quandoque pars, ſecundum l. Titia. ff. eo. non autem computatur quod capit hæres iure legati, vel cauſa conditionis implendæ. d. l. in iiii. & hoc niſi in caſu l. Neſennius. ff. eo.& niſi detur vt computet ſibi in falc. ff. eo. l. quid autem. in fi. In quarta vero Trebel. computat ſibi hęres quicquid capit iudicio teſtatoris. qualitercunque percipiat vel ab extraneo pecuniam vel ſpeciem, vel a cohærede, vt not. glo. in d. l. in quarta.& ibi ponitur ratio diuerſitatis. In quarta vero iure naturę cõputatur quicquid quocunque modo percipiatur, dummodo percipiatur de bonis teſtatoris, ſiue ſit legatum, ſiue dos ſiue donatio propter nuptias, cum ſimi. l. quoniam in nouella. de fideicommiſ. l. hæreditatibus. C. de inoſ. teſt. Secus autem ſi non accipitur de patrimonio teſtatoris, ſed aliunde, vt ſunt aduenticia,& donatio inter viuos facta filio benemerito, quæ cenſetur aduentitia, vt dicit gloſ. in auth. vnde ſi parens. C. de inoſ. teſta. quia talia nõ cõputantur. l. ſancimus. C. de inoſ. teſta. An autem fructus cõputẽtur in quartis prædictis, dic vt per Bar. in l. quod de bonis.& l. in ratione. ff. eo.

TITVLVS XXIII.

a De fideicommiſſarijs [a] hæreditatibus.

ADDITIO.

a Quare nõ ſit dictum de ſubſtitutione fideicommiſſaria, vide Bellonum lib. iii. ſupput. c. xix.& præmitte quotuplex ſit legatum, vt hic per eundem, tertio euidentiali. Et quare ſit introducta fideicommiſſaria ſubſtit. nu. 7.

Glos. Rubricę continuat eam duobus modis. Ibi ſecundum Irnerium ſentit gloſſ. quod ſicut falcidia habet locum in legatis, ita & in fideicommiſſis. Sed contra oppo. & imo uidetur quòd in fideicommiſſis non habet locum lex falcidia, imo Trebel. §. reſtituta. infra eodem. So. Intelligite quod habet locum ex falcidia, in fideicommiſſis, ſi large & improprie ſumantur: quia ſicut Trebel. reſecat fideicommiſſa uniuerſalia, ita & falcidia legata particularia. Unde ſumpto nomine ab effectu. Trebellianica interdum falcidia appellata eſt. Unde falcidia ſumitur tripliciter, uno modo proprie pro quarta debita iure inſtitutionis, quæ de legatis detrahitur, ut ſupra tit. i. alio modo improprie ſumitur pro illa quæ detrahitur de fideicommiſſis uniuerſalibus, quæ proprie Treb. appellatur, ut uidebitis in §. reſtituta. infra ti. i. alio modo impropriiſſime pro quarta debita iure naturæ, quæ proprie legitima dicitur, auth. unde ſi parens, ubi tex. cũ
a *glo. C. de inoffi. teſta.* [a] *In fin. glo. eſt clara.*

ADDITIO.

a Ad hæc dicta vide Bellon. qui alias colligit cõcluſiones ex hac glo. rub.& latiſſime inſiſtit.

1 *Antiquitus fideicommiſſa erant infirma.*
2 *Graue eſt homini prudenti fidem fallere.*
3 *Hodie fideicommiſſa ex neceſſitate præſtantur.*
4 *Priuilegium conceſſum perſonæ, non eſt trahendum ad ius cõmune.*
5 *Quomodo in dubio cognoſcatur, an quis voluerit teſtari vel codicillari.*
6 *Exteriora indicant interiora.*

a NVnc tranſeamus. [a] Hæres grauatus reſtituere totam vel quartam partem hæreditatis, olim cogi non poterat adire & reſtituere, hodie autem poteſt. Et fideicommiſſum vniuerſale non poteſt in teſtamento relinqui, niſi in eo aliquis hæres inſtituatur. Et nihil refert an totam, an quotam, an pure, an in diem, an ſub cõditione quis reſtituere gra
1 uetur. h. d. Not. † fideicommiſſa olim fuiſſe infirma,
b eo quia hæredes non cogebantur adimplere ea, [b] ſed potius pudore quodam implere inuitabantur. Ex quo colligitur, adimplendum eſſe pudore, ſi quis dederit fidem.
a Et propterea alibi dicitur, † graue eſt fallere fidem homini

12 *Sicut de legatis detrahitur falcidia, ita de fideicommiſſis particularibus.*
13 *Quomodo iudex poſſit recuſari tanquam ſuſpectus, tam de iure canonico quam ciuili.*
14 *Ita põt detractio Trebellianica prohiberi a teſtatore ſicut falcidia.*

§. Reſtituta.[a] Diuiditur in tres. Nam in pri
a ma tractat de remedio Trebel
lij. In ſecunda tractat de remedio Pegaſi.
In tertia corrigit vnum remediũ Pegaſi,
& duo eius remedia approbata attribuit
Trebellio. Secunda ibi, ſed quia hæredes ſcripti. Tertia
ibi, ſed quia ſtipulatione. Item ſecunda ſubdiuiditur in
quatuor. Nam in Prima tractat de primo remedio Pe
gaſiani, per q consultum fuit hæredi de retentione quar
tę auferendæ fideicommiſſo vniuerſali. In ſecunda tra-
ctat de eius ſecundo remedio, per q conſulebat hæredi
de ſtipulatione interponenda inter ipſum & fideicom-
miſſarium de oneribus hæreditarijs partiendis. In ter-
tia limitat quod dixerat de Trebel. In quarta ponit ter
tium remedium Pegaſiani, per quod conſulitur fideicõ
miſſario contra hæredem, vt illum recuſantem cogat
adire & reſtituere. Secunda ibi, poteſtque ſenatus. Ter
tia ibi, ergo ſi quidem. Quarta ibi, ſed ſi recuſet. Hoc di-
cit: Si hæres grauatus reſtituere hæreditatem illam re-
ſtituat, obligationes actiuæ & paſſiuæ ipſo iure ciuili et
prętorio transferuntur in perſonam fideicommiſſarij,
directe autem remanent pœnes hæredem: & hoc ex
b virtute Trebelliani.[b] Permittitur tamen ipſi hæredi de
trahere quartam de fideicommiſſo vniuerſali, quo ca-
ſu ipſe onera hæreditaria ſupportat, niſi ſtipuletur a fi-
deicommiſſario, illa onera eſſe partienda. Et ipſo recu-
ſante adire hęreditatem, poteſt cogi a fideicõmiſſarijs
adire & reſtituere. & hæc omnia in virtute Pegaſiani.
Sed remedium ſtipulationis interponendæ de oneribus
partiendis hodie eſt ſublatum, cętera vero duo remedia
retentionis quartę & coactionis, a Pegaſiano ſunt abla
ta, & Trebel. tributa. h. d. Ibi, permanet, ſ. directo, &
c non vtiliter.[c] Ibi, legatur. & in hoc diſcrepat Pegaſianũ
a Trebelliano. Ibi, interponebatur, ſcilicet vt fideicom
d miſſarius vniuerſalis onera ſuſtineret. No. i.[d] q † cir-
1 ca fideicommiſſa vniuerſalia exequenda prodita ſunt
duo ſenatuſconſ. vnum quod appellatur Trebellianũ,
quo diſpoſitum fuit, vt reſtituta hæreditate obligatio-
nes tam actiuę quam paſſiuæ vtiliter transferantur in
fideicom. Et hoc remedium iure prætorio fuit approba
tum, ac ẽt hodie a Iuſtiniano receptum. Secundum fuit
ſenatuſcon. Pegaſianum, quo adinuenta fuere tria re-
media. Primum, vt hæres poſſit quartam retinere to-
tius hæreditatis, ita vt ſpe lucri inuitetur ad eundũ: quo
caſu ſi hæres retineat quartam, ſupportat omnia onera
hęreditaria. Et ideo eodem ſenatuſconſulto fuit adinuen
tum ſecundum remedium, vt antequam reſtituat ſtipu
letur a fideicommiſſario, q pro parte ſua tollat onera
hæreditaria. Si vero reſtituat totam hæreditatem nulla
quarta retenta, ſtipuletur a fideicommiſſario antequã
reſtituat ſibi hæreditatem, quod omnia onera hæredi-
taria ſupportabit. & ita ſtipulatio appellatur emptę
venditęque hæreditatis, & hoc per ſimilitudinem, quia
ita ſolet venditor hęreditatis ab emptore ſtipulari. Ter
tium fuit remedium, vt hærede recuſante adire, compel
latur adire & reſtituere, priueturque commodo quartę
& in hoc concor. Pegaſ. cum Treb. Sed ſecundum re-
2 medium Pegaſ. hoc eſt † ſtipulationum interponenda-
rum, fuit hodie per Iuſtinianum ſublatum. Alia autem
eius duo remedia, hoc eſt, remedium quartam retinen-
di, & remedium cogendi adire & reſtituere, ſunt abla-
ta Pegaſ. & Treb. tributa. Hodie vero in virtute Tre-
bel. hæres poterit, ſi ſit grauatus reſtituere totã hæredi-
tatẽ, retinere quartã: vel ſi ſit reſtituere grauatus nõ to
tã, põt accipere q deeſt quartæ, quo caſu pro rata por-
tione onera diuidentur ſine ſtipulatione, & ipſo iure
pro rata tranſibunt actiones. Si vero renuat adire, põt
cogi adire & reſtituere, & priuabitur quoque cõmodo
quartæ, & omnes obligationes tam actiuæ quã paſſi-
uæ ipſo iure in fideicõmiſſis transferuntur. Sed contra
prædicta dixerit aliquis, videtur quod Iuſti. auferendo
duo remedia Pegaſiano, & ea tribuendo Treb. male fe
cerit: nam Treb. ſolũ adinuenit unũ remediũ. Pegaſia-
num vero adinuenit tria, quorum duo fuerunt appro-
bata: ergo potius laus fuiſſet tribuenda ipſi Pegaſiano
quam Treb. cũ magis abunde prouiderit. ſupra tit. i. in
ſi. principij, vbi laus potius attribuitur legi falcidiæ quã
legi Aconię vel legi furiæ, eo quia. l. fal. plenius his legi
3 bus prouideat. Propterea eſt † magis laudæ dignus qui
factum ſubtiliter emendat, eo qui id adinuenit. l. ij. §. ſi
quid in tanta. C. de vet. iur. enucl. Sol. dixerunt aliqui q
4 † ideo illa remedia fuerunt Treb. attributa, quia Iuſtin.
Trebellium magis dilexerit. Sed hæc non bona, quia
pœnes rectum ius dicentem non debet cadere acceptio
id eſt, differentia perſonarum. Ita iudicabis diuitem &
potentem, vt pauperem & humilem. Propterea ami-
cus Plato, ſed magis amica veritas. c. nouit. extra de iu
di. Quare alij dixere. qđ ideo hæc remedia fuerunt Tre
bel. attributa, quia illud ſenatuſconſultum in nullo pec-
cauit: ſed Pegaſianũ etſi plura remedia adinuenerat, tñ
ex quo in vno peccauit, hoc eſt, in remedio ſtipulatio-
num interponendarũ, facile et detractum fuit: quia, vt
aiunt morales, qui in vno peccauit, facile habetur om-
nium reus. Et per hoc non obſt. §. i. ſupra titu. i. quia ibi
falci. in nullo peccauit, unde ſibi merito tributa fuit laus
et authoritas. Non obſt. §. ſi quid in tanta. quia rñdetur
quod illa litera eſt intelligenda per hũc modum, quo ſ
ille qui emendat, factum non ſubtiliter, ita quod ver-
bum ſubtiliter referatur ad verbum factũ laudabilior
eſt eo qui adinuenit: ſed ille qui addit facto ſubtiliter, in-
uentore non eſt laudabilior, vt hic, propterea quod faci
e le ſit inuentis addere. Item no. ex ver. ſed quia.[e] quod
illi quos charitas non prouocat ad beneficia, ſpe lucri
ſunt incitandi: & iſti ſunt frequentes, priores vero rari.

No. ex uerſi. ex ſingulis. ſecundum verum intellectũ
quod ſicut de legatis detrahitur quarta ex l. fal. ita hæc
de fideicommiſſis particularibus, quia illa legatis ſunt
exequata. l. i. de leg. i. & l. i. commu. de leg. De fideicom
5 miſſis autẽ vniuerſalibus, quarta detrahitur † quæ Tre
f bellianica [f] proprie appellatur, late vero falcidia appel-
g latur, vt probatur in l. ſi vt allegas. C. ad leg. fal.[g] Ex
6 §. ſed ſi recuſet. no. † hæredem grauatum reſtituere to-
tam vel quotam hæreditatis, poſſe cogi adire & reſti-
h tuere [h], quo caſu amittit beneficium detrahẽdi quartã:[i]
i quia qui noluit ſe ſubmittere grauamini, non eſt equũ
vt fruatur cõmodo & emolumento. l. ſi non fuerint. in
fi. ff. pro ſoc. Alibi dr̃, qui non laborat non mãducet. l.
quãuis. et ibi gl. de damno inſe. Alibi, qui nõ vigilat, nõ
adijcit. l. pupillus. in fin. l. qui autem. §. i. ff. quæ in fraud.
cred. Item not. quod hæres qui reſtituit hæreditatem
totam volens vel inuitus, ab oneribus hæreditarijs eſt
pœnitus liberatus. ex quo enim non percipit commo-
dum ex hęreditate, eſt rationale quod nec illum comi-
tentur incommoda, regula iuris, ſecundum naturam.

7 In fi. gl. in verb. reſtituam. nota duo primo, quod † il
k le qui fuit hæres, nunquam poteſt deſinere eſſe hæres.[k]
Ita nec ille qui ſemel fuit clericus vel Doctor, quia ſem
per in eo reliquię clericatus vel doctoratus tanquam
infixe in anima durant & permanent. quod limitate
verum, niſi vbi quis deſinat eſſe hæres poteſtate iuris
l ciuilis. no glo. in l. in ſubſtitutione. de vulg. & pup.[l] Itẽ
limitate verum eſſe, niſi clericus vel Doctor nedum
actualiter, ſed etiam verbaliter fuerit degradatus. c. de-
gradatio. extra de pœn. lib. vi. Fuit tamen dubitatum,
an clericus actualiter degradatus veram conficiat,

eucharistiam:de quo per gloſſ.in c.firmiter.§.qui vero.
extra de ſum.trini.& fide cat. Secundo colligitur, quod
m illud quod ſemel fuit ſemper erit [m] & perpetuo, quod
verum dicite perpetuo, quoad eius vita durauerit.not.
glo.in l.id veſtimentum.ff.de pecul. vbi dicit aliud no-
8 tandum,quod ille † qui dedit famulo ſuo veſtimentum
vt magis honorificus procedat cum illo, & eo perpe-
tuo vtatur,intelligitur quoad ſibi famulabitur: & ideo
famulo recedente poteſt illum dominus veſtimento de
9 nudare. † Habetis æternum & ſempiternum. Aeter-
num dicitur quod ſemper fuit,eſt,& erit,vt Deus.Sem
piternum,quod habuit initium,ſed non habebit finem,
vt angeli, archangeli.ita no gloſ. in l.cum debere.ff.de
ſeruit.vrba.prædio. In fi.glo. in verb. ex conſulibus.
10 Ex hac glo.iuncto tex.colligunt Docto. quod † pluri
mi Iureconſulti fuerunt poſt tempus gratiæ, hoc eſt,
poſt incarnationem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nam
Seneca fuit tempore Neronis, qui fecit eum mori, pro-
pterea quod fuit magiſter ſuus, & cum illum videbat,
expaueſcebat multum, quo tempore fuerunt interfecti
apoſtoli Petrus & Paulus: plurimique poſt Iurecon-
ſulti,inter quos fuit Vlpianus, interpretati fuerunt ſe-
natuſconſultum Trebel.illo tempore confectum. l.1.ad
Trebel. Bene ergo ſequitur quod plurimi fuerunt tem-
pore & poſt tempus Chriſti. & ideo reprobant glo.in
l. Titia.in fi.ff.de auro & arg.lega.ego allego text.in l.
circumcidere. ad leg.Cornel. de ſal. vbi Iureconſultus
facit mentionem de circuncisione. allego alium tex.in l.
n ſpadonem.§.iam autem.de excu.tut.[n] In gloſſ. falci-
11 dia.ibi,vt hic.† Hę tamen omnes quartæ poſſunt appel
lari ſub nomine falcidię,ſumpto vocabulo ab effectu re
ſecandi.no.gloſ.in authen.vnde ſi parens. C.de inoſ.te-
o ſta.facit l.ſi vt allegas.C. ad leg. fal.[o] In fi. Colligitis
12 igitur ex hac glo.quod † ſicut de legatis detrahitur fal-
cidia, ita & de fideicommiſſis particularibus. Sed con-
tra hanc opin. videtur facere, & oppon. de hoc text.in
p ver.ex ſingulis. Sed reſpondete [p] quod illa verba, eadē
q retentio,ſunt referenda ad retentionem [q] quæ fit ex l fal
cidia: & ſic ad proxima, non autem ad eam quæ fiebat
per Pegaſ.hodie vero per Trebel. & ſic ad remota.
r Glo.ſolebant.[r] In fi.glo. damnoſam. Ex hac gloſſ.
& in ea allegata l.colligit gloſ. ibi, quod ille qui allegat
iudicem ſuſpectum,non habet neceſſe cauſam allegare,
ſufficit enim illum eſſe ſuſpectum: quia variæ ſunt opi.
hominum,ex quibus in eorum cordibus ſuſpiciones &
iniuriæ generantur. Sed quia hæc materia eſt quotidia-
na & difficilis multum, & in qua differunt inter ſe ius
13 ciuile & Cano.diſtinguite vos. Si quæratur,† qualiter
& quomodo iudex poſſit recuſari vt ſuſpectus:aut lo-
quimur de iure Canonico, aut de iure ciuili. Si de iure
Canonico,aut loquimur de iudice ordinario,aut de iu-
dice delegato a Papa, aut loquimur de iudice delegato
ab inferiori a Papa. Si in iudice ordinario, tunc debet al
legari cauſa,& talis,quæ ſi vera eſſet haberetur pro le-
gitima,quo caſu dantur arbitri qui ſtatuent terminum
ad probationem cauſæ:qua probata, ſi fuerit ab arbi-
tris comprobata,iudex non intromittet ſe de cauſa. Si
vero fuerit ab arbitris improbata,tunc ille qui allega-
uit iudicem ſuſpectum,condemnabitur parti ad inter-
eſſe in expenſis,& iudex in cauſa principali procedet.
c.ſuſpicionis.extra de poteſt.iudic.deleg.c.cum ſpeciali
§.1.c. ſecundo requiris.extra de appel. Et idem eſt in ſe-
cundo caſu,hoc eſt,in iudice delegato ab apoſtolico:ni-
ſi duo iudices dati fuerint cum clauſula, quod ſi non
ambo &c.quia vno allegato ſuſpecto, alter de cauſa
cognoſcet.cap.ſi contra vnum.in prin.extra de offi.de
lega.lib.vi. Si autem loquimur in delegato ab inferiore
tunc cauſa debet allegari legitima, vt ſupra dixi,de quo
cognoſcet delegatus, nec dantur arbitri qui cognoſcāt.
c.ſi contra vnum.§.fina.ſupra alleg. Ratio differentiæ,

quia duobus prioribus caſibus eſſet nimis difficile pe
longa itinera adire Papam, qui de cauſa ſuſpicionis
cognoſcat,ideo dantur arbitri: ſed poſteriore caſu non
dantur, quia eſt facile adire delegatum. Hæc iura ſer-
uantur in terris ſedi apoſtolicæ ſubiectis, iuxta ea quæ
habentur in c.ſi.extra de reſcrip. & in regula,male fidei
poſſeſſor. Aut de iure ciuili loquimur, & dic,aut recu-
ſatur vt ſuſpectus iudex ordinarius,aut allegatur vt ſu
ſpectus iudex delegatus. Priore caſu non habeo neceſ-
ſe allegare cauſam ſuſpicionis,ſed ſufficit mihi illum al-
legare ſuſpectum.ita vult glo.de qua ſupra,& gloſſ.in
l.apertiſſimi.C.de iudi. In hoc differt ius ciuile a Cano-
nico: quo caſu non dantur arbitri qui cognoſcant de
cauſa,ſed iudici laico conſociatur epiſcopus illius ciuita
tis vel diœceſis, & ambo in cauſa pariter cognoſcunt.
auth.ſi non contigerit. C. de iudic. & in hoc differt ius
ciuile a iure Canonico, vt ex prædictis patet. Si vero
iudex delegatus allegatur ſuſpectus, tunc ſufficit iurare
vt ſupra. Sed hoc caſu dantur arbitri nō qui cognoſcāt
de cauſa ſuſpicionis quia cognitum fuit per iuramen-
tum partium ſed cognoſcent de cauſa principali, & il-
lam determinabunt.d.l.apertiſſimi. & l. cum ſpecialis.
C.de iudi. & in hoc differt ius ciuile a iure Canonico:et
hæc ſeruabuntur in terris Imperij,& in delegatis ab Au
s guſto, hoc eſt,Imperatore, vt in iuribus.ſupra alleg.[s]
t In fin.gloſſ.in verb.liceat [t] colligitis,quod † ſicut te-
14 ſtator poteſt hodie prohibere detractionem quartæ ex
lege Falci.ita poteſt impedire detractionem quartæ ex
v Trebel.[v] idem tenuit glo.in auth.de hæred. & fal.§.ſi
vero expreſſim.& hanc opin.ſequitur Barto.fretus ta
li ratione. Nam licet authen.ſed cum teſtator loquatur
de falcid. & ſic lex correctiua, habet tamen locum in
Trebel. in virtute l.antiquæ,quæ equiparat Trebel. &
fal.l.Marcellus.§.quod autem.ad Treb.iuncta l.ſi quis
ſeruo.cum ibi no.C.de furt. Contrariam ſententiam te
nuit glo.in d.auth.ſed cum teſtator. & in l. ſi vt alle-
gas.C.eo.& illam ſequitur Bal.fretus ratione tali:quia
cum auth.ſed cum teſtator.ſit lex correctiua,& loqua
tur de falcidia, ergo ad Trebellia. non extendenda.l.ſi
vero.§.de viro.ff.ſolu.matrimo.ſed hic patet reſponſio
per argumen.Barto. Secundo mouetur Bald. quia hę-
res grauatus fideicommiſſo,grauatur in hoc, quia po-
teſt cogi adire & reſtituere, vt hic ergo in alio, alleuari
vt poſſit vti quarta inuito teſtatore.l.eum qui.de iure-
iuran. Sed reſpondete, quod teſtatore quartam prohi-
bente non cogetur adire,& ſic non grauatur:vnde mi
x hi placet opinio huius glo. & Barto. [x] pro quo alle-
go text. in §.ſi vero expreſſim. in authen.de hære. &
falc. vbi loquitur de fideicom.pariter & legatis. Secun
do moueor ratione: quia ex eadē radice ex qua inuecta
fuit falcidia inuecta fuit & Trebel. vt in verſi. ſed quia
iuncto prin.ſupra ti.i.ergo lex noua diſponens de ea,in
telligetur de alia diſponere.l.ſi quis libertam.C.de nup.
Tertio moueor,quia ratio ſcripta in d.auth. ſed cum te
ſtator.conuenit etiam Trebel. ergo & in ea locū ven
dicabit.l.milites agrum.de re mili. Can.conſuetudo.di-
ſtinctio.i.authen. quas actiones. cum ibi not. C.de ſa-
croſan.eccleſ. Ex quibus inferunt Doctores quod ſicut
omiſſio inuentarij priuat hæredem falcidia, ita priua-
y bit & Trebellia. [y] dicta authen. ſed cum teſtator. &
dicatis vt ibi. Eodem modo dicunt Doctor. quod
quemadmodum hodie non habet locum lex fal. in re-
lictis ad pias cauſas, ita nec habebit locum Trebel. au-
then.ſimiliter. C.ad leg. falc. & dicatis vt ibi: de quo
etiam in cap.ſi pater.de teſta.lib. vi.quia videtur ad-
z uerſari illi opin.a contrario ſenſu: ſed dicatis vt ibi per
aa Doctores. [z] In fin. gloſſ. in verbo, actiones.[aa] de
bb hoc dicite vt dicam in. §. ſequen. [bb] Gloſſ. in ver-
cc bo reſtituerit.[cc]

ADDI-

ADDITIONES.

a Præmitte ad euidentiam huius §. id quod habes infra in primo notab. Item præmitte ꝙ quinq; ſunt remedia Trebelliani, quæ ponit & enumerat gl. notab. & magiſtralis in l. in teſtamento. in glo. i. C. ad l. falc. & illam glo. dicit Bar. ibi eſſe notabilem & menti tenendam, & melius dicere quã alibi. Item aduerte illum tex. poſt prin. ibi, poſt quod ſenatuſconſultum prætor vtiles &c. & intellige quod prætor dat vtiles actiones, ſcilicet fideicommiſſariam hæreditatis petitionem: quod intellige ſecundum quod multum notabiliter declarat Bart. in fin. ff. de fideicommiſ. her. petit. & aduerte, quia iſta eſt vtilis, vt dicit hic text. ibi, vtiles. Et quod ſit vtilis, eſt glo. in l. ii. ff. de fideicom. hære. pet. Dum tamen poſtea iſte tex. ſubdit, & in eum, dubito quæ ſint iſtę actiones quas prætor det in eum. Et ſi dicis quod ſunt illæ quæ ponuntur in l. in honorariis. in prin. ff. de act. & oblig. & infra de perpet. & temp. actio. in princi. dubito, quia illæ non eſſent vtiles, ſed directe. Et ad declarationem quã proxime dedi ad iſtum tex. adde glo. infra de perpet. & temp. act. in princi. in verbo, hæredis. Et ſi vis tenere ꝙ dum tex. iſte dicit, & in eum, intelligitur de illis prætoriis poſitis vbi ſupra hoc optime probabis ex iſto tex. prox. ſupra, ibi, quæ iure ciuili hæredi & in hæredem competunt. & tunc non bene ſtabit glo. quæ ſubaudit, vel etiam prætorio, quia illud de iure prętorio ſubiicitur poſtea proximo verſi. ibi, poſt quod ſenatuſconſultum, cogita, quia forte iſta eſt veritas. Et dũ ſupra dubitaui, quia tex. dicit vtiles, dic quod illa dictio, vtiles, referatur ad actiones quæ dantur ipſi fideicommiſſario, non autem ad eas quæ dantur contra eum. cogita tamen an tutum ſit iſtos tenere. Et forte tutius eſſet iſtum tex. exemplificare, ei & in eum, ſecundum l. in honorariis. & dicere ꝙ ſint vtiles prætoriæ, cum directæ prætoriæ remaneant penes directum hæredem. & iſta eſt veritas.

b Quam vtilitatem attulerit hoc ſenatuſconſultum Treb. vide Bello. hic iii. notab.

c Dum Iaſ. hic inſiſtit quõ debeãt intelligi illa verba, vtiles actiones ei & in eum, vide Bello. in vltimo notab.

d Not. i. quod eo ipſo ꝙ aliquis eſt hæres, non poteſt deſinere eſſe hæres, niſi de iure ſpeciali per in integ. reſti. & penes iſtum hæredem remanent actiones directe, quæ adeo ſunt affixæ oſſibus, vt euelli non poſſint no. in l. quis ergo caſus. ff. de pecu. in l. ii. ff. pro ſocio. & vtiles tranſeunt in fideicommiſſum reſtitutione facta vel etiam non facta, qñ hæres eſſet in mora vel eſſet abſens, vt l. pen. C. eod. Nunquid autem omnia iura vtilia tranſeant in fideicõmiſ. Dic quod omnia quæ erant in hæreditate tempore mortis teſtatoris, vt ſunt actiones reales & perſonales: non autem actiones pœnales, puta iniuriarum actio, quia illæ non trãſeunt niſi lite conteſt. vt infra de actio. §. non autem. Similiter nec iura quæſita per hæredem. Iſto caſu debet facere ſibi cauere hæres quod conſeruabit eum indemnem ab omnibus obligationibus occaſione hæreditatis, vt voluit Bar. poſt glo. in l. cum hæreditas. ff. eo.

e Ver. poſtea vero. quomodo veniat aduerſatiue, vide Bel. hic in §. ſed quia. in prin.

f Poteſt quæri, an hodie teſtator poſſit prohibere Trebellianicam ſicut falcidiam, auth. ſed cum teſtator. & C. ad l. fal. vide infra in glo. in verbo, licet. Poteſt & ſecũdo quæri, quis debet ſoluere debita & legata teſtatoris, an hæres qui debet reſtituere, an fideicommiſſarius? Glo. hic dicit ꝙ hęres debet ſoluere debita & fideicõmiſſarius legata. Tu dic latius ſecundum gl. poſitam in l. i. ff. eo. quod hæres ante reſtitutionẽ hæreditatis põt ſoluere creditoribus, & tãto minus reſtituet fideicõmiſſario. l. ita tñ. §. qui ex Trebelliano. ff. eo. Sed an teneatur hęres ꝓ ſua quarta ſoluere legata & debita? Dic qđ nõ, ſi reſtituit totã hęreditatẽ: ſi aũt retinet quartam ſub nomine quãtitatis, tunc tenetur creditoribus pro quarta, ſed non legatariis, niſi pro eo quod habet vltra quartam, pro quo tenetur debitoribus & legatariis. l. i. §. fin. ff. eod.

g An aũt hæres reſtituẽs poſſit detrahere quartã de legatis ratione falcidiæ, & aliam quartã ratione fideicommiſſi vniuerſalis? Dic ꝙ non, quia ſe non compatiũtur: detrahitur. n. falcidia quando tota hæreditas vel pars eſt exhauſta legatis, vt ſupra tit. i. & ideo nihil remanet quod poſſit reſtitui, ideo &c. de quo in l. Marcellus. ff. eo. An autẽ quarta iure naturæ, & ſic legitima & Trebellianica eodem tempore poſſint detrahi? Dic non, ſed diuerſis temporibus ſic, ſecundum gl. in c. Raynaldus. extra de teſta.

h An hoc poſſit fieri per procuratorem, vide hic Bellon. ii. notab.

i Quæritur ẽt, quid ſi hęres nõ detrahit quartã ex fideicõmiſſo, vt quia coactus, an redũdabit ad vtilitatẽ legatariorũ, vt fideicõmiſſarius debeat ſoluere integra legata? Dic ꝙ non, quia nõ debet plus habere quã haberet ſi hæres detraxiſſet. d. l. Marcellus. Quæritur etiã an hæres nõ conficiẽdo inuentariũ perdat Trebellianicã, ſicut perdit falcidiã, vt ſupra ti. prox. §. ſi. Bar. & Doc. cõiter tenẽt ꝙ nõ, quia nõ reperitur expreſſum ſicut in falcidia, de quo in d. l. Marcellus.

k Hoc proſequere vt hic per Bellon.

l Nam ex poteſtate abſoluta hoc lex aliquando facit, non ex ordinaria. Bellon. lib. i. ſuppu. c. iii. in ſi.

m Intellige & declara vt per Bellonũ, qui examinat ſuper hoc notab. quędam dicta Io. Fab.

n Alias gl. ſeq. vſque ad §. ſed quia. expedias vt per Bello. quia continentur per illum.

o In ſi. gl. in verb. ex lege. Dic melius vt habetur in §. quia vero legem. in auth. vt lic. mat. & aui. vbi in duobus caſibus mulier debet habere quartam. Primus, quãdo quis ductus cõcupiſcentia alicuius mulieris, eã duxit ad domũ, & iurat ſe habiturũ eã pro legitima vxore, & poſtquã fuerit carnali copula deſiderio ſatiatus, eã repellit indotatam: certe ei debetur quarta pars bonorũ viri illius pro reſtauratione honeſtatis, & ẽt eam cogitur habere in legitimam vxorem. d. auth. liceat. & ibi gl. Secundo, quando præmoritur maritus diues, & vxor inops indotata, tunc ſuccedit in quarta vna cum liberis, ſi ſunt tres vel ſi plures, tunc pro virili. in authen. præterea. C. vnde vir & vxor.

p De hac reſponſione vide Bello. qui etiam plene examinat omnes has quartas: & vide eundem ad gloſ. ſuper verb. ſolebant. quam iſtæ omittit.

q Sed caue quia etiam ita referendo tex. dicit, atque ex lege falcidia: & nullũ ſimile eſt idem. Et contrariũ eius quod eſt hic ſcilicet ꝙ de legatis ſingularibus ſicut de vniuerſalibus detrahatur Trebellianica, tenet expreſſe Ang. hic in ver. ſed quia hæredes. quem lege pro §. in ſecundo notab. Sed mihi placet magis id quod tenet iſtæ hic, & tenet ipſe Ang. vbi ſupra, ad ſi. latius hoc examinans.

r In glo. in verb. ſolebant. Glo. intelligit iſtum tex. vt loquatur de iure antiquiſſimo: quia hodie nõ eſſet opus ſtipulatione inter hæredem & legatarium partiarũ cum per exequationem legatorũ & fideicommiſſariorũ vniuerſaliũ onera diuidantur ipſo iure. Ego puto quod imo iſtæ tex. procedat hodie in terminis in quibus loquitur, ſcilicet quãdo eſt legata pars bonorũ: quia in legato partis bonorũ nõ tranſit aliquod onus in legatariũ, niſi interueniat ſtipulatio de qua hic. vt eſt tex. in l. ſi quis ſeruũ. §. ſi. & melius in l. ſeq. hic allegata in glo. ibi omnino vide Bar. & ita vt ſupra reperi poſtea tenere Nico. de Neap. hic. Quęritur etiã, quid ſi teſtator iuſſerit hęredẽ reſtituere hæreditatem deductis legatis, an intelligatur quod primo ſoluat legata integra, & reſiduum reſtituat deducta Trebellianica? Dic quod nõ imo importat quod hæres debeat ſoluere & non fideicommiſſarius: ſed non integre, quia tam de legatis quam de fideicommiſſis detrahet quartam pro rata, & fiet vna mixtura. & ſic erit vna noua quarta & anomala, vt vult Bart. in d. l. Marcellus. ad Trebel.

ſ. Adde, quod antequam fiat aliquis actus coram eo, quod iſta cauſa ſuſpicionis debet opponi, alias faciendo plus, & omittendo exceptionem, videtur in eum conſentire. l. quidam conſulebant. ff. de re iudicata.

t Ad hanc glo. alias quas iſtæ omittit vſque ad §. nihil: vide Bellon. qui diligenter eas examinat.

u Poteſt teſtator prohibere Trebellianicam: contrariam gloſſ. habes in authen. ſed cum teſtator. quæ determinat quod non poſſit prohibere. Veritas eſt quod ſic, & hoc tenet Bartol. in l. Marcellus. §. quod autem ad Trebellianum.

x Hæc opinio eſt communis: & per quæ verba cenſeatur tacite prohibita, vide Bellon. conſ. lxv. cum ſeq.

y Vide Bellon. conſi. xix. nu. 13.

Et quia de ſtricta ſignificatione ad latam vocabuli etiam in materia correctiua licitum eſt arguere.d.l.Marcellus.§. quod autem. &c. Et hoc etiam modo potes reſpondere ad argumentum Bald.infra relatum. Et quod etiam in correctoriis fiat extenſio de ſtricta ſignificatione ad latam, eſt glo.reputata ſingularis in Clem.i.in verbo,eligatur.aliqui habent in verb.religionis. de elec. Sed appellatione falcidiæ venit Trebellianica,late ſumpto vocabulo, vt in gl.in aut.vnde ſi parens.in verb.ſalcidiæ.C.de inoffi. teſtam. ergo &c. Et iſta ratio multum mihi ſatisfacit, quam etiam ponit Ang.de Aret.hic.

aa Vide ſuper hac glo.hic late per Bellonum.

bb Quęritur etiam,an ante reſtitutionem hæreditatis fideicommiſſarius ſit dominus.Glo.hic in verb. reſtitutionem. tenet quod non. Bene tamen fallit in tribus caſibus, ſcilicet propter abſentiam & moram hæredis, vel quia decedat ſine hærede.l.penul.C.eod. Quæritur etiam, an fideicommiſſarius poſsit facere inuentarium facta ſibi reſtitutione vt non teneatur vltra vires hæreditarias? Bar.quod ſic,in l. in ratione.ff.ad leg.ſal.Sed an inuentarium factum per hęredem proſit fideicommiſſario? Bar.ꝙ non,niſi edatur.hoc vult in d.l.in ratione. Quęritur etiam,ad cuius petitionem poteſt hæres cogi reſtituere hæreditatem? Dic quod ad petitionem fideicommiſſarii vniuerſalis, vt hic in glo.vel particularis vel eius procuratoris:licet enim ad eundum hæreditatem non poſsit conſtitui procurator. l. Paulus .ff. de acqui.hære.tamen poteſt conſtitui ad petendum reſtitutionem hæreditatis.l.qui ita.§.etiam.ff.eo.& licet reſtituatur procuratori,tamen acquiritur domino:quia reſtitutio debet fieri illi,cui venit fienda ceſsio. l. ſi mulier.§.ex aſſe.de ver.obliga.& ideo non poſſet alteri cedi etiam de voluntate fideicommiſſarii, ſecundum Barto. in l. ſi ſtipulatus. de verborum obligatio.

cc In glo.in verb.reſtituerit.quam iſte non legit.dum vult, reſtitutione facta,verbo tantum,tranſire dominium in fideicommiſſarium, vide quæ late dixi in l.i. poſt Puteum, ff.de lega.i.Et dum glo.dicit quod hęres manumittit ſeruũ hæreditarium,& allegat l.ſi hæres inſtitutus.§.ſi hæres.dic quod nihil facit,quia ibi non dicitur an poſsit manumittere vel ne,ſed ſolum dicitur quod hæres non poteſt conueniri ante reſtitutionem. etiam de malefactis. De hoc ergo an hæres ante reſtitutionem poſsit manumittere ſeruum hæreditarium, vide glo.in illa l.ſi.in §. ſed quia.in verbo, manumittere.C.communia de leg.& ibi Bar. & late Bal.in l.quidam.§.ſi quis filium. ff. eod. Et ad iſtam glo.hic vide Angel.de Are.hic.

1 Eſt differentia utrum teſtator relinquat hæredi quartam nomine rei particularis an uero nomine quotæ.
2 Quomodo hæres reſtituta hæreditate teneatur ad onera hęreditaria.
3 Fideicommiſſa etiam ab inteſtato relinquuntur.

§. NIhil autem. Nõ ſummatur breuius, propter pluralitatem reſponſorum. No.primo, nihil referre an quis ſit ex aſſe hæres inſtitutus, an vero ex parte grauetur reſtituere totum, an partem totius,an partem partis:quia omnibus his caſibus reſtituta tota vel parte, pro rata transferuntur actiones.

Item nota ex §.ſi quis vna.nihil referre an quis grauetur reſtituere hæreditatẽ retenta quarta ſub nomine rei ſingularis, vel rei hæreditariæ. Hoc verum quo ad hoc vt poſsit cogi adire & reſtituere: item quo ad hoc
1 vt poſsit non detrahere aliam quartam. † Eſt tamen in hoc differentia, quia quando habet quartam ſub nomine rei particularis,non obligatur oneribus hæreditarĳs,quia habetur loco legatarĳ,vt hic, & l.i. §.ſi hæres accepto fundo.ff.ad Trebellianum. Quando vero habet quartam ſub nomine quotæ, pro illa quarta obligatur oneribus hæreditarĳs, quia pro illa quarta habetur loco hæredis effectu. Et eadem ſibi vendicant locum ſiue grauatus fuerit reſtituere hæreditatem retenta aliqua re quę ſolum aſcendit ad quartam,vel retentis duabus pluribuſve rebus, vel ſumma vel quantitate hæreditaria: nam transferuntur actiones inſolidum in fideicommiſſarium.Nec hoc caſu hoc videtur iniquum, cũ ſit in poteſtate fideicommiſſarĳ an velit hæreditatem ſibi reſtitui, an vero illam omittere: ſi igitur illam petierit & reſtituatur, & damnum ſupportauerit, æquo ferat animo:quia damnum quod quis ſua culpa &c.regula iuris,damnum.in vi. In fin.gloſ.diximus, Non obſt.hæc l.ex mille. quia hæc regula vendicat ſibi locũ vbi eſt eadem ratio diſponendi totius ad totum,quæ eſt
a partis ad partem.[a] Secus ſi eſſet diuerſa ratio diſponendi.ita loquitur l.ex mille. In fi.glo.in verb. actiones:
2 Si quæratur,† qualiter hæres reſtituta hęreditate ad onera hęreditaria teneatur:aut habet quartam ſub nomine quotæ ex voluntate teſtatoris, vel præter de voluntate legis:aut ipſam habet ſub nomine rei particularis, aut habet plus quarta,aut nihil habet. Si quidẽ habet quartam ſub nomine quotæ, ipſe tenetur creditoribus hæreditarĳs pro ſua quota, ſed tamen legatarĳs non tenetur, vt hic in glo. in l.i.§.pe.& fi.ff.ad Trebel. Et eſt ratio differentiæ:nam quod teneatur reſpondere creditoribus, prouenit ſub repreſentatione perſonę defuncti: vnde cum repræſentet defunctum pro quarta, creditoribus obligatur pro quarta, quibus & teſtamento viuens erat obligatus. Sed quod hęres teneatur legatarĳs,non prouenit ſub repræſentatione perſonæ defuncti,quia defunctus nunquam fuerat obligatus legatarĳs, imo legatarĳ ſumunt robur ab hęredibus.§. in nouiſsimo. C. de cadu. tollen. ſed in legatis obligatur quia bona teſtatoris ad ipſum eius iudicio peruenerũt. Vnde cum non habeat quartam ex iudicio teſtatoris, ſed ex iudicio Trebelliani, non obligatur creditoribus nec legatarĳs,tum quia nec repræſentat quo ad eos defunctum,tum quia nec aliquid habet ex iudicio teſtatoris.Facit quod notat Bald.in rubri. ff. de acquiren. hæredi.qui dixit,quod ideo de iure Digeſtorum hęres non conficiens inuentarium tenetur creditoribus hæreditariis vltra vires hæreditarias, ſed non tenetur legatarĳs, quia quod teneatur creditoribus hæreditarĳs prouenit, quia illis obligatur ſub repręſentatione perſonæ defuncti. Cum igitur eſſet illis defunctus obligatus inſolidũ, obligatur & hęres illius perſonam repręſentans. Sed ꝙ hęres legatarĳs obligatur. prouenit ex eo quod bona teſtatoris ad ipſum venerunt: eatenus igitur quatenus bona a teſtatore habet,legatarĳs obligatur,& non vltra. l.ſi hæres.§.1.ad Trebellia. Si vero habeat quartam ſub
b nomine rei ſingularis,[b] tunc non obligatur nec creditoribus,nec legatarĳs,vt hic ratio, quia non loco hæredis ſed loco habetur legatarĳ.l.i. §.ſi hęres. ff. ad Trebel. Si vero habet aliquid plus quarta, ſi quidem habet plus ſub nomine quotæ,tunc pro tota illa quota tenetur creditoribus hæreditarĳs, quia pro tota illa quota repræſentat defunctum: ſed legatarĳs tenetur ſolum pro illa quota quam habet ſupra quartam: quia illam ſolam habet ex iudicio teſtatoris, quartam vero aliam ex iudicio legis. Si vero habet plus quarta ſub nomine rei particularis,tunc non tenetur nec creditoribus nec legatarĳs, quia ego hęres habeor loco legatarii. Et hoc verum limitabitis, ſi portio fideicommiſſarii ſufficit creditoribus & legatariis: ſi vero non ſufficeret, creditores non haberent regreſſum contra me hæredem, ſed legatarii ſic, in eo quod habent vltra quartam. l. i.§.fi.ad Treb. Sed dixit Imol.in l.i.ad Treb.hoc videri ſibi non ſolum mirum,ſed iniquum,ꝙ deficiente portione fideicommiſſarii,prouideatur legatariis contra hęredem in eo quod plus habet ſub nomine rei particularis: non autem prouideatur creditoribus, cum creditores tractent de damno euitando, legatarii autem de lucro captando. Item creditoribus eſſet obligatus defunctus, ſed legatariis non. l.fina. C. de legatis. Sed certe aperta reſponſio ſumitur ex prædictis.

dictis. Nam ideo creditoribus non tenetur, quia cum habet quartam vel plus quarta ſub nomine rei particularis, habetur loco legatarij, nec repreſentat defunctum, & propterea ipſis non tenetur. Sed ideo tenetur legatarijs, cum illud quod habet vltra quartam, habeat iudicio teſtatoris: nimirum ſi illis obligatur, vt ſupra dixi. Si vero hæres nihil habeat, quia reſtituit totam hæreditatem nulla quarta retenta, hæres in totum eſt liberatus: fideicommiſſarius autẽ in totum eſt obligatus etiam vltra quam facultates hæreditariæ patiantur. §. ſed ſi recuſet. in fin. ſupra eo. quod verum limitãt Doc. ſingulariter, niſi iſte fideicommiſſarius inuentarium confeciſſet, quo caſu & creditoribus & legatarijs catenus ſolum tenetur, quatenus vires hæreditatis patiuntur. authen. ſed cum teſtator. C. ad leg. falcid. quod Imola reputat ſingulare, quod illa authen. correctiua quæ loquitur de hærede directo, ſibi vendicet locum in hærede vult, vt fideicommiſſario. Sed dixit Imol. hoc procedere, quia illa lex non eſt correctiua, ſed declaratiua iuris antiqui: quia quod voluit lex antiqua hæredem obligari inſolidum, declarat lex noua ita demũ verum eſſe, ſi inuentarium non confecerit. Sed tamen hæc ratio non bona. Nam cum lex noua aliquid detrahat iuri communi, non dicitur declarare, ſed de nouo diſponere. l. ius ciuile. de iuſti. & iure. l. hæredes palam. §. ſed ſi notam. ff. de teſtamen. Vnde aliter ego reſpondeo quod ideo authen. illa extenditur ad fideicommiſſarium, quia lex antiqua æquiparat [a] ipſum hæredi. §. reſtituta. ſupra eo. l. i. §. de illo. ad Trebel. vnde in virtute legis antiquæ, verborum extenſio permittitur, iuxta not. in l. ſi quis. C. de iur. Cætera dicite vt habetur in l. i. §. fina. ff. ad Trebellia. Ex §. præterea. not. q[1] non ſolum fideicommiſſa poſſunt relinqui in teſtamento, ſed etiam ab inteſtato. Et fuit ratio dubitandi, quia non videbantur venientes ab inteſtato grauari poſſe, quibus nihil relictum extiterat: quia quem non honoro, onerare non poſſum. l. ab eo. C. de fideicom. Ratio decidendi fuit, quia licet teſtator expreſſo iudicio nihil relinquat, tamen tacite aliquid relinquit: ex quo alios inſtituendo venientes ab inteſtato potuiſſet excludere. l. conficiuntur. C. de iure codicil. Et dicit ibi gloſſ. quod illa eſt præſumptio iuris & de iure, cuius probatio in contrarium nõ admittitur: quod reputat ibi ſingulare Bal. dicens, quod volens probare venientes ab inteſtato indignos hæreditate defuncti, non auditur. Item not. quod legata olim non valebant, niſi relicta fuiſſent in
c teſtamento.[c] Item not. quod non ſolum inſtitutus in teſtamento, vel veniens ab inteſtato poteſt grauari fi-
d deicommiſſo, ſed etiam fideicõmiſſarius.[d] Item not. q non ſolum omnes hi grauari poſſunt reſtituere totã ſuam hæreditatem vel portionem vel partem, ſed etiã
e aliquam rem ſingularẽ. In tex. ibi, honorario.[e] Ibi,
f eum quoque.[f] In fin. glo. in verb. valeat. [a] de hoc dicite vt habetur plene in l. i. de leg. i. Prima ſolutio communior eſt, per l. quæ ſub conditione. §. edicto. ff. de conditio. inſtitu.

ADDITIONES.

a Hanc regulam limita pluribus modis, vt hic per Bello.

b Hoc tamen limita multum notabiliter, quando illa res eſſet ſufficiens pro quarta ſua: ſi autem eſſet minus vt peteret ſupplementum, quod poteſt, vt hic in gl. tũc tenetur in eo quod ſibi ſuppletur, creditoribus pro rata: non autem in ipſa re, quia eam habent nomine legati, illa eſt gl. notabilis in l. i. §. ſi hæret. in glo. pen. in prima ſol. ff. eo. Et ratio eſt ſecundum Ang. de Are. hic, quia petendo ſupplementũ videtur habere ad rationẽ quartę, & ſic ad rationẽ quotæ, nimirum ergo ſi tenetur. Secus quando non petit ſupplementum, ſed ſimpliciter eſt contentus re ſibi legata, quia tunc habetur loco legatarii. Et hæc bene not. ad declarationem huius text. Quid autem ſi hæres coactus adeat an perdit rem ſibi relictam, ſicut perdit quartam? Dic quod ſic. l. ita tamen. §. ſi præceptia. ff. eod. ad Treb. Not. etiam hic ex ſupradictis, quod Trebellianica poteſt detrahi in vna re ex iudicio teſtatoris, item ex voluntate fideicõmiſſarii, itẽ ex declaratione iudicis: de quo ſupra tit. i. in prin.

• Hæc enim ratio æquiparationis facit, vt in correctoriis & in fictis etiam admittatur extenſio. Bello. lib. iiii. ſuppu. c. xvii. in fin. & c. xix. nu. 14.

c Et iuxta illud notabile multum dubitant Ioan. Fab. & Ang. de Are. hic, an hodie legata poſſint directo relinqui in codicillis: & per multas ambages inclinant quod non: contrarium audacter teneo, eo, quia ceſſat illa notabilis ratio Iuriſconſulti in l. ſi quis cum nullum. ff. de iure codicil. & ratio Imperatoris in § fin. infra de codicillis.

d An autem ſit neceſſe quod ſuccedens ab inteſtato nominatim grauetur onere fideicommiſſi, exprimendo eius nomen proprium? Dic quod non ſufficit quod dicatur hoc modo, Quiſquis mihi hæres erit: quę clauſula comprehendit hæredes quoſcunque. l. ſi quis cum nullum. ff. de iure codi. Et adde, q ab inteſtato ſolum poteſt relinqui per viam fideicommiſſi, nõ autem directo: ſed ſi directo relinqueretur in codicillis, reſoluitur in fideicommiſſum. l. Scæuola. ff. ad Treb. & ita fideicommiſſarius poterit cogere venientes ab inteſtato adire, ſicut & cogit hæredes ex teſtamento. d. l. Scæuola. ſi ſit fideicommiſſarius particularis cui debet reſtitui res certa vel quantitas: quia non poſſet cogere hæredem oiſi eſſet particularia reſpectu quotę hęreditatis: quia primo caſu non tenetur ad onera, ideo &c. d. l. longius. ff. eo. Secundo caſu ſic, ideo cogit. l. mulier. §. fin. ff. eo.

e Item not. & pondera iſtum text. in verb. vel honorario, coniuncta d. l. conficiũtur. §. i. quod ille qui eſt ſucceſſiuus ab inteſtato, de iure prętorio tantum poſſit grauari fideicommiſſo, quia dicitur ſuccedere ex voluntate defuncti, alias non poſſet grauari. & ſic hic habet tex. iuncta d. l. conficiuntur. contra glo. quam Bartol. ibi reputat mirabilem, in l. i. §. vel maxime. ff. de collat. bon. & illam glo. reprehendit etiam ibi Bartol. Et ſic cum habeant ſaltem ex voluntate tacita, poſſunt grauari. Hinc infero vnũ mirabile, quod nunquam memini me in ſcriptis legiſſe: q ſi proximior moriatur vel repudiet, q alius non dicitur eſſe grauatus, cum tantum primus dicatur vocatus ex voluntate tacita, iuxta glo. ſingularem in l. non iuſtam. C. ad Trebel. quod videtur eſſe contra l. i. §. fi. & ibi Bar. ff. de leg. iii. niſi etiam videatur relictum a ſecundo, vel niſi a primo ſit nominatim relictum. Cogita, & vide Ang. de Are. hic.

f Not. etiam in ver. eum quoque. q in tantum quis grauari poteſt, in quantum honoratur. l. i. in fi. C. cõia de leg. tamen fideicommiſſarius particularis rei rogatus reſtituere alteri, non detrahit in caſibus notatis in l. pen. §. fina. C. ad Trebel. vt ibi per Bart.

• Ad hanc glo. & alias huius §. vide hic Bel.

1 Quomodo fideicommiſſum conſequatur fideicõmiſſarius, ſi hæres negat id ſibi relictum.
2 Fauere pleraque voluntatis pars quæ ſaluare aut iuuare cogitur.
3 Hæres ſufficit ſemel iurare de calumnia.
4 An fideicommiſſum ex minus ſolenni voluntate præſtandum ſit.

§. ET quia. Quando quis voluit ſolenniter teſtari, & de hærede confidẽs, illo ſolenniter inſtituto ab eo fideicommiſſum reliquit, hæres obligatur efficaciter fideicommiſſum præſtare. h. d. ſecundum primam lecturam. Vel aliter ſecundum aliam lecturam. Quando quis voluit ſolenniter teſtari, & tamen non eſt teſtatus ſolenniter, ſi hæres mentitus negauerit fideicommiſſum eſſe relictum, non poterit poſtea ex eo ſe tueri quod teſtamentum ſolenne non fuerit. h. d.

Not. primo ſummaria. Secundo not. non eſſe improbum ſi quis alterum virtute ſuperare contendat, ſi autem hoc fieret ad humanam gloriam, eſſe improbatum. §. cogitatum. in verbo, Zelus. in auth. de mona.
3 Item not. q ſi hęres cõuentus denegauerit fideicõmiſſum a ſe relictum, iurabit fideicommiſſarius prius de

calumnia, hoc eſt, ꝙ animo calumniandi non petit illud fideicommiſſum: quo caſu defertur iuramentū hæredi an mandauerit, vel aliter ſciuerit fideicommiſſum a ſe fuiſſe relictum: quo caſu ſi iuramentum negauerit præſtare, non compellitur: ſi vero iuramento affirmauerit, ſoluere cogetur. Si autem fuerit in iurando contumax, vrgebitur quoque ad ſolutionē. Si vero poſtquam negauerit, fateatur poſtea fuiſſe relictum ſed dicat ex eo non teneri, ꝙ fuerit in minus ſolenni voluntate relictum, tunc non audietur, in odium mendacij ſui: facit auth. contra qui propriam. C. de non nu. pecu. l. cū de indebito. ff. de prob. In fin. glo. in verb. habere. no.
a † caſum in quo pars compellitur aut ſoluere, aut iurare: & hoc prouenit fauore vltimarum voluntatū, quas executioni publice intereſt demandari. l. vel negare. ff. quemad. teſta. aper. & huic §. concor. l. fina. C. de fideicom.[a] In fi. glo. iurauerit. not. † hodie ſemel ſufficere
a iurari de calumnia, & hoc in exordio, quod verum limitate, vbi iudex viderit expedire vt ſæpius iuramentū deferatur, quia viderit euidentem calumniam ſuperuenire. c. ij. §. fi. de iura. calum. lib. vi. In gloſſ. cogendus. ibi, hæredis. dicite quod hæc prima ſol. eſt bona. Non obſt. quod dixit glo. ꝙ hic de teſtatore loquitur, quia fateor: nam hic teſtator prius condiderat teſtamentum in quo ſolenniter hæredem inſtituerat: poſtea cōfidens de perſona hæredis, in minus ſolenni voluntate grauauit ipſum fideicommiſſo, & valet fideicommiſſum, licet relictum in minus ſolenni voluntate: quia hæc voluntas minus ſolennis ideo validatur: quia habet dependētiam a præcedenti teſtamento ſolenni. facit litera ibi, fidei hæredis commiſit quaſi ſentiat ꝙ hæres iam ſolenniter inſtitutus fuerat. In fi. Hæc etiam vltima approbatur, vt in odium eius qui primo negauerit fideicommiſſum fuiſſe relictum ex voluntate minus ſolenni, fi-
b deicommiſſum debeatur. pro quo intellectu[b] facit hic §. in fi. & auth. contra qui propriam. C. de non nu. pec. l. cum de indebito. ff. de proba. Vnde ex predictis diſtin-
4 gue: ſi queratur † an fideicommiſſum[c] ex minus ſolenni voluntate ſit præſtandum, aut hæres fuit inſtitutus in ſolenni teſtamēto, ſed in minus ſolenni fuit grauatus fideicommiſſo & tunc de fideicommiſſi præſtatione tenetur: quia voluntas minus ſolennis habet dependentiam a ſolenni, ex cuius virtute bene validatur. Aut hæres fuit inſtitutus in minus ſolenni voluntate; & in ea fideicommiſſo grauatus, tūc ſi quidem ab initio fateatur eſt relictum, ſed minus ſolenniter, nō tenetur. l. ſi veritas. C. de fideicommiſſ. Aut ab initio negat fuiſſe relictum, ſed poſtea conuictus delatione iuramēti, vel probatione teſtium vel inſtrumentorum fatetur fuiſſe relictum, ſi velit eo ſe iuuare ꝙ voluntas non fuit ſolennis, tunc nihilominus tenetur in odium ſui mendacij, vt hic. Si autem fideicommiſſum fuerit in ſolenni voluntate relictum ſiue vniuerſale ſiue particulare, palam eſt illi deberi, dummodo perſonę capaci fuerit relictum ſupra titu. i. in prin. & infra tit. ſeq. Cætera dicite vt in l. fin. C. de fideicommiſſ. quę ſola huic concordat.

ADDITIONES.

a . Et dum glo. iſta dicit ꝙ l. fi. C. de fideicom. eſt poſterior dic ꝙ non eſt verum, per illud quod dicit glo. notab. in prima conſtitu. Cod. in verbo, primo loco.

b . Et pro hac litera adde in ſimili tex. notab. in l. ſi dubitetur. §. ita demum. ff. de fideiuſſ. & in ſimili tex. in l. hæreditarium. §. fin. ad l. Falc. & in ſimili tex. notab. in l. fi. ff. de rei vend. & in ſimili tex. notab. in c. vaſallus. c. i. ſi de feud. fue. contro. inter dom. & agn. alias eſt §. capituli, moribus. Sed aduerte, quia contra iſtum intellectum videtur facere iſte ver. ſi. in iure & facto, vt in ribus vul. Si ergo eſt diuerſum ius & factum in illa aduerſatiua, ꝙ ſi, de cuius natura eſt ꝙ aduerſetur præcedentibus, quomodo iſte intellectus poteſt præcedere ad totum hunc tex. Et propterea dicit Bart. in d. l. fin. quod iſte intellectus eſt contra hunc tex. Niſi dicas ꝙ denotet diuerſum factum in hoc, quia in primo fundabat ſe in hoc, quia dicebat nō eſſe verum ꝙ eſſet relictū: in ſecundo fundabat ſe ſuper iure, quia dicebat ſe de iure non teneri. ecce qualiter eſt diuerſum factum. Eſt etiā diuerſum ius, quia in primo caſu quando negat eſſe relictū compellitur a iure: in ſecundo vero caſu quando negauit non poteſt ſe fundare ſuper iure, ex eo quod dicat ſe de iure teneri, & ſic etiam eſt diuerſitas in iure. Et eadem potes dicere circa primum intellectum ad eum ſuſtentandū & ad primum adde etiam text. in l. ſed & ſi ex parte. §. interdum. ff. quod cum eo.

c Hodie ſic, quia exequata ſunt legata fideicommiſſis. l. fi. C. commu. de lega. Si tamen relinquantur legata in teſtamento, tunc rupto teſtamento non dantur, niſi in caſibus no. in l. eam quam. C. de fideicom.

TITVLVS XXIIII.

De ſingulis rebus per fideicō. relictis.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de fideicommiſſis uniuerſalibus ſiue generalibus: uerum quia ſunt & alia fideicommiſſa, quę particularia ſiue ſingularia appellantur, ideo de his tractaturus intitulauit, de ſingulis rebus &c.*

1 *Dictio, Etiam, eſt implicatiua.*
2 *Nemo poteſt in plus grauari quam ſit honoratus.*
3 *Ad præſens oua, ſunt cras pullis meliora.*
4 *Eſt differentia & magnus effectus, utrum ſeruus directo manumittatur, an per fideicommiſſum.*
5 *An quis poſſit in plus grauari, quam ad eum peruenerit.*
6 *Legatarius & fideicommiſſarius grauati præſtatione alicuius rei, non poſſunt per falcidiam quartam detrahere.*
7 *Inſpiciendum eſt quod euenire poteſt.*
8 *Quando in ſtatuto vel lege ponitur iſtud uerbum, Maxime, intelligitur idem eſſe in caſu non expreſſo.*

POteſt autem. Ab hærede, legatario vel fideicōmiſſario particulari relinqui poteſt: & nedum res propria teſtatoris, ſed hæredis, legatarij, fideicommiſſarij & extranei relinqui poteſt. h. d. primo. Et nemo poteſt in plus onerari quam ſit honoratus. h. d. ſecundo. Et directo manumiſſus libertus teſtatoris, per fideicommiſſum hæredis dicitur. h. d.

Not. primo, non ſolum fideicommiſſum vniuerſa-
1 le poſſe relinqui a teſtatore, vt ſupra tit. i. per totum, ſed
2 etiam particulare, vt hic. † Hoc ſuadetur ex dictione Etiam, hic poſita, quę eſt implicatiua. l. etiam. C. ſi tutor vel cura. inter. Item no. non ſolum hæredem ſed etiā fideicōmiſſariū & legatarium fideicommiſſo grauari poſſe. Item not. ꝙ non ſolum res teſtatoris, hæredis, fideicommiſſarij, vel legatarij, ſed etiam aliena quoque
2 fideicommiſſo relinqui poteſt. † Item not. neminem
a poſſe in plus grauari[a] quā honoratus fuerit. concor. l.
b ab eo. C. de fideicōmiſſ.[b] Itē not. ꝙ cum res aliena relinquitur, tenetur grauatus ipſam redimere ſi poſſit, aliter tenetur præſtare æſtimationem. Si tamē dñs rei velit vendere, ſed pretio nimis immenſo, non tenetur grauatus emere, quia tantum mandatum teſtatoris de redimendo debet intelligi ciuiliter, dummodo honeſto et iuſto pretio venundari poſſit, vt hic in glo. & l. non dubium. in fin. ff. de leg. iij. Item not. ꝙ non ſolum res, ſed etiam libertates fideicommiſſo relinqui poſſunt: & nedum ſeruis proprijs, ſed et alienis. Itē not. ꝙ quando relinquitur libertas ſeruo alieno per fideicōmiſſum, tenetur hæres relinquere & liberare ſi poteſt ſi aūt non pōt, non propterea extinguitur fideicōmiſſum, ſed differtur

ſertur in tempua quo redimi poſsit & libertas præſtari.
Sed dixerit aliquis, quare hoc caſu non præſtatur æſti-
matio, ex quo redimi non poteſt, ſicut præſtatur in
verſic. præceden ti? Reſpondeo q non præſtatur, quia
libertas eſt inæſtimabilis. l. Paulus. de fideicom. lib.
Secundo, quia præſtatio huius æſtimationis facta ſer-
uo nihil ſibi prodeſſe poſſet, apud ipſum enim non re-
maneret, ſed ſtatim momento euolaret ad dominum. l.
placet, de acquiren. hæredi. Not. q id quod differtur,
non auſertur. Reſpondet alter, ſed non interim datur
3 ideo alibi glo. dicit † ad præſens oua, cras pullis ſunt me
liora. l. cum hi. de tranſac. Alibi, non emo ſpem pretio.
4 Ex † §. qui autem. not. quod ſeruus per fideicommiſ-
ſum manumiſſus, efficitur libertus manumittentis: ſi di-
recto fuerit manumiſſus, libertus teſtatoris efficitur, &
eſt magni effectus, quia ſi libertus efficiatur hæredis, nõ
põt ipſum in ius vocare ſine venia, ad hoc vt fideicõ-
miſſum præſtet. Item tenetur ei operas præſtare. Item
partem ſuorum bonorum relinquere. infra de ſucceſſ.
lib. §. ſed noſtra. facit l. ſi non ſortem. §. libertus. ff. de con
di. indebi. l. ii quoque. l. ſed ſi hac. §. qui manumittitur. l.
ſi libertus. l. penul. ff. de in ius vocan. Item not. quod
libertas relinquitur directo, quando ab ipſo teſtatore ſu
c ſcipitur, non autem ab hærede[c]. Finaliter not. per quę
verba fideicommiſſaria libertas relinquatur. In glo.
d inutiliter[d] ibi, faciendo. Si quæratur, † an quis poſsit in
5 plus grauari, quam ad eum peruenerit diſtinguite, aut
fuit honoratus in quantitate, & in quantitate grauatus,
& tunc licet acceptauerit quantitatem ſibi relictam, nõ
tenetur tamen plus præſtare quam acceptauerit, vt hic,
& l. Labeo. C. de fideicommiſſ. Aliquando quis hono-
ratus fuit in ſpecie, & in alia ſpecie longe maiori graua-
tus, & tunc acceptando ſpeciem minorem, præſtare te-
netur ſpeciem maiorem in qua grauatus fuit: quia cum
inter ſpecies cadat affectio, illa minor quam aliquis
vult habere, habetur quo ad affectionem pro maiore.
l. plane. in fi. l. ij. §. ſi cui. de lega. i. Aliquando hono-
ratur in quantitate, & grauatur in ſpecie, & tunc quan
titatem acceptando tenetur præſtare ſpeciem: quia tunc
videtur minoris ſpeciem æſtimaſſe quam ſit quantitas
ſibi a teſtatore relicta. Eodem modo ſi fuerit in ſpecie
honoratus, & grauatus in quantitate longe maiori
quam valet ſpecies, ipſe tenetur ad pręſtationem quan-
titatis, quia ratione affectionis videtur plus æſtimaſſe
ſpeciem ſibi relictam, quam quantitatem à ſe præſtan-
dam, ita probatur in l. Imperator. §. i. de leg. ij. Hæc
vera ſunt regulariter: ſed fallit primo, quando id in quo
quis eſt grauatus, eſt æſtimabile, ſed grauamen inæſti-
mabile, quia tunc non tenetur ad grauamen. l. plane.
§. fin. de lega. i. Eodem modo econtra ſi emolumen-
tum eſt æſtimabile, ſed grauamen inæſtimabile, ad id
non tenetur. l. filiusfami. §. ſecundum vulgarem. de
6 lega. i. In ſi. not. † quod legatarius vel fideicommiſ-
ſarius grauatus præſtatione alicuius rei, non poteſt de-
trahere quartam per falcidiam. Idem tenuit gloſſ. in l. i.
in fin. C. commu. de lega. & Doct. ſequuntur, per l. lex
falcidiæ. ſi interuenerit. §. nonnunquam. ad l. falcid. Sua-
detur & ratione. Nam ideo permittitur detractio quar-
tæ falcidiæ, vt ex teſtamento adeatur hæreditas, ne lega-
ta pereant. ſupra ad legem falcidiam. in princip. Sed hęc
ratio ceſſat, vbi iam ab hærede inſtituto adita fuit hære-
ditas: ergo ceſſare debet ratio diſponendi vt falcidia lo-
cum habeat. l. illud ad legem Aquiliam. Non obſtat l.
allega. Paulus. quia ibi legatarius ſiue fideicommiſſa-
rius non detrahit quartam ex perſona ſua, ſed ex perſo
na hæredis inſtituti, vt ibi litera ſonat. In fin. gloſſ. in
verbo, libertas. ratio ſpecialitatis conſiſtit in fauore li-
bertatis, vt d. l. Paulus. In gloſſ. differtur. ibi, l. ſi vſuſ-
e fructus[e]. non obſtat hæc iura, quia loquuntur in caſi-
bus, in quibus tempora in integrum reſtitutioni ſtatu-
ta erant a lege: vnde ſi illis caſibus tempora excedan-
tur, actus corruit. Sed in noſtro caſu nulla tempora erãt
ſtatuta domino ad vendendum ſeruum proprium, vn-
de ſi emptio differatur, legatum non perimitur. In ſi.
7 De hoc brocardo, vtrum ſit inſpiciendum † quod eue-
nire poſsit, dixi ſupra de rerum diuiſione. §. illud quæſi-
tum. habetur in l. ſi idem. §. fin. ff. de iuriſdictio. omn. iu-
dic. in l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de verbo. obliga.
& dicatis vt ibi. Sed ſummaria concluſio ita ſe habet,
quod ſi quidem illud tale euenturum poteſt euenire ci-
uiliter, veriſimiliter & honeſte, tunc illud inſpicitur, vt
hic & dict. §. illud quæſitum eſt & d. l. ſi idem. §. fin. Se-
cus ſi euenire poteſt infortunatiuè: quia caſus aduerſa-
que fortuna hominum non eſt inſpicienda. dict. l. inter
ſtipulantem. §. ſacram. In fine gloſſ. in verbo, maxi-
a 8 me. Nota ex gloſſ. iuncta litera, quod † vbicunque in
lege vel ſtatuto vel alia quacunque conſtitutione ap-
ponitur verbum Maxime, intelligitur idem eſſe in ca-
ſu non expreſſo: nam quo ad iuris effectum denotat,
quod in eo non eſt tanta ratio diſponendi. & idem vo-
luit gloſſ. in l. illud. ff. ad legem Aquiliam. vbi aper-
te declarat. Idem voluit in c. ad abolendam. extra de
fil. presby. &c.

A D D I T I O N E S.

a Et ſic a contrario poſſet in tantum quis grauari, in quan
tum eſt honoratus, quod eſt falſum: quia imo debet habere
aliquid lucri. l. i. verſi. cum enim. C. commu. de leg. & ibi vi
de glo. in ver. aliquid: & ibidem Bar. & tex. in l. iii. §. Iulia-
nus. ff. de leg. iii. Item no. in verſi. hoc ſolum ibi, nam quod
amplius eſt, quod vtile per inutile non vitiatur: de quo bro
cardo habetur plene in l. i. §. ſi ſtipulanti. ff. de verbo. oblig.
quod maxime procedit in ſeparabilibus. l. ſancimus. §. ſi
quid autem. C. de don. & ad hoc facit l. ſi legatarius, in ver
bo, id tantum. ff. de leg. iii. & expreſsius l. Imperator. §. ſi
centum. ff. de leg. ii.

b Fallit in quinque caſibus in quibus poteſt quis grauari
in eo in quo non honoratur. Primo in quantitate legata
poſt tempus reſtituenda in qua venit reſtitutio pluris quã
quantitatis, ſcilicet intereſſe perceptum ex vſuris, ſed ex
alio lucro aduentitio, vt ex mercantia. l. Imperator. §. ſi
centum. de leg. ii. ſed cum hodie vſuræ ſint in totum pro-
hibitæ habetur tantum ratio honeſti lucri percepti ſecun-
dum formam. c. per veſtras. de don. inter vir. & vxo. Secun-
do fallit. quãdo legatarius grauatur in re propria alteri dã
da. quia videtur tantum rem ſuam æſtimare, & non plus. d.
§. ſi centum. Tertiò fallit quando legatur fundus teſtatoris,
quia grauatur in pecunia in tantum, quantum valet fundus
& fructus medio tempore percepti. l. filiusfa. §. apud Mar-
cellum. de leg. ii. Quartò fallit, quando legantur duę res al-
ternatiuę, quis poteſt grauari in quantum valet illa quę ma
ioris eſt æſtimationis, tamen eligat illam quæ eſt minoris,
quia hoc eſt ſine culpa, propter malam electionem, vt l. pla
ne. §. ſi cui. de leg. i. Quinto fallit, quando in plus grauatur
ex natura rei, quia quota pars hæreditatis ſibi relicta, eſt
exhauſta. vnde de ſuo ſoluit. d. l. Imperator. & ibi per gloſſ.
& Bart. hodie vero faceret per inuentarium. l. ſancimus.
C. de iure deliberan.

c Circa iſtum text. dum ante finem vult, quod ad hoc vt
ſeruus poſsit directo manumitti a teſtatore, requiritur
quod duobus temporibus ſit teſtatoris, ſcilicet tempore
conditi teſtamenti, & tempore mortis: dubito, licet nec ta-
ctum nec declaratum inueniam, quare etiam non requira-
tur quod ſi teſtatoris tẽpore quo aditur eius hęreditas, cũ
legatum libertatis etiam directe non cedat niſi adita hære
ditate. l. vnic. §. in nouiſsimo. C. de cad. tol. & ibi Bar. aſsi
gnat rationem quare non cedat prius. Puto quod ideo ſit,
præmittendo illud vulgatũ, qđ ſeruo alieno nõ põt directa
libertas pſtari vel relinqui. l. ſeruo tuo. C. de teſt. man. niſi
ergo eſſet ſeruus teſtatoris tpe quo facit teſtamentum, non
poſſet ſibi directo relinquere libertatem: quia ſic diceretur
ſeruo alieno relinquere. Sed ſi eſſet ſeruus ſuus tempo-
re quo fecit teſtamentum tantum non ſufficeret, quia poſ-
ſet

ſet alienare antequam moreretur, & ſic res deueniret ad eaſum a quo non poſſet incipere: & ſic quia non eſſet ſortita effectum, bene vitiatur. l. pluribus. §. & ſi placeat. cū ibi oo ff. de verbo. obligatio. Sed quando illi a duobus temporibus fuit teſtatoris, ſatis eſt: quia impoſsibile eſt quod poſt mortem efficiatur alienus ante aditam hæreditatem, non quidem ab hærede antequam adeat, & hoc eſt clarum nec etiā poſt aditionem, cum ipſo iure ſibi competat. Eſt bene verum quod ad hoc vt talis manumiſsio valeat & eum effectu, inſpicimus tempus aditionis, quo tempore dicitur cedere, vt ſupra dixi, & ſic quo ad eius validitatem effectualem: ſed quo ad hoc vt poſsit directo manumitti, dicendum eſt vt ſupra. Ad hoc autem quod quis poſsit relinquere alicui ſeruo libertatem directo, debet ille ſeruus duobus temporibus reperiri ſeruus eſſe teſtatoris, videlicet tempore teſtamenti, & tempore mortis, nec media tempora nocent, vt ſupra. & hoc legatum libertatis directe debet cedere ab adita hæreditate. C. de cadu. tol. l. vnic. §. in nouiſsimo. Et talis directa non poteſt dari niſi in teſtamento, ſi præſtatur in vltima voluntate, ſicut nec directa inſtitutio: ſed fideicommiſſaria poteſt dari in codicillis. l. libertates. de manumiſſ. teſta.

d Iſta glo. in glo. in verb. inutiliter. diuiditur in quinque partes. In prima allegat concordantes. In ſecunda opponit, & dupliciter ſoluit. In tertia opponit & ſoluit. In quarta idem facit. In quinta & vltima format quæſtionē.

e Ego non inuenio iſtam l. ſi vſufru. niſi ſit illa quæ incipit, vſufr. legatus. quæ hæc probat in principio a contrario ſenſu videlicet quando hæres non fuit in mora reſtituendi & ita videtur hanc allegationem intelligere Iaco. de Bel. hic, dum ſoluit, quod illud quod differtur non auffertur: dicit, ſcilicet in totum, vt hic, ſed bene auferatur quo ad interuſurium medii temporis. d. l. ſi vſuf. & ita ponit & refert Nicol. de Neap. in §. fi. infra tit. proxi.

TITVLVS XXV.

De codicillis.*

ADDITIO.

De his codicillis vide Bello. in rub. ſupra de teſta.

CONTINVATVR. *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt de teſtamentis, & de his quæ accedunt ad teſtamenta: verum quia eſt alia ſpecies vltimæ voluntatis, hoc eſt, codicillorum, qui breuius quædam ſcriptura appellatur, ideo de his tracturus intitulauit de codicillis* a.

ADDITIO.

a Et dicit Iſidorus lib. v. etymologiarum. c. xiiii. Codicillum veteres aiunt ab authore dictum, qui huius ſcripturæ genus inſtituit. Sed hoc eſt contra iſtum tex. qui dicit Lucium Lentulum pręterea codicillos introduxiſſe. Vnde ego puto codicillum ex eo dictum, q parua codex, ſiue parua ſcriptura ſit, vt dicit glo. rubricæ hic, quam gloſſ. legit iſte infra ſuper tex. & aliqui in tex. pro glo. i. in verbo, codicillorum. ſed melius ſe habet pro glo. rubricæ.

1 *Exemplis non eſt iudicandum.*
2 *Quare uſus codicillorum inuentus.*
3 *Codicilli differunt a teſtamento.*
4 *Rupto teſtamento generatione filii & ſi hæreditas ex teſtamento non adeatur, rumpuntur & codicilli.*
5 *Si teſtamentum non valet ut teſtamentum, valebit ut codicillus, ſi adiecta fuerit clauſula codicillaris.*
6 *Si teſtator dixerit, Volo hanc meam vltimam voluntate valere iure teſtamenti & codicillorum, & non poſſit valere ut teſtamentum, non valet ut codicillus.*
7 *An valeat hæreditas relicta in codicillis uerbis directis.*
8 *Relicta in codicillis petuntur utili actione ex teſtamento.*
9 *Quare quis poſſit decedere cum pluribus codicillis, non autem cum pluribus teſtamentis.*
10 *An quinque teſtes requirantur in codicillis ad ſolemnitatem, uel ad probationem.*
11 *An mulier poſſit eſſe teſtis in codicillis.*
12 *In teſtamento plures fraudes committi poſſunt.*

ANte Auguſti. Licet olim ante Auguſti tempora codicilli non eſſent in vſu hodie tamen in vſu ſunt & iure approbati: & in his iure fideicommiſſi relinqui poteſt hæreditas, ſiue conditi ſint ſine teſtamento, ſiue cum teſtamēto, ſiue ante, ſiue poſt hoc dicit. Not. i. ius codicillandi a D. Auguſto originem traxiſſe. Item no. nos debere iuſta principum iura imitari. quod dictum eſt contra l. nemo, C. de ſent.
1 vbi regulariter traditum reperitur † exemplis non eſſe iudicandum, ſed ſecundum leges quas principes ſtatuerunt. Licet igitur D. Auguſtus ex codicillis fideicommiſſa præſtiterat, tamen quia pro lege non ſtatuit, eius exemplum imitari nemo debuit: ad plura tamen & ex æquitate & ex honeſtate principes tenentur, ad quæ inferiores non obligantur. l. fina. alias penu. cum glo. ſua, de hære. inſtitu. Sed dicunt Doctor. † hoc ideo ita fuiſſe
2 ſtatutum propter tria. Primum, quia Do. Auguſtus ex codicillis fideicommiſſum pręſtitit, & filia Lentuli legata quæ non debuerat perſoluit. Secundum, quia deliberato conſilio Do. Auguſtus prudentes ſapientes conſuluit, ex quorum reſponſis ius codicillorum fuit approbatum, velut vtiliſsimum et neceſſarium. Tertio, quia & Labeo confecit codicillos: & ſic ius codicillorum nō ſolum exemplis, ſed legibus etiam in neceſsitatem deductum fuiſſe. Nota. in §. non autem non ſolum teſta-
a mento confecto codicillos confici poſſe,[a] ſed etiam nul-
b lo teſtamento condito. Item not.[b] non ſolum ante
c teſtamentum, ſed etiam poſt, codicillos poſſe confici,[c] licet poſteriori teſtamento non fuerint confirmati, dūmodo per poſterius teſtamentum non fuerit eis deroga-
d tum.[d] Ex §. codicillis. not. hæreditatem codicillis nec
e dari,[e] nec adimi directo poſſe, nec exhęredationem fie-
f ri, nec ſubſtitutionem directo: ſi tamen[f] non directo,
g ſed per fideicommiſſum fiat, valet vtrunque.[g] Not. plures codicillos fieri poſſe. Not. codicillos nullam ſolennitatem iuris deſiderare: aliquam tamen deſiderat, de qua videbitur in gloſſ. fina. In gloſſ. codicillarem,
3 ibi, nauem. † Differunt ergo codicilli a teſtamento non genere, quia vtrunque vltima voluntas appellatur,[a] ſed differunt mediocritate rei, quemadmodum ſcapha non differt a naui genere, ſed magnitudine, cum & ipſa nauis appelletur: ita codicilli. l. fina. de fun. inſtru. inſtrumentoque lega. In fin. huic concordat. l. generali. C. de epiſcop. aud. l. ſi. in fin. C. de caducis tollendis.
4 In gloſſ. confirmatis, id eſt, ſine initio. † Ex his duobus caſibus rupto teſtamento generatione filij, rumpuntur & codicilli. l. i. C. de codic. Idem ſi ex teſtamento non adeatur hæreditas. l. ſi quis cum nullum. §. fina. ff. eod. Nam cum his duobus caſibus habeant codicilli dependentiam a teſtamento, palam eſt quia principale, hoc eſt, teſtamentum corruit, certe non valeret dependens, hoc eſt, codicillus. l. quod per manus, ff. eod. Sed dixerit aliquis, videtur quod ſi teſtamentum ſit nullum prætermiſſione filij, quod pręterea codicilli in eo confirmati non corruunt, imo vltima voluntas incipiat a codicillis. l. iij. §. fina. ff. de libe. & poſthumis. Sol. dicunt doct. aut teſtamentum eſt nullum pręteritione filij iam nati, & tunc non corruunt codicilli in eo confirmati: ita loquitur. l. iij. §. fin. alias autem teſtamentum rumpitur agnatione filij nondum nati tempore teſtamenti, et tunc corruunt quoque codicilli. ita loquuntur iura ſupra alleg. Ratio differentiæ, nam quando teſtator pręterit filium iam natum, fuit teſtamentum ab initio nullum

lum: & propterea codicilli ab eo veluti ab non ente nũ
quam dependentiam habuerunt: ſecundum igitur illud
non conſiſtũt, ſed eſſentiam capiunt de ſe. Sed quando
prætenitus eſt filius nondum natus, teſtamentum ab
initio tenuit, & codicilli ab eo dependentiam capiunt.
Si igitur poſtea teſtamentum rumpatur natiuitate
poſthumi, corruunt codicilli habentes dependentiam
ab eo, hæc ratio probatur in d. l. iij. §. fin. iuncta l. &
ſub conditione. de iniuſto rupioque teſtamen. Ibi,
5 niſi ille. Not. igitur ex glo. ꝙ † quando in teſtamento
eſt adiecta clauſula codicillaris, ſi teſtamentum non te-
h net vt teſtamentum, tenebit tamen vt codicillis[h] quod
verum limitauit Bald. in l. hæredes palam. §. fina. ff.
de teſtament. niſi teſtamentum corruat mutatione vo-
luntatis, quia penituiſſet illum feciſſe teſtamentum,
hoc caſu non valeret vt codicillus. Sed hic dubitaue-
6 runt maiores noſtri. Pone quod † teſtator dicat in te-
ſtamento hoc modo, volo hanc meam voluntatem
valere iure teſtamenti & codicillorum: non valet iure
teſtamenti, an valeat vt codicillus? Videtur quod non,
propter repugnantiam regulæ iuris, Vbi repugnantia.
Gloſſ. tamen in l. fina. C. eodem. dicit hanc clauſu-
lam valere & tenere, quia illa dictio Et, debet reſolui
in diſiunctiuam, vel iure teſtamenti, & pro vel codi-
cillorum, vt repugnantia euitetur, & actus ſuſtinea-
tur. argumen. lege in l. ſi vero fundi. ff. de vſufruct.
lega. & in l. ſępe. de verbo. ſignifia. ibi, non idcirco.
Et hoc caſu iſti codicilli non rumpũtur natiuitate poſt-
humi, quia non habet neceſſe teſtator in codicillis inſti-
tuere filium. l. ab inteſtato. ff. eodem titulo. In fine
gloſſ. confirmetur. Hæc vltima approbatur. In glo.
codicillis, nota, quod licet hæreditas directo relinqui nõ
poſsit in codicillis, poteſt tamen per fideicommiſſum
7 relinqui. Sed dubitarunt docto. † quid ſi hæreditas in
codicillis iure directo fuerit relicta? vt quia teſtator di-
xerit in codicillis, inſtituo Sempronium hæredem: hæc
enim ſunt verba directa: an valebit inſtitutio? Dixe-
runt Docto. quod ſic: quia licet non valeat vt directa,
valebit vt fideicommiſſaria, quia inſtituti in teſtamen-
to, vel venientes ab inteſtato, tenebuntur inſtituto in
codicillis reſtituere hæreditatem, ſed tamen poterunt
quartam retinere, allegant Doctores. l. cum quis dece-
dens. §. Setam. de legat. iij. allegant l. Sceuola. ad Treb.
Sed Chriſtopho. & Fulg. damnarunt ſententiam Do-
cto. dicentes quod huiuſmodi inſtitutio facta directo in
codicillis, non valet vt directa, ſed vt obliqua. Mouen-
tur ipſi primo per iſtum text. in verbo, directam. Se-
cundo mouentur per l. hæreditatem, per l. non idcirco.
C. eodem. a contrario ſenſu. Mouebar aliquando pro
ipſis: nam quando actus fit contra interdictum legis,
nullo modo valet nec tenet. l. cum lex. de fideiuſſ. l. non
dubium. C. de leg. ſed lex interdicit ne hæreditates in co-
dicillis directo relinquantur. l. illud. ff. de condi. inſti. er-
go hæreditas directo in ipſis relicta nullo modo vale-
bit. Ad l. Sceuola. ad Trebellianſ. ipſi reſpondent, ꝙ
ibi illa directa ſubſtitutio trahitur ad fideicommiſſum
fauore pupilli, vnde in contrarium eſt ius commune. l.
quod vero contra, ff. de legibus. Ego teneo commu-
nem ſententiam, per dictam l. Sceuola. Nec placet ꝙ
ipſi dicunt eſſe ſpeciale ibi fauore pupilli: quia quod di-
recta ſubſtitutio efficiatur obliqua, non concernit fauo-
rem pupilli, quia per fideicommiſſariam ſubſtitutio-
nem non ſucceditur pupillo, ſed teſtatori. l. cohæredi.
§. cum filiæ de vulgari & pupillari. Illa igitur benigni-
tas de qua fit mentio in illa l. non fundatur in fauore pu-
pilli, ſed fundatur in ſuſtinenda voluntate defuncti, quæ
inſpectis iuris communis regulis non poterat valere,
eo quia in codicillis ſubſtitutio verbis directis erat fa-
cta: ſed tamen ex quadam benignitate, vt voluntas
teſtatoris eo modo ſeruetur quo fieri poſsit, illa directa
ſubſtitutio efficitur fideicommiſſaria. Non obſtat hęc
litera, quia fateor quod hæreditas directo in codicillis
relinqui non poteſt vt directo debeatur, ex quadam ta-
men benignitate per fideicommiſſum bene præſtatur.
Non obſtat quod lex interdicat: quia interdicit vt di-
recto relinqui poſsit, & vt directo præſtetur, non au-
tem vt per fideicommiſſum debeatur. Non obſtat l.
hæreditatem. cum ſimilibus, quia quod hæ legis vtan-
tur illis verbis præcariis, denotant frequentiam actus fre
quenter enim codicillantes vtuntur verbis obliquis,
non directis. Præterea poteſt ibi reſponderi, quod ar-
gumen. non eſt ſumendum a contrario ſenſu, propter
prauum intellectum. l. cum patre. de conditionibus in-
ſertis. l. conuenticulam. C. de epiſcopis & clericis. Nam
vt alias dixi, argumen. a contrario ſenſu non eſt neceſ-
ſarium & probabile cum ſumitur a contrario ſenſu cõ-
ditionis, vel a contrario ſenſu ſpecialitatis. l. i. §. qui man
datam. ff. de officio eius. l. quod vero contra. de legi-
bus. Si vero ſumitur a contrario ſenſu rationis vel
cauſę, dicitur probabile, ſed non neceſſarium. l. adi-
gere. §. quamuis. de iure patronat. Si vero ſumatur a
contrario ſenſu terminorum, nec eſt probabile nec eſt
neceſſarium quando in terminis diuerſis eſſet eadem
ratio diſponendi, & alias reſultaret prauus intellectus.
dict. l. conuenticulam. In fin. gl. in verbo, relinquun-
8 tur. not. quod † relicta in codicillis, vtili actione ex te-
ſtamento petuntur. Idem voluit gloſſ. in l. final. C. eo-
dem. & communiter approbatur. In fine gloſſ. in
verbo, adiicere. Hæc vltima approbatur. In fine
gloſſ. in verbo, codicillos. Sed quę eſt ratio differen-
9 tię, † quare quis cum pluribus codicillis decedere poſsit,
non autem cum pluribus teſtamentis? Reſpondent
Docto. quod teſtamentum eſt quędam diſpoſitio, in
qua ſtatuitur vniuerſaliter de bonis omnibus teſtato-
ris, vnde circa eadem bona non poſſunt plures diſpoſi-
tiones cadere: ergo vltima valebit. §. poſteriore. ſu-
pra quibus modis teſtamen. infir. Sed codicillus eſt
quędam diſpoſitio in quo de certa parte bonorum po-
teſt diſponi, vnde nimirum ſi plures confici poſſunt, vt
omnibus prouideatur. In fine gloſſ. final. not. quod
quinque teſtes requiſiti in codicillis, intelliguntur re-
quiſiti pro ſolennitate codicillorum. Gloſſ. in rubrica.
ff. eodem. dicit, quod imo intelliguntur requiſiti ad ſo-
lam probationem: pro qua ſententia allegatur hęc li-
tera, ibi, nullam iuris ſolennitatem deſiderant. Sed vos
10 pro concordia dicite, † aut codicilli conficiuntur ſine
ſcriptura, & tunc quinque teſtes ſolum intelliguntur
adhibiti ad probationem actus: ita loquitur illa gloſſ.
i. Aut codicilli perficiuntur cum ſcriptura, tunc illi quin-
que teſtes intelliguntur adhibiti ad ſolennitatem actus:
11 ita loquitur hic. Sed dubitatur, † an mulier poſsit eſ-
ſe teſtis in codicillis. Videtur quod non, quia non po-
teſt eſſe teſtis in teſtamento. l. qui teſtamento mulier.
ff. de teſt. ergo nec in codicillis, cum ad ſimilitudinem
ſint inuenti. l. ij. §. i. ff. eodem. Contrarium determi-
nat gloſſ. in l. finali. C. eodem titulo. & illam commu-
niter ſequuntur Docto. freti ratione tali. Nam edictum
de teſtibus eſt prohibitiuum certarum perſonarum &
caſuum, ergo regulariter permiſſorum. l. i. ff. de te-
ſtamen. iuncta l. necnon. §. quod ets. ex quibus cau-
ſis maior. Cum ergo mulier in ſolo caſu teſtamenti
ſit prohibita teſtis eſſe, intelligetur in alio caſu per-
miſſa. Non obſtat quod prohibetur in teſtamento:
quia reſpondetur, quod ideo prohibetur, quia in te-
ſtamento tractatur de maiori præiudicio, quia de
12 omnibus bonis diſponitur, † & in eo plures frau-
des committi poſſunt, argumento in lege finali. C.
de fideicommiſſ.

ADDITIONES.

a Adde quod codicilli fiunt altero de quatuor modis: duobus ſcilicet, aut ante teſtamentum. aut poſt, vt hic, quo caſu ſemper intelliguntur in ipſo teſtamento confirmati, niſi ſint contrarii teſtament. l. iii. C. eodem. Alio & tertio modo fiunt per clauſulam codicillarem appoſitam in teſtamento, ſi non valet iure teſtamenti, valet iure codicillorum, & tunc confirmatur codicillus in ſubſidium, vt valeat ita demum, ſi non poteſt valere teſtamentum: de quo infra. Quarto modo fiunt nullo condito teſtamento, & tunc requiritur confirmatio per aditionem venientium ab inteſtato. l. ii. de fideicommiſſ. lib. vbi per doct.

b Quæritur hic circa materiam codicillorum, quam ponit Bart. in l. i. ff. eodem. nunquid clauſula codicillaria appoſita in teſtamento. vt ſi non valet iure teſtamenti &c. habeat effectum quando ponitur in teſtamento non ſolenni, puta, in quo nō ſunt rogati teſtes, vel alia ſolennitas deficit. Reſpódeo qđ ſic, vt vult tex. & gl. in l. codicillus. § fi. de leg. ii. Secus ſi teſtamentum eſſet imperfectum ratione voluntatis teſtatoris, quia non potuiſſet complere ſuam voluntatem propter aliquem defectum. l. ſi ita qui. de teſtamen. Secus etiam quando eſt imperfectum ratione ſolennitatis, quia tunc operatur. l. fina. C. eodem. Quid autem ſi teſtamentum eſt imperfectum ratione præteritionis, quia filius ſit præteritus, an hæc clauſula operetur quod valeat iure codicillorum? Hic ſunt opiniones. Communis eſt opinio quod ſic, vt tenet Barto. in authenti. ex cauſa. C. de lib. præte. & intellige de filio iam nato præterito, in quo teſtamentum nunquam valuit. Si autem poſthumus ſit præteritus, tunc ſi clauſula eſt appoſita per verbum præſentis temporis tantum, vt quia dixi, ſi non valet iure teſtamenti, &c. tunc non operatur, ſi poſthumus naſcatur & rumpat teſtamentum, quia tempore confecti teſtamenti teſtamentum valuit, nec prædicta verba præſentis temporis comprehendunt futurum. l. ſi a colono. de verbor. oblig. Si autem clauſula apponatur per verba præſentis temporis & futuri, habent tractum retro ad teſtamentum. d. l. ſi a colono. & hoc inſcienter prætereunte poſthumum. Secus ſi ignoranter, quia non credebat vxorem prægnátem, quod in dubio præſumitur l. ſi cum vel in ventu. de teſtaméto militis. & Bar. in l. i. ſupra alleg.

c Vide Bellonum in d. rubr. ſupra de teſta.

d Not. vltimo, quod licet quis non poſsit facere plura teſtamenta valida, imo vltimum rumpit primum, vt §. i. ſupra quibus modis teſtamen. infir. licet de eodem poſsint fieri plures copiæ authenticæ, vt ſupra de teſtamentis. tamen poteſt quis facere plures codicillos validos, vt hic.

e Not. rationem quare hæreditas non poteſt adimi in codicillis: & iſta eſt, quod ex teſtamento efficitur quis hæres directo, ex codicillis non directo, vnde cum maior ſolennitas fuerit adhibita in datis cohæredibus, non minor adhiberi debet in ademptione. Sed contrarium, quòd etiam ex teſtamento minus ſolenni tollitur magis ſolenne. l. ſancimus. & l. hac conſultiſsima. §. pen. ſupra de teſtamen. ergo, &c. Solu. Ratio illa eſt, quia inſtitutio eſt caput teſtamenti. l. proxime. ff. de his que in teſta. delen. vnde ſi ſit teſtamentum, quia in eo adaptatur inſtitutio, etiam ſi ſit ſolenne, ideo ademptio adaptabitur: quod ſecus eſt in codicillis, arg. l. non codicillum, eo. tit.

f Ex hoc caſu hæres habet electionem, an velit adire ex teſtamento vel ex codicil. & ſic ab inteſtato. l. fi. C. eodem. Si tamen hæres eligit vnam viam, non poteſt redire ad aliam. dict. l. fina.

g Quid autem ſi dicatur, quod ſi non valet iure teſtamenti, valeat ſaltem iure codicillorum, an hoc caſu hæres habeat electionem adeundi ex teſtamento, vel ab inteſtato, virtute codicillorum? Dic quod non, quia dictio Saltem, importat quoddam vltimum refugium, vt l. i. C. de emenda. propin. Quid autem ſi dixiſſet hoc modo, ſic non valet iure teſtamenti, valeat vel iure codicillorum, an poterit hoc caſu? Dic quod non, ſicut nec in præcedenti: quia dictio Vel, appoſita poſt verbum, ponitur pro ſaltem, vt not. ſupra de inutil. ſtipula. in principio, vide per Bartolum in l. i. de iure codicil. Quæritur etiam, quid ſi teſtator dixerit, Si non valebit iure teſtamenti, &c. Et ſic loquitur per verbum præteriti temporis imperfecti ſubiunctiui, quod poteſt trahi ad futurum. Item poteſt eſſe præſens optatiui, & ſic non trahetur ad futurum. In quo igitur intelligemus? Dic, in præterito ſubiunctiui, vt referatur etiam ad futurum, quando ad præſens referri non poteſt, vt l. cum ſtipulamur. de verborum obligatio. Quid autem ſi teſtator dixit, ſi non valet iure teſtamenti, valeat tamen eo iure quo melius valere poteſt, an tunc teſtamenta valeant, ſed poſtea rumpantur? quia dicta clauſula operetur circa futurum tempus, licet apponatur verbo præſentis temporis. Et videtur quod trahatur ad futurum, propter verbum Poteſt, quod eſt exceſsiuum, in tantum, quod licet ſit præſentis temporis, trahatur tamen ad futurum. l. ſi ita quis. de legatis ſecundo. Sed quid ſi verbum Poteſt, in dicta clauſula adiiciatur in conditione, hoc modo, ſi non poteſt valere vt teſtamentum, &c. Dic idem dict. l. ſi ita. Sed ſi non apponatur in vim conditionis, ſed in fine clauſulæ, puta, ſi non valet iure teſtamenti, valeat eo iure quo melius valere poteſt: tunc non trahitur ad tempus futurum: de quo plene per Bart. in l. ſi ita. ff. de auro & argento lega. Debent ergo notarii apponere in clauſula, ſi non valet uel ualebit, &c. Et hoc modo ſaluantur omnia. Vltimo quæro, ſi teſtator in fine vltimæ ſuæ uoluntatis dicat, ſi non ualet omni iure, &c. & in hac voluntate facta eſt forte hæredis inſtitutio, & exhæredatio, & tutoris datio, quæ non poſſunt fieri niſi in teſtamento, & etiam eſt ſufficiens ad teſtamentum, an valebit vt teſtamentum? Dic quòd non, quia hæc clauſula refertur ad ea quæ ſunt parum vel minoris authoritatis, non quæ ſunt maioris, ut in Cle. ii. de proc. Multa alia no. Bar. de hac clauſula in l. i. ff. eo. & per Cyn. in l. fin. C. eod. & in Spec. de inſtru. edic §. compendioſe. uer. item uide.

e Vide Bellon. in d. rub. ſupra de teſt.

h Et legata præſtabuntur Bellonus. conſilio liiii. numero xvi. cum ſequen.

SECVNDI LIBRI FINIS.

CHRISTOPHORI PORTII IN TERTIVM LIBRVM INSTITVTIONVM.

TITVLVS I.

De hæreditatib. quæ ab inteſt. deferũtur.

1 Continuatio rubricæ.
2 Rubrica aliquando eſt generalior nigro.

1 *CONTINVATVR † Hoc ordine ad præcedentes: Supra uiſum eſt de hæreditatibus quæ ex teſtamẽto deferuntur: uerum quia ſunt & alia quæ ab inteſtato deferuntur, ideo intitulauit de hæreditatibus quæ ab inteſtato defe-*
2 *runtur. Ex gloſſ. rubricæ not. † rubricam interdum eſſe generaliorem ipſo nigro: quod ideo procedit, quia etſi nigrum de una tantum ſpecie rubricæ loquatur plures tamẽ titulos rubrum complectitur. Similiter uidemus. C. de rebus cred. & iureiur. ubi rub. eſt generalior ipſo nigro, cum ſolum Imperator in ipſo titulo materiam iuramentorum proſequatur.*

1 Quot modis quis inteſtatus appellari poſſit.
2 Qui appellentur & dicantur ſui hæredes.
3 Vt nati ex concubina per ſubſequens matrimonium legitimi fiant, duo requiruntur.
4 Naturales liberi non poſſunt portare inſignia parentelæ, niſi cum quodam ſigno, ut ibi dicitur.
5 Sui efficiuntur hæredes etiam ignorantes.
6 Ex quibus cauſis quæritur ignoranti, ex iiſdem quæritur abſenti.
7 Dictio, Interdum, denotat regulam eſſe in contrarium.
8 De iure duellum eſt permiſſum.
9 Quæ requirantur ut duellum per principem concedatur.
10 Qui proprie dicatur inteſtatus.
11 Pupillus proprie non dicitur decedere inteſtatus.
12 Dos non requiritur ad ſubſtantiam matrimonii.
13 Non licet expellere uxorem non aptam proli procreandæ.
14 Iure poſtliminii duo operatur.
15 Quis proprie dicatur poſthumus.
16 Filii in poteſtate iure prætorio, non ciuili, poſſunt abſtinere ab hæreditate patris.
17 An pœna non exacta defuncto tranſeat in hæredem.

INteſtatus. Diuiditur in duas. In prima declarat, quis dicatur decedere inteſtatus. In ſecunda tractat, quo ordine bona inteſtatorum deferãtur. Secunda ibi, inteſtatorum autẽ hæreditates. No.
1 primo, † quem appellari inteſtatum altero de quinq; modis. Primus, ſi nullum condidit teſtamentum. Secundus ſi condidit, ſed non ſolenne. Tertius, ſi condidit ſolenniter, ſed poſtea arrogatione vel agnatione poſthumi rumpatur. Quartus, ſi ſolenniter conditum, capitis diminutione irritum factum fuerit. Quintus, ſi nullus ex teſtamento adierit hæreditatem. Adijcit glo. duos. Primus ſi teſtamentum per querelam reſcindatur, Secundus, ſi per contra tab. rumpatur.

Sed iſti duo clauduntur ſub hac litera, in verbo, ruptũ.
Item not. ꝙ in ſucceſsione ab inteſtato primum locum
a vendicant ſui[a] ex lege xij. tab. vocati. † Sui autem ap-
2 pellantur, qui in poteſtate morientium tempore mor-
tis perſtiterunt, ſiue ſint progeniti ex corpore teſtatoris,
ſiue non: vt nepos, pronepos, & ſimiles. Item not. ꝙ
non ſolum legitimi & naturales liberi vel legitimi tan-
tum poſſunt ſui appellari, verumetiã naturales: quod
videtur ſatis tolerabile, propterea quod ſuitas eſt pro-
uenta ex quadam naturali æquitate & ſanguinis. con-
iunctione. l. cum ratio de bonis dam. quæ coniunctio
ſanguinis ceſſat in adoptiuo. Sed poſſetis reſpondere,
quod imo ſuitas eſt inuenta de iure ciuili. Patet, quia ſo
• lum exiſtentes in patria poteſtate ſunt ſui: • patria autẽ
poteſtas eſt de iure ciuili. l. nam & ciuium. ff. de his qui
ſunt ſui vel ali. iu. Non obſt. l. cum ratio, quia reſponde
tur quod ſuitas eſt inuenta iure ciuili ſuadente tamẽ ſan
guinis coniunctione in liberis legitimis & naturalibus.
In adoptiuis autem eſt inuenta iure ciuili, ſuadẽte qua-
dam humanitate, ſimile dicitur in gloſ. l. pronũciatio. §.
familiæ. de verb. ſigni. Eſt tamen differentia inter legi-
timos & naturales, & legitimos tantum: quia priores
emancipati vocantur ad hæreditatem parentum iure
prætorio, poſteriores vero non §. minus. infra eod. l. i. §.
ſuos. ff. de ſuis & leg. Item not. ꝙ nõ ſolum legitime
nati, ſui appellantur, & ad hæreditatem parentum inte
ſtatorum vocantur, verumetiam ex poſtfacto legiti-
mati, vel per dationem curiæ, vel per matrimoniũ po-
3 ſtea cum concubina contractum. Item no. ꝙ † ad hoc
vt ex concubina per conſequens matrimonium effi-
ciãtur legitimi requiruntur duo: primum, nuptialia in-
ſtrumenta, ſecundum, quod talis fuerit concubina, cum
qua iure communi ab initio matrimonium potuiſſet
contrahi, vt l. cum quis. C. de natu. lib. c. i. c. tanta. extra
qui fil. ſint legi. Ex quo dicunt doc. in l. libera. C. de ſuis
& legi. quod illi de Petramala non iure expulſi fuerũt
de ciuitate propria: quia licet manaſſet edictum quod
omnes deberent de Petramala expelli, tamen quia illi
fuerunt nati ex concubina cum qua non potuiſſet ab
initio iure communi contrahi matrimoniũ, ſed ex poſt
facto diſpenſatione apoſtolica fuit contractum, non di-
cuntur effecti legitimi, nec poſſunt appellari nobiles de
Petramala. Nam, vt inquit Azo in ſumma. C. de verb.
4 ſigni. † naturales tantum liberi nõ poſſunt appellari de
b parentela, nec poſſunt portare inſignia[b] parentelæ, niſi
cum quodã ſigno, videlicet baculo ſuper inſignijs, de-
notante inſignia læſa naturalitate. Et eſt ratio prædi-
ctorũ, quia due ſingularitates concurrere non poſſunt,
l. i. C. de dot. promiſ. l. cum poſt. §. gener. ff. de iure dot.
quę hic concurrerent. Prima, quod matrimonium di-
ſpenſatur contra regulas iuris communis. Secũda, quod
matrimonium nunc contractum, fingeretur ab initio
contractum. Item not. quod ad hoc, vt nepotes effi-
ciãtur ſui hæredes auo inteſtato, eſt opus vt eorum pa-
ter viuo auo eius poteſtatem exierit, vel emancipatio-
c ne,[c] vel mortalitate, vel alia ex cauſa. Item not. quod
non ſolum iam nati, verumetiam poſthumi dicũtur ſui
parentibus inteſtatis. Nam cum de eorum commodo
tractetur, pro natis habentur. l. qui in vtero. ff. de ſtatu
5 homi. Item not. † quod iſti ſui efficiuntur hęredes &
ignorantes: nec in pupillis eſt opus authoritate tutorũ,
nec in adultis authoritate curatorum, quod facit in arg.

ſecundum

ſecundum Bald. in l. cum pater. §. ſurdo. de legat. ij.
vt per reſcriptum principis intelligatur delata iuriſdi-
ctio ignoranti: ſi tamen delegatus ſecundum hoc iudi-
cauerit, ſententia erit nulla. c. cum in iure peritus. ex-
tra de offic. deleg. cum in eorum ſententiis primo di-
cunt. Viſis literis delegationis nobis factæ, & poteſta-
tis nobis attributæ: ne ignorantia delegationis vn-
6 quam poſſit allegari. Item not. regulam, q̃ † ex qui-
bus cauſis acquiritur ignoráti ex iiſdẽ acquiritur abſen-
ti, & furioſo, concordat l. ſi furioſo. de act. & oblig. l. ſi a
furioſo. ff. ſi certum petatur. Item not. in verſicu. in-
terdum. euenire aliquando vt licet quis tempore mor-
tis parentis non fuerit in poteſtate, tamen ſuus hæres ef-
ficiatur: vt ſi captus viuo parente, poſt eius mortem
reuertatur in patriam poteſtatem. Ratio, quia licet ve-
re tempore mortis non eſſet in poteſtate parentis, ſed
in poteſtate hoſtium, fictione poſtliminij fingitur fuiſ-
ſe in poteſtate, cum & fingatur ſemper fuiſſe in ciuita-
te, & nunquam captus extitiſſe. vidiſtis ſupra in §. ſi
ab hoſtibus. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſolui-
7 tur. Item colligitis, quod † dictio Interdum, eſt di-
ctio exceptiua, interdum inſinuans regulam eſſe in
contrarium. concordat l. interdum. de condictione in-
debiti. Item no. caſum in quo quis licet non fuerit tẽ-
pore mortis in parentis eius poteſtate, ſuus tamen hæ-
res in effectu efficitur. Not. poſt mortem defuncti
eius famam damnari poſſe. Not. pœnam criminis
d duellionis [d] tranſire in hæredem etiam lite non conte-
e ſtata [e]. Ex quibus etiam not. quod † de iure duellum
8 eſt permiſſum. concor. l. qua actione. §. ſi quis in collu-
ctatione ad legem Aquil. cum multis quæ allegat hæc
gloſſ. in verbo, duellionis. Dixit tamen not. Bald. in
l. eum. §. fina. de legat. ij. ſe audiuiſſe ab Imperatore,
quod licet duellum ſit de iure permiſſum, tamen opor-
tet iſta præcedere, antequam ab aliquo principum con-
9 cedatur. † Primo, quod ille contra quem petitur duel-
lum, fuerit accuſatus quod molitus eſt aliquid in prin-
cipem vel rempublicã. Secundo requiritur quod de tali
crimine ſit diffamatus & ſuſpectus. Item quod nõ poſ-
ſit aliter per accuſatorem probari niſi armata manu.
Item quod iſte petens duellum non elegerit viam ſtre-
pitus iudiciorum, ſed viam ſtrepitus armorum: alias
videretur renunciaſſe duello. Itẽ quod iſte petens duel-
lum ſit maior vel par accuſato: minori enim hoc non
liceret, quia non licet inferiori aſcendere. Vnde ar-
miger non poſſet prouocare militem aut baronem ad
duellum. Idem eſſet in quocunque crimine in quo cau-
ſa ſtatus ageretur: ſecus ſi ageretur cauſa bonorum,
dummodo prædicta concurrerent: de quo per Bald. in
l. ſupra alleg. In fi. glo. in verbo, inteſtatus. colligitis,
10 quod † ille proprie appellatur inteſtatus, qui proprie
potuit facere teſtamentum & noluit. Ille autem qui fe-
cit teſtamentum, quia non potuit, non appellatur pro-
prie inteſtatus, ſed bene appellatur inteſtabilis: quia iſta
nomina verbalia abnegatiua in tus deſinentia, abne-
gant actum, & non potentiam: in bilis deſinentia, abne-
gant vtrunque, vt not. Bald. in l. ab inteſtato. ff. de iure
codicil. habetur in l. cum antiquioribus. C. de iure delib.
Ex quo dixit Bart. ſi ſtatuto caueatur, quod ſi filius in-
teſtatus moriatur, mater ab hæreditate excludatur, &
agnati vſq; ad quintum gradum admittãtur: quod pu-
11 pillo moriente mater non excludetur, † quia pupillus
non proprie dicitur decedere inteſtatus: vnde verba ſta
tuti quę proprię debent intelligi, non verificãtur: de quo
per eum in l. i. in prin. de ſuis & legit. per Bald. in d. l. in-
teſtati. & dixi ſupra de legiti. patron. tutel. In glo. ru-
f ptum. dicite vt ſupra dixi in titulo i. [f] In fine gloſſæ in
verbo, curtis. not. quod illi qui vadunt vltra mare vi-
ſum ſanctum ſepulchrum, habent remiſſionem pecca-
torum, quod verum intelligite vt ſentit Bald. niſi præ-
textu huius veniæ plura peccata committerent. argum.
in l. cum ita. §. i. de leg. ij. Ideo ſi teſtator relinquat vxo-
ri cameram fultam, non debet vxor habere ea quæ prę
textu legati portauerit ante mortem in cameram mari-
ti. Eodem modo ſi princeps conceſſerit alicui quod poſ
ſit bladum ſuum portare extra ciuitatem, non poterit
portare illud quod emit hoc prætextu. In fine gloſſ.
in verbo, inſtrumenta. Hæc opin. communiter appro-
batur hic & in §. fi. ſupra de nup. Ratio, quia hęc ſolenni
12 tas tradita, q̃ † inſtrumentum interueniat, & dos cõſti-
tuatur, non eſt requiſita ad ſubſtantiam matrimonij cõ
trahendi, ſed eſt requiſita ad legitimationẽ filiorũ prius
natorum: vnde ſine hac ſolennitate matrimonium te-
net: ſed filij prius nati non legitimantur, naſcentes vero
poſtea iure communi legitimi naſcuntur. Cætera dici-
te vt dixi in §. fi. ſupra de nup. In fi. glo. præſtiterunt,
nota, licere expellere concubinã quæ non eſt apta pro-
13 li: † non tamen licet expellere vxorem quæ non parit,
quia quos Deus coniunxit homo non ſeparet. c. debi-
tum. extra de biga. Item colligitis, quod quidam acci-
piunt cõcubinam vt experiantur an apta ſit proli, alio-
quin illam repellant. Sed tamen non poteſt matrimo-
nium contrahi cum aliqua ſub conditione, ſi proli apta
fuerit: vel ſub illa, ſi generationem prolis euitauerit. c.
fin. extra de condi. appo. In fin. gloſſ. in verbo, deſe-
rit. Ratio huius caſus eſt, quia nepos ex filio præmor-
tuo licet de rigoroſitate ſit remotior vno gradu ipſo
patruo, de æquitate ſubintrat gradum patris, & dici-
tur in vno eodemque gradu cum patruo, vt dicam in
§. cum filius. In fin. glo. in ver. emancipatione. Ratio
14 differentiæ, quia † ius poſtliminij duo operatur. Pri-
mum, quia retinet iura in ſuſpenſo. Aliud, quia fingit
retro. Vnde ius patriæ poteſtatis in filio captiuo reten-
tum fuit in ſuſpenſo, quo pendente non potuit filius ſub
intrare primum gradum ſuitatis: & ideo filio reuerſo
facile fingitur ipſum ſemper fuiſſe in ciuitate & pote-
ſtate, nec vnquam captum extitiſſe, cum non poſſit
dici hanc fictionem fieri poſſe in præiudicium nepotis,
cum illis ius aliquod nunquam fuerit quæſitum. faciunt
quæ habentur in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de
lib. & poſthu. in l. ſi quis filio exhæredato. §. i. de in-
iuſto rupto. & in c. quia diligentia. extra de electio.
15 In fine gloſſ. poſthumus. not. † illum appellari pro-
prie poſthumum, qui naſcitur poſt mortem teſtatoris
improprie vero appellari qui naſcitur poſt teſtamentũ
ante mortem teſtatoris: & ideo talis non comprehende
retur in ſtatuto quod loquitur de poſthumo, iuxta ea
quæ habentur in l. omnes populi. de iuſtit. & iure. In
fine gloſſ. in verbo. ignorantes. colligitis duo. Primum,
16 quod † licet filij in poteſtate ſint hæredes ignorantes &
inuiti ſtatim, quod iure prætorio poſſunt abſtinere, nec
tamen remanent quin iure ciuili ſtatim ſint hæredes.
Sed contra primum oppo. & primo videtur quod iu-
re ciuili poſſunt abſtinere, & oppo. de l. cum antiquio-
ribus. C. de iure deliberan. vbi Paulus Iureconſultus
videtur permiſiſſe filio in poteſtate ius abſtinendi, ergo
poteſtas abſtinendi eſt de iure ciuili. Solutio. Dic quod
in virtute propria iuris ciuilis non permittitur facultas
abſtinendi ſuo. ſed permittitur in virtute iuris præto
rij poſtea comprobati a iure ciuili ſubſequenti. Vnde
dicit Bald. quod duplex eſt ius ciuile. Vnum quod
præcedit ius prætorium, & illo iure dicuntur ſui & ne
ceſſarij. Aliud quod ſubſequitur ius prętorium, et illo iu
re dicuntur voluntarij, non in virtute iuris ciuilis, ſed in
virtute iuris prętorij poſtea comprobati. Contra ſe-
cundum opp. & videtur quod per ius prętorium ſine
effecti penitus extranei. l. nam nec emancipatus. de le-
gat. i. Solutio. Sunt effecti extranei quo ad neceſſitatẽ,
quę eſt ſublata, non quo ad ſuitatem. Vnde in filio duo
conſiderantur. Vnum eſt ſuitas, & hęc quia inuentis fa-
uore

uore filij, nõ fuit læſa vllo modo a iure prætorio. Aliud eſt neceſsitas, quę fuit inuenta fauore patris, & odio filiorum, & hæc fuit ſublata de iure prætorio, & quantũ ad hanc ſunt filij redacti ad iura extraneorum: quia ſicut illi poſſunt repudiare, ita iſti poſſunt abſtinere, faciunt quę habentur in l. ſi filius. qui patri. de vulga. & pupil. Cætera dicite vt dixi in. §. ſui. ſupra de hęred. qual. & diffe. In fi. glo. in ver. quaſi. Hec ſecunda non placuit Bal. quia continuatio fieri poteſt in eundem. l. cõtinuus. §. fi. de verbo. obligatio. l. non ſolum. §. annus. de excuſa. tut. Vnde ipſe aliter reſpondet, quod ideo hic eſt impropria continuatio, quia id quod continuatur debet eſſe eiuſdem formæ & qualitatis, alioquin minus iura in maius transfunderetur. argum. in l. id quod Sabinus. ff. de in diem adict. arg. in l. generaliter. de fideiuſ. ſed dominium quod hic continuatur a patre in filium, non eſt eiuſdem qualitatis & nature cuius erat patre viuente, ergo non dicitur proprie cõtinuatio. Probo minorem: Nam dominium quod habebat filius viuo patre, erat quoddam dominium fictibile, non uerum: quia illud dominium non potuiſſet eſſe penes patrem & filium in ſolidum. l. ſi vt certo. §. ſi duobus. ff. commod. Item filius moriens illud non tranſmittit. l. Gallus. §. ſi parente. ff. de libe. & poſthu. Item illud non poteſt alienare. l. non vſque. ff. ſi quis a parent. fuerit manumiſſus. Eſt igitur dominium quod habet filius viuo patre in bonis paternis, non verum, ſed fictibile, proueniens ex fictione iuris, quæ fingit filium eſſe vnam eandemque perſonam cum patre: ſed dominium quod conſequitur filius poſt mortem patris, eſt dominium verum & naturale & proprium: vnde cum alteretur qualitas ſubiecti quod continuatur, non appellatur propria continuatio, ſed impropria: ideo Imperator eſt vſus hic nota improprietatis. Quaſi ſimile in l. in ſuis. de liberis & poſthumis. & vide tu in. §. ſui. ſupra de hæredum qualitate & differentia. In glo. moriem. in fi. Si quæratur,

17 † an poena non exacta a defuncto, tranſeat in hæredem: dicite breuiter, aut hæc poena delicti prouenit ex eo quod delictum fuit perpetratum in contractu vel quaſi. l. ex ea, §. fina. de verbor. obligatio. aut hæc poena prouenit ex delicto publico, & hæc non tranſit in hęredem, niſi lis fuiſſet conteſtata cum defuncto. d. l. ex iudiciorum. Fallit hæc regula primo in crimine læſæ maieſtatis, in duplici capite. Primum, quando quis molitus fuit contra principem. Secundo, quando molitus fuit cõtra rempublicam. Item fallit in crimine l. Iuliæ de reſiduis. Item fallit in crimine l. Iul. repetundarum: item in crimine apoſtatus: & hoc propter immanitatem horũ criminum: alias autem poena delicti non tranſit in hæredem niſi lite conteſtata. Et idem eſt in poena prouenientē ex delicto priuato. l. i. C. ne ex delicto defunctorum. Et eſt ratio quare talis poena lite conteſtata tranſeat in hęredē quia lite cõteſtata cũ defuncto fuit cauſatus quaſi quidam contractus. l. iij. §. idem ſcribit. ff. de pecul. vnde ſicut quaſi contractus tranſit in hęredem, ita & hæc poena. l. ex contractibus. & l. in depoſiti, de actionib. & obliga. Hæc limitabitis, in quantum dixi poenam delicti lite non conteſtata non tranſire in hæredem, eſſe vera, quando hæres ex tali delicto non eſſet effectus locupletior, quia tunc teneretur in quantum locupletior factus extitiſſet. quia turpia delicta ab hæredibus ſunt auferenda. l. in hæredibus. de calun. Secundo limitabitis, niſi fuiſſet defunctus verus Chriſtianus contritus & confeſſus: quia tunc etiam ſi hæredes non fuiſſent facti locupletiores, nec lis fuiſſet conteſtata cum defuncto, tenerentur tamen hæredes reſarcire damna illis quibus teſtator intuliſſet. Illud fuit dictum Innoc. in c. in literis extra de raptoribus. facit c. ſi. extra de ſepulturis. Suadetur ratione: nam teſtator qui fuit confeſſus & abſolutus, credimus quod voluerit vt damna paſſis reſarciantur, cum alioquin non potuiſſet abſolui. c. cum tu. extra de vſuris. Ideo arbitrarer declarando Inno. quod hęredes hoc caſu non tenerentur vltra damna ad poenam exteriorem lege iniunctam, quia in foro poenitentiali reſarcito damno quis non tenetur ad poenam. gloſſ. eſt ordi. xiij. quæſtio. ij. cap. fraternitas.

ADDITIONES.

a Et cum ſuis in ſucceſsione ſimiliter vocantur hodie emãcipati, qui vocantur a prætore, qui ſuſtulit differentiam emancipationis & patrie poteſtatis, vt infra eodem. §. emãcipati. videbimus. & ſimiliter de iure ciuili, vt in authen. de hæred. quæ ab inteſt. Item no. ibi, vetuſtas, ꝙ inter ſuos ĕc vocantur non ſolum liberi primi gradus, ſed etiam nepotes & pronepotes, ſublatis tamen de medio parentibus, vt hic vult. §. ſui. & hic te a. ibi, progenitos.

* An ſit dare patriam poteſtatem ſine ſuitate, vide Bellonum lib. i. ſupput. c. iii.

b No. baſtardum non poſſe portare inſignia legitimorum niſi cum quodam ſigno. Nec dicuntur de parentela legitimorum, vt hic. Adde quod nec etiam dicuntur coniuncti illis legitimis, nec appellatione coniunctorum continentur, vt vult Bald. in l. id quod pauperibus. in fine. C. de epiſcopis & cleri.

c Item not. ex eodemmet. §. ita demum. quod per emancipationem factam de filio, nepos a patria poteſtate liberatur, adeo ꝙ mortuo auo nepos non recidit in poteſtatē ſui patris, etiam ſi eius pater ſuiſſet reuerſus in poteſtatem ſui patris. l. ſi pater. ff. de adoptio. Idem dicit gloſſ. in l. i. ff. de ſuis & legi. hære.

d Quæritur etiam an propter crimen perduellionis commiſſum a patre, priuetur filius ſua legitima. Io. de Ligna. ponit opinionem in clemen. paſtoralis. de rebus dubiis. & tenet ꝙ ſic quod probat per l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maie. vbi filij talium reorum non ſunt capaces hæreditatis &c. vt ibi: ſed filiæ fęminæ capiunt legitimam tantum ex bonis maternis, & vxores dotem recipiunt, & rebellantes venia digni ſunt, vt d. l. quiſquis. per totam l. Et poena puniēs filios, ne duos punit filios natos, ſed etiam naſcituros. Item tenet quod non habet locum in filiis emancipatis, ſed in filiis naturalibus tantum bene habet locum, ſecundum Sal.

e An autem per proditionem patriæ quis dicatur committere crimen læſe maieſtatis? Dic ꝙ non, ſed dicitur cõmittere crimen oppugnatæ vel proditæ patriæ: niſi fiat proditio & auferatur Imperatori vel Papę, de quo per Sal. in l. fallacitee. C. de abol. Item quęro, qua pęna puniuntur proditores, qui tractant aliquem vt amicum, & ipſum tradunt de quo per Bar. in extrauag. ad reprimendum. Adde tamen quod multipliciter dicitur proditor, vt eſt gloſſ. ai. quæſt. iii. c. nolite. Itē no. ꝙ hæc pęna pecuniaria ademptione bonorum tranſit ad hæredes non mota lite nec conteſtata in vita defuncti: de quo dic plenius ꝙ regula eſt, ꝙ morte rei extinguitur crimen, vt l. ii. C. ſi reus vel accuſ. mortuus fuerit, ſiue ſit crimen publicum ſiue priuatum criminaliter intentatum. l. ea iudiciorum. de accuſ. Fallit in crimine læſe maieſtatis, & in crimine hęreſis, vt hic. Item in poena appoſita per l. Iul. de reſiduis, quæ punit eum qui conuertit in vſus ſuos reſiduum pecunię quæ ſupereſt ex aliqua adminiſtratione publica ſibi cõmiſſa, vt infra de pub. iudi. §. fuit præterea. Item in poena apoſtatarum, quæ imponitur ei qui de benedicta & vera fide Chriſtiana receſsit ad leg. Iudaicam. l. ii. C. de apoſt. Si autem ſit crimen priuatum ciuiliter vel criminaliter intentatum, poena tranſit ad hæredem tunc tantum, quando lis eſt conteſtata. ita Barto. in d. l. ea iudiciorum.

f Tu dic clare, ꝙ licet in iſtis legata præſtentur ab inteſtato, tamen quo ad alia legata & alias diſpoſitiones teſtatoris prohibitio tenderet ad interitum, & ſic legata ſpecialia ſuſtinerentur, tamen alia legata non ſuſtinentur.

1 Nepotes ſuccedunt vna cũ patruis, non in capita, ſed in ſtirpes.
2 Nepos conceptus viuo, auo natus autem poſt mortem, poteſt efficitur ſuus hæres.
3 Cum durat ſpes ſuccedendi ex teſtamento, non eſt locus ſuccedendi ab inteſtato.

V §. Cum

§. **CVm filius.** Nepotes[a] vel neptes ex filio
a vel ex filia admittuntur ad
hęreditatem aui cum patruo vel amita, nõ
in capita, ſed in ſtirpes. hoc dicit. No. pri
mo ꝙ hæres admittitur ad hæreditatẽ aui
vna cum filio, eodemque patruo. No. rationẽ, quia licet
iure ſtricto deberet excludi ab ipſo filio, qui eſt in gra-
du proximior, ex equitate tamen nõ excluditur imo pa
riter admitutur. Et fundatur hæc equitas ſuper eo, quia
equum videtur quod filij in locum parentum ſuccedãt.
1 Nota, † quod nepotes ſuccedunt vna cum patruis,
non in capita, ſed in ſtirpes. Et eſt ratio: nam cum ad-
mittantur vna cum patruis, eo, quia ſuccedunt in locũ
patris, non plus ſunt habituri quam eorum pater ſi vi-
ueret. argu. in l. viua matre. C. de legit. hæt. Præterea cũ
admitutur ex equitate contra puncta iuris, debet intelli-
gi & moderari hæc æquitas ne lędat ius tertij. l. ij. §. me-
b rito. & §. ſi quis a principe. ne quid in loco publico.[b]
Not. in. §. cum autem quæritur. quod ad hoc vt co-
gnoſcatur an quis ſuus hæres efficiatur, tempus deſtitu-
2 ti teſtamenti inſpicitur. Item no. † quod nepos con-
c ceptus viuo auo,[c] natus autem poſt mortem, effici po-
teſt ſuus auo: ſecus ſi concipiatur & naſcatur poſt mor
tem aui, quia tunc ſuus hæres non efficitur, propterea ꝙ
illum nullo iure ſanguinis tetigit. concordat l. Titius. l.
item prætor. de ſuis & legiti. Ex quo dixit Bartol. &
ſenſit hic Bald. quod ſi fiat proclama quod filij & ne-
potes talis viri banniantur, quod in hoc non compre-
d hendantur nepotes concepti & nati poſt mortem aui.[d]
Not. in verſicu. hi autem. quod ſicut non vocantur
ad hæreditatem eius iure ciuili, ita nec iure prætorio vo
cantur. In fin. glo. in verbo, vocantur. Hęc glo. com
muniter approbatur. Nec obſtat verſicu. plane eadem
l. quia non venit correctiuæ, ſed approbatiuæ. In fin.
gloſ. in verbo, certum eſt. Non obſtat. §. ita demũ quia
loquitur quando nullum fuit conditum teſtamentum.
Si igitur quæratur, quod tempus inſpiciatur ad hoc ꝙ
quis ſuus hæres efficiatur: aut defunctus nullum con-
didit teſtamentum, & tunc inſpicitur tempus mortis,
§. ita demum. ſupra eodem. Ratio, quia tempore mor-
tis certum eſt neminem futurum hęredem ex teſtamen-
to, vnde ſtatim fit locus ab inteſtato proximioris in
gradu. Aliquando defunctus condidit teſtamentum, &
tunc non inſpicitur tempus mortis, ſed tempus quo te-
ſtamentum deſtituitur, quia tempore mortis nõ eſt cer-
tum an quis futurus ſit hæres ex teſtamento nec ne:
3 † vnde cum duret ſpes ſuccedendi ex teſtamento, non
fit locus ſucceſſioni ab inteſtato. l. quandiu. de acqui. hæ-
redi. Sed quando deſtitutum eſt teſtamẽtum, tunc quia
ceſſat omnis ſpes teſtamentariæ ſucceſſionis, fit locus
ſucceſſioni ab inteſtato.

ADDITIONES.

a Adde, & idem in pro nepote. Et vtrum quis ſit ſuus, vel
poſſit eſſe ſuus, inſpicitur tempus deſtituti teſtamenti: & ſi
tempore mortis defuncti ſuus non eſſet, & nepos viuo auo
conceptus, deinde mortuo patre natus, in eius locum ſucce
dens efficitur ſuus hęres auo: poſt mortem vero aui concn
ptus, ad eius hæreditatem non admittitur vllo iure. Hoc di
cit vſque ad. §. emancipati. Et iſtę. §. qui vult nepotes ſucce-
dere in locum patris ſui, quantum ad ſucceſſionem habet
locum in ſucceſſione aſcendentium: ſecus autem eſt in ſuc
ceſſione collateralium hoc iure, vt eſt text. in. §. ſi plures.
infra de legi. agn. ſuc. Sed hodie obtinet in ſucceſſione fra-
trum, vt in auth. ceſſante. C. de ſuis & legi. ſed non in ſuc-
ceſſione aliorum collateralium, vt in auth. poſt fratres. in-
fra eod. tit. C. de ſuis & legi. ſecundum Io. Fab. hic. Et quæ
ſit ratio diuerſitatis iure iſto inter aſcendentes & collate-
rales, colligo ex verbis Nicol. de Neapo. in §. i. infra de le-
gi. agno. ſuc. quia tranſuerſales non habent ita potens ius
vt poſſint ad filios tranſmittere: & ideo filii non admittun-
tur niſi ex perſona propria, non autem poſſunt admitti ex
perſona patrum. Secus eſt in deſcendentibus. Et eandem
rationem ſentit Io. Fab. in. §. cęterum. in eo. tit. infra de le-
gi. agn. ſuc. dum dicit, quod magis debetur filiis hæreditas,
ideo magis ius ſuum & repræſentationem tranſmittunt. Se-
cundo iſte. §. non procedit in iure patronatus, in quo ne-
pos aut filius non ſuccedunt in locum patris. caſus eſt in l.
ſi libertus patro. §. ſi libertus. ff. de bo. lib. & in l. a duobus.
ff. de ope. lib. & in l. iii. §. proinde. & ibi glo. ff. de legi. tut. &
dicit Io. Fab. hic eſſe ſpeciale in iure patronatus: & rationẽ
ſpecialitatis dicit eſſe quia ius patronatus non defertur iu
re hæreditario. l. vt iuriſiurandi. §. fi. ff. de ope. lib. quæ ratio
non placet mihi per id quod ſubdit ipſe Io. Fab. hic quia
feudum non defertur agnatis iure hæreditario, cum poſſint
agnati feudum obtinere repudiata hæreditate, vt capi. i. an
agna. vel filius. & tamen in feudo agnati, filius non ſuccedit
in locum patris, vt c. i. §. his vero. de gradib. ſuc. in feu. & c.
i. circa prin. de ſuc. feu. Credo ego ꝙ melior ſit ratio ſpecia-
litatis quã aſſignat Io. Fab. in. §. fi. de ſuc. libe. propter am-
pliorem libertatẽ, vt libertus plures patronos habeat.
b Quid autem ſi ſint aliqui fratres vterini alicuius defun-
cti, & aliqui conſanguinei, qualiter ſuccedent? dic ꝙ in bo
nis maternis ſuccedunt vterini, in paternis conſanguinei,
& in rebus aliunde quæſitis ſuccedunt equaliter: de quo vi-
de Bar. in l. de emancipatione. C. de legi. hære. Quid autẽ
ſi ſint duo filii ex vna vxore præmortua, & duo alii ex alia
vxore, & vnus repudiat hæreditatem patris, an accreſceret
ſuo fratri vtrique coniuncto, an omnibus? Dic ꝙ omnibus,
ſecundum Bar. in l. re coniuncti. de leg. iii.
c An nepos conceptus & natus poſt mortem aui dicatur
nepos, ita vt comprehendatur ex verbis ſtatuti diſponen-
tis de nepotibus: adde, ſi ſtatutum vtatur his verbis poſte-
ros, valet vt quia diceret quòd filiis & poſteri &c. tunc be-
ne comprehenduntur. l. Iuriſconſul. de gradibus.
d Quid autem ſi in inſtrumento emphyteotico continea-
tur, quòd talis dat in emphyteoſim talem rem tali pro ſe
& liberis ſuis ac nepotibus? Dic quòd bene continentur fi-
lii & nepotes poſtea concepti & nati: nam ſpeciale eſt in
ſucceſſione hæreditatis vt non admittantur in aliis autem
iuribus admittuntur. l. Paulus. §. Paulus reſpondit. de bo-
nis liber.

1 Liberi etiam emancipati de iure prætorio ſuccedunt parentibus.
2 Filii licet emancipentur, tamen non deſinunt eſſe liberi.
3 Filius præteritus ille dicitur, qui neq. eſt īſtitutus neq; exhæredatus.
4 Duo vincula ſunt uno fortiora.
5 An ſit in poteſtate patris adoptiui excludere vel admittere agnatos.
6 Si actori detur dilatio ad probandum, etiam cenſetur data reo.

§. **EMancipati.** Emancipati liberi iure ciui
a li non vocantur, iure autẽ
prætorio[a] ab inteſtato vocantur per vn-
de liberi. Ex teſtamento vero ſi præteriti
extiterint, vocantur per contra tabu. hoc
dicit. Diuiditur in duas. Nam in prima loquitur de libe-
ris emancipatis non traditis in adoptionem. In ſecunda
loquitur de liberis emancipatis in adoptionem traditis.
Secunda ibi at hi qui. Illa ſecunda ſubdiuiditur in duas:
nam in prima refert conſtitutionem iuris antiqui, in ſecũ
da refert ius nouum. Secunda ibi, ſed ea omnia. No.
1 primo, quod † liberi ſuccedunt parentibus. Nam ſi qui
dem ſint legitimi & naturales in poteſtate conſtituti, de
iure ciuili vocantur & iure prætorio. §. i. ſupra eodem.
Si vero ſint emancipati, admittuntur ſolum de iure
prætorio. Si autem iſti emancipati ſunt traditi in ado-
ptionem, tunc iure veteri ita diſtinguitur. Aut tem-
pore mortis naturalis patris reperiuntur in adoptiua
familia, & tunc patri naturali non ſuccedunt, ſed pa-
tris adoptiui expectant hæreditatem. Si vero tem-
pore mortis patris naturalis non reperiantur in ado-
ptiua familia, tunc patri naturali ſuccedunt, & ab
hæreditate patris adoptiui excluduntur. Eodem mo-
do ſi emancipentur poſt mortem patris naturalis ab
ipſo patre adoptiuo, excluduntur ab vtriuſque hæ
redi-

reditate. Nam excluduntur ab hæreditate patris ado-
ptiui, quia emancipatione fuit adoptio diſſoluta. Ab
hæreditate patris naturalis ideo excluduntur, quia
fuit quæſitum ius alijs ab inteſtato ſuccedentibus, ſiue
ex teſtamento, quod non potuit tolli a patre adoptiuo
filium emancipando. & hoc verum vbi ſunt liberi vel
agnati: his autem deficientibus, vocantur iſti emanci-
pati per vnde cognati. & hæc omnia iure veteri. Iure
autem nouiſsimo ita diſtingue: Aut filius ſui iuris ſe
tradidit in arrogationem, & tunc ſuccedit ex teſtamen-
to & ab inteſtato patri arrogatiuo, tã iure veteri quã
iure nouo. l. ſi arrogator. ff. de adopt. l. cum in adopti-
uis. in fin. C. eod. & hic in fin. Aut pater naturalis tra-
didit filium in adoptionem, & tunc ſuccedit adoptiuus
patri naturali & ex teſtamento & ab inteſtato: & hoc
ſiue tempore mortis naturalis patri fuerit repertus in
adoptiua familia, ſiue non. & in hoc corrigit ius anti-
quum. Ratio, quia erat iniquum illud quod conſueue-
rat euenire interdum, vt filius priuaretur hæreditate
vtriuſque parentis & naturalis & adoptiui. Si autem
filius interdum tradatur in adoptionem aut auo ma-
terno vel proauo, tunc ſuccedit ex teſtamento et ab in-
teſtato: quia iura naturalia concurrunt cum ciuilibus,
hoc eſt coniunctio ſanguinis cum arte iuris ciuilis, hoc
eſt, adoptione, et iſta ſunt ſummatim notabilia iſtius li-
teræ: nunc noto quædam ſpecialiter. Et primo noto:
quod filius emancipatus iure prætorio vocatur ab inte-
ſtato ad hæreditatem patris per vnde liberi: ex teſtamẽ-
to vero ſi præteritus fuerit, vocatur per contratab. Itẽ
not. quod liberi naturales emancipati plus iuris conſe-
quuntur quam adoptiui emancipati: quia ipſi vocan-
tur ad hæreditatem de iure prætorio, adoptiui autẽ emã-
a cipati nequaquam. No. rationem: † nam licet filij emã-
cipentur, non tamen deſinunt eſſe filij, nec tollitur ius
ſanguinis, vnde ex æquitate vocantur a prætore, vt hic.
facit l. ius agnationis. ff. de pact. & regula iuris, iura ſan
guinis. Sed adoptiui ſecuta emancipatione deſinũt eſ-
ſe filij, quia eo modo deſtruuntur quo et conſtituuntur,
b regula iuris, Nihil tam naturale.[b] Item not. ex verſ.
hæc eadem obſeruantur. tex. quo nullius eſt in iure cla-
3 rior. ꝙ † ille filius dicitur præteritus,[*] qui nec eſt inſtitu-
• tus aliqua ex parte, nec exhæredatus. Item no. in ver
bo, teſtamento autem. ꝙ ſi ille qui non debet de neceſsi-
tate inſtitui aut exhæredari, prætereatur: non habet be-
neficium dicendi nullum, nec contratab. Ex verſi. no
4 ſtra. not. † duo vincula eſſe fortiora vno. concord. au-
then. de vter. frat. in prin. In fin. gl. in verbo, ad agna
5 tos. Contra hanc rationem opp. & videtur † ꝙ ſit in
poteſtate patris adopti. vel excludere agnatos, vel eos
admitti facere. Nam ſi pater adoptiuus viuo patre na-
turali emancipauerit filios adoptiuos, illi vocantur ad
hæreditatem patris naturalis, & agnati excluduntur. Si
vero eos retinuerit in poteſtate, filij excluduntur, &
agnati admittuntur, vt ſupra in prin. §. Ergo eſt in eius
poteſtate vel excludere, vel admitti facere agnatos.
Sol. Hoc procedit viuente patre naturali: illud autem
quod hic dicitur procedit poſt mortem patris natu-
ralis. Ratio differentiæ: quia priore caſu, hoc eſt, viuẽ-
te patre naturali, nullum ius fuit quæſitum agnatis: ſed
mortuo patre naturali fuit quæſitum ius in hæredita-
te ipſis agnatis, quod non debet poſſe tolli facto patris
adoptiui, regula iuris. Ius noſtrum. Item priore caſu
ſupereſt pater naturalis, qui poteſt ſibi de bonis pro-
uidere: poſteriore autem caſu nequaquam. In fin.
gloſſ. in verbo, inſtitutus. Ex hac gloſſ. & iuribus in
ea allegatis inferũt doc. ad quæſtionem noſtram: quod
6 † ſi actori ſit data plena dilatio[c] ad probandum, & ſit
c finita: ſi reus petat dilationem, ea data & pendente, po-
teſt actor de nouo probare, ita colligitur ex his quæ
habentur in l. petende, C. de temp. in integ. reſti. Pone
nunc quod reus velit renunciare dilationi ſuæ, ne actor
ea poſſit vti, an ei hoc permittatur? Doc. dicunt ꝙ non
quia ea petita & obtenta fuit ius iam quæſitum acto-
ri, vt hac glo. cum iuribus in ea allegatis.

ADDITIONES.

a Intellige & declara vt per Bar. in l. illud. §. fin. ff. de con-
tra tabu per l. ex duobus. in princ. in eod. tit. ff. de cõtra tab.
b No. in ver. at hi quando filius emãcipatus remanet emã
cipatus nec datur in arrogationem alteri, tunc de iure præ
torio ſuccedit per vnde liberi. Sed ſi poſt emancipationem
ſe dederit in arrogationem alteri, tunc durante adoptione
non ſuccedit patri naturali, ſed ea finita. In vita patris natu
ralis nõ ſuccedit patri adoptiuo quia nomen filii quod per
adoptionem quæſiuit, perditur per emancipationem. Simi-
liter non ſuccedit patri naturali per vnde liberi, ſed ſucce
dunt alii ſui ipſi patri per vnde liberi: poſt illos vero, non
exiſtentibus filiis, tũc ſuccedit per vnde cognati cum aliis,
vt infra eo. §. admonendi. Item no. ex d. §. at hi. ꝙ non de-
bet eſſe in arbitrio alicuius ad quem bona defuncti perti-
neant. argu. l. 1. ff. de hær. inſti. quia voluntas non debet de-
pendere ea alieno arbitrio, & habet locum nedum ea teſta-
mento, vt l. illa inſtitutio. de hære. inſti. ſed etiam ab inte-
ſtato, vt hic. Licet declaratio alicuius dicti in teſtamen-
to poſſit relinqui arbitrio alicuius, vt probatur in dicta l.
illa inſtitutio.

• Vide Bello. ſupra de exhęred. lib. in priu. ſup gl. pterierit.

c Verum ſi actori ſit data vna dilatio, & reo ſimiliter alia
in qua etiam poteſt probare actor, an illæ reus poſſit renũ-
ciare ſuę dilationi, & ſic impedire actorẽ vt non poſſit pro
bare, vide quæ ego ſcripſi ſupra in tit. de excuſ. tut. & cura.
§. i. in glo. i. Addo inquantum ſupra dicitur, Pone nunc ꝙ
reus velit. Adde quod hoc limitatur per Bar. quem ſequi-
tur Bal. in l. amiciſsimos. §. ſi. vbi hoc doc. dicunt etiam, niſi
res eſſet adhuc integra: quia exiſtente re integra, reus be-
ne poteſt renunciare. arg. l. pecuniam. ff. de conditio. ob cau
ſam. & l. ii. C. de abolitionibus.

1 ☞ *Hodie differentia eſt ſublata inter maſculos & deſcendentes ex maſculis & fœminas & deſcendentes ex fœminis.*

§. ITem vetuſtas. Nepos vel neptis, pro-
nepos vel proneptis,
ex linea fœminina, iure antiquiſsimo ad
hæreditatem aſcendentium non admitte-
bantur niſi poſt agnatos: media autem iu-
risprudentia, cum prius admitterentur ſine diminu-
tione quartæ, admittit cum diminutione tertię partis:
iure autem nouiſsimo admittuntur cum agnatis gra-
du paribus ſine vlla diminutione. hoc dicit iſtæ text.
Not. primo, quod iure veteri ſolum deſcendentes ex
linea maſculina vocabantur ad hæreditatem aſcen-
dentium: & in hoc bene ſtatuit antiquitas. Deſcen-
dentes autem ex linea fœminina non vocantur niſi
poſt agnatos. quod ideo fortaſſe ſtatuit, quia per agna
tos corroboratur ius agnationis, & retinetur, non au-
tem per deſcẽdentes ex linea fœminina. l. i. in fi. de vent.
inſpi. Item quia deſcẽdentes ex linea fœminina nõ ſunt
in poteſtate aui vel proaui materni, & ideo nõ poſſunt
ſui appellari, ideoque iure ſuorum nõ admittuntur. Sed
1 tamen quia † huiuſmodi differentia quæ fit inter ma-
ſculos & fœminas nihil aliud inducit quam increpa-
tionem naturæ. l. maximum vitium. C. de lib. præt. ideo
diui Principes ſtatuerunt vt iure agnatorum admittan
tur, & etiam cum diminutione tertię partis. Cum cęte-
ris vero agnatis admittebantur, ſed cum diminutione
quartę: ſed quia iuri nouo fuit viſum iniquum ꝙ agna
ti vlteriores in gradu admittãtur cũ deſcẽdentibus ex li
nea fœminina, ſtatuit vt hi deſcẽdentes ex linea fœmini-
na, tales excludant agnatos, cũ ſuis autem admittantur
cum diminutione tertię partis, vt hic. Sed tamen de iu-
re nouiſsimo admittuntur ſine vlla diminutione. auth.
quę tertiæ portionis. C. de collat. & hic in glo. Itẽ not.

a in verbo, paulo, quod illud dicitur paulo minui, [a] cuius
tertia pars tollitur. Sed hoc eſt ideo hic verum, quia ſic
fuit expreſſum: alias autem relinquitur arbitrio iudicis.
l. hæc adiectio. & l. nomen filiarum. §. portionis. de ver-
bo. ſignific. Finaliter not. quod ſicut inter nepotes ex
filio & patruum vel amitam fit diuiſio hereditatis non
in capita, ſed in ſtirpes, ita inter nepotes ex filia ſi cũ auũ-
culo vel matertera vel etiam amita admittantur,

A D D I T I O.

a Et ideo dicunt quidam, ꝙ cum minori detur reſtitutio ex
modica læſione. l. Scio. ff. de in integ. reſtit. quod modica læ
ſio appellatur tertia pars rei, in qua ſi fuerit læſus habet re-
ſtitutionem. Sed Docto. dicunt hoc non eſſe verum, ſed re-
linqui arbitrio iudicis. d. l. Scio. & ibi not. Similiter quan-
do eſt modica quantitas petita, non eſt neceſſarius libellus:
nam hoc relinquitur arbitrio iudicis. auth. niſi breuiores.
C. de ſenten. experic. recit. In arbitramentis quando quis
dicatur modicæ læſus, vide Bar. in l. duo ſocietatem. §. arbi-
trorum. ff. pro ſocio. Et adde quod ſecũdum qualitatem per
ſonarum dicitur magna & parua læſio, iuxta glo. in l. illici-
tas. §. ne tenuis. de offi. præſid. & in l. ſed & ſi ſuſceperit. ff. de
iudiciis. & ibi glo.

T I T V L V S II.

De legitima agnatorum ſucceſsione.

C O N T I N V A T V R *Ad præcedentes hoc ordine:
Supra uiſum eſt de hæredi. quæ ſuis defertur, uerum quia il
lis ceſſantibus uocantur agnati, ideo ex ordine ſequeba-
tur uidere de legitima agnatorum ſucceſsione.*

1 ☞ *Qui dicantur cognati & agnati.*
2 *Qui dicantur fratres, conſanguinei & patrueles.*
3 *Lex uocans agnatos ad hæreditatem, intelligitur de proximioribus.*
4 *Mens ſtatuentium non intelligitur flecti ad impoſſibile.*

SI nemo. Ceſſantibus ſuis, uel illis qui
loco ſuorum habẽtur, ad hæ
reditatem inteſtati uocantur proximio
res agnati. hoc dicit. Nota. primo, ꝙ
ad hæreditatẽ inteſtati vocantur a lege
xij. tab. primo ſui, vel illi qui loco ſuo-
rum habentur: his autem deficientibus
a vocantur agnati. [a] Item not. † quod agnati dicuntur
1 illi, qui propter perſonas virilis ſexus cognatione iungũ
tur. concor. ſupra de leg. agna. tut. §. i. Item not. quod
2 † duo fratres ex eodem patre nati, appellantur conſan-
guinei. Nati autem ex duobus fratribus, appellantur
fratres patrueles & conſobrini. Item not. quod etiam
nati poſt mortem patris appellantur agnati: quod ve-
rum intellige cæteris agnatis ſuperuiuentibus: non au
tem ipſi defuncto, niſi ſaltem eo viuente concepti extı-
terint. l. Titius. & l. item prætor. de ſuis & legi. Item
3 nota in verſic. & non tamen. quod † licet lex vocaue-
rit ſimpliciter agnatos ad hæreditatem inteſtati ſuis de-
ficientibus, intelliguntur tamen ſolum vocati illi qui
ſunt in gradu proximiores. Ex quo inferunt Docto. ad
b queſtionem: quod ſi ſtatuto [b] caueatur quod mulier nõ
poſsit ſe obligare ſine conſenſu duorum vel trium agna
torum, intelligatur de agnatis proximioribus, ſi poſ-
ſunt haberi. Vnde tu qui voles contractum a muliere
celebratum improbare, capitulabis quod tempore con-
tractus habebat proximiores agnatos quos ad autho-
rizandum adhibere potuiſſet: quo caſu corruet contra-
ctus ſolennitate defecta. Nã ideo intelligũtur uocati pro
ximiores, quia ad illas perſonas deferetur hæreditas in-
teſtate mulieris: vnde cum ſperent commodum, debent
& ſentire onus. l. eum qui. ff. de iureiuran. Item veriſimi
le eſt quod pro penſiori cura vigilabunt prouidere vti-
litati mulieris circa contractum ineundum. facit ſupra
de legiti. patron. tutel. in prin. vel circa fi. de quo in l. fin.
C. de verbo. ſignificatio. Si autem mulier non haberet
niſi vnum agnatum, ſufficeret adhibere illum, vt nota.
4 Bald. in l. Stichum qui meus erit. de lega. i. Nam † mens
ſtatuentium non intelligitur flecti ad impoſsibile. l. non
ſolum. de actio. & obli. l. quę ſub conditione. §. mortuo.
de condi. inſtit. Eſſet tamen cautum hoc caſu, ſi authori-
tas iudicis in defectum agnati interponeretur. arg. in l. ſi
infanti. §. fin. C. de iure delib. & in l. bonorum. C. qui ad-
mit. ad bo. poſſeſ. poſſunt.

A D D I T I O N E S.

a Quis talis vocatio intelligitur facta cum ſuo ordine. Si-
mile, ſi conceditur aliquid Doctoribus, intelligitur conce-
di ſeruato ſuo ordine. l. quoniam in prioribus. l. ſi quando.
C. de inoffic. teſtamen.
b Qualiter intelligatur ſtatutum quod mulier non poſsit
ſe obligare ſine conſenſu duorum proximorum, vide de
hoc infra de oblig. tit. generali, in gloſ. fi. vbi ſcripſi: & vide
Bal. in c. i. de conſuetu. rec. feud. & quæ ibi ſcripſi. Ex verſic.
per adoptionem. no. quod per adoptionem cauſatur & agna
tio & ſuitas non tamen cauſatur conſanguinitas, quia illa
ſolũ inducitur arte. vidiſtis ſupra tit. i. §. i. & §. minus. quod
hodie ita demum eſt verum, vt & glo. noſtra ſentit, quando
datur in adoptionem homo ſui iuris, vel fit adoptio in auũ
vel proauum maternum, vt eſt dictum ſupra tit. i. §. ſed et
omnia. vidiſtis in §. hodie. ſupra de adop. & ſa. l. in adopti-
uis. C. eo. tit. de adopt.

1 ☞ *Per mares conſeruatur ius agnationis.*
2 *Vbi quis recitat aliorum dicta, debet illa in primis commendare.*
3 *Iure nouiſsimo frater in hæreditate fratris inteſtati non excludit fi-
lios ex alio fratre.*
4 *Succeſſorum edictum habet locum in cognatis.*
5 *Pater admittitur ad legitimam hæreditatem filii emancipati.*
6 *Filii duorum fratrum uocantur ad hæreditatem patrui inteſtati, in
ſtirpes, & non in capita.*
7 *Magis debetur hæreditas aſcendentib. deſcendentibus quam econtra.*
8 *Sicut hodie pater filio emancipato ſuccedit, ita e contrario.*

§. CAeterum. Licet mulieres ex media iu-
ris prudentia non vocarentur
ad hæreditatem inteſtati, nec iure agnatio-
nis, niſi eſſent ſorores, iure tamen prætorio
vocantur agnatis deficientibus & proxi-
mioribus cognatis. Sed ex lege xij. tab. et noua iuris pru
dentia vocantur indiſtincte cum maſculis ad hæredita-
tem agnatorum, in qua ſucceſsione vnus gradus cogna
torum translatus eſt. hoc dicit primo. Et licet olim inter
agnatos non haberet locum ſucceſſorium edictum, h o-
die tamen locum habet. hoc dicit ſecundo. Et pater ad hę
reditatem emancipati filij inteſtati hodie vocatur, &
ſemper in dubio intelligitur illum cõtracta fiducia em ã-
cipaſſe. hoc dicit vltimo. Diuiditur in quatuor. Nam in
prima ponit ſtatutum mediæ iuris prudentiæ. In ſecun-
da ponit ſtatutum legis xij. tabularum. In tertia ponit
ſtatutum legis nouæ. In quarta declarat verba legis xij.
Secunda ibi, & quidem. Tertia ibi, nos vero. Quarta ibi
ſi plures. Nota tria iura. Primum, ius. xij. tabula. quo
iure fuit ſtatutũ, vt pariter maſculi & mulieres ad hære-
ditatem inteſtatorum vocarentur. Secundum fuit ius
mediæ iuris prudentiæ, quo iure mulieres non voca-
bantur niſi ſorores eſſent: iure tamen prætorio defi-
cientibus agnatis, per vnde cognati ex æquitate qua-
dam vocabantur. Tertium fuit ius nouiſsime iuris
prudentiæ, qua fuit confirmatum ius legis xij. tabula.
vt feminæ pariter atque mares ad hæreditatem inteſta-
torum admittantur. Item no. quod in ſucceſsione ab
inteſtato primo loco vocantur ſui: his deficientibus vo
a cantur agnati, & poſtremo cognati [a] admittuntur:
1 quod ideo fuit ſtatutum, quia † per mares conſeruatur
ius

a ius agnationis,[a] non autem per fœminas.l.i.in fin.ff.de
vent. inſpi. Hodie tamen iure nouiſsimo pariter ſucce-
dunt agnati & cognati.in authen.de hæred.quæ ab in-
teſta.defer.§.i. Ius enim nouiſsimum conſiderauit quã-
dam ſanguinis coniunctionem,quæ cum ſe pariter ha-
b beat ad agnatos & cognatos,propterea eos vocauit.[b]
2 Item not.in §.nos vero.† quod vbicunque quis recitat
alicuius dicta, debet in primis illa commendare, licet
velit in parte illis detrahere.cõcor.l.ij.§.verba.ad Vel-
leianum. Et illud Ciceronis magnopere conſiderandũ
eſt,vt his cum quibus de aliqua re certamus, & amici
3 & beneuoli eſſe videamur. Item not.ꝙ † frater in hæ
c reditate fratris inteſtati,excludit nepotes [c] ex alio fratre,
quia ille eſt proximior in gradu ipſis nepotibus.Et hoc
verum iſto iure:iure autem nouiſsimo pariter admittũ
d tur. [d] authen.defuncto.& auth.ꝙ fratres.C.de legit. hę
red. Item colligitur, quod filij duorum fratrum admit-
tuntur ad hæreditatem alterius fratris inteſtati, eiuſdẽq;
patrui,non in ſtirpes,ſed in capita:quod vtrum proce-
dat iure nouiſsimo,dicitur ſtatim cum glo.noſtra. Ex
4 §.placebit.not.† quod licet olim ſucceſſorium edictum[e]
e non haberet locũ in agnatis,[f] habet tamen locum in co
f gnatis.quod forte ea ratione procedit: Nam cum co-
gnati ſolum vocarentur poſt agnatos, videbãtur qua-
dam iniuria affecti, vt licet pares vel priores in gradu
ipſis agnatis,poſt eos tamen vocarentur:vnde lex vo-
luit eis ſuccurrere in alio, vt ſucceſſorium edictum in eis
locum haberet. arg. in l. eum qui iuraſſe. de iureiur. &
præſertim cum poſt cognatos rare ſint perſonæ quæ
ab inteſtato ſuccedant.l.i.C. vnde vir & vxor. Hodie
tamen in agnatis habet locum ſucceſſorium edictum.
Ratio,nam cum agnati ſuccedant in onere tutelarum,
equum quoque fuit vt ſuccedant in commodo hæredi-
tatum,vt hic, & ſupra de legit.patro.tute.in fin.& in re
gula iuris,Secundum naturam. Vnde circa hanc mate-
riam ſucceſſorij edicti,dicite quod ſucceſſorium edictũ
habet aliquando locum de capite in caput, vt excluſo
capite agnatorum fiat tranſitus ad caput cognatorum,
& hoc iure veteri: ſecus iure nouiſsimo, vt ſupra dixi.
Aliquando de gradu in gradum,vt cum prior in gradu
moriatur hæreditate non adita,aut illam repudiat,nam
tunc ſuccedet ſequens in gradu. Aliquando habet locũ
de perſona in perſonam,non mutato capite,nec muta-
to gradu,vt ſi quis moriatur relicto filio & relicta ma
tre: nam filius & mater eodem ſunt capite, & eodem
gradu,hoc eſt, primo : ſi filius repudiaret hęreditatem,
vel moriatur ea non adita, ſuccedit mater in hæredita-
te filij inteſtati. Aliquando habet locum ſucceſſorium
edictum de capite in caput,de gradu in gradum,de per-
ſona in perſonã: vt ſi reperiatur vltimus agnatus qui
ſit in ſecundo gradu,& cognatus qui ſit in tertio : nam
remoto agnato ſuccedit cognatus,& fit tranſitus de ca
pite agnatorum in caput cognatorum,de ſecundo gra-
du in tertium,de perſona in perſonam : hoc clare patet,
5 de quo in l.i.ff.de ſucceſſ.edict. Item not. † quod pa-
ter ad legitimam hæreditatem inteſtati filij emancipati
vocatur: quia ſemper hodie intelligitur illum emanci-
g paſſe contracta fiducia l.fin.C. de emanci. liber.[g] In
fin.glo. in verbo,ſuperſtes. not.duo. Primum, quod li
cet olim frater in hæreditate fratris inteſtati excluderet
nepotes ex alio fratre præmortuo, hodie tamen nõ ex-
cludit,imo pariter admittuntur. Secũdo colligitur duas
6 opiniones.Prima,quod † filij duorum fratrum vocan-
tur ad hæreditatem patrui inteſtati in ſtirpes, nõ autem
in capita. Secunda fuit opin.quod admittantur in capi-
ta:& hanc vltimam tenuit Azo in ſumma.C.de legit.
hæred. Mouetur primo per hanc literam,ibi,non in ſtir
pes. Secundo mouetur per l.lege xij.tab.C.de legit.hę-
red. Tertio mouetur per l.i.circa fi.ff.ſi pars hęred. pet.
Denique mouetur ratione: nam licet quando filij fra-
tris præmortui admittuntur vna cum patruo ad hære-
ditatem alterius patrui, fiat diuiſio in ſtirpes, hoc ideo
prouenit quia vocantur ex iure quodam priuilegiato
contra regulas iuris communis: quia illis inſpectis de-
buiſſent excludi a patruo veluti in gradu proximio-
re. Ne igitur priuilegium tributum nepotibus , vt non
obſtante prærogatiua gradus pariter admittantur,no-
ceat patruo , fit diuiſio in ſtirpes,& non in capita. facit
l.ij.§.ſi quis a principe.& §.merito.ff.ne quid in loc.pu
bli. Et quando filij plurium fratrum vocantur ad hæ-
reditatem patrui,vocãtur iure communi, & ex eorum
perſona,quia plures ſunt in gradu, vnde diuiſio nõ de-
bet fieri in ſtirpes, ſed in capita. Sed tamen glo.hic con
trarium tenuit,ſecundum auth.ceſſante.& in l. lege xij.
tabul. & idem tenuit Cyn. Bartol. & Bald. conſu-
luit in quęſtione facti, vt etiam hoc caſu fiat diuiſio in
ſtirpes,non autem in capita : quia abſurdum videtur
quod nepotes ex fratre præmortuo plus laturi ſint
quam frater ſi viueret eorumque pater. Item mouetur
per §. cæterum. in authen.de hęred. quę ab inteſt. deſe.
Item per authen. defuncto.& authen. poſt fratres ſu-
pra alleg. & authen. ceſſante. C. ad Ortic. Ad iura in
contrarium allegata reſpondent , ea eſſe correcta iure
nouiſsimo,vt ſupra eſt probatum : & ita in iudicando
& conſulendo eſſet tenendum, licet alia opinio videa-
h tur ſubtilior in diſputando.[h] In fin. glo.in verbo, pa
rens. Sed hoc videtur abſurde dictũ: ſi enim pater ſuc-
cedit filio emancipato, quanto magis filius emancipa-
7 tus deberet ſuccedere patri emancipati , cum † magis
debeatur hęreditas aſcendentium deſcendentibus, quã
econtra.l.nam & ſi parentibus.ff. de inoffic. teſta.Prę-
terea ſicut per emancipationem tollitur ius agnatio-
nis in filio ad patrem , ita tollitur in patre ad filium.§.
præterea ſupra quib.mod.ius patro. poteſt ſolui . Ergo
ſicut filius emancipatus repellitur ab hæreditate patris
inteſtati,ita pater deberet repelli ab hæreditate filij emã
cipati inteſtati: aut ſicut pater vocatur ad hęreditatem
filij emancipati inteſtati , ita filius emancipatus debe-
ret vocari ad hæreditatem patris inteſtati. Solu. dicunt
Doct. quod hoc caſu plus tribuitur patri in hæredita-
te filij quam econtra, propter premium emancipatio-
nis,quia ſe abdicauit ius patriæ poteſtatis, vnde in alio
ſibi conſulitur.l. cum oportet.§.i. C. de bon. quæ lib.
8 Et hęc vera iure iſto: † iure autem nouiſsimo aliter eſt ſta
tuitur: quia ſicut pater filio emancipato in teſtamento
ſuccedit ita filius emancipatus ad hæreditatem patris
inteſtati vocatur : quia ſublata eſt omnis differentia
emancipationis & patrię poteſta. in deferendis hære-
ditatibus,præſertim ab inteſtato. in auth. de hęre. quæ
ab inteſt.deſe.§.i. Non ſunt alia.

ADDITIONES.

• Imo poſtremo habet locum c. unde uir & uxor.Bellon.
conſi.viii.nume.20.

a Et ideo ſtante ſupraſcripto ſtatuto, ſi contingeret caſus
in quo reſtaret mater defuncti, & etiam amita,nullis exi-
ſtentibus agnatis & amita vellet excludere matrem pro-
pter ſtatutum, fuit poſt multa conſilia per quendam con-
ſultum, amitam non excludere matrem, quia in ea non cõ
ſeruatur mens ſtatuti, quæ eſt vt bona conſeruentur in
agnatione:& quia ſtatutum eſt odioſum , & in maſculino
genere,& in odioſis maſculinum non concipit fœmininum
l.i.§.quæritur.ff.de ventre in poſſeſ.mittẽo.

b Quæritur ẽt de ſtatuto Lucano,quo cauetur,ꝙ nõ exiſtẽ
tibus aſcendentibus & deſcendentibus præferantur agnati
maſculi cognatis, inter quos vocat filios ſororum cum fi-
liis maſculis patruorum. Quid igitur erit de filiabus fœ-
minis fratrum, de quibus ſtatutum non facit mentio-
nem,an excludantur vel admittãtur? Dic ꝙ de mente ſtatu
ti eſt,ꝙ vocentur ad ſucceſsionem cum filiis maſculis pa-
truorum: & cum ſtatutum prædiligat fratrẽ quam ſororẽ,

& vocet filias ſororum, multo magis filias fratrum. licitū eſt enim verba legis offendere, vt ſeruiamus menti & rationi. l. non dubium. C. de legib. per Dyn. in regula fin. de regu. iur. Nec poteſt hic caſus omiſſus relinqui decidendus ſecundum diſpoſitionem iuris communis. l. commodiſsime. de liber. & poſthu. quia offenderemus mentem ſtatuti, quæ mens eſt conſona mediæ iuris prudentiæ, vt magis bona conſeruentur in filia fratris & familia, quam reſpectu familiæ ſororis. Et hoc conſuluit Ang. in ſuo conſilio quod incipit, In volumine ſtatutorum ciuitatis Lucanæ. quod nota.

c Si vero talis nepos conceptus & natus poſt mortem aui, vellet ſuccedere cum patruo tanquam agnatus, non poſſet, quia eſt ſibi extraneus: ſed poſſet ex perſona patris ſui mortui, qui iam adiuiſſet hæreditatē aui. ſed ex ſui perſona nō poſſet. Similiter poſſet ſuccedere cum auunculo ſuo materno, ex perſona matris, quæ mater tranſmittit hæreditatem non aditam ex æquitate. l. i. C. de his qui ante aper. tabul. non ex ſua, vt tenet Bar. in d. l. i.

d Quid in feudo & fideicommiſſo, an pariter admittantur, Bello. conſi. li. per totum.

e Præmitte etiam ꝙ iſtud ſucceſſorium edictum fuit inuentum in fauorem creditorum, vt ſic habeant quem poſſint cōuenire: & ad petitionem eorum concluſo primo gradu aſsignatur tempus a iudice ſequētibus in gradu ad adeū dam hęreditatem, infra quod ſi non adeant, amplius nō admittuntur, vt habetur in rub. l. i. C. de ſucceſſo. edicto.

f Vide Bello. in tract. rub. C. qui admit. nu. 4.

g Et vnum bene not. ꝙ ſi auus emancipaſſet nepotem cōtracta fiducia, quæ hodie ſemper præſumitur interueniſſe, quod illa fiducia prodeſt nedum auo, ſed etiam patri, & quibuſcunque agnatis quo ad conſeruandum ius legitimis. text. eſt notabilis in l. ſi ab eod. C. de legit. hæredi. & ibi Bartol. & alii.

h Quid autem de filiis vterinis tantum, an ſuccedent cum aliis vtrinque coniunctis? Dic, quod deficientibus aſcendentibus, deſcendentibus ſi ſuperſunt fratres vtrinque coniuncti, cum aliis fratribus ſimiliter vtrinque coniunctis, ſuccedūt in capita: ſimiliter cum nepotibus ex alio fratre, licet nepotes ipſi cum patruis ſuccedant in ſtirpes vt ſupra dixi. Aut ſuperſunt ſolum fratres ex vno latere, & tunc in bonis paternis præferuntur conſanguinei nati ex eodē patre, in maternis vterini, in bonis communibus æqualiter. l. de emancip. de legit. hæred. Aut ſuperſunt fratres ex vtroque parente, & tunc pręfertur vtrique coniunctus alii ſolum vinculo coniuncto, vt notatur in authen. poſt fratres. C. de legit. hæred.

TITVLVS III.

De ſenatuſconſulto Tertuliano.

CONTINVATVR. *Ad præcedentes hoc ordine. Supra uiſum eſt ſicut deſcendentes ſuccedant aſcendentibus, ſequebatur uidere quemadmodum aſcendentes deſcentibus econtra ſuccedant, uerum quia mater ad hæreditatem inteſtati filij uocatur ex ſenatuſconſulto Tertulliano, ideo de eo intitulatur.*

1 ℞ *Iure xii. tabularum mater ab hæreditate filij inteſtati penitus excludebatur.*
2 *Quando attendatur æquitas reiecto rigore.*
3 *Ius tributum perſonæ non eſt trahendum ad conſequentias.*
4 *Hodie mater ſuccedit liberis ab inteſtato.*
5 *Mater ſuccedit filiis ſuis ab inteſtato, etiam ſi fuerint uulgo quæſiti, niſi fuerit illuſtris.*
6 *An mulier nupta uiro ſeu uxorata, dicatur in poteſtate patris uel mariti.*
7 *Si uxor ditata fuerit, an in dubio præſumatur ditata ex propria ſua perſona, an uero ex bonis mariti.*
8 *Quomodo intelligatur illa regula, Si uinco uincentem te, multo fortius uinco te.*
9 *Quot requirantur ad hoc ut mater excludatur ab hæreditate filii ab inteſtato, propter tutorem non petitum.*

I Ex duodecim. Lege duodecim tabula. mater ad
hæreditatem filij inteſtati non admittebatur. Idem nec econtra. ſed iure pręt
torio vocabantur per vnde cognati.
Media vero iuris prudentia, ad hæreditatem filij inteſtati admittitur, ſi ingenua tres, libertina quatuor liberos habuerit. Hodie vero etſi matri non fuerit numerus liberorum, ad hęreditatem filij inteſtati indiſtincte admittitur. h. d. Diuiditur in tres. In prima refert ius xij. ta. In ſecunda refert
ius mediæ iuris prudentiæ. In tertia refert ius nouiſsimæ
iuris prudentiæ. Secunda ibi, ſed hæ iuris anguſtiæ. Tertia ibi, ſed nos conſtitutione. Not. 1. † ꝙ lege xij. tab.
1 tia ibi, ſed nos conſtitutione. Not. 1. † ꝙ lege xij. tab.
mater ab hęreditate inteſtati filij pœnitus excludebatur
propterea ꝙ ea lex magis diligens maſculos, illos prætulit: iure tamen prætorio mater ex quadam æquitate
poſt agnatos ex capite * cognatorum vocabatur. Itē
no. in ver. ſed hæc. illud appellari ius, quod ſpreta ęqui-
2 tate & humilitate rigorem imitatur. Item no. † quod
vbi rigor & æquitas ſcripta reperitur, æquitas præfer-
tur rigori, concordat l. placuit. C. de iudic. Item not.
3 † ꝙ iura tributum perſonæ, non eſt ad conſequentias tra
hendum. concordat. l. 1. ff. de conſtitutio. princ. Et ideo
cum Claudius hic ſolum prouidiſſet quibuſdam fœminis, vt liberis in teſtamentis ſuccederent, fuit neceſſariū
prouiſione generali Tertulliani alijs etiam prouidere,
quia alias gratia Claudij ad alias mulieres non referebatur. Item not. ꝙ mater ingenua habens tres filios,
vel libertina habens quatuor, ad hæreditatem eorum
inteſtatorum vocabatur. Item not. quod liberi de-
a functi ac etiam pater eorum excludunt matrem, a ꝙ pa
ter & mater hodię æqualiter ſuccedunt. auth. defuncto.
C. eod. Item not, quod in hæreditate filij vel filiæ ma
b ter pręfertur auo. b Item not. quod frater conſangui
neus, id eſt, ex eodem patre natus, matrem excludebat
in hæreditate filij, ſoror autem pariter admittebatur: ſi
tamen mater, frater, & ſoror concurrant, mater excluditur, & frater & ſoror admittuntur. Ex quo colligitis,
ꝙ ſoror conſequitur ex perſona fratris, quod ex ſua nō
4 fuiſſet habitura. Item not. ꝙ hodie conſtitutione no-
ua, mater ſuccedit liberis ab inteſtato, non habita diſtinctione numeri liberorum. Not. rationem, quia multa
onera propter liberos mulieres ſupportant. l. aſsiduis.
C. qui potio. in pign. habean. c. ex publico. extra de cō
uer. coniug. Qua ratione dixerunt aliqui morales, ꝙ
mater plus diligit filium quam pater, cum filium maiore labore adipiſcatur quam pater: & eas res magis
ſolemus amare, quas cum duriore acquirimus labore.
Item colligitis quod fratres ſuccedunt * cum matribus
in hæreditate fratris vel ſororis ab inteſtato, in capita,
ſed non in ſtirpes: ſorores autem ſuccedunt cum ma-
tre in ſtirpes, non in capita. No. in ver. quemadmo-
dum, quod mater non ſuccedit filio impuberi ab inte-
ſtato cui tutorem non petit, vel cuius tutorem ſuſpectū
reuocari non poſtulauit, vel in locum remoti aliū ſub-
c rogari non petijt. c Finaliter not. † matrem ſuccede-
5 re ad hæreditatem filij vel filiæ ab inteſtato, licet fuerint
vulgo quæſiti. quod verū limitate, niſi hæc mater fuiſ-
ſet illuſtris perſona, quo caſu ab hæreditate repellitur.
l. ſi qua illuſtris. C. eodem. Licet enim, vt aiunt, in
ſerico & lana eadem libido verſetur, dignitas tamen
perſonæ habet libidinis aggrauare delictum, & quod-
cunque aliud cap. cum quidam. extra de iureiur. & d.
l. ſi qua illuſtris. In fin. gloſſ. in verbo, amicorum.
Hæc eſt communis: ſi enim Claudius generaliter pro-
uidiſſet matribus de ſucceſsione, fuiſſet fruſtratoria pro
uiſio Tertull. contra l. ſi quando. de legat. primo. &
l. i. ad municipa. In fin. in verbo, parentes. Si quę-
6 ratur, † an mulier vxorata ſit in patria poteſtate, an

vero

vero mariti, dicite ex mente Doct. ꝙ aut loquitur quo
ad debitum coniugale, & tunc dicitur in poteſtate mari
ti.c.videtur.extra de conuerſ. coniug. Ego puto ꝙ hoc
caſu altee in alterius mutua vice ſint poſiti: quilibet
enim vxoratus debitum reddere tenetur. c.debitum. &
ibi not. extra de bigam. Et ideo dicunt Canoniſtæ, ꝙ
maritus quaſi poſsidet, & quaſi poſsidetue ab vxore:
vterque enim coniugum in quaſi poſſeſsione ſunt iure
coniugali.c.præterea.extra de offic. & poteſta.iudi.de-
leg. Aut loquitur quo ad vendicationem, & tunc adhuc
vxor dicitue in poteſtate mariti; & ideo maritus vxo-
rem retentam a ſcholare, poſſet iure mariti vendicare,
vt not.per glo. & Doct.in l.i. §. per hanc.de rei vendi.
Aut loquitur quo ad ſortiendum forum, & tunc etiam
muliee dicitur in poteſtate mariti.l.cum quædam puel-
la.de iuriſdictio.om.iud. Secus in concubina.l.de iure.et
ibi not.ff.ad municip. Aut loquuur quo ad alia, aliosq;
actus iuris ciuilis, & tunc dicitue in poteſtate patris:
vnde filia maritata patre viuente non poſſet teſtamen-
tum conficere. l. qui in poteſtate. ff. de teſta. Item nec
donare cauſa mortis ſine conſenſu patris. l. tam is. §. i.
de donation. Item nec adire hæreditatem niſi iuſſu pa-
tris.l.ſi quis mihi bona.§.iuſſum.ff.de acquiren.hæredi.
de quo dicite vt habetur in l.cum non ſolum.C. de bo.
d quæ lib. Aut loquitur quo ad operas [d], & dic, quædam
ſunt opere quæ proprie pertinent ad mulieres, & orna-
menta coniugij, vt eſt ſuere, & colos regere, & quo ad
hoc dicitur in poteſtate mariti, & commodum harum
operarum pertinet ad maritum. l. ſicut. vbi tex. cum
glo.ff. de oper. liber. Quædam ſunt operæ quę propriæ
non ſunt ex natura mulierum, ſed veniunt extrinſecus
ab accidenti, vt eſt ꝙ vxor ſit bona medicatrix, & tunc
eorum commodum pertinet ad patrem, & quo ad hoc
dicitur in poteſtate patris.l. ſi vxorem. C.de cond.inſer.
& hoc verum niſi eatenus quatenus operas omitteret
pertinentes ad ornamenta maritalis coniugij. Si autem
7 eſſet dubium, † an vxore reperta diuite, diuitias cumu-
laſſet ex bonis mariti, an ex perſona propria, tunc eſt di
e ſtinguendum [e]. Aut conſtat ex quibus bonis acquiſiue
rit, & tunc in re certa non eſt coniecturæ locus.l.conti-
nuus. §.cum ita.de verb.oblig. Aut ſumus in dubio, &
tunc aut iſta vxor exercebat aliquam artem ex qua ve
riſimiliter has diuitias cumulare potuiſſet, & tunc præ-
ſumitur ex illa arte ſe locupletaſſe, argu. in l. defunctus.
C.arbit.tute. alias præſumitur ex bonis mariti acquiſi-
uiſſe, vt euitetur in muliere ſiniſtra ſuſpicio. l. Quintus.
de dona.inter vir. & vxo. Et hæc faciunt ad quæſtio-
nem. Duo erant mariti, vni erat formoſa muliee, alij
autem erat deformis: abſentauit ſe vterque maritorum:
vtroque reuerſo ille cui formoſa erat comperit domum
opulentiſsimam, alter autem bonis vacuam: quærebα-
tur contra quam mulierem horum ſiniſtra eſſet ſuſpi-
cio habenda. Cōtra formoſam arguebatur, quia ex quo
artem exercere neſciebat, ꝙ turpi ex quæſtu bona cu-
mulaſſet. Præſumebatur contra turpem, & arguebatur
vt domum bonis euacuaſſet, quia quos ad libidinem
pulchritudine non prouocabat, munere incitaſſet. Ex
prædictis poteſt argui ad partes hincinde, an maius ſit
peccatum cognoſcere deformem, quàm formoſam. Di
cite vt per glo.in Can.ſur. xxiij. q. vln. In glo. ſolos.
8 in fi. Dicite † ꝙ illa regula, Si vinco vincentem te, mul-
to fortius vinco te: vendicat ſibi locum vbi ſunt termi-
ni pares. Secus ſi eſſent diſpares, vt in caſu noſtro. Ecce
ꝙ ſi morietur filius relictis auo & matre, ideo mater
excludit auum, ꝙ prima eſt in gradu aſcēdentium, auus
vero in ſecundo gradu: & quando ſunt pater, mater &
auus, ideo mater excluditur ab auo, quia etſi ab illo nō
excluderetur, a patre tamen fuiſſet excluſa: vnde non re
fert pee quem excludatur. l. ſi mater. C.de inſti. & ſubſt.
Hodie autem, vt ſupra dixi, pater & mater pariter ad-
mittuntur, auth.defuncto.ſupra alleg. In fin. gloſſ. in
verb. neglexerit. Dicite ꝙ ad hoc vt mater excludatur
ab hæreditate filij inteſtati propter tutorem non petitū,
9 multa requiruntue. Primum, † ꝙ mater eſſet maior
xxv.annis. Secundum quod filius moriatur in pupillari
ætate. Tertiū, qđ pupillo eſſet expediens habere tutorē.
Quartū, qđ mater nō fuerit in negligētia. Quintū quod
nulla cauſa excuſari poſsit. iſta habentur in l. matres
in l.omnem.C.eo.tit. Si tamē mater tēpore mortis ma-
riti fuiſſet minor xxv.annis, & ante mortem filij fuiſſet
effecta maior, tamen ab eius hęreditate repellitur: quia
in ętate initium eſt inſpiciendum.l.iij.§.Seio.ff.de mino.
eſt glo.ordi.in ſimili, in l.minorem.C.de his quib. vt in-
dig.faciunt not.in l.ij.C.ſi aduer.delict.

ADDITIONES.

* Pee hunc tex. Bello. reprobat Iaſon. in tract. rub. C. qui admit. num. 5.

a Hoc notabile colligitur ex §. præferuntur, qui §. h. d. Filii, ab inteſtato decedentibus, ſiue ſit maſculus, ſiue fœmina, præferuntur in ſucceſsione, & matrem defuncti excludunt: ſoror autem defuncti ſola matrem non excludit, ſed cum ea admittitur: ſed ſoror cum fratre bene excludūt matrē. hodie vero ſublata differentia iurium poſita in prin. tit. mater etiam tres liberos nō habens admittitur indiſtincte ad ſucceſsionem filii excluſis agnatis, niſi ſoror defuncti ſuperſit vna vel plures ſorores, quia tunc in dimidiam partem vocantur: ſed ſi ſuperſunt fratres, illi ſoli, vel cum ſororibus, admittuntur cum matre, & fit diuiſio in capita. h. d. vſque ad §. ſed quemadmodum. Sed quod dicitur de patre & fratre, vt excludant matrem, corrigitur infra in §. ſed cum ante.

b Quomodo ſuccedat mater filiis primi matrimonii, vide plene Bello. conſi. xxxi. nu. 6. cum ſeq.

* Quid ſi aliquis decedat relicto fratre conſanguineo tantū & auo paterno? dic auū præferri. Bell. cōſi. xxiiii. in prin.

c Conclude ergo hic cū glo. circa hunc articulum, qñ mater excludatur ab hæreditate filii vel ne, quatuor caſus. Prima eſt, ꝙ aliquando alicui filio ſunt deſcendentes, puta filiī vel nepotes, & etiam adeſt mater, & tunc ſucceſsio ſpectat ad filios, & ſic deſcēdentes, non ad matrem, quia prima cauſa eſt deſcendentiū, ſiue ſint maſculi ſiue fœminæ. auth. in ſucceſsione. C. de ſuis & leg. Aliquando ſuperſunt ſolū aſcendentes paterni & materni, & tunc ſuccedunt æqualiter: vñ ſi ſupereſt auus paternus & auia materna, diuidūt inter ſe hæreditatē pro dimidia. Si ergo ſupereſt pr & auus paternus & auia materna, pater præfertur vt proximior in gradu, vt auth. defuncto. C. eo. Quandoq; ſuperſunt ſimul deſcendentes & collaterales, vt pr, mater, frater & ſoror defunctę perſonę tūc ſi fratres & ſorores ſunt uterini vtrinq; coniuncti, uocantur æqualiter in uiriles cum aſcendentibus in gradu proximis, excluſa omni differentia ſexus & patriæ poteſtatis. d. auth. defuncto. & in portione fratrū nō habet pater uſumfructū, ut in auth. itē hæreditas. C. de bo. quę lib. Si autem ſunt fratres uterini tantū, tunc non ſuccedunt cum aſcendentibus. d. auth. defuncto. Et ſic non eſt ſiēda differentia ſicut in fratribus, ut in bonis maternis admittatur cum aſcendentibus frater uterinus, in paternis conſanguineus, ut tenet Sali. in d. l. emancipx. Quandoque ſuperſunt ſolum collaterales, & idem de his dixi ſupra tit. i. in §. hoc etiam.

d Quid aūe de muliere uidua quę ſtat cum hæredibus mariti, an debet operari ipſis hæredibus, an ſibi? Dic ꝙ operatur hæredibus mariti infra annū: elapſo uero anno hęredes debent ſibi dare pro dote & alimentis ad computū octo pro cētenario, uſquequo ſibi reſtituāt dotem ſcđm Iac. But. in l. unic. §. exactio. C. de rei uxo. & hoc quando honeſte & commode mulier non poſſet habitare cum hæredibus uiri: ubi autem commode & honeſte poſſet habitare, & non uellet, tunc de illis octo debet detrahi quantum ipſa potuiſſet hęredibus operari: de quo per Bar. in l. diuor. ff. ſolu. matri.

e Vide late de hac materia Bello. conſi. xvii. nu. x. cum ſequen. quia per plures caſus complēctitur omnem materiā: & ibi etiam quid de muliere uidua.

TIT V.

TITVLVS IIII.

De Senatuſconſulto Orphiciano.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt ſicut aſcendentes ſuccedunt deſcendentibus, uerum quia & deſcendentes aſcendentibus quoque ſuccedunt ex Senatuſconſulto Orphiciano, ideo de his tractaturus intitulauit de Senatuſconſul. Orphiciano.*

1 *Filii vocantur ad hæreditates matrum inteſtatarum ex Senatuſconſulto Orphiciano.*
2 *In hæreditatem & in legatis habet locum ius accreſcendi.*
3 *Spes iuris accreſcendi ad hæredem tranſmittitur, non ſic in ſpe ſubſtitutionis.*
4 *De dictionibus, econtra, & econtrario, contra, et per contrariũ, quid inſinuent & ſignificent.*
5 *Qualiter filii ſuccedant matri.*

PEr contrarium. Hoc dicit: Liberi ad hæreditatẽ
matrum inteſtatarum ex ſenatuſcõſ.
Orphiciano ac principum cõſtitutionibus
vocantur: quod ius ſuccedendi
minima capitis diminutione non
tollitur & ſpes iuris accreſcendi ad
2 hęredem tranſmittitur. Nõ. primo,† filios vocari ad
hæreditatem matrum inteſtatarum ex ſenatuſconſulto
Orphiciano, concord. ff. & C. eod. titu. Item nota. ꝙ
ex ſenatuſconſul. Orphiciano nepotes non vocabantur
ad hæreditatem auiæ: quia ſolum hoc ſenatuſconſ.
Orphic. prouidetat filijs in hæreditate matris inteſtate:
ſed tamen ex conſtitutione principum fuit prouiſum
nepotibus in hæreditate auiæ inteſtatæ. Item nota. in
verſi. ſciendum. ꝙ hæreditates quę deferuntur ex ſena
tuſconſ. Tertul. & Orphic. capitis diminutione non pe
rimuntur. Not. rationem quæ fundatur ſuper illa regula
qua diſponitur, quod nouæ hæreditates legitima capitis
diminutione non tolluntur, ſed ſolum illæ quæ l.
xii. tab. deferuntur iure agnationis, quod ius capitis diminutione
perimitur: ſed illæ quæ deferuntur ex ſenatuſconſul.
Orphi. & Tertul. deferuntur iure quodam
agnationis & conſanguinitatis, quod capitis diminutione
non tollitur. ſupra de cap. dimi. circa fin. & l. tutelas.
ff. eo. no. in verſi. nouiſſime quod non ſolum liberi
legitimi & naturales vocantur ad hæreditatem matrum
inteſtatarum, ſed etiam naturales tantum. Ratio
quia ſemper mater eſt certa. Item quia hæreditas matris
non defertur filio iure agnationis, ſed cognationis
2 vt ſupra dictum eſt. Item not. ex. §. fin. quod † in hæ
reditatę locum habet ius accreſcendi: & idem eſt in legatis.
l. re coniuncti. de leg. iii. §. ſi vero non omnes. de
cadu. tol. Ratio differentię ſumitur ſuper regula iuris.
3 Ius noſtrum non patitur. Item not. † quod ſpes iuris
accreſcendi ad hæredem tranſmittitur ſecus eſt in ſpe
iuris ſuccedendi ex ſubſtitutione. l. ſi ex pluribus. ff. de
ſuis & legiti. Et eſt ratio: nam ſubſtitutio appellatur
conditionalis inſtitutio. l. in ratione. §. quod vulgo. &
§. qui filio. ff. ad leg. Fal. Sicut enim hęreditas ſub condi
tione relicta, eadem nondum purificata ad hęredem nõ
tranſmittitur, ita nec iſta ſubſtitutio. §. ſi autem ſub cõ
di. C. de cad. tol. In fi. gl. 1. Et per hoc non obſt. ſi oppo.
quod contrariorum contrarij ſunt effectus. l. inter
ſtipulantem. §. ſacram. de verbo. oblig. quia reſpondetur,
quod illa verba exponũtur per antiphraſim, id eſt,
4 econtrario. Ex quo colligitis. † quod verba econtra et
econtrario inſinuant non contrarietatum effectuum,
ſed conuerſionem ordinis: dictio autem Cõtra, & per
contrarium, inſinuat cõtrarietatem effectuum: ad hoc
alleg. glo. in l. duobus. §. fi. de iureiu. Addite prędictis, ꝙ
iſte dictiones, econtra, & econtrario, idem ſunt, & ſimul
ita inſinuant conuerſionem ordinis cum qualitatibus
tamen ſuis. l. cum hi. §. idem erit. ff. de tranſact. Ex quibus
infertur ad queſt. de qua anno præterito dubitatũ
fuit. Statuto cauetur quod filia vel nepos non ſuccedat
patri vel auo exiſtentibus fratribus idem nec econtra
quod illi aſcendentes nec ſuccedant filiæ vel nepti maritatæ,
moritur filia vel neptis maritata exiſtente patre
vel auo nunquid pater vel auus excluditur ab eius hæ
reditate? Dicebatur quod ſic per ſtatutum. Ego allega
ui in contrarium: quia ea ratione ſicut ſtatutum in priuilegium
eius patris excludebat filiam vel neptem ma
ritatam ab hæreditate patris vel aui inteſtati, ita demũ
ſi fratres ſupereſſent: ergo econtra vel auus vel pater
ab hæreditate excludetur filiæ vel neptis inteſtatæ ſi fra
tres ſuperſint, alias non: quia illa verba, econtra, poſita
in ſtatuto, operantur conuerſionem ordinis cum repeti
tione qualitatis actus præcedentis. faciunt no. per Bart.
in l. in repetendis. de leg. iij. In fi. glo. in verb. hæredita
5 tem. † Si quæratur qualiter filii ſuccedant matri,[a] ita di
a ſtinguite: Aut ſunt legitimi & naturales, & tunc matri
b indiſtincte ſuccedunt. Aut ſunt naturales[b] tantum ex cõ
cubinatu nati, & ſuccedunt tunc ſiue mater fuerit illuſtris
ſiue non. Aut fuerunt nati vulgo, & tunc diſtinguitur:
aut fuerunt nati ex matre illuſtri, & tunc illi non ſuc
cedunt, quia mater tunc ſemper certa eſt. l. quia ſemper.
ff. de in ius voc. Aut fuerunt nati ex damnato coitu vel
nefario, puta quia ex conſanguineo vel conſanguinea,
monacho, præsbytero, vel fratre minore, vel monacha,
vel abbatiſſa, & tunc nec patri nec matri ſuccedunt. au
then. ex complexu nefario. C. eodem tit. Et per hoc remanet
expedita glo. ſequen.

ADDITIONES.

a Conclude in hoc articulo, triplicem eſſe ſpeciem filiorũ. Quidam naturales & legitimi, & iſti ſuccedunt patri, & matri niſi ſint exhæredati, vt ſupra. Quidam naturales tantum & iſti ſuccedunt ab inteſtato matri, vna cum legitimis & naturalibus. l. ſi qua illuſtris. in fi. C. eo. & etiã rumpit teſtamentum matris ſi ſit præteritus, vt ſupra de inof. teſt. §. tam autem naturalem. ſed patri nullo modo ſuccedunt iſti naturales tantum, ſi extat filii legitimi & naturales, vel vxor defuncti, alias poſſunt ſuccedere in duobus vnciis, vt anth. licet. C. de natu. libe. & not. glo. in. §. fi. de nup. Quidam ſunt ſpurii, puta nati ex damnato coitu, vt ex ea que habet maritum vel ex conſanguinea vel monacha vel ſacerdote, & iſti non ſuccedunt neque patri neque matri, vt authen. quibus mod. nat. effi. ſui. §. fi. Non eſt quæſtio de filio ſacerdotis qui non ſuccedit cum ſit natus ex damnato coitu vt vulgo concepti (lex enim permittit lupanaria, propter maius peccatum euitandum) & nati ex ſoluta & viro coniugato, qui coitus non permittitur. l. i. C. de adult. & iſti non ſuccedũt patri, ſed matri ſimul cum legitimis & naturalibus, ſicut ipſa ſuccedit eis. §. fina. ſupra titu. i. niſi eſſet illuſtris. d. l. ſi qua illuſtris.

b Sed an filii naturales vel ſpurii ad inuicem ſibi ſuccedãt? Dic ꝙ ſic, ſi ſunt ex eadem matre, & excludunt fratres patris eorum: ſecus ſi ſunt ex diuerſis matribus ſiue concubinis, quia tunc non ſuccedunt ſibi inuicem, aliis cognatis patris excluſis etſi legitimentur. l. hac parte. ff. vnde cogna. Sed an ſpurius decedens ab inteſtato, deferat hęreditatem conſanguineis & agnatis? Dic ꝙ non, quia conſanguinitas & agnatio non contrahitur cum ſpurio. l. ſi ſpurius. ff. vnde cogn. & ideo ſi ſtatutum dicit quod inter conſanguineos fiat compromiſſum, non habet locum in ſpurio: ſecus ſi ſtatutum dicat quod fiat inter proximos, vt infra tit. i. §. vulgo. vide Bald. in l. id quod pauperibus. C. de epiſ. & cle. Quæritur etiam, quamuis naturalis & ſpurius non ſuccedat patri, an poſſit ſuccedere fratri legitimo & naturali? Dic ꝙ ſic ex patris diſpoſitione, vt ſi pater eum ſubſtituit pupillariter filio ſuo. tex. eſt in l. ſi is. ff. de vulg. & pup.

Quæritur

c Quæritur, an nepos legitimus ex filio naturali tantum poſsit ab inteſto in vniuerſis ſuccedere auo, non exiſtentibus legitimis. Dic q ſic. caſus eſt in l. fin. C. de natu. libe. Non poſſunt tamen in aliquo ſuccedere patri. d. auth. licet alleg. in glo. Secus ſi ſit nepos etiam legitimus ex filio ſpurio ex damnato coitu, quia non ſuccedit auo, etiam nō extantibus legitimis, cum pater eius non facit eis ſtipitem, vt tenet Cyn. in d. l. fi. C. de natu. liberis.

TITVLVS V.

De ſucceſsione cognatorum.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt de ſucceſſio. ſuorum & agnatorum, verum quia poſt illos vocantur cognati, ideo de illis tractatum us intitulauit de ſucceſſione cognatorum.

1 *Hodie quantum ad ſucceſſionem pares ſunt cognati cum agnatis: quod ſecus erat iure antiquo.*
2 *Agnati ſuccedunt vſque ad decimum agnationis gradum, cognati vero vſque ad quintum.*

POſt ſuos. Hoc dicit: Poſt ſuos & agnatos ad hæreditatem inteſtatorum cognati, vocantur exceptis fratribus & ſororibus emancipatis, qui licet ius agnationis emancipatione perdiderint, ad hæreditatem tamen parentum vocantur vna cum fratribus in poteſtate retentis, cum diminutione tertiæ partis, & cæteris agnatis præferuntur. Nota primo, id quod ſæpenumero viſum eſt quod in ſucceſsione inteſtati prima cauſa eſt ſuorum: illi poſtea ſuccedit cauſa cognatorum. Et ratio huius prælationis fundatur in fauore familiæ, cuius ius per agnatos non autem per co-
a gnatos conſeruatur, l. i. in fi. ff. de vent. inſpi. † Hodie autem iure nouiſsimo hæc differentia prælationis eſt ſublata, quia pariter admittuntur cognati cum ipſis agnatis: quia ius nouiſsimum non conſiderauit nomen familiæ, ſed conſiderauit ipſam humanitatem & coniunctionem ſanguinis. in authen. de hæred. quæ ab inteſta. defer. §. i. Item not. quod licet olim agnatis præferrentur cognati, fratres tamen vel ſorores emancipati vel emācipate, qui quæue ius agnationis perdiderant emancipatione, ad hæreditatem tamen alterius fratris vel ſororis iure agnationis vocantur, aliis agnatis inferioris gradus poſtpoſitis. Item not. q exiſtentes in adoptiua familia vocantur ad hæreditatem parentum naturalium per vnde cognati, quia ius agnationis habere non dicuntur. Item nec inter eos iſti vulgo concepti ſuccedunt per vnde agnati, cum nullū ius agnationis conſiſtat inter eos.
2 Item not. in §. hoc loco, quod † agnati ſuccedunt iure agnationis vſque ad decimum gradum: cognati vero vſque ad quintum. Ratio differentiæ, quia fauorabilior eſt ſucceſsio quę defertur agnatis, quam illa quę de-
a fertur cognatis [a]. In fin. glo. ſextum. prima ſolu. communiter tenetur, quod ſi ſpeciale in bonis caſtrenſibus, vt per vnde cognati ſolum vſque ad quintum gradum ſuccedant. In fin. glo. fi. Hęc glo. communiter approbatur, vt amplietur ius inteſtate ſucceſsionis. Cui non obſtant ea quę habentur in c. non debet. extra de conſangui. & affinita. quia ibi gradus reſtringuntur cauſa euitandi peccata, & vt occaſio delinquendi tollatur. Dicatis vt ibi.

ADDITIO.

a Sed illi qui ſunt in linea tranſuerſali, vt ſobrinus & ſobrina, qui ſunt in ſexto, & ex eis aſcendentes vſque ad ſeptimum, vt infra tit. proxi. §. vi. & hoc propter frequentiam, ſuccedunt. Hodie autem ſublata eſt differentia agnatorum & cognatorum: & omnes pariter ſuccedunt ſalua gradus prærogatiua vſque ad decimum gradum, vt hic in gloſſ. fina.

TITVLVS VI.

De gradibus cognationum.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt ſicuti agnati ſuccedunt vſque ad decimum gradum, cognati autem vſque ad ſextum: verum quia dubitari ſolet qualiter fienda ſit dinumeratio graduum, ideo merito intitulatum fuit de gradibus

1 *Triplex eſt linea cognationis.*
2 *Poſitis quibuſdam exemplis ſufficit ſubiici regulam generalem.*
3 *Exempla non reſtringunt regulam.*
4 *Res oculis ſubiecta facilius deprehenditur.*
5 *Quo ad lineam aſcendentem nulla eſt differentia inter ius canonicum & ciuile.*
6 *In linea tranſuerſali inter ius canonicum & ius ciuile eſt duplex differentia.*
7 *Vſque ad quem gradum deferantur hæreditates, remiſſiue.*
8 *Vſque ad quem gradum impediatur copula matrimonialis.*
9 *Vſque ad quem gradum affinitatis prohibeatur matrimonium.*
10 *An per coniunctionem illicitam cauſetur affinitas.*
11 *Ad cauſandum affinitatem requiritur concurſus vtriuſque ſeminis.*
12 *An ratione cognationis ſpiritualis matrimonium impediatur.*
13 *Vſque ad quem gradum poſſit Papa diſpenſare pro matrimonio contrahendo.*
14 *An Papa poſſit diſpenſare vt matrimonium ſemel contractum diſſoluatur.*
15 *Nunquid maritus & vxor poſſint ſe ſeparare.*

HOc loco. Cognationis triplex eſt linea: vna ſuperior aſcēdens, alia inferior deſcendens, alia autem tranſuerſalis. Prima & ſecunda linea habet primum gradum, ſed tranſuerſalis incipit a ſecundo. Et in dinumeratione graduum talis regula eſt tradita, vt vnaquęque perſona adiecta vnum gradum efficiat. hoc dicit. Diuiditur in quinque. Nam in prima continuat. In ſecunda ponit triplicem lineam cognationis. In tertia declarat illam in nube. In quarta declarat ſpecifice. In quinta ſe excuſat, & regulam tradit circa dinumerationem graduum. Secunda ibi, quare. Tertia ibi, ſuperior. Quarta ibi, primo gradu. Quinta ibi, hacte-
a nus. Nota primo [a], † triplicem eſſe lineam cogna-
1 tionis: vna aſcendens, quæ ſuperior appellatur: alia deſcendens, quę inferior dicitur: alia ex tranſuerſo, qui collateralis appellatur. Secundo not. quod linea aſcendens & deſcendens incipit a primo gradu: tranſuerſalis autem incipit a ſecundo, quia non habet primum. Rationem dicam in glo. Item not. quod pater & mater ſunt in primo gradu linee aſcendentium. Filius & filia in primo deſcendentium: auus & auia in ſecundo, ſimiliter nepos & neptis in ſecundo, frater & ſoror in ſecundo linee tranſuerſalis, proauus & proauia in tertio quo ad amitam, patruum auunculum vel materteram. Filij duorum fratrū vel ſororum, vel fratris & ſororis, ſunt in quarto inter ſe, licet ſint in tertio quo ad amitam, patruum vel auunculum. & ſic de ſingulis. Item nota qui dicantur conſanguinei. Item not. quod conſobrini appellantur filij duarum ſororum: patrueles autem fratres appellantur filij duorum fratrum: filius ſororis & filia fratris appellantur conſobrini & amitini. Itē
a not. quod † poſitis aliquibus exemplis ſufficit ſubiici regulam generalem. & concor. l. ſi ſeruus ſeruum. §. in-
3 quit. ff. ad l. Aquil. Ex quo colligitis, quod † exempla nō reſtringunt regulam. concor. l. damni infecti ſtipulatio pertinet. ff. de dam. infect. l. ſcire oportet. §. fin. ff. de excuſa.

cuſa.tut.l.fi.de iur.& fact. ignor. Item not. regulam,
quod de iure ciuili vnaque perſona adiecta habet nouũ
4 gradum generare. Item not. † ꝙ res oculis ſubiecta
facilius deprehenditur, quam immiſſa per aures. glo.al-
legat verſus Horatij: facit illud vulgatiſſimum, Certior
aure arbiter eſt oculus. In fin.glo.in verbo, ſecundo.
De hoc dicite vt ſtatim dicam in declaratione materiæ.
b In fi.gl in verb.hactenus [b]. Pro declaratione iuris ca
nonici et ciuilis, et & intelligentia huius materiæ, & eorũ
quæ pertinent ad illam, quædam videnda ſunt. Primo
eſt videndum qualiter fiat dinumeratio graduum de
iure ciuili & de iure canonico, ſecundum diuerſitatem
rationum vtriuſque iuris. Item & ſecundo, vſque ad
quem gradum deferantur hæreditates & tutelæ. Item
vſque ad quem gradum copula matrimonialis impe-
diatur. Quarto, vſque in quo gradu poſsit diſpenſare Pa
pa quædam. Et quinto circa materiam examinabuntur
5 concluſiones. Circa primum dicite, ꝙ † quo ad lineam
aſcendentem nulla eſt differentia inter ius ciuile & ius
canonicum: vtroque enim iure pater & mater ſunt in
primo gradu aſcendentium, & ſimiliter filius & filia de
ſcendentium, & ſic ſupra & infra in infinitum, quia in
dinumeratione graduum lineæ aſcendentium & deſcen
dentium, vtrunque ius habuit reſpectum ad ſtipitem, id
eſt, ad communem parentem, vt hic cum glo. xxxv.q.
6 c.ad ſedem. † In linea [c] tranſuerſali, inter ius ciuile & ius
c canonicum duplex eſt differentia. Prima, quia iure ciui-
li frater & ſoror ſunt in ſecundo gradu, iure canonico
ſunt in primo. Ratio differentiæ ſumitur ex regula iuris
ciuilis quæ dicit, vnamquamque perſonam adiectam
nouum gradum generare, vt hic in verſi. hactenus. Vn
de cum ego ſum in primo gradu patri meo, ſi naſcitur
mihi frater vel ſoror, ex generatione huius perſonæ cau
ſatur nouus gradus, & conſequenter appellatur in ſe-
cundo. Sed iure canonico ideo appellatur in primo,
quia ius canonicum non cõſiderauit dinumerationem
graduum in linea tranſuerſali habito reſpectu ad ſtipi-
tem, id eſt, communem parentem: ſed conſiderauit ꝙ
duo fratres, duæ ſorores tribuunt initium lineę tranſuer
ſali, ideo in primo gradu illius lineæ illos conſtituit. Se-
cunda differentia eſt, quia iure ciuili regula traditur, ꝙ
in linea tranſuerſali ſola perſona adiecta facit nouum
gradum, vt hic: iure autem canonico pro regula tradi-
tur, ꝙ ad cauſandum nouum gradum duæ perſonæ re-
quirantur. d.c.ad ſedem. Ratio differentiæ, quia ius cano
nicum dinumerat gradus ex ratione copulæ matrimo-
nialis: vnde cum ad cauſandam copulam matrimo-
nialem requiratur concurſus duarum perſonarum, ita
ad cauſandum gradum quo ad eam: ſed ius ciuile dinu-
merauit gradus quo ad hæreditates & tutelas, vt cum
tutela & hæreditas deferatur de vna perſona in aliam,
nimirum ſi vnaqueque perſona generat nouum gra-
dum. Iſta fuit ratio poſita in d. c. ad ſedem. Quo igitur
ad inhibendam vel permittendam copulam matrimo-
nialem dinumerabuntur gradus ſecundum ius canoni-
cum: quo autem a tutelas & hæreditates deferendas cõ
numerabuntur ſecundum ius ciuile. Circa ſecundum di
7 cite, † ꝙ vſque ad primum gradum deferuntur hæredi
tates & tutelę. vidiſtis ſupra titu. 1. §. fi. cum ſua glo. &
ſupra de legit. tutel. in tex. & in glo. Circa tertium dici-
8 te, ꝙ † olim erat prohibita copula matrimonialis vſq;
ad ſeptimum gradum agnationis vel cognationis inclu
ſiuæ: hodie autem eſt prohibita vſque ad quartum gra
dum incluſiue: dinumeratione facta ſecundum ius cano
nicum, c. non debet. extra de conſangui. & affinita. Sed
hic dubitatur: pone ꝙ vnus ſit in quinto gradu tranſ-
uerſalium, alius ſit in quarto, an impediatur copula ma
trimonialis? Si inſpiciamus perſonam exiſtentem in
quarto gradu, illa impeditur: ſi inſpiciamus perſonã exi
ſtentem in quinto gradu, permittitur. Dicite ꝙ opula
eſt permittenda: quia quoto gra du remotior diſtat a ſti
pite, eodem gradu diſtat a quolibet deſcendente. c. fina.
extra de conſangui. & affini. Illud tamen eſt palam, ꝙ
inter aſcendentes & deſcendentes eſt prohibita copula
matrimonialis in infinitum vnde ſi Adam viueret, vxo
rem habere non poſſet. §. inter eas. & ibi glo. ſupra de
d nup. Sed quid de gradu affinitatis [d]? Dicite ꝙ † olim ra
9 tione affinitatis erat prohibita vſque ad tertium gra-
dum, vt aliqui dixere: veritas tamen eſt ꝙ ſolum prohi
betur quo ad gradum primum vt not. glo. in c. non de-
10 bet. extra de conſangui. & affi. Sed † nunquid per con-
iunctionem illicitam cauſatur affinitas? In hoc articu-
lo non parcam in totum verecundiæ. Archi. xxxv. q.
iij. c. extra ordinaria. dixit per hanc diſſolui matrimo-
nium, & in hoc bene: ſed non cauſari affinitatem pro-
pterea quia affinitas eſt regu'aritas perſonarum ex nu-
ptiis deſcendentium. l. nõ facile. §. affines. ff. de grad. vbi
ergo non ſunt nuptiæ, ibi non cauſatur affinitas. Sed gl.
tenuit contrarium in §. affinitatis. ſupra de nup. quæ cõ
muniter comprobatur, per c. tuæ. & per c. concordare.
extra de eo qui cog. conſan. vxo. ſuæ c. diſcretionem. ex
tra de conſangui. & affin. Stat igitur concluſio, ꝙ per
illicitam coniunctionem contrahitur affinitas. Sed quid
ſi quis non intrauit clauſtra vuluæ, in circuitu tamen
palpitauit, vel ſeras reſerauit, ſed opus non expleuit, an
contrahatur affinitas? Gloſſ. in d. c. extraordinaria. di-
cit ꝙ non. Item dicit illud quod non dico. Dicit Innoc.
11 ꝙ † ad cauſandam affinitatem requiritur concurſus
vtriuſque ſeminis: ſed tamen cauſa euitandi peccata, ius
canonicum & ſancta mater eccleſia in dubio præſu-
munt ex copula concurſum vtriuſque ſanguinis & ma
ris & fœminæ interueniſſe. c. iuuenis. extra de ſponſa.
Addite prædictis, quod ſi aliquis promiſerit alicui illam
accipere in vxorem, poſtmodum habeat copulam cum
ea, ſine aliis verbis, intelligitur validum matrimoniũ
extitiſſe contractum, nec cum alia cõtrahere poſſet ſed
matrimonium poſtea contractum eſſet diſſoluendum.
c. is fidem. extra de ſponſal. Subſequenter quæritur,
12 † an ratione cognationis ſpiritualis matrimonium im
pediatur. Circa quem articulum dicite breuiter, quod
inter compatrem & commatrem impeditur matrimo
nium, ac etiam inter patrem ſpiritualem & filiam ſuſce
ptam ex ſacro fonte: & hoc ſiue iſta cognatio ſpiritua-
lis fuerit cauſata per ſanctum baptiſmũ, ſiue per ſanctũ
chriſma. xxx. quæſt. cano. ſi quis vnus. Addite prædi-
ctis, quod ſi maritus & vxor tenuerint aliquem vel
aliquam ad baptiſma vel chriſma, quilibet eorum effi-
citur compater vel commater. d. cano. ſi quis vnus, &
hoc verũ quando tempore cognationis ſpiritualis con-
tractæ conſtabat inter eos matrimonium: ſecus ſi ex
poſt facto fuerit contractum, c. Martinus Bertã. extra
de cogna. ſpiri. cum ſua glo. Econtra autem ſi tenueris
ad ſacrum chriſma vel ſanctum baptiſma filium vel
filiam meam ex alia muliere quam vxore, non effici-
tur tibi commater. cano. qui ſpiritualem. xxx. q. Ratio,
quia in contrahenda cognatione ſpirituali maritus &
vxor copulant ſibi actum, & non paſsiones: quod igi-
tur agit vnus coniugum, intelligitur alius agere, quia
ſunt duo in carne vna. d. cano. ſi quis vnus in fine. Sed
quid ſi fornicator teneat aliquem ad ſacrum baptiſma,
an concubina efficiatur commater? Videretur ꝙ ſic.
Nam ideo vxor hoc caſu efficitur cõmater, quia eſt ea-
dem caro cum marito. dict. cano. ſi quis vnus. Alij ibi
tenuerunt contrarium, quorum ſententia magis placet:
quia abſurde dictum videretur quod ſpiritualitas ſuper
re improbata, cauſaretur ex vtraque ſcriptura & ho-
minum opinione. Non obſt. quod cõcubina & fornica
tor dicãtur duo in carne vna, quia illa verba exponũtur
id eſt, duo conueniunt in eodem opere carnali: & ita ex
ponit gloſſ. in d. c. in eo. Sed an vxore mea mortua
poteto

potero mihi copulare eam quæ fuit ſibi commater ante matrimonium? Dicite quod ſic.cano.poſt vxoris obitum.xxx.q. v.Sed quid de filiis duorum compatrũ, an poterunt ſimul matrimonio copulari: Dicite ꝙ ſic, ſiue nati fuerint ante compaternitatem, ſiue poſt, dummodo matrimonium non contrahatur cum eo, vel cũ ea,per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem.c.i.cap.ſuper eo.de cogna.ſpiri. Sequitur videre,
13 † vſque ad quem gradum poſsit Papa diſpenſare. Dicite breuiter,quod in gradu aſcendentium & deſcendẽtium non poſſet Papa diſpenſare vt copula matrimonialis contrahatur. Non poſſet enim Papa diſpenſare quod filia patri copularetur. Item in linea tranſuerſali in gradu primo: vnde nõ poſſet Papa diſpenſare quod frater ſorori nubat. Item nec in gradu ſecundo, linea exiſtente inæqualiter: Vnde non poſſet diſpẽſare quod neptis patruo nuberet vel auũculo. In linea vero trãſuerſali bene poſſet diſpenſare vt conſanguinea conſanguineo copularetur.ita communiter concluditur in c. literas.extra de reſtit.ſpol.facit c.gaudemus.extra de di-
14 uor. Sed † an Papa poſsit diſpenſare vt matrimoniũ ſemel contractum diſſoluatur? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem conſummatum aut non. Priore caſu non poteſt,poſteriore aũt ſic: quia primo caſu effecti fuere duo in carne vna, ſecundo vero non. Item,quia matrimoniũ cõſummatũ ſapit naturam ex conſtitutione diuina,contra quam Papa nõ poteſt diſpenſare.c.propoſuit.extra de conceſſ.præben.ſed matrimonium non conſummatum ſapit naturam ex conſtitutione eccleſiæ contra quam Papa bene poteſt diſpenſare,iſta eſt glo.ordin.in c.ex publico,extra de cõ-
15 uerſ.coniug.† Sed nunquid maritus & vxor poſsint ſe ſeparare? Dicite,aut copula non eſt ſubſequuta, & tũc quilibet eorum altero inuito poteſt ſeparare matrimoniũ per ingreſſum religionis: ſecus ſi copula fuerit ſubſequuta: niſi vterque concordauerit ꝙ vterque pariter intrauerit religionẽ, vel aliter qui remanet in ſeculo ſit talis conditionis & qualitatis,quod nulla ſuſpicio fornicationis ſiniſtra ſit contra eum,vt quia ſit ætate confectus.c.quidam.cap.Verum.c.vxoratus.c.cum ſis prædituus.extra de conuerſ.coniug.

ADDITIONES.

a An autem aſcendentes pro deſcendentibus in infinitum puta pater pro filio,auus pro nepote,poſsint dicere teſtimonium? Dic quod non,niſi in caſibus notatis in l. parentes.C.de teſtib.& ff.de teſtib. l.in teſtamento.§.per contrarium. Collaterales autem pro aliis collateralibus non coguntur inuiti eſſe teſtes,ſed volentes bene poſſunt teſtificari.c.licet extra de teſtib.& c.poſtremo.de appella.& ideo quando ipſi deponunt, conſilium eſt ꝙ in eius dicto dicatur qualiter volentes teſtificati ſunt, vt in auth. presbyteros.C.de epiſ.& cler. Adde tamen quod frater ad alterius impugnationẽ repellitur vt domeſticus quando ſimul habitant admittitur, ſi eſt cauſa ciuilis parua : ſecus ſi eſſet magna vel criminalis, quia in iſtis nedũ ipſe ſed nec vllus alius de linea tranſuerſali admittitur,arg.l.petitionem.C. de aduoc.diuer.iudic.Si autem non teſtificatur ad alterius perſonæ impugnationem,ſed ſolum ad fratris ſui defenſionem,puta ne puniatur de habili hæreſi,tũc admittitur eius teſtimonium,vt extra de præſum.c.literas.Ex quo infertur, ꝙ frater inquiſitus de homicidio, poteſt producere fratrẽ in teſtem, quia hoc facit ad ſui defenſionẽ,quia tractat de damno euitando,princeps vero de odio,argu.l.ſi quis vxori. de furtis.

b Not. primo ex glo.in verbo,hactenus. ꝙ cõputatio graduum quæ fit de iure ciuili, ſeruatur vbi tractatur de ſucceſsione habenda : ſed illa quæ fit ſecundum iura canonica,procedit vbi tractatur de matrimonio celebrando. Vnde ſi ſtatutum dicat ꝙ cognati excludãtur extantibus agnatis vſque ad tertium gradum, quia tractatur de ſucceſsione, debet fieri computatio de iure ciuili.

c De iure autem canonico iſti fratres eſſent in primo gradu.Et eſt ratio, quia ius ciuile habet reſpectum ad ceſpitem,id eſt,ad communem parentem:ſed ius canonicum facit ſaltum de vno fratre ad alium, nec habet reſpectum ad ceſpitem,vt infra in glo.& diui.in §.inter eas ſupra de nuptiis. Et aduerte quod de iure ciuili in computatione graduum ſtipes ipſæ connumerantur.tex.eſt in l. iuriſconſultus.§. ſuot ex lateribus. in verſi. idem faciendum. ff. eod. Secus eſt de iure cano. Et aduerte,quia ex tranſuerſalibus puto ꝙ ideo non ſit primus gradus de iure ciuili,quicquid dicat glo.hic,quia licet de iure ciuili quælibet perſona faciat gradum,tamen in tranſuerſalibus vna perſona non poteſt facere gradum primum,quia vbi non eſt niſi vna perſona,non dicitur tranſuerſalis : ergo neceſſario ſunt duo, & duo faciunt duos gradus.

d Item no.quod ad probandam conſanguinitatem & affinitatem admittuntur teſtes conſanguinei qui melius ſciũt genealogiam, & etiam poſſunt deponere de auditu maiorum ſuorum.c.licet.de teſti.xxxv.q.ii.c.Et probatur aliquos fuiſſe conſanguineos per quaſi poſſeſsionem, quia reputabantur ſic,vt in c.per tuas.extra de probat. Poſſeſsionis tamen continuatio non habet locum in beneficiis, vt not. Innoc.in d.c.per tuas.

TITVLVS VII.

De ſeruili cognatione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine : Supra uiſum eſt de cognatione & ſucceſſione cognatorum,uerum quia naturali iure inſpecto inter ſuos cadit cognatio & dubitari poſſet an inter eos eſſet ſucceſſio: ideo de ſeruili cognatione meritiſſime intitulauit. Nec obſtat quod inter illum titu.de ſucceſſione cognatorum:& iſtum,ſit titulus intermedius,de gradibus : quia ex quo pertinet ad materiam horum titulorum, cõtinuatio,non uitiatur.l.duos reos.§.ſi.de duobus reis.*

1 *Aliquando par in gradu parem in ſucceſſione excludit.*
2 *An frater & ſoror pariter admittantur cum patre & matre.*
3 *Hodie eſt ſublata differentia agnationis & cognationis.*

ILlud autem. Diuiditur in quinq;. Nam in prima refert ſtatutum iuris antiqui. In ſecunda refert ſtatutum iuris noui. In tertia elicit concluſionem ex dictis a principio tertij libri vſque nunc. In quarta ponit regulam. In quinta exceptionem. Secunda ibi,noſtra. Tertia ibi, repetitis. Quarta ibi, rotica.Quinta ibi,exceptis. Hoc dicit. Filij liberti vel libertæ,etiam in ſeruitute concepti vel conceptæ parentibus ſuccedunt,excluſo patrono; & inter eos eſt mutua ſucceſsio. Not. primo ſummarium. Secundo not. in
a verſi.repetitis[a]. † aliquando euenire vt qui eſt par in
1 gradu, alium parem excludat ex ſucceſsione : vnde filius excludit auum a ſucceſsione paterna & hoc hodie non eſt immutatum.authen.defuncto.C.ad Tert. Item colligitis euenire aliquando, vt proximior gradu ab vlteriore excludatur; vnde cognatus proximior ab agnato remotiore excluditur, et hoc hodie innouatũ, quia ita ſuccedunt cognati ſicut agnati. in authen. de hæred.quæ ab inteſt.defe.§.i. Itẽ not.quod toties par in gradu admittitur pariter vel proximior vlteriorem excludit,quoties non exiſtunt deſcendentes: & hoc verum iure nouiſsimo.Item hoc verum quando non extant agnati & hoc immutatum eſt: iure correctum. Finaliter not.quod illa regula fallebat in fratre vel ſorore emancipatis quibus ius agnationis perdidiſſent, ceteros tamẽ agnatos in gradu vlteriores excludebãt,
ſed

ſed hodie hæc fallentia appellatur regula, non fallentia.
vt ſupra dixi. In glo. pertinere. ibi, l. pen. Et eſt ratio il
lorum caſuum, ne ex re tradita & vendita defuncti præ
iudicium libertati deferatur. In fin. Non obſtat hoc,
quia licet veritate inſpecta eſſet ſeruus, fictione tamen
iuris liber moritur, vt ibi habetur. In fin. glo. in verb.
alterius. De hoc dicite, vt dicam in d. §. ſi autem. vbi tra
ditur propria materia. In gl. toties. ibi, hæreditas. Hæc
opinio communiter tenetur hic, & in auth. defuncto. C.
ad Tertullia. Sed diceret aliquis, † nonne frater & ſoror
admittuntur pariter cum patre & matre? Certe ſic, ſed
pater & mater excludunt auum, ergo frater & ſoror il-
los excludent. l. de acceſſionibus. ff. de diuerſis & tem-
poralibus præſcriptio. Solu. Dicite ꝙ frater & ſoror
ſunt æquales patri & matri illis exiſtentibus: illis autem
deficientibus, æqualitas cauſata in patre & matre tran-
ſit in auum & auiam, & pariter admittuntur. Cætera
dicite vt d. authē. defuncto. In fin gloſſ. dicite, quod
5 † hodie eſt ſublata differentia agnationis & cognatio-
nis, vt d. §. i. in auth. de hęre. quæ ab inteſt. deſer.

ADDITIO.

a Not. ex §. reperitis. ꝙ licet ſit regula ꝙ qui proximior eſt in gradu, prior ſit in ſucceſsione, vt videmus in §. ſi plures. ſupra de legit. agna. ſucceſſ. fallit tamen quandoque, ſcilicet quando quis eſt remotior in gradu, ſed potior in ſucceſsione, vt patet in liberis, qui quantumcunque ſint in longiſsimo gradu, excludunt agnatos & cognatos proximioris gradus: & etiam excludunt filii eorum auum ab hæreditate patris ſui, quantumcunque pater idemque auus ſit in primo gradu reſpectu filii eiuſdemque patris ipſius nepotis: quia in ſucceſsione prima cauſa eſt deſcendentium. auth. in ſucceſsione. C. de ſuis & legit. hæred. Hodie vero agnati non excludunt cognatos anterioris gradus, quia ſublata eſt differentia agnatorum & cognatorum, in auth. de hæred. quæ ab inteſta. deſcr. & vidimus in §. ſi. de ſucceſſio. cogn. Et ſimiliter hodie non exiſtentibus liberis ſuccedunt aſcendentes, ſalua gradus prærogatiua. aut. ceſſante. C. de legit. hęr. Cum aſcendentibus vocantur aliqui collaterales auth. defuncto. ad Tertull. & hic in glo. ſi.

TITVLVS VIII.

De ſucceſsione libertorum.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt de ſucceſſione ingenuorum verum quia in bonis libertorum eſt dare ſucceſſionem, ideo meritiſſime intitulatum eſt de ſucceſſio. liberto.

1 *Quomodo liberto ſuccedat patronus.*
2 *Paupertas potius prodeſt quam obſit.*
3 *An hæredes liberti poſſint conuenire patronum venia non petita.*
4 *Quod reuerentia debeatur patrono, eſt fauor ex parte patroni.*
5 *Statutum quo filiæ non ſuccedunt extantibus maſculis, eſt fauorabile ex parte filiorum, odioſum vero ex parte filiarum.*

NVnc. Diuiditur in quinque. Nam in
prima refert ius legis xij. tabu.
In ſecunda ius prætorium, In tertia re-
fert ius legis Papiæ. In quarta refert
conſtitutionem ſuam. In quinta tollis
libertinos, dedititios, & latinos. Secun-
da ibi, qua de cauſa. Tertia ibi, poſtea
l. Papia. Quarta ibi, ſed noſtra. Quinta ibi, ſed hęc de his.
1 Hoc dicit: † Lege xij. tabularum. [a] licebat liberto in te
a ſtamento impune præterire patronum: ab inteſtato ve
ro patronus liberto ſuccedit, filiis legitimis & naturali-
bus ſuis, vel etiam legitimis tantum non extantibus. Iu
re vero prætorio & ex teſtamento. & ab inteſtato ad
dimidiam partem vocabantur, niſi extarent filij legiti-
mi & naturales. Lege autem Papia ſi libertus fuerat
maior centenario, & duos aut vnum haberet filiū, pa-
tronus ei in virilem ſuccedebat. Si vero tres aut plures,
nequaquam. Conſtitutione autem noua, ſi libertus fue
rit minor centenario, ex teſtamento patronus ei nō ſuc
cedit, ab inteſtato vero liberis non extantibus in totum
ſuccedit. Si vero fuerit maior centenario, ab inteſtato
omnis hæreditas ad patronum defertur, ex teſtamento
vero tertia defertur ſi nullos habuerit liberos, vel ha-
buerit ſed exhæredauerit vel præterierit, vt ſuperior ex
linea materna, ita ꝙ illis querelę locus non relinquatur.
Et liberti dedititij & latini hodie ſunt ſublati: hoc dicit.
Nota primo ſummarium. Secundo no. quod glo.
a colligit quod † paupertas habebit potius prodeſſe, quā
obeſſe: ſed a tali prodeſſe libera nos domine. dixi ſupra
ex quibus cau. manumitt. non poſſ. Et de materia pau-
pertatis * dicatis vt ibi. Item not. quod præteritio
aſcendentium ex linea materna habetur pro exhæreda
b tione [b]. dixi in §. mater, ſupra de exhæreda. ideo non re
peto. Item not. quod patronus hodie ſuccedit liberto
ab inteſtato, liberis non extantibus, in totum: ipſis autē
extantibus excluditur. Ex teſtamento vero, extantibus
liberis ſimiliter excluditur: non extantibus autem, ad ſo
lam tertiam partem bonorum vocatur, ſi maior fuerit
libertus centenario, id eſt, facultates maiores centū flo-
renis habuerit: alias autem patronus in totum exclude-
tur. Si vero hoc caſu libertus patrono minus tertia par
te reliquerit: patronus teſtamentum non impugnat, ſed
vſque ad ſupplementum tertiæ partis petit. Et per hunc
tex. D. Chriſtopho. de Caſtelliono, D. Signorolus de
Homodeis Mediolanenſes, D. Rapha. Fulgo. dederunt
alium intellectum quam antiqui Gloſſatores, ad diffici
lem l. omnimodo. C. de inofficio. teſta. in verb. vel alio
modo retractando. vt non intelligatur illa lex de liber.
præte. qui dicunt teſtamentum nullum, ſed intelligatur
de patronis præteritis a liberto: quia ita petunt ſupple-
mentum vſque ad tertiam, ſicut liberi vſque ad legiti-
mam, & teſtamentum non tenet. Et iſte fuit intellectus
eorum de quibus ſupra. Itē no. ꝙ patroni & cæteri
deſcendentes ab eis, ſiue ex linea deſcēdēti, ſiue ex linea
tranſuerſali. ſuccedunt liberto vſq; ad quintū gradū: ꝙ
intellexit gl. noſtra, & Doct. cōmuniter ſequuntur, vt
tranſuerſales ipſius patroni ſuccedant vſque ad quintū
gradum, deſcendentes autem ex patrono ſuccedāt vſq;
in infinitum. Item not. quod liberti dedititij & latini
hodie ſunt ſublati. In glo. repleatur. ibi, l. ij. Et hoc ve
rum indubitanter quando patronus conuenitur nomi-
ne proprio. Quid autem ſi conueniatur nomine alieno?
Dicite vt in l. ſed ſi hac. §. fin. ff. de in ius vocan. & in l.
3 honori. ff. de obſeq. præſt. † An autem hæredes liberti
poſsint conuenire patronum ſine venia? Dicite quod
ſic: ſed tamen non poſſunt conuenire liberti liberos pa-
4 tronorum ſine venia. Ratio, nam † quod reuerentia de-
beatur patrono, eſt fauor ex parte patroni, & ideo ad
eius liberos extenditur. quod autem libertus eſſe de-
beat, eſt odium, & ideo ad eius hæredes non extenditur.
iſta fuit ratio glo. in d. l. ſed ſi hac. §. fi. & in l. ij. C. de in
ius vocan. quas gloſſ. infert Bald. ad interpretationem
ſtatutorum, vt ex parte perſonæ cui fauor tribuitur ex-
tendatur ſtatutum, ex parte autem perſonæ in cuius
5 odium ſtatuitur, reſtringatur. Et ideo ſi † ſtatuto ca-
ueatur quod extantibus filiis filię non ſuccedant, ex par
te filiorum, quia ſtatutum eſt fauorabile, extendetur
ad nepotes: ex parte autem filiarum, quia eſt odio-
ſum, non extendetur ad nepotes earum. de quo in d. l.
ij. & l. maximum vitium. C. de liber. præte. & Bar.
in l. liberorum. de verbo. ſignificatio. & in l. i. ff. eo.
titu. In fin. gloſſ. colligitis quæ ſint iura patronatus,
& qualiter ea tollatur. In fin. gloſſ. in verbo quin-
tum: Hæc vltima eſt verior, vt hæc vltima quę fit hic
in litera

in litera ad quintum gradum, habeat locum in his quæ veniunt ex linea tranſuerſali ipſi patrono: ſecus in his quæ veniunt per lineã deſcẽdentiũ: & ita tenetur cõiter:

ADDITIONES.

a Iure ergo legis xii. tab. libertus nullos habens liberos, poterat teſtando in totum excludere patronum: ſed de iure prætorio tenetur ſibi relinquere dimidiam, alias patronus rumpit teſtamentum pro dimidia. Item lege xii. tabu. ado ptiuus filius ab inteſtato excludebat patronum, ſed iure prætorio ſecus.

• Quis dicatur pauper, & quomodo hoc probetur, vide Bello. conſi. xvi. nu. 5. cum ſeq.

b Item patet hic quod paria ſunt, non eſſe liberos, vel eſſe, & eſſe iuſte exhæredatos: vt ſi ſubeſt iuſta cauſa præteritionis matris. Quod facit ad ſtatutum, ſi ex eo diſponatur ꝙ extantibus liberis maſculis filia fœmina non ſuccedat: quod ſi extant maſculi, ſed iuſte exhæredati, cum pro mortuis reputentur filia fœmina ſuccedet, & teſtamentum rũpit, quod renuit Bart. in l. i. §. ſi pater. ff. de cõiug. cum emã. lib. Ex quo infertur, ꝙ legitimatio facta de filio naturali & ſpurio, non citatis vel vocatis his qui ſunt ab inteſtato ſucceſſuri, non valet. l. pen. ff. de natal. reſtit. niſi legitimatio fieret in vita patris eo volente, vel poſt mortem ex patris diſpoſitione, de quo per Bar. in l. Gallus. ff. de libe. & poſth. Sed quid ſi Imperator legitimat aliquem quo ad dignitatea, an intelligatur legitimatus quo ad iura ſuccedendi? Dic ꝙ non, arg. l. libertinus. ff. de iure aure. anul. Et adde ꝙ legitimatus a principe ſeculari non erit legitimatus quo ad ordines ſuſcipiendos: ſed legitimatus a Papa ſic, tam in ſpiritualibus quam in temporalibus. vide Inno. in c. per venerabilem. extra qui filii ſint legi. & ibi Io. And.

TITVLVS IX.

De aſsignatione libertorum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt quemadmodum patroni. & eorum liberi ſuccedant libertis, verum quia liberti interdum conſueuerunt aſſignari liberis patronorum, ideo de hac aſſignatione tractaturus intitulauit de aſſignatione libertorum.*

1 *Quibuſcunque verbis & in quacunque vltima voluntate aſſignatio libertorum fit.*
2 *Filio emancipato etiam poteſt aſſignari libertus.*

IN ſumma. Poteſt pater cui velit ex liberis aſsignare libertũ, quibuſcunque verbis & in quacunque voluntate, quo ipſe ſolus iura patronatus conſequatur hoc dicit.[a] Not. primo, licere patrono habenti duos plures ve liberos, aſsignare vni ex eis libertũ vel libertam. Item not. hæc aſsignatio tollitur, ſi ille cui eſt aſsignatus moriatur ſine liberis, vel emancipatus extiterit. Item no. ꝙ † quibuſcunque verbis & in quacunque vltima vo untate eſt licitum patrono aſsignare vni ex liberis libertum vel libertam. concor. l. i. §. aſsignare. ff. eo. Ex quo dicit no. glo. in l. hæredes palam. §. fi. de teſtam. ꝙ in vltimis voluntatibus poſſunt iniri contractus, • quemadmodum & in illis libertus aſsignari.[b] In fi. gl. in verbo, euaneſcere. Dicit quod prima eſt vera, ſcilicet vt † filio emancipato aſsignatio fieri poſsit, ac etiam filio in poteſtate, ſed eo emancipato tollatur: quia priore caſu pater eſt certus de conditione filij, quę non poteſt immutari: poſteriore autem caſu eſt incertus, quia eius conditio eſt mutabilis, & ideo ea mutata intelligitur reuocare aſsignationem. arg. in l. cũ quis, in l. ſi cum Cornelius, in fi. ff. de ſolutionib.[c]

ADDITIONES.

a Vel ſic: Patronus habens duos, vel tres liberos in poteſtate, poteſt vni eorum aſsignare libertum: per quam aſsignationem ille ſolus quo ad dominia patronus reputabitur, & ſi ſine liberis decedat ille cui aſsignatio facta eſt, ius patronatus ad alios reuertetur. Emancipato autem aſsignari nõ poteſt: imo ſi poſt aſsignationem emancipetur, euaneſcit aſsignatio, quæ poteſt fieri quibuſcunque verbis & etiam nutu, &c. hoc dicit.

• Quod contractus poſsint fieri in vltima voluntate, vide Bello. conſi. lxi. nu. 8. qui ſubdit ꝙ tunc nihilominus iudicatur actus inter viuos.

b No. vltimo ex iſto tit. de aſsignatione libertorum, ꝙ ſi is cui mutuas pecuniam, promiſit tibi aſsignare infra tantum temporis certa pignora quæ equiualent ſorti ſub certa pœna ꝙ hæc aſsignatio pignorum potuit fieri non ſolum apportando pignora manualiter, ſed etiam verbo vel nutu, vt euitet pęnam: quæ quidem pœna dicitur adiecta in fraudẽ vſurarum, ſi ille erat ſolitus fœnerari, alias non, ſecundum Sal. in l. rogaſti. §. ſi tibi. ff. ſi cer. pet. & ibi glo.

c No. ꝙ ius patronatus non trãſit ad hæredem extraneum eius cui aſsignatio facta eſt. ſed ſolum ad liberos eius. Et ſic patet ꝙ ille cui facta eſt aſsignatio, non poſſet alteri aſsignare, quia non tranſit ad extraneum. Et ſic videtur quod non tranſeat ad fiſcum: quod eſt verum ſingulariter. ſed cũ vniuerſitate omnibus bonis patroni publicatis, ſic, vt tenet glo. in l. quædam. de acquiren. rerum dom. Secus autem in iure patronatus quod tranſit in fiſcum publicatis bonis patroni, vt tenet glo. notab. in Clem. paſtoralis. de re iudica. Idem eſt in emphyteoſi, quæ cum tranſeat ad filios, vt quia quis eſt ſtipulatus ſibi & filiis ſuis, quo caſu filij licet non ſint hæredes patris ſuccedunt in emphyteoſim, vt nota. Barto. in l. iureiurandi. ff. de oper. liberto. non tranſit tamen ad fiſcum, quia nec ad extraneum, vt notat Salice. in l. pe͠. ma. C. de bon. liber.

TITVLVS X.

a b De bonorum[a] poſſeſsionibus.[b]

ADDITIONES.

a Vide late de omnibus bono. poſ. & earum origine Bello. in tracta. tub. C. qui admitt.

b Adde tamen, quod licet hic bon. poſſeſ. ſit nomen iuris, ꝙ tamen poſ. bono. eſt facti, & eſt quando quis adipiſcitur tenutam & poſſeſsionem corporalem bonorum: & hæc proprie non cadit in incorporalibus quæ quaſi poſsidentur. l. ſi ſeruus. §. incorporales. ff. de acqui. rer. dom. licet procederet libellus in quo quis peteret ſe immitti in tenutam & corporalem poſſeſsionem iuris incorporalis: quia verba libelli improprientur vt ſuſtineatur. l. ſed ſi poſſeſſori. & ibi no. de iureiur. Similiter aliud eſt poſsidere, & aliud in poſſeſsione eſſe. l. ſi quis ante. de acqui. poſſe.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum eſt de hæreditatibus quæ ex teſtamento & ab inteſtato deferuntur iure ciuili, & partim iure prætorio: verum quia prætor interdum emendauit, interdum cõfirmauit ius ciuile in ſucceſſione teſtati & inteſtati, dando bonorum poſſeſſionem, ideo de his tractaturus intitulauit de bono. poſ.*

1 *Bonorum poſſeſſio delata a prætore eſt iuris & non facti.*
2 *Poſthumus alienus iure ciuili non poterat hæres inſtitui: ſecus de iure prætorio.*
3 *Bonorum poſſeſſio eſt multiplex, & quibus competat.*
4 *Prætor non poteſt hæredem facere, ſed facit bono. poſſeſſo.*
5 *Digniores altiore loco ſedere debent. & qui dicantur digniores.*
6 *Tempus bonorum poſſeſſionis tributæ parentibus durat anno: in ceteris autem perſonis non niſi centum diebus.*

7 Hodie ſufficit agnoſcere bonorum poſſeſſionem coram iudice ſine ſolennitate.
8 Bonorum poſſeſ. poteſt dupliciter conſiderari.
9 Teſtamentum in quo filius eſt præteritus de iure prætorio valet, ſed venit rumpendum per contra tabulas.
10 Quomodo intelligantur dies continui, & dies utiles.
11 An neceſſaria ſit bonorum poſſeſ. contra tabulas.
12 An ſit neceſſaria bonorum poſſeſ. unde liberi.
13 An ſit neceſſaria bonorum poſſeſ. unde legitimi.
14 An neceſſaria ſit bono. poſſeſſio unde cognati.
15 An neceſſaria ſit bono. poſſeſ. unde vir & uxor.

IVs bonorum. Hoc dicit. Bonorũ poſſeſsiones inuen
te ſunt a prætore, partim cauſa emen-
dandi, partim cauſa confirmandi ius
ciuile. Qui vocantur iure prætorio nõ
ſunt ſtatim hęredes, niſi prius agnita bo
norum poſſeſ. Et licet olim eſſent decẽ
bono. poſſeſsiones ordinarie, hodie autem ſunt ſolum-
modo ſex, & vna extraordinaria: & bonorum poſſeſ.
quæ datur liberis vel parentibus durat anno, illa autẽ
quę datur cæteris durat ſpatio centum dierum vtilium,
in quibus bono. poſſeſ. habet locum, & ius accreſcen-
di, & edictum ſucceſſorium, & ſufficit illas peti coram
iudice ſine ſolennitate. hoc dicit totus titulus. No. pri
mo, quod ius prætorium adinuenit bono. poſſeſ. cau-
a ſa emendandi [a] & confirmandi ius ciuile circa hæredi-
1 tates deferendas. Item no. in verbo, ius. ꝙ † bon. poſ-
b ſeſsio a prætore delata appellatur iuris, & nõ facti. [b] cõ
2 cor. l. iij. §. bonorum. ff. eo. Itẽ not. ꝙ † olim de iure ci
uili non poterat poſthumus hæres alienus inſtitui, ſed
iure pręt orio fuit permiſſum, ac a iure ciuili poſtea ſub-
ſequenti. Fuit ratio determinandi & iuris antiqui & iu
c ris noui. Iure enim antiquo [c] ideo non poterat poſthu-
mus alienus hæres inſtitui, quia inſtitutio videbatur nõ
poſſe fundari ſuper non ente. arg. in l. i. §. i. ff. de eo qui
pro tuto. l. tutor petitus. §. Scie egreſſe. de tut. & cura.
dat. faciunt quæ habẽtur in l. iij. de acquir. hæred. Vnde
cum partus nondum natus non dicatur adhuc editus,
imo antequam edatur portio viſcerum appellatur. l. i.
§. ex non ſcripto. ff. de vent. inſpic. veluti ſuper non ente
fundari non poterat. Ratio autem determinandi iure
nouo ea fuit: quia licet nondum eſſet natus, tamen ex
quo de eius commodo tractatur, debet haberi pro iam
nato. l. qui in vtero. ff. de ſtat. homi. l. quod dicitur. de
verbo. ſignifi. Sed contra prædicta oppo. & imo vide
tur ꝙ iure ciuili antiquo potuiſſet hęres poſthumus in-
ſtitui: vnde oppo. de l. placet. ff. de liber. & poſth. Solu.
• Dicite ꝙ triplex eſt poſthumus: * quidam eſt poſthu-
mus ſuus, ex ſuo corpore natus, & iſtæ etiam poterat
ex iure ciuili antiquo hæres inſtitui. ita loquitur d. l. pla-
cet. & hoc in honorem ipſius ſanguinis. argu. in l. i. §.
largius. de ſucceſ. edict. Quidam eſt poſthumus ſuus ex
alieno corpore natus, prout eſt ille qui naſcitur ex nu-
ru & filio præmortuo: & iſtæ licet iure antiquo ciuili
non poterat hæres inſtitui, ex prouiſione tamen Galli
recte hæres inſtituitur. l. Gallus. in princip. ff. de libe. &
poſthu. Quidam eſt poſthumus alienus, ex alieno cor-
pore natus, puta, inſtituo partum naſciturum ex tali,
quam nec ante cognouerat, nec poſtea cognouit, et iſtę
nõ poterat iure ciuili hæres inſtitui, ſed ex æquitate præ
toria & iure ciuili ſubſequenti: hæc talis inſtitutio rece-
pta fuit. ita loquitur hic, de hoc eſt glo. ord. in d. l. Gal-
lus. de libe. & poſthu. Not. in ver. aliquando. ius præ
torium interdum adinueniſſe bonorum poſſeſsiones
cauſa non emendandi, nec repugnandi, ſed cauſa cõfir-
3 mandi ius ciuile. Item not. quod † hæredibus inſtitu
d tis competit bon. [d] poſſ. ſecundum tab. de iure præto-
rio. Liberis vero præteritis competit bono. poſſeſ. cõ-
e tra tab. [e] Ab inteſtato vero liberis competit bono. poſ-
ſeſ. vnde liberi. Agnatis vero bon. poſſeſ. vnde legiti-
mi. Cognatis bono. poſſeſsio vnde cognati. Viro in
bonis vxoris & econtra, competit bo. poſſeſ. vnde vir
& vxor. Aliæ quatuor bon. poſſeſ. quæ deferebantur
vel patrono, vel extraneo manumiſſori, vel illa quæ
appellabatur tanquam qui ex familia, vel illa quæ da-
batur decem perſonis excluſo manumiſſore, hodie pœ
nitus ſunt reprobatæ, & ſex ſolum confirmatæ. Item
f not. in [f] §. quos autem. [g] ꝙ illi qui vocantur ad hæredi-
g tatem defuncti per bono. poſſ. de iure prætorio, nõ effi-
ciuntur ſtatim & ipſo iure hæredes, ſed ſolum bonorũ
poſſeſsione accepta. Not. rationem, quia per ius ciuile
vel aliam conſtitutionem prudentium efficitur quis ip-
h ſo iure hæres, non autem per ius pręt orium. [h] Ex quo
4 infertur illud quod vulgo dici conſueuit, ꝙ † prætor nõ
poteſt facere quem ipſo iure hæredem eſſe, nec factum
deſinere. Sed etiam in hoc ſemper dubitaui, quia mea
ſentẽtia videretur, quod ſi per ius ciuile poſsit quis ip-
i ſo iure hæres fieri, multo magis per ius prætorium, [i] cũ
ſit viua vox iuris ciuilis, & illud poteſt corrigere, emẽ
dare, & immutare. l. ius pluribus. §. i. & l. nam & ip-
ſum. ff. de iuſti. & iure. Si igitur hoc, bene ſequitur iure
prætorio quem poſſe fieri hæredem ipſo iure: quia qui
habet poteſtatem ſuper cauſam, habet quoque ſuper
cauſatum. l. de acceſsionibus. §. i. ff. de diuer. & tempo.
præſcri. Præterea ſenatuſcõſultum poteſt ipſo iure an-
nullare legatum. l. cætera. l. apud Iulianum. et l. ſenatus.
ff. de lega. i. Item poteſt ipſo iure annullare contractũ.
l. ſenatus. ff. de contrah. emptio. ergo magis ius præto-
rium poterit diſpenſare circa actum vt executioni de-
mandetur, vt quis ſolo iure pręt orio hæres efficiatur.
Ad iſtum tex. in ver. nam prætor ſolus hęredem facere
non poteſt. ego alias ſic reſpondebam: quia fateor, ex
quo prætor in acquirenda hæreditate per bono. poſſeſ.
exquiſiuit formam, vt priuſquam ipſa bono. poſ. agno
ſcatur non poteſt quis ipſo iure hæres fieri niſi primũ
forma fuerit obſeruata. Probabam ego hoc exemplo
optimo: Nam alibi videmus quod vbi lex vel ſena-
tuſconſultum aliquid diſponit nulla exquiſita forma,
ille actus ipſo iure executioni demandatur: ſecus vbi
actui forma adhibetur. l. fina. C. ſi manc. ita fue. alie. l.
qui Romæ. §. Callimachus. de verbo. obliga. & eſt
gloſſ. ordina. in l. ij. de donat. titu. generali. Non au-
tem negat text. iſtæ, quin ſi prætor voluiſſet, non po-
tuiſſet forma non adhibita ſtatuere vt quis ipſo iure
hæres efficiatur. Contraria opin. eſt communior, ne-
mine diſcrepante. Item not. in verbo, altiore. & glo.
5 ſimiliter colligit, quod † digniores loco altiore ſedere
debeant: & ille appellatur dignior, qui licet iunior,
prius ad dignitatem euolauit. Ex quo dixit, quod mor
tuo Priore collegij, antiquior doctor non ętate, ſed
dignitate, debet officium Prioratus exercere. fuit di-
ctum Bartol. in l. i. de ali. pupil. præſt. Ex verſicu. ſe-
ptima. not. quod duplex principaliter eſt bono. poſſeſ.
• alia ordinaria, alia extraordinaria: * quæ ideo ſic ap-
pellatur, vel quia ius non tribuit, vt gloſſ. dicit.
6 Item not. quod † tempus bono. poſſeſ. tributæ li-
beris vel parentibus durat anno: tributę vero cæte-
ris, durat centum diebus vtilibus. Qui dicantur dies
vtiles & continui, videbitis in dicta gloſ. Item not.
bonum eſſe ne creditores tardentur in conſequendo
ſuum creditum, ne crediti obligatione pro temporis
parte priuentur. Item not. quod in iſtis bono. poſ-
ſeſ. habet locum ius accreſcendi, & edictum ſucceſſo-
rium, vt vno repudiante vel moriente non expectetur
finis anni vel centum dierum, ſed ſtatim alteri accreſcit,
vt alter ſequẽs in gradu admittitur, quod facit ad quæ-
ſtio. Cõceſſum eſt officium Capitaneatus vel Recto-
ratus vel Poteſtariæ alicui per annum præſentem, al-
teri vero pro anno ſequenti, primus nondum finito
anno

anno moritur, an ſecundus ſtatim admittatur, an expe-
ctandus ſit finis anni? Iſte tex. facit quod ſtatim admit
tatur, ibi, ſi quis ita. & pro hoc allego tex. & Doct. in l.
ſi quis hæres inſtituatur. de hæredib. inſtituen. Finali-
7 ter not. quod † hodie ſufficit agnoſcere bono. poſſeſ. co-
k ram iudice ſine ſolennitate [k] concor. l. fin. C. qui admit.
ad bono. poſ. poſſunt. In fi. glo. pen. no. quod bono.
poſ. eſt iuris. Sed contra oppo. & imo videtur quod ſit
facti. l. i. §. adipiſcimur. verſi. Oſfilius, & verſi. ſi vir. de
acquiren. poſ. Solu. dixerunt aliqui, multum referre in
l ordine proferendi verba, [l] ſi enim ita dicatur, bonorum
poſſeſsio, tunc eſt iuris, quia hæc verba ſonant in ius,
vt hic, & l. iii. §. bonorum. ff. eo. Si uero dicatur poſſeſ-
ſio bonorum, tunc ex facti, quia verba ſonant in factū
& ita loquitur. §. adipiſcimur, & §. ſi vir. Eodem mo-
do dixerunt multum referre, an quis in procuratorio
promiſerit ſoluere iudicatum, quo caſu non releuatur
procurator ab onere ſatiſdandi de iudicio ſiſti: an vero
promiſerit iudicatum ſolui, quo caſu procurator releua
tur; quia hæc verba, iudicatum ſolui tres clauſulas ſub
hac promiſsione comprehendit, de quibus in l. iudica-
tum ſolui. ff. iud. ſol. Sed tamen hęc opinio reprobatur
communiter, quia verba tranſpoſita idem ſignificant.
l. præpoſtere. C. de teſta. l. quidam ita. ff. de pecul. lega.
Idem enim hæc verba important, bonorum poſſeſsio,
& poſſeſsio bonorum: ſoluere iudicatū, & iudicatū ſol
8 ui. Vnde cōiter dixerunt, quod † bonorū poſſeſsio po
teſt dupliciter conſiderari: vno modo in ſubſtantia &
in modo eſſendi, & iſta appellatur iuris, vt hic, & in d.
l. iij. §. bonorum. ff. eodem. Alio modo conſiderari po-
teſt bonorum poſſeſsio non in modo eſſendi, ſed in mo
do formandi, & in iudicium deducendi, & tunc eſt facti
& in facto verſatur: ita loquitur. §. adipiſcimur, & §. ſi
vir. Simile videmus, quia contractus in eſſentia ſunt iu
ris, in modo formandi facti appellantur, l. ſi quis alio.
de cur. fur. Sic ergo concludo, quod bonorum poſſeſsio
ſubſtantialiter iuris eſt, eſſentialiter facti eſt. Sed tunc du
bitatur, quare appellatur bonorum poſſeſsio? Docto.
reſpondent quod ideo appellatur, quia fuit inuenta a
prætoribus, qui non potuerunt facere hæredem quem
perpetuo, propterea quod eorum officium anno termi
nabatur. infra de perp. & temp. acti. circa prin. vnde ſo-
lum faciebant poſſeſsiones bonorum vnde bonorum
poſſeſsiones ſunt appellatę. Cæterum quia hę ſunt ap-
pellatę & comprobatę a iure ciuili illis qui illas accepta
uerunt, propterea vtiliter hæredes ſiunt in virtute iuris
ciuilis ius prætorium comprobantis: ſed illis nomen eſt
relictum, quia origine inſpecta ſumpſerunt ab eo no-
men. In fi. glo. in verbo honorario. Dicite quod non
obſtat hæc l. quia loquitur in caſu in quo quis repelli-
tur a ſucceſsione de iure ciuili propter ſuum delictum,
aut quia hæreticus, damnatus in metallum, vel depor-
tatus, quo caſu non ſuccedit nec de iure prætorio, quia
non eſt dignus equitate prætoria: ita loquitur contrariū
facit l. i. C. de hæredi. inſtituen. Secus vbi quis non repel-
litur a ſucceſsione propter factum damnatum, ſed ex ri
goroſitate iuris ciuilis, quo caſu illa rigoroſitas equita-
te prætoria mitigatur & illi prouidetur de bonorum
poſſeſ. ita loquitur hic. In glo. contra tab. ibi, §. quos
autem not. quod teſtamentum in quo filius in poteſta-
te eſt pręteritus, nullum dicitur de iure ciuili. contrariū
tenuit glo. in l. filio præterito. ff. de iniuſto rupto. ſed opi
nio huius glo. eſt communior. de quo dixi ſupra de ex-
hære. liber. in princip. & dicam vt ibi. Secundo colligi-
9 tis, quod † teſtamentum in quo filius in poteſtate eſt
præteritus dicitur validum de iure pretorio, ſed venit
rumpendum per contra tab. Vltramontani tenuerunt
quod ſit nullum iure prætorio, & quod bonorum poſ.
non datur contra tabu. ad rumpendum tab. ſed datur
ad ſuccedendum. l. i. in fi. ff. ſi tab. teſtamenti nullę exta.

de quo in l. poſthumo. C. de contra tab. dixi ſupra de ex
hæredi liber. Et hoc ſatis. Ibi, competere non poteſt.
no. q dictio. Ex, non inſinuat cauſam proximam ſed re
motam. Aliquando inſinuat cauſam proximam, vt cū
dicimus, bono. poſ. ſecundum tab. & ex teſtamento, de
quo in l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur. & in l. qui liberis.
§. ex incendio. de incend. rui. & naufra. & in l. qui libe-
ris. §. hæc verba. ff. de vulg. & pupi In fi. glo. in verb.
extraordinarium, quia aliæ ſunt clare. Hæc glo. in quan
m tum dicit circa bono. poſ. cauſa litis agnoſcende [m], com
muniter, approbatur: vltramontani dixere illam non
reperiri, de quo in l. certum. C. vnde cog. In fi. gloſ. in
verb. vtiles. Item debet eſſe dies nō feriata, quia illis die
bus iudicis copia haberi non poteſt: & hoc comprehen
ditur in glo. cum dicit, opus eſſe haberi copiam iudicis.
10 † Dies autem continui appellantur, qui continuatis
temporibus & feriatis & non feriatis habentur. Aliqui
tamen ſunt dies qui ab initio ſunt vtiles ſed ex poſt fa-
cto ſunt continui: aliqui qui ſemper ſunt vtiles: de quo
dicatis vt habetis per glo. ordin. in l. ij. in fin. de diuerſ.
& temp. præſcrip. Ex quo colligitis quod illi qui non
potuit, non currit tempus: nec dicitur contumax ſi non
venit, & iudex pro tribunali non ſedebat. Eodem mo
do non incidit villa in pœnam ſi malefactorem quem
capere non potuit, iudici non præſentauit de quo in l. ſi
eum ipſe. & ibi per Bar. ff. de excuſa. tuto. In fin. glo.
fi. ſi quæratur an bono. poſ. olim & hodie fuerint vti-
les & neceſſarię: hoc licet habere ex earum diſcurſu. Ca
pio igitur bonorum poſſeſsione ſecundum tabu. Et hęc
a regulariter non fuit neceſſaria, fuit tamen vtilis, [a] quia
affert commodum duplici ſpe vtendi. argum. in l. iij. §.
fi. de libe. lega. fuit tamen & adhuc eſt neceſſaria in tri-
bus caſibus quos notauit glo. in l. certum. C. vnde legi-
timi & dicatis vt ibi. Capio bonorum poſſeſsionem
11 contra tabu. & † iſta olim fuit neceſſaria pro filio emā
cipato præterito, qui iure ciuili non vocabatur: ac etiā
hodie eſt neceſſaria, quia licet emancipatus hodie ab in-
teſtato ſuccedat vt ſuus vt in authen. de hæred. quæ ab
inteſt. deferun. §. i. ex teſtamento tamen ſecundum com
munem opin. non ſuccedit niſi de iure pętorio. l. Gal-
lus. §. & quid ſi tantum. ff. de libe. & poſthu. Capio bo
12 norum poſſe. vnde liberi: & † iſta olim fuit neceſſaria li
beris emancipatis, hodie autem non eſt neceſſaria ſed
ſolum vtilis: quia ita ab inteſtato ſuccedunt iure ciuili
emancipati ſicut in poteſtate retenti d. §. i. de hæred. quæ
ab inteſta. defer. Capio bonorum poſſeſ. vnde legitimi,
13 & † illa nec olim nec hodie fuit neceſſaria, ſed ſolum
fuit vtilis propterea quod legitimi lege xij. tabu. fuerūt
vocati. ſupra de legi. agna. ſucceſſ. in princip. Capio bo-
14 norum poſſeſsio. vnde cognati: & † illa fuit neceſſaria
olim, quia cognati excludebantur de iure ciuili: hodie
autem eſt vtilis, quia ita ſuccedunt cognati vt agnati.
d. §. i. Capio bonorum poſſeſsionē vnde vir & vxor
15 & † illa olim et hodie fuit neceſſaria, quia vir & vxor
ad mutuam ſucceſsionem non vocabantur de rigoroſi
tate iuris ciuilis, propterea quod nulla iter eos nec agna
tio nec cognatio cauſata fuiſſet ſed ſola quędam affini-
tas l. non facile. §. affines. ff. de gradib. l. minus. C. de hæ-
redi. inſtituen. Cæteræ autem quatuor bono. poſſ. cum
ſint reprobatę, vt hic, ideo illas omitto. Denique dicite,
quod agnati & cognati pariter admittuntur quemad-
modum hæreditas defertur de iure ciuili vſque ad deci-
mum gradum, vidiſtis glo. in §. fi. ſupra de ſucceſ. cogn.
ita de bonor. poſ. deferuntur vſque ad decimum gradū
glo. in l. certum. C. vnde legit.

ADDITIONES.

a Declara vt hic in gl. in verb. emendandi. & no. ex ea diffe
rentiā inter emēdare & ſupplere: qđ not. propter ſtatuta q̄
debēt proprie intelligi. l. i. §. ſi is qui nauem. ff. de exercit.

X a Differunt

b D ſferuot enim inter ſe bono. poſſ.iuris & facti, ex quo ceſultant maximi effectus. Bello.lib.iiii.ſupp.c.xv.nu.5.6.

c Addo inquantum dicitur iure antiquo. Sed aduerte, q̃ ſecundum hanc rationem ſequeretur ꝙ etiam poſthumus ſuus non potuiſſet hæres inſtitui iure antiquo niſi dicas prout etiam iſte infra, in poſthumo ſuo eſſe ſpeciale propter coniunctionem ſanguinis & ſuitatem.§.poſthumi.ſupra de hæred.quæ ab inteſt. Et facit, quia quemadmodum factum legatum factum illi qui deſiit eſſe in rerum natura eſt pro non ſcripto.l.vnic.§.& cum triplici. & §.in primo. C. de cadu. tollen. ita etiam videbatur non valere legatum aut inſtitutio facta illi qui non eſt in rerum natura. Et dũ dixi, propter coniunctionem ſanguinis, facit, quia etiam ſi eum non inſtituiſſet, ſucceſiſſet, quia eſt ſuus.d. §. poſthumi .quod non eſt in alieno. Et ad ſupradictam rationem antiquorum bene facit.§.poſt mortem. Inſtit.de legat.vbi nõ poterat legari poſt mortem, tanquam diſpoſitio eſſet ſuper non ente futura.§.poſt mortem. Inſtit.de inutil.ſtip.& eandem rationem ſentit iſte in.§.poſthumi.ſupra de exhære.libe. Mihi placet ratio Iuriſconſulti in l.ſi quis poſthumos.§.i.ff.de libe. & poſthu. quæ eſt notabilis, videlicet, quia in alieno poſthumo eſt ſuſpicio & turpis: eodẽ modo in poſthumo nurus ſuæ: nõ ſic in ſuo, & ex vẽtre vxoris ſuæ.

● De his poſthumis vide Bello. ſupra de exhæred. libe. in euidentialibus.§.poſthumi.

d Adde, ꝙ ille ſeptem bonorum poſſeſsiones tribuunt ius in proprietate, & conceduntur cum cauſæ cognitione, ſed ſunt tres aliæ extraordinariæ, quæ non tribuunt ius in proprietate, ſed in poſſeſsione tantum, & cõceduntur ſine cauſæ cognitione, quas tres enumerat glo. in verb. extraordinarium. Prima eſt Carboniana, per quam pupillus cui mouetur quæſtio ſtatus & bonorum mittitur in poſſeſsionem bonorum, ipſorum iudicio reſeruato in tempus pubertatis l. i. in prin. ff. de Carb. edict. & l.i.C.eod. Secunda quæ datur nomine ventris.l.i.§.de inſpiciendo. ff. de vent. inſpicien. Tertia eſt quæ datur gratia litis agnoſcende, id eſt, querele intentandæ filio emancipato exhæredato, qui erat incognitus de iure ciuili, vnde ad querelam non admittebatur niſi prætor eum cognoſceret & habilitaret ad intentandũ querelam inofficioſi teſtamenti, & vt admiſſus non poſſet poſtea rupto teſtamento repudiare, & teſtatorem inteſtatum facere, & creditores deludere, ſecundum Salice. in l.ii. C.de inoſ. teſta. Et per hanc bonorum poſſeſsionem non aduocãtur bona, vt eſt tex. in d.l.ii.& ſi iſta non petitur, non trãſmittitur querela ad hæredem, vt ibi. Sed nunquid hodie ille ſeptem bonorum poſſeſsionis habeant locum? Dicit gl. in ra eod.§.ſi.quod ſic, ex quo non reperiuntur correctæ, & poteſt quis eis vti ſi vult. Sed an hodie ſint neceſſariæ ſicut olim? Dic vt per glo. & Bar. in l.certum. C.vnde legitimi.ſ. ꝙ bonorum poſſeſsio ſecundum tabu. eſt neceſſaria in multis caſibus. Primo, quando poſthumus rumpit teſtamentum ſua natiuitate, & moritur viuo teſtatore.l.poſthumus.ff.de iniuſto teſtamen. Secundo, quando teſtator cuius capitis diminutione teſtamentum fuit irritum, reperitur ſui iuris tẽpore mortis. ſupra quib. mod. teſt. infir.§.non tamen. ex noua tamẽ volũtate codicillis declarata.l.qui liberis.§.teſtõ, ff.de bo. poſ. ſecun. tab. Tertius eſt in filio ſub cõdũne inſtituto, qui pendẽte cõdõne põt petere ſecun. tab.l. ii.§.ſi ſub condi. ff. de ſecun. tab. Quartus caſus, q̃n filius iã natus præteritus approbat teſtm̃, vel moritur viuo teſtatore, quia validatur iure prætorio.l.filio præterito.ff. de iniuſt. teſtam. Quintus caſus eſt, vbi propter fauorem inſtituti non poteſt hæreditas adiri de iure ciuili vt attribuat ius tunc poteſt peti bonorum poſſeſsio.l.cum hæres.ff.ad Trebellia. Sextus eſt caſus, quando conditio turpis & impoſsibilis in teſtamento adiecta eſt, quæ a prætore reiicitur.l.reprehendenda. C.de inſtitu.& ſubſtitu. Septimus caſus quando præteritus tacet anno vtili, quo caſu ſcriptus hæres. habet ſecundum tabu.l.ſi impuberes.§.ſi.ff.de Carbon. edict. Et eſt effectus, quia inſtitutus qui petit ſecundum tab. poteſt interim agere contra creditores, & fructus locrari argu.l.mulier.ff.ad Trebellia. & poteſt præſcribere propter titulum l.& generaliter.ff.de noxalib. Secunda bonorum poſſeſsio contra tab. eſt etiam neceſſaria in filio emancipato præterito cum cauſa: nam habet neceſſe venire per contra tab. infra annum, vbi filius in poteſtate eo caſu diceret nullum, & etiam poſſet contra tabulare, vt no. glo. in §. exhæredatos auth. de hær. & fal. Tertia vero & quarta bonorum poſſeſsio ſcilicet vnde liberi, vnde agnati, & vnde cognati, non ſunt neceſſarie, quia ſublata eſt omnis differentia agnationis, & cognationis, & emancipationis, & patrie poteſtatis, ſaluo ꝙ in vno caſu bonorum poſſeſsio vnde liberi & vnde legitimi poſſet etiam eſſe neceſſaria, ſecundum opinio. plurium Docto. tenentium ꝙ quando pater & nepos erat in poteſtate aui, excluſo patre non poteſt filius venire ex ſua perſona niſi de iure prætorio.l.qui ſe patris.C.vnde liberi. & ſic tenet illam legem non eſſe correctam, licet Bar. ibi contra.

e An autem bonorum poſſeſsio contra tab. detur patri contra teſtamentum filii emancipati? Dicit hic gloſſ. quod ſic, ſed ab inteſtato vbi filius haberet vnde liberi, pater habet vnde legitimi, quia non reperitur bonorum poſſe. vnde proximi, vt hic in gl. Filius tamen ad ſucceſsionem matris inteſtate non habet bonorum poſſe. vnde liberi, vt hic in glo. ſed vocatur per vnde cognati, vt ſupra ad Tertul. Similiter non habet contra tabu. aduerſus teſtamentum matris, quia mater non habet filium in poteſtate.l.illud.ff.de cõtratab.

f De intellectu huius.§.vide Bello.lib.i. Supput.c.x.

g No. ſecundo ex hoc.§.quos autem. ꝙ ius ſuccedendi eſt ampliandum, non reſtringendum: ideo cognati ſunt ampliati vſque ad decimum gradum, vt voluit glo. in.§.fin.ſupra de ſucceſ. cognat.

h Et ſic licet de iure ciuili quis ſiat vere hæres, tamen non ſit de iure prætorio directo hæres, ſed eſt hæres vtiliter & in effectu: ideo oportet q; corã iudice petat infra annum vel centum dies, vt infra eo.§.cum igitur. alias excluderetur a beneficio prætoris, ſecundum Bar. in l.ii.ff.de eo. Illa autem hæreditas quæ defertur a iure ciuili, perpetuo petitur vſque ad centum annos, vt vult glo. in l.cum antiquioribus.C.de iure delib.

i Et pro iſta opin. videtur tex. in.§.emancipati. ibi, euenit vt ſuus hæres ſiat. ſupra de hæred. quæ ab inteſta. & in l.i. C.vnde liberi. ibi, pro rata portione hæredes eos extitiſſe, palam eſt ſed ſolue, exponendo hæredes. id eſt bonorum poſſeſſores.

● De hac bono. poſ. extraordinaria quæ & qualis ſit, & quãdo poſsit competere. vide Bello. lib.i. ſupput.c.xv.

k An hodie requiratur amplius decretum, vide Bello. lib. iiii.c.i. ſuppur.

l Vide Bello. in d.lib.iiii. ſuppu.c.xv.nu.6.& in tract. rub. C.qui admit. col.ſi.

m De hac bono. poſſeſ. vide Bello. in tract. rubr. C. qui admit. col. penul.

● An fuerint vtiles olim, vide Bello. in d.trac. rub. C. qui admit. per totum.

TITVLVS XI.

De acquiſitione per arrogationem.

CONTINVATVR *Ad præcedẽtes per hunc modum: Quia bona quædam nobis acquiruntur per aditionem hæreditatis, aut per bono. poſ. aut per arrogationem, aut per aditionem bonorum cauſa libertatum conſeruandarum.§.ſi. ſupra per quas perſ. nobis acqui. ideo viſo. ſupra de hæred. & de bonor. poſſeſſio. ſequebatur videre de acquiſit. per arrog. ideo ſubiicitur titulus de acquiſitione per arrogationem.*

1 *Olim quicquid quærebat filius arrogatus, quærebat patri arroganti.*

2 *Pater arrogator & naturalis a pari procedunt quantum ad acquiſitionem ſiendam per filium.*

ESt & alterius. Filius arrogatus ex eiſdem cauſis acquirit patri arrogatori, ex quibus filius legitimus patri naturali in poteſtate retentus acquirit: licet iure veteri aliud ſtatutum fuiſſet, hoc dicit. Not. primo, per arrogationem acquiri bona

a titulo vniuerſali, Secundo nota, quod † olim

quicquid

quicquid habebat filius arrogatus,acquirebat patri ar-
rogariti,propterea ꝙ æquum videtur quod cui ſe com
mittit,committeret & ſua.l.qui liberis.§.teſtamento,de
ſecund.tab.& argum.in l.hac lege.C. de pact. conuen.
Hæc regula fallebat in his quæ capitis diminutione tol-
lebantur:& propterea vſus & vſuafructua debiti huic
filio patri arrogatiuo nō acquirebantur quaſi eſſent ca
pitis diminutione perempti:ſed tamen hodie minima ca
pitis diminutione non perimuntur. vidiſtis in §.fi.ſupra
de vſufru. Item not.hodie ad acquiſitionem fiendam
2 per filium,a pari procedunt † ª pater arrogatiuus & pa
a ter naturalis:quia ſolum bona filij arrogati ei acquirun
tur quo ad vſumfructum,proprietate filio reſeruata:eo
b autem mortuo pater ſuccedit ᵇ pleno iure in bonis, niſi
ſint liberi qui illum excludant,vel aliæ perſonæ de qui-
bus in gloſſ. Finaliter not.ꝙ ſi pater filium arrogati-
uum conuentum pro debitis non defendit, fit miſſio in
poſſeſſ.bon.ipſius filij.Non ſunt alia, quia glo. ſequen-
tes omnes ſunt claræ.

ADDITIONES.

a Not.ex tex.ꝙ hodie filius arrogatus æquiparatur filio na
turali & legitimo quo ad acquiſitionem & alia: nam ſicut
pater non obligatur nec poteſt conueniri pro cōtractibus
filii legitimi & naturalis niſi in pecul.l.i.ff.de pecul.nec co
gitur eum defendere ſi non vult,in caſibus in quibus nō eſt
legitimus adminiſtrator,quia nō habet vſumfructū.l. ſi fi-
lii.ff.de iniur.ſed poteſt pater pati eū detrudi in carcerem.
l.cum filii.C.qui bon.ced.poſſ.licet glo.dixerit oppoſitum
in l.iii.§.ſed verum.ff.de minor.ita nec pater arrogator co-
gitur.l.in arrogatione.ff. de pecul. Sed an pro debito filii
fiat executio in aduentitiis poſtea filio obuentis,dic vt per
Bar.in l.ſi finita.§.de vectigalibus.ff.de dam.infect.

b Adde tu,ꝙ non tamen ſuccedit pater arrogator in ſocie-
tate contracta per filiū,quia quis non cogitur habere ſociū
quem non vult.l.actione.§.ſocietas.ff.pro ſocio. Similiter
nec ſibi acquirūtur ea quæ capitis diminutione arrogati
pereunt,vt ſunt obligationes operarū liberti, qui libertus
liberatur tempore manumiſſionis,de quo per glo.& Bar.in
l.ſi non ſortem.de cond.indeb. Similiter per arrogationem
perdit agnationem:ſed ius ſuccedendi tanquā agnatus non
perdit,quia non tollitur per minimam capitis diminu. vt
ſupra de capit.dimino.§.quod autem.& ſic videtur ꝙ cum
hodie ſit ſublata differentia agnatorum & cognatorum.§.i.
in auth.de hæred.quæ ab inteſta. defe. §. ſi vero. ꝙ hodie
filius naturalis emancipatus & arrogatus ſuccedit patri.

TITVLVS XII.

De eo cui libertatis cau.bona adiiciuntur.

CONTINVATVR *Sic:Supra viſum eſt de acqui ſitione quæ fit per arrogationem,& ſic titulo vniuerſali: vtrum quia eſt alia quæ fit per adiectionem bonorum cauſa libertatum conſeruandarum. §.fin.ſupra per quas perſo.nobis acquir.ideo de eo tractaturus intitulauit, de eo cui libertatis cauſa bona adiiciuntur.*

1 ¶ *Quis poteſt petere ſibi adiici bona cauſa libertatum conſeruandarum: ſiue relicta fuerint ex teſtamento,ſiue ab inteſtato.*
2 *Quomodo capiatur verbum,Cautio.*
3 *Princeps commodum priuatorum ſuo proprio antepon it.*
4 *Qui eſt tutus iure communi, deuincit illum qui tueri poteſt iure ſingulari.*

ACceſsit autem. Per adiectionem bonorum cauſa libertatum conſeruandarum factam, res nobis titulo vniuerſali acquiruntur. hoc dicit. Diuiditur in ſeptem. In prima refert conſtitutionem Do. Marci. In ſecunda refert verba conſtitutionis. In tertia mouet tacitum obiectum. In quarta
tollit quandam dubitationem. In quinta decidit inci-
dentem quæſtionem. In ſexta infert. In ſeptima epi-
logat & decidit per remiſſionem. Secunda ibi, verba
reſcripti ita ſe habent. Tertia ibi, & ne huius reſp.
Quarta ibi, in primis. Quinta ibi, ſi is qui. Sexta ibi
hæc conſtitutio. Septima ibi, ſed cum multa s. Not
1 primo, quod † quis poteſt petere bona ſibi adiici cauſa
libertatum conſeruandarum ſiue relicta fuerint in teſta
mento, ſiue ab inteſtato. Et hoc verum, dummodo
caueat creditoribus idoneæ de ſolido eorum credito
perſoluendo. Idem eſſet ſi caueret vni ex creditoribus,
dummodo ab aliis fuiſſet conſtitutus ad hanc cautio-
nem recipiendam: & debet cauere cum pignore vel fi-
deiuſſore, niſi creditores fuiſſent contenti nuda cautio-
ne. probatur hoc in l. iij. §. fideicommiſſa. ff. de fidei-
2 commiſſ.libe. Ex quo colligitis, † quod licet verbum,
cautio, nudæ prolatum intelligatur de verbali promiſ-
ſione. l. ſancimus. C. de verbor. ſignifica. ſi tamen
proferatur cum additione verbi, idoneæ, intelligitur
cum pignore vel fideiuſſore, vt hic, & facit l. ſi man-
a dato meo. §. penul. ff. manda. ª Not. in verſic. &
ne huius. quod ille qui adiicit bona cauſa libertatum
conſeruandarum, fiſcum excludit: olim tamen fiſcus
non excludebat. l. iiij. §. penulti. de fideicomiſſ. liber.
3 Ex quo colligitis, † quod princeps commodum priua-
torum ſuo proprio præponit: faciunt quæ habentur in
proemio ſexti libri. Not. in verſicu. item in primis.
quod ſicut quis auditur petens ſibi adiici bona cauſa li-
bertatum conſeruandarum in teſtamento relictarum,
ita auditur ſi fuerint ab inteſtato relictæ: & hoc verum,
ſiue iſte qui petit adiici ſit vnus ex illis quibus libertas
relicta eſt, ſiue extraneus. l. fin. circa fin. C. de teſta.
b manu. Not. in verbo, ſucceſſor ᵇ. quod ille qui petit
adiici ſibi bona, non dicitur ſuccedere defuncto per re-
præſentationem, ſed per annihilationem: hinc eſt quod
non tenetur creditoribus hæreditariis niſi in virtute cau
tionis. l. iiij. §. i. ff. de fideicommiſſ. liber. concordat
ſimile quod habetur in l. ſi conſtante. §. fina. ff. ſolu.
matrimo. in l.quotiens, ff. de nouatio. Item not. in
§. ſi is qui. quod ille qui abſtinet ſe ab hæreditate, non
impedit petentem adiici ſibi bona, licet poſsit in inte-
grum reſtitui ad adeundum vel immiſcendum. Ex quo
4 colligitis: quod † ille qui eſt tutus iure communi, de-
uincit illum qui tueri ſe poteſt iure ſingulari. concor. l.
iiij. in princip. ff. de fideicommiſſ. liber. Et ſuadetur ra
tione, quod ius commune veluti potentius, ſuperat
ius ſingulare. l. ciuis militis. §. militia miſſus. ff. de te-
ſtament. milita. Ex verſi. conſtitutio. not. quod ſi-
cut adiectio bonorum cauſa libertatum conſeruanda-
rum fieri poteſt quando ſunt relictæ in teſtamento vel
ab inteſtato, ita eodem modo poteſt fieri quando ſunt
relictæ actu inter viuos, ſi de earum reuocatione ti-
meatur, propterea quod in fraudem creditorum fa-
ctæ eſſe dicantur. Not. finaliter, quod multæ quæ-
ſtiones fuerint ortæ circa hanc adiectionem bonorum,
& Diui Marci conſtitutionem, quæ patent ex l. fin. C.
de teſta. manumiſſ.

ADDITIONES.

a Not. ſecundo ex §.fin.quod inſpicitur quod euenire po
teſt,id eſt,quòd quis poſsit inſtitui vel ne:vt hic,& l.iiii.§.
i.ff.de fideicommiſſ.lib.& habetur in l.ſi idem cum eodem.
de iuriſd.om.iud.& per Bar.in l.inter ſtipulationem.§. ſa-
cram.de verb.obliga.

b Et adde hic glo.in verb.ſucceſſor.quæ eſt in §.in primis.
quæ dicit,anormalo hærede,ꝙ ille cui adiiciūtur bona cau
ſa libertatum conſeruandarum, & ille qui ſuccedit hæredi
non implenti voluntatem defuncti, dicuntur ſucceſſores &
hæredes anormali. vide de iſto anormalo ſucceſſore poſt
Bar.in l.i.C.de ſacroſ.eccle. in lectura,vbi dixi.

TITVLVS XIII.

De ſucceſsionibus ſublatis quæ fiebant per bonorum venditiones,& ex Senatuſcon. Claudiano.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de multiplici ſpecie ſucceſſionum: quia ſunt quædam quæ hodie ſunt ſublatæ, ut eſt illa quæ fiebat per bonorũ traditionẽ uel ſenatuſconſultum Claudianũ,ideo de his tractaturus intitulauit de ſucce. ſublatis.*

1 *Olim qui cadebat a ſyllaba,cadebat a toto.*
2 *Senatuſconſultum quo mulier amore ſeruili bacchata ſerua fiebat, & bona amittebat,hodie eſt ſublatum.*

ERant. Succeſsiones quę olim per traditionem bonorum ex rigoroſitate iuris ciuilis, vel ex ſenatuſconſulto Claudiano fiebant, hodie ſunt ſublatæ. h.d. Not. primo ſummariũ.
1 Secundo not.† ꝙ olim qui cadebat a ſyllaba,cadebat a toto: hodie eſt limitatum.l.i.& per totum.C.de ſor. Item not.ꝙ ſublata
a radice morbi,tollitur & vitium. Itẽ no. † ꝙ ſenatuſcõ. per quod mulier libera amore ſeruili bacchata ſerua
a efficiebatur & bona perdebat,hodie eſt ſublatum.a concord. l. vnica.C. de ſenatuſcon. Claud, & l. ſi liber.C. de libe.cauſa.

A D D I T I O.

a Et ſic not.quod vna lex poteſt ſuppleri per aliam etiam primo factam.l.ſed & poſteriores.ff. de legi. Similiter vnũ ſtatutum: quia recipiunt interpretationem paſsiuam, non actiuam.l.i.de mune.& hono.de quo plene in l.omnes populi.de iuſtii.& iure.

TITVLVS XIIII.

De obligationibus.

1 *Ordo intellectualis eſt conſiderandus, non autem attendenda ſcriptura.*
2 *Ex obligatione naſcuntur actiones.*

HIC *Titulus aureus eſt,& in materia contractuum clauis,eſſetq; pulcherrima repetitione condignus: in quo hunc ordinem a me obſeruatum iri uolo,& fructuoſis & utilibus articulis præpoſitis,ueras maiores concluſiones eliciam. Cætera autem quæ ad bene eſſe ad materiam ſubiungi poſſent, nobis futuris temporibus ſtudio cameraria videnda relinquam a. Gloſſ. rub. continuat rub*
a *ideo eam non continuo *. Ibi.§.fin.& l.i.ff.de ſtat.hom. In glo.ibi.præmittit.quaſi dicat, quemadmodum ex ordine naturę videndũ eſt prius de matre, quę debet prius in natiuitate pręcedere filiam,ita ex ordine artis uidendũ eſt prius de obligatione quæ intellectu & ſcriptura debet præcedere actionem. Quod autem dixi de ſcriptura,intelligite ad bene eſſe,non de neceſſitate. Et per hoc nõ obſt. ꝙ Imperator in Codice,& Iureconſulti in volumine Digeſt.propoſuerunt de actionibus,& poſtea de obligationibus:quia licet ex ordine ſcripturæ de actionibus præponatur,ex ordine tamen intellectus intelligitur præpoſuiſ-*
1 *ſe de obligationibus. † qui ordo intellectualis b eſt conſi-*
b *derandus,non autem ſcriptura.l.nec enim. ff.de ſolu. l.ij. §.ſi prius,de vulg. & pup. Sed contra prædicta inſtabis:*
2 *Nam † ſi obligatio eſt mater actionis:ergo deberet producere actionem ſibi ſimilem: quia nihil tam naturale, q̃ vnumquodque generare ſibi ſimile.l.i.§. ius naturale. ff. de iuſt.& iur.ſed obligatio producit actionem ſibi diſſimilem,ergo &c. Probo minorem: Nam obligatio eſt de iure gen.l.ex hoc iure.ff. de iuſt. & iur. actio vero de iure ciuili.l.ij.§.deinde ex his.ff. de orig.iur. ergo producitur filia diſſimilis matri.Solu.* dixit Cyn.ꝙ licet obligationes ſint de iure gent. eſſentialiter, tamen quia ius ciuile præſtat eis fomentum ad producendas actiones, ab eo veluti præſtante fomentum denominantur,argu.in §.fi. ſupra de patr.poteſta.Habetis ergo conſiderare primo contractum,ex contractu obligationem,ex obligationem,ex actione formam agendi,ex forma agendi,iudicium,ex iudicio ſententiam, & ex ſententia executionem. Et hęc ſatis, cætera dicite, vt dixi infra de actionibus: in prin. vbi fui longior, &c.*

A D D I T I O N E S.

a Præmitte pro euidentia huius titu. ex mente glo.hic, ꝙ differentia eſt inter contractum & obligationem: quia contractus ſiue contrahere eſt facti,& in facto conſiſtit,vt emere,locare,& pignorare,&c. Et eſt triplex contractus, ſcilicet proprius,improprius,& magis improprius.Proprius eſt quando hincinde,id eſt,ex vtraque parte oritur obligatio. l.Labeo §.contractum.de verbo.ſignifica.vt eſt in emptione, locatione & ſimili. Improprius eſt, quando ſolum vna pars obligatur,vt in donatione,in qua donans ſolum obligatur,& quandoque de euictione.l.Ariſto.§.fi.de dona. Et in mutuo,in quo recipiens obligatur tantum ad reſtitutionem.l.ii.ff.ſi cert.pet.Et in ſtipulatione, quãdo ſolum vna pars obligatur:nam tunc eſt proprie contractus, ita intelligitur infra de diuiſione ſtipul.§.conuentionales.Magis improprius contractus eſt,quando ex nulla parte oritur obligatio,ſed potius facta diſſoluitur: vt eſt tranſactio nudo pacto facta,ex qua non agitur ad intereſſe ante implementũ conditionis,de quo per Bar.in l.ſiue apud acta.C.de tranſactio.Et vt eſt liberatio per acceptillationem. infra quib. mod.tollitur oblig.in prin.Si ergo ſtatutum facit mentionem de contractu intelligitur de proprio. Et ideo ſtatutũ dictans ꝙ præſcribatur decennio contra negligentem petere ſibi debitum ex contractu alieno,non habebit locum in promiſsione facta ex ſtipulatione vel alio contractu,in quo ſolum vna pars obligetur,quia ſtatuta ſunt proprie intelligenda.l.i.§.ſi is qui nauem.ff. de exercit. & per glo. in d. verb. contractum. Sed obligatio quæ oritur ex contractu ſeu facto eſt triplex, ſcilicet naturalis & ciuilis, naturalis tantum,& ciuilis tantum,vt infra. Et ex ipſa obligatione oritur actio,quæ eſt ius perſequendi, vt infra de actio. in prin.Pręcedit igitur contractus tanquam pater,ex quo producitur obligatio tanquam filia:ex qua obligatione oritur actio, quæ eſt tanquam neptis,vt dicit glo.in l. & an eadẽ. §.actiones.de excep.rei iudica.& in l.i.in glo.magna. circa medium.ff.de edend.Aliquando tamen non eſt natiua,ſed datiua, quia de facto intentatur, vt not. in l. vbi pactum. C. de tranſactio.

Hanc continuationem glo. quam ſequuntur Docto. reprehendit hic Bellonus,qui tenet Imperatorem in hoc tit. tractare adhuc de rebus.

b Et ſi tu inſtares,Si attenditur ordo intellectus, ergo ſequitur ꝙ etiam in hoc libro ſi præpoſuiſſet titulũ de actionibus huic titu.non male feciſſet,quia ſecundum ordinem intellectus intelligeremus poſtpoſitum. Dico ꝙ male feciſſet,& malum ordinem ſeruaſſet:& plus dico ꝙ in titu. ff. & C.de actio.& obligatio. attendimus ordinem intellectus, hic autem non. Et rationẽ diuerſitatis aſsigno,quia in ff.& C.eſt poſita rubr.ſimul de actionib. & obligat. vnde in eis quæ ſimul & coniunctim fiunt,non eſt dare prius nec poſterius,nec attendimus quid prius ponatur aut ſcribatur, vt eſt tex.not in l.quidam in teſtamento.ff.de pecul.lega. Solum ergo tunc attendimus ordinem intellectus & nõ ſcripturæ,hic autem in iſto libro iſtæ rubricæ ſunt diuiſim & ſeparatim

ſeparatim poſitæ, vnde bene tunc attendimus quid præce-
dat aut ſequatur. Hae theorica vtitur in ſimili Doc. in l. ii.
§. prius. ff. de vul. & pupil. & habes per iſtum ſupra de vul.
ſubſtit. in fi. prin. & §. in liberis. ſupra de pup. ſubſti.
● Declara hanc ſol. vt per Bello. hic, quem vide, quis etiã
tenet contra communem, quod actio oriatur ex contractu.

1 *Titulus ad titulum eſt continuandus.*
2 *Paria ſunt aliquid inducere, & inductũ cõprobare authoritate ſua.*
3 *Obligatio triplex eſt.*
4 *Naturalis obligatio duplex.*
5 *In chirographo ante biennium eſt nata ciuilis obligatio ſola, non naturalis.*
6 *Confeſſio extra iudicium facta, nihil diſponit circa obligationem, ſed ſolum probat.*
7 *Pactum de non petendo tollit obligationem naturalem ipſo iure.*
8 *Obligatio naturalis cauſatur de iure gentium.*
9 *Ille appellatur verus debitor, a quo inuito debitum exigi poteſt.*
10 *Debita inexigibilia defectu actionis poſſunt compenſari, ſed inexigibilia defectu exceptionis compenſari non poſſunt.*
11 *Naturalis obligatio producit effectum compenſandi.*
12 *Sententia abſolutoria tollit ciuilem obligationem per exceptionem naturalem nullo modo tollit.*
13 *Per ſententiam abſolutoriam inique latam non tollitur naturalis obligatio.*
14 *Per iuramentum tollitur naturalis obligatio.*
15 *Pater nõ obligatur filio ciuiliter, nec ecõtra, ſed bene naturaliter.*
16 *Appellatione rei, facta continentur.*
17 *Contractus proprie dicitur vltro citroque obligatorius.*

NVnc. Non ſummatur breuius, ſed di-
uiditur in quinque partes. Nam
in prima continuat titulum ad præce-
dentes. In ſecunda ponit obligationis
diffinitionem. In tertia ponit vnam di
uiſionem obligationum. In quarta po
nit aliam diuiſionem. In quinta ponit
vltimæ diuiſionis ſubdiuiſionem. Secunda ibi, obliga-
tio eſt. Tertia ibi, omnium autem. Quarta ibi, ſequens.
Quinta ibi, prius. In tex. ibi, obligationes, vt aperte
1 poſtea de actionibus loquatur. No. primo. † titulum
ad titulum eſſe continuandum, concor. l. ij. de ſtat. ho-
mi. cum ſimi. quod dixit Bal. verum non de neceſſitate
ſed ad bene eſſe, vt primis quibuſque proxima copula
ta procedant. l. cum de lanionis. §. aſinam, de fun. inſtru.
quę lega. Not. diffinitionem obligationis, quæ clare
a patet in litera. Item no. [a] quod obligationes aut ſunt
prætorię, &c. Hęc prima diuiſio reſpicit cauſam efficien
tem, a quo ſcilicet iure obligationes producantur in eſ-
2 ſe. Item no. in tex. ibi, comprobare † paria eſſe aliquid
inducere, & inductum comprobare autoritate ſua. con
cordat. l. ij. §. ſed quia. C. de iur. vete. enucl. Item not.
in verſic. ſequens. quod obligationes proueniunt aut ex
contractu, aut ex quaſi contractu, aut ex maleficio, aut
ex quaſi. Et iſta ſecunda diuiſio cauſam materialem re-
ſpicit ex qua inducitur obligatio. Item not. in verſic.
b prius [b]. quod obligationes quæ proueniunt ex contra-
ctu aut dicuntur prouenire ſeu cauſari re, aut verbis aut
literis, aut conſenſu. Et hæc tertia diuiſio reſpicit cauſam
formalem, hoc eſt, ſecundum quid formentur & qualifi
centur obligationes. Eſt & quarta, quia quædam ſunt
reales, quędam vero perſonales, quod per eas conſequi
debeamus, de quibus dixi infra de actio. in prin. & iſta
reſpicit cauſam finalem. Contra tex. & prædicta oppo.
& videtur quod nõn ſint obligationes competenter
diuiſæ: quia obligationum quędam ſunt naturales, quæ
dam vero ciuiles. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſ-
ſo. l. in his. §. Imperator, ff. de ſolut. Solu. dicunt Do-
ctor. quod hic voluit diuidere obligationes efficaces:
quod ex eo ſuadetur, quia diffinit obligationem ef-
ficacem, & ille ſunt abuſiuæ, vt habetur in iuribus ſu-
pra alleg. Et ideo pro intellectu materiæ dicitæ, quod
3 † triplex eſt obligatio, naturalis tantum, ciuilis tantum,
4 naturalis & ciuilis mixta. † Naturalis eſt duplex: quæ-
c dam eſt naturalis incognita iuri ciuili [c], vt eſt illa qua
diſponitur ex lege naturæ, vt benefacienti benefacia-
mus. Et hæc ſubdiuiditur: quia quædam in meris & pu
ris terminis naturalibus eſt, cuius eſt effectus: quia pri-
mo operatur præſumptam donationem. l. ſi non remu
nerandi. §. vnde Papinianus, ff. manda. Secundus effe-
ctus eſt, quia obligat, donatarium ad alimentandũ do-
natorem egentem, glo. eſt no. in fin. C. de reuoc. donat.
Tertius effectus eſt, quia facit valere donationem ſine
inſinuatione, quæ alias non valeret. gloſ. eſt ordin. in l.
Attilius Regulus. ff. de donationi. Quædam eſt natura-
lis non relicta in meris terminis naturalibus, ſed redu-
cta ad neceſſitatem praſtationis, vt eſt quod libertus bene-
faciat patrono, qui ſibi benefecit pręſtando libertatem.
Effectus huius obligationis eſt duplex. Primus, quia
poteſt cogi dupliciter a iudice praſtare id quod, lex ſta-
tuit, puta operas & ſimilia. l. 1. §. ſi patronus. ff. de offic.
pręfect. vrb. Secundus effectus eſt, quia ſolutum indebi-
tum per errorem non repetitur. l. ſi non ſortem. §. liber-
tus. ff. de condi. indeb. Secunda ſpecies principalis natu-
ralis obligationis eſt quæ prouenit ex pacto nudo, &
iſta non producit actionem. l. iuris gentium. §. ſed cum
nulla. ff. de pac. Effectus huius naturalis obligationis eſt
quadruplex ſecundum Docto. Primus, quia ſolutum
indebitum naturaliter non poteſt repeti. l. naturaliter.
de actio. & oblig. l. fideiuſſor. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſſ.
d Secundus [d] effectus eſt, quia poteſt cum debito efficaci
compenſari. l. etiam. ff. de cõpenſ. Tertius effectus eſt,
quia poteſt deduci tale debitum naturale in conſtitu-
tum, & fieri exigibile. l. 1. §. an debitum. de conſtit. pecu.
Quartus effectus eſt, quia poteſt accedere pro tali ob-
ligatione naturali fideiuſſor, qui efficaciter obligabitur.
d. l. fideiuſſor. & l. fin. ff. de iureiur. Vos addite vnum
effectum, quia operatur vt ex interpellatione facta pro
huiuſmodi debito naturali quis in mora conſtituatur,
vt ſtipulatio pœnalis committatur. glo. eſt ord. in l. nu-
da. C. de contrahen. & committ. ſtipul. Adijcite ſextum
quia operatur vt per denunciationem euangelicam
compellatur debitor huiuſmodi debitum ſoluere: quia
inter ſimplicem loquelam & ſolennem non facit Deus
differentiam. cap. 1. vbi Docto. not. extra de pac. Adij-
cite ſeptimum, quia obligat quem ex pacto liberato-
rio amplius non petere. glo. eſt ordin. in l. ſi vnus. §. pa-
ctus. ff. de pactis. Ex quo dixit notabiliter Barto. ſi mu-
lier ex forma ſtatuti prohibetur ſe obligare ſine conſen
ſu parentum, non poterit facere pactum de non peten-
do, quia hoc tale pactum obligat paciſcentem naturali
ter non petere. Amplius dixit Bal. quod ſi ſtatutũ pro-
hibeat mulierem contrahere, quod non poterit facere
pactum nudum de non petendo, quia tale pactum ap-
pellatur contractus, glo. eſt aurea in l. 1. in prin. ff. de act.
et oblig. Eſt etiam naturalis obligatio quæ prouenit ex
contractu ſolenni, ſed non producit actionem non prę-
pter frigiditatem contractus, ſed propter conditio-
nem perſonarum: vt eſt quando per contractum fi-
lius promittit fratri vel patri in poteſtate eadem con-
ſtituto, ſcilicet fratre. l. frater a fratre, de condit. indeb.
vel ſi pupillus ex contractu obligetur alicui ſine autori
tate tutoris. l. 1. in fin. ff. de noua. l. pupillus. de aut. tut. &
hoc ſatis de naturali obligatione. Eſt et ciuilis obligatio
e tantum [e]: & hæc ſubdiſtinguitur, quia quędam eſt ciuilis
quæ ſemper fuit & eſt ſola, de qua dicam in glo. Quæ-
dam eſt ciuilis quæ nunc eſt ſola, ſed ſemel fuit admixta
naturali: & eſt quando factum eſt pactum de non pe-
tendo: & de hac ẽt dicã cũ gl. Quædã eſt quæ ſemper fuit
& eſt admixta naturali, vt eſt illa quæ prouenit ex ſolẽ
ni contractu, & ſic habetis tertiã ſpeciẽ quæ appellatur
* naturalis & ciuilis. Gloſſ. i. ibi, in * literarum obliga-
5 tione. Colligitur ex hac gloſſ. † quod in chirographo
ante

ante biennium eſt nata ciuilis obligatio ſola, non autē
naturalis. Iaco. de Are. damnauit hanc gl. dicens quod
nulla obligatio neque naturalis neque ciuilis eſt nata.
Mouetur primo: nam mutuum eſt contractus qui ce-
lebratur re infra titu. i. in prin. & l. ij. ff. ſi cert. peta. Sed
hic nulla res, nulla pecunia eſt numerata, ergo nulla
obligatio eſt nata. Secundo mouetur ipſæ, quia in iſta
confeſsione ineſt conditio, ſi pecunia numerabitur. l. ſi.
C. de non nume. pecu. ergo antequam pecunia nume-
retur, & ſic conditio purificetur, nulla obligatio oritur.
l. cedere diem ff. de verbo. ſignifi. & §. omnis. infra de
verbo. oblig. & hanc opin. firmauit Bart. per l. qui pe-
cuniam. ff. ſi cert. peta. per l. pen. ff. quæ res pig. oblig.
poſſ. per l. i. §. fin. ff. qui pot. in pig. hab. Hanc opin. ſua-
6 debat Do. Chriſtopho. ratione tali. Nam † confeſsio
emanata extra iudicium nihil diſponit circa obligatio-
nem, ſed ſolum probat. l. Publia. §. fin. ff. depoſ. ergo ex
huiuſmodi confeſsione non erat obligatio nata. Ego
ſuadeo iſtam opinio. per tex. apertum ſatis infra de lit.
obli. ibi, vt cum hodie quæri non poteſt. Petrus vero
de Bella pert. tenuit totū econtra, videlicet ꝙ ante bien
nium non ſolum ciuilis, verum etiam naturalis dicatur
• nata: [e] fretus primo, in talem cōfeſſum datur actio, ſed
agenti obſtat exceptio non numeratæ pecuniæ. l. ſi ex
cautione. & l. in contractibus. C. de non num. pecu. er-
go erat vtraque obligatio nata, vt vidiſtis ſupra eod.
in rub. Secundo mouetur, nam talis confeſſus poteſt
condicere liberationem a debitore. l. ſi cum exiguam.
C. de cond. ob cauſ. & l. ſi quaſi. C. de non nume. pecu.
ergo erat obligatio. l. decem. ff. de verb. oblig. Tertio
mouetur, quia iſta confeſsio habet formam ſuam: & li
cet fiat vt pecunia numeretur, naturalis tamen obliga-
tio interim impediri non debet, vt vidimus in titu. de
cond. ob cauſ. Hanc opin. ego ſuadeo ratione duplici.
Prima ratio, quia iſta confeſsio habet annexam taci-
tam promiſsionem, confiteor recepiſſe, ergo confiteor
reddere. l. cum quid. ff. ſi cert. peta. ergo ex tali promiſ-
ſione tacita, erit obligatio nata. Præterea promiſsio fa-
cta ſine cauſa, parit mero iure obligationem efficacem.
l. ij. §. circa. ff. de excep. doli. ergo & iſta facta cum cau-
ſa, quæ poſtea ad actum non eſt deducta. Ego ſemper
arbitratus ſum opi. gloſſ. eſſe veriorem hoc loco, vt ſo
la ciuilis, non autem naturalis ſit nata: nam naturalis
eſt cauſata ex conſenſu. l. Stichum. §. naturalis. ff. de ſo-
lut. ſed iſtæ qui confitetur non conſentit, quia decipitur.
l. ſi per errorem. ff. de iuriſd. om. iudic. ergo non eſt nata
f naturalis, quis enim ſani capitis [f] dixerit hunc confiten
tem conſentire ſi putauit pecuniam non numerari de-
buiſſe? Quod autem ſit nata ciuilis, probatur, quia hoc
chirographum habet formam ſuam, & a lege receptā
ergo eſt nata ciuilis, vt infra de lit. obliga. in princ. Non
obſt. quod mutuum ſit contractus re, & hic nulla res
interuenerit, quia illud procedit in mutuo naturali, at
nos loquimur in mutuo ciuili, & tunc ſecus, & de hoc
eſt glo. in l. ij. §. fin. ff. ſi cert. peta. Non obſtat ꝙ in tali
g confeſsione inſit conditio [g] illa, quia eſt conditio taci-
ta, & extrinſecus veniens a verbis, quę non habet actū
ſuſpendere. l. conditiones quæ extrinſecus. de cond. &
demon. Non obſt. l. qui pecuniam. cum ſimi. alleg. per
Bar. quia loquuntur de promiſsione de recipiendo in fu
turum, de qua promiſſor liberare ſe poteſt non recipiē-
do, vel verius non obligare non recipiendo. Non obſt.
arg. Do. Chriſtoph. ꝙ confeſsio non diſponat: quia il-
lud verum in mutuo naturali, & in quocunque cōtra-
ctu qui re celebratur. Secus in mutuo ciuili, & in alijs
cōtractibus qui verbis, literis, aut cōſenſu perficiūtur. l.
quidam. & l. Lucius. ff. de conſtit. pecu. Non obſt. ver.
vt cum hodie infra de lit. oblig. quia reſpondetur ꝙ tūc
poſt biennium obligatur, ſcilicet efficaciter, ante tamen
erat obligatus ciuiliter. Non obſtant arg. Petr. ꝙ in cō
feſſum detur actio, ſed obſtat agenti exceptio non nu-
meratæ pecuniæ: quia loquitur de exceptione intentio-
nis & facti, quæ nullum ius præſupponit in agente. gl.
eſt ord. in l. qui ſe debere. de cond. ob cauſ. Non obſtat
ꝙ iſta confeſsio habeat formam confeſsionis, ſed non
habet formam promiſsionis. Et per hoc non obſtat ti-
tulus de condi. ob cauſ. quia ibi promiſsio interuene-
rat & reiſtraditio. Non obſtat l. ſi exiguā. & l. ſi quaſi,
quia loquuntur de obligatione facti condicenda. Non
obſt. quod ex iſta confeſsione inſurgat, tacita promiſ-
ſio, quia reſpondetur quod illa promiſsio licet inſurgat
tamen quia eſt erronea, non producit naturalem obli-
gationem tanquam vacuatam conſenſu. l. Stichum. §.
naturalis. de ſolut. iuncta l. ſi per errorem. ff. de iuriſdi.
omn. iudi. Non obſt. l. ij. §. circa. ff. de exceptio. dol. quia
loquitur in promiſsione qui eſt actus diſponēdi, & obli
gationem producendi: nos vero loquimur in cōfeſsio-
h ne qui non eſt actus diſpoſitiuus. l. Publia. [h] in fi. ff. de-
poſiti. quia habet formam literarum receptam a lege
i ciuiliter, & ideo obligatur. In ea. gl. [i] ibi. §. præterea.
7 Concludit ergo glo. ꝙ † pactum de non petendo tol-
k lit obligationem naturalem ipſo iure. [k] Sed contra hoc
oppo. & videtur quod naturalis non tollatur ipſo iure
l. ſi vnus. §. pactus. ff. de pact. Solu. ibi loquitur de pa-
cto obligatorio de non petendo, quod non inducit ip-
ſo iure naturalem obligationem: nos vero loquimur
de pacto liberatorio de non petendo, quod tollit natu-
ralem ipſo iure l. Stichum. §. naturalis. ff. de ſolution.
Ratio diuerſitatis ſumitur ex regula iuris, Fauorabi-
liores. Sed iterum contra, & videtur quod nulla obli-
gatio tollatur neque naturalis neque ciuilis: quia non
obſtante pacto, creditori in debitorem datur actio. §.
præterea. infra de except. ergo nulla fuit ſublata: alio-
quin ſequeretur abſurde dictum, quod ſola ciuilis pro-
duceret actionem. Solu. dixit Bart. ꝙ licet ſola ciuilis
obligatio quæ ſemper fuit ſola, non producat actionē,
tamen illa quæ ſemel fuit cum naturali coniuncta pro-
ducit. Probat exemplo naturali: nam licet mulier quæ
nunquam fuit maſculo coniuncta non poſsit produce-
re partum, tamen illa quæ ſemel fuit coniuncta, maſcu-
lo ſublato, & partu concepto, poteſt producere partū.
Ego puto reſponſionem Bar. bonam, ſed rationem nō
procedere. Nam licet cauſa efficiens, & rem in eſſe pro
ducens, ſi tollatur de medio, res ipſa in eſſe producta cō
ſeruetur, vt eſt in fabro, qui licet moriatur, cultellus ta-
men remanet: & in fabricatore domus, qui licet mo-
riatur, ædificium tamen nō perit: & ſic in maſculo, qui
licet moriatur partu concepto, partus tamen non pe-
rit: non tamen eſt ita quando cauſa eſt producens, &
productum in eſſe conſeruans: nam ſublata cauſa, tol-
litur ille effectus producendi. Hinc eſt quod dicitur, ceſ-
ſante ratione legis ceſſat ipſa lex: quia ratio legis eſt cau
ſa nedum producens legem in eſſe, ſed etiam produ-
ctam conſeruans. c. erit autem lex diſtin. i. Sic in propo
ſito, naturalis & ciuilis obligatio eſt cauſa nedum pro-
ducens actionem, ſed etiam conſeruans, vt probatur
hic in diffinitione: ergo ea ſublata deberet impediri
actio. Vnde reddite aliam rationem, quod ex iſta ciui-
li ſemel iuncta cū naturali ideo producitur actio, quia
adhuc durant reliquiæ antiquæ naturalis. arg. in l. vnius.
§. ſeruus meus. ff. de quæſt. & in l. i. in fin. cum l. ſequen.
ff. rer. amot. In ea. glo. ibi, hic diffinitur. Not. ex glo.
hic diffiniri naturalem & ciuilem obligationem ſimul.
Aliqui dixerunt ꝙ hic diffinitur naturalis ſola, & ꝙ ci-
uilis obligatio non eſt ſubſtantia, ſed qualitas naturalē
qualificans: quod communiter reprobatur: quia ſeque
retur ꝙ non eſſet ciuilis obligatio de per ſe, cum quali-
tas ſine ſubiecto eſſe non poſsit. argu. in l. i. ff. de ſeruit.
lega. quod tamen eſt falſum, vt ſupra dixi, ideo glo. te-
8 nebitis. In ea. glo. in fin. Not. ex glo. † obligationem
naturalem

naturalem cauſari de iure gentium, pro qua eſt l. cum
amplius. §. is natura debet. ff. de reg. iur. Sed opponitur,
& imo videtur quod ſit de iure naturali primeuo, non au-
tem de iure gentium: nam ſeruus obligatur naturaliter
domino. l. nec ſeruus. ff. de pecul. l. ſi id quod. ff. de cond.
indebi. & tamen ſeruus de iure gen. habetur pro nullo.
• l. hoc iure. ff. de iuſti. & iure. Sol. vt dixit Bart.* Quæ-
dam eſt naturalis obligatio ex inſtinctu naturæ proue-
niens, vt quod benefacienti benefaciamus: & illa eſt de iu-
re naturali primeuo omnibus animalibus conueniens.
l. ſed & ſi lege. §. conſuluit. ff. de petitio. hæred. Quædã
eſt naturalis obligatio quæ prouenit ex cõſenſu, & iſta
prouenit de iure gentium. l. cum amplius ſupra alleg.
Non obſt. quod ſeruus obligetur naturaliter, & tamen iu-
re gentium pro nullo habeatur: quia reſpondetur quod
duplex eſt ius gẽtium: vnum quod ſtatim atque crea-
tæ gentes fuerunt in eſſe productum eſt, ab exordio na-
turalis creaturæ, vt, quod pacta fideſque ſeruẽtur: quo iu-
re nondum ſeruitus, nondum bella producta erant: &
eo iure inſpecto ſeruus naturaliter obligatur: & dicitur
naturalis obligatio ex eo iure gentium. Quoddam eſt
ius gentium ſecundarium, quod excreſcente hominum
malitia fuit in eſſe productum, quo iure inuenta fuerũt
bella, ſeruitutes, captiuitates, & eo iure ſeruus non obli-
gatur. §. præterea. infra quib. mod. tol. oblig. l. ſeruus Ti
tio. ff. de fideiuſſori. Faterer tamen quod effectus tribu
ti obligationi naturali retinendi, & compenſandi, non
l haberent locum [l] in ſeruo obligato. Non obſt. l. ſi id
quod dominus. quia loquitur in domino obligato ſer-
uo naturaliter, & eodem modo. l. quibus diebus. §. do-
minus. ff. de cond. & demon. Probatur etiam per titu-
lum. C. an ſeruus ex ſuo facto. Probatur etiam ratio-
ne. Nam ſi ſeruus aliquid ſoluat quod naturaliter tan
tum debet, poterit tamen a domino repeti, quia nõ po
tuit ſoluiſſe in præiudicium domini. Item nec potuit cõ
penſari debitum ſeruo, quia illud eſt acquiſitum domi-
no. l. placet. ff. de acqui. hæredi. Et ſi dixeris, nonne ſer-
uo manumiſſo poterit habere locum effectus compen
ſandi & retinendi? Reſpondeo quod non, quia ſeruus
manumiſſus nouus homo eſt effectus. l. qui res. §. areã.
m ff. de ſolu. l. cum actum. ff. de negot. geſt. [m] Glo. ſuper
n verb. neceſſitate. ibi, Velleiano. [n] Not. ex glo. duo. Pri-
19 mum, quod † ille appellatur verus debitor, a quo debitum
tanquam ab inuito extorqueri poteſt. facit l. fideicom-
miſſa. §. ſi rem, ff. de lega. iij. Ex quo dixit Bart. quod ſi te
ſtator grauauerit vnum ex hæredibus, vt teneatur ſol-
uere debita, quod intelligitur de debitis exigibilibus, nõ
autem de his quæ non poſſunt exigi defectu actionis
& obligationis, vt ex debitis ex pacto nudo, vel de his
quæ non poſſunt exigi propter vires exceptionũ, alle.
l. ſi is cui. §. Flauius. ff. de ſolutionibus. Quod verum li-
mitat Bal. quando teſtator haberet alia debita exigibi
lia: ſi autem nulla haberet, intelligeretur etiam de debi-
tis nõ exigibilibus. argumentũ optimũ in l. fundus qui
locatus. ff. de fund. inſtru. lega. & vt actus potius va-
leat quam pereat, argum. in l. quoties. ff. de reg. iur. Si
tamen teſtator mandauerit omnibus exolui pro ſalute
animæ ſuæ, non venirent exoluendæ pœnæ debitorum.
Ratio, quia cum teſtator adiecit illa verba, pro ſalute
animæ ſuæ viſus eſt ſe referre ad forum pœnitẽtiale, quo
inſpecto delictorum pœnæ non debentur glo. eſt ordi-
na. in Can. fraternitatis. xij. q. ij. dictum in l. quibus die-
bus. ad fin. ff. de condi. & demonſtra. Secundo colligi-
20 tis ex glo. quod † quædam ſunt debita inexigibilia ex defe-
ctu actionis & obligationis, vt eſt debitum ex pacto
nudo, & tale debitum compenſari poteſt. l. etiam. ff. de
compenſationibus. Quædam ſunt debita inexigibilia
o ex virtute exceptionis [o], & talia compenſari non poſ-
ſunt. l. quæcunque. & ibi glo. ff. de compenſa. In eadẽ
21 glo. ibi, fideiuſſor, aduerte alium effectum: quia † hæc
naturalis obligatio producit effectum compenſandi. l.
p etiam. ff. de compenſa. In ead. glo. [p] ibi, § hæc diſpu-
q tatio, colligitis ex glo. [q] quod ſententia abſolutoria inique la
ta tollit ciuilem obligationem non ipſo iure, ſed per ex-
ceptionem: naturalem vero obligationem nullo modo
tollit. & idem tenet glo. in l. cum a te. ff. de dolo. in §. itẽ
in iudicio. infra de excep. Gloſſ. vero in l. 2. ff. de condi.
indeb. tenet quod ciuilis ipſo iure tollatur. l. miles. §. iudica-
ti. ff. de ſenten. & re iudi. l. actori. C. de iureiuran. ergo
22 † eodem modo & per abſolutoriam ipſo iure diſſolue-
tur, regula iuris, Nihil tam naturale. Sed hæc gloſ. com-
muniter approbatur. Ad argumentum reſpondetur, quod
facilius quid in eſſe producitur quam productum tolla-
tur. l. patre. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. & probatur
in materia propoſita: nam verborum obligatio licet
quamcunque obligationem inducat, tamen acceptila-
tio, quæ eſt etiam creatura iuris ciuilis, non tollit etiam
quamcunque obligationem. §. item per acceptilatio-
nem. infra quib. mod. tol. obli. l. an vtilis. §. acceptum. &
l. ſi accepto latum. ff. de acceptil. Secundo colligitis ex
23 glo. quod † per ſententiam abſolutoriam inique latam non
r tollitur naturalis obligatio [r]. pro qua bene facit l. Iulia-
nus. ff. de cond. indeb. l. iudex. ff. eodem. l. procurator ad
exhiben. §. i. ff. rem rat. hab. Suadetur & ratione: nam
naturalis obligatio cauſatur ex conſenſu, & ſic de iure
gent. l. cũ amplius. §. is natura debet. ff. de regu. iur. ergo
non debet poſſe tolli per ſententiam, quæ eſt creatura
iuris ciuilis, vt hic in glo. Nunc non obſtat quod dixit
Petr. quod imo nulla tollatur nec naturalis nec ciuilis:
quia non obſtante ſententia contra debitorem abſolu-
tum agi poteſt, ſed agenti rei iudicatæ obſtat exceptio.
§. item ſi in iudicio. ſupra de excep. ergo obligatio nul-
la ſublata, alioquin ſequeretur quod ſola naturalis pro
duceret actionem, quia reſpondet Bart. quod licet ex
ſola obligatione quæ ſemper fuit ſola, non producatur
actio. tamen ex ſola naturali quæ fuit concomitata ci-
uili oritur actio. d. §. ſi in iudicio. Et probat exemplo
de quo heri dixi, de maſculo & muliere. Vos compro
bate ratione quam tunc dixi, ſcilicet quia durant reli-
quiæ ciuilis obligationis. argu. in l. i. in ſi. ff. rerum amo.
Huic ſententiæ etiam non obſtat. quod ſecundo intro-
duxerat Pet. quod nulla obligatio tollatur ea ratione:
nam actus agentium non debet operari vltra volun-
tatem eorum. l. non omnis. ff. ſi cert. peta. & iura ſunt
vulgaria: ſed iudex qui abſoluit debitorem non gerit
in mente velle tollere obligationem cauſatam, ſed imo
abſoluit, quia nullam putat ſubeſſe, vt pro iudice con-
iectura ſumatur. l. Herennius. §. Caia. ff. de euict. ergo
nulla ſublata. quia reſpondet Do. Chriſtoph. quod li-
cet non gerat in mente, tamen ex quaſi contractu qui
celebratur per partes in iudicio, tollitur iſta ciuilis agiẽ
enim partes, quæ litigant, hoc in iudicio, vt iudicis ſte-
tur ſententiæ l. iij. §. idem ſcribit. ff. de pecu. Vnde aber-
rant longe Doctores qui dixere, ex ſententia condem-
natoria produci actionem & obligationem, quia hoc
non eſt verum: quia iudex qui condemnat, non agit
hoc in mẽte vt obligatio aliqua cauſetur, ſed quod cau
ſata executioni demandetur. Dicitur igitur obligatio
prouenire, & ſimiliter actio, non ex ſententia, ſed ex
quaſi contractu qui celebratur in iudicio, vt ſupra dixi.
Ego multiplicibus argumentis defenſarem quod & ci
uilis & naturalis tollatur. Demonſtratur ſic: Nam in
iudicio quaſi contrahitur ex quaſi conſenſu litigãtium
d. l. iij. §. idẽ ſcribit. ergo naturalis tollitur. l. Stichum. §.
naturalis. ff. de ſolutio. Secundo arguitur ſic. Naturalis
obligatio cauſatur de iure gentium. l. cum amplius. §.
is natura debet. de reg. iur. Sed de iure gentium obedire
tenemur ſententijs magiſtratuum. l. veluti. ff. de iuſti. &
iur. c. ſi quis venerit. de maior. & obed. ergo ex iſta ta-
cita obedientia erit ſublata naturalis. Tertio: nam per
conſenſum

parerer actionem, ꝙ tunc illo caſu debitum naturale non operaretur compenſationem. ecce in ſententia abſolutoria quæ tollit ciuilem ipſo iure, ſecundum veram opi. Bar. in l. Iulianus verum debitorem. in prin. ff. de cond. inde. quicquid ibi dicat glo. in verbo natura. & glo. hic in verb. neceſſitate. & remanet naturalis ſola, certe illa naturalis ſola eſt potens ad producendum actionem, eo quia ſemel fuit iuncta cum ciuili, vt videmus in exemplo naturali de muliere quę ſemel fuit iūcta viro, vt tenet & declarat Bar. in d. l. Iulia. verum debitorem. ſed ſibi obſtat exceptio rei iudi. §. itē ſi iudicio. infra de excep. certe ſequitur ꝙ illa naturalis nō ſit potens ad compenſandum, quia parit actionē, & ſibi obſtat exceptio d. l. quæcunq;. Et ex hoc ſequitur maxima limitatio ad d. l. etiam. Et quod hic & vbiq; dicitur ꝙ naturalis ſola eſt potens ad compenſandum, verum eſt, & procedit in naturali quæ ſemper fuit ſola: ſecus autem ſit in naturali quæ ſemel fuit iuncta cum ciuili, quia illa non eſt potēs ad compenſandum. Iſta eſt magna & inaudita limitatio, & multum mirabilis: quia ſi naturalis quæ ſemper fuit ſola, & eſt frigidior, eſt potens ad compenſandum, quanto magis deberet illa quæ eſt potentior, quę parere poteſt actionem: primum contra naturalem quę ſemper fuit ſola ſi ageretur, obſtaret exceptio intentionis & facti, quia ageret de facto, & nihilominus eſt potens ad compenſandum, quanto magis illa per quam agitur iuridice, & obſtat exceptio vera. Cogita, quia non inuenio iſta ab aliis fuiſſe cognita, ſed iſtud tenet Bar. in l. procurator ad exhibendum. §. i. ff. rem rat. hab. & in l. ſi pene cauſa, in prin. & in l. qui inuicem. ff. de cond. inde. & Alex. in l. i. ff. de cond. indeb.

e Adde ꝙ alia eſt ciuilis, quæ ex iuris ſolennitate producitur ceſſante naturali conſenſu, vt not. glo. in l. naturaliter. C. de non nume. pecu. Et hęc eſt illa quæ proprie oritur ex chirographo ante biennium. l. in contractibus. C. de nō nu. pecu. & habetur infra de literarum oblig. Item ille qui tenebatur naturaliter & ciuiliter, & iurauit ſe non debere. l. ſi. ff. de iureiur. Item ei qui tenetur naturaliter & ciuiliter, & fuit factum pactum de non petendo. d. §. pactus. & l. i. de condi. indebi.

• Hæc glo. eſt multum intricata & obſcura, ideo eam declara vt per Bello. qui poſtea multa opponit contra diffinitionem obligationis.

• Hanc opi. Petri ſequitur Bello. contra communem qui late diſcutit hunc articulum hic.

f Hanc rationem clare reprobat hic Bello.

g Vel dic melius ſecundum Bar. in l. i. ff. de cond. indeb. qui reſpondet negando, quia imo pure promittit confidens de numeratione futura.

h Vel ꝙ illa l. Publia. §. fina. loquitur in contractu depoſiti qui re celebratur, ex quo contractu verum eſt quòd ſolum ex ſcriptura non oritur obligatio: ſed nos loquimur in contractu qui ſcriptura, & ſic literis celebratur. & idem puto velle iſtum dicere.

i Et dum glo. alleg. l. i. §. i. in ſi. ff. de verbo. obli. eſt corrupta, & debet allegare §. ii. qui incip. Si quis ita. ad fin.

k Quomodo hoc debeat intelligi, vide Bello. lib. ii. ſuppu. c. i. vbi plura dicit circa d. §. pactus ne.

• Contra hanc ſolu. quæ eſt communis, tenet hic Bello. bonis rationibus.

l Hoc dictum Porc. reprobat hic Bellonus, quem vide vt intelligas terminos.

m Porc. non ſcribit ſuper gloſſella in verb. iuris vinculum. ideo vide hic Bello. eam declarantem.

n Et ad iſtam gloſſ. dum dicit de exceptione Macedoniani & Velleiani, ſi vis ſcire quæ ſit ratio fundamentalis quod dicit exceptiones non tollunt naturalem neque ciuilem obligationem, vide notabiliter Bar. in l. i. in penul. col. ff. de condi. indebi.

o Intellige hāc gl. vt per Bell. qui cōſiderat diuerſos caſus.

p Porc. omittit aliud quod tangit gl. an acceptilatione tollatur obligatio ideo vide hic Bello. declarantem.

q Et dum glo. hic dicit quòd per ſententiam non tollitur ipſo iure ciuilis, ſed eliditur per exceptionem & allegat l. Iulianus. illa l. probat quòd non tollitur naturalis: ſed de eo quod glo. dicit de iure ciuili, ibi nihil probatur. Sed qđ glo. hic dicit, ꝙ non tollitur ciuilis ipſo iure, ſed ope exceptionis, habes declaratum in d. l. Iulia. glo. in verb. natura. & ibi vide Bart. in viii. col. & ſeq. in verb. expediti ſumus de prima gloſſ. Vide tamen eundem Barto. ibidem, qui reprobat hoc, & tenet quòd imo ciuilis ipſo iure tollitur. in xi. col. in verſi. ſequitur videre ex ſententia abſolutoria. Et ad illa vide in §. item ſi in iudicio. infra de except. Et dum iſte dicit quod iſta glo. communiter approbatur, male dicit, vt ſupra dixi. Et adde qđ d. l. Iulian. poteſt probare id quod dicit glo. inducendo ex ibi inducit Bar. dum tex. dicit natura debitor permanet: quaſi dicat, non tamen ciuiliter.

e De hac conclu. & pręcedenti, vide hic late per Bell. qui expedit etiā alia d. glo. quæ ſequuntur, omiſſa a Porcio.

f Iſtud motiuum habuit iſte a Bar. in d. l. Iulianus. in verſi. quid ergo dicendum eſt. Sed facile eſt reſpondere, quòd non tollitur per ſententiam naturalis: quia cum inducatur a iure gent. non poteſt tolli niſi per ius gētiū, vt hic in gl. nimirū ergo ſi nō poteſt tolli per ſententiam. & ita dicit glo. in verbo, neceſſitate. Et Bar. format argumentum in alio propoſito, cui non caderet illa ſolut. Vel melius, tenemur obedire ſententiis maiorum: verum eſt quando tranſierunt in rem iudicatam, vt iſte infra dicit vel ſentit. Potes dicere quòd ſententia & iuramentum æquiparantur quo ad aliquid probandum non quo ad aliquid diſponendum. per gl. in l. ſed ſi poſſeſſori. §. item iurauero. ff. de iureiur. Vel melius dic, quòd iuramentum eſt maioris autoritatis quā ſententia. d. l. ii. ff. de iureiur. vnde non licet arguere a maiori ad minus affirmatiue.

• Quid veniat appellatione rei, vide hic diffuſe per Bello.

t An ſi ſtatuto caueatur quòd mulier ſine conſenſu parentum non poſſit obligari, habeat locum ſi parentes illa mulier non haberet vel ne, vide ſupra de legit. agna. ſucceſſio. in princip. & vide in l. Stichum qui meus erit. ff. de leg. i. vbi de hoc.

u Hæc gloſſ. in verbo ſecundum omittitur a Porcio, ideo eam expedias vt per Bellonum, quem etiam vide ad omnes gloſſ. ſequentes quas idem Porc. non tangit vſque in finem tituli.

x Gloſſ. ſuper verb. ſecundum. diuiditur in quatuor partes, prout quatuor modis intelligit tex. in illa dictione ſecundum, cum ſequentibus verbis. Et iſta gloſſ. in finalibus verbis, ibi, Item per competentes actiones. eſt ſingularis ad hoc, ꝙ ſententia lata ſuper inepto libello eſt ipſo iure nulla, nec ex ea oritur actio in factum vel officium iudicis. & ita eā allegat Bal. pro ſingulari, in l. actori. in ſi. C. de hered. vbi dicit formaliter iſtam glo. ſingularem, & non eſſe alibi in mundo, & ibi ego dixi, poſt eum. Et pro iſta glo. facit optimus tex. in l. ſi. in verb. nihil agit. ff. de lib. & poſth. quem ad hoc ponderat ibi Bal. Et hanc glo. limito, vt procedat quando ineptitudo eſſet expreſſa: ſecus autem ſi libellus eſſet tacite ineptus, quia tunc bene valeret ſententia, vt dixi poſt Bal. in d. l. actori.

y Contrarium tenet Bello. lib. ii. ſupput. c. ii. vbi declarat l. Labeo. §. contractum.

TITVLVS XV.

• Quib. mod. re * contrahi. obliga.

ADDITIO.

• Vide hic Bello. qui quærit, an hoc rub. idem ſignificet quòd rub. ff. de reb. cred.

CONTINVATVR. *Ad præcedentes hoc ordine: Quia obligationum quæ ex contractu proueniunt, quædā re, quædā verbis, quædā literis, quędā cōſenſu celebrantur, ſupra tit. i. §. ſin. in prin. l. i. ff. eod. ideo de his per ordinem tractaturus, ab his obligationibus exordium fecit quæ re contrahuntur.*

1 ☞ *Mutuum eſt contractus qui re celebratur.*
2 *Exempla non reſtringunt ſed ponuntur vt declarent regulam.*
3 *Mutuum in quibus rebus conſiſtat.*
4 *In mutuo ſit ſolutio in eadem re in genere & bonitate.*
5 *Etymologia mutui.*
6 *Pactum nudum ſumitur principaliter duobus modis.*
7 *Pactum veſtitur coherentia contractus.*

8 Diſſe-

8 *Differentia inter veſtimentum re, & rei interuentu.*
9 *Octo veſtimenta pactorum, quibus adduntur adhuc quædam.*
10 *Reconciliatur mutuum quatuor modis.*
11 *Duplex eſt certi condictio.*
12 *Certi condictio competit pro intereſſe petendo.*

a RE contrahitur [a] obligatio.
Hoc principium reprenſibile & difficile
eſt, aperiam quanto opere potero ip-
ſam materiam. Diuiditur in quinque
partes. Nam in prima determinat mu
tuum appellari contractum re. In ſecū
da declarat, in quibus rebus conſtare poſſit mutuum.
In tertia, in quibus rebus fiat ſolutio mutui. In quarta
ponit etymologiam vocabuli. In quinta ponit quæ
actio oriatur ex mutuo. Secūda ibi mutui autem. Ter
tia ibi, & quandoque. Quarta ibi, vnde & mutuum.
Quin ibi, ex eo. H.d. in ſumma: Ex mutuo quod re cō-
trahi dicitur, conſiſtente pondere, numero vel mēſura,
oritur actio quæ appellatur certi condictio. Not. pri
b mo, [b] mutuum appellari contractum re, ea forte ratio-
ne, quia res ipſa perficit contractum: licet enim in mu-
tuo conſenſus & verba interueniant, tamen quia rei
traditio ſubſtantia contractum, non appellatur con-
tractus conſenſu vel verbis, ſed contractus re, tanquā
a cauſa potentiori. arg. in l. Hermaphroditum. ff. de ſta
tu. homi. Et eadem ratio reddi poteſt in quibuſcunque
alijs contractibus qui re contrahuntur. Not. in verb.
1 veluti, ꝙ † non ſolum mutuum appellatur contractus
re, verumetiam & alij. Nam dictio veluti, ſtat exem-
2 plificatiue: exempla † autem regulam non reſtringūt,
ſed ſolum ponuntur vt regula declaretur. l. damni infe-
cti ſtipulatio pertinet. ff. de damn. infect. l. ſcire oportet.
§. fin. de excuſ. tuto. l. fin. ff. de iuris & facti igno. Not.
3 in ſecunda parte, † mutuum ſolum conſiſtere in his re-
bus quæ pondere, numero, menſura ve conſiſtunt. Ra-
c tio, quia hæ res in genere ſuo functionem [c] recipiunt, id
eſt, ſimilitudinem & liberationem. l. ij. ff. ſi cert. peta. &
in hoc differt a depoſito & commodato, qui contra-
ctus in cęteris rebus fieri poſſunt. Not. ſubſequenter,
4 quod † mutuum exolui debet in eadem re, in genere, [d]
d & bonitate: ſi tamen eadem res reſtituatur mihi, nihi-
lominus mutuum appellatur, quod limitat gloſ. in l. ij.
ff. ſi cert. peta. quando res fuit tradita eo animo vt ac-
cipientis fieret, alias appellaretur commodatum aut
depoſitum. Vnde ſi traderem tibi mille aureos vt te-
neres ſub bancho, vt diues appareres, non dicitur mu-
tuum, ſed commodatum: quia mei tradentis intentio
non fuit transferre dominium. caſus eſt in l. iij. §. fin. ff.
5 commod. Item not. etymologiam mutui: quia † mu
tuum ex eo appellatur, quod fit de meo tuum. l. ij. ap-
pellata. ff. ſi cert. pet. Ex quo colligitis tenere argumen
e tum ab etymologia vocabuli, [e] quod eſt verum nega
tiue, non autem affirmatiue ſumptum: de quo dixi ſu-
pra de tute. in prin. Finaliter not. ex contractu mu-
tui oriri actionem quæ appellatur certi condictio. An
vero vna ſolum pro mutuo competat, an vero du-
plex, magna eſt controuerſia, & ſubtilis ſubtilitas, de
quo dicam ſuper gloſſ. Glo. prima, quia hæc tractat
de veſtimentis pactorum, ideo bene eſt vt præmitta-
mus quę dicantur pacta nuda: nec enim prius quæren
dum eſt de veſtimentis, quam de ea re quæ veſtiri de-
bet. l. conficiuntur. de iure codicil. c. ad diſſoluendū. ex-
6 tra de ſponſa. Ideo præmitto, † quod pactum nudum
ſumitur principaliter duobus modis. Vno modo ap-
pellatur conuentio inter duos pluresve habita, & in
meris terminis naturalibus relicta. l. legem. C. de pact.
l. iuris gent. §. quinimo. ff. de pact. Et hoc dicitur nu-
dum multipliciter. Vno modo appellatur nudum a
forma ciuili, vt in iuribus ſupra alleg. Aliquando ap-
pellatur nudum a cauſa, ſed tamen eſt veſtitum formæ
vt quia ſolenniter promiſi tibi dare mille ſine cau-
ſa, tibi agenti obſtat exceptio doli. l. ij. §. circa. ff. de ex-
ceptio. dol. l. nuda. ff. de dona. l. nūquam nuda. ff. de ac-
qui. re. domi. Aliquando dicitur nudum a conſenſu, vt
cum contrahentes aliud agunt in mente, & aliud exte-
rius ſimulant. l. nuda & imaginaria. ff. de contrahen.
emptio. ita loquitur totus tit. C. plus valere quod agi-
tur. Aliquando dicitur nudum a traditione rei. l. qua
ratione. §. interdum. ff. de acquir. rer. domi. & §. inter-
dum ſupra de rer. diuiſio. Aliquando & ſecundo caſu
principali ſumitur pactum nudum pro aliquo conſen-
ſu emanante ex ſolenni contractu, puta, mutuo ubi
mille: ex hoc mutuo inſurgit quidam conſenſus, ꝙ mi
hi reddas. l. cum quid. ff. ſi cert. peta. & hoc modo ſu-
mendo hoc pactum dicitur miraculoſe naſci veſtitum,
vt ſtatim dicam. Aliquando tamen dicitur quid nudū
ab acceſſorio, vt ſupra de vſufr. in fin. princ. vt eſt pro-
prietas ab vſufructu ſeparata, quæ nuda appellatur.
Aliquando quid dicitur nudum a veſtibus & bonis,
vt iſtę exulauit nudus a patria. l. tutelas. in fin. ff. de ca-
pit. dim. His itaque præmiſſis venio ad glo. In gl.
7 ibi, l. petens. not. † pactum veſtiri cohærentia contra-
ctus: quod verum intelligunt Doct. ſiue talis contra-
ctus ſit ſtricti iuris, ſiue bonæ fidei. Sed pręceptor meus
ſuo diuino ingenio cum diſputaret ſub Raph. Fulg. ten
rauit aliud, dicens quod pactum nudum non veſtitur
coherentia contractus ſtricti iuris, nec tale pactum in-
format contractum ſtricti iuris. Mouetur ex pluribus,
ſed pauca & meliora recitabo. Mouetur primo, quia
omnia iura quæ dicunt pactum informare cōtractum
iuxta quem apponitur, aperte loquuntur de contracti-
bus bone fidei: ergo ſecus in contractibus ſtricti iuris,
quia fruſtratorie adijcerentur illa verba, bonæ fidei. l.
in bonefid. C. de pact. l. iure gen. §. quinimo. ff. de pact.
Secundo mouetur ratione colorata. Nam omnis infor
matio pręſupponit extenſionem, vt contractus exten
datur ad id quod eſt in pacto deductum, vt ſic pactum
dicatur pars contractus. l. fundi partem. de contrahen.
emptio. ſed contractus ſtricti iuris non patiuntur ex-
tenſionem rei vel perſonæ. l. quicquid aſtringende. ff.
de ver. oblig. l. ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. eod. tit.
ergo contractus ſtricti iuris non informatur, quia nō
extenditur. Denique mouetur: nam fictio non debet
plus operari quam veritas. l. ſi is qui pro emptore. ff. de
vſuca. Sed quod pactum informet contractum, nihil
eſt aliud dicere, quam quod deductum in pactum, fin-
gatur deductum in contractu. Modo ſic: Si pactum
appoſitum iuxta contractum ſtricti iuris, puta ſtipula
tionis, informaretur, certe eſſent due ſtipulationes. l. ſci-
re debemus. ff. de verb. oblig. ergo non vna informata
Præterea ſequeretur, dicit ipſe, vnum abſurdum, ꝙ cer-
ti condictio quæ competit ex ſtipulatione in qua dedu
ctum eſt quid certum, competeret ad incertum, ſi in pa
cto eſſet deductum: quod eſt abſurdum vt certi condi
ctio detur ad incertum, & hanc opin. hoc biduo com-
peri tenere do. Chriſtoph. de Caſtel. Medio. Duo ſunt
iura quæ obſtant huic opinio, ſcilicet l. lecta. verſi. dice
bam. ff. ſi cert. peta. Sed reſpondent ipſi, quod illa lex
non loquitur de pacto informatorio quod præſuppo-
nit extenſionem: ſed loquitur de pacto reformatorio
quod non præſupponit extenſionem, ſed moderationē
quam bene patiuntur contractus ſtricti iuris. caſus eſt
in l. 1. §. cum adijcitur. ff. de verb. oblig. Secundo obſta-
re videtur. l. petens. C. de pact. Sed reſpondet do. Chri-
ſtoph. quod ibi non agitur ex pacto adiecto, ſed ex ſti-
pulatione ſolenni: ſed quia lex varios patitur intelle-
8 ctus, dicatis vt ibi. In ead. glo. in l. ex placi. † not. dif-
ferentiam inter veſtimentum re, & veſtimentum rei
interuentu

interuentu:quia primum ſtatim producit actionem,ſe-
cũdum ex interuallo:quam ſententiã damnauit Raph.
Fulgo.& Chriſtoph. Mouentur ipſi:quia ſi hęc differen
f tia eſſet bona,ſequeretur ꝙ ſi ego[f] conueni ubi mutua-
re mille hodie,& cras tibi numerarem, diceretur primũ
pactum veſtiri interuentu rei,nõ re,quia ab initio actio
nem non producebat,& tamen hoc eſt falſum.l.cum.n.
ff. de nouat. ergo non eſt differentia vtrum contractus
re,an rei interuentu veſtiatur. Secundo mouentur ipſi
per §.fi.ſupra tit.i. vbi ſolum recitantur quatuor veſti-
menta pactorum,re,verbis,literis,& conſenſu:nihil dici
tur de veſtimento rei interuentu,ergo clauditur ſub ve
ſtimento re,ad idem l.i.ff.de actio.& oblig. Tertio mo
uentur ſubtiliter:nam dicunt ipſi, in contractu innomi-
nato,do vt des, non oritur actio ex pacto præcedenti,
ſed ex traditione ſubſequenti, vt in mutuo & commo
dato.l.i.§.item emptio.ff.de rer.permut.alioquin, dicũt
ipſi,ſequeretur abſurdum tale.Pone, cõueni tecum tem
pore quo non eras ſane mentis,tibi dare volumen, vt
tradas mihi codicem; hinc ad menſem tempore quo es
ſane mentis,ego trado volumen:ſi oriatur actio ex tẽ-
pore pacti præcedentis,ex pacto ipſo,tunc inſanus ſcili-
cet tempore conuentionis,obligabitur,&c. Vos poſſe-
tis breuiter defenſare communem opi.quia imo eſt dif-
ferentia inter veſtimentum re,& veſtimentum rei inter
uentu:quia in veſtimento re,agitur vt res ipſa reddatur
vt in commodato:vel ſimilis in genere, vt mutuo non
ſic in contractu innominato. Præterea ex contractu re
oritur ſtatim actio, vt dicit glo. In contractu autem in-
nominato oritur demum re tradita,- non ex traditione
rei, vt dicunt ipſi, ſed ex pacto præcedenti. l. ex placito.
C.de rer.permu.Non obſt.l.i.§.item emptio. ff.de rerũ
permu.quia licet ibi dicatur,rei traditio præſtat initium
obligationi in contractu permutationis, tamen non ſe-
quitur, ergo ex traditione rei oritur actio, ſed pure ex
pacto præcedenti d.l.ex placito. Non obſtat, quod ſe-
quatur abſurdum, quia non eſt abſurdum ſi dicamus
inſanũ obligari ne eius alterius iactura locupletetur. l.
nam & natura.ff.de condi.ſ.inde. In eadem glo. in
9 fi.Colligitis ex glo., octo veſtimenta pactorum. Addi
te nonum,ſcilicet rei traditione.l.traditionibus.C.de pa
ctis. Addite decimum,iuramento.l.fina.de libe.cauſ.l.ut
iuriſiurandi.ff. de oper. libert. Addite vndecimũ ſtipula
tione penali.l.nuda.de contrahen.& commit.ſtip.Ad-
dite duodecimum,conſtituto.l i.§.an debitum.ff.de con
ſtitu. pecu. Sed nunc oppo. quod nullo horum modo-
rum pacta nuda veſtiantur:& primo quod non re,non
verbis,non literis:non conſenſu:nam veſtimento appo
nitur quoddam accidens quod poteſt adeſſe vel abeſſe
ſine ſubiecti corruptione.l.quod veſtimentum. ff.de pe
cul. ſed iſta veſtimenta non poſſunt abeſſe quin pactũ
tollatur,igitur,&c. Pone enim in mutuo quod res non
tradatur,& ſic veſtimentũ tollatur, corruit contractus
mutui. Eodem modo in ſtipulatione tolle ſolennitatem
verborum,& ſic veſtimentum verbis,corruit pœnitus
ſtipulatio. Eodem modo in obligatione literarum,tolle
veſtimentum literis,obligatio pœnitus corruit. Eodem
modo in obligatione ex conſenſu, tolle conſenſum, &
ſic veſtimentum, actus corruit.l.nuda.de contrahend.
emptio. Eodem modo in veſtimento cohærentia con-
tractus:nam certe illud non appellatur veſtimentum,
quia non agitur ex pacto veſtito,ſed agitur ex contra-
ctu.l.fundi partem.de contrahend.empt. Eodem modo
nec legis auxilio veſtitur,quia non agitur ex pacto ve
ſtito,ſed agitur condictione ex lege. l. ſi quis argentum.
C.de donat. Eodem modo nec traditione rei,quia tradi
tio rei non veſtit pactum, ſed executioni mandat. d. l.
traditionibus. Eodem modo nec operis initio, quia ille
caſus eſt ſpecialis in repub.qui non eſt trahendus ad cõ
ſequentiam.l.quod vero contra. ff.de legibus. Eodem
modo nec iureiurando,quia non agitur ex pacto iura-
to,ſed agitur ex virtute iuramenti, vt in iuribus ſupra
allega. Eodem modo nec in ſtipulatione pœnali, quia
eſſet abſurdum quod ſtipulatio pœnalis,quæ eſt quid ſe
cundarium, haberet veſtire & regulare principale. l.
quod per manus.ff.de iur.cod. Non obſt. l. nuda:quia
ibi non agitur ex pacto nudo vt agens conſequatur,
quod in pacto deuenit:ſed vt debitor in mora conſtitua
tur,vt ſtipulatio pœnalis committatur. Eodem modo
nec conſtituto, quia non agitur ex primo pacto nudo,
ſed agitur ex conſtituto.l.i.ff.de conſti.pecu. Et per hoc
Iac.de Are.& Raph.Fulgo.dixerunt vnicum eſſe veſti
mentum,ſcilicet rei interuentu. Vos diſtinguite, quod
pactum nudum ſumi poteſt dupliciter. Vno modo pro
conuentione inter duos pluresue habita, & in meris ter
minis naturalibus.ita procedant ſupra dicta argumen-
ta. Aliquando ſumitur pro contractu reſultante ex con
uentione,& tunc dicitur veſtiri re, verbis literis, & con
ſenſu: & dicitur veſtitum miraculoſe a lege, quia cum
veſtibus eſt in eſſe productum. Do. Chriſtoph. de Ca-
ſtel. dicebat pactum nudum veſtiri ex cauſa. allegat l.
iure gen.§.ſed cum nulla ſubeſt cauſa & ibi, inſunt quæ
legem.ff.de pac. ſed cum cauſa poteſt diſtingui multipli
citer,& multiplicata innumera effici veſtimenta pacto
rum. In gloſſ. ſuper verbo, numerando. Dicite ergo
quod in rebus quæ mutuo tradi debent, conſiderari de
* bet * eorum natura,aptitudo, & conſuetudo,& actus
qui cum rebus illis concurrat: Vnde in pane non con-
ſuetimur mutuum:ſi enim dixero, mutua mihi tres mi-
cas, iſtud non appellatur mutuum:quia actus iſte nu-
meri trium micarum non conuenit mutuó panis, imo
pondus.glo.eſt in l.ij. ff. ſi cert.peta. Si tamen panis ad
pondus tradatur in eum mutuum conſtitueretur.
g Glo.ſuper verb. qualitatis.[g] in fi.ex hac glo. & l.al-
legata in ea dicunt Doc. quod ſi monaſterium promi-
ſerit Doctori plauſtrum vini ſingulis annis vt patro-
cinium præſtet pro monaſterio,quod non debeat habe
re plauſtrum vini ſi reperiatur ignarus legum: quia li-
cet de hoc nihil fuerit dictum, intelligitur tamen tacite
actum,qod pro expreſſo eſt habendum. d.l.cum quid.
h Glo.ſuper verb.fiat tibi,appellata quaſi dicat,[h] com
* ponitur * ex corrupto & integro, quia dominium rei
mutuatæ corrumpitur ex parte mutuantis, redintegra-
tur vero ex parte recipientis, ita quod corruptio vnius
eſt integratio alterius:nam tollitur dominium ex par-
te tradentis,generatur ex parte ſuſcipientis. In ea. gl.
10 in fin.dicite,cum non tenuit tunc † reconciliatur qua-
tuor modis,conſumptione, vſucapione,mixtura, & ſti
pulatione.de quibus in d.l.ij.& l.nam & ſi fur. eod.tit.
& in l.ſi alicui.ff.de ſol.ad quæ me remitto, quia futura
eſſet longa diſputatio: ſed hæc eſt communis opin.
i Glo.ſuper verb. conditio.[i] diuiditur in duas partes.
Nam in prima tractat quotuplex ſit certi condictio, &
an pro mutuo competat certi condictio ſpecialis. In ſe-
cunda tractat an certi condictio competat pro intereſſe
11 In glo.ibi,in prin.Colligitis ex glo. † eſſe duplicem
certi condictionem:vna generalis,competens ex quacũ
que cauſa et contractu ex quo certum quid petatur,alia
vero certi condictio ſpecialis, competens ex ſolo con-
tractu mutui tantum. Glo.in l.quoties.ff.de præſ. verb.
dixit vnam tantum eſſe certi condictionem generalem
& quod pro mutuo non competit certi condictio ſpe-
cialis: & hanc ſententiam tenuerunt communiter vl-
tramontani. Mouentur ipſi primo. Nam de pluralita-
te actionis eatenus iudicamus quatenus lege expreſ-
ſum habemus. l.ſecunda.§. deinde ex his. ff. de origine
iuris. Sed nulla lege habemus duas certi condictio-
nes. ideo erubeſcimus cum ſine lege loquimur. l. il-
lam. C. de collatio. Secundo mouentur ipſi ex proba-
tione ſingularis numeri: nam vbicunque lex de certi

condictione fecit mentionem, illam profert in numero ſingulari: & numerus ſingularis vno ſolo contentus eſt. arg. in l. vbi numerus. ff. de teſti. Tertio mouentur ex identitate nominis: nam ſi plures certi condictiones eſſent, deberent in nominibus diuerſificari. l. ſi idem. C. de codicil. Quarto mouentur ex identitate medij concludendi, quod eſt vnum, ſiue agatur ex mutuo, ſiue ex alio contractu: ex quo certus contractus vnicum medium concludendi habet, quia certum, ergo actio erit vnica, quia actiones reguntur penes medium concludendi. l. non debet. ff. de dolo. l. i. ff. de eden. Et hanc tenuit Raph. Fulg. fretus primo: nam lex abhorret pluralitatem actionum ex diuerſis cauſis prouenientium, & in perſonis plurium. l. hæredes. §. de pluribus. ff. fami. erciſc. ergo multo magis abhorrere debet multiplicitatem actionum in caſu noſtro, vbi vnica eſt cauſa, & vna perſona. Secundo mouetur per iſtum tex. cum dixit, ex eo contractu oritur actio quæ vocatur certi condictio: ſi enim orirentur due certi condictiones, certe illud expreſſiſſet, ſicut expreſſit infra titu. i. in prin. & pro hac parte allegatur l. certi condictio §. quoniam. ff. ſi cert. pet. Attamen Bar. & communis ſententia tenet cum glo. Mouetur primo per rub. ff. de reb. cred. ſi cert. pet. & certi condictione. Nam in quantum intitulat de reb. cred. illa rubri. eſt generalis ad omnes contractus in quibus certum quid deducitur. Cum poſtea ſubiungitur ſi certum peta. loquitur tantum de mutuo. Ergo illa clauſula, & certi condictione, vt ad omnia referatur, inſinuat vt vna ſit condictio generalis, cũ refertur ad illa verba, de rebus creditis: alia mutui ſpecialis, cum refertur ad illa verba, ſi cert. pet. fa. l. talis ſcriptura. de leg. i. cum ſimi. Secundo mouetur ipſæ: nam cum vnicuique cõtractui ſit prouiſum de actione ſpeciali. l. iuriſgen. ff. de pact. poſſet mutuum, quod eſt contractus frequens & elegans, cui multa ſingularia a lege tributa ſunt propter eius frequentiam & elegantiam, l. certi condictio. §. ſi nummos. l. ſingularia. ff. ſi cer. pet. de iniuria ſibi illata conqueri, ꝙ de ſpeciali actione non eſſet ſibi prouiſum. Tertio mouetur: nam bonum eſt arg. de mutuo ad indebitum ſolutum. l. ex maleficijs. §. is quoque. de act. & obligatio. & in §. ibi ſeq. Sed pro indebito ſoluto repetendo competit actio ſpecialis, vt ibi videbitis. ergo & pro mutuo. Et hanc ſententiam tenuit Bal. fretus duplici ratione. Prima: nam cum in mutuo ſit duplex materia, vna generalis, quia certum, alia ſpecialis, quia mutuum, deberent due actiones oriri: quemadmodum homo appellatur animal ex materia generali, quia animatur: ita etiam appellatur rationale ex materia ſpeciali, quia ratione differt a brutis. Secũdo mouetur, quia genus nunquam excludit ſuam ſpeciem. l. i. ff. de adopt. ergo certi condictio generalis non excludit certi cõdictionem pro mutuo ſpecialem. Et pro communi opin. introduco iſtum tex. ibi. Et ex eo contractu oritur actio. Ergo cauſa immediata quæ producit hanc actionem, eſt cõtractus: quia dictio Ex, inſinuat cauſam immediatam, non autem mediatam, quia certum. l. qui liberis. §. ad hæc verba. ff. de vulga. & pupil. l. i. §. i. ff. de incen. ruin. & nauf. Ex quibus ipſi concludunt, quod ſi quis pro mortuo intentet certi cõdictionem ſpecialem pro mortuo competentem, videretur illam intentare cum priuilegijs & beneficiis tributis mutuo. Si vero intentet certi condictionẽ generalẽ, videtur renunciare beneficijs mutui. facit quod not. gl. in l. ſi duo. de acqui. hęre. Eodem modo ſi ſtatuto caueretur ꝙ in libello actio ſpecialis proponatur, deberet pro mutuo exprimi certi cõdictio ſpecialis mutui. Sed contra communem opĩ. opponitur. Nam genus nunquam tranſit in ſpeciem niſi addatur differentia. l. ius ciuile. ff. de iuſt. & iur. Sed ſi diceremus certi condictionẽ pro mutuo eſſe ſpetialem non adderetur generi differẽtia: quia expreſſio cauſe mutui non qualificat actionẽ, ſed rẽ demonſtrat: alioquin abſurdũ ſequeretur, quod expreſſio vniuſcuiuſq; cõtractus in quo certũ quid deducitur, argueret multiplicitatẽ certi condictionũ, quod eſt falſum: ergo vna. Secundo: Nã ſi cõpeteret certi condictio ex mutuo, ſpecialis illa nõ differret a cõdictione generali: nõ in origine quia eadẽ eſt origo, quia certũ: nõ in materia, quia eadẽ eſt materia, quia cõtractus re: non in forma, quia eadẽ eſt agendi forma: non in fine, quia vtrobique ad hunc finẽ agitur vt certũ reddatur. Cũ ergo eadem ſit origo, eadem materia. eadẽ forma
k agendi, idẽ exitus ſiue finis, ergo vna. In ea. glo. [k] in
s fi. No. ex gl. ꝙ † certi condictio competit pro intereſſe petendo. pro qua opin. facit ratio gl. Secundo, quia pro l. Aquilia. competit certi condictio. l. certi condictio. ff. ſi cert. peta. Sed in l. Aquilia venit intereſſe. l. non ſolum. ff. de rei vendi. ergo certi condictio competit pro intereſſe. Secundo allegatur. l. certi condictio. ſupra alle. ibi, ſiue ex certo contractu ſiue incerto. & hæc eſt communis opi. Alij vero tenuerunt contrarium, quos ſequitur Raph. Fulg. primo per l. fi. ff ſi quis in ius voc. non ierit. Secundo per l. ſi pœnam. de verb. obli. Tertio per l. liber homo. la grande. §. fi. ff. eo. ti. Quarto per l. domos. iuncta l. quid ſi nulla. de leg. i. & hæc ſententia mihi placet diſputatiue, pro qua allego tex. ad literam. in l. iij. in fi. C. de inuti. ſtip. Allego rationem: nam in iu
l dicijs inſpicitur forma petendi, [l] nunquid debeatur l. cũ quædam. §. fi. ff. de iuriſd. omn. iud. Cum ergo intereſſe in petitione ſit incertum, licet ſit per iudicem certificandum, hoc non conſideratur, ſed conſideratur forma petendi, quæ cum ſit incerta, non patitur pro ea competere certi condictionem. d. l. certi condictio. Et eſt reſponſum ad primum argu. Ad alia non reſpondeo, quia articulus eſt publicę diſputandus.

ADDITIONES.

a Quare dicantur obligatiooes re, cum tamen interueniat conſenſus, vide hic per Bello. qui etiam pręmittit quotuplex ſit mutuum.

b No. primo, ꝙ conoentio de mutuando eſt nudom pactũ, qnod nõ arctat: quia pactum nndum de iure ciuili oullam producit actionem. l. iuris geotium. §. quinimo. ff. de pact. Sed de iure Canonico ſecus, quia producit actionẽ. c. i. de pact. & ideo neceſſe eſt vt ex tali conuentione agatur quæ veſtitur per aliud iſtorum veſtimẽtorum, de qoibus io gl. Adde quod mutuom aliqoaodo dicitur ciuile, & aliquãdo naturale, vt hic, & l. ii. in fi. ff. ſi cer. per. & de mutuo & reſtibos deponentibus vide ſopra de rerum dioiſio. §. vẽdite. & Bar. io d. l. ii. & Canoniſtas in c. ſi cautio de fid. inſtru.

Hæc functio quomodo intelligatur vide Bellonum lib. i. ſupput. cap. iiii.

d An genus ſit de ſubſtantia mutui, vide Bellonum lib. i. ſuppu. cap. v.

e De hoc argumento ab etymologia vide late Bellon. ſnpra in prin. de teſta. io iii. quæſtio.

f Sed iſtud exemplum ooo eſt bonom, & in eo potes dicere ꝙ tale pactum non veſtitur re, nec rei interuentu: quia cum pactum ſit de mutuando, facta numeratione adimpletum eſt pactum. ad quid poſtea tale pactum iaueſtiretur? Vnde pone exemplum quaodo pręceſſiſſet conuentio nuda de reddendo pecuniã quæ mutuabitur, iuxta l. cũ. o. & l. pręcedentẽ. ff. de dona. hic allegatã. Sed ad primũ dic, ꝙ veſtiretur ad iſtum finẽ vt mutuans poſtea poſſet agere.

* Omnia hæc requiſita ſigilatim examinat hic Bello. quẽ vide etiam ad gloſſ. ſeq. ſuper verbo, quãdoque. quæ omittitur per iſtum.

g An qualitas ſit de ſobſtantialibus mutui, vide Bellon. lib. i. ſupput. c. v.

h Credo ꝙ nullatenus iſta fuerit mens glo. ſed glo. voluit dicere, quod mutuum componitur ex corrupto & integro, hoc eſt, compooitur ex meo & tuum. Primum eſt corruptũ, ſecundum eſt integrum. Et hæc eſt propria mens glo. Bene

in le

in ſe verum eſt id quod dicit iſte, quod mutuum ſit ex cor-
ruptione dominii ex parte mutuantis, & redintegratione
ex parte accipientis: ſed non eſt verum quod illa dictio mu
tuum, componatur ex inregratione & corruptione, ſed cō-
ponitur vt ſupra dixi & ita poſtea reperii. tenere & declara
re glo. Nic. de Neap. hic.
h Hæc declaratio reprobatur per Bello. qui dat aliam.
i Ad intelligentiam huius glo. præmitte quotuplex ſit cer
ti condictio, vt per Bello. qui etiam diſputat an ſit duplex,
& quid & quomodo dicatur certum vt per eundem.
k Et dum glo. dicit ſecus ſi ad factum, quia in ſententia nō
certificatur quantitas: dic melius ſecundum Bar. in d.l. cer
ti condict. in prin. in verſi. hoc expoſito quæro. in verſi. ſu-
mus expediti. quod ideo dicitur contineri incertum, non
quia non poſſit intereſſe certificari in ſententia, quia poſ-
ſet, ſed quia ſolutio eſt mutabilis ex parte debitoris, vt
ibi per eum.
l Illud eſt argumentum glo. in d.l. certi condictio. in prin.
in verbo, incerto. in vltimis verbis. Sed facile eſt reſponde-
re: quia etiam attenta petitione, eſt certum in rerum natu-
ra, vt habes ex verbis Barto. in d.l. certi condictio. in prin.
in penul. colum.

1 *Bonum eſt argumentum de mutuo ad indebitum ſolutum.*
2 *Pupillus non obligatur de indebito recepto.*
3 *Indebitum ſolutum per errorem transit in dominium recipientis.*
4 *Qui ſoluit indebitum ſcienter, videtur donare.*
5 *Titubans equiparatur erranti.*
6 *Infans nullo iure obligatur.*
7 *Pupillus non obligatur naturaliter de promiſſione facta tutori.*
8 *Pupillus promittens alteri ſine authoritate tutoris, obligatur naturaliter.*
9 *Adultus habens curatorem, ſi promittat ſine curatoris authoritate, obligatur naturaliter.*

§. IS quoque. *Recipiens indebitū[a] a ſpon
te ſoluente & per errorem,
a re obligatur, & condictitia actione tene-
tur ſicuti ex cauſa mutui, ex qua tamē pu-
pillus nō obligatur. h.d. Diuiditur in qua-
tuor partes. Nam in prima ponit dictum: nam accipiēs
indebitum a ſponte ſoluente & per errorem, ei obliga-
tur, & condictitia actione tenetur. Ideo dixit ſponte, q̄a
ſi reciperet a ſoluente coacte quia damnatus per ſenten
tiā, non teneretur ad reſtitutionem. l.i. C. de condi. inde.
l. ſi fideiuſſor. §. omnibus. ff. manda. hoc enim operatur
authoritas ſententie, contra quam præſumptio ſiniſtra
non eſt capienda. l. Herennius. §. Cata. de euictio. Ideo
dixit per errorem, quia ſi reciperet a ſponte ſoluente ex
certa ſcientia, non teneretur reſtituere, quaſi ei donatum
videatur quod ſoluitur. l.i. in fin. de condi. indebi. l. cuius
1 per errorem. ff. de reg. iur. No. † bonum eſſe argumē
tum de mutuo ad indebitum ſolutum: quod verum eſt
quo ad ſubſtantiam obligationis, & effectum ſolide ex
actionis, vtrobique enim inſolidum petitur quod tradi
tum fuerat: ſed quo ad formam in eſſe producendi non
tenet argumentum, mutuum enim producitur ex con-
tractu. Item ille qui mutuat, numerat animo obligandi
at indebitum ſolutum prouenit ex quaſi contractu. Itē
ille qui ſoluit indebitum, gerit actum animo diſſoluen-
di obligationem, non autem animo inducendi, vt hic.
2 No. † pupillum non obligari ex mutuo vel indebito
recepto, nec ſibi obligat illum cui mutuat: quia pupillus
non poteſt alienare ideo ipſe nec mutuare. l. obligari. ff.
b de aut. tut. Gloſ.[b] ſuper Verb. actio. ibi, appellamus.
3 Colligitur ex gl. q̄ † indebitum ſolutum per errorē, tran
ſit in dominium recipientie. Sed contra hoc oppo. Nā
error in cauſa traditionis impedit translationem domi-
nij. l. ſi ego. & ibi no. ff. ſi cer. pet. ſed iſte qui ſoluit inde
bitum errabat in cauſa, ergo dominium non transfer-
tur. Solu. Diſtinguite: aut erratur in cauſa proxima. &
tunc talis error impedit translationem dominij: ita lo-
quitur contrarium. Aut erratur in cauſa remota, & tūc
non impeditur translatio dominij: ita loquitur hic, quia
potentius agit error circa cauſam proximam quam re
c motam. l. iij. §. ſubtilis. ff. de cond. ob cauſ.[c] In ead. glo.
in fin. dicitur, q̄ tunc demū tenetur furti recipiens inde-
bitum quando ſoluens fuit deceptus in perſona recipien
d te. d. l. quoniam.[d] in l. falſus. §. i. ff. de fur. Gloſſ. ſuper
verb. cepiſſet. ibi, l. ea quæ. Rationem dicunt Doct. quia
videtur ſolutum ex cauſa tranſactionis, quæ impedit ſo
luti repetitionem. l. in ſumma. ff. de cond. inde. Ibi, l. ſi.
vult allegare. l. i. In ea. glo. in fi. Eſt ratio huius finalis
4 caſus: nam † qñ quis ſoluit indebitum ſcienter, videtur
ſoluere animo donandi, ex quo nullo iure cogente ſol-
uit. l. donari. ff. de don. regula iuris, Donari, ergo præſum
pta donatio impedit ſoluti repetition. l. cuius per errorē.
ff. de reg. iur. Sed quid ſi quis non per errorem, non ſcien
ter, ſed animo titubante ſoluit indebitum an repetere po
5 terit? Dicite q̄ ſic: quia † titubans equiparatur erranti. l.
ſi. C. de condi. inde, Sed quid ſi ego promiſi tibi dare Sti
chū aut Pamphilū, & credens vtrunque promiſiſſe, ſol
uo vtrunque: volo repetere unū tanquā indebite ſolutū
tu vis tradere aliū, cuius erit electio? Videtur q̄ ſit tua
qui recepiſti, quia es debitor de altero duorum illo uel
alio: ergo electio eſt tua, quia in alternatiuis electio eſt
debitoris. l. cū qui certarū. ff. de ver. obli. l. plerunque. in
fi. de iur. dot. In contrariū facit, quia ego qui ſolui per
errorē, habebā ius eligendi, cui iuri per errorem, renun-
ciaſſe non videor. l. mater. de inoſ. teſta. & hæc eſt veri-
tas, per caſum. l. pe. C. de condi. inde. Ad argumentū re-
ſpondetur q̄ procedit niſi error ſoluentis interueniſſet.
* Glo. ſuper verb.* datione. ibi, l. pupillus. † Ideo. n. in-
6 fans nullo iure obligatur, quia in eo deficit conſenſus, ex
quo naturalis obligatio cauſatur. l. cū amplius. §. is na-
tura debet. ff. de reg. iur. non ciuiliter, quia lex ciuilis nō
approbat actum. l. contra iuris. in prin. ff. de pact. In
7 ead. glo. ibi, pupillus. nota † pupillum non obligari etiā
naturaliter ex promiſſione facta tutori. Ratio, quia lex
reſiſtit huic actui. habuit enim pro iniquo, quod tutor
qui debet procurare ne pupillus alteri obligetur, illum
obligari ſibi patiatur. argumen. in l. an tibi. C. de in lit.
dan. tuto. Ideo naturalis obligatio impeditur. l. cum
lex. ff. de fide. l. ſi non ſortem. in prin. ff. de conditio. in-
de. In eadem glo ibi, l. i. no. pupillum alteri promitten
tem ſine tutoris authoritate, obligari naturaliter. &
8 hæc eſt communis opin. † Quidam tamen antiqui, quo
rum gloſſator nomina obticuit, in l. pupillum. ff. de re-
gu. iur. quos ſequitur Iac. de Are. tenuerunt hunc pupil-
lum ſine tutoris authoritate promittentem non obliga
e ri etiam naturaliter. pro qua opi.[e] introduxi l. conditio.
§. quoniam. ff. ſi cer. pet. vbi ex ſecunda promiſſione fa
cta per pupillum ſine tutoris authoritate non inducitur
nouatio, ergo nec naturalis obligatio. l. i. ff. de nouat. Se
cundo induxi l. interdum. ff. de condi. indeb. Tertio in-
troduxi rationem, quia pupillus promittendo alteri ſi-
ne tutoris authoritate gerit actum contra legem. l. con-
tra. ff. de pact. ergo naturalis obligatio impeditur. d. l. cū
lex. de quibus dicite vt dixi in l. i. ff. de noua. In ea-
9 dem gloſſ. ibi, idem in adulto. not. † adultum haben-
tem curatorem promittentem ſine authoritate curato-
ris, obligari naturaliter. & hanc tenuit Barto. & com-
muniter Docto. abſurdum enim videtur, pupillum cui
minor eſt intellectus obligari naturaliter ex promiſſio
ne ſua, & non adultum. Sed tamen plerique vltra-
montani[f], tenuerunt talem adultum non obligari vl-
lo modo. Mouentur primo, quia adultus habens cura-
torem equiparatur ei cui bonis eſt interdictum. l. ſi cu-
ratorem habens. C. de in integr. reſtitut. minorum, ſed
talis cui bonis eſt interdictum non obligatur naturali-
ter. l. is cui bonis. ff. de verbo. oblig. ergo nec adultus.
Secundo mouentur quia iudex dando curatorē adulto,
videtur ei interdicere adminiſtrationem bonorum. l. in

copulandis. C. de nupt. ergo adultus promittẽdo, & ſic
adminiſtrando bona ſine curatore, videtur facere actũ
contra interdictum iudicis, ergo non obligatur natu-
raliter. d. l. is cui bonis. Et per hoc non obſt. quod dici-
tur de pupillo: quia per dationem tutoris non interdi-
citur bonis, ſicut per dationem curatoris: datur enim tu
tor perſonę, curator bonis ſiue rebus. l. quia. ff. de teſta.
g tutel. de quo dicite [g] vt in l. i. de nouat.

ADDITIONES.

• Ad euidentiam huius §. præmitte quotuplex ſit indebi
tũ, vt per Bellon. qui latius inſiſtit, & etiam explicat om-
nia requiſita quæ hic ponuntur per iſtum.
a Adde ꝙ quadruplex eſt indebitum. Quoddam eſt omni-
no indebitum, quod nullo modo debetur. Secundo eſt in-
debitum naturaliter, ſed ciuiliter debitum, vt in chirogra
pho ante biennium: & in eo qui tenebatur naturaliter &
ciuiliter, ſed eſt factum pactum de non petendo, vel iura-
mento liberatus eſt a naturali obligatione, remanente ci-
uili. Et hæc indebita indiſtincte repetuntur, ſiue ſoluantur
ignorantia iuris ſiue facti probabilis, vt in alieno facto:
ſiue non probabili, vt in ſuo. Tertio eſt indebitum ci-
uiliter, ſed naturaliter debitum, & iſta indebita ſolu-
ta per errorem iuris vel facti minus probabilem repe-
tuntur, ſecus ſi probabilem. Fal. in minore & muliere
qui ſoluendo ignorantia iuris repetunt. nec probant in-
debitum. l. cum de indebito. de prob. Quarto eſt inde-
bitum per exceptionem: in quo dic quòd quatuor ſunt
exceptiones ſiue dilatoria, ſiue temporalis perpetua, ſi-
ue peremptoria dubia, & rigore iuris conſeruandi intro-
ducta. Prima puta eſt obligatio ad diem, vel cum mo-
riar, quocunque errore ſolutum non repetitur, quia eſt cer
tum indebitum. In ſecunda, ſcilicet peremptoria ſeu per-
petua, dic, ſi eſt fauorabilis, vt Velleiani, quocunque erro-
re ſolutum repetitur: ſi odioſa, vt macedoniana, ſolutũ er-
rore iuris non repetitur: ſecus ſi per errorem facti proba-
bilem. In tertia ſcilicet dubia, vt ſi promitto tradere ſi na
uis venerit, vel Titius conſul factus fuerit, tunc interim ſo
lutum repetitur, quia eſt dubium an indebitũ eatur. Quar
ta vero exceptio quæ fuit introducta ad rigorem iuris cõ-
ſeruandum, vt exceptio litis pendentie contra verum cre-
ditorem, exceptio furi, exceptio epiſtole diui Adriani, in-
terim ſolutum non repetitur. Alias vero quas gratia breui
tatis omiſi, vide per Bar. & gloſ. in l. i. de condi. indeb. & l.
error. C. de iuris & facti igno. & plenior glo. cęteris in l. cũ
quis. & ibi late Bar. C. de iuris & fac. igno.
b Iſtæ omittit glo. i. ſuper qua vide hic Bellonũ qui reſol-
uit quædã dicta Decii in l. cuius per errorẽ. ff. de reg. iur.
c Vt hic, quia non erratur in cauſa proxima traditionis,
quia ego bene ſcio me tradere ex cauſa ſolutionis: ſed er-
ratur in cauſa remota, quia credo me debere ſoluere, & er-
ro. Et vide glo. notab. quæ iſtud contrarium format, & ali-
ter ſoluit in §. pe. infra de obliga. quæ ex quaſi contractu,
& ibi vide clarius iſtum in hac eadem ſolutione.
d De intellectu huius legis quoniam & huius gl. vide Bel
lo. lib. iiii. ſuppu. c. xi. & declara gl. ſeq. ſuper verb. ſi appa
ret quam iſtæ omittit, vt per eundem.
• Ad euidentiam eorum quæ tradit gloſſ. vide quæ præ-
mittit Bellon.
e Bello. hic tuetur communem, & reſpondet fundamen-
tis Porcii, vt per eum.
f Bellonus ſequitur communem, & reſoluit fundamenta
vltramontanorum.
g Ad glo. finalem omiſſam per iſtum, vide Bellonum qui
eam explicat.

1 ☞ *Dictio Item, eſt repetitiua.*
2 *Dare improprie pro tradere.*
3 *Commodatum a mutuo differt in tribus.*
4 *Qui dicantur caſus fortuiti.*
5 *Commodatum debet eſſe gratuitum, alias ſi pecunia intercedat erit locatio.*
6 *In commodato venit leuiſſima culpa: non in precario.*
7 *Triplex differentia inter precarium & commodatum.*
8 *An culpa præcedens caſum, faciat quem teneri de caſu qui alias non teneretur.*
9 *Si a te equum receperim commodato, & miſeris famulum tuum, cuius negligentia equus perit vel deterior ſit, an propter famulum tuum excuſer.*
10 *Si librum tuum mihi a te commodatum, ſeruus tuus uenerit quæſitum ex mandato tuo, & fugerit, an ego tenear.*
11 *Si habeã libros cõmodatos ac meos in domo ſi propter incendiũ ſaluem meos libros, & non eos quos cõmodaueram, an tenear.*

§. ITem is cui. Iſtæ. §. facilis eſt in litera et
gloſ. in apparatu ſertulis &
quotidianus, & ideo diligẽter aduertendũ,
iuxta l. legaui. de lib. leg. Diuiditur in tres.
Nam in prima præmittit commodatũ ap-
pellari contractum re. In ſecunda declarat, in quibus
differat cõmodatũ a mutuo. In tertia remouet quod-
dã dubium. Secunda ibi, ſed is ab eo. Tertia ibi, cõmo-
dato. Et hoc intẽdit: Commodatũ, quod eſt cũ aliquid
gratis vtẽdo cõceditur, re contrahi dicitur, de quo quis
nõ tenetur de caſu, niſi culpa pręcedat caſum. Et in hoc
differt a mutuo, quia in recipientem mutuum, dominiũ
rei mutuate transfertur: non ſic in recipientem commo
datum, ꝙ debet eſſe gratuitum, & mercede interueniẽ-
5 te incipit eſſe locatio. h. d. In tex. ibi, item. † Hæc dictio,
Itẽ, eſt repetitiua, l. in repetendis. de leg. iij. & repetit ꝙ
non ſolum obligationes præcedentes contrahuntur re,
a ſed ẽt ſequẽtes. In tex ibi, datur, id eſt, traditur: quia † da-
re, eſt dominiũ trãsferre. l. vbi aũt. §. ſi ff. de verb. obli.
& infra de actio. §. ſic itaque. quod nõ fit in re cõmoda
a ta, a vt ſequitur in tex. Tenetur aũt ille qui recipit mu-
tuũ, nõ eandẽ rem reſtituere, vt dixi ſupra in prin. No.
primo, obligationẽ commodati re contrahi. Secũdo
3 no. † cõmodatũ a mutuo differre in tribus. Primo, quia
dominium rei mutuate tranſit in recipientẽ non ſic do-
miniũ rei cõmodate. Secundo mutuum minime ſufficit
b reddere, niſi eque bonũ in eodem genere reſtituatur.[b]
Commodatum vero idem in ſpecie reſtitui debet. Ter
tio quia recipiẽs mutuũ tenetur de caſu fortuito cõmo-
datarius vero nequaquã. Rõ. quia recipiens mutuũ eſt
obligatus in genere, qđ genus nunq̃ perit. l. incendiũ. C.
ſi cer. pet. idõ non liberatur: at cõmodatarius eſt obliga-
tus in ſpecie, ideo n immũ ſi interitu ſpeciei liberatur. l. qđ
te. & ibi no. ff. ſi cer. pet. Scđa rõ eſt ex mente D. Petri.
Nã ideo cõmodatarius liberatur re commodata caſu
perẽpta, quia fortuna quæ fuerit in aliquã rem, voluit
præiudicare domino rei. l. quæ fortuitus. C. de pign. act.
vnde præiudicat cõmodanti, qui remanet dominus rei
cõmodate: nõ aũt mutuãti, quia dñs non remanet. No.
ꝙ culpa præcedens caſum, facit quẽ teneri de caſu ſequẽ
ti, qui alias non teneretur. concord. l. videamus. l. item
4 queritur. ff. loca. Not. † qui dicantur caſus fortuiti,[c]
c quos habetis in tex. incendium, ruina, naufragium, latro
num aut hoſtiũ incurſus concor. l. ſi vendita. ff. de act.
d emp. cũ ſimi. [d] Finaliter no. † cõmodatũ debere eſſe gra
5 tuitũ: [•] ideo ſi pecunia intercedat efficitur locatio: quia
• cõtrariũ eſt amicitię, de beneficio mercedẽ cõſtituere: il-
le. n. qui te ꝓuocat ad benefaciẽdũ mercede cõſtituta, vr̃
e diffidere de tua amicitia. l. i. ff. man. Gl. [e] ſuper verb.
f exactã, [f] ibi, dolus. [g] ſubaudi, de lata culpa. In fin. gl. [h]
g Sed contra opponitur, & † imo videtur ꝙ in cõmoda
h to non veniat leuiſſima culpa. l. quæſitũ. §. eum quoq;.
6 ff. de præca. Sol. illa procedit in precario, nos aũt loqui-
7 mur in cõmodato. † Eſt aũt triplex differẽtia [i] inter cõ-
i modatũ et præcariũ. Prima, quia cõmodatũ fit ad certũ
vſum determinatũ, præcariũ vero conceditur ad vſum
non determinatũ. Ex quo infertur ſecunda differentia.
Nã præcarium põt quandocunque reuocari. l. pen. & l.
& habet. ff. de præca. Commodatũ vero nequaquam,
niſi finito vſu & tẽpore. l. in commodato. §. ſicut. ff. cõ-
mod. Tertia differentia, quia commodatarius tenetur
etiam

etiam de leuiſsima culpa,* ad hic recipiens precarium
nequaquam ſed de dolo ſolum & lata culpa. l. quæſi-
tum. §. eum quoque. ff. de precar. Ratio: nam cum cō-
modans grauetur in hoc, vt non poſsit ſibi prouidere
reuocando commodatum niſi finito vſu & tempore,
alleuiatur & ſuccurritur ei in alio, vt commodatarius
de leuiſsima culpa teneatur. arg. in l. eum qui. ff. de iure-
iur. quod ſecus eſt in precario, vt ſupra dixi, quod po-
teſt quandocunque reuocari. hæc eſt glo. notab. in l. i.
ff. de precar. Sed quid? pone quod ego commodaui tibi
equum pro tribus diebus, vt vadas Mediolanum: fi-
nitis tribus diebus volo equum: tu dicis, ego non po-
tui ire propter maximam pluuiam, an ſit finitus vſus
commodati? non, vnde non potes reuocare commo-
datum, quia per me non ſtetit quo minus irem. facit l.
ij. §. i. ff. ſi quis caut. Doct. determinant poſſe reuocari
commodatum: quia cum ego commodans tractem de
damno, tu commodatarius de lucro, quod facere vis
ex vſu equi, caſus pluuiæ tibi nocere debet, mihi non l.
item illa. in prin. ff. de conſti. pec. l. ſi vno. §. item cū qui-
dam. ff. loc. Idem ſcribunt doc. in l. in commodato. §.
ſicut. ff. commod. Sed nunc ab extra contra tex. oppo
8 nitur. Dicitur hic in tex. q † culpa præcedens caſum i fa
i cit quem teneri de caſu qui alias non teneretur. Sed cō
tra hoc opponitur de l. pen. ff. ad l. Rhod. de iactu. Sol.
Diſtinguite, aut iſta culpa tranſiuit in moram, & tūc
quis indiſtincte de caſu tenetur. l. ſi ex legati cauſa. ff.
de verb. oblig. l. quod te. ff. ſi cert. pet. Aliquando cul-
pa ſtat in meris terminis culpæ, & dic aut non erat præ
deſtinata ad caſum, & tunc non facit quem teneri de ca
ſu. l. non omne. ff. de ſtatu lib. l. ſi alius. §. eſt & alia. ff.
quod vi aut clam. Aut culpa eſt prædeſtinata ad ca-
ſum, & tunc facit quem teneri de caſu: & hoc facit vni-
co caſu, ſcilicet quādo vtroque caſu res peritura fuiſſet,
etiam ſi culpa non præceſsiſſet. l. pen. & l. fina. ff. ad leg.
9 Rhodiam de iactu. Sed pone iuxta prædicta † ego re-
cepi in commodato equum a te, & tu miſiſti famulū t
equus perit vel deterior fit malo regimine, an ego te-
near? an ego excuſer propter famulum tuum? Vide-
tur quod ſic, per l. ſi vt certo. §. ſi me rogaueris. ff. com-
moda. & hoc tenuit glo. ſingu. in l. penulti. ff. vſufruc.
quemadmod. cauea. In contrarium allegatur. l. ſi ſolu-
turus. ff. de ſolu. & l. quarundam. ff. de acquiren. poſſeſ.
Vos dicite ex mēte doctorum. Aut ego recepi in com-
modato equum, ac etiam in commodato famulum, &
tunc ego non excuſor a culpa propter famulum: quia
quemadmodum ego teneor diligentiam adhibere cir-
ca equum, ita circa famulum, quia ipſe cōmodatus eſt
l. ſi vt certo. ſupra allega. ita loquitur glo. in d. l. penul.
de dolo. tamen ſi culpa non præceſsit, non teneor. d. §.
ſi me rogaueris. in fin. Aut ego recepi ſolum equum
in commodato, ſed tu voluntate tua adhibuiſti famu-
lum: & dic: aut adhibuiſti famulum ab initio ſtatim
atque equum commodaſti, & tunc nō teneor de equo
male gubernato: quia tu diffidere viſus es de diligen-
tia mea, & curam famulo tuo committere, ita loqui-
tur l. ſi ſoluturus. & l. quarundam. Aut adhibuiſti famu
lum ex poſtfacto, & tunc ego bene teneor. Ratio: nam
cum ab initio tibi commodanti ſit ius quæſitum ex ma
lo regimine, non debet tibi tolli ex appoſitione famu-
li ſubſequentis. regula iuris. Ius noſtrum, & eſt caſus
cum gloſſ. notabilis in l. ſi vt certo. §. ſi me. el ij. ff. com
m mod. Et hoc facit ad incantatorem carcerum,[m] vtrum
teneatur pro fugitiuis, ſi alij cuſtodes appoſiti fuerunt.
Item facit, an ſullo teneatur de rebus ſublatis, ſi ſcho-
laris miſerit famulum ad res cuſtodiendas, ad quas nō
tenebatur. l. i. in fin. ff. de libe. agno. Adde prædictis,
quod equi ſunt verberandi calcaribus, non fuſte. l. i. &
ibi Bartol. de curſu publico. lib. xij. Item teneris dare
bladum bis in die, alioquin teneris. l. a puppalia. & ibi

10 Bartol. eod. titu. Sed quæritur: † Commodaſti mihi
n librum: venit famulus[n] parte tui requirēs librum: ego
trado, ille fugit, an tenear an vero ſim liberatus? Solu.
Aut conſtat de mandato tuo, & ſum liberatus. Si ve-
ro non conſtat de mandato tuo, tunc non ſum libera-
tus, & imputanda eſt mihi maxima credulitas. gloſ. eſt
notabilis in l. ſi mihi. §. pen. ff. commod. quam limitant
notabiliter Docto. niſi famulus tuus eſſet talis perſo-
na cuius officio vtebaris ad libros transferēdos, vt ſunt
bidelli doctorum, tunc ego excuſor ſi credidi. Secus ſi
ſcholaris mitteret coquum ſuum. argumē. in l. vel vni-
uerſorum. ff. de pign. act. & facit quod legitur de ſer-
uitore publico, qui portat ſignum ſuper birreto, cui cre
di debet. l. magis puto. §. illud. & ibi gloſſ. ff. de reb. eo-
rum. Si vero ego miſi tibi librum per famulū meū, &
ille fugiat, ita demum ego liberabor, ſi famulus meus
erit bone opinionis, & conſuetus fidelitatem mihi præ
ſtare, alias ſecus. l. argentum. ff. commoda. onus pro-
bandi fidelitatem pertinebit ad me, quia præſumptio
eſt contra me, quod ex quo nunc fugit, eſſe malæ con-
ditionis in peracto tempore. l. Caſsius. de ſenat. l. ſi cui.
11 §. hiſdem. ff. de accuſ. Finaliter quæro: † ego habeo li
bros commodatos ac etiam meos proprios in domo
vel in naui: non poſſum ſaluare ab igne vel naufra-
gio niſi meos vel commodatos: ſaluo meos, & com-
modati perduntur, an ego tenebor? Dicite vt per Bar.
Aut mei erant pretioſiores, & tunc excuſabor, quia egi
quod diligentiſsimus quiſque paterfam. egiſſet. l. in re-
bus. in princi. ff. commoda. Aut econtra commodati
erant pretioſiores, & tunc non excuſabor, ratione de
qua ſupra. Si autem erant equales in pretio, tunc excu-
ſabor, quia mihi licuit præferre ſalutem propriorum,
aliorum ſaluti. ar. in l. ſi quis in graui. §. i. ff. ad Syll. &
quia prima charitas incipit a ſeipſo. l. præſes. C. de ſer-
ui. & aqua. cap. inter opera. extra de ſponſ. & ita tenuit
glo. ord. in l. ſi vt certo. §. quod vero ſenectute. ff. com-
modati. Sed in vltimo membro ego ſum dubius, quia
maior diligentia exigitur in rebus commodatis quam
in propriis, vt hoc verſi. nec ſufficit. Præterea non ne cō
modans prætulit vtilitatem tuam ſuæ propriæ, vt vte-
reris re ſua? ergo tu ex debito debes præferre vtilitatē
commodantis tuæ propriæ. l. ſed ſi lege. §. cōſuluit. ff. de
pet. hæt. Præterea grauatur in hoc, quia non poteſt re-
uocare commodatum igni deperditum, ergo debet in
alio alleuiari, ne priuetur rei commodatæ dominio. l. eū
qui. de iureiur. In iudicando tenerem glo. & doct. at in
facto obſeruarem fidem commodanti.

ADDITIONES.

a An autem poſsit transferri dominium, & nihilominus
eſſe commodatum, vide Bello. lib. i. ſup. c. vi.

b Quia eſt corruptus, credo quod velit dicere, quod in mu
tuo non debet eandem in rem ſpecie reſtituere, ſufficit. n.
ſi eque bonam in eodem genere reſtituat: ſed in commo-
dato eſt ſecus. Et licet iſtæ videatur facere tres differen-
tias, tamen non ſunt niſi due, vt vult iſtæ text. quia ſecun-
da differentia continetur ſub prima, vel venit in conſequē
tiam ad primam.

c Adde tamen, quod etiam mors dicitur caſus fortuitus.
allegatur glo. in l. fin. in princi. in verb. fortuitus caſus. C.
de iure do. Ego allego text. expreſſum in l. in rebus. in
princi. ff. commod. Item adde, quod ſententia iniuſta com
paratur caſibus fortuitis. ita dicit notabiliter Bartol. in
l. falſus. In penul. colum. circa finem. C. de furtis. Vnum tā
ſingulariter no. quod ſuſcipiēs in ſe periculū omniū caſuū
fortuitorum non tenetur de caſu fortuito extraordinario
non conſueto eueniret. caſus eſt ſingularis in l. fiſtulas. §. fi.
ff. de contrahen. empt. & q mors ſit caſus fortuitus, eſt ca-
ſus in l. Iul. ff. qui & a qbus quē didici a Bal. in l. i. in xxiiii.
oppo. C. qui admit. de quibus omnibus plene vide Bal. in l.
quę fortuitis. C. de pigno. actione. vide ſingulariter Bald.

in l.vnica.in princi.C. de his qui ante apert.tabu.Et quod mors ſit caſus fortuitos eſt teatus io capit. quoniam freqoenter.in ptlo.extra vt lit.oon.conteſt. & tex.io l.ooper. circa med.C. de natura lib. Item oota qui dicantur caſus fortuiti,vc hic.Sed an furtum computetur inter caſus fortuitos? Dic quod non.Ratio,quia noo excuſat commodatarium.l.cum duobus.§.damna,ff.pro ſoc.niſi fiat per perſ;nam domeſticam,de qua ooo erat ſuſpicio, vt no.Cy.io l.iii.C.depoſiti.Item an incendium computetur? Dic quod non,quia ſine colpa habitantium regulariter noo oritur,l. oam ſalutem.§.i.ff.de of.pręfe.vigil. Sed ſi eſt io domo aliena,vt commodatarius euitare non poſsit,habet regreſſum contra eum qui eſt io culpa incendii.l.ſi ſeruus.§.ſi fornicarius.ff.ad l. Aquil.

d Et per iſtum tex.iuncta glo. i. videtur poſſe reprǣhendi quædam glo.reputata ſiogularis io l.iiii.§.i.in gloſſ.iii.in fi.ff.nau.cau.ſtab.quæ dixit, quod inter leuiſsimam culpā & caſum fortuitum nihil eſt medium: iſtud videtur contra hooc text.vbi coomodatarius non teoetur de caſu fortuito,& tamen de leueſsima culpa,vt hic dicit gloſ. io verbo, exactam.iuncto iſto tex.Sed intelligeodo glo.vt ibi iotelligit Bar.nihil obſtabit.

• Contra iſtud opponit Bell.& ſoluit, declarando quomodo differat præcarium a commodato.

e In gloſ.io verb.exactam. Si quæratur an io commodato commodararius teneatur de dolo, lata culpa, vel leui:dic ex mente Docto. in d.l.ſi vt certo. quod ſi contractus celebratur gratia dantis, tunc recipiens teoetur ſolum de dolo & lata culpa.Sed ſi gratia recipientis tantum,tuoc tenetur de dolo & omoi culpa, ſed noo de caſu fortuito, niſi culpa præcedat caſum,vt hic. Si gratia vtriuſqoe taotum, tuoc de dolo,lata culpa, & leui. Quid ſi res commodata ſit æſtimata antequam cōmodetur? Dic quod æſtimatio ſemper addit vnam ſpeciem obligationis pluris, vt per gloſſ.& Bar.io d.l.ſi vt certo.

f Ad euidentiam glo.in verb.exactam.vide ea quæ præmittit Bellonus.

g Adde ad glo.in verb.exactam.ibi,dolus.vnum ſingulariter not.quod eſt maxima limitatio ad hunc tex.& hanc gl. quod iſte text. procedit quando commodatum eſt factum ad requiſitiooem commodatarii:alias autem ſi vltro, tenetur tunc commodatarius ſolum de dolo:text. eſt ſingularis in l.ſi.vt certo.§.ſed ioterdum.io fi.in verb. vltro. ff. commo.& ibi glo.& ibidem ootabiliter Ba.

h Expedias reliquum huius glo.vt per Bello.

i Et has tres differentias ponit glo.magiſt.in l.i. in prin.ff. de pręcario.Et quid differat hoc præcarium a præcaria conceſsiooe Canoniſtarum,vide Bart.io l.ſi finita.§.ſi de vectigalibus.ff.de dam.infect.

k An commodatarius teoeatur de culpa,vide in l.ſi vt certo.§.nunc videndum.&.§.ioterdum.& in c.i.extra de cōmo.

l Dic de hoc,ao culpa præcedeos caſum,faciat commodatarium teneri de caſu,vt per Doctor.io l. ſi vt certo.§.nunc videodum.ff. commoda. vbi dicitur quod hic,& melius: & melius etiam in.§.& ioterdum.vbi hæc omnia ponit Bart.

m Vide de hac quæſtione cuſtodis carcerum & præcedenti in l.in commodato.§.ſi me.el ii.ff.eo.vbi idem determioatur quod hic.

n De hac quæſtione & hic dictis vide per Bart.& Doct.in l.cum qui.§.ſi rem.ff.commo.vbi Bar. etiam facit mentionem de ſeruitoribus. Adde quod habetur in l.ſi qois vxori, §.apud Labeonem.ff.de fur.& ibi Bar.& io l.i.ff.de poſ.Bar, & vide infra io pag.ſeq.

1 *In quo depoſitarius differat a commodatario.*
2 *Mala electio arguit culpam.*
3 *Dictiones, tantummodo, ſolummodo, quæ ſunt taxatiuæ, non excludūt caſus ſimiles.*
4 *An depoſitarius pacto poſſit obligari de leuiſſima culpa.*
5 *Incendium & furtum regulariter non committuntur ſine culpa.*
6 *In caſu dubio præſumitur ſemper culpam præceſſiſſe.*
7 *An credatur iuramento intrantis hoſpitium de rebus perditis, quæ erant in valiſia depoſita hoſpiti.*
8 *An hoſpes cogatur te cum rebus tuis in hoſpitium recipere.*

5. PRæterea. Depoſitum a re contrahitur,* & in eo ponatur dolus & lata culpa,nō autem leuis & leuiſsima: quia mala electio eligentis eſt imputanda.h.d.

No.primo,depoſitum appellari contra-
a ctum re. Nota.ſecundo,† depoſitarium non teneri de leui & leuiſsima culpa,& in hoc differt a commodata-
b rio.Ratio [b] ponitur in text. quia depoſitarius eligitur a deponente,non ſic commodatarius a commodante: & nulla electio eſt ei imputanda. Alia ratio,quia depoſitū fit tantum gratia deponentis,ita q depoſitarius nullam percipit vtilitatem: ſed commodatum fit gratia com-
c modatarij,qui re commodata vtitur. [c] No. q † mala
2 electio arguit culpam: vnde qui eligit malum aduocatum, tenetur occaſione culpæ.l. vtique.de rei vendi.& ibi glo.no. Ibi,& ipſe.not. q dictio, Et, eſt implicatiua.l.cum antiquioribus. C.de iur.delib. Gl.ſuper ver-
d bo,dolo.[d] ibi,quod Nerua.Not.ex gl. iuncta cum text.
3 q † dictiones taxatiue, tantummodo & ſolummodo, noo excludunt caſus ſimiles: de quo eſt glo.ordi.in l.ob ea.C.de præd.minor. & facit quod habetur in l.in actionibus de in litem.iur. In ead.glo.ibi.§.ſepe. Colligitur
4 ex hac glo.† depoſitarium teneri ex leuiſsima culpa, ſi pacto conuentum eſt.Sed contra hoc oppo.& imo videtur q tale pactum non valeat, vnde opponitur de l. cum pręcario.ff.de pręca.c.ſi.extra de condi.appo.Sol. Aut pactum apponitur contra ſubſtantiam contractus & tunc eſt nullum:ita loquuntur iura contraria. Aliquādo pactum eſt contra naturam, ſiue contra qualitatem contractus,non contra ſubſtantiam, & tunc bene valet:ita loquitur glo.& l.i.§.ſi conuenerit.ff.depoſ. In eadem gl. in fi.dicit,q depoſitarius tenetur de dolo & lata culpa,non autem de leui nec leuiſsima:et hoc ex natura contractus. Aliquando tenetur de leuiſsima, ſi hoc pactum fuerit, & hoc ex poteſtate conuentionis. Aliquando tenetur de caſu,& hoc ratione culpæ vel moræ
e præcedentis. Glo.ſuper verbo,debet.[e] in fi.Not. incē-dium non perpetrari regulariter ſine culpa. Et idem di-
5 citur in furto.† pro quo.l.iij.§.i.de offi.præf.vigi. Contrarium tenuit glo.in l.cum duobus.§. damna, pro ſocio.l.cum qui.§.idem ſcribit.ff.de furt.Sed Doctores ita concordant: Aut hoc furtum vel incendium committitur a perſona familiari quæ honeſtæ vitæ reputatur, ita q patriſa.nihil imputari poteſt: aut committitur ab alia perſona familiari: quia data fuit potatio quędam quæ appellatur olliſicium, & tunc etiam connumeratur inter caſus fortuitos: & ita loquitur glo.in d.l. cum duobus.§.damna. Aut committitur ab alia perſona, & tūc non poteſt dici committi niſi culpa præcedente: ita lo-
6 quitur hic. † In caſu autem dubio ſemper præſumitur culpam præceſsiſſe.l.ſi vendita.de peric. & commo.rei vendite.l.iij.de offic.præfec. vigil.in verbo, plerunque.
7 Sed hic quæritur de quæſtione ex facto: † Nobilis intrat
f hoſpitium [f] & tradit valiſiam, hoſpes reddit valiſiam diſsigillatam, nobilis dicit ſibi res deficere, quid erit de hoc caſu? qualiter prouidebitur nobili? Guil. de Cun.in l.i.ff.nau.caup.ſtabu.dicit,aut iſta valiſia redditur clauſa & ſigillata: & tunc hoſpes eſt liberatus, niſi nobilis probet rea plures fuiſſe in valiſia tempore quo hoſpiti conſignauit. Aut redditur diſsigillata, & tunc dixit Guliel.quod ſtari debet iuramento nobilis de numero & valore rerum.l.ſi quando.C.vnde vi.c.fin.quod metus cauſa.l.ſemper.§.hoc interdicto. quod vi aut clam.Bart.contra: quia illa iura loquuntur quando cōſtabat hoſpitem commiſiſſe delictum, vnde dicit torquendos eſſe illos de familia. argu.in l. quoties. C. de nauf.lib.xi.debet enim iudex conſiderare qualitatē perſonæ,nobilis famam, hoſpitis qualitatem, & quantitatem rerum quæ perditæ eſſe dicuntur. Quid enim ſi peregrinus humilis & plorans diceret ſe perdidiſſe

magnam

magnam pecuniam? hoc debet iudex arbitrari: & ita ſeruatum fuit in quæſtione facti, vt refert ipſe in l. i. ff.
8 fur. aduer. nau. Quæritur, † pone ꝙ tu cum rebus tuis adiuiſti hoſpitem, ille te recipere noluit, an poſsit compelli te recipere? Videretur ꝙ non, per l. i. in fin. prin. ff. nau. cau. ſtab. & hoc ibi tenuit gl. Idem tenuit apertius in auth. omnes peregrini. C. communia de ſucceſſ. In contrarium videtur tex. in l. i. in fin. ff. de fur. aduer. nau. Doctores probabiliter ita diſtinguunt: Aut talis hoſpes poſuit ſignum publicum ad portam, & tunc ipſe recipere tenetur, quia videtur hoc conueniſſe cum republica. ita loquitur d. l. i. ff. fur. aduer. nau. Aut adhuc non poſuit, & non tenetur: ita loquitur l. i. ff. nau. cau. ſtab. & idem dicunt Doctores in quibuſcunque artificibus publicis: ideoque alias ſuaſi ſcholaribus vt iudicē adirent, cuius officio fornarius cogeretur coquere panē, qui hoc facere recuſabat.

ADDITIONES.

a Addite, ꝙ iſta actio depoſiti eſt priuilegiata in duobus. Primo, quia inſtrumentum depoſiti habet paratam executionem nec ei poteſt obiici compenſatio. l. pen. C. de poſ. & ibi Bar. Item in inficiando quis depoſitum, committit furtum. l. inficiando. ff. de fur.

• An dicatur depoſitum quando transfertur dominium, vide Bello. lib. i. ſuppu. c. vii. Et an in depoſito ſit hoc ſpeciale, vt non poſsit obiici, exceptio dominii, eundem Bellonū lib. iiii. c. vi. & præmitte quotuplex ſit depoſitum, vt hic per eundem, ad euidentiam huius §.

b Et ad hoc multum bene facit tex. ille ſingularis in l. ſi vt certo. §. interdum. in fin. ff. commo. de quo dixi in §. præceden. Et ex hac ratione nouiter infero, ꝙ in quatuor caſibus qui ponuntur in l. i. §. i. ff. depoſi. cum ceſſat iſta ratio tenetur depoſitarius de leui & leuiſsima. Cogita adde tex. in l. cum mandato. in fi. alleg. gl. ff. de mino. & hic adde quod dixi poſt Bar. in l. facta. §. ſi ſub conditione. in fi. ff. ad Trebel.

c Tu dic ꝙ quatuor ſunt quę faciunt depoſitarium tantum de dolo & caſu teneri, ſcilicet conuentio, dolus, lata culpa, mora, & oblatio, vt no. in l. i. §. ſæpe. ff. depoſ. Offerēs autem ſe ad recipiendum depoſitum nō tenetur niſi de leuiſsima, vt ibi per Bar. An autem bidellus ſcholarium ſit obligatus &c. vide ſupra in pag. præceden. & adde, ꝙ vbi ſcholaris non ſpecialiter aſsignaſſet librum bidello, ſed ſimpliciter dimiſiſſet in ſcholis, ꝙ bidellus perdens librum tenetur ad inſtar locatoris, ſecundum l. ſi quis vxori. §. apud Labeonem. de fur. & l. dominus horreorum. ff. locati. Item tenetur depoſitarius ſi negat depoſitum, & committit furtum l. ſi quis inficiando. ff. de fur.

d Ad gloſſellā primā quā iſte nō expedit vide hic Bellon.
e Totam hanc glo. diligenter examinat hic Bellonus.
f De nobili inſtante hoſpitiū & tradente valiſiā clauſam hoſpiti, quæ poſtea redditur aperta, vide Bar. qui hæc omnia vſq; in finem ponit, in l. i. ff. furti aduer. nau. caup.

1 Creditor qui non accepit pignus bene conueniens debito ſuo, poteſt pignus reddere, & creditum petere.
2 Hypotheca nuda voluntate conſtituitur, pignus non, niſi tradatur.
3 Pigneratitia oritur ſoluto debito, vel alias ſatisfacto.
4 Qualiter dolus vel culpa probetur.

§. CReditor.[a] Not. pignus[a] re contrahi,
2 & in eo venit dolus, lata culpa & leuis, non autem leuiſsima, quia in eo vtriuſque debitoris & creditoris verſatur vtilitas. Not. ſecūdo regulam quod in eo contractu vel quaſi, qui gratia vtriuſque contrahentium celebratur, venit dolus, lata & leuis culpa, nō autem leuiſsima. Not. creditorem non prohiberi petere creditum. licet pignus caſu fortuito ſit deperditum.
1 † Quid autem ſi creditor malum pignus acceperat, nec bene conueniens credito ſuo, an poterit nihilominus petere creditum, & reſtituere pignus? Dicite quod ſic, licet conſuetudo Venetorum ſeruet oppoſitum. text. eſt cum glo. in l. creditor. ff. ſi cert. pet. Glo. ſuper verbo,
x accepit in fin. Not. † nuda voluntate conſtitui hypothe
b cam poſſe: ſi vero tradatur, pignus appellatur[b]: dicitur enim pignus quaſi pugno captum. l. plebis. §. i. de verbo. ſigni. Sed contra oppo. & videtur quod hypotheca non conſtituatur nuda voluntate, quia ius naturale non cauſatur niſi mediante traditione, vel cauſa ſimili. l. traditionibus. C. de pact. Dicunt docto. quod illud eſt regulare. Fallit in conſtitutione pignoris, quia talis conſtitutio eſt modici præiudicij: ſoluto enim debito, omne ius pignoris reſoluitur. l. debitor. ff. de præc. Hinc eſt, quod licet in alienatione omnium bonorum veniant ſolum bona præſentia. l. ſi ita. ff. de aur. & arg. leg. tamen in obligatione omnium bonorum veniunt nedum præſentia, verum etiam futura. l. i. C. qui. pot. in
c pig. hab. quia illa pignoris conſtitutio eſt paruı[c] præiudicij. Glo. ſuper verb. pignoratitia. in fi. oppo. Glo.
3 communiter hic & ibi approbatur, vt † pignoratitia actio demum oriatur ſoluto vel alias ſatisfacto pro debito: non tamen oritur ex ipſo actu ſoluendi, ſed oritur ex conſtitutione pignoris præcedentis. propter tamen ſolutionem ſubſequentem, ita quod ſolutio non eſt cauſa producens actionem, ſed eſt cauſa remotiua impedimenti: quare illa actio nō naſceretur. Sed dices tu, ſi oritur ex contractu præcedenti, ergo oritur ſub conditione, ſi pecunia ſoluetur: quę conditio ſoluta pecunia retrahi debet. l. ſub conditione. ff. de ſolu. ergo naſcitur vt ex retro. Solu. dicunt docto. quod licet conditiones cauſales vel mixtæ trahantur retro, poteſtatiuæ tamen retro non trahuntur, vt hic. & l. potior. & l. qui balneum. ff. qui pot. in pig. hab. ſuper verbo, fortuito, In fin. Hæc opi. glo. communiter approbatur. Sed modo dubita-
4 tur, † qualiter probetur iſte dolus vel culpa[d]. Reſpon-
d dent Doctores ꝙ per coniecturas. argu. in l. nō omnes. §. a barbaris. ff. de capt. in l. dolum. C. de dolo.

ADDITIONES.

a Adde ad §. creditor. Limita hunc tex. vt non procedat in pignore iudiciali ſiue prętorio, in quo quis tenetur tantum de dolo & lata culpa, non autem de leui. d. l. prætor. §. præterea. ff. de bon. auth. iud. po. Bar. in l. i ff. de pign. actio. Per quantum tempus debet expectare creditor antequam vendat pignus? Dic vt per Ang. in l. debitoribus. ff. de re iudi. vbi dicit quòd ſi creditor non eſt fœnerator poſt ſtatim vēdere cum debitor eſt in mora, etiam per interpellationem extraiudicialem, vt l. ſi conuenerit. ff. de pigno. actio. Et addit quòd ſi eſt actum quòd non debet vendi pignus tunc poterit vendi terna denunciatione præmiſſa, & hoc fauore publicę vtilitatis, ſcilicet vt creditores inuitentur ad mutuandum, ſecundum glo. in l. ſi conuenerit. & vide de hoc in l. iii. C. de iure dom. impe. quæ eſt l. fi. & eius requiſita habēt locum in fœneratore, ſecundum Ang. vbi ſupra.

• Permitte ad euidentiam quotuplex ſit pignus, vt hic per Bellonum, & latius per eum in §. item Seruiana. infra de actio.

b Vide Bello. in §. item Seruiana. infra de actio.

c Per hanc rationem cōſuluit Bello. in donatione reciproca venire etiā bona futura, conſi. v. per totum.

d Quis autem tenetur probare, vel debitor culpam, vel creditor caſum? Glo. concludit hic, quòd ad vtrunque ſpectat probatio? Dic vt per Bar. in l. ſi quis ex argentariis. §. fi. ff. de edendo. & veritas eſt, quòd ponit Bar. in l. ſi creditor. ff. de pig. act. videlicet quòd creditor debet probare amiſsionem: & in hoc omnes concordant. Sed an idem debet probare ſe amiſiſſe rem ſine culpa, vt incurſu latronū? & tunc debitor debet probare culpam d. l. ſi creditor. Quidam autē ſunt caſus qui regulariter non veniunt ſine culpa, vt incendium & furtum, & tunc creditor debet probare quòd non fuit in culpa: quod probabit in furto, probando rem ſubrectam per domeſticam perſonam. l. argentua ff. cōmo. & incēdio, probando incendium ortum in aliena domo. l. ſi quis furto. ff. ad l. Aquil.

TITV-

TITVLVS XVI.

De verborum obligationibus.

1 Continuatio rubricæ.
2 Verborum obligatio appellatur ſtipulatio.
3 Quid ſtipulatio.
4 Duplex eſt ſtipulatio.
5 Quo iure fuerit inuenta ſtipulatio.
6 Inuenta fuit ſtipulatio propter duplicem cauſam.
7 Quare ex pacto nudo non oriatur actio.
8 Quæ actio ex ſtipulatione oriatur.
9 Stipulatio quibus caſibus dicatur nulla.
10 Vnde dicta ſtipulatio.

1 CONTINVATVR. † Ad præcedētes hoc ordine:
Supra viſum eſt de obligationibus quę contrahuntur re:
verum quia ſunt & aliæ quæ verbis contrahuntur, ideo
de his tractaturus intitulauit, de verborum obligationi-
2 bus. Antequam veniam ad nigrum, quia † iſta verbo-
rum obligatio, ſtipulauit eſt appellata, vt hic, & l. i. ff. eo.
* titu. ideo pro intellectu huius aurei tituli præmitte *,
quid ſit ſtipulatio: ſecundo, quotuplex: tertio, quo iure
fuerit inuēta: quarto, propter quid: quinto, quę actio ex
ea oriatur: ſexto, quot modis dicatur nulla: ſeptimo, qua-
re ſtipulatio fuerit baptizata. Redeo ad primum. Stipu-
3 latio ſic diffinitur. † Stipulatio eſt verborum conceptio,
quibus ille qui interrogatur daturum facturumve ſe id
quod interrogatus eſt reſpondit. l. v. §. ſtipulatio. ff. eod.
4 † Eſt autem duplex: quædam vera & expreſſa, & hæc
cauſatur ab homine, de qua loquitur titu. noſter. Eſt &
alia quæ appellatur tacita & ficta, & hæc cauſatur a le
ge, de qua loquitur. l. vnica. C. de rei vxor. actio. l. cum
oſtendimus. § fin. de fideiuſſ. tu. l. ij. ad munic. l. non aliter
& l. ſequens. ff. de adop. cum ſimi. de qua vidiſtis ſupra
5 de adop. §. cum impubes. † Eſt autem ſtipulatio prodita
de iure ciuili. §. de conſtituta. infra de actio. et in hoc dif-
fert a cæteris contractibus qui dicuntur proditi de iure
6 gen. l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur. † Eſt item inuenta ſe-
cundum Dominum meum Petr. propter duplicem cau-
ſam, neceſſitatis & vtilitatis. Neceſſitatis, quia lex con-
ſiderans ꝙ ex pacto nudo non poterit oriri actio propter
frigiditatem contractus. l. iuris gen. §. quinimo. ff. de pa-
ctis. voluit adinuenire contractum verbis veſtitum. hoc
7 eſt, ſtipulationem ex qua actio produceretur. † Ratio
enim quare ex pacto nudo non oritur actio, eſt, quia con-
tractus frigidus appellatur, & ex leuitate inconſulta
promiſſor obligaretur: facile enim homines inclinantur
multa nudo pacto promittere. Non autem ſic per ſtipu-
lationem: quia cum ſtipulator interrogat promiſſorem,
demonſtrat animum acceptandę promiſſionis: & ſi pro-
miſſor reſpondeat, demonſtratur etiam conſtans animus
promittendi. Alia cauſa neceſſitatis fuit propter nouan-
das obligationes de iure gentium cauſatas, & poſtmo-
dum acceptilatione tollendas, quę alias tolli non poſſunt,
niſi per ſtipulationem nouarentur. l. an inutilis. §. acce-
ptum fieri. & l. qui acceptolatum. ff. de accept. de quibus
videbitis infra quibus modis tol. obliga. §. i. Cauſa vtili-
tatis fuit, vt homines latiores haberent habenas contra-
8 hendi. † Ex hac autem ſtipulatione oritur certi condi-
ctio, ſi certum contineat: vel actio ex ſtipulatu, ſi in ea
9 deducatur incertum, vt hic primo videbitis. † Dicitur au-
tem nulla propter quatuor cauſas. Aliquando nulla ra-
tione cauſæ efficientis, vt quia ſtipulator vel promiſſor
ſunt ſurdi vel muti, vel alter eorum, ita quòd nec loqui
nec ſe percipere poſſunt. l. i. in prin. ff. eod. Aliquando eſt
nulla ratione defectus cauſæ formalis, vt quia verba ha-
bilia non proponuntur, vel quia præpoſteratur interroga
tio & reſponſio. Aliquando eſt nulla ratione defectus
materiæ, vt quia in ea eſt deductum aliquid impoſſibile
vel turpe. l. generaliter & l. veluti. ff. eod. Aliquando
eſt nulla ratione cauſæ finalis, quæ turpis eſt, & de hac lo
quitur l. ſi plagij. ff. eod. puta promitto dare decem vt fa
cias homicidium: hæc promiſſio non eſt turpis de ſe, quia
dare decem non eſt turpe: ſed dicitur nulla, quia tendit
10 ad finem turpem. † Eſt autem appellata ſtipulatio a
στιπλόν Græce, quod eſt firmum Latinæ: eſt enim ſti-
pulatio contractus firmus, validam pariens actionem:
& per hoc differt a pacto nudo. quod non eſt contractus
firmus, imo debilis, adeoque ſterilis quòd nullam pro-
duxit actionem, vt ſupra dixi.

ADDITIO.

* Præmitte etiam vt per Bello. quomodo differant verbo-
rum obligatio, & ſtipulatio, & plura alia.

1 Quæ ſit ſtipulationis forma.
2 Quæ actio oriatur ex ſtipulatione.
3 Quare verborum obligatio vocetur ſtipulatio.
4 Sufficit ſermonem intelligi per contrahentes vel interpretem.
5 Actio triticaria concurrit cum certi condictione, niſi pro pecunia nu- merata intentaretur.
6 Non habent pecunias philoſophi naturales.
7 Doctores legum qui ſunt philoſophi morales ſapientiæ, libenter acci- piunt pecunias.
8 Ex ſtipulatione facta a lege competit actio ex ſtipulatu ſiue certum ſi- ue incertum contineat.
9 Stipulatio vitiatur ratione omnimodæ ſimilitudinis.
10 Inhoneſta eſt confirmatio per crapulam.
11 Conceptus mentis debet deprehendi per verba, non aliis per ſigna.
12 Quare ſtipulatio dicatur contractus verbis non re vel conſenſu.

VErbis. Stipulatio contrahitur ex in-
terrogatione præcedente, &
reſponſione ſubſequente, in qua ver-
ba omnia ſufficiunt, dummodo habi-
lia, & vtriuſque ſtipulantium conſen-
a ſus exprimatur. h. d. Diuiditur[a] in quin
que. Nam in prima ponit modum cō-
ſtituendę ſtipulationis. In ſecunda ponit actiones quæ
oriuntur ex ſtipulatione. In tertia ponit alluſionem vo
cabuli. In quarta ponit quæ verba requirantur ad eam
contrahendam. In quinta decidit vnum dubium circa
prædicta. In ſexta & vltima corrigit quod in quarta
parte dixerat. Secunda ibi, ex qua duæ. Tertia ibi, quæ
hoc nomine. Quarta ibi, in hac. Quinta ibi, verum. Sex-
1 ta ibi, ſed hæc ſolennia. Not. † ſtipulationem concipi
b ex interrogatione[b] præcedente, & reſponſione ſubſe-
quente. concor. l. i. ff. eod. Et hæc forma ordinis non
eſt hodie immutata. Vnde ſi dixero promitto tibi dare
mille, & tu dicas promittis: ſtipulatio eſt nulla propter
peccatum formę. l. Iulianus. §. ſi quis. ff. ad exhibend.
a Not. ſecundo, † ex ſtipulatione oriri certi condictio-
nem ſi in ea certum quid deducatur: & appellabitur
certum, ſi exprimat quidditatem, qualitatem, & quan-
titatem. l. vbi autē non apparet. ff. eo. Vnde ſi tu ſtipula
tus fueris me tibi dare decē modios frumenti boni, iſta
ſtipulatio non continet quid certum: quia licet ſit certa
quidditas, ſcilicet frumentum: & certa quantitas, ſcili-
cet decem, non expreſſa eſt certa qualitas, hoc eſt, certa
bonitas, licet dicerem modios decē frumenti boni: quia
bono melius reperiri poteſt. verba ſunt Iuriſconſul.
in d. l. vbi aūt nō apparet. Si vero in ea deducatur quid
incer-

c incertus oritur actio ex ſtipulatu.[c] Not. † verborum
3 obligationem ideo baptizari nomine ſtipulationis, quia
firmus eſt contractus: & ſtipulator idem eſt quod fir-
mus. No. ꝙ olim vltra formā ordinis, hoc eſt interro
d gationis præcedentia[d] & reſponſionis ſubſequentis, &
requirebatur forma verborum: hodie vero quęcunque
verba ſufficiunt, dummodo habilia, & ſatis conceptum
4 mentis exprimentia. Finaliter not. † nihil referre qua
lingua concipiatur ſtipulatio, dummodo ſermo intelli-
e gatur per contrahentes, vel interpretem. l. i. in fi. ff. eo.[e]
● Glo. ſuper verbo, fieri[*], in fin. Dicite quod ideo lite-
ra hic ſolum exprimit dari vel fieri, quia ſub dari vel
fieri continetur non fieri: quia ille qui nihil facit, aliquid
facit, hoc eſt, negligentiam vel culpam committit. l. iiii.
ff. de his quæ in fraud. cre. Glo. ſuper verb. condictio.
f in fin.[f] Not. † actionem triticariam concurrere cum cer
5 ti condictione, niſi pro pecunia numerata intentaretur.
Huius rationem dixere aliqui, quod ideo non competit
pro pecunia numerata, quia hæc actio fuit inuenta a
quodam ruſtico qui Triticarius appellabatur, ideo-
que voluit actionem ſuam non competere pro pecu-
nia numerata, quia ruſtici non audent optare pecunias,
l. domini prædiorum. C. de agric. & cenſ. not. gloſſ. in l.
certi. C. locati. Sed hæc eſt fabula: nam licet ruſticus a
natura ignobilis ſit, tamen nobilitatur immenſa ſapien
tia. l. prouidendum. & l. quiſquis. C. de poſthu. vbi glo.
Præterea ruſtici non audent optare pecunias, quia non
habent, cum a nobilibus rapiatur veluti a barbaris au-
rum. l. ij. C. de commer. & merca. l. ſi quis. de legat. iij.
Quare alij dixerunt quod triticaria non competit pro
pecunia numerata, quia Triticarius erat philoſophus,
6 † & philoſophi non habent pecunias. l. in honoribus. §.
ſed an philoſophus. ff. de vacat. mu. Sed hæc truſa eſt,
quia licet philoſophi philoſophiæ naturalis contemnāt
diuitias, vt fuit Thales Mileſius, qui inter cæteros ſub-
7 mergebat proprias diuitias, † philoſophi tamen mora-
lis ſapientiæ, vt Legum Doct. libenter accipiunt. gl. eſt
in l. i. in prin. ff. de iuſti. & iur. quorum numero fuit hic
Triticarius, vt in glo. in l. i. ff. eo. ergo ratio mala. Et dū
dicunt Doctor. quod ideo non competit pro pecunia
numerata, quia triticaria competit ſolum pro his rebus
quarum æſtimatio variatur ex tempore. l. i. ff. de trit. ac.
at æſtimatio pecuniæ vna eſt ſemper & certa. l. num-
mis. de in lit. iurando. l. i. de contrahen. emptio. vnde pro
ea non competit: vnde, Incidit in Scyllam cupiens vita
re Charybdim. Nonne inſtabis adhuc, quare magis cō-
petat pro rebus quarum æſtimatio variatur ex tempo
re, quam pro pecunia numerata? Dicunt aliqui ſoluas
Apollo, vt dixit glo. in l. i. de acquiren. poſſeſ. Vos dici-
te, quod hæc eſt mera poſitiua, in qua ſufficiat pro ratio
ne voluntas. l. i. §. pueritiam, & ibi not. ff. de poſtul. l. nō
omnium. ff. de legib. l. quia poterat. ff. ad Trebel. vel co
g gitabitis. Glo. ſuper verb. certo.[g] in princ. not. quod
8 † ex ſtipulatione facta a lege oritur actio ex ſtipulatu,
h ſiue contineat certum, ſiue incertum[h]: & in hoc differt a
ſtipulatione vera, formata ab homine: & hanc tetigit
gl. in d. l. vnica. & poteſt ratione ſuaderi: quia licet reue
ra deducatur in ea certum, tamen quia non apparet ex
pronunciatione hominis: non appellabitur certa. l. vbi
autem. ff. eo. Alij vero tenuerunt contrarium, in quorū
ſententiā ego ſum procliuior: quia non plus debet ope-
i rari actus fictus in caſu ficto,[i] quam verus in vero. l. ſi
is qui pro emptore. de vſucap. ergo non aliter diſpone-
tur in diſpoſitione ficta quam in vera, præſertim cum
par ſit virtus taciti & expreſſi. l. cum quid. ff. ſi cert. pet.
Non obſtat quod ex pronunciatione hominis hoc non
appareat, quia illud habet locum in ſtipulatione homi-
nis, ſecus in ſtipulatione legis: propterea poteſt appella-
ri certa, ex quo certificatur per relationem ad inſtrumē
tum dotis. l. in ſumma. ff. de ſenten. & re iudica. In ea

9 dem glo. in fi. no. † ſtipulationem vitiari ratione omni-
k mode incertitudinis.[k] quod verum limitabitis, niſi hęc
incertitudo veniret certificanda ratione ſubiectæ mate-
riæ. l. quidam. de lega. ij. l. ſi cui de annuis leg. ſ. Sichus.
de lega. iij. l. i. C. de dot promiſſ. l. quarto. ff. de ritu nupt.
l Glo. ſuper verbo, firmum.[l] ibi, hac conſuetudo. Ha-
betur in Lombardia pœnes naturales, apud nobiles nō
10 eſt recepta: † inhoneſta enim eſt confirmatio per crapu
lam. capit. ex crapula. extra de vita & honeſta. cleric.
Glo. ſuper verbo, ſtipulatu. Si dixero promittis mille,
& tu annuas humeris vel capite, non contrahitur obli-
11 gatio. l. i. §. ſi quis ita interr. ff. eo. quia † conceptus men-
tis debet deprehendi per verba, non autem per ſigna.
Sed refert Bar. quod vidit quendam dominum de Ga-
brielis de Vgubio, qui erat tantæ ſubtilitatis, quod com-
prehendebat ad motum ſolum labiorum quemcunque
12 loquentem. Quæro, † quare ſtipulatio appellatur con-
tractus verbis, non re vel conſenſu, cum in ea veniat cō
m ſenſus & res? Reſpondeo[m], quod ideo denominatur a
verbis, tanquam a cauſa formali ſubſtanti ante. l. Iulia-
nus ſcribit. §. ſed & ſi quis. ff. ad exhiben. Gloſſ.
n quibuſcunque.[n]

ADDITIONES.

a Et iſta diuiſio eſt vſque ad. §. omnis. ſed totus tit. diuidi-
tur in duas prima ponit qualiter verbo. obli. & ſic ſtipula-
tio contrahatur. In ſecūda ponit quot modis poſſit fieri ſti
pulatio. Secunda ibi, omnis.
b Et ſic no. ꝙ de natura ſtipulationis ſunt verba & loque-
la, conſenſu mediante & intellectu. Et ideo mutus & ſurdus
non poſſunt ſtipulari. Secus in aliis contractibus qui con-
trahuntur, & in matrimonio, vt ſupra quibus non eſt per-
miſſa. facere teſtam. in. §. mutus. Adde quod etiam non ſuf-
ficit annuitio capitis, quis per eam non obligatur etiam na
turaliter, vt no. in l. i. §. ſi quis ita de verb. obli.
c Sed in alio contractu ſi promittatur incerta res, igitur
incerti condictione, non autem eſt ſtipulatu. Fallit in dote,
vbi licet interueniat certa res, agitur ex ſtipulatu, ex ſtipu-
latione quæ tacitæ ineſt. l. i §. i. C. de rei vxo. actio.
d Quid autem ſi apparet quod aliquis promiſit aliquid ali-
cui, nec apparet de interrogatione præcedente, an præſuma
tur interueniſſe? Dic quod ſic, ſi verbum profertur a tabel-
lione, in inſtrumento, non autem a teſte. Nam quamuis di-
cat teſtis quod talis primo interrogauit, non probat ſtipu-
lationem, vt in glo. l. i. C. de vſur. & ibi per Barto. & infra
de fideiuſ. §. fina.
e Et ſic diuerſitas linguę non vitiat ſtipulationem. Vnde
Notarius poterit conficere inſtrumentum inter græcum &
latinum inuicem ſtipulantes, mediante interprete qui refe
rat vni verba alterius, vt hic, & l. i. §. fi. ff. eo. & creditur ſo-
li Notario. l. ſi quis decurio. C. de falſis. licet alias vni ſoli
teſti non credatur. l. iuſiurandi. C. de teſtib. Sed ſi Notarius
non habeat notitiam vtriuſque linguę, deberent adhiberi
duo teſtes, ſi poſſunt, quia tunc non ſufficeret vnus, vt in
authen. de non alie. §. quod autem. Et in inſtrumento dicat
Notarius, prædicta ſic acta fuiſſe inter dictos contrahentes
vt conſtat mihi Notario, & tali adhibito ad interpretandū
ex voluntate dictorum contrahentium. Et idem debet fieri
in iudiciis dum examinantur teſtes. de quo dic vt per Bar.
& Ang. in d. l. i. §. fin.
● Primam & ſecundam glo. quas iſte omittit, expedias vt
per Bellonum.
f Ad gloſſ. ſuper verbo, ſtipulamur, quam iſte non legit,
vide Bellonus & ſimiliter ad gloſſellam interlinearem ſu-
per verbo, ex qua.
g An vero incerti condictio ſit proprium nomen actionis
& an concurrat cum alia actione, vide hic per Bell. ſuper gl.
in verbo, ex ſtipulatu.
h Præſupponit ergo iſte, quod ex ſtipulatione vera, de do
te reddenda licet certa, non oriretur actio ex ſtipulatu: quod
videtur mihi contra caſum d. l. vnica, in prin. Sed fortius
pro iſta parte facit: quia ſi diceremus quod ſpeciale ſit fa-
i uore dotis, ꝙ licet ſit certa, tamen competit actio ex ſtipu-
latu,

latu, certe eſſet impoſsibile: quia ſic concurrerent duo ſpecialia circa idem, q ſingatur ſtipulatio, & q actio ex ſtipulatu detur ad certum: contra l. i. cum glo. C. de dot. promiſ. Sed quod agitur ex ſtipulatione ad dotem certam, videtur caſus in d. l. vnica. poſt prin. in verſi. & nemo putet.

i Vide omnino hic Bello. qui aliter intelligit & declarat hanc glo. quam Porcius.

k Adde tamen, q licet incertitudo vitiet ſtipulationem, tamen poteſt declarari per coniecturas, puta per præcedentia. Vnde ſi mutuaſti mihi decem, intelligitur ſtipulatio ſubſequens de his decem mutuatis. Secus ſi promitto tibi decem per ſtipulationem quæ mihi mutuaſti, deinde alia vice ſimiliter per ſtipulationem promiſi tibi decem, intelligitur in dubio de aliis decem, niſi dicatur, cõputata in hac ſtipulatione omni alia promiſsione facta, ſecundum Bar. in l. triticum. ff. eodem.

l Ad omnes glo. huius §. quas iſte omittit, vide hic Bell.

m Vide Bello. ſupra tit. proximo, in prin.

n In glo. quibuſcunque, in ſi. vltra Ang. hic, puto q alia ſit ratio: quia ſi diceremus ſtipulationem valere, eſſet eo, quia conſtaret de ſolo conſenſu: ſed ſolo conſenſu non poteſt ſtipulatio confici, vt dicit gl. præcedent, igitur &c.

1 *Dies adiecta ſtipulationi, adiicitur fauore promiſſoris.*
2 *Si tibi ſtipulanti promiſero decem annua quoad viuam, ſtipulatio eſt pura, & tranſit ad hæredem. repelletur tamen exceptione pacti.*
3 *Iſtæ ſtipulationes æquiparantur, promitto tibi mille, ſi non aſcenderis Capitolium, & promitto tibi mille cum morieris.*
4 *Si promiſero dotem puellæ, intelligitur cum fuerit nubilis ætatis.*
5 *Licet promiſſor ex ſtipulatione pura ſtatim poſſit conueniri, non tamen ſtatim ad ſoluendum compellatur.*
6 *De conſuetudine ſeruatur, vt ei qui confitetur debitum, dentur decem dies ad ſoluendum.*
7 *Paria ſunt promittere ad diem vel ex die.*
8 *Ex ſtipulatione in diem concepta, mero iure ante diem agi poteſt.*
9 *Iudex in vltima die peremptoria etiam altera parte non veniente, poteſt ſententiam proferre.*
10 *Sententia poteſt ferri de nocte, niſi in tribus caſibus.*
11 *Si promittam ſoluere decem annua, vel quotannis, ſolutio facienda eſt in principio anni.*
12 *Si promiſero ſoluere decem ſingulis annis, ſolutio facienda eſt in fine anni.*
13 *An in principio vel in fine temporis ſolui debeat, cum tempus adiicitur alicui obligationi.*
14 *Spes conditionalis ſtipulationis ad hæredem ſtipulatoris tranſit.*
15 *Quare in contractibus conditiones retro trahuntur magis quam in vltimis voluntatibus.*
16 *Cautio Mutiana non habet locum in contractibus, ſed ſolum in vltimis voluntatibus.*

§. OMnis ſtipulatio. Iſte §. eſt not. dignus & quotidianus. Stipulationum quædam eſt pura, cui nec dies nec conditio eſt adiecta, & ex ea cedit, ſed non venit dies. Quædam vero cõ
o ditionalis, *, cui conditio eſt adiecta, & ex ea neque cedit neq; venit dies, ante purificatã cõditionẽ. Et ſpes cõditionalis ſtipulationis tranſmittitur ad hæredẽ. h. d. Diuiditur in duas partes, nam in prima ponit diuiſionem trimembrem. In ſecunda diuiſionis membra proſequitur. Secunda ibi, pure. Not. primo, ſtipulationẽ puram appellari cui nec dies nec conditio eſt adiecta, & ex ea ſtatim cedere & venire diem agendi. Illa vero appellatur in diem, cui dies eſt adiecta: ex eaque cedere diẽ, ſed non venire ſtatim. Not. ex ſtipulatione in diem
a non poſſe agi [a] quouſque vltima dies perfecte elaba-
b tur [b]. Not. † diem adiectam ſtipulationem, intelligi
1 appoſitam fauore promiſſoris: ideo ſi ante ſoluere vellet, & fauori ſuo renunciare, audiretur l. ſtipulatio. §. in-
2 ter cætera. l. centeſimis. ff. eod. Not. † hanc ſtipulationem, promitto tibi decem annua quoad viuam, puram eſſe: & ad hæredem etiam mero iure tranſire: ſed ipſo petente taciti pacti obſtabit exceptio. Ratio: nam cum ego promiſerim iſta annua quo ad viuas, limitaui hanc promiſsionem quo ad tempus: vnde tu & ego videmur tacite reconuenire ne poſt tempus vitæ tuæ obliger vllo modo. Et ſi dicas, ſi ergo promiſſor & ſtipulator limitarunt promiſsionem ad tempus vitæ, cur ergo vltra tranſmittitur hæc ſtipulatio ad hæredem? Reſpõdetur vt hic in litera: quia tempus non eſt modus inducendi, nec tollendi obligationem. l. obligationum fere. §. placet. ff. de actionib. & obligationib. tempus enim nihil eſt, ſed rerum concomitantia appellatur: vnde hæres ſtipulatoris nõ virtute elapſi temporis, ſed taciti pacti repelletur. Not. ex verſi. ſub conditione, illam ſti-
c pulationem appellari conditionalem [c], quę in euentum alicuius rei eſt ſuſpenſa, & ante eius euentum nec cedit, nec venit dies agendi. Not. ſingulariter in verſi. ita.
3 † has ſtipulationes æquiparari: promitto mille ſi non aſcenderis capitolium, & promitto mille cum morieris. Ratio: nam cum, vt dixi, ex ſtipulatione conditionali non poſsit prius agi quam fuerit conditio purificata, & hæc conditio, ſi non aſcenderis Capitolium, non poſsit verificari niſi per mortem tuam, quia te viuo nũquam purificatur, ſi enim non aſcendiſti hodie, poteris cras aſcendere, ideo recte huic ęquiparatur, promitto cũ morieris. Et hic verſi. adducitur pro caſu illius communis opin. q in contractibus non habeat locum cautio Mutiana, de quo ſtatim pulchre videbitis. Not. ex §. conditionali. ſpem conditionalis ſtipulationis ad hæredem ſtipulatoris tranſmitti. & in hoc differt a legatis cõditionalibus, quorum ſpes ad hæredem legatarij non tranſmittuntur. §. ſub conditione. C. de caducis tollendis. Rationem dicam infra. Glo. ſuper verbo confeſtim. ibi, §. fin. Aliquando & tertio ſtipulatio differtur in diẽ
4 ratione perſonæ ſtipulatoris: vnde † ſi promiſero puelle dotem, intelligitur cum erit nubilis ætatis: quia vbi non poteſt conſiſtere matrimonium, ibi nec dos. l. qui filium vbi caſus. ff. vbi pupil. edu. deb. & ita pridie reſpondi, & ita iudicatum fuit. Aliquando et quarto recipit diem ex natura cauſæ ſtipulationis: vnde ſi promitto tibi pro ſoluenda mercede magiſtri, vel pro exoluenda penſione domus, intelligitur hęc promiſsio conferri in eum diẽ quo ex conuentione vel conſuetudine ſolui conſueuere mercedes magiſtrorum, & penſiones habitantium. l. nec ſemel. §. ſi in habitatione. ff. quãdo dies legati cedat.

In eadem gloſſ. ibi, l. promiſſor. colligitur ex glo. q
5 † licet promiſſor ex ſtipulatione pura ſtatim conueniri poteſt, non poteſt tamen ſtatim compelli ad ſoluendũ, ſed dari debet terminus decem dierum. Sed glo. no. in l. quod dicimus. ff. de ſol. dixit hoc tempus eſſe moderan-
d dum iudicis arbitrio [d]: cuius ſententia eſt communiter approbata. Nam ex quo hoc tempus non eſt a lege determinatum, iudicis arbitrio eſt relinquendum. l. i. ff. de iur. delibe. Non obſtat l. promiſſor. de conſti. pecu. quia loquitur in caſu ſpeciali. Ratio: nam cum ibi conſtituẽs grauetur in hoc, quia ex pacto nudo actione de conſtituta conueniri poteſt, cõtra regulam l. iuris gentium. §. ſed cum nulla. ff. de pactis, alleuiari debet in alio, vt terminus decem dierum ſaltem tribuatur. Vnde dixit Bar. aut dies ineſt obligationi ex promiſsione promiſſoris, & illud non eſt in iudicis arbitrio, quia lex non tollit beneficium promiſſoris. glo. in l. i. C. ſi aduer. vendi. Idem ſi ineſſet ex qualitate illarum quatuor cauſarum, de quibus ſupra. Sed aliquando tempus datur cauſa miſerationis, & hoc tempus communiter committitur iudicis arbitrio. l. ſi cum milit. ff. de compenſa. Fallit in tribus caſibus. Primus eſt in caſu in quo dies eſſet certa a lege ſtatuta: quia terminum legis pręterire non liceret. §. exactio. C. de rei vxo. actio. Fallit in conſtituto. d. l. promiſſor. Fallit in condemnato per ſententiam diffinitiuam, cui dantur a lege quatuor menſes. l. ij. & l. fin. & quaſi per totum. C. de vſu. rei iuda. quod tamen arbitrater verum, niſi magna cauſa ſubeſſet arctandi vel pro-

rogandi

rogandi illud tempus quadrimeſtre. l. ij. ff. de ſentent.
& re iudc. & eſt glo. notabilis in l. iiij. §. condemnatum.
6 eo. tit. In ea gl. in fi. No. ex gl. de † conſuetudine ſerua
ri quod confeſsio debitũ detur terminus decem dierum
ad ſoluendum. Idẽ tenuit glo. in l. ſi debitori. de iudic. &
ſequuntur cõmuniter Docto. Sed quod iſta conſuetudo
ſit corruptela, & non cõſuetudo, arguitur ſic. Nam non
debet eſſe melioris conditionis ille qui eſt in dolo, & de
bitum inficiatur, quam ille qui recognoſcit bonam fi-
dẽ, & debitum palam confitetur. l. non ſolum. ff. de no-
xa. Sed ille qui negauit debitum, quique facit actorem
fruſtrari litis ſumptibus & laboribus, habet tẽpus qua-
drimeſtre ad ſoluendum. l. ij. C. de vſu. rei iud. ergo erit
melioris conditionis quam ille qui debitum confeſſus
eſt: ergo iſta non eſt conſuetudo, ſed corruptela, cui ęqui
tas & ratio eſt aduerſa, ideo non ſeruanda. c. fina. extra
de conſuetu. Poſſeris dupliciter reſpõdere, vel dico ſub-
tilius, cogitare, ſcilicet quod ideo condemnatus per ſen-
e tentiam habet longius tempus[e], quia grauatur in alio:
quia poſt quam ſemel negauit, velit nolit tenetur ſubire
iudicium, etſi paratus fuerit confiteri. l. ſi reus paratus.
ff. de procura. Et ſi dicas, ſi cogitur ſubire iudicium, co-
gitur dolo ſuo. Reſpondetur, quod ille dolus ſuus ex
alio punitur: quia victus victori in expenſis conde-
mnatur. l. properandum. §. ſinautem alterutra. C. de
iudi. l. eum quem temere. ff. eo. ſed iſte qui confitetur pa
lam, non tenetur iudicium ſubire. Vel aliter reſponde-
tur, quod licet condemnato detur tẽpus quadrimeſtre,
illud tamen a iudice moderari poteſt, vt ſupra dixi: quia
ſi videret cauſam prorogandi vel minuendi illud poſ-
ſet. quid enim ſi humilis & deploratus confiteretur ſe
debere mille, ſi ad hoc ipſe condemnaretur, an daretur
tempus decem dierum vel quatuor menſium? Quid
etiam ſi diues & magni potens confiteretur vel conde-
mnaretur dare viginti denarios, haberet ne decem dies
vel quattuor menſes? Puto quod non, ſed glo. reſpexit
communem facti accidentiam. Vel cogitabis. Gl.
ſuper verbo, in verbo, in diem. Nota † paria eſſe, pro-
mittere in diem, vel ex die: quia non niſi finita die pote
rit promiſſor cõueniri. Si autem promittatur vſque ad
diem, tunc poterit interim conueniri, non autem poſtea.
Et idem eſt dicere ad diem, ſicut vſque ad diem. Glo.
ſuper verbo, poteſt in fine. Ex hac gloſ. not. † ex ſtipula
tione in diem concepta mero iure ante diem agi poſſe.
& idem tenuit glo. in l. certi condictio. ff. ſi certum pe-
tatur. ſed contra eam facere videtur l. prima. ff. quando
dies vſusfructus legati cedat. Item contra facere vide-
tur l. certi condictio. in principio. ff. ſi certum petatur.
Vnde vos ita dicite: Si quęratur, an ante diem ſtipula-
tionis ſit nata actio mero iure. aut iſta dies ineſt expreſ-
ſe de conuentione partium, vel tacite ex appoſitione lo
ci, & tunc mero iure ante diem agi poteſt, ſed agenti
obſtabit exceptio doli. §. praeterea. in gloſſ. alleg. l. iij. §.
ſi quis ita. ff. de eo quod certo loco. Non obſtat l. certi
condictio. & litera noſtra, quia debet intelligi vt iacet,
quod ante diem non poteſt agi, ſcilicet in effectu: quia
agens doli exceptione repellitur. Aut dies ineſt ex natu-
ra rei, & tunc antẽ diem nullo modo poteſt agi. Ratio
quia quando dies ineſt ex natura rei, iſta talis ſtipula-
tio ſapit naturam conditionalis ſtipulationis. l. i. in fi.
ff. de condi. & demon. Vnde nimirum ſi ante euentum
conditionis non eſt nata actio, quia nec obligatio. §.
ſub conditione. infra proxi. Sed dicet quiſpiam: quid
enim refert an mero iure nata ſit actio, ſed exceptione
elidi poſſit, an nullo modo ſit nata, cum neutro caſu
condemnatio ſubſequatur? Reſpondeo, longa diffe-
f rentia[f] eſt: quia quando eſt nata mero iure actio, niſi
opponatur exceptio, iudex conuentum condemnabit,
quia in actione fundatum eſt iudicium. Sed quando nul
la eſt actio, etiam ſi nihil opponatur, iudex non con-
demnabit. Dixit tamen egregie Bartol. quod quando
tempus eſt annexum ſtipulationi, ita quod iudici de hoc
conſtet, quod abſque alia exceptione oppoſita per reũ,
repellet agentem. l. cum qui ita. §. eum qui ita. ff. eo.

Gloſſ. ſuper verbo, nec ipſo, in fin. dicit. Dicite vt
ſtatim dicã in gl. in verſ. ſi ai ita. Glo. ſuper verbo, tri
g bui debet. ibi, ſedebunt. Not. ex glo[g] quod † iudex in vl
9 tima die peremptorij, etiam altera parte non veniente, po
teſt ſententiam proferre. Huic ſententie non obſtat pri-
mo hæc litera, quæ videtur tribuere totam diẽ: quia in
caſu noſtro elapſis veſperis intelligitur finita dies, cum
amplius ſententia ferri non poſsit. d. §. ſedebunt. Non
obſtat l. more Romano. ff. de fer. quia loquitur in ter-
h mino[h] dato ad probandum: vnde cum probationes
etiam fieri poſſunt poſt veſperas, non intelligitur finita
dies niſi nocte media, vt d. l. more. ſed hic loquimur in
termino dato ad audiendum ſententiam: vnde cum ela
pſis veſperis non poſsit ſententia ferri, habetur tũc dies
pro finita. Non obſtat l. non minorem. C. de tranſac.
quæ loquitur in contractu tranſactionis, quia ita ce-
lebrari poteſt de nocte ſicut de die: at ſententia proferri
non poteſt de nocte vt infra videbis. Fateret autem,
quod ſi iudex vellet facere gratiam abſenti, poſſet ip-
ſum expectare in craſtinum. c. conſuluit, extra de offi. et
poteſt iud. deleg. Poſſet etiam de nouo citari. l. & poſt
10 edictũ. ff. de iud. In ea gl iudicare, no. † ſententiã de
nocte non poſſe ferri: & hoc eſt regulariter. Sed fallit in
tribus caſibus. Primo, quando litigantes conſenſerunt
quod de nocte proferatur, quia huic ſolennitati quod in
veſperis proferatur renunciare poſſunt. c. de cauſis. ex-
tra de offic. & poteſt. iud. deleg. & eſt gloſſ. ordin. in §.
ſedebunt. in gloſſ. alleg. Secundo fallit, quando inſtantia
eſſet eo die finitura. ar. in l. ij. ff. de fer. Tertio hæc regula
fallit, niſi ex conſuetudine eſſet inſtitutum vt ſententia
de nocte proferretur, vt fit Mediolani, c. cum dilectus
extra de fide inſtrum. Gloſſ. ſuper verbo, annuos.
11 ibi, quia hoc anno. Not. ex gloſſ. quod † ſi ego promi
ſi dare decem annua, quod iſta decem ſunt ſoluenda in
principio cuiuslibet anni. Idem ſi dixero, quotannis. l.
nec ſemel. ff. quando dies leg. ced. & in hoc bene. per l. ij.
12 C. quando dies leg. ced. †. Si autem promiſero tibi da-
i re decem ſingulis annis[i], tunc iſta decem ſunt ſoluenda
k in fine cuiuslibet anni: & in hoc male[k], quia paria ſunt
promittere decem annua, & promittere ſingulis annis.
l. nec ſemel. §. nouiſsime. ff. quando dis legat. ced. Vn-
de ſi queritur, an in principio temporis vel in fine fieri
debeat ſolutio, cum tempus adijcitur alicui obligatio-
l ni, ita pulchre diſtinguite[l] Aliquando tempus apponi-
tur cauſa demonſtrande obligationis, aliquando poni-
tur cauſa moderande obligationis, aliquando poni-
tur cauſa differende obligationis, aliquando ponitur
cauſa multiplicande obligationis, aliquando po-
nitur cauſa diuidende obligationis. Si quidem appo-
nitur cauſa demonſtrande obligationis, nunc ſtatim
promiſſa debentur, nec finis temporis expectatur: quia
hoc agunt contrahentes, vt ſi fiat. l. liber homo. la. i. &
l. decem. ff. eo. Si uero apponitur cauſa differende, tunc
debetur in fine temporis. l. qui hoc anno. ff. eo. §. qui in
hoc infra de inutil. ſtipul. Ratio: nam cum tempus ap-
ponatur cauſa differende obligationis, intelligitur ap-
poſitum fauore promiſſoris: ſecundum ergo fauo-
rem eius eſt interpretatio facienda, vt in fine debeatur,
vt hic, & l. eum qui calen. ff. eod. Si vero apponitur cau
ſa multiplicande obligationis tunc debetur in principio
cuiuslibet tẽporis. l. i. quando dies lega. ced. Ratio: quia
talis multiplicatio temporis eſt facta in fauorem ſtipu-
latoris, vnde debet ſecũdum eius fauorem regulari, qui
ita ſe habet vt in principio debeatur. Si vero appo-
natur cauſa moderande obligationis, quæ de ſui natu-
ra effectualiter fuiſſet perpetua, tunc ſentiunt. Docto. q.
in princi-

in principio anni debeatur: quia cum ſtipulator graue-
tur in hoc vt obligatio de ſe perpetua limitetur & mo-
deretur, alleuiari debet vt in temporis principio fiat ſo
lutio. l. eum qui ita. §. qui ita. ff. eo. Si vero apponatur
m causa diuidende, tunc debetur in fine temporis. [m] Nam
cum illa diuiſio fiat in fauorem promiſſoris, debet ſe-
cũdum eius fauorem interpretatio fieri, qui ita ſe habet,
vt in fine cuiuslibet termini debeatur. l. lecta. in medio.
n ff. ſi cert. pet. [n] Glo. in verbo, facta. [o] Gloſ. in verb.
o contingit. in fin. Not. ex glo. † ſpem conditionalis ſtipu
14 lationis ad hæredem ſtipulatoris tranſire: [p] quia in ſti-
p pulatione verſatur factum ſtipulatoris, qui nedum ſibi,
ſed etiam hæredi prouidere coniecturatur quod ſecus
eſt in legato vel hæreditate cõditionali, quia ibi nõ ver-
ſatur factum hæredis vel legatarij, ſed teſtatoris, qui ſo-
lũ intelligitur velle prouidere legatario & hæredi inſti
tuto, non autem hęredi legatarij & hæredi hæredis, cũ
legata & inſtitutiones fiant ad bene merita. l. nec adie-
cit. ff. pro ſocio. vnde hæredes legatarij vel hæredis nõ
intelliguntur vocati, quia tanquam incerti non potue-
• runt de teſtatore bene meren. Sed hãc reprobat [s] Bar.
quia in ſtipulatione non ſemper interuenit factum ſti-
pulatoris, vt eſt cum Notarius ſtipulatur tertiæ perſo-
næ. l. non aliter. ff. de adopt. l. ij. ff. rem rat. hab. vnde ip-
ſæ reddit aliam rationem. Nam in contractibus condi
tiones retrotrahuntur. l. filiusfa. ff. de verb. oblig. l. po-
tior. & l. qui balneum. ff. qui pot. in pig. hab. vnde cum
retro trahantur, nimirum ſi ſpes ad hęredem tranſmit-
titur, cum veniẽte conditione fingatur retro ius acqui-
ſitum defuncto: quod non eſt ſic in vltimis voluntati-
bus, quia in illis conditiones non retrotrahuntur. l. quę
15 legata. ff. de reg. iur. Sed dices tu, † quare magis in con-
tractibus conditiones retrotrahuntur quam in vlti-
mis voluntatibus? Reſpondebat Chriſtoph. de Ca-
ſtelliono quod ideo in vltimis voluntatibus non retro
trahuntur, quia extremum ad quod, non eſt habile: nã
ſi retro traherẽtur, fingeretur teſtator retro obligatus,
quod eſt abſurdum, cum voluntates teſtatorum de-
beant eſſe libere & ambulatoriæ vſque ad mortem. l.
i. ff. de douat. inter vir. & vxo. l. iij. in fin. ff. de alimen.
leg. vnde ratione defectus extremi ad qđ, fictio trãsla
tiua temporis ad tempus non deberet retrotrahi. l. bo-
norum. ff. rem rat. habe. Sed iſta ratio non habet ſapo-
rem: nonne teſtator poteſt facere legatum purum? nec
ex hoc legato pure relicto ſequitur aliqua abſurditas,
quia per hoc teſtarot non obligatur in vita, ſed hæres
ſuus poſt mortem: ergo eodem modo ſi conditio retro
trahatur, quia iſta retro tractio fingit legatum retro pu
rum, non autem teſtatorem retro obligatum. Hæc cũ
alias dicerem præceptori meo, ab opinione Bart. receſ-
ſit, & D. Chriſtoph. tenuit opin. gloſ. ſic declarantis vt
ſupra. Non ob. igitur prædictis quod dixit Bar. Nota-
rium poſſe ſtipulari, & tamen ibi pactum ſtipulatoris
non interuenit: quia licet non interuenit pactum ſtipu
latoris vere, interuenit tamen repreſentatiuæ. l. qui au-
tem. §. fin. ff. de conſti. pec. Finaliter hunc text. limitant
Doct. procedere in conditione caſuali, non tamen in cõ
ditione poteſtatiua: quia ſpes ſtipulationis conceptæ
ſub conditione poteſtatiua non tranſmittitur ad hære-
dem. Nam ideo ſpes ſtipulationis conceptæ ſub condi
tione caſuali vel mixta tranſmittitur ad hæredem, quia
illa conditio quandocũque eueniat retro trahitur, quia
ſubeſt quod imputari poteſt non implenti. l. quidã cum
filium. §. fin. ff. eo. l. ponor. & l. qui habet. cum ſimi. ff.
qui pot. in pig. hab. Denique ver. ſi quis ita. inducitur
16 pro caſu, quod † cautio Mutiana nõn habet locum
q in contractibus, [q] ſed ſolum in vltimis voluntatibus. [r]
r Pro cuius euidentia præmitto, ꝙ per cautionem Mutia-
nam prouiſum eſt hæredibus & legatariis, quibus eſt
appoſita conditio negatiua, cuius vera exiſtentia non

poteſt haberi niſi per vltimum vitæ ſpiritum: quia con
ditiones negatiuæ non recipiunt veram exiſtentiã, niſi
ad impoſſibile deducantur, vt dicitur in probationibus
negatiuis. l. magnam. C. de contrahen. & commit. ſtip.
hæc habentur in l. Mutiane. ff. de condi. & demon. Et ſi
ille qui cauerat contrafecerit, tenetur rem receptam cũ
fructibus reſtituere. l. hęres meus. §. qui poſt cautionem.
ff. de condi. & demon. l. cum filius. §. qui Mutianam. de
leg. ij. An igitur hæc promiſſio cautionis Mutianæ ven
dicet ſibi locum in contractibus? Glo. in l. Mutianæ, [t] di
xit quod non. Idem tenuit glo. in l. i. C. de pac. pro qua
allegatur hic caſus in verſi. ſi quis ita. Nam procedunt
a pari hæ ſtipulationes, promitto tibi mille cum mo-
rieris, & promitto tibi mille ſi non aſcenderis Capito-
lium: ſed ex prima te viuo agi non poteſt, ergo nec ex
ſecunda. Secundo allegatur: nam Mutius ſolum tribuit
hoc beneficium in vltimis voluntatibus ergo non ex-
tendenda prouiſio ad cõtractus. l. ſi vero. §. de viro. ff.
ſolu. ma. l. quod vero contra. ff. de legib. quia ibi tracta
tur de fauore, & non tenet, arg. de vltimis voluntari-
bus ad contractus, regula iuris. In teſtamentis. c. cum
dilectus. extra de dona. Contrarium tenuit gloſſ. in l.
ſiue apud acta. C. de tranſac. & illam ſecutus fuit Guil.
de Cu. quod in contractibus habeat locum cautio Mu
tiana. Mouetur primo per l. Imperatores. §. fi. de app.
per l. ſi fideiuſſor. §. fin. qui ſatiſda. cog. per l. hatum. &
per l. egi. ff. ſi ſeruit. vendi. Sed vos tenete communem
pro qua adducebat D. Pe. rationem. Nam ideo habet
locum in vltimis voluntatibus, quia pium fuit proui-
dere hæredibus inſtitutis legatariiſque qui non potue-
runt ſibi prouidere: contrahentibus vero non fuit pro
uidendum, quia ſubeſt quod ſtipulatori imputari po-
teſt, cum paſſus fuit talem conditionem apponi, quam
ſciebat non poſſe verificari aliter quam per mortem
ſuam. l. veteribus. ff. de pact. l. ſtipulatio iſta. §. in ſtipu-
lationibus. ff. de verb. ob. Sed ego adduco rationẽ vltra
ſ alios vrgentem. [t] Nam ideo in vltimis voluntatibus
habet locum cautio Mutiana, ne voluntas teſtatoris
• fiat eluſoria: [u] quia nec legatarius in vita conditionale
habere legatum poterat, nam conditio nõdum erat ve
rificata: nec etiam hæres ſuus habere poterat poſt mor
tem, quia ſpes legati conditionalis nõ tranſmittitur ad
hæredem. §. ſub conditione. C. de caduc. tollen. & ſic di
ſpoſitio teſtatoris omni tempore, & in omni perſona
legatarii & hæredis erat eluſoria. Sed non ſic in cõtra-
ctibus: quia licet ſtipularor in eius vita non poſſet con
ſequi commodum ex ſtipulatione, hæres tantum ſuus
conſequatur: ſpes enim conditionalis ſtipulationis ad
hæredem tranſmittitur, vt hic: vnde cum ſtipulatio nõ
efficeretur in totum eluſoria, non fuit neceſſaria proui-
ſio Mutii. Ex quo infero, quod ſi in ſtipulatione fuiſſet
deductum tale quid quod non eſſet ad hæredem tranſi
torium, tunc haberet locum cautio Mutiana. Vnde ſi
promitto tibi vſumfructum ſi non aſcenderis Capito-
lium, tunc quia vſusfructus non tranſmittitur ad hære
dem, ne in totum ſtipulatio efficiatur eluſoria, habebit
locum cautio Mutiana hoc fuit dictum Bal. in authen.
cui relictum. C. de indi. vid. toll. al e. l. Titio cum mo-
rietur. ff. de vſufruct. Non obſtant iura allegata in con
trarium, quia loquuntur de alia cautione quæ non præ
ſtat ius in re, ideo facile conceditur: nos autem loqui-
mur de cautione Mutiana quæ pręſtat ius in re, ideo
difficilius conceditur. Sed contra prędicta oppon. &
imo videtur ꝙ in conditionibus negatiuis appoſitis di
ſpoſitioni vltimæ voluntatis, quæ poſſunt aliter verifi
cari quam per mortem legatarii, habeat locum cautio
Mutiana. l. cum tale. ff. de condi. & demon. Sol. Illa cõ
ditio poſſet verificari aliter quam per mortem legata-
rii: attamẽ quia illa verificatio inducebat expectationẽ
triſtis euentus, habet locum cautio Mutiana. Cui ſen-

tentiæ

tentiæ non obſt.l.pater Seuerinam.§.ſocrus.eo.tit.quia reſpondeo defendendo ibi gl.quod ibi loquitur de mala vxore quæ gaudet morte mariti: & quod ibi vxor eſſet mala probatur ex litera, quia ibi eius culpa erat factum diuortium a marito. Sed iterum oppo. ꝙ abſque cautione Mutiana debeat legatarius percipere legatum vnde ſi lego tibi fundum, ſi non aſcenderis Capitolium quamprimum aſcendere potuiſti,& non aſcendiſti,debet conditio pro purificata haberi: vnde oppo. de l.liberta.§.1.de manu.teſta.Sol.Ibi loquitur in libertate relicta,quæ non poteſt in cautione Mutiana deduci, quia ſemel præſtita infringi non poteſt, & ineſtimabilis eſt. Finaliter opp.fortiter,ꝙ teſtator qui legauit ſub conditione quæ non poteſt impleri alter quam per mortem legatarij,videatur actum eluſorium feciſſe,ex quo ſcit legatarium in vita non poſſe percipere, propter defectum non purificatæ conditionis, nec etiam ad hæredẽ tranſmittere,vnde non videtur habere locũ cautio Mutiana.tex.eſt in l.fi.de manu.teſta.Sol.Ibi loquitur quãdo apparebat de mente teſtatoris velle facere legatum eluſorium, vnde tunc non habet locum cautio Mutiana,ne ei attribuatur fauor multo.Ex quo elciunt Doc. quod teſtator poteſt prohibere cautionem Murianam.

ADDITIONES.

• Ad euidentiam præmitte tres ſpecies conditionum, vt per Bellonum.

a Concor.l.i.in fi.ff.quando dies vſusfructus leg.ced.& l.eum qui calendis.de ver.obli.Limita ſingulariter,vt ſcribo in libro veteri,in verbo,debitor.& ibi vide aliquid pulchrũ in materia:& vide Angel.hic.

b Addo in verſi.aut dies. Niſi tempus ineſſet miſerationis gratia,quia tunc non impedit actionem nec compenſationem.l.ſi cum milite.ff.de compen.ſecundum Barto. in d.l. quod dicimus.

c An autem creditor conditionalis dicatur proprie creditor,ita vt in ſtatuto faciente mentionem de creditoribus comprebendatur?Dic quod large capiendo poſſet appellari creditor,quo ad ſpem obligationis tranſmittendæ ad hæredem.l.cedere diem.ff.de ver.ſigni.& quo ad quædam alia quæ notantur in glo.in l.is cui.de actio.& obl.Sed ſtricte ſumendo nõ dicitur proprie creditor,niſi qui fidem alterius credendo ſecutus eſt.l.i.ff.ſi cer.pet.Et ideo ſi ſtatutum dicat,quod ad petitionem creditorum capiatur debitor, vel inſtrumentum guarentigiarum executioni mandetur, intelligitur creditor largo modo,quomodocunque aliũ obligatum habeat.Secus ſi dicat,ad petitionem eius qui credidit:quia tunc accipitur ſtrictius prout quis eſt ſecutus fidem alterius,ſecundum Barto.in d.l.i.ff.ſi cer.pet. Quid autem ſi teſtator mãdat ſatisfieri omnibus creditoribus ſuis? Dic quod intelligitur de credito efficaci, non autem de eo quod poteſt exceptione repelli,ſecũdum Bar. in l.ſi is cui. §.Flauius.ff.de ſolu.facie.l.legsui.& ibi no ff.de lib.leg.

d Adde tñ,ꝙ debitor offerens velle ſoluere debet offerre ſolutionem congruo loco & tempore,vt voluit gloſſ. ſupra de obli.in priu.Et de die appoſita ſolutioni an relinquatur arbitrio.iudicis,vide Bar.in l.ratum.ff.de ſolut.

e Et pro iſta ratione videtur facere tex.in l.ſi domus.§.in pecunia.ff.de leg.i.in verbo,nec iure gentium.Sed in veritate ibi in fi.dicitur,ꝙ ſi negauit,& lis eſt conteſtata, hoc officio iudicis dirimendum eſt.Ecce ꝙ ibi non dicitur ꝙ cogitur iudicium ſuſcipere:vnde puto ꝙ ille tex.ſit intelligẽdus ſecundum tex.no.in §.fi.Inſti.de perpe.& temp.actio. officio iudicis ſcilicet,quod erit,abſoluere eum qui negauit,ſi poſtea ſatisfaciat.Adde ꝙ aliam rationem ponit Puteus ſenior in l.ſi domus.§.in pecunia.ff.de leg.i. Ego puto forte aliam rationem poſſe aſsignari, quare breuius tẽpus detur confeſſo,quam condemnato:quia lex præſumit ꝙ ex quo quis confitetur,& ſic agnoſcit bonam fidem, ꝙ debet eſſe magis paratus ſolutioni,quam ille qui litigauit, & ſic nunquam deliberauit ſoluere, nimirũ ergo ſi confeſſo magis parato ſolutioni,lex voluit breuius tempus aſsignari. optimum ſimile in l.ſi.cum gl.ff.de feriis. vbi minures dilationes dantur accuſatori quam reo, tanquam magis parato.bene facit l.pure.§.fi.ff.de excep.dol.Et ſi dicas, ergo dolus volentis litigare ſibi eſt vtilis?Reſpondeo ꝙ nõ,quia imo punitur in alio,per condemnationem expenſarum. Tamen contra iſtam rationem facit,quia ſi verũ eſt quod lex præſumeret eum paratum ſolutioni,nullum terminum ſibi daret,vt dicit glo.in l.ſi debitor l.per tex.l. debitoribus. ff. de re iudica.Sed dic ꝙ lex non præſumit eum paratum ſolutioni in totum,ſed magis quam eum qui litigauit.

• Vide hic Bello.aſsignantem aliam rationem.

f De hac differentia vide latius lib.ii.ſuppur.c.ix.

g De hac quæſtione gl.eſt caſus clarus in c.conſuluit.extra de offi.deleg.infra alleg.

h An autem dies termini cõputetur in termino,vide not. Bar.& Ang.in l.i.§.ſi quis caut. & Innoc. in c.pia.extra de excep.& Io.An.in Clem.quamuis.extra de app.per Iac.de Aren.in l.Gallus.in prin.de lib.& poſthu.per Spec.in titu. de citat.§.viſo.circa fi.& eundem in tit.de appellat.§.reſtat.ver.ſed nunquid dies.

i An promiſſum ſingulis annis debeatur in principio anni vel in fi.vide bonum text. pro hoc in l.cum in annos. ff.de condi.& demonſtra.

k Vide Bello.ſaluantẽ hic gl.& reprehendentẽ Porciũ, & ſubdentem pulchram quæſt.& nouam in hac materia.

l Vide Bar. ponentem hanc diſtinctionem temporis in l. qui hoc anno.ff.eo.& per Bal. in l.ſi quis in conſcribendo. C.de epiſco.& cleri.

m Et hoc regulariter eſt verum,ſiue tempus ponatur in accuſatiuo,vt l.non putabam.de condi.& demon. ſiue in ablatiuo,vt l.qui hoc anno.hic alle.Fallit fauore liberorum,in quo ſufficit eſſe inceptum,licet non completum:vt, ſi lego filio meo cum peruenerit ad annum vigeſimum.l.qui filiũ. §.Sabinus.ff.ad Treb.iuncta l.qui hoc anno.ff.eo. Secundo fallit,vbi verba referuntur ad recipere debentem, tunc in initio debetur:vt, Stichus ſeruus meus anno ſecundo poſt mortem meam ſit liber.l.ſi ita fuerit libertas.ff.de manu.teſta.Item ſi tempus apponatur in genitiuo, ita, cum talis fuerit decem annorum.l.ſi cui annua.de leg.i.

n Fallit etiam quando aliquid eſſet implendum ex parte ſtipulatoris promiſſori,quia tunc promiſſor non erit obligatus antequam ſtipulator adimpleat vt l.ſi ſeruus communis meus & caſtren.pec.ff.de ſtipul.ſeruor. & vide in l.qui hoc anno.ff.de ver.obli.

o In glo.in verbo,facta.in fi.dum dicit ꝙ eſt pura abnegatiua,id eſt,non conditionalis,credo ꝙ velit dicere ꝙ eſt pura,& non conditionalis, ſed abnegatiua reſpectu perſonæ hæredum:quia ſi eueniſſet ſtipulatorem mori, licet mero iure tranſeat ad hæredes,eo quia pura & perpetua,vt hoc tex. tamen hæredibus petentibus abnegabitur,id eſt,denegabitur:vel etiam eſt abnegatiua reſpectu ipſiuſmet ſtipulatoris,ſi petat ante annum.

p Et adde quod idem eſt in aliis contractibus, quia ſpes conditionalis contractus tranſmittitur.l.neceſſario.§.quod ſi pendente.ff.de peri.& commo.rei vendi.& l.i.C.vt actiones ab hærede & contra hæredes.

• Hanc rationem glo.ſaluat Bello.aliter eam deducendo.

q An cautio Mutiana habeat locum in contractibus vel ne,vide de hoc in glo.& per Doc.hic alleg.& glo.in l.ſiue apud acta.C.de tranſact.in l.dedi.ff.de condi.ob cau.& in l. ita ſtipulatus.ff.de verbo.obliga.& in aut.cui relictum.C. de indicta vid.tol.

r Hic tex.quamuis ad hoc inducatur per Doct.tamen non probat,vt per Bello.

ſ Dubito de hac ratione:quia quamuis ceſſet iſta ratio proxime præcedens,tamen adhuc militat alia ſupraſcripta D. Petri,quod equum non fuit prouidere in contractibus, cũ ſit quod poſſit imputari contrahenti.

• Hęc ratio non ſatisfacit Bellono, qui aliam dat, vt per eum hic.

1 *Stipulatio pura recipit diem ex adiectione loci.*

2 *Vbi verba ſunt clara non eſt habenda quæſtio voluntatis.*

3 *Quando facta in ſtipulationem deducuntur conſilium eſt vt pœna certæ quantitatis in ſtipulatione adiiciatur.*

4 *Si in inſtrumento promittantur intereſſe & expenſe,pro quibus promittitur ſtare iuramento ſtipulatoris,an valeat promiſſio.*

5 *Iudex modo longum modo breue tempus, inſpecto ſexu, ætate & va letudine promiſſoris, & inſpecto itinere loci, conſtituere poteſt.*

§.
a Oca etiam inſeri. [a] Stipulatio pura & de forma recipit tacitam diem ex adiectioni loci. h. d.
1 No. i. † ſtipulationem puram de forma, recipere diem ex adiectione loci. Ratio, quia
non eſt veriſimile hos contrahentes inflectere animum
ad impoſſibilitatem. l. non ſolum. ff. de act. & obli. Vn-
b de coniectura fit, ꝙ voluerunt ineſſe tacite tẽpus [b] quo
ad locũ peruenire poſſit: ideo, quia ſi appareat de contraria voluntate, vt quia promiſi hodie dare Carthagi
2 ne, ſtipulatio redditur inutilis, quia † vbi verba ſunt clara, non eſt quæſtio voluntatis habenda. l. ille aut ille. §. cum verbis. de leg. iij. l. continuus. §. cum ita. ff. eodem. Not. in §. conditiones. conditiones ad præſens vel præteritum tempus relatas non ſuſpendere actum ſtipulationis, imo ſtatim aut infirmare aut validare: quia ignorantia noſtra non conſideratur, ſed naturalis ſcientia, concord. l. cum præſens. ff eod. ti. cert. pet. Sola ergo cõditio de futuro habet actum ſtipulationis ſuſpendere, quia eius euentus eſt incertus per naturam. No. in §. non ſolum. non ſolum res, ſed & facta in ſtipulatũ de-
3 duci poſſe. Not. conſilium, ꝙ † quando facta in ſti-
c pulatum deducuntur, bonum eſt ſubijcere pœnam [c] certe quantitatis ſi facta non fuerint. cõcord l. ſi ff. de præt. ſtipu. Sed dicentur, quare magis lex conſuluit, ꝙ quando facta in ſtipulatum deducuntur, pœna certe quantitatis adijciatur, quam quando res in ſtipulatum deductæ ſunt? Reſpondeo: nam quando res deductæ ſunt in ſtipulatum, cogitur promiſſor præciſe velit nolit promiſſionem adimplere. l. vbi autem. §. fina. ff. eod. vnde ſatis eſt ſtipulatori, Sed quando facta in ſtipulatum deducuntur non cogitur promiſſor ſi nolit facere, ſed liberatur præſtando intereſſe ſtipulatori. l. ſtipulationes nõ diuid. verſicu. Celſus. ff. eod. l. ſi quis ab alio. §. fina. ff
d de re iudica. Vnde cum difficile ſit ſtipulatori intereſſe [d] probare, iuxta not. in l. vnic. C. de ſenten. quæ pro eo quod inter. Ideo ſalubre fuit conſilium quod ſtipulatio pœnalis certe quantitatis adijciatur ſtipulationi primeue, vt promiſſore non ſatisfaciente releuetur ſtipulator ab onere probandi intereſſe ſuum. Sed dices, in hoc eſt conſilium iniquitatis: quia iſta promiſſio pœnæ intelligitur appoſita in fraudem vſurarum. l. rogaſti. §. ſi tibi. ff. ſi cer. pet. ergo conſilium nullum, cum vſuræ ſint improbatæ etiam iure ciuili. auth. ad hæc. C. de vſur. habetur in l. i. C. de ſum. trinita. & fide catho. Solu. Aut ſtipulatio pœnalis eſt adiecta præſtationi certe quantitatis, & tunc præſumitur facta in fraudem vſurarũ, ideoque nulla: ita loquitur. l. rogaſti. Aut eſt appoſita facto, & tunc non intelligitur facta in fraudem vſurarum: ita loquitur hic. Sed contra oppo. quod ſtipulatio pœnalis adiecta dationi quantitatis valeat & teneat, nec in fraudem vſurarum facta videatur. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. ff. eod. Sol. Aut apponitur loco intereſſe, aut loco contemptus. Priore caſu dicitur nulla, & in fraudem vſurarum facta: poſteriore vero caſu dicitur valida, & ad puniendum contumaciam interpoſita, ita loquitur. §. alteri. & l. eum pœna. ff. de arbitr. Contra ſecundum membrum oppon. & videtur quod ſtipulatio certe pœnæ adiecta facto dicatur nulla, & in fraudem vſurarum facta: vnde opponitur. de lege. rogaſti. §. ſi tibi. cũ glo. ſua, ſi cert. peta. Solu. Diſtinguũt Doct. quod quædam ſunt facta quæ habent annexa commoda pecuniaria, puta, ſcribere librum, & tunc talis promiſſio bene eſt nulla. Quædam ſunt facta quæ non habent annexa commoda pecuniaria, & tunc talis promiſſio eſt valida: puta, promittis ſiſtere in iudicio pro me? & pro hoc allegat gl. in l. ſed ſi quis. §. fina. ff. ſi quis caut. quod

e eſt multum reſtringere [e] hanc literam. Tamen Domini Pedemontani ſequentes theoricam Doctorum, has fallacias committunt vt vſuras euadant: dicunt enim, promittis mihi dare mille calendis Auguſti, & ſi non dederis promittis venire & ſtare ſuper tali hoſpitio cum decem equis quoad mihi ſolueris, & ſi non ſteteris promittis mihi dare centum nomine pœnæ? dicunt illã promiſſionem de centum valere & tenere, tanquam adiectam facto, quod non affert mihi ſtipulatori commodum pecuniarium, ſcilicet ſtare ſuper hoſpitio: vnde valet tanquam appoſita loco cõtemptus. Ego dico quod quærunt cum ratione fraudem, & cum iure vſuram recipere, & legem fallere de contractu ad contractum, & de facto ad rem, contra not. in l. fraus. ff. de legibus. Sed
4 hic aperte quæritur. † Pone in inſtrumẽto quotidie apponitur quod quis promittit intereſſe & expenſas, pro quibus promittit & proteſtatur ſtare iuramento ſtipulatoris, an erit iſta promiſſio valida, vt tuo iuramento ſtare compellar? Cyn. & Bar. in l. ſi quis in conſcribendo. C. de pact. tenuerunt huiuſmodi promiſſionem nullam, freti ratione tali: quia videtur inuitare ſtipulatorẽ ad delinquendum, vt iureiurando ſummas expenſas et ſummum intereſſe a promiſſore conſequeretur, ergo nulla. l. conuenire. ff de pact. dotal. Bar. in l. fin. de præt. ſtip. tenuit talem promiſſionem mero iure valere, ſed tamen poſſe reuocari antequam ſtipulator iurauerit: ſicut ſi ego detulero tibi iuramentum, antequam iures, reuocare poſſum. l. ſi quis iuſiurandum. C. de iureiur. Bald. cuius ſententia mihi placet, tenuit talem promiſſionẽ ipſo iure in effectu valere & tenere. Primo, quia eſt vallata voluntate promiſſoris & ſtipulatoris, ergo valida. l. i. §. ſi cõuenerit. ff. depoſiti. Item, quia licet promiſſori releuare ſtipulatorem ab onere probandi intereſſe, vt hic. Item licuit renunciare iuri ſuo. d. l. ſi quis in conſcribendo. Ad l. ſi quis iuſiurandum, reſpondet ipſe, ꝙ ideo ibi poteſt reuocari iuramentum, quia erat delatum in fauorem ipſius ſtipulatoris: & ideo cum ius eſſet ſibi quæſitum ex contractu, ſibi non poteſt auferri. [f] Non ob. ſecundo, ꝙ detur materia deierandi, quia reſpondetur, nequaquam: quia ſi intemperate iuraret, iudex iuramentum moderari deberet. l. videamus. §. i. ff.
5 de in lite iurand. Gl. ſuper verbo, tẽpus. in fi. qui † iudex habebit arbitrari inſpecto ſexu, inſpecta ætate, valetudine promiſſoris, inſpecto tempore & itinere loci, & ſecundum has qualitates & circũſtãtias debebit modo breue, modo longũ tempus ſtatuere. d. l. continuus. § cum ita. de ver. obli. Glo. ſuper verbo, naturã. ibi, ſub conditione. No. ex gl. conditiones in futurum collatas quæ neceſſariam habent exiſtentiam, non differre obligationem, quod verum limitate, ſi proferatur per tale quid ꝙ tempus ſignificat, puta, promitto cum morieris. §. id autem, infra de inutil. ſtipul. Gloſſ. in ver-
g bo, probare. [g]

ADDITIONES.

a Ad gloſ. huius. §. cum ſeq. quas iſte omittit, vide ſuper omnibus Bellonum.

b Et iſtud tẽpus in iudiciis erit computandum, quia dabũtur viginti milliaria pro qualibet dieta. l. i. ff. ſi quis caut. Tamen in contractibus datur tẽpus arbitrio iudicis ſecundũ qualitatem perſonarum & temporis. d. l. continuus. §. cum ita. de verb. obli. Et iſtud quod hic dicitur, ꝙ anguſtiæ temporis vitiant procedit in contractibus ſtricti iuris, ſecus in contractibus bonæ fidei l. inſulam. §. i. ff. loca. & ibi Bart. Hinc eſt ꝙ cum vltimæ voluntates ſapiant naturam contractuum bonæ fidei. l. in minorum. cum gl. & ibi Bar. C. in quibus cauſis in integ. reſti. non eſt neceſ. ꝙ idem erit in vltimis voluntatibus. l. ſi mihi & tibi. §. ſi quis ſeruos quos Gradibus. & ibi Bar. & alii. ff. de leg. i.

c An autem pœna ſemel exacta iterum poſſit exigi ſi contraueniatur his quæ poſita ſunt in ſtipulatione? Dic quod non: niſi ſit dictum; ꝙ toties committatur quoties contra

factum

factum ſit, vt hic in glo. fin. & l. qui ſidem de tranſac. Item
adde, quod vtrunque non poteſt exigi, ſcilicet res & pœna.
ſed de altero debet actor eſſe contentus. l. reſcriptum. §. ſi
pacto quo. ff. de pactis. niſi ſit dictum rato manente pacto.
d. l. is qui ſidem.
d Adde tamen, quod contra culpoſum admittitur probatio
intereſſe. vt hic in glo. in verbo, probare. Et ſi hoſpes dene
get reſtituere valiſiam ſcholari, vel ipſam reddit diſsigilla
tam, poterit ſcholaris probare intereſſe & res ſibi deficien-
tes, per iuramentum; ſecundum Bar. in l. in actionibus. ff. de
in lit. iur. Et addit, quod licet de intereſſe petito nihil ſit
probatum, ſi inde iudici conſtet ex aliquibus informationi
bus ex ſuo officio receptis, debet in eo condemnationem fa
cere. l. i. §. hoc interdictum. ff. quod vi aut clam.
e Sed aduerte, quia hoc nullatenus eſt reſtringendum, vt
hic dicit iſte: nam iſta ſunt valde diuerſa: quia hic loquitur
quando ſtipulationi intereſſe apponitur loco facti, ibi au-
tem quando apponitur vltra id quod debetur ex princi-
pali contractu.
f Quid autem ſi quis promittit ſub pœna non petere, vel
quæſtionem mouere, ſi poſtea moueat & eum pœniteat, an
incidat in pœnam? D. c vt per glo. & Bar. in d. l. qui ſidem. &
l. amplius non peti. ff. rem ratam hab.
g In glo. in verbo, probare. Adde, ſi vis videre qualiter pro
betur intereſſe, vide in iuribus in ea alleg. & extra quod
met. cau. c. ſi. in prin. & melius in c. ſi diligenti. extra de fo-
ro compet. & ff. de vi & vi arma. l. iii. §. interdicto. & iii. q.
iii. Can. quod frater. & in d. c. fin. quod met. cau. per Innoc.
vide de hoc etiam per Barto. in l. nemo. ff. de duobus reis. in
fin. apparatus.

TITVLVS XVII.

De duobus* reis ſtipulandi & promit.

ADDITIO.

* Declara pro intelligentia materie ſingula verba rub. vt
per Bello.

CONTINVATVR *Ad praecedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de uer. obli. & ſic de ſtipulatione reorum: & quia in eo due pluresue perſone interueniunt, quo fit ut duo pluresue rei aut ſtipulandi aut promittendi conſtituantur; ideo ex ordine intitulatum eſt de duobus reis ſtipulandi & promittendi.*

1 Duplex effectus obligationis plurium reorum ſtipulandi, & plurium reorum debendi.
2 Verbum Reus, ſumitur dupliciter.
3 Dubia probatio non releuat probantem.
4 In cauſis criminalibus probationes debẽt eẽ luce meridiana clariores.
5 Hodie non conſtituuntur duo pluresue rei ſtipulandi, niſi hoc expreſſe agatur.
6 Duplex eſt diſparitas.
7 Conſtitutioni duorum reorum renunciari poteſt.

ET ſtipulandi. Non ſummatur bre-
uius.[a] Not. i. duos
a pluresue reos & ſtipulandi & promit
tendi conſtitui poſſe. No. in verbo, ſti-
pulandi. modum concipiendi obliga-
tionem plurium reorum ſtipulandi.
Not. in ver. duo. modum concipien
di obligationem plurium reorum debendi ſiue promit
1 tẽdi. No. in ver. ex huiuſmodi. † duplicem effectũ obli
gationis pluriũ reorũ ſtipulandi, & pluriũ reorũ debẽdi.
Primus, quia pluribus reis ſtipulãdi inſolidũ res debetur,
* & plures rei debendi inſolidũ obligantur. * Secundus
quia ſolutio facta vni ex correis ſtipulandi, perimit to-
tam obligationem, & liberat ſoluentem a correo ſtipu
landi. Eodem modo ſolutio facta per vnum ex correis
debendi, perimit totam obligationem, & alterum libe-
rat. concor. l. ij. ff. eo. Finaliter no. quod diſparitas in adie
ctione conditionis vel temporis, non impedit conſtitu-
tionem plurium reorum debendi. concor. l. ex duobus.
ff. eo. Glo. i. in fi. Poteſt & alio modo appellari reus
a re, id eſt, veritate: vel a re, id eſt a contractu: vel a re
id eſt, a firmitate, vt ibidem no. in gloſſ. d. l. i. Ex quibus
2 colligitur, quod † iſtud verbum Reus, poteſt ſumi duplici-
ter. Vno modo actiuæ, cum dicitur reus ſtipulandi: alio
modo paſsiuæ, cum dicitur reus promittendi. Simile ha
betur in l. ij. ff. eo. Ex quibus dixit Barto. in quæſt. facti.
Caius accuſatus fuerat quod cognouerat Bertã violenter:
producuntur teſtes qui dicunt vera eſſe contenta in ac-
cuſatione, an probabunt quod Berta fuerit paſſa uiolentiã?
Determinat ipſe quod non: nam iſtud verbũ Violenter, po
teſt dupliciter intelligi: vno modo quod cognouit violen
ter actiuæ, quia ipſe eam violauit: alio modo paſsiuæ,
3 quia ipſa illum violauit vt eam cognoſceret: vnde † du
bia probatio non releuat probantem. l. non nudis. l. nõ
epiſtolis. C. de probat. c. in præſentia. extra eod. Dixit ta
men Ange. iudicem recte facturum ſi teſtes repetat, vt
verbum dubium violenter, declarent: hoc autem facere
poteſt, vt no. gl. in §. ſi vero. in aut. de teſti. Bar. in l. eos.
ff de falſ. Canoniſtæ in c. cum clamor. extra de teſti. Sed
communia factorum accidentia ita ſe habet, vt potius
mulieres violenter a viris, quam econuerſo. gl. eſt in l.
vnic. §. ſponſam. C. de rapt. virg. Attamen in caſu iſto
4 quia verſatur † cauſa criminalis in qua debent proba-
tiones luce meridiana clariores exiſtere. l. fin. C. de pro-
ba. ego ſtarem cũ Bart. Gloſ. ſuper verb. ſpondeo in
b fi.[b] Colligitur ex glo. quod ad hoc vt cõſtituantur duo plu
resue rei ſtipulandi, oportet quod hoc agatur tacite vel ex
5 preſſe: ſed ſufficiebat tacite agere iure veteri, † hodie ve
ro opus eſt vt hoc expreſſe agatur, per auth. de duobus
reis. & aut. hoc ita. C. eo. de duob. reis. & hoc tenuit gl.
in l. ij. ff. eo. in l. ſi mandato meo. §. fraus. in l. creditor. §.
i. ff. mand. Gl. in d. aut. hoc ita. viſa eſt tenere contrariũ,
quam communiter Doc. ſequuntur: quia circa formam
conſtituendi reos debendi vel ſtipulandi, nihil eſt immu
c tatum,[c] ſed ſolum eſt immutatum circa effectum ſolide
exactionis: olim enim quilibet reorum debendi pote-
rat inſolidum conueniri omnibus etiam præſentibus &
ſoluendo exiſtentibus, vt hoc reſponſo, & verſi. ex hu-
iuſmodi. & l. ij. ff. eo. Hodie vero ex equitate ſtatutum
eſt, quod ſi oẽs ſint preſentes & ſoluendo, diuidatur inter
oẽs petitio: ita loquitur d. aut. hoc ita, & aut. vnde ſumi
d tur. Sed quo ad formã, vt dixi,[d] tã iure nouo quã veteri
poſſunt duo pluresue rei & ſtipulandi & promittendi
conſtitui, ſiue hoc agatur expreſſe ſiue tacite. Expreſſe
cum ita dicitur, Promitto Caio interroganti decem, &
decem Titio, ita vt ſint duo rei ſtipulandi: tunc res eſt
clara, quia apparet de mente contrahentium. Tacite ve
ro agitur pluribus modis. Primo, cum adijcitur verbũ,
eadem: promitto tibi mille, eadẽ mille promitto Caio,
ex hoc uerbo, eadẽ, demõſtratur mens cõſtituendi duos
reos ſtipulãdi. Eodẽ modo ſi promiſsio fieret ſub alter-
natiua perſonarum, promitto tibi aut Titio mille, quia
alternatiua attribuit actũ obligationis inſolidũ vnicui-
que. l. ſi duo. ff. de ver. obli. Eodẽ mõ ſi diceret, alterutri
veſtrũ. l. ſi ex toto. §. ſi. de leg. i. Eodẽ mõ ſi diceret, pro-
mitto, tamen quod ſolutio facta vni, me liberet ab alijs: quia
e exprimitur id quod eſt in natura plurium correorum.[e]
f Glo. in verb.[f] rñdeat.[g] Gl. in verbo, liberat. in fi.[h]
g Glo. ſuper verbo, ex duobus. in fin. Dicite clarius ex
h mente Bar.[i] quod duplex eſt diſparitas.[k] Quædam eſt. n.
i diſparitas † quæ nunquam reduci poteſt ad paritatem,
k & illa vitiat conſtitutionẽ duorũ reorũ: ita loquitur cõ
6 trariũ quod contingit qñ diſparitas non eſt iure pmiſ-
ſa. Quædã vero eſt diſparitas quæ reduci põt ad paritatẽ
& iſta non vitiat conſtitutionem duorum reorum: hu-
iuſmodi eſt diſparitas in die vel ſub conditione: ita lo-
* quitur l. ex duobus. & §. iſte. Glo. vltima * in fi. Not.
7 ex glo. † conſtitutioni duorum reorum renunciari poſ-
l ſe.[l] & ita tenuit glo. in aut. hoc ita. C. eo. & approbatur
adeoq;. Notarij in inſtrũ hodie illud apponunt, & eſt

viſſe, quia quilibet inſolidum conueniri poterit etiam omnibus præſentibus ſoluendo exiſtentibus: quia tunc reducuntur ad iura vetera, quibus hoc permittebatur, Sed multi Notarij renunciare faciunt, nec tamen ſciunt quid ſit iſta conſtitutio, & ideo renunciatio nulla, ſi renuncians ignoret. l. mater. ff. de inoſ. teſta.

ADDITIONES.

a Iſtę titulus diuiditur in quatuor partes principales. In prima ponit qualiter fiant duo rei ſtipulandi. In ſecunda, qualiter duo rei fiant promittendi. In tertia ponit effectus ipſorum reorum. In quarta ponit vnum dictũ ſeu vnã deciſionem circa plures reos promittendi. Secunda ibi, duo pluresve rei. Tertia ibi, ex huiuſmodi. Quarta & vltima ibi, ex duobus reis. h. d. Pro reſponſione promiſſoris facta ſimul duobus ſeparatim ſtipulantibus, conſtituuntur duo rei ſtipulandi. hoc primo. Et ſi duo promittãt eidem eandem pecuniam, efficiuntur duo rei promittendi. hoc ſecundo. Ex natura duorum reorum eſt vt a ſingulis ſolidum debeatur, ſed vnius ſolutione vel acceptilatione omniũ tollitur obligatio. hoc tertio. Et imparitas conditionis vel temporis non impedit conſtitutionem duorum reorum h. d. quarto & vltimo.

• Quando poſſint inſolidum conueniri, & an creditor accipiat partem debiti ab vno, videntur diuidere obligationem, vide Bello. conſi. xlv.

b Intellige hanc glo. vt per Bello.

c Adde tu, q in duobus reis credẽdi hodie nihil eſt innouatum nec in modo conſtituendi, nec in modo exigẽdi, ſecundum Bar. in l. iii. §. hoc quæro. ff. eo. ſed in duobus reis debendi, ſeu promittẽdi, q idem eſt. Similiter nihil eſt innouatũ in modo cõſtituẽdi: quia cõſtituũtur hodie per illa verba per quæ olim, vt hic ſentit gl. Sed in modo exigendi hoc eſt innouatũ: quia licet oẽs rei ſint obligati inſolidũ, tamen habent beneficiũ nouarũ conſtitutionum de duobus reis, vt vnuſquiſque ſolũ cogatur pro parte ſua, quãdo oẽs ſunt præſentes & ſoluendo: ſecus ſi alter eſſet abſens, vel non ſoluendo, vel renũciaſſet beneficio nouarũ cõſtitutionum expreſſe, vt auth. hoc ita. C. eo. Itẽ qñ duo rei debendi conueniuntur pluribus libellis, cũ proteſtatione, q vult vno eſſe cõtentus, debet proceſſus communiter fieri. d. authẽ. hoc ita. nec põt in vna ſuperſedere, & in alia ꝓcedere.

d Et Porcium ſequitur hic Bello. contra Io. Fab.

e Adde q etiã per dictionem, inſolidum, cõſtituuntur duo rei. l. iii. §. vbi. ff. eo. Quarto per adiectionem, quilibet. l. ſi pluribus. de leg. ii. Item ſi interueniat oratio copulatiua, & eſt vnicus actus promittẽdi, & duarum rerum expreſſio: vt, ego & Titius decem promittimus. l. ſtipulatio iſta. §. cum qui de verb. oblig.

f Hæc glo. ſolet haberi ſuper verbo, reſpondeat, & malæ: ideo vt eam intelligas vide omnino Bellonum, & ad alias gl. ſeq. quæ non leguntur per iſtum.

g In gl. ſpondeat. Iſta gl. iudicio meo malæ opponit: quia hic nõ dicitur de interuallo, imo ſi incontinenti fieret iſta promiſſio, non dicerentur duo rei, quia non agitur tacite vel expreſſe, quod conſtituantur duo rei, vt hic dicitur ſuper glo. præcedenti, ſuper verbo, ſpondeo, eo quia hic non eſt dictio, eadem. ita iſtũ tex. intelligit Bar. in repe. authẽ. hoc ita. C. eo. & Bar. in l. ii. §. i. ff. eo.

h An aũt in quocũq; cõtractu poſſint cõſtitui duo rei? Dic q ſic. l. & an eadẽ. ff. eo. non aũt in obligatione facti indiuidui vel ſeruitutis. l. rẽ hereditariã. ff. de euict. de quo p Bar. in l. ii. ff. eo. Qua aũt actione repetat vnus correus nõ alio quod ſoluit nomine illius, vide per Bar. in l. reos. ff. eo.

i Vide de hoc plene Bar. in l. dudũ. ff. eo. Et aduerte, q dum gl. in vltima ſol. diſtinguit, q aut eſt imparitas in quantitate vel re debita, & illa impedit, ſed in aliis ſecus: licet nullus impugnet iſtam ſol. tamen eſt de directo contra d. l. & an eadem. §. ſed & ſi quis. vbi non erat imparitas in quantitate, ſed in aliis, & tamen impedit. Et ſolutionem quã ponit iſtæ hic, ponit Io. Fab. & Bar. in d. l. & an eadem. §. ſed & ſi quis. Sed nõ placet mihi, quia eſt contra. l. ſi ex duobus. §. fin. vnde mihi magis placet vltima ſolutio glo. hic. Nec ob. illud quod dicebam ſtatim de d. §. ſed & ſi quis. quia di co quod imo ibi loquitur in eo quod habetur loco quantitatis, prout etiam dicit Ioan. Fab. hic.

k Circa hanc materiam diſparitatis Iaſ. opponit vt per eũ ſed vide Bello. confutantem eius dicta.

• Circa hanc glo. an §. ſi. huius tituli ſit correctus per ius authenticum, vide Bellon. hoc late diſputantem.

l Adde tu, q beneficia nouarum cõſtitutionum ſunt duo, quæ probantur in d. authẽ. hoc ita. Primum beneficiũ eſt, quia cauſa duorum reorum debet communiter examinari, nec debet fieri vnũ litigium cum vno, & aliud cum alio, vt ſupra dixi in præcedẽti apoſtilla, & eſt tex. in auth. hoc ita. Aliud beneficium, q ſolum conueniantur pro parte, & renunciantes illi auth. intelliguntur iſtis duobus renunciare, licet Notarii hoc ignorent. Et dum ſubdunt Notarii. Et renunciãt epiſtole diui Adriani, hoc fit vt tollatur illa dubitatio, quæ eſt, an iſti duo rei videantur inuicẽ fideiubere: de quo infra eo. Aduerte, quia pondero hic eſſe ſingularem & mirabilem glo. quamuis per alios non ponderetur, volẽtem, q licet ſit expreſſe actum q quilibet reorum debendi teneatur inſolidum, per hoc non dicitur renunciatum beneficio auth. hoc ita, nec per hoc quod expreſſe actum fuerit quilibet tenebitur inſolidum, ſed ſolum pro parte ſua, & pro ſua virili. Sed in veritate hoc idem vult aperte text. in d. auth. hoc ita. & in d. §. in auth. de duobus rei.

TITVLVS XVIII.
De ſtipulatione ſeruorum.

CONTINVATVR. *Ad præcedẽtes hoc ordine: Supra ti. i. & ti. præcedenti uiſum eſt de ſtipulatione liberarum perſonarum, uerum quia interdum ſerui ſtipulantur, ideo de his tractaturus intitulauit de ſtipulatione ſeruorum. Ad euidentiam præmitto, quod licet iſtæ titulus ſit tractaturus ſolummodo de ſtipulatione ſeruorum, quo fit ut parum emolumenti nobis afferre uideatur, eo quod in his partibus rara ſunt mancipia, tamen ex alio redditur utilis ualde, quia quod in eo dicitur de ſeruis quo ad dominum, uendicat ſibi locum in monacho quo ad Abbatem. not. Inno. in c. cum olim. extra de priuil. Bar. in l. i. & in l. ſi ſeruus communis. ff. eod. ti. Item habet locum in liberis quo ad parentes, in quorum ſunt poteſtate, ut infra eo. uer. idem iuris. Eſt igitur diligenter aduertendum.*

1 *Ius ſtipulandi cauſatur non ex perſona ſerui, ſed domini.*
2 *Seruus hæreditarius poteſt ſtipulari hæreditati iacenti.*
3 *Acquiſita hæreditati, acquiruntur poſtea adeunti hæreditatem.*
4 *Quadruplex forma interponendæ ſtipulationis per ſeruum.*
5 *Bonum eſt argumentum quo ad acquirendum de ſeruis ad dominos, de filio in poteſtate ad patrem, de monacho ad prælatum.*
6 *Cũ ſeruus ſtipulatur factum a ſe fiendũ, non querit domino, ſed ſibi.*
7 *Seruus communis ſtipulandi quærit unicuique ex dominis pro portione dominica, niſi in tribus caſibus.*
8 *Commiſſio facta dignitati eſt perpetua.*

a SEruus. Non ſummatur, ſed diuiditur [a] primo in duas. Nam in prima determinat, ſeruũ ſtipulari poſſe. In ſecunda ponit formam ſtipulationis interponende per ſeruum. Secunda ibi, ſiue autem. Illa ſecunda ſubdiuiditur in quatuor. Nam in prima tractat, qualiter ſeruus vnius ſtipulari poſſit. In ſecũda excipit. In tertia ponit qualiter ſeruus plurium ſtipulari poſſit. In quarta ponit vnã exceptionem. Secunda ibi, ſed cũ factum. Tertia ibi, ſeruus communis. Quarta ibi, quod ſeruus communis ſtipuletur. Not. 1. ſeruum
1. ſtipulari poſſe. Not. hoc [1] ius ſtipulandi cauſari non ex perſona ſerui, ſed ex perſona domini. Nam ſtipulatio eſt actus ciuilis. §. de conſtituta infra de actionibus at ſeruus eſt incapax eorũ quæ ſunt iuris ciuilis. l. quidam. ff. de pœnis, nimirum ſi ius ſtipulandi non ha-

bet

bet ex perſona ſua: ſed ideo ſtipulatio tenet, quia domi-
ni perſona conſideratur. Et ideo dicunt Doct. in ſeruo
legatario vel hærede inſtituto, vt ita demum legatum
vel hæredis inſtitutio teneat, ſi dominus ſit capax hære
ditatis & legati. l. neque per ſe. C. de hæred. inſti. l. nec
minus. ff. eo. Et idem in monacho: vnde ſi inſtituere-
tur hæres frater minor, vel aliquid eidem legaretur, non
valet inſtitutio neque legatum: primo, quia fomentum
ſuſcipere non poteſt ex perſona fratris minoris, nec etiã
ex conditione ordinis eſt capax bonorum. Clem. exi-
ui de paradiſo. de verb. ſig. Dixit tamen glo. ſingularis
in c. vnico. in verbo, domũ. de relig. dom. lib. vi. quod
licet non poſsit aliquid legari fratribus minoribus vt
illud habeant in patrimonio, poteſt tamen legari vt
vendant, & ex pretio alimenta percipiant, vel vt eccle-
ſiam fabricent. Ex quo dixerunt aliqui, ꝙ ſi ſtatuto ca-
ueatur quod forenſis acquirere immobilia in ciuitate
non poſsit, poteſt tamen ei legari aliquid immobile vt
vendat: Amplius, ſi fuerit aliquid ſimpliciter legatum
forenſi, poteſt legatum percipere ſi offerat ſe illud ven-
diturum ciui, vel pretium rei legatæ conſequuturum: t
de quo in l. apud Iulianum. §. fin. cum l. ſeq. ff. de leg. i.
a Item not. † ſeruum hæreditarium poſſe ſtipulari hære-
b ditati iacenti,[b] quia hæreditas perſonam defuncti repre
c ſentat. Sed dices tu, hic inſurgunt duæ fictiones.[c] Prima,
quia hæreditas repreſentat defunctum. Secunda, factũ
ſerui hæreditarij fingitur factum hæreditatis iacentis,
quod videtur contra l. cum poſt. §. gener. ff. de iure dot.
& no. in l. i. C. de dot. promiſſ. Sol. dicite quod factum
ſerui non fingitur factum hæreditatis iacentis, imo fun
datur in perſona ſerui hæc ſtipulatio. Vel dicite, quod
d non eſt abſurdum duas fictiones[d] concurrere, quando
vna venit in conſequentiam alterius. l. ſub conditione.
3 ff. de ſolut. Item not. † acquiſita hæreditati acquiri po
ſtea adeunti. Ratio, quia hæres quandocunque adiue-
rit, fingitur adiuiſſe a tempore mortis. l. hæres quando-
4 cunque. de acquiren. hæredi. Not. in §. fin. † quadru-
plicem formam interponendæ ſtipulationis per ſeruũ.
Prima, vt ſtipuletur domino: ſecunda, vt ſibi: tertia, vt
conſeruo: quarta, vt ſimpliciter. No. in ver. idem iu-
5 ris. † bonum eſſe argumen. quo ad acquirendum, de
ſeruis quo ad dominos, de liberis quo ad parentes, in
quorum ſunt poteſtate: & idẽ dicite de monacho quo
e ad prelatum,[e] vt no. Inno. in c. cum olim. extra de pri
uil. vt ſupra dixi. Not. in §. ſed cum factum. quod,
6 † cũ ſeruus ſtipulatur factum a ſe fiendum, non acqui-
ritur domino. Ratio, quia ſtipulatio tunc fundatur in
ſerui perſona, nec conſideratur perſona domini. Ratio
rationis: nam licet ſeruus ſit incapax eorum quæ ſunt
iuris ciuilis, eſt tamen capax eorum quæ facti & natu-
ræ. l. qui natura. ſupra alleg. vnde cum factum ſtipula-
tur, acquirit ſibi, non autem domino. Not. in §. ſer-
7 uus. ꝙ † ſtipulatio facta per ſeruum communem plu-
ribus, poteſt acquiri omnibus dominis pro portione
dominica. Fallit in tribus caſibus. Primus, quando ſer-
uus ſtipularetur vni ex dominis nominatim, quia illi
ſoli tunc acquireretur. Secundus, quando ſtipularetur
ſimpliciter, iuſſu tamen vnius præcedente, quia tunc ẽt
illi ſoli acquireretur. Tertio fallit, quando res deducta
in ſtipulatum nõ poſſet acquiri alteri ex dominis, quia
tunc illi acquireretur inſolidũ, in cuius perſona acquiſi-
tio fundari poteſt. Glo. ſuper verbo, defuncti. in fin.
Ratio autem ponitur ibi. Nam ideo repreſentat perſo-
nã defuncti, quia illa fuit certa et determinata: ſed per-
ſona hæredis eſt incerta & indeterminata, & ideo illam
nõ repreſentat, quia repreſentatio præſupponit obiectũ
repreſentatum eſſe certum. Et ſi dixeris, nonne eſt cer-
tum quis ſit hæres inſtitutus: Reſpondeo, quia licet hoc
certum ſit, non eſt certum tamen an hæreditatem adi-
turus, an vero repudiaturus ſit. §. i. ſupra de hære. qual.
& differ. Glo. ſuper verbo, factum. in fin. Et per hoc
non ob. §. non ſolum. ſupra per quas perſo. nobis ac-
quir. Glo. ſuper ver. ſeruus. in fin. Not. ex glo. quod
ſi ſeruus plurium ſimpliciter ſtipuletur aliquid, vel ſti-
puletur expreſſo nomine appellatiuo, acquirit domino
pro portione dominica. Si autem expreſsis nominibus
f proprijs & appellatiuis,[f] & tunc ſi nomina ꝓpria præ
ponãtur, acquiritur per viriles: ratio, quia nomina ap-
pellatiua ſubſequentia ſtant demonſtratiue, non autem
diſpoſitiue. Idem econtra. Ex his dicunt no. Docto. ꝙ
ſi princeps committit aliquã cauſam Rectori, expreſ-
ſo nomine appellatiuo, ꝙ illa commiſsio tranſit ad fu-
a turum Rectorem: quia † commiſsio eſt facta dignitati,
quæ eſt perpetua. c. ſi gratioſe. extra de reſcrip. lib. vi. Si
autem commiſit expreſſo nomine proprio, nõ tranſit
ad futurum Rectorem, quia non dignitati, ſed perſonæ
eſt commiſsio facta. Si autem committat ſub nomine
proprio & appellatiuo, & tunc ſi proprium præcedat,
non tranſit ad futurum Rectorem, quia appellatiuum
ſubſequens ſtat demonſtratiue, non diſpoſitiue. Si autẽ
appellatiuum præcedat, & tunc tranſit ad futurum Re
ctorem, ratione de qua ſupra. Hæc omnia limitant ſin
gulariter Doct. eſſe vera in nomine dignitatis quę non
habet dependentiam ab alio: ſi autem dependentiã ha-
beret, tunc qualitercunque ſcribatur nunquam tranſit
ad ſucceſſores. l. ſi Auguſtę. de leg. ij. Vnde ſi princeps
committeret cauſam vicario Epiſcopi, vel vicario Po-
teſtatis, quia dignitas vicariatus dependet a dignitate
Poteſtatis, non tranſit ad ſucceſſorem: de quo in cap.
g Abb. extra de offic. & poteſt. iudi. deleg.[g] Glo. in ver
h bo, ſtipulatus.[h]

ADDITIONES.

a Iſtæ tit. licet per Doc. multifariam diuidatur, ego tamẽ diuido eum medullitus in ſex partes principales. In prima ponitur dictum expreſſum, ex quo aliud tacitum ſequitur. In ſecunda ponitur illatio ex dicto. In tertia ponitur ampliatio dicti. In quarta ponitur extẽſio. In quinta ponitur fallentia. In ſexta & vltima ponitur aliud dictum cum tribus fallentiis. Secunda ibi, ſed hęreditas. Tertia ibi, ſiue ſũt dño. Quarta ibi, idem iuris eſt. Quinta ibi, ſed cum factum. Sexta & vltima ibi, ſeruus cõmunis. Et in prima parte dictũ expreſſum eſt, ꝙ ſeruus ex perſona domini habet ius ſtipulãdi. Ex hoc ſequitur tacite, ꝙ ſi ſtipulatur, acquirit domino, ex cuius perſona habet ius ſtipulandi. Ex quo infertur quod hæreditas eſſet iacens &c. vt ſupra in ſecũda parte. Hæc dicit: Quicquid ſeruus ſtipulatur, ſiue ſtipuletur ſibi, ſiue domino ſuo, ſiue conſeruo, ſiue imperſonaliter, quęrit domino ſi viuit: alias quærit hæreditati iacenti, perſonã domini defuncti repreſentanti, niſi ſtipuletur factum tantũ eius perſonã reſpiciens, quia tũc ſibi ſoli & nõ domino quærit. h. d. primo. Et ſeruus cõis ſibi vel dominis ſub appellatiuis nominibus vel imperſonaliter ſtipulãdo, pro portione dominica quęrit eiſdem: ſed propriis nominibus expreſsis ſtipulando, tunc quærit pro virilibus: niſi iuſſu vnius fuerit ſtipulatus, quia tunc ſolũ iubenti quærit. Item quod non poteſt quæri vni ex dominis, quæritur alteri. h. d. §. ſeruus. vſque in fi. &c. Vel ſic dicit ſecũda pars: Seruus communis ſtipulando, vnicuique dominorum pro eorum portione acquirit, niſi vnius iuſſu, aut vni nominatim fuerit ſtipulatus, aut niſi deductum in ſtipulatione vni ex dominis non poſsit quæri. hoc dicit vſque ad fi.

b An autem huic hæreditati iacenti poſsit fieri furtum? Dic quod non, niſi in tribus caſibus, de quibus in iſta glo. ſcilicet quando res erat pignorata vel commodata, vel in qua vſusfructus erat conſtitutus alteri, vt hic. Et licet nõ poſsit agi furti, tamen pot eſt crimine expilatæ hæreditatis, quæ eſt arbitraria, vel actione in factum ciuili, vt l. fi. C. eod. Et ratio quare non detur, quia furti actio nõ datur niſi pro re poſſeſſa. l. falſus. §. quibus aliæ. in verbo, dereliquit. ff. de fur. & hoc dicit tex. expreſſus in l. i. §. Sceuola. ff. ſi quis teſtamento lib. eſſe iuſſ. fu. quæ poſſeſsio non eſt in hæreditate. dicto §. Sceuola. vnde quando eſt penes alium

depoſita vel pignotata, vel alius habet vſumfructum, & ſic ab alio poſsidetur, committitur furtum.

c Adde tertiam fictionem, ſcilicet, hæc ſtipulatio acquiritur hæredi poſtea facto: quia hæres quandocunque adierit, fingitur vſque retro a tempore mortis adiuiſſe, vt dicitur infra proximo notabili.

d Vel dic melius, ꝙ licet due fictiones non poſsint cadere circa idem, vt iuribus hic alleg. poſſunt tamen cadere circa diuerſa. Et ad tertiam fictionem, de qua ſupra, dic, ꝙ illa bene venit in conſequentiam.

e Pro hoc vide tex. in l. ſi ſeruus cõmunis. ff. eo. & ibi Bar qui dicit, ꝙ ea quę hic dicuntur de ſeruo, vt fiat differentia an ſub nomine proprio ſtipuletur vel appellatiuo, idem debet dici de monacho, & idem in inſtitore & mercatore ſcribente in libro vel epiſtola expreſſo ſuo nomine proprio vel nomine appellatiuo: ibi vide Bar. Adde etiam, ꝙ ea quæ dicũtur de ſeruo fructuario, vt acquirat ex re & opera ipſi domino, ita de monacho alicuius monaſterii poſito ad regimen alicuius eccleſiæ, vt illi eccleſię acquiratur ex re vel opera ſua, ſecondum Bar. in l. i. §. ſi fructuarius. ff. eo. & vide etiam de monacho & ſeruo per Bar. in l. cum hæredes. §. ſi. ff. eo. in c. cum olim. extra de priuil.

f Et ad hanc glo. in verbo, ſtipulatus dum facit differentiam an ſeruus communis ſtipuletur per nomina propria, an vero per appellatiua, vt primo caſu quæratur per viriles, ſecundo non: puto quod poſsit eſſe ratio diuerſitatis licet nullus hic dicat, quia non poſſet ſtipulari per nomina, propria, niſi inter ea ponatur copula, ſalua ratione recti ſermonis ſed da natura copulæ eſt attribuere vim verbi per viriles l. reos. §. cum in tabulis. ff. de duobus reis. l. i. & ii. C. ſi plures vna ſenten. Secus ſi fiat ſtipulatio per nomina appellatiua, vt ſi dicas promittis dominis meis? Et ſi dicis, attenta hac ratione ſequeretur, quod ſi ſeruus ſtipuletur hoc modo, promittis dominis meis Titio & Meuio? quod acquireretur per viriles, cum ſit copula, & tamen hoc eſt falſum. cum hic præcedat nomen appellatiuum, ſecundum gloſ. iſtam per omnes hic approbatam. Potes dicere vt iſte hic dicit: quia cum præceſſerit nomen appellatiuum per quod iam ſecuta eſt diſpoſitio iuris, certe nomina propria intelliguntur poſtea poſita ad declarandum, non ad diſponendum, vnde nimirum ſi illo caſu copula interpoſita nihil habet operari. Cogita tamen ſi melius dici poteſt.

g Adde & no. ſingulariter, quod neceſsitudo ſanguinis vincit præſumptionem quæ oritur ex expreſsione dignitatis. Vnde ſi relinquatur Abbas ſancti Ambroſii diſtributor rerum alicuius, quia eſt eius affinis, non tranſit hoc ad eius ſucceſſorem ita eſt gloſ. ſingularis in c. ii. de teſta. libr. vi. de quo vide in l. cum qui. de verborum obligatio. & quod not. Bald. in c. vno. §. ſi vero. in tit. de feu. guardiæ. in vſibus feu. circa finem.

h In glo. in verbo, ſtipulatus. quę incipit hic diſiunctim. Hanc glo. impugnat, licet Docto. hic nihil dicant, vt impugnat glo. in d. l. penul. & tene opinio. antiquorum, quos refert glo. hic in fi. & quos ſequitur gloſ. in d. l. penul. & ibi Bar. in ſummario.

TITVLVS XIX.

De diuiſione ſtipulationum.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de ſtipulationum materia, uerum quia earum multiplex eſt ſpecies, ideo de his tractaturus intitulauit de diuiſ. ſtipulationum.*

1 *Quadruplex ſtipulationum diuiſio.*
2 *Cautio prætoria fideiuſſores requirit, iudicialis vero nuda promiſſione contenta eſt.*
3 *Vtile eſt ſcire quæ dicantur prætoriæ, quæ iudiciales ſtipulationes.*
4 *Non valet ſtipulatio liberi hominis, licet venditio valeat facta ignoranti.*
5 *Quæ appelletur cautio prætoria & quæ cautio iudicialis.*
6 *Cautio rati aliquando interponitur ex conuentione extra iudicium.*

STipulationum alię. Non ſummatur, quia diuidendo procedit: ſed communẽ habet diuiſionem, quia in prima ponit dictum quadrimembre: in ſecunda dicti ſingula membra proſequitur. Secunda ibi, iudiciales. No. t. † quadruplicẽ
1 diuiſionem ſtipulationum: quia quędam appellatę ſunt iudiciales, quædam prætoriæ, quædam conuentionales, & quædã cões tam iudiciales quam prætoriæ, concor. l. v. in prin. ff. de verb. ob. concor. l. i. ff. de pręt. ſtip. No. illas appellari iudiciales quæ ex iudicis officio interponuntur, illas vero prætorias nuncupari quæ ex edicto prætoris mortui interponi ſolent. Et prodeſt plurimum
2 huiuſmodi cognitio: quia † cautio prætoria fideiuſſores requirit. l. generaliter. §. in omnibus. ff. de præt. ſtip. at iudicialis nuda promiſſione contenta eſt. l. ſancimus. C. de verb. ſign.[a] Not. etiam illas appellari conuentionales, quæ ex cõuentione partium, circumſcripto edicto prætoris mortui & mandato iudicis viui, interponi ſolent. Not illas appellari communes, quæ ex edicto prætoris mortui & mandato iudicis viui interponuntur. Aliquando appellantur cõuentionales, quia ex mãdato iudicis viui, & conuentione partium interponuntur. Gloſ. ſuper verb. prætore. in fin. Gloſ. iſta non intellexit bene differentiam, ſed melius dixit, infra eo. in verbo, veniunt. & ideo dicite vt ibi dicam. Gloſ. ſuper verb. damni infecti. Hæc melius loquitur quam dixit glo. ſecunda. & videbitis clarius ſuper verbo, ve-
b niunt. Gl. in verb. a mero.[b] Gl. ſuper verb. veniũt, ibi, a Iurecõſulto. Et hoc communiter. approbatur per illum tex. & per l. v. in prin. ff. de ver. obli. In ea. gl. ibi, exemplis. Hæc differentia non eſt bona. ideo reprobatur communiter. Nam cautio damni infecti eſt prętoria, vt hic, & tamen non ſemper pro ea imponenda iudex principaliter aditur, ſed in quandam conſequentiam. l. prætor. §. fina. ff. de dam. infect. Præterea principaliter ob hoc ipſum ſepe iudex aditur, vt cautio iudicialis interponatur: nam poſſum adire iudicem principaliter, vt compellat debitorem meum in diem vel ſub conditione, quod eueniente die vel conditione caueat. l. omnibus. ff. de iudi. Præterea poteſt iudex principaliter adiri, vt ille quem timeo, non mihi iniuriam inferat caueatque de illa ratione. l. decernimus. C. de his qui ad eccleſ. confug. l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de offic. præſid. Item poteſt iudex principaliter adiri vt cautio Mutianæ interponatur. l. Mutianæ. ff. de conditio. & demonſt. & tamen illa eſt iudicialis. Item poteſt ipſe Iudex principaliter adiri vt cautio de implendo interponatur. l. quibus diebus. §. Termilius. ff. de condi. & demon. Ergo hæc differentia non eſt bona, quia ſepenumero principaliter iudex aditur vt prætoria interponatur, vt ſupra declaraui. In ead. glo. ibi, l. i. Hæc non bona: nam cautio damni infecti & legatorum ſoluendorũ eſt prętoria, vt hic, & tamen neutra illarum ponitur ſub illo titulo, de pręt. ſtip. In ea. glo. in fin. Vos tenete primã & dicite, ꝙ ſi quidẽ prætoria ſtipulatio ſumatur a probatione, tunc illa tanquam genus alias cõplectitur. glo. eſt, ſupra eod. in verb. damni. probatur in l. i. ff. de præt. ſtip. Si vero ſumatur inuẽtione, tunc ponitur vt ſpecies, & dicitur illa quæ a prætore mortuo eſt inuenta. Iudi-
3 cialis dr̃ illa quę a Iuriſconſulto inuenta fuit. Et † eſt vtile ſcire differentiam, quæ dicantur prætoriæ, & quæ iudiciales: quia ſi quidẽ prætoriæ ſint datio fideiuſſorũ eſt neceſſaria. l. gñaliter. §. in oĩbus. ff. de præt. ſtipu. Si vero ſit iudicialis, ſufficit tũc nuda promiſsio regulariter. l. ſancimus. C. de ver. ſig. Sed pone ſtatuto cauetur ꝙ in aliqbus caſibus cautiones interponantur, an appellabuntur iſtæ ꝑtorię an iudiciales, vt videatur an fideiuſſores pręſtandi ſint, an vero non? Doctores communiter ita diſtinguunt

ſtinguunt: Aut iſtud ſtatutum fuit editum a toto popu-
lo, vel a conſilio populi, & tunc appellabuntur iudicia-
les. l. ius autem ciuile. ſupra de iure nat. gen. & ciui. l. om
nes populi. ff. de iuſti. & iur. Si autem eſſet editum a ma
c giſtratu [c], tunc appellaretur pretoria * tanquam a prę-
• tore, id eſt, magiſtratu inuenta. §. prætorum quoque edi
cta, ſupra de iure natu. gen. & ciuil. Quod autem conſi-
d lium repreſentet totum populum [d], habetis glo. ordi. in
rubr. C. quæ ſit longa conſuet. Glo. ſuper verbo, pe-
4 ne. in fin. Not. ex glo. q | licet non valeat ſtipulatio, ta-
men valet venditio liberi hominis facta ignorante em-
e ptore. Et eſt ratio differentiæ [e]: quia quando ſtipulatur
quis aliquid dari, ſtipulatur dominium transferri. l. vbi
autem apparet. §. fin. ff. de verbo. oblig. l. ſi ita detraha-
tur. §. i. de contrahen. emp. Sed hoc impoſsibile in libero
homine. l. liber homo. ff. ad legem Aquil. ergo ſtipula-
tio ratione impoſsibilis executionis eſt nulla. l. impoſsi-
bilis. de verb. obli. & infra tit. i. in prin. Sed quando vē-
ditur liber homo, non venit vt dominium transfera-
tur, ſed vt res ipſa tradatur. l. ex empto. de actio. empt.
vnde nimirum ſi valet contractus. Gloſſ. ſuper ver-
bo, communes. in fi. Dicite, hac glo. ſequuta fuit erro-
rem ſuum, de quo dixi ſupra ſuper gl. in verbo, venitit.
5 q | illa appelletur cautio prætoria, propter quam in-
terponendam iudex principaliter aditur. Illa vero ap-
pellatur iudicialis, propter quam interponēdam iudex
nō principaliter, ſed in conſequentiā aditur: quæ opinio
ibi fuit reprobata, ideoque & hæc reprobatur. Vnde di-
cite, q cautio rem pupilli ſaluam fore, ideo appellatur
f communis: [f] quia ſapit naturam prætoriæ, in quantum
inuenta eſt a prætore mortuo, vt tutor rem pupilli ſal-
uam fore cauere debeat. Item ſapit naturā iudicialis in
hoc, quod ſi tutor neglexerit mandatum prętoris mor-
tui, illi obedire compellitur, & obedire poteſtati iudicis
g viui [g], vt hic. Glo. ſuper verbo, de rato, in fin. Ex hac
6 glo. colligitis, quod | cautio rati [h] aliquando interpo-
h nitur ex conuentione extra iudicium. Dixit tamen ſin-
gulariter Bar. in l. i. ff. de præt. ſtipu. quod iſta cautio ra-
ti aliquando interponitur extra iudicium de neceſsita-
te: vnde ſi ego extra iudicium ſoluero tibi mille tan-
quam procuratori Titij, de quo tamen nō conſtabat, ſo-
lutione facta poſſum te compellere vt vel exhibeas in-
i ſtrumentum procuratorium [i], vel caueas de rato. alle-
gabat ipſe d. l. i. in prin. in verſi. actiones. quod eſt ſingu-
lare: quia alias in iudicio lite conteſtata non poteſt exce
• ptio iſta opponi, tu non es procurator *, nec cautio rati.
l. Pompo. §. rati. de proc. Cætera dicite vt habetur in d.
l. i. de præt. ſtip. & l. v. in prin. de verb. obli.

ADDITIONES.

a Iſtud eſt verum. Adde tu alias differentias. Prima, quia prætoria eſt annalis, quia tantum durat officium prætoris: ſed iudicialis eſt perpetua, vt infra de perpe. & temp. actio. in prin. Secundo, quia in prætoriis non licet aliquid immutare. l. in conuentionalibus. ff. de verb. obliga. ſecus in iudicialibus. l. omnibus. de iud. Tertio, quia in iudicialibus vno hæredum contrafaciente pœna committitur contra omnes l. ea. §. Cato. ff. de verb. obli. Secus in prætoriis, quia ſolum pœna committitur pro parte. l. pœnales. ff. ad leg. Fal.

b Not. ea glo. quæ incipit, a mero, id eſt puro, q illud dicitur merum, quód eſt abſtractum a quacunque ſubſtantia alterius entis, nec habet communionem cum aliquo. Et ideo per ſtatutum non poteſt a mera interlocutoria qua iudex declarat inſtrumentum guarentigiatum, habere executionem paratam, quia iſta non eſt mera interlocutoria, ſed habet vim diffinitiuę: licet aliquando executione facta nō appelletur, niſi excedatur modus in exequendo. l. in executione. C. quorum appel. non recip. ſecundum Angel. in d. l. v. ſupra allegata.

c Hoc limitat Ang. in d. l. v. niſi Comes vel Marchio haberet iuriſdictionem a ſeipſo, quia tunc eſt idem q in ſtatuto populi. Sed quid de ſtatutis quæ fiunt prioribus vel antianis populi? Dic, q ſi faciunt virtute officii, erit ius prætorium: ſed ſi ex authoritate conceſſa a populo, tunc erit ius ciuile, ſecundum Bar. vbi ſupra. Quid autem ſi ſtatutū mandat aliquo caſu ſtipulationem debere interponi, an erit prætoria vel iudicialis, vt ſic effectus infraſcriptos habeant? Dic, ſi ſtatutum ſit a populo, vel a conſilio repreſentante populum, vt no. in l. i. C. quæ ſit longa conſue. tunc erit ciuilis. Si autem a Comite, Marchione, vel Epiſcopo, quando erat ſpecialis, non generalis magiſtratus, tunc erit prætoria. ff. de iuſti. & iur. l. ius autem ciuile. ſecūdum Bar. in d. l. v. ff. eod. quem limitat ibi Ang. niſi Comes vel Marchio haberet iuriſdictionem a ſeipſo, quia tunc habet vim populi. Quid autem de ſtatutis quæ fiunt ab antianis ſeu prioribus ciuitatis? Dic, ſi faciunt vigore officii, erunt prætoriæ: ſed ſi ea authoritate eis conceſſa a populo vel eius cōſilio, erunt ciuiles, vt no. in d. l. v. de verb. obli.

• An ius conditum ab his magiſtratibus dicatur ius prętorium, vide Bello. in tract. rubr. ff. de offi. eius. vbi tractat de delegato a lege.

d Vide Bellonum conſi. xxvii. cum ſeq.

e Iſtam rationem ponit glo. in l. liberi. hic alleg. in gl. ſed eam reprehendit Bar. in l. liber homo. in prin. ff. de ver. obl. videbitis infra tit. i. in prin. & ibi gl. in verb. ſacram. quæ ēt ponit iſtam rationem.

f Not. etiam, q cautio rem pupilli ſaluam fore, quę pręſtatur a tutore, eſt communis: quod eſt verum ſi pręſtatur pupillo. vbi autem præſtaretur aliis tutoribus, ſi renunciant ſuæ adminiſtrationi propter ſedandas diſcordias, tunc eſt iudicialis, vt hic in tex. Similiter ſtipulatio de rato interpoſitā a procuratore actoris, eſt prætoria. l. non ſolum. ff. eod. de procu. Si vero interponitur a procuratore rei, eſt iudicialis. l. Pomponius. ff. eo. Similiter & ſtipulatio duplex eſt introducta a prætore in ſeruo & aliis animalibus ſcilicet ab ædilibus curulibus: ſed in aliis rebus pretioſis eſt introducta a Iureconſul. l. emptori. de euict.

g Alios effectus ſumæ ex his quæ ſcribuntur infra proxi. col. circa medium, & vide Io. Fab. hic ad finem. Et quæ ſit ratio diuerſitatis, quare cautio prætoria requirat pignora iudicialis non, nemo tāgit. Potes dicere, pręțoria durat anno tantum, ideo prætor voluit melius prouidere ei, maxime quia qui in vno grauatur &c. Non video tamen tex. in quo ſufficienter probetur quód pretoria requirat pignora: nec tex. quare non idem ſit in iudicali. Cogita bene.

h Sed vnum eſt in quo dubito in hac communi opinione: nam tenent omnes q ſtipulatio rati ſic communis eo, quia q procurator actoris, de cuius mandato dubitatur, caueat, eſt inductum a pręțore. l. non ſolum. §. alieno. ff. de proc. Dubito, quia ibi non dicitur q hoc ſit inductum a prætore, nec alibi hoc dicitur: cogita. ſed habes tex. q ſic, de ædicto prætoris, l. ſeruum quoque. §. prætor ait. ff. de procu.

i Not. q quando quis ſoluit alicui qui dicit procuratorē ſe eſſe, de quo tamen non conſtat, ſolutione facta poteſt compelli vt inſtrumentum procuræ exhibeat vel caueat, ſecundum Bar.

• De hac exceptione, tu nō es procurator, vide Bellonum conſi. xxvi. num. viii.

TITVLVS XX.

De inutilibus ſtipulationibus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Supra viſum. eſt de multiplici ſpecie ſtipulationum, verum quia ſtipulatio redditur inutilis variis ex cauſis, ideo de his tractaturus intitulauit de inutilibus ſtipulationibus.*

1 ☞ *Parificantur impoſſibilitas de natura, & impoſſibilitas de iure.*
2 *Nemo poteſt ſtipulari rem ſuam ſibi dari, ſed bene tradi.*
3 *Caſus aduerſaque fortuna non ſunt conſideranda.*
4 *In ſtipulationibus primo conſideratur initium.*
5 *Argumentum a contrario ſenſu non eſt ſumendum quando reſultat prauus intellectus.*
6 *Propter odiū mora fingitur res extare in rerū natura quæ nō extat.*
7 *Valet ſtipulatio ſi quis ſtipulatus fuerit hominē liberum ſibi tradi.*
8 *Dos ſequeſtrata non debet tolli de ſequeſtro propter inopiam, licet maritus ad facultates peruenerit.*

Omnis

a OMnis res. Titulus iſte diuiditur in quatuor partes [a]. In prima tractat, quemadmodum ſtipulatio redditur inutilis ex defectu cauſę materialis. In ſecunda tractat, quemadmodũ reddatur inutilis ex defectu cauſæ formalis. In tertia tractat, quemadmodum reddatur inutilis ex defectu cauſæ efficientis. In quarta tractat, quemadmodum reddatur inutilis ex defectu cauſæ finalis. Secunda ibi, præterea. Tertia ibi, inutiĩ. Quarta ibi, quod ex turpi. Rurſus prima ſubdiuiditur in duas. Nam in prima ponit dictum affirmatiuũ, ſecundo illud declarat. Secunda ibi, & ſi quis. Rurſus ſecunda ſubdiuiditur in quatuor. Nam in prima tractat, quando ſtipulatio continet impoſſibilitatem de natura. In ſecunda, quando cõtinet impoſſibilitatem de iure. In tertia reſpondet tacite quæſtioni. In quarta determinat aliam quæſtionem. Secunda ibi, id eſt iuris. Tertia ibi, neque. Quarta ibi, at nec. Et hoc dicit in ſumma: Omnis res ſiue mobilis, ſiue immobilis, quæ noſtro commercio ſubiici poteſt, in ſtipulatum deduci poteſt: & euentus rei in quem præſens ſtatus non inclinat, non eſt conſiderandus: & actus perit quando deuenit ad eum caſum a quo incipere non poterat. Not. primo, omnem rem mobilem ſiue immobilem, dummodo ſit
b in commercio noſtro, in ſtipulatum deduci poſſe. [b]

Not. ſecundo, eam rem quæ nunquam fuit nec eſſe poteſt in rerum natura, vt hippocentaurum: vel quæ fuit, nec eſſe poteſt, vt homo mortuus, in ſtipulatum deduci non poſſe, quia executio eſt impoſſibilis per naturam. Not. in verſ. idem iuris. rem ſacram,
c religioſam, publicam, in ſtipulatum deduci non [c] poſſe: quia licet executio ſit poſſibilis de natura, tamen ex quo eſt impoſſibilis de iure, actus vitiatur. Ex quo
1 aliud colligitur, † parificari impoſſibilitatem de natura, impoſſibilitati de iure: vnde dici ſolet, quæ de iure prohibita ſunt, impoſſibilia eſſe. l. apud Iul. §. fi. cum l. ſequen. ff. de leg. i. Not. in verſ. credebat. in duplici loco a contrario ſenſu, quod ſi quis ſtipulatur ſcienter hominem liberum [d], vel rem ſacram, ſtipulatio va-
d
2 leret: de quo dicam in verſi. credebat. Not. † non poſſe quem ſtipulari rem ſuam: quod verum eſt, ſcilicet dari, hoc eſt, dominium transferri, quia continet impoſſibilitatem. Ex quo enim eſt ſua, amplius fieri non poteſt. §. ſic itaque. infra de actio. Sed bene poteſt ſtipulari quis rem ſuã tradi, cuius poſſeſſio eſt apud aliquem. l. nemo. ff. de verbo. obliga. l. ſi in emptione, §. rei ſuę. de contrahen. emptio. Item poteſt ſtipulari rem ſuam ſibi dari ſub aliqua conditione, & ſi tempore euenientis conditionis ſua non reperitur, ſtipulatio tenebit. l. ſi rem. de verbo. obliga. Et ſic eſt expedita gloſſ. ſuper verbo, ſuam. Not. ſtipulationem rei ſacræ vel religioſæ, vel liberi hominis, non ſtare in pendenti, vt videatur an ſit futura prophana, vel liber ho
3 mo futurus ſeruus: quia † caſus aduerſaque fortuna non ſunt conſideranda. l. inter ſtipulantem. §. ſacram.
4 ff. de verbo. obliga. Not. † in ſtipulationibus prius conſiderari initium. concor. l. inſulam. de verb. obli.

Not. quod quando res deuenit ad caſum a quo incipere non poterat, actus ipſe vitiatur. Vnde ſi res prophana in ſtipulatum deducta ſacra efficiatur, ſtipulatio
e annullatur [e]. Item not. non valeret ſtipulationem liberi hominis cum ſeruus erit: quia caſus aduerſaque fortuna non eſt conſideranda. quod verum eſt quo ad odiũ ipſius hominis liberi, quo autem ad eius fauorem bene conſiderari debet. Vnde valeret huiuſmodi legatum, lego tibi libertatem cũ ſeruus eris: quia hic de fauore tuo tractatur: & eſt caſus in l. generaliter. §. ſi libero homini. ff. de fideicom. libe. Glo. ſuper verbo, credebat. in
5 fin. Ex hac glo. no. duo. Primum, † quod argumentum

f a contrario ſenſu non eſt ſumendum quando reſultat prauus intellectus, imo eſt ſubaudiendum verbum, maxime, & in hoc bene. pro qua l. conuenticulam. C. de epiſco. & cleri. l. ij. C. de condi. inſer. Secundum eſt, quod ſtipulatio liberis hominis vel rei ſacræ facta a promiſſore & ſtipulatore ſcientibus eſt nulla, niſi pro-
6 miſſor fuiſſet in mora: quia tunc † propter odium more fingitur res extare in rerum natura quæ non extat. l. ſi ſeruus. §. effectus. de verbo. obligat. & hanc ſequuntur communiter Docto. pro qua primo facit. d. l. inter ſtipulantem. §. ſi Stichum. Secundo d. l. promiſſor. de conſti. pecu. Tertio l. in venditionibus. §. fin. de contrahen. emptio. Quarto, quia procedit a pari ſtipulatio hominis mortui & hippocentauri, vt hic. Quinto, quia huiuſmodi ſtipulatio non poteſt executioni demandari, nec quo ad rem, hoc patet. nec quo ad æſtimationem. argumento in l. dotalem. de teſtamen. milita. cum gloſſ. ſua. Sed alias diſputatiuæ tenui contrarium, vt in caſu ſcientiæ valeat ſtipulatio hominis mortui & rei ſacræ. Mouebar per iſtum text. qui non ſine myſterio vſus eſt bis verbo, credebat, & loquitur ſemper in cauſa ignorantię. Secundo mouebar per l. i. §. ſi id quod. de actio. & obligatio. Tertio mouebar, quia in caſu dubio ea interpretatio ſumenda eſt, vt quam tutiſſimo ſit loco res bona fide contracta: ſed hic ſumus in dubio, an voluerit ſtipulari hominem mortuum, rem ſacram, vel ipſius ſtipulationis æſtimationem: ergo interpretatio fienda vt ęſtimatio tribuatur. Denique mouebar: nam legatum rei impoſſibilis pręſtari, de iure valet, quo ad hoc vt æſtimatio debeatur. l. cætera. §. ſi duobus. l. ſenatus. ff. de leg. i. ergo ſic erit in propoſito. Non obſtat l. inter ſtipulantem. §. ſi Stichum. & l. promiſſor. quia loquuntur in caſu ſpeciali, igitur ratio ſcientiæ non obſtat, & hoc per tex. noſtrum, & iura ſupra allegata. Non obſtat l. domini. §. fin. quia loquitur in contractu emptionis, qui non valet ſi fiat a ſciente. Ratio, quia res ipſa dari non poteſt, nec veriſimile eſt quod emere voluerit ęſtimationem, quia pretium pretio non comparatur. l. ſi ita fideiuſſorem. ff. de fideiuſſo. Secus in ſtipulatione in qua videtur ſtipulari æſtimationem. Non obſtat quod purificetur ſtipulatio hippocẽtauri, & ſtipulatio hominis liberi, quia illud verũ in caſu ignorãtię, in quo loquitur §. iſtę. ſed in caſu ſcientię non procedit, quia ſtipulatio hippocentauri nõ valet, quia hippocentaurus dari non poteſt, nec etiam æſtimatio. quia quod nunquam fuit, nec erit, nec eſt, æſtimari non poteſt: ſed homo mortuus poteſt æſtimari tãti, quãti valebat quãdo viuebat. Itẽ res ſacra põt ęſtimari tãti quãti valebat cũ erat prophana, ideo ſtipulatio valida. Nõ obſt. l. dotalẽ. cũ gl. ſua, quia illa gl. cõiter reprobatur, per l. ſi duob. de leg. i. Cogitabitis. Gl. ſuper verb. ſacra. in fi. No. rationem quare valeat emptio liberi hominis ignoranter facta, ſtipulatio aũt facta illum dari, minime. Ex quo in-
7 fertur, ꝙ † ſi quis ſtipularetur liberum hominem tradi, valeret & teneret: ꝙ verum eſt quoad hoc vt ex contractu ipſo venditor ad intereſſe conueniri poſſit, nõ autẽ vt res tradita vſucapi poſſit. videbitis in §. quod autem, ſupra de vſuca. Secundo colligitis rationem, quare res aliena vendi poſſit, non autem pignori obligari: cui conſona eſt gl. in l. rem alienam. ff. de cõtra. emp. Gl. ſuper verb. extinguitur. in fi. Dicite quod ideo ibi actus non vitiatur, licet ad eum caſum peruenerit a quo incipere non potuiſſet, quia ille caſus tendebat ad eum finem ad quem actus tendebat, ſcilicet vt legatum vale-
ret: & ideo dixit glo. in l. vbi adhuc. C. de iur. do. quod
8 † dos ſequeſtrata propter inopiam non debet tolli de ſequeſtro, licet maritus ad facultates peruenerit, ſic ad eum caſum quo dos non potuiſſet ſequeſtrari. Ratio, quia ſequeſtrum & titulus facultatum tendunt ad vnum finem, vt dos ſit ſalua mulieri.

ADDI-

ADDITIONES.

a Vel melius, iſtud principium vſque ad.§. ſi quia alium. poteſt diuidi in quatuor partes principales, prout iſte diuidit hanc ſecundam. Vel ſic diuide in quinque. In prima ponitur dictum generale. In ſecunda ex illo dicto infertur ad ſtipulationem quæ continet impoſsibile de natura. In tertia proſequere vt hic.

b Et circa primum notabile dubitat hic Io. Fab. nunquid ſtipulatio facti alieni iurata valeat. Et dicit quod de iure ciuili clarum eſt quod non, per l. non dubium. in fi. C. de legi. tamen de iure Can. ſecundum eum forte eſt ſecus, per c. ex reſcripto. extra de iureiur. Ego teneo quod imo etiam de iure ciuili valeat. Moueor: nam iuramentum habet vim clauſulæ, vt actus valeat omni modo quo valere poteſt. l. cũ pater. §. filius matrem. de leg. ii. Intelligitur ergo promittens cum iuramento factum alienum, ſcilicet promittere ſe facturũ & curaturum: & iſto modo actus valebit. Et hoc ſentit hic in ſexta fallentia Ang. de Aret. Reperi poſtea ꝙ iſtam opi. meam tenet Ludo. in l. ſtipulatio iſta, in princ. ff. de verb. obli. quem refert Ang. de Are. in. §. verſa vice. infra eo. quem vide, quia pro hoc allegat ibi duos tex. iuris canonici, videlicet c. ex literis. el ii. & c. ſicut ex literis. extra de ſponſ. & in illis duobus locis gloſſæ primæ expreſſe tenent hanc ſententiam. & ita tenet in terminis Bal. per d. c. ex literis. in l. i. C. de non nume. pec.

c Poſſunt tamen deduci in aliis contractibus de quorum natura non eſt transferre dominium inter ignorantes tantum, vt hic in glo. in verb. ſacram. quam nota. Nam ſemper emptor debet eſſe ignorans: alias ſi ſciens, ſibi imputatur. Sed de ſcientia venditoris non curamus, vt habetur in l. liberi. ff. de contrahen. emp.

d Semper enim debet eſſe emptor ignorans, alias ſibi imputaretur quare emerit. Sed in venditore non curatur ſi ſciuerit vel ignorauerit, quia ſaltem ſemper tenetur ad reſtitutionem pretii, vt not. in d. l. liberi. Et ad gloſſ. hic vide Bartol. qui eam impugnat in l. ſi liber homo. in princip. ff. de verbo. obligatio.

a Vide Bar. in l. pluribus. §. & ſi placeat. de ver. oblig. vbi dicit, ꝙ quando actus ſuperueniens ad eundem finem tendit ad quem ipſe actus, non vitiatur tunc. §. econtrario. ſupra de leg. & Spec. in tit. de do. inter vir. & vxo. qui tenet contrarium: quia promittendo curam dicitur promittere factum ſuum, ſcilicet ſe curaturum, ideo obligatur.

1 Stipulatio in qua deducitur factum alienum, eſt nulla.
2 Stipulatio valet quando promittitur cura alieni facti.
3 Promiſſor ſoluere poteſt adiecto ſolutioni, etiam inuito ſtipulatore.
4 In contractibus nõ habet locum ius accreſcendi, niſi in contractu emptionis & venditionis.
5 Vox filii vox patris, & econtrario: vox ſerui vox domini, & à contrario.
6 Non valet ſtipulatio per quam promittitur factum alienum, etiam ſi pœna adiiciatur.
7 In quibuſcunque ſtipulationibus prætoriis valet promiſſio facti alieni.
8 In quibus caſibus fallat regula, quæ eſt, non valere alieni facti promiſſionem.
9 Si promiſerim tibi defendere domum tuam an tenear eam defendere manu armata an vero de iure & de facto.
10 Facultas ſoluendi adiecto non tranſit ad eius hæredem.
11 Facultas ſoluendi adiecto tollitur ſi mutatio fiat in deterius.
12 Litis conteſtatione tollitur facultas data ſoluendi adiecto.
13 Prætor ſolam æquitatem, non veram ſubtilitatem inſpexit.
14 Regula eſt, quòd nemo alteri ſtipulari poteſt. Limitatur in quibuſdam caſibus.
15 Verba ſtipulationis poſſunt concipi multipliciter.
16 Indiuiduum ſumitur multipliciter.

§. Si quis alium daturum. *Promiſsio alieni facti* non autem cura, eſt ipſo iure nulla. h. d.

a Not. primo, † ſtipulationem in qua deducitur factum alienum, eſſe nullam. Et videtur eſſe ratio, a quia videtur quodammodo impoſsibile promittere alienum factum, quia non potes neceſsi-

b tare membra aliena. l. liber homo. ad legem Aquil.b

a Not. † valere ſtipulationem in qua promittitur cura alieni facti. Ratio, quia promiſſor non promittit factum alienum, ſed promittit factum proprium, quod ipſe curabit. l. fina. §. primo. ff. ſi certum petatur. Not. ſecundo, non valere ſtipulationem alteri factam. Ratio ponitur in. §. alteri. infra eodem. & ibidem clare dicam.

Not. tertio, quod licet obligatio quæ exurgit ex ſtipulatione non poſsit conferri in perſonam tertij, ſolu-
3 tio tamen conferri poteſt. No. quod † promiſſor ſol-
c uere poteſt adiecto ſolutioni c etiam inuito ſtipulatore, & ſoluens liberatur. l. vero procuratori. ff. de ſolu. & in hoc differt a mandatario, cui inuito mandante ſolui nõ poteſt. Nam acquiſitum eſt ius promiſſori ex forma ſtipulationis ut ſoluere poſsit adiecto, ergo ſibi non auferendum. regula iuris, Ius noſtrum. No. etiam, quod adiectus ſolutioni quaſi mandatarius ſtipulatoris dicitur: & ideo ſi ſolutionem receperit, illam ſtipulatori re-
d ſtituere tenetur ratione mandati.d No. quod † in con-
4 tractibus e non habet locum ius accreſcendi. hoc verũ,
e niſi eſſet contractus emptionis & venditionis, quia tũc habet locum ius accreſcendi. l. fundus ille. ff. de contrahẽ. emptio. Ratio, quia venditor grauatur in æſtimatione pretij, & fortaſſe rem empturus alter non eſſet: & dicatis vt ibi. Et in hoc differunt contractus ab vltimis voluntatibus, quia in illis habet locum ius accreſcendi. l. vnic. § is ita. C. de caduc. toll. quia maior fauor debetur vltimis voluntatibus, quam contractibus. regula iuris, In teſtamentis. Finaliter not. patrem ſtipulari filio, & econtra dominum ſeruo, & econtra Not. rationem, quia
5 † vox filij vox patris, & econtra: item vox ſerui vox domini, & econtra. Quod verum intellige in filio in poteſtate conſtituto, quia ratione vinculi paternæ pote-
f ſtatis vna eademque perſona f iudicantur. l. fi. C. de impube. & alijs ſubſtit. ſecus eſt in filio emãcipato. l. ſi mater. §. ſi hominem. cum glo. ſua, de excep. rei iudi. Gl.
g ſuper verbo, ſi quis alium g. ibi, verſa vice. Dicite, quod
6 † cũ factum alienum promittitur, promiſsio eſt nulla, licet pœna ſubijciatur: non tamen promiſsio pœnæ habet validare ſtipulationem præcedentem ſed habet efficere vt metu pœnæ pareatur eidem. argu. in l. i. C. de arbit. et dicam in. §. alteri. infra eod. In ead. gloſſ. ibi, l. quoties quis alium. Dicite, non eſſe ſpeciale in ſtipulatione de iu-
7 dicio ſiſti, vt promiſsio facti alieni valeat, † ſed eſt regulare in quibuſcunque prætorijs ſtipulationibus vt promiſsio alieni facti valeat. l. i. & ij. rem pup. ſal. fore. Ratio, quia in ſtipulationibus prætorijs verſatur æquitas. l. ꝙ ſi Epheſi. ff. de eo quod cert. loc. vnde æqua interpretatio fuit quod in illis intelligatur promiſſum intereſſe
h ſi factum alienum præſtare non poterit:h In ea. glo. ibi, l. ſi quis ita. Dicite non eſſe ſpeciale in ædilitijs actionibus, vt promiſsio facti alieni teneat: ſed eſt regulare in quacunque promiſsione facti, quæ inſurgat ex natura præcedentis contractus. l. emptorem. §. fi. de ac. emp.
8 & † ideo ponite regulam quod promiſsio facti alieni non valet nec tenet. Fallit in prætorijs ſtipulationibus. Secundo fallit, vbi factum inſurgit ex natura contractus. Tertio fallit in perſona hæredum promiſſoris, qui dicuntur eadem perſona cum defuncto. facit l. ſtipulatio iſta, habere licere. in prin. ff. de verbo. obli. & in authen.
i de nuptijs, ... a mor. præſt. in prin.i Sed pone quod ego vẽdidi tibi domum, & promiſi defendere de iure & de fa-
9 cto, † an tenebor illam defendere manu armata? Dixit Barto. quod illa verba, de iure & de facto, poſſunt intelligi tripliciter. Vno modo de iure & de facto, hoc eſt, ſiue iudex in cauſa euictionis condemnauerit æquæ vel iniquæ, & ſic de iure & de facto & ca. prioſe. l. ſi per imprudentiam. ff. de euict. Secundo modo poſſunt intelligi de iure & de facto: de iure quia præſtabo tibi iura mea: de facto, quia defendam te armata manu, iuxta

l.vt vim.ff.de iuſt.& iure. Tertio poteſt intelligi de iu-
re,quia præſentabo tibi iura,& inſtrumenta mea:de fa
cto,quia ſolicitabo cauſam, ſequar aduocatos & pro-
curatores.l.ſi parentes. C. de euict. & ſecundum hunc
modum intelligenda eſt illa promiſsio, non autem ſe-
cundum alios duos modos.l.fin.C.de actio.emp. quia
debet illa promiſsio ita interpretari ne iniquitatem con
tineat.argu.in l.in his.de condi. & demon. Pro qua fa-
cit quoddam dictum Ang.qui dixit,quod ſi intuliſti mi
hi grauem iniuriam,& ego coram teſtibus dixero,ego
illum vlciſcar,ego vendicabo:licet poſtea aut mortuus
aut vulneratus reperiatur,ego non debeo poni ad tor-
turam per illa verba, etſi eſſem homo conſuetus talia
facere.Ratio,quia illa verba,ego vendicabo,ego vlciſ-
car,poſſunt intelligi dupliciter. Vno modo armata ma
nu,alio modo de iure,hoc eſt,vlciſcar in iudicio:& ſecū
dum hunc modum in dubio illa verba intelliguntur
glo.eſt ordi.& ibi etiam Ang.in l.i.C. de his quibus vt
indig. Gloſſ.ſuper verbo,Seio.in fin. Ex hac glo tria
10 not.Primum,quod † facultas ſoluendi adiecto nō tran
ſit ad eius hæredem: eſt enim induſtria & fiducia ele-
cta in adiecto,argu.in l.diem proferre.§.i.de arb.Secun
11 do colligitur,† facultatem ſoluendi adiecto tolli muta-
tione ſtatus,& mutatione morum:quod verum eſt, ſi
mutatio fiat in deterius, ſecus ſi fieret in meliorem ſta-
tum.l.eum qui.§.qui filio.de verbo.obliga. Ex quo di-
xit Bar.quod ſi ego conſtituero Caium procuratorem
ad exigēdum a debitoribus meis, qui Caius poſtea vir
improbatæ vitæ effectus fuerit, tu debitor ſi ei ſolueris
non liberaris,quia mutauit ſtatum in deterius. Tu quo
que debes cogitare,me tacite reuocaſſe mandatum,vel
reuocaturum fore ſi ſcirem mutatum.d.l.cum quis. &
12 l.cum Cornelius.ff.de ſol. Tertio † not.quod lite con-
teſtata tollatur facultas data ſoluendi adiecto: quia ex
præuentione acquiſitum eſt ius ſtipulatori:de quo in d.
l.ſi quis ſtipulatus fuerit decē in melle. de ſolutionibus.
k Glo.ſuper verbo,nihil[k]. ibi,§.ſi quis inſulam. Ideo
valet ſtipulatio his caſibus alteri facta, quia ſtipulato-
ris intererat re pupi. ſal. fore creditori vel procuratori
ſuo ſolui. Ex quibus colligitur, quod ſtipulatio alteri fa-
cta valet & tenet, quando ſtipulatoris intereſt illam
executioni demandari. In ea.glo.ibi,cauſæ.in fi. Hoc
operatur æquitas prætoria, quæ abundat in prætoriis
13 ſtipulationibus. † Prætor enim ſolam æquitatem, non
veram ſubtilitatem inſpexit. l. quod ſi Epheſi. ff. de eo
qđ cert.loc. Ex quibus colligitur, quod in prætoriis ſti-
pulationibus valet ſtipulatio alteri facta. In ea. glo.
ibi,ſi procurator præſentis.hoc operatur præſentia do-
mini. Ex quo colligitur, procuratorem poſſe ſtipulari
domino præſenti,& acquiritur domino actio ſine ceſ-
ſione. In ea.glo.ibi,l. ij. hoc operatur neceſsitas offi-
cij.Ex quo colligitur valere ſtipulationem alteri factā,
quādo quis obligatur ita ſtipulari ex neceſsitate officij,
vt eſt in curatore furioſi,& ſimilibus. In eadem glo.
ibi,§.ex his.hoc operatur authoritas officij ipſius iudi-
cis vel Notarij. In glo.ibi,l.quoties.hoc operatur do
minium rei quod eſt in perſona illius cui ſtipulatur. Ex
quo colligitur,ſtipulationem alteri factam ſuper re ſua,
14 valere & tenere. In eadem glo.in fin. † Stat igitur re
gula, quod nemo alteri ſtipulari poteſt. Fallit quando
ſtipulatoris intereſt.Fallit in procuratore ſtipulante do
mino præſente.Fallit in prætoriis ſtipulationibus.Fallit
vbi quis neceſsitate officij ſtipulatur. Fallit in iudice &
Notario,propter officij authoritatem.Fallit quando ſti
pulatur ſuper re tertij,ipſi tertio. Fallit quando ſtipula-
l tur perſonæ ſibi ſubiectæ[l]. Dixit tamen Barto. quod
15 † verba ſtipulationis poſſunt cōcipi multipliciter. Vno
modo, quod verba obligationis & verba executiua
referantur ad perſonam ſtipulatoris,puta,promittis mi
hi quod dabis mihi mille? & res eſt clara quod ſtipula-
tio valet & tenet. Secundo modo concipi poteſt, quod
verba obligationis & verba executiua referantur ad
perſonam tertij,puta,promittis Titio quod dabis ſibi
mille? & tunc iſta ſtipulatio eſt nulla funditus,etiam in
caſibus allegatis in glo.præterquam in vno,ſcilicet quā
do quis ſtipulatur ex neceſsitate officij,vt in actore mu
nicipum,& curatore furioſi.l.eum qui.§.ſi actori.ff. de
m conſti.pecu.glo.eſt in l.ſtipulatio iſta.§. ſi ſtipuler[m]. ff.
de verbo.obliga.& eſt communis ſententia,licet aliqui
contra tenuerint.Item poteſt concipi quod verba obli
gationis proferantur in perſonam tertij,puta,promittis
quod dabis mille Titio? & tunc valet in caſibus in gl.
allegatis,quia ſubauditur verbum,mihi.l.ſtipulatio iſta
§.ſicut.verſi.cæterum.de verbo.obliga.Poteſt & con-
cipi quod verba obligationis conferantur in perſonam
ſtipulatoris, verba vero executiua in perſonam tertij,
puta,promittis mihi quod trades Titio fundum? tunc
valet in caſibus alleg.in glo.de quo per Angel. plene in
n l.quod ſi procurator.ff.de procu.[n] Gloſſ.ſuper ver-
bo,ſi quis.in fin. Non obſtat l.parui.quia aut loquimur
in indiuiduis, & tunc vtile per inutile vitiatur: aut lo-
quimur in diuiduis, & tunc vtile per inutile non vitia-
tur.l.i.§.eſt autem.& §.Trebatius.ff. de aqua quot. &
æſti. Sed dices tu,nonne in l. parui. perſonæ erant diui-
16 duæ? Solu. Dicite quod † indiuiduum ſumitur multi-
pliciter. Vno modo natura,vt ſeruitutes.l.ij. §. i. ff. de
ver.obl. Secundo ſumitur indiuiduum acceſsione,quia
ſublato principali tollitur acceſſorium.l.ij.ff.de pecu.le-
ga. Tertio ſumitur diſpoſitione legati. l. cum quæritur.
ff.de admini. tuto. Quarto ſumitur indiuiduum forma.
l.græcè.§.illud.ff.de fideiuſſ.& videbitis infra de fideiuſ
ſo.Quinto ſumitur indiuiduum diſpoſitione & volun-
tate hominum contrahentium:ita loquitur l.parui. §. i.
Mens enim contrahentis erat, quod vnus arbitrorum
non poſſet ſine alio arbitrari.

ADDITIONES.

a Vel etiam eſt ratio, quia ſtipulationes ſunt inuentæ vt
vnuſquiſque ſtipuletur quod ſua intereſt, vt l. ſtipulatio
iſta.§.alteri.ff.eodem.Fallit in caſibus vt hic not. in glo. &
illa ratio quæ aſsignatur hic, reprobatur in l. ſtipulatio
iſta.in prin ff.eod.

b Adde tamen,quòd quādo aliquis promittit aliquid aliū
facturum,intelligitur promittere ſe curaturum quod face-
ret.l.qui autem.§.ſed etſi.ff.de conſti.pecu. & eſt tex. in l.
quoties quis.ff.de verbo.oblig.

c Hoc verum,niſi talis adiectus mutauerit ſtatum,vel fue
rit lis conteſtata a ſtipulante: non tamen adiectus poteſt
agere,vt hic in glo. quod not.quis factori vel procuratori
qui prius erat bonæ opinionis & famæ, non poteſt ſolui ſi
mutauerit ſtatum, & efficitur ribaldus & luſor, ſecundum
Bar.in l.eum quis.ff.de ſolu.vide infra in gl. in verb.Seio.

d Not. in verſi.quod ſi quis.q; dictio.Et poſita inter per-
ſonas,inducit diuiſionem,vide tex.& Bar.in l. iii. §.ſi quis.
ff.de eo quod certo loco eius q; perſonis attribuitur, adeo
quòd licet non teneat ſtipulatio vnius ex parte, valet ta-
men ex parte alterius, & ſit vtile non vitiatur per inutile,
de quo infra in glo.

e In contractibus non habet locum ius accreſcendi. Et ſic
habes ex iſto §. qualiter vtile per inutile non vitiatur: &
eſt verum in ſeparabilibus,vt hic,de quo vide Bar.in l. græ
cè.§.illud.ff.de fideiuſſ.

f Et circa hunc text.qui vult patrem & filium cenſeri vnā
& eandem perſonam,alias dubitaui:quis ſecundum hoc ſe
queretur, q; filius eſſet aſtrictus obligationibus patris, &
econtra,ſicut vidimus,quòd hæres ideo eſt aſtrictus obli-
gationibus defuncti,quia fingitur eadem perſona cum de-
functo.in auth.de iureiur.a mo.præſt.in prin. & tamē iſtud
eſt falſum,per titulum. C.ne fil.pro patr. Credo,licet iſtud
in Spe.ſcriptum non meminerim me legiſſe, quòd de rigo-
re iuris pater teneatur ad obligatione filii, & econtra per
rationem ſupra ſcriptam,ſed quod iſtud ex æquitate ſit im
mutatum,per illum titu.C. ne filius pro patre. Et ideo cū

myſterio

myſterio Imperator poſuit titu. C. vt actiones ab hæred. & contra hæred. in quo hæres tenetur ad obligationes defuncti, & poſtea titu. C. ne vxo. pro mari. & titulum C. ne filius pro patre, quia videbatur ꝙ propter coniunctionem ipſi etiam tenerentur ad aliorum obligationes, quod non eſt. & ita dicit glo. in rubr. C. ne vxor pro mari. & vide Bald. in rub. C. ne fil. pro patr. Et ſi diceres, quare ergo ſicut eximitur filius ab obligationibus patris ex æquitate tituli ſupra ſcripti, ita ex æquitate non eximitur hæres ab obligationibus defuncti? Reſpondeo, ꝙ eadem æquitas non eſt in hærede quæ eſt in filio: nam hæres non repreſentat defunctũ niſi ex facto ſuo, ſcilicet adeundo & volendo eſſe hæres: ſed filius inuitus & abſque facto ſuo repreſentat perſonam patris, & idem contra, nimirum ſi fuit æquum diſponere, id quod diſponitur in tit. C. ne filius pro patre in filio, quod non fuiſſet æquum diſponere in hærede. Et credo quod iſta ſit mera veritas.

g Diuide hanc glo. in quatuor partes principales. In prima ponit rationem ad hunc tex. In ſecunda, vnam fallentiam generalem. In tertia ponit quinque fallentias ſpeciales. In quarta & vltima opponit & ſoluit. Secunda ibi, niſi pœna promittatur. Tertia ibi, niſi in caſibus quinque. quarta & vltima ibi, nonne quis.

h Adde huic glo. dum in ea exemplificatur de ſtipulatione habere licere, & dic, quòd iſta ſtipulatio, habere licere, eſt illa qua vtuntur communiter Notarii in inſtrumentis, dum dicunt, Et promiſit ab omni homine & vniuerſitate defendere &c. quòd liceat ſibi rem habere licere, & ea vti. In qua ſtipulatione venit etiam promiſsio cattaneorum moleſtantium: quod intellige verum, quando interponitur ſuper contractu de cuius natura venit euictio, vt notat gl. in l. inter ſtipulantem. in prin. de verb. obliga. alias hæc ſtipulatio de ſui natura comprehendit ſolum factum promittentia, & eorum quos promittens prohibere poteſt. l. ſtipulatio iſta. ff. eod.

i Et ſic illa regula, quòd quis alteri ſtipulari non poſſit, fallit in eo qui iuri alterius ſubiectus eſt ratione dominii, obedientiæ vel vſusfructus: ſecus ſi alio iure. Vnde vaſallus domino non ſtipuletur, nec ciuitati eius, ſecundum Angel. in l. ſtipulatio iſta. §. alteri. de verborum obligat. Fallit in aliis.

k Diuide hanc glo. in quatuor partes principales. In prima ponit rationem ad hunc tex. In ſecunda ponit quindecim fallentias. In tertia, ex his fallentiis infert vnum. In quarta & vltima, circa dictas fallentias refert opin. Mart. quam reprobat. Secunda ibi, fallit tamen in caſibus. Tertia ibi, his enim caſibus. Quarta & vltima ibi, ſed Mart. dicebat rurſus. Secunda principalis poteſt ſubdiuidi in quindecim particulas, prout quindecim ſunt fallentiæ. Partes de ſe patent.

l An quis alteri poſſit ſtipulari vel ne. Et circa vltimam fallentiam huius gloſſ. quando pater ſtipulatur filio poſt morẽ, intellige quãdo pater ſtipulatur filio vt filio ſecus ſi ſtipuletur filio vt extraneo. l. ſi tibi decem millia. §. ſi pactus. & ibi vide Bar. in l. & hæredi. §. Iulia. ff. de pactis.

m In l. ſtipulatio iſta. §. ſi ſtipuler. ff. de ver. obli. vbi tractat hanc materiam. & in l. i. & ibi ponunt Doct. C. per quas perſo. nobis acquir. & Bal. in l. illud. C. de ſacroſan. ecc. & Ang. in §. alteri. vbi ponitur, quando verba executiua & obligatiua conferuntur in perſonam tertii & ſtipulatoris, non intereſt an de iure Can. valet vel de iure ciuili.

n Quando quis poſſit ſoluere adiecto in ſtipulatione, & ſoluendo liberetur, vide de hoc in l. vero procuratori. ff. de ſolu. Et an talis facultas tranſeat ad heredem, vide in l. cum quis. de verb. obl. in glo.

1 *Dicta in præfationibus intelliguntur tacite repetita in ſequentibus.*
2 *Diuerſitas reſponſionis approbata a ſtipulatore, validat actum ſtipulationis.*
3 *Differentia eſt vtrum in ſtipulatione diuerſitas ſit in qualitate, vel in quantitate.*
4 *Vna determinatio reſpiciens plura determinabilia, debet ea æqualiter determinare.*
5 *Bonum argumentum de tempore ad quantitatem.*
6 *Copulatiua attribuit actum ſtipulandi vnicuique rei inſolidum.*
7 *Si ſtipulatus fuero alternatiue, promittis dare Stichum aut Pamphilum? & tu reſpondeas, promitto dare Stichũ, nõ valet ſtipulatio.*
8 *Tu qui ſtipularis alternatiue maiorem aut minorem ſummam: credis pro firmo quod promiſſo promittas de minore ſumma.*

§. PRætereà inutilis. Iſte §. notabilis eſt valde, & hoc dicit. Si interrogationi reſponſio non cõgruat, a ſtipulatio vitiatur a. Not. 1. ſtipulationẽ vitiari ſi interrogationi reſponſio non cõgruat. Not. ſecundo, reſponſionem ſimpliciter factam, intelligi factam cum repetitione qualitatum appoſitarum in interrogatione. Ex quo colligitur, quod 1 † dicta in præfationibus b, intelliguntur tacite repetita b in ſequentibus. concord. l. Titia. §. idem reſpondit. ff. de verbo. obligatio. Glo. ſuper verbo, non reſpon-2 deat. ibi, l. i. §. cum adiecit. Not. quod † diuerſitas reſponſionis approbata a ſtipulatore, habet actum ſtipulationis validare. Sed contra, nonne pro forma eſt vt interrogatio reſponſionem præcedat? l. obligamur. §. verbis. ff. de actio. & obl. l. i. C. de vſur. ergo ſtipulatio nulla. Licet enim diuerſitas incontinenti ſtipulatori placuerit, non tamen eſt verum dicere interrogationẽ ita præceſſiſſe. Solu. dicit Bar. quod licet vere ea forma interrogationem non præceſſerit, tamen ex quo incontinenti diuerſitas placuit, dicitur interrogatio præceſſiſſe, & habetur actus pro valido. facit l. lecta. ver. dicebã. 3 ff. ſi cer. pet. In glo. ibi, quæ eſt contra. no. quod † diuerſitas in qualitate, vitiat in totum ſtipulationem. Si vero ſit diuerſitas in quantitate vitiat ſolum in illa parte quæ interrogationi non congruit. Et eſt ratio differentiæ: quia qualitas ita qualificat & reſpicit totam ſtipulationem, ſicut defectus formæ, ergo vitiat totam: quia qui detrahit qualitati, detrahit ſoli ſtipulationi: ſed diuerſitas in quantitate non reſpicit nec qualificat totam ſtipulationem, ſed ſolum partem. Ego alias dixi quod huiuſmodi ſtipulatio ſit in totum nulla, promittis decem? promitto quinque. Mouebat primo per iſtum tex. qui æquiparat huiuſmodi ſtipulationes, promittis decem? promitto quinque, promittis pure? promitto in diem vel ſub conditione. Sed vltima, ratione diſparitatis in 4 reſpondendo eſt in totum nulla, quia † vna determinatio reſpiciens plura determinabilia, debet ea æqualiter determinare. l. tam hoc iure. ff. de vulg. & pup. l. quam-5 uis. C. de impub. & aliis ſubſti. Præterea nonne † bonũ eſt argumentum de tempore ad quantitatem? quia ſicut ſumma eſt pars ſtipulationis, ita & dies ſiue tempus. l. i. §. i. ff. de eden. l. vinum. ff. ſi cer. pet. l. miles. ff. de re mili. Si ergo diuerſitas in tempore annullat in totum ſtipulationem, ergo & diuerſitas in quantitate. Præterea nonne fideiuſsio contrahitur per ſtipulationem? l. blanditus. C. de fideiuſſoribus. & tamen ea in totum vitiatur ſi diſparitas fuerit in augmentatione quantitatis. l. græce. §. illud. de fideiuſſoribus. ergo ſic in propoſito. Ad l. i. §. ſi ſtipulanti, reſpõdebam, quod ille §. debet intelligi quando diuerſitas illico placuerit ſtipulatori. Suadebam hac ratione: Nam cum inter illum §. & §. ſi quis ſimpliciter. ſit appoſita in medio regula verſiculi, cum adiicitur. debet referri tam ad ſequentia quam ad præcedentia. c. ſi. requiris. extra de appel. l. iij. §. ſi ſuus inter media. ff. de lib. & poſth. Cogitabitis. In eadem glo. in fin. Ex hac glo. tria colliguntur. Primum, quod ſi quis interrogauerit copulatiue, an promittas ſibi Stichum & Pamphilum dare, ſi reſpondeas, promitto dare Stichũ, valet ſtipulatio in Sticho: ratio, quia tot ſunt ſtipulatio-6 nes quot ſunt res: iſta enim † copulatiua Et, attribuit actum ſtipulandi vnicuique rei inſolidum. l. reos. §. cum in tabulis. ff. de duobus reis. l. ſcire debemus. ff. de verb. oblig. Cum ergo tot ſint ſtipulationes quot res ſimul copulatæ, vna vitiata alia non vitiatur. l. i. §. pen. de verbo. obl. Et idem eſſet ſi ſtipulator ita interrogaſſet, pro-

mittis dare Stichum Pamphilumᵉ quia licet non fuerit appoſita copula Et, ſignatur tamen punctus, qui loco habetur copulæ: quia duo ſubſtantiua iungi non poſſunt ſine copula. iſta eſt glo. in l. pretia rerum. ff. ad leg. Falc. l. cum duobus. §. damna. pro ſocio. in l. i. §. due cau
7 ſe. ff. de Carb. edic. Secundo colligitur, q † ſi aliquis interrogauerit alternatiuæ, promittis dare Stichum aut Pamphilumᵉ & tu reſpondeas, promitto dare Stichũ, ſtipulatio eſt pœnitus nulla: ratio, quia licet in interrogatione fuerint plures ſpecies, tamen quia non fuerunt aliquo modo copulatæ, ſed diiunctæ poſitæ, vna eſt ſtipulatio. l. ſi duo. ff. de verb. obli. vnde vitiata & corrupta in parte, vitiatur in totum. Tertio colligitur, quod ſi quis ſtipuletur alternatiuæ ſummam maiorem & minorem, puta, promittis dare decem ᵉ valet ſtipulatio in
8 decem: quia veriſimile eſt q † tu qui ſtipularis credas pro firmo quod ille promittet minorem ſummam, & in illa cadet conſenſus vniformiter vtriuſque. Iſta eſt ratio Iuriſconſul. in l. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulante me. ff. de verbo. oblig. Sed tu dices quod non eſt bona, quia idem eſſet in alternatiua ſpecierum: ſi enim dixero, promittis Stichum aut Pamphilum, nonne credibile eſt quod tu promittes viliorem ᵉ & tamen ſi promiſeris vnum tantum, ſtipulatio eſt nulla, vt ſupra dixi. Sol. Non eſt eadem ratio in ſpeciebus, quæ in ſummis ſiue in quantitatibus: quia in ſpeciebus cadit affectio, & forsan illa ſpecies quæ eſſet apud me vilior, erit apud te longe pretioſior. l. plane. §. pen. de leg. i. vnde poſſum probabiliter dubitare, quem habeas chariorẽ, quem vero meliorem. At in ſummis ſiue in quantitatibus nulla cadit affectio: niſi forsan induceretur affectio ex adiectione perſonæ vel loci, puta, promittis mihi dare decem quę debet Titius, aut quindecim quæ debet Caius vel, promittis dare decem Romæ, aut quindecim Ianueᵉ tunc aliud eſſet l. is cui. de nouat. vbi lex ſingularis.

ADDITIONES.

a Adde, item vitiatur ratione ſubiectionis & poteſtatis, itẽ ratione morbi. h. d. vſque ad §. pupillus.

b An dicta in præfationibus, intelligantur repetita in ſequentibus, vide in l. eum qui certarum. in prin. ff. de verb. obli. Et idem dicunt Doc. in teſte, qui ſimpliciter reſpondendo cap. ſuper quo, fuit interrogatus, dicit contenta in eo fore vera prout vidit, videtur confiteri cum omnibus circũſtantiis quæ poſſunt per viſum comprehendi. ar. huius tex. & hoc vult Ang. & Bar. in l. i. §. ſi quis ſimpliciter. ff. de ver. obli. vbi etiam ponunt de ſtatuto quo cauetur, q quis teneatur ſimpliciter reſpondere poſitionibus vel capitulis, qualiter dicatur hoc fieri, & vide ſuper hoc Bal. in l. iubemus. C. de appel. & in l. i. de confeſsis, & in l. ſi quidem. de excep.

1 *Dominus a ſeruo nec pater a filio, nec econtrario, ſtipulari põt.*
2 *Mutus neque ſtipulari neque promittere poteſt.*
3 *Surdus omnino neque ſtipulari neque promittere poteſt.*
4 *Ille qui ſtipulatur, dicitur negotium gerere.*
5 *Pupillus proximus infantiæ poteſt ſtipulari.*
6 *Filiusfamilias non obligatur pro pecunia ſibi mutuata.*
7 *Macedonianum ceſſat in mutuo facto filio cauſa ſtudiorum.*
8 *Filiusfamilias non obligatur voto reali ſecus de voto perſonali.*
9 *An infans ſtipulari poſſit.*
10 *An filius poſſit obligari cum authoritate patris.*
11 *Legum correctio eſt euitanda.*

§. Item inutilis. ᵃ Patria vel dominica
a poteſtas ſtipulationem
1 vitiat. h. d. Not. † q filius a patre, dominus a ſeruo ſtipulari non poteſt, nec econtra. Et eſt ratio, quia fruſtratorie ſtipularetur dominus vel pater quod ſuum eſt. §. ſic itaque. infra de actio. Item, quia ſi filius ſtipularetur vel ſeruus, ſtatim acquireretur patri vel domino. l. placet. de acquir. hær. vnde remanet inutilis contractus, contra l. dominus. ff. de condi. inde. Not. in ver. ſed ſeruus differentiam inter filiumfami. & ſeruũ, quia filiusfamilias ex-
b traneo obligari poteſt, ſeruus vero nequaquam.ᵇ No.
2 in ver. mutum. † mutum non poſſe ſtipulari neque promittere, & hoc ex defectu habilitatis organi: debet. n. in ſtipulatione conficienda interuenire loquela nõ au-
3 tem ſigna. l. i. ff. de verb. obli. Not. † ſurdum omnino non poſſe ſtipulari neque promittere, et hoc ex defectu auditus, qui debet interuenire in ſtipulatione conficienda, vt d. l. i. Si autem audiret, ſed cum difficultate, tunc poſſet ſtipulari, quia non appellatur ſurdus, ſed ſurdaſter. not. glo. in l. fin. ff. de legit. tut. Not. in §. furioſus, furioſum non poſſe ſtipulari, nec agere aliquod nego-
4 tium. Ex quo colligitur, quod † ille qui ſtipulatur dicitur negotium gerere, quia ſtipulari eſt aliquid facti. l. conſilio. ff. de cura. furio. No. in §. pupillus. pupillum poſ-
5 ſe ſtipulari. Item not. q † licet proximus infantiæ nõ multum diſtet a furioſo, nihilominus iure ſpeciali receptum eſt vt ſtipulari poſsit. concordat. l. i. §. penul. ff. de actio. & obli. de quo dicam per glo. Finaliter not. q licet impubes poſsit obligari cum authoritate tutoris, non tamen poteſt obligari cum authoritate patris in
c cuius eſt poteſtate. Ratio dicitur in gloſſ. Gloſſ. i. ᶜ
d Glo. ſuper verbo, obligari.ᵈ ibi, excipe. Hæc exceptio
6 venit a primo dicto glo. In glo. ibi, l. i. no. † filiumfamil. non obligari pro pecunia ſibi mutuata: & eſt ſpeciale hoc caſu, quia contractus iſte multum frequentabatur, & filii qui viuo patre ſoluere non poterant, inſidiabantur vitæ parentum: vnde ſtatutum eſt in odium creditoris, ne mutuando, effectualiter poſsint filiiſfam. conuenire. l. i. ff. ad Maced. Et idem eſſet in quacunque re ſibi mutuata colore perpetrato vt vendatur, & pecunia per filii recuperetur. l. ſed Iulianus. §. mutui. ff. eo.
7 tit. Hoc tamen † beneficium Macedoniani ceſſat in mutuo facto filiofami. in cauſa ſtudiorũ. d. l. ſed Iulianus. §. quod dicitur. & l. Macedoniani. ff. & C. eod. tit. In
8 ead. glo. in fi. no. † filiumfamil. non obligari voto rea-
e li:ᵉ ſecus de voto perſonali. l. deo nobis. C. de epiſco. &
f cleri. Rationem dicite vt in d. §. voto. l. ſi rem.ᶠ Glo.
g in verbo, proximus.ᵍ Glo. ſuper verbo, multum. in
9 fi. Si quæratur, † an infans ſtipulari poſsit: Aut loqui-
h tur in infante naturaliter et ciuiliter:ʰ naturaliter, quia fari nõ poteſt: ciuiliter, quia eſt minor ſeptennio, & hic nullo modo ſtipulari poteſt. l. i. §. i. de verb. obli. Aut loquimur de infante ciuiliter, ſed non naturaliter, quia minor ſeptennio, ſed loqui poteſt, tunc etiam ſtipulari non põt niſi ſtipulatur rẽ pup. ſaluã for. l. ſeruũ. ff. rẽ pup. ſal. for. Aut eſt proximus infantiæ. i. ſeptennio, ſiue maior ſeptẽnio, & hic habet aliquem intellectum, & tunc poteſt ſtipulari, vt hic in verſi. ſed quod diximus. Glo.
10 ſuper verbo, patre. in fi. Sed contra glo. oppo. & † videtur quod filius obligari poſsit cum authoritate patris: nam poteſt cum authoritate patris hæreditatem adire. l. ſi infanti. C. de iur. deli. Sol. dixerũt aliqui, quod filius poteſt obligari cum authoritate patris, cum pater ſit legitimus adminiſtrator. l. fi. C. de bo. quę lib. qđ nõ placuit cõiter Doct. quia legũ correctio eſt euitanda. l.
i vnica. C. de inoffi. don. vndeⁱ Ang. diſtinguit tres caſus. Aliqñ loquimur de mera acquiſitione, & tũc pupillus acquirere põt & ſine patre, & ſine tutore, vt hoc. §. in prin. Aut tractamus de mera obligatione, & tunc cum authoritate tutoris obligari põt, cũ authoritate patris nequaquã. Ratio ponitur hic in gl. & in l. fi. in prin. ff. de ver. obl. Aut loquimur de actu mixto, puta adeũde hæreditatis, in quo verſatur cõmodũ & incommodũ, et tũc talẽ actũ põt filiũfam. gerere authore pr̃e, q̃a cõſideratur principalis intẽtus adeũdi hæreditatẽ, qui tẽdit ad acquirendũ, & ita no. per glo. in l. ſi filiusfamilias.

ADDI-

ADDITIONES.

a Adde tu, quod pupillus maior infante, etiam ſine authoritate tutoris ſibi acquirere & ſtipulari poteſt, ſed ſine tutoris authoritate obligari non poteſt. Item conſenſus & authoritas patris non ſufficit vt filiusfami. ſe poſsit obligare h.d. vſque ad. §. ſi impoſsibilis.

b Adde, quod filiusfamilias non obligatur alteri præterquam in Macedoniano & voto reali: nam vouendo ſe daturum aliquam rem reipublicæ, vel Deo, vel ſanctis, non obligatur etiam naturaliter ſine conſenſu patris, vt hic in glo. nec poteſt hoc caſu conueniri ab epiſcopo vt implcat votum, licet alias epiſcopus cogat relicta ſoluere. l. nulli. C. de epiſcop. & cler. Et ſi dicas, quomodo obligatur filiusfa. ciuiliter & naturaliter homini mortali? Reſpondet glo. in l. ſi quis rem. §. voto. ff. de pollicit. quod mitius agitur cum Deo quam cum homine. arg. l. Celſ. de arbi. & vide infra in glo. In voto autem perſonali poteſt, puta vouere de intrando religionem, vt hic in glo. & l. fi. §. 1. C. de epiſ. & cleri. & hoc etiam ſine conſenſu patris.

c Circa glo. primam, quæ vult ciuilem obligationem non cadere inter patrem & filium, niſi in caſtrenſibus vel quaſi: adde tu multum notabiliter, quod hodie etiam in aduentitiis cadit ciuilis obligatio inter patrem & filium. tex. eſt, & ibi not. Bar. in l. iubemus. §. fi. C. ad Treb. Et in iſta gl. dũ habes, quod licet ciuilis obligatio non cadat inter patrem & filium tamen naturalis fit. Quę ſit ratio diuerſitatis ponit late Bar. in d. l. frater a fratre.

d Et dum glo. iſta dicit in prin. & poſtea, niſi in ſex caſibus: & ſic vult quod filius emancipatus regulariter teneatur niſi in ſex caſibus, dubito, & ſemper dubitaui: qa inter illos ſex caſus in quibus filius non tenetur in ſolidum, iſte eſt vnus quando filius eſt emancipatus. Cogita, & vide glo. in d. l. ii. ff. quod cum eo.

e Et ſi dicis, ſi filiusfa. poteſt obligare perſonam, quæ eſt cunctis rebus pretioſior. l. iuſtiſsime. ff. de edi. edic. quanto magis res. Potes dicere, quod non poteſt obligare res, quia non ſunt ſuæ: ſed perſonam ſic, quia eſt libera, non autem ſerua. Hinc eſt quod res caſtrenſes & quaſi poſſunt obligare, ſecundum Io. Fab. hic allegantem Inno. ita tenere in c. ſcripturæ. extra de voto. Et ſi dicis, nemo eſt dominus mẽbrorum ſuorum. l. liber homo. in prin. ff. ad l. Aqui. cogita, & pone exemplum in voto perſonali, puta vouendo quod vult intrare religionem, quod poteſt facere etiam ſine conſenſu patris: quod intellige, ſi eſt pubes, vel ſaltem doli capax, quia tunc poſſunt ſe obligare diabolo. extra de delict. pue. c. pueris. multo magis Deo.

f Et ibi glo. aſsignat rationem, quia mitius agitur cũ Deo quam cum hominibus. Iſta ratio nõ eſt bona, quia per hoc ſequeretur, quod obligaretur reip. quod eſt falſum, vt hic dicit gl. concor. l. ſi pupillus. §. ſi ſub conditione. ff. de noua.

g Ad glo. proximam, vide ſimilem gloſſ. in l. pupillus. ff. de reg. iur. & Bar. in l. i. ff. de nouat. & ibi ponit quare iſta diminutio tẽporis ita fuit facta. & Io. Fab. hic reſcitentẽ opi.

h An infans ſtipulari poſsit, vide in l. i. per Bar. ff. de noua. Et aduerte, quia non puto hanc glo. bene dicere, dum vult in prin. quod infans tranſmittat hæreditatem non aditam, furioſus non. Nam non eſt differentia inter eos: quia ſi infans habeat patrem, tranſmittit: ſi habet tutorem non trãſmittit. Et rationem ponit ibi glo. quæ colligitur ex glo. hic in verb. patre, quia hæredes infantis poſſunt habere regreſſum contra tutorem, & non contra patrem. Ita dicit gl. ibi, ſcilicet in d. l. ſi infanti. in prin. §. i. Idem eſt etiam in furioſo: quia ſi furioſus habeat patrem, tranſmittit: ſecus ſi habeat curatorem. d. l. fi. §. i. & §. ſi autem. C. de cur. fur. ita quod non eſt differentia quantum ad tranſmiſsionem inter infantem & furioſum, contra glo. iſtam ad quam Doctor. non aduertunt.

i Addo in quantum. ſupra dicitur, vnde Ang. diſtinguit. vide Imo. & Bar. in l. fi. §. i. ff. de ver. obli. & ibi aſsignant rationes diuerſitatum.

1 ☞ *Conditio impoſſibilis adiecta ſtipulationi, & cuicunque contractui vitiat contractum.*

2 *Conditio impoſſibilis non vitiat ultimam voluntatem.*

3 *Vnum mandatum utile non uitiatur per inutile.*

4 *Si pauper qui nihil habet promittat dare mille, ualet tamen ſtipulatio, & impoſſibilis eſt executio.*

§. SI impoſsibilis. Conditio impoſsibilis affirmatiue concepta
ſi ſtipulationi adijciatur, illam vitiat: ſecus
a ſi fuerit negatiuæ concepta. h. d. [a] Not. 1.
1 † conditionem impoſsibilem ſtipulationi
b adiectam, illam vitiare.[b] Et idem eſt ſi cuicunque contractui adijciatur. l. non ſolum. ff. de actio. & oblig. Ratio, quia talis adiectio impoſsibilitatis [2] remouet mentem diſponentis ab actu: quia ille qui adijcit conditionẽ impoſsibilem, non videtur habere animum obligandi, nec alteri ſtipulandi, vnde contractus tanquam euacuatus voluntate & conſenſu partium eſt nullus. d. l. non ſolum. & l. cum hæres. de ſtat. lib. Secundo not. illam appellari conditionem impoſsibilem, cui eſt impedimẽto natura ne impleatur: ſecus ſi impedimentũ aliter quã a natura inferretur. l. continuus. §. illud. & §. ſi ab eo. ff. de verbo. oblig. No. finaliter, conditionem impoſsibilem negatiue conceptam non vitiare ſtipulationem, quia non ſuſpendit, imo purificat: hæc enim conditio, ſi cœlum digito non tetigeris, appellatur neceſſaria, quia eius contraria eſt impoſsibilis: vnde cum ſit neceſſaria, dicitur ſtatim purificata. Glo. ſuper verbo, ſi impoſsi
a bilis. In fi. colligitur, quod † licet hæc ſit impoſsibilis, adiecta tamen vltimę voluntati non vitiat, & hoc fauore vltimarum uoluntatum vt celerem executionem conſequantur regula iuris, In teſtamentis, ff. de reg. iur. Nec eſt veriſimile quem in vltima voluntate iocari, & facere actum inutilem. l. iij. ff. de teſta. milit. Sed contra oppo. & videtur quod impoſsibilitas vitiet vltimam voluntatem, vnde oppo. de l. i. C. de his quæ pe. no. de l. ſi quis inquilinos. §. fi. de leg. i. de. §. ſupra. de leg. i. Solu. ibi impoſsibilitas apponitur materialiter, hic autem conditionaliter: vnde vitium materiæ magis percutit actum, quam vitium conditionis quod venit ab extra. Sed iterum oppo. & imo videtur quod impoſsibilitas etiam non conditionaliter adiecta, non vitiet vltimam voluntatem: vnde oppo. de l. ſi quis mihi & tibi. §. ſi quis ſeruos, de lega. i. Solu. Illa impoſsibilitas licet non eſſet adiecta legato conditionaliter, tamen erat adiecta ſub-
3 ſtantiæ legati, ſcilicet executioni legati: vnde † cum duo
ſint mandata teſtatoris, vnum mandatum vtile non vitiatur per inutile. c. cum dilecti. extra de dolo & contu. l. Celſus. ff. de arbit. Sed iterum oppo. & videtur quod
4 impoſsibilitas non vitiet contractum, vnde † ſi pauper
promitteret dare mille, qui nihil habet, valet ſtipulatio & tamen impoſsibilis eſt executio. l. continuus. §. illud. & §. ſi ab eo. ff. de verb. obli. Sol. Illa non eſt impoſsibilitas, quia non eſt impedimentum a natura: ſed eſt diffi-
c cultas, quia eſt impedimentum paupertatis. [c] Sed iterũ
oppo. & videtur quod impoſsibilitas nõ vitiat contractum, vnde oppo. de l. inſulam. §. i. ff. loca. Solu. Ibi impoſsibilitas verſabatur circa executionem, non autem circa ſubſtantiam contractus, ideo contractum non vitiat. Sed contra opp. & videtur ꝙ impoſsibilitas circa executionem vitiet contractum: unde opp. de. §. loca. ſupra de verb. oblig. de l. fi. §. ſi inter. ff. eo. Sol. ibi loquitur in contractibus ſtricti iuris, in quibus etiam impoſ-
d ſibilitas adiecta executioni vitiat contractum. [d] Gl. ſuper verbo, natura, in fi. Si quæratur, an perplexitas habeat actũ vitiare: dicitur aut talis perplexitas poteſt aliquo modo diſſolui, & tunc actus non vitiatur. l. ſi Titius. de verb. oblig. aut non poteſt diſſolui, & tunc vitiat actum. l. Titius. de condi. inſti.

ADDITIONES.

a Quæ pro pura hr: ſecus ſi magis fuerit neceſſaria quã impoſsibilis, ideo nõ ſuſpendit, & cũ ea protinus agi põt. h. d.

b Ao autem illud quod dependet expediēdum per ſolum
principem, vel Papam, vel nouam legem totius populi, di-
catur quo ad promiſſorem adeo difficile ꝙ reputetur im-
poſsibile, & ideo talis difficultas vitiat ſtipulationem ſicut
impoſsibilitas? Dic quod ſic, vt voluit Bart. in l. apud Iul.
§. fin. de leg. i. & l. continuus. §. cum quis. de verb. obli. alias
vero impoſsibilitas licet non poſsit impleri per alium, quæ
appellatur difficultas, non vitiat, vt infra in fin. huius §. &
vult glo. in l. ii. de verb. obli.

• De hac impoſsibilitate vide Bellonum ſupra de verbo.
obligat. §. loca.

c Et hoc ideo, quia licet non poſsit impleri per promitten
tes, tamen poteſt impleri per alium, ideo nō vitiat niſi ex-
primatur in ſtipulatione: vt ſi ſim Bononię, promitto, quod
hodie dabo Peruſii, vt ſupra de ver. oblig. §. loca. & l. ii. ff.
de eo quod cer. loc. An impoſsibilis conditio vitiet con-
tractum vel vltimam voluntatem, vide etiam in §. impoſsi-
bilis. ſupra de hæred. inſti.

d Adde, ꝙ licet impoſsibilitas vitiet contractum, & impe
diat actionem oriri, non tamen impedit repetitionem ſolu
ti, puta pecuniæ promiſſe militi ſi erit procurator meus qui
non poteſt eſſe. l. ſi militis. C. de condi. ob cauſ. & ibi Bart.
Item adde, ꝙ ſicut ſtipulatio impoſsibilis vitiat, ita libe
ratio conditionalis turpis, vt puta, libero te ſi me inſtituas:
nam turpia de iure dicuntur impoſsibilia, vt eſt quando
aufertur alicui libera teſtamenti factio. glo. ſing. in l. cum
donatio. ſupra de tranſact.

1 *Stipulatio facta inter abſentes non valet, nec tenet.*
2 *In dubio eſt præſumendum pro inſtrumento.*
3 *Quis ſit modus probandi negatiuam.*
4 *Teſtes idonei dicuntur qui ſunt omni exceptione maiores.*
5 *Pro ſolennitate inſtrumenti debet dies inſeri.*
6 *An actor teneatur edere reo ſua inſtrumenta, ad fundandam ſuam exceptionem.*
7 *Voci viuæ magis creditur quam mortuæ.*
8 *Quot teſtibus impugnetur inſtrumentum.*

§. ITem verborū obligatio. Stipulatio inter
abſentes concepta, eſt nulla. Et pro inſtru-
mento eſt præſumendum, niſi expreſſe cō-
a trarium fuerit probatū. [a] h. d. No. i. quod
1 † ſtipulatio facta inter abſentes, non valet nec tenet: [b]
b cum enim pro forma requiratur vt inter præſentes ſti-
pulatio concipiatur, omiſsio formæ vitiat actum. l. i. ff.
2 de verb. obli. Secundo not. ꝙ † pro inſtrumento in
dubio eſt præſumendum. l. optimam. C. de contrah. &
commit. ſtipu. l. cum precibus. C. de proba. Ideoque ſi
in inſtrumento ſcriptum reperiatur, ſtipulationem inter
præſentes fuiſſe conceptam, inſtrumento eſt ſtandum
quoad contrarium probatum fuerit. Idem ſi inſtrumen
to dicatur, Titius promiſit Caio: quia intelligitur Ca-
c io ſcilicet præſenti. [c] gl. eſt ordi. in l. i. C. de contrahen. &
d commit. ſtip. [d] Finaliter no. † modum probandi nega
3 tiuam. Si enim inſtrumentum dicat, qualiter tibi in hac
ciuitate hodie promiſi mille: quod nō promiſerim pro
bare potero, ſi inſtrumenta vel teſtes produxero, qui-
bus probauero me alio longiore loco fuiſſe. Et ſi dicas,
• negatiua per rerū naturam eſt improbabilis, [e] quia qui
negat nihil ponit, & ſuper non ente fundari non poſ-
ſunt probationes. c. bonæ fidei. extra de elect. Reſpon-
detur, quod illud eſt verum in negatiua non coarctata
loco & tempore. Dico etiam ſi non directo, per indi-
rectum tamen probare poterit, vt hic. Gl. ſuper verb.
e abſentes. [e] ibi, §. eo. & hoc dixit Bart. quod ille appella-
tur vicinus, cuius vox audiri poteſt ſi ſuper oſtio cla-
mauerit: de quo in l. ſi tertius. ff. de aqua plu. arc. Gl.
4 ſuper verb. idoneos, in fi. Colligitis ex gloſ. ꝙ † illi ap-
pellantur teſtes idonei, qui ſunt omni exceptione maio
f res: [f] hoc eſt cōtra quos nulla exceptio opponi poteſt.
pro qua eſt caſus in cap. licet cauſam. extra de proba.
g Glo. ſuper verb. tota die. [g] ibi, l. ſi qua. Not. quod in
5 † inſtrumento debet pro ſolennitate inſeri dies: quod ve
rum limitabitis in inſtrumento publico, ſecus in inſtru-
mento priuato: vnde epiſtola ſine die emanata fidem
h facit. l. cum debitor tabernam. §. idē quæſit. ff. de pig. [h]
In ead. glo. ibi, l. minus. not. ex gloſſ. ꝙ quemadmodū
reus non tenetur edere inſtrumenta actori ad fundan-
dam actionem ſuam, ita nec actor reo ad fundandam
i exceptionem. [i] Sed contra hanc gloſ. oppo. & imo vi-
6 detur ꝙ † actor teneatur edere inſtrumenta reo ad fun
• dandam exceptionem. [*] vnde oppo. de l. iuſtam. & de
l. non eſt nouum. C. de eden. Solut. dicunt aliqui, quod
ibi loquitur de rationibus in quibus continetur ratio
dati & accepti: quas ideo tenetur actor exhibere, quia
communes & rei actoris appellantur: ſecus in inſtru-
mentis quæ propria ſunt actoris. l. nimis graue. C. de te
ſti. Sed hæc ratio non eſt bona: quia licet verba illarum
legum loquantur de rationibus, ratio tamen quæ ſubijſ-
citur etiam inſtrumenta complectitur, vt ſcilicet veri
fides habeatur: ergo eſt tenenda etiam ad inſtrumen-
ta. allego caſum ſingu. in l. nomen debitoris. §. fina. de
leg iij. & ideo hic communiter gloſſ. reprobatur: quia
licet reus non teneatur edere inſtrumenta actori ad fun
dandam actionem, tamen tenetur actor edere reo ad
fundandam exceptionem. Ratio, quia ex parte rei ver-
ſatur æquitas defenſionis. l. qui æquitate. de excep. dol.
ex parte actoris verſatur rigor indignationis. iſta fuit
ratio Imperatoris in d. l. fina. C. de eden. Præterea eſt in
poteſtate actoris quando agat, vnde armatus venire
debet cum probationibus: non ſic eſt in poteſtate rei
quando conuenitatur. l. pure. in fi. de excep. dol. l. i. ff. de
eden. Et eodem modo tenetur reus edere inſtrumenta
actori ad replicationem fundādā. l. ſi martius. §. fi. ff. ad
legem falcid. quia in replicationibus actor reus dici-
tur. Et ideo non obſt. ſi dicatur, quod in iudicijs equi-
tas eſt ſeruanda, quia illud verum quando hincinde eſt
eadem ratio diſponendi, vt hic. & fa. l. fina. C. de fruc.
k & lit. expenſis. [k] In ead. gloſſ. ibi, tres. Not. ex gloſ.
quod duo teſtes probantes per indirectum contra in-
ſtrumentum, faciunt vacillare inſtrumentum, quia pro
7 bant affirmatiuam: & † etiam voci viuæ magis credi-
tur quam mortuæ. authen. ſed ſi illud. C. de teſtibus.

In ead. gloſſ. ibi, tres. Ex hac gloſſ. colligitis, quod
8 † ad impugnandum inſtrumentum cum directo con-
tradicitur, requiruntur tres teſtes. & ita dicit gloſſ.
in l. in exercendis. & in cap. cum Ioannes eremita. ex-
tra de fide inſtru. Gloſſ. in cap. tertio loco. de probat.
melius dixit vt ita diſtinguatur. Aut eſt factum de an-
tiquo, & tunc plus creditur inſtrumento quam teſti-
bus, propter fragilitatem memoriæ argumen. in l. cen-
ſus & monumenta. ff. de proba. iuncta l. peregre. ff. de
acquiren. poſſeſ. Aut eſt factum de recenti, & tunc ma-
gis credatur teſtibus et ſic voci viuæ quam mortuæ. ar-
gumen. in authen. ſed ſi aliud. C. de fide inſtru. Aliqui ta
men dixere ꝙ requiruntur quinque teſtes ad improbā-
dum inſtrumentum publicum: nam Notarius qui con
fecit inſtrumentum tanquam perſona publica, obtinet
vocem duorum. d. c. cum Ioannes. Item inſtrumētum
obtinet vocem duorum, & ſic ſunt quatuor. c. quoniā
contra falſam. extra de probatio. ergo ad illud im-
pugnandum requiruntur quinque. Sed iſti decipiun-
tur, quia enumerant bis idem: nam quod inſtrumen-
tum publicum obtineat vicem duorum teſtium, non
prouenit ex virtute chartæ aut atramenti, ſed ex virtu-
te tabellionis.

ADDITIONES.

a Item notat ex iſto §. Ang. de Aret. hic in verbo, omni-
no credēdas. qđ licet lex vel ſtatutū dicat omnino vel præ
ciſe ſtari tali ſcripturæ vel relationi, nihilominus poteſt
probari contrarium. quod facit ad ſtatuta quæ dictant ſta-
ri debere

ri debere iuramento alicuius, vt intelligantur, niſi pars velit probare contrarium, vt vult Bald. in l.i. C. de re iudi.& Iaco. de Aret.Ang.& ibi late Imo.in l.qui bona.§. qui damni.ff.de damno infec.& ſcribo late poſt Bart. in l.ſi quando.in ſi.C.vnde vi.& ibi ſcribo fortius, ꝙ etiam poſt præſtitum iuramentum poteſt probari contrarium, vt habent Canoniſtæ in glo.c.ii.in verb.affectata. de temp.ord. in vi.& Barto.in l.ſi cui.§.hiſdem.ff. de accuſ.Sed aduerte, quia per iſtum text. in verb.omnimodo. ego dubito circa vnam glo.reputatam valde notabilem in Clem.i.de foro cõpe. quam allegat Imo.in d.§. qui damni. & ſcribo in d.l.ſi quando.quę vult,quod quando lex vellet omnimodam fidem adhiberi iuramento,tunc non admittatur probatio in contrarium:iſtud videtur eſſe contra hunc tex.hic in verb. omnimodo.Niſi dicas ꝙ ideo hic ſit, quia lex vlterius procedit,diſponendo ꝙ admittatur probatio in contrarium:ſecus autem ſit ſi lex ſimpliciter loquatur.

b Et ideo nec per epiſtolam,nec per nuntium contrahitur nec etiam alii contractus qui conſenſu celebrantur ſed in epiſtola,bene poſſunt reiterari verba ſtipulationis. facit.l. ea quæ.de dona.inter vir.& vxo.

c Similiter ſtatur inſtrumento aſſerenti aliquem eſſe talē, puta tutorem &c.quia verba enunciatiua in eis probant.l. optimam . Ideo probatur ꝙ quis ſit fur, per inſtrumentum contra illum furem.

d Et ſic verba enunciatiua probant,ꝙ eſt verum inter contrahentes,vt no.in d.l optimam.& in c.cum olim.extra de cenſ.& extra de offi.deleg.c.cum in iure.glo.vlt.Melius in c.bonæ memoriæ Maguntino.& adde hic.l.fina.& ibi Bart. C.ſi certum peta.

* De probatione negatiuæ vide Bello. in repet.rubr.C.de edendo,in illa quęſt.an vxor amittat dotem propter adul. prope finem,vbi quærit an mulier poſsit probare ſe non cõmiſiſſe adulterium.

e Iſta glo.ſuper verbo,abſentes.diuiditur in quatuor partes.In prima ad declarationem tex.ponit qui dicantur abſentes.In ſecunda contra tex.oppo.& ſoluit.In tertia idem facit.In quarta eodem modo opponit contra tex.& dupliciter ſoluit.Secunda ibi,ſed contra eſt.Tertia ibi, item contra ff.de pact.Quarta & vltima ibi,item contra.ff.de ſponſal.Et ad iſtam glo.de abſente, adde tex. illum ſingularem in l.cum ſcimus.ad ſi.C.de agric.& cenſ.& ibi Bar.

f Qui dicantur teſtes idonei vel non,vide Bald.in c.i.§.ſacramenta.de conſuetu.rec.feu.& not.infra in cap.innotuit ſupra de teſtib.& eſt glo.ſing.quę hoc dicit, in cap i.de cõſang.& affi.in glo.in verb.maiores.in antiquis.Et iſta glo. facit ad illud notabile Baldi in l.qui accuſare.C.de edend. quod ſcribo poſt Bar.in l.admonendi.in prin.ff.de iureiur.

g Iſta glo.magna licet non diuidatur per Doc. tamen poteſt diuidi in ſex partes principales.In prima colligit vnũ notabile ex text. In ſecunda per modum quæſtionis tacite opponit contra text. & ſoluit.In tertia eodem modo per quęſtionem, ad quam timore unius contrarii dupliciter reſpondet.In quinta format aliam quęſtionem. In ſexta & vltima extendit iſtum text. Secunda ibi, ſed quo modo hic probabitur. Tertia ibi, item quomodo hic eſt.Quarta ibi,nunquid duo teſtes.Quinta ibi, ſed nunquid ſi aliqui teſtes.Sexta & vltima ibi,item quod dicit eo die.

h Adde quod ex inſtrumento inferuntur tres præſumptiones,ſcilicet quod ſit verum,quod ſolenne,quod verba prolata ſint vera.l.cum precibus.C.de probat.& quod no.Bal. in l.i.C.de reſt.in.vend.vide in.§.ſi. de fideiuſſor. vide Bal. in l.macer.C.de rei vendi.Ang.in l.ſed ſi quia §.ſi.ff.ſi quis caut. & Bal.in rub. de priuil.dot. Qualiter autem priuata ſcriptura probet, dic vt per Barto. in l. nuda ratio.ff.de donatio. & aliquid dicitur in glo.

i An actor cogatur edere inſtrumenta ſi requiratur a reo pro fundamento exceptionis,& ſic intentionis ipſius rei, vide etiam in l.admonendi.ff.de iureiur.

• De hac materia editionis vide Bello.in d.repet.rub.C. de edendo.per totum.

k Quid autem ſi reperiantur duo inſtrumenta contraria eodem tempore confecta,ꝙ ipſorum præualebit?Dic,ſi põt apparere de prioritate temporis,ꝙ ſit prius,illud præualet ſecundum gloſſ.in c.ſi ad ſedem.de præb. in vi. Si vero non apparet,præualet fauorabilius,vt dotis.l.i.ff.ſolu. matr.Si vtrunque eſt equale,neutrum valet,vt not.glo.in d.l.optimam.C.de contrah. ſtip.

l Tu adde notabiliter complures alios caſus.Primus eſt in teſtamentis.d.l.hac conſultiſsima. licet ſecus in codicillis vel donatione cauſa mor.d.l.ſi.C.de codic.Secundus in ſolutione facta creditori eius debiti quod erat in ſcriptis. l.teſtium.C.de teſti.Tertius eſt in confeſſione creditoris confitentis tale debitum ſibi fore ſolutum, vt d.l. Quartus eſt diuortio,in quo requiruntur ſeptem teſtes liberi rogati.l. nullum.ff.de diuor.Quintus,vbi quis vult cauiæ deponere & contractus excedit libram auri, & eſt priuata ſcriptura nam tunc requiruntur tres teſtes.in authen. de fide inſtru. §.quis igitur.in auth.& ſi contractus.C.de fide inſtru. Sextus,ſi depoſitarius compellitur ab vno ex hæredibus deponentis, quod reſtituat ſibi partem ſuam pecuniæ ſigillatæ pœnes eum depoſitæ:nam debet in præſentia iudicis vel honeſtarum perſonarum ad hoc vocatarum diſsigillare. & hos caſus vide in Specul. de teſtamen.§.i. verſicu. item quod non ſint.

1 *Olim non tenebat ſtipulatio cuius executio collata erat poſt mortem ſtipulatoris, vel promiſſoris: ſed hodie ſic.*

a *Stipulatio non valebat iure veteri, cuius executio collata fuerat in diem immediate præcedentem mortem ipſius ſtipulatoris vel promiſſoris.*

3 *In his quæ coniunctim fiunt non curatur quid ſit prius, quid vero poſterius.*

§. POſt mortem. Stipulatio poteſt concipi poſt mortem ſtipulatoris & promiſſoris, item die immediate præcedẽtẽ mortem vtriuſque,licet aliud ſtatuiſſet antiquitas. Et oratio præpoſtera non vitiat contractum,quemadmodum nec promiſsionem dotis.hoc dicit. Not.i. † iure veteri non tenuiſſe ſtipulationem,cuius executio collata eſt poſt mortem ſtipulatoris vel promiſſoris. Et potuerunt veteres ratione[a] moueri : quia huiuſmodi executio impoſsibilis videbatur,quia nec mortuo dari poterat,nec a mortuo præſtari: mors enim omnia ſoluit. §.deinceps . auth. de nupt. vidiſtis.ſupra de l.Fuſia Canina. No.huiuſmodi ſtipulationem iure iſto valere:quia licet nec mortuo neque a mortuo dari poſsit, tamen hæredi ab hærede mortui dari poteſt:vnde cum ſtipulationes poſsint incipere ab hærede & contra heredem, vt l.i.C.vt act.ab hær.ideo recte ſtatutum eſt, huiuſmodi ſtipulationem b valere & tenere.[b] Not. etiam, † ſtipulationem non a valuiſſe iure veteri, cuius executio collata fuerat in diẽ immediate præcedentem mortem ſtipulatoris vel proc miſſoris. Et potuit eſſe ratio,[c] quia illa dies erat penitus incerta : quia enim ſcire debet quo die ſtipulator,quoue promiſſor moriatur?ergo dies immediate mortem præcedentis notitia haberi non poteſt. Sed tamen quia huiuſmodi ſtipulatio poteſt habere exitum in perſona hæredum, ſtatutum eſt iure nouo huiuſmodi ſtipulationem tenere. Not.etiam,ſtipulationes cauſari ex conſenſu contrahentium: quod tamen intellige forma legitima interueniente.ſupra de verbo. oblig. in princip.

d Not.in verſi.item ſi quis orationem præpoſteram[d] non vitiare conſtitutionem dotis, ſtipulationem, nec 3 alium contractum : quia † in his quæ coniunctim fiũt, non curatur quid prius, quidue poſterius.l.quidam ita. de pec.leg.& propterea ſi talis ordo præpoſterus in diuerſis actibus committeretur, certe actus actum vitiaret.l.i. C. de execut. rei iud.Et eodem modo ſi ordo requireretur pro forma & ſubſtantia actus, præpoſteratio talis actum vitiaret.l.i.de verb.ob.l.prolatam.C. de ſent.& interloc om.iud.aut.offeratur.C. de lit.conteſt.de quo in l.præpoſtere. C.de teſta. in l.iij.§.ſi prius. ff.de vulga.& pup.in l.nec enim.de ſolut. Not.ſtatuta in dote non eſſe trahenda ad cæteros actus: ſed ideo hic trahuntur, quia ex authoritate inſtrumentorum, hoc ſtatutum eſt, non autem ex propria aut inter-

pretatione, aut ratione. Ideoque ſtatutum loquẽs de cõ
tractu dotis, & ſuper eo aliquid fauorabiliter diſponẽs,
non eſt ad cæteros contractus extendendum. No. in
ver. ita autem. ſtipulationem cuius executio eſt collata
in tempus mortis ſtipulatoris vel promiſſoris, iure ve-
teri valuiſſe, hodieque tenere. quod verum arbitrare,
quando ſtipulatio aliquid contineret quod poſſet exe-
qui, puta dari, alioquin ratione impoſsibilitatis vitia-
retur. arg. in l. ſi. ff. de cond. inſti. Finaliter no. ſtipula-
tionem cuius executio poſt mortem alterius eſt collata,
e valere & tenere omni iure.[e]

ADDITIONES.

a Iſta ratio non placet mihi, quia videtur ei obſtare verſi. ita autem infra eo. vnde potes aſsignare rationem quam in ſimili aſsignat iſtæ ſupra de bon. poſ. in prin.

b Concordat ſupra de leg. §. poſt mortem. Quid autem de fideicommiſſo relicto poſt mortem hæredis, ſcilicet filii impuberis? vide Sali. in d. l. i.

c Dubito ad hanc rationem propter verſi. ita autem infra eo. cum nihil ſit incertius hora mortis. l. i. & l. hæres meus, in prin. ff. de condi. & demon.

d An præpoſteratio ordinis requiſiti pro forma in aliquo actu vitiet actum vel ne, vide de hoc et ſupra de pupil. ſubſti. §. ſi. In dubio debet tamen attendi ordo ſcripturæ. Vnde ſtatutum prius poſitum in volumine ſtatutorum, intelligitur primo factum. §. ita tamen. & ibi Doct. in prioris conſtitutione. C. eo. & l. ii. de vulg. & pup. & eſt tex. in l. generaliter. §. quid ergo. ff. de fideicommiſ. liber.

e No. ſtipulationem ita poſſe concipi vt habeat effectũ ſolum poſt mortem promiſſoris. Et hic ſumunt quidam cautelam mediante qua quis poteſt priuare filium ſuum legitima ſua, & ſibi retinere bona donec viuit, ſcilicet vt vendat omnia bona & promittat tradere illa poſt mortem ipſiuſmet venditoris: nam tale debitum quod habet effectum poſt mortem promiſſoris, cenſetur eſſe alienum. l. hæreditarium. de bon. aut. iudi. poſſ. ideo erit detrahendum ante legitimam filii iuxta not. ſupra ad l. falc. §. ii. Si tamen apparet de fraude, filius reſcindit venditionem reſpecto ſoæ legitimæ tantum, & non aliter, ſecundum Bar. in l. hæreditarium. Sed an ſufficiat ſi pater confitetur habuiſſe pretium. Videtur quod non arg. auth. ſed iam neceſſe. C. de don. ante nupt. vbi Bart. dicit, quod quando in ceſsione non apparet de reali ſolutione, præſumitur ſimulata, fa. quod not. per eum in l. poſt contractum. de dona.

1 *Verbum promiſit, eſt aptum comprehendere ſolennem ſtipulationem.*
2 *Si in inſtrumento dicatur aliquem promiſiſſe, debet intelligi per ſtipulationem.*
3 *Tot ſunt ſtipulationes quot ſunt res.*
4 *Aliud eſt ſi inſtrumentum dicat aliquem promiſiſſe, aliud ſi teſtes deponant.*
5 *An in dubio ſolennitas actus præſumatur.*
6 *Si mulier dicatur in inſtrumento renunciaſſe Velleiano, vel minor renunciaſſe reſtitutioni, an dicantur certiorati de beneficio Velleiani & ætatis.*

5. SI ſcriptum. Solennitas quam verborũ
conceptio comprehendit,
vel apta eſt cõprehendere, in dubio præſu-
mitur. h. d. Not. i. ſummarium. Secun-
1 do. no. q̃ † verbũ, promiſit, eſt aptum com
prehendere ſolennem ſtipulationem. concor. l. ſciendũ.
a ff. de verb. oblig. faciunt quæ habentur in l. i. ff. de pac.[a]
2 Not. ſubſequenter, q̃ † ſi in inſtrumento reperiatur ſcri-
ptum aliquem promiſiſſe, debet intelligi non nudo pa-
cto, ſed ſtipulatione ſolenni: quia ſemper interpretatio
eſt fienda in cauſa potentiori, & vt actus ſit in tuto, nõ
autem vt pereat. l. quotiens. de verb. obl. de rebus dub.
& regu. iur. Eodem modo ſi in inſtrumento reperiatur
ſcriptum aliquem fideiuſſiſſe, debet intelligi interroga-
tione præcedente, & reſponſione ſubſequente. §. fin. in-
ſra titu. i. quia iſta eſt ſolennitas intrinſeca actui fideiu-
bendi, quam & hoc verbum fideiuſſiſſe, ex propria na-
tura complectitur. l. blanditus. C. de fideiuſſ. Not. ex
ver. quoties, quod ſi ſtipulator promiſſorem de plu-
ribus verbis interrogauerit, illeque ſimpliciter daturum
reſpondeat, nulla facta mentione rerum, ad omnes re-
b ſpondiſſe intelligitur, & ad omnes tenebitur.[b] Si autẽ
ad quaſdam reſpondeat, pro illis ſolum obligatur, & ſti
3 pulatio tenet, non autẽ vitiatur: nã † cum tot ſint ſtipu-
lationes quot ſunt res, non debet vna per aliam vitiari
l. ſcire debemus. iuncta l. i. §. ſi ſtipulanti. de verb. oblig.
4 Gloſſ. ſuper ver. ſcriptum. in fin. Not. † differentiam in-
ter teſtes & inſtrumẽta: quia verbum, promiſiſſe, pro-
latum a teſte non intelligitur interrogatione præceden-
te & reſpõſione ſubſequẽte. Secus ſi a tabellione: quia
in tabellione præſumitur ſcientia iuris, in teſte nequa-
quam: quæ ratio nõ placuit Bar. quia ſæpenumero eue
nit vt teſtes ſint iuris periti, & ſæpenumero contingit
vt tabelliones ſint iuris imperiti, propterea ipſe aſsi-
gnat aliam rationem. Nam q̃ verbum, promiſiſſe, cõ-
plectatur ſolennitatẽ ſtipulatiõis, interrogationẽ ſcilicet
præceſſiſſe, & rñſionem ſubſecutã fuiſſe, prouenit ex ra
tione intellectuali, q̃a ita conceptus intellectus indicat.
Sed teſtes non audiuntur deponẽtes ſuper eo quod per-
cipiunt per intellectum ratione intellectus, ſed ſuper eo
quod percipiunt ſenſu corporeo ab extra declarato. l.
qui teſtamento. §. fin. de teſta. l. teſtium. C. de teſtib. vn-
de dictum ſuum non proba. Ab extra oppo. cõtra tex.
5 Dicitur hic in tex. q̃ † ſolennitas actus in dubio præſu-
mitur. Sed contra opp. & videtur q̃ ſolennitas nõ præ
ſumatur: vnde oppo. de §. pretium. infra de contrahen.
emp. Solu. dixere Docto. Quædam eſt ſolennitas for-
malis, vt q̃ in ſtipulatione præcedat interrogatio, & ſe-
quatur reſponſio: & iſta bene præſumitur, vt hic, & in
§. fi. tit. i. & in l. ſciendũ. de ver. obli. Quædã eſt ſolenni-
tas materialis, vt q̃ pretium in pecunia numerata cõſi
ſtens, in cõtractu emptionis interueniat: & iſta ſolenni-
tas nõ præſumitur. ita loquitur contrarium. Ratio: nam
cum pretium ſit variabile ex voluntate & poteſtate
emptoris & venditoris. l. ii. §. fin. cũ l. ſeq. ff. de eo quod
cert. loc. l. pretia rerum. ff. ad l. fal. ſuper hoc ſubiecto va
c riabili lex præſumptionem inducere non potuit,[c] ſed ſo-
lennitas formalis vna eſt ſemper & certa, nimirum ſi
lex potuit circa eam operari. Sed iterum opp. & vide-
d tur q̃ ſolennitas[d] non præſumatur: vnde oppo. de l.
quæcunque. §. fi. ff. de publi. Solu. Quædam eſt ſolenni-
tas extrinſeca, prouenient ex natura actus & aptitudi-
ne verborum, et illa ſemper præſumitur, ita loquitur cõ
trarium. Sed iterum oppo. & videtur q̃ ſolennitas ex-
trinſeca præſumatur: vnde oppo. de l. ab ea parte. ff. de
proba. Solu. Illa non eſt ſolẽnitas extrinſeca, ſed intrin-
ſeca ad ſubſtantiã actus quã etiã importat natura ver-
bi, emancipatus. Et ſi dixeritis, nonne de ſubſtantia ven
ditionis habitæ a pupillo requiritur ſolennitas interuen
tus tutoris? Reſpondeo, quod illud non prouenit ex na
tura contractus, ſed ex priuilegio perſonæ, iure quo-
dam ſingulari inuento: hoc enim verbum, vendidit,
verificatur ex interuentu rei, pretii, perſonæ venden-
tis, & perſonæ ementis. Sed oppo. & videtur q̃ ſolen-
nitas extrinſeca præſumatur: vnde oppo. de l. i. C. de fide
inſtru. lib. x. Solu. Ibi loquitur quãdo inſtrumentũ aſſe
rebat ſolennitatem extrinſecam interueniſſe, quo caſu
e illa præſumitur, quia inſtrumento ſtatur[e] quoad con-
trarium probetur, vidiſtis ſupra in §. item verborum.
quod verum eſt quando talis ſolennitas de qua Nota-
rius atteſtatur, potuerit interuenire tẽpore confectũ in-
ſtrumẽti, alias ſecus; de quo per Bart. in l. ſciendum. de
6 verbo. obli. Finaliter quæritur, pone † quod mulier fi-
deiuſſit pro aliquo, vel etiam minor, & reperiatur ſcri
ptum in inſtrumẽto qualiter mulier renunciauit bene-
ficio

ficio Velleiani,nunquid præſumatur certiorata? vel &
ſi minor renunciauerit beneficio ætatis, nunquid præ-
a ſumatur certioratus [a] quale ſit hoc ætatis beneficium?
Dicite ꝙ non. glo.eſt ord.in l.ſciendum de verb. oblig.
Et ita cauti tabelliones dicunt in inſtrumēto.Quæ qui-
dem per me Notarium certiorata de beneficio ei com-
petenti renunciauit. Addite prædictis, ꝙ minor xxv.
annis non poteſt renunciare beneficio ętatis,hoc eſt, be
neficio reſtitutionis in integrum.gl.eſt in l. ſi iudex cir-
cumuento,ff.de min.l.iij.C.ſi mi.ſe ma.dix.

ADDITIONES.

a Secus eſt in verb. conuenit.l. lecta.ff. ſi cert. peta. & ibi
vide omnino Bart.

b Hoc verum quando in ſtipulatione ſunt plures res per
copulam Et,coniunctæ,ſecus ſi ſtipulatio eſſet alternatiua,
niſi in ſummis,vt no.glo.in §.præterea ſupra eo.

c Et iſta pręſumptio transfert onus probandi non eſſe fa-
ctã ſtipulationem,in aduerſarium,qui poterit probare per
teſtes contrarium:& tamē ſi probet non interueniſſe ſtipu-
lationē,per hoc non redditur inſtrumentū falſum,quia po-
tuit eſſe ſtipulatio licet inutilis,vt voluit glo.ſingulariter
in l.iuris gen.§.quod ſere.ff.de pact.Secus ſi hæc verba pro
mitto,proferātur aperte,vt hic in glo.& habetur per Bar.
in l.ſciendum.de verb.obli.

d De hoc,an ſolennitas extrinſeca præſumatur vel ne, vi-
de in d.l.quæcunque.§.fi.de public. & quod no.in l.ſi poſt
diuiſionem.C.de iu.& facti ign.& per Inno.in c. innotuit.
extra de eo qui fur. ord.ſuſce.& in d. l.ſciendum. Adde ad
euidentiam,ꝙ ſolennitas intrinſeca proprie dicitur illa,
quam natura verborum prolatorum comprehendit, vt eſt
apta comprehendere,vt fideiuſſio,ſtipulatio,quæ de ſui na
tura comprehendunt interrogationem præceſſiſſe, & re-
ſponſionem ſub ſecutam eſſe.l.i.de verbo.oblig.Extrinſeca
eſt,quam natura verborum prolatorum non comprehendit
vt interpoſitio decreti,authoritas tutoris,ſubhaſtatio rei,
& ſimilia,ſecundum Bart.in l.ſciendum de verb.obli.& cō-
cludit,an & quando ſolennitas debita præſumatur inter-
fuiſſe:& primo de ſolennitate extrinſeca qđ non præſumi-
tur interceſſiſſe niſi probetur.l.quecunq;.§.fi.de publi.Fal
lit quando de ſolennitate fit mentio in inſtrumento, & eſt
ſolennitas quæ tunc temporis potuit interuenire , ſcilicet
tēpore confecti inſtrumenti:vt cū dicitur in ſcriptura, præ
cedente tractatu collegii & deliberatione inter eos:vel di-
citur,præſtita ſatiſdatione facta:tunc talis ſolennitas præ-
ſumitur,vt d.l.ſciendum.& l.i.C.de fide inſtru.& iure ha-
ſte fiſc.lib.x. Et ita poſſet intelligi hic . Secus ſi tempore
confecti inſtrumēti nō p[illegible] interuenire ſubhaſtatio rei.
dictis iuribus.Secundo fallit,quando de ſolennitate fit mē
tio inter eaſdem perſonas,quia inter eas probat,& hoc ēt
ſi tempore confecti inſtrumenti non poſſet interuenire.l.
optimam.C.de contrah.& commit.ſtipu.quod limita verū,
ſi eſſet talis ſolennitas cui partes poſſent renunciare,alias
ſecus,vt in beneficio reſtitutionis in integrum, cui nō po
teſt renunciari.l.ſi iudex.ff.de minoribus.

e Adde tu,quod non ſtatur inſtrumento facienti mentio-
nem de alio actu,ſi tempore confectionis inſtrumenti non
fuit poſsibile talem actū interuenire:vt ſi dicatur, in alie-
natione rei minoris interueniſſe ſubhaſtationem legiti-
me &c. nam non creditur de ſubhaſtatione quod interue-
nire,ſed de debito ſic,quod talis ſubhaſtatio nō potuit tūc
interuenire,ſed viginti diebus debet ſtare in ſubhaſtatione,
vt not. glo.in l.i.C.de iure haſte fiſc.lib.x.& ſic non pręſu-
mitur niſi inter perſonas,l.optimam.C.de contrah.& com
mit.ſtip.ſi tamen ſit talis ſolennitas cui partes poſsint re-
nunciare.l.doli.de noua. Et quæ ſit ſolennitas extrinſeca,
dic vt per Bar.in d.l.ſciendum.

a De hac certioratione minoris & renūciatione, vide no-
tab. Bellon.conſi.xviii.nu.8.& per totum.

1 *Nemo poteſt alteri ſtipulari.*
2 *Lex prouidet in caſu neceſſario.*
3 *Metu pœnæ ſeruatur ſtipulatio alteri facta.*
4 *Stipulatio alteri facta quando valeat.*
5 *Pœna appoſita a prætore non committitur, ſi aduerſarii non intereſt.*
6 *Pœna conuentionalis poteſt excedere quadruplum.*
7 *An pœna poſſit excedere quadruplum.*

§.
a ALteri ſtipulari. Diuiditur [a] in duas
partes. Nam in pri-
ma ponitur dictum & ratio. In ſecunda cō
ſilium cum ratione. Secunda ibi, plane &
h. d. Stipulatio alteri facta non valet niſi
ſtipulatoris interſit:ideoque optimum eſt,pœnam adij-
b cere,[b] non vt ſtipulatio validetur, ſed vt metu pœnæ
1 eidem pareatur. [c] Not. i. † neminem poſſe alteri ſti-
c pulari. concor. l.ſtipulatio iſta. §.alteri.ff.de verbo. obli
d gatio. quod verum limitare ſingulariter, [d] niſi huiuſ-
modi ſtipulatio fuiſſet iuramento vallata : quia tunc
cum in iuramento promiſsio Deo facta videatur ſti-
pulatio,valeret. ita dicunt Cano.in cap. debitores. ex-
tra de iureiuran. Bartol.in l.ſi quis pro eo.ff. de fideiuſ.
Secundo not. rationem , quia ſtipulationes ad hoc
inuentæ ſunt, vt quis ſtipuletur quod ſua interſit : cum
ergo alteri dari vel fieri non interſit, remanet ſtipula-
tio nulla. Ratio rationis , quia quis non debet abſens
2 beneficio legis vti:† lex enim ſolum prouidet in caſu
neceſſario.l.i.§.ex hoc reſcripto.de ven.inſpi. & facit d.
l.ſtipulatio iſta.§.alteri. Not. tertio conſilium , ꝙ in
3 ſtipulatione alteri facta pœna ſubijciatur. Et notate † ꝙ
iſta adiectio pœnæ non habet validare ſtipulationem
e præcedentem, [e] ſed operatur vt metu pœnæ eidem pa-
reatur: ſimiliter habetur in l.i. C. de arbitr. Not. etiā,
4 † quod ſtipulatio alteri facta valet & tenet , quādo ſti-
pulatoris intereſt illam executioni demandari . Ratio,
quia hic adeſt cauſa finalis , propter quam modus ſti-
pulandi adhibendus eſt, quia quis ſtipulatur quod ſua
intereſt. Ex hoc infero , quod ſtipulatio valet in caſi-
bus hic poſitis in litera: valet enim ſtipulatio facta pu-
pillo,ne ſtipulator finita tutela conueniatur : valet ſti-
pulatio facta creditori,vt debitor ab actione perſona-
li liberetur,& rerum obligatio tollatur: valet ſtipula-
tio facta procuratori,quia hoc cedit in vtilitatem domi
ni. Item not.ꝙ non valet ſtipulatio in qua deducitur
factum alienum.concor.l.ſtipulatio iſta, habere licere.
in prin.de verb.obli.quia hic deducitur id ꝙ eſt in cōmer
f cio noſtro. Glo.ſuper ver.ſupradictum.[f] ibi,vt hic di
citur.intellige ꝙ eſt neceſſaria pœna,nō ꝙ virtute pœ-
næ ſtipulatio alteri facta valeat, ſed vt metu pœnæ ſti-
g pulatio executioni demandetur.[g] arg. in l. i. C. de arbi.
Similiter dicimus in iuramento. c. debitores. extra de iu-
reiur. In ead.glo.ibi,ſtipulatur &c. No. ea glo.quod
tutor ſtipulando pupillo poteſt conferre non ſolū ver-
ba executiua,ſed etiam verba obligatiua in perſonam
pupilli ſui,hoc modo: Promittis pupillo meo, ecce ver
ba obligatiua,ꝙ dabis illi centum? ecce verba executi-
ua . Aliqui dixere , quod licet verba executiua poſsint
conferri in perſonam pupilli , verba tamen obligatiua
in perſonam tutoris ſunt proferenda: ſed opinio glo.eſt
communior,per l.cum qui.§.Iul.ff.de conſtitu.pecu. de
quo in l.ſtipulatio iſta.§.alteri.ff.de verb.oblig. Glo.
h ſuper verb. etiam ei. [h] ibi, dicit. Hæc communiter ap-
5 probatur,vt † pœna appoſita a prætore non commit-
tatur ſi aduerſarij nō interſit: quia prætor habet æqui-
tatem ante oculos , vnde non patitur pœnam com-
mitti niſi quatenus intereſſe videatur . facit l. quod ſi
Epheſi.ff. de eo quod cer. lo. At hic loquitur in pœna
conuentionali , cui conuentioni partes formam tri-
buunt, l.ſtipulationes.& l. in cōditionalibus. ff. de ver.
obli.vnde prætor ius quæſitū partibus ex prouiſione
ſua tollere nō poteſt.not.in l.i.C.ſi aduerſ.vend. Sed cō
tra prædicta oppo.ꝙ pœna cōuentionalis nō cōmitta-
tur,niſi ſtipulatoris interſit:vnde oppo.de l.iij.de verb.
oblig. Sol. Aliquando pœna apponitur in contractu
loco cōtemptus,aliquā ponitur loco intereſſe. Priore ca
ſu pœna committitur etiam ſi ſtipulatoris non interſit,

vt hic, & l.cum pęna.ff.de arbitr. Aliquando apponi-
tur loco intereſſe, & tunc pœna non committitur niſi
interſit: & ita loquitur contrarium. Sed rurſus contra
oppo. & videtur quod ſi pœna fuerit appoſita loco in-
tereſſe. quod pœna committatur licet non interſit: vn-
de oppo.de l.fi.ff.de præto.ſtipu.Sol.dixit Pet. Aliquan
do pœna eſt appoſita loco intereſſe, & nullo modo in-
tereſt, & tunc pœna non committitur: ita loquuntur ſu
prædicta. Aliquando intereſt ſed dubitatur in quanto,
& tunc pœna debetur, quia intantum intereſſe præſu-
mitur, quanti eſt pœna in ſtipulatione deducta, ita lo-
i quitur.l.fi.ſupra alleg. Glo.ſuper verbo, quantitas.[i]
ibi, ſolue vt ibi. Dicite quod ibi loquitur in pœna legali,
quæ non excedit quadruplum: ſed nos loquimur in pœ-
6 na | conuentionali, quæ poteſt excedere quadruplum
ex diſpoſitione contrahētium: mitius enim agitur cum
lege quam cum homine.l. ſi cum dies.§.fin.cum l.ſeq.
7 ff.de arbit. In ead.glo.fi.Si quæratur,† an poſsit exce
dere quadruplum, dicite: aut loquimur in pœna appoſi
ta a lege, & tunc illa non excedit quadruplum. §.om-
nes. infra de action. Aut loquimur in pœna appoſita
ab homine, & hic multi multa dixere. Sed illa eſt vera
k opinio[k] & communior, vt ita diſtinguatur: aut iſta
pęna eſt promiſſa ſub expreſſione taxatæ quantitatis pu
ta, Promittis ſcribere librum, & ſi non feceris promit-
tis mille nomine pęnæ? & tunc talis ſtipulatio pœnæ,
valeat & teneat, vt hic, & l. ſtipulatio iſta.§. alteri.
de verborum obligatio. Aut iſta pœna non eſt pro-
miſſa ſub expreſſione certæ & determinatę quantita-
tis, ſed per nomina multiplicatiua, puta, triplum qua-
druplum, duplum, & tunc non poteſt excedere duplū.
l.vnic.C.de ſen.quæ pro eo quod intereſt. Et iſta eſt ra-
tio differentiæ: quia priore caſu non poteſt captari pro
miſſor, quia certum eſt quid ipſe promittat: poſteriore
vero caſu bene captari poteſt, quia non eſt certum inter
eſſe quod duplicari aut triplicari debeat, ideoque ad du
plum eſt pœna moderata. de quo in d.l. vnica. & in l.
l iij.ff.de verbo.obli.[l] Gloſ.ſuper verb.procuratori.in
fi. Et hæc opinio vltima, ſcilicet vt certi condictio pro
intereſſe præſtando intentari poſsit eſt verior, & dein-
que communior: de quo dixi plene ſupra quibus mod.
re contrah.obli.ideo non repeto.

ADDITIONES.

a Poteſt diuidi in quatuor partes principales. In prima po
nitur regula. In ſecunda, ratio regulæ. In tertia conſilium.
In quarta, exceptio a regula. Secūda ibi, inuēte ſunt enim.
Tertia ibi, plane ſi quis velit. Quarta ibi, ſed ſi quis ſtipule
tur. Vel diuide vt hic per Fab.
b Quæritur, ſi non tenet principalis obligatio quomodo
petitur pœna? quia vbi nulla petitio, ibi nulla mora. l.nul-
la.ff.de reg.iur.Glo.in d.§.alteri.dicit, ꝙ de facto promiſ-
ſor conteſtabitur litem ſuper pœna. Tu dic, ꝙ imo conſti-
tuitur in mora per euētum conditionis præcedente inter-
pellatione: nam interpellatio licet non conſtituat promiſ-
ſorem in mora, quia nulla eſt petitio, & per conſequens
nulla mora, tamen conſtituit & facit verificari conditio-
nem pœnalis.ſtipulationis poſt eius conditionis euentum
id eſt, moræ commiſſe: poſt interpellationem pōt lis conte
ſtari ſuper pęna & petitiōe. & hoc innuit hic tex. ibi, plane.
c Not. caſum in quo alteri per alterum poteſt acquiri: &
poteſt alteri quis ſtipulari etiam verbis directis inter ab-
ſentes, puta quando quis ſtipulatur piis locis vel pauperi-
bus: nam valet talis ſtipulatio. iſta eſt glo.ordi.quam dicit
Bal.in aut.qui rem.C.de ſacroſ. eccle.alibi non reperiri.i.
q.vii.c.quotiens cordis oculus.& ibi eſt caſus ꝙ de iure ca
no.inſtitutio alteri facta valet.& vide Bar. in extrauag.ad
reprimendam.in verb.damnationem. De materia huius.§.
vide aliquid in l.poſt venditionem.C.de pact. & no.in l.ſi
res.C.ad exhib.ibi vide.& in.§.ſi quis alii.ſupra eo.
d Item limita ſingulariter, niſi quis ſtipuletur pro paupe-
ribus, & loco pio, & cauſa: quia quilibet etiam extraneus
poteſt pro talibus perſonis ſtipulari, vt eſt glo.ſing. i. q.ii.
c.quotiens cordis oculus. quam pro ſingulari allegat Ang.
de Are.in.§.cum autem.Inſti.de adop. & vide ſupra in mar
gine, & Ang.hic. Item limitatur iſte tex.ſecundum gloſ.&
Bar.in l.ſtipulatio iſta.§.ſi ſtipuler.de ver.obl. quos refert
Ang.de Are.in.§.ſed & ſi quis.infra eod. vt eſt tex.qui pro
cedit quando verba obligatiua & executiua ſunt collata
in perſonam alterius: ſecus quando obligatiua eſſent colla
ta in perſonam alterius, quia tunc ſecundum Ang.valet ſti
pulatio ſi intereſt ſtipulantis: quod videtur indubitatum.
Forte idem etiam ſi non intereſſet per tex.in l.ſi.§. fin.ff.ſi
cer. pet.dubito tamen per rationem huius tex.& gl.in hoc
in multis locis tenet contra.
e Quia acceſſorium & pœnale non habet conualidare ſuū
principale. l. quod per manus.ff. de iur. codi. & hoc quod
iſte dicit hic, dicit etiam glo.hic paruula in verbo, ſtipula
tio. Et no.ad iſtum tex.ꝙ non ſufficit intereſſe ratione ſo-
lius conſanguinitatis.glo.in l.fideiuſſoris.ff.de pac. & ex-
preſsius in l.iii.§.ſed ſi forte.ff.de iudi.ſolui.ſecundum Ni
col. hic, qui dicit ſe audiuiſſe primā allegari pro ſingulari.
f In gl.in verb.ſupradictum.licet non diuidatur per Doc.
poteſt tamen diuidi in tres partes principales. In prima po
nit concordantes & fallentias remiſsiue. In ſecunda per
modum notabilis ad declarationem huius tex.ponit vnam
diſtinctionem. In tertia & vltima eodem modo ad declara
tionem huius tex. per modum notabilis ponit ſubdiſtin-
ctionem. Secunda ibi, & no.hic ꝙ tribus modis. Tertia ibi,
item not. quod hoc vltimo caſu.
g Ita no.glo.in l.ſtipulatio iſta.§.alteri.& §.ſi inſulam. Et
hoc ideo, quia iſta ſtipulatio eſt præter legem, quia lex
non reſiſtit nec aſsiſtit vel ſi reſiſteret, ſi non valet prin-
cipale, nec pœna.
h Ex iſta glo.habes notare, ꝙ licet dicatur quod vbi ap-
ponitur pœna non conſideramus an interſit, vt hic, & l.ii.
.§.ſi tamen.ff. eo. quod hoc fallit quando quis conuenitur
per indirectum, per quam conuentionem debet committi
pœna, quo caſu non aliter committitur niſi interſit.l.aduer
ſus.in fi.in ea alleg. Secundo fallit in pœna prętoria. l.i.§.
fi.ff.ſi quis ius dic.non obtemp. Fallit etiam vbi pœna eſt
promiſſa per pactū incontinenti, quia niſi interſit dicitur
vſura, vt in glo.ſeq. Et quando pęna dicatur eſſe adiecta in
fraudem vſurarum vel ne, dic vt per Ang.in d.§.alteri. &
Bald.in c.cum alleg.de vſur.
i Iſta glo.habet quatuor partes, prout quatuor ponuntur
opiniones. Secūda ibi, alii vt M. Tertia ibi, alii vt Io. Quar
ta ibi, alii dicunt. Prima pars principalis ſubdiuiditur in
duas. In prima ponitur opi. Azonis. In ſecunda contraria
eam tripliciter oppo. Secunda ibi, ſed contra hoc eſt.
k Adde in quantum ſupra dicitur, ſed hæc vera opin. Dic
tu melius, quod hoc caſu quando eſt appoſita pęna per hęc
verba multiplicatiua, tunc aut adiungitur talis pęna ſuper
verbo de præſenti, vt puta promittis dare centum ad paſ-
cha: & ſi non dederis, promittis dare duplum? & tunc poteſt
iſta pœna apponi in infinitum, ſicut in præcedenti caſu. ita
ſenſit glo. in d.l.ſi dictum. aut iſta pęna eſt appoſita, ſuper
eo ꝙ de præſenti eſt incertum, vt promittis de euictione
ſub pęna dupli quod mea intererit? & tunc non poterit ex-
cedere duplum vt hic, vel quadruplum. & adde no.in Spec.
in tit.de emp.& vend.§. i.ver.ſub pęna dupli.
l Et aduerte dum glo.iſta reſpondet ad l.mulier. §.pen. &
dicit, quod dum ibi dicitur quod pęna non poteſt excedere
duplum, niſi agatur expreſſe inter partes vſque ad quadru-
plum, & dicit ꝙ ibi eſt ſpeciale fauore matrimonii, vt pœ-
na ad infinitum excedat, caue, quia imo videtur odium ma
trimonii: nam ſi pœna poſſet excedere matrimonia, metu
maioris pœne melius ſortirentur effectum. Cogita.

1 ☞ *Nemo poteſt rem ſuam ſibi dari ſtipulari, ſed bene tradi.*
2 *Diſſenſus in re promiſſa vitiat ſtipulationem.*
3 *Stipulatio continens in ſe turpe, non valet.*
4 *Stipulatio poteſt appellari turpis tribus modis.*
5 *Multa expreſſa nocent quæ omiſſa non nocent.*
6 *Si ſcholaris promiſerit mulieri aliquid vt ſecum rem haberet, an va
leat promiſſio.*
7 *Spes conditionalis ſtipulationis tranſmittitur ad hæredes ſtipulato-
ris & promiſſoris.*

Qui

8 *Qui promiſit hoc anno non poteſt conueniri niſi anno finito: ſecus ſi promiſſa ſint decem annua.*
9 *In contractibus fit interpretatio ex mente promiſſoris.*
10 *In iudiciis fit interpretatio ex mente libellantis.*
11 *Si promiſero cum potero, vel cum cõmodum fuerit, intelligitur ſalua dignitate mea.*

§. ITem nemo. Non ſummatur breuius. Not.1. † nemi-
1 nem poſſe ſtipulari rem ſuam in caſu quo
a erat ſua [a]. Ratio quia quod meũ eſt, amplius meum fieri non poteſt. §. ſic itaque, infra de actionibus. Secus eſſet ſi ſtipularer rem meam mihi tradi ſiue reſtitui: quia huiuſmodi promiſsio reſpicit poſſeſsionem non dominium. l. nemo. de verb. obli. Item ſi ſtipularer rem meam dari in caſu quo deſierit eſſe mea, valet ſtipulatio: quia confertur in tempus quo ſtipulatio vires poteſt habere. l. ſi rẽ meã. ff. de ver. obli.
2 Not. ex §. ſi de alia. quod † diſſenſus in re promiſſa habet vitiare ſtipulationem, cum ipſa ſtipulatio remaneret euacuata conſenſu contrahentium, & ideo nulla.
3 l. i. ff. de verbo. obli. Not. ex §. quod turpi. † ꝙ ſtipulatio quæ continet in ſe turpe, puta, promittis facere homicidium vel adulteriũ eſt nulla: quia materia ex qua fabricatur, eſt inepta, & ideo actus nullus. concor. l. generaliter. & l. veluti. ff. de verb. obli. Et idem dixit hic glo. noſtra, ſi ſtipulatio non contineret in ſe turpe, ſed fieret ob turpem cauſam, puta, promitto tibi dare mille vt facias homicidiũ. iſta ſtipulatio licet nõ contineat in ſe turpe, tamen quia fit ob turpem cauſam, eſt nulla. Cui ſententiæ aduerſari videtur l. dolo vel metu. C. de inu-
4 til. ſtipu. Ideo vos dicite, quod † ſtipulatio poteſt appellari turpis tribus modis. Primo dicitur turpis, quia turpiter eſt orta: nam dolo vel metu inductus fuit ad promittendum: & hoc caſu mero iure valet & tenet, ſed euacuatur exceptione doli vel metus, vel ẽt reſcinditur per iudicis officiũ. l. ſi dolo. C. de inuti. ſtipu. l. interpoſitas. C. de tranſa. l. fi. §. i. ff. quod met. cau. habetur in l. eleganter. ff. de dolo. Secundo modo dicitur turpis ex parte materiæ, quia continet in ſe turpe, puta promittis cõmittere furtum, adulteriũ, vel homicidium: & tunc dicitur nulla ipſo iure, quia in ea eſt deductũ impoſsibile de iure naturali & ciuili. & ita loquitur hic, & l. generaliter. & l. veluti. de ver. obl. Aliquãdo dicitur turpis ratio
b ne cauſæ finalis [b], quia facta ob turpem cauſam, vt hic. Aut iſta cauſa finalis verſatur ex parte vtriuſque, promiſſoris & ſtipulatoris, puta promitto tibi decem vt cõmittas adulteriũ: hic eſt turpitudo ex cauſa mea, qui induco te premio ad delinquẽdũ: eſt etiã turpitudo ex parte tua, qui premio pateris te corrumpi & labi in malos mores, & iſta eſt ipſo iure nulla, vt hic, & l. ſi plagij. in verbo, facti. de ver. obl. Aliquãdo eſt turpitudo tantum ex parte promiſſoris, puta, promitto tibi decẽ ne facias homicidium. hic nulla turpitudo ex parte mei verſatur, ſolum verſatur ex parte tui, qui premium accipere vis de eo quod ſpõte tua de iura facere teneris, ſcilicet a malo abſtinere, & tunc an ſtipulatio valeat ſunt opiniones. Nam citramontani & gloſſa tenuerunt huiuſmodi ſtipulationem eſſe nullam: allegant l. iuris gentium. §. ſi ob maleficium. ff. de pact. l. generaliter. de verbo. obliga. Vltramontani tenuerunt illam ſtipulationem mero iure valere, ſed exceptione euacuandam. Mouentur per l. pen. ff. de cond. ob tup. cau. vbi agenti ex tali ſtipulatione obſtat exceptio. Sed reſpondete, quod loquitur de exceptione intentionis & facti, quæ nullum ius præſupponit in agente, vt not. gl. in l. qui ſe debere. de condi. ob cauſ. Secundo ipſi mouentur. Nam cauſa turpis haberi debet pro non adiecta: ſed vbi ſtipulatio eſt facta ſine cauſa, mero iure tenet. ſed doli exceptione vacuatur, l. ij. §. circa. ff. de exceptio. dol. ergo ſic in propo-
5 ſito. Sol. Dicite, quod † multa expreſſa nocẽt, quæ omiſſa non nocent. l. nunquam. ff. de condi. & demon. Expreſsio igitur huius cauſæ turpis annullat ſtipulationẽ. Tertio mouetur: iſta ſtipulatio nõ continet de materia aliquid quod ſit turpe: dare enim decem non eſt turpe, imo res boni & honeſti viri. c. nouit. extra de iudi. Sed reſpondeo, quod licet ſit res laude digna ex parte promiſſoris, eſt tamen omnino dehoneſtanda ex parte ſtipulatoris: vnde ne ex eius improbitate quouiſmodo actionem conſequatur, remanet ſtipulatio nulla. arg. in l. itaque fullo. ff. de fur. de quo in d. l. ſi plagij. de ver. obli. in d. l. iuris gentium. §. ſi ob maleficium. ff de pact. l.
6 pen. de cond. ob tur. cau. Sed quid † ſi ſcholaris promiſerit mulieri aliquid ſi &c. an valeat iſta promiſsio? Gl. eſt ord. quod non, in l. iij. §. ſed quod meretrici. ff. de cõd. ob tur. cau. Cui ſententiæ non obſt. §. ille, quia licet datũ meretrici non poſsit repeti, etſi male faciat meretricando, ſapienter vero facit accipiendo cum eſt meretrix: tamen vt ſibi promiſſum petere non poteſt, quia multa inhoneſtæ petuntur, quæ tamen honeſtiſsime accipiuntur. l. i. §. pen. ff. de var. & extraor. cog. No. ex §. cum
7 quis. quod † ſpes ſtipulationis conditionalis tranſmittitur ad hæredes ſtipulatoris actiue, & ad hæredes promiſſoris paſsiue. Et in hoc differunt contractus ab vltimis voluntatibus: quia ſpes inſtitutionis vel legati conditionalis ad hæredes non tranſmittitur. l. que legata. de reg. iur. de quo in l. ſi filius. de ver. obli. No. ex §. qui
8 hoc anno. quod † ille qui promittit aliquid dare vel facere hoc anno, non poteſt conueniri nec cõpelli niſi toto
c anno finito [c]. concor. l. qui hoc anno [d]. de verb. obli.
d & ſuadetur ratione: quia hoc tempus eſt appoſitum fauore promiſſoris vnde debet etiam regulari & interpretari in fauorem ipſius, vt demum anno finito teneatur. l. eũ qui calendis. de verb. obli. Secus ſi dixiſſet, promitto tibi decem annua, quia tunc debetur in principio cuiuslibet anni. Ratio, quia illud tale tempus eſt appoſitum ratione ſtipulatoris. facit l. i. C. quãdo dies leg. ced.
* & dixi in §. omnis. * ſupra de verb. obli. Gloſſ. ſuper verb. diſſenſerit. ibi, eum qui. In glo. ibi, §. præterea. Et
9 hoc verum in contractibus, vt † contractus intelligatur ſecundum mentem & declarationem promiſſoris.
10 † In iudiciis vero interpretatio fienda eſt ſecundum mẽtem & declarationem actoris libellantis. l. ſi quis intentione ambigua. ff. de iud. Ratio, quia iudicium redditur in inuitum: vnde ſi ſtaretur declarationi rei cõuenti, ſemper annullaret libellum vt iudicium corruat. arg. in l. inter ſtipulantem. §. i. ff. de verb. obl. Glo. ſuper verbo agere. in fi. De hoc dicite vt dixi plene in §. ex conditionali. ſupra de verb. obl. & habetur in l. ſi filius. ff. eod. Glo. ſuper verb. præteritis. in fin. teneris quæ ſit ratio diuerſitatis &c. dixi ſupra in literalibus, & plene in §.
e omnis. ſupra de verb. obl. [e] Glo. ſuper verb. poſsit. ibi, l. Nepos Proculo. Hæc lex loquitur alio caſu quã loquatur iſte §. loquitur enim quando promiſsio fuit hoc
11 modo formata, † promitto tibi dare cum potero, vel cum commodum erit. quia tunc intelligitur cum potero, deducto ære alieno, vel ſalua dignitate mea: quia mihi promiſſori relinqui debent libri & veſtes: eodem modo militi, veluti arma & equi, vt ibi glo. determinat. At hic loquitur quando promiſsio fuit ſimplex & non qualificata, promitto tibi dare fundum vel decem & ideo dicite vt ſequitur. In ead. glo. in fin. vos dicite vt ibi plene dixi.

ADDITIONES.

a Similiter non valet emptio rei ſuæ. l. exiſtimo. de contra. emp. & l. nemo rẽ ſuã. de ver. obl. Idẽ ſi ſtipuletur rẽ ſuã ſi nauis ex Aſia venerit, & tempore eueuientis conditionis non ſit mea. l. nemo. ff. de verb. obli.

b Quid autem ſi quis promiſerit dare iudici aliquid vt ferat ſententiam in cauſa in quo foueo iuſtitiam, an dicatur

datum

datum ex cauſa honeſta aut t[u]rpi, vt poſsit repeti? Dic q
non teneor dare, & ſi dedi non poſſum repetere, ſed non pu
nior in amiſsione litis, & ſimiliter index punietur, & mul-
to magis quando pecunia datur vt male iudicet, & tunc da
tũ non repetitur. l. ii. ff. de cond. ob tur. can. & ibi Bar. Hodie
vero non licet dare nec in bona nec in mala cauſa, ideo da-
tum non repetitur in auth. vt in exor. lit. litig. iurent q nec
promiſerunt dare iudicibus nec dabunt. circa prin. An au-
tem teneat promiſsio quam feci alicui vt iudicet mihi ha-
bentem res meas? Dic q ſic. l. idem eſt. §. ſi tibi. ff. de cond.
ob turpem cauſam.

c Quando vnica præſtatio eſt facienda, petitur in fine tem
poris ſeu termini. Item in ſolutione eius quod in ſtipula-
cione deductum eſt, intelligitur tantũ tẽpus q debitori cõ-
mode dare vel facere poſsit quod promiſit. h. d. Et cogita-
bis quomodo iſte §. qui hoc anno, faciat ad propoſitũ.
d Vide in l. qui hoc anno per Bar. ff. de verb. obli. & in l. nõ
putabam. de cond. & demon
• Ibi vide Bello. reprobantem hanc diſtin.
e Et aduerte, quia ego põtu quòd glo. male dicat, dum
dicit, quolibet anno quòd in fine debetur: ego credo quòd
imo in principio, cum illud quolibet, adiiciatur cauſa
multiplicandæ obligationis, ſicut quando dicit annuum,
per rationem quam iſte ſupra ponit, & latius Bart. in l. qui
hoc anno. ff. de verb. obli.

TITVLVS XXI.

a ## De fideiuſſoribus [a].

ADDITIO:

a Et adde q quinque ſunt ſpecies ſiue modi intercedendi,
ſiue quinque ſpecies perſonarum quæ pro alio intercedũt,
ſcilicet fideiuſſor, mandator, ſponſor, conſtitutor, expromiſ
ſor, vt not. in l. in perſonam. ff. de pact. Et quæ ſit differentia
inter eos, vide glo. in l. ſi vero. §. ſi poſt creditũ. & §. paſſus.
ff. mand. Nã fideiuſſor ante & poſt obligationem accipitur,
vt hic. Mandator tantum ante, niſi in caſu, puta tum man-
do creditori vt vrgeat debitorem ſuum ad ſolutionem vſq;
ad menſem meo periculo. d. §. ſi paſſus. Cõſtitutor poſt obli
gationem tantum: & differt a fideiuſſore in tribus, quia ip-
ſe nudo pacto obligatur, fideiuſſor per ſtipulationem ſolũ.
Item conſtitutor poteſt obligari de alia re quã principali,
itẽ citeriori die, fideiuſſor vero non. d. §. ſi paſſus poſt. Spon
ſor vero eſt qui ſpõte & ſine rogamine pro alio intercedit,
qui etiam habet actionem mandati. l. qui patitur. ff. mand.
Expromiſſor eſt ille, qui promittit pro alio non obligato
vel etiam liberat: vt cum quis promittit domino vt ſeruum
manumittat, vt l. eleganter. §. ſeruus. ff. de dolo. Et an om-
nes iſti habeãt beneficiũ fideiuſſorũ? Glo. in auth. de fide-
iuſſ. tenet quòd ſic, vt infra dicã in §. ſeq. excepto promiſſo
re & fideiuſſore quando ſe obligant vt principalis, & fit no
uatio: ſecus ſi nõ fiat, vt vult gl. habent enim fideiuſſores be
neficiũ vt nõ in plus excutiantur quã principales. aut. præ
ſente. C. de fideiuſ. habent etiã beneficiũ epiſtolæ diui Adr.
vt infra eo. §. ſi plures. niſi iſtis beneficiis ſit renunciatum,
vt infra videbimus in d. §. ſi plures. Et vnde dicatur fideiuſ-
ſor, habes glo. in §. fi. infra de replicationibus.

a CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine[a]. Supra viſum eſt de obligationibus principalium: verum quia in illis aliæ ſunt acceſſoriæ, quę fideiuſſoriæ appellantur, ideo de his tractaturus intitulauit de fideiuſſoribus. Et eſt tit. frequens & quotidianus.*

ADDITIO.

Præmitto ad euidentiam plures ſpecies interceſſorum, vt
plene per Bello. hic in robr.

1 *Qui dicantur fideiuſſores.*
2 *Quare inuenta fuerit præſtatio fideiuſſorum.*
3 *Fideiuſſor poteſt etiam intercedere pro naturaliter tantum vel ciuiliter tantum obligato.*
4 *Fideiuſſor interuenire poteſt & pro præſenti & futura obligatione.*
5 *Fideiuſſor pro fideiuſſore poteſt intercedere.*
6 *An lex poſſit impedire naturalem obligationem.*
7 *Naturalis obligatio poteſt conſiderari dupliciter.*
8 *Obligatio de conſtituta a prætore ex quadam æquitate fuit inuenta, obligatio vero fideiuſſoria fuit inuenta a iure ciuili.*
9 *Pro maleficio fideiuſſor dari poteſt.*
10 *Si officialis dederit fideiuſſorem rempub. ſaluam fore, nunquid fideiuſſor tenebitur de dolo, vel negligentia ipſius iudicis.*

PRo eo qui. Fideiuſſor obligationi
naturali & ciuili, vel
naturali tantum, vel ciuili tantum ex
quacunque cauſa contractæ accedere
poteſt, eaque ad hæredem tranſit paſ-
a ſiue. h. d. [a] Nota primo, † illos ap-
• pellari fideiuſſores qui pro principali
b obligatione intercedunt [b]. Not. ſecundo cauſam
2 † quare inuenta fuit præſtatio fideiuſſorum, vt ſcilicet di
ligentius creditoribus cautum ſit: commodiſsimum eſt
enim duplici ſpe vti l. ij. §. i. ff. de liber. lega. Et propte-
rea dixit gloſſ. notabiliter in l. ij. ff. qui ſatiſdare cogan.
quod ille qui tenetur dare fideiuſſorem, non liberatur
dando caſtellanum doctorem, & militem, qui non poſ
ſunt facile conueniri, quia in his ceſſat cauſa finalis qua-
re præſtatio, fideiuſſoria fuit inuenta: nam per eos dili-
gentius creditoribus cauetur, ex quo obligatio contra
eos executioni mandari poteſt. Nota in verſicu. in
omnibus. quod fideiuſſor accedere poteſt cuicunque
c obligationi [c] qualitercunque contractæ. concord. l. i. ff.
3 eodem. Nota in verſicu. at nec, † fideiuſſorem non
ſolum intercedere poſſe pro obligato naturaliter & ci-
d uiliter, ſed etiam pro obligato naturaliter [d] tantum, vel
ciuiliter tantum: eo tamen caſu fideiuſſor naturaliter
& ciuiliter obligabitur, licet reus principalis vel natura
liter tantum, vel ciuiliter obligatus eſſet: de quo dicam
4 in §. fideiuſſores. Not. finaliter, † fideiuſſorem inter-
e uenire poſſe, & pro præſenti & futura obligatione [e].
concor. l. poteſt. §. i. ff. eo. Et fuit ratio dubitandi, quia vi
debatur non prius poſſe conſiſtere obligationem fide-
iuſſorũ veluti acceſſoriã, quam obligationem principa
lem, cum antecedens ſine ſubiecto conſiſtere nõ poſsit.
arg. in l. i. ff. de ſer. leg. Ratio decidẽdi, quia lex ex forma
cõtractus requirit ſtipulationẽ, ideo obligatio fideiuſſo
ria præcedere poteſt: ex ordine tamen rationis & intel-
lectus non præcedet, quia ſubſequuta obligatione prin
cipali illa retrotrahitur, & fingitur fideiuſſoriam præ-
f ceſsiſſe, vt habetur in d. l. poteſt. §. i. ff. eo. Glo. i. [f] in fin.
5 No. † pro fideiuſſore fideiuſſorem poſſe interuenire.
Sed contra, nã obligatio fideiuſſoria eſt acceſſoria, vt
hic, & l. poteſt. & l. generaliter. ff. eo. quomodo igitur ſu
per acceſſorio fundabitur acceſſoriũ: cõtra l. i. de ſer. le-
ga. Solu. Obligatio fideiuſſoria poteſt cõſiderari dupli
citer. Vno modo prout accedit ad principalem, & hoc
modo dicitur acceſſoria, & procedit cõtrariũ. Aliquan-
do ſumitur prout ipſe fideiuſſor eſt obligatus, & pro
hac fideiuſsione pręſtare põt fideiuſſorẽ. Ex quo infer-
tur, quod fideiuſſor poteſt dare fideiuſſorẽ: poterit quo
que dare pignora, nec dicetur in plus obligatus quam
principalis: ſed dicetur efficacius obligatus, quia ſoluta
parte principali liberatur eius fideiuſſor & pignora. l.
fin. C. quæ res pig. oblig. poſſ. Amplius dicit glo. ſing.
quod licet reus principalis ſit ad aliquid obligatus ſine
pœna, fideiuſſor adhiberi poterit cum pœna, & ad il-
lam pœnam tenebitur non vt fideiuſſor, ſed vt princi-
palis debitor, ſed nec dicitur in plus vt fideiuſſor obli-
g gatus. iſta eſt gloſſ. in l. ſicut reus. ff. eodem. [g] Glo. ſu-
per verb. in omnibus. ibi, cũ lex. Et eſt ratio: nã quando
lex reſiſtit actui impeditur non ſolum ciuilis: ſed etiam
naturalis obligationis natiuitatis. l. ſi non ſortem. in
princip. de condi. indebi. vnde nulla ſubſiſtente nec na-
turali nec ciuili obligatione, nimirum ſi fideiuſſor non
poteſt accedere, quia ſine ſubiecto antecedens conſiſte

re non

6 re non poteſt. Et ſi dixeritis,† quomodo poteſt lex im-
pedire naturalem obligationem? quia naturalis obliga
tio eſt facti.l.bonæfidei.de acquirẽ. rer.dom.igitur im-
pediri non poteſt.l.in bello.§.factæ.ff.de capt. Præterea
naturalis obligatio tranſit ex animo, & cauſatur ex cõ
ſenſu,ad quẽ obſeruandũ natura te inclinat.l.Stichum
§.naturalis. de ſol. l.cum amplius. §.is natura debet.de
reg.iur.ergo tolli non poterit competenter cum ſint in-
corporales: lex enim non poteſt facere ne inclinem ad
illud ad quod natura me cogit.l. cum proponas. C. de
• hæred.inſtit.Sol.[a] dicebant D.Christoph.& Do.Petr.
7 quod † naturalis obligatio poteſt ſumi & conſiderari
dupliciter. Vno modo in eſſentia,& hoc modo tolli nõ
poteſt,& ita procedant contraria. Alio modo conſide
ratur quo ad effectus tributos a iure naturali obliga-
tioni,ſcilicet compenſandi & ſolutum retinendi. l. eũ.
ff.de compen.l.fideiuſſor obligari.§.fideiuſſor.ff.eo.&
quo ad hos poteſt naturalis,obligatio a lege impediri,
id eſt effectibus & artificijs iuris euacuari: & hoc mo-
do intelligitur glo.noſtra. In ea.gloſſ. ibi ſpeciale. Et
ratio ſpecialitatis in hoc conſiſtit ne matrimonio bene
contracto detur cauſa perfidiæ. Si enim vxor commi-
ſit perſonam ſuam viro ſine fideiuſſore boni regiminis
perfidum erit non committere dotem.arg.in l.hac lege
C.de pact.conuen. ideoque ſtatutum eſt ſalubriter pro
dote fideiuſſores nõ dari,nec datos teneri.C.ne fideiuſ-
h ſores dotium dentur.per totum.[h] Glo.ſuper verb.na
i turaliter[i].in fi. Et ratio diuerſitatis inter obligationem
8 fideiuſſoriam & obligationem de conſtituta:† quia il-
la fuit inuenta a prætore ex quadam equitate, quę non
operatur niſi vbi equitas naturalis conſenſus ſuadet &
ſubeſt obligatio vero fideiuſſoria eſt inuenta a Iurecõ-
ſulto,& per punctum rationis procedit,videlicet per ſo
k lam ſtipulationem.[k] l.blanditus.C.de fideiuſ. Glo.ſu
per verb.miſera.in fin.Sed contra hoc oppo. de l. ſi ſer-
uus.ff.ſi quis caut. vbi fideiuſſor datus a ſeruo non va-
let nec tenet. Sol. Loquitur in his caſibus in qui bus ſer-
uus in iudicio interuenire non poterat, & ideo fideiuſ-
l ſio nulla. Gl.ſuper verb.[l] relinquit[m].in fi. Ex hac gl.
m colligitur,† pro maleficio fideiuſſorem dari poſſe: &
9 probatur in l.græce.§.i.ff.eodem quod verum eſt quo
ad pœnam imponendam pro maleficio; quo autem
ad maleficium perpetrandum,vel ex maleficio lucrum
participandum, fideiuſſor dari non poteſt. l. ſi a reo.§.
id quod vulgo.ff.eod.tit. Ex quo dicunt notabiliter do
ctores. pone quod inſtas coram iudice vel vicario vt
admittat aliquem actum non admittendum: ipſe dicit
ſe nolle,quia timet ſyndicatum:tu dicis,faciatis leta frõ
te,ego præſtabo vobis fideiuſſorem de vos releuando
a quacunque moleſtia & pœna ſyndicatus, non valet
huiuſmodi promiſsio,non valet fideiuſſio, quia per il-
las inuitatur iudex ad delinquendum,contra l.conuenire.ff.de pac.dot. Eodem modo ſi ſtatuto caueretur vt
parrochianus ſub certa pęna teneretur denunciare ma
leficia in ſua parrochia perpetrata, & tu & ego com-
miſerimus maleficium,ille timens pœnam vult denun
ciare,nos promittimus ipſum cum fideiuſſoribus rele-
uare a pœna ſi non denunciauerit,non valebit fideiuſ-
ſio non valebit promiſsio quia inuitatur ad corrum-
10 pendum. Sed quæritur,† Officialis,cum intra officium
præſtat fideiuſſorem rempub.ſaluam fore, & ab ipſo
recte gubernatum iri, nunquid fideiuſſores tenebun-
tur ad pœnam vel negligentiæ vel doli perpetrati per
officialem? Dicite quod non,ſed ſolum tenetur ad reſar
ciendum damna reipub. l.fideiuſſores magiſtratuum.
in princip.ff.eodem quod limitant doctores in fideiuſ-
ſoribus datis tẽpore introitus officij:ſecus in datis tem-
pore ſyndicatus,qui tenentur non ſolum ad conſeruan
dam rempub. ſed ad puniendũ officialẽ de male geſtis
et perpetratis:de quo in d.l.fideiuſſores magiſtratuum.

ADDITIONES.

a Vel ſic.Pro principali obligato ſolet accedere fideiuſſor, vt creditori caute ſit prouiſum: qui fideiuſſor poteſt accedere cuicunque obligationi,etiam naturali, & quomodocunque contractæ:hoc dicit primo. Et obligatio fideiuſſoria eſt ad hæredem tranſitoria,& tam ante,quam poſt obligationem poteſt accedere fideiuſſor. hoc dicit vſque ad §.ſi plures.

b Not.primo ex principio, ꝙ pro principali obligato vt plurimum ſolet capi fideiuſſor tamen poteſt capere etiam pro obligato acceſſorie. Et fideiuſſor dicitur principalis quoad ſecundum acceſſorium: & ſi non tenet principalis fideiuſſor,nec etiam obligatus eſt ſecundus, quia ceſſante principali &c.l.cum lex.ff.eo.l.non dubium. C.de legi.& adde quod pro fideiuſsione quis poteſt capere pecuniam.l. ſi remunerandi.§.Maurus.ff.manda.

c Amplia pluribus modis vt per Bello.

d Et dum ponit tex.exemplum de ſeruo, vide difficultatẽ motam per Bello.hic.

e Vide Bello.infra in.§.fideiuſſor & præcedere.

f Hæc glo.prima in prima parte vult ꝙ promittere intelligatur per ſtipulationem.ad quod vide Bello.hic.

g An autem exceptio quæ competit principali,competat & fideiuſſori: Dic,regula eſt ꝙ ſic,vt hic in glo.& hoc verũ ſi exceptio eſt in rem vt exceptio rei indebitæ, doli mali, quod metus cauſa,& iureiurandi.l.exceptio.ff.de excepti. quo caſu fideiuſſore etiam inuito reus poteſt opponere exceptionem.l.ex perſona.ff. de fideiuſ. Secus ſi ſit exceptio concernens ſolam perſonã principalis,vt exceptio in quãtum facere poteſt,competens ſocio,parenti,patrono,marito.l.qui ſunt.ff.de re iud.quia tunc talis exceptio perſonalis non tranſit ad fideiuſſores.d.l.exceptio. niſi in caſu l.& quot.& ibi per Bar. C.de precibus Impe.offe. Fallit autem in caſibus in quibus obligatio competens principali non tranſit in fideiuſſorem. Primo,ſi eſt exceptio perſonalis,vt ſupra vel ſi eſt factum pactum debitori per dictionem taxatiuam,vt de non petendo ab eo tantum.l.niſi. ff.de pac. Secundo fallit in iſto qui pecuniaeiter fideiuſsit pro eo qui poſtea ſtatum mutauit, quia mortuus vel deportatus, l.ſi Lyſias,quæ eſt.l.i.C.de fideiuſſ. Tertio fallit quando interceſsit animo donandi.l.quod dictum.ff.de pact. Quarto fallit in exceptione ex ſpeciali odio introducta.l.ſed ſi patet. §.non ſolum.ff.ad Macedo.ſecus in illa quæ eſt introducta ex ſpeciali fauore, puta Velleia.l.ſi mulier.ff.ad Velleia.

• Hæc ſol.non ſatisfacit Bello.qui aliam affert.

h Glo.in verb.ciuilis.quam iſte omittit, explica vt p Bel.

i An autem in obligatione ad antidora poſsit accedere fideiuſſor? Dic ꝙ non:quando non impedit ſoluti repetitionem vt eſt regulariter, vt not.glo.in l.ex hoc iure. ff.de iuſti.& iure. Sed in eo caſu quo impedit, puta, dedi equum, & poſtea reſtituis mihi eundem, tunc a me non potes repetere illum, & quando eſt deducta ad neceſsitatem pręſtatio niſi,l.ſi non ſortem.§.libertus. ff.de condic. indeb. tunc põt accedere fideiuſſor, vt no.Ang.in d.l.fideiuſſor. ff.eod.

k Quod autem nulla ſit differentia, vide Bello.libe.v.ſuppnt.cap.vii.

l Vt intelligas hanc gloſſ.in verb. relinquit. vide omnino Bello.eam declarantem.

m In glo.relinquit. Intellige hanc gl.ſecundum Ioan.Fab. quando quis fideiuſsit in actione pœnali, ſicut furti, vel Aquiliæ & iniuriarum,quæ non tranſeunt contra hæredes: nam ſi pęnam promiſiſſet non eſt dubium ꝙ tranſmittitur ad hæredes.l.ad diem.ff.de verb.obli. Non valet fideiuſsio data pro maleficio committendo, ſed pro maleficio iam cõmiſſo bene valet.l.ſi a reo,ff.de fideiuſſo.& l.græce,§.ſed ſi ex delicto.ff.eodem.

1 *Fideiuſſores habent tria remedia ad conſequendum vel partem, vel totum quod ſoluerunt.*

2 *Plures fideiuſſores ſimul dati obligantur inſolidum.*

3 *Licet plures fideiuſſores poſſint inſolidum conueniri tamen inter eos appoſita exceptione D. Adriano dicitur obligatio.*

4 *Beneficium epiſtolæ diui Adriani non tantum poteſt opponi per exceptionem, ſed etiam per actionem.*

5 *Imputatur illi qui non vult uti beneficio legis nouæ.*

6 *Differentia eſt inter duos reos & fideiuſſores.*

Negando

7 *Negando id quod eſt cauſa ſui priuilegii, non meretur habere priuilegium.*
8 *An exceptio non nume. pecuniæ ſit anormala.*
9 *An exceptio epiſtolæ diui Adriani ſit odioſa.*

5. SI plures ſunt. Diuiditur in tres partes. In prima ponitur dictũ.
In ſecunda infert ex dicto. In tertia limitat
dictum. Secunda ibi, itaque liberum. Ter-
tia ibi, ſed ex epiſtola. H.d. Plures fideiuſſo
res ſimul dati inſolidum obligantur, & inſolidum con-
ueniri poſſunt. Si tamen omnes erunt ſoluendo tempo-
re litis conteſta. diuiditur obligatio inter eos oppoſita
exceptione epiſtolæ diui Adriani: qua non oppoſita im-
putatur conuento ſoluenti, nec datur regreſſus contra
cæteros, etiam ſi principalis non fuerit ſoluendo. Ad eui-
1 dentiam huius §. præmitto q † fideiuſſores habent tria
remedia vt conſequantur aut totum, aut partem eius
quod ſoluerunt. Primum eſt actionis mandati q habẽt
contra principalem. l. indebitum. ff. de cond. inde. l. Mo-
deſtinus. ff. de ſolu. l. Papinia. ff. mand. Secundum eſt re-
medium actionum cedendarum, de quo in l. Stichum.
§. cum vltimo. ff. de ſolu. & hoc ſecundum remedium tẽ-
a dit ad conſequendum quod ſolutum eſt. Tertium [a] eſt
remedium diuiſionis ex epiſto. Diui Adriani de quo in
iſto §. quod tendit ad hoc vt diuidatur obligatio ante-
quam ſoluatur: de quo latius infra dicam. In text. ibi
tenentur & per conſequens inſolidum conueniri poſ-
b ſunt. No. primo [b], † plures fideiuſſores inſimul da-
2 tos obligari & poſſe conueniri inſolidum, quod verũ
eſt ſiue ſimpliciter fideiuſſerunt, ſiue adiecto hoc ver-
bo, inſolidum. l. reos, cum ſimi. C. eo. Si autem fideiuſſiſ-
ſent hoc modo, fideiubeo inſolidum, aut in virilem par-
tem. tunc non tenerentur niſi pro virili parte. caſus eſt in
l. ſi fideiuſſorẽ. in prin. ff. eo. Et eſt ratio, quia in alternati
ua interpretamur pro fideiuſſore. l. ſemper. ff. de reg. iu.
3 l. ſi interdum. §. fi. ff. de leg. ij. Not. ſecundo, q † licet
c plures fideiuſſores poſſint inſolidum [c] conueniri, tamẽ
oppoſita exceptione diui Adria. diuiditur inter eos obli
* gatio, ſi fuerint omnes ſoluendo tempore litis * conte-
ſtatæ: quod limitatum eſt quando ſimul omnes fideiuſ-
ſerunt, & omnes effectualiter conueniri poterant: alias
autem ſi ſimul ſeparatim fideiuſſiſſent, vnus primo, &
alter ex interuallo, primus non haberet hoc beneficium
epiſtolæ, neque beneficium cedendarum actionum re-
ſpectu ſecundi, caſus eſt in l. ſtipulatus. §. fi. ſecundũ vnũ
intellectũ. ff. eo. Et eſt ratio, quia primus non videtur fi-
deiuſſiſſe contemplatione ſecundi fideiuſſoris quem ne-
ſciebat fideiuſſurum, & ita non videtur fideiuſſiſſe reſ-
pectu alleuandæ obligationis. Secundus autem fideiuſ-
ſor qui ſciuit de primo, bene haberet beneficium de quo
ſupra: nam videtur fideiuſſiſſe reſpectu primi, quem ſci
uit fideiuſſiſſe. Item ſi tempore fideiuſſionis alter ex fi-
deiuſſoribus conueniri non poterat, puta mulier vel mi
nor qui iuuantur beneficio legis, tunc fideiuſſor non ha
beret beneficium reſpectu mulieris, vel minoris. l. ſi Ti-
tius. primo & ſecundo reſponſo. ff. eo. Cum autem fue-
rit appoſita exceptio tempore litis conteſt. quo omnes
fideiuſſores fuerint ſoluendo: non nocebit fideiuſſori
qui oppoſuit exceptionem, ſi cæteri fideiuſſores poſtea
deſierint eſſe ſoluendo. hic eſt caſus in l. inter fideiuſſo-
d res. ff. eo. Not. tertio [d], † beneficium epiſt. Di. Adria.
4 opponi in modum exceptionis. Poteſt etiam intentari
per viam actionis ex epiſtola, de qua ſupra, & poteſt ẽt
intentari officio iudicis. glo. eſt no. in l. ſi contendat. ff.
eo. Quinimo dixit glo. in l. Aurelius. §. centum. ff. de lib.
leg. q quicunque iniuſte petenti, poteſt peti imponi ſilẽ
tium perpetuo per officium iudicis. Not. quarto, im-
putari fideiuſſori conuento qui non opponit exceptio
5 nem, & per conſequens † imputari illi qui non vult vti
beneficio legis nouæ. facit l. fi. §. fi. C. de iur. delib. Glo.
6 ſuper verb. tenentur in fin. Hanc † differẽtiã inter duos
reos & fideiuſſores ſequuntur Doct. & eſt ratio diffe-
e rentiæ, quia fideiuſſores dantur pro cautela creditoris [e],
vt ſupra eodem. in prin. §. fi. infra de replic. & ideo tenẽ-
tur inſolidum, vt ſit cautius conſultum ipſi creditori:
quæ ratio ceſſat in duobus reis, quorum naturam ha-
buiſtis ſupra in titu. de duobus reis. & traditur plene in
auth. hoc ita. C. de duob. reis. Addite aliam differentiam
inter fideiuſſores & duos reos. Nam fideiuſſores poſ-
ſunt conueniri inſolidum, niſi oppoſita exceptione, cæte
ri probentur eſſe ſoluendo tempore litis conteſtatæ. &
qui vult ipſos dicere eſſe ſoluendo, tenetur hoc proba-
re, tanquam fundamentum ſuæ intentionis. l. ei qui dicit
ff. de proba. Secus in duobus reis. Nam alter ex duo-
f bus reis nunquam poteſt conueniri inſolidũ [f] niſi pro-
betur alterum eſſe abſentem, & non eſſe ſoluendo: &
qui dicit ipſum non eſſe ſoluendo tenetur hoc probare,
tanquam fundamentum ſuæ intentionis. d. l. ei qui dicit.
& ita voluit Bar. in d. l. ſi dubitetur. in prin. ff. eod. quæ
lex procedit quando eſſet dubium vtrum cæteri fideiuſ-
g ſores eſſent ſoluendo vel ne [g]. Glo. ſuper verb. par-
h tes [h]. ibi, §. nunc tractemus. Hoc procedit fauore mino-
i rum [i], quorum ætas non eſt plena fallaciis. ideo de-
* bet eſſe plena fauoribus *. argum. in l. ij. ff. de minori-
k bus. [k] In ead. ibi, in l. ſi plures. Hoc ideo procedit quia
reputantur eadem perſona: & licet fideiuſſor non poſ-
l ſit habere beneficium diuiſionis [l] contra ſuum fideiuſ-
ſorem, tamen ſuus fideiuſſor haberet beneficium cõtra
alios fideiuſſores ex perſona ipſius, quinimo vires il-
lius fideiuſſoris aggregantur cum viribus illius princi-
palis fideiuſſoris. l. inter eos. §. præterea. & §. fin. ff. eod.
In ea. glo. ibi, l. ſi Titio. Hoc ideo contingit, quia cum
fideiuſſores ſint diuerſarum perſonarum, vnus non vi
detur fideiuſſiſſe contemplatione alterius. In ea. glo.
ibi. i. ſi dubitetur. Hoc contingit propter mendacium,
7 quia negauit ſe fideiuſſorem: & ideo † negãdo id quod
eſt cauſa ſui priuilegij, propter mendacium non mere-
tur habere priuilegiũ. facit l. ij. §. pen. ff. ſi ex noxal. cau.
ag. l. ſed hoc ita. ff. de rei iud. l. ſi vnus. ff. pro ſoc. Et ita re-
gulariter, quotieſcunque quis negat id quod eſt cauſa
m ſui priuilegij, meretur amittere priuilegium [m]. In ea.
glo. ibi, per l. peremptorias. videtis concluſionem gloſſ.
n circa hanc exceptionem. [n] Idem dixit glo. † de exce-
8 ptione non nume. pecu. q eſſet anormala. §. appellatur
infra de excep. Pe. dixit q eſſet dilatoria, motus per tex.
noſtrum, qui dicit debere opponi tempore litis conteſta
tæ ſicut cæteræ dilatoriæ. Idem tenuit Cyn. in l. fin. C. de
conſt. pec. & in l. ſi fideiuſſor. in vlt. q. C. eo. Dyn. autẽ
tenuit q eſſet peremptoria. Idem Spe. in titu. de renun.
& conclu. in §. i. verſi. i. & ſeq. Idem Bar. in l. ſi debitor.
ff. eo. pro quibus facit d. l. ſi fideiuſſor. C. eo. quæ vide-
tur ſentire hanc exceptionem poſſe opponi vſque ad
o ſententiam. Subdit Bar. [o] rationem, quia oppoſita tali
exceptione ipſe fideiuſſor non amplius tenetur. l. inter
eos. ff. eo. & ita hæc exceptio perimit ipſam obligatio-
nem, ergo merito dicitur peremptoria, & poterit oppo
ni vſque ad ſententiam. Non obſt. hic tex. in verbo, lit.
conteſt. quia facit pro, & non contra, ſecundum Bar. nã
quomodo non poterit cognoſci cæteros fideiuſſores eſ
ſe ſoluendo tempore lit. conte. niſi primo lis fuerit con-
teſtata? ergo neceſſario concluditur q talis exceptio
poterit opponi poſt litem conteſtatam, contra Cyn. &
Pet. Tamen dicite plenius vt d. l. ſi fideiuſſor. C. eo. &
in d. l. ſi dubitetur. ff. eo. licet enim hæc exceptio non poſ
ſit opponi poſt ſententiam tamen beneficium cedenda
rum poterit opponi in ipſa executione ſententiæ. caſus
eſt in l. ſi fideiuſſores. in §. idem reſponderunt. ff. eod. Et
eſt ratio, quia exceptio cedendarum non impugnat ip-
ſam ſententiam, & non prohibentur opponi poſt ſen-
tentiam

tentiam ille exceptiones quę non oppugnant ipſam ſententiam. l. ſi ſullo. ff. de condi. ſine cau. cum ſim. Ipſa tamen exceptio epiſtolæ poterit quoque opponi in cauſa appellationis. caſus eſt in l. inter eos. §. fi. ſecundũ vnũ intellectum. ff. eo. & voluit glo. in l. fideiuſſoe. C. eod.

9 In ea, glo. in fi. dum glo. ſentit ꝙ hæc † exceptio eſt

p odioſa ᵖ, non placet Bar. qui mouetur tali ratione: quia ſi eſſet odioſa, ei renunciari non poſſet. l. tametſi, cum ibi not. ff. ad Maced. & not. in l. i. ff. de vſuca. & tamen exceptioni epiſtolæ renunciari poteſt. l. ſi ſtipulatus. ff. eo. Vnde dixerunt alij ꝙ talis exceptio erat temporalis, & videtur ſenſiſſe quod tale ſolutum non poſſet repeti. l. id quod in diem. ff. de cond. inde. quorum opinio eſt contra caſum l. ſi in teſtamento. §. i. ff. eod. vbi eſt caſus per gl. quod tale ſolutum repeti poſſit. Dy. dixit. quod hæc exceptio erat dubia, & nihil aliud dixit: ſed videtur ſentire quod poſſit repeti. quia exceptio dubia non impedit repetitionem. l. ſufficit. ff. de condi. inde. Bar. tenendo glo. dedit aliam rationem, quæ iudicio meo non valet: ideo dicite ſecundum Chriſtoph. quod aut exceptio elidit debitum a principio: & tunc non impeditur repetitio: & ita loquitur. l. qui exceptionem. Aut non elidit debitum a principio, & tunc impeditur repetitio: qualis

q eſt exceptio epiſtolę D. Adria. quæ non elidit debitum,

r niſi fuerit oppoſita, vt hic, ᑫ, & tunc bene impeditur ʳ.

ADDITIONES.

a Quartum eſt remedium auth. præſente. C. de fideiuſ. Et ſic habent duo remedia antequam ſoluant, & duo poſtquã ſoluerint. Et adde ꝙ erat in arbitrio creditoris petere inſolidum ab vno fideiuſſore, niſi ſuperueniſſet diuus Adrianus & eius epiſtola, quæ ſuper hoc prouidit, vt infra. Sed ſecus eſt in pluribus debitoribus principaliter obligatis, quia ipſi non ſunt obligati inſolidum, ſed ſolum pro parte: niſi ſit adiectum ꝙ teneantur inſolidum, habent beneficium diuiſionis ex noua conſtitutione facta de duobus reis, de qua in auth. hoc ita. C. de duob. reis. & hoc beneficium competens duobus reis eſt beneficium nouum, licet beneficium Diui Adriani competens fideiuſſoribus ſit beneficium antiquum de quo dic vt per Bar. in l. ſi duobus. verſ. ſexto quæro. ff. de duobus reis.

b Dubito circa primum notabile hic poſitum per iſtum, dum vult ꝙ plures fideiuſſores inſolidum teneantur, ſiue ſimpliciter interceſſerint, ſiue adiecto hoc verbo, inſolidũ. In contrarium videtur tex. in l. reos. §. cum in tabulis. ff. de duob. reis. Nam ſi dico, ego & Titius fideiubemus, copula Et, debet attribuere vim verbi cuilibet in viriles. vnde forte dictum iſtius poſſet procedere quando non eſſet copula, ſcilicet ſi diceretur nos duo fideiubemus.

c Et ſic fideiuſſores obligantur inſolidum ſicut principalis, ſiue ſit vnus fideiuſſor ſiue plures. Et ideo ſi eſſent centum fideiuſſores qui eſſent obligati pro vno debitore de decem, iſti centum eſſent omnes obligati ad decem, niſi aliud eſſet dictum: & eſt in arbitrio creditoris petere decẽ a quo velit. Sed D. Adrianus in epiſtola ſua dedit fideiuſſoribus beneficium diuiſionis, vt ſic creditor cogat diuidere, & ab vnoquoque partem ſibi contingentem petere, licet epiſtola nõ diuidat ipſo iure obligationem inter fideiuſſores, ſed mediante exceptione, vt hic, & l. ſi. C. de conſt. pec. & l. inter fideiuſſores. ff. eo. & l. iii. C. eod.

• An vero inſpiciatur aliud tempus: aliqua iura videntur inuenire ꝙ ſic, quibus reſponde vt per Bello. ii. notab.

d Iſtud tertium notabile non bene colligitur hic: melius facere pro iſto notabili l. inter fideiuſſores. ff. eo. Et adde ꝙ beneficium iſtius epiſtolæ non ſolum habet locum in pluribus fideiuſſoribus acceſſorie ſe obligantibus pro alio, ſed etiam in pluribus mandatoribus & conſtitutoribus, vt l. fin. C. de conſti. pecu. & dixi ſupra eo. in prin. Secus in duobus reis, vt infra in glo. in ſi. quia illi tantum pro virilibus tenentur: ibi vide.

e Circa has rationes & differentias vide Bello. qui eas diligenter examinat.

f Ideo dicitur pro vno reo, quia ſecus ſi non intercederent omnes pro vno reo, ſed pro pluribus: vt ſi duo ſocii accipiunt aliquid mutuo, & ego fideiubeo pro vno, & tu pro alio, certe inter nos non petimus diuiſionem a creditore. l. ſi Titio. ff. eo. & hic in glo.

g Habes etiam finaliter ex hac glo. ꝙ beneficium epiſt. D. Adria. & ſic diuiſionis competens fideiuſſoribus eſt vetus: ſed beneficium auth. hoc ita. quod competit duobus reis, eſt nouum: de quo vide Bar. in l. in duobus. §. vbi. verſic. vi. quæro. ff. de duobus reis.

h Iſta glo. habet tres partes. In prima ponit quinque fallentias ad hunc text. ſiue ad epiſtolam diui Adriani. In ſecunda format quæſt. in qua arguit ad partes, & primo eam decidit. In tertia & vltima format aliam quæſtionẽ. Secunda ibi, ſed nunquid hæc exceptio. Tertia ibi, ſed nunquid ſi ſoluit.

i Adde tu, ꝙ in quantum glo. hic poſita in verb. epiſtola. dicit, quòd licet tutores habeant beneficium diuiſionis, vt l. i. §. i. de tutelis, quòd tamen fideiuſſores tutorum non habent hoc beneficium. l. fin. ff. rem pupil. ſal. for. Et dic rationem eſſe differentię: quia negotium principaliter ſpectat ad omnes tutores: & ideo ſi omnes conueniantur, quilibet pro parte ſua oppoſita exceptione ſe tuetur. Secus in fideiuſſoribus: negotium non eſt principaliter eorum, ſed tutorum, ideo non poteſt dicere vnus fideiuſſor conuentus, quòd alter fideiuſſor conueniatur, & hoc ratione pupilli, vt in d. l. fin.

• Ad omnes has limitationes vide Bello. qui eas plenius expedit, ſubdendo rationes, quam faciat Por.

k Et adde etiam inquantum prædicta glo. dicit ꝙ beneficium epiſtolę ceſſat in quinque caſibus, vt in ea, adde ſextũ ſcilicet ſi huic beneficio fuerit renunciatum, cui poteſt renunciari ſicut beneficio auth. hoc ita, vt no. glo. in d. auth. & per Bar. in l. ſi in teſtamento. verſi. ꝙ ſi dno. ff. eo.

l Quot caſibus ceſſet beneficium diuiſionis vel ne, vide hic in glo. & adde nouum caſum, videlicet quando beneficio huius diuiſionis fuiſſet renunciatum, quod poteſt renunciari, vt vult gloſſ. in d. auth. hoc ita. & glo. in auth. de duobus reis. in §. i.

m Hoc tamen intellige, quando negat ſpecialiter ſe eſſe fideiuſſorem, & ſic negat quod eſt cauſa ſui priuilegii. d. l. ſi vnus. in fin. Secus autem ſi negat ſub generalitate: vt quia dum conuenitur vt ſocius ad pecuniam, vel vt fideiuſſor, negat narrata prout narrantur, & petita prout petuntur, fieri debere, quia tunc non perdit beneficium, ſecundum Bar. in §. ita demum. hic alleg. in glo.

n Vide de hac exceptione Bellonum lib. v. ſuppur. c. iii.

o Adde inquantum hic dicit, ſubdit Bar. poſt ſententiam autẽ non poterit opponi niſi ſit appellatum, vt tenet glo. in d. l. fideiuſſor in ſi. Et niſi opponatur in executione ſententiæ, in actione iudicati, quo caſo poterit opponi etiã ſi fuerit renunciatũ in principali obligatione epiſt. D. Adria. & nouæ cõſtitutioni de duob. reis, per l. Paul. reſpondit. & ibi per Bar. ff. de re iud. Et idẽ dicit Bar. in d. l. ſi dubitetur. de beneficio diuiſionis quod competit tutoribus & correis. & adde glo. & Bar. in l. exceptiones. ff. de excep.

p An hæc exceptio ſit odioſa vel fauorabilis, vide hic Bello. qui quinq; modis reſpondet ad l. qui exceptionem.

q Gloſſellas ſequentes expedias vt per Bello.

r Quæritur hic vltimo, quid ſi fideiuſſor exceptionem diuiſionis opponit, & creditor replicet ꝙ alius ſocius ſeu fideiuſſor non eſt ſoluendo, quis debeat probare ſi hoc caſu nõ eſſet ſoluẽdo, an creditor an cõuẽtus, quod ſit ſoluẽdo? Bar. in d. l. ſi dubitetur. dicit quod fideiuſſor conuentus debet hoc probare: quia beneficium quod competit fideiuſſoribus, eſt eis datum ſub hac conditione, ſcilicet quando omnes ſunt ſoluendo: ideo ipſe probare debet illud quod eſt cauſa ſuæ replicationis: imo creditor in caſu dubio an correus ſit abſens vel ne, vel ſoluendo vel ne, non poteſt in totum conuenire ſocium, niſi probet correum non eſſe ſoluendo vel abſentem, vt voluit gloſſ. in authenti. de duobus reis. §. i. & Bart. in l. duobus. ff. de duobus reis. verſi. ſexto quæro.

1 *Bonum eſt argumentum de re ad tempus.*

2 *Fideiuſſor obligatur non nudo pacto ſed ſtipulatione.*

3 *Si reperiatur ſcriptũ aliquẽ fideiuſſiſſe, intelligitur per ſtipulationẽ.*

4 *Si fideiuſſor obligetur in plus quam reus principalis, an obligetur vſque ad concurrentem quantitatem, an vero obligatio ſit in totum nulla, late diſputatur.*
5 *Licet fideiuſſor non poſſit in plus obligari quam reus principalis, tamen poteſt efficacius obligari.*

§. FIdeiuſſores. Fideiuſſor nec loco, nec tempore, nec cauſa, in plus quã
reus principalis debeat, obligari poteſt: ſi
quid autem pro reo ſoluerit, actione man-
a dati ab eo recuperare poterit. hoc dicit. a
Not. fideiuſſorem nõ poſſe in plus obligari quam de-
beat reus principalis, & ratio ponitur in textu. cui con-
b cord. l. Græce. §. illud. ff. eod. b Not. in verſi. item ille.
quod ſicut fideiuſſor non poteſt in plus obligari re, ita
nec tempore: quia plus non ſolum re, ſed tempore, lo-
co, & cauſa dicitur. §. plus. infra de actio. cap. i. extra de
1 plus peti. Ex quo colligitis, ꝙ † bonum eſt argumen. de
re ad tempus. concord. l. miles ita. ff. de teſta. mili. l. vi-
• num. ff. ſi cert. pet.* Not. in verſi. ſi quid. ꝙ ſolutum a
c fideiuſſore repeti poteſt a reo actione mandati: c cum
enim reus præſtat fideiuſſorem, videtur mandare vt
d pro eo ſoluat. l. ſi pro te. ff. manda. d Not. ex gloſſ. §.
2 græce. † fideiuſſorem non nudo pacto, ſed ſtipulatione
3 ſolenni obligari. concor. l. blanditus. C. eo. Not. † ex
e §. in ſtipulationibus e ꝙ vbi ſcriptum reperitur aliquem
fideiuſſiſſe, intelligitur per ſtipulationem validam. con
cord. l. ſciendum, de verb. oblig. & ibi dixi. §. ſi ſcriptum.
ſupra de inuti. ſtipu. Gloſſ. ſuper verb. obligatur. in
4 fi. Colligitis ex glo. duas opin. Prima, ꝙ † vbi fideiuſ-
f ſor fideiubet in plus f quam reus principalis, obligatur g
g pro concurrente quantitate. Et pro hac ſententia alle-
gatur primo l. ſi a reo. ff. eod. l. hactenus. in fin. ff. de con
ſtitu. pecu. l. rogatus in fin. ff. mand. allegatur vulgaris
regula. quia vtile per inutile vitiari non debet, regula
iuris. Vtile. lib. vi. Secundo colligitis, hanc fideiuſſionẽ
eſſe in totum nullam: & hanc tenent communiter do-
cto. ſreti per l. græce. §. illud. vbi dicitur fideiuſſorem in
duriore cauſa intercedentem omnino nõ obligari: quæ
verba ſonant in nihilum obligari, quia dictio negatiua
præpoſita ſigno vniuerſali, facit æquipollere ſuo con-
trario. l. legitimos. §. an ergo. ff. de legit. tut. facit regula
Logicorum, Præ contradic poſt contra præ poſtque
ſubalter. Secundo mouetur: nam cum pro forma ſit
traditum vt fideiuſſor non fideiubeat in plus quã reus
principalis, vt l. et qui. ff. eod. exceſſus formæ totũ actũ
vitiat. l. Iulianus. §. ſed ſi quis. ff. ad exhib. Non obſtat
l. ſi a reo. quia ibi non fideiuſſerat in plus, ſed ſub condi
tione affirmatiua. Non obſtat l. hactenus. quia loqui-
tur in conſtituto, quod eſt inuentum a prætore, & ex
æquitate ſuſtinetur. Non obſt. l. rogatus, quia licet ibi
fideiuſſerit in plus quam eſſet debitum, non tamen di-
citur ꝙ eſſet obligatus. Non obſt. ꝙ vtile per inutile
non vitiatur, quia illud verũ in ſeparabilibus, & in his
quæ diuidua ſunt ſecus in caſu indiuiduo, vt in caſu no-
ſtro. l. i. §. Trebatius. & §. eſt autem. ff. de aqua quot. &
æſti. Et ſi dixeritis, quomodo ſi debeo tibi mille nonne
ſi fideiuſſor fideiubeat in mille quinque centũ, hic actua
eſt diuiduus? Reſpondet Bar. ꝙ non quia indiuiduum
ſumitur quatuor modis. Vno modo ſumitur natura,
vt homo & ſeruitutes. l. ij. & l. ſtipulationes non diuid.
de verb. obli. Secundo modo ſumitur indiuiduum aſ-
ſeſſione, & hoc modo ſumitur in l. i. & ij. cum ſeq. de pe
culio lega. Tertio modo ſumitur indiuiduum diſpoſi-
tione contrahentium, & hoc modo ſumitur in l. diem
proferre. §. ſi quis ſeruum. ff. de arbitria. Quarto modo
ſumitur indiuiduum forma & hoc modo ſumitur hic:
licet enim quantitas deducta in fideiuſſione ſit diuidua,
tamen forma fideiubendi eſt indiuidua. allegat l. v. ſti-
pulatio. verſi. ſatis acceptio. ff. de verb. ob. Sed contra
hanc ſententiam allego tex. in l. i. §. ſi ſtipulatio. de verb.
ob. iuncta l. blanditus. C. de fideiuſ. Ad l. græce. §. illud.
reſpondeo, ꝙ dictio negatiua poſtpoſita ſigno vniuer
ſali non æquipollet ſuo contradictorio quando prauus
intellectus inſurgeret. allego text. in l. ſi de pupillo. §. ſi
plurium. el ij. ff. de ope. no. nunc. nullibi enim ibi pro for
ma traditum reperitur vt non poſsit in plus fideiube-
re, ſed bene traditum reperitur vt in plus effectualiter
obligetur. Hæc ſatis, cætera dicit, vt in d. §. illud. Et
ideo cauti æſtote ne cum accipitis fideiuſſores, in plus
promittere patiamini quam debeatur, et ſic quidam do
h ctor decipit ciuẽ in ciuitate iſta. Gl. ſuper verb. plus. h
5 in fi. Dicite, ꝙ † fideiuſſor non põt obligari in plus, vt
hic ſed bene põt obligari efficacius: ita loqtur cõtrariũ.
Gl ſuper verb. ſoluerit. ibi, l. indebitã. Similẽ gl. habe
tis in l. ſi pro ea. C. mãd. et hr̃ in c. fi. extra de fideiuſ. Gl.
ſuper verb. acta. in fin. Dicite de hoc vt dixi in §. ſi ſcri
i ptum. ſupra de inuti. ſtipu. i Sed quæro, promitto tibi
dare Stichum aut Pamphilum, fideiuſſor promittit tan
tum Stichum, an valeat fideiuſſio: Dicite ꝙ ſic. l. et qui.
§. fin. ff. eod. Sed pone promitto tibi dare Stichum aut
Pamphilum quem volam, fideiuſſor promittit dare
Stichum aut Pamphilum quem volet, non valet fide-
iuſſio. Secus ſi promitto tibi dare Stichum aut Pamphi
lum quem voles, & dedero fideiuſſorem qui promiſe-
rit dare Stichum aut Pamphilum quem volet l. Stichũ.
§. fi. & l. græce. ff. eod. Ratio, quia primo caſu debitor
nunquam concordabit in eligendo cum fideiuſſore vt
fideiuſſio ſit nulla: poſteriore caſu quando electio eſt ſti
pulatoris, concordabit ſe cum fideiuſſore in eligendo
vt ſtipulatio ſit valida.

ADDITIONES.

a Adde autem, verbis græcia poteſt capi fideiuſſor, & in
dubio ſtandum eſt ſcripturę de eo quod continetur in ea.
hoc dicit vſque ad fin. quia in dubio ſolennitas extrinſeca
præſumitur. h. d.
b Iſtud fallit, niſi fideiuſſor iurauerit. vide Ang. hic in fi.
• No. ex fin. huius §. aliud pulchrum notab. vt per Bellon.
c Not. tamen & attende, quod fideiuſſor nũquam agit mã
dati poſtquam ſoluit, niſi oſtendat reum principalem con-
tra quem vult agere, eſſe liberatum ex tali ſolutione, vel
caueat de eo defendendo ſi conueniatur. l. ſi ex duobus. §.
quotiens. ff. iudic. ſolo. & ibi per Bar.
d An autem fideiuſſor poſsit ſoluere ſponte, an vero expe-
ctare donec ſibi fiat præceptum quod ſoluat, ſicut debet ex
pectare debitor pupilli, vt liberetur plene. ſupra quib. alie.
lic. §. admonendi. Gloſſ. vna hic ſentit quod ſponte ſoluere
poſsit: nam fideiuſſor tenetur agnoſcere bonam fidem. l. idẽ
quod. §. fideiuſſores. ff. manda. ſicut tutor. l. quoties. §. ſicut
ff. de admi. tut. Nec tenetur fideiuſſor opponere exceptio-
nem dilatoriam creditori, puta quod non poteſt eſſe procu
rator. l. ſi fideiuſſor. §. quædam. ff. mand. in prin. ſupra alleg.
Sed ſi fideiuſſor habens exceptionem oppoſuit illam, & iu
dex per iniuriam eum condemnauit an poſsit agere manda
ti? Dic quod non, ſi non appellauit. d. l. ſi pro ea. ſicut tene-
tur procurator appellare, licet non proſequi. l. inuitus.
C. de procu.
e Vide infra Bello. loco ſuo.
f Vide l. ſi mandauero. la ii. i. reſpon. ff. man. quæ videtur
velle quod in plus fieri poſsit.
g De hac concluſione vide Bello. libro. v. ſupput. capit. i.
vbi late inſiſtit.
h Hanc glo. ſuper verb. plus expedias & declares latius vt
per Bellonum & ſimiliter omnes glo. ſequentes, quia iſtæ
parum ſcribit.
i Sed inter alias perſonas quam contrahentes non probat
arg. authen. ſi quis in aliquo documento. C. de edendo. In ſo
lennitate autem intrinſeca, tunc ſi ſolennitas eſt naturalis,
vt eſt pretium in venditione, non præſumitur ſolutum niſi
probetur per teſtes vel ſcripturam infra de emptione. emp.
§. pretium. Sed ſi eſt ſolẽnitas formalis quam natura ver-
borum de neceſsitate comprehẽdit vt eſt verbum. Fideiu-
bet

bet, quod importat de neceſsitate interrogationem & re-
ſponſionem ſequentem, l. blanditus. vel eſt apta comprehen
dere, vt in verb. promiſit, quod refertur ad ſtipulationē vel
ad nudā promiſsionē, l. ſciendū. §. edictū. ff. de edi. edi. tūc
ſemper pręſumitur, vt hic, & d. l. ſciendū. & d. §. ſcripturā.

TITVLVS XXII.

De literarum obligatione.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine; Quia obligationū ex contractu prouenictiū qdā re, quędā verbis, quædā literis, qdā conſenſu proficiſcuntur, ſupra de oblig. §. fi. & l. 1. in prin. ff. e. ideo viſo ſupra de oblig. quæ re & verbis concipiuntur, ſequebatur ex ordine vide re de tertia ſpecie obligationū, q ſcilicet literis cauſatur: ideoq; recte de literarū obligatione intitulatū eſt.*

1 *Multum temporis appellatur quinquennium.*
2 *Exceptio non numeratæ pecuniæ pōt opponi ſolum ante biennium.*
3 *An aduerſus inſtrumentum ſcriptum per perſonam publicam opponi poſsit exceptio non numeratæ pecuniæ.*
4 *Notarius non debet ſcribere in inſtrumento numerationem factam, niſi præſente ſe & vidente facta fuerit.*
5 *An delictum poſsit probari per inſtrumentum.*
6 *Scriptura priuata non facit fidem, niſi in quibuſdam caſibus.*
7 *Si quis promittat per ſtipulationem ſe ſoluturum quod ei non fuerat numeratum repellit agentē infra biennū exceptione in factum.*
8 *Obligatio literarum cauſatur ex duplici cauſa.*
9 *Parem vim habent teſtes & inſtrumenta.*
10 *Qui opponit ante biennium exceptionem non numeratę pecuniæ, nō tenetur probare intentionem ſuam.*
11 *Duplex eſt ſpecies exceptionum.*
12 *Nota differentiam inter verbum Diu, & Multum.*
13 *Exceptio non numeratæ pecuniæ & habet locum confeſsione ex cauſa mutui non autem ex alia cauſa & de ratione ibi vide.*
14 *In dote etiam poteſt habere locum exceptio non numeratæ dotis.*
15 *Exceptio quæ competit creditori in quacunque cauſa confitenti, opponi poteſt ſolum intra triginta dies quod non ita eſt in debito re. & de ratio ne ibidem.*
16 *Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locum in actu inter viuos facto, non in vltima voluntate.*
17 *An exceptioni non numeratę pecuniæ renunciari poſsit.*

OLim ſcriptura. Exceptio non numeratæ pecuniæ,
quæ olim ante quinquennium quan-
docunque opponi poterat, hodie ela-
pſo biennio opponi non pōt. h. d. Di-
uiditur in duas. Nam in prima ponit
dictum, in ſecunda illud declarat. Secū
a da ibi, mult. Not. primo, obligationem literarum
olim concipi cum certa verborum ſolennitate: hodie
vero ſufficit ſi ſcripſerit aliquis ſe debere ſpe future nu-
merationis, quod poſtea non eſt numeratum. No. in
verſicu. ſic fit. caſum contra communem opinionem
q ex chirographo ante biennium nulla ſit nata obliga
tio neque naturalis neque ciuilis, ſed ſolum naſcatur ela
pſo biennio, cum nullo modo ille qui confeſſus eſt cō-
queri poteſt, vt in tex. hic in verſi. hodie. iuncto verbo,
obligatur. Sed reſpondet q loquitur de obligatione ef-
fectuali, ciuilis tamen ante biennium erat nata: de quo
dixi ſupra de obli. Not. exceptionem non numeratæ
pecunię olim opponi potuiſſe quandocunque ante biē
1 nium. Itē no. q † multum temporis appellatur quin
quennium: ſed multum aut modicum tempus iudica-
tur ſecundum naturam ſubiectę materię no. in l. Lucius
ff. manda. in l. ſed ſi fideicommiſſaria. §. Ariſto. ff. qui et
2 a quibus. Finaliter no. † exceptionem non nu. pec. ſo
lum opponi poſſe ante bienniū. Sed dices tu, hoc vide-
tur iniquiſsimum, q tēpus opponēdi hmōi exceptionē
reſtringatur: quia dabitur materia aſſerto creditori dif-
ferenti agere quod ad elabatur biennium, ne ei agenti
non nu. pecu. opponi poſsit exceptio. Reſpondetur, q
iſte qui confeſſus eſt poterit ſibi alio remedio prouide-
re: quia ſi videat aſſertum creditorem differre in agen-
do, poterit coram iudice proteſtari, quod licet confeſſus
fuerit, illud tamen fecit ſpe future numerationis, quę nū
quā fuerit ſubſecuta: quo caſu exceptio erit perpetuata,
& creditori quandocunque agenti opponi poterit. l. ſi
præſens. C. de epiſ. aud. l. in contractibus, §. fin. C. de non
nume. pec. Glo. ſuper verb. ſi quis. ibi per publicam
b perſonam. [b] Sed tunc dices tu † ſi hoc ſcriptum eſt per
3 publicam perſonam, ergo faciet plenam fidem, nec ha-
bebit locum exceptio non nu. pecu. in l. cum precibus
C. de proba. Sol. dicunt doc. multum referre an Nota-
rius ſcribat in inſtrumento, Titium recepiſſe totam pe-
cuniam, & tunc bene præiudicaret, nec haberet locum
exceptio non nu. pec. an vero ſcribat vnum confeſſum
fuiſſe recepiſſe, quo caſu habet locum exceptio non nu
me. pecu. Et propterea dixit glo. notabiliter in l. ſi em-
ptio. in verb. conſcriptum. C. ſi cert. pet. & in l. ſi ex cau
4 tione. C. de non nu. pecu. quod † Notarius nunquam
debet ſcribere aliquem aliquid recepiſſe, niſi numeratio
fuerit facta Notario præſente & vidente ſed debet ſcri
bere, illum confeſſum fuiſſe q receperat: alioquin incur
rit crimen falſi, aſſerere teſtimonium de eo quod non vi
derit. Et propterea alias ego vidi in hac Vniuerſitate,
quod cum quidam ſcholaris intuliſſet verba iniurioſa
Rectori, Rector ſtatim vocari fecit tabellionem Vni-
uerſitatis vt conficeret inſtrumentum qualiter ille ver
bo dixerat Rectori iniurioſa: ſcholaris tunc dixit, tu No
tarię conficies inſtrumentum q D. Rector dixit quod
ego dixi, quia tu non fuiſti præſens: & bene dixit. per
5 illas glo. † An autem delictum poſsit probari per in-
ſtrumentum publicum vt quia Notarius atteſtatur in
inſtrumento qualiter Caius interemit Titium: Glo. in
l. contra negantem. C. ad l. Aquil. viſa eſt tenere q ſic:
contrarium viſa eſt tenere glo. in c. cum in eccleſiis. de
quo dicite vt per Bar. in l. ſenatus. ad Turpil. pulchre
per Cyn. in l. fi. C. de proba. In ead. glo. not. regulari
6 ter † ſcripturam priuatam non facere fidem. [c] Fallit ſi
c hæc ſcriptura aliquid contineat contra ſcribentem: quia
non eſt veriſimile aliquem ſcribere contra ſe quod ve-
ritati non innitatur. arg. in l. exemplo. cum ibi no. C. de
proba. Fallit ſecūdo, ſi talis ſcriptura priuata habet ſub-
ſcriptionem trium teſtium fide dignorum. auth. ſi quis
vult caute deponere. C. qui potio. in pig. hab. Gl. ſu-
7 per verb. debere. ibi, l. cū vltra. Colligitur ex gl. q † qñ
quis vltra confeſsionē factā ſpe futuræ numerationis p
ſolēnē ſtipulationē ſoluere promittit q nō fuerit nume-
ratū, creditorē agentē exceptione in factū repellere pōt
infra bienniū. Sed contra oppo. & vr̄ q huic promittē
ti cōpetit exceptio non nu. pec. vnde oppo. §. 1. infra de
exce. de l. ſi ex cautione. C. de nō nu. pec. Sol. dicūt doct.
q iſte promiſſor in modo excipiendi habet duo diuer-
ſa remedia concludendi. Primū eſt vt dicat, licet ego cō-
feſſus fuerim recepiſſe, ac ſoluere promiſerim, hoc tū
quicquid ſit ego egi ſperans pecuniā a te numeratū iri,
ideo exceptionē non nu. pec. oppo. Aliud, vt ita cōclu-
dat, licet ego confeſſus fuerim & vlterius ſoluere pro-
miſerim, tñ ex quo tu nō numeraſti, & dolo facis pete
re quod habere non debes, & q nūquā numeraſti, ideo
cōtra te in factū exceptionē opo. hoc mō cōcordātur. l.
ſi ex cautione. C. de nō nu. pec. et l. cū vltra. & §. 1. infra
d de exce. [d] In ea. gl. licet habeat exceptionē. Hæc gl. nō
vr̄ procedere iudicio meo q̄a ego confitens promiſſor
propter verba obligatoria creditore cōtra me agēte ne
ceſſe haberem pecuniam non fuiſſe numeratā probare
propter præſumptionem contra me. l. ab ea parte. ff. de
proba. hoc tamen eſt falſum, quia creditor aſſerere ne-
ceſſe habet ſe numeraſſe. l. ſi ex cautione. de non nume.
pecu. ergo non præſumor obligatus. In ea. glo. in fin.
colligitur ex glo. q ſi ego confiteor per verba præteri-
ti tēporis, puta, recepiſſe: vel per verba præſentis, puta.

me debere ꝙ contrahitur obligatio literarum non in
virtute verborum expreſſorum ſed in virtute eorum
quæ tacite inſunt, quia futurum tempus demonſtrant.
Et ideo reddã. Sed hæc opin. non videtur bona: quia
verba vel ſcriptura in mente retenta illam cauſari non
potuerunt. arg. in l. ſi non repetenti. C. de condi. ob cau.
& ideo ad iſtum tex. ſubaudienda ſunt verba expreſſa
futuri tẽporis, & ideo reddam, & ſic vidẽtur doctores
pertranſire. Glo. ſuper verb. exceptione in fi. Et hanc
opi. tenuit glo. in auth. ſed hodie. C. de non nu. pecu. &
vr̃ ẽt cõis opi. Gl. ſuper verb. ſcriptura: ibi, ſ. ſola. No.
e ex gl.[e] ꝙ † obligatio literarũ cauſatur ex duplici cauſa,
8 ex tacito conſenſu, ac etiam literatũ obligatione. Et pro
pterea dixit gl. ſingularis in l. ſi nõ ſinguli. C. ſi cer. pet.
ꝙ ſi talis cõfeſſio emanaret corã teſtibus, nõ cauſaretur
aliqua obligatio, & qñcunque cõueniretur repelli poſ-
9 ſet exceptione nõ nume. pec. Nõ obſtat ꝙ † parẽ vim
habeãt teſtes & inſtrumẽta. l. in exercẽdis. C. de fide in-
ſtru. q; illud verũ quo ad aliquid diſpoſitũ & in eſſe ꝓ-
ductũ probandũ: ſecus quoad aliquid diſponẽdũ. Glo.
ſuper verb. obligetur. ibi, in re iudicata. De hoc dicite, vt
dixi plene ſupra de oblig. In ea. gl. in fi. Ex hac gl. colli
10 gitis, ꝙ † ille qui opponit exceptionẽ nõ nu. pecu. ante
biennũ nõ tenetur ꝓbare fundamẽtũ ſuæ exceptionis,
f hoc eſt pecuniã nõ fuiſſe numeratã,[f] imo agens tenetur
g ꝓbare illã fuiſſe numeratã.[g] Sed cõtra opp. nã ille qui
excipit, dr̃ agere. l. ij. ff. de exceptionib. ergo tenetur ex-
11 ceptionẽ ꝓbare. l. et qui dicit. C. de ꝓba. Sol. † Duplex
eſt ſpecies exceptionũ: nã quædã eſt quæ aliquid ponit,
& illã excipiẽs probare tenetur: puta, petis a me mille,
excipio & dico qd̃ ſolui, vel feciſti pactũ de nõ petẽdo,
& tunc hoc ꝓbare debeo, quia excipiẽdo aliquid pono.
Quædã ſunt ſpecies exceptionũ in quibus nihil ponitur
ſed totaliter negatur: puta, petis mille ex confeſſione
mea, oppono iſta mille nõ fuiſſe numerata, & tũc quia
totaliter nego ꝓbare nõ debeo, & ita loquitur mate-
ria noſtra, & eſt gl. in l. in exceptionibus. ff. de ꝓba. &
in l. ſi ex cautione. C. de nõ nu. pec. quę ſolutio non pla-
cet, quia ſcd̃m hoc idẽ eſſet in confeſſione facta ex qua-
cunque cauſa, qd̃ tñ eſt falſum. l. generaliter. C. de non
nume. pecu. & videbitis in glo. fi. Et propterea ſecundũ
Cyn. aliter reſpõdetur, quod ideo creditor pecuniã nu-
meratã probare tenetur, quia huiuſmodi exceptio non
nume. pec. oppoſita ante biẽniũ eſt priuilegiata, vt agẽs
numerationẽ probare teneatur: quia lex præſumit qd̃
debitor qui vult habere pecuniam mutuo, facile cõfite-
bitur ante numerationẽ, vt creditori complaceat, & nu
merationẽ fieri ſperet: vnde lex volẽs ſuccurrere facili-
tati debitorũ qui egẽt, præſumit pecuniã non numeratã
fuiſſe, & cõfeſſionẽ præceſſiſſe, ideoque onus probandi
iniungitur creditori. l. ab ea parte. ff. de proba. & ideo
ſi talis exceptio opponatur poſt biẽniũ, tenetur ille qui
cõfeſſus fuit probare illã non fuiſſe numeratã: quia iſta
exceptio lapſu bienniĵ perdidit priuilegiũ. & ad regulas
iuris cõis redacta eſt, vt in glo. hic. Glo. ſuper verb.
12 multũ in fi. No. ex gl. quod † verbũ, diu, cõplectitur tẽ-
pus decenniĵ: verbũ, multũ, cõplectitur tẽpus quinquen
niĵ. Vos dicite, hoc moderari arbitrio iudicãtis, vt no.
glo. in l. Lucius. ff. mand. & in c. fi. extra de fideiuſ. ha-
betur in ſimili in c. potuit. extra de loca. & facit l. i. in fi.
de iure delibe. Gl. ſuper verb. extendatur. ibi, l. gene
13 raliter. Colligitis ex glo. quod † exceptio non nume.
pecu. non habet locum niſi in confeſſione emanata ex
cauſa mutui: ſecus ſi emanauerit ex alia cauſa. Ratio di
uerſitatis, quia qñ emanauit ex cauſa mutui, lex præſu
mit emanatã ex facilitate petentis, & cupiditate cõpla-
cendi creditori, vt ipſum inuitet ad ſubueniendum, &
pecuniam numerandum. Secus quando emanat cauſa
locationis vel venditionis, quia nulla præſumitur hic
facilitas, ſi enim non potero tibi vendere vel locare do

mum, aliĵ locabo, vel vendam alteri qui mihi pecuniã
exburſabit. Sed ita facile non reperiuntur amici qui ve
14 lint nullo habito cõmodo pecunias mutuare. † Et idẽ
eſſet in confeſſione emanata ſuper dote non numera-
ta l. fi. C. de dot. caut. non nume. Ratio, quia illa præſu-
mitur ex facilitate, & matrimoniĵ cõtrahendi cupidita-
te. Nã ille qui optat matrimoniũ contrahere, facile cõfi
tebitur, vt appetitũ ad effectũ perducat: vnde lex huic
facilitati ſubuenire volens, permiſit opponi exceptionẽ
non nume. pecu. & illã priuilegiauit. Si tñ ille qui con
feſſus fuit recepiſſe ex alia cauſa quam dotis vel mutui
velit exceptionẽ non nu. pecu. opponere, & probare
non numeratã, tunc bene poterit: quia talis exceptio cõ
petit non iure ſingulari, quia non priuilegiata, ſed iure
cõi, ideoque ante bienniũ & poſt quandocũque oppo-
ni poterit. l. pure. in fi. ff. de exceptione doli. In ea. glo. in
fi. Colligitis ex gl. qd̃ licet exceptio nõ nume. pec. quæ
cõpetit debitori cõfitẽti, poſſit opponi qñcunque ante
15 biennium, † illa tñ quæ cõpetit creditori in quacũq; cau
ſa cõfitenti opponi põt ſolũ infra xxx. dies. Ratio diuer
ſitatis: quia lex præſumit debitores egẽtes facilius incli-
nare ſe ad cõfitendũ, vt creditori complaceant, & pecu
nias ſuſcipiãt, quã creditores, qui pecunias nõ ita egent.
Creditores. n. optant, vt inquit Cyn. quod diu pecunia
permaneat penes debitorẽ, vt poſſint vſuras multipli-
care, & viã ad infernũ ſibi præparare. Stat igitur regu-
la, quod creditori confeſſo ex cauſa mutui recepiſſe qd̃
non recepit, cõpetit exceptio non nume. pecu. infra xxx.
h dies. Hæc regula fallit in debitore rerũ depoſitarũ[h] ſiue
pecuniarũ, quia tunc ex confeſſione ſua creditor ſtatim
ſibi præiudicat. Ratio nã ex quo depoſitarius nullũ cõ-
modum percipit ex re depoſita, lex præſumit quod ſtã-
te confeſſione debitoris reuera res depoſitæ fuerunt re-
ſtitutæ. Ex quo infert Bartol. quod ſi depoſitum fuiſ-
ſet in quantitate, ita quod depoſitarius ea vti poſſit,
idem eſſet quod in mutuo. l. diem. §. i. ff. depoſiti. Se-
cundo hæc regula fallit in exactore publico, qui eſt
debitor occaſione functionum inceptarum: quia ſi
procurator fiſci vel fiſcus confiteatur recepiſſe, ſtatim
confeſſio ei præiudicat. Ratio, quia talis exactor de
his pecuniĵs nullam percepit vtilitatem: nam exactas
ſtatim reſtituere debet, non eis vti. Ex quo dixit Bart.
idem eſſe in exactore priuato: vt ſi ego conſtituerim
te procuratorẽ meum ad exigendas pecunias. & exa-
ctas confitear a te recepiſſe, quod ſtatim confeſſio mihi
præiudicat. Tertio hæc regula fallit in marito ſecundo
confitente recepiſſe dotem: quia ex quo ſemel confeſ-
ſus fuit: ſi probabitur ad ſecundam confeſſionem ve-
niſſe, illa confeſſio præſumitur natura, deliberata & ve
ra. argumen. in l. ſi mulier. C. de iure dot. Ex quo dixit
Bartol. quod idem eſſet in quacunque creditore, qui bi
na vice ex interuallo confiteretur ſe recepiſſe quod re-
uera non recepit. iſta probantur in l. in contractibus. §.
i. C. de non numera. pecu. Quarto fallit in creditore
rei fiſcalis, qui eſt debitor pretiĵ rei venditæ. l. bene a
Zenone. C. de quadri. præſcrip. quia cum pretium ſta-
tim fiſco reſtituere teneatur, nullamque vtilitatẽ perci-
piat, confeſſio facta ſibi prodeſt. Quinto fallit in mulie-
re confitente recepiſſe pecuniam vt pro mutuo inter-
cedat. text. in l. antique. C. ad Velleia. & ibi ponitur ra-
i tio in gl. quæ eſt clara.[i] Sed contra prędicta oppo. quod
exceptio non nume. pecu. non proſit creditori nec etiã
debitori cõfeſſo: vnde oppo. de l. i. C. de fal. cauſ. ad leg.
Huius intuitu contrariĵ, docto. ſingulariter limitant
16 hanc † materiam habere locum in cõfeſſione emanata
in actu inter viuos: ſecus in cõfeſſione emanata in vlti-
ma voluntate. Rationem dicunt doctor. quia quando
quis confitetur aliquid recepiſſe in vltima voluntate,
non præſumitur facilitate aliqua confiteri, nec ſpe ali-
qua futuræ ſibi numerationis, cũ potius de morte co-

gitet

giter quā de cupiditate pecuniæ: & ideo eo mortuo nō competit exceptio non nu. pec. hæredi ſuo: quod verum intellige priuilegiatam, vt agens probare teneatur: cōpetit tamen iure cōi, ſi hæres velit probare confeſsionē fuiſſe erroneā. iſta eſt glo. ſing. in l. 1. C. de fal. cau. ad leg. & eſt notabilis limitatio ad hanc materiam. Et ideo pone, vſurarius qui habet contra inſtrumentum de duplo vere ſortis, iſte vſurarius in teſtamento ſuo timēs Deū, confitetur q͏̄ hoc inſtrumentū erat ſeneratitium de duplo vere ſortis ipſe conualuit, reuocat teſtamentū, petit duo nullia virtute inſtrumenti: opponis de confeſsione ille replicat teſtamentū eſſe reuocatum, & ſic omnia diſpoſita in teſtamento, & per conſequens etiā confeſsionem, argu. in l. iij. §. fin. de adi. leg. quæritur quid iuris Doctores communiter in l. generaliter. C. de non num. pecu. dicunt, confeſsionem præiudicare, quia præſumitur matura & deliberata. Non obſtat quod reuocato teſtō intelligantur omnia in eo diſpoſita reuocata, quia illud verum quando ſunt pertinentia ad materiam vltimæ
e voluntatis; ° ſecus quando pertinent ad naturam contractus vel quaſi. Vnde ſi in teſtamento vendidero tibi librum, reuocato teſtamento non reuocatur contractus. l. hæredes palam. & ibi glo. ff. de teſta. facit l. i. §. ſi-
17 gnare. de aſsigna. liber. Quæritur, † an exceptioni non
k numeratæ pecuniæ renunciari poſsit. ᵏ Gloſſ. in l. ſi ex cautione. C. de non nu. pecu. dixit duo eſſe conſideranda in huiuſmodi exceptione. Primum eſt, facultas opponendi. Secundum eſt, onus probandi numerationē, quod iniungitur ipſi agenti. Quantum ad primum renunciatio non valet, quia diceretur tolli defenſio, quæ eſt de iure naturali, contra. §. ſed naturalia. ſupra de iure na. Quantum vero ad ſecundum bene renunciari pōt; quia illud tribuitur iure ſingulari, quod facile tollitur. l. eius miles. §. milita miſſus. de teſt. mil. & no. gloſ. in l. antiqua. C. ad Vell. quod eſt dicere, quod exceptioni nō nu. pec. priuilegiate renunciari poteſt: illi autem quæ cōpetit de iure communi, nequaquam. Sed Cyn. & Iaco. de Are. dixere contrarium, quorum ſententia placet: qa talis exceptio non numeratæ pecuniæ eſt adinuenta propter præſumptam facilitatem eorū qui cupiunt mutuas pecunias, vt ſupra dictum eſt: qua igitur facilitate confitentur, eadem inducerentur ad renunciandum. argu. in l. doli. §. diuerſum. ff. de nouat. Præterea, nōne creditores inducerentur ad delinquendum, ſi inducant debitores ad confitendum & ad renunciandum? contra l. conuenire. de pact. dot. Tabelliones tamen ex conſuetudine faciunt renunciare. Quid igitur ſi talis confeſſus renunciauerit cum iuramento? Dicite, aut confitetur ſe debere & iurat, & tunc iuramentum nihil operatur: qa ſicut confeſsio habet tacitam conditionem obligationis, ſi pecunia numeratur ita & iuramentum. l. ſi. C. de non nu. pecu. Aut confitetur & renunciauit, iuratque renunciationi non contrauenire, tunc de iure ciuili iuramentum non valet. l. non dubium. C. de legi. iure Canonico tenet. c. cum contingat. extra de iureiur.

ADDITIONES.

a Quæ autem ſit differentia inter apocham, antapocham & chirographum, vide in l. plures apochis. C. de fide inſtr. in glo. & in l. ſi ſerui. Titius. ff. de condi. indeb. in glo. & Doct.

b Vide late Bello. ſupra de obli. in prima glo.

c Præmitte etiam quod non refert quo ad modum procedendi, an hæc cautio ſit ſtipulatione vallata an ne, licet bene referat quo ad excipiendum: quia quando interuenit ſtipulatio excipitur de non numerata pecunia: ſed ſi non interuenit, datur exceptio in factum & non vltra. C. de non nu. pecu. & hic in glo. Item refert, quia quando ſtipulatio intercesſit, agitur non nume. pecu. vt hic in glo. Sed quando intercesſit, tunc dicit Barto. in l. i. ff. de condic. ex lege. qd ſi certum venit in cautione datur certi condictio ex literarum obligatione. Si autem interdum tūc datur actio ex literarū obligatione p leg. nū inter. de actio. & obligatio. Et iſta obligatio eſt ciuilis, ſed inefficax ante biennium: poſt biennium vero efficax, licet alij contractus ſint de iure gētium. l. ex hoc iure.

d De hoc, qualiter ſcriptura priuata probet, vide in authēti. contra qui propriam. C. de non nu. pec. per Bald. & alios. & in l. plures apochis. & l. comparationes. C. de fide inſtru. vbi etiam ponitur qualiter probetur ſcriptura alicuius. & in l. inſtrumenta. C. de probat. & in cap. ii. per Cano. extra de fide inſtru. & Barto. in l. nuda ratio. ff. de donat. vide Bal. in l. in bonæ fidei. C. de reb. cred. & de iureiuran. Et qualiter ſcriptura illius qui habet officium de publico, theſaurarii vel alterius probet, vide in l. quædam. §. nummularios. ff. de edendo.

e Et ſic in effectu habes concluſionem quod ante bienniū competit exceptio non nume. pecu. quę ſi fuerit oppoſita, ipſam opponens non tenetur probare, vt infra in gloſſ. in verb. obligetur. ſed creditor debet probare pecuniam eſſe numeratam. Similiter etiam competit hæc exceptio poſt biennium, & ſimiliter exceptio doli generalis, vt vult glo. hic. & in l. ſi ex cautione. C. de non nu. pecu. Sed tamen differentia eſt, quia iſta quę competunt poſt biennium, debēt probari per reum eas opponentem, qui probabit indebita per teſtes qui interfuerunt: vel per confeſsionem creditoris qui forte affirmabit ſe nunquam numeraſſe, vt infra dicetur in glo. in verſ. eadem: non autem poterit probare per iuramentū actoris, quia hic actor non cogitur ſuſcipere ſed poteſt recuſare: quia lapſus termini biennalis eſt iuxta cauſa recuſandi iuramentum. l. in contractibus. C. de non nu. pec. ſecus autem in illa quæ competit ante biennium, quia illam cogitur probare creditor, vt infra dicam.

f Sic ergo vt ex iſta ſcriptura ſiue chiropapho agatur duo requiruntur pro forma, vnum ex parte cauentis, aliud ex parte cōfitentis. Nā primo debet illud chirographū cōtinere cōfeſsionē ptis ex cauſa mutui ſpe futurę numerationis: & ideo dicitur q͏̄ debet continere tale inſtrumentum confeſsionem, quia ſecus ſi non contineret illa cautio confeſsionem, ſed ſolum numerationem, tunc enim ſi inſtrumētum atteſtatur de numeratione, non habet locum iſta obligatio literarum, nec illa literarum naſcitur obligatio, ſed oritur obligatio re, id eſt, ex mutuo recepto, vt ſupra quib. mod. re contrahi. obliga. in prin. vt hic in glo. niſi redarguutur inſtrumentum de falſo, ſecundum glo. in d. l. ſi ex cautione. Et ideo no. q͏̄ in inſtrumento publico eſt differētia an dicatur, talis confeſſus eſt habuiſſe & recepiſſe, an dicatur habuit & recepit: quia primo caſu non probatur numeratio: ideo poteſt opponi exceptio non num. pecu. Secundo caſu ſic, ideo non poteſt opponi exceptio ſecundum glo. in d. l. ſi ex cautione. Sed in priuata non eſt differentia, an debitor confiteatur habuiſſe & recepiſſe decem a tali dante & ſoluente an dicatur, habuit & recepit. ita vult glo. in l. ſi non ſinguli. C. ſi cert. peta. Itē eſt differentia an in inſtrumento publico dicatur, cōfeſſus eſt habuiſſe & recepiſſe decē prout habuit & recepit: & confeſſus eſt recepiſſe decem prout habuit & recepit in præſentia mei Notarii: qa primo caſu eſt ſola confeſsio, in ſecūdo vero probatur numeratio, ſecundum Bart. in d. l. ſi ex cautio. Quid autem ſi in inſtrumento dicatur confeſſus eſt habuiſſe decem a tali dante & ſoluente? Dic quod eſt ſola confeſsio partis, nec per hoc probatur numeratio. Ex cauſa mutui ideo dixi, quia ſi ex alia cauſa & in aliis rebus quam in quibus conſiſtit mutuū quis confiteatur certæ, confeſsio facta ſtatim præiudicat. l. generaliter. C. eo. de non nu. pec. Fallit in dote confeſſata, in qua eſt ſtatutum tempus ad excipiendum. l. ſi. & authē. ibi poſita. C. de dote cau. non nu. Fallit etiam in ſolutione debiti vbi ſtatuitur tempus viginti quinque dierum. l. in contractibus. §. ſuper cęteris. de non nu. pecu. In aliis autē rebus quę non conſiſtunt pondere. numero &c. habet locum exceptio rei non habitæ, ſed excipiens debet probare, vt ſcriptum eſt in apparatu ſupra.

Spe futuræ numerationis ideo dixi, quia ſi ex cauſa de præterito confiteor me debere tibi decem, non attendimus numerationem, ſed an præcedens cauſa fuerit iuſta & ſolennis, vt l. ſi aduerſus. & l. generaliter. C. de non nu. pec. Et Pul. in l. ii. in ſi. ff. ſi cer. pet. dixit an fuerit ex cauſa donationis, vel per errorem, vel pręcedente ſtipulatione, vel ſine vt hic in glo. in verbo, debere.

Diſpoſitionem expreſſam vel tacitam ideo dixi, quia ſecus qñ non continetur expreſſa vel tacita diſpoſitio in iſta confeſſione: quia tunc confeſſio extraiudicialis non inducit obligationem, ſed probationem l. Publia. in fi. ff. depoſiti. Et eſt expreſſa diſpoſitio cum confiteor me habuiſſe & recepiſſe decē & promitto reſtituere. Tacita eſt ſi cōfiteor me recepiſſe & debere decem ex cauſa mutui: nam tacite intelligitur hęc diſpoſitio, & ideo reddam. Et ſic no. ꝙ confitens ſe debere ex cauſa mutui, videtur fateri & promittere de ſoluendo & reſtituendo, vt hic in glo.

f Sed quia hoc dictũ eſt dubium & habet quinque varias opiniones, ideo vide Cy. & Pet. in l. ſi ex cautione. C. eo. & gl. contrariā in auth. rogati. in verb. confeſſis. C. de teſtib. in l. qui pecuniā. in verbo, aſtringit. ff. ſi cert. pet. Bar. in l. ſi ex cautione. in prin. & Sali. & Bal. in ver. decimo quæro. Ang. & Bal. in d. l. non ſinguli. C. ſi cer. pet. & ibi Ful. Imo. in l. i. §. ſi quis ita. ver. & hoc vo. ff. de ver. oblig. An opponens exceptionem non numeratæ pecuniæ ante biennium teneatur etiam probare vel ne, & de materia non numeratæ pecuniæ, vide in §. idem iuris infra de except.

g Hoc verũ dicas in illa exceptione quæ opponitur ante biennium: ſecus in illa quæ opponitur poſt, puta in exceptione doli quę appellatur in factũ, & competit poſt biennium, vt vult glo. in l. ſi ex cautione. C. eo. de non nume. pecu. quę etiam poteſt competere poſt, vt voluit gl. pręcedēs in verbo, debere. quæ iſtas probat opi. vt ibi ſcripſi.

h Adde ēt aliud priuilegiũ in depoſito, vt ſi pecunia vel alia res eſt oblata alicui, per l. obſignatione. C. de ſol. illa nō pōt per nouā perſonā ſequeſtrari, vt ſequeſtrum valeat. ita voluit Lud. Ro. in l. ſi mora. ff. ſol. matri. alleg. text. in authen. de depoſito. in prin. Et an pecunia depoſita, ſeu dominium pecuniæ depoſitæ, tranſeat in eum cuius nomine eſt depoſita, vide Cyn. in l. acceptā. C. de vſuris. ꝙ fiet ſed Bal. contra in l. ſi ego. ff. de neg. geſt. & vide Bartol. in d. l. acceptam. Vide de alio priuilegio in cap. quemadmodum. extra de iureiur.

i In quibus caſibus non habeat locũ exceptio non nume. pecu. & in quibus habeat, vide hos caſus notatos in l. contractibus. §. i. C. de non nu. pec. Adde ꝙ exceptio non numeratæ pecuniæ quæ non pōt poſt bienniũ opponi, non habet locum contra eccleſiam, nec etiam ciuitatem: quia illę quandocunque poſſunt opponere, vt not. Bald. in auth. hoc ius porrectum. C. de ſacroſan. eccl. Bal. in l. ii. in fi. ff. ſi cer. pet. & doc. in l. ciuitas. ſi cert. pet.

• Reuocato teſtamento non cenſetur reuocatus contractus in eo factus. Bellon. conſi. lai. nu. 8. cum ſeq.

k Intellige tu ꝙ poteſt renunciari: quia licet debitor habeat hoc priuilegium vt ante biennium opponendo exceptionem non nu. pecu. transferat onus probandi in creditorem pecuniam eſſe numeratam, nec ipſę habeat aliquod onus tamen renunciando poteſt hoc onus probandi in ſe ſuſcipere, vt hic, & in d. l. ſi ex cautione.

TITVLVS XXIII.

De obligationib. quę ex cōſenſu cōtrah.

CONTINVATVR. *Ad precedētes hoc ordine: Supra uiſum eſt de obligationibus quæ re, uerbis & literis contrahuntur, uerum quia ſunt & aliæ quæ conſenſu proficiſcuntur. §. fi. ſupra de oblig. titu. generali, ideo de his tractaturus intitulauit de obligationibus quæ ex conſenſu contrahuntur.*

1 *Quare obligationes dicantur ex conſenſu.*
2 *In cōtractibus qui cōſenſu fiũt uenit omne quod bonũ & equũ eſt.*
3 *In ſtipulatione id ſolum uenit quod expreſſum eſt.*

Onſen ſu fiunt obligationes. Duas habet partes. In prima dictum, in ſecunda ratonē ponit. Secūda ibi, ideoque autem. Non ſummatur breuius [a]. No. primo, obligationes prouenientes ex locatione, emptione, ſocietate, & mandato, appellari conſenſu contractas.
1 Not. rationem, quod † ideo appellantur obligationes
b conſenſu [b], non quia aliæ obligationes qualitercunque prouenientes non cauſantur ex conſenſu. ſed quia illæ non cauſantur ſolo conſenſu, ſed iſte ſic. In iſtis enim nō eſt opus ſcriptura vel literis, quia literę ſubſtantiam prębent illi contractui. In iſtis etiam non eſt opus præſentia contrahentium, imo vnm poſſunt per epiſtolam vel nuntium: & in hoc differunt ab obligatione verborum, quæ ſtipulatio eſt appellata, propterea quod verba ſolēnia ſubſtantiant illum contractum. In iſtis etiam non eſt opus traditione rei, nec rei interuentu. Si enim emo a te rem, etiam antequam tradas perfectus eſt contractus, & obligatio nata. & in hoc differt a mutuo, cōmodato, depoſito, pignore, obligatione indebiti: non enim ante dicitur mutuum quam ſit res data: & eodem modo nec commodatum, nec depoſitum. Illiꝗ contractus ideo appellantur re, quia rei traditio perficit contractum & ſubſtantiat. Iſti vero de quibus hic, ideo appellantur conſenſu, quia ſolus conſenſus circunſcripta quacunque ſolennitate verborum, quacunꝗ traditione rei perficit contractum, & ideo conſenſu obliga-
2 tiones appellantur. Not. quod † in his contractibus venit omne quod bonum & equum eſt. concord. l. qui tantundem. ff. de neg. geſt. l. quæcunque. §. fi. de verbo.
3 obliga. at † in ſtipulatione venit id ſolum quod verbis
c expreſſum eſt [c], nec aliquid extrinſecus ſubintelligitur. l. ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. l. in conuentionalibus. l. quicquid aſtringendæ. ff. de verb. oblig.

ADDITIONES.

a Hoc dicit: Solo cōſenſu etiam inter abſentes adhibito, abſque re, verbis, literis, vel pręſentia, oritur obligatio in venditione locatione, mandato & ſocietate. Et in his ſupplet officium iudicis inquantum bonum & equum viſum fuerit. h. d.

b Adde tu, ꝙ licet iſtæ obligationes celebrentur conſenſu, ꝙ non tamen omni conſenſu celebrantur, ſed requiritur ꝙ ſit conſenſus ad hoc adhibitus. Vnde ſi ego dicerem vni vt venderet talem rem meam, & alius hoc audiens iret & venderet, certe ego non obligarer: quia licet adhibuerim, conſenſum non tamen adhibui illi ꝙ poſſit vendere, hoc voluit glo. in l. i. ff. de contrahen. emptio. Quid autem ſi miſi tibi literam vel nuntium de vendendo, & antequā nuntius vel litera ad te perueniret reuoco mādatum, & me pœnitet nihilominus nuntius ignorat, & vel tibi vendit vel literam dat, an teneat obligatio? Tenet glo. ꝙ ſic, in l. i. in fi. ff. de contrahen. empt. Sed doc. tenent contra: quia nuntius non contrahit, nec litera, ſed conſenſus domini qui ante cōtractum defecit, & ideo contractus nullus eſt. caſus eſt in c. i. de procu. lib. vi. de & l. ſi pater. ii. reſpon. ff. de manumiſ. vin. Ex quo tamen non eſt quæſitum ius aduerſario, poteſt venditorem pœnitere, tenetur tamen ad damnum & intereſſe ſi quod eſſet, quia non certiorauit aduerſarium. l. quē hominem. §. ſi Titius. ff. de ſolu. & §. item ſi adhuc. Inſtitu. mandati. & l. qui autem. §. conſtituere. ff. de conſti. pec. & per Bal. in l. multũ intereſt. C. ſi quis alteri vel ſibi & Aug. in. l. ſi procuratorem abſentis. ff. de procu.

c Videtur obſtare quod not. Bellon. lib. i. ſupput. cap. v. vbi in mutuo quod eſt ſtricti iuris, venit quod bonum & equũ eſt Cogita.

TITVLVS XXIIII.

De emptione & venditione.

CONTINVATVR *Ad precedentes hoc ordine: Supra uiſum eſt de obligationibus ex conſenſu: uerum quia illæ conſiſtunt aut in emptionibus & uenditionibus, aut locationibus conductionibus, uel ſocietatibus, uel mandatis, ut ſupra tit. i. in prin. ideo de his tractaturus, ab iſta incipiens, de emptione & uenditione intitulauit.*

1 *Scriptura non eſt neceſſaria ad ſubſtantiandum actum.*
2 *Duplex eſt contractus emptionis & venditionis.*

vbi

3 *Vbi quis aliquem actum manu propria ſcripſit, non habet neceſſe illum ſubſcribere.*
4 *Quid perdat emptor vel venditor ſi a venditione recedat.*
5 *Actus potius appellatur a vera ſubſtantia quam ab eius qualitate.*
6 *Venditor qui recepit arrhas, non tenetur ad intereſſe recedendo a contractu venditionis ſi reddat arrhas duplicatas*
7 *Si emptor det pecuniam venditori in dubio, præſumitur dediſſe loco pagamenti vel ſolutionis.*

EMptio & venditio. Diuiditur in duas partes. Nã in prima tractat de emptione & venditione quæ ſine ſcriptis conficitur. In ſecunda tractat de ea ad cuius ſubſtantiam ſcriptura requiritur. Secunda ibi, ſed hoc quidem. Hoc dicit in ſumma: Emptio & venditio ſolo conſenſu con-
a trahitur, ideo neque rei traditio, neque arrha, [a] nec pretij numeratio ſunt neceſſaria de re tamen tradenda & pretio numerando ſimul conuenire debent. No. primo, emptionem & venditionem ſolo conſenſu, perfici, & propterea nec rei traditionem, nec pretij numerationem, ne arrhe dationem eſſe neceſſariam: iſtę enim emanant non ad ſubſtantiandum contractum, ſed ad illum exequendum. concord. l. ij. §. 1. ff. eo. Opus tamen eſt de his omnibus inter contrahentes conuenire, vt hic, & l. i.
b ff. eod. Not. ſecundo, ratione arrhe [b] contractum nõ ſubſtantiari, ſed arrham contractus initi argumentum ſiue probationem præſtare. concor. l. quod ſæpe. ff. eod.
c Item colligitur, † ſcripturã non eſſe neceſſariam ad ſubſtantiandum contractum bonæ fidei, ſed ſolum emanat ad probandum, vbi igitur fides rei geſtæ aliter probari poteſt, ſcriptura nullius momenti redditur. l. non idcirco. C. commu. vtri. iud. l. pactum. C. de pact. l. contrahitur. ff. de pigno. Simile videmus in teſtamento in ſcriptis, & in teſtamento nuncupatiuo, l. hac cõſultiſſima.
2 C. de teſta. No. in ver. ſed hoc quidem † duplicẽ eſſe contractum emptionis & venditionis: vnum qui inititur ſine ſcriptura ſubſtantiali, alium qui concipitur mediante ſcriptura ſubſtantiali. concord. l. contractus. C. de fide inſtru. Not. contractum qui concipitur in ſcriptis, non aliter dici perfectum, quam ſi ſcriptura fuerit completa vel manu tabellionis, vel ab alio, dummodo ſcriptura fiat a contrahentibus. Item colligitur ſingulariter ex hoc tex. quod paria ſunt ſcripturam cõfici manu propria, & confici manu aliena, propria ta-
3 men ſubſcribi. Ex quo colligitur, q † vbi quis ſcripſit aliquem actum manu propria, non habet neceſſe illum ſubſcribere. Et propterea dixit Bal. in l. cum antiquitas. C. de teſta. q ſi mercator vel alius ſcribat in literis, Ego talis confiteor recepiſſe &c. quod licet non ſubſcribat nomen proprium, literę tamen probant. & dicatis vt
4 ibi. Item not. q † ſi emptorem pœnituerit contractus arrhis traditis, perdit illas arrhas. Si vero venditorem, reſtituit arrhas duplicatas. concor. d. l. contractus. C. de fide inſtru. Glo. i. ibi, perficitur. Et hoc verum dummodo in tali contractu demõſtratum fuerit, quid, quale, quantum venierit, vt habetur in d. l. neceſſario. ff. de peric. & com. rei vend. Gloſſ. ſuper verb. conficiuntur. ibi, §. & licet. Hæc opin. Plac. communior videtur. Ex qua colligitur, quod aliquando ſuper actu emanat ſcriptura ad actus probationem, & tunc ille actus non dicitur actus in ſcriptis, quia modi probandi actum veniunt extrinſecus ab ipſo actu, vnde nullam tribuunt actui nominationem. Aliquando conficitur ſcriptura ad ſubſtantiandum actum, & tunc tribuit actui nominationem. Hinc eſt quod dicitur duplex eſſe teſtamentum: in ſcriptis, ad cuius ſubſtantiam neceſſaria eſt ſcriptura, quoddam eſt teſtamentum nuncupatiuũ, ſiue ſine ſcriptis, quia ad illum ſubſtantiandum non interponitur ſcriptura, ſed ad probandum l. hac conſultiſſ. §. per nuncupationem. C. de teſta. In ead. gloſſ. in
5 fi. Tene menti hanc glo. ex qua colligitur, quod † actus potius appellatur a vera ſubſtantia, quam ab eius qualitate: vnde cum emptio cauſetur ex conſenſu & qualitate ſcripturæ, quando hoc agitur potius appellatur contractus emptionis in ſcriptis quam contractus ſolius ſcripturæ. Glo. ſuper verb. compellitur diuiditur in duas partes. In prima quærit, qua actione teneatur venditor recedens a contractu præſtare arrhas. In ſecunda quærit, nunquid teneatur vltra duplicationem arrharum ad intereſſe, ſi magis emptoris interſit. In ſecunda format vnam quæſt. incident circa prædicta. Secunda ibi, ſed nunquid. Tertia ibi, ſed quid ſi dederit. In eadem gloſſ. ibi, vt dictum eſt. Et hanc tenuit gloſſ. in l. contractus. C. de fide inſtru. In eadem glo. ibi, l. fin. Colligitur ex glo. duas opi. Prima, q
6 † venditor qui recepit arrhas non tenetur ad intereſſe ſi vellet recedere a contractu, & reſtituere arrhas duplicatas. Et pro hac ſententia quam communiter tenẽt Doctores faciunt iura & rationes in glo. allegata, allegateve. Secundo introducunt Doctores l. ſi fundus. §. i. ff. locati. quæ l. parum facit. Tertio mouentur ipſi, quia emptor petendo intereſſe & arrhas videretur ſibi contrarius, ideo repellendus. Nam inquantum petit intereſſe actione ex contractu, videtur affirmare contractum valere. l. i. de act. emptio. Inquantum petit arrhas, videtur conſentire contractum reſcindi poſſe, vt hic, & l. contractus. C. de fide inſtru. Sed hæc ratio non placet, quia emptor qui petit intereſſe actione ex contractu, non petit arrhas vltra intereſſe, ſed ille arrhe veniunt computandæ in iſto intereſſe. Item mouentur ipſi, quia nõ debet vẽditor affici pœna duplici, & cõdẽnationis in intereſſe, & cõdemnationis arrharũ. Sed hęc non bona, quia ſolũ punitur vnica pœna. ſ. intereſſe, ſed in illo intereſſe cõputãtur arrhe. Sed tñ pro doctoribus allego primo hunc text. qui dicit licitum eſſe recedere ſine pœna. poſtea dicit, niſi arrhe fuiſſent traditæ, quia quia venditor tũc ad duplicationẽ tenetur, ergo non ad totale intereſſe, quia exceptio in vno vel in duobus firmat regulã in contrarijs. §. vt autem in authentica de non alienan. Item pro communi opi. introduco l. poſt diem. ff. de lege commiſſ. vbi venditor recipiens pretium poſt diem, præiudicat ſibi in reſciſsione contractus, ergo eodem modo pretio per pœnam arrharum, videtur præiudicare in petitionem intereſſe. Et ad hoc facit quod not. glo. in l. ij. C. de iure emphyt. vbi habetur quod dominus qui poſt triennium recipit penſionem ab emphyteota, videtur renunciare poteſtate deijciendi: ergo ſic in propoſito. Et iſta eſt communis opi. Io. & Bulg. vt teneatur ad intereſſe, & in eo computentur arrhæ. Pro qua facit, quia non videntur contrahentes renunciare iuri petendi intereſſe quod prouenit de iure communi. l. mater. ff. de inoffic. teſta. Sed reſpondere, quod hoc non prouenit quia contrahentes videantur renunciare, ſed quia lex ita ſtatuit vt arrhis præſtitis non habeat locum petitio intereſſe. In ea. in fi. duo operatur. Vt, ſi emptor perdat arrham datam, & teneatur ſeruare contractum, & conſequenter ſolueret totum pretium. Sed hic dubitatur: pone quod emptor ſimpliciter tradiderit pecuniam venditori, nec exprimat an pro parte pagamenti, an vero nomine arrharum
7 tradat, quid erit? † In dubio præſumitur traditum loco pagamenti. l. ij. C. quando liceat ab emp. diſcedere.

ADDITIONES.

a Quæritur nunquid contractus arrharum ſit contractus de per ſe, an ne. glo. in l. contractus. C. de fide inſtru. dicit q ſic, & bene, ſed tamen habet dependentiam ab alio. & ita ſaluatur opinio. Mart. ibi. Quæritur etiam, nunquid pro arrha poſsit dari aliud quam pecunia puta annulus vel alia res. Dic q ſic. l. ij. C. quando lic. ab emp. diſce.

Quæritur etiam, an arrhæ dari poſsint in alio contractu quam emptione. Dic quod ſic, quia contractus cohærens alteri contractui, vt ſupra poteſt etiam adhærere aliis contractibus ſed tamen frequentius imponitur in contractu venditionis, vt hic. Quarto quæro, qua actione petatur reſtitutio arrharum duplicatarum. Glo. hic in verbo, compellitur, dicit quod triplici actione, ſcilicet condictione ex hac lege, & officio iudicis, & actione ex empto, de qua per Sal. in d. l. contractus. Quinto quæro, an reſtitutis arrhis duplicatis nihilominus poſsit agi ad intereſſe. Dic quod ſunt hic opi. in glo. Bar. tenet opi. Bulg. & Io. quod poſsit, quia per ſpecialem prouiſionem hominis non videtur receſſum a generali prouiſione legis, vt not. in l. ii. C. de iure emphy. Sed Sal. in d. l. contractus. tenet primam opi. ſcilicet Mart. & Azo. quod reſtitutis arrhis duplicatis nõ poſſit agi ad intereſſe: quia hoc videntur tacite agere contrahentes cum tradunt arrhas, vt licitum ſit diſcedere perdendo arras duplicatas: & hoc videtur velle hic tex. & in d. l. cõtractus. & hæc opi. vera vbi contractus erat perfectus, alias ex contractu non perfecto non agitur etiam ad intereſſe vt no. in d. l. contractus.

b Quid autem quãdo eſt datum aliquid alicui pro arrhis, & pro pagamento, quæ pars intelligitur data pro pagamẽto? Dic quod dimidia pars, quia copula ſit, diuidit in partes. l. i. C. ſi plures vna ſent. & l. nomen filiarum. §. portionis de verbo. ſignific. Sed quid ſi vendita eſt res pro decem, & duo vel tria data ſunt ſimpliciter, non expreſſo nomine arrharum, vel an loco arrharum ſolum quid etiam? Dic quod pro vtroque illa tria data cenſentur, vt not. gloſſ. in l. ii. C. quando lic. ab empt. diſced. Et ſic not. quod licet: contractus emptionis perficiatur ſolo conſenſu, nec ab eo quis recedere poſſit regulariter ſi habet facultatem rei tradendæ: tamen ſi ſunt datæ arrhæ videntur partes conſeruare poteſtatem diſcedendi a venditione vbi alias nõ poſſent. ita voluit Bar. l. i. ff. de actio. empt.

1 In venditione pretium debet eſſe certum.
2 Pretium rei venditæ poteſt conferri in arbitrium tertii.
3 Quando aſſumpto arbitro ſuper contractu a perſona recedatur, & ad arbitrium boni viri recurratur.
4 Venditor non tenetur transferre dominium rei venditæ.
5 An valeat pactum quo in venditione venditor promittit de dominio transferendo.

§. PRetium autem. In contractibus a perſona receditur [a]. h. d.

a
1 Not. primo, † pretium emptionis & venditionis debere eſſe certum. concor. ſupra in prin. ſed ideo hic reperitur vt aliqd addat. facit l. qui Romæ. §. Callimachus. de verbor. oblig. §. ius autem. & ibi glo. ſupra de iure natu. gent. & ciui. Item colligitur, paria eſſe, pretium ab initio certificari vel ab initio certum eſſe, & ex poſt facto declaratione
2 tertij certificari. Item colligitur, quod † pretium rei ven-
b ditæ poteſt conferri in arbitrium [b] tertij. Et idem eſt in penſione rei locatæ. concor. l. fi. C. eo. Not. quod tertio non arbitrante non reducitur res ad arbitrium boni viri quod pulchre videbitis in glo. in verb. diffinierit & facit. l. ſi quis arbitratu. de verbo. obliga. No. bo-
c num eſſe argumentum de contractu emptionis [c] ad cõtractum locationis. concord. l. ſi merces. ff. locat. Gl. ſuper verb. æſtimauerit. in fi. & dicetur in. §. emptio.

Gl. ſuper verb. nominatum in fi. Nec obſtat hic. §. fi. quia ibi loquitur in conuentione facta cum creditore mutuante, quod eſt ſpeciale vt creditores eliciantur ad ſeruiendum egentibus, alioquin pauci & rari reperirentur qui ſeruire vellent: ſed ſecus eſt in caſu noſtro quia ſi non vendit vni, vendet alteri. Gloſſ. ſuper
3 verbo diffinierit. ibi, boni viri. Si quæratur an † quando arbiter eſt aſſumptus ſuper cõtractu, a perſona recedatur, & actus ad arbitriũ boni viri reducatur. Dicite, aut fuit aſſũptus ad diffiniendũ tale qd, qđ fuit vel eſt de ſubſtantia contractus, puta, rem vel in pretium in emptione: aut eſt aſſumptus ad diffiniendum tale quid quod eſt accidentale contractus. Priore caſu, aut iſte arbiter nullo modo iudicauit, & tunc non habet locum reductio ad arbitrium boni viri. l. ſi quis arbitratu. de verbo. oblig. Aut arbitratus eſt, ſed inique, & tunc reductio fiet. Ratio differentiæ, quia quando arbitratus eſt, iam contractus eſt perfectus, & ex eo oritur actio cui deſeruire poteſt iudicis officium, per quod iniquitas moderari poteſt. Sed quando nullo modo arbitratus eſt, non eſt adhuc perfectus contractus, nec aliqua actio orta ſuper qua fundari poſſit iudicis officium, & propterea reductio non poteſt fieri ex defectu officij iudicis, quod ceſſat. l. iiij. C. depoſ. Poſteriore vero caſu ſi eque diffinierit, res clara eſt, non eſt querele locus. Si vero inique, reductio poteſt peti, ratione de qua ſupra. Si vero nullo modo diffinierit, iterum reductio peti poteſt: quia licet accidentia contractus non fuerit diffinita, tamen ex quo contractus recepit ſubſtantialia ſua, ex eo oritur actio, poteſt deſeruire iudicis officium, & reductio implorari, & ita loquuntur leges in gloſ. allegatæ. Gloſſ. ſuper verb. traditur. ibi, l. ex empto. Colligitur
4 ex gloſſ. quod † venditor non tenetur transferre [d] domi-
d nium rei venditæ, & propterea permiſſum eſt rem alienam vendi. poſſe. l. rem alienam. de contrahen. empt. Sed dices tu, quare igitur tenetur emptor transferre dominium pretium in venditorem? Gl. in l. ex empto. de actio. empt. dicit quod ideo emptor ad hoc tenetur, quia eſt obligatus in genere: habet enim latas habenas ad quærendum pretium cuius poſſit transferre dominium: ſed venditor eſt obligatus in ſpecie ad rem tradendam, & ideo ei facilius ſubuenitur, arg. in l. ſtatuliberum. §. illud. de ſtatulib. iuncta l. qui. §. fina. de ſolu. Ex quo infert Bar. quod ſi venditor eſſet obligatus in genere, vt quia vendidiſſet decem corbes frumenti, vel decem metretas vini, tenetur eadem ratione dominium transferre, allegat l. ſi ſterilis. §. cum per venditorem. in verbo, datum. & in verb. dandum. & in verb. dari. de actio. emptio. In eadem glo. ibi. §. alie. Pro hac opin. Mart. allegari poſſent multa: ſed allego inter cætera caſum in c. qui ſtudet. 1. q. 1. allego tex. in c. ſi facta. ſi de feu. fue. contro. allego caſum in l. ſi quis rem alienam. de actio. empto. cui non conuenit illa tritta reſponſio, quod ibi liberetur præſtando intereſſe, quia alioquin ibi fruſtra diceretur quod medio tempore dominium ſuſcepiſſet. In ea. gl. l. iiij. Et pro hac ſententia allegatur caſus in l. ſi tacitum reiis. de actio. empti. Suadetur ratione quia in actione ex empto venit rem tradi l. ex empto. de act. emptio. ſed obligatio rem tradi eſt facti, l. vbi autem non apparet. §. quid quod de verbo. oblig. ſed in obligationibus facti tenetur quis preciſe ad intereſſe. l. ſi quis ab alio. de regu. iur. l. ſtipulationes non diui. verſi. Celſus. de verbo. obligatio. ergo venditor tenebitur preciſe ad intereſſe. In ea. glo. in fi. Et hæc concordia communiter tenetur, pro qua allegat Bart. rationem, quod obligatio quæ venit ex actione ex empto, non eſt meri facti imo mixti. participat enim de obligatione rem dari, & de obligatione faciendi. l. in conuentionalibus. §. fin. ff. de verbor. obligatio. vnde media eligitur via, vt ſi habeat facultatem rei tradendæ, tradat: ſi non, tunc liberetur præſtando intereſſe, & in hoc ſapiat naturam
5 obligationis facti. Quæritur † vendo tibi rem pacto appoſito, vt tenear transferre dominium, an valeat contractus venditionis? Dicite quod non: caſus eſt in l. fin. ff. de condi. ob cauſ. Eodem modo contra, ſi vendo tibi rem pacto appoſito, vt non tenear transferre dominium, non valebit contractus venditionis. l. cum manu facta. §. fina. de contrahen. empt. debet igitur res ſimpliciter vendi nulla habita mentione transferendi dominij, vel non transferendi. l. ex empto, in princip. de actione emptio.

ADDI-

ADDITIONES.

n Et ſic patet ꝙ in contractibus regulariter non receditur a perſona debentis arbitrari, vt hic. Fallit quando per accidens confertur in voluntatem alterius contrahentium, ſcilicet caſu quo poteſt conferri, quia tunc recurritur ad arbitrium boni viri. l. hec venditio. ff. eo. Secundo fal. ſi arbitrator aſſumptus fuerit pro aliquo acceſſorio alicuius contractus iam perfecti, vt ſi vendo tibi fundum cum vno de duobus meis arbitrio Titii. ar. ff. eo. l. ſi in emptione. Tertio fallit quādo debet arbitrari & inique arbitratur, l. ſocietatē. §. arbitrorū. ff. pro ſoc. nā his caſibus etiā receditur a perſona, ſecundum Bar. in d. l. ſi quis arbitratu. ſed in vltimis voluntatibus bene receditur a ꝑſona ad ſubſtātiā legati. l. fi. §. ſed ſi quis. C. cōmu. de leg. & l. i. de leg. ii. ſiue ſit collatū in perſonam tertii, ſiue heredis. eo caſu quo pōt, vt habetur in l. ſicut. de leg. i. vbi velate poteſt fieri, licet non expreſſe. l. ſenatus. §. legatum. ff. de leg. i. de quo vide de prædictis ad pœne commiſſionem, l. mulcta. de cond. & demon. per glo. & per Bar. in l. i. ff. de leg. ii.

b Quæri poteſt, quando quis dicatur inique arbitrari. Gl. dicit, quando excedit dimidium iuſti pretii, & hoc eſt clarum. l. ii. C. de reſcinden. vendi. alias autem ſtatur in arbitrio iudicis. Bar. tenet in d. §. arbitrorum. quod dicitur inique arbitrari quando arbitratio eſt in plus vel minus ſexta parte totius.

a Quæritur etiam, an ille cuius arbitrium eſt electum, cogatur arbitrari? Dic ſecundum glo. in l. ſi. C. quod ſi eſt arbiter, non cogitur niſi adiecta pœna, vel aliquid loco pęne. l. diem proferre. §. ſi. ff. de arb. Si eſt arbitrator, tunc cogitur poſtquam acceptauit. Sic etiam cogitur quis conſulere in cauſa vel puncto ſibi commiſſo, vt dicit glo. in l. ſacris. C. de prox. ſacrorum. lib. xii. ſicut quis tenetur iudicare. l. ſancimus. C. de aduo. diuer. iud. de quo vide Io. And. in addit. Specu. in titu. de requiſitione conſilii. verſic. ſed nunquid. Quæritur etiam, an talis arbitrator. debeat ferre hanc ſuā ſententiam præſentibus partibus. dic quod ſic, vel ſaltem debet ferre eis legitime citatis, ſecundum Barto. in d. l. ſi quis arbitratu.

c Adde tamen, quod licet emptio conueniat cum locatione in illis duobus, quia ſine pretio nulla earum contrahitur, & illo non arbitrante nulla eſt venditio & locatio, vt hic, tamen differunt in pluribus: nam in emptione ſpectat periculum emptori, etiam ante traditionem: puta, ſi vinum venditum effundatur poſt deguſtationem. l. i. ff. de peric. & commo. rei vend. & no. infra eo. §. cum autem. ſed in locatione non, l. ex conducto. §. i. & ii. ff. locat. Secundo differūt, quia venditor tenetur vel rem tradere, ſi habet, vel præſtare intereſſe: ſed locator aliquādo excuſatur, puta ſi ſuperuenit ei neceſſitas retinendi rem locatam. l. iii. C. loca. Tertio differunt, quia venditio eſt titulus habilis, ad translationem dominii. l. ex empto. ſecus in locatione. l. non ſolet. C. de locat.

d Quæritur etiam, an in emptione & venditione vēditor cogatur præciſe rem tradere, an vero liberetur præſtando intereſſe: de quo per Bar. in l. ſi ſterilis, §. cum per venditorem. ff. de actio. emp. in glo. De hoc, an venditor præciſe teneatur tradere rem vel ne, vide Bald. tenentem ſecundam opin. tanquam communem huius glo. licet glo. ibi tenuerit primam hic: & vide etiam ibi Bal. circa fi. l. qui dicit, ꝙ vbi de venditione eſt factum inſtrumētum publicum, ꝙ omnino cōpellitur tradere rem. allegat tex. quem dicit notabilē, in l. qui reſtituere. in fi. ff. de rei vend. vbi fit mentio de cōdemnato, qui parificatur huic.

1 *Poſſunt allegari in iudicando authoritates poetarum.*
2 *Pro ea parte danda eſt ſententia, pro qua ſunt validiores rationes.*
3 *Contractuum quidam ſunt nominati, quidam innominati.*

5. ITem pretium. Pretium conſiſtere debet in pecunia numerata in contractu emptionis & venditionis, non autem in ſpecie certa vel incerta, ad hoc vt differat permutatio a contra-
a ctu venditionis & locationis, hoc dicit.[a] Not. quod
in emptione & venditione pretium debet diſcerni a re,
vt ſciatur quod ſit pretium, & quæ ſit res vendita: in
permutatione nō requiritur iſtud quia res pro re poteſt
a dari. Not. † poſſe allegari authoritates autorum &
poetarum in iudicando. l. in tantum. §. fin. ff. de rerū
2 diuiſio. l. ſeptimo. de ſtat. homi. Not. quod † pro ea
b parte eſt danda ſententia, pro qua ſunt validiores[b] rationes. facit l. qui filium. circa fin. ff. ad Trebellia. Et
c quod dixi in authoritatibus autorum & poetarum[c],
intelligendum eſt ſi ſunt approbate, alias ſecus: & ideo
reprobatur gloſſ. in l. mulier. ff. de iure dotium. vbi dicit gloſſ. quod mulier nubet in dubio intelligitur dare
omnia bona in dotem. allegat authoritatē Ariſt. quod
non eſt verum, & Barto. diſputauit hanc quæſtionem
in quæſtione quæ incipit, Mulier habens magnum &c.
d Gloſſ. ſuper verbo ſpeciem contractus[d]. in fi. Not.
3 quod † ſunt quidam contractus nominati, & quidam
innominati, de quibus in l. iuris gentium. in princip.
l. naturalis. per tot. ff. de præſcrip. verbis. & naturam
talium contractuum habetis in gl. Vnde dixerunt quidam quod donatio erat contractus innominatus quia
ex ſe non pariebat actionem, cum detur conditio ex l. ſi
quis argentum. C. de dona. de quo in l. iuris gentium.
e ff. de pact. Item habetis ex hac glo.[e] rationem, quare
permutatio non dicatur contractus nominatus: hanc
eandem rationem ſenſit glo. in d. l. iuris gentium. Sed
hæc ratio non approbatur, vnde gloſſ. in rub. C. de rerum permu. ſenſit meliorem rationem, & dixit rationē
eſſe, quia permutatio remanet in generali nomine contractus nec aſſumpſit nomen ſpecificum ſicut cæteri
contractus nominati, ideo permutatio dicitur contra-
f ctus innominatus.[f]

ADDITIONES.

a Adde. Item præualet opin. quæ validioribus rationibus & argumentis defenditur. hoc dicit. Adde quòd pretium adeo eſt neceſſarium in venditione, vt neceſſaria eſt ſpecificatio rerum: nec tamen ſola multitudo rerum inducit diuerſas & plures emptiones, niſi etiam adſit diuerſitas pretorum. Vnde ſi venderentur plures res vnico pretio, eſſet vna venditio, non plures. l ſi duos. ff. de contrahen. emptio. glo. in l. ædilis. la ii. §. fin. ff. de ædili. edict. Bar. in l. ſcire debemus. verſi. oppo. ff. de verbo. obliga. & idem in l. ſi duo in i. col. eodem titu. Et reſoluta tali venditione pro parte, dicitur reſoluta in totum l. cum eiuſdem. ff. de ædili. edict. Adde tu, quòd id quod hic dicitur de pretio, vt debeat eſſe in pecunia certa, eſt verum in initio tempore contractus: ſed poſt contractum celebratum res bene poteſt ſolui in alia re quam in pecunia volente creditore, nec immutatur natura contractus. l. pretii. C. de reſcinden. venditio. Quantitas pretii facit, vt cognoſcatur an ſit emptio vel venditio. gloſſ. ſingul. in l. i. ff. de ſuperficiebus. & hic in verbo, agendo.

b Vbi autem eſſent pares rationes, tunc iudex poteſt gratificari parti magis ſibi gratæ, vt notatur in l. cum prolatis. ff. de re iudicata.

c De iſtis authoritatibus poetarum, vide in l. tantum. §. fi. ff. de rerum diuiſione.

d Nota ex glo. permutationem proprie eſſe ſpeciem contractus innominati, &c. Ea demum poteſt agi, quando quis impleuit pro parte ſua, vel condictione ob cauſam, ad repetendum datum, ſicut in aliis contractibus innominatis, vt hic probatur ex hac glo.

e Adde inquantum, ſupra dicitur, Item habetis ex hac gl. Simile etiam de hac ratione per glo. in rub. C. de rerum permut. Simile autem Doct. dicunt de tranſa. ꝙ ſit contractus innominatus propter generalitatem contractus, de quo per Bar. in l. fin. ff. de pecu.

f Quid autem ſi trado alicui librum meum pro ſuo, cum hoc quod ille ſit obligatus reficere vltra librum ſuum decem aureos, erit permutatio an venditio? Dic ſi ſimpliciter agitur de permutando, erit permutatio. Si autem inſpicia-
tur

tur quod valet plus, vt ſi valet plus res, ſi permutatio talis ſi maiorem ſuommam aſcendat pecunia quæ venit præſtanda quam res, tunc ſic emptio. c. ad quæſtionem. extra de permuta. de quo late videre poteris per Bartol. in l. Ariſto. ff. de donatio.

1 *Perfecta ac etiam contracta emptione & venditione, periculum indiſtincte ſpectat ad emptorem. Quod limitatur dupliciter, niſi venditor fuiſſet in dolo, culpa aut mora.*
2 *Non licet emptori capere rem emptam propria authoritate imo ſi caperet, verus prædo diceretur.*
3 *Emptio & venditio poſſunt ſub conditione contrahi, valetque talis emptio.*
4 *An valeat emptio rei ſacræ aut publicæ.*
5 *Quantitas pretii in emptorem conferri non poteſt in venditione.*
6 *Secus in matrimonio, quandoquidem non valere poſſet contractus eo modo initus.*

§. CVm autem. Perfecta emptione & venditione tranſit periculum & commodum ad emptorem, etiam re vendita nondum tradita, niſi venditor fuerit in dolo vel culpa, aut mora: tenetur tamen venditor cedere ſuas actiones emptori, quas habet contra tertium. Item emptio & venditio poteſt fieri ſub con-
a ditione: & non valet emptio rei ſacræ a vel publicæ b,
b niſi quo ad intereſſe. h. d. Diuiditur in duas. In prima ponit dictum, in ſecunda declarat illud per exempla.
a Secunda ibi, itaque ſi homo. Nota primo, † contracta emptione & venditione periculum pertinere indiſtincte ad emptorem, quod limitabitis dupliciter, niſi venditor fuiſſet in dolo, culpa, aut mora: nam vnicuique mora nocere debet. l. illud. ff. de pericu. & commo. rei vēdite. cum ſimilib. Secundo limitabitis, niſi venditor ex pacto ſuſceperit in ſe periculū: quia ait prætor, pacta ſeruabo, facit l. ſi in venditione. ff. de peri. & cōmo. rei vendi. Nota ſecundo, quod eadem ratione commodum pertinet ad ipſum emptorem: quia ſecundum naturam eſt, vt quem ſequuntur incommoda ſequantur & commoda. regula iuris, Secundum naturam.

No. tertio, quod ille qui habet obligatum alium, liberatur cedendo actiones. contra illum facit. l. quod ſæpe. §. item ſi res. ff. eo. facit l. quod debetur ff. de pecul. cum ſimilib. Not. quarto, quod venditor eſt dominus rei venditæ nondum re tradita emptori, quantumcunque
2 pretium fuerit numeratum: & ideo † non licet emptori capere rem emptam propria authoritate, imo ſi caperet diceretur prædo caſus eſt in l. ſi ex ſtipulatione. & l. fundi. in prin. cum ibi no. ff. de acqui. poſ. No. quinto,
3 † emptionem & venditionem poſſe contrahi ſub conditione: vnde valet talis emptio. Emo tuum equum ſi placuerit mihi infra menſem, caſus eſt hic. Quod non procederet in cauſa matrimoniali; quia non valeret matrimonium, Accipio te in vxorem ſi mihi placueris infra menſem vel annum: quia talis conditio eſt contra ſubſtantiam matrimonij, quod matrimonium debet continere indiuiduam conſuetudinem. l. i. cum ſimilibus. ff. de ritu nuptio. facit ſupra de patria poteſt. in prin. probatur in cap. fin. extra de condi. appoſi. Nota etiam,
4 quod † non valet venditio rei ſacræ aut publicæ: quod eſt verum quando emptor eſt ſciens: ſi fuerit ignorans, tenet huiuſmodi contractus, non quo ad hoc vt conſequatur rem venditam, ſed conſequatur intereſ-
c ſe c facit l. & liberi. & l. in emptione. §. omnium. ff. eo-
d dem d. facit l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de ver. obli. cum ſimilibus. Glo. ſuper verbo, placuerit. ibi, l. con-
5 trariis. Not. ex gloſſ. † non poſſe quantitatem pretij in arbitrium emptoris conferri, neque ſubſtantiam contractus, puta, ſi voluerit: ſed bene poteſt conferri complacentia rei, quia intelligitur collata tanquam in arbitrium boni viri: vnde ſi res eſſet talis quæ iure placere deberet, licet emptori non complaceret, contractus teneret bono viro complacere arbitrante. l. hæc venditio. ff.
6 eod. Et hæc vera in contractu venditionis, † ſecus in cōtractu matrimonij, vbi non valeret contractus hoc modo initus, Accipio te in vxorem vel in maritum ſi infra annum mihi placueris. Eodem modo ſi diceretur, accipio te in vxorem ſi generationem prolis euitaris: vel, accipio te in vxorem ſi pro quæſtu adulterandum te tradideris: quia huiuſmodi conditiones appoſitæ, ſunt contra ſubſtantiam matrimonij, quæ conſiſtit in tribus donis, hoc eſt, fide, prole, & ſacramento. c. fin. extra de conditionibus appoſi.

ADDITIONES.

a Sed nunquid ſi interim res ſacra efficiatur prophana, reconualeſcat ſtipulatio & venditio? Dic quod non, per regulam iuris, Ab initio. & ſupra de inuti. ſtipu. §. idem iuris.

b Item quid ſi ciuitas velit vendere plateam vel alium locum publicum, an poſſit irrequiſito principe? Dic quòd ſic, ſi non recognoſcit ſuperiorem: quia cum ſit populus liber, ſibiipſi princeps eſt. l. non dubito. ff. de capti. Si autem recognoſcit ſuperiorem, tunc debet prius condere ſtatutum quòd ille locus publicus deinceps habeatur pro priuato, vel quòd poſſit vendi. l. prohibere. §. plane. ff. quod vi aut clam. & voluit Bar. in d. l. continuus. vide etiam Bar. in l. i. C. de vend. re. ciui. lib. xi.

c Quod intereſſe eſt pretium ipſius rei datum, quando venditor ſimiliter ignorabat rem eſſe talem cuius non eſt commercium: alias autem vbi venditor hoc ſciuiſſet, aget contra illum ad totale intereſſe. l. emptorem. §. fin. ff. de action. emptio. & per Bart. in l. cum lex. ff. de vſur. Vbi autem emptor ſciret & nihil ageret, ſibi imputet. regula iuris, Damnum. Et adde quod valet venditio in caſibus prædictis, quando aliud non obſtat inter ipſos contrahentes, non autem quantum ad ipſam rem, vt vult gloſſ. in d. l. liberi. & Bartolus in l. continuus. §. cum quis. de verb. oblig.

d Cuius rei illa ratio reddi poteſt, quia matrimoniū ſubſiſtere non poteſt, niſi conſenſu puro, & abſoluto, vt non minus vere, quam docte cenſuit Panor. in c. i. de condi. appoſi. cuius ſententia, vt vera eſt, ita a glo. probata in c. vnico. de ſponſalib. & matrimo. in vi. per illum tex. Rationem differentiæ ſubiicit Porcius noſter ibi, quia contra ſubſtantiam matrimonii. Dubitationem mouet Diocletiani, & Maximiani cōſtitutio in l. in vēdentis. C. de contrah. emp. in hæc verba, in vendentis, vel ementis voluntatem collata conditione comparandi, quæ non adſtringit neceſſitati contrahentes, obligatio nulla eſt: vbi hoc etiam colligit Bal. Perus. ſi. vbi (inquit) obligatio in voluntatem futuram vnius cōtrahentis confertur, contractus non poteſt efficaciter celebrari. Textus etiam ille videtur aduerſari. §. noſtro, alias §. emptio. hoc titu. vbi ſic loquitur Iuſtinianus, Emptio tam ſub conditione, quàm pure contrahi poteſt. Sub conditione, uelut Stichus, ſi intra diem, uel (ut Theophilus Græcus interpres tradit) intra menſem, ſit tibi emptus aureis tot, puta decem. Quod de uenditione aiunt in ſuo reſcripto Impp. idem in matrimonio receptum eſſe innuere mihi uidetur Porcius noſter. Nulla igitur poteſt ſubeſſe diuerſitas inter emptionem, & matrimonium. Quid dicemus? Reſtrictio Porcii longè lateque diuerſa eſt a ſpecie illius conſtitutionis: ſi bene utriuſque lectio ponderetur, & uera illius opinio in caſu ſuo eſt. Sed redeamus ad ἀντινομίαν, Accurſius in d. l. in uendentis, recitat quatuor ſolutiones, tandem ſubiicit hæc uerba ſoluendo. Tu dic, ſi pretium conferatur in alterius arbitrium, non ualet. ff. eo. l. quod ſæpe. §. i. & idem ſi cōmercium ut hic. Porro res ipſa cōfertur, ut Inſtitu. eod. §. emptio. Hæc ille Bart. in dict. l. in uendentis. ſe remittit ad gloſſam in l. in perſonam. §. generaliter. ff. de regulis iuris. Baldus in dict. l. in uendentis. poſt multorum ſolutiones approbat ſolutionem gloſſ. uerſic. ſed dic, quod gloſſ. Angelus uero allegans Cinum dat aliam ſolutionem: Cuius opinionem puto ueram propter eius auctoritatem. Equidem tamen exiſtimo nullum ſubeſſe contrarium, ſed diuerſitas conditionum, vt patet ad ſenſum, ſi bene expenduntur vtriuſque loci verba. Sed adhuc ſubſiſto de l. centeſimis. §. fina. ff. de verbo. oblig. vbi ſtipulatio ita concepta, dabis ſi volueris? inutilis eſt. Conditio igitur

dandi

dandi in perſonam promittentis collata nullius eſt momẽ
ti. Sic in propoſito emptum tibi erit, ſi placeat intra men-
ſem, inutile videretur. Alberi. de Roſate ſoluit in d. §. ſi. cu-
ius verba huc tranſcribere vaniſsimi eſſet operis. Quod au
tem ait Porcius, huiuſmodi conditiones, ſi generationem
prolis euitabis, &c. Vſque adeo verum eſt, vt in contractu
matrimonii adiectæ, ipſum vitiet. c. ſi. de condi. appoſi. & ea
no. ſolet. & c. aliquando. xxxii. q. ii. Quæ conditio contra
matrimonii ſubſtantiam non ſolum de ſuſpendente, ſed &
de reſoluente accipienda eſt. Panor. in d. c. ſi. regu. i. verſic.
ex quo tamen notabis. Ratio autem, cur conditiones con-
tra ſubſtantiam matrimonii ipſum vitient, eſt: quia ſine
ſubſtantia nihil poteſt ſubſiſtere. text. c. tua nos. §. nos autẽ
extra de ſponſa. & matrimo. in antiq. l. ii. in ſi. ff. de vſufru.
Porro ſubſtantiam rei, aut actus alicuius facile deprehen-
dens, ſi ſine aliquo ſubſiſtere non poſsit. faciunt nota. per
Bar. in l. prolatam. C. de ſent. & interlocu. omn. iudic. Pla-
ne diuerſum eſſe in aliis conditionibus, quamuis turpibus
impoſsibilibuſue decretali epiſtola expreſsit Romanus põ
tifex, d. c. ſi. ideoque propter fauorem matrimonii pro non
adiectis haberi debent. d. c. ſi. & ſic uitiantur & non uitiant,
vt ibidem notabiliter cenſuit Panor. & hoc probat text. l.
ſed ſi hoc. §. cum vir. ff. de condit. & demon. & ibi Bar. Hoc
etiam ad teſtamenta produxerunt pontificii. Nam ſi quis
hæredem inſtituiſſet, ſi reliquias eius in mare proiiceret,
ſcriptum hæredem, & ſi conditioni non paruerit, non ex-
pellendum ſed admittendum. H. Mo deſtinus reſpondit. l.
quidam in ſuo teſtamento. ff. de condi. inſti. Sane in ſtipu-
lationibus & cæteris contractibus conditio impoſsibilis
adiecta nullius momenti actum facit: idque Marcianus re-
ſpondit. l. non ſolum. ff. de actio. & obli. P. P.

TITVLVS XXV.

De locatione & conductione.

CONTINVATVR Ad præcedentes hoc ordine: Supra proxime uiſum eſt de emptione & uenditione uerum quia illi ſimilis eſt locatio & conductio, ideo de ea cõpetenter erat tractandum, & ideo de ipſa merito intitulatur. Vel aliter: Supra uiſum eſt de emptione & venditione quæ ex conſenſu cauſatur, verum quia locatio & conductio conſenſu quoque perficitur, ſupra de obligationibus quæ ex conſenſu in principio, ideo de ea ex ordine intitulatum fuit.

1 *Locatio & conductio emptioni aſſimilatur.*
2 *Quis appelletur contractus emphyteoticus.*
3 *Eccleſia poteſt dare perpetuo rem eccleſiaſticam in emphyteoſim.*
4 *An in dubio præſumatur contractus emphyteoticus, an vero contractus locationis.*
5 *Poteſt dari in emphyteoſim res emphyteotica.*
6 *An pro re emphiteotica cogatur quis tempore guerre ſoluere canonẽ ſiue penſionem.*
7 *Emphyteota rei priuatæ cadit a re ſua emphyteotica ſi non ſoluat per triennium ſecus in emphyteoſi rei eccleſiaſticę, datur enim biennium.*
8 *An emphyteota poſsit donare alteri rem emphyteoticam non facta denunciatione domino.*

a LOcatio & conductio, [a] Locatio & cõ
ductio ſolo conſenſu contrahitur, ſi de
mercede certa conuenitur, quæ in ar-
bitrium alicuius certæ perſonæ confer-
ri poteſt: in incerta vero non erit loca-
tio, ſed contractus innominatus appel
b labitur. hoc dicit. [b] Nota primo, † locationem vendi-
1 tioni aſsimilari, concor. l. ij. ff. eo. Aſsimilatur in primis,
quia quemadmodum venditio ſolo conſenſu contrahi-
tur, ita & locatio, vt hic, et ſupra de obliga. ex conſenſu.
Item quemadmodum in venditione debet ſtatui certũ
pretium, ita in locatione. Item quemadmodũ pretiũ rei
venditæ poteſt conferri in arbitrium certe perſonæ, ita
& merces rei locatę, vt hic, & l. quod ſepe. §. i. ff. de con
trahen. emptio. Item quemadmodum pretium rei ven-
ditæ non poteſt conferri, in certam perſonam, ita nec
merces rei locatæ, vt hic. Item quemadmodum cõtra-
ctus emptionis eſt de iure gen. ita et contractus locatio-
nis. l. ex hoc iure. ff. de iuſti. & iu. Item quemadmodum
contractus venditionis eſt bonæ fidei ita contractus lo
cationis. §. actionum. infra de actio. Item not. quod
ille qui vtitur opera alterius, incerta mercede promiſſa,
tenetur eidem actione præſcriptis verbis. Not. in. §.
2 adeo. quod † contractus emphyteoticarius appellatur *
* quando prædia perpetuo fruenda traduntur certa mer
cede conſtituta. Et appellatur contractus emphyteoti-
cus, quaſi contractus meliorationis: quia emphyteota
rem emphyteoticam meliorem facere tenetur, vt infra
c videbitis. [c] Not. quod pacta appoſita in tali contra-
ctu ſunt ſeruanda. Si vero nullum pactum apponatur
tunc ſi pereat res tota liberabitur a te. Glo. ſuper ver
d bo, merces. [d] in fine. Colligitur ex gl. quod colonus par-
tiarius appellatur proprie ſocius tuus, quia tu præſtas
prædium, ille vero operam. l. cum duobus. §. ſi in coeun
* da. ff. pro ſoc. * Ex quo dicunt Doctor. quod licet ſingu
laris ſucceſſor non teneatur ſtare colono, tenetur tamen
ſtare neceſſario maſſario partiario: de quo in l. empto-
ri. C. loc. Glo. ſuper verbo, auferre liceat. in ſi. No. ex
3 gloſ. † eccleſiam poſſe dare in emphyteoſim perpetuã,
rem eccleſiaſticam, & idem tenuit glo. in c. hoc conſul-
tiſsimo, de rebus eccleſi. non alie. libr. vi. quæ ſententia
probatur in auth. perpetua: & in authenti. ſi quas rui-
nas. C. de ſacroſ. eccle. & iſtam tenet Io. And. in d. c. con-
ſultiſsimo. & ſequitur Archid. & uidetur quod commu
nis ſententia ſit in hac emphyteoſi, quod eſt adhibenda
authoritas remoti prælati: vt, ſi abbas in emphyteo-
ſim det rẽ, adhibeatur authoritas epiſcopi. Si vero epi-
ſcopus det in emphyteoſim, tunc adhibeatur authori-
tas archiepiſcopi. Si uero archiepiſcopus adhibeatur au
thoritas Patriarchæ: & ſic de ſimilibus. Sed dices tu, ec-
cleſia non poteſt alienare rem eccleſiaſticam, ergo nec
in emphyteoſim dare authenti. hoc ius porrectum. C.
de ſacroſ. eccle. iuncta l. fina. C. de rebus non alien. Solu.
eſt quod emphyteoſis non eſt proprie alienatio. Vel
aliter, quod quemadmodum eccleſia vendere poteſt
ita demum alienare poteſt ſi futura meliora proſpiciet:
ita et in emphyteoſim dare: de quo in auth. ſi quas rui
nas in authenti. hoc ius porrectum in authen. perpetua.
4 C. de ſacroſan. eccle. † Sed pone, tu ſoluiſti mihi pluribus
annis certam quantitatem pro penſione domus meæ,
ego volo te expellere, tu allegas te emphyteotam per-
petuum, quid in dubio præſumitur? erit ne præſumen-
dus contractus emphyteoticus, an vero contractus lo
cationis? Ange. in l. qui in aliena. §. i. ff. de acquir. hæred.
determinauit præſumi contractum emphyteoticum,
quia præſumptio pręſumenda eſt in caſum actus po-
tentioris. arg. in l. i. §. qui in perpetuum. ff. ſi ager vecti.
pet. Sed pone quod pater tuus accepit aliquem rem in
emphyteoſim pro ſe & filijs ſuis: moritur pater, tu re-
pudias hæreditatẽ, & vis retinere rẽ emphyteoticã, an
poteris hęreditate repudiata ſuccedere in contractũ em
e phyteoticum [e]? Bar. determinauit quod ſic: de quo dica
tis vt per eũ in l. quod dicitur ff. de verb. obligatio. Sed
pone quod ſtantibus terminis pater te emancipauit,
tu petis medietatem rei emphyteoti. an poteris? Vi-
detur quod ſic, quia ex quo accepit in emphyteoſim ꝓ
ſe & filijs, pars dimidia filijs emancipatis tribui debet;
quia dictio Et, copulat, et partes viriles attribuit. l. reos.
§. cum in tabulis. ff. de duob. re. Bartol. determinat con-
trarium, fretus per glo. in l. Gallus. in princ. ff. de liber.
& poſthu. Non obſtat quod dictio Et, copulet, quia il-
lud verum niſi ponatur inter perſonas in quibus cadat
affectio

affectio per prius & poſterius: quia tunc attribuit actū
non copulatiue, ſed ordinatiue. l. cum patre. §. a te peto.
de legat. ij. c. i. §. quinetiam. in titu. epiſcopum vel ab-
batem. in vſibus feudo. Cum ergo in caſu noſtro appo
ſita ſit copula inter perſonas inter quas cadit affectio,
denotabit ordinem, & erit ſenſus, do tibi in emphy-
teoſim & filiis tuis, id eſt, do tibi quoad vixeris, &
poſtea te mortuo filiis tuis. Sed pone, tu accepiſti rem
f in emphyteoſim pro te & filiis tuis[f], te mortuo aliqui
filij ſoluunt debitum canonem, verum popter non ſol-
uentes alij qui ſoluerunt priuari poſſint re emphyteo-
tica? Gloſſ. eſt ordina. quod ſic, in l. communi diuidun.
ff. commu. diuidun. Glo. ſuper verbo propriam. ibi,
5 §. alienationis. Not. † alteri[g] poſſe dari in emphyteo-
g ſim rem emphiteoticam. Simile dicitur de vaſallo qui
poteſt alterius fundum infeudare, vt not. in c. i. §. i.
per quas perſonas fiat inueſt. in vſibus feud. Credo ta-
men q̄ bonum eſſet exquirere voluntatem domini. l. fin.
C. de iure emphyte. iuncta l. fi. C. de rebus alie. non alie.
In eadem glo. in fin. Hæc vltima probatur. Gloſſ.
ſuper verbo particularis in fi. Vos dicite hoc relinquen
dum eſſe iudicis arbitrio. argum. in l. i. de iure deliber.
in l. i. §. i. de effract. & exp. in c. de cauſis. extra de offi. &
6 poteſt. iud. deleg. Sed hic dubitatur: † Pone aliquis acce
pit poſſeſſionem in emphyteoſim: ſuperuenit guerra q̄
ex emphyteotica re nō poteſt fructus percipere, an cogi
h poſſit ad ſolutionem canonis ſiue penſionis[h]? Aliqui
dixere quod non, freti per l. fundus. §. ſuper. l. ex con-
ducto. §. i. per l. ſi vno. in princi. ff. loca. Mouentur ra-
tione tali. Nam quando res emphyteotica eſt penitus
deperdita, liberatur emphyteota, vt hic, & l. i. C. de iure
emphyteut. ſed quando non poteſt poſſideri propter
guerram, dicitur deperdita, ergo liberabitur emphyteo
ta. Probo minorem: Nam quando res eſt deperdita inū
datione aquarum, dicitur eſſe deperdita. l. interdum. §. i.
de acquiren. poſſeſ. ergo & quando eſt occupata pro-
pter guerram, vel ad illam timetur aditus: quia hæc a
pari procedunt, text. eſt ſingularis in l. cum vnus. §. fin.
ff. de bon. authoritate iudicum poſſidendis. Alberic. de
Roſ. dixit ſe contrarium tenuiſſe coram magnis viris,
fretus tali ratione: Nam bonum eſt argumen. de re ad
tempus. l. vnum. ff. ſi cert. peta. l. miles ita. ff. de teſta. mi-
lita. ſed quando res perit pro parte ipſius rei, non libera
tur emphyteota. Similiter ſi penſio eſt aliqualiter con-
formis vtilitati quæ ex re percipitur, & tūc tpe guerræ
nō teneatur. Aut eſt multū difformis, vt ſunt poſſeſſio-
nes & ædificia pro quibus ſoluuntur decem denarij ec-
cleſiæ & tunc teneatur. Suadebat etiam ex quadam
æquitate naturæ: quia ex quo poſteriore caſu ſentit
emphyteota maximum commodum ſentiat maxi-
mum incommodum tempore guerræ. l. ſecundum na-
turam. de regul. iur. & ita comperi. Barto. dicentem
in l. i. C. de iure emphyte. cuius opin. ſeruatur in pra-
ctica. Gloſſ. ſuper verbo vtitur. Ibi not. colligi-
7 tis ex glo. quod † emphyteota priuari ſi ceſſauerit per
triennium quod penſionem non ſoluerit, repelli poteſt
a re emphyteotica. Si vero ſit emphyteota eccleſiæ, re-
pelli poteſt ſi per biennium ceſſauerit. quod verum li-
mitate, niſi celeri ſatisfactione moram purgauerit. Et
i idem eſt in colono.[i] cap. potuit. cap. propter ſterili-
tatem. extra de locat. & tempus purgandi huiuſmodi
moram relinquitur iudicis arbitrio, vt ibi notauit glo.
k In ead. glo. in fin. Nota q̄ emphyteota[k] non poteſt
vendere ſuum vtile dominium nec melioramenta, niſi
primum denuntiauerit domino. Sed tunc dubitatur,
8 † an poſſet donare alteri nulla denuntiatione facta do-
• mino*. Gloſſ. d. l. fi. tenuit quod ſic. Idem tenuit in c.
potuit. extra de loca. pro qua allegatur caſus in l. ſi do-
l mus[l]. §. fin. de legat. i. Suadetur & ratione: quia ratio
quare lex mandet emphyteotæ vendere volenti vt pri
mo denūtiet domino, ceſſat in emphyteota donare vo-
lente. quis enim dubitat, q̄ ſi emphyteota dixerit domi
no, ego volo donare melioramenta talia, ſi vis q̄ donē
tibi, donabo: palam eſt q̄ ille gratanter accipiet, auſe-
renturq; huic emphyteotæ inſtrumenta libertatis. Bar.
conſuluit contrarium, cuius ſententia mihi placet per l.
fi. C. de iure emphyteo. quæ prohibet vendere, vel alio
quouis modo transferre. Præterea nonne dominus reti
net poſſeſſionem per emphyteotam? ſi ergo emphy-
teota alteri donauit domino inſcio, & neſciat dominus
per quem poſſideat, priuabitur quoque poſſeſſione ſi-
ne facto ſuo, contra regulam iuris, lua noſtrum. contra
l. fin. C. de acquiren. poſſeſſ. Non obſt. abſurditas, quia
reſpondetur q̄ alia eſt forma denunciandi in emphyteo
ta donare volente oportet enim emphyteotā qui vult
donare, per hunc modum denuntiare, Ego volo do-
nare melioramenta mea Titio, vnde tibi notifico ve
ſcias per quē poſſideas. Cætera dicite vt d. l. fi. in d. c. po
m tuit, in d. l. ſi domus. §. fi. de leg. i.[m]

ADDITIONES.

a Quæritur etiam in hoc principio, qualiter cognoſcantur
facta quæ poſſunt locari & quæ non. Dic vt per Bart. in l.
naturalis. ff. de præſcrip. verb. Item nunquid locatio poſſit
fieri ea cauſa donationis? Dic q̄ non l. ſicut. ff. eod. & hoc ve
rum a principio, ſed ex poſt facto bene poteſt remitti pen-
ſio ex cauſa donationis. l. ſi tibi. ff. eod.
b Vel ſic: locatio ſimilitudinem habet cum venditione, &
vtriuſque conſenſu perficitur, & in vtroque debet conſiſte-
re ſolutio in pecunia certa & determinata a principio vel
ex poſt facto ex declaratione tertii certi: & in vtraque par-
te poteſt conferri pretii & mercedis declaratio in arbitriū
certi. Si autem contrahentes inter ſe ex poſt facto merce-
dem certam declarandam contulerint non erit locatio, ſed
contractus innominatus. h. d. primo. Adde & ſi in locatio-
ne non interuenit merces ſiue pretium in pecunia certa &
determinata, non erit locatio, ſed contractus innominatus,
ex quo competit actio præſcriptis verbis. h. d. vſque ad §.
adeo. Et contractus emphyteoticus eſt contractus per ſe,
ab emptione & venditione, locatione & conductione deſcē
dens. Et ſi de caſu fortuito nihil eſt actum inter partes tūc
ſi pereat res tota liberatur emphyteota ſi pro parte, non li-
beratur. hoc dicit. vſque ad §. item quia. Adde tu quod mul
tiplices ſunt ſpecies colonorum de quibus vide per Bart. in
l. apes. ff. de furt.
• Modum cognoſcendi contractum emphyteoticum vide
plene per Bellonum. conſil. xxi. per totum. vbi plus vult q̄
licet appelletur contractus emphyteoticus, eſt tamen ali-
quando locatio.
c Quæritur primo, quibus modis poteſt res in emphyteo-
ſim dari. Et ſic q̄ tribus modis. Primo in perpetuum, ſcili-
cet tandiu quandiu penſio ſoluitur vt hic dicit tex. Secun-
do modo ad tempus, tertio vſque ad tertiam vel ad quartā
generationem, vt hic in gloſſ. Quæritur ſecundo, in qua re
poſſit ſolui penſio in hoc contractu. Dic quòd in pecunia
& ſpecie, vt hic in glo. in verbo contractu. Ex qua glo. nota.
q̄ vbi in lege vel ſtatuto loquente de locatione apponun-
tur hæc verba, penſio vel redditus, vt puta ſi colonus nō ſol
uit penſionem vel redditum, tunc locator poteſt intentare
viam illius ſtatuti: vnde ſi locator haberet decem metretas
vini pro re locata, licet non dicatur proprie locatio, quia
merces non conſiſtit in contractu locationis niſi in pecu-
nia, tamen poteſt intentare viam ſtatuti propter illud ver-
bum, redditus, appoſitum in ſtatuto: nam ſtatutum poteſt
diſponere q̄ ſit locatio, licet merces in pecunia non inter-
ueniat, ſicut poteſt fieri per pactum, vt not. per glo. in rubr.
de decret. ab ord. facien. lib. x. & l. non impoſſibile. de pact.
Quæritur tertio, in quo poſſit fieri iſte contractus. Dic q̄
in re immobili: & debet fieri in ſcriptis, quia ſcriptura eſt
de ſubſtantia, vt hic in glo. licet Bar. in l. i. C. de iur. emphy.
dixit q̄ etiam poſſit fieri ſine ſcriptura, ibi vide. Quæritur
quarto, quo iure hic contractus fuerit introductus. Dic de
iure ciuili, licet regulariter omnes contractus ſint de iure
gentium, exceptis quatuor, vt ſupra de iure naturæ. §. ius
autem,

autem. Quæritur quinto, quæ actio detur domino contra emphyteotam. Glo. hic dicit quod condictio ex hac l. & l. i. C. eod. ſed Bar. dixit in l. i. ff. de condictione ex lege, quod detur actio ex contractu ipſo, quoties ſit contractus gratia lucri vtriuſque. l. obligationum genera. ff. de action. & obligatio. Quæritur etiam, an ſit differentia inter contractum emphyteoticum, libellarium, præcarium, & ad firmum datum: de quibus tangitur in auth. ingreſsi. C. de ſacroſanct. eccle. & in l. ſi finita. §. ſi de vectig. ff. de damn. infect. Bar. in l. i. C. de iure emphy. dicit quo ad effectum nulla eſt differentia, per tex. in c. i. in tit. qualiter olim feud. alie. poſſ. in vſib. feu. licet nomine ſint diuerſæ, ſecundum diuerſas conſuetudines regionum. vide Bal. in d. c. i.

d Adde tu huic glo. in verb. merces. quod ex varietate pretii inducitur varietas contractus, vt hic in glo. Nam ſi in prin. interuenit certa merces in pecunia, eſt locatio, vt hic: ſi aūt non eſt certa, & remanet in ſuſpenſo, per vos declaranda ex poſt facto, eſt contractus innominatus, ex quo datur actio præſcriptis verbis. Si autem de mercede nulla eſt habita mētio, tunc eſt mandatum, vt infra mandati. §. fin.

• De his colonis, vide late Bello. in §. item Seruiana. ſuper glo. coloni. infra de actio. & conſi. xlvi. nu. ix.

e Quomodo ſuccedatur in hac emphyteoſi, vide Bello. lib. iiii. ſuppu. c. xviii. nu. v. & xvi.

f Quæritur ſi pater capit emphyteoſim pro ſe & nepotibus & filiis, quę ſucceſsio intelligatur. Dic, ordine ſucceſsiuo, ſecundum Bar. in l. Gallus. ff. de lib. & poſthu. Modo filii repudiant hæreditatem patris, vel exhæredantur a patre, an poterint retinere bona emphyteoticaria? Dic quod ſic, quia illi non veniunt iure hæreditario, ſed ex prouiſione paterna facta inter viuos: licet ſecus ſit in feudo, vt in c. i. an agnatus vel filius defuncti repudia. Si quis autem recipiat emphyteoſim pro ſe & hęredibus, tunc in priuato intelligitur de hæredibus etiam extraneis: ſed ſi concedat in emphyteoſim perpetuā prout hoc poſſet, vt §. emphyteoſim. in auth. de alie. & emphy. pro ſe & hæredibus, id eſt, deſcendētibus, non tranſit ad extraneos. Si autem detur in emphyteoſim alicui ſimpliciter pro ſe, filiis ſuis & hæredibus, an tranſeat ad extraneos diuerſe fuerunt opin. de quo per Salice. in l. ii. C. de iure emphyteo.

g An autem iſte ſecundus emphyteota poſſet ſoluere primo dño dictā penſionem ſeu fictum? Dic quod ſic. & bene facit vt notat Bar. in l. ſolutum. §. ſolutam. ff. de pign. actio.

h Vide Bello. d. conſil. xxi. & xlvi. vbi de remiſsione fienda conductori.

i De colono, vide in l. dominus horreorum. & l. quæro. ff. loc. per Bar. & Bal. in auth. qui rem. C. de ſacroſan. eccle. & ibi plene Docto. Quę ſit ratio quod emphyteota priuati ſolū cadat per triennium a iure ſuo, & colonus ſolum per biennium. Dic quia emphyteota tractat de maximo pręiudicio, ſcilicet de perditione vtilis dominii & melioramentorum: ſecus in colono qui nullum iſtorum habet, ita Bald. in d. authen. qui rem.

k Quærit etiam, an emphyteota poſsit vendere vel alienare ius ſuum. Dic quod ſic, dummodo prius denunciet domino, an ipſum velit emere pro vero pretio, & reſponſum expectet ab eo per duos menſes, alias caderet a iure ſuo, niſi eſſet actum quòd poſſet alienare irrequiſito domino. l. fin. C. de iur. emphy. & c. potuit. extra de loca. Si autem dominus non velit emere, vel elapſis duobus menſibus nihil reſpondeat, tunc poteſt emphyteota ius ſuum vendere, & dominus tenetur emptorē inueſtire. d. l. ſi. dummodo non alienet perſonæ prohibitæ ex pacto vel a lege, vt not. in d. c. potuit.

• An autem poſsit alienare in vltima voluntate, Bellon. conſi. ix. nu. vi.

m Vide Bar. in d. l. ſi domus. de legat. i. vbi dicit quòd emphyteota Reipub. bene poteſt donare & legare, quia ipſi Reipub. ſemper remanet ius ſuum ſaluum. l. i. C. de fun. patrimo. lib. x. tamen ſecus eſt in emphyteota priuati ſeu eccleſiæ, quia non eſſet conſultum domino ſeu eccleſię cōtra donatarium, qui in nullo eſſet in illis obligatus. Canoniſtæ tamen in d. c. potuit. ſtant cum glo. d. l. ſi. ſcilicet quòd poſſit donare & legare irrequiſito domino. vide Bar. in l. i. C. de fun. patrim. lib. xi. & Bar. in auth. quas actiones. C. de ſacroſ. eccl. Et an perdant omnia melioramenta per non ſolutionem, dic vt in l. ii. C. eo. & d. c. potuit.

n An autem res emphyteotica poſsit pignorari irrequiſito domino? Dic quòd ſic, quia hoc caſu nullum transfertur dominium: licet ſecus in feudatario, qui non poſſet feudū pignorare, vt not. gl. in l. lex vectigali. ff. de pign. vide Bal. in l. ſi. C. eod. & Bar. in l. i. §. quod autem. de ſuperficiebus. An autem poſsit in dotem dari? Dicunt Doct. maxime Sali. in d. l. ſi. C. de iure emphy. quòd ſic, dummodo detur eodē modo quo erat penes dantem. hoc eſt, quòd ſi penes dantē finiebatur in prima generatione, ita detur in dotem, vt finiatur illa gñatione, & hoc etiam nulla denunciatione præcedēte. vide in c. imperialem. de prohib. feud. aliena. per Lotha. in vſib. feu. per Bal. vbi videtur tenere contrarium.

1 ℞ *Conductor poſt moram tenetur ad vſuras.*
2 *Locator tenetur ad neceſſariam refectionem domus.*
3 *Morbida facta pecus totum corrumpit ouile.*
4 *Si tres conduxerunt ſimul vnam domum, et vnus receſſerit, nunquid iſte qui receſſit teneatur ſoluere penſionem pro portione ſua.*
5 *In contractibus bonæ fidei non veniunt caſus fortuiti.*
6 *An ſucceſſor teneatur ſtare colono.*
7 *Si conductor tempore peſtis receſſerit a domo, ipſe non tenebitur de penſione.*

§. Item quæritur. Quando rei dominiū commutatur, locatio non contrahitur, ſed contractus emptionis celebratur. hoc d. [a] No. primo quod
a dixi in ſummario. Nota. ſecundo, quod conductor tenetur ſeruare ea quæ fuerunt in contractu deducta: ſi quid vero prætermiſſum fuerit, tenetur ad ea
1 quæ equitas ſuaſerit. vnde † conductor poſt moram te
b netur ad vſuras [b] penſionis. l. præſes. C. eodem. Item
2 † locator tenetur ad neceſſariam refectionem domus, vt reficere oſtia, feneſtras, tecta, cęteraque neceſſaria ad habitationem. l. ex conducto. ff. eod. Item not. quod in cōtractu locationis venit leuiſsima culpa: quod qualiter intelligatur ſtatim videbitis in glo. Finaliter no. quod obligatio deſcendens ex contractu, tranſit ad hæ
c redem [c] & locatoris & conductoris. concord. l. viam. C. eo. Glo. ſuper verbo, diligentiſsimus. in fin. Et hæc vltima videtur communior: & ratio ſpecialitatis fundatur ſuper facili harum rerum fragilitate, ideoque diligentior cura eſt adhibenda. c. vbi periculum, de electio. lib. vi. Et idem dicunt in columna deducta, vt propter eius fragilitatem veniat leuiſsima culpa. l. ſi merces. §. qui columnam. ff. eo. Glo. ſuper verbo, ſuccedit. in fin. Not. quod ſcholaris de ſocietate recedens non poteſt alium loco ſui ſubſtituere: quod verum limitabis, niſi ſubſtitueris alium æque bonum & idoneum, laudatæ vitę, et bonorum morum. l. idemq;. ff. pro ſuo. alioquin ſecus.
3 quia † Morbida facta pecus totum corrumpit ouile. l. ſi
d vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. & ibi not. [d]. Sed
4 hic dubitatur: Pone † tres ſcholares contraxerunt ſocietatem, & domum conduxerunt pro vſu cōmuni: vnus recedit, alij vtuntur domo, an iſte recedens teneatur ſoluere penſionem pro portione ſua? Videretur quod nō: quia cum illi duo remanentes conſequantur commodum totius vſus in domo, ad totam penſionem obligari debent. regula iuris, Secundum naturam. In contra
e rium communiter Docto. [e] determinant: quia licet illi duo fuerint vſi tota domo, vſi fuerunt ex quadam neceſsitate, quia vti non poterant pro parte. & ad hoc allegatur l. duo fratres. de actio. hæred. l. ſi vt certo. §. duobus vehiculum. ff. commoda. Et eadem ratione teneretur iſte qui ſe abſentauit, pro tertia parte impenſarum & ſalarij præſtiti, & præſtitarum famulo: quia duo præſentes non potuerunt vti parte famuli. Et idem dicendum in ligna: quod tamen circumſpectus iudex æſtimabit, an tot ligna vſi fuerint quot ſi alter præſens extitiſſet. Et hæc vera, niſi ille qui ſe abſentauit receſsiſſet per rixam aliorum, quia tunc non teneretur, imo neceſſe eſt ſocietatem diſſoluere l. ſi conuenerit. §. i. ff. pro

ff pro ſoc.[f] Ex quo dixit Bartol. quod ſi teſtator man-
dauerit in teſtamento, ne hæredes inſtituti ad diuiſionẽ
veniant vſque ad certum tempus, apponendo pœnam
contrafacienti, poterit tamen ſi rixa exorta fuerit vnuſ-
quiſque ſocietatem diſſoluere qui cauſam rixe non præ
buerit, quia regnum in ſe diuiſum deſolabitur. d. l. ſi con
uenerit. §. i. Eodem modo dixit ipſe, lege cauetur quod
frater minor non poſſit prouocare ad diuiſionem ma-
iorem. l. inter omnes. C. de præd. min. poterit tamen ſi
expediat ſibi, cauſa vitandi periculi propter frequen-
tem rixam. Quod autem dixi de ſocio recedente pro-
pter rixam & iniuriam illatam, intellige niſi talis iniu-
g ria remiſſa fuerit per pacem.[g] l. iij. §. fina. cum l. ſequen.
ff. de adim. leg. l. Lucius. §. Lucius. de leg. ij. Et intelligi-
tur remiſſa primo, ſi fiat pax expreſſe, hoc eſt, palã. Se-
cundo, ſi mutuo tetigerint palmas manuum. l. i. ff. de
pactis. & ibi notat. Tertio, ſi ſimul comedant, bibant,
rideant, aut ludant. gloſſ. eſt in §. fina. infra de iniurijs.
Item ſi alter alterum ſalutauerit. not. in l. filio. ff. de li-
beris & poſthu. Item hæc vera intelligite niſi rixa ab
vtroque prouenitſſet, & vnuſquiſque cauſam tribuiſ-
ſet: quia tunc paria delicta mutua compenſatione tol-
lerentur. l. viro atque vxore. ff. ſol. matri. l. ſi ambo. ff.
de compenſ. Item hæc vera ſi rixe & iniuriæ magnæ
fuerint propter enim leuem iniuriam non liceret rece-
dere: amantium enim iræ amoris redintegratio eſt arg.
in l. iij. §. fina. ff. de adimen. lega. Quæritur, quod pone
locauit tibi aliquis rem & operam ſuam: euenit quod
per mortem vel alium caſum fortuitum remanet quo
minus ubi res & opera præſtentur, an mercedem to-
tam percipere poſſit? Dicite quod ſic. l. ſed addes. §. fin.
l. qui operas. ff. eod. l. ſi vehenda. ff. ad leg. Rhod. de
iactu. & eſt gloſſ. in l. ſi vno. §. item quidam. ff. eodem.
Quod præſtat argumentum ad quæſtio. quod ſi Do-
ctor aliquis acceperit ſcholarem in expenſis vſque ad
annum. quo caſu Doctor locat rem, id eſt, victum, &
operam, id eſt, curam victus, quod moriente ſcholari
ante annum debet percipere duodenam vnius anni de
quo dicite vt d. l. ſi vno. §. item cum quidam. Cui ſen-
5 tentię multum aduerſari videtur, quia † in contracti-
bus bonæ fidei non veniunt caſus fortuiti, in l. quæ for
tuitis. C. de pigno. actio. Potes dicere quod caſus
fortuitus eueniens in perſona ſcholaris debet ſibi noce
re, non doctori, vt legitur per gloſſ. in dicto §. cum
quidam. Oppono contra text. Dicitur hic in text.
6 quod † ſucceſſor tenetur ſtare colono. Sed oppon. &
videtur quod ſucceſſor poſſit expellere colonum. l. qui
fundum. & l. ſi merces §. i. ff. eod. l. emptori. C. eodem.
Solu. Pro plena doctrina dicite, ſi quæratur an ſucceſ-
ſor tenetur ſtare colono: aut loquimur in ſucceſſore
vniuerſali, puta in hærede, & ille tenetur ſtare colono,
nec poteſt ipſum expellere, quia obligatio perſonalis
qua tenebatur locator conductori vt ſibi rem locatam
conſeruet, tranſit ad hæredem, & illum obligat. vt hic
C. eod. l. viam. Licet regula fallat primo, ſi conductor
tempore debito non ſoluerit penſionem. Secundo, ſi re
conducta male vteretur. Tertio, ſi res conducta ege-
ret refectione. Quarto, ſi locator egeret pro vſu pro-
prio, ex cauſa tamen ſuperueniente poſt contractum lo
cationis, vt quia ducturus eſt vxorem, vel creatus eſt
Doctor vel miles: alias ſecus. Hæc omnia habentur
in l. edem. in text. & gloſſ. C. eodem. Aut loquimur in
ſucceſſore particulari, & dic: aut iſte ſucceſſor eſt vo-
luntarius, puta, quia emit rem locatam, & tunc non
tenetur ſtare colono, imo poteſt illum expellere d. l.
emptori. cum ſupra allegatis. Ratio, quia obligatio
perſonalis qua tenebatur locator conductori, non ſe-
quitur fundum, neque tranſit ad ſucceſſorem particu-
larem. l. i. §. ſi hæres. ad Trebellianum. Conſilium ta-
men eſt, quod tu qui conducis domum facias a loqua-
tore tibi omnia bona ſua obligari per publicum inſtru
mentum, quo caſu ille non audietur niſi ſoluat intereſ-
ſe. ita not. in l. ſi filio. §. fin. ff. ſoluto matrimo. ſi poſtea
vendiderit, & emptor te expellere voluerit, poteris il-
lam domum retinere veluti pignus pro intereſſe. ita
not. in l. ſi filio. ſupra allega. Aut eſt ſucceſſor neceſſa-
rius, & tunc ipſe tenetur ſtare colono. l. in venditione.
§. primo. ff. de bonis authoritate iudicum poſsidẽdis. Et
hæc vera ſunt in locatore priuato, ſecus in fiſco qui lo-
cauit. Nam ſi fiſcus poſtea rem locatã ab ipſo vendide-
rit, non poterit expellere colonũ priuilegio fiſci. l. fin. de
iure fiſci. Item hęc vera in eo qui locauit ex voluntate,
ſecus in eo qui locauit ex neceſſitate cauſatiua, quia ſal-
tem tunc ſucceſſor particularis non poterit colonũ ex-
pellere. l. ſi filio. §. fin. ff. ſoluto matrimonio. Item hæc ve
ra in colono qui nullum habet ius in re: vnde ſi mihi
vẽdideris poſſeſsionem quam tradidiſti ad maſſaritiũ,
vt tibi colonus reddat partem fructuum, emptor non
poterit illum expellere. l. idemque. §. fin. ff. pro ſocio.
Quæritur, an ille qui conduxit a me domum, poſtea re-
ceſſit metu malorum ſpirituum quos ſe dicebat ſentire
in domo teneatur præſtare ſolitam penſionem? Dicite
7 quod nõ, ſi hoc probatum fuerit. Et idem eſſet † ſi quis
recederet de domo tempore peſtis, quæ inceperat pul-
lulare, licet reuera poſtea ceſſauerit: quia ſufficit timor
iuſtæ cauſę, licet iſta cauſa non fuerit poſtea verificata.
h l. habitatores. §. fin. ff. loc.[h]

ADDITIONES.

a Quæritur in princi. huius. §. ſi quis vendat fœnum in her
ba, vel blada in herba, an erit locatio vel venditio? Hanc
quæſtionem tetigit Bar. in l. cotem ferro. ff. de publicanis.
nam ſi ſit venditio, & fructus exportentur, nulla fiet re-
miſsio pretii: ſi locatio, tunc fiet remiſsio. vide ibi Bart.

b Hodie vero non petuntur vſuræ, ſed ſolum intereſſe, vt
no. in l. Iulianus. C. de actio. emptio. & authẽ. ad hæc. C. de
vſur. & l. ii. eo. titu. de vſuris. & ibi per glo. & Salic. & glo.
& Docto. in c. cõqueſtus. de vſuris.

c Hoc verum intelligas, niſi ſit facta locatio vſusfructus:
nam tunc ſi eſt locatus a proprietario, non periit eius mor
te, ſed morte conductoris. l. neceſſario. §. fi. ff. de peri. & cõ
mo. rei vend. Et ideo ſi vſufructuarius locat vſumfructum
ad quinquennium, ſi interim moriatur & conductor fece-
rit impenſas in re locata, illas non repetit. Idem vbi fru-
ctuarius locaſſet vt dominus. l. ſi quis domum. §. ſi fructua-
rius. alias. §. i. ff. eod.

d Nunquid autem ſocius recedens a ſocietate poſsit ca-
meram ſuam alteri locare vel ne, vide Bald. in l. nemo pro
hibetur. C. locati. De hoc vide in Spec. de indi. §. ii. verſi.
circa hoc quæritur. licet conductam domum poſsit alii
locare. l. nemo. C. eod. loca.

e De hac ſolutione ad quam tenetur ſocius, vide gloſſ. in
authen. de tabellionibus. §. ſi vero indignus. vbi vult glo. ꝙ
non teneatur ſed debet computari illa penſio ſoluta per
alium ſubrogatum loco ſui.

f Adde tu, quod ſcholaris manens in domo ſociorum, ſed
non vult communicare aliis duodenam vel partem ſuam,
quod poteſt expelli. Idem ſi interturbet alios, quia ſcho-
lares debent honeſte habitare, vt voluit Specul. in titul.
de iudic. §. nunc. & gloſ. in. l. non aliter. ff. de vſu & ha-
bitat. Adde etiam, quod dominus domorum poteſt cogi
eas locare ſcholaribus, ſecundum Guiliel. de Cun. in. l.
decernimus. C. de epiſco. & cleric. & Angel. in. l. i. ff.
ſoluto matrim. Item quod ſi vendidi rem, poſſum tibi lo-
care donec exburſes pretium. l. cum venderem. ff. eod. &
vocatur locatio ad franchiſiam.

g Qualiter remittatur iniuria, vide ſupra de excuſatione
tutor. §. item ſi propter inimicitias. & vide in. §. fin. infra
de iniuriis.

h Vide Bart. in. l. ſi filio. §. ſi vir in quinquennium. ff. ſolu.
matri. & in. l. i. §. quod ait ff. de ſuperficiebus. & Bald. in d.
l. iubemus. C. de ſacroſan. eccleſ.

TITV-

TITVLVS XXVI.

De ſocietate.[a]

ADDITIO.

a Præmitte ad euidentiam huius rubri.quod quatuor mo
dis contrahitur ſocietas. Et aſſumendo primum, dic quòd
contrahitur ſocietas expreſſe omnium bonorum,in qua ve
niunt omnes hæreditates omnia legata & donata vndecū-
que quæſita.l.iii.ff.eod. Secundo contrahitur ſimpliciter,
non expreſſo,omnium bonorum,& tunc veniunt ſolum il-
la quę ex quęſtu,id eſt, opera perſonali acquiruntur,vt ex
venditione,locatione,&c.non autem veniunt hæreditates,
legata & donatione cauſa mortis,quia illa dicūtur potius
quæri ob meritum,quam ex induſtria, id eſt, opera perſo-
nali.l.coiti.& l.nec adiecit.ff.eodem.Tertio modo contra-
hitur ſocietas alicuius negotiationis,vt vini, frumenti, &
tunc ſolum quæſita ex illa negotiatione veniunt,& nō alia,
vt hic. Quarto modo contrahitur ſocietas in vna re tantū,
vt in vno equo emendo & ſimilibus,& in talibus non extē-
ditur vltra rem.l.quæſita.ff.eod.Alio modo contrahitur ſo
cietas re ipſa,ſine aliquo pacto vel expreſsione verborum:
vt cum duo fratres ſimul habitant & ponunt res in commu
ni,& tunc ſolum in his quæ ponuntur in communi dicitur
contracta ſocietas,non in aliis.l.cum duobus.§. idem Papi
nianus.ff.eod. Et quod ſocietas poſsit tacite contrahi, vi-
de quæ dixit Bartol.notab.in l. Titium & Meuium, §. al-
tero.circa pen.colum.ff.de admin.tuto.& Bal.in l. cū duo-
bus.§.idem Papinianus.ff.pro ſocio.& Bal.in l. cum opor-
tet.C.de bon. quę libe.& Specu.in titu.de iudiciis.§.ii. &
ibi Bal.in additio.& Bald.in l.ſi patruus.C.cōmu. vtriuſq;
iudic.& Bal.in l.ex diuerſo.§.item ſi mulier. ff. ſolut. ma-
tri.& Bald.in c.ſi duo fratres in communi caſa de duobus
fratribus de nouo benefi.inueſtitis.& Bart.in tract.de duo-
bus fratribus.

CONTINVATVR *Ad præcedentes hoc ordine: Quia obligationes quę ex conſenſu proficiſcuntur aut in emptione, aut in locatione, aut in ſocietate conſiſtunt, ſupra de obligatio. ex conſenſu. in principio, ideo viſo de emptione & locatione, ſequitur ex ordine videre de ſocietate. In fine gloſſ. rubri. ideo dixit honeſta, quia ſi eſſet inhoneſta, non appellaretur ſocietas, ſed conuenticulum, propterea, quia malorum nulla eſt ſocietas. l. ſi a reo. §. id quod. ff. de fideiuſſ.*

1 *Societas habet vinculum fraternitatis.*
2 *Datur electio camerarum illi qui eſt præſtantior.*
3 *Quid lucrum.*
4 *Actus qui non valet iure ſocietatis, ſaltem valet iure conuentionis.*
5 *Si pecuniam dederim ad emendum frumentum, & tu operam, vtrū pecunia ſit communis.*
6 *Si vnus ex fratribus ad certam ſummam fuerit condemnatus, & poſtea fiat diuiſio bonorum, ei deducetur id in quo fuit condemnatus.*

SOcietatem coire. Societas ſu-
per omnibus
bonis & eorum parte iniri poteſt, ac
etiam ſuper aliqua negotiatione: &
in ea veniunt partes æquales damni
& lucri,niſi aliud conuentum extite-
a rit. hoc dicit.[a] Diuiditur in tres partes.
Nam in prima tractat ſuper quibus rebus ſocietas ini-
ri poſsit. In ſecunda,quæ partes lucri & damni in ea
veniant. In tertia determinat quaſdam circa materiā
dubitabiles quæſtiones. Secunda ibi, & quidem Ter-
tia ibi,de illa. Not.i.ſocietatem coiri poſſe omnium
bonorum,& partis bonorum. Item coiri poſſe vnius
negotiationis,ac etiam plurium. Item not. ꝙ in du-
bio partes damni & lucri veniunt æquales in ſocietate,
1 quia † ſocietas vinculum fraternitatis habet l. verū.ff.
eodem.& propterea in ea laudanda eſt æqualitas. l. cū
pater. §. dulciſsimis. ff. de legat. ij. Nota conueniri
poſſe vt partes damni & lucri inter ſocios diuerſæ ſint.
Nota illud conueniri poſſe,vt ad ſocium duæ partes lu
cri perueniant,tertia vero damni: licet Quintus Mu-
tius contradixerit & potuit ea ratione moueri, quia hu
iuſmodi inæqualitas videbatur aduerſari fraternitati,
cuius naturam ſapit ſocietas. Ratio decidendi fuit,quia
interdum pretioſa eſt opera alicuius, vt iuſtum ſit illū
in ſocietatem admitti meliore conditione cęteris. Et pręſ
ſtat argumen. ꝙ ſi plures ſcholares contraxerint ſocie-
2 tatem,† electio camerarum detur illi qui ſit in virtute
præſtantior. fa. l. ſocietatem. la i. ff. eod. Not. conueniri
poſſe in ſocietate,vt vnus præſtet pecuniam,alter vero
operam:quia opera artis eſt valimentum.l. cum duo-
bus.§.ſi coeunda.ff.eodem. Not.conueniri poſſe vt
alter ſociorum totum damnum ſuſtineat, alter vero
partem lucri, nihil vero de damno ſentiat. Cæterum
ſi ita conueniretur vt alter totum damnum pateretur,
alter vero lucrum, nihil valeret, quia iſta ſocietas eſ-
b ſet leonina, vt videbitis hic in gloſſ.[b] Not.† lucrum
3 appellari deducto omni damno. concordat. l. Mutius.
ff.eodem. Not.quod partes factæ in lucro, intelli-
guntur factæ & in damno. Idem & ecōtra. Ex quo col
ligitur ꝙ portio lucri regulat & demonſtrat portionem
damni.l. vtrū.§.fi.ff.de reb.dubijs. Quod facit ad quæ-
ſtionem: Vendidi tibi poſſeſsionem pro mille, tu dicis
quod poſſeſsio intelligitur vendita vſque ad talia con
finia,ego dico quod intellexi me vendidiſſe vſque ad
e talia:certe quātitas pretij declarabit[e] quantitatem præ
dij, vt de his confinibus intelligatur quibus magis pre-
tium conueniat. Eodem modo, vendidi tibi codicem
pro decem libris: ego dico intellexiſſe de decem libris
imperialium, tu dicis intellexiſſe biſſotorum, quid erit
in hoc? certe valor rei declarabit de quibus actum in-
telligatur: ſi enim magis proportionetur libris impe-
rialium, de his intelligatur, & ſic econtra gloſſ. eſt in
l. ſemper in ſtipulationibus.ff.de regulis iuris. Eodem
modo vna pars alternatiue declarat aliam. Vnde ſi
vendidero tibi Digeſtum meum aut Codicem pro de-
cem,& habeam duos codices, vnū parui pretij, & aliū
magni,tu dicis te intellexiſſe de vno, ego de alio, certe
intelligitur ille codex venditus cui proportionetur pre
c tium.tex.eſt in l.i.ff.de reb.dub.[c] In glo. totorū, not.
ſignificationem verbi,totorum,quod dicit totitatē re-
ſpectu vnius rei.quod facit pro intellectu communi. l.
iii.§.filius inter medias.de libe.& poſthu.ibi, & erit a
toto gradu ſemotus. In fin.gloſſ.ſuper verbo, adeo.
Et hæc communiter approbatur: ex qua colligitur, ꝙ
4 † actus qui non valet iure ſocietatis. valet ſaltem iure
conuentionis. cui conſona eſt gloſſ.in l.ij.C. commun.
vtri. iudicis.quæ dixit quod ſententia quæ non valet,
vt ſententia,valet vt cōuentio,ſi fuerit a partibus ap-
5 probata. Sed quæritur,pone† contraximus ſocietatem
frumenti emendi & vendendi,ego appono pecuniam,
tu operam,an illa pecunia efficietur communis tua &
mea? Gloſſ.in l.i.C.eod. dixit ꝙ de iure efficietur com
munis, ſed ſecus ex conſuetudine. Ex quo ipſe infert,
quod ſi hęc pecunia in totum perdatur ſine culpa,per-
ditur tota periculo meo, nec tu teneris mihi reſar-
d cire dimidiam.[d] Sed pone, ſunt aliqui fratres, † vnus
6 fuit condemnatus in mille a iudice, veniunt ad diuiſio-
nem,nunquid ille habebit tanto minus, quanto condē-
natus fuit? Dicite ꝙ ſi fuit condemnatus iuſte,tanto mi
nus habebit:ſecus ſi iniuſte.tex.in l.cum duobus.§. fin.
ff.commodati.Pone,ſunt duo fratres,vnus viuo patre
duxit vxorem, moritur vxor, ipſe lucratur dotem ex
forma ſtatuti,veniunt ad diuiſionem, an ante patrem
percipere poſsit dotem vxoris? glo. eſt in l.dotem. de ca
e ſtrē. peculio,& dicatis vt ibi. Gl.in verbo,obſeruari.[e]

ADDI-

ADDITIONES.

a Adde ꝙ pactum appoſitum inter ſocios ſuper inæqualitate lucri & damni tenet, quando alter ſociorum plus altero confert in re, vel in opera ſeu induſtria, & pactum quod vnus ſentiat lucrum & non damnum, intelligitur ſi compēſatione facta lucri & damni ſupereſt lucrum: quod tacite videtur adiici in damno. h.d. vſque ad §. manet.

b An ſi duo ſunt ſocii, quorum vnus vult ire Venetias, & ibi exercere mercantias: alter non vult ꝙ vadat, & ille dicit, volo ire periculo meo. an ſi vadat & lucretur, illud lucrum debeat eſſe cōe cum alio ſocio? Dic ꝙ non, ſecundū Bart. in l. quia poterat. in fin. ff. ad Trebellianum, quia ex quo periculum eſt ſuum, ita & lucrum.

• Quod pretium declaret quantum ſit venditum, vide Bellonum conſi. xxvii. nu. 5.

c Vide in l. prædiis. §. lucro. vbi bonus tex. de leg. iii. vide Bald. in rubri. eod. de contrahen. emptio. & in l. emptorem. C. locati.

d Adde quod glo. ibi dicit in d. l. ꝙ cum pecunia eſt deperdita, finita eſt ſocietas: quia periculum eſt ſolum illius ponentis pecuniam, non alterius ponentis operas, ſecundum Iacobum de Are. ibi dicit periculum eſſe commune, nec eſſe finitam ſocietatem. d. l. cum duobus. ſt. en. & pro hac opi. facit l. id quod. ff. de peric. & commo. rei vend. Petr. vero diſtinxit, & melius ſecundum Cynum. Aut pecunia ſlatim contracta ſocietate eſt perdita antequam operarius operaretur, & tunc diſſoluta eſt ſocietas, & hoc caſu operarius nihil preſtabit de pecunia perdita. l. verum. §. interuenit. ff. eodem. alias ſecus. Quid autem in ſocietate ſi vnus ponit rem, & alius operam, an debet operari ſuis expenſis, an vero cōibus. Videtur ꝙ ſuis l. quod niſi. ff. de oper. libert. Itē non habet partem, quia ſolus operatur ſuis expenſis, & ſic ſoluit vecturas equorum, nauium. l. ſi non fuerit. ff. eodem. Econtra videtur ꝙ communibus expenſis operetur, cum lucrum non dicatur niſi deductis expenſis, vt hic: & hanc opinio. ſequitur Iacob. de Aret. & Sali. in d. l. i. niſi forſitan tacite videtur actum quod operarius poneret expenſas. d. l. cū duobus, & niſi in expenſis quotidianis cibi & potus, quas domi facturus fuiſſet ſi non itineraſſet. per l. ſed ſi lege. §. quod autem. el ii. de petit. hæreditatis.

e Adde dictis hic in glo. fin. ſuper verbo, ſeruari. quæ opponit de tribus contrariis: ad quæ reſpondet, ꝙ hic eſt eadē ratio contrariorum, ibi non: quia natura ſocietatis hoc inducit: de quo per Bar. in l. inter ſtipulantem. §. ſacram. de verb. oblig. & ſupra de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. & in regula iuris. Qui ſentit. lib. vi. & quod not. Bar. ſingulariter. in l. quia poterat. ff. ad Trebellia. vbi dicit, ꝙ ſi ſocius contra voluntatem alterius ſocii voluit ire Venetias pro mercantiis ſuo periculo, & bene lucratus eſt, ꝙ ſicut ſocius noluit ſtare ad periculum, ita nec debet ſtare, nec participare de lucro, per hunc tex. qui eſt notabilis.

1 *Quibus modis ſocietas diſſoluatur.*
2 *In ſocietate omnium bonorum ueniunt quæſita ex proſpera fortuna.*
3 *Habetur pro mortuo ille cuius bona ſunt publicata.*
4 *Actio pro ſocio eſt hincinde directa.*
5 *Quomodo cognoſcatur an actio ſit directa uel utilis, ſeu contraria.*

§. MAnet autem. Renunciatione, a morte negotio finito, publi-
a catione, & bonorum ceſſione, finitur ſocietas hoc primo. Et in ea venit dolus, lata culpa, leuis, non autem leuiſſima. hoc di-
1 cit. No. ſummarium: † ex quo colligitis quinque mo-
dos, quibus ſocietas diſſolui poteſt. Adduntur & duo
2 in l. actione. ff. eod. Not. quod † in ſocietate omnium
bonorum ueniunt quæſita ex proſpera fortuna, vt hæ-
reditates & legata: quod verum eſt quando expreſſe
conuentum eſt, alioquin ſocietates ſimpliciter contractæ cō-
plectuntur ſolum ea quæ ex opera & ſociorum indu-
ſtria acquiſita ſunt, & per hoc non obſtat l. nec adiecit.
ff. eodem. Not. quod per mortem vnius ſociorum to-
b ta ſocietas diſſoluitur. b Quod facit pro ſocietate ſcho-
larium, vt morte vnius tota diſſoluatur: alter tamen
3 de conſuetudine ſeruatur. Not. ꝙ † ille cuius bona
ſunt publicata, habetur pro mortuo. l. actione. §. publi-
c catione. ff. eod. c Not. quod ſi finita ſocietate, ſocii ad-
huc in ſocietate permaneant, non dicitur eadem ſocie-
tas, ſed noua. l. ſed ſi manente. ff. de precar. Not. quod
in contractu ſocietatis non venit leuiſſima culpa, quia
habet quod ſibi imputetur, qui parum diligentem ſo-
cium ſibi adiecit. Gloſ. ſuper verbo, actione. in fin.
4 Not. † actionem pro ſocio hincinde eſſe directas. Sed
contra hoc oppon. de l. tutor. §. cōtrariam. ff. de pigno.
actio. vbi actio ex vna parte dicitur directa, ex alia di-
citur vtilis. Dicite, aliquando contingit ꝙ nec varia-
tur nomen contractus, nec nomina contrahentium, &
tunc actio eſt hincinde directa: vt in contractu ſocie-
tatis, quia ab vtraque parte dicitur ſocietas, & idem eſt
cōtractus, & quilibet ſocius appellatur, vt hic. Aliquā-
do contingit quod mutatur nomen contractus, ac etiā
nomina contrahentium, vt in contractu venditionis et
locationis, & tunc actio eſt hincinde directa. l. ex em-
pto. ff. de actione empti. Aliquando non mutatur no-
men contractus, ſed mutantur nomina cōtrahentium,
vt hic: aut vnum deſcendit ab alio, vt in contractu de-
poſiti, vnus deponens, alter depoſitarius appellatur, &
tunc ille cui imponitur nomen a quo aliud deſcendit,
habet vtilem, alius vero directam, vt not. in l. 1. ff. de-
5 poſi. Aliquando † vnum nomen non deſcendit ab alio,
vt in contractu pignoris & tunc domino rei competit
directa, alteri vero vtilis ſiue contraria & ita loquitur.
d. l. tutor. §. contrariam, & habetur glo. in l. conſenſu. ff.
de actio. & obliga. & in l. curatoris. C. de negot. geſt.
& aliam glo. habetis in rub. de rei vend.

ADDITIONES.

a Not. primo, licitum eſſe ſocio renunciare ſocietati, dūmodo bona fide faciat: quia nemo cōpellitur ſtare in cōmunione niſi in caſibus notatis in l. fi. C. cōmu. diuid. Si quis autem malitioſe renunciat, forte vt ſibi acquiratur hæreditas quæ veniebat in cōi diuidundo, patitur pœnam: quia damnū quod inde ſequitur eſt renunciantis, & commodum ipſius renunciantis eſt commune. l. actione. §. quod diximus. ff. eod. Et eandem pœnam patitur qui intempeſtiue renunciat, id eſt, ante tempus in ſocietate appoſitum d. l. actione. §. item qui ſocietatem. allegata in glo. Item non licet renunciare quando intereſt ſocii ſocietatem durare: vt quia eius conditio deterior fieret, aut quia renūciat in itinere cum merces ducuntur forte in naui renunciantis, vel alio tempore non congruo. l. actione. §. Labeo. ff. eod. Similiter adde, ꝙ renunciatio facta bona fide, debet fieri ſocio præſente. l. ſed & ſocius. §. ſi abſente. ff. eod. Si autem fiat ſocio abſente & ignorante, tūc lucrum factum ab abſente eſt proprium. d. §. ſi abſente.

b Et ſic ſocietas non tranſit ad hæredē, etiam ſi eſſet actū: quia per pactum nō poteſt agi vt ſocietas tranſeat. l. adeo. ff. eod. Et eſt ratio, quia in ſocietate eligitur induſtria perſonæ, vt hic in tex. Sed quid erit ſi ſit incertum quis ſit hæres, tamen licet hæres non ſit ſocius tenetur inchoata per defunctum implere. l. hæres ſocii. ff. eo. ſi ſit legitime ætatis l. i. ff. de fideiuſſ. tut. Fallit hoc in ſocietate vectigaliū quæ tranſit ad hæredem tribus concurrentibus fauore fiſci ſcilicet ꝙ ſit ſocietas vectigalium, item ꝙ ſit actum vt hæres ſuccedat, item hæres ſit perſona habilis, vt no. in d. l. adeo. Et intelligit glo. ꝙ tranſit ad hæredem, ſcilicet primū tantum, ſicut in vſufructu, vt vult gl. in l. nulla. ff. eod.

c Not. ex §. publicatis, quod ceſſione bonorum diſſoluitur ſocietas, quæ tamen nouo conſenſu reuiuiſcit, vt hic: quia prodeſt hæc ceſſio cedenti ne in carcerem detrudatur, vt hic in glo. in verbo, ceſſerit non tamen cedens liberatur a creditoribus, ſed in poſtea quæſitis habet beneficium ne exigatur niſi inquantum facere poteſt. l. iii. ff. de ceſſ. bono. Sed de iure Canonico ſecus eſt in vſurario cedēte bonis, quia non habet beneficium in poſtea quæſitis. cap. cum tu extra de vſur.

TITV-

TITVLVS XXVII.

a De mandatis[a].

ADDITIO.

a Præmitte ad euidentiam, quid ſit mandatum, & quibus verbis contrahatur. Dic vt in glo. i. quia inducitur mandatum per verbum, rogo, mando, ſupplico: non autem per verba monitoria vel conſulatoria, vt in eo qui eſt electus amicabiliter ad mouendum vel conſulendum, qui non tenetur niſi de dolo, vt l. idemque. ff. eod. & ideo arbitrator non tenetur niſi de dolo, quia eſt amicabilis compoſitor, vt tenet Barto. in l. ſi iudex. ff. de variis & extraordina. cog. Secus in arbitro, qui facit litem ſuam, ſicut & iudex. l. ſi quis in conſcribendo. C. de pactis. in l. ſi iudex. ff. de var. & extraordina. cogn. Similiter & conſiliarius electus ad cõſulendum in cauſa tenetur de dolo & lata culpa, & etiam de aſſerta peritia, ſecundum Specu. in titu. de requiſitione conſilii. §. i. verſi. conſiliarii.

CONTINVA Vt continuatur in glo.

1 *Mandatum obligatorium quinque modis contrahitur.*
2 *Nemo ex conſilio obligatur.*
3 *An vſuræ ſapiant lucrum necne.*
4 *An quis teneatur ex conſilio.*

§ a MAndatum. Mandatum obligatorium † quinque modis contrahitur. hoc dicit. Not. quinque modis contrahi mandatum [a] obligatorium: qui omnes modi declarantur
a aperte per exempla textuum. Nota ſecundo, quod quando mandatum ſit gratia mandatarij, tantum amittit nomen mandati, & tranſit
a in vim cõſilij. Not. tertio, † neminem ex conſilio obligari: quia liberum eſt cuique apud ſe explorare, an ſibi conſilium illud expediat. concor. l. ij. §. fin. ff. eo. No. quod quando aliquis mandat vt potius pecuniam fœneretur quam in emptionibus prædiorum collocet, nulla demonſtrata perſona cui fœnerari debeat, non obligatur ſi res male geſta reperiatur. dicam cum glo. Glo. primo in fi. Hæc opinio Ioann. communiter reprobatur, quia eſſet redarguere Iuſtinianum de inſufficienti diuiſione mandati. Vnde Doctores reſpondent, quod ideo non fuit poſitus in tex. caſus mixtus, quia tanquam cõpoſitus fuit comprehenſus ſub ſimplicibus. argum. in l. ij. ff. de verbo. obliga. Sed dubito in hoc: attenta enim hac ratione fruſtratorie poſuiſſet Imperator caſum in quo mandatum ſit gratia mandantis & mandatarij, vel gratia tertij mandatarij, vel gratia mãdantis & tertij, cum omnes hi caſus ſint compoſiti. Sed reſpondete, quod Imperator poſuit caſus cõpoſitos duarũ pſonarũ, quarũ gratia poteſt expedıri: et ſub his cõprehẽdit caſus cõpoſitos ex tribus perſonis, quarum gratia debuit mãdatum expediri. Glo. ſuper verbo, vſuris. in fin. Vos
3 aliter ſoluite ſecundum Docto. † Aut vſuræ debentur ex ſtipulatu, quia in ſtipulatum expreſſe deductæ ſunt, & tunc lucrum ſapiunt: ita loquitur hic. Aliquando vſuræ debentur propter moram ſiue negligentiam nõ ſoluentis, & tunc nõ ſapiunt lucrum, quia tanquam intereſſe præſtantur: ita loquitur d. l. cum quidam. §. ſi pupillo. Glo. ſuper verbo, ex conſulto. in fin. Si quæra-
4 tur, † an quis teneatur ex conſilio: aut loquimur in contractibus, aut in delictis. Priore caſu regula eſt, quod nemo ex conſilio tenetur. hæc regula ſumitur hic, & l. ij. §. fin. ff. eod. Fallit primo quando huiuſmodi conſilium eſſet fraudulentum. l. quod ſi cum ſcires. ff. de dolo. l. ij. de proxenet. & in regula, Iure conſilij. Fallit ſecundo, quando ille cui conſilium datum eſt, non erat aliter facturus niſi ita conſultum extitiſſet. l. ſi vero non remunerandi. §. plane. ff. manda. Poſteriore vero caſu quan-
b do loquimur in delictis[b], ita diſtinguitur: Aut quis præſtitit opem & conſilium pro delicto perpetrando & clarum eſt illum teneri & obligari. l. is qui opem. ff. de furt. Aut ſolum dedit conſilium, & tunc etiam obligatur, quia qui conſuluit aliquid illicite perpetrari, non eſt ſine dolo. l. i. §. perſuadere. de ſer. corrup. Aut ſolum tribuit opem, ſed non conſilium, & tunc ſi quidem tribuit ignoranter, non tenetur: ſecus ſi ſcienter: quia primo caſu eſt in bona fide, poſteriore vero eſt in dolo. l. ſi pignore. §. qui ſerramenta. ff. de furt. Glo. ſuper verbo, itaque. in fin. Hæc opin. Ioann. veluti communior. approbatur, de quo in l. ſi remunerandi. §. plane. ff. eodem.

ADDITIONES.

a Item adde, quòd non inducitur mandatum per verba commendatoria: & ideo non obligor licet ſcribam amico meo rogando eum quòd Titius ſit ſibi commendatus in quibus eum requiſierit, per text. in l. ſi non. §. cum quidam. ff. eodem. nec per verba laudatoria prolata a proxeneta inducitur mandatum, & ideo non tenetur niſi de dolo. l. i. ff. de proxenet. & petit mercedem ſuam ſibi præſtari officio iudicis, vt ibi in rubri. An autem proxeneta poſſit teſtificari in cauſa in qua fuit proxeneta? Dic quod ſic, vtraque parte volente, ſed non compellitur: ſed vna tantum volente non poteſt, vt authen. de teſtibus. §. quia vero. collat. ſeptima. Item non inducitur mandatum cum quis mandat ei qui tenetur facere de neceſſitate officii ſui id quod ſibi mandat: vt ſi ſcholaris recipiens pecuniam a nũmulario, ei dicat quòd ſcribat rationes inter ſe ipſos. l. ſi. C. de eden. & ibi Bar. Item nec per verba perſuaſiua, de quibus vide duas bonas glo. in l. i. ff. eod. & in l. ob hæc verba. ff. de infamibus.

b Tu adde, quòd in delictis mandans tenetur, ſiue ille cui eſt mandatum eſſet alias facturus, ſiue non. l. non ſolum. §. ſi mandato. ff. de iniuriis. Et intellige quòd tenetur illi in cuius perniciem mandauit non autem ipſi mandatario, quia parere non debuit, vt infra §. proximo, niſi eſſet perſona ſubiecta quæ in leuibus parere tenetur. l. liber homo. ff. ad legem Aquiliam. Quæritur an mandatarius, ſi non ſequatur maleficium, puniatur? Dic quod in grauioribus delictis, puta ſi ſint magna furta, vulnera & ſimilia, vt nota. in dict. l. liber homo. punitur extraordinariæ. l. i. ff. de extraordi. crim. ſed in re modica, vt l. adeo. ff. de regul. iuris. non punitur. l. item apud Labeonem. §. ſi iurauerit. ff. de iniuriis. Quid ſi maleficium ſit factum in vno loco, & mandatum in alio, quis locus debet attendi? vide Barto. in dict. §. ſi mandato. & in l. ſi amicus. ff. de adulteriis. Quæritur an mandans teneatur ex mandato, an ex maleficio propter mandatum? Dic ex maleficio: nam tunc obligatur cum maleficium committitur. l. qui ſuo. §. l. ff. de furt. & infra de obliga. quæ ex malefic. naſcuntur. §. ope. & ideo locus & tempus maleficii, non mandati, debet apponi in inquiſitione vel accuſatione, ſecundum Bar. in d. l. non ſolum. de iniuriis. quia qui conſuluit aliquem occidi, homicida eſt: & qui cõſuluit de iniuria, tenetur actione iniuriarum, ſecundum glo. in c. i. de homicid.

1 *Mandatum rei illicitæ non eſt obligatorium, etiam ſi iuratum ſit.*
2 *Fines mandati ſunt diligenter cuſtodiendi.*
3 *Si quis fideiuſſerit in plus quam ſibi mandatum fuerat habet obligationem quatenus ei mandatum erat. & nu. 7.*
4 *Mandatum re integra reuocatione finiri.*
5 *Mandatum morte mandantis vel mandatarii finiri.*
6 *Mandatum rei turpis iuramento non validatur.*
8 *An pœnitentia mandantis impediat actum futurum, etſi non peruenias ad notitiam mandatarii.*
9 *Quando res dicatur integra.*
10 *An morte mandantis reuocetur mandatum.*

§. ILlud quoque. Mandatum rei turpis eſt nullũ, ideoque obligationem non producit. hoc dicit primo. Et fines mandati ſunt diligenter cuſtodiendi. hoc ſecundo. Et mandatum morte mãdantis vel mãdatarij, ac etiam reuocatione facta re integra, finitur. hoc dicit tertio & vltimo. Not. primo,
1 †mandatum rei illicite non eſſe obligatorium. concord. l. ſi vero non remunerandi. §. rei turpis. Et ſuadetur ratione. Nam cum mandatum ſit contractus iuris gentium, iniquum eſſet ex eo iure gentium vel etiam ciuili actionem contra æquitatem produci. cano. erit autem. diſtin. iiij. Et idem eſſet ſecundum gloſ. ſi iuratum fuiſſet, quia tale iuramentum veluti nutritiuum peccati nec eſt ſeruandum, nec contractum firmat. cap. nõ eſt obligatorium. de regulis iuris. libr. vi. Not. ex §. is qui,
2 quod † fines mandati diligenter ſunt cuſtodiendi,[a] con
a cord. l. diligenter. ff. eo. Et ideo ſi delegatus excedat aut in procedendo aut in iudicãdo formam reſcripti, annullatur actus. l. quid tamen. ff. de arbit. cap. cum dilecta.
3 & ibi not. extra de reſcrip. Not. quod † ille cui mandatur vt emat fundum pro decem, vel fideiubeat in decem; ſi emat pro duodecim, vel fideiubeat in duodecim, habet actionem mandati vſque ad decem: quod videtur contra ea quæ dixi in §. fideiuſſores. ſupra de fideiuſ. vbi concluditur, quod ille qui fideiubet in plus quam debeat reus principalis, in nihilo tenetur. Sed reſpondete, quod hic non fideiuſſit in plus quam deberet reus principalis, ſed fideiuſſit in plus quam mandatum eſſet. & ita intelligitur. l. interrogatus. ff. eod. Item
4 not. † mandatum re integra [b] reuocatione finiri. con-
b cord. l. & quia. ff. de iuriſdict. omn. iudic. l. iudicium ſoluitur. ff. de iudicijs, & faciunt quæ habentur in cap. grauis. in cap. relatum. de officio. deleg. Not. † manda-
5 tum morte mandantis vel mandatarij finiri, ſed tamen propter iuſtam ignorantiam competere interdũ actionem mandati. concord. l. ſi præcedente. ff. eod. titu. Glo.
6 prima not. † mandatũ rei turpis iuramento non validari. pro quo facit cap. non eſt obligatorium. de regu. iuris libro ſexto. Sed contra hanc opinionẽ, videtur facere cap. debitores. extra de iureiuran. vbi iuramento quis obligatur ſoluere vſuras, licet contractus fœneratitius turpis appelletur. Sed reſpondetur, quod ibi non erat turpe quo ad Deum cui promiſſio dirigitur per iuramentum, ſed tamen erat turpe quo ad partes, & ibi ſoluitur. In fin. gloſſ. in verbo, is qui. & pro ea eſt caſus in l. ſi quis pro eo. ff. eo. In fin. glo. in verbo, man
c dari. colligitis,[c] ꝙ † ille cui iniunctum eſt mandatum vt
7 emat rem pro decem, & emit pro duodecim, licet vtiliter emerit non habet negotiorum geſtorum actionẽ etiam vtilem contra mandantem. Pro qua opinione facit, quia quando quis emi mandauit pro decem, non videtur emi mandaſſe pro pluri: & ſi quidem pro pluri emat, non videtur negotium recte geſtum. argum. in l. fina. ff. de vſu & habit. ergo non competit actio negotiorum geſtorum, Sed diſputatiue ſuſtineri poſſet opinio contraria, per l. ſoluendo. & per l. quæ vtiliter. ff. de nego. geſt. per l. & ſi quis. §. idem Labeo. de relig. & ſumpt. fune. per l. ſi quis mancipia. §. ſi impubes. ff. de inſtitoria. Item, quia ex quo vtiliter geſtum eſt negotium, bonum & equum eſt mandatorem mandatario obligari, ne cum aliena iactura locupletetur. facit l. ſi me & Titium. ff. ſi certum peta. l. nam natura. ff. de conditio. inde. Non obſtat l. fina. C. de nego. geſt. quia illa geſtio tendebat in ſpeciem delicti: intrare enim poſſeſſionem alterius, & terras colere inuito domino, etiam ad vtilitatem domini, eſt delictum. l. iij. ff. de acquiren. rer. domi. Ne igitur geſtor ex delicto actionem conſequatur, actio neg. geſt. ei denegatur. l. itaque fullo. ff. de furt. Non obſt. l. ſi pro re. ff. manda. quia reſpondebat egregie Do. Chriſtopho. quod ideo ibi non competit actio negotiorum geſto. quia negotium non fuit vtiliter geſtum: tenebatur enim debitor naturaliter tantum. Si ergo quis pro alio fideiubeat, non gerit negotium vtiliter, quia debitor non poterat conueniri, fideiuſſor autem conuenietur. l. fideiuſſor obligari. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſſio. Sed dicet aliquis, nonne hoc eſt diuinare, quod debitor naturaliter tantum ibi teneretur? Reſpõdeo, nequaquam: quia ſi fuiſſet obligatus efficaciter, non eſt veriſimile quod prohibuiſſet, cum fideiuſſio nihil damni ſibi latura eſſet, imo honorem & commodum. faciunt notata in l. ſi pecuniam. de negot. geſt. & argumen. in l. cum de indebito. de proba. In fin. glo. in verbo, euaneſcit. Sed hic pulchre dubitari ſolet. Di-
8 citur hic in litera, quod † ſolum voluntate mandantis mutatur mandatum: ſed an hæc pœnitentia mandantis impediat actum futurum, etſi non perueniat ad notitiam mandatarij: Et videtur hoc non eſſe opus quod indiſtincte ſola pœnitentia mandantis reuocetur mandatum, ſiue mandatarius fuerit ex eo factus certior, ſiue non. Primo ſuadetur ex hoc. §. qui loquitur indiſtincte, ergo indiſtincte intelligendus. l. de pretio. ff. de publicia. Secundo allegatur. l. ſi pater. de manu. vind. & l. ſed ſi pœnituit. ff. de repud. & l. ij. §. ſed & ſi quis. de donatio. titu. generali. l. eius qui in prouincia. verſi. quas vero pecunias. ff. ſi cert. petat. In contrarium allegatur. l. ſi mandaſſent. ff. mand. & quæ habentur in l. ij. §. fin. ff. ſolut. matri. Vos pro concordia ita diſtinguite: Aut mandatarius ſuſcipit actum gerẽdi veluti nudus miniſter, & tunc ſola pœnitentia actus impeditur: ita loquitur d. l. ſi pater. & l. ſed ſi pœnituit. de repud. Ratio: nam quando mandatarius agit actũ vt nudus miniſter, non fundatur actus in perſona ſua, ſed in perſona mandantis, qui agere dicitur per ipſum miniſtrum veluti per organum. l. qui autem. §. fina. de
d conſtit. pecu. notat gl. in l. i. ff. de procurat.[d] Vnde ſi voluntas domini deficiat ex qua actus debebat ſuſtentari, corruit actus. l. multum. C. ſi quis alteri vel ſibi. Aut
e mandatarius eligitur vt procurator,[e] vt hic. Aut actus quem gerit mandatarius talis eſt quod ad eius ſubſtantiam requiritur voluntas domini, & tunc actus geri impeditur ſola pœnitentia mandantis, licet de ea mandatarius non fuiſſet factus certior: ita loquitur l. ij. de dol. & facit c. fina. de procur. lib. vi. Aut mandatur talis actus ad cuius ſubſtantiam non eſt neceſſaria volũtas mandantis, & tunc actus geri non impeditur, & geſtus valet & tenet: ita loquitur l. ſi mandaſſem. ff. mãd.
f de quo Bald.[f] in l. ſi quis mihi bona. §. fin. de acqui. hæ-
g re. & per Archi. in c. ſi. ſupra alleg. & in d. l. eius.[g] In
9 fi. glo. in verb. integra. Si quæratur † qñ dicatur res eſ-
h ſe integra,[h] vt mandatum ſola pœnitentia mandantis reuocari poſſit aut loquitur de mandato inito ad iudicia, hoc eſt, ad lites & cauſas exercendas, & tunc lite cõteſtata cum mandato, hoc eſt, procuratore, deſinit res
i eſſe integra. l. nulla. C. de procu. l. poſt litem.[i] ff. eo. not. gl. in l. mandatum. C. man. Aut mandatũ iniungitur ad
k iuriſdictionem exercendam,[k] et tunc ſola citatione deſinit eſſe res integra. c. gratũ. c. relatum. de offi. et poteſt. iudicis deleg. l. & quia. ff. de iuriſdi. om. iudic. Ecce princeps delegauit alicui cauſam, &c. Aut mandatum iniungitur ad aliquam rem gerendam, & tunc ſi quidem mandatarius fecerit præparamenta intrinſeca, puta, mandaui quod fabricaret domum, parauit calcem & lapides, tũc deſinit res eſſe integra. l. i. §. cœpiſſe de pollici. Aut fecit præparamenta extrinſeca, puta, mãdaui vt iret Romam emit equum & mantellum, iſta ſunt præparamenta extrinſeca, & non deſinit res eſſe integra
l l. ſi pecuniam. de cõdi. ob cauſ. Sed oppo. & videtur ꝙ
10 † morte[l] mandantis[m] non videatur reuocari mandatũ.

l. ſi

l. ſi remunerandi. §. fi. ff. manda. Sol. Ibi loquitur in mãdato quod veniebat exequendum poſt mortem, vnde morte nõ finitur. Sed iterũ oppo. de l. ſi quis mancipijs, de inſti. act. Sol. Ibi loquitur in mandato quod neceſſitate tenebatur mãdans exequi, & ideo morte nõ finitur. Ex quo dicũt Doc. ꝙ ſi in executione ſententiæ per me latę mandauerim publico nuntio ꝙ mitteret te in poſſeſſionem talis fundi, ꝙ licet ego remouear ab officio antequã miſſus fueris in poſſeſſionẽ, tamen publicus nuntius te immittere poterit & debitæ. Dixit tamẽ Bal. vtile eſſe quod ſucceſſor confirmet hanc miſſionẽ: de quo in l. & quia. de iuriſd. omn. iudi. Sed finaliter oppo. & videtur quod morte mandantis non finiatur mandatum. c. quoniam Abb. extra de offi. & pot. iud. deleg. Sol. Aut mandatum iniungitur alicui ſub nomine proprio, & tunc morte ipſius expirat mandatũ. Aut ſub nomine dignitatis. & tunc morte mandatarij nõ finitur, ita loquitur c. quoniam Abbas. quia dignitas ſub qua fuit iniunctum mandatum, nunquam moritur. c. ſi gratioſe. extra de reſcrip. in vi. Ideo ſi princeps cõmitteret cauſam ipſi Poteſtati, mortuo ipſo vel reuocato ab officio poſſet ſucceſſor cognoſcere de cauſa, quia cõmiſſio eſt facta ſub nomine dignitatis: ſi vero eſſet facta ſub nomine proprio, expiraret eo mortuo vel remoto: ſi vero eſſet facta ſub nomine proprio & dignitatis, inſpicitur quod præcedat. Nam ſi præceſſerit nomen dignitatis, tranſit ad ſucceſſorẽm. Secus ſi præcedat nomen proprium: quia quod priuã in voce intelligitur fuiſſe, & prius in mente. l. ſi ſeruus communis ſtipuletur. de ſupu. ſer. de quo in l. princeps. de legib. & d. c. quoniam Abb. in l. quod princip. de legat. i.

ADDITIONES.

a Item adde, quod licet mandatarius non explicet mandatum in propria forma, tamen ſufficit ꝙ explicet in effectu, vt agat vtili actione mandati. Et ideo ſi mihi mandaſti ꝙ mutuarem, ſufficit ꝙ alter mutuat pro me. tex. eſt in l. iam tamen. ff. iudi. ſol. & facit quod notat ſingulariter Inno. extra de purgat. cano. c. cum in iuuentute.

b Quando añ res deſinat eſſe integra, vide hic in gloſ. & adde ꝙ in procuratore ad iudicia dicitur res integra ante lit. cõteſt. l. procuratoribus. C. de procu. Sed an ſatiſdatio in iudicio præſtita, vel a dño pro eo faciat deſinere rẽ eſſe integram ante lit. conteſt. Dic ꝙ ſic quo ad tacitam reuocationẽ quæ fit morte dominj: nã tunc non finitur tanquã res ſit integra. l. ſi defunctus. ff. de procu. ſed quo ad expreſſam reuocationẽ domini res eſt integra, vt no. in gl. in l. ſi ante. ff. de procur. & ibi Bar. dũmodo lis non ſit conteſtata, non reuocatur niſi ex cauſa l. poſt litẽ. ff. de proc. licet iudex delegatus poſſit ad libitũ reuocari. l. iudiciũ ſoluit. ff. de iudi.

c Adde, ꝙ fines mandati ſunt adeo cuſtodiendi, quod excedens in vendendo rem minori pretio, non transfert dominium, & ideo põt dominus vendicare. l. diligenter. ff. mand. tamen licet iſte non trãsferat dominium bene dat cauſam vſucapiendi. l. ſi fundum. §. fi. ff. pro emptore.

d Adde, ſupra inquantum allegauit glo. in l. i. ff. eo. de procur. melior eſt glo. in d. l. ff. de contrahen. emptio. quã vide.

e An ſi quis conſtitueret procuratorẽ ad aliquid faciendum, & poſtea reuocet, tamen de reuocatione procurator nihil ſciat, an dicatur nihilominus reuocatus, ita quod nõ valeant geſta per eum vide de hoc Bald. notabiliter loquẽtem in l. mandati. la ii. C. mandati. & eſt tex. in l. ſi mandaſſem. ff. eodem.

f Adde inquantum ſupra dicitur, de quo per Bald. in l. ſi quis. Et per Bald. in d. l. mandati. la ii. C. mandati. vbi vide etiam Bartol. quem ibi alleg. Bald. in l. qui hominem. §. ſi Titium. ff. de ſolu.

g Adde quod mandatum quod tenebar ad perniciem alterius, puta ob maleficium committendum, ſola voluntate reuocatur & prohibetur, quia ſit gratia mandantis, veriſimile eſt quod eo prohibente ceſſabit mandatarius. Sed in perſuaſione, quæ fit gratia tui, debeo perſuadere tibi taliter quod ſim certus te mutaſſe propoſitum, vel debeo denunciare etiam illi in cuius perniciem eſt facta, ſecundum Inno. & cap. ad audientiam. extra de homicidio. & Bartol. in §. ſi mandatum.

h Cum ergo quęritur quando res deſinat eſſe integra in procuratore ad negotia, dic clarius, quod tunc deſinit eſſe integra, quando facta ſunt pręparamenta neceſſaria pro executione mandati: puta ſi eſt mandatum vt fiat domus, & ſint iam empti lapides. Secus ſi parauerint extrinſeca, vt infra declarabitur, vt not. Bartol. in d. l. ſi pecuniam. vt hic in gloſ.

i Adde in quãtum ſupra allegatur l. poſt litem. Vide quod hic dicitur vt per litem conteſtatam deſinat res eſſe integra, procedit in actore: in reo vero deſinit res eſſe integra quãdo ſatiſdedit, & nõ ante. ita Bal. in d. l. mandatum. la ii.

k In mandato iuriſdictionis dicitur res integra ante citationem quia ab ea incipit iudiciũ extra de offic. iud. deleg. c. gratum. & Inſti. de pœna teme. litig. §. fi. Iudex ergo qui fecit citationem verbalem præoccupauit iuriſdictionem. d. c. gratum. Idem ſi prius fecit citationem realem, quia cœpit malefactorẽ, vt no. Inno. c. i. extra de oblig. ad ratiocinia.

l Adde tu, quod licet mandatum finiatur morte mandantis, vt hic, & l. mandatum. C. eo. tamen de æquitate dicitur durare actio mandati ſi ignorans illud executioni mandauit, ne maneat in damno, vt hic. Fallit tamen in pluribus caſibus. In quibus mandatũ etiam morte non finitur mandatoris. Primus eſt ſi ſit mandatum in rem ſuam, quia non finitur morte mandatarii, ſed tranſit ad eius hæredẽ. l. illam. C. de donationib. licet finiatur morte mandantis quo ad actiones directas quæ intentantur actione cedentis. l. i. ff. de actio. & oblig. Secũdus eſt in mandato quod venit implendum ex neceſſitate, puta in executione quę demõſtratur. l. fundi ſupra allega. Tertius eſt, ſi id quod venit in mandato, venit fiendum poſt mortem mandantis: puta qđ fiat ſepulchrum. d. l. remunerandi. §. fina. ff. eod. & d. §. fina. Dicunt tamen Docto. eſſe caſum, ꝙ vbi teſtator mãdat fieri ſepulchrũ de pecunia ſua, quod illud debet fieri eo adhuc exiſtente viuo: quia poſt mortem non dicitur pecunia ſua, mors enim omnia ſoluit, vt auth. de nupt. §. deinceps. & deciditur quod mandatum poſt mortem defuncti explicandum hęres poteſt reuocare re integra: vnde hæres poteſt reuocare vt ſepulchrum fiat re exiſtente integra, ſed tamẽ epiſcopus poterit cogere hæredem vt ſepulchrũ faciat. Quid autem de mandato quod debet fieri in vita, ſed eius effectus confertur poſt mortem? puta de donat. cauſa mortis. vide in l. cum pater. §. nemo. de legat. ii. Quartus eſt caſus, ſi mandatum ſit vniuerſale alicuius negotiationis, vt inſtitoria inſtituti ab aliquo patre non finitur morte niſi hæres reuocet. l. ſi quis mancipiis. ff. de inſtito. & niſi hic adminiſtrator mutaſſet ſtatum, vt quia de ſeruo eſſet effectus liber, ideo debitores tunc ſoluendo non liberantur, vt hic, & l. eius qui. §. mandatum. ff. ſi cert. peta. Et idem in mandato facto ſub nomine dignitatis, quod nunquam perit. cap. ſi gratioſe. extra de reſcriptis. in vi. & notatur in cap. quoniam Abbas. extra de officio & poteſta. iudic. deleg. ſecus ſi ſimpliciter eſſet facta commiſſio, quia tunc finiretur, vt tenet glo. in l. & quia. ff. de iuriſd. omn. iudi. & Sali. in d. l. mandatum.

▪ Quid in conceſſione facta ad beneplacitum, an expiret per mortem? Bello. conſi. viii. nu. 17.

1 *Quæ ſunt ab initio voluntatis, ſunt ex poſt facto neceſſitatis.*
2 *Qualiter ab aduocato vel procuratore petitur ſalarium poſſit.*

§. MAndatum. Cuicunque liberum eſt ab initio vel mandatum ſuſcipere, vel illi renuntiare. Si vero illud ſuſceperit adimplere tenetur, niſi re integra renunttetur, vel iuſta cauſa ſubſit cur non renunciauerit, aut intempeſtiue renuntiauerit, hoc dicit. Not. primo ſummarium. Ex quo colligitis, quod
1 ea quæ ſunt ab initio voluntatis, ex poſt facto ſunt neceſſitatis. concor. dan. l. ſicut. C. de actio. & obliga. l. in commodato. §. ſicut. ff. commodati. Item not. quod ſuſcepto mandato poteſt tamen mandatarius renunciare domino, dummodo fiat re integra: ſi aũt non

renunciauerit, mandatum exequi tenetur. Hoc verum niſi ſubſit iuſta cauſa cur non renunciauerit, aut in tempeſtiue renunciauerit. Not. in verſicu. mandatum, mandatum & in diem & ſub cõditione deferri poſſe.

Item not. quod vbi pro officio merces conſtituitur, deſinit eſſe mandatum, & tranſit in contractum locationis, quod verum limitabitis, ſi ſit talis res vel factũ qđ locari poſſit, & mãdatarius ſit talis perſona quæ locare operas conſueuetat. l. ſi gratuitam. l. naturalis. §. at cum do. ff. de preſcript. verb. & ſentit gloſ. veſtra in verbo, interueniente. In fine gloſ. in verbo, iuſta. Hæc opinio glo. & Ioann. communiter tenetur, quæ & fuit opinio Bulg. Suadetur hæc opinio ratione: quia mandatarius cum ſuſcipit mandatum, videtur aſſerere ſe peritum & doctum ad rem exequendam, nimirum
a ſi de leuiſsima culpa[a] teneatur argument. in. l. idẽ quia. in fine. ff. ad legem Aquiliam. Et ideo aſſeſſores qui male iudicãt per imperitiam, poſſunt & debent in ſyndicatu condemnari. Præterea cum ſuſcipiunt officium, videntur ſe aſſerere peritos ad iuriſdictionem exercendam. Dixit tamen gloſ. in l. ij. ff. quod quiſque iuris. ꝙ Poteſtates ciuitatum imperiti literarum, ſi per imperitiam male iudicauerint, ipſi faciunt litem ſuam & obligantur parti leſe ad intereſſe, ſed ratione doli nõ obligãtur. Ex quo ibi dixit Bal. quod Poteſtates ciuitatum nõ exſcuſantur ſi male iudicauerint de conſilio totius curie. de quo dicatis vt in d. l. ij. Glo. in verbo. quãprimũ. Hoc ita eſt renuntiate, vt mandator poſſit de equo bono ſibi prouidere, alias tenetur, niſi ſubſit iuſta cauſa. concord. l. ſi tibi mandauero. cum l. ſequent. ff. eod.
a In gloſ. in verbo, mercede colligitis, † qualiter ſalarium peti poſsit ab aduocato, ac etiam a procuratore. Dicite vt per glo. ordinariam in l. ſalarium. ff. eod. Sed aduerte quod ſalarium conſtitutum aduocato vel procuratori ſub quota litis, non poteſt ab ipſo peti, imo ab officio aduocationis repellitur. l. ſi remunerandi. ff. mandati. l. litem. C. de procurat. l. antepenult. C. de poſtulat. Idem eſſet ſi non promitteretur ſub quota litis, ſed tamen promitteretur ſub quota portionis ſibi debite puta, tu conuenis cum aduocato vt debeat diligenter patrocinari in tua cau a, & ꝙ dabis ſibi quartã litis ſi victoriam obtinuerit: hoc eſt pactum factũ ſub quota, appoſitum de quota lite. Eodem modo ſi dicerem, Si obtinueris victoriam promitto tibi dare decẽ aureos de his in quibus aduerſarius condemnabitur. ita voluit gloſſ. in l. ſumptus. ff. de pact. Vnde ibi dixit Ang. quod aduocati debent eſſe cauti vt non recipiant promiſsionem, nec ſub nomine quote litis, nec ſub alia quantitate quæ ſit ex quota peruentura: ſed debet dare operam vt promittatur de ſuo proprio litigatoris, ſi victoriam obtinueris promitto tibi xxv. aureos, hęc eſt conuentio honeſta, victoria obtenta poterunt peti iſta promiſſa. Gloſſ. in verbo, interueniente. bene loquitur.

ADDITIO.

a An mandatarius teneatur de dolo, lata culpa, leui vel leuiſsima? Dic: Aut loquitur in actione directa mandati, quæ cõpetit mãdanti, & tunc ſi id qđ mãdatur, eſt tale qđ quod requirit exactiſsimam diligentiam, vt procurare in iudicio, tenetur mandatarius de leuiſsima culpa: quia videtur aſſerere ſe eſſe peritum in illa exactiſsima diligentia quæ requiritur in iudicio: non autẽ tenetur de caſu niſi pręcedat culpa vel mora. l. a procuratore. C. eodem. Quandoque mandatur aliquid quod requirit exactam diligentiam, vt ſoluere pecuniam. l. ſi fideiuſſor. in prin. ff. eod. vel facere domum, vel aliquod opus quod non requirit tantam diligentiam, & tunc tenetur de leui culpa. l. in re mandata. C. eod. Quandoque mandatur aliquid quòd requirit modicam diligentiam, vt portare vnã literã vel aliam rem, & tunc tenetur ſolũ de dolo & lata culpa: niſi receperit cuſtodiam vel prætiũ, quia tunc tenetur & de periculo rei. ꝙ nota contra nautas & vectores, qui recipiunt mandatũ de portando res, vt teneantur etiam de periculo, ſi cuſtodiã receperint vel mercedẽ. l. eũ qui. §. epiſtolã. ff. de furt. Ex prędictis patet, ꝙ in actione mandati cõtraria, quæ cõpetit mãdatario, venit etiam leuiſsima culpa, ſicut in contratia, depoſiti. l. ſi ſeruus communis. §. ꝙ vero. ff. de furt. Patet etiã ꝙ talis procurator per hanc actionem mãdati contrariam recuperat omne damnum quod paſſus fuiſſet, ſi mandatũ non recepiſſet. Et ꝙ ambaſciatori derobato in itinere, debẽt dãna reſarciri, niſi affectauerit ambaſciatã, vel niſi portauerit res nõ neceſſarias. de quo ꝑ Bar. in d. §. ꝙ vero. & l. inter cauſas. §. nõ oia. ff. eo. vbi plene ꝑ Doct.

TITVLVS XXVIII.

De oblig. quæ ex quaſi contractu naſc.

CONTINVATVR. *Ad præcedẽtes hoc ordine Supra viſum eſt de obligationibus quę ex contractu naſcũtur: vera quia ſunt et alię quæ naſci dicũtur ex quaſi contractu, ideo his tractaturus intitulauit de obligationibus quæ ex quaſi contractu naſcuntur.*

1 *Titulus ad titulum continuari debet.*
2 *Statutũ loquens de cõtractu non vendicat ſibi locũ in quaſi cõtractu.*
3 *Cumulatio actionum eſt euitanda.*
4 *Negotiorum geſtor tenetur de dolo, lata, leui, & leuiſſima culpa.*
5 *Verba legis quando aliter ſaluari non poſſunt, debent intelligi per ſubandituum intellectum.*
6 *Verba legis pluraliter prolata verificantur in uno ſolo.*
7 *Non dicitur bene geſſiſſe qui gerit negotia contra domini volũtatẽ.*
8 *Inhibetur repetitio quãdo cauſa pietatis quis alienũ negotiũ geſſit.*

POſt genera. Diuiditur in tres. Nã in prima continuat titulum ad præcedentes. In ſecunda incipit tractatũ. In tertia ponit rationẽ. Secunda ibi, igitur cum quis. Tertia ibi, idq; vtilitatis. Hoc dicit: Negotiorũ geſtor obligatur actione negotiorum geſtorum directa, domino rei cuius negotia ſunt
a geſta, ipſe vero geſtori cõtraria obligatione hoc dicit[a].
1 Nota primo ſummarium. Item not. †. titulum ad titulum eſſe continuandum. concor. l. ij. ff. de ſtatu homi. l. Imperatores. ff. de in diẽ adiect. Item not. valere argu. a ſufficienti partium enumeratione, cõcor. l. ab emptione. ff. de pactis. Item not. differre ſubſtantia obligationes quæ cauſantur ex quaſi contractu, ab his quæ ex cõtractu prouenium, vel ex maleficio vel qua
2 ſi. Ex quo dicunt Doctores quod † ſtatutum loquens de contractu, non vendicat ſibi locum in quaſi contractu, nec etiam in proprio contractu: de quo in l. ſi donationes, C. de his, quæ vi metuſue cauſa. Item noct. quod negotiorum geſtori cõpetit cõtraria actio negot. geſt. aduerſus dominum cuius negotia ſunt: domino vero contra geſtorem competit actio directa.

Item not. quod ubi negotia ſunt geſta mandato pręcedente, non habet locum actio negotii. geſto. ſed man-
3 dati. Ex quo colligitis, ꝙ † cumulatio actionum eſt euitãda, ac & contractuũ concor. l. hæredes. §. de pluribus. ff. famil. ercif. l. eũ enim. de nouat l. licet. §. ea obligatio. ff. de procur. Item not. ex verſic. idemque quod bene eſt, quod hi qui ex charitate non inicitãtur ad beneficia, ſpe præmij ad illa prouocentur. fa. quod not. gloſ. in l. i. ff. de iuſtic. & iur. Item not. quod quemadmodum negot. geſto. habet obligatum dominum ſi bene geſſerit, ita dominus habet obligatum geſtorem ſi
b male adminiſtrauerit[b]. Ex quo colligitis, quod in cõ-

tractibus

tractibus eſt æqualitas ſeruāda. quod verū limitare, niſi
eſſet aliqua æquitas quę priuilegiaret perſonam. l. Iulia-
4 nus. §. ſi a pupillo. de actio. emptio. Item not. ꝙ † ge-
ſtor negotiorum tenetur de dolo, lata culpa, & de leui
c & leuiſsima [c]. Et eſt ratio, quia licet hoc negotium ge-
ratur cauſa vtriuſque, quo caſu ſolum videtur teneri de
culpa leui, ſecundum regulam quę habetur in l. ſi vt cer-
to. §. i. ff. commo. tamen ex quo ſe obtulit negotiis alie-
nis gerendis ſine mandato, debet diligentiſsimam cu-
ram præſtare. faciunt quæ habentur in l. ſi ſe obtulit.
5 ff. de re iud. Item ex gl. in verb. ex maleficio. no. † ver
ba legis quæ ſimpliciter intellecta ſaluari non poſſunt,
ſuſtineri per ſubauditum intellectum. Simile videmus
allegari, quod licet lex generaliter loquatur, tamen ſi il-
la generalitas contineret abſonum intellectum, modera-
tur diſpoſitione aliarum legum. l. i. §. generaliter. de leg.
i. iuncta l. quamuis. ff. de in ius vocan. Simile videa-
mus in dictis teſtium, qui ſi in verbis, perſona & facie
contrarij reperiantur, ſoluantur tamen per interpreta-
tionem ſi fieri poſsit; & hoc vt non incidant in crimen
falſi. c. cū tu. extra de teſtibus. Barto. in l. ij. ff. ſi cer. pe-
ta. quod verum limitare, quando ſunt hincinde pares.
Si autem eſſent diſpares, ad concordiam non eſſent re-
uocandi. glo. eſt ordi. & ibi Inn. in c. cum contingat. ex-
tra de offi. & poteſt. iud. deleg. voluit Bal. in l. inſulam.
§. i. ff. ſolu. matrimo. In fi. glo. in verb. vltro citroque
not. verba legalia ſeruari in habilitatem & potentiā. li-
cet ſemper ſignificare non poſsint. vidiſtis in rubr. proe-
mij in verb. auguſtus. ſupra de iuſtit. & iure. in princip.
6 In glo. in verb. negotiorum. Nota ꝙ † verba plura-
liter a lege prolata, verificantur in vno tantum: quia
pluralis oratio geminat ſuas ſingularitates. l. falſa. §. fin.
de conditio. & demonſtra. Sed colligitis aliquod quod
eſt notabile, quod licet prætor in edicto ſuo loquatur
per verba pluralis numeri, verificantur tamen etiam
in vno, licet verba edicti ſint ſtricti iuris, & ſtricte in-
telligenda. Ex quo dixerunt Docto. ſi ſtatuto caueatur,
ꝙ ſi quis produxerit falſa inſtrumenta vel falſos teſtes,
puniatur tali pœna ꝙ hæc pœna complectatur ille qui
produxit vnum inſtrumētum vel vnum teſtem falſum.
pro quo facit l. non eſt ſine liberis. de verbo. ſignifica. Si
vero velletis diſputatiue tenere contrarium, poſſetis in-
ſtare per hunc modum: quia de propria ſignificatione
verborum ſpecialiter prolatorum requiritur concurſus
duorum actuū, ſiue duarum perſonarum. l. vbi nume-
rus. ff. de teſtib. Ad l. iij. §. negotia. reſpondetur, ꝙ fa-
cit potius pro quam contra. Nam quia verba edicti præ
toris pluraliter prolata de propria ſignificatione requi-
rebant geſtionem ſaltem duorum negotiorum, nec po-
terant ſalua ratione recti ſermonis in vno verificari,
ideo Iureconſultus illa extendit ad vnum negotium tan
tum: ſi enim de propria ſignificatione potuiſſet in vno
verificari, fuiſſet fruſtratoria extenſio Iuriſconſulti.
Sed ſuſtinendo Bar. poſſet reſponderi quod non fuit ex-
tenſio, ſed declaratio. dicatis vt ibi. In fin. gloſſ. in
verbo, mandato. Vos reſpondete clarius: aliquando
quis mandat geri negotium quod ad ſe pertinet inſoli-
dum, & tunc non habet locum actio negotiorum ge-
ſtorum cum prouideatur de actione mandati quæ pro-
uenit ex contractu. Aliquando quis mandat geri nego-
tium commune ſibi & alteri, tunc ex perſona mandan-
tis oritur actio mandati, ex perſona autem alterius ter-
tij qui nihil mandauit oritur actio nego. geſt. ita intelli-
gitis l. mandatum in gloſſ. allega. In gloſſ. vtiliratis
7 ibi, l. fina. Nota, quod † quando quis gerit negotium
alienum ipſo domino prohibente, licet gerat bene, non
competit tamen actio negotiorum geſtorum. Et ſua-
detur hac ratione: quia licet bene gerat, tamen quia ge-
rit contra voluntatem domini, non dicitur bene geſſiſ-
ſe, argumento l. fin. ff. de vſu & habita. Pro quo facit
quod alibi dicitur: ſi miles in armis contra mandatum
ducis belli exercuit aciem, licet rem bene geſſerit, quia
hoſtes fugauerit, tamen eſt capite puniendus. l. iij. §. in
bello. ff. de capti. & poſtlimin. reuerſ. & dicit ibi gloſ.
hoc fieri propter magnam virtutem obedientiæ. Alia
autem ratio aſsignatur per le & vltra: quia ille qui ſe
apponit ad gerendum negotium alterius inuiti, & qui
immiſcet rebus alienis inuito domino, incidit in deli-
ctum. not. in l. iij. de acquiren. rer. domin. vnde non
debet ex delicto actionem acquirere. l. itaque fullo. ff.
de furt. Ex quo infert ipſe, quod ſi quis gereret vnum
negotium alterius vel plura, non immiſcendo eum de
rebus ſuis, vt quia debita ſoluit eo inuito, quod tunc ip-
ſe haberet actionem negotiorum geſtorum. Sed ta-
men communis opin. eſt in contrarium, de quo dixi ſu-
pra titu. i. §. ia qui exequitur. & dicatis vt ibi in d. l. fin.
8 In fin. gloſſ. addite alium † caſum in quo inhibetur
repetitio quando cauſa pietatis geſsiſſet alterius nego-
tium, l. cum his. §. ſi mulier. ff. de condictio. indebi.
Et hæc omnia limitant Docto. eſſe vera, niſi gerens
proteſtaretur ſe gerere animo repetēdi quod impendit.
Idem eſſet ſi in codice rationum ſuarum ſcriberet im-
penſas quas faciebat. ita habetur in l. Neſennius. ff. eo-
dem. quod facit ad quæſtionem. Pater emit libros fi-
lio ſtudenti, intelligitur pietate & affectione paterna
illos ſibi donare. l. quæ pater. cum gloſſ. ſua. ff. fami-
liæ erciſcundæ. l. filiæ. C. eodem. l. pater ſi omne. C.
de inofficio. donatio. tamen ſi pater proteſtaretur non
emere nec tradere animo donandi, vel ſolum ſcriberet
in codice rationum ſuarum impenſam quam facit in li-
bris emendis pro filio non induceretur donatio libro-
rum: de quo dicite vt in iuribus ſupra allega. & in tra-
cta. Bart. de duobus fratribus. & in l. ſi patruus. C.
commu. vtriuſque iud.

ADDITIONES.

a Hoc dicit iſtud principium: Cum alicuius negotia ge-
runtur ſine mandato oritur hinc inde actio nego. geſt. ſci-
licet directa, quæ datur domino ad exigendas rationes a
geſtore, qui tenetur de dolo & leuiſsima culpa vbi alius di-
ligentior inueniretur: & contraria, quæ datur negotiorum
geſtori. hoc dicit.
b Et ſic ex geſtione negotiorum oritur duplex actio, & ali-
quando vna tantum, de quo per glo. in l. ex conſenſu. ff. de
actio. & oblig. & Bar. in l. in commodato. ff. commo. & in di-
recta ſufficit libellus generalis: puta dico ꝙ geſsit negotia
mea, quare peto eum condemnari ad reddendam rationem
mihi ſuæ geſtionis, vt not. glo. in l. i. ff. de eden. Sed in cōtra-
ria cōpetit etiam ſi vnum negotium ſit geſtum, licet lex lo-
quatur in plurali numero: quia tamen verificatur etiam in
ſingulari vt hic in glo. & in l. iii. §. negotia geſta. ff. de neg.
geſt. facit vt ſtatutum puniens falſos teſtes habeat locum
etiā in vno falſo teſte, vt ſupra de iure perſonarū. in prin. &
habetur in l. ii. §. homines. ff. vi bo. rap. Fallit in pluribus ca
ſibus in quibus ceſſat hæc actio contraria, & geſtor non re-
petit quod impendit, ſcilicet hic in glo. & in l. ſi patrono. C.
de neg. geſt. Primus eſt, ſi proteſtatio præceſsit ꝙ non gerat
quia non repetit etiam ꝙ vtiliter gerat ſiue ſit facta prote-
ſtatio in ſcriptis ſiue non: & ſufficit generalis proteſtatio ne
deinceps gerat negotia. Sed ſi volo impedire ne ille ſe impē
diat de certa re, tunc debeo rem exprimere ſpecifice: alias
dubia proteſtatio non releuat proteſtantem. l. aut qui ali-
ter. ff. quod vi aut clam. De geſtione autem ante proteſtatio
nem bene datur actio nego. geſto. l. ſi. in glo. alleg. Secundus
eſt caſus, ſi quis geſsit paterna affectione: vt ſi vitricus præ-
ſtitit alimenta priuigno, vel ad eum erudiendum, non præ-
ſumitur hoc facere paterna affectione. l. ſi paterno. C. eo. niſi
ſit proteſtatus l. Neſennius. de neg. geſt. vel niſi adminiſtra-
ret alias res priuigni, quia tunc præſumitur expendere po-
tius de bonis priuigni. l. fin. C. de dotis promiſſ. Adde tamen
ꝙ pupillus non debet alimentari à matre penes vitricum, li
cet vitricus poſsit dari tutor a teſtatore, non a iudice, vt te-
net glo. in auth. de nup. §. eius. eo. tit. C. vbi pupillus educ.
deb.

deb.& ibi Ang. Tertius caſus eſt, ſi quis impenderit maritali
affectione: nam ſi maritus fecit expenſas in curando vxorē
ægram, non computantur iſtę expenſę in reſtitutione dotis:
nam hoc maritus tenetur facere & curare expenſis ſuis: niſi
qñ non haberet dotē vel eſſet expenſa magna vltra dotē, &
vxor haberet partem, vel ipſa haberet alia bona, ſcd̄m Bar.
in l. quod in vxorem. C. eo. Nō tenetur ēt maritus qñ ex cul
pa vxoris non habet eā in ſuo obſequio, vt quia nō vult ſta
re cū marito, ſcd̄m Iac. de Aren. An aūt vxor diues teneatur
alere maritū, & ſimiliter habens famulū firmū? Dic q̄ ſic, ſe-
cundū Bar. in l. ſi cū dotem. ff. ſolu. matr. Sed an ad expenſas
funeris vxoris teneatur ille ad quē peruenit dos? Dic q̄ ſic,
ſcd̄m Doct. in d. l. vxorem. Quartus eſt caſus, propter dome
ſticā pietatem vel maternā affectionem: nā ſi mater vel alius
domeſticus impendit in faciendo dare tutorem filio, non
repetit. l. i. C. eo. niſi eſſet adminiſtrator, vel fuerit proteſta
tus, vel librū confecerit expenſarum. d. l. Neſennius. Et quā
fidem faciat liber rationū, vide per Bar. in l. nuda. de don. &
in l. ſi contractus. C. de fid. inſtr. Similiter & neg. geſtor vr̄
potius expendere de bonis dn̄i quā de ſuis. Ex quo infertur,
q̄ licet pr̄ vel frater dotādo filiā, vel ſororē dicatur facere de
proprio dotem, hoc eſt verū niſi ſoror vel filia haberent de
proprio, quia tunc de bonis earū intelligitur facta ſolutio.
l. ſi. C. de dot. promiſ. Et ſimiliter dr̄ de faciente expenſas fi-
lio ſtudenti. l. qui pater. ff. fam. erciſ. iuncta l. ſi. C. fa. erciſc.
de quo per Bar. in d. l. Neſennius. Et econtra filius expen-
dens pro parte videtur facere animo repetendi: de quo per
Bar. in l. ſi filius. ff. de neg. geſt. Item nota, q̄ licet expenſa fa
cta cā pietatis non poſſit repeti, l. cum his. §. ſi mulier. ff. de
cond. inde. fallit in impenſa facta propter educationem filii
expoſiti. l. parem. C. de nup. & l. i. C. de infantibus expoſitis,
licet glo. in l. eleganter. §. ſi. ff. de cond. inde. aliā rationē hu-
ius ponat, ſed non bonā, ſcd̄m Bar. ibi ſed an ſolutū indebi-
tū pro damno ab alio dato credens me teneri repetā a dāna-
te o? Glo. in l. ex quę. C. de cond. inde. t. rogit, & nō ſoluit. Tu
dic quòd ſic, ſi ſoluit vtiliter quia iſte ex ſolutione iſta libe
ratur, alias non. arg. l. qui ſeruū. ff. de interroga. actio.
c An negotiorum geſtor obligetur de caſu fortuito? Dic q̄
ſic, in ſex caſibus hic in glo. notatis, & in l. ſi negotia. ff. eod.
& vide hic glo. in verbo exactiſſimam. cui adde tex. in l. iii.
§. interdum. ff. eodem.

1 *Hæres adeundo hæreditatem quaſi contrahit cum creditoribus,
& legatariis.*
2 *Bonum argumētum de mutuo ad indebitum ſolutum, quod in quibuſ-
dam caſibus fallit.*
3 *Verba quæ in tēpore præſenti non poſſunt procedere, interpretantur
ita, vt referantur ad tēpus præteritum per dictionem, quondam.*
4 *An plures hæredes adeundo hæreditatē obligentur ſibi ad inuicem.*
5 *Regulariter æquitas præfertur rigori.*
6 *An error in cā impediat dominii tranſlationē traditione interueniēte.*
7 *Qui ſoluit ſcienter debitum videtur donare.*
8 *Quis poteſt confiteri delictum quod alius perpetrauit.*

§. TVtores. Inter tutorē & pupillum oritur
obligatio proueniens ex quaſi
cōtractu: ex qua ꝓficiſcūtur duæ actiones,
vna directa quę cōpetit pupillo, alia cōtra-
a ria quę competit tutori. h. d. [a] No. primo
obligatione qua tenetur tutor pupillo, & pupillus tuto
ri ex adminiſtratione tutelę, prouenire ex quaſi contra-
ctu. No. pupillo cōpetere actionē directā cōtra tuto-
rem ſi male adminiſtrauerit, tutori aūt cōpetit contraria
tutelę contra pupillū ſi expenſas pro ipſo fecerit, vel pro
eo rē obligauerit. Ex §. itē ſi inter aliquos no. q̄ ſo-
b cietas [b] incidens parit obligationē quę dicitur prouenire
ex quaſi cōtractu. Secus ſi nō ſocietas incidens, ſed prin-
cipalis: quia obligatio ex ea proueniēs diceretur cauſari
ex cōtractu. Itē no. q̄ iudiciū cōmuni diuid. cōpetit in-
ter eos qui ſunt effecti ſocij incidenter: & cōpetit ad diui-
dendū & repetendū impenſam pro parte: & dr̄ proue-
nire eius obligatio ex quaſi cōtractu. Et idē eſt in iudicio
fam. erciſ. & hæreditatis diuidendæ: cōpetit enim ad di-
uidendū res hæreditarias, ad repetendum fructus & im-
penſam pro parte, & dicitur eius obligatio prouenire ex
quaſi cōtractu. Ex §. hęres not. obligationē qua tene-
tur hęr. a legatariis prouenire ex quaſi contractu. Hinc
1 eſt q̄ vulgo dicitur, † hęres adeundo quaſi cōtrahit cum
creditoribus & legatariis & illis ex quaſi cōtractu obli
gatur. l. ex maleficiis. §. hęres. ff. de actio. & obli. l. apud
Iul. §. fi. ex quib. cau. in poſſ. ea. Ex §. itē is cui. not. q̄
obligatio qua tenetur ille qui recipit indebitum, dicitur
prouenire ex quaſi cōtractu. & ſi ſubtilē diſputando ra-
tionē ſequi voluerimus, dicitur potius prouenire ex di-
ſtractu, vt litera ſonat. Itē no. ſolutū indebitum repeti
2 poſſe cōdictione indebiti. Itē no. † bonum eſſe arg. de
mutuo ad indebitū ſolutū: quod verum limitate quo ad
ſubſtātiā ipſius actus, quia vterque actus re cōtrahi di-
citur, vel quaſi. ſupra quib. mo. re cōtrah. obli. §. is quo-
que. Itē limitabitis verū quo ad affectū repetendi, quia
reperitur: nō aūt verum intelligatis quo ad cauſam pro-
ducendi, quia vnum ex contractu cauſatur aliud ex qua
ſi contractu. Item nec verum intelligatis quo ad for-
mam repetendi, quia vnum reperitur condictione inde-
biti, aliud certi condictione. Not. ex verſi. ex quibuſ-
dam q̄ ſolutum indebite per errorē repeti poteſt: & hoc
regulariter. Fallit hęc regula, qñ ſolutū eſſet ex cauſa quę
infitiando creſcit. rationem videbitis ſuper glo. Secundo
hæc regula fallit in relictis in vltima voluntate eccleſiis
& aliis venerabilibus locis: & hoc ſingulariter induci-
tur fauore religionis & pietatis. Ex quo colligitis, q̄ ec-
cleſia hic locupletatur cū aliena iactura. In gl. tutores.
c Colligitis ex hac glo. [c] q̄ † verba quę nō poſſunt ſalua-
3 ri inſpecto tēpore pręſenti, ſaluātur habita relatione in tē
pus pręteritū, per tacitū ſubauditū verbi, quondā. & idē
not. glo. in l. eius qui in prouinciā. ff. ſi cert. pet. in l. viro
& vxore. ff. ſol. mat. quod pręſtat arg. vt inquit Bal. ad
ſaluanda inſtrumēta & dicta teſtiū. Si enim Notarius di
xerit in inſtrumēto, Titius filius Sēpronij promiſit, &c.
qui tñ Sempronius tēpore cōfecti inſtrumēti defunctus
erat, ſaluatur inſtrumentū per ſubauditionem: quia ſub-
auditur iſtud verbū, quondā. Idē eſt in teſte ſi dixerit. Ca
ius filij Titij promiſit, &c. de quo dicatis vt in iuribus
ſupra alleg. In fi. gl. in verb. iuris. colligitis, q̄ idētitas
implorata per hæc verba, idē iuris, refertur tantū ad qua
litates caſus propoſiti. Eſt enim ſenſus in hac litera: Nā
ſicut iudicium cōmuni diuid. dicitur prouenire ex quaſi
contractu, ita & iudicium famil. erciſ. Item quemadmo
dum iudicium cōmuni diu. cōpetit pro euocanda portio
ne fructuū vel portione ſumptuum, ita & iudiciū famil.
erci. Item ſicut primū competit pro rebus ſingularibus
diuidendis, ita iudicium famil. erciſ. competit pro rebus
vniuerſalibus partiendis. Not. autem quod illa ver-
ba, idem iuris importent identitatem aliarum qualita-
tum. & per hoc limitatur illud quod dixit glo. in l. cum
hi. §. idem iuris. ff. de tranſa. quæ dicit q̄ illa verba, Idem
iuris, idem erit, & ſimilia, important identitatem caſuū
cum ſuis qualitatibus, quod debent intelligi cum qua-
litate caſus, vt hic. In gloſſ. intelligitur. ibi, §. penult.
not. quod ille qui tenetur rei vendicatione, nullo iure eſt
obligatus: quam ſententiam plerique dānarunt, de qua
dixi infra de actio. ideo non repeto. Ibi, & l. ſequen.
No. glo. hæredem adita hæreditate ex quaſi contractu
4 obligari creditoribus & legatariis. Sed dubium eſt † an
plures cohæredes adeundo hæreditatem obligentur ad-
inuicem ex quaſi contractu. Glo. in l. ſi poſt diuiſionem.
C. de tut. & ſa. agn. viſa eſt tenere q̄ ſic: de quo dicatis vt
ibi habetur plene. In fi. glo. videtur. Vos reſpondete
q̄ ideo hæc condictio indebiti fuit poſita inter obliga-
tiones quæ re contrahuntur non quia dicantur prouenī
re ex contractu, ſed quia non poteſt ſine re ſuſtentari: ibi
igitur poſita fuit vt eius ſubſtantia denotetur: hæc
autem etiam poſita fuit vt eius inſinuetur origo, quia
ex quaſi contractu trahit originem. In fine gloſſæ, in
verbo

5 verbo,ſed tamen not. æquitatem rigoroſitati præfer-
ri.quod verum limitate quãdo vtrunq;,hoc eſt.rigoro
ſitas & equitas ſcripta reperiuur in ſpecie,d.l.placuit.C.
de iudi. & l.ſi tibi pecuniam.in fin.ſi certum petatur.Se
cus ſi equitas eſſet in genere ſcripta, rigoroſitas vero in
ſpecie,quia tunc derogaretur per rigorem æquitati.l.nã
hęc natura.ff.de cond.indebi.& l.vſucapio.ff.de vſuca.
Ratio,quia ſemper generi per ſpeciem derogatur.l.ſan-
ctio legũ.ff.de penis.regula iuris.Generi.lib.vi. In fi.
6 gloſſ.in verbo,conditione.dicite, ſi quęratur † an error
in cauſa impediat dominĳ translationem traditione in
teruenientem:aut eſt error in cauſa proxima, quia trado
tibi rem meam putans eſſe tuam,tunc translatio domi
nĳ impeditur.l.ſi procura.de acquir.rerum dom.aut eſt
error in cauſa remota,quia trado tibi rem meam quam
ſcio eſſe meam,ſed ideo trado quia eſtimo me teneri ali
qua actione ad rem tibi tradendã,& tunc dominĳ trãſ-
latio non impeditur,ſed agitur cõdictione indebiti. pro
batur l.iiĳ.§.ſubtilius.ff. de condit.ob cauſam .in l. cum
in corpus.ff.de acquiren.rerum domi.iuncta l.ſi ego.ff.
ſi certum petatur.Ratio,quia cauſa proxima magis ar
guit de ſenſu quam cauſa remota,argumen.in l. deroga
tur.de verbo.ſignifica. In glo.per errorẽ.ibi,l.i. Et eſt
7 ratio,quia † ille qui ſoluit ſcięter indebitum, videtur do
nare,vnde ſuam donationem reuocare non poteſt,regu
la iuris,Cũ per errorem. Ibi.l.i.Hoc operatur autho-
ritas rei iudicatæ.l.ſi fideiuſſor. §.in omnibus. ff.mand.
Ibi,l.i. Hoc operatur fauor trãſactionis inductus ad
lites dirimendas.l.ſi fratres.C.de tranſact. In gloſ. ex
d l.Aquil.[d] ibi,& l.ſeq.Et eſt ratio [e] differentiæ,quia quã
e do ſoluo damnum ab alio datũ quaſi ego dederim,non
repeto:quia etſi ſit indebitum quo ad me ſoluentem,eſt
tamen debitum quo ad te recipientem,et quo ad me ſol
uentem,& ideo poteſt repeti l.pene.§.i.ff.de condictio-
8 ne indebiti.Secundo habetis ex hac gl. quod † quis põ-
teſt confiteri delictum ſe perpetraſſe quod alius perpe-
trauit & ex ſua confeſſione ſibi præiudicat. quod verũ
limitabitis,quando ciuiliter agitur ad intereſſe pecunia-
rium l.Aquilia:ſecus ſi ageretur criminaliter ad penam
corporalem. Vnde ſi faterer me perpetraſſe delictum q
tu perpetraſti,ex quo veniret imponenda pena ampu-
tationis alicuius membri,ego non obligor confeſſione
mea,imo veritate cognita tu punires.l.i.§.ſi quis vltro.
ff.de quæſtio.de quo eſt gl.in l.unde Neratius.§.ſi ad le-
gem Aquil.& ibi Bal.Suadetur et ratione.Nam primo
caſu obligatur ex cõfeſſione ſua, quia agitur cauſa bo-
norum,& ſibi in his poteſt præiudicare.l.in re manda-
ta.C.mandati.Poſteriore autem caſu ideo non præiudi
cat,quia agitur cauſa membrorum & vitæ,quorum ne
mo eſt dominus niſi Deus ſolus & reſpubli.l. liber ho-
mo ad legem Aquiliam. Vnde volens mori non audi-
tur,niſi aperte conſtet delictum perpetraſſe.l.ſi non de-
fendantur.ff.de penis,l.non tãtum.de appel.l.i.§.ſi quis
vltro.de quæſt.ex quo Angel.in l.qui Stichum de con-
feſſ. deridet & reprehendit ſupine quoſdam Iudices
Pergomenſes,qui confeſſum homicidium ab alio per-
petratum,vltimo ſupplicio damnarunt, licet veritas ſe
aliter haberet & de ea eis conſtaret,exiſtimantes, quem
ſibi præiudicare ex confeſſione ſua ad penam corpora-
lem. In fin.glo. Ratio differẽtiæ eſt quia quãdo actio
penalis eſt ab initio,ideo pena ab initio grauatur, vnde
in alio alleuiatur.l.cũ q de iuretur. Secus in caſu noſtro,
quia non eſt ab initio penalis. Gloſſ. tamen in dicto.§.
fina.aliter exemplificat hunc §.vt loquatur quãdo me
tu inficiationis futuræ, aliquid plus debito ſoluitur, quia
tale ſolutum indebite non repetitur: vani enim timo-
ris non eſt habenda cura.l. nec timorem. ff. quod me-
tus cauſ. In fin.gloſſ.in verſic.ex legatis.De hac ma-
teria repetitionis indebiti habetur aliquid in l. error.C.
ad legem Falcidiam.

ADDITIONES.

a Adde.Et inter habentes rem cõmunem aliter quã ex ſo
cietate contracta,quaſi contrahitur: & qui ſoluit indebi-
te,quaſi contrahere dicitur:ex quo indebiti condictio ori
tur,quæ tamen ceſſat vbi quis ſoluit indebitum a ſe ex cau
ſa quę per inficiationẽ creſcit, vt aquiliæ legatorum piis &
venerabilibus locis relictorum.h.d.

b Not.ſingulariter,quod vbi vnus ex ſociis eſt rixoſus, &
non curat laborare vel locare rem communem,quod poteſt
alius ſocius accipere partem ſuam quo ad vſum,& labora-
re & locare,& ſic fructus percipere.gloſſ.eſt in l. iubemus.
C.de ſacroſan.eccl.

c Not.etiam ex hac gloſſ,quod tutelæ ſolum intentantur ſi
nita tutela. Adde, quod licet verum dicat, q tamen actio
pro tutele quæ datur contra illum qui geſſit pro tutore,be
ne competit etiam ante finitam tutelam,l.i, ff.pro tutore.
contra quẽ ex quo non eſt tutor poteſt agi, l.i.§.cum eo.ff,
pro tut.Et ſimiliter contra procuratorem durante officio
agi poteſt,l.qui proprio,§.fi.ff.de procur. Not, ex iſta glo.
quando intentetur actio contra tutorẽ. Quid autem cõtra
curatorẽ?Dic quod pro vniuerſali adminiſtratione agit, ſi
finita cura ſit, actione nego. geſt, ſed pro particulari agie
etiam durante,ſed datur curator liti. l.ii. & l.rationes. C.
de adminiſtr.tut.

d An ſoluens pro inuito,repetat vel ne ſolutum tanquam
vtiliter geſſeris,vide in tit.ſeq.in glo.

e Iſta ratio ponitur per gloſſ.in l.elegantor.§.fina.ff.de cõ
di.inde. ſed reprobatur:vnde alia ponitur:per gl.in l.error.
C.de iuris & fac.ignor.quæ tenetur,& eam ſcripſi ſupra in
principio.

TITVLVS XXIX.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

*CONTINVATVR. Per hunc modum ad præce-
dentes: Supra viſum eſt de obligationibus qualiter cau-
ſentur,& de earum varia ſpecie:ſequebatur videre per
quas perſonas nobis obligatio cauſata nobis acquiratur:ideo
de his Imperator tractaturus intitulauit, per quas per-
ſonas,&c.*

1 *Pater mouet actiones in iudicio peculii aduentitii.*
2 *An per ſeruum acquiſita,in quo vſum habemus, nobis quęrantur,*

EXpoſitis. Per ſeruum proprium ac
quiritur obligatio pleno iu
re domino;per filium fami.uero in pote
ſtate,ex cauſa aduẽtitia ex obligatione
prouenientes acquiritur patri quoad vſũ-
fructũ,proprietate filio ſeruata. hoc di-
a cit.[a] No,primo,quod non ſolum per
nos metipſos,acquiritur nobis obligatio, ſed etiam per
b ſeruum[b], & filium in poteſtate retentum. Itẽ not.
acquiſita per ſeruum,domino acquiri pleno iure:acqui-
ſita autem per filium in poteſtate, ſi quidem acquiran-
tur ex cauſa aduentitia, vſusfructus pertinet ad patrem,
proprietate filio reſeruata.Si uero acquirantur ex cau-
c ſa profectitia, acquiruntur patri[c] pleno iure.l.cũ opor-
tet.C.de bon.quæ lib.& in hoc differt filius a ſeruo.
Item not.quod pater ad quem ſpectat vſusfructus
1 peculĳ aduentitĳ acquiſiti per filium, † mouet actiones
in iudicio concordat l.cum non ſolum.§.i.C.de bon.lib.
Item not.quod acquiſita per liberos homines vel ſer
uos alienos bona fide poſſeſſos, ex duplici cauſa acqui
runtur bonæ fidei poſſeſſori. Primo, ſi acquirant ex re
bona fide poſſeſſa.Secundo,ſi acquirant ex opera ſua.
Et idem eſt in ſeruo in quo habemus vſumfructum vel
vſum, quia vſufructuario vel vſuario ex his tantum
duabus cauſis acquiruntur. Ex verſic. communem.
not,talem diſtinctionem,ſed plenius quam litera dicat
Nam

Nam aliquando ſeruus communis plurium, aliquid
ſtipulatur ſimpliciter, nullius nec dominorū, nec ſua per
ſona propria expreſſa. Aliquando ſtipulatur ex perſo-
na propria dominorum ſub nomine appellatiuo, puta
promittis dominis meis? & his duobus caſibus acqui-
ritur dominis pro portione dominica. Aliquando ſtipu
latur dominis expreſſa ipſorum perſona propria ſub
nomine proprio, puta promittis Titio, Seio, et Caio do
minis meis? & tunc acquiritur dominis per capita, non
autem pro portione dominica. Aliquando ſtipulatur
expreſſo nomine proprio & appellatiuo, & tunc ſi no
men proprium præcedat acquiritur per capita: ſi vero
nomen appellatiuum, pro portione dominica acquiri-
tur. l. ſi ſeruus communis ita ſtipuletur. ff. de ſtipulatio-
ne ſeruorum. Fallit primo, quando iuſſu alicuius ex do
minis poſtea ſimpliciter ſtipuletur: quia ille in totū ac-
quirit. Secundo quando vni nominatim eſt ſtipulatum
quia illi ſoli etiam acquirit, vt in hoc tex. In fin. gl. pri
mę. Et pro hac non obſtat ſi dicatur, hunc titulum ſu-
perfluę appoſitum hic extitiſſe, contra. §. quibus in pri-
ma conſtit. Cod. quia reſpondetur vt patet ex prędictis.
In fi. in ver. diuiſionem. Vos dicite vt ſupra dixi in
princ. notabilium, vbi complexus ſui illam diuiſionem
breuiter. In fin. gl. in verbo, per eum, vos reſpondete
2 aliter, Si quæratur † an per ſeruum acquiſita in quo tā
tum vſum habemus nobis acquirantur: Aut acquirun
tur ex re noſtra, & planum eſt nobis acquiri, Aut acqui
runtur ex re ſua, tunc aut acquiruntur præſtando operā
in re noſtra vſuarij, et nobis acquirit, vt hic. Si uero ac-
quirit præſtando operam in re aliena, & tunc acquiſi-
tum ex tali opera non accedit lucro vſuarij, ſed pro-
prietarij. ita loquitur l. in contrarium alle. Ratio: Nam
cū ille qui habet tantū vſum in ſeruo, non poſsit operas
serui alteri locare, ita ſi ſeruus, alteri præſtiterit, vſua-
rio non acquirit. vidiſtis ſupra de vſu & habitatione.
circa princi.

ADDITIONES.

a Vel ſic: non ſolum per noſmetipſos, ſed etiam per ſeruos
& liberos in noſtra poteſtate conſtitutos nobis acquiritur:
ſed per ſeruum in totum, per liberos autem quo ad vſumfru
ctum tantum aduentitiorum, in quibus ſolum pater actio-
nes intentat. h. d. primo. Et per ſeruos alienos & liberos ho
mines nobis bona fide poſſeſſos, nobis acquiritur ex dua-
bus cauſis, ſcilicet ex re noſtra, & opera ſua: quod etiam in
ſeruo fructuario obſeruatur. h. d. ſecundo. Et ſeruus com-
munis acquirit dominis pro portione dominica, niſi vni
nominatū vel iuſſu vnius, fuerit ſtipulatus. h. d. vſq; ad fi.
b Si autem ſeruus fugiat, tunc antequam ab alio appræhē
datur quærit domino. l. i. §. per ſeruum. ff. de acquiren. poſſ.
Quid autem ſi ſeruus fugiens gerat ſe pro libero, an domi-
nus perdat eius poſſ. niſi ſeruus per decennium geſſerit ſe
pro libero? vide per Innoc. in c. de ſeruorum extra de ſeruis
non ordi. & ibi glo. examinat, an ſi ſeruus faciat ſe promo-
ueri ad ſacerdotium, debeat reſtitui domino an vero re-
maneat liber vt ſacerdos.
c An autem donatio facta filio acquiratur patri, vide in l.
ſocium. ff. pro ſocio. Quid de donatione facta filię tempo-
re nuptiarum a diuerſis, vide in l. ſed ſi plures. ff. de vulga.
& pupilla. Quis autē intentet actiones in peculio aduenti-
tio? Dic, quod ſolus pater nomine filii tanquam legitimus
adminiſtrator. l. i. C. de bon. mater. Et pater ſolus poteſt cō-
ſtituere procuratorem, ex quo omnis commoditas ſpectat
ad eū. d. l. i. & ibi Bartol. Solus autem filius non poterit con
ſtituere ſine conſenſu patris, tanquam non habens admini
ſtrationem, vt tenet glo. in d. l. i. Fallit quando pater eſſet
abſens quo caſu filius poſſet agere ſine conſenſu patris.
Et monachus exiſtens in ſtudio de conſenſu abbatis, poteſt
agere ſine eius conſenſu de occurentibus ſibi in ſtudio, vt
not. gloſſ. in l. ſi longius. §. ſi filius. ff. de iudic. Et idem eſt
quando pater nollet conſentire. l. cum oportet. §. neceſſi-
tate. C. de bon. quæ lib.

TITVLVS XXX.

Quibus modis tollitur obligatio.

CONTINVATVR *Ad pręcedētes per hunc mo
dum: Supra viſum et qualiter cauſentur obligationes,
item per quas perſonas nobis acquiritur, ſequebatur vi-
dere quemadmodum cauſatę tollantur: ideo intitulauit,
quibus modis tollitur obligatio.*

1 *Aliud pro alio inuito creditore ſolui non poteſt.*
2 *Alterius conditionē meliorē, & non deteriorē, quis facere poteſt.*
3 *Per acceptilationem tollitur ſolum obligatio ciuilis cauſata a iu-
re ciuili.*
4 *Quæ ſit natura aquilianæ ſtipulationis.*
5 *Nedum perſonales obligationes, ſed etiam reales poſſunt in ſtipula-
tione deduci.*
6 *Ius publicum priuatorum pacto tolli non poteſt.*
7 *Si quis accuſetur de furto quod mihi ſubtraxit, poſſum ipſum pur-
gare & dicere, quod ipſe non accepit.*
8 *An princeps remittat pœnam debitam parti.*
9 *Vnus actus non debet producere contrarios effectus.*
10 *Aliud pro alio inuito creditore ſolui non poteſt, quod in aliquibus
caſibus fallit.*
11 *Priuilegia ſunt ſtricti iuris.*
12 *Solutio facta creditori creditoris parit liberationem, etiam ſi fuerit
facta inuito creditore.*
13 *Non debet dari materia malignandi.*
14 *An res vendicatio poſſit nouari.*

TOllitur autem. Diuiditur in qua
tuor partes. In pri
ma tractat, qualiter ſolutione obliga
tio tollatur. In ſecunda, quemadmo-
dum acceptilatione tollatur obliga-
tio. In tertia, ſicut nouatione tollatur
obligatio. In quarta, quemadmodum
tollatur ſola voluntate creditoris. Secunda ibi, item pro
acceptilatio. Tertia ibi, prætere a. Quarta ibi, hoc am-
plius. Hoc dicit. Solutione, acceptilatione, nouatione, et
creditoris voluntate omnis obligatio diſſoluitur. hoc
dicit. Vel prolixius: Solutione eius quod debetur, vel al
terius voluntate creditoris tollitur obligatio, facta ipſa
ſolutione per debitorem vel per alium, ſiue eo ſciente,
ſiue ignorante, ſiue contradicente. Et ſolutio rei
principalis liberat fideiuſſorem: item & econtra.
a hoc dicit. Not. primo, ſolutione eius a quod debetur
1 omnem ſolui obligationem. Not. ſecundo quod † aliud
pro alio inuito creditore ſolui non poteſt, concordat l. ij.
§. mutuum. ff. ſi cer. pet. Item no. ſolutionē factam ſi-
ue ſciente ſiue ignorante ſiue contradicente debitore,
2 ipſum liberare. Illud enim eſt receptum, vt † quis alte-
a rius conditionē vel volentis vel inuiti a meliorem poſ-
ſit efficere, deteriorem non. l. ſoluendo. ff. de nego. geſt.
l. ſeruus. C. de pactis. Item not. quod ſolutio rei prin-
cipalis liberat fideiuſſorem, & econtra. Item not. pri
3 mo ex. §. item per acceptila. quod † ſolum obligatio-
nes cauſatæ de iure ciuili ex ſtipulatione, ipſo iure tollū-
tur acceptilatione. No. rationem: nam cum acceptilatio
ſit de iure ciuili, & verbis fiat, pōt quoque tollere obli
gationem quæ prouenit ex ſtipulatione, cum & illa de
iure ciuili ſit, & verbis quoque fiat: ſed non poteſt tol-
lere obligationem de iure gentium, quia nihil tam natu
rale, &c. regula iur. Nihil tam naturale. & c. t. extra eo.
Item nota, acceptilationem appellari imaginariam
4 ſolutionem. Item not. † naturam aquilianæ ſtipula-
b tionis b eſſe, vt omnes obligationes precedentes, ſiue de
iure ciuili, ſiue de iure gentiū, tollantur, ſi in ſtipulationē
mediāte aquiliana ſtipulatione deducantur, & ipſa dein
de per acceptilationem diſſoluatur. l. cum aquiliana. ff.
de tranſact. Item not. † quod hæc aquiliana ſtipulatio
eſt nominata ab authore ſuo, quia a Gallo Aquilio fuit
introducta.

introducta. Simile videmus de publiciana: de quo in §.
actiones. infra de actu. Item no. plenam formam in-
terponendæ aquilianæ ſtipulationis. Ex quo Doct. col-
5 ligunt, ꝙ † nedum obligationes perſonales, ſed etiã rea-
les poſſunt deduci in ſtipulationem. concor. l. & vno. §.
i. ff. de accep. Et hunc tex. & illam l. inducebam contra
præceptorem meum, qui volebat rei vend. nullo modo
nouari poſſe: de quo dicam in §. præterea. vbi eſt pro-
pria materia. Finaliter nota formam interponendæ
acceptilationis ſuper aquiliana ſtipulatione. In gloſſ.
omnis. ibi, reſpõdeo. Sic colligitis, ꝙ obligationes ex ma
leficio' vel quaſi, ſolutione facta damnum paſſo tollũ
tur. Et idem eſſet ſi paſſus damnum recuperet pace cõ-
poſita. quod verum limitate quo ad pœnam applican-
dam ipſi: ſecus quo ad pœnãm applicandam ipſi fiſco
6 vel republ. quia † ius publicum pacto priuatorum tol
li non põt. l. ius publicum. l. iuris gen. §. ſi paciſcar. ff. de
pact. Et ideo dixere Doct. ꝙ ſi fecerim pactum tecum,
potero poſtea te bannitũ offendere, ſi ſtatutum dictaue
rit ꝙ bannitus poſsit offendi: nec dicor contra pacẽ ve-
nire, quia pax intelligitur facta quo ad ius mihi compe
tens: ſed cũ offendo bãnitum iure publico, non dicor ve
nire contra pacem. l. quid ergo. §. ſi hæres. de leg. i. l. qui
ſeruum. de verb. obli. alleg. a Bar. & Bal. in l. i. §. nõ fuit.
ff. de dolo. & etiam limitat Bal. in delictis quæ cõmit-
tuntur in faciendo: ſecus in delictis quę cõmittuntur in
omittendo, quia tunc remiſsio facta per offenſum, intel
ligitur etiam facta quo ad pœnam applicandã fiſco &
reipub. alleg. glo. in l. ij. ff ad Sylla. quia eſt maius deli-
ctum in faciendo perpetratum quam in neglıgẽdo, iux-
ta ea quæ habentur in l. ſi mora. ff. ſolu. matr. Plus dicit,
ꝙ licet non poſsit offenſus remittere offenſam quo ad
terminationem pœnæ, poteſt tamen remittere quo ad
purgationem innocentię. l. i. §. fi. l. ſi quis in graui. §. i. &
7 ibi glo. ff. ad Sylla. Vnde † ſi aliquis accuſetur de furto,
ꝙ mihi ſubtraxerit rem, poſſum ego ipſum purgare &
dicere, ꝙ accepit rem de voluntate mea, & conſequen-
ter furtum non cõmiſit. l. i. ff. de fur. Arbitrater tamẽ in-
teruenire coniecturas per quas huiuſmodi confeſsio do
mini probabilis reddi poſsit, ne omnino fraudulenta
videatur, ne quis ob maleficium luat pœnam, arg. eorũ
quæ habẽtur in l. inter omnes. §. recte. ff. de fur. Sed quid
ſi quis in teſtamento purgauerit aliquem, vel fecit pacẽ
cum eo, iniuriam remittendo, an poterit poſtea ſi volue
rit reuocare teſtamentũ, & remiſsionẽ actionis iniuria-
rum? Bal. determinat ꝙ nõ: quia licet quo ad cętera poſ
ſit reuocare non tñ poſſet reuocari ad reſuſcitãdã actio
nẽ iniuriarũ quæ fuerat ipſo iure ſublata. l. ſi tibi. §. quæ-
dam. ff. de pact. Sed de hoc eſt regula ordinaria in §. fin.
infra de iniuriis. Sed quid erit? pone ſtatuto cauetur, ꝙ
8 † ſi quis alapauerit aliquem puniatur pœna centũ, quo
rum dimidia offenſo, alia dimidia fiſco applicetur: prin-
c cepsᶜ reſcribit eum liberari a pęna ſtatuti, an intelligitur,
remiſſa pœna puę attribuitur domino? Dicite ꝙ non,
quia iura dominorum non poſſunt tolli, licet ſubdi-
torum per alleg. glo. in l. ij. C. de in ius voc. de quibus in
l. iuris gen. §. ſpecialiter. ff. de pact. & in d. l. ij. C. de in ius
9 voc. In glo. ibi, liberationẽ. Et eſt ratio, quia † idem
actus producerent cõtrarios effectus, & liberationẽ &
obligationem, contra l. cũ his. §. i. de condi. inde. In gl.
ibi, ſi vero. Et eſt ratio ſpecialitatis fundata ſuper fauore
d minoris, vt ibi habetur. Dicite ᵈ ꝙ ideo in prædictis le-
gibus ſolutio non parit liberationem, quia fuit facta, aut
aliter quã debuerit, aut aliter quã debuiſſet. Formanda
eſt igitur regula per hũc modum: Solutione eius quod
debetur facta pleno iure perſonæ cui debetur, debitor li
beratur. & ceſſabunt omnia contraria. In fi. dicite ꝙ
10 regula eſt, ꝙ † aliud pro alio inuito creditore ſolui non
poteſt. Hæc regula ſumitur ex l. ij. ff. ſi cer. pet. Fallit pri-
mo ratione inhumanitatis euitandæ: d. l. ſi domus. §. qui

confitetur. de leg. i. Secũdo fallit ratione impoſsibilita-
tis, quia res quę præſtari debet eſt peremta, vnde lex fa
cit ſuccedere æſtimationem loco rei. l. inter ſtipulantem.
§. pen. de verb. obli. Tertio fallit ratione incõmodi de diui
ſionis. l. non amplius. §. fi. de leg. i. Et ideo ſi emeres me-
diam cauatã ficuũ, non poſſes per mediũ diuidere om
nes ficus, quia incõmoda eſſet venditori illa diuiſio: fa-
ciunt quę habentur in l. nam etſi fuit. ff. ſi cer. peta. & in
l. vſufructuarius venari. de vſufruct. In glo. fiat. ibi,
11 hæc in aliis. Et poſſet hoc ſuaderi ratione. Nam † priui-
legia ſunt ſtricti iuris, quia emanant contra diſpoſitio-
nem iuris communis: vnde priuilegia appellãtur quaſi
iuris priuatiua, ideo ſtricte intelligenda, ne tribuantur in
uito. l. ꝙ vero. ff. de legi. & ſenat. & beneficia non ſunt
contra ius, ideo latiſsime intelligenda, vt quibuſdam &
inuitis tributa intelligantur, l. fi. ff. de conſti. prin. Sed ta
men licet hæc ſolutio teneatur hic per glo. non tñ Doct.
placuit, quia licet beneficia ſint latiſsime interpretanda,
non tamen ita late interpretari debent, vt ff. de donatio.
In gloſ. ibi, verior eſt. Imo ipſa mala: vnde Doct. ali
ter ſoluunt & tene menti quod hoc beneficium mero
iure tribuitur inuito, ſed non cum effectu: tribuitur
enim ipſo iure, quia contradictio debitoris nõ poteſt im
pedire curſum legis, vt ſolutione liberatio non contin-
gat. l. nemo poteſt. de leg. i. l. etiam inuitus. de acquiren.
rer. domi. l. ſeruus vetante. ff. de verb. obliga. Si tamen
poſtea debitor noluerit vti hac liberalitate & liberari a
te pro eo ſoluente, poterit de nouo iſtam pecuniam ex-
burſare, non autem ſoluere, quia impoſsibilis eſt ſolu-
tio vbi prius contingit liberatio: poterit igitur exbur-
ſare non vt ſoluat obligationem iam ſublatam, ſed vt
ipſe liberationem ſuam oſtendat, vel demonſtret nolle
vti liberalitate ſoluentis. hoc fuit viſa tenere glo. in d. l.
ſeruus vetan. ff. de verbo. obliga. licet obſcure. In fi-
12 ne gloſſ. not. quod † ſolutio facta creditoris, parit li-
e berationem, etiam ſi fuerit facta inuito creditore ᵉ.
Contrarium voluit gloſſ. in l. ſolutum. §. ſolutam. ff. de
pigno. act. Sed vos pro concordia dicite, ſi quæratur an
ſolutio creditori creditoris parit liberationẽ: Aut fuit fa-
cta volente primo creditore & ſciente, & tunc parit
liberationem. Idem ſi fuit facta ignorante, ſed poſtea
ratificante. l. ſolutam. ff. de ſolutio. Aut fuit facta pri-
mo creditore contradicente, & dic, aut creditor cui ſol-
uitur habebat obligata omnia bona ipſius debitoris, et
tunc ego ſoluens etiam inuito creditore meo liberor:
quia cũ haberet obligata omnia bona creditoris mei,
intelligitur quoque habere obligatum nomen mei de-
bitoris. l. etiam ff. quæ res pigno. obliga. poſſ. aut non
habebat obligata bona creditoris mei, & tunc ſi quidẽ
tu eras ſibi debitor ex ea cauſa ex qua ego eram tuus,
ego liberor ipſo iure, alias liberor ope exceptionis. l. li-
ber homo. in fin. ff. de negot. geſt. iuncta l. ſi opera. de
excep. doli. In glo. liberatur ibi, cum is. Vos reſpon-
dete aliter, ꝙ illa iura loquũtur quod ille cui ſoluitur de
bet cedere actione ſoluenti, quando ſoluenti non eſſet
prouiſum de alia action : ſed hic erat ſibi prouiſum de
actione mandati, vt vidiſtis ſupra circa princip. In
fin. glo. in verb. cæteræ. nota, quod acceptilatio quæ pec
cat in materia, licet non valeat ex ſui natura, hoc eſt, ſecũ
dum formam acceptilationis, valet tamen in vim taciti
pacti. Secus ſi peccauerit in forma, quia vitium formæ
eſt adeo potens quod circunſcribit conſenſum agentiũ.
d. l. an inutilis. alleg. in glo. Vitium autem materiæ non
eſt ita potens, quia licet annullet actum, non tamen
circunſcribit actum vt voluit gloſſ. in l. ſi vnus. §. ac-
ceptilatio. ff. de pact. In fi. glo. in verb. ſicut. Hanc gl.
communiter tenent Doctores ſed D. Chriſtoph. argue
bat multum fortiter contra gloſſ. Docto. Nam ſi vera
eſſet determinatio gloſſ. ſequeretur quod melioris cõdi
tionis eſſet doloſus negans, quam non doloſus. Item
con-

13 † daretur materia malignandi, etiam neganti verita-
tẽ,contra l.conuenire:de pact.dota.l.non ſolũ. de noxa.
f Nam debitor qui ſolum habet partem [f] debiti, illam cõ-
feſſabit alteram negabit:de quo dicite,ut in dicta l.quę-
dam eſtimauerunt. In fin.gloſ.in verb. ſtipulatus. Ex
hac gloſ.& tex.arguebam cõtra præceptorem meum,
14 qui dicebat quod † rei vendicatio nouari non poterat:
cũ ſemper duret poſſeſſio a parte conuenti,item & do-
minium a parte agentis,ergo eadem rei vendicatio du
rat.l.in rem.ff.de rei vendic. Reſpondebat ipſe,quia imo
quando eſtimatio rei quæ vendicari poteſt,deducitur in
ſtipulatum, dominium recedit a me.d.l.eius.ff.de rei uẽ
dic.& hac gloſ.& per conſequens actio quæ prius erat
realis,in aliam transfuſa appellatur perſonalis, de qua
opi.plene dixi in l.i.ff.de noua.

ADDITIONES.

a Idem eſt in datione inſolutum.Bell. conſi.xxiii.nu.13.
a Et ſic habes qualiter beneficium confertur in inuitum,
vt d.l.ſoluendo.quod eſt verum per indirectum,non autem
directo.Circa quod dic,quod confertur in inuitum quan
do concernit ſolum cõmodum ipſius inuiti?Secus ſi concer
nat commodum tertii & creditoris, vt hic, vel reipub.&
ideo libertas confertur in inuitum.C.de manum.teſta.l.ſi.
& pro inuito optime facit l.non tantum.ff.de appel.de quo
per Bar.in d.l. ſoluendo.ff.de nego.geſt.
b Nam acquiliana ſtipulatio eſt quædam ficta verbalis ſo
lutio,introducta per Gallum Aquilium.l.de vno. §.ſi. ff.de
acceptil.licet ſicte dicatur de iure gentium,propter ſolu-
tionẽ quæ ſicut & alii contractus,eſt de iure gentiũ,vt p
Bar.in l.an inutilis.ff.eo. Et ideo cum ſit verbalis ſolutio
tollit obligationem quæ verbis tantum concepta eſt: quia
nihil tam naturale,&c.non autem alias obligationes niſi
deducatur in ſtipulatione:& ſic ſit proditio quædam, quia
quod non poteſt fieri directo,ſit per indirectum,vt in gloſſ.
in verbo,diſſolui Simile.in §.fina.ſupra de adoptio.
c An quando pœna pro delicto commiſſo appoſita venit
applicanda in parte fiſco,& in alia parte offenſo, ſi prin-
ceps ſcribat eum liberari,an intelligitur remiſſa illa pœ-
na quæ ſpectat parti,vide glo.in verbo,concedi. in l.venia
& ibi Docto.C.de in ius vocand.& Bald.in l.reſcripta.C.
de pcib.ĩmpe.offer.Inno.in c.in noſtra.de iniur.& iniuri-
bus ſupra allegatis.
d Poteſt melius dici,quod regula firma manet.Quod ſolu
tione eius, &c. Fallit in re ſoluta defectu iuris, puta quia
erat alteri obligata.l.ſi rem meam.ff.de ſolut. Etiam fallit
quando aliquis debitor pupilli fuit datus ei pro tutore,&
tacuit debitum vel creditum:nam illud non poterit repe-
tere.Si eſt debitor & ſoluit durante tutela, non liberatur.
authen.minoris debitor.C.qui dari tutor. vel curat. poſſ.
Vel ſecundo poteſt dici quod regula debet ſic fieri, quod
ſolutione eius quod debetur, ſi legitime & perfecte facta
eſt,tollitur obligatio,alias ſecus.
e Adde quod ex ſolutione fideiuſſoria ſit duplex liberatio,
vna ſibi,alia principali:nam fideiuſſor ipſo iure liberatur,
& debitor per exceptionem,ſi nõ eſt ſolutum nomine ſuo:
alias ipſo iure,vt hic in glo. fina. Et quando fideiuſſor ſol
uit nomine debitoris, tunc non poteſt fieri ceſsio a credi-
tore fideiuſſori poſt ſolutionem:quia ſolutione eius quod
debetur,&c.imo fideiuſſor tunc ſolum agit mandati cõtra
debitorem.Si vero ſoluit nomine ſuo proculdubio præſu-
mitur liberatus,ſed non ipſo iure.per l.Stichum.§.ſi man-
dauero.ff.de ſolut.& tunc poſt ſolutionem ex interuallo po
teſt fieri ceſsio,quia ſunt diſpariter obligati,vnus princi-
paliter, alter acceſſorie.d. §. ſi mandauero.& ibi gloſſ. ſe-
cundum Bartol. l.ſi creditor.ff.de ſolut. An autem pactum
principalis proſit fideiuſſori,& ecõtra? Dic vt in l.hæredi.
§.ſi.ff.de pactis.
f Dicite quod ratio eſt quia particularis ſolutio non po-
teſt fieri inuito creditore,quia affert plura incommoda.ar
gum.l.plan.ff.fa.erciſc.ff.de tranſact.l.cum hi.§.omne.

1 *Hodie non ſit nouatio niſi expreſſe fuerit hoc actum.*
2 *Bonum argumentum de ſimilibus ad ſimilia.*
3 *Exempla non reſtringunt regulam,imo declarant.*
4 *Quid ſit nouatio.*
5 *Vnde dicatur nouatio.*
6 *Quotuplex ſit nouatio.*
7 *Qualiter fiat nouatio.*
8 *Quæ obligationes nouari poſſint.*
9 *An per nouationem tollantur priuilegia prioris obligationis.*
10 *Qui ſint effectus nouationis.*
11 *Quot iura circa nouationem fuerunt induſta.*
12 *Obligationes quæ ſolo cõſenſu contrahuntur, ſolo diſſenſu ſoluũtur.*
13 *Qualibet pars immutata facit rem deſinere eſſe integram.*
14 *Si alicuius bona confiſcantur,obligatio tranſit in fiſcum, & obligatur creditoribus ipſe fiſcus.*
15 *Sola obligatio ſufficit ut in actorem tranſeat periculum interitus.*
16 *Creditor reſtituendo debitori inſtrumentum debiti, videtur remittere debitum non ſic in remiſſione pignoris.*
17 *An debitor dicatur liberatus, ſi apud eum inſtrumentum cancellatum reperiatur.*

§. PRæterea. Nouatione [a] tollitur obliga
a tio, quæ alter olim aliter ho
b die fieri intelligebatur. hoc dicit. [b] Not.
primo,nouatione tolli obligationẽ. Se
cundo not.interuentu nouæ perſonæ pro-
mittentis,induci iure veteri nouationem. Item not.
non referre an ſecunda promiſſio ualeat an teneat:quia
ſemper prima tollitur,niſi habita . fuiſſet a ſeruo. Ratio
nem differentiæ dicam in gloſſ. Item not. quod
interueniente noua perſona ita demum nouatio in-
ducebatur,ſi aliquid de prima nouatione detraheretur vel
1 ei adijcitur . Nota quod † hodie ita demũ ſit noua-
tio,ſi hoc expreſſe fuerit actum.concor.l.ſi.C.de noua.
alioquin durat prima,& ſecunda obligatio, vt hic, &
d. l. fin. Item not. obligationes conſenſu cauſatus re
integra,contrario de ſolui conſenſu:ſecus ſi res non eſ-
2 ſet integra vt dicetur eum gl. Item not. † bonum eſſe
argumentum de ſimilibus ad ſimilia. concor.l.ab em-
3 ptione.ff.de pact. Item not.quomodo † exempla nõ
reſtringunt regulam,imo declarant.concor.l.damni in-
fecti.ff.de dam.infecti.l.regula.de iuris & fact.igno.l.ſci-
re oportet.ff.de excuſ.tut. In fin.gloſſ.in verb.pupil-
lo.Et eſt ratio huius gloſ. Nam quando ſequens obli-
gatio eſſet penitus nulla,ideo non poteſt habere locum
nouatio, quia ceſſat ſubiectum in quo transfunditur
prior obligatio.l.i.ff.de nouat. et ſtatim videbitis in ma
teria nouationis. In fin. gloſſ. in verbo nulla. Et hæc
opin.communiter approbatur, vt ſeruus alteri promit
tendo,extra cauſam peculiarem nec ciuiliter nec natura
liter obligetur:quod verum dicite quo ad effectus na-
turalis obligationis,quia cum eo non habet locum cõ-
penſatio,nec indebiti repetitio eſſentialiter: tamen natu
raliter obligatur,quia ita habet conſenſum vt liber ho-
mo l.quidam.ff.de pactis.& l.cum amplius.§.in natu-
ra debet.ff.de regulis iuris.l.Stichum. §.naturalis.de ſo-
c lut. [c] In fine gloſſæ in verbo,nouatio.prior opinio cõ-
muniter tenetur,& ad hoc hæc gloſſ.allegatur. Si dixe-
rit aliquis ſi mera iuris prudentia nõ inducebatur noua
tio niſi hoc ageretur,fruſtratoriæ nobis prouidet ius no
uiſsimum. Solu.dicunt Doctores quod ſolum in his ca
ſibus in quibus tacite inducebatur nouatio media iuris
prudentia hodie ita demum indicatur ſi hoc expreſſe
agatur primo interuentu noue perſonę,ſecundo, ſi ali-
quis addatur priori obligationi in quantitate,vel detra
hatur. l.cum qui.§.ſi a te.ff.de verborum obligation.
Item vbi adderetur vel detraheretur aliquid priori obli
gationi in qualitate,ut hic his omnibus caſibus ipſa me
dia iuris prudẽtia inducebatur tacite nouatio, hodie ve
ro ita demum inducitur ſi hoc expreſſe agatur. Dicunt
tamen Doctores quod hodie non valet nouatio, quia
expreſſe hoc dicitur , licet prior obligatio. nouata non
tollatur ipſo iure tollitur tamẽ ope exceptionis.l. Vale
rianus.ff.de pret.ſtipul.gloſſ.eſt not.in l. ij. de noua. &
in l.ſi.C.eo.ti. & ita tenent.Doc. communiter ſcriben-
tes:

res ſed tamen aliqui nouiſſimi tenent contrarium, quia
ſecundum hoc. l. fin. C. de nouat. eſſe impoſita verbis,
& non rebus. argumen. in l. qui dari. ff. de verb. oblig.
Sed reſpondebis quod eſt impoſita verbis, quia quã-
do tollitur exceptione, habet neceſſe debitor illam op-
ponere: ſecus quando tollitur ipſo iure, iuxta ea quæ
habentur in l. eum qui ita. de verb. obligatio. Nunc cir
ca materiam nouationum eſt videndum, quid ſit no-
uatio. ſecundo, vnde dicatur: tertio, quotuplex ſit: quar
to, a quo fieri poſſit: quinto, qualiter fieri poſſit: ſexto,
quomodo obligatio nouari poſſit: ſeptimo, an priuile-
gia prioris obligationis nouatione tollantur: octauo,
qui ſint effectus nouationis: nono, quot iura circa no-
uationem ſint introducta. Circa primum nouatio ita
4 diffinitur: † Nouatio eſt prioris obligationis in aliam
ſiue naturalem ſiue ciuilem tranſmiſſio ſiue translatio,
vt prior obligatio perimatur, & noua conſtituatur. l. i.
5 ff. de nouat. † Dicitur autem nouatio, a nouo nouas,
quia noua obligatio conſtituitur. l. i. §. nouatio. ff. de no
uat. Eſt autem nouatio, vt gloſſæ dixerunt communi-
6 ter † vna voluntaria quæ fit extra iudicium, alia neceſ-
ſaria quæ fit in iudicio. l. aliam. ff. de nouat. not. glo. in l.
i. C. de iudic. Sed vos ex mente Docto. dicite quod tri-
plex eſt nouatio. Vna eſt propria, quando prior, obli-
gatio perimitur: & in aliam transfunditur: & de hac
loquitur. l. i. de nouat. Alia eſt nouatio impropria, quæ
appellatur non prioris obligationis peremptio, ſed no-
ue qualitatis adiectio: vt eſt illa quæ fit per litis conte-
ſtationem. Nam prior obligatio quæ prius erat tem-
poralis, nunc eſt qualificata & effecta perpetua: & de
hac loquitur. l. i. C. de iudic. l. aliam. ff. de nouat. Eſt &
tertia nouatio quæ ſimiliter appellatur impropria, & di
citur noue actionis cumulatio, & iſta fit per ſententiã,
& de hac loquitur l. fin. C. de vſur. rei iudic. Et hæc ve-
ra ſunt ſecundum opin. glo. quam tenuerunt Doct. per
ſententiam non perimi priorem obligationem, ſed eidẽ
nouam actionem accumulari: pro qua ſententia alle-
gant tex. in l. ſi a te. §. fin. ff. de exception. rei iudic. in l.
grege. §. etiam. in l. ſi fundus. §. creditor. ff. de pig. Mo-
uentur ratione: quia ſi per ſententiam tolleretur prior
obligatio & actio, ſequeretur quod ſententia condem
natoria præiudicaret iuri victoris, quod eſſet iniquiſſi-
mum & contra l. euidenter. ff. de exceptio. rei iudic. vbi
non obſtante ſententia intentari poteſt prior actio, ſed
illa euacuatur exceptione rei iudicatæ. Sed Do. Pet. di-
xit per ſententiam reuocari penitus obligationem, &
actionem primeuam. Mouetur primo per l. fina. C. de
vſu. rei iudic. ibi, ſi igitur nouatur, exponere autem no-
uatur, id eſt, noua actio accumulatur, eſt literam viola-
d re.[d] Secundo mouetur per l. aliam. de nouat. Nam no-
uatio eſt genus quod habet ſub ſe ſpecies, nouationem
voluntariam quæ fit extra iudicium, item & neceſſa-
riam quæ fit in iudicio per litem conteſtatam, vel per
ſententiam: ergo hæ ſpecies debent eſſe coequatę in ge-
nere ſuo, ſicut videmus in ſimili in l. ſtipulationum. ff.
de verbo. obligatio. vbi ſtipulatio velut genus diui-
ditur in plures ſpecies ſtipulationum, quæ omnes coe-
quatę ſunt: ſed ita eſt quod nouatio voluntaria eſt pro
pria ſpecies nouationis, ergo & neceſſaria. Tertio mo-
uetur ipſe per l. grege. §. etiam ſupra alleg. ſi enim ibi
per ſententiam latam in actione perſonali non fuiſſet
nouata præcedens obligatio, fruſtratorie eſſet dubitatũ
an eſſent pignora ſublata. ad l. ſi a te. §. i. ipſe reſpõdet,
quod loquitur in rei vendicatione, quæ ſicut nouari nõ
poteſt per nouationem voluntariam, ita nec per neceſ-
ſariam. Ad l. grege. §. etiam. et ad l. ſi fundus. §. creditor.
reſpondebat, quod imo prior obligatio erat nouata:
ſed ideo pignora non tolluntur, quia hypotheca habet
certas conditiones, vt ita demum tollatur ſi ſolutio in-
teruenerit, & hanc ſolutionem videtur ſentire litera in
d. l. grege. §. etiam. Ad argumen. dum dicebatur, quod
hæc ſententia condemnatoria prodeſſet victo, & noce
ret victori, ipſe reſpondebat, nequaquam: quia licet vi
ctori tollatur prior actio, de vberiore tamẽ actione ſi-
bi prouidetur, quæ prouenit ex ſententia, & paratam
habet executionem. l. minor xxv. annis cui fideicom-
miſ. l. ff. de minor. Ex quo bene ſequitur, quod ſenten-
tia condemnatoria non prodeſt reo condemnato, imo
plurimum nocet. Non obſt. tit. de except. rei iudic. quia
licet per ſententiam abſolutoriam non nouetur prior
obligatio & actio, tamen per ſententiam condemnato
riam nouatur. Ratio differentiæ ſumitur ex propoſito
iudicantis. Nam iudex qui abſoluit reum conuentum,
non intendit aliquid diſponere nec tollere ſed ſolum reũ
conuentum non eſſe obligatum declarare. Et hæc ſen-
tentia diſputatiue mihi placet, tamen a priori in iudican
do & conſulendo non eſſet recedendum. Item poteſt
fieri donatio ab eo cui permiſſa eſt adminiſtratio bo-
norum ſuorum. Hinc eſt quod pupillus, furioſus, men-
te captus, ſurdus, mutus, & omnes quibus bonis eſt in-
terdictum, nouare priorem obligationem prohiben-
tur. l. cui. & l. nouare. de noua. Qualiter autem fiat, di-
7 cite vt dixi ſupra in glo. quia † olim fiebat tacite in cer
tis caſibus, hodie vero ita demum fit ſi hoc expreſſe
8 agatur: & dicatis vt ſtatim dixi. † Quæ autem obliga-
tiones nouari poſſint? Dicite ꝙ omnes, ſiue producte
ſint iure ciuili, ſiue iure gent. l. iij. ff. de noua. Sed contra
dixerit quiſpiã. Non obſt. ꝙ cauſatæ de iure gen. nõ poſ-
ſunt tolli per acceptilationem. l. & vno. & l. vbi. ff. de
acceptil. ergo per nouationem. Sol. dicunt. Doc. ꝙ ideo
per acceptilationẽ, nõ tolluntur, quia natura acceptila-
tionis eſt radicitus tollere obligationẽ quæ cum ſit de
iure ciuili, non poteſt tollere obligationes cauſatas de
iure gent. ſed natura nouationis non eſt radicitus tolle-
re priorẽ obligationẽ, ſed illam potius in alteram tranſ-
fundere: vnde cum quid facilius in alterã ſpeciẽ trãſfera
tur quã in totũ perimatur, nimirũ ſi obligationes cau
ſatæ de iure gent. tolluntur nouatione, licet non accepti-
latione. Sed huic ſolutioni videtur aduerſari. l. i. de no-
uat. vbi videtur quod nouatio perimat potius obliga
tionem præcedẽtẽ. Sed reſpõdete, quod perimit quo ad
ſpeciem & qualitatẽ, quæ in aliam transfunditur: ſubſtã
tia autem debiti non perimitur neque tollitur, ſed acce-
ptilatione ipſa ſubſtãtia penitus tollitur. Nunc videa-
9 mus † an per nouationẽ tollãtur priuilegia prioris obli
gationis. Circa quẽ articulũ dicite, quod quędã priuile-
gia ſunt quæ inſunt priori obligationi fauore debito-
ris, & de his priuilegijs dicite vt in l. in diem. & in l. Sti-
chũ. de nouat. Quędã ſunt priuilegia quæ inſunt obliga
tioni fauore creditoris introducta, tñ de voluntate con-
trahẽtium, & de his dicite vt hr̃ in l. in nouatione. ff. eo.
Quędã ſunt priuilegia quę inſunt obligationi priori a
lege non tributa, & de his habetur in l. aliã. de nouat. in
l. i. ver. parui. de priuil. cre. Quædam ſunt priuilegia quę
inſurgunt ex negligentia debitoris, et de his dicite vt hr̃
in l. ſi rem meam. de nouat. & in prædictis ſufficiat eo-
rum remiſſio. Venio ad octauum. Vnde dicite quod
10 finis ita ſe habet, vt † prior obligatio tollatur ipſo iu-
re, quando hoc expreſſe agitur, vt in hoc §. fina. & in l.
fi. C. eo. aut ſaltem ope exceptionis tollatur, vt no. glo.
in l. ij. ff. de noua. Idem voluit in l. fi. C. eo. tit. Circa vlti
mum dicite, quod in materia hac ſunt diſtinguenda tria
11 tẽpora. Primum fuit † tempus antiquiſſimũ, quo iure
ex ſecunda ſtipulatione ſiue adderetur, ſiue detrahere-
tur, ſiue idem diſponeretur, inducebatur nouatio prio-
ris obligationis. l. obligationũ. fere. §. fin. ff. de actio. &
ob. Secundum fuit ius antiquiſſimum, quo iure induce
batur ſiue aliquid adderetur ſiue detraheretur priori
obligationi in qualitate vel in quãtitate, vt hic, & l. qui
vſur. de verb. oblig. Secus ſi detraheretur in quãtitate.

l.cum qui.§.ſi a te.ff.de uer.oblig. Tertium fuit ius no-
uum:iure hoc ita demum nouatio prioris obligationis
inducebatur,ſi hoc expreſſe a contrahētibus actum ex
titerit, vt hic,& l ſi.C.eod.tit.alias autē niſi hoc expreſ-
ſe agatur iure nouationis prior obligatio non tollitur,
ſed tamen vi taciti pacti bene Tolletur:vt voluit gl.al
le.cōmuniter in l.ij ff.de noua.et in l.ij.C.eo.ti.peo quo
in l. Valerianus ff.de pret,ſtip.Cętera dicite vt habetur.
e in l.ſi.C.eo.tit.[e] In ſi gl.in verb.conſenſu. colligitis,
12 quod † obligationes quæ ſolo conſenſu contrahuntur,
ſolo diſſenſu diſſoluntur probatur hic hæc regula,
& ſuadetur vulgari ratione, quæ ſumitur ex regula
iuris. Nihil tam naturale. ff.de regul.iur. & in c.i.ex-
tra de verb.ſig. Secundo colligitis,quaſdam obligatio-
ne prouenientes ex delicto,ſolo diſſenſu tolli & aboleri:
inter quas potiſsima eſt obligatio iniuriarū, quæ nō ſo
lum diſſenſu tollitur,ſed diſsimulatione, vt habetur in
§.ſi.infra de iniur. Item colligitis q obligationes quæ
ſolo conſenſu nō cauſantur, ſed in his producendis alio
opus eſt,ſolo diſſenſu nō diſſoluūtur,& ratio huius fun
datur ſuper dicta regula Nihil tā naturale. In ſi.gl.in
verb.ſoluto.colligitis,quod vbicunque lex facit mentio
nem de re exiſtente integra.debet intelligi q ſit integra
13 ex qualibet ſui parte,vnde · qualibet minima paraim
mutata facit rem deſinere eſſe integram & ad hoc nota
biliter hæc gl.allegatur faciunt quæ habētur in l.ab em
ptione.ff.de pac.& in l.i.& ij.C.quando liceat ab emp.
f diſce. Gl.ſi.bene dicit [f]. In gl.ibi per confuſionē,vt
14 † quando debitor deportatur vel aliud delictum cōmit
tit propter quod eius bona publicantur:nā trāſfunditur
obligatio in fiſcum,& ipſe tenetur creditoribus.& debi
tor ipſo iure liberatur.l.ſi debitori.ff de fideiuſ. Non ta
men tenetur fiſcus vt hæres,ſed vt ſucceſſor:licet gl.ſen
ſerit contrarium in l.ij. C.ad l.Iuliā de vi pub. In gl.
15 ibi per oblationē dic,vſque ad lit.conteſt. † ſufficit ſola
oblatio,vt in actorem transferatur periculū interitus.
l.ſed & ſi alia.ff de conſt.pec.niſi fieret abſenti,quia tūc
requiritur etiā cōſignatio & depoſitio,vt not.in l.ſtatu
liberos.§ Stichus.ff.de ſtatulibe.Sed poſt lit. conteſt. in
iudicio ſi vult plene liberari,licet res interim pereat,iſta
tria requirūtur, ſcilicet oblatio,depoſitio, & cōſignatio
præſentibus teſtibus, & quod totum debitum liquidū
deponatur & quod fiat congruo loco & tempore, &
ſufficit etiam ſi exiſtens pro debitore etiam inuito offe-
rat,deponat & conſignet,vt not gl.in l.acceptam.C.de
vſur. Nam iſta tria habent vim ſolutionis,ſcilicet depo
ſitio,&c. Et depoſitio debet eſſe talis,quod creditor ha-
beat facultatem recipiendi libere.l. ſi ſolutionis. & ibi
Bart.ff.de ſol.Sed ſi deponatur & conſignetur ſpecies
debita,ipſo iure liberatur debitor. Si debitum eſt in ge-
nere,tunc ope exceptionis.l.qui decem in prin. de ſo.Et
an ſufficiat marſupium cū pecunia? Gl. dicit quod ſic,
in auth.vt exactiones inſtante dotis primæ & ſecūdæ.
&.§.ij.quam intellige ut declarat Bar. in l. eum ſeruus.
g ff.de cond. inde.[g]. In gl. inſtrumenti redditionē dic.
16 † etiam creditor reſtituendo debitori inſtrumentum de
biti,videtur ſibi facere tacitum pactum de non peten-
do.ideo ſola naturalis tollitur.l.Labeo. quæ eſt ſecun-
da.ff.de pac.Secus in reſtitutione pignoris, quia non vi
detur ſibi remittere debitum.Ideo diuerſitas eſt,quia re
ſtitutio inſtrumenti non poteſt importare aliam com-
moditatem quam remiſsionem debiti quod ſecus eſt in
pignore.Ideo ſi per reſtitutionem inſtrumēti conſeque-
retur debitor aliam vtilitatem, non intelligitur remiſſū
debitum:& ſi inſtrumentū ſuæ emptionis , in quo erat
obligatus ad debiti ſolutionem , ſibi reſtituatur vt liti-
17 get,ſecundum Bar.in l.Habeo,ff.de pac.† An autem eo

ipſo quod reperitur inſtrumentum cancellatum penes
debitorē,dicatur liberatus? Dic q ſic,ſi alleget ſe ſoluiſ-
ſe:niſi eſſet perſona domeſtica creditoris. Secus ſi alle-
gat ſibi factum pactum de non petendo , quia non ſuf-
ficit niſi probet inſtrumentum ſibi redditum fore,ſecun
dum Bar.in d.l. Labeo.de pact.

ADDITIONES.

a An officium iudicis poſsit nouari,& deduci in aquilia-
nam ſtipulationem puta cautio de damno infecto & ſimi-
lia vide l.& vno.§.ſi.ff.eo.gl.Bar.in l.i.ff.de pret.ſtipul.

b Adde etiam quod olim interuentu nouæ perſonæ, quæ
etiam naturaliter obligatur,tantum fiebat nouatio. Et idē
etiam ſi prior debitor ſecundo ſe obligat, aliqui addendo,
vel detrahendo principali obligationi: quod hodie effectū
conſequitur ſi hoc expreſsè agatur , aliàs manet vtraque
obligatio.hoc dicit.

c Quia hoc caſu promittendo ex cauſa peculiarie non ſi-
deiubere nec ſe obligare etiam naturaliter poteſt l.ſeruus
inſcio.ff.de fideiuſſori.

d Quia vltra primam actionem oritur actio in factum ex
ſententia l.actori.C.de rebus cred.& plenè per Bar.in glo.
in l.i.C.de iudi. Item poſt compenſationem, ſcilicet poſt-
quam eſt appoſita ab homine.In aliquibus caſibus ipſo iu-
re abſque q opponatur ab homine,vt l.ſi conſtat.C.de cō
penſa.vbi dicitur quod fideiuſſor non tenetur ipſo iure ad
id quod principali poteſt compenſari: & ſic patet quod cō
penſatio appoſita a iure vel ab homine tollit obligationē,
vel eius partē nec requiritur q apponatur in iudicio ſed
ſufficit extra iudicium.d.l.verum.ff.de compen. & ibi Bar.

e Vltimo pro complemento.§.præterea.diſtingue varia tē
pora circa materiam nouationum. Primum fuit ius anti-
quiſsimum ante tempus Digeſtorum , & iſto iure fiebat no
uatio ſiue adderetur ſiue detraheretur priori obligationi
interuentu cuiuslibet nouæ pſonæ: & de iſto iure fit noua
sio,vt hic,& l.ſi.C.de noua. Secundum ius fuit antiquum.
ſcilicet tempore Digeſtorum, quo fiebat nouatio tempo-
re iuris in dubio.in duobus caſibus. Primus quando ſecun
da continebat plus re quam principalis, vt ſi primo promi
ſi decē ex certa cauſa & deinde promitto quindecim ex ea
dē cauſa.l.qui vſuf.ff. de ver.ob. Secus ſi ſecunda cōtineat
plus tēpore:vt ſi pmiſi decē vſq; ad menſē,deinde promit
to vſq; ad annū:nā per ſcdam vr fieri prorogatio , non aūt
nouatio.Nec obſtat quod not.gloſſ. in l. pen. ff.de præ.ſti.
Secundus caſus eſt,quando ſecunda ſtipulatio continebat
tantum quantum prima,ſed interueniebat noua perſona ni
ſi actum eſſet.q eſſent duo rei. l.iii. in princ.ff. de duobus
re.Et hoc in ſtipulatione cōuentionali,ſed in prætoriis ſti
pulationibus fiebat nouatio ope exceptionis. d.l. pen. Ad
hoc igitur vt de iure antiquo preſumatur nouatio ipſo iu
re,tria ſunt neceſſariò attēdenda.Primū , quod ſit ſtipula-
tio conditionalis. Secundum,quod contineat plus re:ſecus
ſi tempore.Tertium, quod ſi ſeconda continet tantum ſi-
cut prima,quod interueniat noua perſona,vt l.iii.de duo-
bus re.Hodie de iure nouo nunquam præſumitur nouatio
ipſo iure fieri niſi expreſsè agatur,vt hic & in l. fin. C.eod.
niſi in caſibus in quibus olim fiebat ipſo iure,hodie fit ope
exceptionis tantum. Et an in ſtipulatione pœnali fiat no-
uatio,de his omnibus vide Bartol. in l. fina. & in l.aliam.
ff.de noua.& in l.fina.ff.de præt. ſtipul. & in l. item illa. ff.
de conſtit.pec.

f Ex ea.gl.in prin.no.modos quibus tollitur obligatio na
turalis & ciuilis in qua dic,ibi, per nouationem. quod tri-
plex eſt nouatio,vt ſupra in parte præcedenti dixi.

g Adde & not.vltimo ex gl.ibi,per delegationem quando
debitor mandat alteri vt accedat ad creditorem vt ſibi pro
mittat nam ſi creditor ſtipuletur ab illo liberatur & fit no
uatio hodie etiam ipſo iure. Si autem ille tertius non ſit à
me delegatus,ſed interueniat ſine mandato dicitur nouatio
ſolum ope exceptionis fieri,vt ſupra.§.præterea.

FINIS.

TITVLI HVIVS voluminis.

ACQVISITIONE per arrogationem. 122
Ademptione legatorũ. 106
Adoptionibus. 20
Aſsignatione libertorũ. 121
Attiliano tutore. 36
Authoritate tutorum. 37
¶ Bonorum poſſeſsionibus. 121
¶ Capitis diminutione. 33
Codicillis. 112
Curatoribus. 40
¶ Diuiſione ſtipulationum. 135
Donationibus. 64
Duobus rei ſtipulãdi & promittẽdi. 134
¶ Eo cui libertatis cauſa bona adiiciuntur. 123
Emptione & venditione. 147
Excuſatione tutorũ vel curatorũ. 43
Exhęredatione liberorum. 78
¶ Fidei cõmiſſariis hæreditatibus. 108
Fideiuſſoribus. 142
Fiduciaria tutela. 35
¶ Gradibus cognationum. 119
¶ Hæreditatibus quę ab inteſta. deferuntur. 114
Hæredum qualitate & differẽtia. 92
Hæredibus inſtituendis. 82
His qui ſunt ſui vel alieni iuris. 15
¶ Ingenuis. 10
Inofficioſo teſtamento. 91
Inutilibus ſtipulationibus. 136
Iure naturali gentium & ciuili. 4
Iure perſonarum. 9
Iuſtitia & iure. 3
¶ Legatis. 96
Legitima agnatorum ſucceſsione. 116
Legitima agnatorum tutela. 31
Legitima parentum tutela. 34
Legitima patronorum tutela. 34
Lege Falcidia. 107
Lege Fuſia Caninia tollenda. 15
Libertinis. 10
Literarum obligatione. 145
Locatione & conductione. 149
¶ Mandati. 152
¶ Nuptiis. 17
¶ Obligationibus. 123
Obligationibus q̃ ex cõſenſu cõtrah. 146
Obligationib. q̃ ex quaſi cõtrac. naſ. 153
¶ Patria poteſtate. 16
Per quas pſonas nobis acquiritur. 68
Per quas pſonas nobis oblig. acquir. 155
Pupillari ſubſtitutione. 86
¶ Qui & ex qbus cauſis manu. nõ licet. 12
Qui teſtamẽto tutores dari poſſunt. 30
Quibus alienare licet vel non. 66
Quibus modis ius patriæ poteſta. ſol. 24
Quibus modis re cõtrahitur oblig. 126
Quibus modis teſtamẽta infirmentur. 90
Quibus modis tollitur obligatio. 155
Quibus modis tutela finitur. 39
Quibus nõ eſt permiſ. facere teſtamẽ. 77
¶ Rerum diuiſione. 48
Rebus corporalibus & incorporalib. 56
¶ Satiſdatione tuto. vel curato. 42
Senatuſconſulto Orphitiano. 118
Senatuſconſulto Tertulliano. 117
Seruili cognatione. 120
Seruitutibus ruſticorum prædiorum. 56
Singulis rebus p fideicõmiſ. relictis. 111
Societate. 151
Stipulatione ſeruorum. 134
Succeſsione cognatorum. 119
Succeſsione libertorum. 120
Succeſsionibus ſublatis quæ fiebant per bono. venditiones & ex ſenatuſcon. Claudiano. 123
Suſpectis tutoribus curatoribus. 46
¶ Teſtamentis militum. 75
Teſtamentis ordinandis. 70
Tutelis. 28
¶ Verborum obligationibus. 130
Vſucapione & longi temporis præſcriptione. 60
Vſu & habitatione. 59
Vſufructu. 58
Vulgari ſubſtitutione. 85

PARAGRAPHORVM INDEX.

AFFINITATIS. 19
Alie autem. 64
Alio quoque. 91
Alteri ſtipulari. 141
An ſeruo. 105
Apum. 50
¶ Cæterum. 116
Conſtat. 6
Creditor. 130
Cum autem. 148
Cum autem impub. 22
Cum ex aliena materia. 52
Cum filius. 115
Cum in ſuo ſolo aliquis. 53
¶ Eadem lege Aelia Sentia. 13
Emancipati. 115
Emancipatos. 80
Erant autem. 66
Ergo non omnes. 18
Eſt autem. 82
Eſt & aliud. 65
Et quia. 111
Et vnum. 83
Ex non ſcripto. 7
Extraneis. 94
¶ Fideiuſſores. 144
Filiusfamilias ſimilit. 26
Finitur. 58
Fratris. 18
¶ Hactenus. 76
Hæres & pure. 84
¶ Igitur. 89
Illud quoque. 152
Incertis. 103
In fraudem creditorum. 12
In plurimis autem cauſis. 24
Inſula. 52
In teſtibus. 72
Interdum. 56
Is quoque. 128
Item ea qu r. 51
Item inutilis. 138
Item is cui. 128
Item is qui. 59
Item nemo. 142
Item pretium. 148
Item propter. 44
Item quæritur. 150
Item Romæ. 45
Item verborum obligatio. 139
Item vetuſtas. 116
Item vobis. 68
Ius autem ciuile. 6
Iuris præcepta. 4
Ius naturale. 3
Iuſtitia. 3
¶ Legatariis. 79
Liberis autem. 84
Literæ. 53
Loca etiam inferi. 134
¶ Manet autem. 153
Mandatum. 159
Mariti. 13
Minorem natu. 25
Multis autem modis. 14
¶ Nihil. 20
Nihil autem. 112
Non tamen. 17
Nunc admonendi. 64
¶ Omnis ſtipulatio. 135
¶ Pater traditionem. 59
Permiſſum. 25
Pœnę quoque. 102
Poſſunt autem. 20
Poſt mortem. 149
Poſthumi. 77
Prædiorum vrbanorum. 57
Præterea qui. 27
Præterea emancipatione. 126
Præterea quod. 158
Præterea inutilis. 137
Pretium autem. 147
¶ Qua ratione. 87
¶ Res fiſci. 68
Reſtituta. 109
¶ Sciendum. 41
Sed aliquando. 62
Sed & quod principi. 6
Sed naturalia. 2
Sed non vſque. 96
Sed ſi vanti. 108
Si ab hoſtibus. 26
Si aduerſus. 20
Si cui fundus. 100
Si eadem. 98
Si filiusfamilias. 26
Si grex legatus. 102
Si impoſsibilis. 139
Si peculium. 102
Si plures ſunt. 143
Si quis a non domino. 54
Si quis alium daturum. 137
Si quis ancillas. 106
Si quis debitori. 103
Si quis filiabus. 31
Si quis in nomine. 104
Si quis rem. 100
Si res aliena. 98
Si res legata. 101
Si ſcriptum. 140
Si ſeruum. 86
Si titius alienam plantam. 53
Si tutor. 92
Singulorum. 49
Summa. 9
Suſpectus autem. 47
¶ Tam autem. 103
Theſauros. 54
Tutores. 154
¶ Vendiię. 53
Vniuerſitatis nomine. 49

Titulorum ac Paragraphorum Indicis.

F I N I S.

INDEX CAETERIS AMPLIOR
MATERIARVM IN COMMENTARIIS
CHRISTOPHORI PORCII IN TRES LIBROS
Inſtitutionum contentarum.

A Bbas An pro monacho teſtificari poſſit. 73. 4
Abſens cauſa ſtudiorũ habetur pro præſente quo ad commodum ſuum. 75.1 1
¶ Acceptilatione tollitur ſolum obligatio ciuilis cauſata a iure ciuili. 155.3
Accidentia concreta regulari debent ſecundum ſuum ſubiectum. 48 3
Accurſius quare ſic dictus. 65. 3
Acquiſitione quæ ſit per filios, & patri & filio prouidendum fuit. 68. 1
Acquiſita hęreditati, acquirũtur poſtea adeũti hędirataté. 135.3
Acquiſita per ſeruum, acquirũtur ẽt domino nolenti. 69.1
Acquiſita per ſeruũ ẽt iniuſta cauſa quæruntur domino. 15 7
Acquiſita per ſeruum in quo vſum habemus, an nobis quærantur. 155. 2
Actio an detur pro re minima. 51.12
Actio an ſit directa vel vtilis ſeu contraria quomodo cognoſcatur. 151.5
Actio datur in duplum contra ædificantem in proprio ſolo ex aliena materia. 53. 5
Actio ex ſtipulatu competit ex ſtipulatione facta a lege, ſiue certum, ſiue incertum contineat. 131.8
Actio naſcitur ex ſententia appellationis, non autem ex prima ſententia confirmata. 90.7
Actio pro ſocio eſt hincinde directa. 151.4
Actio quæ oriatur ex ſtipulatione. 130.8.& 1
Actio quare non oriatur ex pacto nudo. 130.7
Actio quẽadmodũ in ſcriptis redigẽda eſt ita & exceptio. 45 8
Actio triticaria concurrit cum certi condictione, niſi pro pecunia numerata intentaretur. 131. 5
Actiones duæ competunt pro re legata in genere. 96 6
Actiones naſcuntur ex obligatione. 123 2
Actiones perſonales durant triginta annis. 58 1
Actiones quot pro legato oriantur. 96.1
Actionum cumulatio euitanda. 153 3
Actor & ſyndicus differunt. 41 16
Actor an teneatur reo edere ſua inſtrumenta, ad fundandam ſuam exceptionem. 139 6
Actori ſi datur dilatio ad probandum, cenſetur etiam data reo. 116 6
Actum adhuc nihil dicitur, cũ aliquid ſupereſt agendũ. 36. 4
Actus contra legem non ſolum non valet, ſed perdit nomen talius actus. 20, 1
Actus per aditionem aut detractionem ſicut per ſigillum ꝓprobatur. 76. 3
Actus potius appellatur a vera ſubſtantia quam ab eius qualitate. 147 5
Actus qui non valet iure ſocietatis, ſaltem valet iure conuentionis. 151. 4
Actus ſi poteſt geri ſine interuentu perſonæ, cum perſona inutilis adhibetur, actus ob id non vitiatur. 63 8
Actus ſubnixus iure ſingulari facilius tollitur, quã ſi nitatur iure communi. 91.4
Actus vnus nõ debet producere contrarios effectus. 156 9
Actu proprio nemo poteſt authoritatem impartiri. 37 3
Actus agẽdi regulatur ſcd̃m finem in quem tendunt. 2 1.5
¶ Ad dictio, ponitur pro iuxta. 83 3
Adoleſcentes ſanæ mentis non ſunt in cura agnatorum, ſicut muti, ſurdi, mente capti, & prodigi. 40.8
Adoleſcentes volentes capiunt curatores, pupilli inuiti capiunt tutores. 40. 4
Adoptans qua ætate debeat adoptatum præcedere. 23 2
Adoptare quomodo quis poſſit. 21: 12
Adoptatus a me, ſit cognat⁹ illis q ſũt de cognatione mea. 1 2.1
Adoptio eſt genus. 21. 1
Adoptio & arrogatio differunt. 22. 2
Adoptio quomodo diffiniatur. 21 8
Adoptiui non dicuntur ſui. 81.3
Adoptiuis præteritis aut inique exhęredatis competit querela. 91. 3
Adultus habens curatorem, ſi promittat ſine curatoris authoritate obligatur naturaliter. 128 9
Adultus poteſt accuſare ſuum curatorem de ſuſpecto. 46.4
Aduocati officium aliquando neceſſarium. 92.1
¶ Aedificiũ quod quis fecit in alieno ſolo, an cedat ſolo. 53 2
Aedificia vrbana & ruſtica diſtinguuntur materia, & non loco. 57. 1
Aequalitas in iudicio ſeruanda eſt. 67 8
Aequitas quando attendatur reiecto rigore. 1 12.2
Aequitas regulariter præfertur rigori. 155 5
Aequiuocum verbum in partem digniorem accipi debet. 5 1
Aerarium quid. 63 4
Aetas legitima ſuperueniens confirmat matrimonium. 17.4
Aetas pupillaris facit claudicare contractum ſine tutore geſtum. 37 1
Aetates quot ſint, & quæ dicatur plena pubertas. 23 4
Aeternum aliud, aliud ſempiternum. 1 22
¶ Affinitas an ꝑ cõiunctionẽ illicitã cauſetur. 19.4.& 119 10
¶ Agnati qui dicantur, qui cognati. 32.4 & 116 1
Agnati ſuccedunt vſque ad decimum agnationis gradum, cognati vero vſque ad quintum. 119 2
Agnationis & cognationis differentia hodie ſublata. 120.3
Agnationis ius per mares conſeruatur. 116.1
¶ Alienam rem vendens ſine poteſtate ſibi tributa, committit furtum. 62 4
Aliquando, eſt dictio exceptiua, pręſupponens regulam eſſe in contrarium. 66 1
Aliud ꝑ alio inuito creditore ſolui nõ põt. 151.1. fallit. 156.10
Alterius conditionem meliorem & non deteriorem quis facere poteſt. 155.2
Alteri quod non nocet, & tibi prodeſt, facile cõcedi põt. 11 3
Alternatiuæ ad veritatẽ ſufficit alterã partẽ eſſe verã. 84 4
¶ Amicus an pro amico teſtis eſſe poſſit. 74.8
Ancilla legata cũ liberis, ea mortua adhuc liberi debent. 101.1
Anima hominis quibuſcunque rebus eſt præferenda. 49.3
Animalia quorũ fera eſt natura, occupãti cõcedũtur. 50. 1
Annuli character qualis eſſe debeat, quo ſigillatur teſtamentum. 72.6
¶ Aprum mihi capere licet in laqueis alterius. 51 9
¶ Arbitri in perplexa qõne debent mediã viam eligere. 86.1
Argumentũ a contrario ſenſu valet ac tenet. 44 2.& 69 8
Argumentum a contrario non valet, quando ex eo ſequeretur prauus intellectus. 73 7.& 136.5
Argumentum a ſuperiore ad inferius negatiue valet. 103.2
Argumentum bonum de bonæ fidei ædificatore, ad eum qui bona fide plantauit aut ſeminauit. 53. 2
Argumẽtum bonum de mutuo ad indebitum ſolutum: quod in quibuſdam caſibus fallit. 128.2.& 154 12
De tempore ad quantitatem. 138 5
De re ad tempus. 30.3.& 144. 1
De cõtractu ad vltimas voluntates valet affirmatiue. 15 1
De contractu venditionis ad donationem. 65.4
De ſimilibus ad ſimilia. 156.2
Argumẽtũ bonũ eſt quo ad acqirẽdũ de ſeruis ad dños, de filio in poteſtate ad patrẽ, de monacho ad pręlatum. 135 5
Argm̃ ab etymologia vocabuli negatiue valet. 28.1.& 70.6
Argumentum de inferiore ad ſuperius affirmatiue tenet. 26.1
Arrogatio cur fiat cũ maiore ſolennitate quã adoptio. 21.13
Ars imitatur naturam. 23.1
¶ Auaritiæ vitium maius eſt vitio prodigalitatis. 15. 2
Authentica, Malæ fidei poſſeſſor, vt locum habeat quæ requirantur. 62 9
¶ Azo fuit præceptor Accurſii. 4.4

B AN-

B

BANNITVS Noſtri temporis nunquam æquiparatur deportato. 85.7
Banniti bona quæ ſunt in alieno territorio non publicantur. 87.16
¶Bellum duplex eſt & quando ſit licitum. 5.3
Bello deperditum id dicitur, quod propter cauſam belli deperditur. 43.3
Bene geſsiſſe non dicitur qui gerit negotia contra domini voluntatem. 154.7
Beneficia principum latiſsime intelligenda. 24.4
Beneficium reſpectu certæ rei conceſſum, non debet trahi ad alium caſum. 43.7
Beneficia tributa Auguſto, cenſentur tributa Auguſtæ. 63.3
Beſtiam alienam in tuo prato repertam, an liceat tibi retinere. 50.9
¶ Bonum & æquum omne venit in contractibus qui conſenſu fiunt. 146.2
Bonorum poſſeſsio poteſt dupliciter conſiderari. 122.8
Bonorum poſſeſsio contra tabulas an neceſſaria ſit. 122.11
Bonorũ poſſeſsio delata a prætore eſt iuris, & non facti. 121.1
Bonorum poſſeſsio eſt multiplex, & quibus competat. 121.3
Bonorum poſſeſsio vnde liberi, vnde cognati, vnde legitimi, an neceſſariæ ſint. 122.12.13.14
Bonorum poſſeſsio vnde vir & vxor an neceſſaria ſit. 122.15
Bonorum poſſeſsionis parentibus tributæ tẽpus durat anno, in cæteris autem perſonis non niſi centum diebus. 121.6
Bonorum poſſeſsionem agnoſcere coram iudice ſine ſolẽnitate, hodie ſufficit. 122.7

C

CADENS Olim a ſyllaba, cadebat a toto. 123.1
Cæcus non poteſt facere teſtamentum niſi ſecundum l. hac conſultiſsima. 77.8
Cameratum electio datur illi qui eſt in eruditione præſtantior. 151.2
Canonem ſiue penſionem ſoluere an aliquis cogatur pro re emphyteutica, tempore guerræ. 149.6
Captus ab hoſtibus & poſtea reuerſus, non recuperat poſſeſsiones ſuas, alias tamen iura recuperat. 26.7
Capti ab hoſtibus fiunt ſerui hoſtiũ duobus cõcurrẽtibus. 9.2
Capta in alieno fundo an per cũ, qui contra voluntatem domini ingreditur in fundum, fiant capientis. 50.8
Capitis diminutio triplex. 33.1
Capitis diminutione irritatur teſtamentum. 91.1
Caſtitas & pudicitia placent. 39.7
Caſtitas maior reqritur in mulieribus quã in maſculis. 39.4
Caſus aduerſaque fortuna non ſunt conſideranda. 136.3
Caſus fortuiti qui dicantur. 128.4
Caſus fortuiti non veniunt in contractibus bonæ fidei. 150.5
Caueat, verbum dum in lege ponitur, intelligitur de nuda promiſsione verbali. 38.4
Cauſa falſa non vitiat legatum. 104.8
Cauſa falſa adiecta legato conditionaliter vitiat, niſi purificetur. 104.9
Cauſa formalis huius libri quæ fuerit. 1.5
Cauſæ cognitionem requirentia, non poſſunt de plano expediri. 32.2
Cauſæ falſæ error impedit vſucapionem. 63.7
Cauſarum duarum concurſus potentius operatur, quam cauſa ſimplex. 21.3
Cauſa proxima inſpicitur ad repetendũ ob cauſam datũ. 20.4
Cauſa teſtati præfertur cauſæ inteſtati. 77.3
Cauſa ceſſante ceſſat effectus. 75.12
Cauſæ lucratiuæ duæ bene poſſunt effectiue concurrere, ſi originem capiant in perſona diuerſorum. 98.2
Cauſæ quibus filius, pater, frater poſsint exhæredari. 92.5
Cautio de vtendo fruendo arbitrio boni viri, eſt de ſubſtantia vſusfructus. 58.3
Cautio de vtendo fruendo arbitrio boni viri non poteſt remitti vſufructuario, ſed hæredi bene remittitur cautio de legato ſoluendo. 58.12
Cautio Mutiana non habet locum in contractibus, ſed ſolũ in vltimis voluntatibus. 132.16
Cautio prętoria fideiuſſores requirit, iudicialis vero nuda promiſsione contenta eſt. 135.2
Cautio quæ prætoria, quæ iudicialis appelletur. 136.5
Cautio rati aliquando interponitur ex conuentione extra iudicium. 135.6
Cautio verbum, quomodo capiatur. 123.2
¶Certi condictio duplex eſt. 127.22
Certi condictio competit pro intereſſe petendo. 127.12
¶ Citatio fieri poteſt die feriato ad diem non feriatum. 84.7
¶ Clauium traditione dominium transfertur. Limitatur dupliciter. 56.3
Clerici abſentes cauſa ſtudiorum, nõ poſſunt percipere oblationes aut mortualia. 75.10
Clerici deferentes tonſuram & veſtes ordini cõgruentes, gaudent priuilegio clericali. 19.5
Clerici qui licite coire nõ poſſunt, an adoptare poſsint. 34.2
Codicillari an teſtari quis voluerit, quomodo in dubio cognoſcatur. 108.5
Codicilli differunt a teſtamento. 111.5
Codicillorum vſus quare inuentus. 112.2
Codicillis relicta petuntur vtili actione ex teſtamẽto. 113.8
Cognati & agnati qui dicantur. 32.4.& 116.1
Cognati cum agnatis hodie quantum ad ſucceſsionem pares ſunt. 119.1
Cognationis linea triplex. 119.1
Cognitio ſuſpecti tutoris an poſsit alicui delegari. 46.1.& 7
Collegarum plurium pars ſi quid facit, an etiam omnes feciſſe dicantur. 42.7
Collegium quale poſsit ſtatuta condere. 6.6
Commodatum a mutuo quid differat. 128.3
Commodatum debet eſſe gratuitum, alias ſi pecunia intercedat erit locatio. 128.5
In cõmodato venit leuiſsima culpa, non in precario. ibi.6
Commodũ qui ſentit, incõmodũ quoq; ſentire debet. 34.2
Communis vſus loquendi præbet interpretationem verbis ſtatutorum. 31.3
Concubina quę dicatur. 21.6
Concurſus duarum cauſarum potentius operatur quam cauſa ſimplex. 21.3
Conditio impoſsibilis adiecta inſtitutioni vitiatur. 84.8
Conditio impoſsibilis adiecta ſtipulationi & cuicunque contractui, vitiat contractum. 139.1
Conditio impoſsibilis nõ vitiat vltimã voluntatem. 139.2
Conditio impoſsibilis vitiat tunc, cum teſtator neſciuit eam impoſsibilem. 84.8
Conditio in vltimis voluntatibus retrotrahitur. 76.2
Conditiones in contractibus quare retro trahantur magis quam in vltimis voluntatibus. 132.15
Conductor poſt moram tenetur ad vſuras. 150.1
Conductor ſi tempore peſtis receſſerit a domo, non tenebitur de penſione. 150.7
Confeſsio extra iudicium facta nihil diſponit circa obligationem, ſed ſolum probat. 124.6
Confitenti debitum vt dentur decem dies ad ſoluendum, ex conſuetudine ſeruatur. 132.6
Confirmatio per crapulam inhoneſta eſt. 131.10
Coniunctim quæ fiunt, in iis non curatur quid prius, quid poſterius ſit. 140.3
Coniunctio duplex eſt, vna legis, altera hominis. 98.1
Coniunctio hominis eſt duplex. 98.2
Coniunctio teſtamentaria triplex eſt. 98.3
Coniunctus coniuncto quomodo pręferatur. 99.10
Coniuncti verbis qui dicantur. 99.9
Conſilium duplex eſt. 17.8
Conſilium fraudulentum quem obliget. 13.2
Conſilii an quis teneatur. 152.nu.1.& 4.
Conſulens in re dubia, debet diſputare ad partes. 50.4
Conſuetudo a præſcriptione quid differat. 8.8
Conſuetudo an inducatur decem annis. 7.4
Cõſuetudo an nomẽ ſuũ amittat ſi fuerit redacta i ſcrip. 8.11
Cõſuetudo an poſsit aliqua diſponere circa matrimoniũ. 19.8
Conſuetudo duplex eſt. 8.7
Conſuetudo legem imitatur. 7.2
Conſuetudo generalis vincit legem. 8.10
Cõſuetudo põt dare formã circa teſtamẽta cõficiẽda. 86.7
Conſuetudo quid ſit. 7.1
Conſuetudo redacta in ſcriptis, an accipiat nomẽ legis. 86.6
Conſuetudo vt introducatur, an ſufficiat actus binus. 7.6
Contractus emphyteuticus quis appelletur. 149.2

Contractus emphyteuticus an in dubio præſumatur, an verò contractus locationis. 149.4
Contractus emptionis eſt de iure gentium. 5.7
Contractus emptionis & venditionis duplex eſt. 147.2
Cõtractus propriè dicitur vltro citroq; obligatorius. 125.17
Contractus fieri cum pupillo non poteſt regulariter ſine tutoris authoritate. 37.4
Contractus tranſit ad hæredem cum robore ſuo. 66.10
Contractus tripliciter conſideratur. 5.6
Contractus vtrum ſit ſeruandus in virtute contractus, an vero in virtute iuramenti, multum refert. 95.14
Contractus verba cum ſunt dubia, debent interpretari contra ſtipulatorem. 11.7
Contractus in teſtamento celebrari poſſunt. 12.2
Contractuum interpretatio fit ea mente promiſſoris. 141.9
Contractuũ quidam ſunt nominati, quidã innominati. 146.3
Contrariorum eadem eſt diſciplina. 15.1
Conuentio an valeat, ſi ſcholaris acceperit pecuniam mutuo ſub pignore, & ſi conſtituto tempore non ſoluerit, pignus habeatur pro vendito. 66.5
Copula carnalis facit tranſire ſponſalia de futuro in matrimonium. 17.5
Copulatiua attribuit actum ſtipulandi vnicuique rei inſolidum. 138.6
Corneliæ legis fictio quæ ſit. 26.1
Quot habeat capita. Ibid. 4
¶ Creditor licet non ſit dominus rei pignoratæ, poteſt tamen rem pignoratam alienare. 66.4
Creditor poteſt debitori ſuo liberationem legare. 101.1
Creditor pupilli vel adulti hodie non admittitur ad tutelam vel curam. 44.3
Creditor qui non accipit pignus bene cõueniens debito ſuo, poteſt pignus reddere, & creditum petere. 130.1
Creditor reſtituendo debitori inſtrumentum debiti, videtur remittere debitum: nõ ſic in reſtitutione pignoris. 157.16
Creditor vel debitor modicæ quãtitatis poteſt eſſe tutor vel curator. 44.4
Crimẽ ſuſpecti tutoris intẽtaĩ ciuiliter & criminaliter. 46.6
¶ Culpa lata regulariter æquiparatur dolo. Fallit in tribus caſibus. 47.8
Culpa præcedens caſum facit quem teneri de caſu qui aliàs non teneretur. 129.8
Culpa ſemper præceſsiſſe præſumitur in caſu dubio. 129.6
Cura legitima non datur niſi in furioſo, prodigo & mente capto. 35.1
Curator ac tutor an poſsint durante cura vel tutela conueniri. 38.16
Curator dari non põt regulariter habenti tutorem. 40.6
Curator non põt matrimonium contrahere cũ adulta. 45.9
Curator vt poſsit adminiſtrare, quæ requirantur. 42.5
Curatores in teſtõ nõ dãtur, dati tamen cõfirmantur. 40.3

D

DAMNAAT aliquis ad perpetuam carcerem non debet iure ciuili, ſecus de iure canonico. 57.2
Dare improprie pro tradere. 122.2
¶ Debitor an dicatur liberatus, ſi apud eum inſtrumentũ cancellatum reperiatur. 157.17
Debitor an poſsit creditori legare vtiliter quod debet. 101.3
Debitor ſi pignorauerit rem alienam creditori, & eam ipſe ſurripuerit, res cadit in vitium furtiuitatis. 62.13
Debitor ſi rem ſuam pignoratam creditori ſurripuerit, res nõ cadit in vitium furtiuitatis. 62.11
Debitor verus ille appellatur, a quo inuito debitum exigi poteſt. 125.9
Debitoris nomen alteri legari poteſt. 103.2
Debitori quomodo conſulatur, cui per creditorem legata eſt liberatio. 101.2
Debitum qui ſoluit ſcienter, videtur donare. 155.7
Debita inexigibilia defectu actionis poſſunt cõpẽſari, ſed inexigibilia defectu exceptionis cõpẽſari nõ poſſunt. 125.10
Decedere cum pluribus codicillis quare quis poſsit, non autẽ cum pluribus teſtamentis. 113.9
Decretum quod interponitur voluntariè ad actum ſolennizãdum poteſt interponi a iudice extraneo. 36.11
Delegatus a principe quando impartitur authoritatem ſuam dicitur ipſe princeps delegans cognoſcere. 21.9
Deliberandi tempus quantum. 95.9
Delictum aliquis confiteri põt quod alius perpetrauit. 155.8
Delictum an poſsit probari per inſtrumentum. 145.5
Demonſtratio falſa non vitiat legatum. 104.7
Deportati, vel quibus aqua & igni interdictum eſt, perdunt ea quæ a iure ciuili introducta ſunt. 33.8
Depoſitari⁹ an pacto poſsit obligari de leuiſsima culpa. 119.4
Depoſitarius in quo differat a commodatario. 129.1
Determinatio vna plura reſpiciens determinabilia, debet ea æqualiter determinare. 138.4
Detractio legis Falcidiæ locũ hẽt in ſingulis hẽdibus. 107.4
Detractio Trebellianicæ a teſtatore ita prohiberi poteſt, ſicut Falcidiæ. 109.14
Deus hominis gratia omnes fructus procreauit. 58.3
Deus quos coniunxit, homo non ſeparet. 16.5
¶ Dicta alicuius cum quis recitat, debet illa in primis commendare. 117.2
Dicta in præfationibus, intelliguntur tacitè repetita in ſequentibus. 138.1
Dies adiectus inſtitutioni tollitur de medio, & valet inſtitutio. 84.2
Dies adiecta inſtitutioni non tollitur quando dies eſt de ſubſtantia. 84.6
Dies adiecta ſtipulationi, adiicitur fauore promiſſoris. 131.1
Dies aditæ hæreditatis & legatorum quando cedat. 102.3
Dies incept⁹ qñ habeatur pro cõpleto, & qñ nõ. 13.5. & 77.14
Dies continui & dies vtiles quomodo intelligantur. 122.10
Differentia hodie eſt ſublata inter maſculos & deſcendentes ex maſculis, & fœminas & deſcendentes ex fœminis. 116.1
Differentia an ſit inter commixtionem nummorum & aliarum rerum. 52.6
Differentia inter religionem pietatem obſequium & officium humanæ naturæ. 5.2
Differentia eſt inter ea quæ ſunt voluntariæ & contentioſæ iuriſdictionis. 81.5
Diffinitio bona eſt quæ conſtat genere & differentia. 70.7
Diffinitiua ſententia quid. 67.7
Dignitati commiſsio facta, perpetua eſt. 135.8
Digniores altiore loco ſedere debent: & qui dicantur digniores. 121.5
Directo fieri prohibitũ, prohibetur fieri per obliquũ. 82.4
Diſcipulus debet defendere ſuum doctorem. 4.5
Diſcordia inter legatarios dirimitur ſorte. 103.5
Diſiuncti qui dicantur. 98.4
Diſparitas duplex eſt. 134.6
Diſpoſita de vno correlatiuorum, in alio intelliguntur diſpoſita. 32.5
Diſſenſus in re promiſſa vitiat ſtipulationem. 142.2
Diu appellatur decem annis. 7.4
Diu & multum quid differant. 145.12
Diuerſitas in ſtipulatione vtrum ſit in qualitate vel in quãtitate. differentia eſt. 138.3
Diuinum auxilium inuocandũ in initio cuiuſque operis. 2.3
Doctor conductus ad legendum, non poterit ſeruire per ſubſtitutum, niſi in quibuſdam caſibus. 58.9
Doctor ea docere debet quæ ingeniis auditorum ſcit eſſe magis conuenientia. 3.1
Doctor minor .xxv. annis non poteſt in integrũ reſtitui. 34.3
Doctori ſolenni atteſtanti de conſuetudine, credendum eſt. 15.6. & 51.10.
Doctores habentes iuriſdictionem in ſcholares, an poſsint ſtatuta pœnalia condere. 7.8
Doctores legum, qui ſunt philoſophi moralis ſapientiæ, libenter accipere pecunias. 131.7
Doctores legum ſiue practicantes ſiue profitentes an excuſentur a tutela. 45.8
Dolus vel culpa qualiter probetur. 130.6
Doli cauſa quis impeditur miniſtrare, non propter culpã. 46.8
Dñs a ſeruo, nec pr̃ a filio, nec econtrario, ſtipulari põt. 138.1
Dominus fundi poteſt prohibere aliũ ne ingrediatur fundum ſuum. quod limitatur in quibuſdam caſibus. 57.6
Dominus non poteſt vendicare ſuum tignum iniunctum alienis ædibus 89.5
Dominus priuatur hæreditate, ſi ſeruus iubente domino repudiet adire hæreditatem. 69.9
Dominus ſi ſeruo ſuo inſtituto ſubſtituat vulgariter, ſeruus

efficitur

efficitur heres voluntarius. 85.3
Domini contra voluntatem negotia gerens. non dicit bene geſiſſe. 154.7.
Domini voluntatem præcedere vel ſubſequi, ſufficit in acquirenda bonorum poſſeſsione per ſeruum. 70.11
Dominiū in incertā perſonā trāsfertur duobus caſibus. 56.4
Dominium ſolo viſu acquiritur, quando præcedit titulus habilis ad translationem dominii. 51.2
Dominium directum uſucapione trieonii quæritur, preſcriptione uerò longi temporis dominum tantū utile. 60.10
Dominia rerum regulariter ſine traditione non transferuntur, niſi in quibuſdam caſibus. 56.2
Donatio duplex. 64.1
Donatio an dari poſsit quæ non incipiat a promiſsione. 65.9
Donatio cauſa mortis in quibus conueniat cum contractibus. 64.7
Donatio cauſa mortis quid, & commodo formetur. 64.2
Donatio cauſa mortis magis accedit contractui quàm legatis. 64.5
Quomodo diſtinguatur a donatione inter viuos. 64.8
Tribus modis reuocatur. 64.4
Donatio difficilius reuocatur quæ ab initio tenuit. 100.3
Donatio ea eſt inſinuāda quę excedit quingētos aureos. 65.5
Donatio fieri poteſt nudo pacto, ſiue inter viuos ſiue cauſa mortis. 65.7
Donatio fieri poteſt per verba futuri temporis. 65.6
Donatio in dubio præſumitur inter viuos, niſi in donatione aliqua mortis mentio facta ſit. 64.6
Donatio inter viuos quid. 64.3
Donatio omnium bonorum, præſentium & futurorum, non valet. 90.4
Donatio perfecta regulariter non reuocatur. 64.2
Donatio remuneratoria non requirit inſinuationem. 65.10
Donans præcisè compellitur ad tradendum donatario rem donatam. 64.3
Donatarius denegans alimenta donatori, facit vt propterea donatio reuocetur. 33.6
Donator quomodo teneatur de euictione. 65.8
Dos quanto tempore ſit reſtituenda. 66.8
Dos non poteſt alienari, etiam muliere conſentiente. 65.5
Dos non requiritur ad ſubſtantiam matrimonii. 114.12
Dos ſequeſtrata non debet tolli à ſequeſtro propter inopiam, licet maritus ad facultates peruenerit. 136.8
Dotis alienatio facta a marito: conſentiente vxore, an confirmetur iuramento ipſius vxoris. 66.9
Dotis legatum factum vxori a marito, quomodo valeat. 101.1
Duellum eſt de iure permiſſum. 114.8
Duellum vt per principē concedatur, quæ requirantur. 114.9
Duo dicuntur aliquando multa. 9.10
Duorum vel trium teſtium preſtat omne verbum iure diuino. 75.6
Duobus matrimonio copulari eodem tempore non licet ſine infamia, niſi ratione iuſti erroris. 19.2

E

Ecclesia nunquam claudit gremium pœnitentibus. 3.2
Eccleſia poteſt dare rem eccleſiaſticam in emphyteuſim perpetuam. 149.3
Econtrà & econtrariò, contrà & per contrarium, quid inſinuent & ſignificent. 118.4
¶ Edictum de faciendis teſtamentis regulariter eſt permiſſorium 77.2
Edictum in certis perſonis prohibitorium, in aliis cēſetur permiſſorium. 18.2
Edictum ſucceſſorium habet locum in cognatis. 117.4
Edicta pretorum vim legis habent. 6.3
¶ Effectus ceſſat cauſa ceſſante. 75.12
¶ Electio mala arguit culpam. 119.1
¶ Emancipatio quomodo olim & hodie fiat. 27.1
Emancipatio ſēper intelligitur facta contracta fiducia. 35.2
Emancipationis & patrie poteſtatis differentia an ſublata ſit quo ad querelam. 91.6
Emancipatus hodie ita ſuccedit ſicut retentus in poteſtate. 93.11
Emendans factum ſubtiliter, maiori laude dignus eſt eo qui adinuenit. 109.3
Emphyteuta an poſsit donare alteri rem emphyteuticam, nō facta denuntiatione domino. 149.8
Emphyteuta rei priuatæ cadit a re ſua emphyteutica, ſi non ſoluat penſionem per triennium: ſecus in emphyteuſi rei eccleſiaſticæ. 149.7
Emphyteuta vel feudatarius ſi inuenerunt theſaurum in fundo emphyteuticario vel vaſallitico, cuius ſit. 54.2
Emptio & venditio poſſunt ſub conditione contrahi. 148.3
Emptio rei ſacræ aut publicæ an valeat. 148.4
Emptione & venditione perfecta, periculum ſpectat ad emptorem. 148.1
Emptor ſi det pecuniam venditori, in dubio preſumitur dediſſe loco pagamenti, vel ſolutionis. 147.7
Emptor vel venditor qd perdat ſi a venditione recedat. 147.4
Emptori non licet capere rē emptā propria autoritate. 148.2
¶ Epiſtolæ diui Adriani beneficium non tantum poteſt opponi per exceptionem, ſed etiam per actionem. 143.4
¶ Equum ſi a te receperim commodato, & miſeris famulum tuum, cuius negligentia equus perit vel deterior ſit, an propter famulum tuum excuſer. 159.9
¶ Error an poſsit conſuetudinem impedire. 8.9
Error artificii legatum non vitiat. 104.4
Error cōmunis aduerſans veritati præualet veritati. 72.3
Error continium rei legarę legatum non vitiat. 104.2
Error in cauſa an impediat dominii translationem traditione interueniente. 155.6
Error in cōditione pſonæ inſtituti vitiat inſtitutionem. 86.4
Error in iure non inhibet poſsidentē facere fructus ſuos. 62.5
Error iuris in poſsidente impedit vſucapionem: ſecus in tradente. 62.8
Error nominis appellatiui quare vitiet legatum, & non proprii nominis. 104.5. & 10.
Error nominis, pro nominis, cognominis, modo cōſtet de corpore, non vitiat legatum. 104.1
Error parochiæ vel viciniæ, legatum non vitiat. Ibid. 3
¶ Etiam, dictio eſt implicatiua. 111.1
¶ Euenire quod poſsit inſpiciendum eſt. 112.7
¶ Exceptio epiſtolæ diui Adriani an ſit odioſa. 143.9
Exceptio in vno vel duobus caſibus firmat regulam in contrarium. 69.7
Exceptio non numeratæ dotis, locum in dote etiam habere poteſt. 145.14
Exceptio non numeratæ pecuniæ an ſit anomala. 143.8
An aduerſus inſtrumentum ſcriptum per perſonam publicam opponi poſsit. 145.3
Excep. non num. pec. habet locum in actu inter viuos facto, non in vltima voluntate. 145.16
Item habet locum in confeſsione ex cauſa mutui, non autem ex alia cauſa. 145.13
Exceptio non nume. pecu. poteſt opponi ſolum ante biennium. 145.2
Exceptio quæ competit creditori in quacunque cauſa cōcenti, poteſt opponi ſolum intra triginta dies. 145.15
Exceptio ſi ex ſtatuto non poteſt opponi contra inſtrumentum, tamen poterit opponi exceptio nullitatis. 75.7
Exceptionis remiſsio verum habeat vim donationis. 65.11
Exceptioni non nume. pecu. an renunciari poſsit. 146.17
Exceptionem non nume. pecu. opponēs ante biennium, non tenetur probare intentionem ſuam. 145.10
Exceptionum duplex eſt ſpecies? 145.11
Excommunicatus an poſsit facere teſtamentum. 78.13
Excommunicatus duplicis generis eſt. 33.7
Exempla non reſtringunt, ſed ponuntur, vt declarent regulā. 119.3. & 126.2. & 156.3.
Exemplis non eſt iudicandum. 118.1
Exemplis quibuſdam poſitis ſufficit ſubiici regulam generalem. 119.2
Exequare, quod ſignificatum habeat. 96.2
Exequari alteri illud dicitur, quando virtus alterius alteri attribuitur 75.4
Exhæredato non datur bonorū poſſeſsio contra tabulas 11.8
Exigere aliud eſt, aliud recipere a ſponte ſoluentibus 103.6
Expreſſum aliquid dupliciter dicitur. 87.4
Expreſſum verbis ſolum in ſtipulatione venit. 146.3
Expreſſa multa nocent, quæ omiſſa non nocent. 142.5
Extenſio in ſtatutis habet locum vbi eſt maior ratio. 16.9

Exte-

Exteriora demonſtrant conceptum inferiorum. 50.2.& 97.6
Exteriora indicant interiora. 108.6
Extraneus ſi rem pignoratam ſurripuerit creditori, res non eſfugit vitium furtiuitatis. 62.12
Extrema quando ſunt habilia, media tempora nocere non debent. 77.18

F

Facere minus idoneè, & nõ facere paria ſunt. 43.3
Faciendum facilius impeditur, quam quod factum tollatur. 43.5
Faciens quidpiam per alium, an proprie per ſe facere dicatur. 55.6.& 10
Facta quę in ſtipulationem deducuntur conſilium eſt vt pœna certæ quantitatis in ſtipulatione adiiciatur. 133.3
Facta rei appellatione continentur. 125.16
Facultas ſoluẽdi adiecto nõ tranſit ad eius hęredem. 137.10
Facultas ſoluendi adiecto tollitur ſi mutatio fiat in deterius. 137.11
Facultas data ſoluẽdi adiecto, tollit litis cõteſtatione. 137.12
Facultates magnæ vel paruæ quę dicantur. 36.18
Falcidia de mortis cauſa capione detrahitur, & differt à donatione cauſa mortis. 107.8
Falcidia & Trebellianica an poſsint retineri ex vna re. 107.9
Falcidia non habet locum in teſtamentis militum, licet ſecus in teſtamentis paganorum. 107.3
Falcidia ſicut de legatis detrahitur, ita de fideicommiſsis particularibus. 109.12
Fama an dicatur reſtituta ei qui reſtitutus eſt. 25.6
Familiaritas quadruplex eſt. 73.10
Famulus pro domino non poteſt teſtificari regulariter. 73.9
Famulo debetur ſalariũ etiam tempore infirmitatis ſuę. 11.1
¶ Fictio triplex eſt. 26.3
Fictio & præſumptio quid differant. 26.5
Fictio poſtliminii duo habet capita: fictio autem legis Corneliæ habet tantum vnum caput. 26.4
Fides bona etiã ſine titulo ſufficit ad lucrãdos fructus. 54.4
Fides mala ſuperueniens an impediat poſſeſſorem lucrari fructus. 54.3
Fidem habere de pretio quis poſsit. 55.9
Fideicommiſſum an ex minus ſolenni voluntate præſtandum ſit. 113.4
Fideicommiſſa antiquitus erant infirma. 108.1
Fideicommiſſa etiam ab inteſtato relinquuntur. 111.3
Fideicommiſſa hodie ex neceſsitate præſtantur. 108.3
Fideicommiſſa particularia in quibus conueniant cum legatis, & in quibus differant. 97.9
Fideicommiſſarius quomodo fideicommiſſum conſequitur, ſi hæres neget a ſe relictum. 111.1
Fideiubentes in plus quam ſibi mandatum fuerat habet obligationem quatenus ei mandatum erat. 152.3.& 7
Fideiuſsiſſe aliquem ſi ſcriptum reperiatur, intelligitur per ſtipulationem. 144.3
Fideiuſſor interuenire poteſt & pro præſenti & futura obligatione. 142.4
Fideiuſſor non obligatur nudo pacto, ſed ſtipulatione. 144.2
Fideiuſſor poteſt etiam intercedere pro naturaliter tantũ vel ciuiliter tantum obligatio. 145.3
Fideiuſſor pro maleficiu dari poteſt. 143.9
Fideiuſſor pro fideiuſſore intercedere poteſt. 145.5
Fideiuſſor ſi obligetur in plus quam reus principalis, an obligetur vſque ad concurrentem quantitatem, an vero obligatio in totum nulla ſit. 144.4
Fideiuſſor licet non poſsit in plus obligari quã reus principalis, tamen potius efficatius obligari. 144.5
Fideiuſſores habent tria remedia ad conſequendum vel totũ vel partem eius quod ſoluerunt. 143.1
Fideiuſſores plures licet inſolidum poſsint conueniri, tamen inter eos oppoſita exceptione Diui Adriani dicitur obligatio. 143.3
Fideiuſſores plures ſimul dati obligantur inſolidum. 143.2
Fideiuſſores qui dicantur. 142.1
Fideiuſſorum præſtatio quare inuenta fuerit. 142.2
Filiatio quomodo probetur. 24.4
Filius aliquando adoptatur. 25.7
Filius an mortuo patre poſsit ſuum ſtudium perſequi cõmunibus expenſis. 68.12
Filius an poſsit obligari cum authoritate patris. 138.10
Filius arrogatus quidquid olim quærebat, quærebat patri arroganti. 122.1
Filius emancipatus non habet propter pręteritionem querelam in officioſi teſtamenti. 81.7
Filiusfamilias an poſsit tutorem habere. 58.3
Filiusfamilias conſentiente patre non poteſt teſtari, poteſt tamen donare cauſa mortis. 77.10
Filiusfamilias de quaſi caſtrẽſi ſicut de caſtrenſi teſtatur. 76.4. In aduentitiis non poteſt teſtari. 77.11
Filiusfamilias in his caſibus quibus non quæritur patri vſuſfructus teſtari nequit. ibid. 12
Filiusfamilias regulariter non poteſt teſtari. 77.2
Filiusfamilias inuitus non poteſt emancipari. 11.4
Filiusfamilias miles poteſt teſtari in militia, non obſeruata ſolennitate iuris communis. 75.13
Filiusfamilias non obligatur pro pecunia ſibi mutuata. 138.6
Filius pupillus ſtatim mortuo patre eſt ſuus hæres nec eſt opus aditione hæreditatis. 36.6
Filiusfamilias non obligatur voto reali, ſecus de voto perſonali. 138.8
Filiusfamilias poteſt tutor dari. 30.1
Filius filiæ meæ eſt de agnatione mea. 18.2
Filius in poteſtate præteritus an debeat dicere teſtamentum nullum. 79.9
Filius in poteſtate quare dicatur ſuus hæres. 93.6
Filius in quibus ſequatur patrem, & in quibus matrem. 10.3
Filius mariti ex vxore præmortua, contrahere poteſt cum filia vxoris ex marito premortuo. 19.1
Filius patrem regulariter cogere non poteſt vt eum emancipet. 27.2
Filius poſthumus ſi prætereatur, an teſtamentum ſit nullum perinde ac ſi iam eſſet natus. 79.8
Filius præteritus ille dicitur, qui neque eſt inſtitutus, neque exheredatus. 116.3
Filius quo caſu habeat querelam. 92.4
Filius quo liberetur à patria poteſtate morte patris. 25.2
Filius ſi ex paterna pecunia, viuente patre mercãtias exercuerit lucrum inde proueniens partim eſt profectitium, partim aduentitium. 68.7
Filius viuo patre iam cenſetur quodammodo dominus rerũ paternarum. 93.12
Filius vt excludatur querela, oportet quod ipſe habeat quartam titulo inſtitutionis. 95.2
Filii donatio cauſa mortis facta non valet, niſi pater ſpecialiter permiſerit. 77.13
Filii vox, vox patris, & econtrario: vox ſerui, vox domini, & econtrario. 137.5
Filii an efficiantur legitimi per matrimonium ex diſpenſatione apoſtolica contractum cum concubina. 20.6
Filii an poſsint pro obſidibus dari. 16.8
Filii in duobus caſibus, licet nõ ſint in poteſtate parentum ab initio, efficiuntur tamen ex poſt facto. 20.2
Filii de iure prætorio facti ſunt patri hęredes voluntarii. 93.8
Filii duorũ cõpatrũ an poſsint matrimonio copulari. 19.3
Filii emancipati non ſunt inſtituendi aut exhæredandi iure ciuili. 80.1
Filii in poteſtate iure prætorio, non ciuili, poſſunt abſtinere ab hęreditate patris. 114.16
Filii licet emancipentur, tamen non deſinunt eſſe filii. 116.2
Filii nati ex cõcubina nõ dicũtur legitimi, ſed naturales. 21.4
Filii qualiter ſuccedant matri. 118.5
Filii quare dicantur eſſe neceſſarii hæredes patris. 93.7
Filii vocantur ad hæreditates matrum inteſtatarum ex Senatuſconſulto Orphiciano. 118.1
Filii vt excludatur querela, ſufficit illis aliquid relinqui. 91.5
Filiorum appellatione continentur nepotes ex propria vocabuli ſignificatione. 31.7
Filiorum numerus an excuſet patres non tantum a muneribus perſonalibus, uerumetiam patrimonialibus. 43.1.& 8
Filiorum ſeptem ſunt ſpecies. 21.5
Filios qui per naturam habere non poſſunt, nec per artem habere poterunt. 84.1
Filiis non ſolum natis, ſed etiam naſcituris, ſubſtitui poteſt pupillariter. 89.3
Filia maritata ſemper eſt in poteſtate patris ſui. 16.2

Filiæ iure nouo ita ſunt inſtituendæ, aut exhæredandæ, ſicut de filiis dictum eſt. 81.4
¶ Flumen priuatum quid. 48.10
Flumen ſi mihi priuatum ſit. poſſum in illo facere quicquid libet. 48.9
Flumine in publico non poteſt quis facere clauſam, niſi publica authoritate præcedente. 48.18
Fluminum duplices ſunt ſpecies. 48.7
¶ Fœminæ adoptare non poſſunt. 24.3
Fœminis citius quam maſculis teſtari licet. 77.15
¶ Frater an pro fratre poſsit teſtificari. 73.6
Frater cum ſorore adoptiua hodie poteſt matrimonio copulari. 18.4
Frater & ſoror an pariter admittãtur cũ patre & matre. 120.2
Frater in hæreditate fratris inteſtati, iure nouiſsimo non excludit filios ex alio fratre. 117.3
Fratrem ſibi per adoptionem cauſare nemo poteſt. 23.5
Fratrum duorum filii vocantur ad hæreditatem patrui inteſtati, in ſtirpes, & non in capita. 117.6
Fratrum vnus ſi ad certam ſummam fuerit condemnatus, & poſtea fiat diuiſio bonorum, ei deducetur id in quo fuit cõdemnatus. 151.6
Fratres conſanguinei & patrueles qui dicantur. 116.2
Fraus fit multipliciter. 85.9
Fraudes plures in teſtamento committi poſſunt. 113.12
¶ Fundus dotalis qui non poteſt alienari, nec etiam poterit vſucapi. 63.6
Furioſus retinet ius patriæ poteſtatis. 17.1
Furioſi, mẽte capti, & prodigi, ſurdi & muti, ſunt in cura agnatorum quibus deficientibus a iudice datur curatores. 40.5
Furtum & incendium regulariter non committuntur ſine culpa. 128.5
Furtum non committitur ſine animo furandi. 58.7

G

GALLINAS alienas retinendo quæ in domum tuam venerunt, non cõmittis furtum ſi pœnitentia ducaris: ſecus ſi non venerint & eas acceperis. 51.4
¶ Genitiui natura quæ ſit. 2.6
Gerere ſe pro hærede quid ſit. 95.7
Geſtor negotiorum tenetur de dolo, lata, leui & leuiſsima culpa. 153.4
¶ Grauari an aliquis poſsit in plus quam ad eum peruenerit. 111.2. & 112.5
¶ Guerra omnis poſt primam dicitur ſecunda. 85.3

H

HABITATIO eſt ius quoddam ſeparatum ab vſu & vſufructu. 59.8
Hæreditas aditur dupliciter, aut verbis aut facto. 94.6
Hæreditas aſcendentium deſcendentibus magis debetur quam econtra. 117.7
Hæreditas relicta in codicillis verbis directis an valeat. 113.7
Hæreditas ſicut nuda voluntate adiri, ita repudiari etiam poteſt. 95.8
Hæreditatis petitio non datur contra titulo poſsidentẽ. 60.8
Hæreditatẽ adire cũ beneficio inuentarii quid proſit. 74.4
Hæreditatẽ adire & repudiare ea vna parte, & immiſcere vel abſtinere ſe ab hæreditate ex altera pte, quid differãt. 94.2
Hæreditatem adire nuda voluntate quõ intelligatur. 95.11
Hæreditatem qui vult adire, debet ſcire cauſam ea qua defertur. 95.12
Hæreditates vſq; ad quem gradũ deferantur remiſsiuè. 119.7
Hæres an teneatur legatario de euictione. 97.15
Hæres adeundo hæreditatem quaſi contrahit cum creditoribus & legatariis. 154.1
Hæres adiens hæreditatem tenetur creditoribus etiam vltra vires hæreditarias de ſuo proprio. 93.3
Hæres grauatus reſtituere hæreditatem, ſi nolit adire, & cogatur, non detrahit quartam Trebellianicam. 109.6
Hæres in adeunda hæreditate fingitur eadem perſona cũ defuncto. 37.6
Hæres inſtitutus an debeat omnibus adiectis conditionibus parere. 84.9
Hæres liberatur ſi res legata perierit ſine facto hæredis. 101.1
Hæres perempto genere vel qualitate non liberatur. 107.10
Hæres poteſt inſtitui purè aut ſub conditione, nõ vero ex die vel ad diem. 84.8
Hæres propter legata aut fideicommiſſa particularia non cogitur hæreditatem adire, ſecus propter vniuerſalia. 97.8
Hæres qui ſemel fuit, non deſinit eſſe heres. 109.7
Hæres quõ reſtituta hæreditate teneatur ad onera hæreditaria. 110.2
Hæres præſentat perſonam defuncti. 93.4
Hæredis appellatione continetur primus hæres. 70.12
Hæredis appellatione an cõtineatur hæredis hæres. 90.5
Hæredis inſtitutio duplex & ſimplex eſt. 86.3
Hæredis res etiam legari poteſt. 97.3
Hæredes plures an adeundo hæreditatem obligentur ſibi ad inuicem. 154.4
Hæredum qualitas triplex. 93.1
In hæredibus extraneis tria conſiderantur tempora. 93.9
¶ Hominis coniunctio duplex eſt. 98.2
Homini prudenti graui eſt fidem fallere. 105.2
Homines in eo ſunt puniendi in deliquerunt. 77.6
Homines ſæpenumero plus ſperant in rebus ſuis eſſe quam re uera ſit. 13.1
Honeſtas maior requiritur in muliere quam in viro. 82.2
Honeſtas tanta requiritur in milite, doctore & clerico, quanta in muliere. 82.3
Hoſpes an cogatur quę in rebus ſuis in hoſpitium recipere. 129.8
Hoſtes quæ ceperunt ſiunt ipſorum hoſtium. 51.1
Hoſtium res vel quę eſt penes hoſtes, an poſsit legari. 97.12
¶ Hipotecha nuda voluntate conſtituitur, pignus non niſi traditur. 130.2

I

IESVS, id eſt Saluator. 1.1
¶ Ignarus ſuæ conditionis inſtitutus, non contemplatione bonæ fidei poſſeſſoris, ſibi quærit adeundo. 70.14
Ignoranti ex quibus cauſis quæritur, ex iiſdem etiam quæritur abſenti. 144.6
Ignorantia quomodo ſit probabilis vel improbabilis. 18.5
¶ Impenſa domus vel fundi ſpectat ad proprietarium. 59.4
Imperator eſt iudex in cauſa propria. 86.2
Imperator totius mundi dominus eſt quãtum ad protectionem & defenſionem, non quo ad dominium. 48.5
Imperator non debet propter rudes malè loqui. 102.5
Imperator non poteſt iura imperii diminuere. 3.10
Quomodo conſtituatur & coronetur. 2.9
Imperatorem decet eſſe ſubiectum legibus. 91.8
Imperatore mortuo ſuccedit Eccleſia in adminiſtratiõe. 21.10
Imperatores vnguntur in brachio dextro. Papa uero in capite. 2.2
Impoſsibilitas adiecta inſtitutioni, aut legato vitiatur. 84.3
Impoſsibilitas de natura, & impoſsibilitas de iure parificantur. 136.1
Impoſsibilitas vitiat contractum, nõ autem ipſa vitiatur. 84.3
Imputatur illi qui non vult vti beneficio legis nouæ. 143.5
¶ In, dictio quomodo ſtet in compoſitione ſine compoſitione. 56.41
In ſuo hærede requiruntur duo tempora habilia. 94.15
Incertitudo libertatis vel rei legatæ quõ vitiet legatũ. 105.5
Incendiũ & furtũ regulariter nõ cõmittũtur ſine culpa. 128.5
Inchoandum eſt a vetuſtioribus. 50.2
Incogniti nobis poſſunt inſtitui. 84.5
Indebitum ſolutum per errorem, tranſit in dominium recipientis. 158.3
Indiuiduum ſummitur multipliciter. 137.16
Inducere aliquid, & inductum comprobare authoritate ſua, paria ſunt. 124.2
Infamia duplex iuris & facti. 47.6
Infans an ſtipulari poſsit. 138.9
Infans arrogari non poteſt. 21.11
Infans nullo iure obligatur. 138.6
Ingenuitatis conſequendæ gratia inſpicitur conditio matris. 14.4
Inimicitię capitales dicuntur tribus modis. 106.7
Inimicitiæ ſuperuenientes inter teſtatorem & legatariũ inducunt ademptionem legati tacitam. 106.6
Initium prius in ſtipulationibus conſideratur. 136.4
Iniuriarum propulſatio an habeat fundamentum a iure natura. 4.7
Iniuſtitia quando eſt ex parte rei & actoris, ſemper potior eſt cauſa rei & poſsidentis. 43.13
Inopiæ cauſa quis remouetur a tutela, cum propter inopiam

non

non poteſt ſatisdare rem pupilli ſaluam fore. 47.9
Inſtitutio omnium hominum mundi valet ad tempus non poſſit confirmari. 83.2
Inſtitutio an præcedat vel ſequatur, non diſtinguitur. 85.4
Inſtitutio facta de poſthumis naſcituris, et intelligitur de naſcituris ex futuro matrimonio: ſecus in exheredatione. 80.4
Inſtitutione ſola aliquis non efficitur dominus bonorum teſtatoris, ſed oportet tria interuenire. 81.2
Inſtitutionū libri cauſa efficiens duplex. 1.1. Cauſa materialis q̃ fuerit, & formalis, quæ fuerit, & quæ finalis. 2.4.5.6 6
Inſtrumentum an reddatur vitioſum, ſi non a Notario inuocetur nomen Domini. 1.9
Inſtrumentū confectū de contractu ſimulato validū eſt. 101.8
Inſtrumentum quot teſtibus impugnetur. 139.8
Inſtrumentum ſi dicat aliquem promiſiſſe, aliud eſt, aliud ſi teſtes deponant. 140.4
Pro inſtrumento in dubio eſt præſumendum. 139.2
Inſtrumenta debet pro ſolemnitate inſeri dies. 139.5
Inſtrumēta plura vt enunciantur de eodē facto, vtile eſt. 74.2
Interdictum an valeat, ſi iudex interdicat bonis prodigo, ei qui non eſt prodigus. 41.11
Interdum, dictio denotat regulā eſſe in cōtrariū. 56.1 & 114.7
Intereſſe & expenſæ ſi in inſtrō promittatur pro quibus promittitur ſtare iuro ſtipulatoris, an valeat promiſsio. 133.4
Inteſtatus & inteſtabilis quomodo differant. 32.7
Inteſtatus quis dicitur decedere tripliciter quantum ad actū tutelæ. 32.6
Inteſtatus quis proprie dicatur. 114.10
Inteſtatus quod modis appellari poſſit. 114.1
Inuito beneficium tribuitur. 69.2
Item dictio eſt repetitiua. 128.1
Iter cui debetur, poteſt cum alio itinere vti. 57.3
Iter ſi cui debetur, poteſt ire ſuper equo, ſed non poteſt ante ſe equum ducere. 57.4
Iudex an diſcordātes compellere debeat ad concordiā. 41.8 & 103.9
Iudex in vltima die peremptorii, etiam altera parte non veniente: poteſt ſententiam proferre. 132.9
Iudex maleficiorum poteſt imponere decretum tutelæ, & curæ. 36.9
Iudex modo longū modo breue tēpus, inſpecto ſexu, ætate & valetudine promiſſuris, & itinere loci, cōſtituere pōt. 133.5
Iudex non tenetur in ſententia cauſam exprimere. 47.5
Iudex quando ſemel iudicauit functus eſt officio ſuo. 90.6
Iudex qui ſtatui poſſit in cauſa propria. 38.18
Iudex quomodo poſſit recuſari tanquam ſuſpectus tam de iure canonico quam ciuili. 109.13
Iudex quomodo ſecundum conſcientiam, & ſecundum allegata & probata debeat iudicare. 39.9
Iudicis authoritate licet furto rem ſublatam in domibus alienis perquirere, præcedentibus ſcilicet aliquibus indiciis. 50.7
Iudices quales poſſint ſtatuta condere. 6.7
Iudicans contra conſcientiam, edificat ſibi gehennam. 40.10
Iudicio peritorum eſt ſtandum. 41.5
Iudiciorum interpretatio fit ex mente libellantis. 141.10
Iuramentum contractui appoſitum impedit reſtitutionem in integrum. 95.10
Iuramenti præſtandi a milite forma. 75.1
Iuramento an credatur inſtantis hoſpicium de rebus perditis, quæ erant in valiſia depoſita hoſpiti. 119.7
Iurare ſemel de calumnia hodie ſufficit. 112.3
Ius accreſcendi an inter coniunctos verbis tantum habeat locum. 99.11
Ius accreſcendi habet locum inter coniunctos coniunctione teſtamentaria. 98.5
Item in hæreditatis & legatis. 118.2
In contractu emptionis & venditionis, in aliis contractibus minime. 137.4
Ius conſtat ex ſcripto & non ſcripto. 6.1
Ius dupliciter conſideratur, cauſaliter & eſſentialiter, aliquando formaliter. 3.3
Ius excipiendi facilius pręſtatur, quam ius agendi. 53.3
Ius idem eſt vbi eadem ratio eſt. 25.4
Ius naturale dupliciter conſideratur. 4.1
Ius naturale qualiter tolli poſſit. 8.8
Ius naturale quid ſit. 4.2
Ius nouiſsimum quantumcumque corrigens, debet intelligi ne contineat abſurditatem. 11.6
Ius perſonæ tributum non eſt trahendum ad conſequentias. 147.3
Ius publicum priuatorum pacto tolli non poteſt. 156.6
Ius reuocandi donationem ex cauſa ingratitudinis non tranſit in hæredem. 65.12
Ius ſcriptum & non ſcriptum vnde originem habuerit. 7.3
Ius ſtipulandi cauſatur non ex perſona ſerui, ſed dñi. 134.5
Iuris canonici & ciuilis nulla differentia eſt quo ad lineam aſcendentem. 119.5
In linea verò tranſuerſali duplex eſt differentia. ibid.6
Iuriſdictio iudicis ordinarii poteſt a non ſubdito propagari per conſenſum. 51.4
Iuriſdictionis contentioſæ & voluntariæ quæ ſunt, quatenus inter ſe differant 14.5
Iuris plus eſt in vſufructu quam in vſu. 59.2
Iuris poſtliminii fictio quæ. 26.1
Iuri cedendi bonis nemo renunciare poteſt. 58.10
Iuriſconſultos pleroſque fuiſſe poſt incarnationem Chriſti. 109.10
Iura quæ circa nouationem fuerunt inducta 152.14
Iure naturali primæuo omnia fuiſſe communia. 4.6
Iura ſcire tenentur omnes, vel per ſe, vel peritiores conſulendo. 47.7
Iuſtitia conſideratur dupliciter, in cōcreto & in abſtracto. 3.3
Iuſtitia mater iuris. 3.2

L

LEGATARIVS probare debet quod teſtator ſciuerit rem alienam. 97.6
Legatarius & fideicommiſſarius grauati præſtatione alicuius rei non poſſunt per Falcidiam quartam detragere. 112.6
Legatarius & fideicommiſſarius particulares poſſunt eſſe teſtes in teſtamento. 73.8
Legatarius & fideicommiſſarius particularis nō ſunt iuris vniuerſalis ſucceſſores. 73.2
Legatarius perdit legatum, ſi poſt mortem teſtatoris concumbat cum eius vxore, vel turpiter ludat. 106.8
Legatarius qui agit pro legato actione perſonali, debet concludere rem ſibi tradi, & non dari. 96.8
Legatarius quomodo poſſit deponere pro hærede. 73.3
Legatarii eſt electio in legato generis. 103.3
Legatarii adhibentur teſtes in teſtamento ad ſolennizandū teſtamentum, non probandum. 73.6
Legatum ademptum corā duobus vel tribus teſtibus, an cenſeatur ipſo iure ademptum, an vero ope exceptionis. 106 5
Legatum an ſit nullum ratione impoſsibilitatis. 105.2
Legatū an valeat quando quis relinquit in teſtamento vxorē ſuam dominam maſſariam & vſufructuariam. 59.4
Legatum ademptum in codicillis, an ipſo iure ademptum videatur. 106.4
Legatum ademptum in eodem teſtamēto, non propriè videtur ademptum. 106.3
Legatum domus & legatum fundi quid differat. 103.8
Legatum factum incertis perſonis quomodo valeat. 103.1
Legatum fit nullum multis modis. 100.3
Legatum in dubio factum filio an videatur factum contemplatione patris vel filii. 61.6
Legatum minoris ſummæ in dubio attenditur. 74.3
Legatum quando eſt in genere, ad quem ſpectet electio. 103.7
Legatum quare per alienationem meram reuocetur, non per pignorationem. 100.2
Legatum quid, & quot pro legato oriantur actiones. 96.1
Legatum quod non potuerat valere, ſi teſtator tempore teſtamenti conditi deceſsiſſet, nō conualeſcit ēs teſtatore diutius viuente. 109.1
Legatum relictum nomine pœnæ quomodo valeat. 105.3
Legatum rei ualet quam nondum peperit natura. 98.1
Legata facilius reuocantur quam hæredum inſtitutio. 82.6
Legata hodie exequata ſunt fideicomiſsis. 96.1
Legata non dum adimi, verum etiam transferri poſſunt. 106.2
Legatorum genera quatuor olim fuiſſe. 96.4
Legatis requiritur vnum tempus habile. 94.6

Legitima

Legitima debita filiis quomodo intelligatur. 98.3
Lego Titio & Caio fundum,ſi dicatur, vtrum iſti dicantur cõiuncti re & verbis. 98.7
Lex aliqua an ſit generalis vel non, quatuor ſignis cognoſcitur. 7.19
Lex an poſsit impedire obligationem naturalem. 143.6
Lex corrigens legem antiquam in vno caſu, extenditur ad alium ex identitate rationis. 38.9
Lex debet diſponere de his q̃ raro & naturaliter accidũt.52 a
lex Falcidia a quo inuẽta,& vtrũ reſecet legata ipſo iure.107.6
Lex Falcidia in quibus caſibus non habeat locũ. 107.1 t
Lex prouidet in caſu neceſſario. 141.x
Lex vocans agnatos ad hæreditatem intelligitur de proximioribus. 116.3
Lex vt fictionem operari poſsit translatiuam, tria requirũtur quorum ſi alterum deſit fictio nihil operatur. 26.8
Legis Cornel. ſectio quæ ſit.26.1. Quot habeat capita.ibid. 4
Legis interpretatio ita fieri debet, vt per eam incidamus in abſurdum. 45.2
Legis ex mẽte proueniens,dicitur prouenire ex lege. 34.1
Legis verba pluraliter prolata verificãtur in vno ſolo. 154 6
Legis verba quando aliter ſaluari non poſſunt,debent intelligi per ſubauditum intellectum. 154 5
Legem qui negligit,negligitur a lege. 94.5
Cum lege mitius agitur quam cum homine. 45.6
Leges addiſcuntur vigili ſtudio. 4. 2
Leges correctæ non ſunt deſcribendæ in corpore iuris. 72. t
Leges correctæ ſummo ſtudio ſunt notandæ 70. t
Leges non imponuntur verbis,ſed rebus. 38.14.& 96.4
Leges per ora principum diuinitus promulgatæ. 2. 8
Legum correctio eſt cuitanda. 52.5.& 139.11
¶ Liberi hominis venditio quomodo fieri poſsit. 9.6
Librum tuum mihi a te cõmodatũ,ſi ſeruus tuus venerit quęſitũ ex mandato tuo,& fugerit,an ego teneat. 189.10
Libros ſi habeam domi commodatos ac meos,ſi propter incendium ſaluem meos libros,& non eos quos commodauerã, an teneat. 129.11
Liberi etiam emancipati de iure prætorio ſuccedunt parentibus. 815.1
Liberi ex matrimonio legitimo procreati ſunt in patria poteſtate. 16. 1
Liberi naturales non poſſunt portare inſignia parentelæ, niſi cum baculo ſuper inſigniis. 114.4
Liberorum procreatio & educatio ſunt de iure naturali. 4.2
Liberis pręteritis aut iniquè exhæredatis competit quęrela inoffitioſi. 98.1
Libertas definitur per effectus,ſeruitus verò,per eſſentiã.9.1
Libertas directa an facilius reuocari poſsit quam fideicommiſſaria. 83.1
Libertas quomodo præſcribatur aduerſus vrbanam & ruſticam ſeruitutem. 57.8.& 3
Libertas res inęſtimabilis. 13.2
Libertatis aduerſus ſeruitutem ruſticam & vrbanam præſcriptio quo tempore currere incipiat. 57.4.& 5.
Libertatis fauore aliquis cogitur vendere rem ſuam. 66.1
Libertatem relinquere iure legati aut fideicommiſsi, an ſit differentia. 97 7
Libertate in teſtamento relicta non intelligitur legatum peculium,ſecus inter viuos. 108.a
Libertini qui dicantur. 10. 1
Libertus denegans alimenta patrono ſuo, poteſt in ſeruitutẽ reuocari. 33.5
Libertus etiam filio emancipato aſsignari poteſt, 121.2
Liberti hæredes an poſsint conuenire patronum venia non petita. 120.3
Libertorum aſsignatio quibuſcunque verbis & in quacunque vltima voluntate fit. 121.1
Linteamina ſi mulier in dotem dederit,& veſtes ſint attritæ, an ſint reſtituendæ vt extant. 66.7
Linteum qui ſignat cui teſtamentum inuolutum eſt, dicitur ſignare teſtamentum. 72.7
¶ Locare quis poteſt operas ſuas perpetuo. 58.6
Locatio & conductio emptioni aſsimilantur. 149.1
Locatio non transfert dominium. 11.6
Locator tenetur ad neceſſariam refectionem domus. 150.2
Longeuum tempus dicitur de decem annis. 7.5
Lucrum quid. 152.3
Luxurioſus non eſt,ſed auarus,qui cognoſcit mulierem propter pecunias. 51.8

M

MACEDONIANVM ceſſat in mutuo facto filio ſtudioꝝ. 138.7
Malignandi materia dari non debet. 156.13
Mandantis pœnitẽtia an impediat actum futurũ,etſi non perueniat ad notitiam mandatarii. 152.8
Mandatum an morte mandantis reuocetur. 152.10
Mandatum & iuſſum ex vna parte,authoritas & cõſenſus ſiue ratihabitio ex alia parte,quid differant. 38 13
Mãdatũ obligatorium quinque modis contrahitur. 152.1
Mãdatũ rei illicitæ nõ eſt obligatoriũ,ẽt ſi iuratũ ſit. 152.1
Mandatum rei turpis iuramento non validatur. ibid.6
Mandatum vtile non vitiatur per inutile. 139:3
Mandati fines diligenter ſunt cuſtodiendi. 152.2
Mandatum morte mandantis vel mandatarii finitur. 152.5
Mandatum re integra reuocatione finitur. 152.4
Manumiſsio facta in vltima voluntate minus ſolenni, valet tanquam facta inter viuos. 11.1
Manumiſsio fieri poteſt coram iudice non ſuo. 27.3
Manumiſsio inuenta eſt de iure gentium. 10.2
Manumiſsio emanata de facto,non facit libertinum qui alias ingenuus fuerat. 10.2
Mare tripliciter conſideratur. 49.16
Maris & fœminæ illicita cõiunctio an ſit de iure naturali.4.3
Maritus aut vxor quõ habeant dominium rei dotalis. 66.8
Maritus eſt dominus fundi dotalis. 56.2
Maritus & vxor nunquid poſsint ſe ſeparare. 120.15
Maſculinum an concipiat fœmininum ex propria ſignificatione,an verò per extenſionem. 38. 5
Maſculus concipit fœminam regulariter. Fallit in quibuſdam caſibus. 31.4
Mater ab hæreditate filii inteſtati iure duodecim tabularum penitus excludebatur. 117.1
Mater filio plus prodeſſe poteſt quam pater,quo ad ingenuitatem conſequendam. 10.6
Mater hodie ſuccedit liberis ab inteſtato. 117.4
Mater non põt vendere filium etiam propter famem. 16.7
Mater ſuccedit filiis ſuis ab inteſtato, etiam ſi fuerint vulgo quæſiti,niſi fuerit illuſtris. 117.5
Mater vt excludatur ab hæreditate filii ab inteſtato, propter tutorem non petitum,quot ad id requirantur. 118.9
Matris præteritio habetur pro exhæredatione. 80.5
Matriculatus ſcholaris ſi recedat a ſtudio & poſt reuertatur, an ſit de nouo matriculandus. 51.3
Matrimonium an ratione cognationis ſpiritualis impediatur. 119.12
Matrimoniũ cur potius dicatur quàm patrimonium. 10.5
Matrimonium inter adultam & curatorem, aut filios curatoris,eſſe non poteſt. 19.2
Matrimonium mero contractum an valeat. 16.4
Matrimonium quibus modis impediatur. 19.7
Matrimonium quomodo poſsit contrahi inter fratres adoptiuos. 18.3
Matrimoniũ vſq; ad quẽ gradũ affinitatis prohibeatur.t 19.9
Matrimonii copula vſq; ad quem gradum impediatur. 119.8
Matrimonii tria ſunt dona. 17.7
Maxime,verbum quãdo in ſtatuto.vel lege ponitur, idem eſſe intelligitur in caſu non expreſſo. 1tx.8
¶ Mentis conceptus debet deprehendi per verba, non autem per ſigna. 131.11
Meum dicitur,quicquid mea contẽplatione ſtatuitur. 70.13
¶ Miles armatæ militię,item & legalis militię vt creetur,quæ requirantur. 36.2
Miles exiſtens domi non habet priuilegium militare. 75.3
Miles mutus & ſurdus teſtamentum facere poteſt. 75.8
Militis in bello morientis teſtamento duo teſtes non rogati ſufficiunt. 74.9
Militi damnato de fide rupta non poteſt reſeruari factio teſtamenti. 76.5
Militibus arma non ſunt auferenda. 68.14
Militibus fauetur propter imperitiam legum. 75.1
Minor obligatur naturaliter,prodigus cui bonis interdictum eſt,minime. 41.14

¶Modo, & nunc, dictiones ſunt demoſtratiuę. 48.2

Mors odio fingitur res extare in rerum natura, quę non extat. 136.6

Mors ciuilis æquiparatur naturali, cum diſtinctione tñ. 15 3

Mors ſemper euenit diuina diſpoſitione. 33.4

Mortuus habetur ille cuius bona ſunt publicata. 151 3

Mortuus non dicitur qui tendit ad mortem. 14.3

Mortui in acie principis, dicũtur & finguntur viuere per gloriam. 43.2.

¶Mulier an poſsit teſtificari in cauſa criminali. 72.9

Mulier an poſsit eſſe teſtis in codicillis. 72.8.& 113.11

Mulier debet relinquere ſecundum maritum, & adhærere primo. 19.3

Mulier ex ſtatuto prohibita ſe obligare ſine conſenſu duorũ parentum, intelligitur de proximioribus. 32.2

Mulier filii: pupillariter ſubſtituere non poteſt. 87.8

Mulier non poteſt eſſe teſtis teſtamento. 72.2

Mulier nupta viro an dicatur in ptãte patris vel mariti. 117.6

Mulier quæ dedit mille in dotem, & mortuo marito ſtetit in domo hæredis, an poſsit cum dote petere fructus dotis. 66.9

Mulier qua ętate poterit ſeruum ſuum manumittere. 13.3

Mulier ſi contra ſtatutum contraxerit ſine conſenſu parentu, & iurauerit, tenebitur, ſed ea mortua hæredes non. 95.15

Mulier pręgnans non eſt tormentis ſubiicienda quoad peperit: nec poſtea infra quadraginta dies. 29.3

Mulier ſi dicatur in inſtrumento renunciaſſe. Velleiano, vel minor renunciaſſe reſtitutioni, an dicantur certiorari de beneficio Velleiani & ætatis. 140.6

Mulier conſenſus quare nihil proſit ad obligationem aut alienationem dotis. 66.3

Mulieres quæ pietate aut neceſsitudine erga pupillum mouẽtur, ſolę poſſunt accuſare de ſuſpecto. 46.3

Cætera vide ſupra vet. Lintcamina.

Mutus & ſurdus non poſſunt indiſtincte facere teſtm̃. 77.5

Mutus neque ſtipulari neque promittere poteſt. 138.2

Mutus quis vocetur. 77.7

Mutum contractus eſt qui re celebratur. 126.1

Mutuum quibus in rebus conſiſtat. 126.3

Mutum reconciliatur quatuor modis. 127.10

Mutui ad indebitum ſolutum, bonum eſt argumentũ. 128.1

Mutui etymologia. 126.5

In mutuo fit ſolutio in eadem re in genere & bonitate. 126.4

N

NATI ex concubina, vt per ſubſequens matrimonium legitimi fiant, duo requiruntur. 124.3

Nati ex legitimo matrimonio ſunt in prima poteſtate. 16.1

¶Neceſsitas duplex eſt. 80.6

Negatiuam probandi quis ſit modus. 139.3

Nemo dat quod non habet. 81.5

Nemo obligatur ex conſilio. 152.2

Nemo regulariter poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus. 83.1

Nepos conceptus viuo auo, natus autem poſt mortem, poteſt effici ſuus heres. 115.2

Nepotem quomodo quis adoptare poſsit qui filium non habet. 23.3

Nepotes non continetur appellatione filiorum ſed bene liberorum. 31.2

Nepotes ſuccedunt vna cum patruis, non in capita, ſed in ſtirpes. 115.1

¶Nihil relinqui antiquitus poterat ante hæredis inſtitutionem. 105.3

¶Nomina ita ſunt imponenda, vt rebus de quibus agitur conueniant. 18.& 65.2

Nomina ſunt comparata gratia ſignificandarum rerũ. 104.6

Notarius Chriſtianus, conficiens inſtrumẽtum inter Iudęos, poteſt nomen Chriſti inuocare. 2.8

Notarius non debet ſcribere in inſtrumento numerationem factam niſi præſente ſe uidente facta fuerit. 145.4

Notorium & ſententia ęquiparantur. 40.9

Nouatio hodie non fit, niſi expreſsè hoc fuerit actum. 156.1

Nouatio qualiter fiat. 157.7. Quid ſit. 157.4

Quotuplex ſit. ibid.6. Vnde dicatur. ibid.5

Nouationis qui ſint effectus. 157.10

Nuntius, & procurator quid differant. 41.17

Nuptiæ nefariæ & inceſtę quę ſint. 18.1

Nuptię omnes quæ primas ſequuntur, ſecũdæ dicũtur. 85.2

O

OBLATIO ſola ſufficit vt in actorem tranſeat periculum interitus. 152.15

Oblationes ſi vni debentur die dominica, & alteri die ſancti Martini, dies vero S. Martini occurat die dominica, cui debeantur oblationes. 40.12

Obligatio ciuilis ſola, non naturalis, in chirographo ante biennium nata eſt. 124.5

Obligatio de conſtituta à pretore ex quadam æquitate iuris inuenta, obligatio vero fideiuſſoria a iure ciuili. 143.8

Obligatio literarum cauſatur ex duplici cauſa. 145.3

Obligatio literarum eſt contractus iuris ciuilis. 5.5

Obligatio naturalis cauſetur de gentium. 124.8

Obligatio naturalis non tollitur per ſententiam abſolutoriã iniquè latam. 125.13. Per iuramentum tollitur. ibid.14

Obligatio naturalis põt cõſiderari dupliciter. 124.4.& 143.7

Obligatio naturalis producit effectum compenſandi. 125.16

Obligatio naturalis quantum ad effectus quos de iure ciuili habet, tolli poteſt ſubſtantia aũt eius nõ põt tolli. 33.10

Obligatio tranſit in fiſcum, & obligatur creditoribus ipſe fiſcus, ſi alicuius bona confiſcantur. 157.14

Obligatio triplex eſt. 124.3

Obligatio Verborum quare vocetur ſtipulatio. 131.8

Obligationis plurimum reium ſtipulandi, & plurium reorũ debendi, duplex eſt effectus. 134.1

Obligationis prioris priuilegia an per nouationem tollantur. 157.9

Obligationes nedum perſonales, ſed etiam reales, poſſunt in ſtipulationem deduci. 156.5

Obligationes omnęs ex maleficio prouenientes ſunt de iure gentium. 5.8

Obligationes quæ nouari poſsint. 157.8

Obligationes quæ ſolo conſenſu contrahuntur, ſolo diſſenſu diſſoluuntur. 157.12

Obligationes ex conſenſu quare dicantur 146.1

Obſides qui teſtari poſsint. 73.10

¶Offendens clericum repertum in adulterio cum vxore ſua, non incidit in canonem latæ ſententię. 101.3

Officialis ſi dederit fideiuſſorem rempublicam ſaluam fore, nunquid fideiuſſor tenebitur de dolo vel negligentia ipſius iudicis. 142.10

Officii cauſa volens excuſari, debet illud exercere. 45.1

Officio vel dignitate remoti non poſſunt teſtificari vel iudicare. 33.9

¶Omnia noſtra facimus, quibus authoritatem noſtram impartimur. 2.3.& 82.3

Omnium hominum mundi inſtitutio valet, licet additione no poſsit confirmari. 83.2

¶Onus reddendarum rationum ſi cui eſt remiſſum, nihilominus tenetur de dolo. 101.4

¶Opinionem aliarum recitantes eam in primis commendare debent. 39.5

Optionis legatum tranſmittitur ad hæredes iure hodierno. 103.4

Opus factũ in meo proprio fundo poſſum deſtruere. 48.12

¶Oraculum quid. 24.6

Oratio pluralis numeri an conuertatur in ſuas ſingularitates. 9.4

Orationes figuratiuæ ſunt euitandæ quantũ fieri põt. 96.2

Ordo intellectualis conſiderandus eſt, non autem attendenda ſcriptura. 123.1

¶Qua ad preſens, ſunt cras pullis meliora. 112.3

Ouium grege legato, omnibus peremptis dempta vna, illa ſola debetur. 102.1

P

PACTVM an valeat quo in venditione venditor promittit de dominio transferrendo. 147.5

Pactum de non petendo tollit obligationem naturalem Ipſo iure. 124.7

Pactum quo quis pollicetur alicui ſe aliquid relicturum in vltima voluntate, non valet. 22.5

Pactum non valet quo quis promittit ſe aliquem hæredem inſtituturum. 75.15

Pactum nudum ſumitur principaliter duobus modis. 126.6

Pactum veſtitur cohærentia contractus. ibid.7
Pactorū octo veſtimenta, quibus adduntur & alia quędā. 127 9
Papa an poſsit diſpenſare vt matrimonium ſemel contractu diſſoluatur. 119.14
Papa vſque ad quem gradum poſsit diſpenſare pro matrimonio contrahendo. 119.13
Par in gradu, aliquando parē in ſucceſsione excludit. 120.1
Parentum educatio a liberis fiēda, an ſit de iure naturali. 5 4
Parentibus præteritis aut iniquè exhæredatis competit querela. 91.2
Pars aut ſoluere aut iurare vltimæ voluntatis fauore cogitur. 111.2
Pars quælibet immutata facit rē deſinere eſſe integrā. 157.13
Pars vna quæque ſecundum ſuum totum gubernari debet. 58.1
Partus qui eſt in ventre, dicitur portio viſcerū matris. 102.3
Pater admittitur ad legitimā hęreditatē filii emācipati. 117.5
Pater arrogatiuus & naturalis a pari procedunt quantum ad acquiſitionem fiendam per filium. 123.2
Pater & filius & plures fratres in eodem teſtamento poſſunt teſtes adhiberi. 72.5
Pater generaliter pro filio teſtificari non poteſt, exceptis certis caſibus. 72.3
Pater hodie emancipando filium poteſt retinere dimidiam partem vſusfructus bonorum filii. 65.2
Pater incertus eſt, mater vero certa. 10.4
Pater mouet actiones in iudicio peculii aduentitii. 155.1
Pater occidens filios tenetur. 15.8
Pater ſi donauit filio libros vt ſtuderet, an filius ad diuiſionem prouocatus debeat conferre. 68.10
Pater ſi ſoluat collectam, excuſatur filius, & econtra. 44.5
Pater ſicut hodie filio, emancipato ſuccedit, ita & econtrario. 117.8
Pater ſicut non poteſt decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus, ita nec filius pupillus. 87.15
Pater ſpiritualis an poſsit deponere pro filiolo. 73.5
Pater renunciare poteſt vſufructui quem habet in bonis filii aduentitiis. 68.8
Pater poteſt ſubſtituere filiis mente captis ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis. 87.1
Pater quomodo ſubſtituat filio exhęredato pupillariter. 89.1
Pater quomodo teneatur pro filio tutore, qui male tutelam adminiſtrat. 30.6
Pater non cogitur filio delinquenti legitimam ſuam aſsignare vt ſoluat fiſco. 7.4
Pater non obligatur filio ciuiliter, nec econtra, ſed bene naturaliter. 155.15
Pater nō pōt eſſe teſtis in teſtō filii etiam emancipati. 72.3
Pater non poteſt pupillariter ſubſtituere filio ſuo, niſi ipſe ſibi teſtamentum conficiat. 89.2
Pater non priuatur hæreditate filio recuſante adire hæreditatem. 69.10
Patris adoptiui in poteſtate an ſit excludere vel admittere agnatos. 116.5
Patrem & filium egenum habens, ſi vtrique ſubuenire nequit, vtri ſubuenire debeat. 5.5
Paternitas triplex eſt. 13.1
Patrimonij partē vēdere melius eſt quā vſuris incūbere. 66.2
Patrimonii ratio habetur in computatione legis Falcidiæ, quod fuit tempore mortis. 107.5
Patronus quomodo ſuccedat liberto. 120 1
Patrono quod reuerentia debeatur, eſt fauor ex parte patroni. 120 4
Patroni legitimi tutores an teneantur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore. 34.4
Paulo poſt dictio, denotat interuallum. 81.5
Pauper non potens cauere de vtendo fruendo arbitrio boni viri an admittatur vſumfructum. 58.1
Pauper quis dicatur. 13.4 & 44.6
Pauper ſi promittat dare mille, ſtipulatio valet, etſi impoſſibilis eſt executio. 139 4
Paupertas aliquem excuſat a tutela. 44.1
Paupertas potius prodeſt quam obſit. 120.2
Paupertatis cauſa quis non redditur ſuſpectus, ſed ex malis moribus. 44.
Paupertati an ſit fauendum. 122 3

Pax, fœdus, treuga, bellū & guerra, quid inter ſe differāt. 26.6
¶ Peccatum minus eſt cognoſcere pulchram quam deformem. 6.6 & 51.5
Peculium caſtrenſe quid. 68.4
Peculium profectitium a peculio aduentitio quomodo diſcernatur. 68 5
Peculio quod accedit, vel ſi quid diminuitur ex eo tam in vita teſtatoris quam poſt mortem, quomodo accedat lucro vel damno. 102.1
Pecuniæ in vſufructu, & omniū etiam rerum quæ vſu conſumuntur, tantū eſt quaſi rum in vſufructu. 59.3
Pecuniam ſi dederim ad emendum frumentum, & tu operam, an ſit communis. 151.5
Pecus morbida facta totum corrumpit ouile. 150.3
Pegaſianum ſenatuſconſultum cum ſit ſublatum per Iuſtinianum, quare duo eius remedia, ſcilicet quartam retinendi & cogendi adire hæreditatem eamque reſtituere, ſint Trebelliano tributa. 109.2 & 4
Perfectio teſtamentaria quadrupliciter conſideratur. 71.9
Perfectum aliquid dicitur tripliciter. 71.8
Perpetuum multa habet ſignificata. 41.4
A Perſona an recedatur, quando arbiter eſt aſſumptus ſuper contractu, & arbitrium boni viri recurratur. 147.3
Perſonæ induſtria an in dubio præſumatur electa. 14.8
Perſonæ quibuſcunque rebus ſunt digniores. 8.1
Perſonarum qualitate inter liguntur bona vario modo quæſita. 68.9
Petere quia pōt ſibi adiici bona cauſa libertatum conſeruādarū ſiue relicta fuerint ex teſtamento ſiue ab inteſtato. 123.1
¶ Philoſophia moralis diuiditur in ethicam, œconomicam, & politicam. 1.7
Philoſophos naturales non habere pecunias. 131.6
¶ Pictura nobiliſsima non cedit tabulæ viliſsimæ. 53.2
Pignoratitia oritur ſoluto debito vel alias ſatisfacto. 130.3
Pignoris ius eſt parui præiudicii. 19.3
Piſcator qui piſcatur aliquo loco xxx. annis, poteſt alium prohibere ne ibi piſcetur. 48.8
¶ Plantata & ſata cedunt ſolo. 53.1
¶ Pœna an poſsit excedere quadruplum. 141.7
Pœna appoſita a prætore non committitur, ſi aduerſarii non interſit. 141.5
Pœna conuentionalis poteſt excedere quadruplum 141.6
Pœna non exacta a defuncto, an tranſeat in hęredem. 115 17
Pœna trāſcēdēris mœnia Romana, vel alicuius ciuitatis. 49.8
Pœnæ adiectio non validat ſtipulationem alteri factam. 141.3
Poetarum authoritates allegari poſſunt in iudicando. 148.1
Populus qualis ſtatuta condere poſsit. 6.5
Populi Romani nomen quibus conueniat, quibus non. 26.5
Portare qui reperitur, portaſſe non dicitur. 15.3
Poſthumus alienus iure ciuili non poterat hæres inſtitui, ſecus de iure prętorio. 121.2
Poſthumus hodie non poteſt exhæredari. 98.4
Poſthumus qui propriè dicatur. 114.15
Poſthumus ſumitur tripliciter 79.1
Poſthumi habentur pro natis, quando tractatur de eorum cōmodo. 19.2
Poſtliminii fictio habet duo capita. 26.4
Poſtliminii ius duo operatur. 154.14
Poſſeſsio, non dominium, inundatione aquarum perditur, niſi ibi aqua alueum fecerit. 52.3
Poſſeſsio momentanea quid ſit, & quare ſic dicatur. 37 9
Poſſeſsio ſicut perditur inundatione aquarum, ita præſcriptio interrumpitur. 52.4
Poſſeſſor bonæ fidei conſumptos fructus ſuos facit, extantes reſtituere debet. 54.1
Poſſeſſor malæ fidei tenetur ad quoſcunque fructus. 54 2
Poſſeſſor qualiter fructus ſuos faciat, eoſque lucretur. 54.5
Poteſtas maxima antiquitus erat patria in filium, & domini in ſeruum. 15.2
Poteſtas patria quomodo in his quæ ſunt publici iuris, actū impediat. 30.5
Poteſtas attributa magiſtro erga ſcholarem, cenſetur tributa marito erga vxorem. 15.8
¶ Prægnans mulier non eſt ſubiicienda tormentis quoad pepererit, nec poſtea infra quadraginta dies. 19 5
Præſcribenti attribuitur ſemper bona fides. 60.5

Prꝗſcriptionem impedit malæ fidei ſuperuenientia de iure Canonico, ſecus de iure ciuili. 60.7
Prꝗter, ſtat excluſiue. 22.7
Prꝗtor nedum neceſsitatem ſuſtulit, ſed ẽt ſuitatẽ. 94.14
Prætor nõ põt hæredẽ facere bonorũ poſſeſſorem. 151.4
Prꝗtor ſolã æquitatẽ, non verã ſubtilitatẽ inſpicit. 137.13
Præcarii & cõmodati triplex differentia. 158.7
Pretium debet eſſe certum in venditione. 147.1
Pretium rei venditꝗ poteſt cõferri in arbitrium tertii. ibi.1
Pretii quantitas in emptorem conferri non poteſt in venditione, ſecus in matrimonio. 148.5 & 6
Pretium ſoluere, vel venditorem emptoris fidem ſequi, paria ſunt quantum ad tranſlationem dominii. 55.5
Princeps an remitat pœnam debitam parti. 156.8
Princeps commodum priuatorũ ſuo proprio anteponit. 123.3
Principis gratia vtrum hæc verba contineat, reſtituimus, vel indulgemus, multum intereſt. 25.5
Principi omne quod placet non habetur pro lege. 6.1
Principũ beneficia latiſsima ſunt intelligenda. 24.4
Principum placita regulariter pro lege generali habentur. 6.2
Priuatio præſupponit habitum. 10.3. & 33.2
Priuilegium conceſſum perſonæ, non eſt trahendum ad ius commune. 108.4
Priuilegium datur ob meritum. 76.1
Priuilegium militare in quibus verſetur, quantum ad teſtamenti factionem. 75.2
Priuilegium perſonæ tributum quomodo extendatur ad aliã perſonam. 7.11
Priuilegium habere non meretur qui negat id quod eſt cauſa ſui priuilegii. 143.7
Priuilegium quod habeo propter te, competit mihi contra te. 43.6
Priuilegia militibus conceſſa vtrum procedant in militibus noſtri temporis. 75.5
Priuilegia ſunt ſtricti iuris. 156.11
Probatio dubia non releuat probantem. 34.3
Probationes in cauſis criminalibus debent eſſe luce meridiana clariores. 134.4
Procurator in iudicio eſſe non poteſt minor xxv. annis. 146
Procurator & nuncius quid differant. 41.17
Prodigus cui eſt interdictum bonis, ſi contraxerit & iurauerit ſeruare contractum, an contractus iuramento validetur. 41.12
Prodigus ſi quis ſit notorie, an ex eo dicatur ei interdicta adminiſtratio. 77.16
Prodigo minori datur curator tanquam minori, non tanquam prodigo. 41.13
Prodigo quomodo a iudice bonis interdicatur. 41.10
Promiſiſſe aliquem ſi in inſtrumento dicatur, debet intelligi per ſtipulationem. 140.2
Promiſsio facti alieni valet in quibuſcunque ſtipulationibus prætoriis. 137.8
Promiſſor licet ex ſtipulatione pura ſtatim poſsit conueniri, nõ tamen ſtatim ad ſoluendum compellitur. 131.3
Promiſſor ſoluere poteſt adiecto ſolutioni, etiam inuito ſtipulatore. 137.3
Promittens cum potero, vel cum commodum fuerit, intelligitur ſalua dignitate mea. 142.11
Promittens defendere domum tuam, an teneatur eã defendere manu armata, an vero de iure & de facto. 137.9
Promittens hoc anno, non poteſt conueniri niſi anno finito: ſecus ſi promiſſa ſint decem annua. 142.8
Promittens per ſtipulationem ſe ſoluturum quod ei non fuerat numeratum repellit agentem infra biennium exceptione in factum. 134.7
Promittens ſoluere decem annua vel quotannis, in principio anni tenetur. 132.11
Promittens ſoluere decem ſingulis annis, tenetur in fine anni. 132.12
Promittere ad diem vel ex die, paria ſunt. 131.7
Prouincia eadem quæ dicatur. 60.9
Prudenti graue eſt fidem fallere. 108.2
Puberes ſi velint accipiunt curatores vſque ad xxv. annos. 40.1
Puberes poſſunt accuſare curatores de ſuſpecto. 46.4
Pubertas aliter accipitur in matrimonio contrahendo quam in tutelis finiendis. 17.2
Pubertas plena quæ dicatur. 23.4
Pubertas quomodo olim & hodie dignoſcatur. 39.1. & 3
Publicum & commune dupliciter conſideratur. 49.15
Puellꝗ promittens dotem, intelligitur cum fuerit nubilis ætatis. 131.4
Punctus habet vim copulæ. 3.4
Pupillus an poſsit adire hæreditatem ẽt lucroſam ſine tutoris authoritate. 57.7
Pupillus an poſsit mutuo dare, & inire mutuum. 67.2
Pupillus de violato matrimonio accuſari non poteſt, quia cõtrahere nequ[illegible] 37.11
Pupillus filius ſtatim mortuo patre eſt ſuus hæres patri, nec eſt opus aditione hæreditatis. 36.6
Pupillus iure authenticorum non poteſt cum tutore mouere litem, nec econtra. 40.7
Pupillus nihil poteſt alienare ſine tutoris authoritate. 67.1
Pupillus non obligatur de indebito recepto. 128.2
Pupillus non obligatur naturaliter de promiſsione facta curatori. 128.8
Pupillus promittens alteri ſine authoritate tutoris, obligatur naturaliter. 128.8
Pupillus proprie non dicitur decedere inteſtatus. 149.11
Pupillus proximus infantiæ poteſt ſtipulari. 138.5
Pupillus quomodo poſsit obligari. 37.5
Pupillus regulariter eſſe non poteſt in iudicio tam ciuili quã criminali, ſine authoritate tutoris. 37.8
Pupillus ſoluendo creditori non liberatur. 67.5
Pupilli res quæ non põt alienari, nec etiam vſucapi. 63.5
Pupillo debitum ſoluens ſine tutoris authoritate, an liberetur. 67.3. & 4
Pupillo non habenti tutorem curator dari poteſt. 41.15
Pupillo qui non eſt pupillus verũ detur tutor, an vero prodigo qui nõ eſt prodigus curator, multũ intereſt. 77.17
Pupillũ filium meũ hæredẽ ſi inſtituero, & illi ſubſtituero pupillariter, me mortuo an valeat ſubſtitutio. 22.8
Purgari quomodo poſsit accuſatus furti. 156.7

Q

Qualitates quæ dicantur magnæ, ſeu paruę. 36.12
Quartæ omnes poſſunt appellari ſub nomine Falcidiæ. 109.11
Quaſi, improprietatis nota eſt. 90.2
Quinquennium [illegible] temporis appellatur. 145.1
Quodammodo improprietatis nota eſt. 89.1
Quoquo modo, verba liberum arbitrium important. 75.5

R

Rapta Nubit raptori iure canonico, ex quo vitium purgatur per mutuum conſenſum. 79.6
Ratio quando eſt ſcripta in lege corrigente, licitũ eſt legem correctoriã extendere ad alium caſum ſimilẽ. 79.6
Ratio vbi eadem eſt, idem quoque ius eſt. 55.4
Ratio viuificat legem, ſicut anima corpus. 61.7
Rationibus & legibus, non opprobriis certandum eſt. 39.6
Recte verbum, denotat iuſtitiam. 75.8
Regula Catoniana nõ pertinet ad cõditionalia legata. 100.2
Regula illa quomodo intelligatur, Si vinco vincentẽ te, multo fortius vinco te. 118.8
Regula, Non valet alieni facti promiſsionem, in quibus caſibus fallat. 137.8
Religio, pietas, obſequium, & officium humanæ naturæ, quomodo differant. 5.2
Religioſus locus quis dicatur. 49.4
Religioſi an poſsint teſtes adhiberi in teſtamentis. 71.11
Renunciari poteſt allegationi ignorantiæ ex certa ſcientia. 81.10
Ad repetendum ob cauſam datũ, inſpicitur cauſa proxima, an honeſta ſit ſiue inhoneſta, non autem cauſa remota. 20.4
Repetitio inhibetur quando cauſa pietatis quis alienum negotium geſsit. 154.8
Res cæpta an habeatur pro completa. 52.4
Res aliena vendita a fiſco an propria authoritate poſsit præſcribi. 63.9
Res digna maiore pretio vendita vno numo, præſumitur donata. 29.7

Res

Res emphyteutica alteri dari poteſt in emphyteuſim. 149.5
Res facilius impeditur in eſſe produci, quam producta tollatur. 99
Res data in dotem æſtimata, non poteſt alienari. 66.6
Res incorporalis legari poteſt. 103.8
Res integra quando dicatur. 152.9
Res legata mortuo teſtatore, cenſetur tranſlata in legatariu quo ad dominium. 95.5
Res mobilis in dotem data an alienari poſsit. 66.7
Res oculis ſubiecta facilius deprehenditur. 119.4
Res pignorata ſi fuerit ab extraneo ſurrepta furto, purgatur a vitio furtiuitatis ſi ipſa redierit ad creditorem. 62.16
Rei ad tempus bonum eſt argumentum. 30.3
Rei alienę legatum factum coniunctæ perſonæ ignoranter valet. 97.14
Rei alienæ legatum valet, ſi teſtator ſciebat alienam. 97.5
Rei hæredis legatę dominium non tranſit in legatarium, niſi facta traditione. 101.2
Rei immobilis legatum factum fratribus minoribus valet vt debeatur æſtimatio. 97.13
Rei propriæ inutile eſt legatum, nec valet ſi poſtea viuo teſtatore legatarius illam alienauerit. 100.1
Reipub. fauore multa fiunt, quæ alias fieri non poſſent. 15.5
Rei vendicatio an poſsit nouari. 156.14
Rei vendicatio quare non competat legatario cui legata eſt res aliena. 96.7
Rem alienam vendere quis poteſt, ſed non pignorare. 55.3
Rem furtiuam an ſufficiat redire ad bonę fidei emptorem, vt purgetur vitium furtiuitatis. 62.15
Rem ſuam iactare nemo videtur. 13.4
Rem ſuam vendere regulariter nemo tenetur. 15.4
Re communi legata ſolum debetur pars quæ fuerat teſtatoris. 97.11
Re dubia & perplexa exiſtente, ſemper eſt eligenda media via. 14.7
Re vendita & tradita, in dubio præſumitur venditorem ſequutum fuiſſe fidem emptoris. 55.8
Res fiſcales non poſſunt alienari, ſicut nec vſucapi. 63.1
Res mobiles & immobiles quare diuerſis temporibus præſcribantur cũ potius videatur idem tempus ſtatuendum. 60.3
Res mobiles triennio, immobiles vero longo tempore vſucapiuntur. 60.1
Res ſacræ & liber homo licet poſsint vendi ignoranti, tamen non poſſunt vſucapi ab emente bona fide. 62.2
Reſponſionis diuerſitas approbata a ſtipulatore, validat actũ ſtipulationis. 138.2
Reſtitutio facta a principe, debet intelligi vt fiat pleno iure. 33.11
Reſtitutus a principe terreno, non recuperat iura matrimonij, & ſic nec vxorem. 33.12
Reſtituto aliquo, an dicatur ei reſtituta fama. 25.6
Reus dupliciter ſumitur. 134.2
Rei ſtipulandi duo pluresve hodie nõ conſtituuntur, niſi hoc expreſſe agatur. 134.5
Reorum duorum conſtitutioni renunciari poteſt. 134.7
Reorum duorum & fideiuſſorum differentia. 143.6
¶ Riparum proprietas eſt eorum qui prope ripam prędia poſſident, propterea litorum communis eſt. 48.4
Rite, ſolennitatem denotat. 75.4
¶ Romanus populus an poſsit hodie legem generalem condere. 6.4
¶ Rubrica aliquando eſt generalior nigro. 14.2
Ruſticitas cui eſt ſimplicitas annexa, excuſationem præbet a tutela. 44.7

S

SACRAMENTA puberum authentica, an habeat locum ſuper contractu inualido. 95.11
Salarium qualiter ab aduocato vel procuratore peti poſsit. 153.2
Satiſdatio non mutat animum maleuolum, imo dat occaſionem deterius delinquendi. 47.3
¶ Scholaris a ſocietate poteſt repelli quando introducit mulierem impudicam. 49.6
Sholaris matriculatus ſi recedat a ſtudio, & poſtea reuertatur, an ſit de nouo matriculandus. 51.3
Scholaris cognoſcens puellam ad ſe venientem, minus delinquit quam ſi ad eam iret. 51.6
Scholaris non matriculatus, non gaudet priuilegio ſcholariũ vniuerſitatis. 75.2
Scholaris ſi moriatur ſine herede, vniuerſitas ſuccedit. 103.11
Scholaris ſi promiſerit mulieri aliquid vt ſecum rem haberet, an valeat promiſsio. 142.6
Scholares non obedientes Rectori, poſſunt priuari matricula. 75.4
Scholaribus libri non ſunt auferendi. 68.11
Scientia alia eſt quæ cadit in parte, alia quæ cadit in toto. 86.3
Scire præſumitur quilibet non ſolum ea quæ ſunt, ſed etiam quæ communiter accidunt. 45.7
Scribens manu propria aliquem actum, non habet neceſſe illum ſubſcribere. 147.3
Scriptura an ſit neceſſaria ad ſubſtantiam legis. 6.2. & 50.3
Scriptura cedit chartis & membranis. 53.1
Scriptura non eſt neceſſaria ad ſubſtantiandum actum. 147.1
Scriptura priuata non facit fidem, niſi in quibuſdam caſibus. 145.6
Scriptura quando plura continet capitula, ſufficit illud edi quod facit pro parte libellante vel petente. 90.4
¶ Seminis vtriuſque concurſus requiritur ad cauſandam affinitatem. 119.11
Senatuſconſultũ quo mulier amore ſeruili bacchata ſerua fiebat, & bona amittebat, hodie eſt ſublatum. 123.2
Senex ita ætate confectus quod coire nequeat, an poſsit matrimonium contrahere. 17.6
Seniores non debent egre ferre ſi aliquando a iunioribus reprehendantur, cum ſint perſpicaciores. 65.1
Sententia abſolutoria tollit ciuilem obligationem per exceptionem, naturalem nullo modo tollit. 185.12
Sententia & notorium æquiparantur. 40.9
Sententia interlocutoria quid, & quid diffinitiua. 67.7
Sententia lata de momentanea poſſeſsione, de ea non appellatur. 37.10
Sententia poteſt ferri de nocte, niſi in tribus caſibus. 52.10
Sententia pro ea parte danda eſt pro qua ſunt validiores rationes. 148.2
Sententiæ contrariæ diſtinctione ſunt concordandæ. 52.2
Sermo generalis debet & id continere quod non eſt ex propria ſignificatione, vt actus valeat. 102.4
Sermonem intelligi per contrahentes vel interpretem, ſufficit. 131.4
Seruire per ſubſtitutum aliquis non poteſt, quando electa eſt induſtria perſonæ. 58.7
Seruitus perſonalis & realis quomodo differant. 57.1
Seruitutes perſonales cædi poſſunt, prædiales ſeu reales nequaquam. 59.6
Seruus communis ſtipulandi quærit vnicuique ex dominis pro portione dominica, niſi in tribus caſibus. 135.7
Seruus cum ſtipulatur factum a ſe fiendum, non quærit domino, ſed ſibi. 135.6
Seruus fugitiuus vſucapi non poteſt. 62.3
Seruus hæreditarius põt ſtipulari hæreditati iacenti. 135.2
Seruus hæres inſtitutus non poteſt adire hæreditatem niſi precedente iuſſu domini. 69.3
Seruus in quo vſum habemus, quomodo acquirat nobis ex opera ſua. 68.3
Seruus perpetrans adulterium cum domina, ab ea nec manumitti nec inſtitui poteſt. 82.1
Seruus põt dari tutor a teſtatore, a iudice verò minime. 30.7
Seruus poteſt inuitus manumitti. 81.2
Seruos proprius datur tutor pure, alienus ſub conditione, cũ erit liber. 30.2
Seruus proprius inſtitutus quare fiat heres neceſſarius. 93.2
Seruus quomodo teſtamẽto & libertatem & hæreditatem adipiſcatur. 81.4
Seruus vtrum directo manumittatur an per fideicommiſſum, differentia eſt, & magnus effectus. 118.4
Seruo hæredis inſtituti licet legari non poſsit, tamen domino ſerui hæredis inſtituti ſic. 105.2
Seruo vulgariter non poteſt ſubſtitui. 85.2
Per ſeruum alienum & liberum hominem bona fide poſſeſſum quęritur nobis duplici ex cauſa. 69.6
Seruo inſtituto cenſetur ei data tacite libertas, licet ſectus

fuerit de iure antiquo. 82.1
Seruo legato cum peculio, extincto ſeruo non debetur peculium. 101.2
Seruum manumittere in fraudem creditorum nemini inter viuos licet. 25.8
Serui cenſiti & adſcriptitii qui dicantur. 9.7
Serui ſiunt vel iure gentium, vel iure ciuili. 9.3
Per ſeruos in quibus vſumfructum habemus, acquiritur nobis duplici ex cauſa. 69.4
¶ Si & Cum dictiones, faciunt conditionem. 104.11
Si hæres non erit, quæ vulgaris ſubſtitutionis ſunt verba, quo modo intelligantur. 85.14
Sigillũ nõ probat, niſi ſit inſcriptũ nomen ſubſcribentis. 72.6
Singularitas vtrum conuertatur in pluralitatem. 9.5
Singularitates duæ ad eundem effectum cauſandum concurrere non poſſunt. 20.7
¶ Societas habet vinculum fraternitatis. 45.11
Societas quibus modis diſſoluatur. 151.1
Societate omnium bonorum veniunt quæſita ex proſpera fortuna. 151.6
Socius pro ſocio non poteſt eſſe teſtis. 74.7
Socio inuito non licet mortuũ immittere in fundum communem, licet ſecus in commune ſepulchrum. 49.5
Solennitas actus in dubio præſumitur. 140.5
Solennitas teſtamentaria duplex eſt. 78.1
Soluens indebitũ ſcienter videtur donare. 128.4.154.7
Solui an debeat in principio vel in fine temporis, cum tẽpus adiicitur alicui obligationis 132.13
Solutio facta creditori creditoris parit liberationem, etiam ſi fuerit facta inuito creditore. 156.12
¶ Species facta ex aliena materia, acquiritur ſpecificanti, quã ſpecies non eſt reducibilis ad ſuam rudem materiã. 52.1
Species dupliciter ſumitur, dialecticè & legaliter. 4.3
Spes iuris accreſcendi ad hæredem tranſmittitur, non ſic in ſpe ſubſtitutionis. 118.3
Spes ſuccedendi ex teſtamento cum durat, non eſt locus ſuccedendi ab inteſtato. 115.3
Spe duplici vti commodiſsimum eſt. 101.5
Sponſalibus contrahendis tempus eſt vniforme tã in maſculo quã in fœmina: ſecus in matrimonio contrahendo. 17.3
Statuentiũ mens non intelligitur ſtricti ad impoſsibile. 116.4
Statuliberi quo ad quædam ſunt ſerui, quo ad quædam ſunt liberi. 9.6
Statutum an liget & obliget ignorantem. 7.9
Statutum dictans ne mulier poſsit obligari ſine cõſenſu duorum parentum, debet intelligi de proximioribus. 33.5
Statutum loquens de cauſa inteſtati, an trahatur ad cauſam teſtati. 81.9
Statutum loquens de contractu, non vendicat ſibi locum in quaſi contractu. 153.2
Statutũ quo filiæ non ſuccedunt extantibus maſculis, eſt fauorabile ex parte filiorũ, odioſum verò ex parte filiarũ. 120.5
Statuti forma potius quam ratio attendenda eſt. 79.7
Statuta quibus diſponitur minorem non poſſe contrahere ſine conſenſu parentum, dicuntur pia. 36.4
Stipulans alternatiuè maiorẽ aut minorẽ ſummã, credit pro firmo quod promiſſor promittat de minore ſumma. 138.8
Stipulans dicitur negotium gerere. 138.4
Stipulari alteri nemo poteſt. 137.14.& 141.1
Stipulari rẽ ſuã ſibi dari nemo põt, ſed bñ tradi. 136.10.& 140.11
Stipulatio alteri facta quando valeat. 141.4
Stipulatio continens in ſe turpe, non valet. 142.3
Stipulatio duplex eſt. 130.4
Stipulatio eſt pura, ſi tibi ſtipulanti promiſero decem annua quo ad viuam, & tranſit ad hæredem, repelletur tamen exceptione pacti. 131.2
Stipulatio hominis liberi non valet, licet venditio valeat facta ignoranti. 136.4
Stipulatio in qua deducitur factum alienum, eſt nulla. 137.1
Stipulatio inter abſentes facta non valet nec tenet. 139.1
Stipulatio inuenta eſt propter duplicem cauſam. 130.6
Stipulatio non valet per quam promittitur factum alicuum, etiam ſi pœna adiiciatur. 137.6
Stipulatio facta alternatiuè, promittis dare Stichum aut Pamphilum? ſi tu reſpondeas, promitto dare Stichum, non valet. 138.7
Stipulatio olim non tenebat cuius executio collata erat poſt mortem ſtipulatoris vel promiſſoris. 140.6
Stipulatio non valebat iure veteri, cuius executio collata fuerat in diem immediate præcedentem mortem ipſius ſtipulatoris vel promiſſoris. 140.8
Stipulatio alteri facta metu pœnæ ſeruatur. 141.3
Stipulatio poteſt appellari turpis tribus modis. 142.4
Stipulatio pura recipit diem ex adiectione loci. 133.1
Stipulatio quare dicatur contractus verbis, non re vel conſenſu. 131.12
Stipulatio quid. 130.3. Quo iure inuenta. ibid. 5. Quibus caſibus dicatur nulla. ibid. 9
Stipulatio in qua promittitur cura alieni facti, valet. 137.2
Stipulatio hominem liberũ ſibi tradi, valet. 136.7. Vitiatur ratione omnimodæ ſimilitudinis, 131.9. Vnde dicta. ibid. 10
Stipulationis Aquilianæ quæ ſit natura. 145.4
Stipulationis conditionalis ſpes tranſmittitur ad hæredes ſtipulatoris & promiſſoris. 132.14.142.7
Stipulationis conceptus eſt de iure ciuili. 5.4
Stipulationis interponẽdæ p ſeruũ forma quadruplex. 135.4
Stipulationis quæ ſit forma. 131.1
Stipulationis verba multipliciter concipi poſſunt. 137.15
Stipulatione in diem concepta, mero iure ante diem agi poteſt. 132.8
Stipulationes iſtæ æquiparantur, promitto tibi mille ſi nõ aſcẽderis capitoliũ: &, promitto tibi mille cum morieris. 131.3
Stipulationes tot ſunt quot ſunt res 140.3
Stipulationum prætoriorum & iudicialium differentiam ſcire vtile eſt. 134.3
Stipulationum quadruplex diuiſio. 135.1
Studia adulterina quæ dicantur. 203.10
Studia ſunt approbata ex priuilegio apoſtolico & imperiali, & etiam ex antiqua conſuetudine. 45.4
Studioſè, quomodo in delictis intelligatur. 4.2
¶ Subſtitutio breuiloqua an ſit ſpecies ſubſtitutionis, ſicut vulgaris & pupillaris. 88.11
ſubſtitutio cõpẽdioſa quæ. 88.12. Quare ſic dicta ſit. ibid. 13
ſubſtitutio cõpendioſa alio nomine breuiloqua dr̃. 88.12
ſubſtitutio compendioſa facta verbis communibus, valet omni tempore vt fideicommiſſaria. 90 6
ſubſtitutio compendioſa facta verbis directis, an expiret adueniente pubertate. 90.7
ſubſtitutio duplex, directa & obliqua ſeu fideicõmiſſaria. 85.4
ſubſtitutio exemplaris quæ dicatur. 87. 2. Duplex eſt. 88.10
Quare ſic dicatur. 87.6. In quibus conueniat & diſconueniat a pupillari. 87.2 & 9
ſubſtitutio obliqua duplex eſt. 85.5
ſubſtitutio pupillaris an dicatur vnum teſtamentum, an verò pars paterni teſtamenti. 89.4
ſubſtitutio pupillaris cui & a quo fiat. 87.1 1
ſubſtitutio pupillaris claudi poteſt ad minus tẽpus quàm ſit pubertas. 87.7
ſubſtitutiõ pupillaris expirat adueniẽte pubertate. 86.5.& 87.5
ſubſtitutio pupillaris non põt fieri vltra pubertatem. 87.8
ſubſtitutio pupillaris quo iure & quare introducta. 87. 12. Quibus modis expiret. ibid. 14. Quotuplex ſit. ibid. 9
ſubſtitutio pupillaris vel negatiuis vel affirmatiuis verbis cõcipitur. 86 2.& 87.10
ſubſtitutio vulgaris a quo, & cui fieri poſsit. 85.13. Quare ſic appelletur. ibid. 10. Quando finiatur. ibid. 12
ſubſtitutio vulgaris quid, & quotuplex. 85. 7. & 8. Quibus verbis fiat. ibid. 9
ſubſtitutionis compendioſæ quis ſit affectus. 88.14
ſubſtitutionis pupillaris cauſandæ gr̃a requirantur. 86.1
ſubſtitutionis pupillaris quæ ſit efficacia. 87.13
ſubſtitutio vulgaris effectus. 85.11
ſubſtitutione vulgari ſuccedittur teſtatori, non autem pupillari. 86.4
ſubſtitutiones comprehenſæ in ſubſtitutione breuiloqua ſunt tacitæ. 87.3
ſubſtitutiones etiam tertio, quarto, aut vlteriore gradu factæ, dicuntur ſecundæ inſtitutiones. 85.1
ſubſtitutionum directarum quinque ſunt ſpecies 85.6
ſubſtitutus non admittitur cum inſtituto. 66.5
ſubſtitutus verbis directis in codicillis admittitur iure fideicommiſſi. 85.1

Succeſſor

Succeſſos an teneatur ſtare colono. 150.6
Suitas procedit ex coniunctione ſanguinis. 81.3
Suitatis qui ſint effectus. 93.13
Suitati cauſande duo ſunt neceſſaria. 93.5
Sui hæredes qui appellantur. 114.1
Sui efficiuntur hæredes etiam ignorantes. 134.5
Suis neceſſitas eſt ſublata iure ciuili nedum prætorio 94.1
Surdus nõ poteſt eſſe tutor, licet poſſit eſſe procurator ad negotia. 30.4
Surdus omnino neq; ſtipulari neque promittere poteſt. 138.3
Surdus quis. 77.7
Cætera vide ſupra in ver. Mutus.
¶ Sindicus & actor differunt. 41.16

T

TABEL. 1.1.10. Quid nobis acquirat. 22.3
Tabellio verum præſumatur rogatus. 74.14
Tabellionis qui non ſunt in matricula, non poſſunt exercere officium tabellionatus. 75.3
Tacens an habeatur pro conſentiente. 27.4
Talem eſſe aliud eſt, aliud haberi pro tali. 80.3
Tantummodo, ſolummodo, dictiones taxatiuæ non excludunt caſus ſimiles. 139.3
¶ Tempus non eſt modus inducendi aut perdendi dominium. 50.5
Teſtamentum aliud eſt, aliud codicillus. 70.5
Teſtamentum antiquo iure non rompebatur filia præterita. 79.5
Teſtamentum duplex eſt. 71.10
Teſtamentum eſt ipſo iure nullum filio in poteſtate præterito. 78.3
Teſtamentum in quo filius eſt præteritus, de iure prætorio valet: ſed venit rumpendum per contra tabulas. 132.9
Teſtamentum ipſo iure non eſt nullum propter præteritionē, ſed datur beneficium contra tabulas. 80.2
Teſtamentum irritatur capitis diminutionem teſtatoris. 91.8
Teſtamentum non confirmatur morte filii iam nati qui erat præteritus, ſecus in morte poſthumi præteriti. 79.11
Teſtamentum non eſt nullū, ſi pater præteratur a filio. 81.6
Teſtamentum an ipſo iure annullatur præteritione poſthumi 80.1 & 2
Teſtamentū nõ rūpitur, ſi capiatur ab hoſtibus teſtator. 77.9
Teſtamentum non validatur filio præterito mortuo, patre moriente. 79.4
Teſtamentum nuncupatiuum an probari poſſit per inſtrumentum tabellionis. 74.8
Teſtamentum nullum non poteſt rumpi, aut irritari. 90.1
Teſtamentum nuncupatiuum quare dicatur. 74.6
Teſtamentum nuncupatiuum non propterea dicitur teſtamentum in ſcriptis, quod redactum ſit in ſcripturam. 75.7
Teſtamentum poteſt pro parte rumpi querela inofficioſi teſtamenti. 83.5
Teſtamentum prius tollitur per poſterius. 90.3
Teſtamentum quo iure inuentum. 71.11
Teſtamentum quomodo fiat tempore epidemiæ aut peſtis. 75.14
Teſtamentum quomodo per adoptionem & arrogationem rumpatur vel non rumpatur. 90.5
Teſtamentum ſi non valet vt teſtamentum, valebit vt codicillus, ſi adiecta fuerit clauſula codicillaris. 113.5
Teſtamentum ſcribi poteſt in quacunque materia, etiam in charta raſa. 74.1
Teſtamentum valet in quo vulgaris & pupillaris ſubſtitutio facta eſt. 89.2
Teſtamenti factio duplex eſt. 93.10
Teſtamenti inofficioſi querela non poteſt adiri ante aditam hæreditatem. 91.7
Teſtamenti ſolennis confectioni quatuor ſunt neceſſaria. 70.4
Teſtamenti validitas debet ab ipſo teſtatore dependere non a filio. 79.10
Teſtamentum facere non poteſt qui non habet bona. 90.3
Teſtamentum eſſe nullum, & eſſe irritum differunt. 91.2
In teſtamento filius directo diſponitur, quam in ultima voluntate. 30.8
In teſtamento hoc eſt potiſſimum, quod filius aut inſtituatur, aut nominatim exhæredetur. 78.2
Teſtamento rupto generatione filii, et ſi hæreditas ex teſtamento non adeatur rumpuntur & codicilli. 113.4
Teſtamenta plurium an in vna carta ſcribi poſſint, 74.5
Teſtamentorum duo genera antiquitus fuerunt. 70.3
Teſtari an codicillari quis voluerit quomodo in dubbio cognoſcatur. 108.5
Teſtari quare permiſſum 71.12
Teſtari quis prohibetur variis rationibus. 78.21
Teſtator iure nouiſſimo poteſt prohibere Falcidiam. 107.7
Teſtator põt diſponere de rebus hæredis ſicut de pprijs. 58.11
Teſtator quicquid diſponit, illud habetur pro lege. 105.1
Teſtator ſi dicat lego fundum Sempronianum Titio, & eundē fundum lego Caio, vtrum ſint re coniuncti. 99.8
Teſtator ſi dixerit, Volo hanc meam vltimā voluntatem valere iure teſtamenti & codicillorum, & non poſſit valere vt teſtamentum, non valet vt codicillus. 113.6
Teſtator ſi duobus diſtincte leget eandē rem an primo cenſeatur adempta res, 98.6
Teſtator ſi rem legatam pignori dederit, non propterea reuocatur legatum. 100.1
Teſtator ſi ſuum teſtamentum redegerit in pluria inſtrumenta, & vnum cancellauerit, an dicatur reuocare voluntatem ſuam. 79.4
Teſtator vtrum leget rem propriam vel rem hæredis, an aliquid referat. 97.10
Teſtator vtrum relinquat hæredi quartam nomine rei particularis, an iure nomine quotæ, differentia eſt. 110.1
Teſtatoris in facultate erat ex lege xii. tab. totum patrimoniū ſuum legare. 107.1
Teſtatoris mens potius in vltimis voluntatibus attenditur quam ordo ſcripturæ. 105.4
Teſtatorum poteſtas moderata eſt in legando, per legē Falcidiam, ipſorum fauore, ne eorundē voluntates pereant 107.2
Teſtatorum voluntas ambulatoria eſt vſque ad mortem. 106.1
Teſtari cauſa præfertur cauſæ inteſtati. 77.3
Teſtificari in cauſa vniuerſitatis an vnuſquiſq; de vniuerſitate poſſit. 49.2
Teſtis debet deponere per ſenſum corporeum. 75.9
Teſtis quis eſſe non poteſt in cauſa propria directò, ſecus per indirectum. 73.5
Teſtis conditio inſpicienda eſt eo tempore, quo ſigillat teſtamentum. 72.4
Teſtis habilitas quo tempore inſpiciatur. 62.10
Teſtes an in dubio præſumantur eſſe rogati. 72.10
Teſtes & inſtrumenta parem vim habent. 145.9
Teſtes idonei dicunt qui ſunt omni exceptione maiores. 139.4
Teſtes in teſtamentis debent eſſe rogati, in codicillis vero ſufficit quod ſint fortuiti. 74.10
Teſtes quinque an requirantur in codicillis ad ſolennitatem vel ad probationem. 113.10
Teſtes ſi adhibeantur inhabiles actui in quo nō erant neceſſarii, non poteſt opponi exceptio inhabilitatis. 72.2
Teſtes rogare regulariter non eſt neceſſe, niſi in quibuſdam caſibus. 74.11
Teſtes vtrum per hæc verba præſumantur rogati, ſi in inſtrumento dicatur preſentibus talibus teſtibus. 74.13
Teſtibus ſenioribus maior fides eſt adhibenda. 70.2
Teſtibus talibus præſentibus, ſi in inſtrumento dicatur, verum per hæc verba teſtes præſumantur rogati. 74.13
¶ Theſaurus an ſola inuentione ſine apprehenſione acquiratur inuentori. 54.3
Theſaurus inuentus in proprio fundo, inuentoris eſt: ſed in alieno fundo eſt inuentoris pro parte. 54.1
Theſaurus non ſolo tempore perditur. 50.6
¶ Tignum alienum quod quis iniunxit ſuis edibus, nemo cogitur eximere. 53.1
Titubans æquiparatur erranti. 128.5
Titulus ad titulum eſt continuandus. 48.1, & 134.1. & 154.1
Titulos conſequi virtute ſua honorificentius eſt, quam facto maiorum ſuorum. 2.5
Titulos dignitatis ſue licet cuique inſcribere. 2.4
Titulis congruis leges ſituandæ ſunt. 59.3
¶ Traditio an probetur ſi dicatur in inſtrumēto, tradidit. 55.8
Traditio facta a domino, dominium transfert. 55.1
Tranſitus quando alicui conceditur, intelligitur modeſte & humanè. 57.5
Trebellianica quarta late dicitur Falcidia. 109.5

Tres

Tres ſi ſimul vnam domum conduxerint, & vnus receſſerit, nũquid iſte qui receſsit teneatur ſoluere penſionem pro portione ſua. 150.4
Tributa alicui ſpecialiter, non ſunt ad alias perſonas trahenda. 94.3
Triennii vſucapione quæritur dominium directum, præſcriptione vero longi temporis dominium tantum vtile. 61.10
¶ Tutela defertur tripliciter ex lege. 32.8
Tutela durante non poteſt actio tutelæ intentari. 38.15
Tutela filiorum emancipatorum quæ defertur parentibus, dicitur legitima ex extenſione legis xii. tabularum. 34.8
Tutela legitima quæ datur à lege, quadruplex eſt. 35.2
Tutela melius adminiſtratur per vnum quam per plures. 42.3
Tutela pubertate finitur. 39.2. & 15
Tutella teſtamentaria aditione hæreditatis confirmatur, & hæreditate non adita corruit. 36.3
Tutela teſtamentaria quandiu ſperatur, non eſt locus legitimæ. 36.2
Tutor à iudice datus quoad venerit conditio, vel dies teſtamentarii tutoris, valet datio. 36.7
Tutor à patre datus ſi remoueatur tanquam ſuſpectus, tutela defertur non legitimo, ſed datiuo tutori. 39.7
Tutor a teſtatore poteſt dari purè, ex tempore, ad tempus, & ſub conditione: à iudice verò non poteſt dari niſi purè. 30.9
Tutor an pupillo dari & decerni poſsit, cuius res poſsidetur à pupillo, & vendicari poteſt. 38.17
Tutor an ſit de bonis pupilli alendus. 30.10
Tutor confirmatus an excludatur à legitimo tutore. 29.5
Tutor dari poteſt illi qui eſt de iuriſdictione dantis. 36.10
Tutor datus a matre filio, venit confirmandus cum inquiſitione. 29.6
Tutor datus filiis, cenſetur etiam datus poſthumis. 31.1
Tutor datus filiabus etiam cenſetur datus poſthume, ſecus de legato facto filiabus. 31.6
Tutor datus in teſtamento minus legitimè, confirmatus a prætore appellatur datiuus. 29.4
Tutor incertus dari non poteſt. 103.3
Tutor legitimus vt tutellam adminiſtrare poſsit, plura requiruntur. 38.3
Tutor non poteſt dari ſub conditione ex intrinſeca, ſed ſub conditione intrinſeca ſic. 36.8
Tutor quibus caſibus a tutela remouendus, atque extraordinariè etiam puniendus ſit. 46.2
Tutor ſuſpectus quis dicatur. 46.5
Tutor teſtamentarius præfertur legitimo tutori. 31.1
Tutoris authoritas eſt in ipſo actu interponenda, & in præſentia tutoris. 37.2
Tutoris authoritatis poſt modicũ tẽpus interueniens, tantũ operatur quãtũ ſi in ipſo negotio interueniſſet. 37.18
Tutoris ſuſpecti iudicium morte tutoris extinguitur. 46.1
Tutore teſtamentario atq; legitimo ceſſante, eſt locus datiuo. 36.1
Tutore teſtamentario deficiente, ſuccedit legitimus. 31.2
Tutores & curatores tenentur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore. 41.1
Tutores teſtamentarii & dati ea inquiſitione releuantur a ſatiſdatione, non ſic de legitimis tutoribus. 41.2
Tutores teſtamentarii, legitimi & datiui, poſſunt de ſuſpecto accuſari. 46.2
Tutores vel curatores datiui an teneantur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore. 41.6
Tutores filiis dare in teſtamento quando liceat. 29.1
Tutorum & curatorum mala adminiſtratione etiam conueniuntur hi qui ſatiſdationem exigere ſolent. 43.2
Tutorum & curatorum bona ſunt tacite pupillis & adultis pro mala adminiſtratione hypotecata. 43.1
Cætera uide ſupra in ver. curator.
Tutus iure communi, deuincit illum qui tueri ſe poteſt iure ſingulari. 123.4

V

VENDERE Rem alienam quis poteſt, ſed non pignorare. 55.3
Vendere rem ſuam regulariter nemo cogitur. 15.4
Venditio vno numo facta an valeat. 59.6
Venditionis contractus non valet, quando venditor promittit de dominio rei transferendo in emptorem. 55.4
Venditor generis tenetur dominium transferre in emptorem. 55.2
Venditor iure pignoris poteſt ſibi retinere rem venditam donec ſoluatur pretium. 55.5
Venditor non tenetur dominium rei venditæ in emptorem transferre, emptor verò tenetur pretium venditoris facere. 55.1. & 147.4
Venditor qui recepit arrhas, non tenetur ad intereſſe recedendo a contractu venditionis, ſi reddat arrhas duplicatas. 147.6
Verbum promiſit, eſt aptum comprehendere ſolennem ſtipulationem. 140.5
Verba debent aliquando impropriari, vt conueniant materiæ de qua agitur. 67.6
Verba enunciatiua, admonitoria, & exceptiua, inducunt iuſſum. 69.4
Verba hæc, reſtituimus vel indulgemus, in gratia principis poſita plurimi ſunt momenti. 25.5
Verba iſta, cauſa cognita, quid operentur. 23.1
Verba legis licet ſint generalia, tamen reſtringi debent per aliam legem ſpecialiter loquentem. 11.6
Verba obliqua, directa & communia quę ſint. 58.15
Verba præteriti temporis ſunt abnegatiua præſentis. 19.1. & 53.4
Verba quæ in tempore præſenti non poſſunt procedere, interpretantur ita vt referantur ad tempus præteritum per dictionem, quondam. 154.3
Verba quæ non poſſunt verificari ſecundum proprium ſignificatum, verificantur per ſubauditum intellectum. 62.10
Verba ſtatutorũ non debent deturpari per ora ruſticorũ. 1.7
Verba vbi ſunt clara, non eſt habenda quæſtio voluntatis. 133.1
Verborum obligatio appellatur ſtipulatio. 130.2. & quare. Ibid.3
Verborum proprium ſignificatum eſt retinendum, nec ab illo recedendum. 10.4
Veſtimentum re, & rei interuentu differunt. 126.8
Veſtimentum dans famulo vt magis honorificus eſſet, eo recedente à ſuo famulitio, poterit veſtimentum recuperare. 109.8
Veſtes quas maritus dedit vxori, an eī computentur in dotē, & quãdo eis locus repetitioni dotis mortuo marito. 65.6
A vetuſtioribus inchoandum eſt. 50.8
¶ Via media eſt eligenda. 13.4
Videamus verbum dupliciter conſideratur. 24.1
Villa quid ſignificet. 48.6
Vincula duo ſunt fortiora vno. 52.3. & 116.4
Violentiarum quinque genera. 62.6
Viri ſapientis & excellentis cauſa recedi poteſt a communi ſtatuto. 41.5
Vis dupliciter ſummi poteſt. 28.4
¶ Vniuerſitas duplex eſt. 102.2
Vniuerſitas quæ ſunt, non dicuntur ſingulorum. 49.1
¶ Voluntas coacta, eſt voluntas. 16.3
Voluntas ſufficit pro ratione in his quæ ſunt de materia poſitiua. 60.2
Voluntas teſtatoris ſeruanda eſt, veluti regulatrix diſpoſitionum in teſtamento. 39.8
Voluntatis ab initio quæ ſunt, ex poſt facto neceſsitatis ſunt. 49.7. & 153.1
Voluntatis vltimæ fauore aliquis cogitur emere rē alienam, contra regulam generalem. 97.4
Voluntates vltimæ plenæ ſunt fauoribus. 73.4
Vox publica præfertur priuatæ. 81.5
Vox filii vox patris, & econtrario vox ſerui, vox domini, econtrario. 137.5
Voci uiuæ magis creditur quam mortuæ. 139.7
e Vſque, quomodo accipiatur. 40.2. & 83.4
Vſuræ an ſapiant lucrum necne. 152.3
Varii publici non poſſunt teſtari, niſi caueant tabellioni recipienti nomine omnium & ſingulorum quorum intereſt, de vſuria reſtituendis. 78.22. & 100
Vſus dicitur indiuiduus, vſusfructus verò diuiduus. 59.6

Vſucapio

Vſucapio quid ſit. 60.2
Vſucapio triplex,fauorabilis odioſa,mixta. 60.3
Quare ſit introducta. ibid.4
Vſucapio vt cauſetur quinque ſunt neceſſaria. 60.5
Vſucapio bona ratione eſt inducta, quamuis per eam videatur quis locupletari aliena iactura. 60.4
Vſucapio vt cauſetur ſufficit eſſe bonam fidem tẽpore rei traditę,præterquam in emptione. De ratione vide ibid. 60.6
Vſucapio vt durat de iure canonico,oportet q̃ vſucapiens in nullo tempore ſit in malæ fide. 63.2
Vſucapionis appellatione alienatio continetur 62.1
Vſucapionis quis ſit effectus. 62.6
Vſufructuarius & bonæ fidei poſſeſſor quadrupliciter differunt. 52.6
Vſufructuarius non poteſt alienare vſumfructũ quatenus eſt, ius ſed bene quatenus eſt commoditas. 59.5
Vſufructuarius ſi perceperit fructus antequam ab eo exacta fuiſſet cautio,facit fructus ſuos, 58.4
Vſusfructus duplex eſt,formalis & cauſalis. 58.2
Vſusfructus propriè non poteſt conſtitui in rebus quæ vſu cõſumuntur,niſi per obliquum. 58.1
Vſusfructus quanto tempore non vtendo tollatur 58.2
¶ Vtilitas publica præfertur priuatæ. 48.14
Vulneratus in bello ſi reductus in patriam ibi moriatur, non dicitur mortuus in bello. 43.4
¶ Vxor mea ſi tibi commater ſit, ego quoque ero compater tuus. 19.4
Vxor non dicitur affinis marito, ſed eſt principium affinitatis. 19.5
Vxor nondũ viri potens ſi fuit ab aliquo capta,& dos illi tradita,an maritus lucretur fructus dotis. 20.3
Vxor non poteſt teſtificari pro marito,nec econtra. 73.8
Vxor ſi ditata fuerit,an in dubio præſumatur ditata ex propria ſua perſona,an vero ex bonis mariti. 118.7
Vxorem a marito ſeparare nimis durum eſt,& econtra. 59.1
Vxorẽ proli ꝓcreãdę minus idoneã expellere nõ licet. 114.13
Vxorem ſi quis duxerit poſt acceptam præbendam,videtur ex hoc præbendæ renunciaſſe. 78.19

FINIS.

Regeſtum.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ. Aa Bb Cc Dd Ee.

Omnes ſunt terniones præter Ee duernionem.

EXCVDEBAT

VENETIIS

Cominus de Tridino.

M D LXV.

13-V-E-44

164

30316 [illegible]

14 [illegible]

13-8-6-41 ; 34922 !
168

Adi 20 d'Aprile 1587 ci anti. di lun.di
Adi 15 d'Aprile 1587 com. di mer.di
Adi 11 di Giugno 1587 / fin. di Giovedi

[illegible]

[illegible]

GOTTSCHER · L ·
1971